HISTORIAE AVGVSTAE SCRIPTORES LATINI MINORES;

QVI AVGVSTORVM, NEC-NON ET CÆSARVM TYRANNORVMQVE in Romano Imperio vitas ad posteritatem litterarum monumentis propagarunt:

Suetonius Tranquillus:
Ælius Spartianus:
Iulius Capitolinus:
Vulcatius Gallicanus:
Ælius Lampridius:
Trebellius Pollio:
Flauius Vopiscus:
Ammianus Marcellinus.

Adiecti sunt & recentiores historiæ continuatores;
Pomponius Lætus,
Ioann. Baptista Egnatius. Item
Ausonii Burdeg. Epigrammata in Cæsares Romanos:
Imperatorum catalogus:
Romanæ vrbis descriptio.

Additæ in eosdem Adnotationes Ioannis Baptistæ Egnatii, & [redacted]; cum Henrici Glareani & Theodori Pulmani adnotationibus in Suetonium. Ad hæc Græcorum, quæ allegantur, interpretatio noua: & rerum verborumque notatu digniorum INDEX amplissimus: opera Friderici Sylburgii.

Tomus alter.

FRANCOFVRDI
Apud Andreæ Wecheli heredes,
Claudium Marnium, & Ioann. Aubrium:
M D L X X X V I I I:
Cum S. Cæsareæ Maiestatis priuilegio.

INDEX AVCTORVM QVI A SVETONIO CETERISQVE AVGVSTÆ HISTORIÆ SCRIPTORIBVS CITANTVR.

SVMMA PRIVILEGII.

S. CÆSAREÆ Maiestatis priuilegio cautum est Andreæ Wecheli heredibus, Claudio Marnio & Ioanni Aubrio, ne quis institutum ab eis Romanæ historiæ syntagma, a Friderico Sylburgio recognitum, Notationibusque, Indicibus, & aliis accessionibus auctum, per decem annorum spatium, a prima editionis die computandum, intra fines sacri Romani imperii, regnorumque & dominiorum Cæsareæ Maiestati hereditariorum, eodem aut diuerso charactere formave, recudere, aut alió recudendum dare, vel alibi expressum importare, vendere, distrahere, aperte vel occulte, absque supradictorum Wecheli heredum voluntate ac consensu præsumat. Qui secus fecerit, is non solum libris impressis, sed etiam decem auri puri marchis sine vlla venia mulctabitur, vt latius declaratum est in diplomate Cæsareo, dato Pragæ Kal. Iulii, anno MDLXXXVIII.

Rudolphus.

Iacobus Curtius a Senftenau.

Ad mandatum S. Cæs. Maiestatis proprium.

A. Benc.

ILLVSTR. AC GENER. DÑO,

MAVRICIO, HASSIAE ADIVNCTORVMQVE COMITAtuum Principi, domino ac patrono suo clementissimo,

FRIDERICVS SYLBVRGIVS S. & F. P.

MIRE *Xenophontem laudant veteres*, MAVRICI *generosißime, quod Musas cum Marte cõiunxerit. sed magis Alexandrum suspiciunt; qui domi ac foris, præter philosophos, Homeri quoq; poesin perpetuo sibi comitẽ adsciuerit; idq; tam arcta familiaritate, ut illam etiã noctu ceruicali cum pugione subiiceret. Omnium vero maxime admirantur Cæsarẽ, Augustũ, Adrianũ, M. Antoninum, Alexandrum Seuerum, Iulianum, & quosdã alios Rom. imperii principes; qui, licet totius orbis curam sustinerent, succisiuis tamen horis non modo lectioni, sed etiam disputationibus ac lucubrationibus operam impenderint. Merito igitur tuus quoq; parens illustrißimus hac tempestate summæ omnibus & admirationi est & venerationi; quod prudentia, sapientia, eximiaq; cum humanæ tum diuinæ philosophiæ cognitione, ita inter excelsi ordinis principes eminet, vt vere in eum quadret Homericum illud de excellentib. ingeniis decantari solitum,* οἶος πέπνυται. *Sed hæc ei peculiaris ac sempiterna laus est, quod, cum insignes illi principes aut nullos aut degeneres post se filios reliquerint, ipse hoc operam dedit, vt & ceterarum laudũ, & singularis eruditionis successorem institueret. Siquidem a teneris annis te ad excellentium principum ducumq; imitationem sic adsuefecit, vt non tantum orationes eorum, aut narrationes rerum ab eis gestarum, decenti pronuntiatione ac gestu pene puer exprimeres, sed etiam fortia facinora manu interdum, aduersus eos quos tibi æmulos opponebat, repræsentares. In iuris vero ac legum cognitione sic exercet, vt in thesibus ponendis ac defendẽdis palmã superiorib. & æqualib. plerumq; adimas, inferiores autem ad æmulationem accendas. In ceteris disciplinis ita exacuit, vt in primo pubertatis limine virilem maturitatem præstes. Testantur id legati, qui ab exteris principib. in aulam veniunt: testantur principes & academiæ, quas inuisis. meditatis enim orationibus compellatus, ex tempore tanta & prudentia & facundia respondere soles, vt etiam exercitatis viris cum stuporẽ ruborem quendã incutias. Adhæc venando, iaculãdo, aliisq; militaris rei præludiis, sic te idem pater imbuit, vt cum animi politie, corporis quoq; agilitas ac dexteritas in te succrescat. Deniq; mirifica institutionis sollertia id effecit, vt quæ in constantis ætatis heroibus*

veteres tantopere prædicant, tu in adolescentia sis consecutus, nimirum γνῶναί τε τὰ δέοντα, καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα: & μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Quoniam autem humana philosophia sine diuina cæca est, in sacris quoq; litteris ita te exercet, vt cum huius ætatis tum superiorum quoque temporum controuersiis perspectis, inter errorum diuerticula, rectum veritatis tramitem sequi discas. Hæc patris in te ad remp. informãdo diligentia atque industria, vt superiora secula pene superat, ita præsenti pariter & futuro æuo luculentißimũ exemplum præbet. Tibi ergo MAVRICI *generosißime hoc restat, vt, cum secundũ Deum optimi prudentißimique patris beneficio tantos in veræ virtutis studio progressus feceris, reliquum eius curriculum pari, vel potius ardentiori tenore persequaris, atque eo contẽdas, vt, quem in primæuo ætatis flore promittis, in adulta ætate solidé præstes, pium, cordatum, ac fortem principem; auitamque ac paternam gloriam illustrib. virtutum ornamentis non tantum adæques, sed etiam superes. Quam ad rem etsi me longe peritiores habes cohortatores: tamen ego quoque, cum ortus nexu me ad istius officii partem aliquam obstrictum esse considerarem, aliquid pro meæ tenuitatis modulo in medium proferre volui, meamque erga te obseruantiam ac studium euidenti aliquo documento declarare. Quia ergo magis ad vetera instauranda quam ad noua condenda me applicui, tale tibi volumen dicandum censui, quod exemplis iuxta & præceptis te adaugere posset. In quo genere licet multa exstent vetustatis monumenta, vix tamen vllum magis est idoneum quam quod nunc illustri tuo nomini inscriptũ in publicum emisi. Vitas enim continet eius imperii principum, quo nec diuturnius nec augustius vllum nouimus, Rom. scilicet nominis; cui Deus ita fauit, vt & superiora imperia omnia ei subiecerit, & filium suum ad humanæ salutis reparationem sub eo nasci, diaboloq; ac morte triumphata gloriosam in cælos victoriam reportare voluerit. Huius inquam imperii principes volumen hoc cõplectitur; nec legitimos solummodo, Augustos & Cæsares, verum eos etiam qui vel priuata ambitione, vel factiosorum instigatione principatu affectato, Tyranni sunt appellati. In eo ceu speculo videbis, diuinam prouidentiam admirabili quadam vicißitudine nunc subditos per principes, nunc principes per subditos, extulisse aut depreßisse: atque eos quidem qui considerato stationis munere, se Dei in terris administros ac reip. patres exhibuerunt, multiplicib. virtutum præmiis remunerasse; contra, eos qui functionis suæ obliti, ad priuatam libidinem omnia retulerunt, etiam in hac vita meritis, & quidem contumeliosißimis interdum, suppliciis affecisse: ac rursum illis virtutum præcones, his autem probrorum decantatores, excitasse. Vbi si forte mireris abominandarũ turpitudinum memoriam non abolitam fuisse, sed litterarum monumentis ad posteros propagatam, atque adeo etiam ad maximi nominis principes perscriptam: considerabis hoc quoque singulari Dei consilio factum esse. Vt enim veterum nonnulli instinctu quodam numinis iuuentutem ad ganeas, popinas, ac prostibulorum fornices nonnumquam deducebant, vt visa turpitudinum fœditate, declinare illas incautæ mentes discerent: ita idem Deus in sacris pariter ac profanis litteris, sceleratorum nobis & probra & pœnas ob oculos ponit, vt fugere illa satagamus. Vt autem contagium minus inficiat, recte de quorumdam consilio a lectione vitæ improbæ, velut ad antidotum quoddam, digredieris ad vitam probati principis; vt Augusti, Vespasiani, Traiani,*

iani, Antonini Pii, Antonini Philosophi; item Claudii, Taciti, Probi. Quod si litteratos cognoscere iuuat, exemplo est tota pene primorum Cæsarum familia: sed præ ceteris excellunt Adrianus, Antoninus Philosophus, Iulianus. Sin ætatis affinitas allicit, habes quæ in Germanico, Tito Vespasiano, Alexandro, Gordiano, ac Numeriano, cum voluptate pariter ac fructu lectites. Quin & malorum quidam inter initia laudabilis imperii spem aliquam præbuere; vt Tiberius, Caligula, Domitianus, Caracalla. & Nero ipse primis annis ita se laudabilib. factis promisit, vt etiam Traianus dictitarit paucos quinquennium Neronis attigisse. Gallienusque, perditus alioqui, vt doctrinæ, ita industriæ quoque ac fortitudinis, insignia nonnumquam edidit specimina. vt hic quoque inter vepres rosas quasdam, quamquam raras, inuenire liceat. De sacris rebus etsi parum sincere plerisque in locis scribitur, velut a paganis: referũtur tamen de Christo, de episcopis, presbyteris, sacerdotibus, & aliis ad Christianã religionẽ pertinentib. quædã scitu non indigna. vt diuini spiritus scintillas aliquas etiam in superstitionum tenebris emicuisse videas. Id porro opus vt tuis atque adeo omnium vsibus inseruiret commodius, operam dedi vt prodiret quam emendatissimum. Quam ad rem cum a vetustis libris nihil esset auxilii, vulgatarum editionum optimis quibusque inter se collatis, lectionis quam rectissime constituendæ suppetias inde petii. Veteribus auctoribus duos e recentiorum numero addidi: vt eorum quæ desiderantur, aliqua esset expletio & continuatio. In locos mendosos, suspectos, aut obscuros, quæ a doctissimis viris adnotata sunt, adieci. Quibus meas quoque notationes adiungere decreueram, cum iis quæ a præstantiss. quibusdam viris ad operis expolitionem nuper sunt communicata. Sed temporis breuitas ea in tertii tomi editionem coegit reiicere. Interea vt aliquis saltem operi comitatus a me accederet; Græca Latine reddidi; & in fine Indicem adieci locupletissimum; quo, quidquid aut rerum aut verborum ad antiquitatis cognitionem cõferre videbatur, copiosissime, quantum locus & tempus ferebat, exposui. Denique, quidquid ad operis exornationem hoc semestri spatio adhibere licuit, pro mea virili in medium contuli. Tu MAVRICI *generosissime operam eam serena fronte accipe. quæ etsi tanta non est quanta celsitudinem tuam decet: est tamen mei erga te studii atque obseruantiæ sat clarum argumentum.* DEVS *opt. max. qui vnus omnium bonorum fons est, faxit vt vberrimos inde fructus capias, atq; in instituto vitæ cursu non modo Traiani bonitatem, Augustique felicitatem; (quæ olim principibus suis precabatur populus Romanus) sed etiam sacris litteris celebratas dotes, Salomonis sapientiam, Dauidisque pietatem, constantiam, fortitudinem, plenissime consequare. Francof. in Museo Wecheliano, Id. Sept. a.* MDLXXXVIII.

FRIDERICVS SYLBVRGIVS
LECTORI S.

IN HOC tomo quid a me sit præstitum, si requiris amice lector, paucis accipe: Suetonii recentiores editiones inter se contuli, Belgicam scilicet Theodori Pulmani, & Gallicam Henrici Stephani. quæ si quid mouerent scrupuli, adii vetustiores, Venetam Egnatii, & Basileensem Erasmi. In Ælio Spartiano, Iulio Capitolino, Vulcatio Gallicano, Ælio Lampridio, Trebellio Pollione, Flauio Vopisco, præter Stephaneam, Erasmianam, & Egnatianam editionem, consului nonnumquam Venetam veterem, e qua Egnatiana videtur promanasse. In Ammiano Marcellino, etsi maxima ex parte secutus sum editionem Sebastiani Gryphii & Henrici Stephani: tamen interdum etiam antiquiores inspexi. Inter quas primas quidem merito sibi vindicat Roberti Stephani editio: dedit tamen & Frobeniana vetus interdum haud pœnitendam emendationis materiam: quamquam plerisque in locis deprauata, & fine quoq; trunca; vt quæ in XXVI libro desinat. Sed omnium maxime in auctore isto me adiuuerunt ea quæ clarissimus atq; amplissimus vir, Erricus Memmius, per Ioannem Opsopœum ad nos misit. Misit idem etiã ad superiorum auctorũ emendationem egregias suppetias: itidemq; cetera Galliæ ornamenta, Claudius Puteanus, Nicolaus Faber, Petrus & Franciscus Pithœi; quin & Iurisconsultorum decus Iacobus Cuiacius, per eundem Opsopœum contribuerunt quæ ad huius tomi expolitionem vel ex antiquis libris, vel ex ingenio habebant adnotata. Verum ea, cum paulo serius ad nos venissent, in præsenti, ob temporis angustiam, non potuerunt a nobis publicari: ideoque differenda fuerunt in tertium tomum; qui, vt confidimus, Deo iuuante, breui subsequetur. Interea, vt aliqua editionis constaret ratio, Egnatii, Erasmi, Glareani & Pulmani adnotationes, superiorum editionum exemplo, visum est operi adiungere: quippe quarũ comitatus passim multum lucis affert; in non nullis vero locis etiam plane est necessarius. Quib. vt aliquid etiam de nostro accederet, primum Græca, quæ sine interpretatione plerumq; sunt inserta, Latine reddidi. Deinde Indicem adieci copiosissimum, non rerum modo, sed etiam verborum & phraseωn notatu digniorum; ex quo, quantæ sint huius operis diuitiæ, luculenter cognoscetur. Inuenient ibi non solum historici, verum etiam Iurisconsulti, medici, mathematici, rhetores, grammatici; quin & theologi, atque adeo pene omnium disciplinarum professores, quod ipsorum vsibus inseruire queat. In quo concinnando id quoq; passim est spectatum, vt locus locum nunc explicaret, nunc confirmaret, nonnumquam etiam corrigeret; nec quidquam omitteretur quod Antiquitatis cognitionem vel in rebus vel in verbis posset adiuuare. Spero autem futurum vt antedictas suppetias, e Galliis ad nos missas, accessione haud aspernanda amplificem: Nam ex aliis etiam locis auxilia exspecto: nominatim a Fuluio Vrsino, Vberto Gifanio, Theodoro Cantero. quin & Criticorum principem Lipsium aliquid præter ea quæ iam dudum publicauit, e thesauris suis subministraturum confido. Cui contributioni si alii quoq; se addere velint socios, parem nobiscum a republ. inibunt gratiam. Porro quod attinet ad notas in cõtextu subinde intersertas, asterisci ad Notationes ablegãt, vel nostras, vel alienas: in Suetonio autem passim remittunt ad luculentissimos Torrentii commentarios, seorsum a Plantino editos. Vnci, ea quæ includunt, a quibusdam editionibus abesse indicant: de quibus in Notarum libello dicetur suo loco. Numerales notæ exteriori margini appositæ, in Suetonio capitum seriem commonstrant: in Ammiano autem indicant annos ab vrbe condita. consulatuum enim seriem satis accurate notauit Ammianus. In ceteris autem, quia consulatus & rarius exprimuntur, & minus diligenter, annorum ista notatio a nobis est omissa. Quos nosse qui requiret, apud Cassiodorum nullo negotio inueniet. in eius enim margine primum ex Sigonio, deinde ex Panuinio annorum decadas vel eicadas adscripsimus. Auctorum qui passim in hoc tomo citantur, catalogum ab initio posui. e quo intelliges quot veterum scripta, cum Græca tum Latina, interierint. Errata, quæ partim exemplaris, partim operarum culpa sunt commissa, in calce adnotaui: quæ quidem grauioris momenti esse videbantur. leuiuscula per se quisq; cernere poterit.

Hæc fere sunt de quibus monendus videbare, lector. Tu nostram hanc operam boni consule, ac vale.

ILLVSTRISSIMIS SAXONIÆ DVCIBVS, FEDERICO SACRI IMPERII ELECTORI, EIVSQVE PATRVELI GEORGIO,

Erasmus Roterodamus S. D.

VT AB his viris, quos fortunæ calculus mundi gubernaculis admouit, FEDERICE ac GEORGI, *Ducum incorruptissimi, haud exegerim anxiam atq; exactam scholasticarum disciplinarum cognitionem: in quibus qui consenuerint, eos fere sensu etiam communi carere videmus; tantum abest, vt tractandis rerum habenis sint idonei: ita vehementer ab istis dissentio, qui Reges prorsus ab omni librorum commercio, ceu re noxia, ablegant: perinde quasi hoc demum vere regium sit, Nihil omnino vel scire, vel agere, præter aleam, venatus, moriones, & his etiam sordidiores voluptates. Cum quibus enim amicis libentius confabuletur cordatus & pius princeps, quam cum iis, qui & semper præsto sunt, & sapiunt plurimum, & nihil loquuntur ad gratiam? Verum nullis ex libris, mea sententia, plus vtilitatis capi possit, quam ex eorum monumentis, qui res publice priuatimq; gestas, bona fide posteris prodiderunt; præsertim si regalis philosophiæ decretis imbutus huc accesserit. Etenim qui in hoc munere, rerum gerendarum exemplum, quam gestarum fidem spectare maluerunt, hactenus modo prosunt, quod boni principis simulacrum oculis subiiciunt; si qui tamen id scite vereq; effinxerunt. Ceterum ex bonæ fidei scriptoribus, super alias innumeras, hæc præcipua capitur vtilitas, quod non alia res æque, vel bonorum Regum animos ad res cum laude gerendas accendit, vel tyrannorum cupiditates cohibet ac refrenat: dum vtrique cernunt, horum litteris suam vitam omnem, mox in totius orbis, immo seculorum omnium theatrum producendam; &, quidquid nunc vel in abdito patrant, vel adscito fuco prætexunt, vel metu dissimulari cogunt verius quam ignorari, paullo post clarissima in luce sub oculis omnium traducendum; cum iam metu pariter ac spe libera posteritas, nec vllo corrupta studio, magno consensu recte factis applaudet, parique libertate his diuersa explodet, exsibilabitque. Nec enim arbitror, quemquam tyrannum, sic penitus omnem hominis sensum exuisse, vt vitam sibi iucundam ducat, si norit suum nomen apud posteros omnium ætatum ac nationum tam inuisum & exsecrabile fore, quam est Caligulæ, Neronis, Commodi, Heliogabali: ad quorum mentionem, ceu portentorum verius, quam principum, nemo iam non despuit, non abominatur, non detestatur. Nam Vitellius viuus etiã male gesti imperii pœnas dignas dedit: quas & Nero daturus erat, ni supplicii fœditate deterritus, ipse sui carnifex esse maluisset. Quod quidem exemplum vtinam in hæc vsque tempora duraret. Nunc enim nihil est impunitius, quam quod nulla satis grauis animaduersio pensare queat, male obiti magistratus culpa. Iam in ceteris historiæ dotibus, quantum alius quisque tribuendum putet, ipse viderit suo arbitratu. Illud opinor apud eruditos omnes in confesso esse, quod ad narrationis fidem attinet, primas deberi* Suetonio: *qui, vt quidam non infestiuiter dixit, prorsus ea libertate scripsit Cæsarum vitas, qua vixerunt ipsi. Propemodum æquarunt Suetonium hac sane laude*, Ælius Spartianus, Iulius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flauius Vopiscus: *licet eloquentiæ viribus sermonisque politie multo inferiores. Proinde mihi quidem digni videbantur, vt eorum lucubrationes studiosi summa fide seruarent: quorum fide factum est, vt tantarum rerum tam certa memoria duret in hanc vsque nostram ætatem. Ac* Suetonium *quidem nescio quo Deo propitio, & antehac non ita passim deprauatum, nunc eruditorum, meaque opera purum, ni fallor, & integrum habemus: suffragante mihi ad hoc negotii, peruetusto quodam codice; quem e Bibliotheca monasterii, apud Neruios olim, nunc Tornacenses, vulgato cognomine D. Martini, nobis exhibuit nobilissimus ille Gulielmus Montioius; qui id temporis regias vices ea in vrbe gerebat. Reliquos, quoniam nullo huiusmodi præsidio subleuabamur, quod vnum licuit, multo certe minus deprauatos dedimus. Eosque omnes vestri nominis lenocinio orbi commendare visum est, vel vestro in me studio, vel erga bonas litteras animi propensione, vt id auderem, prouocato; quo videlicet viri imaginibus & opibus clari, magis ac magis in his philosophari consuescant, & velut ad speculum vitam moresque componere. Primum enim, dum videmus mutatum orbis Romani statum, tanto sanguinis humani impendio constitisse, ea res pium certe principem a temere nouandis rebus deterrebit. Deinde spectare est operæ pretium, quam æstuariis vicibus, euripi cuiuspiam ri-*

tu, res humanæ sursum ac deorsum voluantur, ni solida principum sapientia, & incorrupta virtus fluxum hunc sistat inhibeatque. Quin & illud subit admirari, in tanto principum numero vix paucos exstitisse tolerabiles, paucissimos probos, plerosque non improbos modo, verum etiam ostenta mera, merasque pestes humani generis; multos etiam mente captos. O nouam sæculi calamitatem, cum vni furiosæ bestiæ totus seruiret orbis, & ingemiscens eamdem caneret cantionem, quam seruus Carion apud Aristophanem, ὦ σαρχαλίοι! *Et tamen huiusmodi portenta, parricidiis, sacrilegiis, incestis, breuiter nullo non dedecorum genere impuratis templis, aris, ac diuinis honoribus donabat hominum adulatio, fortunæ, vel magis sceleribus tribuens quod virtuti dari consueuit. Quis post hæc rectè factis grassetur ad nominis immortalitatem, si cælum datur iis, qui indigni erant vt terram contingerent? Nam quod Domitianus, & Commodus, vterq; sceleratissimus, Dei vocabulum viui etiam vsurparunt, quis non videt manifestariæ cuiusdam insaniæ fuisse, verius quam impudentiæ? Porro quib. de caussis hoc acciderit, nondum mihi satis liquet: siue quod ipsa fortunæ magnitudo plurimas res secū defert, quæ bene nata, rectèque instituta ingenia queant corrumpere. Id quod facilius credet, qui perpenderit, Neronis adolescentiam laudatissimæ indolis fuisse, &, quo non alius adhuc fuit orbi pestilentior, optimi tamen principis spem initio de se præbuisse. Tum ab hoc multo post, Bassianum Getæ fratrem, dum priuatus ageret, virum integrum ac sanctum, pessimum egisse principem: siue quod, vt quædam nauigia, immodice magna vastaque, regi non queunt, ita totius orbis imperium maius est quam vt vnius hominis animo sustineri possit; cum perdifficile sit domum etiam vnam rectè administrare. Itaque qui maxime cupit optima, tamen Maronis illud cogitur dicere;* Fertur equis auriga, nec audit currus habenas. *Quod (opinor) intelligens Octauius Augustus, vir eruditus ac perspicax, &, quod in Cæsaribus rarum comperies, perpetuo sanus, non semel de deponenda Imperii mole cogitauit: & fecisset, si nactus fuisset in cuius humeros citra publici status perniciem onus reclinare potuisset. Siue id iis rebus magis adscribendum est, quas permultas quidem, at non omnes tamen in Aureliano recenset Flauius Vopiscus. Et tamen in tanta malorum principum turba, reperias licet dignas sancto principe cogitationes; audias voces absoluto principe dignas; comperias exempla in quibus nihil desideres. Inter Ethnicos inuenies, qui Christiano animo reipub. gererent Imperium, non sibi; qui tam laboriosæ administrationis non aliud spectarent præmium, quam vt de rebus humanis bene mererentur; qui publicam vtilitatem liberorum affectibus, immo suæ suorumque incolumitati præferrent. O nos felices, si Christiani principes suæ quisq; dicioni præstarent animum, quem Traianus, quem Antonini duo, quem Aurelius Alexander, orbi terrarum præstiterunt! Quin illud etiam mirandum, repertos qui ad Imperatorem de Imperatoribus non solum libere, verum etiam contumeliose scribere auderent. Nam hodie id quidam exigunt, vt de sceleratissimis quoque Regibus honorifice scribamus: id agentes, ne quando libertatis exemplum in ipsos recidat. Sed multo magis ad rem pertinet, in his contemplari nomen illud Imperii, quod & olim orbi sacrosanctum augustumq; fuit, & nunc etiamnum multorum affectibus religiosum ac venerabile est; cum nihil fere supersit, præter inanem magni nominis vmbram; quam fœdis initiis in mundum irrepserit, primum in Iulio scelerate, mox in Octauio, Lepido & Antonio sceleratius. Quid non potest Fortunæ libido in rebus humanis? Potestas ea quam postea Dis æquauit hominum consensus, impietate, cædibus, parricidiis, incestis, tyrannide, condita consecrataque fuit. Hic felicibus auspiciis cœpit illa Regibus adorata maiestas: ac sceleratius fere propagata fuit, quā nata. Fœda barbarorum militum colluuies non suffragiis, sed insanis tumultibus dominum orbi dabat; nec alia succedendi lex, nisi mactato superiore. His auibus auspicabantur Imperium: quod nihilo secius tamen interim emendum erat, quanticumque inexplebili militum auariciæ libuisset. Nec satis erat in vnum sæuire caput. Ad liberos, ad affines, ad amicos omnes crudelissima laniena proferebatur: ac sæpenumero reciprocantibus, vt fit, vindictæ vicibus, quos viros, quas matronas effera immanitas indigne laniabat! Sæpe pluribus hinc & hinc imperium ad se trahentibus, miscebantur omnia. Ita semper ad nouum Imperii successorem, totus terrarum orbis concutiebatur. Summa rerum in manibus erat non Senatus, non populi Romani, sed mercenarii facinorosique militis. Nec aliter imperare licuit, neque diutius imperare licuit, quam illis belluis collibuisset, qui nec bonos nec malos principes diu ferre poterant. Alius parcior erat, alius profusior, alius eruditior quā vellent; alius matri obsequentior, alius militaris disciplinæ tenacior, alius imbellis, alius immodice bellator, alius in Senatum propensior; alii cognomē obstabat militi parum gratiosum, alii affinitas. Quālibet leuis caussa, satis erat istis ad iugulandum orbis principem. Denique, vt nihil esset caussæ, expediebat illis subinde mutare principem. Insatiabilis habendi fames, ad res nouandas incitabat.*

Trucidabatur vt inutilis, quem iam exsuxerant: accersebatur alius, qui exhauriretur, mox & ipse trucidandus. Atq; hisce reb. factum est, vt non nullorum Imperium paucis modo mensibus, non nullorum paucissimis etiam diebus finiretur. vt me quidē inter legendum crebro subeat admiratio, fuisse vllos qui vellent Imperii vices capessere, cum tot exemplis didicissent quib legibus esset suscipiendum. Et hoc honoris sic venditum, immo locatum, Imperium vocabant. O miserum ac deplorandum illorum temporum statum! Oppressa Senatus auctoritate, oppressis legib. oppressa populi Romani libertate, sic creato principi seruiebat orbis, princeps ipse seruiebat iis qualem nemo vir probus domi vellet habere seruum. Imperatorem timebat Senatus: Imperator scelestam illam militum turbam formidabat. Imperator leges dabat Regibus: at huic leges dabant conducticii milites. Summa rerum orbis, ab armata paucorum temeritate pendebat. O magnificam & exoptandam omnibus monarchiam! Et tamen nescio quo pacto, velut ex composito, conueniebat inter Cæsares & milites Cæsarum dominos, quos legimus aliquoties se decimari passos ab iis quos mox erant suo arbitratu iugulaturi: quasi vices alternas inter se pacti, dominandi ac seruiendi. Hæc cum ita habeant; neq; enim negari potest; illud oportet expēdere, num eiusmodi sit nobis optandum imperium, si iam olim obsoletum, votis liceat restituere. Quod si nemo sanus optaturus sit, quanto minus quod iam multis sæculis maxima ex parte sit antiquatum exstinctumq;, magno rerum humanarum tumultu, summaq; Christiani sanguinis iactura, vindicandū ac reuocandum videtur? præsertim cum inter ethnicos etiam hoc animo repertus sit Otho, vt potius duxerit spontanea morte vitam abrumpere, quam imperium tot hominū vita mercari: vir vel ob hoc ipsum dignus Imperio, si fortuna virtuti faueret. An parum est, suum quamq; regionem habere dominum, nisi singulæ rursus alium haberent dominum, conduplicata populi seruitute? Nec hæc dixerim, quod negem optimū esse reipubl. statū monarchiam; si modo is ad æterni Numinis exemplum, quantum potentia ceteris antecellit, tantumdem vincat & bonitate sapientiaq;: sed partim quòd, vt sunt hominum ingenia, haud scio an huiusmodi quispiam possit contingere; partim quod, etiam si maxime contingat, non arbitror capacem esse tantæ dicionis vnius mortalis animum. Etenim qui vectigalibus exigendis tantùm agit Imperatorem, is quiduis est potius quam Imperator. Non desiderabit orbis monarcham, si Christianos principes inter se iunget cōcordia. Verus & vnicus orbis monarcha CHRISTVS *est: in cuius edicta si nostri principes consenserint, sub vno principe vere florebunt vniuersa: sin humanis cupiditatib. res gerētur, æterna rerum vicissitudine semper fluctuabimus iactabimurq;. Et tamen maximam huius felicitatis partem ipsi nobis præstare possumus, si concordibus studiis ad id quod per se optimum est, cōtendamus. Atq; ego sane ita demum arbitror felices fore respublicas, si principes sancte Christianeq; instituti, simulatq; susceperint regnum, pariter & animum regno dignū suscipiant, publicis cōmodis metiātur consilia omnia; ab omni tyrannidis specie, velut a peste, abhorreant; ac pro se quisq; certet, quod sortitus est regni, non amplius, sed melius successori tradere; omnes pariter adnitantur, ne bellū vllū sit, potius quam vt bello vincāt; neq; vllis sit opus copiis, magis quā vt his rebus sint instructi; pacis artibus magni videri studeant, quæ consiliis animiq; viribus constant. Equidem si quid nouari possit absq; rerum tumultu, iudicarim ad publicam orbis Christiani tranquillitatem magnopere pertinere, si certis fœderibus ex vsu publico sua cuiq; dicionis pomœria præscribantur, quæ semel constituta, nullis affinitatib. aut pactis, vel contrahi possint, vel proferri; prorsus antiquato veterum titulorum iure, quos quisq; pro re nata, bello affectato, solet prætexere. Quod si quis forte clamitet, ius nescio quod suum adimi principibus: is illud mihi secum reputet velim, num æquum censeat, ob huiusmodi iura, quæ siue habet aliquis fortassis, siue fingit, orbem Christianum impiis ac parricidialibus armis sine fine collidi; tot innoxios aut interimi, aut perdi; tot immeritas fœminas affligi corrumpiq;; deniq; totam illam malorum tragœdiam, quæ bellum omne secum defert, in vitam hominum inuehi. Nam his fontibus omnia fere bella, quæ nostra memoria vidimus profecta esse constat. Verum hæc non tantum παρέργως videri possint, verum etiam impudentius ad vos scripta, Principes vt magnos, ita cum primis sapientes; ad hæc, quod est in ista fortuna rarissimum, librorum etiam præsidiis cum primis instructos. Siquidem tuas eximias Federice dotes, cum sint insigniter insignes, non mirum si famæ celebritas ad nos vsq; deuexit. Te vero, illustrissime Georgi, patrueli laudatissimo per omnia similem, ac vere Germanum, e propinquo cognoui, dum Phrysiam nobis finitimam administrares. Bene valete Principes vere felices, stemmatis quidem illustrissimi, sed ornamentis animi longe illustriores. Istos animos vobis seruet Christus optimus maximus: vos orbi Christiano, vestriq; similes, nobis complures velit exsistere. Antuerpiæ, Nonis Iuniis, Anno* M D X V I I.

INDEX EORVM QVÆ AVGVSTÆ HISTORIÆ TOMO CONTINENTVR.

INDEX PVRPVRATORVM A SVETONIO CETERISQVE AVCTORIBVS VETERIBVS DESCRIPTORVM,

Auguſtorum ſcilicet, Cæſarum, & Tyrannorum.

Qui vero a veteribus auctoribus deſcripti non ſunt, eorũ & nomina e Reuſneri catalogo peti poſſunt, 605, 18: & vitæ legi partim apud Egnatium 561, partim apud Lætum 520.

C. SVETO-

C. SVETONII TRANQVILLI VITA, A PHILIPPO BEROALDO CONSCRIPTA.

CAIVS SVETONIVS TRANQVILLVS, *patrem habuit Suetonium cognomento Lenem, tertiadecimæ legionis Tribunum, & angusticlauium; qui interfuit bello Othoniano. A patre filius Tranquilli cognomen accepisse creditur. Nã cum ille* LENIS *sit cognominatus, hic eodem significato, non eodem verbo, dictus est* TRANQVILLVS. *Floruit sub Adriano; vtpote illius magister epistolarum. Verum fortuna, quæ lubrica est, refragante, successor ei mox datus, quod apud Sabinam Imperatoris vxorem familiarius egisse ferebatur, quam reuerentia domus aulicæ postularet. Vsus est contubernio Plinii posterioris: a quo in epistolis admonetur ad volumina edenda; quæ perfecta absolutaque appellat. Cum esset vir doctrina compositiore, & elegantia floridiore præditus, scripsit libellum De Grammaticis & Rhetoribus: quem D. Hieronymus secutus est, texens Catalogum scriptorum ecclesiasticorum. De genere vestium, de ludicra historia, libros cõcinnasse memoratur: quorum testimonio vtuntur eruditi. Idem de Vitiis corporalibus, & de Prætoribus volumina condidit luculenta. In primis vero ad posteros transmisit duodecim Cæsarum vitas; valde quidem probandas, graphiceque conscriptas. in quo styli genere primas confessione eruditorum haud dubie occupauit. Opus est emunctum, refertumque eruditione haudquaquam triuiali, & compositissimo ordine distinctum. vnde emendatissimus & candidissimus scriptor meruit appellari. cui, vt scribit Flauius Vopiscus, familiare fuit amare breuitatem. Ausonius in epistolio ad Paullinum, librorum meminit, quos numero treis Suetonius de Regibus scripsit. In hoc vero Cæsarum opere, quod eruditorum manibus continenter teritur, est oppido quam tersus, & sincerissima scriptione præcellens: adeo, vt de Suetonio dicere merito possimus, id quod Zeuxis pictor de se ipso prodidit: Inuisurum aliquem facilius quam imitaturum.*

SVETONII SCIPTA, EX SVIDA.

Τράγκυλλος, ὁ Σουητόνιος χρηματίσας, γραμματικὸς Ῥωμαῖος, ἔγραψε περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν βιβλίον α'· περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωρικῶν καὶ ἀγώνων βιβλία β'· περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ βιβλίον α'· περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων, α'· περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας, α'· ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ· περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδεῶν ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων οἷς τις ἀμφιέννυται· περὶ δυσφήμων λέξεων, ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη· περὶ Ῥώμης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν, βιβλία β'· συγγενικὸν Καισάρων· περιέχει δὲ καὶ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ· βιβλία η'· στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων. id est:

Tranquillus, qui Suetonius est appellatus, grammaticus Romanus, scripsit de ludis Græcanicis lib. I: De spectaculis & certaminib. Romanis lib. II: De anno Romano lib. I: De signis quæ in libris vsurpantur, (seu De notis librariis) lib. I: De Ciceronis Republica lib. I; in quo aduersus Didymum disputat: De propriis nominib. ac speciebus vestium & calciamentorum, cæterorumq; quib. aliquis amicitur: De infamib. vocabulis seu probris, & vnde quodq; tractũ sit: De Roma Romanisq; institutis ac moribus lib. II: De Cæsarum genere libros VIII: quib. & vitæ illorum continentur, & successiones, a Iulio vsq; ad Domitianum: Stemma virorum apud Romanos insignium.

Hæc Suidas: in quib. nota VIII tantum Cæsareæ historiæ libros nominari. Quæ distinctio si Suidæ est, videntur priores sex libri dicati esse Cæsarum genti; Iulio scilicet, Augusto, Tiberio, Caio, Claudio, Neroni: septimus autem, Galbæ, Othoni, Vitellio; octauus, Vespasiano, & filiis eius, Tito ac Domitiano. In eodem Suidæ loco, a principio & θεωρικῶν retineri potest, & θεωριῶν pro eo substitui. In fine autem, pro singulari στέμμα pluraliter legendum videtur στέμματα. nisi forte per *Stemma virorum apud Romanos insignium*, intelligi Suidas voluit Coronam seu contextum virorum illustrium. nam Suetonium de viris illustrib. scripsisse, cum alii testantur, tum S. Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Eodemque respexisse videtur Agellius lib. 15, c. 4, cum ait; Ventidium Bassum SVETONIVS TRANQVILLVS præpositum esse a M. Antonio prouinciis Orientalibus; Parthosque in Syriam introrumpentes, tribus ab eo prœliis fusos scribit: eumque primum omnium de Parthis triũphasse, & morte obita publico funere sepultũ esse. Ad libros περὶ παιδιῶν pertinet, quod idẽ Agellius lib. 9, cap. 7, refert his verbis; De fidibus rarius dictu & mirabilius est: quã rem & alii docti viri, & SVETONIVS etiam TRANQVILLVS in libro Ludicræ historiæ primo, satis cõpertã esse, satisq; super ea re constare, affirmat, neruias in fidibus brumali die, alias digitis pelli, alias sonare.

INDEX CAPITVM CÆSAREÆ
Hiſtoriæ a Suetonio conſcriptæ.

Geſta

Gesta

IOANN. LVD. VIVES RVFFALDO SVO S.

SVETONIVM esse acephalum, vt Curtium, vt aliquot Orationes Ciceronis, vt nuper etiam Tacitum, duobus potissimum argumentis colligitur: tum quod non solet generis ac familiæ originem prætermittere Cæsaris eius, cuius vitam exorditur; de Iulia nulla mentio; cum sit maxime illustris, & memoratu digna. tum quod in vetustis exemplaribus hoc habetur initium; *Annum agens sextumdecimum*; prætermisso Cæsaris nomine. vt appareat prius fuisse de illo locutum. Nos igitur, quandoquidem spes non est, quod desideratur, fore vt aliquādo exsistat, ex veterum scriptorum lectione, quantum industria ac studio consequi potuimus, eum locum studiosæ iuuentuti expleuimus. Si quando id ipsum in lucem prodierit quod Suetonius scripsit, facilis erit tantuli mei laboris iactura. Suetonii phrasin æmulatus sum, & obseruationis diligentiam. Cui non satisfecero, næ is haud magnum acceperit damnum exiguæ chartulæ, & breuissimi temporis, quod perdiderit nostris legendis. Si cui placuero, is satis hoc ipso nobis præstiterit: sin displicuero, ab hoc veniam petimus audaciæ. Dicamus tibi Hieronyme Ruffalde, auditorum meorum probissimo, ac proinde carissimo. Vale. Louanii, MDXXI.

ADDITA SVETONIO IN VITA C. IVLII CÆSARIS, PER LVD. VIVEM.

De gente Iulia, 1.

GENTEM *Iuliam pro indubitato creditur ab Iulo Æneæ filio manasse; qui Lauinio relicto, Albam Longam condidit, in qua & regnauit. Eo mortuo, cum ad Ascanium Lauiniæ atque Æneæ filium Latinum redisset regnum, cura sacrorum cærimoniarumque Latinæ ac Troianæ gentis, penes sobolem Iuli mansit; ex qua sunt Iulii. Hos cum aliis quibusdam nobilissimis Latii familiis Tullus Hostilius Romanus rex, postquam Albam diruisset, Romam transtulit, ac in patres cooptauit. Sero ad magistratus emerserunt; nempe inter Patricios maiorum gentium fere postremi, anno V. C. altero & trecentesimo, C. Iulio Decemuiro legibus scribendis, priore eiusce magistratus lectione. Omnis dehinc generis honores nacta, mansit in Patriciatu & ordine Senatorio, mediocrib. opibus, nullo insigniter præstanti viro factisque præclaris illustrior.*

Cæsarum familia, 2.

IN *Iulia gente familia fuit* CAESARVM*: qua ratione cognominis, haud liquet, nec cui primum contigerit. Nam ante Cæsarem Dictatorem, patremque eius, & auum, Iulii Cæsares fuerunt: vt ille qui Punico bello secundo, a Senatu ad Crispinum consulem de Dictatore dicendo missus est. Cæsares vero consueuit Romanus sermo cognominare eos, qui vel cæso matris vtero, vel cum cæsarie nascerentur, vel oculis essent cæsiis. Addunt quidam, de elephanto in Africa occiso, quem indigenæ Cæsarem vocent: eamque ob caussam cognomen hoc primum auo Dictatoris contigisse. Sed qui hoc tradunt, infimæ sunt auctoritatis: nempe, Spartianus & Seruius. Neque enim sola illius progenies ex Iuliis hoc cognomen habuit; sed alii, & ante eum multo, & cum eo gentiles illius plerique. Consules ante Dictatorem fuerunt, Sext. Iulius Cæsar, cum L. Marcio Philippo, initio belli socialis. Sequenti anno L. Cæsar cum Rutilio Lupo. nec ante hos clarus quisquam fuit Cæsarū, aut summo magistratu Romæ functus. Multis post annis Consulatum ex eadem familia adeptus est L. Cæsar Sexti filius, frater patruelis L. Iulii Cæsaris, qui Dictatorem progenuit. hic ad Præturam tantum peruenit: Pisis, dum mane calciaretur, exstinctus, nullo manifesto morbo.*

Ortus Cæsaris, & educatio, 3.

Natus est Cæsar Romæ, C. Mario & L. Valerio Flacco COSS. *ad IIII Idus Quinctileis; qui mensis post eius mortem lege Antonia Iulius est ea caussa dictus. educatus apud Aureliam matrem, C. Cottæ filiam; & Iuliam amitam, Marii coniugem. vnde illi patricio amor plebeiæ factionis, & odium Sullæ. Litteras Latinas Græcasque, tum & præcepta dicendi, edoctus est a M. Antonio Gnyphone, homine Gallo; qui magno ingenio vir, ac singulari memoria, præterea moribus comis, & natura facilis, primo in ædibus L. Cæsaris patris Græcam Latinamque grammaticam & rhetoricen docuit: hinc in suis ipsius; multa discentium liberalitate consecutus, cum numquam paciscceretur de mercede. Fuit Cæsar admirabili docilitate, & ad dicendi facultatem appositus. sermo eius Latinus, excultus est domestica consuetudine ab Aurelia matre; quæ pure ac eleganter Romane loquebatur, vt Muciæ, Læliæ, Corneliæ, & aliæ primariæ matronæ: in quarum familiis insignes oratores exstiterunt.*

C. SVETONII TRANQVILLI XII CÆSARES.

D. IVLIVS CÆSAR, I.

ANNVM agens Cæsar XVI, patrem amisit: sequentibusque coss. flamen Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quæ familia equestri, sed admodum diues Prætextato desponsata fuerat, Corneliam Cinnæ *IIII cos. filiam duxit vxorem: ex qua illi mox Iulia nata est: neque vt repudiaret [illam;] compelli a Dictatore Sulla vllo modo potuit. Quare & sacerdotio, & vxoris dote, & gẽtiliciis hereditatibus multatus, diuersarum partium habebatur: vt etiam discedere e medio, &, quamquam morbo quartanæ aggrauante, prope per singulas noctes commutare latebras cogeretur, seq; ab inquisitoribus pecunia redimere: donec per virgines Vestales, perque Mamercum Æmilium, & Aurelium Cottam, propinquos & affines suos, veniam impetrauit. Satis constat Sullam, cum deprecantibus amicissimis & ornatissimis viris aliquamdiu denegasset, atq; illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse, siue diuinitus, siue aliqua coniectura, Vincerent, ac sibi haberent; dummodo scirent eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurũ. nam Cæsari multos Marios inesse.

STIPENDIA prima in Asia fecit, M. Thermi Prætoris contubernio: a quo ad accersendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedem; non sine rumore prostratæ regi pudicitiæ: quem rumorem auxit, intra paucos *rursus dies repetita Bithynia, per caussam exigendæ pecuniæ, quæ deberetur cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia, secundiore fama fuit: & a Thermo in expugnatione Mitylenarum 673 *ciuica donatus est.

MERVIT & sub Seruilio Isaurico in Cilicia; sed breui tempore. Nam Sullæ morte comperta, simul spe nouæ dissensionis, quæ per M. Lepidum mouebatur, Romam propere rediit; & Lepidi quidem societate, quamquam magnis conditionibus inuitaretur, abstinuit: cum ingenio eius diffisus, tum occasione, quam minorem opinione offenderat.

CETERVM composita seditione ciuili, Cornelium Dolabellam, consularem & triumphalem [virum] repetundarum postulauit: absolutoque, Rhodum secedere statuit, & ad declinandã inuidiam, & vt per otium ac requiem *Apollonio Moloni, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. Huc dum hibernis iam mensibus traiicit, circa *Pharmacusam insulam a prædonibus captus est, mansitque apud eos non sine summa indignatione prope XL dies, cum vno *medico, & cubiculariis duobus. Nam comites seruosq; ceteros in initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde L talentis, expositus in litore, non distulit quin e vestigio classe deducta persequeretur abeuntes; ac redactos in potestatem, supplicio, quod illis sæpe minatus inter iocum fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transit in Asiam: auxiliisque contractis, & præfecto regis prouincia expulso, nutanteis ac dubias ciuitates retinuit in fide.

*TRIBVNATV militum, qui primus Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit, *auctores restituendæ tribunitiæ potestatis, cuius vim Sulla diminuerat,

enixiſſime iuuit. Lucio etiam Cinnæ, vxoris fratri, & qui cum eo ciuili diſcordia Lepidum ſequuti, poſt necem cos. ad Sertorium confugerant, reditum in ciuitatem rogatione Plotia confecit; habuitque & ipſe ſuper ea re concionem.

QVÆSTOR Iuliam amitam, vxoremq; Corneliam, defunctas laudauit * e more pro roſtris. ſed in amitæ quidem laudatione, de eius ac patris ſui vtraq; origine ſic refert: *Amitæ meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum dis immortalibus coniunctum eſt. Nam ab Anco Marcio ſunt Marcij * Reges; quo nomine fuit mater: a Venere, Iulij; cuius gentis familia eſt noſtra. Eſt ergo in genere & ſanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent; & cærimonia deorum, quorum ipſi in poteſtate ſunt reges.* In Corneliæ autem locum Pompeiam duxit, Qu. Pompeij filiam, L. Sullæ neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus a P. Clodio: quem inter publicas cærimonias penetraſſe ad eam muliebri veſte, tam conſtans fama erat, vt Senatus quæſtionem de pollutis ſacris decreuerit.

QVÆSTORI vlterior Hiſpania obuenit. vbi cum mandato * Prætoris iure dicundo conuentus circumiret, Gadeiſque veniſſet, animaduerſa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: & quaſi pertæſus ignauiam ſuam, quod nihil dum a ſe memorabile actum eſſet in ætate qua iam Alexander orbem terrarum ſubegiſſet, miſſionem continuo efflagitauit, ad captandas quamprimum maiorum rerũ occaſiones * in vrbe. Etiam confuſum eum ſomnio proximæ noctis (nam viſus erat per quietem matri ſtuprum intuliſſe) coniectores ad ampliſſimam ſpem incitauerũt, arbitrium orbis terrarum portendi interpretantes: * quando mater, quam ſubiectam ſibi vidiſſet, non alia eſſet quam terra, quæ omnium parens haberetur.

DECEDENS ergo ante tempus, * colonias Latinas de petenda ciuitate agitantes adiit: & ad audendum aliquid concitaſſet, niſi COSS. conſcriptas in * Ciliciã legiones paulliſper ob id ipſum retinuiſſent. Nec eo ſecius maiora mox in vrbe molitus eſt.

SIQVIDEM ante paucos dies, quam Ædilitatem iniret, venit in ſuſpicionem cõſpiraſſe cum M. Craſſo conſulari, item P. Sulla, & * P. Autronio, poſt deſignationem conſulatus, ambitus condemnatis; vt principio anni Senatum adorirentur; & trucidatis quos placitum eſſet, Dictaturam Craſſus inuaderet, ipſe ab eo magiſter equitũ diceretur; conſtitutaque ad arbitrium republica Sullæ & Autronio conſulatus reſtitueretur. Meminerunt huius coniurationis Tanuſius Geminus in hiſtoria, M. Bibulus in edictis, C. Curio pater in Orationibus. De hac ſignificare videtur & Cicero in quadam ad * Axium epiſtola, referens Cæſarem in conſulatu confirmaſſe regnum, de quo Ædilis cogitarat. * Tanuſius adiicit, Craſſum pœnitentia vel metu diem cædi deſtinatum non * obiiſſe; & idcirco ne Cæſarem quidem ſignum, quod ab eo dari conuenerat, dediſſe. Conueniſſe autem Curio ait, vt togam de humero deiiceret. Idem Curio, ſed & M. * Actorius Naſo, auctores ſunt, conſpiraſſe eum etiam cũ Cn. Piſone adoleſcẽte: cui ob ſuſpicionẽ vrbanę coniurationis, prouincia Hiſpania vltro extra ordinẽ data ſit: pactũque, vt ſimul foris ille, ipſe Romæ ad res nouas cõſurgerẽt, per * Lambranos & Tranſpadanos: deſtitutum vtriuſque conſilium morte Piſonis.

ÆDILIS, præter comitium, ac forum, baſilicaſque, etiam Capitolium ornauit porticibus ad tempus exſtructis: in quibus, abundante rerum copia, pars apparatus exponeretur. Venationes autem ludoſque, & cum collega, & ſeparatim edidit. quo factum eſt vt communium quoque impenſarum ſolus gratiam caperet; nec diſſimularet collega eius M. Bibulus, eueniſſe ſibi quod Polluci. vt enim geminis fratribus ædes in foro conſtituta, tantum Caſtoris vocaretur: ita ſuam Cæſariſque munificentiã, vnius Cæſaris dici. Adiecit inſuper Cæſar etiam * gladiatorium munus: ſed aliquanto paucioribus, quam deſtinauerat, * paribus. Nam cum multiplici vndique familia comparata inimicos exterruiſſet, cautum eſt de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere [Romæ] liceret.

CONCILIATO populi fauore, tentauit per partem tribunorum, vt ſibi Ægyptus prouincia plebiſcito daretur: nactus extraordinarij Imperij occaſionem, quod Alexãdrini regem ſuum, ſocium atque amicum a Senatu appellatum, expulerant, reſque vulgo improbabatur. nec obtinuit, aduerſante * optimatium factione. quorum auctoritatem vt quibus poſſet modis inuicem diminueret, tropæa C. Marij de Iugurtha,

deque

deque Cimbris atque Teutonis, olim a Sulla diſiecta, reſtituit: atque in exercenda de
ſicariis quæſtione, eos quoque ſicariorum numero habuit, qui proſcriptione ob [re-
lata] ciuium Romanorum capita, pecunias ex ærario acceperant; quamquam exce-
ptos Corneliis legibus.

Svbornavit etiam qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: quo præcipuo 12
*adiutore, aliquot ante annos L. Saturnini ſeditioſum Tribunatum Senatus coërcue-
rat: ac ſorte iudex in reum ductus, tam cupide condemnauit, vt ad populum prouo-
canti nihil æque ac iudicis acerbitas profuerit.

Deposita prouinciæ ſpe, Pontificatum maximum petiit, non ſine profuſiſſima 13
largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni, cum mâne ad comitia deſcen-
deret, prædixiſſe matri oſculanti fertur, domum ſe niſi Pontificem non reuerſurum.
atque ita potentiſſimos duos competitores, multumque [&] ætate ac dignitate ante-
cedentes ſuperauit, vt plura ipſe in eorum tribubus ſuffragia, quam vterque in omni-
bus, tulerit.

Prætor creatus, detecta coniuratione Catilinæ, Senatuque vniuerſo in ſocios 14
facinoris vltimam ſtatuente pœnam, ſolus municipatim diuidendos cuſtodiendoſq;
publicatis bonis cenſuit. Quin & tantum metum iniecit aſperiora ſuadentibus, idem-
tidem oſtentans quanta eos in poſterum a plebe Romana maneret inuidia, vt D. *Si-
lanum cos. deſignatum non piguerit ſententiam ſuam, quia mutare turpe erat, in-
terpretatione lenire; velut grauius atque ipſe ſenſiſſet exceptam: obtinuiſſetque, adeo
tranſductis ad ſe iam pluribus, & in his *Ciceronis Conſulis fratre, niſi labantem or-
dinem confirmaſſet M. Catonis oratio. Ac ne ſic quidem impedire rem deſtitit, quo-
aduſque manus equitum Romanorum, quæ armata præſidij cauſſa circumſtabat,
immoderatius perſeueranti necem comminata eſt; etiam ſtrictos gladios vſque eo in-
tentans, vt ſedentem vnà proximi deſeruerint, vix pauci complexu togaque obiecta
protexerint. Tunc plane deterritus non modo ceſſit, *ſed etiam in reliquum anni tē-
pus curia abſtinuit.

Primo Præturæ die, Q. Catulum de refectione Capitolij ad diſquiſitionem po- 15
puli vocauit, rogatione promulgata, qua curationē eam in alium trāsferebat. Verum
impar optimatiū conſpirationi, quos, relicto ſtatim nouorū Conſulū officio, *frequē-
tes obſtinatoſq; ad reſiſtendum concurriſſe cernebat, hanc quidē actionē depoſuit.

Ceterum Cæcilio Metello tribuno plebis, turbulentiſſimas leges aduerſus col 16
legarum interceſſionem ferenti, auctorem propugnatoremq; ſe pertinaciſſime præ-
ſtitit, donec ambo adminiſtratione reip. decreto patrum ſummouerentur. Ac nihilo
minus permanere in magiſtratu, & ius dicere auſus, vt comperit paratos qui vi ac per
arma prohiberent, dimiſſis lictoribus, abiectaque prętexta, domum clam refugit, pro
conditione temporum quieturus. Multitudinem quoque biduo poſt ſponte & vl-
tro confluentem, operamq; ſibi in aſſerenda dignitate tumultuoſius pollicentē com-
peſcuit. Quod cum præter opinionem eueniſſet, Senatus ob eundem cœtum feſti-
nato coactus, gratias ei per primores viros egit: accitumque in Curiam, & ampliſſi-
mis verbis collaudatum, in integrum reſtituit, inducto priore decreto.

Recidit rurſus in diſcrimē aliud, inter ſocios Catilinæ nominatus, & apud No- 17
uium Nigrum *Quæſtorem a L. *Vettio indice, & in Senatu a Q. Curio; cui, quod
primus conſilia coniuratorum detexerat, conſtituta erant publice præmia. Curius e
Catilina ſe cognouiſſe dicebat: Vettius etiam chirographum eius Catilinæ datū pol-
licebatur. Id vero Cæſar nullo modo tolerandum exiſtimans, cum implorato Cice-
ronis teſtimonio, quædam ſe de coniuratione vltro ad eum detuliſſe docuiſſet, ne Cu
rio præmia darentur, effecit: Vettium *pignoribus captis, & direpta ſupellectile male
*multatum, ac pro roſtris in concione pæne diſcerptum, coniecit in carcerem. *Eôdē
Nouium Quæſtorē; quod compellari apud ſe maiorem poteſtatem paſſus eſſet.

Ex Prætura vlteriorem ſortitus Hiſpaniam, retinentes creditores interuentu ſpō- 18
ſorum remouit: ac neque more, neque iure, antequā *prouinciæ ordinarentur, pro-
fectus eſt. Incertum, metune iudicij, quod priuato parabatur; an quo maturius ſociis
implorantibus ſubueniret. pacataque prouincia, pari feſtinatione, nō exſpectato ſuc-
ceſſore, ad triumphum ſimul Conſulatumque deceſſit. Sed, cum *editis iam comitiis

ratio eius haberi nō poſſet, niſi priuatus introiſſet vrbē; & ambienti vt legibus ſolueretur, multi contradicerēt: coactus eſt triumphū, ne Cōſulatu excluderetur, dimittere.

19 E DVOBVS [Conſulatus] competitoribus, L. Lucceio, M. que Bibulo, Lucceium ſibi adiunxit; pactus vt is, quoniam inferior gratia eſſet, pecuniaque polleret, nūmos de ſuo communi nomine per centurias pronuntiaret. Qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non auſurum eum in ſummo Magiſtratu, concordi & cōſentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantumdem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt; ne Catone quidem abnuente eam largitionem e rep. fieri. Igitur cum Bibulo Conſul *creatus eſt: Eandem ob cauſſam opera *optimatibus data eſt, vt prouinciæ futuris COSS. minimi negotij, id eſt * ſiluæ calleſque decernerentur. Qua maxime iniuria inſtinctus, omnibus officiis Cnæum Pompeium affectatus eſt. *offenſum patribus, quod Mithridate rege victo, *cunctantius cōfirmarentur acta ſua: Pompeioque M. Craſſum reconciliauit, veterē inimicum ex Conſulatu, quem ſumma diſcordia ſimul geſſerant: ac ſocietatem cum vtroq; iniit, ne quid ageretur in rep. quod diſplicuiſſet vlli e tribus.

20 INITO honore, primus omnium inſtituit, vt tam Senatus quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, vt quo menſe faſces non haberet, accenſus ante eum iret, lictores ponè ſequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. ac poſtero die in Senatu conqueſtum, nec quoquam reperto, qui ſuper tali conſternatione referre, aut cenſere aliquid auderet, qualia multa ſæpe in leuioribus turbis decreta erant, in eam coëgit deſperationem, vt, quoad poteſtate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret. Vnus ex eo tempore omnia in rep. & ad arbitrium adminiſtrauit. vt non nulli vrbanorum, cum quid per iocum *teſtandi gratia ſignarent, non Cæſare & Bibulo, ſed Iulio & Cæſare COSS. actum ſcriberent; *bis eundem præponentes, nomine, atque cognomine: vtque vulgò mox ferrentur hi verſus; *Non Bibulo *quidquam nuper, ſed Cæſare, factum eſt: Nam Bibulo fieri Conſule nil memini.* *Campum Stellatem, maioribus conſecratum, agrumque Campanum ad ſubſidia reip. vectigalem relictum, diuiſit extra ſortem, [ac] XX millibus ciuium, quibus terni pluresue liberi eſſent. Publicanos remiſſionem petentes, tertia mercedum parte releuauit: ac ne in locatione nouorum vectigalium immoderatius *licitarentur, propalam monuit. Cetera item quæ cuique libuiſſent, dilargitus eſt, contradicente nullo, ac, ſi conaretur quis, abſterrito. M. Catonem interpellantem extrahi Curia per lictorem, ducique in carcerem iuſſit. L. Lucullo liberius reſiſtenti, tantum calumniarum metum iniecit, vt ad genua vltro ſibi *accideret. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporū ſtatum, P. Clodium inimicum eius, fruſtra iampridem a patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die, horaque nona *traduxit. Poſtremo in vniuerſos diuerſæ factionis *inductum præmiis, vt ſe de inferenda Pompeio nece ſollicitatum a quibuſdam profiteretur, productuſque pro Roſtris auctores ex compacto nominaret: *ſed vno atque altero fruſtra, nec ſine ſuſpicione fraudis nominatis, deſperans tam præcipitis conſilij euentum, intercepiſſe veneno *indicem creditur.

21 SVB idem tempus Calpurniam L. Piſonis filiam, ſucceſſuri ſibi in Conſulatu, duxit vxorem: ſuamque Iuliam, Cn. Pompeio collocauit, repudiato priore ſponſo Seruilio Cæpione, cuius vel præcipua opera paullo ante Bibulū impugnauerat. Ac poſt nouam affinitatem, Pompeium primúm rogare ſententiam cœpit; cum Craſſum ſoleret; eſſetque conſuetudo, vt quem ordinem interrogandi ſententias COS. Kalend. Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret.

22 SOCERO igitur generoque ſuffragantibus, ex omni prouinciarum copia Gallias potiſſimum elegit; cuius emolumēto & opportunitate idonea ſit materia triumphorum. & initio quidem Galliam Ciſalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit: mox per Senatum Comatam quoque: veritis patribus, ne ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus, non temperauit quin paucos poſt dies frequenti Curia iactaret, inuitis & gementibus aduerſariis adeptum ſe quæ concupiſſet: proinde ex eo inſultaturum omnium capitibus: ac negante quodam per contumeliam, facile hoc vlli feminæ fore, reſponderit, quaſi alludens, in *Aſſyria quoque regnaſſe Semiramim, magnamque Aſiæ partem Amazonas tenuiſſe quondam.

FVNCTVS

FVNCTVS Conſulatu, C. Memmio L.que Domitio Prætoribus, de ſuperioris anni actis referentibus, cognitionem Senatui detulit: nec illo ſuſcipiente, triduoque per irritas altercationes abſumto, in prouinciam abiit: & ſtatim Quæſtor eius in præiudicium *aliquot criminibus arreptus eſt. Mox & ipſe a L. Antiſtio tribuno plebis poſtulatus, appellato demum collegio, obtinuit, cum reip. cauſſa abeſſet, reus ne fieret. Ad ſecuritatem ergo poſteri temporis, in magno negotio habuit, obligare ſemper annuos magiſtratus; & *e competitotibus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quam qui ſibi *pepigiſſent propugnaturos abſentiam ſuam. cuius pacti non dubitauit a quibuſdam iuſiurandum, atque etiam *ſyngrapham exigere.

SED cum L. Domitius Conſulatus candidatus, palam minaretur, COS. ſe effecturum quod Prætor nequiſſet, ademturumque ei exercitus: Craſſum Pompeiumque in vrbem prouinciæ ſuæ Lucam extractos compulit, vt detrudendi Domitij cauſſa Conſulatum alterum peterent, *& vt in quinquennium ſibi Imperium propagaretur. perfecitq; vtrumque. Qua fiducia ad legiones, quas a rep. acceperat, [alias publico,] alias priuato ſumtu addidit: vnam etiam ex Tranſalpinis cõſcriptam, vocabulo quoque Gallico (**alauda* enim appellabatur) quam diſciplina cultuque Romano inſtitutam, & ornatam, poſtea vniuerſam ciuitate donauit. Nec deinde vlla belli occaſione, ne iniuſti quidem ac periculoſi, abſtinuit, tam fœderatis, quam infeſtis ac feris gẽtibus vltro laceſſitis: adeo vt Senatus quondam legatos ad explorandum ſtatum Galliarum mittendos decreuerit, ac non nulli dedendum eum hoſtibus cenſuerint. Sed proſpere decedentibus rebus, & ſæpius, & plurium quam quiſquam vmquam dierũ, ſupplicationes impetrauit.

GESSIT autem IX annis, quibus in Imperio fuit, hæc fere. Omnem *Galliam*, quæ a *ſaltu Pyrenæo, Alpibuſque, & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetque circumitu ad *bis & tricies centum millia paſſuum, præter ſocias ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eique CCCC LLS in ſingulos annos ſtipendij nomine impoſuit. *Germanos*, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato aggreſſus, maximis affecit cladibus. Aggreſſus [eſt] & *Britannos*, ignotos antea: ſuperatiſque pecunias & obſides imperauit. Per tot ſucceſſus ter, nec amplius, aduerſum caſum expertus: in Britannia, claſſe vi tempeſtatis prope abſumta: & in Gallia, ad Gergouiam legione fuſa: & in Germanorum finibus, Titurio & *Arunculeio legatis per inſidias cæſis.

Eodem temporis ſpatio matrem primo, deinde filiam, nec multo poſt, *neptem amiſit. *Interimque conſternata P. Clodij cæde rep. cum Senatus vnum cos. nominatimque Cn. Pompeium fieri cenſuiſſet, egit cum Tribunis plebis collegam ſe Pompeio deſtinantibus, id potius ad populum ferrent, vt abſenti ſibi, [&] quandocumque Imperij tempus expleri cœpiſſet, petitio ſecundi Conſulatus daretur: ne ea cauſſa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod vt adeptus eſt, altiora iam meditans, & ſpei plenus, nullum largitionis aut officiorum in quemquam genus publice priuatimque omiſit. Forum de manubiis inchoauit: cuius area ſuper *LLS millies cõſtitit. Munus populo epulumque pronuntiauit in filiæ memoriam: quod ante eum nemo [fecit.] Quorũ vt quammaxima exſpectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertinerent, quamuis macellariis oblocata, etiam domeſticatim apparabat. Gladiatores notos, ſicubi infeſtis ſpectatoribus dimicarent, vi rapiendos reſeruandoſque mandabat. Tirones neque in ludo, neque per laniſtas, ſed in domibus per equites Romanos, ac etiam per ſenatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, quod epiſtolis eius oſtenditur, vt diſciplinam ſingulorum ſuſciperent, ipſique dictata exercẽtibus darent. Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit. Frumentum, quoties copia eſſet, etiam ſine modo menſuraque præbuit; ac ſingula interdum mancipia & prædia viritim dedit.

AD retinendam autem Pompeij neceſſitudinem ac voluntatem, Octauiam ſororis ſuæ neptem, quæ C. Marcello nupta erat, conditione ei detulit; ſibique filiam eius in matrimonium petiit, Fauſto Sullæ deſtinatam. *Omnibus vero circa eum, atque etiam parte magna Senatus, *gratuito, aut leui fenore obſtrictis, ex reliquo quoq; ordinum genere vel inuitatos, vel ſponte ad ſe commeantes, vberrimo congiario pro-

ſequebatur: libertos inſuper ſeruuloſque cuiuſque; prout domino patronoue gratus quis eſſet. Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ iuuentutis, ſubſidium vnicũ ac promtiſſimum erat: niſi quos grauior criminũ, vel inopiæ luxuriæue vis vrgeret, quam vt ſubueniri poſſet a ſe. His plane palam bello ciuili opus eſſe dicebat.

Nec minore ſtudio reges atque prouincias per terrarum orbem alliciebat; aliis captiuorum millia dono offerens, aliis citra Senatus populique auctoritatem quò vel lent, & quoties vellent, *auxilia ſubmittens: ſuperque Italiæ, Galliarumque & Hiſpaniarum, Aſiæ quoque & Græciæ potentiſſimas vrbes præcipuis operibus exornans: donec attonitis iam omnibus, & quorſum illa tenderent reputantibus, M. Claudius Marcellus cos. edicto præfatus de ſumma ſe *rep. acturum, retulit ad Senatum, vt ei ſuccederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax eſſet, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne abſentis ratio comitiis haberetur, quando *ne plebiſcito, Pompeius poſtea abrogaſſet. Acciderat autem, vt is legem de iure Magiſtratuum ferens, eo capite quo a petitione honorum abſentes ſubmouebat, ne Cæſarem quidem exciperet per obliuionem: ac mox lege iam in æs inciſa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus prouincias Cæſari & priuilegium eripere, retulit etiam vt colonis, quos rogatione Vatinia Nouumcomum deduxiſſet, ciuitas adimeretur: quod per ambitionem, & vltra præſcriptum data eſſet.

Commotus his Cæſar, ac iudicans, quod ſæpe ex eo auditum ferunt, difficilius ſe principem ciuitatis a primo ordine in ſecundum, quam ex ſecundo in nouiſſimum detrudi, ſumma ope reſtitit, partim per interceſſores Tribunos, partim per Seruium Sulpicium alterum Conſulem. Inſequenti quoque anno C. Marcello, qui fratri patrueli ſuo Marco in Conſulatu ſucceſſerat, eadem tentante, collegam eius Æmilum Paullum, C. quo Curionem violentiſſimum Tribunorum, ingenti mercede defenſores parauit. Sed cum obſtinatius omnia agi videret, & deſignatos etiam coss. e parte diuerſa, Senatum litteris deprecatus eſt, ne ſibi beneficium populi *adimeretur: aut vt ceteri quoque Imperatores ab exercitibus diſcederent: confiſus, vt putant, facilius ſe, ſimulatque libuiſſet, veteranos conuocaturum, quam Pompeium nouos milites: Cum aduerſariis autem pepigit, vt dimiſſis octo legionibus, Tranſalpinaque Gallia, duæ ſibi legiones, & Ciſalpina prouincia, vel etiam vna legio cum Illyrico concederetur, quoad cos. fieret.

Verum neque Senatu interueniente, & aduerſariis negantibus vllam ſe de rep. facturos pactionem, tranſiit in citeriorem Galliam: *conuentibuſque peractis, Rauennæ ſubſtitit; bello vindicaturus, ſi quid de Tribunis plebis intercedentibus pro ſe, grauius a Senatu conſtitutum eſſet. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit. Cauſſas autem alias fuiſſe opinantur. Cnæus Pompeius ita dictitabat, quod neque opera conſummmare quæ inſtituerat; neque populi exſpectationem, quam de aduentu ſuo fecerat, priuatis opibus explere poſſet; turbare omnia ac permiſcere voluiſſe. Alij timuiſſe dicunt, ne eorum quæ primo Cõſulatu aduerſus auſpicia legeſque & interceſſiones geſſiſſet, rationem reddere cogeretur: cum M. Cato identidem, nec ſine iureiurando denuntiaret, delaturum ſe nomen eius, ſimulac primúm exercitum dimiſiſſet; cumque vulgo fore prędicarent, vt ſi priuatus rediſſet, Milonis exemplo, circumpoſitis armatis, cauſſam apud iudices diceret. Quod probabilius facit *Aſinius Pollio, Pharſalica acie cæſos profligatoſque aduerſarios proſpicientem, hæc eum ad verbum dixiſſe referens; **Hæc voluerunt. tantis rebus geſtis, C. Cæſar condemnatus eſſem, niſi ab exercitu auxilium petiiſſem.* Quidam putant captum Imperij conſuetudine; *penſitatiſque ſuis & inimicorum viribus, vſum occaſione rapiendæ dominationis, quam ætate prima concupiſſet. Quod exiſtimaſſe videbatur & Cicero, ſcribens de Officiis tertio libro, ſemper Cæſarem in ore habuiſſe eos [in Phœniſſis; Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι Κάλλιστον ἀδικεῖν· τἆλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.] Euripidis verſus. quos ſic ipſe conuertit; *Nam ſi violandum eſt ius, Imperij gratia Violandum eſt: aliis rebus pietatem colas.*

Cum ergo ſublatam Tribunorum interceſſionem, ipſoſq; vrbe ceſſiſſe nuntiatũ eſt, præmiſſis confeſtim clam cohortibus, ne qua ſuſpicio moueretur, & ſpectaculo publico per diſſimulationem interfuit; & *formam, qua ludum gladiatorium erat ædifica-

dificaturus, conſiderauit; & ex conſuetudine conuiuio ſe frequenti dedit. Dein poſt Solis occaſum, mulis e proximo piſtrino ad vehiculum iunctis, occultiſſimũ iter modico comitatu ingreſſus eſt: & *cum luminibus exſtinctis deceſſiſſet via, diu errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per anguſtiſſimos tramites pedibus euaſit. conſecutuſq; cohortes ad Rubiconem flumen, qui prouinciæ eius finis erat, paullum conſtitit: ac reputans quãtum moliretur, conuerſus ad proximos, *Etiam nunc*, inquit, *regredi poſſumus: quod ſi ponticulum tranſierimus, omnia armis agenda erunt.*

CVNCTANTI oſtentũ tale factũ eſt. Quidam eximia magnitudine & forma, in proximo ſedens repente apparuit, arũdine canens. ad quem audiendũ, cum prẹter paſtores, plurimi etiã ex ſtationibus milites cõcurriſſent, interq; eos & *æneatores, rapta ab vno tuba proſiluit ad flumen: & ingenti ſpiritu claſſicũ exorſus, pertendit ad alteram ripam. Tunc Cæſar, *Eatur*, inquit, *quò deorum oſtẽta, & inimicorum iniquitas vocat.* **Iacta eſt alea*; inquit.

ATQVE ita traiecto exercitu, adhibitis Tribunis pl. *qui pulſi ſuperuenerãt, pro cõcione fidem militũ flens, ac veſte a pectore diſciſſa, inuocauit. Exiſtimatur etiã equeſtres cenſus pollicitus ſingulis: quod accidit opinione falſa. Nam cum in alloquendo exhortandoq; ſæpius digitũ læuæ manus oſtentans, affirmaret ſe ad ſatisfaciendũ omnib⁹, per quos dignitatẽ ſuam defẽſurus eſſet, anulũ quoq; æquo animo detracturũ ſibi: extrema cõcio, cui facili⁹ erat videre cõcionantẽ, q̃ audire, pro dicto accepit quod viſu ſuſpicabatur: promiſſumque ius anulorum cum millibus *cccc, fama diſtulit.

ORDO & ſumma rerum, quas deinceps geſſit, ſic [ſic] habent. Picenum, Vmbriã, Etruriam occupauit: & L. Domitio, qui per tumultum ſucceſſor ei nominatus, Corfinium præſidio tenebat, in deditionem redacto atque dimiſſo, ſecundum ſuperum mare *Brundiſium tetendit; quò COSS. Pompeiuſque confugerant, quam primum transfretaturi. Hos fruſtra per omnes moras exitu prohibere conatus, Romam iter conuertit: appellatiſque de rep. patribus, validiſſimas Pompeij copias, quæ ſub tribus legatis M. Petreio, & L. Afranio, & M. Varrone in Hiſpania erãt, inuaſit; profeſſus ante inter ſuos, ire ſe ad exercitum ſine duce, & inde reuerſurũ ad ducẽ ſine exercitu. Et quamquam obſidione Maſſiliæ, quæ ſibi in itinere portas clauſerat, ſummaque frumentariæ rei penuria retardante, breui tamen omnia ſubegit.

HINC vrbe repetita, in Macedoniam tranſgreſſus, Pompeium per quatuor pæne menſeis maximis obſeſſum operibus, ad extremum Pharſalico prœlio fudit: & fugiẽtem Alexandriam perſequutus, vt occiſum deprehendit, cum Ptolemæo rege, a quo ſibi quoque inſidias tendi videbat, bellum ſane difficillimum geſſit: neque loco neque tempore æquo, ſed hieme anni, & intra mœnia copioſiſſimi ac ſollertiſſimi hoſtis, inops ipſe rerum omnium, atque imparatus. Regnum Ægypti victor, Cleopatræ fratrique eius minori permiſit: veritus prouinciam facere, ne quandoq; violẽtiorem Præſidem nacta, nouarum rerum materia eſſet. Ab Alexandria in Syriam, & inde Pontum tranſiit, vrgentibus de Pharnace nuntiis: quem Mithridatis Magni filium, ac tunc occaſione temporum bellantem, iamque multiplici ſucceſſu præferocem, intra quinctum quam adfuerat diem, quatuor, quibus in conſpectum venit, horis, vna profligauit acie: crebro commemorans Pompeij felicitatem, cui præcipua militiæ laus de tam imbelli genere hoſtium contigiſſet. Dehinc Scipionem ac Iubã, reliquias partium in Africa refouenteis, deuicit; Pompeij liberos in Hiſpania.

OMNIBVS ciuilibus bellis nullam cladem, niſi per legatos ſuos, paſſus eſt: quorũ C. Curio in Africa periit; C. Antonius in Illyrico in aduerſariorum deuenit poteſtatem: P. Dolabella claſſem in eodem Illyrico; Cn. Domitius Caluinus in Ponto exercitum amiſerunt. Ipſe proſperrime ſemper, ac ne ancipiti quidem vmquam fortuna, præterquam bis, dimicauit: ſemel ad Dyrrhachium; vbi pulſus, non inſtante Pompeio, negauit eum vincere ſcire: iterum in Hiſpania vltimo prœlio; cum deſperatis rebus, etiam de conſciſcenda nece cogitauit.

CONFECTIS bellis; quinquies triumphauit: poſt deuictum Scipionem quater eodem menſe, ſed interiectis diebus: & rurſus ſemel, poſt ſuperatos Pompeij liberos. Primum & excellentiſſimum triumphum egit Gallicum; ſequentem, Alexandrinũ; deinde Ponticum: huic proximum Africanum; nouiſſimum Hiſpanienſem, diuerſo

quemque apparatu,& instrumento. Gallici triumphi die Velabrum *prætereuchẽs, pæne curru excussus est,axe *defracto. Adscenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra *lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum; VENI, VIDI, VICI: non acta belli significantem,sicut ceteris; sed celeriter confecti notam.

VETERANIS legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina LLS,quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, [quaterna: in equites]vicena quaterna millia nummûm dedit. Assignauit & agros; sed non continuos; ne quis possessorum expelleretur. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, *trecenos quoque nummos,quos pollicitus olim erat,viritim diuisit: & hoc amplius, centenos pro mora. Annuam etiam habitationem Romæ vsque ad bina millia nummûm, in Italia non vltra quingenos sestertios remisit. Adiecit epulum ac visceratione m; & post Hispaniensem victoriam duo prandia. Nam cum prius parce,neque pro liberalitate sua præbitum iudicaret,quincto post die aliud largissimum præbuit.

EDIDIT spectacula varij generis; munus *gladiatorum;ludos etiam regionatim vrbe tota,& quidem per omnium linguarum histriones. Item Circenses, athletas, naumachiam. Munere *in foro depugnauit Furius Leptinus stirpe prætoria: & *A. Calpenus Senator quondam actorque caussarum.*Pyrrhicham saltauerunt Asiæ Bithyniæque principum liberi. Ludis *Decimus Laberius eques Romanus mimum suum egit: *donatusque est quingentis sestertiis, & anulo aureo. sessum in quatuordecim scena per orchestram transiit. Circensibus, spatio Circi ab vtraq; parte producto,& in gyrum *Euripo addito,quadrigas,bigasque,& equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. Troiam lusit turma duplex, maiorum minorumque puerorum. Venationes editæ per dies quinque: ac nouissime pugna diuisa in duas acies. quingenis peditibus,elephãtis vicenis,tricenis equitibus hinc & inde cõmissis. Nam quo laxius dimicaretur,sublatæ metæ,inque earum locũ bina castra ex aduerso constituta erant. Athletæ,stadio ad tempus exstructo,in regione Martij campi certauerunt per triduum. Nauali prœlio *in morem cochleæ defosso lacu, biremes ac triremes,quadriremesque,Tyriæ & Ægyptiæ classes,magno pugnatorum numero cõflixerunt. Ad quæ omnia spectacula tantum vndique confluxit hominum, vt plerique aduenæ aut inter vicos,aut inter vias tabernaculis positis manerent. ac sæpe pręturba elisi exanimatique sint plurimi, & in his duo Senatores.

CONVERSVS hinc ad ordinandum reip. statum,fastos correxit,iam pridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos,vt neque messium feriæ *æstate,neque vindemiarum autumno competerent. Annumq; ad cursum Solis accommodauit,vt CCCLXV dierum esset: & *intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum e Kalendis Ianuariis nobis temporum ratio congrueret,inter Nouembrem ac Decembrem mensem,interiecit duos alios:fuitque is annus,quo hæc constituebantur, XV mensium, cum intercalario,qui ex consuetudine in eum annum inciderat.

SENATVM suppleuit,patricios allegit: Prætorum,Ædilium,Quæstorum,minorum etiam magistratuum numerum ampliauit: nudatos opere censorio , aut sententia iudicum de ambitu condemnatos restituit. Comitia cum populo partitus est; vt exceptis Consulatus competitoribus,de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia,quos populus vellet,*pronuntiarentur; pro parte altera, quos ipse dedisset. Et edebat per libellos *circum tribus missos scriptura breui; *Cæsar dictator illi tribui. Commendo vobis illum,& illum;vt vestro suffragio suam dignitatẽ teneant.* Admisit ad honores & proscriptorum liberos. Iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis,ac Senatorij. Tribunos ærarios,quod erat tertium,sustulit. Recensum populi,nec more nec loco solito,sed vicatim per dominos insularum egit: atq; ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum e publico, ad cẽtum quinquaginta retraxit. Ac ne qui noui cœtus recensionis caussa moueri quandoque possent, instituit,quotannis in demortuorum locum ex his qui recensiti non essent, subsortitio a Prætore fieret.

OCTOGINTA autem ciuium millibus in transmarinas colonias distributis, vt exhaustæ

exhauſtæ quoque *vrbis frequentia ſuppeteret, ſanxit: Ne quis ciuis maior annis viginti, *minorue decem, qui ſacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abeſſet: Neu quis *Senatoris filius, niſi contubernalis aut comes Magiſtratus peregre proficiſceretur: Neue hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter paſtores haberent. Omneſque medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi vrbem incolerent, & ceteri appeterent, ciuitate donauit. De pecuniis mutuis, *diſiecta nouarum tabularum exſpectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem, vt debitores creditoribus ſatisfacerent, per æſtimationem poſſeſſionum, quanti quaſque ante ciuile bellum comparaſſent, *deducto ſummæ æris alieni, ſi quid vſuræ nomine numeratum aut perſcriptum fuiſſet: qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia, præter antiquitus conſtituta, *detraxit. Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius ſcelere ſe obligarent, quod integris patrimoniis exſulabant, parricidas, [vt Cicero ſcribit,] bonis omnibus, reliquos dimidia parte multauit.

IVS laborioſiſſime ac ſeueriſſime dixit. Repetundarum conuictos etiam ordine 43
Senatorio mouit. Diremit nuptias Prætorij viri: qui digreſſam a marito poſt biduũ ſtatim duxerat, quamuis ſine probri ſuſpicione. Peregrinarum mercium portoria inſtituit. Lecticarum vſum, item cõchyliatæ veſtis, & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perque certos dies, ademit. Legem præcipue ſumtuariam exercuit; diſpoſitis circa macellum cuſtodibus, qui opſonia contra vetitum retinerent, deportarentq; ad ſe, ſubmiſſis non numquam lictoribus atque militibus: qui ſi quà cuſtodes fefelliſſent, iam appoſita e triclinio auferrent.

NAM de ornanda inſtruendaque vrbe, item de tuendo ampliandoque Imperio, 44
plura ac maiora in dies deſtinabat. In primis Martis templum, quantum nuſquam eſſet, exſtruere, repleto & complanato lacu, in quo naumachiæ ſpectaculum ediderat; Theatrumq; ſummæ magnitudinis Tarpeio monti accubans. Ius ciuile ad certum modum redigere, atq; ex immenſa diffuſaq; legum copia, optima quæque & neceſſaria in pauciſſimos cõferre libros. Bibliothecas *Græcas & Latinas, quas maximas poſſet, publicare; data M. Varroni cura comparandarum ac *dirigendarum. Siccare *Pontinas paludes; emittere Fucinum lacum: viam munire, a mari ſupero per Apẽnini dorſum ad Tiberim vſque: perfodere Iſthmum; Dacos, qui ſe in Pontũ & Thraciam effuderant, coërcere: mox Parthis inferre bellũ per Armeniã minorem; nec niſi ante expertos aggredi prœlio. Talia agentẽ atq; meditantẽ mors præuenit: de qua prius q̃ dicã, ea quæ ad formã & habitũ, & cultũ, & mores, nec minus quæ ad ciuilia & bellica eius ſtudia pertineant, non alienum erit ſummatim exponere.

FVISSE traditur excelſa ſtatura, colore cãdido, teretibus membris, ore paulo ple- 45
niore, nigris vegetiſq; oculis, valetudine proſpera: niſi quod tempore extremo repẽte animo linqui, atq; etiam per *ſomniũ exterreri ſolebat. Comitiali quoque morbo bis inter res *gerẽdas correptus eſt. Circa corporis curã moroſior: vt non ſolum tonderetur diligenter, ac raderetur, ſed velleretur etiã: vt quidam exprobrauerũt. Caluitij vero deformitatem iniquiſſime ferre, obtrectatorũ ſæpe iocis obnoxiam expertus: ideoq; & deficientem capillum reuocare a vertice aſſueuerat: & ex omnibus decretis ſibi a Senatu populoq; honoribus, nõ aliud aut recepit aut vſurpauit libẽtius, quam ius laureæ coronæ perpetuo geſtandæ. Etiam cultu notabilem ferunt. Vſum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vmquam aliter quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Sullæ dictum [conſtat] optimates ſæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent.

HABITAVIT primo in Subura modicis ædibus: poſt autem Pontificatum ma- 46
ximum, in ſacra via domo publica. Munditiarum lautitiarumque ſtudioſiſſimum multi prodiderunt. Villam in Nemorẽſi a fundamentis inchoatam, magnoq; ſumtu abſolutam, quia nõ tota ad animum ei reſponderat, totam diruiſſe; quamquam tenuem adhuc & obæratum: in expeditionibus teſſellata & ſectilia pauimenta circumtuliſſe.

BRITANNIAM petiſſe ſpe margaritarum: quarum amplitudinem conferentẽ, 47
interdum ſua manu exegiſſe pondus. Gemmas, toreumata, ſigna, tabulas operis

antiqui, ſemper animoſiſſime comparaſſe; ſeruitia recentiora politioraque immenſo pretio, & cuius ipſum etiam puderet; ſic vt rationibus [quoque] vetaret inferri.

48 CONVIVATVM aſſidue per prouincias duobus tricliniis: vno, quo *ſagati palliatiue; altero, quo togati cum illuſtrioribus prouinciarum diſcumberent. Domeſticam diſciplinam in paruis [ac maioribus] rebus diligenter adeo ſeuereque rexit, vt piſtorem, alium quam ſibi panem conuiuis ſubiicientem, compedibus vinxerit: libertum gratiſſimum, ob adulteratam equitis Romani vxorem, quamuis nullo *querente, capitali pœna affecerit.

49 PVDICITIÆ eius famam, nihil quidem pręter Nicomedis contubernium læſit; graui tamen & perenni opprobrio, & ad omnium conuitia expoſito. Omitto Calui Licinij notiſſimos verſus; * *Bithynia quidquid Et pædicator Cæſaris vmquam habuit.* Prætereo actiones Dolabellæ, & Curionis patris: in quibus eum Dolabella *pellicem reginæ, ſpondam interiorem regiæ lecticæ*; ac Curio *ſtabulum Nicomedis*, & *Bithynicum fornicem* dicunt. Miſſa etiam facio edicta Bibuli, quibus proſcripſit collegam ſuum, *Bithynicam reginam*: eique regem antea fuiſſe cordi, nunc eſſe regnum. Quo tempore, vt M. Brutus refert, Octauius etiam quidam, valetudine mentis liberius dicax, conuentu maximo cum Pompeium regem appellaſſet, ipſum reginam ſalutauit. *Sed C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi ſtetiſſe obiecit, cum reliquis exoletis, pleno conuiuio accubātibus non nullis vrbicis negotiatoribus; quorum refert nomina. Cicero vero, non contentus in quibuſdam epiſtolis ſcripſiſſe, a ſatellitibus eum in cubiculum regium *eductum, in aureo lecto, veſte purpurea decubuiſſe; floremque ætatis a Venere *orti, in Bithynia contaminatum: quondam etiam in Senatu defendenti *Nyſæ cauſſam filiæ Nicomedis, beneficiaque regis in ſe commemoranti; *Remoue*, inquit, *iſtæc oro: *quando notum eſt, & quid ille tibi, & quid illi * tu dederis.* Gallico denique triumpho milites eius, inter cetera carmina, qualia currum proſequentes iocularitercanunt, etiam vulgatiſſimum illud pronuntiauerunt: *Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem. Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias: Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.*

50 PRONVM & ſumtuoſum in libidines fuiſſe, conſtans opinio eſt; plurimaſque & illuſtres feminas corrupiſſe; in quibus Poſtumiam Seruij Sulpicij, Lolliam Auli Gabinij, Tertullam M. Craſſi, etiam Cn. Pompeij Muciam. Nam certe Pompeio, & a Curionibus patre ac filio, & a multis exprobratum eſt, quod cuius cauſſa poſt tres liberos exegiſſet vxorem, & quem gemens Ægiſthum appellare cōſueſſet, eius poſtea filiam potentiæ cupiditate in matrimonium recepiſſet. Sed ante alias dilexit M. Bruti matrem Seruiliam: cui & *proximo ſuo Conſulatu ſexagies LLS. margaritam mercatus eſt: & bello ciuili ſuper alias donationes, ampliſſima prædia ex auctionibus haſtæ *minimo addixit. cum quidem pleriſque vilitatem mirantibus, facetiſſime Cicero, *Quo melius*, inquit, *emtum ſciatis, Tertia deducta eſt.* exiſtimabatur enim Seruilia, etiam filiam ſuam Tertiam Cæſari conciliare.

51 NE prouincialibus quidem matrimoniis abſtinuiſſe, vel hoc diſticho apparet, iactato æque a militibus per Gallicum triumphum; *Vrbani ſeruate vxores: mœchum caluum adducimus. *Auro in Gallia ſtuprum emiſti: heic ſumſiſti mutuum.*

52 DILEXIT & reginas: inter quas *Eunoën Mauram, Bogudis vxorem; cui, maritoque eius, plurima & immēſa tribuit; vt *Naſo ſcripſit; ſed maxime Cleopatram; cum qua & conuiuia in primam lucem ſæpe protraxit, & eadem naue *thalamego pæne Æthiopia tenus Ægyptum penetrauit; niſi exercitus ſequi recuſaſſet. quam denique accitam in vrbem, non niſi maximis honoribus præmiiſque auctam remiſit, filiumque natum appellare nomine ſuo paſſus eſt. quem quidem non nulli Græcorum, ſimilem quoque *Cæſaris & forma & inceſſu tradiderunt: M. Antonius agnitū etiam ab eo, Senatui affirmauit: *quæ ſcire C. Matiū, & C. Oppiū, reliquoſq; Cæſaris amicos: quorū C. Oppius, quaſi plane defenſione ac patrocinio res egeret, librū edidit, non eſſe Cæſaris filium, quem Cleopatra dicat. *Heluius Cinna Trib. pleb. pleriſq; confeſſus eſt, habuiſſe ſe ſcriptā paratamq; legē, quam Cæſar ferre iuſſiſſet, cum ipſe abeſſet, vti vxores liberorū quærēdorū cauſſa, quas & quot ducere *vellet, liceret. Ac ne cui dubium omnino ſit, & impudicitiæ eum & adulteriorū flagraſſe infamia,

Curio

Curio pater quadam cum oratione, omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem appellat.

VINI parcissimum, ne inimici quidem negauerunt. *Verbum M. Catonis est; Vnum ex omnibus Cæsarem, ad euertendam remp. sobrium accessisse. Nam circa victum C. Oppius adeo indifferentem docet, vt *quondam ab hospite conditum oleũ, pro viridi appositum, aspernantibus ceteris, solum etiam largius dicat appetisse; ne hospitem aut negligentiæ aut rusticitatis videretur arguere.

ABSTINENTIAM neque in Imperiis, neque in Magistratibus præstitit. Vt enim quidam monumentis suis testati sunt, in Hispania a Proconsule & a sociis pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni: & Lusitanorum quædam opida, quamquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaque deûm donis referta expilauit, vrbes diruit, sæpius ob prædam, quam ob delictum. vnde factum vt auro abundaret, ternisque millibus nũmûm in libras promercale, per Italiam prouinciasque *diuenderet. In primo Consulatu tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantundem inaurati æris reposuit. Societates ac regna pretio dedit: vt qui vni Ptolemæo prope sex millia talentorum suo Pompeiiq; nomine abstulerit. Postea vero euidentissimis rapinis, ac sacrilegiis, & onera bellorum ciuilium, & triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

ELOQVENTIA *militari, qua re aut æquauit præstantissimorum gloriam, aut excessit, post accusationem Dolabellæ, haud dubie principibus patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum, oratores enumerans, negat se videre cui Cæsar debeat cedere: aitque eum elegantem, splendidam quoque, ac etiam magnificam ac generosam quodam modo rationẽ dicendi tenere. & ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit; *Quid? *oratorum quem huic antepones eorum qui nihil aliud egerunt? Quis sententiis aut acutior, aut crebrior? Quis verbis aut ornatior, aut elegantior?* Genus eloquentiæ dumtaxat adolescens adhuc Strabonis Cæsaris sequutus videtur: cuius etiã ex oratione, quæ inscribitur pro Sardis, ad verbum nonnulla transtulit in Diuinationem suam. Pronuntiasse autem dicitur voce acuta, ardenti motu, gestuque non sine venustate. *Orationes* aliquas reliquit: inter quas temere quædam feruntur. Pro Q. Metello; quam non immerito Augustus *existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exẽplaribus inuenio, ne inscriptam quidem pro Metello, sed *quam scripsit Metello; cum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum, seque aduersus communium obtrectatorũ criminationes purgantis. Apud milites quoque in Hispania, idem Augustus [orationem esse] vix ipsius putat: quæ tamen duplex fertur: vna, quasi priore habita prœlio; altera, posteriore; quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione.

RELIQVIT & rerum suarum *commentarios*, Gallici ciuilisq; belli Pompeiani. Nã Alexandrini, Africiq; & Hispaniensis, incertus auctor est. Alij [enim] Oppiũ putant, alij Hirtium: qui etiam Gallici belli nouissimum imperfectumq; librum suppleuerit. De Commentariis Cæsaris Cicero *in eodẽ libro sic refert: *Cõmentarios scripsit valde quidem probandos: nudi sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste detracta: sed dum voluit alios habere paratam vnde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa *volunt calamistris inurere; sanos quidem homines a scribẽdo deterruit.* De iisdem Commentariis Hirtius ita prædicat; *Adeo probantur omnium iudicio, vt prærepta, non præbita facultas scriptoribus videatur. Cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim quam bene atque emendate, nos etiã quam facile atq; celeriter eos perscripserit, scimus.* Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate compositos putat: cum Cæsar pleraque & quæ per alios erãt gesta, temere crediderit; & quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatq; rescripturũ & correcturũ fuisse. Reliquit & *de Analogia* libros duos, & *Anticatones* totidẽ; ac præterea poëma quod inscribitur *Iter.* Quorũ librorũ primos in trãsitu Alpiũ, cum ex citeriore Gallia, cõuentib⁹ peractis, ad exercitũ rediret; sequẽtes, sub tẽpus Mundẽsis prœlij fecit: nouissimũ, dum ab vrbe in Hispaniam vlteriorem IIII & XX die peruenit. *Epistolæ* quoque eius ad Senatum exstant,

quas primum videtur ad paginas & formam memorialis libelli conuertiſſe; cum antea coss. & duces nonniſi tranſuerſa charta ſcriptas mitterent. Exſtant & ad Ciceronem, item ad familiares domeſticis de rebus: in quibus ſi qua occultius perferēda erant, per notas ſcripſit; id eſt, ſic ſtructo litterarum ordine, vt nullum verbum effici poſſet: quæ ſi quis inueſtigare & perſequi vellet, quartam elementorum litteram, id eſt, d pro a, & perinde reliquas *commutet. *Ferūtur & a puero, & ab adoleſcentulo quædam ſcripta: vt *laudes Herculis*, *Tragœdia Oedipi*: item *Dicta collectanea*. quos omnes libellos vetuit Auguſtus publicari [in] epiſtola, quam breuem admodum ac ſimplicem ad Pompeium *Macrum, cui ordinandas bibliothecas, delegauerat, miſit.

ARMORVM & equitandi peritiſſimus, laboris vltra fidem patiens erat: in agmine non numquam equo, ſæpius pedibus anteibat capite detecto, ſeu Sol, ſeu imber eſſet. Longiſſimas vias incredibili celeritate confecit; expeditus meritoria* rheda centena paſſuum millia in ſingulos dies; ſi flumina morarentur, nando traiiciens, vel innixus inflatis vtribus: vt perſæpe nuntios de ſe præuenerit.

IN obeundis expeditionibus, dubium cautior[ne,] an audentior. Exercitum neq; per inſidioſa itinera duxit vmquam, niſi perſpeculatus locorum ſitus: neque in Britanniam tranſuexit, niſi ante per ſe portus & nauigationem, & acceſſum ad inſulam exploraſſet. At idem, *obſeſſione caſtrorum in Germania nuntiata, per ſtationes hoſtium Gallico habitu penetrauit ad ſuos. A Brundiſio *Dyrrhachium inter oppoſitas claſſes hieme tranſmiſit. Ceſſantibuſque copiis, quas ſubſequi iuſſerat, cum ad accerſendas [eas] fruſtra ſæpe miſiſſet, nouiſſime ipſe clam noctu paruulum nauigium ſolus obuoluto capite conſcendit: neque aut quis eſſet ante detexit, aut gubernatorem cedere aduerſæ tempeſtati paſſus eſt, quam pæne obrutus fluctibus.

NE religione quidem vlla a quoquam incepto abſterritus vmquam, vel retardatus eſt. Cum immolanti aufugiſſet hoſtia, profectionem aduerſus Scipionem & Iubam non diſtulit. Prolapſus etiam [in] egreſſu nauis, verſo ad melius omine, *Teneo te*, inquit, *Africa*. Ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix & inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, deſpectiſſimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitæ *Saluitoni cognomen erat, ſecum in caſtris habuit.

PROELIA non *tantum deſtinatò, ſed ex occaſione ſumebat: ac ſæpe ab itinere ſtatim, interdum ſpurciſſimis tempeſtatibus, cum minime quis moturum *putaret: nec niſi tempore extremo, ad dimicandum *cunctantior factus eſt: quo ſæpius viciſſet, hoc minus experiendos caſus opinans: nihilque ſe tantum acquiſiturum victoria, quantum auferre calamitas poſſet. Nullum vmquam hoſtem fudit, *quem non caſtris quoque exueret: ita nullum ſpatium perterritis dabat. Ancipiti prœlio equos dimittebat, & in primis ſuum; quo maior permanendi neceſſitas imponeretur, auxilio fugæ erepto.

VTEBATVR autem equo inſigni, pedibus prope humanis, & in modum digitorum vngulis fiſſis: quem natum apud ſe, cum haruſpices Imperium orbis terræ ſignificare domino pronuntiaſſent, magna cura aluit: nec patientem ſeſſoris alterius, primus adſcendit: cuius etiam inſtar pro æde Veneris genitricis poſtea dedicauit.

INCLINATAM aciem ſolus ſæpe reſtituit, obſiſtens fugientibus, retinenſq; ſingulos, & contortis faucibus conuertens in hoſtem: & quidem adeo plerumque trepidos, vt *aquilifer moranti cuſpide ſit comminatus; alius in manu detinentis reliquerit ſignum.

NON minora illa conſtantiæ eius, [immo maiora etiam] indicia fuerunt. Poſt aciē Pharſalicam, cum præmiſſis in Aſiam copiis, per anguſtias Helleſponti *vectoria nauicula traiiceret, L. Caſſium partis aduerſæ, cum decem roſtratis nauibus obuium ſibi, neque refugit, & comminus tendens, vltro ad deditionem hortatus, ſupplicem ad ſe recepit.

ALEXANDRIÆ circa oppugnationem pontis, eruptione hoſtium *ſubita compulſus in ſcapham, pluribus eôdem præcipitantibus, cum deſiliſſet in mare, nando per CC paſſus euaſit ad proximam nauem, elata læua, ne libelli, quos tenebat, madefierent: paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis.

MILI-

MILITEM neque a moribus, neque a *fortuna probabat, ſed tantum a viribus: 65
tractabatque pari ſeueritate atque indulgentia. Non enim vbiq; *ac ſemper, ſed cum
hoſtis in proximo eſſet, coërcebat: tum maxime exactor grauiſſimus diſciplinæ; vt
neque itineris, neque prœlij tempus denuntiaret; ſed paratum, & intentum, momen-
tis omnibus, quò vellet, ſubito educeret. Quod etiam ſine cauſſa plerumq; faciebat;
præcipue pluuiis & feſtis diebus. Ac ſubinde obſeruandum ſe admonens, repente in-
terdiu vel nocte ſubtrahebat: augebatque iter, vt ſerius ſubſequentes defatigaret.

FAMA vero hoſtilium copiarum perterritos, non negando minuendoue, ſed in- 66
ſuper amplificando *ementiendoque confirmabat. Itaque cum exſpectatio aduentus
Iubæ terribilis eſſet, conuocatis ad concionem militibus, *Scitote*, inquit, *pauciſſimis his
diebus regem affuturum cum* X *legionibus, equitum* XXX, *leuis armaturæ* C *millibus, elephã-
tis* CCC. *Proinde deſinant quidam quærere vltra, aut opinari; mihique, qui compertum habeo,
credant: aut quidem vetuſtiſſima naue impoſitos, quocumque vento, in quaſcumque terras,
iubebo auehi.

DELICTA neq; obſeruabat omnia, neque pro *modo exſequebatur: ſed deſer- 67
torum ac ſeditioſorum & inquiſitor & punitor acerrimus, conniuebat in ceteris. Ac
non numquam poſt magnam pugnam atque victoriam remiſſo officiorum mune-
re, licentiam omnem paſſim laſciuiendi permittebat: iactare ſolitus, milites ſuos etiã
vnguentatos bene pugnare poſſe: nec milites eos pro concione, ſed blandiori nomi-
ne commilitones appellabat: habebatque tam cultos, vt argento & auro politis armis
ornaret: ſimul & ad ſpeciem, & quo tenaciores eorum in prœlio eſſent, metu damni.
Diligebat quoque vſque adeo, vt audita clade Tituriana, barbam capillumque ſum-
miſerit; nec ante demſerit quam vindicaſſet. Quibus rebus & deuotiſſimos ſibi, &
fortiſſimos reddidit.

INGRESSO ciuile bellum, Centuriones cuiuſque legionis ſingulos equites e via- 68
tico ſuo obtulerunt; [&] vniuerſi milites gratuitam, & ſine frumento ſtipendioque o-
peram, cum tenuiorum tutelam locupletiores in ſe contuliſſent. Neq; in tam diu-
turno ſpatio quiſquam omnino deſciuit: plerique capti conceſſam ſibi ſub conditio-
ne vitam, ſi militare aduerſus eum vellent, recuſarunt. Famem, & ceteras neceſſita-
tes, cum non obſiderẽtur modo, ſed etiã ſi alios ipſi obſiderẽt, tantopere tolerabant,
vt Dyrrhachina munitione Pompeius, viſo genere panis ex herba, quo ſuſtinebãtur,
cum feris ſibi rem eſſe dixerit; amouerique ocius, nec cuiquam oſtẽdi iuſſerit; ne pã-
tientia & pertinacia hoſtis, animi ſuorum frangerentur. Quãta fortitudine dimica-
uerint, teſtimonio eſt, quod aduerſo ſemel apud Dyrrhachium prœlio, pœnam in ſe
vltro depopoſcerunt: vt conſolandos eos magis Imperator, quam puniendos habue-
rit. Ceteris prœliis innumeras aduerſariorum copias, multis partibus ipſi pauciores,
facile ſuperauerunt. Denique vna ſextæ legionis cohors, præpoſita caſtello, quatuor
Pompeij legiones per aliquot horas ſuſtinuit, pæne omnis confixa multitudine *ho-
ſtilium ſagittarum, quarum C ac XXX millia intra vallum reperta ſunt. Nec mirum, ſi
quis ſingulorum facta reſpiciat, vel* Caſſij Scæuæ centurionis, vel C. Acilij militis;
ne de pluribus referam. Scæua excuſſo oculo, transfixus femore & humero, C & XX
ictibus ſcuto perforato, cuſtodiam portæ commiſſi caſtelli retinuit. Acilius, nauali
ad Maſſiliam prœlio, iniecta in puppem hoſtiũ dextra, & abſciſſa, memorabile illud
apud Græcos Cynegiri exemplũ imitatus, tranſiliuit in nauẽ *vmbone obuios agens.

SEDITIONEM per X annos Gallicis bellis nullam omnino mouerunt, ciuilibus 69
aliquas; ſed vt celeriter ad officium redierint, nec tam indulgẽtia ducis, quam aucto-
ritate. Non enim ceſſit vmquam tumultuantibus; atque etiam obuiam ſemper iit: &
nonam quidem legionem apud Placentiam, quamquam *adhuc in armis Pompeius
eſſet, totam cum ignominia miſſam fecit: ægreq; poſt multas & ſupplices preces, nec
niſi exacta de ſontibus pœna, reſtituit.

DECVMANOS autem Romæ, cum ingẽtibus minis, ſummoque etiam vrbis pe- 70
riculo miſſionem & præmia flagitantes, ardente tunc in Africa bello, neq; adire cun-
ctatus eſt, quamquam deterrentibus amicis, neq; dimittere: ſed vna voce, qua *Qui-
rites eos pro militibus appellarat, tam facile circumegit & flexit, vt ei milites eſſe cõ-
feſtim reſponderint, & quamuis recuſantem vltro in Africã ſint ſecuti: ac ſic quoque

ſeditioſiſſimum quemque & prædæ, & agri deſtinati tertia parte multauit.

71 STVDIVM & fides erga clientes, ne iuueni quidem defuerunt. Maſintham nobilem iuuenem, cum aduerſus Hiempſalem regem tam enixe defendiſſet, vt Iubæ regis filio in altercatione barbam inuaſerit, ſtipendiarium quoque *pronuntiatum, & abſtrahentibus ſtatim eripuit, occultauitque apud ſe diu; & mox ex Prætura proficiſcens in Hiſpaniam, inter officia ſtatim proſequentium, faſceſque lictorum, lectica ſua auexit.

72 AMICOS tanta ſemper facilitate indulgentiaque tractauit, vt C. Oppio comitāti ſe per ſilueſtre iter, correptoque ſubita valetudine, & *in diuerſorio loco, quod vnum erat, ceſſerit; & ipſe humi ac ſub *diuo cubuerit. Iam autem rerum potens, quoſdam etiam infimi generis ad ampliſſimos honores prouexit. Cum ob id culparetur, profeſſus eſt palam; *ſi graſſatorum & ſicariorum ope in tuenda ſua dignitate vſus eſſet, talibus quoque ſe parem gratiam relaturum.

73 SIMVLTATES contra nullos tam graues* excepit vmquam, vt non occaſione oblata libens deponeret. C. Memmij, cuius aſperrimis orationibus, nō minore acerbitate reſcripſerat, etiam ſuffragator mox in petitione Cōſulatus fuit. C. Caluo, poſt famoſa epigrāmata de reconciliatione per amicos agenti, vltro ac prior ſcripſit. Valerium Catullum, a quo ſibi verſiculis de Mamurra perpetua ſtigmata impoſita non diſſimulauerat, ſatisfacientem, eadem die adhibuit cenæ: hoſpitioq; patris eius, ſicut conſueuerat, vti perſeuerauit.

74 SED & in vlciſcendo natura leniſſimus. piratas, a quibus captus eſt, cum in deditionem redegiſſet, quoniam ſuffixurum ſe cruci ante iurauerat, iugulari prius iuſſit, deinde ſuffigi. Cornelio Phagitæ, cuius quondam nocturnas inſidias æger ac latens, ne perduceretur ad Sullâm, vix præmio dato euaſerat, numquam nocere *ſuſtinuit. Philemonem a manu *ſeruum, qui necem ſuam per venenum inimicis promiſerat, non grauius quam ſimplici morte, puniit. In P. Clodium, Pompeiæ vxoris ſuæ adulterum, atque eadem de cauſſa pollutarum cærimoniarum reum, teſtis citatus, negauit ſe quidquam comperiſſe: quamuis & mater Aurelia, & ſoror Iulia, apud eoſdem iudices, omnia ex fide retuliſſent. Interrogatuſque, cur igitur repudiaſſet vxorem: *Quoniam*, inquit, *meos tam ſuſpicione, quam crimine iudico carere oportere.*

75 MODERATIONEM vero clementiamque, tum in adminiſtratione, tum in victoria belli ciuilis, admirabilem exhibuit. Denuntiante Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturum, qui reip. defuiſſent; ipſe medios, & neutrius partis, ſuorum ſibi numero futuros pronuntiauit. Quibus autem ex commendatione Pompeij, ordines dederat, poteſtatem tranſeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus, cum aſſiduo inter vtraſque partes vſu atque commercio, Afranius ac Petreius deprehenſos intra caſtra Iulianos ſubita pœnitentia interfeciſſent, admiſſam in ſe perfidiam non ſuſtinuit imitari. Acie Pharſalica proclamauit, vt ciuibus parceretur: deinceпſque nemini non ſuorum, quem vellet, vnum partis aduerſæ ſeruare conceſſit. nec vlli periiſſe, niſi in prœlio reperiuntur; exceptis dumtaxat Afranio, & Fauſto, & L. Cæſare iuuene: ac ne hos quidem voluntate ipſius interemtos putant. *Quorum tamen & Afranius & Fauſtus, priores poſt impetratam veniam rebellauerunt; & *Cæſaris libertis, ſeruiſque eius ferro & igni crudelem in modum enectis, beſtias quoque ad munus *populi comparatas contrucidauerant. Denique tempore extremo, etiam quibus nondum ignouerat, cunctis in Italiam redire permiſit, Magiſtratuſque & Imperia capere. Sed & ſtatuas L. Sullæ atque Pompeij, a plebe diſiectas, repoſuit. Ac ſi qua poſthac aut cogitarentur grauius aduerſus ſe, aut dicerentur, inhibere maluit quam vindicare. Itaq; & detectas coniurationes, conuentuſque nocturnos, non vltra arguit, quam vt edicto oſtenderet eſſe ſibi notas: & acerbe loquentibus ſatis habuit pro concione denuntiare, ne perſeuerarent. *Aulique Cæcinæ criminoſiſſimo libro, & *Pitholai carminibus maledicentiſſimis laceratam exiſtimationem ſuam ciuili animo tulit.

76 PRÆGRAVANT tamen cetera facta dictaque eius, vt & abuſus dominatione, & iure cæſus exiſtimetur. Non enim honores modo nimios recepit, [vt] continuum Conſulatum, perpetuam Dictaturam, Præfecturamque morum; inſuper prænomen Impe-

Imperatoris, cognomen Patris patriæ; ſtatuam inter reges, ſuggeſtum in orcheſtra:
ſed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt; ſedem auream in Cu-
ria & pro Tribunali, *thenſam, & ferculum Circenſi pompa; templa, aras, ſimulacra,
iuxta deos, puluinar, flaminem, *Lupercos, appellationem menſis e ſuo nomine, ac
non nullos honores ad libidinem cepit, & dedit. Tertium & quartum Conſulatum
titulo tenus geſſit, contentus Dictaturæ poteſtate decretæ cum *Conſulatibus ſimul:
atque vtroque anno binos Conſules ſubſtituit ſibi in ternos nouiſſimos menſes: ita
vt medio tempore comitia nulla habuerit, præter Tribunorum, & Ædilium plebis:
Præfectoſque pro Prætoribus conſtituerit, qui præſente ſe res vrbanas adminiſtra-
rent. Pridie autem Kal. Ianuarias, repentina cos. morte ceſſantem honorem, in pau-
cas horas petenti dedit. Eadem licentia, ſpreto patriæ more, Magiſtratus in plures
annos ordinauit. Decem prætoriis viris Conſularia ornamenta tribuit. Ciuitate
donatos, & quoſdam e ſemibarbaris Gallorum, recepit in Curiam. Præterea mone-
tæ, publiciſque vectigalibus, *peculiares ſeruos præpoſuit. Trium legionum, quas A-
lexandriæ relinquebat, curam & imperium *Rufini liberti ſui filio, ſuo exoleto, de-
mandauit.

NEC minoris impotentiæ voces propalam edebat, vt *T. Ampius ſcribit; *Nihil 77
amplius remp. eſſe, appellationem modo, ſine corpore ac ſpecie: *Sullam neſciſſe lit-
teras, qui Dictaturam depoſuerit: Debere homines conſideratius iam loqui ſecum,
ac pro legibus habere quæ dicat. Eoque arrogantiæ progreſſus eſt, vt *haruſpice tri-
ſtia & ſine corde exta ſacro quondam nuntiante, futura diceret lætiora, cum vellet:
nec pro oſtento ducendum ſi pecudi cor defuiſſet.

VERVM præcipuam & *inexpiabilē ſibi inuidiā hinc maxime mouit. Adeuntes 78
ſe cum *pluribus honorificentiſſimiſque decretis, vniuerſos P.C. ſedens pro æde Ve-
neris genitricis excepit. Quidam putant retentum a Cornelio Balbo, cum conare-
tur aſſurgere: alij, ne conatum quidem omnino, ſed etiam admonentem C. Treba-
tium vt aſſurgeret, minus familiari vultu reſpexiſſe. Idque factum eius tanto intole-
rabilius eſt viſum, quod ipſe triumphanti, & ſubſellia tribunicia prætervehenti ſibi,
vnum e collegio Pontium Aquilam non aſſurrexiſſe, adeo indignatus ſit, vt procla-
mauerit, *Repete ergo a me Aquila remp. Tribunus*: & nec deſtiterit per continuos dies
quidquam cuiquam, niſi ſub exceptione polliceri, *ſi tamen per Pontium Aquilā licuerit*.

ADIECIT ad tam inſignem deſpecti Senatus contumeliam, multo arrogantius 79
factum. Nam cum ſacrificio Latinarum reuertente eo, inter immodicas ac nouas po
puli acclamationes, quidam e turba ſtatuæ eius coronam lauream cādida faſcia præ-
ligatam impoſuiſſet; & Trib. plebis Epidius Marullus, Cæſetiuſque Flauus coronæ
faſciam detrahi, hominemque duci in vincula iuſſiſſent; dolens ſeu parum proſpere
motam regni mētionem, ſiue (vt *ferebat) ereptam ſibi gloriam recuſandi, Tribunos
grauiter increpitos poteſtate priuauit: neque ex eo infamiam affectati etiam regij
nominis diſcutere *voluit: quamquam & *plebi regem ſe ſalutanti, Cæſarem ſe,
non regem eſſe reſponderit: & Lupercalibus, pro Roſtris a cos. Antonio admotum
ſæpius capiti ſuo diadema repulerit, atq; in Capitolium Ioui opt. max. miſerit. Quin
etiam varia fama percrebuit, migraturum Alexandriam vel Ilium, translatis ſimul o-
pibus Imperij, exhauſtaque Italia; delectibus & procuratione vrbis amicis permiſſa.
Proximo autem Senatu [percrebuit fama,] L. Cottam xvvirûm ſententiam dicturū,
vt, quoniam libris fatalibus continetur, Parthos, niſi a rege, non poſſe vinci, Cæſar
rex appellaretur.

QVÆ *cauſſa coniuratis maturandi fuit deſtinata negotia, ne aſſentiri neceſſe eſ- 80
ſet. Conſilia igitur diſperſim antea habita, & quæ ſæpe bini terniue ceperant, in vnū
omnes contulerunt: ne populo quidem iam præſenti ſtatu læto, ſed clam palamque
detrectante dominationem, atque aſſertores flagitante. Peregrinis in Senatum al-
lectis libellus propoſitus eſt; **Bonum factum, ne quis Senatori nouo Curiam monſtrare ve-
lit.* & illa vulgo canebantur; **Gallos Cæſar in triumphum ducit*: **iidem in Curia Galli
bracas depoſuerunt, latum clauum ſumſerunt*. Q. Maximo ſuffecto, *trimeſtrique cos.
Theatrum introeunte, cum lictor animaduerti ex more iuſſiſſet, ab vniuerſis concla-
matum eſt; non eſſe Conſulem eum *poſt remotos Cæſetium & Marullum Tribu-

ros. Repetta ſunt proximis comitiis complura ſuffragia, COSS. eos declarantium. Subſcripſere quidam L. Bruti ſtatuæ, *Vtinam viueres.* item ipſius Cæſaris [ſtatuæ;] *Brutus, quia reges eiecit*, cos. *primus factus eſt: Hic, quia* COSS. *eiecit, rex poſtremo factus eſt.* Conſpiratum eſt in eum a LX amplius, C. Caſſio, M. que & *D. Bruto principibus *conſpirationis. qui primum cunctati, vtrumne illum in campo per comitia tribus ad ſuffragia vocantem, partibus diuiſis e ponte deiicerent, atque exceptum trucidarent; an in ſacra via, vel in aditu Theatri adorirentur: poſtquam Senatus Idibus Martiis in Pompeij curiam edictus eſt, facile tempus & locum prætulerunt.

81 SED Cæſari futura cædes euidentibus prodigiis denuntiata eſt. Paucos ante menſes, cum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni, ad exſtruendas villas ſepulchra vetuſtiſſima *diſiicerent; idque eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant: tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ ſepultus, inuenta eſt, conſcripta litteris verbiſque Græcis hac ſententia; *Quando oſſa Capyis detecta eſſent, *fore vt Iulo prognatus manu cōſanguineorum necaretur, magniſque mox Italiæ cladibus vindicaretur. Cuius rei, ne quis fabuloſam aut commenticiam putet, auctor eſt Cornelius Balbus, familiariſſimus Cæſaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traiiciendo *Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos [&] ſine cuſtode dimiſerat, *comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, vbertimque flere. Et immolantem haruſpex *Spurina monuit, caueret periculum quod non vltra Martias Idus proferretur. Pridie autem eaſdem Idus, auem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ Curiæ ſe inferentem, volucres varij generis ex proximo nemore perſequutæ, ibidem diſcerpſerunt. Ea vero nocte cui illuxit dies cædis, & ipſe ſibi viſus eſt per quietem interdum ſupra nubes volitare, aliàs cum Ioue *dextras iungere. Et Calpurnia vxor imaginata eſt, collabi faſtigium domus, maritumque in gremio ſuo confodi: ac ſubito cubiculi fores ſponte patuerunt. Ob hæc ſimul, & ob infirmam valetudinem, diu cunctatus an ſe contineret, & quæ apud Senatum propoſuerat, agere differret: tandem D. Bruto adhortante, ne frequentes, ac iam dudum opperienteis deſtitueret, quincta fere hora progreſſus eſt, libellumque inſidiarum indicem, ab *obuio quodam porrectum, libellis ceteris, quos *ſiniſtra manu tenebat, quaſi mox lecturus commiſcuit. Dein pluribus hoſtiis cæſis, cum litare non poſſet, introiit Curiam, ſpreta religione, Spurinamque irridens, & vt falſum arguens, quod ſine vlla noxa Idus Martiæ adeſſent: quamquam is veniſſe quidem eas diceret, ſed non prætetiiſſe.

82 ASSIDENTEM conſpirati, ſpecie officij circumſteterunt: illicoq; Cimber *Tillius, qui primas partes ſuſceperat, quaſi aliquid rogaturus, propius acceſſit: renuentique, & geſtu in aliud tempus differenti, ab vtroque humero togam apprehendit: deinde clamantem, *Iſta quidem vis eſt*, *alter Caſſius aduerſum vulnerat, paullum infra iugulum. *Cæſar Caſſij brachium *abreptum graphio traiecit: conatuſque proſilire, alio vulnere tardatus eſt. vtque animaduertit vndique ſe ſtrictis pugionibus peti, toga caput obuoluit: ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit, quo honeſtius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atq; ita III & XX plagis confoſſus eſt; vno modo ad primū ictū gemitu ſine voce edito. Etſi tradiderūt quidā, M. Bruto irruenti dixiſſe, *καὶ σὺ τέκνον. Exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu iacuit, donec lecticæ impoſitum, dependente brachio, tres ſeruuli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, vt *Antiſtius medicus exiſtimabat, lethale vllum repertum eſt, niſi quod ſecundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus coniuratis, corpus occiſi in Tiberim trahere, bona publicare, acta reſcindere: ſed metu M. Antonij conſulis, & Magiſtri equitum Lepidi, deſtiterunt.

83 POSTVLANTE ergo L. Piſone ſocero, teſtamentum eius aperitur, recitaturque in Antonij domo; quod Idibus Septembribus proximis in Lauicano ſuo fecerat, demādaueratque virgini Veſtali *Maximæ. Q. Tubero tradit, heredem ab eo ſcribi ſolitum ex Conſulatu ipſius primo, vſque ad initium ciuilis belli Cn. Pompeiū: idq; militibus pro concione recitatū. Sed nouiſſimo teſtamento tres inſtituit heredes ſororū nepotes, *C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium; & Q. Pedium ex quadrante; reliquos in ima cera. C. Octauiū etiam in familiam nomēq; adoptauit: *pluresq; percuſſorū in tutoribus filij, ſi quis ſibi naſceretur, nominauit. D. Brutū etiam in ſecundis heredibus:

heredib⁹. Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecenos sestertios legauit.

84 FVNERE indicto, rogus exstructus est in Martio campo iuxta Iuliæ tumulum: & pro Rostris aurata ædes ad simulacrum templi Veneris genitricis collocata: intraque lectus eburneus, auro ac purpura stratus: & ad caput tropæum, cum veste in qua fuerat occisus. Præferentibus munera, quia suffecturus dies non videbatur, pręceptum est, vt omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus vrbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem, & inuidiam cædis eius, accommodata ex Pacuuij Armorum iudicio;* *Men' me seruasse, vt essent qui me perderent?* & ex Electra *Attilij ad similem sententiam. Laudationis loco cos. Antonius per præconem pronuntiauit Sen. consf. quo omnia ei diuina simul atque humana decreuerat: item iusiurandum, quo se cuncti pro salute vnius adstrinxerant: quibus perpauca *a se verba addidit. Lectum *pro Rostris in forum Magistratus & honoribus functi detulerunt. Quem cum pars in Capitolini Iouis cella cremare, pars in curia Pompeij destinaret, repente duo quidam gladiis succincti, ac bina iacula gestantes, ardentibus cereis succēderunt: confestimque circumstantium turba virgulta arida, & cum subselliis tribunalia, quidquid præterea ad *manum aderat, congessit: deinde tibicines, & scenici artifices, vestem quam ex instrumento triumphorum ad præsentem vsum induerant, detractam sibi atque discissam iniecere flammæ; & veteranorum militum legionarij arma sua, quibus exculti funus celebrabant: matronæ etiam pleræque ornamenta sua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas. In summo publico luctu, exterarum gentium multitudo circulatim suo quæque more lamentata est; præcipueque Iudæi, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt.

85 PLEBS statim a funere ad domū Bruti & Cassij cum facibus tetendit: atque ægre repulsa, obuium sibi Heluium Cinnam, per errorem nominis, quasi Cornelius esset is quem grauiter pridie concionatum de Cæsare requirebat, occidit: caputque eius præfixum hastæ circumtulit. Postea solidam columnam prope XX pedum, lapidis Numidici, in foro statuit: scripsitque, PARENTI PATRIÆ. Apud *eam longo tēpore sacrificare, vota suscipere, controuersias quasdam interposito per Cæsarem iureiurando distrahere perseuerauit.

86 SVSPICIONEM Cæsar quibusdam suorum reliquit, neque voluisse se diutius viuere, neque curasse, quod valetudine minus prospera vteretur: ideoque & quæ religiones monerent, & quæ renuntiarent amici, neglexisse. Sunt qui putent confisum eum nouissimo illo Senat. consf. ac iureiurando, etiam custodias Hispanorū cum gladiis inspectantium seremouisse. *Alij e diuerso *opinantur, insidias vndique imminētes subire semel confessum satius esse, quam cauere semper. Alij ferunt dicere solitum, non tam sua, quam Reip. interesse, vti saluus esset: se iampridem potentiæ gloriæque abunde adeptum; rempublicam, si quid sibi eueniret, neque quietam fore, & aliquanto deteriore conditione ciuilia bella subituram.

87 ILLVD plane inter omnes fere constitit, talem ei mortem pæne ex sententia obtigisse. Nam & quondam cum apud Xenophontem legisset, Cyrum vltima valetudine, mandasse quædam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus, subitā sibi celeremq; optauerat. Et pridie quam occideretur, in sermone nato super cenam apud M. Lepidum, quisnam esset finis vitæ commodissimus, repentinum inopinatumque *prætulerat.

88 PERIIT VI & L ætatis anno: atque in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed & persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primo *consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa vndecimam horam. creditumque est, animam esse Cæsaris in cælum recepti: & hac de caussa simulacro eius in vertice additur stella. Curiam in qua occisus est, obstrui placuit; Idusq; Martias parricidium nominari, ac ne vmquam eo die Senatus ageretur.

89 PERCVSSORVM autem fere, neque triennio quisquam amplius superuixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes; alius alio casu periit; pars naufragio, pars prœlio: non nulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violauerant, interemerunt.

C. SVETONII TRANQVILLI

D. *OCTAVIVS CÆSAR

AVGVSTVS, II.

1 GENTEM Octauiam Velitris præcipuam olim fuisse, multa declarant. Nam & vicus celeberrima parte opidi, iampridem Octauius vocabatur: & ostendebatur ara*Octauio consecrata; qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem diuinam faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda exsta rapta foco *prosecuit: atque ita prœlium ingressus, victor rediit. Decretum etiã publicum exstabat, quo cauebatur, vt*quoque anno in posterũ simili modo exsta Marti redderentur, reliquiæque ad Octauios referrentur.

2 EA gens a Tarquinio Prisco rege, inter*minores gentes allecta [in Senatum] mox a*Ser. Tullio in patricias transducta, procedente tempore ad plebem se contulit: ac rursus*magna vi per D. Iulium in patriciatum rediit. Primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus. Is quæstorius Cn. & C. procreauit: a quibus duplex Octauiorum familia defluxit, conditione diuersa. Siquidem Cn. & deinceps ab eo reliqui omnes, functi sunt honoribus summis: at Caius, eiusque posteri, seu fortuna, seu voluntate, in equestri ordine constitere, vsque ad Augusti patrem. Proauus Augusti, secundo Punico bello stipendia in Sicilia Tribunus militum fecit, Æmilio*Papo Imperatore. Auus, municipalibus magisteriis contentus, abundante patrimonio, tranquillissime senuit. Sed hæc alij. Ipse Augustus, nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit, vetere ac locuplete, & in qua primus Senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei proauum exprobrat*restionem, ex pago Thurino; auum argentarium. Nec quidquam vltra de paternis Augusti maioribus reperi.

3 *OCTAVIVS pater, a principio ætatis, & re &*æstimatione magna fuit. vt equidẽ mirer, hunc quoque a non nullis argentarium, atque etiam inter*diuisores operasq; campestres proditum. Amplis enim innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie administrauit. Ex Prætura Macedoniam sortitus, fugitiuos, residuam Spartaci & Catilinæ manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere deleuit, negotio sibi in Senatu extra ordinem dato. Prouinciæ præfuit non minore iustitia quam fortitudine. Namque Bessis ac Thracibus magno prœlio fusis, ita socios tractauit, vt epistolæ M. Tullij Ciceronis exstent, quibus*Q. fratrem eodem tempore parum secunda fama*Proconsulatum Asiæ administrantem, hortatur & monet, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octauium.

4 DECEDENS Macedonia, priusquam confiteri se candidatum Consulatus posset, morte obiit repentina, superstitibus liberis, Octauia maiore, quam ex*Ancharia; & Octauia minore, item Augusto, quos ex*Atia tulerat. Atia, M. Atio Balbo, & Iulia sorore C. Cæsaris, genita est. Balbus, paterna stirpe Aricinus, multis in familia Senatoriis imaginibus, a matre Magnum Pompeium artissimo contingebat gradu: functusque honore Præturæ, inter xx viros agrum Campanum plebi Iulia lege diuisit. Verum M. Antonius, despiciens etiam maternam Augusti originem, proauum eius Afri generis fuisse, & modo vnguentariam tabernam, modo pistrinum Ariciæ exercuisse obiicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistola, non tantum vt pistoris, sed etiam vt nũmularij nepotẽ, sic taxat Augustũ: *Materna tibi farina, siquidẽ ex crudissimo Ariciæ pistrino, hanc pinsit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.*

NATVS

5 Natvs eſt Auguſtus, [M. Tullio] Cicerone & Antonio coss. IX Kal. Octobris, paullo ante Solis exortum, regione Palatij, ad capita bubula, vbi nunc ſacrarium *habetur, aliquanto poſt, quàm exceſſit, conſtitutum. Nam, vt Senatus actis continetur, cum C. *Lectorius adoleſcens patricij generis, in deprecanda grauiore adulterij pœna, præter ætatem atque natales, hoc quoque patribus cõſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem ac velut æditum ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attigiſſet; peteretque donari, quaſi proprio ſuo ac peculiari deo: decretum eſt, vt ea pars domus cõſecraretur.

6 Nvtrimentorvm eius oſtenditur adhuc locus in auito ſuburbano iuxta Velitras permodicus, & cellæ penuariæ inſtar: tenetque vicinitatem opinio, tamquam & natus ibi ſit. Huc introire, niſi neceſſario & caſte, religio eſt: concepta opinione veteri, quaſi temere adeuntibus horror quidam & metus *obiiciatur: ſed & mox cõfirmata eſt. Nam cum poſſeſſor villæ nouus, ſeu forte, ſeu tentandi cauſſa, cubitum ſe eò contuliſſet; euenit vt poſt pauciſſimas noctis horas, exturbatus inde ſubita vi & incerta, pæne ſemianimis cum ſtrato ſimul ante fores inueniretur.

7 Infanti cognomen Thvrino inditum eſt, in memoriam maiorum originis: vel quod in regione Thurina, recens eo nato, pater Octauius aduerſus fugitiuos proſpere rem geſſerat. Thurinum cognominatum, ſatis certa probatione tradiderim, nactus puerilem *imagunculam eius æream veterem, *ferreis ac pæne iam exoleſcẽtibus litteris hoc nomine inſcriptam: quæ dono a me principi data, inter cubiculares colitur. Sed & a M. Antonio in epiſtolis per cõtumeliam ſæpe Thurinus appellatur: & ipſe nihil amplius quam mirari ſe reſcribit, pro opprobrio nomen prius ſibi obiici. Poſtea C. CÆSARIS, & deinde AVGVSTI cognomen aſſumſit: alterum, teſtamẽto maioris auunculi; alterum, Munatij Planci ſententia; cum, quibuſdam cenſentibus, Romulum appellari oportere, quaſi & ipſum conditorem vrbis, præualuiſſet vt Auguſtus potius vocaretur; non tantum nouo, ſed etiam ampliore cognomine; quod loca quoque religioſa, & in quibus augurato quid conſecratur, *auguſta* dicantur, ab auctu, vel ab auium geſtu guſtuue; ſicut etiam Ennius docet ſcribens; *Auguſto augurio poſtquã inclyta condita Roma eſt.*

8 Qvadrimvs, patrem amiſit: duodecimum annum agens, auiam Iuliam defũctam pro concione laudauit. Quadriennio poſt, virili toga ſumpta, militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt; quamquam expers belli, propter ætatẽ. Profectum mox auunculum in Hiſpanias, aduerſus Cn. Pompeij liberos, vix tum firmus a graui valetudine, per infeſtas hoſtibus vias pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, ſubſequutus, magnopere demeruit, approbata cito etiam morum indole ſuper itineris induſtriam. Cæſare poſt receptas Hiſpanias expeditionem *in Dacos, & inde in Parthos deſtinante, præmiſſus Apolloniam, ſtudiis vacauit. Vtque primum occiſum eum, heredemque ſe comperit, diu cunctatus, an proximas legiones imploraret, id quidem conſilium, vt præceps immaturumque, omiſit: ceterum vrbe repetita, hereditatem adiit, dubitante matre; vitrico vero, Marcio Philippo conſulari, multum diſſuadente. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis, primum cum M. Antonio, M. que Lepido, dein tantum cum Antonio per duodecim fere annos, nouiſſime per quatuor & XL ſolus remp. tenuit.

9 Proposita vitæ eius velut ſumma, partes *ſigillatim, neque per tempora, ſed per ſpecies exſequar: quo diſtinctius demonſtrari cognoſcique poſſint. Bella ciuilia quinque geſſit; Mutinenſe, Philippenſe, Peruſinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primum ac nouiſſimum aduerſus M. Antonium: ſecundum, aduerſum Brutum & Caſſium: tertium, aduerſum L. Antonium Triumuiri fratrem: quartum, aduerſus Sex. Pompeium, Cn. [Pompeij] filium. Omnium bellorum initium & cauſſam hinc ſumſit; nihil conuenientius ducens, quam necem auunculi vindicare, tuerique acta.

10 Confestim vt Apollonia rediit, Brutum Caſſiumque, *etiam necopinantes, & quia præuiſum periculum ſubterfugerant, legibus aggredi, reoſque cædis abſentes deferre ſtatuit. Ludos autem victoriæ Cæſaris non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit. Et quo conſtantius cetera quoque exſequeretur, in locũ

Trib. plebis forte demortui, candidatum [petitorem] se ostendit; quamquam Patricius, [nec dum Senator.] Sed aduersante conatibus suis M. Antonio Consule, quem vel præcipuum adiutorem sperauerat; ac ne publicum quidem & translaticium [ius] vlla in re sibi sine pactione grauissimæ mercedis impertiente, ad optimates se contulit: quibus eum inuisum sentiebat, maxime quod D. Brutum obsessum Mutinæ, prouincia a Cæsare data, & per Senatum confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaque non nullis, percussores ei subornauit. Hac fraude deprehensa, periculum inuicem metuens, veteranos simul in suum ac reip. auxilium, quanta potuit largitione, contraxit. Iussusque comparato exercitui pro prætore præesse, & cum Hirtio ac Pansa, qui Consulatum *susceperant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus prœliis. Priore Antonius eum fugisse scribit; ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse. Sequenti satis constat nō modo ducis, sed etiam militis functum munere: atque in media dimicatione, aquilifero legionis suæ grauiter saucio, aquilam humeris subiisse, diuque portasse.

11 Hoc bello cum Hirtius in acie, Pansaque [paulo] post ex vulnere periissent; rumor increbuit, ambos opera eius occisos; vt Antonio fugato, rep. coss. orbata, solus victores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, vt Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulneri indidisset. Adiicit his Aquillius Niger, alterum e coss. Hirtium in pugnæ tumultu ab ipso interemtum.

12 Sed vt cognouit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, ceterosq; duces & exercitus consentire pro *patribus, caussam optimatium sine cunctatione deseruit; ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus: quasi alij se puerum, alij ornandum tollendumque iactassent; *ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere nequirent, multatos, extorres egit opido: quod Mutinensi acie interemtorum ciuium tumulo publice exstructo adscripserant, pro libertate eos occubuisse.

13 Inita cum Antonio & Lepido societate, Philippense quoque bellum, quamquā inualidus atq; æger duplici prœlio transegit. quorum priore castris exutus, vix ad Antonij cornu fuga euaserat. Nec successum victoriæ moderatus est: sed capite Bruti Romam misso, vt statuę Cæsaris summitteretur, in splendidissimum quemque captiuum non sine *verborum contumelia *sæuit. vt quidem vni simpliciter sepulturam precanti respondisse dicatur, Iam istam in volucrum *potestatem fore: alios, patrem & filium, pro vita roganteis, sortiri vel *micare iussisse, vt alterutri concederetur: ac spectasse vtrumque morientem, cum patre, qui se obtulerat, occiso, filius quoque *voluntaria occubuisset nece. Quare ceteri, [&] in his M. Fauonius ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, Imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo conuitio coram prosciderunt. Partitis post victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris *collocandos recepisset: neque veteranorum, neque *possessorū gratiam tenuit; alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus.

14 Qvo tempore L. Antonium, fiducia Consulatus quem gerebat, ac fraternæ potentiæ, res nouas molientem, confugere Perusiam coegit, & ad deditionē fame cōpulit: non tamen sine magnis suis & ante bellum, & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum, gregarium militem in XIIII *ordinibus sedentem excitari per apparitorē iussisset; rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox discruciatum necasset: minimum abfuit quin periret, concursu & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur, repente comparuit incolumis ac sine iniuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans, pæne interceptus est a manu gladiatorum, *quæ opido eruperat.

15 Pervsia capta, in plurimos animaduertit; orare veniam, vel excusare se conantibus vna voce occurrens, Moriendum esse. Scribunt quidam, *trecentos ex dediticiis electos vtriusque ordinis, ad aram diuo Iulio exstructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos. Exstiterunt qui traderent, *consulto eum ad arma isse, vt occulti aduersarij, & quos metus magis quam voluntas contineret, facultate L. Antonij

ducis

ducis præbita, detegerentur; deuictiſque his & confiſcatis, promiſſa veteranis præmia ſoluerentur.

16 BELLVM Siculum inchoauit in primis; ſed diu traxit, intermiſſum ſæpius; modo reparandarum claſſium cauſſa, quas tempeſtatibus duplici naufragio, & quidem per æſtatem amiſerat: modo pace facta, flagitante populo ob interclusos commeatus, famemque ingraueſcentem: donec nauibus ex integro fabricatis, ac XX ſeruorum millibus manumiſſis, & *ad remum datis, portum Iulium apud Baías, immiſſo in Lucrinum & Auernum lacum mari, effecit. In quo cum *hieme tota copias exercuiſſet, Pompeium inter Mylas & Naulochum ſuperauit; ſub horam pugnæ tam arcto repẽte ſomno *deuictus, vt ad dandum ſignum ab amicis excitaretur. vnde præbitam Antonio materiam putem exprobrandi, ne rectis quidem oculis eum adſpicere potuiſſe inſtructam aciem; verum *ſupinum cælum intuentem, ſtupidum cubuiſſe; nec prius ſurrexiſſe, ac militibus in conſpectum veniſſe, quam a M. Agrippa fugatæ ſint hoſtiũ naues. Alij dictum factumque eius criminantur; quaſi claſſibus tempeſtate perditis exclamauerit; etiam inuito Neptuno victoriam ſe adepturum. Ac die Circenſium proximo, ſollenni pompæ, ſimulacrum dei detraxit: nec temere plura ac maiora pericula vllo alio bello adiit. Traiecto in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppreſſus ex improuiſo a Demochare & Apollophane præfectis Pompeij, vno demum nauigio ægerrime effugit. *Item cum præter Locros Rhegium pedibus iret, & proſpectis biremibus Pompeianis terram legentibus, ſuas ratus, deſcendiſſet ad litus, pæne exceptus eſt. Tunc etiam per deuios tramites refugientem, ſeruus Æmilij Paulli, comitis eius, dolens proſcriptum olim ab eo patrẽ Paullum, & quaſi occaſione vltionis oblata, interficere conatus eſt. Poſt Pompeij fugam, collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium euocarat, ſuperbientem XX legionum fiducia, ſummaſque ſibi partes terrore ac minis vindicantem, ſpoliauit exercitu: ſupplicemque conceſſa vita, *Circeiis in perpetuum relegauit. M. Antonij ſocietatem, ſemper dubiam & incertam, reconciliationibuſque variis male *focillatam, abrupit tandem. Et quo magis degeneraſſe eum a ciuili more approbaret, teſtamentum, quod is Romæ *etiam de Cleopatræ liberis inter heredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curauit. Remiſit tamen hoſti iudicato neceſſitudines amicoſque omnes; atque inter alios C. Soſium, & *T. Domitium, tunc adhuc COSS. Bononienſibus quoque publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, *gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus *ſuis. Nec multo poſt nauali prœlio apud Actium vicit, in ſerum dimicatione protracta, vt in naui victor pernoctauerit.

17 AB Actio cum Samum inſulam in hiberna ſe recepiſſet, turbatus nuntiis de ſeditione militum, præmia & miſſionem poſcentium, quos ex omni numero cõfecta victoria Brundiſium præmiſerat, *repetit Italiam, tempeſtate in traiectu bis conflictatus: primo, inter promontoria Peloponneſi atque Ætoliæ: rurſus, circa montes Ceraunios: vtrobique parte Liburnicarum demerſa; ſimulque eius in qua vehebatur, fuſis armamentis, & gubernaculo *diffracto. Nec amplius quam ſeptem & XX dies, donec deſideria militum ordinarentur, Brundiſij commoratus, Aſiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit. Obſeſſaque Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, breui potitus eſt. Et Antonium quidem ſeras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, *viditque mortuum: Cleopatræ, quam ſeruatam triumpho magnopere cupiebat, etiam Pſyllos admouit, qui venenum ac virus exſugerent: quod periiſſe morſu aſpidis putabatur. Ambobus communem ſepulturæ honorem tribuit, ac tumulum ab ipſis inchoatum perfici iuſſit. Antonium iuuenẽ, maiorem de duobus Fuluia genitis, ſimulacro D. Iulij, ad quod poſt multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit. Item Cæſarionem, quem ex Cæſare patre Cleopatra concepiſſe prædicabat, retractum e fuga ſupplicio affecit. Reliquos Antonij reginæque communes liberos, non ſecus ac neceſſitudine iunctos ſibi, & conſeruauit, & mox pro conditione cuiuſque ſuſtinuit ac fouit.

18 PER idem tempus, conditorium & corpus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali ſubiecisset oculis, corona aurea impoſita, ac floribus aſperſis veneratus

eſt: conſultuſque, num & Ptolemæum inſpicere vellet, regem ait ſe voluiſſe videre, non mortuos. Ægyptum in prouinciæ formam redactâ, vt feraciorem habilioremque annonæ vrbicæ redderet, foſſas omnes, in quas Nilus exæſtuat, oblimatas longa vetuſtate, militari opere deterſit. Quoque Actiacæ victoriæ memoria celebratior in poſterum eſſet, vrbem Nicopolim apud Actium condidit: ludoſque illic Quinquennales cõſtituit: & ampliato vetere Apollinis templo, locum caſtrorum, quibus fuerat vſus, exornatum naualibus ſpoliis, Neptuno ac Marti conſecrauit.

19 TVMVLTVS poſt hæc, ac etiam rerum nouarum initia, coniurationeſque complures, prius quam inualeſcerent, indicio detectas compreſſit. & alias alio tempore: Lepidi iuuenis; deinde Varronis Murenæ, & Fannij Cæpionis; mox *M. Genucij; exin Plautij Rufi, Luciique Paulli progeneri ſui; ac præter has L. *Audaſij falſarum tabularum rei, ac neque ætate neque corpore integri; *item Aſinij Epicadi ex gente Parthina hybridæ; ad extremum Telephi* mulieris ſerui nomenclatoris. nam ne vltimæ quidem ſortis hominum conſpiratione & periculo caruit. Audaſius atque Epicadus Iuliam filiam, & Agrippam nepotem, ex inſulis, quibus continebantur, rapere: ad extremum Telephus, quaſi debita ſibi fato dominatione, & ipſum, & Senatum aggredi deſtinauerant. Quinetiam quõdam iuxta cubiculum eius, lixa quidam ex Illyrico exercitu, ianitoribus deceptis, noctu deprehenſus eſt, cultro venatorio cinctus: impoſne mentis, an ſimulata dementia, incertum. nihil enim exprimi quæſtione potuit.

20 EXTERNA bella duo omnino per ſe geſſit: Dalmaticum, adoleſcens adhuc; & Antonio deuicto, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera *excepit. vna acie dextrũ genu lapide ictus; altera [autem] & crus, & vtrumq; brachium ruina pontis conſauciatus. Reliqua per legatos adminiſtrauit: vt tamen quibuſdam Pannonicis atque Germanicis aut interueniret, aut non longe abeſſet, Rauennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam vſque ab vrbe progrediens.

21 DOMVIT autem partim ductu, partim auſpiciis ſuis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni: item Rhætiam, & Vindelicos, ac Salaſſos, gentes *inalpinas. Coërcuit & Dacorum incurſiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæſis: Germanoſq; vltra Albim *fluuium ſummouit: ex quibus Sueuos & Sicambros dedentes ſe, traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocauit. Alias item nationes male quietas, ad obſequium redegit. Nec vlli genti ſine iuſtis & neceſſariis cauſſis bellum intulit. Tantumque abfuit a cupiditate quoquo modo Imperium vel bellicam gloriam augendi, vt quorundam barbarorum principes in æde Martis vltoris iurare coëgerit, manſuros ſe in fide, ac pace, quam peterent: a quibuſdam vero nouum genus obſidum feminas exigere tẽtauerit; quod negligere *marum pignora ſentiebat. & tamen poteſtatẽ ſemper omnibus fecit, quoties vellent, obſides recipiendi. Neque aut crebrius aut perfidioſius rebellantes, grauiore vmquam multatus eſt pœna, quam vt captiuos ſub lege venumdaret, ne in vicina regione ſeruirent, neue intra XXX annum liberarentur. Qua virtutis moderationiſque fama, Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiã ſuam populique Romani vltro per legatos petendam. Parthi quoque *& Armeniam vindicãti facile ceſſerũt; & ſigna militaria, quæ M. Craſſo & M. Antonio ademerant, repoſcenti reddiderunt: obſideſque inſuper obtulerunt: denique pluribus quondam de regno concertantibus, non niſi ab ipſo electum comprobauerunt.

22 IANVM *Quirinum, ſemel atque iterum a condita Vrbe ante memoriam ſuam clauſum, *in multo breuiore temporis ſpatio, terra marique *pace parta, *tertio clauſit. Bis ouans ingreſſus eſt vrbem; poſt Philippenſe, & rurſus poſt Siculum bellum. Curules triumphos treis egit; Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.

23 GRAVES ignominias cladeſque, duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit; Lollianam, & Varianam: ſed Lollianam, maioris infamiæ quam detrimentj; Varianam, pæne exitiabilem, tribus legionibus cum duce, legatiſque, & auxiliis omnibus cæſis. Hac nuntiata, excubias per vrbem indixit, ne quis tumultus exſiſteret: & Præſidibus prouinciarum prorogauit Imperium; vt *& a peritis, & aſſuetis ſocij *contineren-

tinerentur. Vouit & magnos ludos Ioui opt. max. si remp. in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo *namque consternatum ferunt, vt per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans; *Quinctili Vare, legiones redde*: diemq; cladis quotannis mæstum habuerit ac lugubrem.

IN re militari & commutauit multa, & instituit: atque etiam ad antiquum morē 24
non nulla reuocauit. disciplinam seuerissime rexit. ne legatorum quidem cuiquam, nisi grauate, *hibernisque demum mensibus, permisit vxorem interuisere. Equitē Ro. quod duobus filiis adolescentibus, caussa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum, bonaque subiecit hastæ: quem tamen, quod imminere emtioni publicanos videbat, liberto suo addixit, vt relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem, contumacius parentem, cum ignominia totam * dimisit: item alias immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum *pręmiorum exauctorauit. Cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pauit: Centuriones statione deserta, itidem vt manipulares, capitali animaduersione puniit. Pro cetero delictorum genere, variis ignominiis affecit: vt stare per totū diem iuberet ante Prætorium; interdum tunicatos, discinctosque; nonnumquam cum decempedis; vel etiam cespitem portantes.

NEQVE post bella ciuilia, aut in concione, aut per edictum, vllos militum *commilitones* appellabat, sed *milites*. ac ne a filiis quidem aut priuignis suis Imperio præditis, aliter appellari passus est: ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusque suæ maiestas postularet. Libertino milite, præterquam Romæ incendiorum caussa, etsi tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est: semel, ad præsidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum, ad tutelam ripæ Rheni fluminis. eosque seruos adhuc, viris feminisque *periculosioribus indictos, ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commistos cū ingenuis, aut eodem modo armatos. *Dona militaria aliquanto facilius, phaleras & torques, quicquid auro argentoq; constaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parcissime, & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit. M. Agrippam in *Cilicia post naualem victoriam cæruleo vexillo donauit. Solos triumphales, quamquam & socios expeditionū, & participes victoriarum suarum, numquam donis impertiendos putauit: quod ipsi quoq; ius habuissent tribuendi ea quibus vellent. Nihil autē minus in *perfecto duce, quam festinationem temeritatemque cōuenire arbitrabatur. *Crebro itaque illa iactabat: Σπεῦδε βραδέως· ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης. Et *Sat celeriter fieri, quidquid fiat satis bene*. Prœlium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior emolumenti spes, quam damni metus ostenderetur. Nam minima commoda non minimo sectantes discrimine, similes aiebat esse aureo hamo piscantibus; cuius abrupti damnum nulla captura pensari posset.

MAGISTRATVS atque honores, & ante tempus, & quosdā noui generis, per- 26
petuosque cepit. Consulatum XX ætatis anno inuasit, admotis hostiliter ad vrbem legionibus, missisque qui sibi nomine exercitus deposcerent. cum quidem cunctante Senatu, Cornelius centurio princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladij capulum, non dubitasset in Curia dicere; *Hic faciet, si vos non feceritis*. Secundum Cōsulatum post IX annos, tertium anno interiecto gessit: sequentes vsque ad XI continuauit. Multisque mox, cum deferrentur, recusatis, duodecimum magno, [id est] septemdecim annorum interuallo, & rursus tertiumdecimum biēnio post vltro petiit: vt Caium & Lucium filios, amplissimo *præditos magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum. Quinque medios consulatus, a sexto ad vndecimum, annuos gessit: ceteros autem *sex, aut nouem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus: secundum vero, paucissimis horis. Nam die Kalendarum Ianuarij, cum mane pro æde Capitolini Iouis paullulum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. Nec omnes Romæ, sed quartum *Consulatum in Asia, quinctum in insula Samo, octauum & nonum Tarracone iniit.

TRIVMVIRATVM reipublicæ constituendæ, per decem annos admi- 27

niſtrauit: in quo reſtitit quidem aliquamdiu collegis, ne qua fieret proſcriptio; ſed inceptam vtroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum ſæpe perſonam per gratiã & preces exorabilibus, ſolus magnopere contendit ne cui parceretur: proſcripſitque etiam C. Toranium tutorem ſuum, eundemque collegam patris ſui Octauij in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit: Cum peracta proſcriptione, M. Lepidus in Senatu excuſaſſet præterita, & ſpem clemẽtiæ in poſterum feciſſet; quoniam ſatis pœnarum exactum eſſet; hunc e diuerſo profeſſum, ita modum ſe proſcribendi ſtatuiſſe, vt omnia ſibi reliquerit libera: in cuius tamen pertinaciæ pœnitentiã, poſtea T. Iunium Philopœmenem, quod patronum ſuum proſcriptum celaſſe olim diceretur, equeſtri dignitate *decorauit. In eadem hac poteſtate multiplici flagrauit inuidia. Nam & Pinarium equitẽ R. cùm concionante ſe, admiſſa turba paganorũ, apud milites ſubſcribere quædam animaduertiſſet, curioſum ac ſpeculatorẽ ratus, coram ſe confodi imperauit. Et Tedium Afrũ cos. deſignatum, quia factũ quoddã ſuum maligno ſermone carpſiſſet, tantis *perterruit minis, vt is ſe præcipitauerit. Et *Q. Gallum Prætorem, in officio ſalutationis, tabellas duplices veſte tectas tenentẽ, ſuſpicatus gladium occulere; nec quidquam ſtatim, ne aliud inueniretur, auſus inquirere; paullo poſt per Centuriones *militum raptum e Tribunali, ſeruilem in modum torſit: ac *fatentem nihil, iuſſit occidi, prius oculis eius ſua manu effoſſis: quem tamen ſcribit colloquio petito inſidiatum ſibi; coniectumque a ſe in cuſtodiam, deinde vrbe interdicta dimiſſum, naufragio vel latronum inſidiis periiſſe. Tribuniciam poteſtatem perpetuam recepit: in qua ſemel atque iterum per ſingula luſtra collegam ſibi cooptauit. Recepit & morum legumque regimen æque perpetuum. quo iure, quamquam ſine cenſuræ honore, cenſum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium ſolus.

28 De reddenda rep. bis cogitauit: primo, poſt oppreſſum ſtatim Antoniũ; memor, obiectum ab eo ſibi ſæpius, quaſi per ipſum ſtaret ne redderetur: ac rurſus, tædio diuturnæ valetudinis; cum etiam Magiſtratibus * ac Senatu domum accitis *Rationarium Imperij tradidit. Sed reputans & ſe priuatum non ſine periculo fore, & illam plurium arbitrio [temere] committi, in retinenda perſeuerauit: dubium euentu meliore, an voluntate. *quam voluntatem cum præſidens identidẽ præ ſe ferret, quodã etiam edicto his verbis teſtatus eſt: *Ita mihi ſaluam ac ſoſpitem remp. ſiſtere in ſua ſede liceat, atque eius rei fructum percipere quem peto, vt optimi ſtatus auctor dicar; & moriens vt feram mecum ſpem, manſura in veſtigio ſuo fundamenta reip. quæ iecero.* Fecitque ipſe ſe compotem voti; niſus omni modo, ne quem noui ſtatus pœniteret. Vrbem *namque pro maieſtate Imperij ornatam, & inundationibus incendiiſque obnoxiam, excoluit adeo, vt iure ſit gloriatus, marmoream ſe relinquere, quam lateritiam accepiſſet. Tutam vero, quantum prouideri humana ratione potuit, etiam in poſterum præſtitit.

29 PVBLICA opera plurima exſtruxit: ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis vltoris, templum Apollinis in Palatio, ædem tonantis Iouis in Capitolio. Fori exſtruendi cauſſa fuit, hominum & iudiciorum multitudo, quæ videbatur, non ſufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque *feſtinantius, nec dum perfecta Martis æde publicatum eſt, cautumque, vt ſeparatim in eo publica iudicia, & ſortitiones iudicum fierent. Ædem Marti bello Philippenſi pro vltione paterna ſuſcepto vouerat. Sanxit ergo, vt de bellis triumphiſque heic conſuleretur Senatus: prouincias cum Imperio petituri, hinc deducerentur: quique victores rediſſent, huc inſignia triumphorum inferrent. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quã fulmine ictam deſiderari a deo, haruſpices *pronuntiarent. Addita porticus cum bibliotheca Latina Græcaque: quo loco iam ſenior ſæpe etiam Senatum habuit, decuriaſque iudicum recognouit. Tonanti Ioui ædem conſecrauit, liberatus periculo, cum in expeditione Cantabrica, per nocturnũ iter lecticam eius fulgor *perſtrinxiſſet, ſeruumque prælucentem exanimaſſet. Quædam etiam opera ſub nomine alieno, nepotum ſcilicet & vxoris ſororiſque, fecit: vt porticum baſilicamque Lucij & Caij: item porticus Liuiæ & Octauiæ, Theatrumque Marcelli. Sed & ceteros principes viros ſæpe hortatus eſt, vt pro facultate quiſque monumentis vel nouis, vel refectis & excultis, vrbem adornarent. Multaq; a multis exſtructa ſunt: ſicut a Marcio

Philippo

Philippo ædes Herculis,& Muſarum: a L. Cornificio, ædes Dianæ: ab Aſinio Pollione,atrium libertatis: a Munatio Planco,ædes Saturni:a Cornelio Balbo,Theatrũ: a Statilio Tauro, Amphitheatrum: a M.vero Agrippa,complura & egregia.

SPATIVM vrbis in regiones vicoſque diuiſit: inſtituitque vt illas annui Magiſtratus ſortito tuerentur;hos,magiſtri e plebe cuiuſque viciniæ electi. 30 Aduerſus incendia,excubias nocturnas vigileſque commentus eſt. Ad coërcendas inundationes, alueum Tiberis laxauit ac repurgauit,completum olim ruderibus,& ædificiorũ prolapſionibus coarctatum. Quo autem facilius vndique vrbs adiretur, deſumta ſibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. Ædes ſacras vetuſtate collapſas,aut incendio abſumtas,refecit:eaſque & ceteras opulentiſſimis donis adornauit: vtpote qui in cellam Capitolini Iouis XVI millia pondo auri, gemmaſq; ac margaritas quingenties HS. vna donatione contulerit.

POSTQVAM vero Pontificatum maximum,quem numquam viuo Lepido auferre ſuſtinuerat,mortuo demum ſuſcepit: 31 quidquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis,nullis vel parum idoneis auctoribus, vulgo ferebatur, ſupra duo millia contracta vndique cremauit:ac ſolos retinuit Sibyllinos: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis ſub Palatini Apollinis baſi. *Annum a D. Iulio ordinatum,ſed poſtea negligentia conturbatum atque confuſum,rurſus ad priſtinam rationem redegit: in cuius ordinationem,Sextilem menſem *e ſuo cognomine nuncupauit,magis quam Septembrem, quo erat natus: quia hoc ſibi & primus Conſulatus,& inſignes victoriæ obtigiſſent. Sacerdotum & numerum, & dignitatem,ſed & commoda auxit: præcipue Veſtalium virginum. Cumque in demortuæ locum aliam capi oporteret,ambirentque multi ne filias in ſortem darent: adiurauit, ſi cuiuſquam neptium ſuarum competeret ætas,oblaturum ſe fuiſſe eam. Non nulla etiam ex antiquis cærimoniis paullatim abolita reſtituit: vt Salutis augurium, Diale flaminium,ſacrum *Lupercale,ludos Sæculares & Compitalicios. Lupercalibus vetuit currere imberbes. Item, Sæcularibus ludis iuuenes vtriuſque ſexus prohibuit vllum nocturnũ ſpectaculũ frequentare; niſi cum aliquo maiore natu propinquorũ. Compitales Lares ornare bis anno inſtituit,vernis floribus,& æſtiuis. Proximum a dis immortalibus honorem memoriæ Ducum præſtitit,qui Imperium populi R. ex minimo maximum reddidiſſent.Itaque & opera cuiuſque, manentibus titulis, reſtituit: & ſtatuas omnium triumphali effigie in vtraque fori ſui porticu dedicauit. Profeſſus eſt edicto,commentum id ſe,vt illorum velut exemplar,& ipſe dum viueret,& inſequentium ætatum principes exigerentur a ciuibus. Pompeij quoque ſtatuam contra Theatri eius *regiam,marmoreo Iano *ſuppoſuit, translatam e Curia, in qua C.Cæſar fuerat occiſus.

PLERAQVE peſſimi exempli correxit,quæ in perniciem publicam, aut ex conſuetudine licentiaque bellorum ciuilium durauerant, aut per pacem etiam exſtiterant. 32 Nam & graſſatorum plurimi palam ſe ferebant ſuccincti ferro, quaſi tuendi ſui cauſſa; & rapti per agros viatores ſine diſcrimine,liberi, ſeruique ergaſtulis poſſeſſorum ſupprimebantur; & plurimæ factiones, titulo collegij noui,ad nullius non facinoris ſocietatem coibant. Igitur graſſatores, diſpoſitis per opportuna loca ſtationibus,inhibuit: ergaſtula recognouit,collegia,præter antiqua [& legitima] diſſoluit: tabulas veterum *ærarij debitorum,* vel præcipuam calumniandi materiam, exuſſit: loca in vrbe publica iuris ambigui, poſſeſſoribus adiudicauit: diuturnorum reorum, & ex quorum ſordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit; conditione propoſita, vt ſi quem quis *repetere vellet, par periculũ pœnæ ſubiret. Ne quod autem maleficium negotiumue, impunitate vel mora elaberetur, XXX *amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, *actui rerum accommodauit. Ad tres iudicum decurias, quartam *addixit ex inferiore cenſu; quæ **ducenariorum* vocaretur, iudicaretque de leuioribus ſummis. Iudices *a triceſimo ætatis anno allegit: id eſt, quinquennio maturius quam ſolebant. At pleriſque iudicandi munus detrectantibus, vix conceſſit vt ſingulis decuriis per vices annua vacatio eſſet; & vt ſolitæ agi Nouembri ac Decembri menſe res omitterentur.

33 IPSE ius dixit aſſidue, & in noctem non nunquam: ſi parum corpore valeret, lectica pro Tribunali collocata; vel etiam domi cubans. Dixit autem ius non diligẽtia modo ſumma, ſed & lenitate. Siquidem manifeſti parricidij reum, ne *culeo inſueretur; quòd non niſi confeſſi afficiebantur hac pœna; ita fertur interrogaſſe: *Certe *patrem tuum non occidiſti?* Et cum de falſo teſtamento ageretur, omneſque *ſignatores lege Cornelia tenerentur; non tantum duas tabellas, damnatoriam & abſolutoriam, ſimul cognoſcentibus dedit, ſed tertiam quoque, qua ignoſceretur iis quos fraude ad ſignandum, vel errore inductos conſtitiſſet. Appellationes quotannis, vrbanorum quidem litigatorum, Prætori *delegauit vrbano; at prouincialium, conſularibus viris, quos ſingulos cuiuſque prouinciæ negotiis præpoſuiſſet.

34 LEGES retractauit, & quaſdam ex integro ſanxit: vt ſumtuariam, [&] de adulteriis & de *pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquãto quam ceteras ſeuerius emendaſſet, præ tumultu recuſantium perferre non potuit; niſi ademta demum lenitaue parte pœnarum; & vacatione triennij data, auctiſq; præmiis. Sic quoque abolitionem eius, publico ſpectaculo pertinaciter poſtulante equite, accitos Germanici liberos, receptoſque partim ad ſe, partim in patris gremium oſtentauit: manu vultuque ſignificans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. *Cumque etiam immaturitate ſponſarum, & matrimoniorum crebra mutatione, vim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctauit: diuortiis modum impoſuit.

35 SENATORVM affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim ſuper mille, & quidam indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam & præmiũ allecti, quos **abortiuos* vulgus vocabat) ad modum priſtinum & ſplendorem redegit duabus lectionibus: prima, ipſorum arbitratu, quo vir virum legit. ſecunda, ſuo & Agrippæ: quo tempore æſtimatur lorica ſub veſte munitus, ferroque cinctus præſediſſe, decem valentiſſimis Senatorij ordinis amicis ſellam [ſuam] circumſtantibus. *Cordus Cremutius ſcribit, ne admiſſum quidem tunc quemquam Senatorum; niſi ſolum, & prætentato ſinu. Quoſdam ad excuſandi ſe verecundiam compulit, ſeruauitque etiam excuſantibus inſigne veſtis, & ſpectandi in orcheſtra, epulandique publice ius. Quo autem lecti probatique & religioſius, & minore moleſtia ſenatoria munera fungerentur, ſanxit, vt prius quam conſideret quiſquam, thure ac mero ſupplicaret apud aram eius dei in cuius templo coiretur; &, ne plus quam bis in menſe legitimus Senatus ageretur, Kalendis ſcilicet & Idibus: neue Septembri Octobriue menſe vllos adeſſe alios neceſſe eſſet, quam ſorte ductos, per quorum numerum decreta confici poſſent: ſibique inſtituit conſilia ſortiri *ſemeſtria, cum quibus de negotiis ad frequentem Senatum referendis ante tractaret. Sententias de maiore negotio, non more *neque ordine, ſed prout libuiſſet, *prærogabat: vt perinde quiſque animum intenderet, ac ſi *cenſendum magis quam aſſentiendum eſſet.

36 AVCTOR & aliarum rerum fuit: in queis, ne acta Senatus publicarentur: ne Magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur: vt Proconſulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur: vt cura ærarij a Quæſtoribus vrbanis ad Prætorios Prætoreſue tranſiret: vt centumuiralem haſtam, quam Quæſtura functi conſueuerant cogere, decemuiri cogerent.

37 QVOQVE plures partem adminiſtrandæ reipublicæ caperent, noua officia excogitauit: curam operum publicorum, *viarum, aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam vrbis, Triumuiratum legendi Senatus; & alterum, recognoſcendi turmas equitum, quotieſcumque opus eſſet. Cenſores creari deſitos longo interuallo creauit: numerum Prætorum auxit. Exegit etiam, vt quoties Conſulatus ſibi daretur, binos pro ſingulis collegas haberet. nec obtinuit; reclamantibus cunctis, ſatis maieſtatem eius imminui, quod honorem eum non ſolus, ſed cum altero *gereret.

38 NEC parcior in bellica virtute honoranda, *ſuper XXX ducibus iuſtos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamẽta decernẽda curauit. Liberis Senatorũ, quo celerius reip. aſſueſcerent, protinus *virilem togã, latum clauum induere, & Curiæ intereſſe permiſit: militiamque auſpicantibus, non Tribunatum modo legionũ,

ſed

ſed & Præfecturas alarum dedit. Ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerumq; laticlauios præpoſuit ſingulis alis. Equitum turmas frequẽter recognouit, poſt longam intercapedinem reducto more tranſuectionis. Sed neque detrahi quemquam in tranſuehendo ab accuſatore paſſus eſt: quod fieri ſolebat. Et ſenio, vel aliqua corporis labe inſignibus, permiſit, præmiſſo in ordine equo, ad reſpondendum, quoties citarentur, pedibus venire. mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorũ quinque & *triginta, retinere eum nollent.

39 IMPETRATISQVE * a Senatoribus decem adiutoribus, vnumquemque equitum rationem vitæ reddere coëgit: atque ex improbatis alios pœna, alios ignominia notauit: plures admonitione; ſed varia. Leniſſimum genus admonitionis fuit, *traditio coràm pugillarium, quos taciti, & ibidem ſtatim legerent. Notauitque aliquos, quod pecunias leuioribus vſuris mutuati, grauiore fenore collocaſſent.

40 COMITIIS Tribuniciis ſi deeſſent candidati, Senatores ex equitibus Romanis creauit: ita vt poteſtate transacta, in vtro vellent ordine, manerent. Cum autem plerique equitum, attrito bellis ciuilibus *matrimonio, ſpectare ludos e quatuordecim nõ auderẽt, metu pœnæ theatralis: pronuntiauit, non teneri ea, quibus ipſis, parẽtibuſue, equeſter cenſus vmquam fuiſſet. *Populi R. cenſum vicatim egit. Ac ne plebs frumentationum cauſſa frequentius a negotiis auocaretur, ter in annum *quaternûm menſium teſſeras dare deſtinauit: ſed deſideranti conſuetudinem veterem, conceſſit rurſus vt ſui *quiſque menſis acciperet. *Comitiorum quoque priſtinum ius reduxit: ac multiplici pœna coërcito ambitu, *Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis die comitiorum, ne quid a quoquam candidato *deſiderarent, ſingula millia nummûm * a ſe diuidebat. Magni præterea exiſtimans, ſincerum, [atque] ab omni colluuione peregrini ac ſeruilis ſanguinis incorruptum ſeruare populum; & *ciuitatem Romanam parciſſime dedit, & manumittendi modum terminauit. Tiberio, pro cliente Græco petenti, reſcripſit: non aliter ſe daturum, quam ſi præſens ſibi perſuaſiſſet, quam iuſtas petendi cauſſas haberet. Et Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti, ciuitatem negauit, immunitatem obtulit: affirmans, ſe facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quam ciuitatis Romanæ vulgari honorem. Seruos non contentus multis *difficultatibus a libertate iuſta remouiſſe; cum & de numero, & de conditione ac differentia eorum, qui manumitterentur, curioſe cauiſſet, hoc quoque adiecit: ne vinctus vmquam, tortuſue quis, vllo libertatis genere ciuitatẽ adipiſceretur. Etiã habitum veſtitumque priſtinum reducere ſtuduit. Ac viſa quondam pro concione *pullatorum turba, indignabundus *& clamitans; *En*, ait, *Romanos rerum dominos, gẽtemque togatam.* Negotium Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterẽtur in Foro Circoue, niſi poſitis lacernis, togatum conſiſtere.

41 LIBERALITATEM omnibus ordinibus per occaſiones frequenter exhibuit. Nam & inuecta vrbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, vt fenore diminuto, plurimum agrorum pretiis acceſſerit. Et poſtea quoties ex damnatorum bonis pecunia ſuperflueret, vſum eius gratuitum iis qui cauere in duplum poſſent, ad certum tempus indulſit. *Senatorum cenſum ampliauit: ac pro octingentorum millium ſumma, duodecies ꟾꟾS. taxauit, ſuppleuitque non habẽtibus. Congiaria populo frequẽter dedit; ſed diuerſæ fere ſummæ: modo quadringenos, modo *tricenos: non numquam ducenos, quinquagenoſque nummos. ac ne minores quidem pueros præteriit; quamuis non niſi ab vndecimo ætatis anno accipere conſueſſent. Frumentum quoque in annonæ difficultatibus ſæpe leuiſſimo, interdum nullo pretio viritim admenſus eſt; teſſeraſque nummarias duplicauit.

42 SED vt ſalubrem magis quam ambitioſum principem ſcires, querentem de inopia & caritate vini populum, ſeueriſſima coërcuit *voce: ſatis prouiſum a genero ſuo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines ſitirent. Eidem [populo,] promiſſum quidem congiarium repoſcenti, bonæ fidei ſe eſſe reſpondit: non promiſſum autem flagitanti, turpitudinem & impudentiam edicto exprobrauit: affirmauitque, nõ daturum ſe, quamuis dare *deſtinarat. Nec minore grauitate atque conſtantia, cum propoſito congiario multos manumiſſos, inſertoſque ciuium numero comperiſſet, negauit accepturos quibus promiſſum non eſſet: ceteriſq; minus quam promiſerat,

dedit;vt deſtinata ſumma ſufficeret. Magna vero quondam ſterilitate, ac difficili remedio,cum *venalicias & laniſtarum familias, peregrinoſq; omnes, exceptis medicis & præceptoribus,partemq; ſeruitiorum,vrbe expuliſſet: vt tandem annona cõualuit,impetum ſe cepiſſe ſcribit, frumentationes publicas in perpetuum abolendi; quod earum fiducia cultura agrorum *ceſſarat: neque tamen perſeueraſſe,quia certũ haberet,poſſe per ambitionem quandoque reſtitui. Atque ita póſt hanc rem temperauit,vt nõ minorem *aratorum ac negotiantium,quam populi rationẽ *deduceret.

43 SPECTACVLORVM & aſſiduitate & varietate,atque magnificentia,omnes anteceſſit. Feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater: pro aliis Magiſtratibus, qui aut abeſſent,aut non ſufficerent,ter & vicies. Fecitque non numquam vicatim, ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones: non in foro modo, nec Amphitheatro, *ſed in Circo & in ſeptis.& aliquando nihil præter venationem *edidit. Athletas,exſtructis in campo Martio ſedilibus ligneis: item nauale prœlium circa Tiberim cauato ſolo,in quo nunc Cæſarum nemus eſt. quibus diebus cuſtodes in vrbe diſpoſuit; ne raritate remanentiũ, graſſatoribus obnoxia eſſet. In Circo aurigas, curſoreſque, & confectores ferarum,*& non numquam ex nobiliſſima iuuentute produxit. Sed & Troiæ ludum edidit frequẽtiſſime, *maiorum minorumue puerorũ delectu: priſci decorique moris exiſtimans,claræ ſtirpis indolem ſic *noteſcere. In hoc ludicro *C. Nonium Aſprenatem,lapſu debilitatum,aureo torque donauit: paſſuſque eſt ipſum poſteroſque *Torquati* ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi,Aſinio Pollione oratore grauiter inuidioſeque in Curia queſto Æſernini nepotis ſui caſum, qui & pſe crus effregerat. Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas,etiam equitibus Romanis aliquando vſus eſt: verum prius quam Senatus cõſulto interdiceretur. Poſtea nihil ſane,præterquam adoleſcentulum *Lucium honeſte natum exhibuit: tantum vt oſtenderet,quod erat bipedali minor librarum ſeptemdecim,ac vocis immenſæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obſides, tunc primum miſſos, per arenam mediam ad ſpectaculum induxit,*ſuperque ſe ſubſellio ſecundo collocauit. Solebat etiam citra ſpectaculorum dies, ſi quando quid inuſitatum dignumque cognitu aduectum eſſet,id extra ordinem quolibet loco publicare: vt rhinocerotem,apud ſepta: tigrim,in ſcena: anguem quinquaginta cubitorum, pro comitio. Accidit votiuis Circenſibus,vt correptus valetudine,lectica cubans, thenſas deduceret. Rurſus cõmiſſione ludorum,quibus Theatrum Marcelli dedicabat,euenit vt laxatis ſellæ curulis compagibus,caderet ſupinus. Nepotum quoque ſuorum munere,cum conſternatum ruinæ metu populum retinere & confirmare nullo modo poſſet, tranſiit e loco ſuo,atq; in ea parte conſedit,quæ ſuſpecta maxime erat. Spectandi confuſiſſimũ ac ſolutiſſimum morem correxit, ordinauitque; motus iniuria Senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos conſeſſu frequenti nemo receperat.

44 FACTO igitur decreto patrum; vt *quoties quid ſpectandum vſquam publice ederetur,primus ſubſelliorum ordo vacaret Senatoribus: Romæ legatos liberarum ſociarumque gentium vetuit in orcheſtra conſidere: cum quoſdam etiam libertini generis mitti deprehendiſſet. Militem ſecreuit a populo. Maritis e plebe proprios ordines aſſignauit: prætextatis cuneum ſuum; & proximum, pædagogis: ſanxitque, ne quis *pullatorum media cauea ſederet. Feminis ne gladiatores quidem, quos promiſcue ſpectari ſolenne olim erat,niſi ex ſuperiore loco ſpectare conceſſit. Solis Virginibus Veſtalibus locum in Theatro ſeparatim, & contra Prætoris Tribunal dedit. Athletarum vero ſpectacula *muliebrem ſexum omnem adeo ſubmouit, vt Pontificalibus ludis pugilum par poſtulatũ,diſtulerit in ſequentis diei matutinũ tempus: edixeritque mulieres ante horam quinctam venire in Theatrum,non placere.

45 IPSE Circenſes ex amicorum fere libertorumque cenaculis ſpectabat, interdum e puluinari. Et quidem cum coniuge ac liberis ſedens,ſpectaculo *plurimas horas, aliquando totos dies aderat; petita venia,commendatiſque qui *ſuam vicem præſidẽdo fungerentur. Verum quoties adeſſet,nihil præterea agebat: ſeu vitandi rumoris cauſſa,quo patrem Cæſarem vulgo reprehenſum cõmemorabat,quod inter ſpectãdũ,epiſtolis libelliſq; legendis *ac reſcribẽdis vacaret. ſeu ſtudio ſpectãdi,ac voluptate;qua teneri ſe neq; diſſimulauit vmquã,& ſæpe ingenue ꝓfeſſus eſt.Itaq; corollaria

&

& præmia, alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat.
Nullique Græco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quemque ho-
norauerit. Spectauit autem studiosissime pugiles, & maxime Latinos: non legiti-
mos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis solebat; sed & ca-
teruarios opidanos inter angustias vicorum pugnantes temere, ac sine arte. Vni-
uersum denique genus operas aliquas publico spectaculo præbētium, etiam cura sua
dignatus est. Athletis & conseruauit priuilegia, & ampliauit. Gladiatores sine missio-
ne edi prohibuit. *Coërcitionem in histriones, Magistratibus [in] omni tempore &
loco lege vetere permissam, ademit: præterquam *ludos & scenam: nec tamen eo
minus aut xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exe-
git. Nam histrionum licētiam adeo compescuit, vt Stephanionem *togatarium, *cui
in puerilem habitum circumtonsam matronam ministrasse compererat, per *trina
Theatra virgis cæsum relegauerit: Hylam pantomimum, querente Prætore, in atrio
domus suæ, nemine excluso, flagellis verberauerit: & Pyladem vrbe atque Italia sub-
mouerit, quod spectatorem, a quo exsibilabatur, demonstrasset digito, conspicuum-
que fecisset.

AD hunc modum vrbe vrbanisque rebus administratis, Italiam duodetriginta co- 46
loniarum numero, deductarum ab se, frequentauit: operibusque ac vectigalibus pu-
blicis plurifariam instruxit: etiam iure ac dignatione vrbi quodam modo pro parte
aliqua adæquauit: excogitato genere suffragiorum, quæ de Magistratibus vrbicis De-
curiones *colonici, in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsigna-
ta Romam mitterent. Ac necubi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis
soboles *equestrem militiam petentis, etiam ex commēdatione publica cuiusque o-
pidi ordinabat. At iis qui e plebe regiones sibi reuisenti filios filiasue approbarent, sin-
gula nummorum millia *per singulos diuidebat.

PROVINCIAS validiores, & quas annuis Magistratuum imperiis regi nec faci- 47
le nec tutum erat, ipse suscepit: ceteras Proconsulibus sortito permisit: & tamen *non
nullas commutauit interdum: atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. Vr-
bium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites, libertate priuauit: alias
aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræmotu subuersas denuo condidit: aut me-
rita erga populum R. allegantes, Latinitate vel ciuitate donauit. Non est, vt opinor,
prouincia, excepta dumtaxat Africa & Sardinia, quam non adierit. In has fugato Sex-
to Pompeio, traiicere ex Sicilia apparantem, cōtinuæ & immodicæ tempestates in-
hibuerunt; nec mox occasio aut caussa traiiciendi fuit.

REGNA quibus belli iure potitus est, præter pauca, aut iisdem quibus ademerat, 48
reddidit, aut alienigenis contribuit. *Reges, socios etiam, inter semetipsos necessitu-
dinibus mutuis iunxit: promtissimus affinitatis cuiusq; atque amicitiæ conciliator
& *fautor: nec aliter vniuersos quam membra partesque imperij, curæ habuit. Re-
ctorem quoque solitus est apponere ætate paruis, ac mente lapsis, donec adolescerēt,
aut resipiscerent: ac plurimorum liberos & educauit simul cum suis, & instituit.

EX militaribus copiis legiones & auxilia prouinciatim distribuit: classem Miseni, 49
& alteram Rauennæ, ad tutelam superi & inferi maris, collocauit. Certum nume-
rum *partim in vrbis, partim in sui custodiam allegit; dimissa Calagurritanorum ma-
nu, quam vsque ad deuictum Antonium; item Germanorum, quam vsque ad cladē
Varianam, inter armigeros circa se habuerat. Neque tamen vmquam plures quam
tres cohortes in vrbe esse passus est: easque sine castris. reliquas in hiberna & æstiua,
circa finitima opida dimittere assuērat. Quidquid autem vbique militum esset, ad
certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit; definitis pro gradu cu-
iusque, & temporibus militiæ, *& commodis missionum: ne aut ætate, aut inopia
post missionem sollicitari ad res nouas possent. Vtque perpetuo, ac sine difficultate,
sumtus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectiga-
libus nouis constituit. Et quo celerius ac *sub manum annuntiari cognosciq; pos-
set, quid in prouincia quaque gereretur: iuuenes primo modicis interuallis per mili-
tares vias, dehinc vehicula disposuit. Commodius id visum est; vt qui a loco eidem
perferrent litteras, interrogari quoque, si quid res exigerent, possent.

50 In diplomatibus libellisq; & epistolis signandis, initio Sphinge vsus est: mox imagine Magni Alexandri; nouissimè sua, * Dioscoridis manu sculpta: qua signare insecuti quoque principes perseuerauerũt. Ad epistolas omnes, horarum quoque momenta, nec diei modò, sed & noctis, quibus datæ significarentur, addebat.

51 Clementiæ ciuilitatisque eius multa & magna documenta sunt. Ne enumerem, quot & quos diuersarum partium, venia & incolumitate donatos, principẽ etiã in ciuitate locum tenere passus sit: Iunium Nouatum, & Cassium Patauinum, e plebe homines, alterum pecunia, alterum leui exsilio punire satis habuit: cum ille Agrippæ iuuenis nomine, asperrimam * de se epistolam in vulgus edidisset; hic conuiuio pleno proclamasset, neque votum sibi, neque animũ deesse cõfodiendi eum. Quadam vero cognitione, cum Æmilio Æliano Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiiceretur, quod male opinari de Cæsare soleret: conuersus ad accusatorem, commotoque similis; *Velim*, inquit, *hoc mihi probes, faciam, sciat AElianus, & me linguã habere. plura enim de eo loquar.* Nec quidquam vltra, aut statim, aut postea inquisiuit. Tiberio quoque de eadem re sedulo * violentius apud se per epistolam conquerenti, ita rescripsit: *AEtati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse qui de me male loquatur. Satis est enim, si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.*

52 Templa quamuis sciret etiam Proconsulibus decerni [solere:] in nulla tamẽ prouincia, nisi communi suo Romæque nomine, recepit. Nam in vrbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore, atque etiam argenteas statuas olim sibi positas, conflauit omnes: ex * quibus aureas cortinas Apollini Palatino dedicauit. Dictaturã magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore deprecatus est.

53 Domini appellationẽ, vt maledictum & opprobrium, semper * exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset * a mimo; *O dominum æquum & bonum*: & vniuersi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent: statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die grauissime corripuit edicto: dominumque se posthac appellari, ne a liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel ioco passus est: atque huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non temere vrbe opidoue vllo egressus, [aut quoquam ingressus est,] nisi * vespere aut noctu: ne quem officij caussa * inquietaret. In Consulatu pedibus fere, extra Consulatum sæpe * adoperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem; tanta comitate adeuntium desideria excipiens, vt quẽdam ioco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, * quasi elephanto stipem. Die Senatus numquam patres, nisi in Curia salutauit, & quidem sedentes; ac nominatim singulos, nullo submonente: & discedens, eo modo sedẽtibus singulis vale dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit: nec prius dies cuiusque sollennes frequentare desiit, quam * grãdior iam natu, & in turba quondam sponsaliorum die vexatus. Gallum Terrinium Senatorem, minus sibi familiarem, sed captum repente oculis, & ob id inedia mori destinantem, præsens consolando reuocauit ad vitam.

54 In Senatu verba facienti dictum est, *Non intellexi:* & ab alio, *Contradicerem tibi, si locum haberem.* Interdum ob immodicas altercationes disceptantium, e Curia per iram se proripienti, quidam ingesserunt; *Licere oportere Senatoribus de rep. loqui.* Antistius Labeo Senatus lectione, * cum triumuirum legeret, M. Lepidum, hostem olim eius, & tunc exsulantem, legit: interrogatusque ab eo, an essent alij digniores, *Suum quemq; iudicium habere* respondit. Nec ideo libertas aut cõtumacia fraudi cuiquã fuit.

55 Etiam sparsos de se in Curia famosos libellos, * nec expauit, & magna cura redarguit. Ac ne requisitis quidem auctoribus, id modo censuit, cognoscẽdum posthac de iis qui libellos aut carmina, ad infamiam cuiuspiam, * sub alieno nomine edant.

56 Iocis quoque quorundam inuidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda * testamentorum licentia, ne Senatus quidquam cõstitueret, intercessit. Quoties Magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat: supplicabatque more sollenni. Ferebat & ipse suffragium * in tribu, vt vnus e populo. Testem se in iudiciis & interrogari, & refelli, æquissimo animo patiebatur.

tiebatur. Forum angustius fecit; non ausus extorquere possessoribus proximas domos. Numquam filios suos populo commendauit, vt non adiiceret, *Si merebuntur.* Eisdem prætextatis adhuc assurrectum ab vniuersis in Theatro, & a stantibus plausum, grauissime questus est. Amicos ita magnos & potentes in ciuitate esse voluit, vt tamen pari iure essent quo ceteri, legibusque iudiciariis æque tenerentur. Cum Asprenas Nonius arctius ei iunctus, caussam veneficij, accusante Cassio Seuero, diceret: consuluit Senatum, quid officij sui putaret. cunctari enim se, ne si *superesset, eriperet legibus reum: sin deesset, destituere ac prædamnare amicum existimaretur. Et consentientibus vniuersis, sedit in subselliis per aliquot horas; verum tacitus, ac ne laudatione quidem iudiciali data. Affuit & clientibus: sicut *scrutario cuidam, euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Vnum omnino e reorum numero, ac ne eum quidem nisi precibus, eripuit, exorato coram iudicibus accusatore; Castricium; per quem de coniuratione Murenæ cognouerat.

PRO quibus meritis quantopere dilectus sit, facile est æstimare. Omitto senatus 57
consulta, quæ possunt videri vel necessitate expressa, vel verecundia. Equites Romani natalem eius sponte atque consensu, biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curtij quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant. item Kalendis Ianuariis strenam in Capitolio etiam absenti: ex qua summa, pretiosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: vt Apollinem *sandaliarium, & Iouem tragœdum, aliaque *in restitutionem Palatinæ domus incendio absumtæ. Veterani, decuriæ, tribus, atque etiam *sigillatim e cetero genere hominum, libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt: delibante tantummodo eo summarum aceruos, neque ex quoquam plus denario auferente. Reuertentem ex prouincia, non solum faustis *ominibus, sed & modulatis carminibus prosequebantur. Obseruatum etiã est, ne, quoties introiret vrbem, supplicium de quoquam sumeretur.

PATRIS patriæ cognomen vniuersi repentino maximoque consensu detulerũt 58
ei: prima plebs, legatione Antium missa: dein, quia nõ recipiebat, ineunti Romæ spectacula, frequens & laureata: mox in Curia Senatus: neq; decreto, neque acclamatione, sed per Valerium Messallam id mandantibus cunctis: *Quod bonum*, inquit, *faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste*: (*sic enim nos perpetuam felicitatem reip. & læta huic precari existimamus*) *Senatus te consentiens cum populo R. consalutat patriæ patrẽ.* Cui lacrymans respondit Augustus his verbis; (ipsa enim, sicut *Messalla, posui) *Compos factus votorum meorum, patres C. quid habeo aliud deos immortales precari, quam vt hunc consensum vestrum ad vltimum vitæ finem mihi perferre liceat?*

MEDICO Antonio Musæ, cuius opera ex ancipiti morbo conualuerat, statuam, 59
ære collato, iuxta signum Æsculapij statuerunt. Non nulli patrum familiarum testamento cauerunt, vt ab heredibus suis *prælato victimæ titulo in Capitolium ducerentur, votumque pro se solueretur, *quod superstitem Augustum reliquissent. Quædam Italiæ ciuitates diem quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Prouinciarum pleræque super templa & aras, ludos quoque quinquennales pæne opidatim constituerunt.

REGES amici atque socij, & singuli in suo quisque regno, *Cæsareas* vrbes condide- 60
runt: & cuncti simul ædem Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi sumtu destinauerunt, Genioque eius dedicare: ac sæpe regnis relictis, non Romæ modo, sed prouincias peragranti, quotidiana officia togati, ac sine regio insigni, more clientium præstiterunt.

QVONIAM qualis in Imperiis ac Magistratibus regendaque per terrarum orbẽ 61
pace belloque rep. fuerit, exposui: referam nunc interiorem ac familiarem eius vitã: quibusque moribus atque fortuna domi & inter suos egerit, a iuuenta vsque ad supremum vitæ diem. Matrem amisit in primo Consulatu: sororem Octauiam L & IIII agens ætatis annum. Vtrique cum præcipua officia viuæ præstitisset, etiam defunctæ honores maximos tribuit.

SPONSAM *habuerat adolescens P. Seruilij Isaurici filiam: sed reconciliatus post 62
primam discordiam Antonio, expostulantibus vtriusque militibus, vt *ex necessitudine aliqua iungerentur, priuignam eius Claudiam, Fuluiæ ex P. Clodio filiam,

duxit vxorem, vix dum nubilem. At ſimultate cum Fuluia ſocru exorta, dimiſit intactam adhuc, & virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam ante duobus conſularibus, & ex altero etiam matrem. Cum hac etiam diuortium fecit; pertæſus, vt ſcribit, morum peruerſitatem eius: ac ſtatim Liuiam Druſillam matrimonio Tiberij Neronis, & quidem prægnantem abduxit, dilexitque, *ac probauit vnice ac perſeueranter.

63 Ex Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui cõceptus erat, immaturus eſt editus. Iuliam primum Marcello, Octauiæ ſororis ſuæ filio, *tantumque pueritiam egreſſo: deinde, vt is obiit, M. Agrippæ *nuptui dedit; exorata ſorore vt ſibi genero cederet. nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat, & ex ea liberos. Hoc quoque defuncto, *multis, ac diu, etiam ex equeſtri ordine, circumſpectis conditionibus, Tiberium priuignum ſuum elegit: coëgitq; prægnantem vxorem, & ex qua iam pater erat, dimittere. M. Antonius ſcribit, primum eum Antonio filio ſuo deſpondiſſe Iuliam: dein Cotiſoni Getarum regi; quo tempore ſibi quoque inuicem filiam regis in matrimonium petiiſſet.

64 NEPOTES ex Agrippa & Iulia tres habuit, *Caium, Lucium, & Agrippã: neptes duas, Iuliam, & Agrippinam. Iuliam L. Paullo Cenſoris filio; Agrippinam, Germanico *ſororis ſuæ nepoti collocauit. Caium & Lucium adoptauit domi, per *aſſem & libram emtos a patre Agrippa: teneroſque adhuc ad curam reip. admouit: & Conſules deſignatos circum prouincias exercituſque dimiſit. Filiam & neptes ita inſtituit, vt etiam *lanificio aſſuefaceret; vetaretque loqui aut agere quidquam, niſi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, vt L.* Tucinio, claro decoroque iuueni, ſcripſerit; Quondam parum modeſte feciſſe eum, *quod filiam ſuam Baias ſalutatum veniſſet. Nepotes & litteras, & natare, aliaque rudimenta per ſe plerumque docuit: ac nihil æque *laborauit, quam vt imitarentur chirographum ſuum. Neque cenauit *vnà niſi in imo lecto aſſiderent: neq; iter fecit, niſi vt vehiculo anteirent, aut circa adequitarent.

65 SED lætum eum atque fidẽtem & ſobole & diſciplina domus, fortuna deſtituit. Iulias [&] filiam & neptem, omnibus probris contaminatas, relegauit. Caium & Lucium in duodeuiginti menſium ſpatio amiſit ambos. Caio in Lycia, Lucio Maſſiliæ defunctis. Tertium nepotem Agrippam, ſimulque priuignum Tiberium, adoptauit in foro, lege Curiata. Ex quibus Agrippam breui, ob ingenium ſordidũ ac ferox *abdicauit, ſepoſuitque Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora ſuorum tulit. Nam Caij Luciique caſu non adeo fractus, de filia abſens, ac libello per Quæſtorem recitato, notum Senatui fecit: abſtinuitque congreſſu hominum diu, præ pudore: etiam de necanda deliberauit. Certe cum ſub idem tempus vna ex conſciis, liberta * Phœbe nomine, ſuſpendio vitam finiſſet: maluiſſe ſe ait, Phœbes patrem fuiſſe. Relegatæ vſum vini, omnemq; delicatiorem cultum ademit: neque adiri a quoquam libero ſeruoue, niſi ſe conſulto, permiſit: & ita vt certior fieret, qua is ætate, qua ſtatura, quo colore eſſet, etiam quibus corporis notis vel cicatricibus. Poſt quinquennium demum ex inſula in continẽtem, lenioribuſq; paullo conditionibus, tranſtulit eam. Nam vt omnino reuocaret, exorari nullo modo potuit. Deprecanti ſæpe populo R. & pertinacius inſtanti, tales filias taleſquè coniuges pro concione imprecatus [eſt.] Ex nepte Iulia poſt damnationem editum infantem agnoſci aliq; vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiorem, in inſulam tranſportauit, ſepſitque inſuper cuſtodia militum. Cauit etiam Senatuſconſulto, vt eodem loco in perpetuum contineretur. atque ad omnem & eius & Iuliarum mentionem ingemiſcens, proclamare etiam ſolebat, αἴθ' ὄφελον *ἄγαμός τ' ἔμμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι: nec aliter *eas appellare, quam treis vomicas,* aut tria carcinomata ſua.

66 AMICITIAS neque facile admiſit, & conſtantiſſime retinuit: [&] non tantum virtutes ac merita cuiuſque digne proſequutus, ſed vitia quoque & delicta dumtaxat modica perpeſſus. Neq; enim temere, ex omni numero in amicitia eius afflicti *reperirentur, præter *Saluidenium Rufum, quem ad Conſulatum vſque; & Corneliũ Gallum, quem ad Præfecturam Ægypti, ex infima vtrumque fortuna, prouexerat. Quorum alterum res nouas molientem, damnandum Senatui tradidit: alteri, ob ingratum

gratum & maleuolum animum,domo & prouinciis ſuis interdixit. Sed Gallo quoq; & accuſatorum denuntiationibus,& Senatusconſultis ad necem compulſo, laudauit quidem pietatem tantopere pro ſe indignantium: ceterum & illacrymauit, & vicem ſuam cõqueſtus eſt,quod ſibi ſoli non liceret amicis,quatenus vellet,iraſci. Reliqui,potentia atque opibus ad finem vitæ ſuæ cuiuſque ordinis principes floruerũt: quamquam & offenſis interuenientibus. Deſiderauit enim nõ numquam,ne de pluribus referam,& M.Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem: cum ille ex leui rigoris ſuſpicione,& quod Marcellus ſibi anteferretur, Mitylenas ſe, relictis omnibus contuliſſet:[&]hic ſecretum de comperta Murenæ coniuratione,vxori Terentiæ prodidiſſet. Exegit & ipſe [inuicem]ab amicis beneuolentiam mutuam,tam a defunctis,quam a viuis. Nam quamuis minime appeteret hereditates, vt qui numquam ex ignoti teſtamento capere quidquam ſuſtinuerit: amicorũ tamen ſupremo iudicio moroſiſſime penſitauit;neq; dolore diſſimulato, ſi parcius, aut citra honorẽ verborum; neque gaudio,ſi grate pieque quis ſe proſequutus fuiſſet. Legata,vel partes hereditatum,& a quibuſcumque parentibus *relicta ſibi, aut ſtatim liberis eorum concedere, aut ſi pupillari ætate eſſent,die virilis togæ vel nuptiarum,cum incremẽto reſtituere conſueuerat.

PATRONVS dominuſq; non minus ſeuerus,quam facilis & clemens,multos li- 67
bertorum in honore & vſu maximo habuit: vt *Licinium Enceladum,alioſq;. *Coſmum ſeruum grauiſſime de ſe opinantẽ,non vltra quam compedibus coërcuit. Diomedem diſpenſatorem,a quo ſimul ambulante,incurrenti *repẽte fero apro per metum obiectus eſt,maluit timiditatis arguere,quam noxæ: remq; non minimi periculi,quia tamen fraus aberat,in iocum vertit. Idem *Proculum ex acceptiſſimis libertis,mori coëgit,compertum adulterare matronas. Thallo a manu, quod pro epiſtola prodita denarios IↃ accepiſſet,crura effregit. Pædagogum miniſtroſq; Caij filij, per occaſionem valetudinis mortiſque eius,ſuperbe auareq; in prouincia graſſantes, *oneratos graui pondere ceruicibus,præcipitauit in flumen.

PRIMA iuuenta variorum dedecorum infamiam ſubiit,Sex.Pompeius[eum] vt 68
effeminatum inſectatus eſt. M.Antonius adoptionem auunculi ſtupro meritũ. Item Lucius Marci frater,quaſi pudicitiam delibatam a Cæſare, A.etiam Hirtio in Hiſpania CCC millibus nummûm ſubſtrauerit; ſolituſque ſit crura ſuburere nuce ardenti, quo mollior pilus ſurgeret. Sed & populus quondam vniuerſus,ludorum die & accepit in contumeliam eius,& aſſenſu maximo cõprobauit *verſum in ſcena pronuntiatum de Gallo matris Deûm tympanizante:* *Videſne,cinædus orbem digito temperat?*

ADVLTERIA quidem exercuiſſe,ne amici quidem negant: excuſantes ſane 69
non libidine,ſed ratione commiſſa; quo facilius conſilia aduerſariorum per cuiuſque mulieres exquireret. M.Antonius ſuper feſtinatas Liuiæ nuptias obiecit, & feminã conſularem e triclinio *viri coram in cubiculum abductam, rurſus in conuiuium rubentibus auriculis,incomtiore capillo reductam: & dimiſſam Scriboniam, quia liberius doluiſſet nimiam potentiam pellicis: & *conditiones quæſitas per amicos,qui matres familiâs,& adultas ætate virgines denudarent atque perſpicerent, tamquam Thoranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipſum hoc familiariter adhuc, nec dum *plene inimicus aut hoſtis: *Quid te mutauit? quod reginam ineo? vxor mea eſt. Nũc cœpi,an abhinc annos nouem? Tu deinde ſolam Druſillam inis? ita valeas, vt i tu, hanc epiſtolam cum leges,non inieris Tertullam,aut Terentillam,aut Ruſillam,aut Saluiam* *Titiſceniã, aut omnes. Anne refert vbi, &* *in quam arrigas?*

CENA quoque eius ſecretior,in fabulis fuit,quę vulgo δωδεκάθεος vocabatur. in qua, 70
deorum dearumq; habitu diſcubuiſſe conuiuas,& ipſum pro Apolline ornatum, nõ Antonij modo epiſtolæ,ſingulorum nomina amariſſime *annumerãtis, exprobrãt; ſed & ſine auctore notiſſimi verſus; *Cum primum iſtorum conduxit menſa choragum, Sexque deos vidit Mallia,ſexque deas: Impia dum Phœbi Cæſar mendacia ludit, Dum noua diuorum cenat adulteria: Omnia ſe a terris tunc Numina declinarunt, Fugit & auratos Iupiter ipſe thronos.* Auxit cenæ rumorem ſumma tunc in ciuitate penuria ac fames. Acclamatum eſt poſtridie, frumentum omne deos comediſſe,

& Cæſarem plane eſſe *Apollinem: ſed & tortorem. quo cognomine is deus quadã in parte vrbis *colebatur.

71 NOTATVS *eſt vt pretioſæ ſupellectilis Corinthiorumque præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proſcriptionis tempore ad ſtatuam eius adſcriptum eſt: *Pater argentarius, ego Corinthiarius:* cum exiſtimaretur, quoſdam propter vaſa Corinthia inter proſcriptos curaſſe referendos. Et deinde bello Sicilienſi epigramma vulgatum eſt: *Poſtquam bis claſſe victus naues perdidit, Aliquando vt vincat, ludit aſſidue aleam.* Ex quibus ſiue criminibus, ſiue maledictis, infamiam impudicitiæ facillime refutauit, & præſentis & poſteræ vitæ caſtitate. Item lautitiarum inuidiam, cum & Alexandria capta, nihil ſibi præter vnum *myrrhinum calicem, ex inſtrumento regio retinuerit; & mox vaſa aurea aſſiduiſſimi vſus conflauerit omnia. Circa libidines hæſit. Poſtea quoque, vt ferunt, ad vitiandas virgines promtior, quæ ſibi vndique etiam ab vxore conquirerentur. Aleæ rumorem nullo modo expauit: luſitque ſimpliciter & palam oblectamenti cauſſa etiam ſenex: ac, præterquam Decembri menſe, aliis quoque feſtis profeſtiſque diebus. Nec id dubium eſt: autographa quadam epiſtola, *Cenaui*, ait, *mi Tiberi *cum iiſdem. Acceſſerunt conuiuæ *Vinicius, & Siluius pater. Inter cenam luſimus γερωντικῶς, & heri & hodie.* Talis *enim iactatis, vt quiſque canem aut ſenionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat: quos tollebat vniuerſos, qui Venerem iecerat. Et rurſus aliis litteris, *Nos, mi Tiberi, Quinquatriis ſatis iucũde egimus. Luſimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem geſſit. Ad ſummam tamen perdidit non multum; ſed ex magnis detrimentis præter ſpem paullatim retractus eſt. Ego perdidi* XX *millia nummûm, meo nomine: ſed cum effuſe in luſu liberalis fuiſſem; vt ſoleo plerũque. Nam ſi, quas manus remiſi cuique, exegiſſem, aut retinuiſſem quod cuique donaui, viciſſem vel* L *millia. Sed hoc malo.*
,, BENIGNITAS *enim mea me ad cæleſtem gloriam efferet.* Scribit ad filiam: *Miſi tibi denarios* CCL: *quos ſingulis conuiuis dederam, ſi vellent* [*inter ſe*] *inter cenam vel talis, vel par impar ludere.*

72 IN ceteris partibus vitæ, continentiſſimum fuiſſe conſtat, ac ſine ſuſpicione vllius vitij. Habitauit primo iuxta [Romanum] forum ſupra ſcalas anularias, in domo quę Calui oratoris fuerat: poſtea in palatio; ſed nihilominus ædibus modicis Hortenſianis, & neque laxitate neque cultu conſpicuis: vt in quibus porticus breues eſſent Albanarum columnarum; & ſine marmore vllo, aut inſigni pauimento conclauia. Ac per annos amplius XL, eodem cubiculo hieme & æſtate manſit; quamuis parum ſalubrem valetudini ſuæ vrbem hieme experiretur, aſſidueque in vrbe hiemaret. Si quando quid ſecreto aut ſine interpellatione agere propoſuiſſet, erat illi locus in edito ſingularis, quem *Syracuſas & τεχνόφυον vocabat. Huc tranſibat, aut in alicuius *libertinorum ſuburbanum: æger autem, in domo Mæcenatis cubabat. Ex ſeceſſibus præcipue frequentauit maritima, inſulaſque Campaniæ, aut proxima vrbi opida, *Lanuuium, Præneſte, Tibur: vbi etiam in porticibus Herculis templi perſæpe ius dixit. Ampla & operoſa prætoria grauabatur: & neptis quidem ſuæ Iuliæ profuſe ab ea exſtructa, etiam diruit ad ſolum: ſua vero, quamuis modica, non tam ſtatuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xyſtis & nemoribus excoluit, rebuſque *vetuſtate ac raritate notabilibus: qualia ſunt Capreis immanium belluarum ferarumq; membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum oſſa, & arma Heroum.

73 INSTRVMENTI eius & ſupellectilis parcimonia apparet etiam nunc, reſiduis lectis atque menſis; *quorum pleraque vix priuatæ elegantiæ ſint. Ne toro quidem cubuiſſe aiunt, niſi humili, & modice inſtrato. *Veſte non temere alia quam domeſtica vſus eſt, ab vxore & ſorore, & filia, neptibuſque confecta: Togis neque reſtrictis, neque fuſis: Clauo nec lato, nec anguſto: calceamẽtis altiuſculis, vt procerior, quam erat, videretur. Et forenſia autem, & calceos numquam nõ intra cubiculum habuit ad ſubitos repentinoſque caſus parata.

74 CONVIVABATVR [&] aſſidue, nec vmquam niſi recta; non ſine magno ordinũ hominũmque delectu. Valerius Meſſalla tradit, neminem vmquam libertinorum adhibitum ab eo cenæ; excepto Mena, ſed aſſerto in ingenuitatem, *poſt *proditam Sex. Pompeij claſſem. Ipſe ſcribit inuitaſſe ſe quendã, in cuius villa maneret, qui *ſpeculator

culator ſuus olim fuiſſet. Conuiuia non numquam & ſerius inibat, & maturius relinquebat, cum conuiuæ & cenare inciperent prius quam ille diſcumberet, & permanerent digreſſo eo. Cenam *ternis ferculis; aut, cum abundantiſſime, ſenis præbebat; vt non nimio ſumtu, ita ſumma comitate. Nam & ad communionem ſermonis tacentes, *vel ſubmiſſim fabulãtes prouocabat, & aut acroamata & hiſtriones, aut etiã triuiales ex Circo *ludos interponebat, ac *frequentiſſime aretalogos.

FESTOS & ſollennes dies profuſiſſime, non numquam ioculariter tantum celebrabat. Saturnalibus, & ſi quando aliâs libuiſſet, modo munera diuidebat, veſtem, & aurum, & argentum; modo nummos omnis notæ, etiam veteres regios, ac peregrinos: interdum nihil præter cilicia & ſpongias, & rutabula, & *forpices, atque alia id genus, titulis obſcuris & ambiguis. Solebat & *inæqualiſſimarum rerum ſortes, & aduerſas tabularum picturas in conuiuio venditare; incertoque caſu ſpem mercantium vel fruſtrari, vel explere: ita vt per ſingulos *lectos licitatio fieret, & ſeu iactura ſeu lucrum communicaretur. 75

CIBI (nam ne hoc quidem omiſerim) minimi erat, atque vulgaris fere. Secundarium panem, & piſciculos minutos, & caſeum bubulum manu preſſum, & ficos virides biferas, maxime appetebat: veſcebaturque & ante cenam quocumq; tempore & loco, quo ſtomachus deſideraſſet. Verba ipſius ex epiſtolis ſunt: *Nos in eſſedo panem & palmulas guſtauimus.* Et iterum; *Dum lectica ex regia domum redeo, panis vnciam cum paucis acinis vuæ duracinæ comedi.* Et rurſus; *Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligẽter ſabbatis ieiunium ſeruat, quam ego hodie ſeruaui: qui in *balneo demum poſt horam primã noctis duas *bucceas manducaui, prius quam vngi inciperem.* Ex hac *obſeruantia non numquam vel ante initium, vel poſt dimiſſum conuiuium ſolus cenitabat, cum pleno conuiuio nihil tangeret. 76

VINI quoque natura parciſſimus erat. Non amplius ter bibere eum ſolitum ſuper cenam in caſtris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Poſtea quoties largiſſime ſe inuitaret, ſenos ſextantes non exceſſit: aut ſi exceſſiſſet, reiiciebat. Et maxime delectatus eſt Rhætico. Neque temere interdiu bibit. Pro potione ſumebat perfuſum aqua frigida panem, aut cucumeris fruſtum, vel lactuculæ thyrſum, aut recens *acidumue pomum ſucci vinoſioris. 77

POST cibum meridianum, ita vt veſtitus calceatuſq; erat, *retectis pedibus paulliſper conquieſcebat, oppoſita ad oculos manu. A cena ſe in lecticulam lucubratoriam recipiebat. Ibi, donec reſidua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte cõficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde tranſgreſſus, non amplius, cum plurimum, quam VII horas dormiebat: ac ne eas quidem continuas, ſed vt in illo temporis ſpatio ter aut quater expergiſceretur. Si interruptum ſomnum recuperare, vt euenit, non poſſet: lectoribus aut fabulatoribus acceſſitis, reſumebat, producebatque vltra primam ſæpe lucem. Nec in tenebris vigilauit vmquam, niſi aſſidente aliquo. Matutina vigilia offendebatur: ac ſi vel officij vel ſacri cauſſa maturius vigilandum eſſet, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuſcumque domeſticorum cenaculo manebat. Sic quoque ſæpe indigens ſomni, & dum per vicos deportaretur, & depoſita lectica, inter aliquas moras condormiebat. 78

FORMA fuit eximia, & per omnes ætatis gradus venuſtiſſima: quamquam & omnis lenocinij negligens; & in capite comendo tam incurioſus, vt raptim compluribus ſimul tonſoribus operam daret, ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoque ipſo tempore aut legeret aliquid, aut etiam ſcriberet. Vultu erat vel in ſermone, vel tacitus, adeo tranquillo ſerenoque, vt quidam e primoribus Galliarum confeſſus ſit inter ſuos, eo ſe inhibitum ac *remollitum, quo minus, vt deſtinarat, in tranſitu Alpiũ, per ſimulationem colloquij propius admiſſus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam exiſtimari volebat ineſſe quiddam diuini vigoris: gaudebatque, ſi quis ſibi acrius cõtuenti, quaſi ad fulgorem Solis, vultum ſubmitteret. Sed in ſenecta ſiniſtro minus vidit. Dentes raros & exiguos, & ſcabros: capillum leuiter inflexum, & ſufflauum; ſupercilia coniuncta; mediocres aures: naſum & a ſummo eminentiorem, & ab imo deductiorem: colorem inter aquilum candidumque: ſtaturam breuẽ: (quam tamen Iulius Marathus *libertus etiam in memoriã 79

eius quinque pedum & dodrantis fuiſſe tradit) ſed quæ commoditate & æquitate membrorum occuleretur: vt non niſi ex comparatione adſtantis alicuius procerioris intelligi poſſet.

80 Corpore traditur maculoſo, diſperſis per pectus atque aluum genitiuis notis, in modum & ordinem ac numerum ſtellarum cæleſtis Vrſæ: ſed & callis quibuſdam ex prurigine corporis, aſſiduoque & vehementi ſtrigilis vſu, plurifariam *contractis, ad impetiginis formam. Coxendice, & femore, & crure ſiniſtro, non perinde valebat; vt ſæpe etiam inde claudicaret: ſed remedio *arenarum atque arundinum confirmabatur. Dextræ quoque manus digitum ſalutarem, tam imbecillum interdum ſentiebat, vt torpentem contractumque frigore, vix cornei circuli ſupplemento ſcripturæ admoueret. Queſtus eſt & de veſica; cuius dolore, calculis demum per vrinā eiectis leuabatur.

81 Graves & periculoſas valetudines per omnem vitam aliquot expertus eſt: præcipue Cantabria domita; cum etiam diſtillationibus *iocinore vitiato, ad deſperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi neceſſario ſubiit: quia calida fomenta nō proderant, frigidis curari coactus; auctore Antonio Muſa. Quaſdam & anniuerſarias ac tempore certo recurrentes experiebatur. Nam ſub natalem ſuum plerumque languebat: & initio veris, præcordiorum inflatione tentabatur: auſtrinis autem tempeſtatibus, grauedine. Quare quaſſato corpore, neque frigora neq; æſtus facile tolerabat.

82 Hieme quaternis cum pingui toga tunicis, & ſubuculæ thorace laneo, & feminalibus & tibialibus muniebatur: Æſtate, apertis cubiculi foribus, ac ſæpe in *periſtylio ſaliente aqua, atque etiam ventilante aliquo, cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non niſi petaſatus ſub *dio ſpatiabatur. Itinera lectica, & noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat; vt Præneſte vel Tibur biduo procederet. Ac ſi quo peruenire mari poſſet, potius nauigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur, in primis lauandi raritate. Vngebatur etiam ſæpius; ſudabat ad flāmam: deinde perfundebatur egelida aqua, vel Sole multo *calefacta. At quoties neruorum cauſſa, marinis Albuliſque calidis vtendum eſſet, contentus hoc erat, vt inſidens ligneo ſolio, quod ipſe Hiſpanico verbo *duretam* vocabat, manus ad pedes alternis iactaret.

83 Exercitationes campeſtres equorum & armorum, ſtatim poſt ciuilia bella omiſit: & ad pilam primo folliculumque tranſiit: mox nihil aliud quam vectabatur, & deambulabat: ita vt in extremis ſpatiis ſubſultim decurreret, *ſeſtertio vel lodicula inuolutus. Animi laxandi cauſſa, modo piſcabatur hamo: modo talis, aut *oſcillatis nucibuſque ludebat cum pueris minutis; quos *facie & garrulitate amabiles vndique conquirebat; præcipue Mauros, & Syros. Nam *pumilios atque diſtortos, & omnis generis eiuſdem, vt ludibria naturæ malique ominis, abhorrebat.

84 Eloqventiam ſtudiaque liberalia, ab ætate prima [&] cupide & laborioſiſſime exercuit. Mutinenſi bello, in tanta mole rerū, & legiſſe, & ſcripſiſſe, & declamaſſe quotidie traditur. Nam deinceps neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites, loquutus eſt vmquam, niſi meditata & compoſita oratione: quamuis non deficeret ad ſubita extemporali facultate. Ac, ne periculum memoriæ adiret, aut [in] ediſcendo tempus abſumeret: inſtituit recitare omnia. Sermones quoq; cum ſingulis, atque etiam cum Liuia ſua grauiores, non niſi [in] ſcriptis, & e libello habebat; ne plus minuſue loqueretur ex tempore. Pronuntiabat dulci & proprio quodā oris ſono: dabatq; aſſidue phonaſco operam: ſed non numquam, infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus eſt.

85 Mvlta varij generis *proſa oratione compoſuit: ex quibus non nulla in cœtu familiarium, velut in auditorio, recitauit: ſicut reſcripta Bruto de Catone. Quæ volumina cum iam ſenior ex magna parte legiſſet, fatigatus, Tiberio tradidit perlegenda. Item hortationes ad philoſophiam: & aliqua de vita ſua; quam *xxx libris Cantabrico tenus bello, nec vltra expoſuit. Poëticam ſummatim attigit. Vnus liber exſtat ſcriptus ab eo hexametris verſibus; cuius & argumētum & titulus eſt Sicilia. Exſtat alter æque modicus epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur. Nā

tragœdiam

tragœdiam magno impetu exorſus, non ſuccedente ſtylo aboleuit: quærentibuſque amicis quidnam Aiax ageret, reſpondit, Aiacem ſuum in ſpongiam incubuiſſe.

GENVS eloquendi ſecutus eſt elegans, & temperatum: vitatis ſententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipſe dicit, fœtoribus. 86 Pręcipuamq; curam duxit, ſenſum animi quam apertiſſime exprimere. quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret ac moraretur: neque præpoſitiones verbis addere, neque coniunctiones ſæpius iterare dubitauit; quæ detractæ, afferunt aliquid obſcuritatis, etſi gratiam augent. Cacozelos, & antiquarios, vt diuerſo genere vitioſos, pari faſtidio ſpreuit. * Exagitabat non numquam in primis Mæcenatem ſuum: cuius μυρεβρεχεῖς, vt ait, cincinnos vſquequaque perſequitur, & imitando per iocum irridet. * Sed nec Tiberio parcit, & exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, vt inſanum, increpat: quaſi ea ſcribentem, quæ mirentur potius homines, quam intelligant. Deinde, ludens malum & inconſtans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addidit hæc: *Tuque dubitas Cimber'ne* * *Annius, an* * *Verrius Flaccus imitandi ſint tibi? ita vt verbis, quæ* * *C. Salluſtius excerpſit ex Originibus Catonis, vtaris? an potius Aſiaticorum oratorum inanibus ſententiis, verborum volubilitas in noſtrum ſermonem transferenda?* Et quadam epiſtola, Agrippinæ neptis ingenium collaudans; *Sed opus eſt*, inquit, *dare te operam, ne moleſte ſcribas aut loquaris.*

QVOTIDIANO ſermone quædam frequentius, & notabiliter vſurpaſſe eum, 87 litterę ipſius autographæ oſtentant. in quibus identidem, cum aliquos numquam ſoluturos ſignificare vult, *Ad Kalendas Græcas* ſoluturos ait: & cum hortatur ferenda eſſe præſentia, qualiacumque ſint, * *Contenti ſimus hoc Catone:* & ad exprimendam feſtinatæ rei velocitatem, * *Velocius quam aſparagi coquantur.* Ponit aſſidue & pro ſtulto, * *baceolum:* & pro pullo, *pulleiaceum:* & pro * cerito, *vacerosum:* & * *vapide ſe ſe habere*, pro male: & *betizare*, pro languere: quod vulgo *lachanizare* dicitur. Item *ſimus*, pro ſumus: & *domos* genitiuo caſu ſingulari, pro domus. Nec vmquam aliter hæc duo; ne quis mendam magis quam conſuetudinem putet. Notaui & in chirographo eius illa præcipue: non diuidere verba: nec ab extrema parte verſuum abundantes litteras in alterum transferti; ſed ibidem ſtatim ſubiicit, circumducitque.

ORTHOGRAPHIAM, id eſt, formulam rationemque ſcribendi a grammaticis 88 inſtitutam, non adeo cuſtodiit: ac videtur eorum ſequi potius opinionem, qui perinde ſcribendum ac * loquendum exiſtiment. Nam quod ſæpe non litteras modo, ſed ſyllabas aut permutat, aut præterit, communis hominum error eſt. Nec ego id notarem: niſi mihi mirum videretur, tradidiſſe aliquos, legato eum conſulari ſucceſſorem dediſſe, vt rudi & indocto, cuius manu * *ixi* pro *ipſi* ſcriptum animaduerterit. Quoties autem per * notam ſcribit, b pro a: c pro b, ac deinceps eadem ratione ſequentes litteras ponit: pro x autem, duplex a a.

NE Græcarum quidem diſciplinarum leuiore ſtudio tenebatur: in quibus & ipſis 89 præſtabat largiter, magiſtro dicendi vſus Apollodoro Pergameno; quem iam grandem natu, Apolloniam quoque ſecum ab vrbe iuuenis adhuc eduxerat. Deinde etiam eruditione varia repletus * Sperarci philoſophi, filiorumque eius Dionyſii & Nicanoris, contubernium iniit: non tamen vt aut loqueretur expedite, aut componere aliquid auderet. Nam & ſi quid res exigeret, Latine formabat, vertendumque alii dabat. Sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comœdia veteri; & ſæpe eam exhibuit publicis ſpectaculis. In euoluendis vtriuſque linguæ auctoribus, nihil æque * ſectabatur, quam præcepta & exempla publice vel priuatim ſalubria: eaque ad verbum * excerpta, aut ad domeſticos, aut ad * exercituum prouinciarumque rectores, aut ad vrbis Magiſtratus plerumq; mittebat: prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos & Senatui recitauit, & populo notos per edictum ſæpe fecit: vt orationes Q. Metelli de prole augenda, & Rutilij de modo ædificiorum: quo magis perſuaderet, vtramque rem non a ſe primo animaduerſam, ſed antiquis iam tunc curæ fuiſſe. Ingenia ſæculi ſui omnibus modis fouit. Recitantes, & benigne, & patienter audiuit: nec tantum carmina & hiſto-

rias, sed & orationes & dialogos. Componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & a præstantissimis, offendebatur: admonebatque Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

90 CIRCA religiones talem accepimus. Tonitrua & fulgura paullo infirmius expauescebat: vt semper & vbique pellem vituli marini circumferret, pro remedio: atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem, in abditum & * concameratum locum se reciperet: consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris; vt * supra diximus.

91 SOMNIA neque sua, neque aliena de se negligebat. Philippensi acie, quamuis statuisset non egredi tabernaculum, propter valetudinem: egressus est tamen * medici somnio monitus: cessitq; res prospere; quando captis castris, lectica eius, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. Ipse per omne ver, plurima, & * formidolosissima, & vana, & irrita videbat: reliquo tempore rariora, & minus vana. Cum dedicatam in Capitolio ædem Tonanti Ioui assidue frequentaret, somniauit queri Capitolinum Iouem, cultores sibi abduci: seque respondisse, Tonantem pro ianitore ei appositum: ideoque mox tintinnabulis fastigium ædis redimiuit, quod ea fere ianuis dependebant. Ex nocturno visu etiam stipem quotannis die certo emendicabat a populo, cauam manum asses porrigentibus præbens.

92 AVSPICIA, & * omina quidem, pro certissimis obseruabat. Si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextero induceretur, vt dirum: si terra mariue ingrediente se longinquam profectionem, forte rorasset, vt lætum, maturiq; & prosperi reditus. Sed [&] ostentis præcipue mouebatur. Enatam inter iuncturas lapidum ante domum suam palmam, in compluuium deorum Penatium transtulit: vtq; * coolesceret, magnopere curauit. Apud insulam Capreas, veterrimæ ilicis dimissos iam ad terram languentesque ramos conualuisse aduentu suo, adeo lætatus est, vt eas cum republica Neapolitanorum permutauerit, Ænaria data. Obseruabat & dies quosdam, ne aut postridie * nundinas quoquam proficisceretur; aut Nonis quidquam rei seriæ * inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, vt ad Tiberium scribit, quam δυσφημίας * ominis.

93 PEREGRINARVM cærimoniarum, sicut veteres ac * præceptas reuerentissime coluit, ita ceteras contemtui habuit. Namque Athenis initiatus, cum postea Romæ pro Tribunali de priuilegio sacerdotum Atticæ Cereris cognosceret; & quædam secretiora proponerentur: dimisso concilio & corona circumstantium, solus audiit disceptantes. At contra non modo in peragranda Ægypto paullo deflectere ad visendum Apin supersedit: sed & Caium nepotem, quod Iudæam præteruehens apud Hierosolymam * non supplicasset, collaudauit.

94 ET quoniam ad hoc ventum est, non ab re fuerit subtexere quæ ei prius quam nasceretur, & ipso natali die, ac deinceps euenerint: quibus futura magnitudo eius, & perpetua felicitas sperari animaduertique posset. Velitris antiquitus tacta de cœlo parte muri, responsum est, eius opidi ciuem quandoque rerum potiturum: qua fiducia * Velitrini, & tunc statim, & postea sæpius, pœne ad exitium sui, cum pop. R. belligerauerant: sero tamdem documentis apparuit, ostentum illud Augusti potentiam portendisse. Auctor est Iulius * Marathus, ante paucos quam nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denuntiabatur regem pop. R. Naturam parturire: Senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur: eos qui grauidas vxores haberent, quo ad se quisque spem traheret, curasse ne Senatus consultum ad ærarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis θεολογουμένων libris lego, * Atiam, cum ad sollenne Apollinis sacrũ media nocte venisset, posita in templo lectica, [dum ceteræ matronæ dormirent,] obdormisse: * draconemq; repente irrepsisse ad eam; paulloque post egressum: illamque expergefactam, quasi a concubitu mariti purificasse se: & statim in corpore eius exstitisse maculam, velut depicti draconis: nec potuisse vmquam * eximi: adeo vt mox publicis balneis perpetuo abstinuerit: Augustum natum mense decimo, & ob hoc Apollinis filium existimatum. Eadem Atia, prius quam pareret, somniauit intestina sua ferri ad sidera, explicarique per omnem

terrarum

terrarum & cœli ambitum. Somniauit & pater Octauius, vtero Atiæ iubar Solis exortum. Quo natus est die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur in Curia, & Octauius ob vxoris puerperium serius adfuisset, nota ac vulgata res est, P. Nigidium comperta moræ caussa, vt horam quoque partus accepetit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Octauio postea, cum per secreta Thraciæ exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara cærimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus: quod infuso super altaria mero tantum flamæ emicuisset, vt supergressa fastigium templi, ad cælum vsque ferretur; vnique olim omnino Magno Alexandro, apud easdem aras sacrificanti, simile prouenisset ostentum. Atque etiam sequenti nocte statim videre visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, exuuiisque Iouis opt. max. ac radiata corona super * laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, vt scriptum apud C. Drusum exstat, repositus vespere in cunas a nutricula loco plano, postera luce non comparuit: * & diu quæsitus, tamdem in altissima turri repertus est, iacens contra Solis exortum. Cum primum fari cœpisset, in auito suburbano obstrepentes forte ranas silere iussit: atque ex eo negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem * Campanæ viæ, in nemore prandenti, ex improuiso aquila panem ei e manu rapuit: & cum altissime * volasset, rursus ex improuiso leniter delapsa reddidit. Q. Catulus post dedicatum Capitolium, duabus continuis noctibus somniauit. prima, Iouem opt. max. prætextatis compluribus circum aram ludentibus, vnum secreuisse; atque in eius sinum signum * reip quod manu gestaret, reposuisse. atq; insequenti animaduertisse se in gremio Capitolini Iouis eumdem puerum· quem cum detrahi iussisset, prohibitum monitu dei; tamquam is ad tutelam reip. educaretur. ac die proximo * obuium sibi Augustum, cum incognitum alias haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt; quasi Iupiter compluribus prætextatis tutorem a se poscentibus, vnum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrent: eiusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset. * M. Cicero C. Cæsarem in Capitolium prosecutus, somnium pristinæ noctis familiaribus forte narrabat: puerum facie liberali, demissum cælo catena aurea, ad fores Capitolii constitisse; eique Iouem flagellum tradidisse: deinde repente Augusto viso, quem ignotum adhuc plerisque auunculus Cæsar ad sacrificandum acciuerat, affirmauit ipsum esse cuius imago secundum quietem sibi obuersata sit. Sumenti virilem togam, tunica laticlaui resuta ex vtraque parte, ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare, quam vt is ordo, cuius insigne id esset, quandoque ei subiiceretur. Apud Mundam D. Iulius castris locum capiens, cum siluam cæderet, arborem palmæ repertam conseruari, vt omen victoriæ, iussit. Ex ea continuo enata soboles, adeo in paucis diebus adoleuit, vt non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret, frequentareturque columbarum nidis: quamuis id auium genus duram & asperam frondem maxime vitet. Illo & præcipue ostento motum Cæsarem ferunt, ne quem alium sibi succedere, quam sororis nepotem vellet. In secessu Apolloniæ Theogenis mathematici pergulam comite Agrippa adscenderat: cum Agrippæ, qui prior consulebat, magna & pæne incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere, perseuerabat, metu ac pudore, ne minor inueniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix & cunctanter edita, * exsiliuit Theogenes, adorauitque eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, vt * thema suum vulgauerit, nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit.

Post necem Cæsaris, reuerso ab Apollonia & ingrediente eo vrbem, [repente] 95
liquido ac puro sereno, circulus ad speciem cælestis arcus orbem Solis ambiit: ac subinde Iuliæ Cæsaris filiæ monumentum fulmine ictum est. Primo autem Consulatu ei augurium capienti, duodecim se vultures, vt Romulo, ostenderunt: & immolanti omnium victimarum * iocinora replicata intrinsecus ab ima fibra * patuerunt, nemine peritorum aliter coniectante, quam læta per hæc & magna portendi.

96 QVIN & bellorum omnium euentus ante præsensit. Contractis ad Bononiam Triumuirorum copiis, aquila tentorio eius supersedens, duos coruos hinc & inde infestantes afflixit, & ad terram dedit: notante omni exercitu, futuram quandoque inter collegas discordiam talem, qualis secuta est, * ac exitum præsagiente. In Philippis, Thessalus quidam de futura victoria nuntiauit, auctore D. Cæsare, cuius sibi species itinere auio occurrisset. Circa Perusiam, sacrificio non * litante, cum augeri hostias imperasset; ac subita eruptione hostes omnem rei diuinæ apparatum abstulissent: constitit inter haruspices, quæ periculosa & aduersa sacrificanti denuntiata essent, cuncta in ipsos * recasura, qui exsta haberent. Neque aliter euenit. Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore, piscis e mari exsiluit, & ad pedes iacuit. Apud Actium descendenti in aciem, asellus cum asinario occurrit: *Eutychus* homini, bestiæ *Nicon* erat nomen. Vtriusque simulacrum æneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit.

97 MORS quoque eius, de qua dehinc dicam, diuinitasque post mortem, euidentissimis ostentis præcognita est. Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumuolauit: transgressaque in vicinam ædem, super nomen Agrippæ, ad primam litteram sedit: quo animaduerso, vota, quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit. Nam se, quamquam conscriptis paratisque iam tabulis, negauit suscepturum quę non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ eius prima nominis littera effluxit. responsum est, centum solos dies post hac victurum; quem numerum C littera notaret: futurumque vt inter deos referretur, quod *AEsar*, id est reliqua pars e Cæsaris nomine, Etrusca lingua Deus vocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, & Beneuentum vsque prosecuturus, cum interpellatores aliis atque aliis caussis in iure dicendo detinerent, exclamauit, quod & ipsum mox inter omnia relatum est; Non, si omnia morarentur, amplius se post hac Romæ futurum. Atque itinere * inchoato, Asturam perrexit: & inde, præter consuetudinem, de nocte ad occasionem auræ euectus est.

98 CAVSSAM valetudinis contraxit ex profluuio alui. Tunc Campaniæ ora, proximisque Insulis circuitis, Caprearum quoque secessui quatriduum impendit; remississimo ad otium & ad omnem comitatem animo. Forte Puteolanum sinum prætereuehenti, vectores nautæque de naui Alexandrina, quæ tunc * quidem appulerat, candidati coronatique, & thura libantes, fausta * omnia & eximias laudes congesserant: Per illum se viuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui. Quare admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus diuisit: iusque iurandum, & cautionem exegit a singulis, non alio datam summam, quam in emtionem Alexandrinarum mercium absumturos. Sed & ceteros continuos dies inter varia munuscula, togas insuper ac pallia distribuit; lege proposita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu & sermone vterentur. Spectauit assidue [&] exercentes ephebos; quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat. Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit, permissa, immo exacta iocandi licentia, diripiendique pomorum & opsoniorum, rerumque * missilium. Nullo denique genere hilaritatis abstinuit. Vicinam * Capreis insulam, ἀπραγόπολιν appellabat, a desidia secedentium illuc e comitatu suo. Sed ex dilectis vnum, Masgabam nomine, quasi conditorem insulæ, κτίστην vocare consueuerat. Huius Masgabæ, ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animaduertisset magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiauit; Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον. conuersusque ad Thrasyllum Tiberii comitem contra accubantem, & ignarum rei, interrogauit cuiusnam poetæ putaret esse. Quo hæsitante, subiecit alium; Ὁρᾷς φάεσι Μασγάβαν τιμώμενον. De hoc quoque consuluit. Cum ille nihil aliud responderet quam, cuiuscumque essent, optimos esse: cachinnum * sustulit, atque in iocos effusus est. Mox Neapolim traiecit; quamquam & tum * infirmis intestinis morbo variante: tamen & quinquennale certamen gymnicum, honori suo institutum, perspectauit: & cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in

redeundo,

redeundo, aggrauata valetudine tamdem Nolæ ſuccubuit: reuocatumq; ex itinere Tiberium, diu ſecreto ſermone detinuit: neque poſt vlli maiori negotio animum accommodauit.

. SVPREMO die idemtidem exquirens, an iam de ſe tumultus foris eſſet, petito ſpeculo, capillum ſibi comi, ac malas *labentes [ſibi] corrigi præcepit. Et amicos admiſſos percunctatus, ecquid his videretur mimum vitæ commode transegiſſe, adiecit & clauſulam: *δότε κρότον, Καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε. Omnibus deinde dimiſſis, dum aduenientes ab vrbe de Druſi filia ægra interrogabat, repente in oſculis Liuiæ, & in hac voce defecit: *Liuia noſtri coniugii memor viue, ac vale*: ſortitus exitum facilem, & qualem ſemper optauerat. Nam fere quoties audiſſet, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, ſibi & ſuis εὐθανασίαν ſimilem (hoc enim & verbo vti ſolebat) precabatur. Vnum omnino ante efflatam animam ſignum alienatæ mentis oſtendit; quod ſubito pauefactus, a quadraginta ſe iuuenibus abripi queſtus eſt. Id quoque magis præſagium, quam mentis diminutio fuit: ſiquidem totidem milites Prætoriani extulerunt eum in publicum. 99

OBIIT in cubiculo eodem, quo pater Octauius: duobus Sextis, Pompeio & Appuleio, COSS. XIIII Kalend. Septembris, hora diei nona, LXX & VI ætatis anno, diebus V & XXX minus. Corpus Decuriones municipiorum & coloniarum a Nola Bouillas vſque deportarunt, noctibus, propter anni tempus, cum interdiu in baſilica cuiuſque opidi, vel in *æde ſacrarum maxima, reponeretur. A Bouillis equeſter ordo ſuſcepit, vrbique intulit; atque in veſtibulo domus collocauit. Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda, eo ſtudio certatim progreſſus eſt, vt inter alia complura cenſuerint quidam funus triumphali porta ducendum, *præcedente Victoria, quæ eſt in Curia, canentibus næniam principum liberis vtriuſque ſexus. Alii, exſequiarum die ponendos anulos aureos, *ferreosque ſumendos: non nulli, legenda oſſa per * ſacerdotes ſummorum collegiorum. Fuit & qui ſuaderet appellationem menſis Auguſti in Septembrem *transferendam; quod hoc genitus Auguſtus, illo defunctus eſſet. Alius, vt omne tempus *a primo die natalis vſque ad exitum eius, *ſæculum Auguſtum* appellaretur, & ita in faſtos referretur. Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus eſt, pro æde D. Iulii a Tiberio; & pro Roſtris [ſub] veteribus, a Druſo Tiberii filio: ac Senatorum humeris delatus in campum, *crematuſque. Nec defuit vir prætorius; qui ſe effigiem cremati euntem in cælum vidiſſe *iuraſſet. Reliquias legerunt primores equeſtris ordinis, tunicati, & diſcincti, pedibuſque nudis: ac [in] Mauſoleo condiderunt. Id opus inter Flaminiam viam, ripamque Tiberis, ſexto ſuo conſulatu exſtruxerat: circumiectasque ſiluas & ambulationes in vſum populi tunc iam publicarat. 100

TESTAMENTVM, L. Planco, C. Silio COSS. III Nonas Aprilis, ante annum & IIII menſes quam decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus, partim ipſius, partim libertorum *Polybii & Hilarionis manu ſcriptum, depoſitumque *apud ſex virgines Veſtales, cum tribus ſignatis æque voluminibus protulerunt. Quæ omnia in Senatu aperta atque recitata ſunt. Hæredes inſtituit primos, Tiberium ex parte dimidia, & ſextante; Liuiam, ex parte tertia; quos & ferre nomen ſuum iuſſit: ſecundos, Druſum Tiberii filium ex triente; & ex partibus reliquis Germanicum, liberosque eius tres ſexus virilis: tertio gradu, propinquos, amicosque complures. Legauit populo Romano quadringenties, *tribubus tricies quinquies LLS. Prætorianis militibus ſingula millia *nummorum; Cohortibus vrbanis quingenos, Legionariis trecenos nummos: quam ſummam repræſentari iuſſit. nam [&] confiſcatam ſemper, repoſitamque habuerat. Reliqua legata varie *dedit: produxitque quædam ad vicena ſeſtertia; quibus ſoluendis *annuum diem finiit, excuſata rei familiaris mediocritate: nec plus peruenturum ad heredes ſuos, quam *millies & quingenties profeſſus: quamuis XX proximis annis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorum percepiſſet: quod pæne omne cum duobus paternis patrimoniis, ceteriſque hereditatibus, in remp. abſumſiſſet. Iulias, filiam neptemque, ſi quid his accidiſſet, vetuit ſepulcro ſuo inferri. [De] tribus voluminibus vno man- 101

data de funere suo complexus est : altero, indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in *æneis tabulis,quæ ante Mausoleum statuerentur:tertio,breuiarium totius Imperii,quantum militum sub signis vbique* essent, quantum pecuniæ in ærario & fiscis, & vectigaliorum residuis. Adiecit & libertorum seruorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

C. SVETONII TRANQVILLI TIBERIVS CÆSAR, III.

1 PATRICIA gens CLAVDIA (fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate) orta est [ex] Regillis, opido Sabinorum. Inde Romam recens conditam, cum magna *clientum manu commigrauit, auctore Tito Tatio consorte Romuli : vel, quod magis constat, * Atta Claudio gentis principe, post reges exactos * VI fere anno, a patribus in patricios cooptata. Agrum insuper trans Anienem clientibus, *locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps procedente tempore, duo de XXX Consulatus, Dictaturas V, Censuras VII, triumphos * VI, duas ouationes adepta est. Cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur, Lucii prænomen cõsensu repudiauit, postquam e duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinii, cædis alter conuictus est. Inter cognomina autem, & *Neronis* assumsit; quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus.

2 MVLTA multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam * secus admissa in rempubl. exstant. Sed vt præcipua commemorem, *Appius Cæcus* societatem cum rege Pyrrho, vt parum salubrem, iniri dissuasit. *Claudius Caudex*, primus freto classe transiecto, Pœnos Sicilia expulit. * *Claudius Nero*, aduenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Asdrubalem, prius quam Hannibali fratri coniungeretur, oppressit. Contra * *Claudius Appius* Regillanus, decemuir legibus scribendis, virginem ingenuam per vim libidinis gratia, in seruitutem asserere conatus, * caussa fuit plebi secedendi rursum a patribus. *Claudius Drusus*, statua sibi cum diademate ad Appii forum posita, Italiam per clientelas occupare tentauit. *Claudius Pulcer*, apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemtum religionis mari * demersis, vt biberent, quando esse nollent, prœlium nauale iniit : superatusque, cum Dictatorem dicere a Senatu iuberetur, velut iterum illudens * crimini publico, * Gliciam viatorem suum dixit. Exstant & feminarum exempla diuersa. Æque siquidem gentis eiusdem vtraque *Claudia* fuit, & quæ nauem cum sacris matris Deûm Idææ, * adhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, vt ita demum se sequeretur, si sibi pudicitia constaret : & quæ nouo more iudicium maiestatis apud populum mulier subiit; quod in conferta multitudine ægre procedente carpento, palam optauerit, vt frater suus Pulcer reuiuisceret, atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Præterea * notissimum est, Claudios omnes; excepto dumtaxat P. Clodio, qui ob expellendum vrbe Ciceronem, plebeio homini, atque etiam natu minori, in adoptionem se dedit; optimates assertoresque vnicos dignitatis ac potentiæ patriciorum semper fuisse; atque aduersus plebem adeo violentos ac contumaces, vt ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare vestem, aut deprecari sustinuerit; non nulli in altercatione & iurgio * Tribunos plebis pulsauerint. * Etiam virgo Vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, adscenso simul curru, vsque in Capitolium prosecuta est; ne vetare aut * interdicere fas cuiquam Tribunorum esset.

3 Ex hac stirpe Tiberius Cæsar genus trahit; & quidem vtrumque: paternum, a Tiberio Nerone; maternum, ab Appio Pulcro; qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Inser-

Insertus est & *Liuiorum* familiæ, adoptato in eam materno auo. Quæ familia, quamquam plebeia, tamen & ipsa admodum floruit, octo Consulatibus, Censuris duabus, triumphis tribus; Dictatura etiam, ac Magisterio equitum honorata: clara & insignibus viris, ac maxime Salinatore* Drusisque. *Salinator*, vniuersas tribus in Censura notauit leuitatis nomine; quod, cum se post priorem Consulatum multa irrogata condemnassent, COS. iterum Censoremque fecissent. *Drusus*, hostium duce Drauso comminus trucidato, sibi posterisque suis cognomen inuenit. Traditur etiam pro Prætore ex prouincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum: nec* vt fama, extortum a Camillo. Eius abnepos, ob eximiam aduersus Graccos operam, *Patronus Senatus* dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa varie molientem, diuersa factio per fraudem interemit.

PATER [vero] Tiberii, Quæstor C. Cæsaris, Alexandrino bello classi præposi- 4
tus, plurimum ad victoriam contulit. Quare & Pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam colonias, in queis* Narbona & Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem* facti decernentibus, etiam de præmiis tyrannicidarum referendum censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter Triumuiros exorta esset, retentis vltra iustum tempus insignibus, L. Antonium Consulem, Triumuiri fratrem, ad Perusiam secutus, deditione a ceteris facta, solus permansit in partibus: ac primo Præneste, inde Neapolim euasit: seruis[que] ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sex. Pompeii admissum, & fascium vsu prohibitum, ad M. Antonium traiecit in Achaiam. Cum quo, breui reconciliata inter omnes pace, Romam rediit: vxoremque Liuiam Drusillam, & tunc grauidam, & ante iam apud se* Tiberium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo post diem obiit, vtroque liberorum superstite, Tiberio Drusoque Neronibus.

TIBERIVM quidam Fundis natum existimauerunt; secuti leuem conjectu- 5
ram, quod materna eius auia Fundana fuerit, & quod mox simulacrum* Felicitatis ex Senatus consulto publicatum ibi sit. Sed vt plures certioresque tradunt, natus est Romæ in palatio, XVI Kalendas Decembr. M. Æmilio Lepido* iterum, & Munatio Planco COSS.* post bellum Philippense. Sic enim in fastos actaque publica relatum est. Nec tamen desunt, qui partim antecedente anno, Hirtii ac Pansæ; partim insequente, Seruilii Isaurici Antoniique Consulatu genitum eum scribant.

INFANTIAM, pueritiamque habuit* luxuriosam & exercitatam. Comes vsque- 6
quaque parentum fugæ: quos quidem apud Neapolim sub irruptionem hostis nauigium clam petentes, vagitu suo pæne bis prodidit: semel, cum a nutricis vbere; item, cum a sinu matris raptim auferretur ab iis, qui pro necessitate temporis mulierculas leuare onere tentabant. Per Siciliam quoque & Achaiam circumductus, ac Lacedæmoniis publice,* qui in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen vitæ adiit: flama repente e siluis vndique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, vt Liuiæ pars vestis, & capilli amburerentur. Munera, quibus a Pompeia Sexti Pompeii sorore in Sicilia donatus est, chlamys & fibula, item bullæ aureæ, durant; ostenduntur que adhuc Baiis. Post reditum in vrbem a M. Gallio Senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit: quod Gallius aduersarum Augusto partium fuerat. Nouem natus annos, defunctum patrem pro Rostris laudauit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore* funali equo, cum Marcellus Octauiæ filius dexteriore veheretur. Præsedit &* Actiacis ludis; & Troianis Circensibus, ductor turmæ puerorum maiorum.

VIRILI toga sumta, adolescentiam omnem, spatiaque insequentis ætatis vsque 7
ad principatus initia, per hæc fere transegit. Munus gladiatorium in memoriam patris; & alterum, in aui Drusi dedit, diuersis temporibus ac locis: primum, in foro; secundum, in Amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam reuocatis, auctoramento* centum millium. Dedit & ludos; sed absens: cuncta magnifice, impensa matris ac vitrici. Agrippinam, M. Agrippa genitam, neptem* Pomponii Attici

equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, duxit vxorem: ſublatoque ex ea filio Druſo, quamquam bene conuenientem, rurſumque grauidam dimittere, ac Iuliam Auguſti filiam confeſtim coactus eſt ducere; non ſine magno * angore animi; cum & Agrippinæ conſuetudine teneretur, & Iuliæ mores improbaret: vt quam ſenſiſſet, ſui quoque ſub priore marito appetentem; quod ſane vulgo etiam exiſtimabatur. Sed Agrippinam & abegiſſe poſt diuortium doluit: & ſemel omnino ex occurſu viſam, adeo contentis &* tumentibus oculis proſecutus eſt, vt cuſtoditum ſit, ne vmquam in conſpectum eius poſthac veniret. Cum Iulia primo concorditer, & amore mutuo vixit: mox diſſedit, & aliquanto grauius, vt etiam perpetuo ſecubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquileiæ natus, infans exſtinctus eſt. *Druſum* fratrem in Germania amiſit: cuius corpus, pedibus toto itinere prægrediens, Romam vſque peruexit.

8 CIVILIVM officiorum rudimentis regem Archelaum, Trallianos & Theſſalos, varia quosque de cauſſa, Auguſto cognoſcente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræmotu afflictis, opemque implorantibus, Senatum deprecatus eſt. Fannium Cæpionem, qui cum Varrone Murena in Auguſtum conſpirauerat, reum maieſtatis apud iudices fecit, &* condemnauit. Interque hæc duplicem curam adminiſtrauit: annonæ, quæ arctior inciderat: & repurgandorum tota Italia ergaſtulorum; quorum domini in inuidiam venerant, quaſi exceptos ſupprimerent, non ſolum viatores, ſed & quos ſacramenti metus ad huiuſmodi latebras compuliſſet.

9 STIPENDIA prima, expeditione Cantabrica Tribunus militum fecit: deinde ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani reſtituit, ac pro Tribunali diadema impoſuit. Recepit & ſigna, quæ M. Craſſo ademerant Parthi. Poſt hæc Comatam Galliam anno fere rexit, & barbarorum incurſionibus, & principum diſcordia inquietam. * Exhinc Rhæticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum geſſit. Rhætico atque Vindelico, gentes Alpinas: Pannonico, * Breucos & Dalmatas ſubegit. Germanico, XL millia dediticiorum traiecit in Galliam, iuxtaque ripam Rheni ſedibus aſſignatis collocauit. quas ob res, & ouans, & curru vrbem ingreſſus eſt, primus (vt quidam putant) triumphalibus ornamentis honoratus, nouo, nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magiſtratus & maturius inchoauit, & pæne iunctim* percucurrit, Quæſturam, Præturam, Conſulatum: interpoſitoque tempore, COS. iterum, etiam Tribuniciam poteſtatem in quinquennium accepit.

10 TOT proſperis confluentibus, * integra ætate, ac valetudine proſpera, ſtatuit repente ſecedere, ſeque e medio quam longiſſime amouere: dubium, vxoris ne tædio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque vltra * perferre poſſet: an vt vitato aſſiduitatis faſtidio, auctoritatem abſentia tueretur, atque etiam augeret, ſi quando indiguiſſet ſui Reſp. Quidam exiſtimant, adultis iam Auguſti liberis, loco & quaſi poſſeſſione vſurpati a ſe diu ſecundi gradus, ſponte ceſſiſſe; exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto, Mitylenas abierit: ne aut obſtare, aut obtrectare aliquid præſens videretur. Quam cauſſam * & ipſe, ſed poſtea, reddidit. Tunc autem honorum ſatietatem, ac requiem laborum prætendens, commeatum petiit. Neque aut matri ſuppliciter precanti, aut vitrico, deſeri ſe etiam in Senatu conquerenti, veniam dedit. Quin & pertinacius retinentibus, cibo per quatriduum abſtinuit. Facta tamdem abeundi poteſtate, relictis Romæ vxore & filio, confeſtim Oſtiam deſcendit; ne verbo quidem cuiquam proſequentium reddito, paucosque admodum in digreſſu* oſculatus.

11 AB Oſtia oram Campaniæ legens, imbecillitate Auguſti nuntiata, paullum ſubſtitit. Sed [&] increbreſcente rumore, quaſi ad occaſionem maioris ſpei commoraretur, tantum non aduerſis tempeſtatibus Rhodum enauigauit; amœnitate & ſalubritate inſulæ iam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appuliſſet. Heic modicis contentus ædibus, nec multo laxiore ſuburbano, genus vitæ ciuile admodum inſtituit; ſine lictore aut viatore, * gymnaſio interdum obambulans; mutuaque cum Græculis officia vſurpans, prope ex æquo. Forte * quodam in diſponendo

nendo die, mane prædixerat, quidquid * ægrorum in ciuitate esset, visitare se velle. id a proximis aliter * exceptum est: iussiq; sunt omnes ægri in publicam porticum deferri, ac per valetudinũ genera disponi. Perculsus ergo inopinata re, diu quid ageret incertus, * tamen singulos circuit: excusans factum etiam tenuissimo cuique, & ignoto. Vnum hoc tantummodo, neque prætерea quidquam notatum est, in quo exercuisse ius Tribuniciæ potestatis visus sit. Cum circa scholas & auditoria professorum assiduus esset, moto inter antisophistas grauiore iurgio, non defuit qui eum interuenientem, & quasi studiosiorem partis alterius, conuitio incesseret. Sensim itaque regressus domum, repente cum apparitoribus prodiit: citatumque pro Tribunali, voce Præconis, conuiciatorem rapi iussit in carcerem. Comperit deinde Iuliam vxorem ob libidines atque adulteria damnatam, repudiumque ei suo nomine, ex auctoritate Augusti, remissum: & quamquam lætus nuntio, tamen officii duxit, quantum in se esset, exorare * filiæ patrem frequentibus litteris, & vel vtcumque meritæ quidquid vmquam dono dedisset, concedere. Transacto autem Tribuniciæ potestatis tempore, confessus tamdem nihil aliud secessu deuitasse se, quam æmulationis cum Caio Lucioque suspicionem: petiit vt sibi securo iam ab hac parte, corroboratis his, & secundum locum facile tutantibus, permitteretur reuisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetrauit; vltroque etiam admonitus est, * dimitteret omnem curam suorum, quos tam cupide reliquisset.

REMANSIT ergo Rhodi contra voluntatem; vix per matrem consecutus, vt 12
ad velandam ignominiam, quasi legatus * ab Augusto abesset. Enimuero tunc non priuatum modo, sed etiam obnoxium * & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansque præternauigantium officia, quibus frequentabatur assidue, nemine cum imperio aut Magistratu tendente quoquam, quin diuerteret Rhodum. Et accesserunt maioris sollicitudinis caussæ. Namque priuignum Caium Orienti præpositum, cum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii, comitis & rectoris eius. Venit etiam in suspicionem, per quosdam * beneficii sui Centuriones, * a commeatu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua, & quæ tentare singulorum animos ad nouas res viderentur. De qua suspicione certior ab Augusto factus, non cessauit efflagitare aliquem cuiuslibet ordinis custodem factis atque dictis suis.

EQVI quoque & armorum solitas exercitationes omisit: redegitque se, deposi- 13
to patrio habitu, ad pallium, & crepidas: atque in tali statu biennio fere permansit, contemtior in dies & inuisior: adeo vt imagines eius & statuas * Nemausenses subuerterint; ac familiari * quodam conuiuio mentione eius orta, exstiterit qui Caio polliceretur, confestim se, si iuberet, Rhodum nauigaturum, caputque exsulis (sic enim appellabatur) relaturum. Quo præcipue, non iam metu, sed discrimine coactus est, tam suis quam matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetrauitque, adiutus aliquantum etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil super ea re, nisi ex voluntate maioris filii, statuere. Is forte tunc M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Caio, reuocatus est: verum sub conditione, ne quam partem curamue reip. attingeret.

REDIIT octauo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorum, quam 14
& ostentis & prædictionibus ab initio ætatis conceperat. Prægnans enim Liuia, cum, an marem editura esset, variis captaret ominibus, ouum incubanti gallinæ subductum, nunc sua, nunc ministrarum manu per vices vsque eo fouit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus præclara spopondit; etiam regnaturum quandoque, sed sine regio insigni; ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate. Et ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit vt apud Philippos sacratæ olim victricium legionum aræ, sponte * subitis collucerent ignibus: & mox cum Illyricum petens, iuxta Patauium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur vt de cõsultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret, euenit vt summum numerum iacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua visuntur hi tali. Ante paucos vero quam reuocaretur dies, aquila, numquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus

eius* assedit: & pridie quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti tunica ardere visa est. Thrasyllum quoque mathematicum, quem vt sapientiæ professorem contubernio admouerat, tunc maxime expertus est, affirmantem naue prouisa gaudium afferri: cum quidem illum durius, & contra prædicta cadentibus rebus, vt falsum, & secretorum temere conscium, eo ipso momento dum spatiatur vna, præcipitare in mare destinasset.

15 ROMAM reuersus, deducto in forum filio Druso, statim e Carinis ac Pompeiana domo, Esquilias in hortos Mæcenatianos transmigrauit: totumque se ad quietem contulit, priuata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Caio & Lucio intra *triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa: coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quidquam postea pro patrefamilias egit: aut ius quod *adoptione amiserat, ex vlla parte retinuit. Nam neque donauit, neque manumisit: nec hereditatem quidem aut legata percepit vlla aliter, quam vt peculio referret accepta. Nihil ex eo tempore prætermissum est ad maiestatem eius augendam; ac multo magis postquam, Agrippa abdicato atque seposito, certum erat, vni spem successionis incumbere.

16 DATA rursus potestas Tribunicia in quinquennium: delegatus pacandæ Germaniæ status: Parthorum legati, mandatis Augusto Romæ redditis, eum quoque adire in prouinciam iussi. Sed nuntiata Illyrici defectione, transiit ad curam noui belli; quod grauissimum omnium externorum bellorum post Punica, per XV legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit; in magnis omnium rerum difficultatibus, summaque frugum inopia. Et quamquam sæpius reuocaretur, tamen perseuerauit: metuens, ne vicinus & præualens hostis instaret vltro cedentibus. Ac perseuerantiæ grande pretium tulit; toto Illyrico, quod *inter Italiam, regnumque Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito, & in *dicionem redacto.

17 CVI gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id fere tempus Quinctilius Varus, cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei *decretus est, multique & magni honores. Censuerunt etiam quidam, vt *Pannonicus*, alij vt *Inuictus*, non nulli vt *Pius* cognominaretur. Sed de cognomine intercessit Augustus; *eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, mæsta ciuitate clade Variana. Nihilo minus vrbem prætextatus & laurea coronatus intrauit: positumque in septis Tribunal, Senatu adstante, conscendit: ac medius inter duos COSS. cum Augusto simul sedit: vnde, populo consalutato, circum templa *deductus est.

18 PROXIMO anno repetita Germania, cum animaduerteret, Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, nihil non de *consilii sententia egit: semper alias sui arbitrii, contentusque se vno, tunc præter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicauit. Curam quoque solito exactiorem præstitit. Traiecturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam adstrictum, non ante transmisit, quam consistens apud ripam explorasset *vehiculorum onera: ne qua *deponerentur, nisi concessa aut necessaria. Trans Rhenum vero cum vitæ ordinem tenuit, vt sedens in cæspite nudo cibum caperet: sæpe sine tentorio pernoctaret: præcepta sequentis diei omnia, & si quid subiti muneris iniungendum esset, per libellos daret: addita monitione, vt de quo quisque dubitaret, se, nec alio interprete, quacumque vel noctis hora vteretur.

19 DISCIPLINAM acerrime exegit; animaduersionum & ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis; atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto suo trans ripam venatum misisset, ignominia notato. Prœlia, quamuis minimum fortunæ casibusq; permitteret, aliquanto constantius inibat, quoties lucubrante se subito, ac nullo propellente, decideret lumen, & exstingueretur: confidens (vt aiebat) ostento, sibi ac maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed re prospere gesta, non multum abfuit quin ab *Rhuteno quodam occideretur: cui inter

inter proximos versanti, & trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris.

A Germania in vrbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit; prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac priusquam in Capitolium flecteret, descendit e curru; seq; præsidenti patri ad genua submisit. * Batonem Pannonium ducem, ingentibus donatum præmiis, Rauennam transtulit: gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum, * passus esset euadere. Prandium * dein populo mille mensis, & congiarium * trecenos nummos viritim dedit. Dedicauit & Concordiæ ædem; item Pollucis & Castoris, suo fratrisq; nomine, de manubiis. 20

Ac non multo post, lege per COS S. lata, vt prouincias cum Augusto communiter administraret, simulq; censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere reuocatus, iam quidem affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum repperit: fuitque vna secreto per totum diem. Scio vulgo persuasum, quasi egresso post secretum sermonem Tiberio, vox Augusti per cubicularios excepta sit; *miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis * erit.* Nec illud quidem ignoro, aliquos tradidisse, Augustum palam nec dissimulanter morum eius * diritatem adeo improbasse, vt non numquam remissiores hilarioresque sermones superueniente eo abrumperet: sed expugnatum precibus vxoris, adoptionem non abnuisse: vel etiam ambitione tractum, vt tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. Adduci tamen nequeo, quin existimem, circumspectissimum & prudentissimum principem, in tanto præsertim negotio, nihil temere fecisse; sed vitiis virtutibusque Tiberii perpensis, potiores duxisse virtutes; præsertim cum & reipub. caussa adoptare se eum pro concione iurauerit; & epistolis aliquot, vt peritissimum rei militaris, vtque vnicum populi R. præsidium, prosequatur. Ex quibus in exemplum pauca hincinde subieci: *Vale iucundissime Tiberi, & * rem gere feliciter, * ἐμοὶ καὶ ταῖς μούσαις στρατηγῶν. Iucundissime, &, ita sim felix, vir fortissime, & dux * νομιμώτατε. Vale, & ordinem æstiuorum tuorum. Ego vero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν τῶν στρατευομένων, non potuisse quemquam prudentius gerere se, quam tu gesseris, existimo. Hi quoque qui tecum fuerunt omnes, confitentur versum illum in te posse dici;* Vnus homo nobis vigilando restituit rem. *Siue*, inquit, *quid incidit, de quo sit cogitandum diligentius, siue quid stomachor valde, medius fidius, Tiberium meum desidero: succurretque versus ille Homericus,* * τούτου δ᾽ ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περίοιδε νοῆσαι. *Attenuatum te esse continuatione laborum, cum audio & lego, Di me perdant, nisi * cohorrescit corpus meum: teque rogo vt parcas tibi: ne, si te languere audierimus, & ego & mater tua exspiremus, & de summa imperii sui populus R. periclitetur. Nihil interest, valeam ipse, nec ne; si tu * non valebis: Deos obsecro, vt te nobis conseruent, & valere nunc & semper patiantur: si non populum R. perosi sunt.* 21

EXCESSVM Augusti non prius palam fecit, quam Agrippa iuuene interempto. * Hunc Tribunus militum, custos appositus, occidit; lectis codicillis, quibus vt id faceret, iubebatur. quos codicillos dubium fuit, Augustusne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret: an nomine Augusti Liuia, & * ea conscio Tiberio, an ignaro dictasset. Tiberius, renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset, neque imperasse se, & redditurum eum Senatui rationem respondit; inuidiam scilicet in præsentia vitans. Nam mox silentio [rem] oblitterauit. 22

IVRE autem Tribuniciæ potestatis coacto Senatu, inchoataque allocutione * de republica, derepente, velut impar dolori, congemuit: vtque non solum vox, sed [vt] & spiritus deficeret, optauit: ac perlegendum librum Druso filio tradidit. Illatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus nisi Senatorii ordinis, ceteris extra Curiam signa agnoscentibus, * recitauit per libertum. Testamenti initium fuit: *Quoniam * sinistra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit; Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante heres esto.* Quo & ipso aucta est suspicio opinantium, successorem adscitum eum necessitate magis quam iudicio; quando ita præfari non abstinuerit. 23

PRINCIPATVM, quamuis neque * occupare confestim, neque agere dubitas- 24

ſet,* & ſtatione militum, hoc eſt, vi & ſpecie dominationis aſſumta, diu tamen recuſauit: impudentiſſimo animo nunc adhortantes amicos increpans, vt ignaros quanta bellua eſſet Imperium; nunc precantem Senatum,& procumbentem ſibi ad genua,ambiguis reſponſis,& callida cunctatione ſuſpendens: vt quidam patientiam rumperent, atque vnus in tumultu proclamaret, *Aut agat, aut deſiſtat*: alter coram exprobraret, ceteros quod polliciti ſint, tarde præſtare; ſe ipſum quod præſtet, tarde polliceri. Tamdem quaſi coactus, & querens miſeram & oneroſam iniungi ſibi ſeruitutem, recepit Imperium: nec tamen aliter, quam vt depoſiturum ſe quandoque ſpem faceret. Ipſius verba ſunt * hæc; *Dum veniam ad id tempus, quo vobis æquum poſſit videri, dare vos aliquam ſenectuti meæ requiem.*

25 CVNCTANDI cauſſa erat, metus vndique imminentium diſcriminum: vt ſæpe lupum ſe auribus tenere diceret. Nam & ſeruus Agrippæ, Clemens nomine, non contemnendam manum in vltionem domini compararat: & L. Scribonius Libo, vir nobilis, res nouas clam moliebatur: & duplex ſeditio militum, in Illyrico & in Germania, exorta eſt. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, vt æquarentur ſtipendio * prætoriani Germanicianis. Quidam etiam principem detrectabant non a ſe datum: ſummaque vi Germanicum, qui tum his præerat, ad capeſſendam remp. perurgebant; quamquam obfirmate reſiſtentem. Quem maxime caſum timens, partes ſibi, quas Senatui liberet, tuendas in rep. depopoſcit: quādo vniuerſæ ſufficere * ſolus nemo poſſet; niſi cum altero, vel etiam cum pluribus. Simulauit & valetudinem; quo æquiore animo Germanicus celerem * ſucceſſorem, vel certe ſocietatem principatus, opperiretur. Compoſitis ſeditionibus, Clementem quoque fraude deceptum, redegit in poteſtatem: Libonem, ne quid in nouitate acerbius fieret, ſecundo demum anno in Senatu coarguit; medio temporis ſpatio tantum cauere contentus. Nam & inter Pontifices ſacrificanti ſimul, pro ſeceſpita plumbeum cultrum ſubiiciendum curauit: & ſecretū petenti, non niſi adhibito Druſo filio, dedit: dextramque obambulantis, veluti incumbens, quoad perageretur ſermo, continuit.

26 VERVM liberatus metu, ciuilem [ſe] admodum inter initia, ac * paullo minus quam priuatum egit. Ex plurimis maximiſque honoribus, præter paucos & modicos, non recepit. Natalem ſuum plebeiis incurrentem Circenſibus, vix vnius bigę adiectione honorari paſſus eſt. Templa, flamines, ſacerdotes decerni ſibi prohibuit: etiam ſtatuas atq; imagines, niſi permittente ſe poni: permiſitq; ea ſola conditione, ne inter ſimulacra deorum, ſed inter ornamenta ædium ponerentur. Interceſſit & quo minus in acta ſua iuraretur: & ne menſis September Tiberius, October Liuius vocarentur. Prænomen quoque *Imperatoris*, cognomenq; *Patris patriæ*, & ciuicam in veſtibulo coronam recuſauit. Ac ne *Auguſti* quidem nomen, quamquam hereditarium, vllis niſi ad reges ac dynaſtas epiſtolis addidit. Nec amplius quam * omnino tres Conſulatus, vnum paucis diebus, alterum tribus menſibus, tertium abſens vſque in Idus Maias geſſit.

27 ADVLATIONES adeo auerſatus eſt, vt neminem Senatorum, aut officii aut negotii cauſſa, ad lecticam ſuam admiſerit: Conſularem vero, ſatisfacientem ſibi, ac per genua orare conantem, ita ſuffugerit, vt caderet ſupinus: atq; etiam, ſi quid in ſermone, vel in continua oratione blandius de ſe diceretur, non dubitaret interpellare, ac reprehendere, & commutare continuo. *Dominus* appellatus a quodam, denuntiauit, ne ſe amplius contumeliæ cauſſa nominaret. Alium dicentem *ſacras eius occupationes*: & rurſus alium, *auctore eo* Senatum ſe adiiſſe, verba mutare; & pro auctore, ſuaſorem; pro ſacris, laborioſas dicere coëgit.

28 * SED aduerſus conuitia, maloſq; rumores, & famoſa de ſe ac ſuis carmina, firmus ac patiens ſubinde iactabat; *In ciuitate libera, linguam mentemque liberas eſſe debere.* Et quondam Senatu cognitionem de eiuſmodi criminibus ac reis flagitante: *Non tantum*, inquit, *otij habemus, vt implicare nos pluribus negotiis debeamus.* * *Si hanc feneſtram aperueritis, nihil aliud agi ſinetis: omnium inimicitiæ hoc prætextu ad vos deferentur.* Exſtat & ſermo eius in Senatu perciuilis: * *Si quidem locutus aliter fuerit, dabo operam vt rationem factorum meorum dictorumque reddam: ſi perſeuerauerit, inuicem eum odero.*

ATQVE

29 Atqve hæc eo notabiliora erant, quod ipſe in appellandis venerandisque [&] ſingulis & vniuerſis, prope exceſſerat humanitatis modum. Diſſentiens in Curia a* Q. Haterio, *Ignoſcas*, inquit, *rogo, ſi quid aduerſus te liberius, ſicut Senator, dixero.* *Et inde omnes alloquens*, dixit; *Et nunc & ſæpe alias P. C. bonum & ſalutarem principem, quem vos tanta & tam libera poteſtate inſtruxiſtis, Senatui ſeruire debere, & vniuerſis ciuibus, ſæpe & plerumque etiam ſingulis, neque id dixiſſe me pænitet; & bonos, & æquos, & fauentes vos habui dominos, & adhuc habeo.*

30 Qvin etiam ſpeciem libertatis quamdam induxit, conſeruatis Senatui ac Magiſtratibus, & Maieſtate priſtina, & poteſtate. neque tam paruum quidquam, neque tam magnum publici priuatique negotij fuit, de quo non ad P. C. referretur: De vectigalibus ac monopoliis, de exſtruendis reficiendisue operibus, etiam de legendo vel exauctorando milite, ac legionum & auxiliorum deſcriptione: denique quibus Imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari; quid &* quam formam legum litteris reſcribi placeret. Præfectum alæ, de vi & rapinis reum, cauſſam in Senatu dicere coëgit. Numquam Curiam, niſi ſolus intrauit: lectica quondam introlatus æger, comites a ſe remouit.

31 Qvædam aduerſus ſententiam ſuam decerni, ne queſtus quidem eſt. Negante eo, deſtinatos Magiſtratus abeſſe oportere, vt præſentes honori acquieſcerent, Prætor deſignatus, liberam legationem impetrauit. Iterum* cenſente,* vt Trebianis legatam in opus noui Theatri pecuniam, ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit quin rata voluntas legatoris eſſet. Cum Senatus conſultum per diſceſſionem forte fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Cetera quoque non niſi per Magiſtratus, & iure ordinario agebantur; tanta Coss. auctoritate, vt legati ex Africa adierint eos, querentes trahi ſe a Cæſare, ad quem miſſi forent. Nec mirum: cum palam eſſet, ipſum quoque eiſdem [&] aſſurgere, & decedere via.

32 Corripvit Conſulares exercitibus præpoſitos, quod non de rebus geſtis Senatui ſcriberent; quodque de tribuendis quibuſdam militaribus donis ad ſe referrent: quaſi non omnium tribuendorum ipſi ius haberent. Prætorem collaudauit, quod honore inito, conſuetudinem antiquam retuliſſet de maioribus ſuis pro concione memorandi. Quorundam illuſtrium exſequias vſque ad rogum frequentauit. Parem moderationem minoribus quoque [&] perſonis & rebus exhibuit. Cum Rhodiorum Magiſtratus, quod litteras publicas ſine ſubſcriptione ad ſe dederant, euocaſſet, ne verbo quidem inſectatus,* ac tantummodo iuſſos ſubſcribere remiſit. Diogenes grammaticus, diſputare ſabbatis Rhodi ſolitus, venientem, vt ſe extra ordinem audiret, non admiſerat; ac per ſeruulum ſuum in ſeptimum diem diſtulerat. Hunc Romæ ſalutandi ſui cauſſa pro foribus adſtantem, nihil amplius, quam vt poſt ſeptimum annum rediret, admonuit. Præſidibus onerandas tributo prouincias ſuadentibus, reſcripſit; * *Boni paſtoris eſſe, tondere pecus, non deglubere.*

33 *Pavllatim principem exercuit, præſtititq; : etſi varium diu, commodiorem tamen ſæpius, & ad vtilitates publicas proniorem. Ac primo eatenus interueniebat, ne quid perperam fieret. Itaque & conſtitutiones quaſdam Senatus reſcidit: & Magiſtratibus pro Tribunali cognoſcentibus, plerumq; ſe offerebat conſiliarium: aſſidebatque* miſtim, vel ex aduerſo in parte primori. Et ſi quem reorum elabi gratia rumor eſſet, ſubitus aderat: iudicesque aut e plano, aut e quæſitoris Tribunali, legum & religionis, & noxæ, de qua cognoſcerent, admonebat: atque etiam, ſi qua in publicis [moribus] deſidia aut mala conſuetudine* labarent, corrigenda ſuſcepit.

34 Lvdorvm ac munerum impenſas corripuit, mercedibus ſcenicorum* reſciſſis, paribuſque gladiatorum ad certum numerum redactis. Corinthiorum vaſorum pretia in immenſum exarſiſſe, treſque* mulos x x x millibus nummûm veniſſe, grauiter conqueſtus, adhibendum ſupellectili modum cenſuit: annonamq; macelli, Senatus arbitratu, quotannis temperandam: * dato Ædilibus negotio, popinas ganeasque vſque eo inhibendi, vt ne opera quidem piſtoria proponi venalia ſinerent. Et vt parcimoniam publicam exemplo quoque iuuaret, ſollennibus ipſe ce-

nis pridiana ſæpe ac ſemeſa [opſonia] appoſuit, dimidiatumque aprum; affirmans, omnia eadem habere, quæ totum. Quotidiana oſcula prohibuit edicto: item ſtrenarum commercium, ne vltra Kalend. Ianuarias exerceretur. Conſueuerat quadruplam ſtrenam & de manu reddere: ſed offenſus interpellari ſe toto menſe ab iis qui poteſtatem ſui die feſto non habuiſſent, vltra non* reddidit.

35 MATRONAS proſtratæ pudicitiæ, quibus accuſator publicus deeſſet, vt propinqui* maiorum more de communi ſententia coercerent, auctor fuit. Equiti R. *iuriſiurandi gratiā fecit, vt vxorem in ſtupro generi compertam dimitteret, quam ſe numquam repudiaturum ante iurauerat. Feminæ famoſæ, vt ad euitandas legum pœnas iure ac dignitate matronali exſoluerentur, lenocinium profiteri cœperant: & * ex iuuentute vtriuſq; ordinis profligatiſſimus quiſque, quo minus in opera ſcenæ arenæque edenda Senatus conſulto tenerentur, famoſi iudicii notam ſponte ſubibant. Eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam eſſet, exſilio affecit. Senatori latum clauum ademit,*cum cognouiſſet ſub Kalend. Iulii demigraſſe in hortos, quo vilius poſt diem ædes in vrbe conduceret. Alium* & Quæſtura remouit, quod vxorem* pridie ſortitione ductam, poſtridie repudiaſſet.

36 EXTERNAS cærimonias, Ægyptios Iudaicosque ritus compeſcuit; coactis qui ſuperſtitione ea tenebantur, religioſas* veſtes cum inſtrumento omni comburere. Iudæorum iuuentutem, per ſpeciem ſacramenti, in prouincias grauioris cæli diſtribuit: reliquos gentis eiuſdem, vel ſimilia ſectantes, vrbe ſubmouit, ſub pœna perpetuæ ſeruitutis, niſi obtemperaſſent. Expulit & mathematicos: ſed deprecantibus, ac ſe artem * deſituros promittentibus, veniam dedit.

37 IN primis tuendæ pacis a graſſaturis ac latrociniis, ſeditionumq; licentia, curam habuit. Stationes militum per Italiam ſolito frequentiores diſpoſuit. Romę caſtra conſtituit, quib. Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hoſpitia diſperſæ, cōtinerentur. Populares tumultus exortos grauiſſime coercuit: & ne orirentur, ſedulo cauit. Cæde in Theatro per diſcordiam admiſſa, capita factionū & hiſtriones, propter quos diſſidebatur, relegauit: nec vt reuocaret, vmquam vllis populi precibus potuit euinci. Cum* Polentina plebs funus cuiuſdam Primipilaris non prius ex foro miſiſſet, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortē ab vrbe, & aliam a Cottii regno, diſſimulata itineris cauſſa, detectis repente armis, *concinentibusque ſignis, per diuerſas portas in opidum immiſit: ac partem maiorem plebis ac Decurionum in perpetua vincula coniecit. Aboleuit & ius moremq; aſylorum, quæ vſquam erant. Cyzicenis in ciues Romanos violentius quædam auſis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello* meruerant. Hoſtiles motus, nulla poſtea expeditione ſuſcepta, per legatos compeſcuit; nec per eos quidem, niſi cunctanter & neceſſario. Reges infeſtos ſuſpectoſque, comminationibus magis & querelis, quam vi repreſſit. Quoſdam per blanditias atque promiſſa extractos ad ſe, non remiſit: vt* Maraboduum Germanum,* Thraſypolim Thracem, Archelaum Cappadocem; cuius etiam regnum in formam prouinciæ redegit.

38 BIENNIO continuo poſt adeptum Imperium, pedem porta non extulit: ſequenti tempore, præterquam in propinqua opida, & cum longiſſime, Antio tenus * nuſquam abfuit. idque perraro, & paucos dies: quamuis prouincias quoque & exercitus reuiſurum ſe ſæpe pronuntiaſſet: & prope quotannis profectionem præpararet; vehiculis comprehenſis, commeatibus per municipia & colonias diſpoſitis. Ad extremum vota pro itu & reditu ſuo ſuſcipi paſſus. vt vulgo iam per iocum * *Callippides* vocaretur: quem curſitare, ac ne cubiti quidem menſuram progredi, prouerbio Græco notatum eſt.

39 SED orbatus vtroque filio, quorum Germanicus in Syria, Druſus Romæ obierat, ſeceſſum Campaniæ petiit: conſtanti & opinione & ſermone pæne omnium, quaſi neque rediturus vmquam, & cito mortem etiam obiturus: quod paullo minus vtrumque euenit. Nam neque Romam amplius rediit: [ſed] & paucos poſt dies iuxta* Terracinam in Prætorio, cui *Speluncæ* nomen erat,* incenante eo, complura & ingentia ſaxa * fortuito ſuperne delapſa ſunt: multiſque conuiuatum & miniſtrorum eliſis, præter ſpem euaſit.

PERA-

PERAGRATA Campania, cum Capuæ Capitolium, Nolæ templum Augusti, quam cauſſam profectionis prætenderat, dedicaſſet, Capreas ſe contulit: præcipue delectatus inſula, quod vno paruoque litore adiretur, ſepta vndique præruptis immenſæ altitudinis rupibus, & profundo *maris. Statimque reuocante aſſidua obteſtatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas, ſupra XX hominum millia, gladiatorio munere, Amphitheatri ruina perierant, tranſiit in continentem; poteſtatemque omnibus adeundi ſui fecit: tanto magis quod [ab] vrbe egrediens, ne quis ſe interpellaret, edixerat, ac toto itinere adeuntes ſubmouerat. 40

REGRESSVS in inſulam, reipubl. quidem curam vſqueadeo abiecit, vt poſtea non decurias equitum vmquam ſuppleuerit; non Tribunos militum, Præfectoſque; non prouinciarum Præſides vllos mutauerit: Hiſpaniam & Syriam per aliquot annos ſine conſularibus legatis habuerit: Armeniam a Parthis occupari, Mœſiam a Dacis Sarmatiſque; Gallias a Germanis vaſtari neglexerit; magno dedecore Imperii, nec minori diſcrimine. 41

CETERVM ſecreti licentiam nactus, & quaſi ciuitatis oculis remotus, cuncta ſimul vitia male diu diſſimulata, tamdem profudit: de quibus ſigillatim ab exordio referam. In caſtris tiro etiam tum, propter nimiam vini auiditatem, pro Tiberio, *Biberius*; pro Claudio, *Caldius*; pro Nerone, *Mero* vocabatur. Poſtea princeps in ipſa publicorũ morum *correptione, cum *Pomponio Flacco & L. Piſone, noctem continuumque biduum epulando potandoque conſumſit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri Præfecturam vrbis confeſtim detulit; codicillis quoque iucundiſſimos & omnium horarum amicos profeſſus. *Sextio Claudio, libidinoſo ac prodigo ſeni, olim ab Auguſto ignominia notato, & a ſe ante paucos dies apud Senatum increpito, cenam ea lege condixit; ne quid ex conſuetudine immutaret aut demeret: vtque nudis puellis miniſtrantibus cenaretur. Ignotiſſimum Quæſturæ candidatum nobiliſſimis antepoſuit, ob epotam in conuiuio, propinante ſe vini amphoram. *Aſellio Sabino LLS. ducenta donauit, pro dialogo, in quo boleti, & ficedulæ, & oſtreæ, & turdi certamen induxerat. Nouum denique officium inſtituit a voluptatibus; præpoſito equite R. * & Cenſorio Priſco. 42

SECESSV vero Capreenſi, etiam *ſellariam excogitauit ſedem arcanarum libidinum; in quam vndiq; conquiſiti puellarum & exoletorum greges, monſtroſique concubitus repertores, quos *ſpintrias appellabat, triplici ſerie *connexi, inuicem inceſtarent ſe coram ipſo; vt adſpectu deficientes libidines excitaret. Cubicula plurifariam diſpoſita tabellis ac ſigillis laſciuiſſimarum picturarum & figurarum adornauit, libriſque Elephantidis inſtruxit: ne cui in opera edenda exemplar *imperatæ ſcenæ deeſſet. In ſiluis quoque ac nemoribus paſſim Venereos locos commentus eſt, proſtanteſque per antra & cauas rupes, ex vtriuſque ſexus pube, Paniſcorum & Nympharum habitu; palamque iam & vulgato nomine inſulæ abutentes, **Caprineum* dictitabant. 43

MAIORE adhuc & turpiore infamia flagrauit: vix vt referri audiriue, nedum credi fas ſit. quaſi pueros primæ teneritudinis, quos *piſciculos* vocabat, inſtitueret, vt natanti ſibi inter femina verſarentur, ac luderent; lingua morſuque ſenſim appetentes; atque etiam quaſi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulſos, inguini ceu papillæ admoueret; pronior ſane ad id genus libidinis & natura & ætate. Quare Parrhaſii quoq; tabulam, in qua Meleagro Atalanta [ore] morigeratur, legatam ſibi ſub conditione, vt ſi argumento offenderetur, decies pro ea LLS. acciperet: non modo prætulit, ſed & in cubiculo dedicauit. Fertur etiam in ſacrificando quondam captus facie *miniſtri, acerram præferentis, nequiſſe abſtinere, quin pæne vix dum re diuina peracta, ibidem ſtatim ſeductum conſtupraret, ſimulq; fratrem eius tibicinem: atq; vtrique mox, quod mutuo flagitium exprobrabant, crura fregiſſe. 44

FEMINARVM quoque, & quidem illuſtrium *capitibus quantopere ſolitus ſit illudere, euidentiſſime apparuit, Malloniæ cuiuſdam exitu: *quam perductam, nec quidquam amplius pati conſtantiſſime recuſantem, delatoribus obiecit: ac ne ream quidem interpellare deſiit, *Ecquid pœniteret; donec ea, relicto iudicio, domum ſe *arripuit, ferroque tranſegit; obſcœnitate oris hirſuto atque olido ſeni clare ex- 45

probrata. Vnde *nota in Atellanico exodio proximis ludis aſſenſu maximo excepta, percrebuit: *Hircum vetulum* capreis naturam ligurrire.*

46 PECVNIÆ parcus ac tenax, comites peregrinationum expeditionumque numquam ſalario, cibariis tantum ſuſtentauit, * vna modo liberalitate ex indulgentia vitrici proſecutus; cum tribus claſſibus factis, pro dignitate cuiuſque, primæ ſexcenta ſeſtertia, ſecundæ quadringenta diſtribuit, ducenta tertiæ; quam non amicorum, ſed * gratorum appellabat.

47 PRINCEPS, neque opera vlla magnifica fecit. Nam & quæ ſola* ſuſceperat, Auguſti templum, reſtitutionemque Pompeiani Theatri, imperfecta poſt tot annos reliquit: neque ſpectacula omnino edidit: & iis quæ ab aliquo ederentur, rariſſime interfuit, ne quid expoſceretur; vtique poſtquam comœdum * Actium coactus eſt manumittere. Paucorum Senatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negauit ſe aliis ſubuenturum; niſi Senatui iuſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent. Quo * peracto, pleroſque modeſtia & pudore deterruit: in quibus Ortalum Q. Hortenſii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, auctore Auguſto, quatuor liberos tulerat.

48 PVBLICE munificentiam bis omnino exhibuit: propoſito * millies LLS. gratuito in triennii tempus: & rurſus quibuſdam dominis inſularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, pretio reſtituto. Quorum alterum magna difficultate nummaria, populo auxilium flagitante, coactus eſt facere; cum per Senatus conſultum ſanxiſſet, vt feneratores duas patrimonii partes in ſolo collocarent, debitores totidem æris alieni ſtatim ſoluerent, nec res expediretur: alterum, ad mitigandam temporum atrocitatem. Quod tamen beneficiũ tanti æſtimauit, vt montem Cœlium appellatione mutata vocari *Auguſtum* iuſſerit. Militi poſt duplicata ex Auguſti teſtamento legata, nihil vmquam largitus eſt, præterquam ſingula millia denariorũ Prætorianis, quod Seiano ſe non accommodaſſent: & quædã munera Syriacis legionibus, quod ſolæ nullam Seiani imaginem inter ſigna coluiſſent: atq; etiam miſſiones veteranorum rariſſimas fecit; ex ſenio mortem, ex morte compendiũ captans. Neq; prouincias quidẽ vlla liberalitate ſubleuauit: excepta Aſia, diſiectis terræmotu ciuitatibus.

49 PROCEDENTE mox tempore etiam ad rapinas conuertit [animum.] *Sat conſtat Cn. Lentulum Augurem, cui cenſus maximus fuerit, metu & angore ad faſtidiũ vitæ ab eo actum, & vt ne quo niſi ipſo herede moreretur. Condemnatam & generoſiſſimam feminam Lepidam, in gratiam Quirini conſularis prædiuitis & orbi, qui dimiſſam eam e matrimonio poſt vigeſimum annum veneni olim in ſe comparati arguebat: præterea Galliarum, & Hiſpaniarum, Syriæque, & Græciæ principes, confiſcatos ob tam leue ac tam impudens calumniarum genus, vt quibuſdam non aliud ſit obiectũ, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent. Plurimis etiam ciuitatibus, & priuatis, veteres immunitates, & ius metallorũ ac vectigaliũ adempta. Sed & Vononem regem Parthorum; qui pulſus a ſuis, quaſi in fidem populi R. cum ingenti gaza Antiochiam ſe receperat, ſpoliatum perfidia, & occiſum.

50 ODIVM aduerſus neceſſitudines, in Druſo primum fratre detexit; prodita eius epiſtola, qua ſecum de cogendo ad reſtituendam libertatem Auguſto agebat: deinde & in reliquis. Iuliæ vxori tantum abfuit vt relegatæ, quod minimum eſt, officii aut humanitatis aliquid impertiret, vt ex conſtitutione patris vno opido clauſam, domo quoque egredi, & commercio hominum frui vetuerit: ſed & peculio conceſſo a patre, præbitiſque annuis fraudauit, per ſpeciem publici iuris, quod nihil de his Auguſtus teſtamento cauiſſet. Matrem * Liuiam grauatus, velut partes ſibi æquas potentiæ vindicantem, & congreſſum eius aſſiduum vitauit; & longiores ſecretioreſque ſermones: ne eius conſiliis, quibus tamen * interdum, & ægre vti ſolebat, regi videretur. * Tulit etiam perindigne, actum a Senatu, vt titulis ſuis quaſi Auguſti, ita & Liuiæ filius adiiceretur. Quare non Parentẽm patriæ appellari, non vllum inſignem honorẽ recipere publice paſſus eſt. Sed & frequenter * admonuit, maioribus nec feminæ conuenientibus negotiis abſtineret: præcipue vt animaduertit incendio iuxta ædem Veſtæ, & ipſam interueniſſe; populumque & milites, quo enixius opem ferrent, adhortatam, ſicut ſub marito ſolita eſſet.

DEHINC

51 Dehinc ad ſimultatem vſque proceſſit; hac, vt ferunt, de cauſſa: Inſtanti ſæpius, vt ciuitate donatum in decurias allegeret, negauit alia ſe cōditione allecturum, quam ſi pateretur adſcribi albo, extortum id ſibi a matre. At illa* commota, veteres quoſdā ad ſe Auguſti codicillos de acerbitate & intolerantia morum eius,* e ſacrario protulit, atq; recitauit. Hos & cuſtoditos tamdiu, & exprobratos tam* infeſte, adeo grauiter tulit, vt quidam putent inter cauſſas ſeceſſus hanc ei vel præcipuam fuiſſe. toto quidem triennio, quo viuente matre* adfuit, ſemel omnino eam, nec amplius quam vno* die, ac pauciſſimis vidit horis; ac mox, neq; ægre* abeſſe curauit; defunctamque, & dum aduentus ſui ſpem facit, complurium dierum mora, corrupto demum & tabido corpore funeratam, prohibuit conſecrari: quaſi id ipſa mandaſſet. *Teſtamentumque eius pro irrito habuit: omneſque amicitias & familiaritates, etiam quibus ea funeris [ſui] curam moriens demandarat, intra breue tempus afflixit; vno ex his equeſtris ordinis viro & in*antliam condemnato.

52 Filiorvm neq; naturalem Druſum, neque adoptiuū Germanicum, patria caritate dilexit; [alterius virtutibus,] alterius vitiis infenſus. Nam Druſus,* animi fluxioris, remiſſioriſque vitæ erat. Itaque ne mortuo quidem perinde affectus eſt: ſed* tantum non ſtatim poſt, a funere ad negotiorum conſuetudinem rediit, iuſtitio longiore inhibito. Quin & Ilienſium legatis, paullo ſerius conſolantibus, quaſi oblitterata iam doloris memoria, irridens; ſe quoq; reſpondit vicem eorum dolere, quod egregium ciuem Hectorem amiſiſſent. Germanico vſq; adeo obtrectauit, vt & præclara facta eius pro ſuperuacuis* eleuaret; & glorioſiſſimas victorias, ceu damnoſas reip. increparet. Quod vero Alexandriam, propter immenſam & repentinam famem, inconſulto ſe adiſſet, queſtus eſt in Senatu. Etiam cauſſa mortis fuiſſe ei per Cn. Piſonem legatum Syriæ creditur. quem mox huius criminis reum, putant quidam mandata prolaturum,* niſi ea ſecreta obſtarent, per quæ multifariam* increpitum, & per noctes* creberrime acclamatum eſt; *Redde Germanicum.* Quam ſuſpicionē confirmauit ipſe poſtea; coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

53 Nvrvm Agrippinam, poſt mortem mariti, liberius quiddam queſtam, manu apprehendit: Græcoque verſu, *Si non dominaris*, inquit, *filiola, iniuriam te accipere exiſtimas?* Nec vllo mox ſermone dignatus eſt. Quondam vero inter cenam, porrecta a ſe poma guſtare non auſam, etiam vocare deſiit; ſimulans, ſe veneni crimine *accerſitum: cum præſtructum vtrumque conſulto eſſet, vt & ipſe tentandi gratia offerret, & illa quaſi certiſſimum exitium caueret. Nouiſſime calumniatus, modo ad ſtatuam Auguſti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegauit: conuitiantique oculum per Centurionem verberibus excuſſit. Rurſus mori inedia deſtinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum iuſſit. Sed & perſeuerantem, atque ita abſumtam, criminoſiſſime inſectatus eſt; cum diem quoque natalem eius inter nefaſtos referendum ſuaſiſſet. Imputauit etiam, quod non laqueo ſtrangulatam in gemonias abiecerit: proque tali clementia interponi decretum paſſus eſt, quo ſibi gratiæ agerentur, & Capitolino Ioui donum ex auro ſacraretur.

54 Cvm ex Germanico tres nepotes, Neronem, [&] Druſum, & Caium; ex Druſo vnum Tiberium haberet, deſtitutus morte liberorum, maximos natu de Germanici filiis, Neronem & Druſum, P.C. commendauit: diemque vtriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebrauit. Sed vt comperit ineunte anno, pro eorum quoque ſalute publice, vota ſuſcepta; egit cum Senatu, non debere talia præmia tribui, niſi expertis & ætate prouectis: atque ex eo, patefacta interiore animi ſui nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit: variaque fraude inductos, vt & concitarentur ad conuitia, & concitati perderentur, accuſauit per litteras, amariſſime* congeſtis etiam probris: & iudicatos hoſtes fame necauit, Neronem in inſula Pontia, Druſum in ima parte Palatii. Putant Neronem ad voluntariam mortem coactum; cum ei carnifex, quaſi ex Senatus auctoritate miſſus, laqueos & vncos oſtentaret: Druſo autem adeo alimenta ſubducta, vt tomentum e *culcita tentauerit mandere: amborum ſic *reliquiis diſperſis, vt vix quandoque colligi poſſent.

55 Svper veteres amicos ac familiares, xx ſibi e numero principū ciuitatis depopoſcerat; velut conſiliarios in negotiis publicis. Horum omnium vix duos aut tres in-

columes præstitit: ceteros, alium alia de caussa perculit: inter quos cum plurimorum clade Ælium Seianum: quem ad summam potentiam, non tam beneuolentia prouexerat, quam vt esset cuius ministerio ac fraudibus, liberos Germanici circumueniret; nepotemque suum ex Druso filium naturalem, ad successionem Imperii confirmaret.

56 NIHILO lenior in conuictores Græculos, quibus vel maxime acquiescebat. Zenonem quemdam exquisitius sermocinantem, cum interrogasset, quænam illa tam molesta dialectos esset; & ille respondisset, Doridem: relegauit* Cynariam: existimans exprobratum sibi veterem secessum, quod Dorice Rhodii loquantur. Item cum soleret ex lectione quotidiana quæstiones super cenam proponere; comperissetque Seleucum grammaticum a ministris suis perquirere, quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita præparatum venire; primum a contubernio remouit, deinde etiam ad mortem compulit.

57 SÆVA ac*lenta natura ne in puero quidem latuit: quam Theodorus* Gadareus rhetoricæ præceptor &* prospexisse primus sagaciter, & assimilasse aptissime visus est; subinde in obiurgando appellans eum, πηλὸν αἵματι* πεφυραμένον. Sed aliquanto magis in principe eluxit etiam inter initia, cum adhuc*fauorem moderationis simulatione captaret. Scurram, qui prætereunte funere, clare mortuo mandarat, vt nuntiaret Augusto, nondum reddi legata quæ plebi reliquisset; attractum ad se, recipere debitum, ducique ad supplicium imperauit, & patri suo verum referre. Nec multo post in Senatu Pompeio cuidam, equiti Romano, quiddam perneganti, dum vincula minatur, affirmauit fore vt ex Pompeio Pompeianus fieret; acerba cauillatione simul hominis nomen incessens,* veteremque partium fortunam.

58 SVB idem tempus, consulente Prætore, an iudicia maiestatis cogi iuberet: exercendas esse leges respondit, & atrocissime exercuit. Statuæ quidam Augusti caput *demserat, vt alterius imponeret. Acta res in Senatu: &, quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo,* paullatim hoc genus calumniæ eo processit, vt hæc quoque capitalia essent: circa Augusti simulacrum seruum* cecidisse: vestem mutasse: nummo vel anulo effigiem impressam, latrinæ aut lupunari intulisse; dictũ vllum factumue eius existimatione aliqua læsisse. Periit deniq; & is, qui*honores in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo decreti & Augusto olim erant.

59 MVLTA præterea, specie grauitatis ac morum corrigendorum, sed & magis naturæ obtemperans, ita sæue & atrociter factitauit; vt non nulli versiculis quoque & præsentia exprobrarent, & futura denuntiarent mala; *Asper & immitis: breuiter vis omnia dicam? Dispeream, si te mater amare potest. Non es eques. quare? non sunt tibi millia centum: Omnia si quæras, & Rhodos exsilium est. Aurea mutasti Saturni secula, Cæsar: Incolumi nam te, ferrea semper erunt. Fastidit vinum, quia* iam sitit iste cruorem: Tam bibit hunc auide, quam bibit ante merum. Adspice felicem sibi, non tibi Romule Sullam: Et Marium, si vis, adspice; sed reducem. Nec non Antoni ciuilia bella mouentis, Nec semel infectas adspice cæde manus. Et dic, Roma perit: regnabit sanguine multo, Ad regnum quisquis venit ab exsilio.* Quæ primo quasi ab impatientibus *Romæ dominii, ac non tam ex animi sententia, quam bile & stomacho fingerentur, volebat accipi: dicebatque idemtidem, *Oderint, dum probent*. Deinde vera plane certaque esse, ipse fecit fidem.

60 IN paucis diebus quam Capreas attigit, piscatori, qui sibi secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem iussit: territus, quod is a tergo insulæ per aspera & deuia erepsisset ad se. Gratulanti autem inter pœnam, quod non & locustam, quam prægrandem ceperat, obtulisset, locusta quoque lacerari os imperauit. Militem prætorianum, ob surreptum e viridario pauonem, capite *puniit. In quodam itinere lectica, qua vehebatur, vepribus impedita, exploratorem viæ primarum* cohortium Centurionem, stratum humi pæne ad necem verberauit.

61 MOX in omne genus crudelitatis erupit, numquam deficiente materia: cum primo matris, deinde nepotum, & nurus; postremo Seiani familiares, atq; etiam notos persequeretur. Post cuius interitum vel sæuissimus exstitit: quo maxime apparuit, non

non tam ipsum a Seiano concitari solitum,* quam Seiano quærenti occasiones subministrasse. etsi commentario, * quem de vita sua summatim breuiterq; composuit, ausus est scribere, Seianum se punisse, quod comperisset furere aduersus* Germanici liberos filii sui: quorũ ipse alterum suspecto iam, alterũ oppresso demum Seiano interemit. Sigillatim crudeliter facta eius exsequi, longũ* est: generatim velut exemplaria sæuitię enumerare sat erit. Nullus a pœna hominum cessauit dies; ne religiosus quidem ac sacer. Animaduersum in quosdam ineunte anno nouo: accusati damnatiq; multi cum liberis, atq; etiam vxoribus suis. Interdictũ, ne capite damnatos propinqui lugerent: decreta accusatoribus præcipua præmia, non numquã & testibus. Nemini delatorum fides abrogata. Omne crimen pro capitali* receptum, etiã paucorum simpliciumq; verborum. Obiectũ est poetæ, quod in tragœdia Agamemnonem [probris] lacessisset: obiectũ & historico, quod Brutum Cassiumq; vltimos Romanorũ dixisset: animaduersum statim in auctores, scriptaq; abolita; quamuis probarentur* aliquot ante annos, etiam Augusto audiente recitata. Quibusdã custodię traditis, non modo * studendi solatium ademtum, sed etiam sermonis & colloquii vsus. Citati ad caussam dicendã, partim se domi vulnerauerunt, certi damnationis, sed ad vexationem ignominiamq; vitandam: partim in media Curia venenum hauserunt; & tamen colligatis vulneribus, ac semianimes palpitantesque, in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in gemonias abiectus, vncoque tractus. * Viginti vno die abiecti; [tractique] inter eos pueri, & feminæ. Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius a carnifice, dein strangulatæ. Mori volentibus, vis adhibita viuendi. Nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cum audisset vnũ ex reis Carnulium nomine, anticipasse eam, exclamauerit; * *Carnulius me euasit.* Et in recognoscendis custodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatẽ, respondit; *Nondum tecum in gratiam redii.* Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti * quondam conuiuio, cui & ipse affuerit, interrogatum eum subito & clare a quodam * nano adstante mensæ inter Capreas, cur Paconius maiestatis reus, tam diu viueret: statim quidem petulantiam linguę obiurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse Senatui, vt de pœna Paconii quam primum statueret.

AVXIT intenditq; sæuitiam, exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi: quem 62 cum morbo & intemperantia periisse existimaret, vt tamdẽ veneno interemtũ fraude Liuillæ [vxoris] atq; Seiani cognouit, neque tormentis, neq; supplicio cuiusquam pepercit: soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus & intentus, vt Rhodiensem hospitem, quem familiaribus litteris Romam euocarat, aduenisse sibi nuntiatum, torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessariis quæstioni adesset: deinde errore detecto, & occidi, ne* diuulgaret iniuriã. Carnificinæ eius ostenditur locus Capreis, vnde damnatos, post longa & exquisita tormenta, præcipitari coram se in mare iubebat; excipiente classiariorum manu, & contis atque remis elidente cadauera; ne cui residui spiritus quidquam inesset. Excogitauerat autem inter genera cruciatus, etiam vt larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, fidicularum simul vrinæq; tormento distenderet. Quod [&] nisi eum mors præuenisset, & Thrasillus consulto (vt aiunt) differre quædam, spe longioris vitæ, compulisset: plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurus creditur; cum & Caium suspectum haberet, & Tiberium vt ex adulterio conceptum aspernaretur. Nec abhorret a vero: namque identidem felicem Priamum vocabat, quod superstes omnium suorum exstitisset.

* QVAM vero inter hæc non modo inuisus ac detestabilis, sed* prætrepidus quo- 63 que atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia sunt. Haruspices secreto ac sine testibus consuli vetuit. Vicina vero vrbi oracula etiam disiicere conatus est: sed maiestate Prænestinarum sortium territus, destitit; cum obsignatas deuectasque Romam non reperisset in arca, nisi* relatas rursus ad templum. Vnum & alterum consulares oblatis prouinciis, * non ausus a se dimittere, vsqueadeo detinuit, donec successores post aliquot annos præsentibus daret: cum interim manente officii titulo, etiam delegaret plurima; assidueque illi per legatos & adiutores suos exsequenda curarent.

64 NVRVM ac nepotes numquam aliter poſt damnationem, quam catenatos, *obſutaque lectica loco mouit: prohibitis per militem obuiis ac viatoribus reſpicere *vſquam vel conſiſtere.

65 SEIANVM res nouas molientem, quamuis iam & natalem eius publice celebrari, & imagines aureas coli paſſim videret: vix tamdẽ, & aſtu magis ac dolo, quam principali auctoritate ſubuertit. Nam primo, vt a ſe per ſpeciem honoris dimitteret, collegam ſibi aſſumſit in quincto Conſulatu, quem longo interuallo abſens ob id ipſum ſuſceperat. Deinde ſpe affinitatis ac Tribuniciæ poteſtatis deceptum, inopinantem criminatus eſt pudenda miſerandaque oratione: cum inter alia P. C. precaretur, mitterent alterum e Conſulibus, qui ſenem ſe, & ſolum, in conſpectum eorum cum aliquo [militari] præſidio perduceret. Sic quoque diffidens tumultumq; metuens, Druſum nepotem, quem vinculis adhuc Romæ continebat, ſolui, ſi res poſceret, ducemque conſtitui præceperat. Aptatis etiam nauibus, ad quaſcumq; legiones meditabatur fugam, *ſpeculabundus ex altiſſima rupe* identidem: ſignaque, ne nuntii morarentur, tolli procul, vt *quidque foret factum, mandauerat. Verum & oppreſſa coniuratione Seiani, nihilo ſecurior aut conſtantior, per IX proximos menſes non egreſſus eſt villa, quæ vocatur Iouis.

66 VREBANT inſuper anxiam mentem varia vndiq; conuitia, nullo non damnatorum omne probri genus coram, vel per libellos in orcheſtra poſitos ingerente. Quibus quidem diuerſiſſime afficiebatur: modo, vt præ pudore ignota & celata cuncta cuperet: non numquam eadem contemneret, & proferret vltro atq; vulgaret. Quin & Artabani Parthorum regis laceratus eſt litteris, parricidia & cædes, & ignauiam & luxuriam obiicientis, monentiſque vt voluntaria morte, maximo iuſtiſſimoque ciuium odio quamprimum ſatisfaceret. Poſtremo ſemet ipſe pertæſus, talis epiſtolæ principio, tantum non ſummam malorum ſuorum profeſſus eſt:

67 QVID *ſcribam vobis P. C. aut quo modo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam, hoc tempore? Di me Deæque* pœnis perdant, quem quotidie perire ſentio; ſi ſcio.* Exiſtimant quidam, præſciſſe hæc eum peritia futurorum: ac multo ante, quanta ſe quandoque acerbitas & infamia maneret, proſpexiſſe. ideoque vt Imperium *iniret, & Patris patriæ appellationẽ, & ne in acta ſua iuraretur, obſtinatiſſime recuſaſſe: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur. Quod ſane & ex oratione eius, quam de vtraque re habuit, colligi poteſt: vel cum ait; *Similem ſe ſemper ſui futurum: nec vmquam mutatutum mores ſuos, quamdiu mentis ſanæ fuiſſet: ſed exempli cauſſa cauendum, ne ſe Senatus in acta cuiuſquam obligaret, qui aliquo caſu mutari poſſet. Et rurſus; *Si quando autem,** inquit, *de moribus meis, deuotoque vobis animo dubitaueritis: (quod prius quam eueniat, opto vt me ſupremus dies huic mutatæ veſtræ de me opinioni eripiat) nihil honoris* adiiciet mihi patris appellatio; vobis autem* exprobrabit, aut temeritatem delati mihi eius cognominis, aut inconſtantiam contrarii de me iudicii.*

68 CORPORE fuit amplo atque robuſto; ſtatura, quæ iuſtam excederet. Latus ab humeris & pectore: ceteris quoque membris vſque ad imos pedes æqualis, & congruens. ſiniſtra manu agiliore ac validiore; articulis ita firmis, vt recens & integrum malum digito terebraret; caput pueri, vel etiam adoleſcentis, talitro vulneraret. Colore erat candido: capillo pone occipitium ſubmiſſiore, vt ceruicem etiam obtegeret; quod gentile in illo videbatur. Facie honeſta: in qua tamen crebri & *ſubtiles tumores; cum prægrandibus oculis; & qui (quod mirum eſſet) noctu etiam & in tenebris viderent, ſed ad breue; & cum primum a ſomno patuiſſent, demum rurſum hebeſcebant. Incedebat ceruice rigida & obſtipa: adducto fere vultu: plerumque tacitus; nullo, aut rariſſimo etiam cum proximis ſermone, eoque tardiſſimo; nec ſine molli quadam digitorum geſticulatione. Quæ omnia ingrata, atque arrogantiæ plena, & animaduertit Auguſtus in eo, & excuſare tentauit ſæpe apud Senatum ac populum; profeſſus naturæ vitia eſſe, non animi. Valetudine proſperrima vſus eſt; tempore quidem principatus pæne toto prope illæſa: quamuis a trigeſimo ætatis anno arbitratu eam ſuo rexerit, ſine adiumento conſilioue medicorum.

CIRCA

Circa deos ac religiones negligentior: quippe addictus mathematicæ,*persuasionisque plenus, cuncta fato agi. Tonitrua tamen præter modum expauescebat: & turbatiore cœlo numquam non coronam lauream*ceruice gestauit; quod fulmine afflari negetur id genus frondis. 69

Artes liberales vtriusque generis studiosissime coluit. In oratione Latina secutus est Coruinum Messallam: quem senem adolescens obseruauerat. Sed affectatione & morositate nimia obscurabat stylum: vt aliquanto ex tempore, quam a cura, præstantior haberetur. Composuit & carmen lyricum; cuius est titulus, **Conquestio de*L. Cæsaris morte.* Fecit & Græca poëmata; imitatus Euphorionem, &*Rhianum, & Parthenium: quibus poetis admodum delectatus, scripta eorum, & imagines, publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicauit: & ob hoc pleriq; eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curauit notitiam historiæ fabularis, vsq; ad ineptias atque derisum. Nam & grammaticos, quod genus hominum præcipue, vt diximus, appetebat, eiusmodi fere quæstionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ, Quod Achilli nomen inter virgines fuisset, Quid Sirenes cantare sint solitæ.*Et quo primum die, post excessum Augusti, Curiam intrauit; quasi pietati simul ac religioni satisfacturus, Minois exemplo, thure quidem ac vino, verum sine tibicine, supplicauit: vt ille olim in morte filii. 70

Sermone Græco quamquam*alias promptus & facilis, non tamen vsquequaque vsus est: abstinuitque maxime in Senatu: adeo quidem, vt *monopolium* nominaturus, prius veniam*postularit, quod sibi verbo peregrino vtendum esset: atq; etiam in quodam decreto patrum, cum *ἔμβλημα recitaretur, commutandā* censuerit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam; aut, si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enuntiandam. Militem quoque*Græce testimonium interrogatum, nisi Latine respondere*vetuit. 71

Bis omnino toto secessus tempore, Romam redire conatus, semel triremi vsq; ad proximos naumachiæ hortos subuectus est; disposita statione per ripas Tiberis, quæ obuiam prodeuntes submoueret. iterum, Appia vsq; ad septimum lapidem; sed prospectis modo, nec aditis vrbis mœnibus, rediit. Primo, incertum qua de caussa: postea, ostento territus. Erat ei in oblectamentis serpens draco: quē ex consuetudine manu sua cibaturus, cum consumtum a formicis inuenisset; monitus est vt vim multitudinis caueret. Rediens ergo*prope Campaniam Asturæ, in languorem incidit. Quo paullum leuatus, Circeios pertendit. Ac, ne quam suspicionem infirmitatis daret, castrensibus ludis*non interfuit solum, sed etiam missum in arenam aprū iaculis desuper petiit: statimq; latere conuulso, &, vt exæstuarat, afflatus aura, in grauiorem recidit morbum. Sustentauit autem aliquamdiu; quamuis Misenum vsq; deuectus, nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, ne conuiuia quidem, ac ceteras voluptates; partim intemperantia, partim dissimulatione. Nam Chariclem medicum, quod commeatu abfuturus, e conuiuio egrediens, manum sibi osculandi caussa apprehendisset, existimans tentatas ab eo venas, remanere ac recumbere hortatus est, cenamque protraxit. Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoq;*instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos valere dicentes appellaret. 72

Interim cum in actis Senatus legisset, dimissos ac ne auditos quidē quosdam reos, de quibus strictim, & nihil aliud quam nominatos ab indice scripserat: pro contemto se habitum fremens, repetere Capreas quoquo modo destinauit; non temere quidquam, nisi ex tuto ausurus. Sed & tempestatibus, & ingrauescente vi morbi retentus, paullo post obiit in villa*Luculliana, octauo & septuagesimo ætatis anno, tertio & vigesimo Imperii, decimo septimo Kalend. Aprilis, Cn. Acerronio Proculo, C. Pontio Nigro Coss. Sunt qui putent venenum ei a Caio datum lentum atq; tabificum. Alii in remissione fortuitæ febris cibum desideranti negatum: non nulli puluinum iniectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox resipiscens requisisset. Seneca eum scribit, intellecta defectione, exemtum anulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, & compressa sinistra manu iacuisse diu immobilem; subito [q;] vocatis ministris, ac nemine respondente, consurrexisse; nec procul a lectulo deficientibus viribus concidisse. 73

74 SVPREMO natali suo Apollinem* Temenitem, & amplitudinis, & artis eximiæ, aduectum Syracusis, vt in bibliotheca noui templi poneretur, viderat per quietem affirmantem sibi, non posse se ab ipso dedicari. Et ante paucos quam obiret, dies, turris Phari terræ motu Capreis concidit. Ac Miseni cinis e fauilla & carbonibus, ad calefaciendum triclinium* illatus, extinctus, & iam diu frigidus, exarsit repente prima vespera, atque in multam noctem pertinaciter* luxit.

75 MORTE eius ita lætatus est populus, vt ad primum nuntium discurrentes, pars Tiberium in Tiberim [trahi] clamitarent: pars Terram matrem, Deosque Manes orarent, ne mortuo sedem vllam nisi inter impios darent: alii vncum & gemonias cadaueri minarentur; exacerbati super memoriam pristinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate. Nam cum* Senatus consultum actum esset, vt pœna damnatorum in* decimum semper diem differretur, forte accidit vt quorumdam supplicii dies is esset, quo nuntiatum de Tiberio erat. Hos implorantes hominum fidem, quia absente adhuc Caio, nemo* exstabat qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid aduersus constitutum facerent, strangulauerunt, abieceruntque in gemonias. *Creuit igitur inuidia; quasi, etiam post mortem tyranni, sæuitia permanente. Corpus vt moueri a Miseno cœpit, conclamantibus* plerisque, Atellam potius deferendum, & in Amphitheatro semiustulandum, Romam per milites deportatum est, crematumque publico funere.

76 TESTAMENTVM duplex ante biennium fecerat: alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo: obsignaueratque etiam humillimorum signis. Eo testamento heredes æquis partibus reliquit, Caium ex Germanico, & Tiberium ex Druso nepotes: substituitque inuicem. Dedit & legata plerisque: inter quos virginibus Vestalibus,* ac militibus vniuersis, plebique Romanæ viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.

C. SVETONII TRANQVILLI C. CÆSAR

CALIGVLA IV.

1 GERMANICVS C. Cæsaris pater, Drusi & iunioris Antoniæ filius, a Tiberio patruo adoptatus, Quæsturam quinquennio ante quam per leges liceret; & post eam, Consulatum statim gessit. Missusque ad exercitum in Germaniam, excessu Augusti nuntiato, legiones vniuersas Imperatorem Tiberium pertinacissime recusantes, & sibi summam reipubl. deferentes, incertum* constantia an pietate maiore, compescuit: atque hoste mox deuicto, triumphauit. *Consul deinde iterum creatus, ac prius quam honorem iniret, ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ regem deuicisset, Cappadociam in prouinciæ formam redegisset, annum ætatis agens quartum & trigesimum,* diutino morbo Antiochiæ obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter liuores, qui toto corpore erant; & spumas, quæ per os fluebant; cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est: cuius ea natura existimatur, vt tinctum veneno, igne confici nequeat.

2 OBIIT autem, vt opinio fuit, fraude Tiberii; ministerio & opera Cn. Pisonis. qui sub idem tempus Syriæ præpositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam ægrũ Germanicum grauissimis verborum ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter* quæ, vt Romam rediit, pæne discerptus a populo, [&] a Senatu capitis damnatus est.

3 OMNES Germanico corporis animique virtutes, & quantas nemini cuiquam contigisse satis constat: formam & fortitudinem egregiam: ingenium in vtroque eloquentiæ doctrinæque genere præcellens: beneuolentiam singularem: conciliandæq; hominum gratiæ, ac promerendi amoris mirum & efficax studium. For-

mæ mi-

mæ minus congruebat gracilitas crurum; sed ea quoque paullatim repleta assidua equi* vectatione. Post cibum hostem cominus sæpe percussit. Orauit caussas etiam triumphaleis: atque inter cetera studiorum monumenta reliquit & comœdias Græcas. Domi forisque ciuilis: libera ac fœderata opida sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Cæsorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias vno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare primus aggressus est. Obtrectatoribus etiam, qualescumq; & quantacumque de causa nactus esset, lenis adeo & innoxius, vt Pisoni decreta sua rescindenti, clientelas* diu vexanti, non prius succensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque & deuotionibus impugnari se comperisset: ac ne tunc quidem vltra progressus, quam vt & amicitiam ei more maiorum renuntiaret, mandaretque domesticis vltionem, si quid sibi accideret.

QVARVM virtutum fructum vberrimum tulit, sic probatus & dilectus a suis, 4
vt Augustus (omitto enim necessitudines reliquas) diu cunctatus an sibi successorē destinaret, adoptandum Tiberio dederit. Sic vulgo fauorabilis, vt plurimi tradant, quoties aliquo adueniret, vel sicunde discederet, prę turba occurrentium prosequētiumue non numquā eum discrimen vitæ adisse: *e Germania vero, post compressam seditionem, reuertenti, prętorianas cohortes vniuersas prodisse obuiam; quamuis pronuntiatum esset, vt duæ tantummodo exirent: *Populi autem Romani sexum, ætatem, ordinem omnem, vsque ad vicesimum lapidem effudisse se.

TAMEN longe maiora & firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem ex- 5
stitere. Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subuersæ deûm aræ, Lares a quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugum expositi. Quin & barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque aduersus nos bellum esset, velut in domestico communique mærore, consensisse ad indutias: Regulos quosdam barbam posuisse, & vxorum capita rasisse; ad indicium maximi luctus: Regum etiam regem & exercitatione venandi, & conuictu megistanum abstinuisse: quod apud Parthos iustitii instar est.

ROMÆ equidem, cum ad primam famam valetudinis attonita & mæsta ciui- 6
tas sequentes nuntios opperiretur: & repente iam vesperi incertis auctoribus conualuisse tandem percrebuisset: passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est, ac pæne reuulsæ templi fores, ne quid gestientes vota reddere* moraretur. Expergefactus e somno Tiberius est gratulantium vocibus, atque vndiq; concinentium, *Salua Roma, Salua patria; saluus est Germanicus.* Et vt demum fato functū palam factum est, non solatiis vllis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: durauitque etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumq; defuncti* etiam atrocitas insequentium temporum; cunctis nec temere opinantibus, reuerentia eius ac metu repressam Tiberii sæuitiam, quæ mox eruperit.

HABVIT in matrimonio Agrippinam, M. Agrippæ & Iuliæ filiam; & ex ea no- 7
uem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti; vnus iam puerascens, insigni festiuitate; cuius effigiem habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Liuia dedicauit; Augustus in cubiculo suo positam, quotiescumque introiret, exosculabatur. Ceteri superstites patri fuerunt: tres, sexus feminini, Agrippina, Drusilla, Liuilla, continuo triennio natæ; totidem mares, Nero, & Drusus, & C. Cæsar. Neronem & Drusum Senatus, Tiberio criminante, hostes iudicauit.

C. Cæsar natus est pridie Kal. Septemb. patre suo, & C. Fonteio Capitone Coss. 8
Vbi natus sit, incertū diuersitas tradentiū facit. Cn. Lentulus Gætulicus, Tiburi genitum scribit: Plinius secundus in Treueris vico* Ambiatino supra Confluentes: addit etiā pro argumento* aras ibi ostendi inscriptas, OB AGRIPPINÆ PVERPERIVM. Versiculi, imperante mox eo diuulgati, apud* hibernas legiones procreatum indicant: *In castris natus, patriis nutritus in armis: Iam designati principis omen erat.* Ego *in Actis Antii ipsum inuenio editum. Gætulicum refellit Plinius, quasi mentitum per adulationē; vt ad laudes iuuenis, gloriosiq; principis, aliquid etiam ex vrbe Herculi sacra sumeret: abusumq; audētius, mēdacio quod ante annū fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipse C. Cæsar: de cuius amabili pueritia,

immaturoque obitu ſupra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Auguſti memoriæ mandarunt, Germanicum exacto Conſulatu in Galliam miſſum conſentiunt, iam nato Caio. Nec Plinii opinionem inſcriptio aræ quidquam adiuuerit; cum Agrippina bis in ea regione filias enixa ſit; & qualiſcumque partus, ſine vllo ſexus diſcrimine, *puerperium* vocetur: quod antiqui etiam puellas *pueras*, ſicut & *pueros* puellos dictitarent. Exſtat & Auguſti epiſtola ante paucos, quam* obiret, menſes, ad Agrippinam neptem ita ſcripta* de Caio hoc; (neque enim quiſquam iam alius infans nomine pari tunc ſupererat) *Puerum Caium* XV *Kal. Iunij, ſi Di volent, vt ducerent Talarius &* **Aſellius, heri cum his conſtitui. Mitto præterea cum eo ex ſeruis meis medicum: quem ſcripſi Germanico, ſi vellet, vt retineret. Valebis mea Agrippina; & dabis operam vt valens peruenias ad Germanicum tuum.* Abunde arbitror* patere, non potuiſſe ibi naſci Caium, quo prope bimulus demum perductus ab vrbe ſit. Verſiculorum quoque fidem eadem hæc eleuant: & eo facilius, quod [hi] ſine auctore ſunt. Sequenda igitur eſt, quæ ſola Actorum reſtat, & publici inſtrumenti auctoritas: præſertim cum Caius Antium, omnibus ſemper locis atque ſeceſſibus prælatum, non aliter quam natale ſolum dilexerit; tradaturque etiam ſedem ac domicilium imperii, tædio vrbis, transferre eo deſtinaſſe.

9 CALIGVLÆ cognomen caſtrenſi* ioco traxit; quia manipulario habitu inter milites educabatur. apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorum conſuetudinem amore & gratia valuerit, maxime cognitum eſt: cum poſt exceſſum Auguſti, tumultuantes, & in furorem vſque præcipites, ſolus haud dubie conſpectu ſuo flexit. Non enim prius deſtiterunt, quam* ablegari eum ob ſeditionis periculũ, & in proximam ciuitatem demandari animaduertiſſent. Tunc demum ad pœnitentiam verſi,* repreſſo ac retento vehiculo, inuidiam, quæ ſibi fieret, deprecati ſunt.

10 COMITATVS eſt patrem* & in Syriaca expeditione. Vnde reuerſus, primum in matris; deinde ea relegata, in Liuiæ Auguſtæ proauiæ ſuæ contubernio manſit: quam defunctam, prætextatus etiam tum, pro Roſtris laudauit. tranſiitque ad Antoniam auiam: & * inde viceſimo ætatis anno accitus Capreas a Tiberio, vno atque eodem die togam ſumſit, barbamque poſuit; ſine vllo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum eius. Hic omnibus inſidiis tentatus elicientium cogentiumque ſe ad querelas, nullam vmquã occaſionem dedit; perinde oblitterato ſuorum caſu, ac ſi nihil cuiquam accidiſſet: quæ vero ipſe pateretur, incredibili diſſimulatione* tranſmittens. Tantique in auum, & * qui iuxta erant, obſequii, vt non immerito ſit dictum; Nec ſeruum meliorem vllum, nec deteriorem dominum fuiſſe.

11 NATVRAM tamen ſæuam atque probroſam, ne tunc quidem inhibere poterat; quin & animaduerſionibus, pœniſque ad ſupplicium datorum, cupidiſſime* intereſſet: & ganeas atque adulteria, * capillamento celatus, & veſte longa, noctibus ambiret: ac ſcenicas ſaltandi canendique artes ſtudioſiſſime appeteret: facile id ſane Tiberio patiente, ſi per has manſuefieri poſſet ferum eius ingenium. quod ſagaciſſimus ſenex ita prorſus perſpexerat, vt aliquoties prædicaret, exitio ſuo omniumque, Caium viuere: & ſe natricem (ſerpentis id genus) populo Romano, Phaëthontem orbi terrarum educare.

12 NON ita multo poſt Iuniam Claudillam, M. Silani nobiliſſimi viri filiam, duxit vxorem. Deinde* augur in locum fratris ſui Druſi deſtinatus, prius quam inauguraretur, ad Pontificatum traductus eſt; inſigni teſtimonio pietatis atque indolis: cum deſerta deſolataq; reliquis ſubſidiis aula,* Seiano vero tunc ſuſpecto, mox & oppreſſo, ad ſpem ſucceſſionis paullatim admoueretur. Quam quo magis confirmaret, amiſſa Iunia ex partu, * Enniam Næuiam Macronis vxorem, qui tum prætorianis cohortibus præerat, ſollicitauit ad ſtuprum; pollicitus & matrimonium ſuum, ſi potitus Imperio fuiſſet: deque ea re & iureiurando & chirographo cauit. Per hanc inſinuatus Macroni, veneno Tiberium aggreſſus eſt, vt quidam opinantur: ſpirantique adhuc, detrahi annulum; &, quoniam ſuſpicionem retinentis dabat, puluinum iuſſit inici: atque etiam fauces manu ſua* oppreſſit: liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamauerat, confeſtim in crucem acto. Nec abhorret a veritate; cum ſint quidam auctores, ipſum poſtea, etſi non de* perfecto, at certe de cogitato

quondam

quondam parricidio profeſſum. Gloriatum* enim eſſe aſſidue, in commemoranda ſua pietate, ad vlciſcendam necem matris & fratrum, introiſſe ſe cum pugione cubiculum Tiberii dormientis: & miſericordia correptum, abiecto ferro receſſiſſe: nec *illum, quamquam ſenſiſſet, aut inquirere quidquam aut exſequi auſum.

SIC Imperium adeptus, populum R.* vel, vt ita dicam, hominum genus, voti 13
compotem fecit; exoptatiſſimus princeps* maximæ parti prouincialium, ac militum, *quod infantem plerique cognouerant: ſed & vniuerſæ plebi vrbanæ, ob memoriam Germanici patris, miſerationemque prope afflictæ domus. Itaque vt a Miſeno mouit, quamuis lugentis habitu, & funus Tiberii proſequens: tamen inter altaria & victimas, ardenteiſque tædas, denſiſſimo & * lætiſſimo obuiorum agmine inceſſit, ſuper fauſta* nomina, *ſidus*, & *pullum*, & *puppum*, & *alumnum* appellantium.

INGRESSO[QVE] vrbem, ſtatim conſenſu Senatus, & irrumpentis in Curiam 14
turbæ, irrita Tiberii voluntate, qui teſtamento alterum nepotem ſuum, prętextatum adhuc, coheredem ei dederat, ius arbitriumque omnium rerum illi permiſſum eſt; tanta publica lætitia, vt tribus proximis menſibus, ac ne totis quidem, ſupra centum LX millia victimarum cæſa tradantur. Cum deinde paucos poſt dies in proximas Campaniæ inſulas traieciſſet, vota pro reditu ſuſcepta ſunt: ne minimam quidem occaſionem quoquam omittente in teſtificanda ſollicitudine & cura de incolumitate eius. Vt vero in aduerſam valetudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt qui depugnaturos ſe armis pro ſalute ægri, quique capita ſua titulo propoſito vouerent. Acceſſit ad immenſum ciuium amorem notabilis etiam externorum fauor. Namque Artabanus Parthorum rex, odium ſemper contemtumq; Tiberii prę ſe ferens, amicitiam eius vltro petiit: venitque ad colloquium legati conſularis: & transgreſſus Euphratem, aquilas & ſigna Romana, Cæſarumque imagines adorauit.

INCENDEBAT & ipſe ſtudia hominum omni genere popularitatis. Tiberio 15
cum plurimis lacrymis pro concione laudato, funeratoque ampliſſime, confeſtim *Pandateriam, & Pontias, ad transferendos matris fratriſque cineres feſtinauit, tempeſtate turbida, quo magis pietas emineret: adiitque venerabundus, ac per ſemet in vrnas condidit. Nec minore *ſcena Oſtiam, præfixo in biremis puppe vexillo, & inde Romam Tiberi ſubuectos, per ſplendidiſſimũ quemq; equeſtris ordinis, medio ac *frequenti die, duobus * ferculis Mauſoleo intulit. Inferiasque his annua religione publice inſtituit: & eo amplius matri Circenſes, carpentumque quo in pompa traduceretur. At in memoriam patris, Septembrem menſem *Germanicum* appellauit. Poſt hæc, Antoniæ auiæ, quidquid vmquam Liuia Auguſta honorum cepiſſet, vno Senatus conſ. congeſſit. Patruum Claudium equitem R. ad id tempus collegam ſibi in Conſulatu aſſumſit. Fratrem Tiberium die virilis togæ adoptauit; appellauitque principem iuuentutis. De ſororibus auctor fuit, * vt omnibus ſacramentis adiiceretur; *Neque me liberosque meos cariores habeo, quam Caium & ſorores eius.* Item relationibus Conſulum; *Quod bonum felixque ſit C. Cæſari, ſororibusque eius.* Pari popularitate damnatos relegatosque reſtituit: criminumque, ſi qua reſidua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit. Commentarios ad matris fratrumque ſuorum cauſſas pertinentes, ne cui poſtmodum delatori aut teſti maneret vllus metus* conuectos in forum, & ante clare obteſtatus Deos, neque legiſſe neque attigiſſe quidquam, concremauit. Libellum de ſalute ſua oblatum non recepit; contendens nihil ſibi admiſſum, cur cuiquam inuiſus eſſet: negauit [que] ſe delatoribus aures habere.

*SPINTRIAS monſtruoſarum libidinum ægre, ne profundo mergerent, exora- 16
tus, vrbe ſubmouit. Titi Labieni, Cordi Cremutii, Caſſii Seueri ſcripta Senatusconſultis abolita, requiri, & eſſe in manibus, lectitarique permiſit: quando maxime *ſua intereſſet, vt facta quæque poſteris tradantur. Rationes Imperii, ab Auguſto proponi ſolitas, ſed a Tiberio intermiſſas, publicauit. Magiſtratibus liberam iuriſdictionem, & ſine ſui appellatione, conceſſit. Equites Romanos ſeuere curioſeque, nec ſine moderatione recognouit; palam ademto equo, quibus aut probri aliquid, aut ignominiæ *ineſſet: eorum qui minore culpa tenerentur, nominibus modo in reci-

tatione præteritis. Vt leuior labor iudicantibus foret, ad quatuor priores, quintam decuriam addidit. Tentauit & comitiorum more reuocato,* ſuffragia populo reddere. Legata ex teſtamento Tiberii, quamquam abolito; ſed &* Liuiæ Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat, cum fide, ac ſine calumnia repræſentata perſoluit. *Ducenteſimam auctionum Italiæ remiſit. Multis incendiorum damna ſuppleuit: ac ſi quibus regna reſtituit,* adiecit & fructum omnem vectigaliorum & * redituum medii temporis, vt Antiocho Comageno * LLS. millies confiſcatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinæ * octingenta donauit; quod excruciata grauiſſimis tormentis, de ſcelere patroni reticuiſſet. Quas ob res inter reliquos honores decretus eſt ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia ſacerdotum in Capitolium ferrent, Senatu proſequente; nobilibusque pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum eius canentibus. Decretum autem vt dies, quo cepiſſet Imperium,* *Palilia* vocaretur, velut argumentum rurſus conditæ vrbis.

17 CONSVLATVS quatuor geſſit: primum, ex * Kalend. Ianuariis per duos menſes: ſecundum, ex Kalend. Ianuariis per triginta dies: tertium, vſque in Idus Ianuarii: quartum, vſque in VII Idus eaſdem. Ex omnibus duos nouiſſimos coniunxit: tertium autem Lugduni iniit ſolus: non (vt quidam opinantur) ſuperbia negligentiaue, ſed quod defunctum ſub Kalendarum diem collegam reſciſſe abſens non potuerat. Congiarium populo bis dedit trecenos LLS. toties abundantiſſimum epulum Senatui, equeſtrique ordini, etiam coniugibus ac liberis vtrorumque. Poſteriore epulo, forenſia inſuper viris, pueris ac feminis faſcias purpuræ ac conchylii diſtribuit. Et vt lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellauitque *Iuuenalem*.

18 MVNERA gladiatoria partim in Amphitheatro [Tauri,] partim in ſeptis aliquot edidit: quibus inſeruit cateruas Afrorum Campanorumque pugilum, ex vtraq; regione electiſſimorum. Neque ſpectaculis ſemper ipſe præſedit: ſed interdum aut Magiſtratibus, aut amicis præſidendi munus iniunxit. Scenicos ludos & aſſidue, & varii generis, multifariâm fecit:* quondam etiam & nocturnos, accenſis tota vrbe luminibus. Sparſit & miſſilia variarum rerum, & panaria cum opſonio viritim diuiſit. Qua epulatione, equiti R. contra ſe hilarius auidiusque veſcenti, partes ſuas miſit: ſed & Senatori ob eamdem cauſſam codicillos, quibus Prętorem eum extra ordinem deſignabat. Edidit & Circenſes plurimos a mane vſque ad veſperam; interiecta modo * Africanarum venatione, modo Troiæ decurſione: * quoſdam autem præcipuos, minio & chryſocolla conſtrato Circo; nec vllis niſi ex ſenatorio ordine aurigantibus. Commiſit & ſubitos; cum * e Gelotiana apparatum Circi proſpicientem pauci ex proximis Mænianis poſtulaſſent.

19 NOVVM præterea, atq; inauditum genus ſpectaculi [excogitauit.] Nam Baiarum medium interuallum, &* Puteolanas moles, trium millium & ſexcentorum fere paſſuum ponte coniunxit, contractis vndiq; onerariis nauibus, & ordine duplici ad ancoras * collocatis, ſuperiectoque [aggere] terreno, ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontē vltro citro commeauit, biduo continenti: primo die, phalerato equo, inſignisque quercica corona, & ſecuri, [& cetra,] & gladio, aureaque chlamyde: poſtridie, quadrigario habitu, curriculoque biiugi famoſorum equorum, præ ſe ferens * Darium puerum ex Parthorum obſidibus, comitante prætorianorum agmine, & in * eſſedis cohorte amicorum. Scio pleroſque exiſtimaſſe, talem a Caio pontem excogitatum æmulatione Xerxis; qui non ſine admiratione aliquanto anguſtiorem Helleſpontum contabulauerit: Alios, vt Germaniam & Britanniam, quibus imminebat, alicuius immenſi operis fama territaret. Sed auum meum narrantem puer audiebam, cauſſam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thraſillus mathematicus, anxio de ſucceſſore Tiberio, & in verum nepotem proniori, affirmaſſet, nō magis Caium imperaturum, quam per Baianum ſinum equis diſcurſurum.

20 EDIDIT & peregre ſpectacula: in Sicilia Syracuſis * hasticos ludos, & in Gallia Lugduni miſcellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ. quo certamine ferunt victoribus præmia victos cōtuliſſe, eorumdē & laudes componere coactos:

coactos: eos autem qui maxime displicuissent, scripta sua, spongia linguaue delere iussos; nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti, Theatrumque Pompeii absoluit. *Inchoauit autem aquæ ductum regione Tiburti, & Amphitheatrum iuxta septa: quorum operum a successore eius Claudio, alterum peractum, omissum alterum est. Syracusis collapsa vetustate mœnia, Deorumque ædes refectæ. Destinauerat & *Samii Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum peragere, in iugo Alpium vrbem condere; sed ante omnia Isthmum in Achaia perfodere: miseratque iam ad dimetiendum opus *primipilarem. 21

Hactenus quasi de principe: reliqua vt de monstro narranda sunt. Compluribus cognominibus assumtis, (nam & *Pius*, & *Castrorum filius*, & *Pater exercituum*, & *opt. max. Cæsar* vocabatur) cum audiret forte reges, qui officii caussa in vrbem aduenerant, concertantes apud se super cenam de nobilitate generis, exclamauit; εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. Nec multum abfuit quin statim diadema sumeret, speciemque principatus in regni formam conuerteret. Verum admonitus, & principum & regum se excessisse fastigium, diuinam ex eo maiestatem asserere sibi cœpit. Datoque negotio, vt simulacra Numinum, religione & arte præclara, inter quæ *Olympici Iouis, *apportarentur e Græcia; quibus capite demto suum *imponeretur: partem Palatii ad forum vsque promouit, atque æde Castoris & Pollucis in vestibulum transfigurata, consistens sæpe inter fratres deos, *medium se adorandum adeuntibus exhibebat: & quidam eum *Latialem Iouem* consalutauerunt. Templum etiam Numini suo proprium, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum stabat aureum *iconicum: amiciebaturq; quotidie veste, quali ipse vteretur. Magisteria sacerdotii ditissimus quisque, & ambitione & licitatione maxima, vicibus comparabant. Hostiæ erant phœnicopteri, pauones, *tetraones, numidicæ, meleagrides, phasianæ; quæ generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque Lunam inuitabat assidue in amplexus atque concubitum: interdiu vero, cum Capitolino Ioue secreto fabulabatur, modo insusurrans, ac præbens inuicem aures; modo clarius, nec sine iurgiis. Nam vox comminantis audita est; *εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε: donec exoratus, (vt referebat) & in contubernium vltro inuitatus, super templum diui Augusti ponte transmisso, Palatium Capitoliumque coniunxit. Mox, quo propior esset, in area Capitolina nouæ domus fundamenta iecit. 22

Agrippæ se nepotem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem eius, volebat: succensebatque, si qui vel oratione, vel carmine, imaginibus eum Cæsarum insererent. Prædicabat autem matrem suam ex incesto, quod Augustus cum Iulia filia commisisset, procreatam. Ac non contentus hac Augusti insectatione *Actiacas Siculasque victorias, vt funestas populo R. & calamitosas, vetuit sollennibus feriis celebrari. Liuiam Augustam proauiam *Vlyssem stolatum* identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad Senatum epistola arguere ausus est; quasi materno auo Decurione Fundano ortam; cum publicis monumentis certum sit, Aufidium *Lingonem Romæ honoribus functum. Auiæ Antoniæ secretum petenti denegauit, nisi vt interueniret Macro præfectus. Ac per istiusmodi indignitates & tædia, caussa exstitit mortis; dato *tamen, vt quidam putant, & veneno. Nec defunctæ vllum honorem habuit: prospexitque e triclinio ardentem rogum. Fratrem Tiberium inopinantem, repente immisso Tribuno militum, interemit. Silanum item socerum ad necem, secandasq; nouacula fauces, compulit: caussatus in vtroq;, quod hic ingressum se turbatius mare non esset *secutus; ac spe occupandi vrbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset: ille, antidotum *oboluisset, quasi ad præcauenda venena sua sumtũ: cum & Silanus impatientiam nauseæ vitasset, & molestiam nauigandi; & Tiberius propter assiduam & ingrauescentẽ tussim medicamento vsus esset. Nam successorem Imperii Claudium patruum, nõ nisi in ludibrium reseruauit. 23

Cvm omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit: plenoque conuiuio singulas *infra se vicissim collocabat, vxore supra cubante. Ex his Drusillam vitiasse virginem, prætextatus adhuc, creditur: atque etiam in concubitu eius quondam 24

deprehenſus ab auia Antonia, apud quam ſimul educabantur. Mox * Lucio Caſſio Longino conſulari collocatam, abduxit, & in modum iuſtæ vxoris propalam habuit. heredem quoque bonorum atque Imperii æger inſtituit. Eadem defuncta, iuſtitium indixit: in quo riſiſſe, lauiſſe, cenaſſe cum parentibus, aut coniuge, liberisue, capitale fuit. Ac mæroris impatiens, cum repente noctuque profugiſſet ab vrbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petiit. Rurſusque inde propere rediit, barba capilloque promiſſo. Nec vmquam poſtea, quantiscumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, niſi per * nomen Druſillæ deierauit. Reliquas ſorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit; vt quas ſæpe exoletis ſuis proſtrauerit. quo facilius eas in cauſſa * Æmilii Lepidi condemnauit; quaſi adulteras, & inſidiarum aduerſus ſe conſcias. nec ſolū chirographa omnium requiſita fraude ac ſtupro diuulgauit; ſed & tres gladios in necem ſuam præparatos, Marti vltori, addito elogio, conſecrauit.

25 MATRIMONIA contraxerit turpius, an dimiſerit, an tenuerit, non eſt facile diſcernere. * Liuiam Oreſtillam C. Piſoni nubentem, cum ad officium & ipſe veniſſet, ad ſe deduci imperauit; intraque paucos dies repudiatam, biennio poſt releganit: quod repetiſſe vſum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibitum cenæ nuptiali, mandaſſe ad Piſonem contra accumbentem; *Noli vxorem meam premere:* ſtatimque e conuiuio * abduxiſſe eam ſecum; & proximo die edixiſſe, matrimonium ſibi repertum exemplo Romuli & Auguſti. Lolliam Paullinam, * C. Memmio conſulari, exercitus regenti nuptam, facta mentione auiæ eius, vt quondam pulcerrimæ, ſubito ex prouincia euocauit; ac perductam a marito, coniunxit ſibi; breuique miſſam fecit, interdicto cuiusquam in perpetuum coitu. Cæſoniam, neque facie inſigni, neque ætate integra, matremque iam ex alio viro trium filiarum; ſed luxuriæ ac laſciuiæ perditæ; & ardentius & conſtantius amauit: vt ſæpe chlamyde, peltaque, & galea * comatam, & iuxta adequitantem, militibus oſtenderit; * amicis vero etiam nudam. Quam enixam, vxorio nomine dignatus eſt; vno atque eodem die profeſſus, & maritum ſe eius, & patrem infantis ex ea natæ. Infantem autem, Iuliam Druſillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens, Mineruæ gremio impoſuit, alendamque & inſtituendam commendauit. Nec vllo firmiore indicio ſui ſeminis eſſe credebat, quam * feritatis: quæ illi quoque tanta iam tunc erat, vt infeſtis digitis, ora & oculos ſimul ludentium infantium inceſſeret.

26 LEVE ac frigidum ſit his addere, quo propinquos amicosque pacto tractauerit, Ptolemæum regis Iubæ filium, conſobrinum ſuum; (erat enim & is M. Antonii ex * Selena filia nepos) & in primis ipſum Macronem, ipſam Enniam adiutores Imperii; quibus omnibus pro neceſſitudinis iure, proque meritorum gratia, cruenta mors perſoluta eſt. Nihilo reuerentior leniorue erga Senatum: quosdam ſummis honoribus functos, ad eſſedum ſibi * occurrere togatos per aliquot paſſuum millia; & cenanti, modo ad pluteum, modo ad pedes ſtare ſuccinctos linteo, paſſus eſt: alios cum clam interemiſſet, citare nihilo minus vt viuos perſeuerauit; paucos poſt dies voluntaria morte periiſſe mentitus. COSS. oblitis de natali ſuo edicere, abrogauit Magiſtratum, fuitque per triduum ſine ſumma poteſtate reſpubl. Quæſtorem ſuum, in coniuratione nominatum, flagellauit veſte detracta, ſubiectaque militum pedibus, quo firme verberaturi inſiſterent. Simili ſuperbia violentiaque ceteros tractauit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fuſtibus abegit. Eliſi [que] per eum tumultum viginti amplius equites R. totidem matronæ ſuper innumeram turbam ceteram. Scenicis ludis, inter plebem & equitem cauſſam diſcordiarum ſerens, * decimas maturius dabat, vt equeſtria ab infimo quoque occuparentur. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantiſſimo Sole velis, * emitti quemquam vetabat: remotoque ordinario apparatu, * rabidis feris viliſſimos ſenio confectos, gladiatores quoque pegmares, patresfamiliarum notos, ſed inſignes debilitate aliqua corporis, ſubiiciebat. Ac non numquam horreis præcluſis, [populo] famem indixit.

SÆVITIAM

27 Sævitiam * ingenii per hæc maxime oſtendit. Cum ad ſaginam ferarum muneri præparatarum, carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotauit: & cuſtodiarum ſeriem recognoſcens, nullius inſpecto * elogio, ſtans tantummodo intra porticum mediam, * a caluo ad caluum duci imperauit. Votum exegit ab eo qui pro ſalute ſua gladiatoriam operam promiſerat: ſpectauitque ferro dimicantem: nec dimiſit niſi victorem, & poſt multas preces. Alterum, qui ſe periturum ea de cauſſa vouerat, cunctantem, pueris tradidit * verbenatum infulatumque; qui votum repoſcentes, per vicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere. Multos honeſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla & munitiones viarum, aut ad beſtias condemnauit, aut beſtiarum more quadrupedes cauea coercuit, aut medios ſerra diſſecuit. Nec omnes grauibus ex cauſſis; verum male de munere ſuo opinatos, vel quod numquam per Genium ſuum deieraſſent. Parentes, ſupplicio filiorum intereſſe cogebat. Quorum vni valetudinem excuſanti, lecticã miſit: alium e ſpectaculo pœnæ, epulis ſtatim [adhibuit,] atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. Curatorem munerum ac venationum, per continuos dies in conſpectu ſuo * catenis verberatum, non prius occidit, quam offenſus putrefacti cerebri odore. Atellanæ poetam, ob ambigui ioci verſiculum, media Amphitheatri arena igni cremauit. Equitem R. obiectum feris, cum ſe innocentem proclamaſſet; reduxit: * abſciſſaque lingua, rurſus induxit.

28 Revocatvm quemdam a vetere exſilio ſciſcitatus, quidnam ibi facere conſueſſet, reſpondente eo per adulationem; *Deos ſemper oraui, vt, quod euenit, periret Tiberius, & tu imperares*: opinans ſibi quoque exſules ſuos mortem imprecari, miſit circum inſulas qui vniuerſos * contrucidarent. Cum diſcerpi Senatorem concupiſſet, ſubornauit qui ingredientem Curiam, repente hoſtem publicum appellantes, inuaderent; graphiiſque confoſſum, lacerandum ceteris traderent. Nec ante ſatiatus eſt, quã membra, & artus, & viſcera hominis tracta per vicos, atq; ante ſe cõgeſta vidiſſet.

29 Immaniſſima facta augebat atrocitate verborum. Nihil magis in natura ſua laudare ſe ac probare dicebat, quam (vt ipſius verbo vtar) * ἀδιατρεψίαν. Monenti Antoniæ auiæ, tamquam parum eſſet non obedire; *Memento*, ait, * *omnia mihi, & in omnes licere.* Trucidaturus fratrem, quem metu venenorum præmuniri medicamentis ſuſpicabatur; *Antidotum*, inquit, *aduerſus Cæſarem?* Relegatis ſororibus, non ſolum inſulas habere ſe, ſed etiam gladios minabatur. Prætorium virum ex ſeceſſu Anticyræ, quam valetudinis cauſſa petierat, propagari ſibi commeatum ſæpius deſiderantem, cum mandaſſet interimi; adiecit, neceſſariam eſſe ſanguinis miſſionem, cui tam diu non * prodeſſet elleborum. Decimo quoque die, numerum puniendorum ex cuſtodia ſubſcribens, * rationem ſe purgare dicebat. Gallis Græcisque aliquot vno tempore condemnatis, gloriabatur Gallogræciam ſeſe ſubegiſſe.

30 Non temere in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt; perpetuo notoque iam præcepto; * *Ita feri, vt ſe mori ſentiat.* Punito per errorem nominis alio, quam quem deſtinauerat, ipſum quoque paria meruiſſe dixit. Tragicum illud ſubinde iactabat; *Oderint, dum metuant.* Sæpe in cunctos pariter Senatores, vt Seiani clientes, aut matris ac fratrum ſuorum delatores, inuectus eſt; prolatis libellis quos crematos ſimulauerat, defenſaque Tiberii ſæuitia, quaſi neceſſaria, cum tot criminantibus credendum eſſet. Equeſtrem ordinem, vt ſcenæ arenæque deuotum, aſſidue proſcidit. Infenſus turbæ fauenti aduerſus ſtudium ſuum exclamauit; *Vtinam populus R. vnam ceruicem haberet.* * Cumque Tetrinius latro poſtularetur; & qui poſtularent, Tetrinios eſſe ait. Retiarii tunicati, quinque numero, gregatim dimicantes, ſine certamine vllo totidem ſecutoribus ſuccubuerant: cum occidi iuberentur, vnus reſumta fuſcina, omnes victores interemit. Hanc vt crudeliſſimam cædem & defleuit edicto; & eos qui ſpectare ſuſtinuiſſent, exſecratus eſt.

31 Qveri etiam palam de conditione temporum ſuorum ſolebat; quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur. Auguſti * principatum, clade Variana; Tiberii, ruina * ſpectaculorum apud Fidenas, memorabilem factum: ſui obliuionem immi-

nere proſperitate rerum. Atque idemtidem exercituum cædes, famem, peſtilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat.

32 ANIMVM quoque remittenti, ludoque & epulis dedito, eadem dictorum factorumque ſæuitia aderat. Sæpe in conſpectu prandentis vel comiſſantis, ſeriæ quæſtiones per tormenta habebantur. Miles decollandi artifex, quibuſcumque e cuſtodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo ſignificauimus, cum multos e litore inuitaſſet ad ſe, * repente omnes præcipitauit. Quoſdam gubernacula apprehendenteis, contis remiſque * detruſit in mare. Romæ publico epulo ſeruum, ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confeſtim tradidit; vt manibus * abſciſſis, atque ante pectus * a collo pendentibus, præcedente titulo, qui cauſſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur. * Myrmillonem e ludo * rudibus ſecum batuentem, & ſponte poſtratum, confodit ferrea ſica, ac more victorum cum palma diſcurrit. Admota altaribus victima, ſuccinctus * poparum habitu, elato alte malleo, cultrarium mactauit. Lautiore conuiuio effuſus ſubito in cachinnos, COSS. qui iuxta cubabant, quidnam rideret, blande quærentibus: *Quid*, inquit, *niſi vno meo nutu iugulari vtrumque veſtrum ſtatim poſſe?*

33 INTER varios iocos, cum aſſiſtens ſimulacro Iouis, Apellem tragœdum conſuluiſſet, vter illi maior videretur, cunctantem flagellis diſcidit: collaudans ſubinde vocem deprecantis, quaſi etiam in gemitu prædulcem. Quoties vxoris vel amiculę collum exoſcularetur, addebat; *Tam bona ceruix, ſimulac iuſſero, demetur.* Quin & ſubinde iactabat, exquiſiturum * ſe vel fidiculis de Cæſonia ſua, * cur eam tantopere diligeret.

34 NEC minore liuore ac malignitate, quam ſuperbia ſæuitiaque, pæne aduerſus * omnis æui homines graſſatus eſt. Statuas virorum illuſtrium, ab Auguſto ex Capitolina area propter anguſtias in Martium campum * collatas, ita ſubuertit atque diſiecit, vt reſtitui * ſaluis titulis non * valuerint. Vetuitque poſt hac, viuentium cuiquam vſquam ſtatuam, aut imaginem niſi * conſulto ſe & auctore, poni. Cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis. Cur enim ſibi non licere, dicens, quod Platoni licuiſſet; qui eum e ciuitate, quam conſtituebat, eiecerit. Sed & Virgilii & Titi Liuii ſcripta & imagines, paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quorum alterum, vt nullius ingenii, minimæque doctrinæ: alterum, vt verboſum in hiſtoria, negligentemque carpebat. De iuris quoque conſultis, quaſi ſcientiæ eorum omnem vſum abiturus, ſæpe iactauit, * ſe, me hercle, effecturum ne quid reſpondere * poſſit præter * æquum.

35 VETERA familiarum inſignia nobiliſſimo cuique ademit: Torquato torquem; Cincinnato crinem; Cn. Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni * cognomen. Ptolemæum, de quo retuli, & accerſitum e regno, & exceptum honorifice, non alia de cauſſa repente percuſſit, quam quod edente ſe munus, ingreſſum ſpectacula, conuertiſſe hominum oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Pulcros, & comatos, quoties ſibi occurrerent, occipitio raſo deturpabat. Erat * Eſius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem & ſpeciem *coloſſeros* dictus. Hunc e ſpectaculis detractum repente & in arenam deductum, * Thraci, & mox hoplomacho comparauit: bisque victorem, conſtringi ſine mora iuſſit: & pannis obſitum, vicatim circumduci, ac mulieribus oſtendi, deinde iugulari. Nullus denique tam abiectæ conditionis, tamque extremæ ſortis fuit, cuius non commodis obtrectaret. * Nemorenſi regi, quod multos iam annos potiretur ſacerdotio, validiorem aduerſarium ſubornauit. Cum quodam die muneris, eſſedario * Porio, ob proſperam pugnam ſeruum ſuum manumittenti, ſtudioſius plauſum eſſet, ita ſe proripuit e ſpectaculis, vt calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus, & clamitans; dominum gentium populum ex re leuiſſima plus honoris gladiatori tribuentem, quam conſecratis principibus, aut præſenti ſibi.

36 PVDICITIÆ neque ſuæ, neque alienæ pepercit. M. Lepidum, * Mneſterem pantomimum, quoſdam obſides dilexiſſe fertur, commercio mutui ſtupri. Valerius * Catulus, conſulari familia iuuenis, ſtupratum a ſe, ac latera ſibi contubernio eius defeſſa, etiam vociferatus eſt. Super ſororum inceſta, & notiſſimum proſtitutæ

tutæ Pyrallidis amorem, non temere vlla illuſtriore femina abſtinuit: quas plerumque cum maritis ad cenam vocatis, præterque pedes ſuos tranſeuntes, diligenter ac lente, mercantium more conſiderabat; etiam faciem manu alleuans, ſi quæ pudore ſubmitterent. Quoties deinde libuiſſet, egreſſus triclinio, cum maxime placitam ſeuocaſſet, paullo poſt recentibus adhuc laſciuiæ notis, reuerſus vel laudabat palam, vel vituperabat; ſingula *numerans bona malaue corporis atque concubitus. Quibusdam, abſentium maritorum nomine, repudium ipſe miſit, iuſſitque in acta referri.

37 *NEPOTINIS ſumtibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit; commentus nouum balnearum vſum, portentoſiſſima genera ciborum atque cenarum: vt calidis frigidisque vnguentis lauaretur: pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet: conuiuiis ex auro panes & opſonia apponeret: *Aut frugi hominem eſſe oportere* dictitans, *aut Cæſarem*. Quin & nummos non mediocris ſummæ, e faſtigio baſilicæ Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebem. Fabricauit & *δεκήρεις Liburnicas, gemmatis puppibus, verſicoloribus velis; magna thermarum, & porticuum, & tricliniorum laxitate; magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus diſcumbens *de die inter *choros ac ſymphonias, litora Campaniæ peragraret. In exſtructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione poſthabita, nihil tam efficere concupiſcebat, quam quod poſſe effici negaretur. Et iactæ itaque moles infeſto ac profundo mari, exciſæ rupes duriſſimi ſilicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cum moræ culpa capite lueretur. Ac ne ſingula enumerem, immenſas opes, totumque illud Tiberii Cæſaris, vicies ac ſepties millies LLS. non toto vertente anno abſumſit.

38 EXHAVSTVS igitur atque egens, ad rapinas conuertit animum, vario & exquiſitiſſimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere. Negabat iure ciuitatem Romanam vſurpare eos, quorum maiores ſibi poſterisque eam impetraſſent, niſi filii eſſent. Neque enim intelligi debere poſteros vltra hunc gradum. Prolataque diuorum Iulii & Auguſti diplomata, vt vetera & obſoleta* deflebat. Arguebat & perperam editos *cenſus, quibus poſtea quacumque de cauſſa quidquam incrementi acceſſiſſet. *Teſtamenta Primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii, neque illum neque ſe heredem reliquiſſent, vt ingrata reſcidit. Item ceterorum, vt irrita & vana, *quoscumque quis diceret herede Cæſare mori deſtinaſſe. Quo metu iniecto, cum iam & ab ignotis inter familiares, & a parentibus inter liberos palam heres nuncuparetur, deriſores vocabat; quod poſt nuncupationem viuere perſeuerarent: & multis venenatas* matteas miſit. Cognoſcebat autem de talibus cauſſis, taxato prius modo ſummæ, ad *quem conficiendum conſideret: confecto demum excitabatur. Ac ne paullulum quidem moræ patiens, ſuper XL reos quondam ex diuerſis criminibus vna ſententia condemnauit: gloriatusque eſt *expergefactæ ſomno Cæſoniæ, quantum egiſſet dum ea meridiaret. Auctione propoſita, reliquias omnium ſpectaculorum ſubiecit, & venditauit; exquirens per ſe pretia, & vsque eo extendens, vt quidam immenſo coacti quædam emere, ac bonis exuti, venas ſibi inciderent. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitum a Caio præconem, ne prætorium virum, crebro capitis motu nutantem ſibi, præteriret: nec licendi finem factum, quoad XIII gladiatores LLS. nonagies ignoranti addicerentur.

39 IN Gallia quoque, cum damnatarum ſororum ornamenta, & ſupellectilem, & ſeruos, atque etiam liberos, immenſis pretiis vendidiſſet: inuitatus lucro, quidquid inſtrumenti veteris aulæ erat, ab vrbe repetiit: comprehenſis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis, & piſtrinenſibus iumentis: adeo, vt & panis Romæ ſæpe deficeret, & litigatorum plerique, quod occurrere abſentes ad vadimonium non poſſent, cauſſa caderent. Cui inſtrumento diſtrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit; modo auaritiæ ſingulos increpans, & quod nō puderet eos locupletiores eſſe, quam ſe: modo pœnitentiam ſimulans, quod principalium rerum priuatis copiam faceret. Compererat prouincialem locupletem ducenta LLS. numeraſſe vocatoribus, vt per fallaciam cōuiuio interponeretur; nec tulerat moleſte tam magno æſtimari honorē cenæ ſuæ. Huic poſtero die ſedenti in auctione, miſit qui

nescio quid friuoli ducentis millibus traderet; diceretque cenaturum apud Cæsarem, vocatu ipsius.

40 VECTIGALIA noua atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per Centuriones Tribunosque prætorianos exercuit; nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis, quæ tota vrbe venirent, certum * statumque exigebatur. Pro litibus atque iudiciis vbicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur: nec sine pœna, si quis composuisse vel donasse negotium conuinceretur. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octaua; ex capturis prostitutarum, quantum quæque vno concubitu mereret. Additumque ad caput legis, vt tenerentur publico, & quæ meretricium, * quæue lenocinium fecissent: nec non & matrimonia obnoxia essent.

41 * HVIVSMODI vectigalibus indictis, neque propositis, cum per ignorantiam scripturæ multa commissa fierent, tamdem flagitante * populo R. proposuit quidem legem: sed & minutissimis litteris, & angustissimo loco; vti ne cui describere liceret. Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in Palatio constituit: * distinctisque & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ ingenuique starent, misit circum fora & basilicas nomenclatores, ad inuitandos * in libidinem iuuenes senesque: præbita aduenientibus * pecunia fenebris, appositique qui nomina palam subnotarent, quasi adiuuantium Cæsaris reditus. Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens, plus mendacio, atque etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo collusori demandata vice sua, progressus in atrium domus, cum prætereuntes duos equites R. locupletes sine mora corripi confiscarique iussisset; exsultans rediit, glorians que numquam se prosperiore alea vsum.

42 FILIA vero nata, paupertatem, * nec iam Imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atque dotem puellæ recepit. Edixit & strenas ineunte anno se recepturum: stetitque in vestibulo ædium * Kal. Ianuariis ad captandas stipes; quas plenis ante eum manibus ac sinu, omnis generis turba fundebat. Nouissime contrectandæ pecuniæ cupidine incensus, [sæpe] super immensos aureorum aceruos patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore aliquamdiu volutatus est.

43 MILITIAM resque bellicas semel attigit, neque ex destinato, sed cum ad visendum nemus flumenque * Clitumni, Meuaniam processisset: admonitus de supplendo numero Batauorum, quos circa se habebat, expeditionis Germanicæ * impetum cepit: neque distulit, sed legionibus & auxiliis vndique excitis, * delectibus * vndique acerbissime actis, contracto & omnis generis commeatu, * quantum numquam ante, iter ingressus est: con fecitque modo tam festinanter & rapide, vt prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerentur: interdum adeo segniter & delicate, vt * octophoro veheretur, atque a propinquarum vrbium plebe verri sibi vias & conspergi propter puluerem exigeret.

44 POSTQVAM castra attigit, vt se acrem & seuerum ducem ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex diuersis locis adduxerant, cum ignominia dimisit. At in exercitu recensendo, plerisque Centurionum maturis iam, & non nullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit; caussatus senium cuiusque & imbecillitatem: ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad * sexcentorum millium summam recidit. Nihil autem amplius, quam * Adminio Cinobellini Britannorum regis filio, qui pulsus a patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quasi vniuersa tradita insula, magnificas Romam litteras misit; * monitis sæpe latoribus, vt vehiculo ad forum vsque & Curiam pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente Senatu, COS S. traderent.

45 MOX deficiente belli materia paucos de custodia Germanos traiici, occulique trans Rhenum iussit: ac sibi post prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nuntiari. Quo facto, proripuit se cum amicis, & parte equitum prætorianorum, in proximam siluam: truncatisque * arboribus, & in modum tropæorum adornatis, * ad lumina reuersus, eorum quidem qui secuti non essent, timiditatem & ignauiam corripuit: comites autem & participes victoriæ, nouo genere ac nomine coronarum donauit;

donauit; quas, distinctas Solis ac Lunæ, siderumque specie, exploratorias appellauit. Rursus obsides quosdam abductos e litterario ludo, clamque præmissos, deserto repente conuiuio cum equitatu insecutus, veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit: in hoc quoq; *nimio præter modum intemperans. Repetita cena, renuntiantes coactum agmen, sicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Virgilii versu, Durarent, secundisque se rebus seruarent. Atque inter hæc absentem Senatum populumque grauissimo obiurgauit edicto, quod Cæsare prœliante, & tantis *discriminibus obiecto, *intempestiua conuiuia, Circum & Theatra, & amœnos secessus celebrarent.

46 POSTREMO, quasi perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani, ac balistis machinisque dispositis, nemine gnaro *ac opinante quidnam cœpturus esset, repente vt conchas legerent, galeasque & sinus replerent, imperauit; spolia Oceani vocans, Capitolio Palatioque debita. Et in indicium victoriæ altissimam turrem excitauit; ex qua, vt [ex] Pharo, noctibus ad regendos nauium cursus, ignes emicarent: pronuntiatoque militi donatiuo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus; *Abite*, inquit, *læti; abite locupletes.*

47 CONVERSVS hinc ad curam triumphi, præter captiuos & transfugas barbaros, Galliarum quoq; procerissimum quemq;, & (vt ipse dicebat) ἀξιοθριάμβευτοι, ac non nullos ex principibus, legit ac seposuit ad pompam: coegitq; non tantum rutilare & submittere comam, sed & sermonē Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam triremes, quibus introierat Oceanū, magna ex parte itinere terrestri Romam deuehi. Scripsit & procuratoribus, triumphū appararent quā minima summa, sed quantus numquā alius fuisset: quando in omniū hominū bona ius *haberent.

48 PRIVSQVAM prouincia decederet, consilium iniit nefandæ atrocitatis, legiones, quæ post excessum Augusti seditionem olim mouerant, contrucidandi; quod & patrem suum Germanicum ducem, & se infantem tunc obsedissent. Vixque a tam præcipiti cogitatione reuocatus, inhiberi nullo *potuit modo, quin decimare velle perseueraret. Vocatos itaq; ad concionem inermes, atque etiam *gladiis depositis, equitatu armato *circumsedit. Sed cum videret, suspecta re, plerosq; dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, *profugit concione: confestimque vrbem petiit, deflexa omni acerbitate in Senatum, cui *animaduertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur; querens inter cetera, fraudatum se iusto triumpho; cum ipse paullo ante, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis pœna denūtiasset.

49 ADITVS ergo in itinere a legatis amplissimi ordinis, vt maturaret orantibus; quam maxima voce, *Veniam*, inquit, *veniam; & hic mecum*; capulum gladii crebro verberans quo cinctus erat. Edixit & reuerti se, sed iis tantum qui optarent, equestri ordini & populo. nam se neque ciuem, neque principem Senatui amplius fore. Vetuit etiam quemque Senatorum sibi occurrere: atque *omisso vel dilato triumpho, ouans vrbem natali suo ingressus est. Intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, & aliquanto maiora moliens. Siquidem proposuerat Antium, deinde *Alexandriam commigrare, interemto prius vtriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diuerso titulo: alteri GLADIVS, alteri PVGIO index erat. Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum. Inuenta & arca ingens, variorum venenorum plena: quibus mox a Claudio demersis, infecta maria traduntur non sine piscium exitio, quos *enectos æstus in proxima litora eiecit.

50 STATVRA fuit eminenti, *pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis & crurum, & oculis & temporibus concauis, fronte lata & torua; capillo raro, ac circa verticem nullo; hirsutus cetera. quare transeunte eo, prospicere ex superiore parte, aut omnino quacumque de caussa capram nominare, criminosum & *exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac tetrum, etiam ex industria *efferabat; componens ad speculum in omnem terrorem ac formidinem. Valetudo ei *neque corporis, neque animi constitit. Puer comitiali morbo vexatus; in adolescentia ita patiens laborum erat, vt tamen nō numquam subita *deuexione ingredi, stare, colligere semet ac sufferre vix posset. Mentis valetudinē & ipse senserat;

ac ſubinde de ſeceſſu, deque purgando cerebro cogitauit. Creditur potionatus a Cæſonia vxore, amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit. Incitabatur * inſomnio maxime. neque enim plus quam tribus nocturnis horis quieſcebat: ac ne his quidem placida quiete, ſed pauida miris rerum imaginibus; vt qui inter ceteras, pelagi quondam ſpeciem colloquentem ſecum videre viſus ſit. Ideoque magna parte noctis, vigiliæ cubandique tædio, nunc toro reſidens, nunc per longiſſimas porticus vagus, inuocare identidem atque exſpectare lucem conſueuerat.

51 NON immerito mentis valetudini attribuerim diuerſiſſima in eodem vitia, ſummam confidentiam; & contra, nimium metum. Nam qui deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua & * fulgura conniuere, caput obuoluere; ad [vero] maiora, proripere ſe e ſtrato, ſub lectumque condere ſolebat. Peregrinatione quidem Sicilienſi, irriſis multorum locorum miraculis, repente a Meſſana noctu profugit, * Ætnæi verticis fumo ac murmure pauefactus. Aduerſus barbaros quoque minaciſſimus, cum trans Rhenum inter anguſtias denſumque agmen iter eſſedo faceret, dicente quodam, non mediocrem fore conſternationem, ſicunde hoſtis appareat, equum illico conſcendit: ac propere verſus ad pontes, vt eos calonibus & impedimentis ſtipatos reperit, impatiens moræ, per manus ac ſuper capita hominum translatus eſt. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & ſubſidia fugæ, claſſes apparabat; vno ſolatio acquieſcens, * transmarinas * ſibi ſuperfuturas prouincias, ſi victores Alpium iuga, vt Cimbri; vel etiam vrbem, vt Senones quondam, occuparent. vnde credo percuſſoribus eius poſtea conſilium natum, apud tumultuantes [milites] ementiendi, ipſum ſibi manus intuliſſe, nuntio malæ pugnæ perterritum.

52 VESTITV, calceatuque, & cetero habitu, neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem, ac denique [non] humano ſemper vſus eſt. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas, manuleatus & armillatus in publicum proceſſit; aliquando ſericatus, & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in * ſpeculatoria caliga; non numquam ſocco muliebri; plerumq; vero * aurea barba, fulmen tenens, * ac fuſcinam, aut caduceum, deorum inſignia; atque etiam Veneris cultu conſpectus eſt. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem aſſidue geſtauit: interdum & magni Alexandri thoracem, repetitum e conditorio eius.

53 * E diſciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quamtumuis facundus & promtus: vtique ſi perorandum in aliquem eſſet, irato & verba & ſententiæ ſuppetebant: pronuntiatio quoque & vox; vt neque eodem loci præ ardore conſiſteret, & exaudiretur a procul ſtantibus. Peroraturus, ſtricturum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur: lenius comtiusque ſcribendi genus adeo contemnens, * vt Senecam tum maxime placentem, commiſſiones meras [componere,] & arenam eſſe ſine calce diceret. Solebat etiam proſperis oratorum actionibus reſcribere, & magnorum in Senatu reorum accuſationes defenſionesque meditari: ac, prout ſtylus ceſſerat, vel onerare ſententia ſua quemque, vel ſubleuare: equeſtri quoque ordine ad audiendum inuitato per edicta.

54 SED & aliorum generum artes ſtudioſiſſime, * & diuerſiſſimas exercuit. * Thrax & auriga, idem cantor atque ſaltator, batuebat * pugnatoriis armis. Aurigabat exſtructo plurifariam Circo. Canendi ac ſaltandi voluptate ita efferebatur, vt ne publicis quidem ſpectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret; & geſtum hiſtrionis, quaſi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de cauſſa * videtur eo die quo periit, peruigilium indixiſſe, quam vt initium in ſcenam prodeundi licentia temporis auſpicaretur. Saltabat autem non numquam etiam noctu. Et quondam tres conſulares ſecunda vigilia in Palatium accitos, multaque & extrema metuentes, ſuper pulpitum collocauit: deinde repente magno tibiarum & * ſcabellorum crepitu, cum palla tunicaque talari proſiluit; ac deſaltato cantico, abiit. Atque hic tam docilis ad cetera, natare neſciit.

55 QVORVM vero ſtudio teneretur, omnibus ad inſaniam fauit. * Mneſterem pantomimum etiam inter ſpectacula oſculabatur: ac ſi quis ſaltante eo vel * leniter obſtreperet, detrahi iuſſum manu ſua flagellabat. Equiti Romano tumultuanti, per Centurionem denuntiauit, [vt] abiret ſine mora Oſtiam, perferretque ad Ptolemæum

mæum regem in Mauritaniam codicillos ſuos. quorum exemplum erat; *Ei quem iſtuc miſi, neque boni quidquam, neque mali feceris.* * Thraces quoſdam Germanis corporis cuſtodibus præpoſuit. Myrmillonum armaturas * reſcidit. Columbo victori, leuiter tamen ſaucio, venenum in plagam addidit; quod ex eo Columbinum appellauit. ſic certe inter alia venena ſcriptum ab eo repertum eſt. Praſinæ factioni ita addictus & deditus, vt cenaret in ſtabulo aſſidue, & maneret. Agitatori * Cythico comiſſatione quadam in apophoretis vicies LLS. contulit. * Incitato equo, cuius cauſſa pridie Circenſes, ne inquietaretur, viciniæ ſilentium per milites indicere ſolebat, præter equile marmoreum, & præſepe eburneum, præterque purpurea tegumenta, ac monile e gemmis, domum etiam, & familiam, & ſupellectilem dedit; quo lautius nomine eius inuitati, acciperentur: Cõſulatum quoq; traditur deſtinaſſe.

ITA bacchantem atque graſſantem, non defuit pleriſque * animus adoriri. Sed 56
* vna & altera conſpiratione detecta, aliis per inopiam occaſionis cunctantibus, duo conſilium communicauerunt, perfeceruntque; non ſine conſcientia potentiſſimorum libertorum præfectorumque prætorii; quod ipſi quoque, etſi falſo, in quadam coniuratione, quaſi participes nominati, ſuſpectos tamen ſe & inuiſos ſentiebant. Nam & ſtatim ſeductis magnam fecit inuidiam, diſtricto gladio affirmans ſponte ſe periturum, ſi & illis morte dignus videretur: nec ceſſauit ex eo criminari alterum alteri, atq; inter ſe omnes committere. * Cumque placuiſſet * Palatinis ludis ſpectaculo egreſſum meridie aggredi, primas ſibi partes Caſſius Chærea Tribunus cohortis prætoriæ, depopoſcit: quem Caius ſeniorem iam, vt mollem & effeminatum denotare omni probro conſuerat; & modo * ſignum petenti, Priapum aut Venerem dare; modo ex aliqua cauſſa agenti gratias, oſculandam manum offerre * formatam commotámque in obſcenum modum.

FVTVRÆ cædis multa prodigia exſtiterunt. Olympiæ ſimulacrum Iouis, 57
quod diſſolui transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, vt machinis labefactis opifices diffugerint. Superuenitque illico quidam, * Caſſius quoque nomine iuſſum ſe ſomnio affirmans immolare taurum Ioui. Capitolium Capuæ Idibus Martiis de cælo tactum eſt: item Romæ cella * Palatini atrienſis. Nec defuerunt qui cõiectarent altero oſtento periculum a cuſtodibus domino portendi: altero, cædem rurſus inſignem, qualis eodem die facta quondam fuiſſet. Conſulenti quoque de genitura ſua, Sulla mathematicus certiſſimam necem appropinquare affirmauit. Monuerunt & * ſortes Antiatinæ, vt a Caſſio caueret. qua cauſſa ille Caſſium Longinum Aſiæ tum proconſulem, occidendum delegauerat; immemor Chæream Caſſium nominari. Pridie quam periret, ſomniauit conſiſtere ſe in cælo iuxta ſolium Iouis: impulſumque ab eo dextri pedis pollice, & in terras præcipitatum. Prodigiorum loco habita ſunt etiam quæ forte illo ipſo die paullo prius acciderant. Sacrificans reſperſus eſt phœnicopteri ſanguine. Et pantomimus * Mneſter tragœdiam ſaltauit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis quibus rex Macedonum Philippus occiſus eſt, egerat. Et cum in * Laureolo mimo, in quo actor * proripiens ſe ruina ſanguinem * vomuit, [vt] plures ſecundarum certatim experimentum artis darent, cruore ſcena abundauit. Parabatur & in noctem ſpectaculum, quo argumenta inferorum per Ægyptios & Æthiopes explicarentur.

NONO Kalendas Februarias, hora * quaſi ſeptima, cunctatus an ad prandium 58
ſurgeret, * marceſcente adhuc ſtomacho pridiani cibi onere, tandem ſuadentibus amicis egreſſus eſt. Cum in crypta, per quam tranſeundum erat, pueri nobiles ex Aſia ad edendas in ſcena operas euocati, præpararentur, vt eos inſpiceret hortareturque, reſtitit: ac, niſi princeps gregis algere ſe diceret, redire ac repræſentare ſpectaculum voluit. Duplex * dehinc fama eſt. alii tradunt alloquenti pueros a tergo Chæream ceruicem gladio cæſim grauiter percuſſiſſe, præmiſſa voce; *Hoc age.* dehinc Cornelium Sabinum, alterum e coniuratis Tribunum, ex aduerſo traieciſſe pectus. alii, Sabinum, ſubmota per conſcios Centuriones turba, ſignum more militiæ petiſſe; & Caio Iouem dante, Chæream exclamaſſe, *Accipe * ratum*: reſpicientique maxillam ictu diſcidiſſe. Iacentem, contractiſque membris clamitantem ſe viuere, ceteri

vulneribus XXX confecerunt. Nam signum erat* omnium, * *Repete*. Quidam etiam per obscena ferrum adegerunt. Ad primum tumultum lecticarii cum asseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani, corporis custodes: ac non nullos ex percussoribus, quosdam etiam Senatores innoxios interemerunt.

59 VIXIT annis XXIX: imperauit triennio, & X mensibus, diebusque VIII. Cadauer eius clam in hortos Lamianos asportatum; & tumultuario rogo semiambustum leui cæspite obrutum est: postea per sorores ab exsilio reuersas erutum, *crematum, sepultumque. Satis constat, prius quam id fieret, hortorum custodes vmbris inquietatos: in ea quoque domo in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumta sit. Periit vna & vxor Cæsonia, gladio a Centurione confossa, & filia parieti illisa.

60 CONDITIONEM temporum illorum etiam per hæc æstimare quiuis * possit. Nam neque cæde vulgata statim creditum est: fuitque suspicio, ab ipso Caio famam cædis simulatam & emissam; vt eo pacto erga se hominum mentes deprehenderet. Neque coniurati cuiquam Imperium destinauerunt. Et Senatus in asserenda libertate adeo consensit, vt COSS. primo non in Curiam, quia Iulia vocabatur, sed in Capitolium conuocarent. Quidam vero sententiæ loco abolendam Cæsarum memoriam, ac diruenda templa censuerunt. Obseruatum autem notatumque est in primis, Cæsares omnes quibus Caii prænomen fuit, ferro periisse, iam inde ab eo qui Cinnanis temporibus sit occisus.

C. SVETONII TRANQVILLI D. CLAVDIVS CÆSAR, V.

1 PATREM Claudii Cæsaris Drusum, olim Decimum, mox Neronem prænomine, Liuia, cum Augusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία. Is Drusus in Quæsturæ Præturæq; honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli, Oceanum septemtrionalem primus Romanorum ducum nauigauit: trans[q;] Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ nunc adhuc * *Drusinæ* vocantur. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere vltra sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ouandi ius, & triumphalia ornamenta percepit: ac post Præturam confestim inito Consulatu, atque expeditione repetita, supremum diem morbo * obiit, in æstiuis castris, quæ ex eo * *scelerata* sunt appellata. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obuiis scribarum decuriis, ad vrbem deuectum, sepultumque est in Martio campo. Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitauit; circa quem deinceps * stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque ciuitates publice supplicarent. Præterea Senatus inter alia complura, marmoreum arcũ cum tropæis via Appia decreuit, & *Germanici* cognomen ipsi posterisque eius. Fuisse autem creditur non minus gloriosi, quam ciuilis animi. Nam ex hoste super victorias, opima quoque spolia captasse, summoque sæpius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus; nec dissimulasse vmquam, pristinum se reipub. statum, * quandocumque posset, restituturum. Vnde existimo non nullos tradere ausos, suspectum eum Augusto, reuocatumque ex prouincia: &, quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne prætermitterem, retuli, quam quia verum aut verisimile putem: cum Augustus tantopere & viuum dilexerit, vt coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in Senatu professus est; & defunctum ita pro concione laudauerit, vt deos precatus sit, similes ei Cæsares suos facerent; sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent.

dissent. Nec contentus, elogium tumulo eius versibus compositis a se * insculpsisse, etiam vitæ memoriam * prosa oratione composuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit; verum tres omnino reliquit, Germanicum, Liuillam, Claudium.

CLAVDIVS natus est, * Iulo Antonio, Fabio * Africano COSS. Kalend. * Au- 2
gustis, Lugduni, eo ipso die quo primum ara ibi Augusto dedicata est; appellatusque *Tiberius Claudius Drusus.* Mox fratre maiore in Iuliam familiam adoptato, *Germanici* cognomen assumsit. Infans autem relictus a patre, ac per omne fere pueritiæ atque adolescentiæ tempus, variis & tenacibus morbis conflictatus est: adeo vt animo simul & corpore hebetato, ne progressa quidem ætate, vlli publico priuatoque muneri habilis existimaretur. Diu etiam atque * post tutelam receptam, alieni arbitrii, & sub pædagogo fuit: quem barbarum, & olim superiumentarium, ex industria sibi appositum, vt se quibuscumque de caussis quam sæuissime coerceret, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eamdem valetudinem, & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus * nouo more præsedit: & togæ virilis die, circa mediam noctem, sine sollenni officio lectica in Capitolium latus est.

DISCIPLINIS tamen liberalibus ab ætate prima non mediocrem operam 3
dedit, ac sæpe experimenta cuiusque etiam publicauit. Verum ne sic quidem quidquam dignitatis assequi, aut spem de se commodiorem in posterum facere potuit. Mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum a natura, sed tantum inchoatum: ac si quem * socordiæ argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta, pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime; non monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internuntios solita. Soror Liuilla, cum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam & tam indignam sortem * populo R. palam & clare detestata est. Nam [&] auunculus maior Augustus quid de eo in vtramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui.

COLLOCVTVS *sum cum Tiberio, vt mandasti mea Liuia, quid nepoti tuo Tiberio* 4
faciundum esset ludis Martialibus. Consentit autem vterque nostrum, semel esse nobis statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est ἄρτιος, *vt ita dicam,* ὁλόκληρος, *quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos & gradus perducendus sit, per quos frater eius * perductus fuit? Sin autem* ἠλαττῶσθαι *sentimus eum,* καὶ βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος, καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, *præbenda materia deridendi & illum & nos non est hominibus,* τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσι. *Nam semper æstuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus,* μὴ * προϋποκειμένου ἡμῖν, *posse arbitremur eum gerere honores, nec ne. In præsentia tamen, quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus se ab * Silani filio, homine sibi affini admoneri, ne quid faciat quod * conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses ex puluinari, non placet nobis. expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum, non placet nobis, aut esse Romæ Latinarum diebus. Cur enim non præficitur vrbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Liuia, sententias; quibus placet semel de tota re aliquid constitui: ne semper inter spem & metum fluctuemus. Licebit autem, si voles, Antoniæ quoque nostræ des i. anc partem epistolæ huius legendam.* * Rursus [alteris litteris;] *Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie inuitabo ad cenam; ne solus cenet cum suo Sulpicio & Athenodoro: qui vellem diligentius & minus* μετεώρως *deligeret sibi aliquem, cuius * motum, & habitum, & incessum imitaretur misellus.* * Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖσι σπουδαίοις λίαν. *vbi non aberrauit eius animus, satis apparet* ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Item [tertiis litteris:] *Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream, nisi mea Liuia admiror. N. ām qui tam* ἀσαφῶς *loquatur, qui possit, cum declamat,* σαφῶς *dicere quæ dicenda sunt, non vi.eo.* Nec dubium est, * quin post hæc Augustus constituerit, & reliquerit eum nullo præter auguralis sacerdotii honore impertitum: * ac ne heredem quidem, nisi inter tertios, ac pæne extraneos, * e parte sexta nuncuparet; legato [que] non amplius quam octingentorum sestertiorum prosecutus.

TIBERIVS patruus, petenti honores, consularia ornamenta detulit. Sed instan- 5

tius legitimos flagitanti,id ſolum codicillis reſcripſit,quadraginta aureos in Saturnalia & * Sigillaria[ſe] miſiſſe ei. Tunc demum abiecta ſpe dignitatis, ad otium conceſſit; modo in hortis * & ſuburbano, modo in Campaniæ ſeceſſu delitescens: atque ex contubernio ſordidiſſimorum hominum, ſuper veterem ſegnitiæ notam, * ebrietatis & aleæ quoque infamiam ſubiit.

6 *Cvm interim, quamquam hoc modo agenti, numquam aut officium hominum, aut reuerentia * publica defuit. Equeſter ordo bis patronum eum perferendæ pro ſe legationis elegit: ſemel,cum deportandum Romam corpus Auguſti humeris ſuis a coss. expoſcerent: iterum, cum oppreſſum Seianum apud eosdem gratularentur. Quin & ſpectaculis aduenienti aſſurgere, & lacernas deponere ſolebant. Senatus quoque,vt ad numerum ſodalium Auguſtalium ſorte ductorum extra ordinem * adiiceretur, cenſuit: & mox, vt domus ei, quam incendio amiſerat, publica impenſa reſtitueretur,dicendæque inter conſulares ſententiæ ius eſſet. Quod decretum abolitum eſt,excuſante Tiberio imbecillitatem eius,ac damnum liberalitate ſua reſarturum pollicente. qui tamen moriens [&]in tertiis heredibus eum ex parte tertia nuncupatum,legato etiam circa * ſeſtertia vicies proſecutus,cōmendauit inſuper exercitibus,[ac] Senatui populoque R. inter ceteras neceſſitudines nominatim.

7 Svb Caio demum fratris filio, ſecundam exiſtimationem circa initia Imperii omnibus lenociniis colligente,honores auſpicatus, Conſulatum geſſit vna per duos menſes: euenitque vt primitus ingredienti cum faſcibus forum, præteruolans aquila dexteriore humero conſideret. Sortitus eſt & de altero Conſulatu in quartum annum: præſeditque non numquam ſpectaculis in Caii vicem,acclamante populo, *Feliciter,partim patruo Imperatoris, partim Germanici fratri.*

8 Nec eo minus contumeliis obnoxius vixit. Nam &,ſi paullo ſerius ad * prædictam cenæ horam occurriſſet, non niſi ægre, & circuito demum triclinio recipiebatur: & quoties poſt cibum * obdormiſceret, quod ei * fere accidebat,olearum ac palmularum oſſibus inceſſebatur: interdum ferula flagroue, velut per ludum,excitabatur a * tropæis. Solebant & manibus ſtertentis ſocci induci,vt repente expergefactus faciem ſibi confricaret.

9 Sed ne diſcriminibus quidem caruit. primum, in ipſo Conſulatu,quod Neronis & Druſi fratrum Cæſaris ſtatuas ſegnius locandas ponendasque curaſſet, pæne honore ſubmotus eſt: deinde extraneo, vel etiam domeſticorum aliquo deferente, aſſidue varieque inquietatus. Cum vero detecta eſſet Lepidi & Gætulici coniuratio,miſſus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitæ periculum adiit: indignante ac fremente Caio, patruum potiſſimum ad ſe miſſum, quaſi ad puerum regendum: adeo vt non defuerint qui traderent, præcipitatum quoque in flumen, ſicut veſtitus aduenerat. Atque ex eo numquam non in Senatu nouiſſimus conſularium ſententiam dixit; ignominiæ cauſſa poſt omnes interrogatus. Etiam cognitio falſi teſtamenti recepta eſt,in quo & ipſe ſignauerat. Poſtremo etiam ſeſtertium octogies pro * introitu noui ſacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, vt * cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege prædiatoria * venalis pependerit ſub edicto præfectorum.

10 Per hæc ac talia,maxima ætatis parte transacta,quinquageſimo anno Imperium cepit, quantumuis mirabili caſu. Excluſus inter ceteros ab inſidiatoribus Caii, cum quaſi ſecretum eo deſiderante turbam ſubmouerent, in diætam cui nomen eſt Hermeum,receſſerat. Neque multo poſt,rumore cædis exterritus,prorepſit ad ſolarium proximum: interque prætenta foribus vela ſe abdidit: latentem diſcurrens forte gregarius miles,animaduerſis pedibus,e ſtudio ſciſcitandi quisnam eſſet,agnouit: extractumque, & præ metu ad genua ſibi accidentem, Imperatorem ſalutauit. Hinc ad alios commilitones fluctuantes, nec quidquam adhuc quam frementes, perduxit. Ab his lecticæ impoſitus, &, quia * ſerui diffugerant, viciſſim ſuccollantibus in caſtra delatus eſt,triſtis ac trepidus, miſerante obuia turba,quaſi ad pœnam raperetur inſons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctauit, aliquanto minore ſpe quam fiducia. Nam Conſules cum Senatu & cohortibus vrbanis, forum Capitoliumq; * occuparunt,aſſerturi communem libertatem: accitusq; & ipſe

per

per Tribunum pleb. in Curiam ad suadenda quæ viderentur, vi se & necessitate teneri respondit. *Postero vero die, Senatu segniore in exsequendis conatibus per tædium ac dissensionem diuersa censentium, & multitudine quæ circumstabat, vnum rectorem iam & nominatim exposcente, * armatos pro concione iurare in nomen suum passus est: promisitque singulis * quinadena LLS. primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pigneratus.

11 IMPERIO stabilito, nihil antiquius duxit quam id biduum quo de mutando reipubl. statu hæsitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam & obliuionem in perpetuum sanxit, ac præstitit; Tribunis modo ac Centurionibus paucis e coniuratorum in Caium numero interemtis, exempli simul caussa, & quod suam quoque cædem depoposcisse cognouerat. Conuersus hinc ad officia pietatis, iusiurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quam per Augustum. Auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum * Augusteo similem, decernendum curauit. Parentibus inferias publicas, & hoc amplius patri Circenses annuos natali die, matri carpentum *quod per Circum duceretur, & cognomen Augustæ, *ab auia recusatum. Ad fratris memoriam per omnem occasionem celebratam, comœdiam quoque Græcam Neapolitano certamine * docuit, ac de sententia iudicum coronauit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum, ac sine grata mentione transmisit; testatus quondam per edictum tanto impensius petere se vt natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset & aui sui Antonii. Tiberio marmoreum arcum iuxta Pompeii Theatrum, decretum quidem olim a Senatu, verum omissum, peregit. Caii quoque etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamuis exordium principatus sui, vetuit inter * festos referri.

12 * AC in semet augendo parcus atque ciuilis, prænomine Imperatoris abstinuit; nimios honores recusauit, sponsalia filiæ, natalemque geniti nepotis, silentio ac tantum domestica religione transegit. Neminem exsulum, nisi ex Senatus auctoritate, restituit. Vt sibi in Curiam Præfectum Prætorii, Tribunosque militum secum inducere liceret; vtque rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precario exegit. Ius nundinarum in priuata prædia a Consulibus petiit: cognitionibus Magistratuum, vt vnus e*consiliariis, frequenter interfuit. Eosdem spectacula edentes, surgens & ipse cum cetera turba, voce ac manu veneratus est. Tribunis pleb. adeuntibus se pro Tribunali excusauit, quod propter angustias non posset audire eos nisi stantes. Quare in breui spatio tantum amoris fauorisque collegit, vt cum profectum eum Ostiam periisse ex insidiis nuntiatum esset, magna consternatione populus & militem quasi proditorem, & Senatum quasi parricidam, diris *exsecrationibus incessere non ante destiterit, quam vnus atque alter, & mox plures a Magistratibus in Rostra producti, saluum & appropinquare confirmarent.

13 NEC tamen expers insidiarum vsquequaque permansit; sed & a singulis, & per factionem, & denique ciuili bello infestatus est. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est: reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro præstolantes; alter, vt egressum Theatro; alter, vt sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. Conspirauerant autem ad res nouas Gallus Asinius, & * Statilius Coruinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes, assumtis compluribus libertis ipsius atque seruis. Bellum ciuile mouit Furius Camillus Scribonianus, Dalmatiæ legatus: verum intra * quinctum diem oppressus est, legionibus quæ sacramentum mutauerant, in pœnitentiam religione conuersis, postquam denuntiato ad nouum Imperatorem itinere, casu quodam * ac diuinitus, neque * aquila ornari, neque signa conuelli mouerique potuerunt.

14 CONSVLATVS super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos primos iunctim; sequentes per interuallum, quarto * quemque anno, * semestrem nouissimum, bimestres ceteros; tertium autem nouo circa principem exemplo, in locum demortui suffectus. Ius & Consul, & extra honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus sollennibus, non numquam festis quoque antiquitus, & religiosis. Nec semper * præscriptam legum secutus duritiam, lenitatemue multa-

rum, ex bono & æquo perinde vt afficeretur, medoratus eſt. Nam & iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidiſſent, reſtituit actiones, & in maiore fraude conuictos, legitimam pœnam ſupergreſſus, ad beſtias condemnauit.

15 In cognoſcendo autem ac decernendo mira varietate animi fuit: modo circumſpectus & ſagax; * modo inconſultus ac præceps: non numquam friuolus, amentique ſimilis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum qui diſſimulata vacatione, quam beneficio liberorum habebat, reſponderat, vt cupidum iudicandi dimiſit: alium interpellatum ab aduerſariis de propria lite, * negantemque cognitionis rem, ſed ordinarii iuris eſſe, agere cauſſam confeſtim apud ſe coegit, proprio negotio documentum * daturum, quam æquus iudex in alieno negotio futurus eſſet. Feminam non agnoſcentem filium ſuum, dubia vtrimque argumentorum fide, ad confeſſionem compulit, indicto matrimonio iuuenis. * Abſentibus ſecundum præſentes facillime dabat, * nullo delectu culpæ; niſi quis in aliqua neceſſitate ceſſaſſet. Proclamante quodam, præcidendas falſario manus, carnificem ſtatim acciri cum machæra menſaque laniona flagitauit. Peregrinitatis reum, orta inter aduocatos leui cõtentione, togatumne an palliatum dicere cauſſam oporteret, quaſi æquitatem integram oſtentans, mutare habitum ſæpius, & prout accuſaretur defenderetur ue, iuſſit. De quodam etiam negotio, ita ex tabella pronuntiaſſe creditur, ſecundum eos ſe ſentire, qui vera propoſuiſſent. Propter quæ vſque eo euiluit, vt paſſim ac propalàm contemtui eſſet. * Excuſans quidam teſtem e prouincia ab eo vocatum, negauit præſto eſſe poſſe, diſſimulata diu cauſſa: ac poſt longas demum interrogationes, *mortuus eſt*, inquit, * *Puteolis.* Alius gratias agens, quod reum defendi pateretur, adiecit; *Et tamen fieri ſolet.* Illud quoque a maioribus natu audiebam, adeo cauſſidicos patientia eius ſolitos abuti, vt deſcendentem e Tribunali non ſolum voce reuocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo * retinerent. Ac ne cui hæc mira ſint, litigatori Græculo vox in altercatione excidit, * καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός. Equitem quidem Romanum obſcenitatis in feminas reum, ſed falſo & ab * impotentibus inimicis conficto crimine, ſatis conſtat, cum ſcorta meritoria citari aduerſus ſe, & audiri pro teſtimonio videret, grauium & libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna ſtultitiæ & ſæuitiæ exprobratione ieciſſe in faciem eius, vt genam non leuiter * perſtrinxerit.

16 Gessit & Cenſuram intermiſſam diu poſt * Paullum Plancumque Cenſores: ſed hanc quoque inæqualiter, varioque & animo, & euentu. Recognitione equitum * iuuenem probri plenum, ſed quem pater probatiſſimum ſibi affirmabat, ſine ignominia dimiſit; habere dicens cenſorem ſuum. Alium corruptelis adulteriiſque famoſum, nihil amplius quam monuit, vt aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. addiditque, *Quare enim ego ſcio, quam amicam habeas?* Et cum orantibus familiaribus demſiſſet cuidam appoſitam notam, *Litura tamen*, inquit, * *exſtet.* * Splendidum virum, * Græciæque prouinciæ principem, verum Latini ſermonis ignarum, non modo albo iudicum eraſit, ſed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam niſi ſua voce, vtcumque quis poſſet, ac ſine patrono, rationem vitæ paſſus eſt reddere. Notauitque multos, & quoſdam inopinantes, & ex cauſſa noui generis, quod ſe inſcio, ac ſine commeatu Italia exceſſiſſent: quemdam vero & quod comes regis in prouincia fuiſſet; referens maiorum temporibus Rabirio Poſthumo, Ptolemæum Alexandriam, crediti ſeruandi cauſſa ſecuto, maieſtatis crimen apud iudices motum. Plures notare conatus, magna inquiſitorum negligentia, ſed ſuo maiore dedecore innoxios fere reperit; quibuſcumq; cælibatum, aut orbitatem, aut egeſtatem obiiceret, maritos, patres, opulentos ſe probantibus; eo quidẽ qui * ſibimet vim ferro intuliſſe arguebatur, illæſum corpus veſte depoſita oſtentante. Fuerunt & illa in Cenſura eius notabilia, quod eſſedum argenteum ſumtuoſe fabricatum, ac venale, ad Sigillaria redimi concidiq; coram imperauit: quodq; vno die XX edicta propoſuit: inter quæ duo, quorum altero admonebat, vt vberi vinearũ prouẽtu bene dolia picarentur: altero, nihil ęque facere ad viperæ morſum, quam taxi arboris ſucũ.

17 Expeditionem vnam omnino ſuſcepit, * eamque modicam. cum decretis ſibi a Senatu ornamentis triumphalibus, * leuiorem maieſtati principali titulum arbitraretur,

bitraretur, velletque iusti triumphi decus vnde acquireret, Britanniam potissimum elegit; neque * tentatam, vlli post * D. Iulium, & tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cum ab Ostia nauigaret, vehementi Circio bis pæne demersus est, prope Liguriam, iuxtaque Stœchadas insulas. Quare a Massilia * Gessoriacum vsque pedestri itinere confecto, inde transmisit: ac sine vllo prœlio aut sanguine * inter paucissimos dies parte insulæ in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense, Romam rediit; triumphauitque maximo apparatu. Ad cuius spectaculum commeare in vrbem non solum Præsidibus prouinciarum permisit, verum etiam exsulibus quibusdam: atque inter hostilia spolia, naualem coronam fastigio Palatinæ domus iuxta ciuicam fixit, traiecti & quasi domiti Oceani insigne. Currum eius Messallina vxor carpento secuta est. Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti; sed ceteri pedibus & in prætexta: Crassus Frugi equo phalerato, & in veste palmata, quod eum honorem iterauerat.

VRBIS annonæque curam sollicitissime semper egit. Cum Æmiliana pertinacius arderent, in * diribitorio duabus noctibus mansit: ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per * Magistratus ex omnibus vicis conuocauit: ac positis ante se cum pecunia fiscis, ad subueniendum hortatus est, * repræsentaturus pro opera dignam cuique mercedem. Arctiore autem annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio foro a turba, conuitiisque ac simul fragminibus panis ita * instratus, vt ægre nec nisi postico euadere in Palatium valuerit. Nihil non ex eo cogitauit ad inuehendos etiam * in tempore hiberno commeatus. Nam & negotiatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset; & naues mercaturæ caussa fabricantibus * magna commoda. 18

* CONSTITVIT pro conditione cuiusque ciuis vacationem * legis Papiæ Poppææ, Latinis ius Quiritum, feminis ius quatuor liberorum: quæ constituta hodieque seruantur. 19

OPERA magna potius, quam necessaria quam multa perfecit: sed vel præcipua, aquæductum a Caio inchoatum: item emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem: quamquam sciret ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum; alterum a D. Iulio sæpius destinatum, ac propter difficultatem omissum: Claudiæ aquæ gelidos & vberes fontes; quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio & Albudino nomen est: simulque riuum Anienis * noui lapideo opere in vrbem perduxit, diuisitque in plurimos & ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est, non minus compendii spe quam gloriæ, cum quidam priuato sumtu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absoluit ægre, & post vndecim annos; quamuis continuis XXX hominum millibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio, & ad introitum profundo iam solo mole obiecta. quam quo stabilius fundaret, nauem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat aduectus: congestisque pilis superposuit altissimam turrim, in exemplum * Alexandrini Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent. Congiaria populo sæpius distribuit. 20

SPECTACVLA quoque complura magnificaque edidit, non vsitata modo, ac solitis locis; sed & commenticia, & ex antiquitate repetita, & vbi præterea nemo ante eum. * Ludos dedicationis Theatri Pompeiani, quod ambustum restituerat, e Tribunali [posito] in orchestra commisit, cum prius apud superiores ædes supplicasset, perque mediam caueam, sedentibus ac silentibus cunctis, descendisset. Fecit & sæculares; quasi anticipatos ab Augusto, * nec legitimo tempori reseruatos: quamuis ipse in historiis suis prodat intermissos eos, Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Quare vox præconis irrisa est, inuitantis more sollenni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset; cum superessent adhuc qui spectauerant, & quidam histrionum producti olim, tunc quoque producerentur. Circenses frequenter etiam in Vaticano commisit, non numquam interiecta per quinos missus venatione. Circo vero maximo marmoreis carceribus, auratisque metis, quæ vtraque & tophina ac lignea 21

antea fuerant, exculto,* propria Senatoribus conſtituit loca, promiſcue ſpectare ſolitis. Ac ſuper quadrigarum certamina Troiæ luſum exhibuit; & Africanas, conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus Tribunis, ipſoque Præfecto: præterea Theſſalos equites; qui feros tauros per ſpatia Circi agunt, inſiliuntque defeſſos, & ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera plurifariam, ac multiplicia exhibuit. Anniuerſarium in caſtris prætorianis, ſine venatione apparatuque, iuſtum atque legitimum in ſeptis:* ibidem extraordinarium & breue, dierumque paucorum, quodque appellare cœpit *ſportulam:** quia primum daturum ſe dixerat, velut ad ſubitam * condictamque cenulam inuitare ſe populum. Nec vllo ſpectaculi genere *communior aut remiſſior erat; adeo vt oblatos victoribus aureos, prolataque ſiniſtra [manu.] pariter cum vulgo voce digitisque numeraret; ac ſæpe hortando rogandoque ad hilaritatem homines prouocaret, dominos idemtidem appellans, immiſtis interdum frigidis & *accerſitis iocis:* qualis eſt, vt cum *Palumbum poſtulantibus, daturum ſe promiſit, ſi captus eſſet. Illud quoque plane quamtumuis ſalubriter & in tempore, cum *eſſedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium fauore *indulſiſſet rudem, tabulam illico miſit, admonens populum, quantopere liberos ſuſcipere deberet, quos videret & gladiatori præſidio, gratiæque eſſe. Edidit & in Martio campo expugnationem direptionemq; opidi ad imaginem bellicam, & deditionem Britanniæ regum; præſeditq; paludatus. Quin & emiſſurus Fucinum lacum, naumachiam ante commiſit. Sed cum proclamantibus naumachiariis, *Aue Imperator; morituri te ſalutant*; reſpondiſſet, *Auete vos*: neq; poſt hanc vocem, quaſi venia data, quiſquam dimicare vellet, diu cunctatus an * omnes igni ferroq; abſumeret, tamdem e ſede ſua proſiluit: ac per ambitum lacus, nō ſine fœda vacillatione diſcurrens, partim minando, partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc ſpectaculo claſſis Sicula & Rhodia cōcurrerunt,* duodenarum triremium ſingulæ, exciente buccinā Tritone argēteo, qui e medio lacu per machinam emerſerat.

22 QVÆDAM circa cærimonias, ciuilemque & militarem [morem;] item circa omnium ordinum ſtatum, domi foriſque, aut correxit, aut exoleta reuocauit, aut etiam noua inſtituit. In cooptandis per collegia ſacerdotibus, neminem niſi iuratus nominauit: obſeruauitque ſedulo, vt quoties terra in vrbe mouiſſet, ferias aduocata concione Prætor indiceret: vtque ob * dira aut in vrbe, aut in Capitolio viſa, obſecratio haberetur; eamque ipſe iure *Max. Pont. commonito pro Roſtris populo, præiret. *Submotaque operariorum ſeruorumq; turba, rerum actum diuiſum antea in hibernos æſtiuoſque menſes, coniunxit.

23 IVRISDICTIONEM de fidei commiſſis quotannis, & tantum in vrbe delegari Magiſtratibus ſolitam, in perpetuum, atque etiam per prouincias poteſtatibus demandauit. *Capiti Papiæ-Poppææ legis, a Tiberio Cæſare, quaſi ſexagenarii generare non poſſent, *edito, abrogauit. Sanxit vt pupillis extra ordinem tutores a COSS. darentur: vtque hi quibus a Magiſtratibus prouinciæ interdicerentur, vrbe quoque, & Italia ſubmouērentur. Ipſe quoſdam nouo exemplo relegauit, vt vltra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe. De maiore negotio acturus, in Curia medius inter Conſulum ſellas, Tribunicio ſubſellio ſedebat. Commeatus a Senatu peti ſolitos, beneficii ſui fecit.

24 ORNAMENTA conſularia etiam * procuratoribus ducenariis indulſit. Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrem quoq; ademit. Latum clauum, quamuis initio affirmaſſet non lecturum [ſe] Senatorem niſi ciuis R. abnepotem, etiam libertini filio tribuit: ſed ſub conditione, ſi prius ab equite R. adoptatus eſſet. Ac ſic quoque reprehenſionem verens, etiam Ap. Cæcum * cenſorem, generis ſui * proauctorem, libertinorum filios in Senatum allegiſſe docuit: ignarus temporibus Appii, & deinceps aliquamdiu, *libertinos* dictos, non ipſos qui* manu mitterentur, ſed ingenuos ex his procreatos. Collegio Quæſtorum pro ſtratura viarum * gladiatorum munus iniunxit: detractaque Oſtienſi & * Gallica prouincia, curam ærarii Saturni reddidit: quam medio tempore Prætores, * aut vtique nunc Prætura functi, ſuſtinuerant. Triumphalia ornamenta Silano filiæ ſuæ ſponſo, nondum puberi dedit: maioribus vero natu, tam multis, tamq; facile, vt epiſtola communis legionum nomine

mine exstiterit,petentium vt legatis consularibus simul cum exercitu & triumphalia darentur, ne caussam belli quoquo modo quærerent. A. Plautio etiam ouationem decreuit:ingressoque vrbem obuiam progressus,& in Capitolium eunti,& inde rursus reuertenti,latus texit. Gabinio Secundo,Caucis gente Germanica superatis,* *Caucius* cognomen vsurpare concessit.

EQVESTREIS militias ita ordinauit,vt post cohortem,alam; post alam,Tribunatum legionis daret: stipendiaq; instituit,& imaginariæ militiæ genus, quod vocatur * *Super numerum*; quo absentes,& titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi caussa ingredi,etiam patrum decreto prohibuit. Libertinos,qui se pro equitibus Romanis agerent,publicauit. Ingratos,[&]de quibus patroni quererentur, reuocauit in seruitutem: aduocatisq; eorum negauit, se aduersus libertos ipsorum ius dicturum. Cum quidam ægra & affecta mancipia in insulam Æsculapii tædio medendi exponerent, [omnes qui exponerentur,] liberos esse sanxit,nec redire in dicionem domini,si conualuissent: quod si quis necare mallet quem,quam exponere, cædis crimine teneri. Viatores, ne per Italiæ opida,nisi aut pedibus,aut sella aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocauit. Peregrinæ conditionis homines vetuit vsurpare Romana nomina, dumtaxat gentilicia. Ciuitatem Romanam vsurpantes,in campo Esquilino securi percussit. Prouincias Achaiam & Macedoniam quas Tiberius ad curam suam transtulerat, Senatui reddidit. Lyciis, ob exitiabiles inter se discordias, libertatem ademit; Rhodiis, ob pœnitentiam veterum delictorum, reddidit. Iliensibus, quasi Romanæ gentis auctoribus, tributa in perpetuum remisit; recitata vetere epistola Græca Senatus populiq; R. Seleuco regi amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset. Iudæos impulsore * Chresto assidue tumultuantes Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit; simplicitate eorum & fiducia motus,quod in popularia deducti, cum animaduertissent Parthos & Armenios sedentes in * Senatu,ad eadem loca sponte transierant; nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam prædicantes. Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis,& tantum ciuibus sub Augusto interdictã,penitus aboleuit. Contra, sacra *Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus est. * Templum quoq; in Sicilia Veneris Erycinæ vetustate collapsum, vt ex ærario populi R. reficeretur, auctor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit,porca cæsa,ac vetere fetialium præfatione adhibita. Sed & hæc & cetera, totumq; adeo ex parte magna principatum, non tam suo quam vxorum libertorumque arbitrio administrauit: talis vbique plerumque,qualem esse eum aut expediret illis,aut liberet. 25

SPONSAS admodum adolescens duas habuit: Æmiliam Lepidam,Augusti proneptem; item Liuiam Medullinam, cui cognomen & Camillæ erat, e genere antiquo Dictatoris Camilli. Priorem, quod parentes eius Augustum offenderant, virginem adhuc repudiauit: posteriorem,ipso die qui erat nuptiis destinatus,ex valetudine amisit. Vxores deinde duxit Plautiam * Herculanillam, triumphali; & mox Æliam Pætinam, consulari patre. Cum vtraque diuortium fecit: sed cum Pætina, ex leuibus offensis; cum Herculanilla, ob libidinum probra, & homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messallinam, [Barbati Messallæ] consobrini sui filiam, in matrimonium accepit. Quam cum comperisset super cetera flagitia atque dedecora,C. Silio etiam nupsisse,dote inter * auspices consignata, supplicio affecit: confirmauitque pro concione apud prætorianos, * quatenus sibi matrimonia male cederent,permansurum se in cælibatu:ac nisi permansisset,non recusaturum confodi manibus ipsorum. Nec durare valuit, quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Pætinæ, quam olim exegerat; deque Lolliæ Paullinæ, quæ C. Cæsari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ, Germanici fratris sui filiæ,per * ius osculi, & blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornauit proximo Senatu, qui censerent cogendum se ad ducendum eam vxorem; quasi reip. maxime interesset: dandamq; ceteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. Ac vix vno interposito die, confecit nuptias:non repertis qui seque- 26

rentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cuius * officium nuptiarum & ipſe cum Agrippina celebrauit.

27 Liberos ex tribus vxoribus tulit: ex Herculanilla Druſum & Claudiam: ex Pætina Antoniam: ex Meſſallina Octauiam, & quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominauit. Druſum * Pompeium, puberem amiſit, pyro per luſum in ſublime iactato, & hiatu oris excepto ſtrangulatum; * cui & ante paucos dies filiam Seiani deſpondiſſet. Quo magis miror fuiſſe qui traderent, fraude a Seiano necatum. Claudiam ex liberto ſuo Botere conceptam, quamuis ante quinctum menſem diuortii natam, alique cœptam; exponi tamen ad matris ianuam, & nudam iuſſit abiici. Antoniam Cn. Pompeio Magno, deinde Fauſto Sullæ nobiliſſimis iuuenibus; Octauiam, Neroni priuigno ſuo collocauit, Silano ante deſponſatam. Britannicum vigeſimo Imperii die, inque ſecundo Conſulatu natum ſibi, paruulum etiam tum, & militibus pro concione, manibus ſuis geſtans; & plebi per ſpectacula, gremio aut ante ſe retinens, aſſidue commendabat: fauſtisq; * omnibus cum acclamantium turba proſequebatur. E generis Neronem adoptauit: Pompeium atque * Silanum non recuſauit modo, ſed & interemit.

28 Libertorum præcipuæ ſuſpexit Poſidem ſpadonem; quem etiam Britannico triumpho inter militares viros haſta pura donauit. nec minus Felicem; quem cohortibus & alis, prouinciæque Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritum. & Harpocram; cui lectica per vrbem vehendi, ſpectaculaque publice edendi ius tribuit. ac ſuper hos Polybium a ſtudiis; qui ſæpe inter duos coss. ambulabat. Sed ante omnes Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem a rationibus: quos decreto quoque Senatus, non præmiis modo ingentibus, ſed & quæſtoriis prætoriisque ornamentis ornari libenter paſſus eſt: tantum præterea acquirere & rapere, vt querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurde ſit dictum, Abundaturum, ſi a duobus libertis in conſortium reciperetur.

29 His, * vt dixi, vxoribusque addictus, non principem ſe, ſed miniſtrum egit. Compendio cuiusque horum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, ſupplicia largitus eſt: & quidem inſciens plerumque & ignarus. Ac, ne ſigillatim * minima quæque enumerem, reuocatas * liberalitates eius, iudicia * reſciſſa, ſuppoſitos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos; Ap. Silanum conſocerum ſuum, * Iuliasque, alteram Druſi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſione vlla data, occidit: item Cn. Pompeium, maioris filiæ virum; & L. Silanum, minoris ſponſum. ex quibus Pompeius, in concubitu dilecti adoleſcentuli confoſſus eſt: Silanus, abdicare ſe Prætura ante quartum Kalend. Ianuarias, morique initio anni * coactus, die ipſo Claudii & Agrippinæ nuptiarum. In quinque & triginta Senatores, trecentosque amplius equites R. tanta facilitate animaduertit, * vt de nece conſularis viri renuntiante Centurione, factum eſſe quod imperaſſet, negaret quidquam ſe imperaſſe, nihilo minus rem comprobaret; affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad vltionem Imperatoris vltro procurriſſent. Nam illud omnem fidem exceſſerit, quod nuptiis quas Meſſallina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipſe conſignauerit; inductus, quaſi de induſtria ſimularentur, ad auertendum transferendumque periculum, quod imminere ipſi per quædam oſtenta portenderetur.

30 Avctoritas dignitasque formæ non defuit, vel ſtanti, vel ſedenti, ac præcipue quieſcenti. Nam & prolixo, nec exili corpore erat: & ſpecie canitieque pulcra, opimis ceruicibus. Ceterum & ingredientem deſtituebant poplites minus firmi, & remiſſe quid vel ſerio agentem multa dehoneſtabant. Riſus indecens; ira turpior, ſpumante rictu, humentibus naribus: * præterea linguæ titubantia; caputque * tum ſemper, tum in quantulocumque actu vel maxime tremulum.

31 Valetvdine ſicut olim graui, ita princeps * perproſpera vſus eſt; excepto ſtomachi dolore. quo ſe correptum, etiam de conſciſcenda morte cogitaſſe dixit.

32 Convivia agitauit & ampla & aſſidua, ac fere patentiſſimis locis, vt plerumque * ſexceneni ſimul diſcumberent. * Conuiuatus & ſuper emiſſarium Fucini lacus, ac pæne ſubmerſus, cum emiſſa impetu aqua redundaſſet. Adhibebat omni

cenæ

cenæ & liberos ſuos cum pueris puellisque nobilibus; qui more veteri ad fulcra lectorum ſedentes veſcerentur. Conuiuæ, qui pridie ſcyphum aureum ſurripuiſſe exiſtimabatur, reuocato in diem poſterum calicem fictilem appoſuit. Dicitur etiam meditatus edictum, quo veniam daret * flatum crepitumque ventris in conuiuio emittendi; cum periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperiſſet.

33 CIBI vinique, quocumque & tempore & loco, appetentiſſimus. Cognoſcens quondam in Auguſti foro, * ictusque nidore prandii, quod in * proxima Martis æde Saliis apparabatur, deſerto Tribunali, * adſcendit ad ſacerdotes, vnaque diſcubuit. Nec temere vmquam * triclinio abſceſſit, niſi diſtentus ac * madens: & vt ſtatim ſupino, ac per ſomnum hianti, * pinna in os inderetur, ad exonerandum ſtomachum. Somni breuiſſimi erat. Nam ante mediam noctem plerumque vigilabat: vt tamen interdiu non numquam in iure dicendo obdormiſceret, vixque ab aduocatis de induſtria vocem augentibus excitaretur. Libidinis in feminas profuſiſſimæ, * marium omnino expers. * Alea ſtudioſiſſime luſit; de cuius arte librum quoque emiſit: ſolitus etiã in * geſtatione ludere; ita eſſedo alueoq; adaptatis, ne luſus cõfunderetur.

34 SÆVVM & ſanguinarium natura fuiſſe, magnis minimiſque apparuit rebus. Tormenta quæſtionum, pœnaſque parricidarum repræſentabat exigebatque coram. Cum ſpectare antiqui moris ſupplicium Tiburi concupiſſet, & deligatis ad palum noxiis carnifex deeſſet, accitum ab vrbe veſperam vsque opperiri perſeuerauit. Quocumque gladiatorio munere, vel ſuo vel alieno, etiam forte prolapſos iugulari iubebat, maxime retiarios, vt exſpirantium faciem videret. Cum par quoddam mutuis ictibus concidiſſet, cultellos ſibi paruulos ex vtroque ferro in vſum fieri ſine mora iuſſit. Beſtiariis * meridianiſque adeo delectabatur, * vt etiam prima luce ad ſpectaculum deſcenderet; & meridie, dimiſſo ad prandium populo, * perſederet: præterq; deſtinatos, etiam leui ſubitaq; de cauſſa, quoſdam committeret, de fabrorum quoque ac miniſtrorum, atque id genus numero, * ſi αὐτόματον, vel pegma, vel quid tale aliud parum ceſſiſſet. Induxit & vnũ ex nomẽclatoribus ſuis, ſicut erat togatus.

35 SED nihil æque quam timidus ac diffidens fuit. Primis Imperii diebus, quamquam (vt dixi(mus) iactator ciuilitatis, neque conuiuia inire auſus eſt, niſi * vt ſpiculatores cum lanceis circumſtarent, militeſque vice miniſtrorum fungerentur: neque ægrum quemquam viſitauit, niſi explorato prius cubiculo, culcitiſque & ſtragulis prætentatis & excuſſis: reliquo autem tempore ſalutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit; & quidem omnibus, & acerbiſſimos. Sero enim ac vix remiſit, ne feminæ prætextatique pueri & puellæ contrectarentur, & ne cuius comiti aut librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimerentur. Motu ciuili, cum eum Camillus non dubitans etiam citra bellum poſſe terreri, contumelioſa & minaci & contumaci epiſtola cedere imperio iuberet, vitamque otioſam in priuata re agere: dubitauit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.

36 QVASDAM inſidias temere * delatas adeo expauit, vt deponere Imperium tentauerit. Quodam (vt ſupra retuli) cum ferro circa ſacrificantem ſe deprenſo, Senatum per præcones propere conuocauit: lacrymiſque & vociferatione miſeratus eſt conditionem ſuam, cui nihil tuti vsquam eſſet: ac diu publico abſtinuit. Meſſallinæ quoque amorem flagrantiſſimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi metu abiecit, cum adultero Silio acquiri Imperium credidiſſet: quo tempore fœdum in modum trepidus ad caſtra confugit, nihil tota via, quam eſſetne ſibi ſaluum Imperium, requirens.

37 NVLLA adeo ſuſpicio, nullus auctor tam leuis exſtitit, a quo non, mediocri ſcrupulo iniecto, ad cauendum vlciſcendumq; compelleretur. Vnus ex litigatoribus, ſeducto in ſalutatione affirmauit, ſe vidiſſe per quietem, occidi eum a quodam: deinde paullo poſt, quaſi percuſſorem agnoſceret, libellũ tradentem aduerſarium ſuum demonſtrauit: confeſtimq; is pro deprehenſo ad pœnã raptus eſt. Pari modo oppreſſum ferunt Ap. Silanum: quem cum Meſſallina & Narciſſus conſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmãs ſomniaſſe ſe, vim ei ab Appio illatam: altera, in admirationem * formata, ſibi quoq; eamdẽ ſpeciem aliquot iam noctibus obuerſari retulit. Nec multo poſt ex cõpoſito

irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie, ad id temporis vt adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides, * accersi statim, ac mori iussus est. Nec dubitauit postero die Claudius ordinem rei gestæ perferre ad Senatum, ac liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dormiens excubaret.

38 IRÆ atque iracundiæ conscius sibi, * vtrumque excusauit edicto; distinxitque, pollicitus alteram quidem breuem & innoxiam, alteram non iniustam fore. Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obuiam non miserint, grauiter correptis, eaque cum inuidia, vt in ordinem se * coactum conscriberet, repente * tantum non satisfacientibus veniam modo dedit. Quosdam in publico parum tempestiue adeuntes, manu sua repulit. * Item scribam quæstorium, itemque Prætura functum Senatorem, inauditos & innoxios relegauit: quod ille aduersus priuatum se intemperantius affuisset; hic in Ædilitate inquilinos prædiorum suorum contra vetitum * cocta vendentes multasset, villicumque interuenientem flagellasset. Qua de caussa etiam * coertionem popinarum Ædilibus ademit. At ne stultitiam quidem suam reticuit; simulatamque a se ex industria sub Caio, quod aliter euasurus peruenturusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. nec ante persuasit, quam intra breue tempus liber editus sit; cui index erat μωρῶν * ἀνάστασις: argumentum autem, Stultitiam neminem fingere.

39 INTER cetera in eo mirati sunt homines & obliuionem, & inconsiderantiam; vel (vt Græce dicam) μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. Occisa Messallina, paullo post, quam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requisiuit. Multos ex iis quos capite damnauerat, postero statim die & in * concilium, & ad aleæ lusum * admoneri iussit: & quasi morarentur, vt somniculosos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam vxorem, non cessauit omni oratione filiam & alumnam, & in gremio suo natam atque educatam, prædicare. * Adsciturus in nomen familiæ Neronem, quasi parum reprehenderetur quod adulto iam filio priuignum adoptaret, identidem diuulgauit, neminem vmquam per adoptionem familiæ Claudiæ insertum.

40 SERMONIS vero rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, vt nec quis, nec inter quos, quoue tempore ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur. Cum de laniis, aut vinariis ageretur, exclamauit in Curia; *Rogo vos, quis potest sine offula viuere?* * Descripsit abundantiam veterum tabernarum, vnde solitus esset vinum olim & ipse petere. De * Quæstore quodam candidato inter caussas suffragationis suæ posuit, quod pater eius frigidam ægro sibi tempestiue dedisset. Inducta teste in Senatu, *Hæc*, inquit, *matris meæ liberta, & ornatrix fuit: sed me patronum semper existimauit. Hoc ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo mea, qui me patronum non putant.* Sed & pro Tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, cum excanduisset, nihil habere [se] vociferatus est, quare eos demereatur: si quem alium, & se liberum esse. Nam illa eius quotidiana, & plane omnium horarum & momentorum erant; *Quid? ego tibi * Theogonius videor, &* λογιώτατος? multaque talia, etiam priuatis deformia, nedum principi, neque infacundo, neque indocto; immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.

41 HISTORIAM in adolescentia, hortante T. Liuio, Sulpicio vero Flauo etiam adiuuante, scribere * aggressus est. Et cum primum frequenti auditorio commisisset, ægre perlegit, refrigeratus sæpe a semetipso. Nam cum initio recitationis defractis compluribus subselliis, obesitate cuiusdam, risus exortus esset: ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex interuallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque reuocaret. In principatu quoque & scripsit plurimum, & assidue recitauit per lectorem. Initium autem sumsit historiæ post cædem Cæsaris Dictatoris. Sed [&] transiit ad inferiora tempora, cæpitque a pace ciuili: cum sentiret neque libere, neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam; correptus sæpe & a matre, & ab auia. Prioris materiæ duo volumina; posterioris, vnum & XL reliquit. Composuit & de vita sua octo volumina; magis inepte, quam ineleganter. Item Ciceronis defensionem aduersus Asinii Galli libros; satis eruditam. Nouas etiam commentus est * litteras tres, ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit.

addidit. De quarum ratione cum priuatus adhuc volumen edidisset, mox princeps non difficulter obtinuit, vt in vsu quoque promiscuo essent. Exstat talis scriptura in plerisque libris, ac diurnis titulisque operum.

Nec minore cura Græca studia secutus est, amorem præstantiamque linguæ 42 occasione omni professus. Cuidam barbaro Græce & Latine disserenti, *Cum vtroque*, inquit, *sermone nostro sis *peritus.* Et in commendanda patribus conscriptis Achaia, gratam sibi prouinciam ait, communium studiorum commercio. Ac sæpe in Senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum vero, pro Tribunali etiam, Homericis locutus est versibus. Quoties quidem hostem vel insidiatorem vltus esset, excubitori Tribuno signum de more poscenti, non temere aliud dedit quam, Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ. Denique & Græcas scripsit historias; *Tyrrhenicῶn XX, Carchedoniacῶn VIII. Quarum caussa veteri Alexandriæ museo *additum ex ipsius nomine, institutumque vt quotannis in altero Tyrrhenicῶn libri, altero Carchedonicῶn diebus statutis, velut in auditorio recitarentur toti a singulis per vices.

Svb exitu vitæ, signa quædam nec obscura pœnitentis de matrimonio Agrippi- 43 næ, deque Neronis adoptione dederat. Siquidem commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quamdam adulterii ream condemnauerat: sibi quoque in fatis esse iactauit omnia impudica, sed non impunita matrimonia. Et subinde obuium sibi Britannicum arctius complexus, hortatus est vt cresceret, rationemque a se omnium factorum acciperet; Græca insuper voce prosecutus, *ὁ τρώσας ἰάσεται. Cumque impubi teneroque adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adiecit; *Vt tandem pop. R. verum Cæsarem habeat.*

*Non multoque post, testamentum etiam conscripsit, ac signis omnium Magi- 44 stratuum obsignauit. Prius igitur quam vltra progrederetur, præuentus est ab Agrippina; quam præter hæc conscientia quoque, nec minus delatores multorum criminum, arguebant. Et veneno quidem occisum conuenit: vbi autem, & per quem dato, discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum spadonem prægustatorem: alii, domestico conuiuio, per ipsam Agrippinam, quæ boletum medicatum, auidissimo ciborum talium, obtulerat. Etiam de subsequentibus diuersa fama est. Multi statim hausto veneno obmutuisse aiunt; excruciatumque doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Non nulli inter initia consopitum; deinde cibo affluente euomuisse omnia: repetitumque toxico, incertum pultine addito, cum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clysterem; vt quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subueniretur.

Mors eius celata est, donec circa successorem omnia ordinarentur. Itaque 45 & quasi pro ægro adhuc vota suscepta sunt, & inducti per simulationem comœdi, qui velut *desiderantem oblectarent. Excessit III Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola coss. LXIIII ætatis, Imperii *XIIII anno. Funeratusque est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. Quem honorem a Nerone destitutum abolitumque, recepit mox per Vespasianum.

Præsagia mortis eius præcipua fuerunt: exortus crinitæ stellæ, *quam co- 46 metem vocant, tactumque de cœlo monumentum Drusi patris; & quod eodem anno ex omnium Magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed ipse nec ignorasse, aut dissimulasse vltima vitæ suæ tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam & cum coss. designaret, neminem vltra mensem quo obiit, designauit: & in Senatu, cui nouissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, vtriusque ætatem suppliciter patribus commendauit. Et in vltima cognitione pro Tribunali, accessisse se ad finem mortalitatis, quamquam abominantibus qui audiebant, semel atq; iterum pronuntiauit.

C. SVETONII TRANQVILLI NERO CLAVDIVS Cæsar, VI.

1 EX gente Domitia duę familię claruerunt, Caluinorum, & Aënobarborum. *Aënobarbi*, auctorem originis, itemque cognominis habent L. Domitium: cui rure quondam reuertenti, iuuenes gemini augustiore forma ex occursu imperaſſe traduntur, nunciaret Senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque in fidem maieſtatis adeo permulſiſſe malas, vt e nigro rutilum, ærique aſſimilem capillum redderent. Quod inſigne manſit & in poſteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem Conſulatibus VII, * triumpho, cenſuraque duplici, & inter patricios allecti, perſeuerarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne prænomina quidem vlla, præterquam Cnæi & Lucii, vſurparunt: eaque ipſa notabili varietate, modo continuantes vnumquodque per *ternas perſonas, modo alternantes per ſingulas. Nam primum ſecundumque ac tertium Aënobarborum, Lucios; rurſus ſequentes tres, ex ordine Cnæos accepimus: reliquos non niſi viciſſim, tum Lucios, tum Cnæos. Plures e familia cognoſci, referre arbitror: quo facilius appareat, ita degeneraſſe a ſuorum virtutibus Neronem, vt tamen vitia cuiusque, quaſi tradita & ingenita, retulerit.

2 VT igitur paullo altius repetam, atauus eius Cn. Domitius, in Tribunatu Pontificibus offenſior, quod alium quam ſe in patris ſui locum cooptaſſent, ius ſacerdotum ſubrogandorum a collegiis ad populum tranſtulit: ac in Conſulatu Allobrogibus Aruernisque ſuperatis, elephanto per prouinciam inuectus eſt; turba militum, quaſi inter ſollennia triumphi, proſequente. In hunc dixit *Licinius Craſſus orator, non eſſe mirandum quod æneam barbam haberet, * cui eſſet os ferreum, cor plumbeum. Huius filius Pretor, [C.] Cęſarem abeuntē Conſulatu, quem aduerſus auſpicia legesque geſſiſſe exiſtimabatur, ad disquiſitionē Senatus vocauit: mox COS. Imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit: ſucceſſorque ei per factionem nominatus, principio ciuilis belli ad Corfinium captus eſt. Vnde dimiſſus, Maſſilienſes obſidione laborantes, cum aduentu ſuo confirmaſſet, repente deſtituit. acieq; demum Pharſalica occubuit: vir neque ſatis conſtans, & ingenio truci. In deſperatione rerum, mortem timore appetitam ita expauit, vt hauſtum venenum pœnitentia * euomuerit; medicumque manumiſerit, qui idem ſibi prudens ac ſciens minus noxium temperaſſet. Conſultante autem Cn. Pompeio de * mediis ac neutram partem ſequentibus, ſolus cenſuit hoſtium numero habendos.

3 RELIQVIT filium omnibus gentis ſuæ proculdubio præferendum. Is inter conſcios Cæſarianæ necis, quamquam inſons, damnatus lege Pedia, cum ad Caſſium Brutumq; ſe propinqua ſibi cognatione coniunctos contuliſſet, poſt vtriuſq; interitū claſſem olim commiſſam retinuit: auxit etiam: nec niſi partibus vbiq; profligatis, M. Antonio ſponte, & ingentis meriti loco tradidit: ſolusq; omnium ex iis, qui pari lege damnati erant, reſtitutus in patriam, ampliſſimos honores *percucurrit: ac ſubinde redintegrata diſſenſione ciuili, eidē Antonio legatus, delatam ſibi ſummam Imperii ab iis quos Cleopatrę pudebat, neq; ſuſpicere, neq; recuſare fidenter propter ſubitā valetudinē, auſus, tranſiit ad Auguſtum: & in diebus paucis obiit, nō nulla & ipſe infamia adſperſus. Nam Antonius eum deſiderio amicę Seruilię Naidis transfugiſſe iactauit.

4 Ex hoc Domitius naſcitur; quem emtorem * familiæ pecuniæque in teſtamento Auguſti fuiſſe, mox vulgo notatum eſt: non minus aurigandi arte in adoleſcentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus * ex Germanico bello. Verum arrogans, profuſus, immitis *CENS. L. Plancum via ſibi decedere Ædilis coegit: Præturæ Conſulatusque honore, equites R. matronasque ad agendum mimum produxit in ſcenam: venationesque & in Circo, & in omnibus vrbis regionibus dedit. Munus etiam gladiatorium: ſed tanta ſæuitia, vt neceſſe fuerit Auguſto, clam fruſtra monitum, edicto coercere.

Ex An-

Ex Antonia maiore patrem Neronis procreauit, omni parte vitæ detestabilem. 5
Siquidem comes ad orientem C. Cæsaris [iuuenis,] occiso liberto suo, quod* potare quantum iubebatur, recusarat, dimissus e cohorte amicorum, nihilo modestius vixit. Sed & in viæ Appiæ vico, repente puerum, citatis iumentis, haud ignarus obtriuit: & Romæ, medio foro cuidam equiti R. liberius iurganti oculum eruit: perfidiæ vero tantæ, vt non modo argentarios pretiis rerum coemtarum, sed & in Prætura mercede palmarum aurigarios fraudauerit. Notatus ob hæc & sororis ioco, querentibus dominis factionum, repræsentanda præmia in posterum sanxit. Maiestatis quoque & adulteriorum, incestique cum sorore Lepida sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum euasit: decessitque Pyrgis morbo aquæ intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina Germanico genita.

Nero* natus est Antii post IX menses quam Tiberius excessit, XVIII Kalend. 6
Ianuarias;* tantum quod exoriente Sole; pæne vt radiis prius, quam terra contingeretur: de genitura eius statim multa & formidolosa, multis coniectantibus. Præsagio fuit etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum negantis, quidquam ex se & Agrippina, nisi detestabile & malo publico nasci potuisse. Eiusdem futuræ infelicitatis signum euidens die lustrico exstitit. Nam C. Cæsar, rogante sorore, vt infanti [ei,] quod vellet, nomen daret, intuens Claudium patruum suum, a quo mox principe [Nero] adoptatus est, eius se dixit dare: neque [id] ipse serio, sed per iocum, & aspernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrem amisit: cuius ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Caium vniuersis bonis: & subinde matre etiam relegata, pæne inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est, sub duobus pædagogis, saltatore atque tonsore. Verum Claudio Imperium adepto, non solum paternas opes recuperauit: sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. Gratia quidem & potentia reuocatæ restitutæque matris vsque eo floruit, vt emanaret in vulgus, missos a Messallina vxore Claudii, qui eum meridiantem quasi Britannici æmulum strangularent. Additum* fabulæ est, eosdem dracone e puluino se proferente conterritos refugisse. Quæ fabula exorta est, deprehensis in lecto eius circum ceruicalia serpentis exuuiis: quas tamen aureæ armillæ ex voluntate matris inclusas dextro brachio gestauit aliquamdiu; ac tædio tamdem maternæ memoriæ abiecit, rursusque extremis suis rebus frustra requisiuit.

Tener adhuc, nec dum matura pueritia, Circensibus ludis Troiam constantissime fauorabiliterque lusit. 7
Vndecimo ætatis anno, a Claudio adoptatus est, Annæoque Senecæ iam tunc Senatori in disciplinam traditus. Ferunt Senecam proxima nocte visum sibi per quietem, C. Cæsari præcipere: & fidem somnio Nero breui fecit, prodita immanitate naturæ, quibus primum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem Aenobarbum ex consuetudine salutasset, vt subditicium apud patrem arguere conatus est. Amitam etiam Lepidam, ream testimonio coram afflixit; gratificans matri, a qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donatiuum proposuit: *indictaq; decursione prætorianis, scutum sua manu prætulit: exinde patri gratias in Senatu egit. *Apud eumdem Consulem pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit. *Auspicatus est & iurisdictionem *Præfecti vrbis, sacro Latinarum celeberrimis patronis, non translaticias, vt assolet, & breues; sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamuis interdictum a Claudio esset. Nec multo post duxit vxorem Octauiam: ediditque pro Claudii salute Circenses, & venationem.

Septemdecim natus annos, vt de Claudio palam factum est, inter horam 8
sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus Imperator consalutatus, lectica in castra, & inde raptim appellatis militibus in Curiam delatus est. Discessit iam vesperi ex immensis, quibus cumulabatur, honoribus, tantum Patris patriæ nomine recusato, propter ætatem.

Orsvs hinc a pietatis ostentatione, Claudium apparatissimo funere elatum 9

laudauit, consecrauitque. Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit. Matri summam omnium rerum publicarum priuatarumque permisit. Primo etiam Imperii die signum excubanti Tribuno dedit, *Optimam matrem*: ac deinceps eiusdem sæpe lectica per publicum simul vectus est. Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis e prætorio, additisq; per domicilii translationem ditissimis primipilarium: vbi & portum operis sumtuosissimi fecit.

10 ATQVE, vt *certiorem adhuc indolem ostenderet, ex Augusti præscripto imperaturum se professus: neque liberalitatis, neque clementiæ,* nec comitatis quidem exhibendæ vllam occasionem omisit. Grauiora vectigalia aut aboleuit, aut minuit. Præmia delatorum* Papiæ legis, ad quartas redegit, diuisis populo viritim* quadringenis nummis. Senatorum nobilissimo cuique, sed a re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena constituit: item prætorianis cohortibus frumentum menstruum[que] gratuitum. Et cum de supplicio cuiusdam capite damnati, vt ex more subscriberet, admoneretur; *Quam vellem*, inquit, *nescire litteras!* Omnes ordines subinde, ac memoriter salutauit. Agenti senatui gratias, respondit; *Cum meruero*. Ad campestres exercitationes suas admisit & plebem; declamauitque sæpius publice. Recitauit & carmina, non modo domi, sed[&] in theatro; tanta vniuersorum lætitia, vt ob recitationem supplicatio decreta sit,* atque pars carminum aureis litteris Ioui Capitolino dicata.

11 SPECTACVLORVM plurima & varia genera edidit: iuuenales, circenses, scenicos ludos, gladiatorium munus.* Iuuenalibus senes quoq; consulares, anusq; matronas recepit ad lusum. Circensibus, loca equiti secreta a ceteris tribuit: commisitque etiam camelorum quadrigas. Ludis quos pro æternitate imperii susceptos appellari *maximos* voluit, ex vtroq; ordine & sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Notissimus eques R. elephanto supersedens per* catadromũ decucurrit. Inducta est [&] Afranii togata, quæ *Incendiũ* inscribitur: concessumq;, vt scenici ardentis domus supellectilem diriperent, ac sibi haberent. Sparsa & populo missilia omnium rerum per omnes dies, singula quotidie millia: auium cuiusq; generis multiplex penus,* tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetæ feræ: nouissime naues, insulæ, agri.

12 Hos ludos spectauit e proscenii fastigio. Munere quod in Amphitheatro ligneo, [in] regione Martii campi intra anni spatium fabricato dedit, neminẽ occidit, ne* noxium quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam* quadringentos Senatores,* sexcentosq; equites R. & quosdam fortunæ atq; existimationis integræ* ex iisdem ordinibus; confectoresq; ferarum,* & varia arenæ ministeria. Exhibuit & naumachiã, marina aqua innantibus belluis: item Pyrrhichas quasdam e numero epheborum; quibus post editã operam diplomata ciuitatis Romanæ singulis* obtulit. Inter Pyrrhicharum argumenta, taurus Pasiphaën [in] ligneo iuuencæ simulacro abditam iniit; vt multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu iuxta cubiculum eius decidit, ipsumque cruore respersit. Nam perraro præsidere; ceterum accubans primum paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueuerat. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco, triplex; musicum, gymnicum, equestre; quod appellauit* *Neronia*. *Dedicatisque thermis atque gymnasio, Senatui quoque & equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte,* sede Prætorum: deinde in orchestram Senatumque descendit; & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit: Citharam autem a iudicibus ad se delatam adorauit, ferrique ad Augusti statuam iussit. Gymnico, quod in septis edebat, inter* buthysiæ apparatum, barbam primam posuit; conditam[q;] in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam,* Capitolio consecrauit. Ad athletarum spectaculum inuitauit & virgines Vestales: quia Olympiæ quoque Cereris sacerdotibus spectare conceditur.

13 NON immerito inter spectacula ab eo edita &* Tiridatis in vrbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit* quo opportunissimo

opportunissimo

portuniſſime potuit; diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud Roſtra triumphantis habitu, inter ſigna militaria atque vexilla: & primo per deuexum pulpitum ſubeuntem admiſit ad genua; alleuatumque dextra exoſculatus eſt: dein precanti, tiara deducta, diadema impoſuit; verba ſupplicis interpretata prætorio viro multitudini pronuntiante. Perductum inde in Theatrum, ac rurſus ſupplicantem, iuxta ſe latere dextro collocauit. ob quæ Imperator conſalutatus, laurea in Capitolium lata.

IANVM geminum clauſit,* tam nullo quam reſiduo bello. Conſulatus quatuor 14
geſſit: primum bimeſtrem, ſecundum & nouiſſimum ſemeſtres, tertium quadrimeſtrem: medios duos continuauit, reliquos inter annua ſpatia variauit.

IN* iuriſdictione poſtulatoribus niſi ſequenti die, ac per libellos, non temere re- 15
ſpondit. *In cognoſcendo, morem eum tenuit, vt continuis actionibus [omiſſis] ſigillatim quæque per vices ageret. Quoties autem ad conſultandum* ſecederet, neque in commune quidquam, neque propalam deliberabat. Sed & conſcriptas ab vnoquoque ſententias tacitus ac ſecreto legens, *quid ipſi libuiſſet, perinde atque pluribus idem videretur, pronuntiabat. In Curiam libertinorum filios diu non admiſit: admiſſisq; a prioribus principibus honores denegauit. Candidatos, qui ſupra numerum eſſent, in ſolatium dilationis ac moræ, legionibus præpoſuit. Conſulatum in ſenos plerumq; menſes dedit. Defunctoq; *circa Kalend. Ianuarias altero e coss. neminem ſubſtituit: improbans exemplum vetus Caninii* Rebuli, vno die Conſulis. Triumphalia ornamenta, * etiam quæſtoriæ dignitatis non nullis ex equeſtri ordine tribuit: nec vtique de cauſſa militari. ſed & de quibuſdam rebus orationes ad Senatum miſſas, præterito Quæſtoris officio, per* COS. plerumque recitabat.

FORMAM ædificiorum vrbis nouam excogitauit: & vt ante inſulas ac domos 16
porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur: eaſque ſumtu ſuo exſtruxit. Deſtinarat etiam * Oſtia tenus mœnia promouere, atque inde foſſa mare veteri vrbi inducere. Multa ſub eo & animaduerſa ſeuere, & coercita, nec minus inſtituta: adhibitus ſumtibus modus: publicæ cenæ ad ſportulas redactæ: interdictum ne quid in popinis cocti præter legumina aut olera veniret; cum antea nullum non opſonii genus proponeretur: afflicti ſuppliciis Chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis nouæ ac maleficæ: vetiti quadrigariorum luſus; quibus inueterata licentia paſſim vagantibus, fallere ac furari per iocum ius erat: pantomimorum factiones cum ipſis ſimul relegatæ.

ADVERSVS falſarios tunc primum repertum, ne tabulæ niſi pertuſæ, ac ter lino 17
per foramina traiecto, obſignarentur. Cautum vt in teſtamentis primæ, duæ ceræ, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuæ ſignaturis oſtenderentur: ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet: item vt litigatores pro patrociniis certam iuſtamque mercedem, pro ſubſelliis nullam omnino darent, præbente ærario gratuita: vtque rerum actu ab ærario cauſſæ ad forum ac* recuperatores transferrentur: & vt* omnes appellationes a iudicibus ad Senatum fierent.

AVGENDI propagandique Imperii neque voluntate vlla, neque ſpe motus vm- 18
quam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitauit: nec niſi verecundia, ne obtrectare parentis gloriæ videretur, deſtitit. Ponti modo regnum, concedente Polemone; item Alpium, defuncto * Cottio, in prouinciæ formam redegit.

PEREGRINATIONES duas omnino ſuſcepit, Alexandrinam, & Achaicam: 19
ſed * Alexandrina ipſo profectionis die deſtitit, turbatus ſimul religione, ac periculo. Nam cum circuitis templis in æde Veſtæ reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia obhæſit: deinde tanta caligo coorta eſt, vt * diſpicere non poſſet. In Achaia Iſthmum perfodere aggreſſus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus eſt: tubaque ſigno dato, primus raſtello humum effodit, & * corbulæ congeſtam humeris extulit. Parabat & ad Caſpias portas expeditionem, conſcripta ex Italicis ſenum pedum tironibus noua legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehenſione, partim etiam non mediocri laude digna, in vnum contuli; vt ſecernerem a probris ac ſceleribus eius, de quibus dehinc dicam.

20 INTER ceteras disciplinas pueritiæ *imbutus [tempore] & musica, statim vt Imperium adeptus est, *Terpnum citharœdum *vigentem tunc præter alios, accersiit: diebusque continuis post cenam canenti in multam noctem assidens, paullatim & ipse meditari exercerique cœpit; nec eorum quidquam omittere, quæ generis eius artifices, vel conseruandæ vocis caussa, vel augendæ factitarent: sed & plumbeam *chartam supinus pectore *sustinere; & clystere vomituq; purgari; & abstinere pomis, cibisq; *officientibus: donec blandiente profectu (quamquam exiguæ vocis, & *fuscæ) prodire in scenam concupiuit; subinde inter familiares Græcum prouerbium iactans, *occultæ musicæ nullum esse respectum.* Et prodiit Neapoli primum: ac ne concusso quidem repente motu terræ Theatro, ante cantare destitit, quam inchoatum absolueret *nomon. Ibidem sæpius & per complures cantauit dies: sumto etiam ad reficiendam vocem breui tempore, impatiens secreti, a balneis in Theatrū transiit: mediaq; in orchestra frequente populo epulatus, si paullum subbibisset, aliquid se *sufferri tinniturum Græco sermone promisit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de nouo cōmeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria euocauit. Neq; eo segnius *adolescentes equestris ordinis, & quinq; amplius millia e plebe robustissimę iuuentutis vndiq; elegit, qui diuisi in factiones, plausuum genera condiscerent, (*bombos*, & *imbrices*, & *testas* vocabant) operamque nauarent cantanti sibi insignes pinguissima coma, & excellentissimo cultu pueri, *nec sine anulo læuis: quorum duces quadragena millia L L S. merebant.

21 CVM magni æstimaret cantare, etiam Romæ *Neroneum agona* ante præstitutam diem reuocauit. Flagitantibusque cunctis cælestem vocem, respondit quidem, in hortis se copiam volentibus facturum: sed adiuuante vulgi preces etiam statione militum, quæ tunc excubabat, repræsentaturū se pollicitus est libens: ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum iussit adscribi: sorticulaque in vrnam cum ceteris demissa, intrauit ordine suo; simul [que] Præfecti prætorii, citharā sustinentes; post Tribuni militum, iuxtaq; amicorum intimi. Vtque constitit, peracto principio, Nioben se cantaturum per *Cluuium Rufum consularem pronuntiauit, & in horam fere decimam perseuerauit: coronamq; eam, & reliquam certaminis partem, in annum sequentem distulit, vt sæpius canendi occasio esset. Quod cum tardum videretur, non cessauit idemtidem se publicare. Non dubitauit etiam in priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam Prætorum L L S. decies offerente. Tragœdias quoque cantauit personatus; heroum deorumque, item heroidum ac dearum personis *effictis ad similitudinē oris sui, & feminæ, prout quamque diligeret. Inter cetera cantauit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Oedipodem *excæcatum, Herculem insanum. In qua fabula fama est tirunculum militem, positum ad custodiam aditus, cum eum *ornari ac vinciri catenis, sicut argumentum postulabat, videret, accurrisse ferendæ opis gratia.

22 EQVORVM studio vel præcipue ab ineunte ætate flagrauit: plurimusque illi sermo, quamquam vetaretur, de Circensibus erat: & *quondam tractum Prasinum agitatorem inter condiscipulos querens, obiurgante magistro, de Hectore se loqui ementitus est. Sed cum inter initia Imperii, eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam *minimos Circenses secessu commeabat, primo clam, deinde propalam: vt nemini dubium esset, eo die vtique affuturum. Neque dissimulabat, velle se palmarum numerum ampliare: quare spectaculum multiplicatis *missilibus in serum protrahebatur; ne dominis quidem iam factionum dignantibus, nisi ad totius diei cursum, greges ducere. Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari sæpius voluit: positoque in hortis inter seruitia & sordidam plebem rudimento, vniuersorum se oculis in Circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, vnde Magistratus solent. Nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam (vt diximus) petit; hinc maxime motus. Instituerant ciuitates, apud quas musici agones edi solent, omnes citharœdorum coronas ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, vt legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus, vt cantaret super cenam, exceptusque effusius: solos scire audire Græcos; solosque se & studiis suis

suis dignos ait. Nec profectione dilata, vt primum Cassiopen traiecit, statim ad aram Iouis Cassii cantare auspicatus est.

CERTAMINA deinceps obiit omnia. Nam & quæ diuersissimorum temporum 23 sunt, cogi in vnum annum, quibusdam etiam iteratis, iussit. Olympiæ quoque præter consuetudinem musicum agona commisit. Ac, ne quid circa hæc occupatum auocaret detineretue, cum præsentia eius vrbicas res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis: *Quamuis nunc tuum consilium sit & votum**, *me celeriter reuerti: tamen suadere & optare potius debes, vt Nerone dignus reuertar.* Cantante eo, nec necessaria quidem caussa excedere Theatro licitum erat. Itaque & enixæ quædam in spectaculis dicuntur; & multi, tædio audiendi laudandique, *clausis opidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere elati. Quam autem trepide anxieque certauerit, quanta aduersariorum æmulatione, quo metu iudicum, vix credi potest. Aduersarios, quasi plane conditionis eiusdem, obseruare, captare, infamare* secreto, non numquam ex occursu maledictis incessere: ac si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solebat. Iudices autem, prius quam inciperet, reuerentissime alloquebatur, omnia se facienda fecisse; sed euentum in manu esse fortunæ: illos, vt sapientes & doctos viros, fortuita debere excludere: atque vt auderet, *hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne sic quidem sine sollicitudine, taciturnitatem pudoremq; quorumdam pro tristitia ac malignitate arguens, suspectosque sibi dicens.

IN certando vero ita legi obediebat, vt numquam exscreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atq; etiam in quodã tragico actu, cum elapsum baculum cito resumsisset, pauidus & metuens, ne ob delictum certamine submoueretur, non aliter confirmatus est, quam adiurante hypocrita, non animaduersum id inter exsultationes succlamationesq; populi. Victorem autem se ipse pronuntiabat. Qua de caussa & præconio vbique contendit. Ac ne cuius alterius hieronicarũ memoria aut vestigium exstaret vsquam, subuerti & vnco trahi, abiicique in latrinas omnium statuas & imagines imperauit. Aurigauit quoq; plurifariam; Olympiis vero etiam decemiugem: quamuis idipsum in rege Mithridate, carmine quodã suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus, cum perdurare non posset, destitit ante decursum: nec eo secius coronatus est. Decedens deinde, prouinciã vniuersam libertate donauit: simulq; iudices ciuitate Romana, & pecunia grandi. Quæ beneficia e medio stadio, Isthmiorum die, sua ipse voce pronuntiauit.

REVERSVS e Græcia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis 25 equis introiit, disiecta parte muri, vt mos hieronicarũ est. Simili modo Antium; inde *Albanum; inde Romam. Sed & Romam eo curru quo Augustus olim triumphauerat, & in * veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde, coronamq; capite gerens *Olympicam, dextra manu Pythiam; præeunte pompa* ceterarum cum titulis, vbi, & quos, quo cantionum, quoue fabularum argumento vicisset: sequentibus currum ouantium ritu plausoribus, *Augustianos, militesq; se triumphi eius** clamantibus. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per Velabrum forumque, * Palatium & Apollinem petiit. Incedenti passim victimæ cæsæ, sparso per vias identidem croco, ingestæque aues, ac lemnisci, & bellaria. Sacras coronas in cubili circum lectos posuit. Item statuas suas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percussit. Ac post hæc tantum abfuit a remittendo laxandoque studio, vt conseruandæ vocis gratia, neque milites vmquam, nisi absens, aut alio verba pronuntiante, appellarit: neq; quidquam serio iocoue egerit, nisi adstante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret: multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusue laudasset.

PETVLANTIAM, libidinem, luxuriam, auariciam, crudelitatem, sensim qui- 26 dem primo & occulte, velut iuuenili errore, exercuit; sed vt tunc quoque dubium nemini foret, naturæ illa vitia, non ætatis esse. Post crepusculum statim, arrepto pileo vel galero, popinas inibat: circumque vicos vagabatur ludibundus; nec sine pernicie tamen. Siquidem redeuntes a cena verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisq; demergere assueuerat: tabernulas etiam effringere, & expilare; quincta-

na domi conſtituta, vbi partæ, & ad licitationem *diuidendæ prædæ pretium *aſſumeretur. Ac ſæpe in eiuſmodi rixis, oculorum & vitæ periculum adiit; a quodam *laticlauio, cuius vxorẽ attrectauerat, prope ad necem cæſus. Quare numquã poſtea ſe publico illud horæ ſine Tribunis commiſit, procul & occulte ſubſequentibus. Interdiu quoque clam geſtatoria ſella delatus in Theatrum, ſeditionibus pantomimorum ex parte proſcenii ſuperiori, ſignifer ſimul ac ſpectator aderat. Et cum ad manus ventum eſſet, lapidibusque & ſubſelliorum fragminibus decerneretur, multa & ipſe iecit in populum, atque etiam Prætoris caput conſauciauit.

27 PAVLLATIM vero inualeſcentibus vitiis, iocularia & latebras omiſit; nullaque diſſimulandi cura, ad maiora palam erupit. Epulas e medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus ſæpius calidis piſcinis, ac tempore æſtiuo niuatis. Cenitabatque non numquam & in publico, naumachia præcluſa, vel Martio campo, vel Circo maximo, inter ſcortorum totius vrbis *ambubaiarumque miniſteria. Quoties Oſtiam Tiberi deflueret, *aut Baianum ſinum prærternauigaret, diſpoſitæ per litora & ripas diuerſoriæ tabernæ parabantur, inſignes ganeæ & matronarum *inſtitorio cópas imitantium, atque hinc inde orantium vt appelleret. Indicebat & familiaribus cenas; quorum vni *mellita quadragies LLS. conſtiterunt, alteri pluris aliquanto *ab Syrtio roſaria.

28 SVPER ingenuorum *pædagogia, & nuptarum concubinatus, Veſtali virgini Rubriæ vim intulit. *Acten libertam paullum abfuit quin iuſto matrimonio ſibi coniungeret; ſubmiſſis conſularibus viris qui regio genere ortam peierarent. Puerum Sporum, exſectis teſtibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus eſt: cum dote, & flameo, *per ſollenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad ſe, pro vxore habuit. Exſtatque cuiuſdam non inſcitus iocus, bene agi potuiſſe cum rebus humanis, ſi Domitius pater talem habuiſſet vxorem. Hunc Sporum, Auguſtarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, & circa conuentus mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria, comitatus eſt, idemtidem exoſculans. Nam matris concubitum appetiſſe; & ab obtrectatoribus eius, ne ferox atque impotens mulier & hoc genere gratiæ præualeret, deterritum nemo dubitauit: vtique poſtquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ ſimillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceſte, ac maculis veſtis proditum affirmant.

29 SVAM quidem pudicitiam vſque adeo *proſtituit, vt contaminatis pæne omnibus membris, nouiſſime quaſi genus luſus excogitaret: *quatenus feræ pelle contectus emitteretur e cauea, virorumque ac feminarũ ad ſtipitem deligatorum inguina inuaderet: & cum affatim deſæuiſſet, conficeretur a Doryphoro liberto; cui etiam, ſicut ipſi Sporus, ita ipſe denupſit; voces quoque & eiulatus vim patientium virginum imitatus. Ex non nullis comperi, perſuaſiſſimum habuiſſe eum, neminem hominem pudicum, aut vlla corporis parte purum eſſe: verum pleroſque diſſimulare vitium, & *calliditate obtegere: ideoque profeſſis apud ſe obſcenitatem, cetera quoque conceſſiſſe delicta.

30 DIVITIARVM & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos, vereque magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque auunculum Caium, nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tiberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi, nec abſumendi modum tenuit. *In Tiridatem, quod vix credibile videatur, *octingenta nummûm millia diurna erogauit; abeuntique ſuper LLS. millies contulit. Menecratem citharœdum, & *Spicillum myrmillonem triumphalium virorum patrimoniis ædibusque donauit. *Cercopithecum Panerotem feneratorem, & vrbanis ruſticisque prædiis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam veſtem bis induit. *Quadringenis in punctum LLS. aleam luſit. Piſcatus eſt rete *aurato, purpura coccoque funibus noxis. Numquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur; ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus, armillata & *phalerata cum mazacum turba, atque curſorum.

NON

Non in alia re damnoſior quam in ædificando. Domum a Palatio Eſquilias vſq; 31
fecit. Quam primo tranſitoriam; mox incendio abſumptam reſtitutamq;, auream nominauit. De cuius ſpatio atq; cultu ſuffecerit hoc retuliſſe. Veſtibulum eius fuit, in quo coloſſus cxx pedum* ſtaret ipſius effigie. Tanta laxitas, vt porticus triplices milliarias haberet. Item ſtagnum maris inſtar, circumſeptum ædificiis ad vrbium ſpeciem. Rura inſuper aruis atq; vinetis & paſcuis ſiluisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus cuncta auro lita, diſtincta gemmis vnionumq; conchis erant. Cenationes laqueatæ tabulis eburneis* verſatilibus; vt flores ex fiſtulis & vnguenta deſuper ſpargerentur. Præcipua cenationum rotunda; quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi* circumageretur: * balineæ marinis & Albulis fluentes aquis. Eiuſmodi domum cum abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit, vt [ſe] diceret quaſi hominem tandē habitare cœpiſſe. Præterea inchoabat piſcinam a Miſeno ad Auernum lacum, contectam, porticibus[q;] concluſam; quo, quidquid totis Baiis* calidarum eſſet, committeretur: Foſſam ab Auerno Oſtiam vſque; vt nauibus, nec tamen mari, iretur, longitudinis per clx milliaria: latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, *quod vbique eſſet cuſtodiæ, in Italiam deportari; etiam ſcelere conuictos, non niſi ad opus damnari, præceperat. Ad hunc impendiorum furorem ſuper fiduciam Imperii, etiam ſpe quadam repentina immenſarum & reconditarum opum, impulſus eſt; ex indicio equitis R. pro comperto pollicentis theſauros antiquiſſimæ gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro ſecum extuliſſet, eſſe in Africa vaſtiſſimis ſpecubus abditos, ac poſſe erui paruula molientium opera.

Verum vt ſpes fefellit, deſtitutus, atque ita iam exhauſtus & egens, vt ſtipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi ac differri neceſſe eſſet; 32
calumniis rapinisque intendit animum. Ante omnia inſtituit, vt e libertorum defunctorum bonis pro ſemiſſe* dodrans cogeretur ei, qui ſine probabili cauſſa eo nomine* eſſent, quo fuiſſent illæ familiæ quas ipſe contingeret: deinde vt ingratorum *in principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent: ac ne impune eſſet* ſtudioſis iuris, qui ſcripſiſſent vel dictaſſent ea: tum vt lege maieſtatis facta* dictaque omnia, quibus modo delator non deeſſet, tenerentur. Reuocauit & præmia coronarum, quæ vmquam ſibi in certaminibus ciuitates detuliſſent. Et cum interdixiſſet vſum amethyſtini ac Tyrii coloris; ſubmiſiſſetque qui nundinarum die pauculas vncias venderet: præcluſit cunctos negotiatores. Quinetiam inter canendum animaduerſam matronam e ſpectaculis, vetita purpura cultam, demonſtraſſe procuratoribus ſuis* creditur: detractamque illico, non veſte modo, ſed & bonis exuit. Nulli* delegauit officium, vt non adiiceret; *ſcis quid mihi opus ſit*: &, *Hoc agamus, ne quis quidquam habeat*. Vltimo, templis compluribus dona detraxit, ſimulacraque ex auro vel argento fabricata conflauit: in his Penatium Deorum; quæ mox Galba reſtituit.

Parricidia & cædes a Claudio exorſus eſt: cuius necis, etſi non auctor, at 33
conſcius fuit: neq; diſſimulanter; vt qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quaſi deorum cibum, poſthac prouerbio Græco collaudare ſit ſolitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum inſectatus eſt, modo ſtultitiæ, modo ſæuitiæ arguens. Nam & morari eum inter homines deſiiſſe, producta prima ſyllaba iocabatur: multaque decreta & conſtituta, vt inſipientis atque deliri, pro irritis habuit. Denique buſtum eius conſepiri, niſi humili leuique materia neglexit. Britannicum non minus æmulatione vocis, quæ illi iucundior ſuppetebat, quam metu, ne* quando apud hominum gratiam paterna memoria præualeret, veneno aggreſſus eſt. quod acceptum a* quadam Locuſta venenariorum indice, cum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto: accerſitam mulierem ſua manu verberauit; arguens pro veneno remedium dediſſe. Excuſantiq; minus datum, ad occultandam facinoris inuidiam; *Sane*, inquit, *legem Iuliam timeo*: coegitq; ſe coram in cubiculo quam poſſet velociſſimum ac præſentaneū coquere. deinde in hędo expertus, poſtquā is quinque horas protraxit; iterum ac ſæpius recoctum, porcello obiecit. Quo ſtatim exanimato, inferri in triclinium, darique cenan-

ti ſecum Britannico imperauit. Et cum ille ad primum guſtum concidiſſet, comitiali morbo ex conſuetudine correptum apud conuiuas ementitus, poſtero die raptim inter maximos imbres tranſlaticio extulit funere. Locuſtæ pro nauata opera,*impunitatem prædiaque ampla, ſed & diſcipulos dedit.

34 MATREM, dicta factaque ſua exquirentem acerbius & corrigentem, hactenus primo grauabatur, vt inuidia idemtidem oneraret, quaſi ceſſurus Imperio, Rhodumque abiturus: mox & honore omni, & poteſtate priuauit: abductaque militum & Germanorum ſtatione, contubernio quoque ac Palatio expulit. Neque in diuexanda quidquam penſi habuit; ſubmiſſis & qui Romæ morantem litibus, & in ſeceſſu quieſcentem, per conuitia & iocos, terra marique præteruehentes, inquietarent. Verum minis eius ac violentia territus, perdere ſtatuit. Et cum veneno ter tentaſſet, ſentiretque antidotis præmunitam; lacunaria, quæ noctu ſuper dormientem *luxata machina deciderent, parauit. Hoc cõſilio per conſcios parum celato, ſolutilem nauem, cuius vel naufragio, vel cameræ ruina periret, commentus eſt. Atque ita reconciliatione ſimulata, iucundiſſimis litteris Baias euocauit ad ſollennia Quinquatrium ſimul celebranda: datoque negotio trierarchis, qui Liburnicam, qua aduecta erat, velut fortuito concurſu confringerent, protraxit conuiuium. Repetentique Baulos, in locum corrupti nauigii, machinoſum illud obtulit, hilare proſecutus: atque in digreſſu papillas quoque exoſculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilauit, opperiens cœptorum exitum. Sed vt diuerſa omnia, nandoque euaſiſſe eam comperit, inops conſilii, * L. Agerinum libertum eius, ſaluam & incolumem cum gaudio nuntiantem, *obiecto clam iuxta pugione, vt percuſſorem ſibi ſubornatum arripi conſtringiq; iuſſit, matremque occidi: quaſi deprehenſum crimen voluntaria morte vitaſſet. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus; ad viſendum interfectæ cadauer accurriſſe, contrectaſſe membra, alia vituperaſſe, alia laudaſſe; ſitique interim oborta bibiſſe. Neque tamen ſceleris conſcientiam, quamquam & militum & Senatus populiq; gratulationibus confirmaretur, aut ſtatim aut vmquam poſtea ferre potuit: ſæpe confeſſus exagitari ſe materna ſpecie, verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Quin & facto per Magos ſacro, euocare Manes & exorare tentauit. Peregrinatione quidem Græciæ, Eleuſiniis ſacris, quorum initiatione impii & ſcelerati voce præconis ſubmouerentur, intereſſe non auſus eſt. Iunxitque parricidio matris, amitæ necem. Quam cum ex duritia alui cubantem viſitaret; & illa tractans lanuginem eius, vt aſſolet, iam grandis natu, per blanditias forte dixiſſet, *Simul hanc excepero, mori volo*: conuerſus ad proximos, confeſtim ſe poſiturum, velut irridens, ait: præcepitque medicis, vt largius purgarent ægram. *Nam necdum defunctæ bona inuaſit, ſuppreſſo teſtamento, ne quid abſcederet.

35 VXORES præter Octauiam duas poſtea duxit: Poppæam Sabinam, quæſtorio patre natam, & equiti Romano ante nuptam: deinde Statiliam Meſſallinam, Tauri bis Conſulis ac triumphalis abneptem, qua vt potiretur, virum eius Atticum * Veſtinum COS. in honore ipſo trucidauit. Octauiæ conſuetudinem cito aſpernatus, corripientibus amicis, ſufficere illi debere reſpondit vxoria ornamẽta. Eamdẽ mox ſæpe fruſtra ſtrangulare meditatus, dimiſit vt ſterilem: ſed improbante diuortiũ populo, nec parcente conuitiis, etiam relegauit: deniq; occidit ſub crimine adulteriorum adeo impudenti falſóque, vt in quæſtione pernegantibus cunctis, Anicetũ pædagogum ſuum [indicem] ſubiecerit, qui dolo ſtupratam a ſe fateretur. Poppæam duodecimo die poſt diuortium Octauiæ in matrimonium acceptam, dilexit vnice. & tamen ipſam quoque ictu calcis occidit; quod ſe ex aurigatione ſero reuerſum, grauida & ægra conuitiis inceſſerat. Ex hac filiam tulit Claudiam Auguſtam, amiſitque admodum infantem. Nullum adeo neceſſitudinis genus eſt, quod non ſcelere perculerit. Antoniam Claudii filiam, recuſantem poſt Poppææ mortẽ nuptias ſuas, quaſi molitricem nouarum rerũ, interemit. * Similiter interemit ceteros, aut affinitate aliqua ſibi, aut propinquitate coniunctos. In quibus Aulum * Plautium iuuenem: quem cum ante mortem per vim*conſtupraſſet; *Eat nunc*, inquit, *mater [mea] & ſucceſſorem meum oſculetur*: iactans dilectum ab ea, & ad ſpem Imperii impulſum. Priuignum * Ruffinum Criſpinum Poppæa natum, impuberem adhuc, quia fere-

batur

batur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piſcaretur, ſeruis ipſius demandauit. Tuſcum nutricis filium relegauit; quod in procuratione Aegypti* balneis in aduentum ſuum exſtructis, lauiſſet. *Senecam præceptorem ad necem compulit: quamuis ſæpe commeatum petenti, bonisque cedenti, * perſancte iuraſſet, ſuſpectum ſe fruſtra; periturumq; potius quam nociturum ei. Burro Præfecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum miſit. Libertos diuites & ſenes, olim adoptionis, mox dominationis ſuæ fautores atq; rectores, veneno partim cibis, partim potionibus indito, intercepit.

Nec minore ſæuitia foris & in exteros graſſatus eſt. Stella crinita, quæ ſummis, 36
poteſtatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, vt ex *Babilo aſtrologo didicit, ſolere reges talia oſtenta cæde aliqua illuſtri expiare, atque a ſemet in capita procerum depellere: nobiliſſimo cuique exitium deſtinauit. Enimuero multo magis & quaſi per iuſtam cauſſam duabus coniurationibus * promulgatis: quarum prior maiorque, Piſoniana, Romæ; poſterior, Viniciana, Beneuenti conflata * atque detecta eſt: coniurati e vinculis triplicium catenarum dixere cauſſam: cum quidam crimen vltro faterentur, non nulli etiam * imputarent, tamquam aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi vrbe pulſi, enectique veneno aut fame. Conſtat quosdam cum pædagogis & capſariis vno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quærere.

Nullus poſthac adhibitus delectus, aut modus interimendi quoscumque libuiſſet, quacumque de cauſſa. Sed ne de pluribus referam, Saluidieno * Orfito obiectum eſt, quod tabernas tres de domo ſua circa forum ciuitatibus ad ſtationem locaſſet: Caſſio Longino iuriſconſulto, * ac luminibus orbato, quod in vetere gentili ſtemmate C. Caſſii percuſſoris Cæſaris, imagines * reſtituiſſet: Pæto Thraſeæ, triſtior & pædagogi vultus. Mori iuſſis, non amplius quam horarium ſpatium dabat. At ne quid moræ interueniret, medicos admouebat, qui cunctantes continuo curarent. Ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere. Creditur etiam polyphago cuidam Ægyptii generis, crudam carnem, & quidquid daretur mandere aſſueto, concupiſſe viuos homines laniandos abſumendosque obiicere. Elatus inflatusq; tantis velut ſucceſſibus, negauit quemquam principum ſciſſe quid ſibi liceret. Multasque nec dubias ſignificationes ſæpe iecit, ne reliquis quidem ſe parſurum Senatoribus; eumque ordinem ſublaturum quandoque e republ. ac prouincias & exercitus equiti R. ac libertis permiſſurum. Certe neque adueniens, neque proficiſcens, quemquam oſculo* impertiuit, ac ne reſalutatione quidem. Et in auſpicando opere Iſthmi, magna frequentia clare, vt ſibi ac populo R. bene res verteret, optauit; diſſimulata Senatus mentione. 37

Sed nec populo aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in ſermone 38
communi, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί: *Immò*, inquit, *ἐμοῦ ζῶντος. Planeque ita fecit. Nam quaſi offenſus deformitate veterum ædificiorum, & anguſtiis flexurisq; vicorum, incendit vrbem tam palam, vt plerique conſulares * cubicularesque eius, cum ſtupa tædaque in prædiis ſuis deprehenſos non attigerint; & quædam horrea circa domum auream, quorum ſpatium maxime deſiderabat, * vi bellicis machinis labefactata, atq; inflammata ſint, quod ſaxeo muro conſtructa erant. Per ſex dies, ſeptemque noctes ea clade ſæuitum eſt, ad monumentorum buſtorumque diuerſoria plebe compulſa. Tunc præter immenſum numerum inſularum, domus priſcorum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpoliis adornatæ, Deorumque ædes ab regibus, ac deinde Punicis & Gallicis bellis votæ dedicatæque; & quidquid viſendum atque memorabile ex antiquitate durauerat. Hoc incendium e turri * Mæcenatica proſpectans, lætusque flamæ (vt aiebat) pulcritudine, * ἅλωσιν Ilii decantauit in illo ſuo ſcenico habitu. Ac ne non hinc quoque quantum poſſet prædæ & manubiarum inuaderet, pollicitus cadauerum & ruderum gratuitam egeſtionem, nemini ad reliquias rerum ſuarum adire permiſit: *collationibus[que] non receptis modo, verum & efflagitatis, prouincias priuatorumque cenſus prope exhauſit.

39 Accesservnt tantis ex principe malis probrisque quædam & fortuita: pestilentia vnius autumni; qua xxx funerum millia in rationē Libitinæ venerunt: clades Britannica, qua duo præcipua opida, magna* ciuium sociorumque cæde, direpta sunt: ignominia ad Orientem, legionibus in Armenia sub iugum missis, ægreque Syria retenta. Mirum, & vel præcipue notabile inter* hæc fuit, nihil eum patientius quam maledicta & conuitia hominum tulisse; neque in vllos leniorem, quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse. Multa Græce Latineque* proscripta aut vulgata sunt, sicut illa: Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι. * Νεόψηφον Νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτεινεν. *Quis negat Aeneæ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem; sustulit ille patrem. Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus, Noster erit pæan, ille ἑκατηβελέτης. Roma domus fiet: Veios migrate Quirites; Si non & Veios occupat ista domus.* Sed neq; auctores requisiuit; & quosdam per indicem delatos ad Senatum, affici grauiore pœna prohibuit. Transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, quod * Naupli mala bene cantitaret, sua bona male disponeret: & * Datus Atellanarum histrio, in cantico quodam, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstrauerat, vt bibentem natantemque faceret; * exitum C. Claudii Agrippinæque significans: & in nouissima* clausula, *Orcus vobis ducit pedes*, Senatum gestu notaret: histrionem & philosophum Nero nihil amplius quam vrbe Italiaque submouit, vel contemtu omnis infamiæ, vel ne fatendo dolorem, iritaret ingenia.

40 Talem principem paullo minus per xiiii annos perpessus terrarum orbis, tamdem destituit; initium facientibus Gallis, duce* Iulio Vindice, qui tum eam prouinciā pro Prætore obtinebat. Prædictū a mathematicis Neroni olim erat, fore vt quandoque destitueretur: vnde illa vox eius celeberrima, * τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: quo maiore venia meditaretur citharœdicam artem, principi sibi gratam, priuato necessariam. *Spoponderunt tamē quidam* destituto ei ordinationē Orientis; nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus vtraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Vt vero cōsulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cauendum sibi audiuit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de ætate Galbæ, tanta fiducia, non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, vt amissis naufragio pretiosissimis rebus, nō dubitauerit inter suos dicere, pisces eas sibi relaturos. Neapoli de motu Galliarum cognouit die ipso, quo matrem occiderat: adeoque lente ac secure tulit, vt *gaudentis etiam * suspicionem præberet, tamquam occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum prouinciarum. Statimque in gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectauit. Cenæ quoque tempore interpellatus tumultuosioribus litteris, hactenus excanduit, vt malum iis qui * descissent, minaretur. Denique per octo continuos dies non rescribere cuiquam, non mandare quid aut præcipere conatus, rem silentio oblitterauit.

41 Edictis tamdem Vindicis [&] contumeliosis & frequentibus permotus, Senatum epistola in vltionem sui reique publicæ adhortatus est; excusato languore faucium, propter quem non adesset. Nihil autem æque doluit, quam vt* *citharœdum malum* se increpitum, ac pro Nerone* *Aënobarbum* appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumturum se professus est, deposito adoptiuo: cetera conuitia, vt falsa, non alio argumento refellebar, quam quod etiam* inscitia tantopere laboratæ perfectæque a se artis obiiceretur; singulos subinde rogitans, nossentne quemquam præstantiorem. Sed vrgentibus aliis super alios nuntiis, Romam prætrepidus rediit. leuiterq; modo in itinere friuolo auspicio mente recreata, cum annotasset insculptum monumento, militem Gallum ab equite R. oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exsiluit gaudio, cœlumque adorauit. Ac ne tunc quidem aut Senatu, aut populo coram* appellato, quosdam e primoribus viris* demum euocauit; transactaque raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica noui & ignoti generis circumduxit: * ostendensque singula, de ratione ac difficultate cuiusque disserens, * iamq; etiam prolaturum omnia in Theatrum affirmauit, si per Vindicem liceat.

Postqvam*etiam deinde Galbam & Hispanias desciuisse cognouit, colla- 42
psus,animoq; male fracto,diu & sine voce, & prope intermortuus iacuit. vtq;*resi-
puit,veste* descissa,capite conuerberato,actum de se pronūtiauit. Consolantiq; nu-
triculæ,& aliis quoque iam principibus similia accidisse memoranti, se vero præter
ceteros inaudita & incognita pati respondit, qui*suum Imperium viuus amitteret.
Nec eo secius quidquam ex consuetudine luxus atque desidiæ* omisit vel immi-
nuit. quinimmo,cum prosperi quiddam ex prouinciis nuntiatum esset, super abun-
dantissimam cenam iocularia in defectionis duces carmina,* lasciueque modulata,
quæ vulgo innotuerunt,etiam gesticulatus est: ac spectaculis Theatri clam illatus,
cuidam scenico placenti nuntium misit,abuti eum occupationibus suis.

Initio statim tumultus,multa & immania, verum non abhorrentia* a sua na- 43
tura,creditur destinasse: successores percussoresque submittere exercitus & prouin-
cias regentibus,quasi conspiratis,idemque & vnum sentientibus: quidquid vbique
exsulum,quidquid in vrbe hominum Gallicanorum esset,contrucidare; illos,ne de-
sciscentibus aggregarentur; hos, vt conscios popularium suorum, atque fautores:
Gallias exercitibus diripiendas permittere,Senatum vniuersum veneno per conui-
uia necare, vrbem incendere, feris in populum immissis, quo difficilius defendere-
tur. Sed absterritus, non tam pœnitentia,quā* perficiendi desperatione,credensque
expeditionem necessariam,coss. ante tempus priuauit honore: atque in vtriusque
locum solus iniit Consulatum; quasi fatale esset, non posse Gallias debellari* nisi a
cos. ac susceptis fascibus. Cum post epulas triclinio digrederetur, innixus humeris
familiarium, affirmauit, simul ac primum prouinciam attigisset, inermem se in con-
spectum exercituum prodíturum, nec quidquam aliud quam fleturum: reuocatis-
que ad pœnitentiam defectoribus,sequenti die lætum inter lętos cantaturum epini-
cia, quæ iam nunc sibi componi oporteret.

In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portan- 44
dis scenicis organis,concubinasque,quas secum educeret,tondendi ad virilem mo-
dum, & securibus peltisque Amazonicis instruendi. Mox tribus vrbanas ad sacra-
mentum citauit: ac nullo idoneo respondente, certum dominis seruorum nume-
rum indixit: nec nisi ex tota cuiusq; familia probatissimos, ne dispensatoribus quidē
aut amanuensibus exceptis,recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre
iussit: & insuper inquilinos priuatarum ædium atque insularum, pensionem an-
nuam repræsentare fisco. Exegitque ingenti fastidio & acerbitate* nummum aspe-
rum,*argentum pustulatum,*aurum ad obrusam: vt plerique omnem collationem
palam recusarent,consensu flagitantes,a delatoribus potius reuocanda præmia quę-
cumque*cepissent.

Ex annonæ quoque caritate* luctantium accreuit inuidia. Nam & forte accidit 45
vt in publica fame, Alexandrina nauis nuntiaretur puluerem luctatoribus aulicis ad-
uexisse. Quare omnium in se odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin
subiret. Statuæ eius a vertice* cirrus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc
demum agona esse; &*raderet tamdem. Alterius*collo & ascopera deligata,simulq;
titulus, *Ego*quid potui? sed tu culeum meruisti.* Adscriptum & columnis, iam gallos
*eum cantando excitasse.*iam noctibus iurgia cum seruis plerique simulantes, cre-
bro*vindicem poscebant.

Terrebatvr adhæc euidentibus portentis somniorum & auspiciorum, & 46
*omnium tum veteribus tum nouis; numquam antea somniare solitus. Occisa de-
mum matre, vidit per quietem, nauem sibi regenti extortum gubernaculum: tra-
hique se ab Octauia vxore in artissimas tenebras: & modo pennatarum formica-
rum multitudine oppleri; modo a simulacris gentiū ad Pompeii Theatrum dedica-
tarum*circuiri,arcerique progressu: Asturconem,quo maxime lætabatur,posterio-
re corporis parte in simiæ speciem transfiguratum, ac tantum capite integro hinni-
tus edere canoros. De Mausoleo,sponte foribus patefactis, exaudita vox est,nomine
eum* cientis. *Kalend. Ianuarii exornati Lares, in ipso sacrificii apparatu concide-
runt. Auspicanti Sporus anulum muneri obtulit; cuius gemmæ sculptura erat,Pro-
serpinæ raptus. Votorum nuncupatione, magna iam ordinum frequentia, vix re-

pertæ Capitolii claues. Cum ex oratione eius, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu, daturos pœnas ſceleratos, ac breui dignum * exitum facturos, conclamatum eſt ab vniuerſis; *Tu facies Auguſte.* Obſeruatum etiam fuerat, nouiſſimam fabulam cantaſſe eum publice Oedipodem exſulem, atque in hoc * decidiſſe verſu,

Θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

47 NVNTIATA etiam interim ceterorum exercituum defectione, litteras prandenti ſibi redditas concerpſit, menſam ſubuertit: duos ſcyphos gratiſſimi vſus, quos Homericos a celatura carminum Homeri vocabat, ſolo illiſit: ac ſumto a Locuſta veneno, & in auream pyxidem condito, tranſiit in hortos Seruilianos. Vbi præmiſſis libertorum fidiſſimis, Oſtiam, ad claſſem præparandam, Tribunos, Centurionesque prætorii de fugæ ſocietate tentauit. Sed partim tergiuerſantibus, partim aperte detrectantibus, vno vero etiam proclamante, *Vſque adeo ne mori miſerum eſt?* varia agitauit, Parthos ne an Galbam ſupplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque roſtris * quanta poſſet maxima miſeratione veniam præteritorum precaretur: ac ni flexiſſet animos, vel Ægypti præfecturam concedi ſibi oraret. Inuentus eſt poſtea in ſcrinio eius hac de re ſermo formatus. Sed deterritum putant, ne prius quam in forum perueniret, diſcerperetur. Sic cogitatione in poſterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, vt comperit ſtationem militum receſſiſſe, proſiluit e lecto, miſitque circum amicos. & quia nihil a quoquam renuntiabatur, ipſe cum paucis hoſpitia ſingulorum adiit. Verum clauſis omnium foribus, reſpondente nullo, in cubiculum rediit: vnde iam & cuſtodes diffugerant, direptis etiam ſtragulis, amota & pyxide veneni. Ac ſtatim * Spicillum myrmillonem, vel quemlibet alium percuſſorem, cuius manu periret, requiſiuit. & nemine reperto; *Ergo ego*, inquit, *nec amicum habeo, nec inimicum?* procurritque quaſi præcipitaturus ſe in Tiberim.

48 SED reuocato rurſus impetu, aliquid ſecretioris latebræ ad colligendum animum deſiderauit: & offerente Phaonte liberto ſuburbanum ſuum inter Salariam & Numentanam viam circa quartum milliarium: vt erat nudo pede atque tunicatus, pænulam obſoleti coloris ſuperinduit: adopertoque capite, & ante faciem * obtenſo ſudario, equum inſcendit, quatuor ſolis comitantibus; inter quos & Sporus erat. Statimque tremore terræ, & fulgure aduerſo pauefactus, audiit ex proximis caſtris clamorem militum, & ſibi aduerſa, & Galbæ proſpera ominantium: etiam ex obuiis viatoribus quemdã dicentem, *Hi Neronem perſequuntur*: alium ſciſcitantem, *Ecquid in vrbe noui de Nerone?* Equo autem odore abiecti in via cadaueris conſternato, detecta facie agnitus eſt a quodam Miſſicio prætoriano, & ſalutatus. Vt ad diuerticulum ventum eſt, dimiſſis equis inter fruticeta ac vepres per arundineti ſemitam ægre, nec niſi ſtrata ſub pedibus veſte, * ad aduerſum villæ parietem euaſit. Ibi hortante * eodem Phaonte, vt interim in ſpecum egeſtæ arenæ * concederet, negauit ſe viuum ſub terram iturum: ac parumper commoratus, dum clamdeſtinus ad villam introitus pararetur, aquam ex ſubiecta lacuna potaturus manu hauſit: *Et hæc eſt*, inquit, *Neronis decocta.* * Deinde diuulſa ſentibus pænula traiectos ſurculos raſit, atque ita quadrupes per anguſtias effoſſæ cauernæ receptus, in proximam cellam decubuit ſuper lectum * modicella culcita, * vetere pallio ſtrato inſtructum. Fameque & iterum ſiti interpellante, panem quidem ſordidum oblatum aſpernatus eſt, aquæ autem tepidæ aliquantulum bibit.

49 TVNC vnoquoque hinc inde inſtante, vt quamprimum ſe impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coram fieri imperauit, dimenſus ad corporis ſui modulum; componique ſimul, ſi qua inuenirentur, fruſta marmoris; & aquam ſimul ac ligna conferri curando mox cadaueri; flens ad ſingula, atque identidem * dictitans; *Qualis artifex pereo!* Inter moras, perlatos a curſore Phaontis codicillos præripuit, legitque ſe hoſtem a Senatu iudicatum, & quæri, vt puniatur more maiorum. Interrogauitque, quale eſſet id genus pœnæ: & cum comperiſſet, nudi hominis ceruicem inſeri furcæ, corpus virgis ad necem cædi: conterritus, duos pugiones, quos ſecum tulerat, arripuit: tentataque vtriuſque acie, rurſus condidit; cauſſatus nondum adeſſe fatalem horam. Ac modo Sporum hortabatur vt lamentari ac plangere inciperet: modo

ret: modo orabat vt se aliquis ad mortem capessendam exemplo iuuaret: interdum segnitiem suam his verbis increpabat; *Viuo deformiter* ac turpiter*: οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει, νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἄγε, ἔγειρε σεαυτόν. Iamque equites appropinquabant; quibus præceptum erat, vt viuum eum attraherent. Quod vt sensit, trepidanter effatus; ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει: ferrum iugulo adegit, iuuante Epaphrodito a libellis. Semianimisque adhuc, * interrumpenti Centurioni, & pænula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse simulanti, non aliud respondit, quam *Sero*, & *Hæc est fides*. Atque in ea voce defecit, exstantibus rigentibusque oculis vsque ad horrorem formidinemque visentium. Nihil prius ac magis a comitibus exegerat, quam ne potestas cuiquam capitis sui fieret: sed vt, quoquo modo, totus cremaretur. * Permisit hoc Icelus Galbæ libertus, non multo ante vinculis exsolutus, in quæ primo tumultu coniectus fuerat.

FVNERATVS est impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intextis; 50
quibus vsus Kalend. Ianuarij fuerat. Reliquias * Ecloge & Alexandria nutrices cum * Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod prospicitur e campo Martio impositum * colle hortorum. In eo monumento solium Porphyretici marmoris * superstanti Lunensi ara circumseptum est lapide Thasio.

STATVRA fuit pæne iusta: corpore maculoso & * fœdo: subflauo capillo: vultu 51
pulcro magis quam venusto: oculis cæsiis & hebetioribus: ceruice obesa, ventre proiecto: gracillimis cruribus: valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per XIIII annos languit: atque ita, vt neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, vt comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit; ac plerumque * synthesin indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, sine cinctu, & discalceatus.

LIBERALES disciplinas omnes fere puer attigit. Sed a philosophia eum mater 52
auertit; monens, imperaturo contrariam esse: a cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad poeticam pronus, carmina libenter, ac sine labore composuit: nec, vt quidam putant, aliena pro suis edidit. Venêre in manus meas pugillares libellique, cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo * scriptis: vt facile appareret, non * translatos, aut dictante aliquo exceptos; sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos: ita multa * & deleta, & inducta, & superscripta inerant.

HABVIT & pingendi, fingendique maxime, non mediocre studium. * Maxi- 53
ma autem popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui quoquo modo animum vulgi mouerent. * Exiit post scenicas coronas opinio, proximo lustro descensurum eum ad * Olympia inter athletas. Nam luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectauerat, quam brabeutarum more in stadio humi assidens; ac si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinauerat etiam, qui Appollinem cantu, Solem aurigando * æquiparare æstimaretur, imitari, & Herculis facta. Præparatumque leonem aiunt, quem vel claua vel brachiorum nexibus in Amphitheatri arena spectante populo nudus elideret.

SVB exitu quidem vitæ palam vouerat, si sibi incolumis status permansisset, * pro- 54
diturum se * partæ victoriæ ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium; ac nouissimo die histrionem; saltaturumq; Virgilij Turnum. Et sunt qui tradant Paridem histrionem occisum ab eo, quasi grauem aduersarium.

ERAT illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, sed inconsulta. Ideoque mul- 55
tis rebus ac locis vetere appellatione detracta, nouam * induxit ex suo nomine. Mensem quoque Aprilem *Neroneum* appellauit. Destinauerat & Romam *Neropolim* nuncupare.

RELIGIONVM vsquequaque contemtor, præter vnius Deæ Syriæ. Hanc mox 56
ita spreuit, vt vrina contaminaret: alia superstitione captus, in qua sola pertinacissime hæsit. Siquidem * acuculam puellarem cum, quasi remedium insidiarum, a plebeio quodam & ignoto, muneri accepisset, detecta confestim coniuratione, pro summo Numine trinisque in die sacrificiis colere perseuerauit: volebatque credi

monitione eius futura prænoscere. Ante paucos quam periret menses, attendit & exstispicio, nec vmquam litauit.

57 OBIIT* XXX & secundo ætatis anno, die quo quondam Octauiam interemerat. Tantumque gaudium publice præbuit, vt plebs pileata tota vrbe discurreret. Et tamen non defuerunt qui per longum tempus vernis æstiuisque floribus tumulum eius ornarent; ac modo imagines prætextatas in Rostris proferrent, modo edicta quasi viuentis, & breui magno inimicorum malo reuersuri. Quin etiam* Vologesus, Parthorum rex, missis ad Senatum legatis de instauranda societate, hoc etiam magnopere orauit, vt Neronis memoria coleretur. Denique cum post XX annos adolescente me exstitisset conditionis incertæ, qui se Neronem esse iactaret, tam fauorabile nomen eius apud Parthos fuit, vt vehementer adiutus & vix redditus sit.

C. SVETONII TRANQVILLI *SER. GALBA, VII.

1 PROGENIES Cæsarum in Nerone defecit: quod futurum compluribus quidem signis,* sed euidentissimis duobus apparuit. Liuiæ olim post Augusti statim nuptias Veientanum suum reuisenti, præteruolans aquila gallinam albam, *ramum lauri rostro tenentem, ita vt rapuerat, demisit in gremium, cumq; nutriri alitem, pangi[q;] ramulum placuisset, tanta pullorum soboles prouenit, vt hodie quoque ea villa *ad Gallinas* vocetur: tale vero lauretum, vt triumphaturi Cæsares inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus, alias confestim eodem loco pangere: & obseruatum est, sub cuiusque obitum, arborem ab ipso *institutam, elanguisse. Ergo nouissimo Neronis anno, & silua omnis exaruit radicitus, & quidquid ibi gallinarum erat, interiit: ac subinde tacta de cælo Cæsarum æde, capita* omnibus statuis simul deciderunt: *Augustique sceptrum e manibus excussum est.

2 NERONI Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubie nobilissimus, magnaque & vetere prosapia: vt qui statuarum titulis pronepotem se Q. Catuli Capitolini semper adscripserit: Imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Iouem; maternam, ad* Pasiphaën Minois vxorem referret.

3 IMAGINES & elogia vniuersi generis exsequi, longum est, familiæ breuiter attingam. Qui primus Sulpiciorum cognomen *Galbæ* tulit, cur, aut vnde traxerit, ambigitur. quidam putant, quod opidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum, illitis demum galbano facibus, succenderit: alii, quod in diuturna valetudine* galbeo, id est remediis lana inuolutis, assidue vteretur: non nulli, quod præpinguis fuerit visus; quem* galbam Galli vocant: vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia quę in esculis nascuntur, appellanturque galbæ. Familiam illustrauit *Ser. Galba* consularis, temporum suorum eloquentissimus: quem tradunt Hispaniam ex Prætura obtinentem, XXX Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli caussam exstitisse. Eius nepos, ob repulsam Consulatus infensus Iulio Cæsari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspirauit cum Cassio & Bruto, propter quod Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt Imperatoris Galbæ auus & pater. Auus clarior studiis, quam dignitate. Non enim egressus Præturæ gradum, multiplicem nec incuriosam historiam edidit. Pater Consulatu functus, *quamquam breui corpore atq; etiam gibber, modicæque in dicendo facultatis caussas industrie actitauit. Vxores habuit *Mummiã Achaicam, neptem Catuli, proneptemque L. Mummii, qui Corinthum excidit: item Liuiam Ocellinam, ditem admodum, & pulcram. a qua tamen nobilitatis caussa appetitus vltro existimatur, & aliquanto enixius, postquam subinde instanti vitium corporis secreto posita veste detexit, ne quasi ignaram fallere videretur. Ex

Achaica

Achaica liberos Caium & Seruium procreauit. quorum maior Caius, attritis facultatibus vrbe cessit: prohibitusq; a Tiberio sortiri anno suo Proconsulatum, voluntaria morte obiit.

SER. *Galba imperator*, M. Valerio Messalla, Cn. Lentulo COSS. natus est, IX Kalend. Ianuarii, in villa colli supposita, prope Terracinam sinistrorsum Fundos petentibus: Adoptatus a nouerca sua, Liuii nomẽ, &*Ocellare cognomen assumsit, mutato prænomine. Nam ***Lucium** mox pro *Seruio* vsque ad tempus Imperii vsurpauit. *Constat Augustum puero adhuc, salutanti se inter æquales, apprehẽsa *buccula dixisse, καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν *παραγεύσῃ. Sed & Tiberius, cum comperisset eum imperaturum, verum in senecta: *Viuat sane*, ait; *quando id ad nos nihil pertinet*. Auo quoque eius fulgur procuranti, cum exsta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum contulisset, summum, sed serum Imperium portendi familiæ, responsum est. Et ille irridens; *Sane*, inquit, *cum mula pepererit*. Nihil æque postea Galbam tentantem res nouas confirmauit, quam mulæ partus: ceterisque vt obscenum ostentum abhorrentibus, solus pro lætissimo accepit, memor sacrificii dictique aui. Sumta virili toga, somniauit fortunam dicentem, stare se ante fores defessam; &, nisi ocius reciperetur, cuicumque obuio prædæ futuram. Vtque euigilauit, aperto atrio, simulacrum æneum Deæ cubitali maius iuxta limen inuenit: idque gremio suo Tusculum, vbi æstiuare consueuerat, auexit: & in parte ædium consecratum, menstruis deinceps supplicationibus, & * peruigilio anniuersario coluit. *Quamquam ætate nondum constanti, veterem ciuitatis exoletumque morem, ac tantum in domo sua hærentem obstinatissime retinuit; vt liberti seruique bis die frequentes adessent, ac mane saluere, vesperi valere sibi singuli dicerent. 4

INTER liberales disciplinas attendit iuri: dedit & matrimonio operam. verum amissa vxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in cælibatu, neque sollicitari vlla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem viduatæ morte Domitii; quæ maritum quoq; adhuc [nec dum cælibẽ] Galbam, adeo omnibus sollicitauerat modis, vt*inter conuentum matronarum correpta iurgio, atq; etiam manu pulsata sit a matre*Lepida. Obseruauit [autem] ante omnes Liuiam Augustã: cuius & viuæ gratia plurimum valuit, & mortuæ testamento pæne ditatus est. *L I S namq; quingenties cum præcipuũ inter legatarios habuisset, quia*notata, non*perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad*quingenta reuocante, ne hæc quidem accepit. 5

HONORIBVS ante legitimum tempus initis, Prætor commissione ludorum Floralium, nouum spectaculi genus, elephantos funambulos edidit: exinde prouinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox Consulatum per sex menses ordinarium gessit. Euenitq; vt in eo ipse*L. Domitio patri Neronis, ipsi*Saluius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quo medius inter vtriusque filios exstitit Imperator. *A Caio Cæsare, Gætulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, vt manus pænulis continerent; *statim per castra iactatum est; *Disce miles militare: Galba est, non Gætulicus.* Pari seueritate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroborauit: maturæque barbaris, qui iam in Galliam vsq; proruperant, coërcitis, præsenti quoque Caio talem & se & exercitum approbauit, vt inter innumeras*contractasque ex omnibus prouinciis copias, neque testimonium, neque præmia ampliora vlli perciperent. Ipse maxime insignis, quod campestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum millia cucurrit. 6

CÆDE Caii nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem prætulit. Per hoc gratissimus Claudio; receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus, vt cum subita ei valetudo, nec adeo grauis incidisset, dilatus sit, expeditionis Britannicæ dies. Africam *pro Consule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione, & barbarorum tumultu inquietam. Ordinauitque magna seueritatis ac iustitiæ cura, etiam in paruulis rebus. *Militi, qui per expeditionem annona arctissima residuum cibariorum, tritici modium, centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simulatque indigere cibo 7

cœpisset, a quoquam opem ferri: & is fame extabuit. At in iure dicendo, cum de proprietate iumenti quæreretur; leuibus vtrimq; argumentis & testibus; ideoque difficili coniectura veritatis, ita decreuit, vt ad lacum, vbi* adaquari solebat, duceretur capite inuoluto: atque ibidem reuelato, eius esset, ad quem sponte se a potu recepisset.

8 Ob res, & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia accepit, & sacerdotium triplex, inter XV viros, sodalesque Titios, item[q;] Augustales cooptatus: atque ex eo tempore prope* ad Neronis medium principatum, in secessu plurimum vixit, ne ad gestandum quidem vmquam iter *egressus, quam vt secum* vehiculo proximo decies LLS. in auro efferret, donec in opido Fundis moranti Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditq; vt, cum prouinciam ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero e ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. * Nec defuerunt qui interpretarentur, significari rerum mutationem, successurumque iuueni senem; hoc est, ipsum Neroni. Nec multo post in Cantabriæ* lacum fulmen decidit: repertæque sunt duodecim secures, haud ambiguum summi Imperii signum.

9 Per octo annos variæ & inæquabiliter prouinciam rexit. Primo acer & vehemens, & in coërcendis quidem delictis vel immodicus. Nam & nummulario non ex fide versanti pecunias, manus amputauit, mensæque eius affixit. Et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres erat, veneno necasset, * cruce affecit: implorantique leges, & ciuem Romanum se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multoque præter ceteras altiorem & dealbatam statui crucem iussit. Paullatim in desidiam segnitiemque conuersus est, ne quid materiæ præberet Neroni: &, vt dicere solebat, quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur. Carthagine noua conuentum agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, superuenerunt Vindicis litteræ, hortantis vt humano generi assertorem ducemq; se accommodaret. Nec diu cunctatus, conditionem partim metu, partim spe recepit. Nam & mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat: & confirmabatur cum secundissimis auspiciis & ominibus, tum virginis honestæ vaticinatione, tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Iouis* Cluniæ ex penetrali somnio monitus eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata. quorum carminum sententia erat, Oriturum quandoque ex Hispania principem, dominumque rerum.

10 *Igitur cum quasi manumissioni vacaturus conscendisset Tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus, & adstanti nobili puero, quem exsulantem ex proxima Baleari insula, ob id ipsum acciuerat, deplorauit temporum statum; consalutatusq; Imperator, legatum se Senatus ac populi R. professus est. Deinde iustitio indicto, e plebe quidem prouinciæ legiones & auxilia conscripsit, super exercitum veterem legionis vnius, duarumque alarum, & cohortium trium. At e primoribus prudentia atque ætate præstantibus, velut instar Senatus, ad quos de maiore re, quoties opus esset, referretur, instituit. Delegit & equestris ordinis iuuenes, qui manente anulorum aureorum vsu, *Euocati* appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per prouincias edicta dimisit, auctor singulis vniuersisque conspirandi: simul & vt qua posset quisque opera, communem caussam iuuarent. Per idem fere tempus in munitione opidi, quod sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, scalptura gemmæ victoriam cum tropæo exprimente. Ac subinde Alexandrina nauis* Dertosa appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta, ac vectore vllo: vt nemini dubium esset, iustum piumque, & fauentibus Dis bellum suscipi. cum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt: alarum altera castris appropinquantem, pœnitentia mutati sacramenti, destituere conata est, ægreque retenta in officio: & serui, quos a liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum in balnea transeuntem pæne interemerunt: *nisi cohortantibus inuicem, ne occasionem * omitterent, interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.

ACCESSIT

ACCESSIT ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum abfuit, quin vitæ renuntiaret. Sed superuenientibus ab vrbe nuntiis, vt occisum Neronem, cunctosque in verba sua iurasse cognouit: deposita legati, suscepit *Cæsaris* appellationem. Iterque ingressus est paludatus, ac dependente a ceruicibus pugione ante pectus: nec prius vsum togæ recuperauit, quam oppressis, qui nouas res moliebantur præfecto Prætorii Nymphidio Sabino Romæ, in Germania Fonteio Capitone, in Africa Clodio Macro legatis. 11

PRÆCESSERAT de eo fama sæuitiæ simul, atque auaritiæ: quod ciuitates Hispaniarum Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, grauioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset; & præpositos procuratoresque supplicio capitis affecisset cum coniugibus ac liberis: quodque oblatam a Tarraconensibus e vetere templo Iouis coronam auream librarum XV conflasset, ac tres vncias quæ ponderi deerant, iussisset exigi. Ea fama & confirmata & aucta est, vt primum vrbem introiit. Nam cum classiarios, quos Nero ex remigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret: recusantes, atque insuper aquilam & signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disiecit, sed decimauit etiam. Item Germanorum cohortem, a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissoluit, ac sine vllo commodo remisit in patriam; quasi Cn. Dolabellæ, iuxta cuius hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verene an falso, per ludibrium iactabantur, apposita lautiore cena ingemuisse eum: & ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti, *parapsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse: Cano autem choraulæ, mire placenti, denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis. 12

QVARE aduentus eius non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum *exorsis, *Venit io simus a villa*: cuncti simul spectatores, consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt. 13

MAIORE adeo & fauore & auctoritate adeptus est, quam gessit, Imperium: quamquam multa documenta egregii principis daret: sed nequaquam tam grata erant, quam inuisa, quæ *secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos vna & intra Palatium habitantes, nec vmquam non adhærentes, *pædagogos* vulgo vocabant. *Hi erant T. Iunius, legatus eius in Hispania, cupiditatis immensæ: Cornelius Laco, ex assessore præfectus prætorii, arrogantia *socordiaque intolerabilis: libertus *Icelus, paullo ante anulis aureis, & Martiani cognomine ornatus, ac iam summæ equestris gradus candidatus. His diuerso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit & tradidit, vt vix sibi ipsi constaret: modo acerbior parciorque, modo remissior ac negligentior, quam conueniret principi electo, atque illius ætatis. Quosdam claros ex vtroque ordine viros suspicione minima, inauditos condemnauit. Ciuitatem Romanam raro dedit: Iura trium liberorum vix vni atque alteri; ac ne his quidem, nisi ad certum præfinitumque tempus. Iudicibus sextam decuriam adiici precantibus, non modo negauit; sed etiam concessum a Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad iudicandum euocarentur, eripuit. 14

EXISTIMABATVR etiam senatoria & equestria officia biennii spacio determinaturus, nec daturus nisi inuitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis, non plus decimis concessis, per quinquaginta equites R. ea conditione reuocandas curauit exigendasque; vt & si quid scenici aut *xystici donatum olim *vendidissent, auferretur emtoribus, quando illi absumto pretio soluere nequirent. At contra, nihil non per comites atque libertos pretio *addici, aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates, *pœnas innocentum, impunitatem noxiorum. Quin etiam pop. R. deposcente supplicium Haloti & Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissariis, vel maleficentissimos, incolumes præstitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornauit: pro *Tigillino etiam *sæuitiæ populum edicto increpuit. 15

PER hæc prope vniuersis ordinibus *offensis, vel præcipua *flagrauit inuidia apud milites. Nam cum in verba eius absentis iurantibus donatiuum grandius solito præpositi pronuntiassent: neque rem ratam habuit, & subinde iactauit, se legere mili- 16

tem, non emere conſueſſe. Atque eo quidem nomine omnes, qui vbique erant, exacerbauit: *ceterum prætorianos etiam metu & indignitate commouit, remouens ſubinde pleroſque *vt ſuſpectos, & Nymphidii ſocios. Sed maxime fremebat ſuperioris Germaniæ exercitus, fraudari ſe præmiis nauatæ aduerſus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obſequium *rumpere auſi, Kalend. Ianuarii *adigi ſacramento, niſi in nomen Senatus, recuſarunt: ſtatimque legationem ad prætorianos cum mandatis deſtinauerunt, diſplicere Imperatorem in Hiſpania factum; eligerent ipſi quem cuncti exercitus comprobarent.

17 QVOD vt nuntiatum eſt, deſpectui eſſe non tam ſenectam ſuam quam orbitatem ratus, Piſonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque iuuenem, ac ſibi olim probatiſſimum, teſtamentoque *ſemper in bona & nomen adſcitum, repente e media ſalutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit in caſtra, ac pro concione adoptauit; ne tunc quidem donatiui vlla mentione facta. Quo faciliorem occaſionem M. *Saluio Othoni præbuit perficiendi conata, intra ſextum adoptionis diem.

18 MAGNA & aſſidua monſtra iam inde a principio exitum ei, qualis euenit, portenderant. Cum per omne iter dextra ſiniſtraque opidatim victimæ cæderentur, taurus ſecuris ictu conſternatus, rupto vinculo, eſſedum eius inuaſit: elatiſque pedibus totum cruore perfudit; ac deſcendentem *ſpiculator impulſu turbæ lancea prope vulnerauit. Vrbem quoque, & deinde Palatium ingreſſum, excepit *terra tremore, & aſſimilis quidam mugitui ſonus. Secuta ſunt aliquanto *maiora, & triſtiora. Monile margaritis gemmiſque conſertum ad ornandum Fortunam ſuam Tuſculanam, ex omni gaza ſecreuerat, id repente, quaſi auguſtiore dignius loco, Capitolinæ Veneri dedicauit: ac proxima nocte ſomniauit ſpeciem Fortunæ, querentis fraudatam ſe dono deſtinato, minantiſque erepturam & ipſam quæ dediſſet. Cumque exterritus luce prima, ad expiandum ſomnium, præmiſſis qui rem diuinam appararent, Tuſculum *excucurriſſet, nihil inuenit præter tepidam in ara fauillam, atratumque iuxta ſenem in catino vitreo thus tenentem, & in calice fictili merum. Obſeruatum etiam eſt Kalend. Ianuariis, ſacrificanti coronam de capite excidiſſe: auſpicanti pullos euolaſſe: adoptionis die, neque milites allocuturo caſtrenſem ſellam de more poſitam pro Tribunali, oblitis miniſtris; & in Senatu curulem peruerſe collocatam.

19 PRIVS vero quam occideretur, ſacrificantē mane haruſpex identidem monuit, caueret periculum: non longe percuſſores abeſſe. Haud multo poſt cognoſcit teneri caſtra ab Othone: ac pleriſque vt eodem quamprimum pergeret ſuadentibus, (poſſe enim auctoritate & præſentia præualere) nihil amplius quam continere ſe ſtatuit, & legionariorum firmare præſidiis, qui multifariam diuerſeq; tendebant. Loricam tamen induit linteam; quamquam haud diſſimulans parum aduerſus tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falſis, quos conſpirati, vt eum in publicum elicerent, de induſtria *diſſiparant, paucis temere affirmantibus, tranſactum negotium, oppreſſos qui tumultuarentur, aduenire frequentes ceteros gratulabundos, & in omne obſequium paratos: his vt occurreret, prodiit tanta fiducia, vt militi cuidam occiſum a ſe Othonem glorianti, *quo auctore* reſponderit: atque in forum vſque proceſſit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum *per publicum dimota paganorum turba equos adegiſſent, viſo procul eo, parumper reſtiterunt: deinde rurſum incitati, deſertum a ſuis, contrucidarunt.

20 SVNT qui tradant, ad primum tumultum proclamaſſe [eum,] *Quid agitis commilitones? Ego veſter ſum, & vos mei*: donatiuum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtuliſſe vltro iugulum; & [vt] hoc agerent *ac ferirent, quando ita videretur, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neq; pręſentium quemquam *opem Imperatori ferre conatum: & omnes qui *accerſerentur, ſpreuiſſe nuntium, excepta *Germaniciorum vexillatione. Hi ob recens meritum, quod ſe ægros & inualidos magnopere fouiſſet, in auxilium *aduolauere: ſed ſerius itinere deuio per ignorantiam locorum retardati. Iugulatus eſt ad lacum Curtii, ac relictus ita vti erat; donec gregarius miles a frumentatione rediens, abiecto onere, caput ei amputauit. &

quoniam

quoniam capillo præ* caluitio arripere non poterat, in gremiũ abdidit: mox inſerto per os pollice, ad Othonem detulit. ille lixis calonibuſque donauit: qui haſta ſuffixũ, non ſine ludibrio circum caſtra portarunt, acclamantes identidem,* *Galba Cupido fruaris ætate tua*: maxime iritati ad talem iocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam ſuam, vt adhuc floridam & vegetam, reſpondiſſe eum; ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν. Ab his* Patrobii Neroniani libertus, centum aureis redemtum, eo loco vbi iuſſu Galbæ animaduerſum in patronum fuerat, abiecit. Sero tamdem diſpenſator Argius, & hoc & ceterum truncum in priuatis eius hortis* Aureliæ viæ ſepulturæ * dedit.

* STATVRA iuſta fuit, capite* caluo, oculis cæruleis, adunco naſo, manibus pedibusque articulari morbo diſtortiſſimis: vt neque calceum perpeti, neque libellos euoluere, aut tenere omnino valeret. Excreuerat etiam in dexteriore latere eius* caro* propendebatque adeo, vt ægre faſcia ſubſtringeretur. 21

CIBI plurimi traditur: quem tempore hiberno etiam ante lucem capere conſueuerat: inter cenam vero, *vſque ad abundantem; vt congeſtas ſuper manus reliquias circumferri iuberet, ſpargique ad pedes ſtantibus. *Libidinis in mares pronior; & eos non niſi prædu̧ros, exoletosque: *Ferebant in Hiſpania* Icelum e veteribus concubinis, de Neronis exitu nuntiantem, non modo arctiſſimis oſculis palam exceptum ab eo; ſed vt ſine mora velleretur oratum, atque ſeductum. 22

PERIIT tertio & ſeptuageſimo ætatis anno, Imperii menſe ſeptimo. Senatus, vt primum licitũ fuit, ſtatuam ei decreuerat* roſtratæ columnæ ſuperſtantem in parte fori, qua trucidatus eſt. Sed decretum Veſpaſianus aboleuit, percuſſores ſibi ex Hiſpania in Iudæam ſubmiſiſſe opinatus. 23

C. SVETONII TRANQVILLI *SALVIVS OTHO, VIII.

MAIORES Othonis ſunt orti opido Ferentino, familia vetere & honorata, atque ex principibus Etruriæ. Auus M. Saluius Otho, patre equite R. matre humili, incertum an ingenua pergratiam Liuiæ Auguſtæ, in cuius domo creuerat, Senator eſt factus, nec Præturæ gradum exceſſit. Pater L. Otho, materno genere præclaro, multarũ & magnarum propinquitatum, tam carus, tamque non abſimilis facie Tiberio principi fuit, vt plerique procreatum ex eo crederent. Vrbanos honores, Proconſulatum Africæ, & extraordinaria Imperia, ſeueriſſime adminiſtrauit. Auſus etiam eſt in Illyrico milites quoſdam, quod * motu Camilli ex pœnitentia præpoſitos ſuos, quaſi defectionis aduerſus Claudium auctores, occiderant, capite punire; & quidem ante principia ſe coram: quamuis ob id ipſum promotos in ampliorem gradum a Claudio ſciret. Quo facto, ſicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperauit, detecta equitis R. fraude, quem prodentibus ſeruis necem Claudio parare compererat. Namque & Senatus honore rariſſimo, ſtatua in Palatio poſita, proſecutus eſt eum: & Claudius allectum inter patricios collaudans ampliſſimis verbis, *hæc quoque adiecit: *vir quo meliores liberos habere ne opto quidem.* Ex Albia Terentia *ſplendidiſſima femina duos tulit filios, L.*Titianum, & minorem Marcum* cognomine. Tulit & filiam; quam nondum nubilem Druſo Germanici filio deſpondit. 1

OTHO Imperator, IIII Kalend. Maii natus eſt, Camillo Arruntio, Domitio Aënobarbo COSS. A prima adoleſcentia prodigus, ac procax; adeo vt ſæpe flagris obiurgaretur a patre. Ferebatur & vagari noctibus ſolitus: atque inualidum quemque obuiorum vel potulentum corripere; ac diſtento ſago impoſitum, in ſublime iactare. Poſt patris deinde mortem libertinam aulicam gratioſam, quo efficacius coleret, etiam diligere ſimulauit; quamuis anum, ac pæne decrepitam. Per 2

hanc inſinuatus Neroni, facile ſummum inter amicos locum tenuit congruentiâ morum: vt vero quidam tradunt,& conſuetudine mutui ſtupri: ac tantum potentia valuit, vt damnatum repetundis conſularem virum, ingens præmium pactus, prius quam plane reſtitutionem ei impetrâſſet, non dubitaret in Senatum ad agendas gratias introducere.

3 OMNIVM autem conſiliorum ſecretorumque particeps, die quem * Nero necandæ matri deſtinauerat, ad auertendas ſuſpiciones cenam vtrique exquiſitiſſimæ comitatis dedit. Item * Poppæam Sabinam, tunc adhuc amicam eius, abductam marito, demandatamque interim ſibi nuptiarum ſpecie recepit. Nec * corripuiſſe contentus, adeo dilexit, vt ne riualem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo miſſos ad * arceſſendam non recepiſſe, ſed ipſum etiam excluſiſſe quondam pro foribus adſtantem, miſcentemque fruſtra minas & preces, ac depoſitum repoſcentem. Quare * diducto matrimonio, ſepoſitus eſt per cauſſam legationis in Luſitaniam; & ſatis viſum, ne pœna acrior mimum omnem diuulgaret: qui tamen ſic quoque hoc diſticho * enotuit; *Cur Otho mentito ſit quæritis exul honore? Vxoris mœchus cœperat eſſe ſuæ.* Prouinciam adminiſtrauit quæſtorius per decem annos, moderatione atque abſtinentia ſingulari.

4 VT tamdem occaſio vltionis data eſt, conatibus Galbæ primus acceſſit: eodemque momento & ipſe ſpem Imperii cepit: magnam quidem *& ex conditione temporum, ſed aliquanto maiorem ex affirmatione Seleuci * mathematici. qui cum eum olim ſuperſtitem Neroni fore ſpopondiſſet, tunc [vltro] inopinatus aduenerat, imperaturum quoque breui repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquam genere omiſſo, quoties cena principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat: nec eo minus alium alia via militum demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit, emancipauitque. vt iam vix vllus eſſet, qui non & ſentiret & prædicaret ſolum * ſucceſſionis Imperii dignum.

5 SPERAVERAT autem fore vt adoptaretur a Galba: idque in dies exſpectabat. Sed poſtquã, Piſone prælato, ſpe decidit, ad vim conuerſus eſt: inſtigante ſuper animi dolorem etiam magnitudine æris alieni. Neq; enim diſſimulabat, niſi principẽ, ſe ſtare non poſſe: nihilq; referre ab hoſte in acie, an in foro ſub creditoribus caderet. Ante paucos dies ſeruo Cæſaris pro impetrata diſpenſatione decies ſeſtertium expreſſerat. Hoc ſubſidium tanti cœpti fuit: ac primo quinque * ſpeculatoribus commiſſa eſt res, deinde decem aliis, quos ſinguli binos produxerant: omnibus dena ſeſtertia repræſentata, & quinquagena promiſſa. Per hos ſollicitati reliqui, nec adeo multi; haud dubia fiducia in ipſo negotio pluribus affuturis.

6 * TVLERAT animus, poſt adoptionem ſtatim caſtra occupare, cenantemque in Palatio Galbam aggredi: ſed obſtitit reſpectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quod eiuſdem ſtatione & Caius fuerat occiſus, & deſertus Nero. Medium quoque tempus religio & Seleucus exemit. Ergo deſtinata die, præmonitis conſciis, vt ſe in foro ſub æde Saturni ad * miliarium aureum opperirentur, mane Galbam ſalutauit; vtque conſueuerat, oſculo exceptus, etiam ſacrificanti interfuit, audiuitque prædicta haruſpicis. Deinde liberto adeſſe architectos nuntiante, quod ſignum conuenerat, quaſi venalem domum inſpecturus abſceſſit: proripuitq; ſe poſtica parte Palatii ad conſtitutum. Alii febrem ſimulaſſe aiunt; eamque excuſationem proximis mandaſſe, ſi quæreretur. Tunc abditus propere muliebri ſella, in caſtra contendit: ac deficientibus lecticariis; cum deſcendiſſet, curſumque cepiſſet, laxato calceo reſtitit; donec * omiſſa mora ſuccollatus, & a præſente comitatu Imperator conſalutatus, inter fauſtas acclamationes ſtrictoſque gladios ad principia deuenit; obuio quoque, non aliter ac ſi conſcius & particeps foret, adhærente. Ibi miſſis qui Galbam & Piſonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro concione teſtatus eſt, quam id demum ſe habiturum, quod ſibi illi reliquiſſent.

7 * DEINDE vergente iam die ingreſſus Senatum, poſitaque breui * ratione, quaſi raptus de publico, & ſuſcipere Imperium vi coactus, geſturuſque communi

omnium

omnium arbitrio, Palatium petit. Ac ſuper ceteras gratulantium adulantiumq; blanditias, ab infima plebe appellatus *Nero*, nullum indicium recuſantis dedit: immo vt quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primiſque epiſtolis ſuis ad quoſdam prouinciarum Præſides, Neronis cognomen adiecit. Certe & imagines ſtatuasque eius reponi paſſus eſt: & procuratores atque libertos ad eadem officia reuocauit. Nec quidquam prius pro poteſtate ſubſcripſit, quam * quingenties ſeſtertia ad peragendam auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pauefactus gemitus maximos edidiſſe: repertusque a concurſantibus humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, a quo deturbari expellique ſe viderat, propitiare tentaſſe. Poſtridie quoq; in augurando tempeſtate orta grauiter *prolapſum, identidem obmurmuraſſe: * τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

SVB idem vero tempus, * Germaniciani exercitus in Vitellii verba iurauerant. 8
Quod vt comperit, auctor Senatui fuit, mittendę legationis, quæ doceret, electū iam principem: quietem & concordiam ſuaderet. Et tamen per internuntios ac litteras, conſortem Imperii, generumq; ſe Vitellio obtulit. Verum haud dubio bello, iam[q;] ducibus & copiis quas Vitellius præmiſerat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga ſe pæne internecione ampliſſimi ordinis* expertus eſt: [&] placuerat per claſſiarios arma transferri, remittiq; nauibus. Ea cum in caſtris ſub noctē promerentur, inſidias quidam ſuſpicati, tumultum excitauerunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in Palatium* cucurrerunt, cædem Senatus flagitantes: repulſisque Tribunorum qui inhibere tentabant, non nullis & occiſis, ſicut erant cruenti, vbinā Imperator eſſet requirentes, * perruperunt in triclinium vſque, nec niſi viſo deſtiterunt. Expeditionem autem impigre atq; etiam præpropere inchoauit; nulla ne religionum quidem cura, ſed & * motis nec dum cōditis ancilibus, quod antiquitus infauſtum haberetur; & die, quo cultores Deûm matris lamentari & plangere incipiunt: præterea aduerſiſſimis auſpiciis. Nam & * victimas Diti patri cæſas litauit: cum tali ſacrificio contraria exſta potiora ſint. Et primo egreſſu inundationibus Tiberis retardatus, ad XX etiam lapidem ruina ædificiorum præcluſam viam offendit.

SIMILI temeritate, quamuis dubium nemini eſſet, quin trahi bellum oporteret, 9
quando & fame & anguſtiis locorum vrgeretur hoſtis, quam primum tamen decertare ſtatuit: ſiue impatiens longioris ſollicitudinis, ſperansque ante Vitellii aduentum profligari plurimum poſſe, ſiue impar militum ardori, pugnam depoſcentium. Nec illi pugnæ affuit, ſubſtititque * Bryxelli. Et tribus quidem, verum mediocribus prœliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, vicit: nouiſſimo, maximoque, apud * Bebriacum fraude ſuperatus eſt; cum ſpe colloquii facta, quaſi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improuiſo, atque in ipſa * conſalutatione dimicandum fuiſſet: ac ſtatim moriendi impetum cepit: vt multi (nec fruſtra) opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem ſibi aſſerere perſeueraret; quam deſperatione vlla, aut diffidentia copiarum: quippe reſiduis integrisque etiam nunc, quas ſecum ad ſecundos caſus detinuerat, & ſuperuenientibus aliis e Dalmatia, Pannoniaque, & Mœſia: ne victis quidem adeo afflictis, vt non in vltionem ignominiæ quiduis diſcriminis vltro, & vel ſolæ ſubirent.

INTERFVIT huic bello pater meus Suetonius * Lenis, tertiæ decimæ legionis 10
Tribunus * anguſticlauius. Is mox referre crebro ſolebat, Othonem etiam priuatum vſq; adeo deteſtatum ciuilia bella, vt memorante quodā inter epulas de Caſſii Brutique exitu, * cohorruerit: nec concurſurū cum Galba fuiſſe, niſi confideret ſine bello rem tranſigi poſſe. * Tunc ad deſpiciendā vitam exemplo manipularis militis concitatum; qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quaſi fugiſſet ex acie, argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit: hoc viſo proclamaſſe eum aiebat, non amplius ſe in periculum tales tamq; benemeritos coniecturum. * Fratrem igitur, fratriſque filium, & ſingulos amicorū cohortatus, vt ſibi quiſque pro facultate conſuleret, ab amplexu & oſculo ſuo dimiſit omnes: ſecretoque captato, binos codicillos exarauit ad ſororem conſolatorios: * ſed & ad Meſſallinam Neronis, quam matrimonio deſtinauerat: commendans reli-

quias suas, & memoriam. Quidquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremauit. Diuisit & pecunias domesticis ex copia præsenti.

11 ATQVE ita paratus, intentusque iam morti, tumultu inter moras exorto, vt eos qui discedere & abire*cœptabant, corripi quasi desertores detinerique sensit: Adiiciamus, inquit, vitæ & hanc* noctem. Iis ipsis, totidemque verbis, vetuitque vim cuiquam fieri: & in serum vsque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui præbuit. Post hæc sedata siti*gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones; & explorata vtriusque acie, cum alterum puluino subdidisset, foribus*adopertis arctissimo somno quieuit. Et circa lucem demum expergefactus, vno se traiecit ictu infra læuam*papillam. Irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est;* & celeriter* (ita præceperat) funeratus;*XXXVIII ætatis anno, & XCV Imperii die.

12 TANTO Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit.*Fuisse enim traditur & modicæ staturæ, & male pedatus,* scambusque. Munditiarum vero pæne muliebrium: vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, vt nemo dignosceret. Quin & faciem quotidie rasitare, ac*pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus vmquã esset. Sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quæ factum putem, vt mors eius minime congruens vitæ, maiori miraculo fuerit. Multi præsentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes iacentis exosculati, fortissimum virum, vnicum Imperatorem prædicantes, ibidem statim nec procul a rogo, vim suæ vitæ attulerunt. Multi & absentium, accepto nuntio, præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem grauissime detestata, mortuum laudibus tulit: vt vulgo iactatum sit, etiam Galbam ab eo non tam dominandi, quam reipubl. ac libertatis restituendæ caussa, interemtum.

C. SVETONII TRANQVILLI AVLVS VITELLIVS, IX.

1 VITELLIORVM originem alii aliam, & quidem diuersissimam tradunt; partim veterem & nobilem; partim vero nouam & obscuram, atq; etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresque Imperatoris Vitellii euenisse opinarer; nisi*aliquãdo de familiæ conditione variatum esset. *Exstatq; elogii ad Q. Vitellium diui Augusti Quæstorem, libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum rege, & * Vitellia, quæ multis locis pro Numine coleretur, ortos, toto Latio*imperasse. Horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patricios allectam: indicia stirpis diu mansisse, viam Vitelliam ab Ianiculo ad mare vsque: item coloniam eiusdem nominis, quam gentili copia aduersus *Æquiculos tutandam olim depoposcissent: tempore deinde Samnitici belli, præsidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse* Nuceriæ: eorumque progeniem longo post interuallo repetisse vrbem, atque ordinem Senatorium.

2 CONTRA plures auctorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Seuerus, nec minus alii, eumdem & sutorem veteramentarium: cuius filius sectionibus & *cognituris vberius compendium nactus, ex muliere*vulgari, Antiochi cuiusdam furnariam exercentis filia equitem R. genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Ceterum P. Vitellius domo Nuceria, siue ille stirpis antiquæ, siue pudẽdis parẽtibus atq; auis, eques certe Romanus, & rerum Augusti procurator, quatuor filios amplissimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus distinctos reliquit, Aulum,

Quinctum,

Quinctum, Publium & Lucium. *Aulus*, in Consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat; *prælautus alioqui, famosusque cenarum magnificentia. *Quinctus*, caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos Senatores, remoueriq; placuisset. *Publius*, Germanici comes, Cn. Pisonem inimicũ & interfectorem eius accusauit, condemnauitq;: ac post Præturæ honorẽ inter *Seiani conscios arreptus, & in custodiã fratri datus, scalpro librario venas sibi incidit: nec tam mortis pœnitentia, quam suorum obtestatione, obligari curariq; se passus, in eadem custodia morbo periit. *Lucius*, ex Consulatu Syriæ præpositus, Artabanum Parthorum regem summis artibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam ad veneranda legionũ signa, pellexit. Mox cum Claudio principe, duos insuper ordinarios Consulatus, Censuramq; gessit. Curam quoq; Imperii sustinuit, absente eo, expeditione Britannica; vir innocens, & industrius; sed amore libertinæ perinfamis; cuius etiam saliuis melle commistis, nec clam quidem aut raro, sed quotidie ac palam, arterias & fauces pro remedio fouebat. Idem miri in adulando ingenii, primus C. Cæsarem adorari vt Deum instituit: cum reuersus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumuertensq; se, deinde procumbens. Claudium, vxoribus libertisque addictum, ne qua non arte demereretur, pro maximo munere a Messallina petiit, vt sibi pedes præberet excalceãdos: detractumque *socculum dextrum, inter togam tunicasque gestauit assidue, non numquam osculabundus. Narcissi quoque & Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. Huius & illa vox est, *Sæpe facias*: cum sæculares ludos edenti Claudio gratularetur.

3 DECESSIT paralysi altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia probatissima nec ignobili femina editos, Consules vidit; & quidem eodem ambos totoq; anno, cum maiori minor in VI menses successisset. Defunctũ Senatus publico funere honorauit: item statua pro Rostris, cũ hac inscriptione, PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM. *Aulus Vitellius* L. filius IMP. natus est VIII Kalend. Octobris, vel, vt quidam, VII Idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco COSS. Genituram eius prædictam a mathematicis, ita parentes exhorruerunt, vt pater magnopere semper contenderit, ne qua ei prouincia viuo se committeretur: mater, *& missum ad legiones, & appellatum Imperatorem pro afflicto statim lamentata sit. Pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta, & ipse perpetuo **spintriæ* cognomine notatus: existimatusque corporis gratia initium & caussa incrementorum patri fuisse.

4 SEQVENTI quoque ætate omnibus probris contaminatus, præcipuum in aula locum tenuit: Caio per aurigandi, Claudio per aleæ studium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito; quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamuis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egressum Theatro reuocauerat, quasi perseuerantis populi legatione suscepta *exorandum præbuerit.

5 TRIVM itaque principum indulgentia, non solum honoribus, verum & sacerdotiis amplissimis auctus, proconsulatum Africæ posthæc, *curam quoque operum publicorum administrauit; & voluntate dispari, & existimatione. In prouincia singularem innocentiam præstitit biennio continuato, cum succedenti fratri legatus *substitutus esset. At in vrbano officio, dona atque ornamenta templorum surripuisse, & commutasse quædam ferebatur: proque auro & argento, stannum & *aurichalcum supposuisse.

6 VXOREM habuit Petroniam consularis viri filiam, & ex ea filium *Petronium captum altero oculo. Hunc heredem a matre *sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit: breuique, vt creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, & quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam, prætorio patre. Ac de hac quoque liberos vtriusq; sexus tulit: sed marem, titubantia oris, prope mutum & elinguem.

7 A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adiutum putant *T. Iunii suffragio, tunc potentissimi, & cui iampridem per communẽ factionis *suæ fauorem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuen-

dos, quam qui de ſolo victu cogitarent: ac poſſe prouincialibus copiis profundam eius expleri gulam. vt cuiuis euidens ſit, contemtu magis quam gratia electum. Satis conſtat, exituro viaticum defuiſſe, tanta egeſtate rei familiaris, vt vxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cenaculo abditis, domum in reliquam partem anni * ablocaret: vtque ex aure matris detractum vnionem pignerauerit ad itineris impenſas. Creditorum quidem præſtolantium ac detinentium turbam, & in iis *Sinueſſanos Formianosque, quorum publica* vectigalia interuerterat, non niſi terrore calumniæ amouit: cum libertino cuidam acerbius debitum repoſcenti, iniuriarum formulam, quaſi calce ab eo percuſſus, intendiſſet, nec aliter quam extortis quinquaginta L L S, remiſiſſet. Aduenientem male animatus erga principem exercitus; pronusque ad res nouas, libens ac ſupinis manibus excepit, velut dono Deûm oblatum, *III COS. filium, ætate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de ſe perſuaſionem Vitellius recentibus etiam [de ſe] experimentis auxerat, tota via caligatorum * quosque militum obuios exoſculans: perque ſtabula ac diuerſoria, mulionibus ac viatoribus præter modum comis: vt mane ſingulos iamne * ientaſſent ſciſcitaretur, ſeque feciſſe ructu quoque oſtenderet.

8 CASTRA vero ingreſſus, nihil cuiquam poſcenti negauit: atque etiam vltro ignominioſis notas, reis ſordes, damnatis ſupplicia demſit. Quare vix dum menſe tranſacto, neque diei, neque temporis habita ratione, ac iam veſpere, ſubito a militibus e cubiculo raptus, ita vt erat, in veſte domeſtica Imperator eſt cōſalutatus: circumlatusque per celeberrimos vicos, ſtrictum diui Iulii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum ſibi a quodam. nec ante in Prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex*conceptu camini. Tum quidem conſternatis, & quaſi omine aduerſo anxiis omnibus, * inquit; *Bono animo eſtote: nobis* * *alluxit*: nullo ſermone alio apud milites vſus. Conſentiente deinde etiam [iam] ſuperioris prouinciæ exercitu, qui* prius a Galba ad Senatum defecerat, cognomen *Germanici* delatum ab vniuerſis, cupide recepit: *Auguſti*, diſtulit: *Cæſaris*, in perpetuum recuſauit.

9 AC ſubinde cæde Galbæ annuntiata, compoſitis Germanicis rebus, partitus eſt copias, quas aduerſus Othonem præmitteret, quasque ipſe perduceret. Præmiſſo agmini lætum euenit auſpicium: ſiquidem a parte dextra repente aquila aduolauit. luſtratisque ſignis, ingreſſos viam ſenſim anteceſſit. At contra ipſo mouente, ſtatuæ equeſtres cum plurifariam ei ponerētur, fractis repente cruribus pariter corruerunt: & laurea, quam religioſiſſime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennæ pro Tribunali iura reddenti, gallinaceus ſupra humerum, ac deinde in capite adſtitit. Quibus oſtentis, par reſpondit exitus. nam confirmatum per legatos ſuos Imperium, per ſe retinere non potuit.

10 DE * Bebriacenſi victoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia eſſet, audiit: nihilque cunctatus, quidquid prætorianarum cohortium fuit, vt peſſimi exempli, vno exauctorauit edicto, * iuſſas Tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos inuenerat, expoſcentium præmia, ob editam in cæde Galbæ operam, conquiri, & ſupplicio affici imperauit: egregie prorſus, atq; magnifice, & vt ſummi principis ſpem oſtenderet: niſi cetera magis ex natura, & priore vita ſua, quam ex Imperii maieſtate geſſiſſet. Namque itinere inchoato, per medias ciuitates ritu triumphantium vectus eſt: perque flumina delicatiſſimis nauigiis, & variarum coronarum genere redimitis, inter profuſiſſimos opſoniorum apparatus, nulla familiæ aut* militis diſciplina; rapinas ac petulantiam omnium in iocum vertens: qui non contenti epulo vbique publice præbito, quoſcumque libuiſſet, in libertatem aſſerebant, verbera & plagas, ſæpe vulnera, non numquam necem repræſentantes aduerſantibus. Vtque campos, in quibus pugnatum eſt, adiit; abhorrentes quoſdam cadauerum tabem, deteſtabili voce confirmare auſus eſt: *Optime olere occiſum hoſtem, & melius ciuem.* Nec eo ſecius ad leniendam grauitatem odoris, plurimum meri propalam hauſit, paſſimque diuiſit. Pari vanitate atque inſolentia lapidem memoriæ Othonis inſcriptum intuens, dignum eo Mauſoleo ait;

pugio-

pugionemque,*quo se is occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem iugis etiam peruigilium egit.

*VRBEM denique ad classicum introiit paludatus, ferroque succinctus, inter 11
signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis omni diuino humanoque iure neglecto,*Alliensi die pontificatum maximum cepit: comitia in x annos ordinauit, seque perpetuum Consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reip. eligeret, medio Martio campo, adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac sollenni conuiuio citharœdum placentem palam admonuit, vt & aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.

TALIBVS principiis magnam Imperii partem, non nisi consilio & arbitrio vilis- 12
simi cuiusque histrionum & aurigarum, administrauit; & maxime Asiatici liberti. Hunc adolescentulum mutua libidine constupratum, mox tædio profugum, cum Puteolis* poscam vendentem * deprehendisset, coniecit in compedes; statimque coluit, & rursus in deliciis habuit: iterum deinde ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauatus, circumforaneo lanistæ vendidit: dilatumque ad finem muneris, repente surripuit; & prouincia demum accepta manumisit: ac primo Imperii die aureis donauit anulis super cenam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset seuerissime talem equestris ordinis maculam.

SED vel præcipue luxuriæ sæuitiæque deditus, epulas trifariam semper, inter- 13
dum quadrifariam dispertiebat: in ientacula, & prandia, & cenas,*comissationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus*quadringenis millibus nummûm constiterunt. Famosissima super ceteras fuit cena ei data aduenticia a fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem auium apposita traduntur. Hanc quoque exsuperauit ipse dedicatione * patinæ, quam ob immensam magnitudinem *clypeum Mineruæ*, αἰγίδα* πολιούχου dictitabat. In hac*scarorum iocinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterûm, murænarum lactes * a Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ, per nauarchos ac triremes petitarum commiscuit. Vt autem homo non profundæ modo, sed intempestiuæ quoque ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem vmquam, aut itinere vllo, temperauit quin inter altaria ibidem statim *viscus & farra pæne rapta e foco manderet, circaque viarum popinas fumantia opsonia, vel pridiana, atque semesa.

PRONVS vero ad cuiusque, & quacumque de caussa, necem atque supplicium; 14
nobiles viros, condiscipulos, & æquales suos, omnibus blanditiis tantum non ad societatem Imperii allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam vnum veneno manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum feneratorum & stipulatorum publicanorumque, qui vmquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix vlli pepercit. Ex quibus quemdam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque reuocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iussit; velle se dicens pascere oculos: alterius pœnæ duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnam, *Heres meus es*, exhibere testamenti tabulas coegit: vtque legit coheredem sibi libertum eius adscriptum, iugulari cum liberto imperauit. Quosdam & de plebe ob id ipsum, quod Venetæ factioni clare maledixerant, interemit; contemtu sui, & noua spe id ausos opinatus. Nullis tamen infensior, quam *verniculis & mathematicis: vt quisque deferretur, inauditum capite puniebat: exacerbatus, quod post edictum suum, quo iubebat intra Kalend. Octobris vrbe Italiaque mathematici excederent, statim libellus est propositus, & Chaldæos * dicere, Bonum *factum, * ne Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem vsquam esset. Suspectus & in mortem matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset: vaticinante*Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset. [Et] alii tradunt, ipsam tædio præsentium, & imminentium metu, venenum a filio impetrasse; haud sane difficulter.

15 OCTAVO Imperii menſe deſciuerunt ab eo exercitus Mœſiarum atque Pannoniæ: item ex tranſmarinis, Iudaicus & Syriacus: ac pars in abſentis, pars in præſentis Veſpaſiani verba iurarunt. Ad retinendum ergo ceterorum hominum ſtudium ac fauorem, nihil non publice priuatimque, nullo adhibito modo, largitus eſt. *Delectum quoque ea conditione in vrbe egit, vt voluntariis non modo miſſionem poſt victoriam, ſed etiam veteranorum iuſtæque militiæ commoda polliceretur. Vrgenti deinde terra marique hoſti, hinc fratrem cum claſſe, ac tironibus, & gladiatorum manu oppoſuit: hinc & *Bebriacenſes copias & duces. *Atque vbique aut ſuperatus, aut proditus, ſalutem ſibi & millies LLS. a Flauio Sabino Veſpaſiani fratre pepigit: ſtatimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites cedere ſe Imperio, quod inuitus recepiſſet, profeſſus, cunctis reclamantibus rem diſtulit: ac nocte interpoſita, primo diluculo ſordidatus deſcendit ad Roſtra: multisque cum lacrymis eadem [illa] verba, verum e libello teſtatus eſt. Rurſus interpellante milite ac populo, & ne deficeret hortante, omnemque operam ſuam certatim pollicente, animum reſumſit. Sabinumque & reliquos Flauianos nihil iam *metuens, vi ſubita in Capitolium compulit: ſuccenſoque templo Iouis opt. max. oppreſſit; cum & prœlium & incendium e Tiberiana proſpiceret domo inter epulas. Non multo poſt pœnitens facti, & in alios culpam conferens, vocata concione iurauit, coegitque iurare [&] ceteros, nihil ſibi antiquius quiete publica fore. Tunc ſolutum a latere pugionem, Conſuli primum; deinde, illo recuſante, Magiſtratibus, ac mox Senatoribus ſingulis porrigens; nullo recipiente, quaſi in æde Concordiæ poſiturus, abſceſſit. Sed quibusdam acclamantibus, ipſum eſſe Concordiam, rediit: nec ſolum retinere ſe ferrum affirmauit, verum etiam Concordiæ recipere cognomen.

16 SVASIT[QVE]*Senatui, vt legatos cum virginibus Veſtalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad conſultandum petituros. Poſtridie reſponſa opperienti, nuntiatum eſt per exploratorem, hoſtem appropinquare. Continuo igitur abſtruſus geſtatoria ſella, duobus ſolis comitibus, piſtore & coquo, Auentinum, & paternam domum clam petiit: vt inde in Campaniam fugeret. Mox, leui rumore & incerto, tamquam pax impetrata eſſet, referri ſe in Palatium paſſus eſt: vbi cum deſerta omnia *repeteriſſet, dilabentibus etiam qui ſimul erant, zona ſe aureorum plena circumdedit: confugitque in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane, lectoque & culcita obiectis.

17 IRRVPERANT autem iam agminis anteceſſores: ac nemine obuio rimabantur, vt fit, ſingula. Ab iis extractus e latebra, ſciſcitantes quis nam eſſet (nam ignorabatur) *& vbi eſſe Vitellium ſciret, mendacio eluſit: deinde agnitus, rogare non deſtitit, quaſi quædam de ſalute Veſpaſiani dicturus, vt cuſtodiretur interim vel in carcere: donec religatis poſt terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veſte *diſciſſa, ſeminudus in forum tractus eſt, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum viæ ſacræ ſpatium, *reducto coma capite, ceu noxii ſolent; atque etiam *mento mucrone gladii ſubiecto, vt viſendam præberet faciem, neue ſubmitteret; quibusdam ſtercore & ceno inceſſentibus, aliis incendiarium & patinarium vociferantibus; parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante. (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obeſus, alterum femur ſubdebile, impulſu olim quadrigæ, cum auriganti Caio miniſtratorem [ſe] exhiberet) tamdem apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus atque *confectus eſt, & inde vnco tractus in Tiberim.

18 PERIIT cum fratre, & filio, anno vitæ VII & quinquageſimo: nec feſellit coniecturam eorum qui augurio, quod factum [ei] Viennæ oſtendimus, non aliud portendi prædixerant, quam venturum in alicuius Gallicani hominis poteſtatem: ſiquidem ab Antonio Primo, aduerſarum partium duce, oppreſſus eſt: cui Toloſæ nato cognomen in pueritia *Becco fuerat. id valet, gallinacei roſtrum.

C. SVE-

C. SVETONII TRANQVILLI D. VESPASIANVS AVGVSTVS, X.

REBELLIONE trium principum & cæde incertum diu & quaſi 1
vagum Imperium ſuſcepit firmauitque tamdem gens Flauia: obſcura illa quidem, ac ſine vllis maiorum imaginibus: ſed tamen reip. nequaquam pœnitenda; conſtet licet Domitianum cupiditatis ac ſæuitię merito pœnas luiſſe. *Titus Flauius* **Petronius*, municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarũ partium centurio, incertum ſponte an euocatus, profugit ex Pharſalica acie, domumq; ſe cõtulit. Vbi deinde venia & miſſione impetrata, coactiones argentarias factitauit. Huius filius cognomine, *Sabinus*, expers militiæ, (etſi quidam eum primipilarem: non nulli, cum adhuc ordines duceret, ſacramento ſolutum per cauſſam valetudinis, tradunt) * publicum quadrageſimæ in Aſia egit. manebantque imagines a ciuitatibus ei poſitę ſub hoc titulo, καλῶς τελωνήσαντι. Poſtea fenus apud * Heluetios exercuit: ibiq; diem obiit, ſuperſtitibus vxore Veſpaſia Polla, & duobus ex ea liberis: quorum maior *Sabinus*, ad Præfecturam vrbis; minor *Veſpaſianus*, ad principatum vſque proceſſit. Polla, Nurſiæ honeſto genere orta, patrem habuit Veſpaſium Pollionem, ter Tribunum militum, præfectumque caſtrorum, fratremque Senatorem prætoriæ dignitatis. Locus etiam nunc ad Sextum milliarium a Nurſia * Spoletum euntibus in monte ſummo appellatur *Veſpaſiæ*: vbi Veſpaſiorum complura monumenta exſtant, magnum indicium ſplendoris familiæ, & vetuſtatis. Non negauerim iactatum a quibusdam, * Petronii patrem e regione Tranſpadana fuiſſe mancipem operarum, quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare ſolerent: ſubſediſſe autem in opido Reatino, vxore ibidem * ducta. Ipſe ne veſtigium quidem de hoc, quamuis ſatis curioſe inquirerem, inueni.

VESPASIANVS natus eſt in * Sabinis vltra * Reate, vico modico, cui nomen 2
eſt Phalacrine, xv Kalend. Decembr. veſperi, Q. Sulpicio Camerino, * C. Poppæo Sabino COSS. quinquennio ante quam Auguſtus excederet: educatus ſub paterna auia Tertulla, in prædiis * Coſanis. Quare princeps quoque & locum incunabulorum aſſidue frequentauit: manente villa, qualis fuerat olim: ne quid ſcilicet oculorum conſuetudini deperiret. Et auiæ memoriam tantopere dilexit, vt ſollennibus ac feſtis diebus * poculo quoq; eius argenteo potare perſeuerauerit. Sumta toga virili, latum clauum, quamquam fratre adepto, diu auerſatus eſt: nec vt tamdem appeteret, compelli niſi a matre potuit. Ea demum * extudit, magis conuicio quam precibus vel auctoritate, dum eum idemtidem per contumeliam *anteambulonem fratris* appellat. * Tribunatum militum in Thracia meruit. Quæſtor Cretam & Cyrenas * prouinciam ſorte cepit: Ædilitatis, ac mox Præturæ candidatus, * etiam non ſine repulſa, ſextoque loco vix adeptus eſt. Ac prima ſtatim petitione, & in primis Prætor infenſus Senatui, Caium ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios, pro victoria eius Germanica depopoſcit; pœnæque coniuratorum addendum cenſuit, vt inſepulti proiicerentur. Egit & gratias ei apud ampliſſimum ordinem, quod ſe honore cenæ dignatus eſſet.

INTER hæc Flauiam * Domitillam duxit vxorem, Statilii Capellæ equitis R. * Sa- 3
bratenſis ex Africa * delicatam olim, Latinæque conditionis; ſed mox ingenuam & ciuem Romanam recuperatorio iudicio pronunciatam; patre aſſerente Flauio Liberali, * Ferentini genito, nec quidquam amplius quam quæſtorio ſcriba. Ex hac liberos tulit, Titum & Domitianum, & Domitillam. Vxori ac filiæ ſuperſtes fuit: atque vtramque adhuc priuatus amiſit. Poſt vxoris exceſſum, Cænidem Antoniæ libertam, * & a manu, dilectam quondam ſibi, reuocauit in contubernium: habuitque etiam Imperator pæne iuſtæ vxoris loco.

CLAVDIO principe, Narciſſi gratia, legatus legionis in Germaniam miſſus eſt: 4
inde in Britanniam translatus, tricies cum hoſte conflixit. Duas validiſſimas gentes

ſuperque XX opida, & inſulam * Vectem Britanniæ proximam, in deditionem redegit: partim Auli * Plautii conſularis legati, partim Claudii ipſius ductu. quare triumphalia ornamenta, & in breui ſpatio duplex ſacerdotium accepit. Præterea Conſulatum: quem geſſit per duos nouiſſimos anni menſes: medium tempus ad Proconſulatum vſque, in otio ſeceſſuque egit; Agrippinam timens, potentem adhuc apud filium, & defuncti quoque Narciſſi amicos peroſam. Exin ſortitus Africam, integerrime nec ſine magna dignatione adminiſtrauit: niſi quod Adrumeti ſeditione quadam, rapa in eum iacta ſunt. Rediit certe nihilo opulentior; vt qui prope labefactata iam fide, omnia prædia fratri * obligarit; neceſſarioque ad mangonicos quæſtus, ſuſtinendæ dignitatis cauſſa, deſcenderit: propter quod vulgo *Mulio* vocabatur. Conuictus quoque dicitur ducenta LLS expreſſiſſe iuueni, * cui latum clauum aduerſus patris voluntatem impetrarat; eoque nomine grauiter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut diſcederet ſæpius, aut præſens obdormiſceret, grauiſſimam contraxit offenſam: prohibitusq; non contubernio modo, ſed etiam publica ſalutatione, ſeceſſit in paruam ac deuiam ciuitatem; quoad latenti, etiamque extrema metuenti, prouincia cum exercitu oblata eſt. * Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio, eſſe in fatis, vt eo tempore Iudæa profecti rerum potirentur. Id, de Imperatore R. quantum euentu poſtea * prædictum patuit, Iudæi ad ſe trahentes, rebellarunt: cæſoque præpoſito, legatum inſuper Syriæ conſularem, ſuppetias ferentem, rapta aquila fugauerunt. Ad hunc motum comprimendum cum exercitu ampliore, & non inſtrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur opus eſſet, ipſe potiſſimum delectus eſt; * & vt induſtriæ expertæ, nec metuendus vllo modo ob humilitatem generis ac nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter legatos maiore filio aſſumto, vt primum prouinciam attigit, * proximas quoq; conuertit in ſe; correcta ſtatim caſtrorum diſciplina; vno quoque & altero prœlio tam conſtanter inito, vt in oppugnatione caſtelli lapidis ictum genu, ſcuto [que] ſagittas aliquot exceperit.

5 POST Neronem Galbamque, * Othone atque Vitellio de principatu certantibus, in ſpem Imperii venit, iam pridem ſibi per hæc oſtenta conceptam: In ſuburbano Flauiorum, quercus antiqua, [quæ erat] * Marti ſacrata, per tres Veſpaſiæ partus, ſingulos repente ramos a frutice dedit; haud dubia ſigna futuri cuiusque fati. Primum, exilem, & cito areſactum: ideoque puella nata non perannauit. Secundum, præualidum ac prolixum, & qui magnam felicitatem portenderet. Tertium vero, inſtar arboris. quare patrem Sabinum ferunt haruſpicio inſuper confirmatum renuntiaſſe matri, nepotem ei Cæſarem genitũ: nec illam quidquam [aliud] quam cachinnaſſe, mirantem quod adhuc ſe mentis compote, deliraret iam filius ſuus. Mox cum Ædilem eum C. Cæſar * ſuccenſens, [propter] curam verrendis viis non adhibitam, luto iuſſiſſet oppleri, congeſto per milites in prætextæ ſinum; non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam deſertamque remp. ciuili aliqua perturbatione, in tutelam eius, ac velut in gremium deuenturam. Prandente eo quondam, canis * extrarius triclinio manum humanam intulit, menſæque ſubiecit. Cenante rurſus, bos arator decuſſo iugo, triclinium irrupit: ac fugatis miniſtris, quaſi repente defeſſus, procidit * ad ipſos accumbentis pedes, ceruicemq; ſubmiſit. Arbor quoque cupreſſus in agro auito, ſine vlla vi tempeſtatis [euulſa radicitus, atque] proſtrata, inſequenti die viridior ac firmior reſurrexit. At in Achaia ſomniauit, initium ſibi ſuisque felicitatis futurum, ſimul ac dens Neroni exemtus eſſet: euenitque vt ſequenti die progreſſus in atrium, medicus dentem ei oſtenderet * tantum quod exemtum. Apud Iudæam Carmeli Dei oraculum conſulentem, ita confirmauere ſortes, vt quidquid cogitaret volueretque animo, * quantumlibet magnum, id eſſe prouenturum pollicerentur. Et vnus ex nobilibus captiuis Ioſephus, cum coniiceretur in vincula, conſtantiſſime aſſeuerauit fore vt ab eodem breui ſolueretur, verum iam Imperatore. Nuntiabantur & ex vrbe præſagia, Neronem diebus vltimis monitum per quietem, vt thenſam Iouis opt. max. e ſacrario in domum Veſpaſiani, & [inde] in Circũ deduceret. Ac non multo poſt, comitia ſecundi Cõſulatus ineunte Galba, ſtatua Diui Iulii ad Orientem ſponte conuerſa: acieque * Bebriacenſi,

prius

prius quam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: victaque altera, superuenisse tertiam * a Solis ortu, ac victricem abegisse.

NEC tamen quidquam ante tentauit, promtissimis atque etiam instantibus suis, 6
quam sollicitatus quorumdam & ignotorum & absentium fortuito fauore. Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia, missa auxilio Othoni, postquam iter ingressis nuntiatum est victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquileiam vsque perseuerauerunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam, omni rapinarum genere grassati, cum timerent ne sibi reuersis reddenda ratio, ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi * creandique Imperatoris. Neque enim deteriores esse, aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut prætoriano qui Othonem, aut * Germaniciano * qui Vitellium fecissent. Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot vbique tunc erant, cum ceteros [alii] alium alia de caussa improbarent; & quidam e legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent: assensere cuncti, nomenque eius vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, reuocatis ad officium * numeris parumper. Ceterum diuulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Ægypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalend. Iulii: qui principatus dies in posterum obseruatus est. Iudaicus deinde exercitus, * v Idus Iulii apud ipsum iurauit. Plurimum cœptis contulerunt: iactatum exemplar epistolæ, veræ siue falsæ, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione vltionem mandantis, & vt reip. subueniret, optantis: simul rumor dissipatus, destinasse * Vitellium victorem permutare hiberna legionum, & Germanicas transferre in Orientem ad securiorem molli oremque militiam: præterea ex præsidibus prouinciarum Licinius * Mucianus, & e regibus * Vologesus Parthus; ille, deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum; hic, XL millia sagittariorum.

SVSCEPTO igitur ciuili bello, ac ducibus copiisque in Italiam præmissis; interim 7
Alexandriam transiit, vt claustra Ægypti obtineret. Hic cum de firmitate Imperii capturus auspicium, ædem Serapidis, submotis omnibus, solus intrasset: ac propitiato multum Deo, tamdem se conuertisset, verbenas coronasque, & * panificia, vt illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum a quoquam, & iam pridem propter neruorum valetudinem vix ingredi longeque abesse constabat. Ac statim aduenere litteræ, fusas apud Cremonam Vitellii copias, ipsum in vrbe interemtum nuntiantes. Auctoritas & quasi maiestas quædam, vt * scilicet inopinato & adhuc nouo principi, deerat: hæc quoque accessit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius * debili crure, sedentem pro Tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonstratam a Serapide per quietem: restituturũ oculos, si inspuisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem vllo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo hortantibus amicis palam pro concione vtrumque tentauit; nec euentus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, instinctu vaticinantium, effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui, atque in iis assimilis Vespasiano imago.

TALIS, tantaque eum fama in vrbem reuersus, acto de Iudæis triumpho, Con- 8
sulatus octo veteri addidit. Suscepit & Censuram: ac per totum Imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam nutantemque remp. stabilire primo, deinde & ornare. Milites, pars victoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed & prouinciæ, ciuitatesque liberæ, nec non & regna quædam, tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem & exauctorauit plurimos, & coercuit. Participibus autem victoriæ, adeo nihil extra ordinem indulsit, vt etiam legitima præmia non nisi sero persoluerit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem vnguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam grauissima increpuit, *Maluissem * halium oboluisses*: litterasque reuocauit. Classiarios vero qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus * per vicos commeant, petentes constitui aliquid sibi calceariii nomine: quasi parum esset, sine responso abegisse,

iussit post hæc excalceatos cursitare: & ex eo ita cursitant. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, libertate ademta; item * Thraciam, Ciliciam, & Comagenen dicionis regiæ vsq; ad id tempus, in prouinciarum formam redegit. Cappadociæ propter assiduos barbarorum incursus legiones addidit: consularemque rectorem imposuit, pro equite R. Deformis vrbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare, & ædificare, si possessores cessarent, cuicumq; permisit. Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admouit, ac suo collo quædam extulit: * ærearumq; tabularum tria millia, quæ simul cōflagrauerant, restituenda * suscepit: vndiq; inuestigatis exemplaribus, instrumentum Imperii pulcerrimum ac vetustissimum confecit; quo cōtinebantur pæne ab exordio vrbis Senatusconsulta, * plebiscita, de societate & fœdere, ac priuilegio cuicumque concessis.

9 FECIT & noua opera; templum Pacis foro proximum: * Diuique Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum. Item Amphitheatrum vrbe media, vt destinasse compererat Augustum. Amplissimos ordines, & exhaustos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia, purgauit; suppleuitque recenso Senatu, & equite; submotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. Atque vti notum esset, vtrumque ordinem non tam libertate inter se, quam dignitate differre, de iurgio quodam Senatoris equitisque R. ita pronuntiauit; *Non oportere maledici Senatoribus; remaledici, ciuile fasque esse*.

10 LITIVM series vbique maiorem in modum excreuerant; manentibus antiquis, intercapedine iurisdictionis; accedentibus nouis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit per quos rapta bello restituerentur; quique iudicia centumuiralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigerentque ad breuissimum numerum.

11 LIBIDO atq; luxuria coercente nullo inualuerat. * Auctor Senatui fuit, decernendi vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur: Neue filiorum familias feneratoribus exigendi crediti ius vmquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem. Ceteris in rebus statim ab initio principatus vsq; ad exitum, ciuilis & clemens.

12 MEDIOCRITATEM pristinam neq; dissimulauit vmquam, ac frequenter etiam præ se tulit. Quin & conantes quosdam originem Flauii generis ad conditores Reatinos, comitemque Herculis, cuius monumētum exstat via Salaria, referre, irrisit vltro. Adeoq; nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetiuit, vt triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ, * nō reticuerit; merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum maioribus suis, aut speratum vmquam sibi, tam inepte senex concupisset. Ac ne Tribuniciam quidem potestatem, & Patris patriæ appellationem nisi sero recepit. Nam consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello ciuili, omiserat.

13 AMICORVM libertatem, caussidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam, lenissime tulit. Licinium Mucianum notæ impudicitiæ, sed meritorum fiducia minus sui reuerentem, numquam nisi clam, & hactenus retaxare sustinuit, vt apud communem aliquem amicū querens, adderet clausulæ; *Ego tamen vir sum.* Saluium Liberalem, in defensione diuitis rei ausum dicere, *quid ad Cæsarem, si Hipparchus* LLS *millies habet?* & ipse laudauit. Demetrium Cynicum in itinere obuium sibi post * dominationem, ac neq; assurgere, neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit, canem appellare.

14 OFFENSARVM inimicitiarumque minime memor, exsecutorue: Vitellii * hostis sui filiam splendidissime maritauit, dotauit[que] etiam & instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam * ex officio admissionis simul expellens, abire * Morboniam iusserat. In hunc postea deprecantem haud vltra verba excanduit, & quidem totidem fere atque eadem. Nam vt suspicione aliqua vel metu ad perniciem cuiusquam compelleretur tantum abfuit, vt monentibus amicis cauendum esse * Metium Pomposianum, quod vulgo crederetur genesim habere Imperatoriam, insuper COS. fecerit; spondens quandoque beneficii memorem futurum.

NON

15 NON temere quis punitus insons reperitur: nisi absente eo,& ignaro, aut certe inuito, atque decepto. Heluidio Prisco, qui reuersum ex Syria solus priuato nomine Vespasianum salutauerat,& in Prætura omnibus edictis sine honore ac mentione vlla transmiserat, non ante succensuit, quam altercationibus insolentissimis pæne in ordinem redactus. Hunc quoque, quamuis relegatum primo, * deinde & interfici iussum, magni æstimauit seruare quoquo modo, missis qui percussores reuocarent: & seruasset, nisi * iam periisse falso * nuntiatum esset. Ceterum neque cæde * cuiusquam vmquam lætatus, iustis suppliciis illacrymauit etiam,& ingemuit.

16 SOLA est,in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus omissa sub Galba vectigalia reuocasse; noua & grauia addidisse;& auxisse tributa prouinciis,non nullis & duplicasse: negotiationes quoq; vel priuato pudendas propalã exercuit, coemendo quædam tantũ vt pluris postea distraheret. Nec candidatis quidem honores,reisue tam innoxiis,quam nocẽtibus, absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimũ quemq; ad ampliora officia ex industria solitus promouere; quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Quidam natura cupidissimum tradunt; idq; exprobratum ei a sene bubulco: qui negata sibi gratuita libertate,* quam Imperium adeptum suppliciter orabat, proclamauerit, *Vulpem pilum mutare, non mores.* Sunt contra qui opinentur ad manubias & rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim principatus: professus quadringenties millies opus esse, vt resp. stare posset. Quod & verisimilius videtur; quando & male partis optime vsus est.

17 IN omne hominum genus liberalissimus, expleuit censum Senatorium: consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentauit: plurimas per totum orbem ciuitates terræmotu aut incendio afflictas, restituit in melius.

18 INGENIA & artes vel maxime fouit: primus e fisco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena constituit. Præstantes poetas, nec non & artifices coemit: item colossi refectorem insigni congiario, magnaque mercede donauit: mechanico quoque grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit; præfatus, sineret se plebeculam * pascere.

19 LVDIS per quos scena Marcelliani Theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata reuocauerat. * Apollinari tragœdo quadringenta; * Terpno Diodoroque citharœdis ducena, non nullis centena: quibus minimum, quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed & conuiuabatur assidue: ac sæpius * recte, ac dapsile; vt macellarios adiuuaret. * Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalend. Martii feminis: & tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexandrini * Cybiotaten eum vocare perseuerauerunt, cognomine vnius e regibus suis turpissimarum sordium. Sed & in funere * Fauor archimimus personam eius ferens, imitansque (vt est mos) facta ac dicta * viui, interrogatis palam procuratoribus quanti funus & pompa constaret; vt audiit * LLS centies, exclamauit,* Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent.

20 STATVRA fuit quadrata, compactis firmisque membris, vultu veluti nitentis. Vnde quidam vrbanorum * non infacete. siquidem petenti, vt & in se aliquid diceret: *dicam,* inquit, *cum ventrem exonerare desieris.* Valetudine prosperrima vsus est: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces, ceteraque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamque vnius diei per singulos menses interponeret.

21 ORDINEM vitæ fere hunc tenuit. In principatu maturius semper ac de nocte vigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumq; omnium breuiariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, & calceabat ipse sese, & amiciebat. Post decisa quæcumque obuenissent negotia, gestationi, & inde quieti vacabat; accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat: * ac secreto in balneum tricliniumque transibat. Nec vllo tempore facilior aut indulgentior traditur: eaque momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant.

22 Et super cenam autem,& semper alias *comissimus,multa ioco transigebat.Erat enim dicacitatis plurimæ; & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne * prætextatis quidem verbis abstineret. Et tamen nonnulla eius facetissima exstant; in quibus & hoc:*Mestrium Florum consularē,admonitus ab eo *plaustra* potius quam *plostra* dicenda,die postero *Flaurum* salutauit. Expugnatus autem a quadā,quasi*amore sui deperiret, cum * productæ pro concubitu * sestertia quadraginta donasset: admonente dispensatore quemadmodū summam rationibus vellet*referri,*Vespasiano*, inquit, *adamato.*

23 Vtebatvr & versibus Græcis tempestiue satis; & de quodam proceræ staturæ, improbiusque * nato; Μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος. Et [maxime] de Cerylo liberto,qui diues admodum, * ob subterfugiendum quandoque ius fisci,ingenuum se & Lachetem mutato nomine cœperat * efferre; ὦ Λάχης Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς αὖθις * ἐξ ὑπαρχῆς εἰρήσῃ * Κήρυλος. [Et] maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat: vt inuidiam aliqua cauillatione dilueret,transferretque ad sales. Quemdam e caris ministris, dispensationem cuidam quasi fratri petentem, cum distulisset,ipsum candidatum ad se vocauit: exactaque pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat,sine mora ordinauit. Interpellanti mox ministro; *Alium tibi*, ait, *quære fratrem: hic, quem tuum putas, meus est.* Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desilisse, vt adeunti litigatori spatium moramque præberet: interrogauit quanti calceasset; pactus[que est] lucri partem. Reprehendenti filio Tito,quod etiam vrinę vectigal commentus esset,pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante,*Atqui*, inquit, *e lotio est.* * Nuntiantibus legatis,decretam ei publice non mediocris summæ statuam colosseam;iussit * vt continuo ponerent; cauam manum ostentans, & paratam basim dicens. Ac ne in metu quidem,ac periculo mortis extremo,abstinuit iocis. Nam cum inter cetera prodigia Mausoleum [Cæsarum] derepente patuisset, & stella in cælo crinita apparuisset: alterum ad * Iuliam Caluinam e gente Augusti pertinere dicebat: alterum,ad Parthorum regem, qui capillatus esset. Prima quoque morbi accessione, *Vt*,inquit,*puto*, *Deus fio.*

24 Consvlatv suo nono tentatus in Campania motiunculis leuibus,ac protinus vrbe repetita: *Cutylias,ac Reatina rura,vbi æstiuare quotannis solebat,petiit.Heic, cum super vrgentem valetudinem creberrimo frigidæ aquæ vsu & intestina vitiasset; nec eo minus muneribus Imperatoriis ex consuetudine fungeretur, vt etiam legationes audiret cubans; aluo repente vsque ad defectionem soluta, *Imperatorem* ait *stantem mori oportere.* Dumque consurgit ac nititur,inter manus subleuantium exstinctus est *viii Kalend. Iulii;annum gerens ætatis sexagesimum ac nonum,superque mensem,ac diem septimum.

25 Convenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse; vt post assiduas in se coniurationes ausus sit affirmare Senatui,aut filios sibi successuros,aut neminem.Dicitur etiam vidisse * quondam per quietem stateram [in] media parte vestibuli Palatinæ domus positam examine æquo; cum [in] altera lance Claudius & Nero starent,[in] altera ipse ac filii. Nec res fefellit: quando totidem annis,parique temporis spatio vtrique imperauerunt.

C. SVETONII TRANQVILLI D. TITVS, XI.

1 Titvs cognomine paterno, *amor ac deliciæ generis humani:* (tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii, vel artis, vel * fortunæ superfuit; &, quod difficillimum est, in Imperio; quando priuatus, atque etiam sub patre principe, ne odio quidem,nedum vituperatione publica caruit.)

2 Natvs est iii Kalend. Ianuar. insigni anno Caiana nece, prope Septizonium,sordidis ædibus: cubiculo vero perparuo,& obscuro: nam manet adhuc,& ostenditur. Educatus in aula cum Britannico simul,ac paribus disciplinis,

plinis,& apud eosdem magiſtros inſtitutus. Quo quidem tempore aiunt metopoſcopum, a Narciſſo Claudii liberto adhibitum, vt Britannicum inſpiceret, conſtantiſſime affirmaſſe, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui [tunc] prope adſtabat, vtique imperaturum. Erant autem adeo familiares, vt de potione, qua Britannicus hauſta periit, Titus quoque iuxta cubans guſtaſſe credatur, grauique morbo * afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, ſtatuam ei auream in Palatio poſuit; & alteram ex ebore equeſtrem, quæ Circenſi pompa * hodieq; præfertur, dedicauit, proſecutusque eſt.

3 IN puero ſtatim corporis animique dotes exſplenduerunt: magis [que] ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, & cui non minus auctoritatis ineſſet quam gratiæ: præcipuum robur; quamquam neque ſtatura procera, & ventre paullo proiectiore: memoria ſingularis, docilitas ad omnes fere tum belli, tum pacis artes. Armorum & equitandi peritiſſimus, Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poematibus, promtus & facilis, ad extemporalitatem vſque. Sed ne muſicæ quidem rudis; vt qui cantaret & pſalleret iucunde ſcienterque. E pluribus comperi, notis quoque excipere velociſſime ſolitum, cum * amanuenſibus ſuis per ludum iocumque certantem imitari chirographa quæcumque vidiſſet: * ac profiteri, ſæpe ſe maximum falſarium eſſe potuiſſe.

4 TRIBVNVS militum & in Germania & in Britannia meruit * ſumma induſtria, nec minore modeſtia & fama: ſicut * apparet ex imaginum eius multitudine ac titulis per vtramque prouinciam. Poſt ſtipendia, foro operam dedit, honeſtam magis quam aſſiduam. Eodemque tempore * Arricidiam Tertullo patre equite R. ſed præfecto quondam prætorianarum cohortium, duxit vxorem: & in defunctæ locum Marciam * Furnillam ſplendidi generis: cum qua, ſublata filia, diuortium fecit. Ex quæſturæ deinde honore legioni præpoſitus, * Taricheam & Gamalam vrbes validiſſimas Iudææ, in poteſtatem redegit: equo quadam acie ſub feminibus amiſſo, alteroque inſcenſo, cuius rector contra ſe dimicans occubuerat.

5 GALBA mox tenente rempubl. miſſus ad gratulandum, quaqua iret, conuertit homines, quaſi adoptionis gratia * arceſſeretur. Sed vbi turbari rurſus cuncta ſenſit, rediit ex itinere: aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de nauigatione * conſulit, etiam de Imperii ſpe confirmatus eſt. Cuius breui compos, & ad perdomandam Iudæam relictus, nouiſſima Hieroſolymorum oppugnatione, * VII propugnatores totidem ſagittarum confecit ictibus: cepitque eam natali filiæ ſuæ; tanto militum gaudio ac fauore, vt in gratulatione Imperatorem eum conſalutauerint, & ſubinde decedentem prouincia detinuerint; ſuppliciter nec non & minaciter efflagitantes * vt remaneret, aut ſecum omnes pariter abduceret. Vnde nata ſuſpicio eſt, quaſi * deſciſceret a patre, Orientisque regnum ſibi vindicare tentaſſet. Quam ſuſpicionem auxit, poſtquam Alexandriam petens, in conſecrando apud Memphim boue * Apide, diadema geſtauit: * de more ſiquidem rituque priſcæ religionis: ſed non deerant qui * ſecus interpretarentur. Quare feſtinans in Italiam, cum Rhegium, * dehinc Puteolos oneraria naue appuliſſet, Romam inde contendit expeditiſſimus: inopinantique patri velut arguens rumorum de ſe temeritatem, *Veni*, inquit, *pater*, *veni*.

6 NEQVE ex eo deſtitit participem, atque etiam tutorem Imperii agere. Triumphauit cum patre, Cenſuramque geſſit vna. Eidem collega & in tribunicia poteſtate, & in ſeptem Conſulatibus fuit. Receptaque ad ſe prope omnium officiorum cura, cum patris nomine & epiſtolas ipſe dictaret, & edicta conſcriberet, * orationesque in Senatu recitaret etiam Quæſtoris vice; Præfecturam quoque prætorii ſuſcepit, numquam ad id tempus niſi ab equite R. adminiſtratam. Egitque * aliquanto * inciuilius & violentius: ſiquidem ſuſpectiſſimum quemque ſibi, ſubmiſſis qui per Theatra & caſtra, quaſi conſenſu ad pœnam * depoſcerentur, haud cunctanter oppreſſit. In his * A. Cæcinam conſularem [virum,] vocatum ad cenam, ac vix dum triclinio egreſſum, confodi iuſſit: ſane vrgente diſcrimine, cum etiam chirographum eius præparatæ apud milites coniurationis deprehendiſſet. Quibus rebus ſicut in poſterum ſecuritati ſatis cauit, ita ad præſens plurimum contraxit inuidiæ: vt non

temere quis, * tam aduerſo rumore, magiſque inuitis omnibus, transierit ad principatum.

7 PRÆTER ſæuitiam, ſuſpecta in eo etiam luxuria erat; quod ad mediam noctem comiſſationes cum profuſiſſimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido; propter exoletorum & ſpadonum greges, propterque inſignem reginæ Berenices amorem; cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suſpecta & rapacitas: quod conſtabat in concionibus * patriis nundinari præmiarique ſolitum. * Deinde propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono ceſſit, conuerſaque eſt in maximas laudes; * neque vllo vitio reperto, & contra virtutibus ſummis. Conuiuia inſtituit iucunda magis quam profuſa. Amicos elegit, quibus etiam poſt eum principes, vt & ſibi & reip. neceſſariis, acquieuerunt: præcipueque * ſumtam ſibi Berenicen, ſtatim ab vrbe dimiſit, inuitus inuitam. Quosdam e * gratiſſimis delicatorum, quamquam tam artifices * ſaltationis, vt mox ſcenam tenuerint, non modo fouere * prolixius, ſed ſpectare in publico * omnino cœtu ſuperſedit. Nulli ciuium quidquam ademit: abſtinuit alieno, vt ſi quis vmquam: ac ne conceſſas quidem ac ſolitas collationes recepit. Et tamen nemine ante ſe munificentia minor. * Amphitheatro dedicato, thermiſque iuxta * celeriter exſtructis, munus edidit apparatiſſimũ largiſſimumq;. Dedit & nauale prœlium in veteri naumachia: ibidem & gladiatores: atque vno die quinque millia omne genus ferarum.

8 NATVRA autem beneuolentiſſimus, cum ex inſtituto Tiberii omnes dehinc Cæſares beneficia a ſuperioribus conceſſa principibus, * aliter rata non haberent, quam ſi eadem iiſdem & ipſi dediſſent: primus præterita omnia vno confirmauit edicto; nec a ſe peti paſſus eſt. In ceteris vero deſideriis animum hominum obſtinatiſſime tenuit: ne quem ſine ſpe dimitteret. Quin & admonentibus domeſticis, quaſi plura polliceretur quam præſtare poſſet: *Non oportere*, ait, *quemquam a ſermone principis triſtem diſcedere*. Atque etiam recordatus quondam ſuper cenam, quod nihil cuiquam toto die præſtitiſſet, memorabilem illam, meritoq; * laudatam vocem edidit: *Amici, diem perdidi.* Populum in primis vniuerſum tanta per omnes occaſiones comitate tractauit, vt propoſito gladiatorio munere, non ad ſuum, ſed ad ſpectantium arbitrium, editurum ſe profeſſus ſit. Et plane ita fecit. Nam neque negauit quidquam petentibus; & vt quæ vellent, peterent, vltro adhortatus eſt. Quin & ſtudium armaturæ * Thracum præ ſe ferens, ſæpe cum populo & voce, & geſtu, * vt fautor, cauillatus eſt: verum maieſtate ſalua, nec minus æquitate. Ne quid popularitatis prætermitteret, non numquam in thermis ſuis, admiſſa plebe, lauit. Quędam ſub eo fortuita ac triſtia acciderunt: vt conflagratio * Veſeui montis, in Campania: & incendium Romæ, per triduum, totidemque noctes: item peſtilentia quanta non temere alias. In his tot aduerſis, ac talibus, non modo principis ſollicitudinem, ſed & parentis affectum * vnicum præſtitit: nunc conſolando, per edicta; nunc opitulando, quatenus ſuppeteret facultas. Curatores reſtituendæ Campaniæ, e conſularium numero ſorte duxit. Bona oppreſſorum in Veſeuo, quorum heredes non exſtabant, reſtitutioni afflictarum ciuitatum attribuit. Vrbis incendio nihil niſi ſibi * publice periſſe teſtatus, cuncta prætoriorum ſuorum ornamenta operibus ac templis deſtinauit: præpoſuitque complures ex equeſtri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valetudini, leniendiſque morbis, nullam diuinam humanamque opem non adhibuit, inquiſito * omnium ſacrificiorum remediorumque genere. Inter aduerſa temporum, & * delatores mandatoreſque erant ex licentia veteri. Hos aſſidue in foro flagellis ac fuſtibus cæſos, ac nouiſſime traductos per Amphitheatri arenam, partim ſubiici in ſeruos, * ac venire imperauit; partim in * aſperrima inſularum auehi. Vtque etiam ſimilia quandoque auſuros perpetuo coerceret, vetuit inter cetera, de eadem re pluribus legibus agi, quærive de cuiusquam defunctorum ſtatu, vltra certos annos.

9 PONTIFICATVM maximum ideo ſe profeſſus accipere, vt puras ſeruaret manus, fidem præſtitit; nec auctor poſthac cuiusquam necis, nec conſcius; quamuis interdum vlciſcendi cauſſa non deeſſet; ſed periturum ſe potius quam * perditurum adiurans. Duos patricii generis conuictos in affectatione Imperii, nihil amplius quam

quam vt desisterent monuit, dicens *principatum fato dari*: si quid præterea desiderarent promittens se tributurum: & confestim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filium saluum nunciarent. *ceterum ipsos non solum familiari cenæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata sibi * ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. Dicitur etiam cognita vtriusque genitura, imminere ambobus periculum affirmasse, venturum * quandoque, & ab alio: sicut euenit. Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed pæne ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, neque occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed vt a primo Imperii die, consortem successoremque testari perseuerauit; non numquam secreto lacrymis & precibus orans, vt tamdem mutuo erga se animo vellet esse.

INTER hæc morte præuentus est, maiore hominum damno quam suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine, populo corã vbertim fleuerat, Sabinos petit aliquanto tristior; quod sacrificanti hostia aufugerat, quodq; tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis * plagulis cælum; multumq; conquestus, eripi sibi vitam immerenti. Neque enim exstare vllum suum factum pœnitendum; excepto dumtaxat vno. id quale fuerit, neq; ipse tunc prodidit, neq; cuiquam facile succurrit. Quidam opinantur consuetudinem recordatum, quam cum fratris vxore habuerit. Sed nullam habuisse persanctè Domitia iurabat: haud negatura, si qua omnino fuisset: immo etiam gloriatura, quod illi promtissimum erat in omnibus probris. 10

EXCESSIT in eadem qua pater villa, Idibus Septembris, post biennium, ac menses duos, diesq; XX, quam successerat patri, altero & quadragesimo ætatis anno. Quod vt palam factum est, non secus atque in domestico luctu mærentibus publice cunctis, Senatus, prius quam edicto conuocaretur, ad Curiam * cucurrit: obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, * tantas mortuo gratias egit laudesque, quantas congessit ne viuo quidem vmquam, atque præsenti. 11

C. SVETONII TRANQVILLI FLAVIVS DOMITIANVS, XII.

DOMITIANVS natus est IX Kal. Nouembris, patre cos. designato, inituroque mense insequenti honorem; regione vrbis sexta, ad * Malum Punicum, domo quam postea in templum gentis Flauiæ conuertit. Pubertatis ac primæ adolescentiæ * tempus, tanta inopia, tantaq; infamia gessisse fertur, vt nullum vas argenteum in vsu haberet. Satisq; constat, * Clodium Pollionem prætorium virũ, in quem est poema Neronis quod inscribitur *Luscio*, chirographum eius conseruasse, & non numquam protulisse, noctem sibi * pollicentis: nec defuerunt qui affirmarent corruptum Domitianum & a Nerua successore mox suo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium, cum patruo Sabino, ac parte præsentium copiarum: sed irrumpentibus aduersariis, & ardente templo, apud æditiuum clam pernoctauit: ac mane Isiaci celatus habitu, inter [que] sacrificulos * vanæ superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite vno cõtulisset, ita latuit, vt scrutantibus qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potuerit. Post victoriam demum progressus, & Cæsar cõsalutatus, honorem Præturæ vrbanæ [cum] consulari potestate suscepit titulo tenus: quam iurisdictionem ad collegam proximum transtulit. Ceterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, vt iam tum, qualis futurus esset, ostenderet. Ne exsequar singula, contrectatis multorum vxoribus, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam, etiam in matrimonium abduxit: atque vno die super XX vrbana officia * atque peregrina distribuit; mirari se Vespasiano dictitante, quod successorem non & sibi mitteret. 1

EXPEDITIONEM quoque in Galliam Germaniasque, neque necessariam & dissuadentibus paternis amicis, inchoauit; * tantum vt fratri se & operibus, & di- 2

gnatióne adæquaret.*Ob hæc correptus,quo magis *ætatis & conditionis admoneretur,habitabat cum patre vna,* sellamq; eius ac fratris, quoties prodirent,lectica sequebatur: ac triumphum vtriusque Iudaicum, equo albo comitatus est. *In sex Consulatibus,non nisi vnum ordinarium gessit: eumq; cedente & suffragante fratre. Simulauit & ipse mire modestiam: in primisque poeticæ studium,tam insuetum antea sibi, quam postea spretum & abiectum: recitauitque etiam publice. Nec tamen eo secius, cum Vologesus Parthorum rex auxilia aduersus Alanos,ducemq; alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit vt ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res[est,]alios Orientis reges,vt idem postularent,donis ac pollicitationibus sollicitare tentauit. Patre defuncto, diu cunctatus an duplum donatiuum militi* donaret,numquam iactare dubitauit,relictum se*participem Imperii, sed fraudem testamento adhibitam. Neq; cessauit ex eo insidias struere fratri clam palamque; quoad correptum graui valetudine, prius quam plane efflaret animam, pro mortuo deseri iussit: defunctumque nullo, præterquam consecrationis honore dignatus, sæpe etiam carpsit obliquis orationibus & edictis.

3 INTER initia principatus,quotidie secretum sibi*horarium sumere solebat; nec quidquam amplius, quam muscas captare,ac stylo præacuto configere: vt cuidam interroganti,essetne quis intus cum Cæsare,nō absurde responsum sit a Vibio Crispo; *ne musca quidem.* Deinde vxorem suam Domitiam, ex qua in secundo suo Consulatu filium tulerat, alteroque anno consalutauerat vt Augustam,eamdem Paridis histrionis amore deperditam, repudiauit: intraque breue tempus, impatiens dissidii, quasi efflagitante populo,reduxit. Circa administrationem Imperii aliquamdiu se varium præstitit; mistura quoque *inæquabili vitiorum atque virtutum; donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum coniectare licet,super ingenii naturam,inopia rapax, metu sæuus.

4 SPECTACVLA magnifica assidue,& sumtuosa edidit,nō in Amphitheatro modo,verum & in Circo: vbi prçter sollennes bigarum quadrigarumq; cursus,prœlium duplex etiam equestre ac pedestre commisit: atq; in Amphitheatro nauale quoque. nam *venationes gladiatoresque, & noctibus *ad lychnuchos: nec virorum modo pugnas, sed & feminarum. Præterea quæstoriis muneribus, quæ olim omissa reuocauerat, ita semper interfuit, vt populo potestatem faceret, bina paria e suo ludo postulandi,quæ nouissima*aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum,ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, *portentoso paruoque capite; cum quo plurimum *fabulabatur,non numquam serio. Auditus est certe,dum ex eo quærit, *ecquid sciret,cur sibi visum esset, ordinatione proxima Ægypto præficere Metium Rufum. Edidit nauales pugnas pæne iustarum classium, effosso & *circumducto iuxta Tiberim lacu: atque *inter maximos imbres prospectauit. Fecit & ludos sæculares: computata ratione temporum ab anno,nō quo Claudius proxime,*sed olim Augustus ediderat. In his *Circensium die,quo facilius centum missus peragerentur,*singulos a septenis spatiis ad quina corripuit. Instituit & quinquennale certamen: Capitolino Ioui triplex, musicum,equestre,gymnicum; & aliquanto plurium,quam nunc est,* coronatorum. Certabant etiam & *prosa oratione Græce Latineque: ac præter citharœdos chorocitharistæ quoque,&*psilocitharistæ. In stadio vero cursu etiam *virginū certamini præsedit crepidatus, purpureaq; amictus*toga Græcanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iouis,ac Iunonis, Mineruæque; assidentibus Diali sacerdote, & collegio Flauialium pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat & ipsius imago. Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria Mineruæ,cui collegium instituerat; ex quo sorte ducti magisterio fungerentur,* redderentque eximias venationes,& scenicos ludos,superque oratorum ac poetarum certamina. Congiarium populo nummorum *trecentorum ter dedit: atque inter spectacula muneris, largissimum epulum. * Septimontiali sacrorum quidem die, Senatui equitique panariis, *plebei sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi primus fecit: dieque proximo omne genus rerum missilia sparsit: & quia pars maior *intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronuntiauit.

PLVRI-

PLVRIMA & ampliſſima opera incendio abſumta reſtituit: in queis & Capitolium, quod rurſus arſerat: ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac ſine vlla priſtini auctoris memoria. Nouam autem excitauit ædem in Capitolio Cuſtodi Ioui, & forum quod nunc Neruæ vocatur: item Flauię templum gentis, & ſtadium, & *odeum, & naumachiam: e cuius poſtea lapide maximus Circus, deuſtis vtrimque lateribus, exſtructus eſt. 5

EXPEDITIONES *partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſario: ſponte, in Cattos; neceſſario, vnam in Sarmatas, legione cum legato ſimul cæſa. In Dacos duas: primam, Oppio Sabino conſulari oppreſſo; ſecundam, Cornelio Fuſco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli ſummam commiſerat. De Cattis Dacisque, poſt varia prœlia, duplicem triumphum egit: de Sarmatis, lauream modo Capitolino Ioui retulit. Bellum ciuile, motum a L. Antonio ſuperioris Germaniæ præſide, confecit abſens, felicitate mira; cum ipſa dimicationis hora reſolutus repente Rhenus, tranſituras ad Antonium copias barbarorum inhibuiſſet. De qua victoria prius præſagiis quam nuntiis comperit. Siquidem ipſo quo dimicatum eſt die, ſtatuam eius Romæ inſignis aquila circumplexa pennis, clangores lætiſſimos edidit: paulloq; poſt occiſum Antonium adeo vulgatum eſt, vt caput eius quoque apportatum vidiſſe ſe plerique contenderent. 6

MVLTA etiam in communi rerum vſu nouauit. *Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cenarum rectarum conſuetudine. Duas Circenſibus *gregum factiones, aurati purpureique panni, ad quatuor priſtinas addidit. Interdixit hiſtrionibus ſcenam, intra domum quidem exercendi artem iure conceſſo. Caſtrari mares vetuit: Spadonum, qui reſidui apud mangones erant, pretia moderatus eſt. Ad ſummam quondam vbertatem vini, frumenti vero inopiam, *exiſtimans nimio vinearum ſtudio negligi arua, edixit ne quis in Italia nouellaret: vtque in prouinciis vineta ſucciderentur; relicta, vbi plurimum, dimidia parte: nec exſequi rem perſeuerauit. Quædam ex maximis officiis, inter libertinos* militeſque R. communicauit. Geminari legionum caſtra prohibuit: nec plus quam mille nummos a quoquam ad ſigna deponi: quod L. Antonius, apud duarum legionum hiberna res nouas moliens, fiduciam cepiſſe etiam ex depoſitorum ſumma videbatur. Addidit & quartum ſtipendium militi, *aureos ternos. 7

IVS diligenter & induſtrie dixit. Plerumque & in foro pro Tribunali extra ordinem ambitioſas Centumuirorum ſententias reſcidit. *Recuperatores, *ne ſe [ſemper] perſuaſoriis aſſertionibus accommodarent, identidem admonuit. Nummarios iudices cum ſuo quemque conſilio notauit. Auctor* & Tribunis pleb. fuit, Ædilem ſordidum repetundarum accuſandi, iudiceſque in eum a Senatu petendi. Magiſtratibus quoque* vrbicis, prouinciarumque Præſidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modeſtiores vmquam, neque iuſtiores exſtiterint: e quibus pleroſque poſt illum reos omnium criminum vidimus. Suſcepta morum correctione, licentiam theatralem *promiſcue in equite ſpectandi inhibuit. Scripta famoſa, vulgoq; edita, quibus primores viri ac feminæ notabantur, aboleuit, non ſine auctorum ignominia. Quæſtorium virum, quod geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, mouit Senatu. Probroſis feminis lecticæ vſum ademit; iuſque capiendi legata, hereditateſq;. Equitem R. ob reductam in matrimonium vxorem, cui* dimiſſæ adulterii crimen intenderat, eraſit iudicum albo. Quoſdam ex vtroq; ordine lege *Scatinia condemnauit. Inceſta Veſtalium virginum, a patre ſuo quoq; & fratre neglecta, varie ac ſeuere coercuit: priora capitali ſupplicio, poſteriora more veteri. Nam cum Ocellatis ſororibus, item Varonillæ liberum mortis permiſiſſet arbitrium, corruptoreſq; earum relegaſſet: mox *Corneliam virginem maximam, abſolutam olim, dehinc longo interuallo repetitam atque conuictam, defodi imperauit. Stupratoreſque virgis in comitio ad necem cædi, excepto prætorio viro: cui dubia *etiamnum cauſſa, & incertis quæſtionibus, atque tormentis de ſemet profeſſo, exſilium indulſit. Ac ne qua religio Deûm impune contaminaretur, monumentum quod libertus eius e lapidibus templo Capitolini Iouis deſtinatis filio conſtruxerat, diruit per milites: oſſaque & reliquias, quæ inerant, mari merſit. 8

9 INTER initia vſque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt abſente adhuc patre, recordatus Virgilii verſum, *Impia quam cæſis gens eſt epulata iuuencis*: edicere deſtinauerit, ne boues immolarentur. Cupiditatis quoque atque auaritiæ vix ſuſpicionem vllam, aut priuatus vmquam, aut princeps aliquamdiu dedit: immo e diuerſo magnæ ſæpe non abſtinentiæ modo, ſed etiam liberalitatis experimenta. * Omnes circa ſe, largiſſime proſecutus: nihil prius aut acrius monuit, quam ne quid ſordide facerent. Relictas ſibi hereditates ab iis quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex teſtamento * Ruſcii Cæpionis; qui cauerat, vt quotannis ingredientibus Curiam Senatoribus, certam ſummam viritim præſtaret heres ſuus, irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum * apud ærarium pependiſſent, vniuerſos * diſcrimine liberauit: nec repeti, niſi intra annum, eaque conditione permiſit, vt accuſatori, qui cauſſam non teneret, exſilium pœna eſſet. Scribas quæſtorios negotiantes ex conſuetudine, ſed contra Clodiam legem, venia in præteritum donauit. * Subſeciua, quæ diuiſis per veteranos agris carptim ſuperfuerunt, veteribus poſſeſſoribus, vt vſucapta conceſſit. Fiſcales calumnias, magna calumniantium pœna repreſſit: ferebaturque vox eius; *Princeps qui delatores non caſtigat, iritat.*

10 SED neq; in clementiæ, neq; in abſtinentiæ tenore permanſit: & tamen aliquanto celerius ad ſæuitiam deſciuit, quam ad cupiditatem. Diſcipulum Paridis pantomimi, * puberem adhuc, etiam tum maxime ægrum, quod arte formaque non abſimilis magiſtro videbatur, occidit: item Hermogenem Tarſenſem, propter quaſdam in hiſtoria figuras; * librariis etiam qui eam deſcripſerant, crucifixis. Patremfamilias, quod * Thracem myrmilloni parem, muneratio imparem dixerat, * detractum e ſpectaculis in arenam, canibus obiecit, cum hoc titulo; *Impie locutus * parmularius.* Complures Senatores, in his aliquot Conſulares, interemit: ex quibus * Ciuicam Cerealem in ipſo Aſiæ Proconſulatu, Saluidienum Orfitum, Acilium Glabrionem exſilio, quaſi molitores nouarum rerum: ceteros leuiſſima quemque de cauſſa: Ælium Lamiam, ob ſuſpicioſos quidem, verum & veteres, & innoxios iocos: quod poſt abductam vxorem laudanti vocem ſuam, *Heu taceo* dixerat: quodque Tito hortanti ſe ad alterum matrimonium, reſponderat, μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; Saluium Cocceianũ, quod Othonis Imperatoris, patrui ſui, diem natalem celebrauerat: Metium Pompoſianum, quod habere Imperatoriam geneſim vulgo ferebatur: & quod depictum orbem terræ * in membranas, concionesque regum ac ducum ex Tito Liuio circumferret; quodque ſeruis nomina Magonis & Annibalis indidiſſet. Salluſtium Lucullum Britanniæ legatum, quod lanceas nouæ formæ appellari Luculleas paſſus eſſet. * Iunium Ruſticum, quod Pæti Thraleæ & Heluidii Priſci laudes edidiſſet, * appellaretque eos ſanctiſſimos viros: cuius criminis occaſione, philoſophos omnes vrbe Italiaque ſubmouit. Occidit & Heluidium filium; quod quaſi ſcenico * exodio, ſub perſona Paridis & OEnones, diuortium ſuum cum vxore tractaſſet. Flauium Sabinum alterum e patruelibus, quod eum comitiorum conſularium die deſtinatum, perperam præco non Conſulem, ad populum; ſed Imperatorem pronuntiaſſet. Verum aliquanto poſt ciuilis belli victoriam ſæuior, pleroſque partis aduerſæ, dudum etiam latentes [conſcios] inueſtigato nouo quæſtionis genere diſtorſit; immiſſo per obſcena igne. Non nullis & manus amputauit. Satiſque conſtat duos ſolos e notioribus venia donatos, * Tribunum laticlauium, & Cẽturionem: qui ſe, quo facilius expertes culpæ oſtenderent, impudicos probauerant: & ob id neque apud ducem, nec apud milites vllius momenti eſſe potuiſſe.

11 ERAT autem non ſolum magnæ, ſed & callidæ inopinatæque ſæuitiæ. * Auctorem ſummarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocauit: aſſidere in toro iuxta coegit, ſecurum hilaremq; dimiſit; partibus etiam de cena dignatus eſt. * Aretinum Clementem conſularem virum, e familiaribus & emiſſariis ſuis, capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in maiore gratia habuit, quo ad nouiſſime ſimul geſtanti conſpecto delatore eius, *Vis*; inquit, *hunc nequiſſimum ſeruum cras audiamus?* Et quo contemtius abuteretur patientia hominum, numquam triſtiorem ſententiam, ſine præfatione clementiæ, pronuntiauit: vt non aliud iam certius atrocis exitus ſignum eſſet, quam principii lenitas. Quoſdam maieſtatis reos in Curiam induxerat:

induxerat: & cum prædixiſſet experturum ſe illa die, quam carus Senatui eſſet, facile perfecerat vt etiam more maiorum puniendi condemnarentur: deinde atrocitate pœnę conterritus, ad leniendam inuidiam interceſſit, his verbis: (neq; enim ab re fuerit ipſa cognoſcere) *Permittite patres Conſcripti a pietate veſtra impetrari, quod ſcio me difficulter impetraturum, vt damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam & parcetis oculis veſtris, & intelligent me omnes Senatui interfuiſſe.*

EXHAVSTVS operum ac munerum impenſis, ſtipendioque quod adiecerat: tentauit quidem, ad releuandos caſtrenſes ſumtus, militum numerum diminuere. ſed cum [&] obnoxium ſe barbaris per hoc animaduerteret; neque *ſecius eo in explicandis oneribus omnibus hæreret: nihil penſi habuit quin prædaretur *omni modo. Bona viuorum & mortuorum, vſquequaque, quolibet & accuſatore & crimine, corripiebantur. ſatis erat obiici qualecumque factum dictumque aduerſum maieſtatem principis. Confiſcabantur alieniſſimæ hereditates; vel exſiſtente vno qui diceret, audiſſe ſe ex defuncto, cum viueret, heredem ſibi Cæſarem eſſe. Præter ceteros Iudaicus fiſcus acerbiſſime *actus eſt: ad quem deferebantur, qui velut profeſſi, Iudaicam intra vrbem viuerēt vitam; vel diſſimulata origine, impoſita genti tributa non pependiſſent. Interfuiſſe me adoleſcentulum memini, cum a procuratore, frequentiſſimo[que] conſilio, inſpiceretur nonagenarius ſenex, an circumſectus eſſet. Ab iuuenta minime ciuilis animi, confidens etiam, & tum verbis tum rebus immodicus. Cænidi patris concubinæ ex Iſtria reuerſæ, oſculumque, vt aſſueuerat, offerenti, manum præbuit. Generum fratris indigne ferens, albatos & ipſum miniſtros habere, proclamauit: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. 12

PRINCIPATVM vero adeptus, neque in Senatu iactare dubitauit, & patri ſe, & fratri Imperium dediſſe, illos ſibi reddidiſſe: neque in reducenda poſt diuortium vxore edicere, *vocatam eam in puluinar ſuum: acclamari etiam in Amphitheatro *epulari die libenter *audit; *Domino & Dominæ feliciter.* Sed & Capitolino certamine, cunctos ingenti conſenſu precantes vt *Palfurium Suram reſtitueret, pulſum olim Senatu, ac tunc de oratoribus coronatum: nullo reſponſo dignatus, tacere tantummodo iuſſit, voce præconis. Pari arrogantia, cum procuratorum ſuorū nomine *formalem dictaret epiſtolam, ſic cœpit: *Dominus & Deus noſter *ſic fieri iubet.* Vnde inſtitutū poſthac, vt ne ſcripto quidē ac ſermone cuiusquam appellaretur aliter. Statuas ſibi in Capitolio non niſi aureas & argenteas poni permiſit, ac ponderis certi. *Ianos, arcusque, cum quadrigis & inſignibus triumphorum, per regiones vrbis, tantos *ac tot exſtruxit, *vt cuidam Græce inſcriptum arcui ſit, ἀρκεῖ & caluitium. Conſulatus XVII cepit: *quod ante eum nemo. Ex quibus ſeptem medios continuauit: omnes autem pæne titulo tenus geſſit: nec quemquam vltra Kalendas Maii: plures ad Idus vſque Ianuarias. Poſt autem duos triumphos, *Germanici* cognomine aſſumto, Septembrem menſem & Octobrem, ex appellationibus ſuis, *Germanicum Domitianumque* transnominauit: quod altero ſuſcepiſſet Imperium, altero natus eſſet. 13

PER hæc terribilis cunctis & inuiſus, tamdem oppreſſus eſt amicorum libertorumque intimorum conſpiratione, ſimul & vxoris. Annum diemque vltimum [vitæ] iam pridem ſuſpectum habebat, horam etiam, nec non & genus mortis. Adoleſcentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoque ſuper cenam *quandam fungis abſtinentem palam irriſerat, vt ignarum ſortis ſuæ, quod non ferrum potius timeret. Quare pauidus ſemper atque anxius, minimis etiam ſuſpicionibus præter modum commouebatur: vt edicti de excidendis vineis propoſiti, gratiam facere non alia magis re compulſus credatur, quam quod ſparſi libelli cū his verſibus erant: Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω, Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ. Eadem *formidine oblatum a Senatu *nouum & inexcogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentiſſimus, recuſauit: quo decretum erat, vt quoties gereret Conſulatum, equites R. quibus ſors obtigiſſet, *trabeati, & cum haſtis militaribus, præcederent eum, inter lictores apparitoresque. Tempore quoq; ſuſpecti periculi appropinquante, ſollicitior in dies, porticuum, in quibus ſpatiari cōſueuerat, parietes phengite lapide diſtinxit; e cuius ſplendore per imagines quidquid a tergo fieret, proui- 14

deret. Et nec nisi secreto, atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat. Vtque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem; Epaphroditum a libellis, capitali pœna condemnauit; quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu eius adiutus existimabatur.

15 DENIQVE Flauium Clementem patruelem suum, contemtissimæ inertiæ, cuius filios * etiamnum paruulos successores palam destinauerat; & abolito priore nomine, alterum Vespasianum appellari iusserat, alterum Domitianum: repente ex tenuissima suspicione tantum non ipso eius Consulatu interemit. Quo maxime facto maturauit sibi * exitum. Continuis octo mensibus tot fulgura facta nuntiataque sunt, vt exclamauerit, *Feriat iam quem volet*. Tactum de cælo Capitolium, templumque Flauiæ gentis: item domus Palatina, & cubiculum ipsius: atque etiam e basi statuæ triumphalis titulus excussus vi procellæ, in monumentum proximum decidit. Arbor quæ priuato adhuc Vespasiano euersa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Prænestina Fortuna, toto Imperii spatio annum nouum commendanti, lætam eamdemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit: nec sine sanguinis * mentione. Mineruam, quam superstitiose colebat, somniauit excedere sacrario; negantem vltra se tueri eum posse, quod exarmata esset a Ioue. Nulla tamen re perinde commotus est, quam responso, casuq; Ascletarionis mathematici. Hunc delatum, nec infitiantem iactasse se quæ prouidisset ex arte, sciscitatus est, quis ipsum maneret exitus; & affirmantem fore vt breui laceraretur a canibus, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime imperauit. Quod cum fieret, euenit vt repentina tempestate deiecto funere, semiustum cadauer discerperent canes: idque ei cenanti a mimo Latino, qui præteriens forte animaduerterat, inter ceteras diei fabulas * referretur.

16 PRIDIE quam periret, cum oblatos tuberes seruari iussisset in crastinum; adiecit, *Si modo vti licuerit*. Et conuersus ad proximos, affirmauit fore, vt sequenti die, Luna se in Aquario cruentaret; factumque aliquod exsisteret, de quo loquerentur homines per terrarum orbem. At circa mediam noctem ita est exterritus, vt ex strato prosiliret. De hinc mane haruspicem ex Germania missum, qui consultus de fulgure mutationem rerum prædixerat, audiit condemnauitque. Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine, *Vtinam*, inquit, *hactenus*. Tunc horas * requirenti, pro quincta, quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His velut transacto iam periculo lætum, festinantemque ad corporis curam, Parthenius cubiculo præpositus conuertit; nuntians esse qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque summotis omnibus, in cubiculum se recepit; atque ibi occisus est.

17 DE insidiarum cædisque genere, hæc fere diuulgata sunt. Cunctantibus conspiratis, quando & quomodo, id est, lauantemne an cenantem, aggrederentur; Stephanus Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Ac sinisteriore brachio velut ægro, lanis fasciisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ad ipsam horam, dolum interiecit: professusque conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum a se libellum, & attonito suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti * Clodianus cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, & * Saturius decurio cubiculariorum, & quidam e gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidauerunt. Puer, qui curæ Larium cubiculi ex consuetudine assistens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat, se iussum a Domitiano ad primum statim vulnus pugionem puluino subditum porrigere, ac ministros vocare: neque ad caput quidquam excepto capulo, & præterea * omnia clausa reperisse: atque illum interim * correpto, deductoque ad terram Stephano, colluctatum * diu, modo ferrum extorquere, modo, quamquam laniatis digitis, oculos effodere conatum. Occisus est XIIII Kal. Octobris, anno ætatis XLV, Imperii XV. Cadauer eius populari * sandapila per * vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funerauit: sed reliquias templo Flauiæ gentis clam intulit, cineribusque Iuliæ filiæ Titi, quam & ipsa educauerat, commiscuit.

STATVRA

STATVRA fuit procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcer ac decens, maxime in iuuenta; & quidem toto corpore; exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea caluitio quoque deformis, & obesitate ventris, & crurum * gracilitate: quæ tamen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, vt apud Senatum sic quondam iactauerit, *Vsque adhuc certe animum meum probastis, & vultum.* Caluitio ita offendebatur, vt in contumeliam suam traheret, si cui alii ioco vel iurgio obiectaretur: quamuis libello, quem de cura capillorum ad amicum edidit, * hoc etiam, illum simul seque consolans, inseruerit; * οὐχ ὁρᾷας οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε; * *Eadem me tamen manent capillorum fata, & forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias nec gratius quidquam decore, nec breuius.* 18

LABORIS impatiens, per vrbem pedibus non temere ambulauit: in expeditione & agmine, equo rarius, lectica assidue vectus est. Armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. Centenas varii generis feras sæpe in Albano * successu conficientem spectauere plerique: atque etiam ex industria ita quarumdam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua * effingeret. Non numquam in pueri procul stantis, præbentisque * pro scopulo * dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocue euaderent. 19

LIBERALIA studia in initio Imperii neglexit; quamquam bibliothecas incendio absumtas impensissime reparare curasset, exemplaribus vndique petitis; missisq; Alexandriam qui describerent emendarentque. Numquam tamen aut historię, carminibusue cognoscendis operam vllam, aut stylo vel necessario dedit. Præter Commentarios & Acta Tiberii Cæsaris nihil lectitabat: epistolas, orationesque & edicta, alieno formabat ingenio. Sermonis tamen nec inelegantis: Dictorum interdum etiam notabilium: *Vellem*, inquit, *tam formosus esse, quam Metius sibi videtur.* Et cuiusdam caput varietate capilli subrutilum, & incanum, *perfusam niuem mulso* dixit. 20

CONDITIONEM principum miserrimam aiebat; quibus de cōiuratione comperta non crederetur, nisi occisis. Quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis: ac lauabat de die: prandebatque ad satietatem: vt non temere super cenam præter * Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam sumeret. Conuiuabatur frequenter ac large; sed pæne raptim: certe non vltra Solis occasum, nec vt postea comissaretur. Nam ad horam somni nihil aliud, quam secreto solus deambulabat. 21

LIBIDINIS nimię, assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus, clinopalen vocabat. Eratque fama, quasi concubinas ipse * diuelleret, nataretque inter * vulgatissimas meretrices. Fratris filiam adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, cum * deuinctus Domitiæ nuptiis pertinacissime recusasset, non multo post alii collocatam, vltro corrupit: & quidem viuo etiam tum Tito: mox patre ac viro orbatam, ardentissime palamque dilexit: vt etiam caussa mortis exstiterit, coactæ conceptum a se abigere. 22

OCCISVM eum, populus indifferenter, miles grauissime tulit, statimque eum Diuum appellare conatus; paratus & vlcisci, nisi duces defuissent. quod quidem paullo post fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissime cædis auctoribus. Contra, Senatus adeo lætatus est; vt repleta certatim Curia non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas etiam inferri * clypeosque & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo * affligi iuberet: nouissime eradendos vbique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret. Ante paucos quam occideretur menses, cornix in Capitolio elocuta est, ἔσται πάντα καλῶς. Nec defuit qui ostentum sic interpretaretur: *Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix*, EST BENE, *non potuit dicere: dixit* ERIT. Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, gibbam sibi pone ceruicem auream enatam: pro certoque habuisse, beatiorem post se, * lætioremque portendi reipublicæ statum. Sicut sane breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum. 23

ÆLII SPARTIANI
ADRIANVS IMP.
AD DIOCLETIANVM AVG.

ORIGO Imperatoris Adriani vetuſtior, a Picentibus; poſterior, ab Hiſpanienſibus manat: ſiquidem Adria ortos maiores ſuos, apud *Italicam, Scipionum temporibus, reſediſſe, in libris vitæ ſuæ Adrianus ipſe commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus cognomẽto Afer fuit, cõſobrinus Traiani Imperatoris: mater, Domitia Paulina Gadibus orta: ſoror, Paulina, nupta* Seruiano; vxor Sabina: *auus Marillinus, qui primus in ſua familia ſenator populi Romani fuit. Natus eſt Romæ IX Cal. Feb. Veſpaſiano* ſepties & Tito quinquies COSS. Ac decimo ætatis anno patre orbatus, Vlpium Traianum prætorium tunc, conſobrinum ſuum, qui poſtea imperium tenuit, & Cælium* Tatianum equitem Romanum, tutores habuit. Imbutusque impenſius Græcis ſtudiis, ingenio eius ſic ad ea declinante, vt a nonnullis Græculus diceretur: quintodecimo anno ad patriam rediit; ac ſtatim militiam iniit, venandi vſque ad reprehenſionem ſtudioſus. Quare a Traiano abductus a patria, & pro filio habitus: nec multo poſt *decemuir litibus iudicandis datus: atque inde tribunus ſecundæ *adiutricis legionis creatus: poſt hoc in inferiorem Mœſiam translatus, extremis iam Domitiani temporibus. Ibi a mathematico quodam de futuro imperio id dicitur comperiſſe, quod a patruo magno Ælio Adriano peritiam cæleſtium callente, prædictum eſſe compererat. Traiano a Nerua adoptato, ad gratulationem exercitus miſſus, in Germaniam ſuperiorem translatus eſt: ex qua feſtinans ad Traianum, vt primus nuntiaret exceſſum Neruæ, a Seruiano ſororis viro (qui & ſumptibus & ære alieno eius prodito, Traiani odium in eum mouit) diu detentus, fractoque conſulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens, eiuſdem *Seruiani beneficio ad Traianum ante venit: fuitque in amore Traiani: nec tamen ei per *pædagogos puerorum quos Traianus impenſius diligebat, Gallo fauente defuit. Quo quidem tempore quum *ſollicitus de Imperatoris erga ſe iudicio, Virgilianas ſortes conſuleret; **Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ Sacra ferens? noſco crines incanaque menta Regis Romani, primam qui legibus vrbem Fundauit, Curibus paruis & paupere terra, Miſſus in imperium magnum, cui deinde ſubibit*: ſors excidit quam alii *ex Sibyllinis verſibus ei proueniſſe dixerunt. Habuit autem præſumptionem imperii mox futuri ex fano *quoque Nicephorii Iouis manante reſponſo, quod Apollonius Syrus Platonicus libris ſuis indidit. Denique ſtatim ſuffragante Sura, ad amicitiam Traiani pleniorem rediit, *nepte per ſororem Traiani vxore accepta, fauente Plotina, Traiano leuiter (vt Marius Maximus dicit) volente. Quæſturam geſſit* Traiano quater & *Arunculeio COSS. in qua quum orationem Imperatoris in Senatu agreſtius pronuntians riſus eſſet, vſque ad ſummam peritiam & facundiam Latinis operam dedit. Poſt quæſturam acta ſenatus curauit: atque ad bellum *Dacicum Traianum *familiarius proſequutus eſt: quando quidem [&] indulſiſſe vino ſe dicit, Traiani moribus obſequentem: atque ob hoc ſe a Traiano locupletiſſime muneratum. Tribunus plebis factus eſt Candido & Quadrato iterum COSS. in quo magiſtratu ad perpetuam tribunitiam poteſtatem omen ſibi factum aſſerit, quod pænulas amiſerit quibus vti tribuni plebis pluuiæ tempore ſolebant, Imperatores autem numquam. Vnde hodieque Imperatores ſine pænulis a togatis videntur. Secunda expeditione Dacica, Traianus eum primæ legioni Mineruiæ

uiæ

uiæ præpoſuit, ſecumque duxit: quando quidem multa egregia eius facta claruerunt. Quare adamante gemma, quam Traianus a Nerua acceperat, donatus, ad ſpem ſucceſſionis erectus eſt. Prætor factus eſt * ſub Sura bis, Seruiano iterum C O S S. quum ſeſtertiûm vicies ad ludos edendos a Traiano accepit. Legatus poſtea prętorius in Pannoniam inferiorem miſſus, Sarmatas compreſſit, diſciplinam militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit: ob hoc C O S. eſt factus. In quo magiſtratu, vt a Sura comperit adoptandum ſe a Traiano eſſe, ab amicis Traiani contemni deſiit ac negligi. Et defuncto quidem Sura, Traiani ei familiaritas creuit, cauſſa præcipue orationum quas pro Imperatore dictauerat: vſus Plotinæ quoque fauore; cuius ſtudio etiam legatus, expeditionis Parthicæ tempore, deſtinatus eſt. Qua quidem tempeſtate vtebatur Adrianus amicitia Soſii Papi & Pletorii Nepotis, ex ſenatorio ordine: ex equeſtri autem, * Tatiani tutoris quondam ſui, & Liuiani Turbonis. In adoptionis * ſponſionem venit Palma & Celſo, inimicis ſemper ſuis: & quos poſtea ipſe inſequutus eſt in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis lapſos. Secundo C O S. fauore Plotinæ factus, totam præſumptionem adoptionis emeruit. Corrupiſſe eum Traiani libertos, curaſſe * delicatos, eosdemque * ſepeliſſe per ea tempora quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmauit. Quinto Iduum Auguſti die, legatus Syriæ, litteras adoptionis accepit: * quando & natalem adoptionis celebrari iuſſit. Tertio Iduum earumdem, quando & natalem imperii ſtatuit celebrandum, exceſſus ei Traiani nuntiatus eſt. Frequens ſane opinio fuit, Traiano id animi fuiſſe, vt Neratium Priſcum, non Adrianum ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus: vſque eo, vt Priſco aliquando dixerit; *Commendo tibi prouincias, ſiquid mihi fatale contigerit.* Et multi quidem dicunt, Traianum in animo id habuiſſe, vt exemplo Alexandri Macedonis, ſine certo ſucceſſore moreretur: multi, ad ſenatum eum * orationem voluiſſe mittere, petiturum vt ſiquid ei eueniſſet, principem Romanæ reipubl. ſenatus daret, additis dumtaxat nominibus, ex quibus optimum idem ſenatus eligeret. Nec deſunt qui factione Plotinæ, mortuo iam Traiano, Adrianum in adoptionem adſcitum eſſe prodiderint, ſuppoſito qui pro Traiano feſſa voce * loqueretur. Adeptus imperium, ad priſcum ſe ſtatim morem inſtituit, & tenendæ per orbem terrarum paci operam intendit. Nam deficientibus his nationibus quas Traianus ſubegerat, Mauri laceſſebant, Sarmatæ bellum inferebant, Britanni teneri ſub Romana dicione non poterant: Ægyptus ſeditionibus vrgebatur; Lycia denique ac Palæſtina rebelles animos efferebant. Quare omnia trans Euphratem ac Tigrim reliquit, exemplo (vt dicebat) Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiauit, quia teneri non poterant. * Pſamatoſſirim, quem Traianus Parthis regem fecerat, quod eum non magni ponderis apud Parthos videret, proximis gentibus regem dedit. Tantum autem ſtatim clementiæ ſtudium habuit, vt quum ſub primis imperii diebus ab * Tatiano per epiſtolas eſſet admonitus vt & Bæbius Macer præfectus vrbis, ſi reniteretur eius imperio, necaretur, & * Laberius Maximus qui ſuſpectus imperio in inſula exſulabat, & Frugi Craſſus; neminem læderet: quamuis Craſſum poſtea procurator egreſſum inſula, quaſi res nouas moliretur, iniuſſu eius occiderit. Militibus ob auſpicia imperii duplicem largitionem dedit. Luſium Quietum, ſublatis gentibus Mauris, quos regebat, quia ſuſpectus imperio fuerat, exarmauit, Marcio Turbone Iudæis compreſſis, ad deprimendum tumultum Mauritaniæ deſtinato. Poſt * hoc Antiochia digreſſus eſt ad inſpiciendas reliquias Traiani, quas * Tatianus, Plotina & Mattidia deferebant. Quibus exceptis & naui * Romam dimiſſis, ipſe Antiochiam regreſſus, præpoſitoque Syriæ Catilio Seuero, per Illyricum Romam venit. Traiano diuinos honores, datis ad ſenatum & quidem accuratiſſimis litteris, poſtulauit, & cunctis volentibus meruit ita, vt ſenatus multa quæ Adrianus non poſtulauerat, in honorem Traiani ſponte decerneret. Quum ad ſenatum ſcriberet, veniam petiit quod de imperio ſuo iudicium ſenatui non dediſſet; ſalutatus ſcilicet præpropere a militibus Imperator, quod eſſe reſpub. ſine Imperatore non poſſet. Quum triumphum ei ſenatus, qui Traiano debitus erat, detuliſſet, recuſauit ipſe, atque imaginem Traiani curru triumphali vexit; vt optimus Imperator ne poſt mortem quidem triumphi amitteret dignitatem. Pa-

tris patriæ nomen delatum sibi statim, & iterum postea, distulit: quod hoc nomen Augustus sero meruisset. Aurum coronarium Italiæ remisit, in prouinciis minuit; & quidem difficultatibus ærarii ambitiose ac diligenter expositis. Audito dein tumultu Sarmatarum & * Alanorum, præmissis exercitibus Mœsiam petiit. Marcium Turbonem post Mauritaniæ præfecturam infulis ornatum, Pannoniæ Daciæque ad tempus præfecit. Cum rege mox Alanorum, qui de imminutis stipendiis querebatur, cognito negotio pacem composuit. Nigrini insidias, quas ille sacrificanti Adriano, conscio sibi Lusio & multis aliis, parauerat, quum etiam successorem Adrianus sibimet destinasset, euasit. Quare Palma * Terracinæ, Celsus Baiis, Nigrinus Fauentiæ, Lusius in itinere, senatu iubente, inuito Adriano (vt ipse in vita sua dicit) occisi sunt. Vnde statim Adrianus ad refellendam tristissimam de se opinionem, quod occidi passus esset vno tempore quatuor consulares, Romam venit, Dacia Turboni credita, titulo Ægyptiacæ præfecturæ (quo plus auctoritatis haberet) ornato: & ad comprimendam de se famam congiariũ duplex præsens populo dedit, ternis iam per singulos aureis se absente diuisis. In senatu quoque excusatis quæ facta erant, iurauit se numquam senatorem nisi ex senatus sententia puniturum. Statim * Cursum fiscalem instituit, ne magistratus hoc onere grauaretur. Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens, infinitam pecuniam quæ fisco debebatur, priuatis debitoribus in vrbe atq; Italia; in prouinciis vero etiam ex reliquiis ingentes summas remisit, syngraphis in foro * diui Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis. Damnatorum bona in fiscum priuatum redigi vetuit, omni summa in ærario publico recepta. Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adiecit. Senatoribus qui non vitio suo decoxerant, patrimonium, pro liberorum modo, senatoriæ professionis expleuit, ita vt plerisque in diem vitæ suæ dimensum sine dilatione restituerit. Ad honores explendos non solum amicis, sed etiam passim aliquantis multa largitus est. Fœminas nonnullas ad sustentandam vitam sumptibus iuuit. Gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit, & mille feras natali suo edidit. Optimos quosque de senatu in contubernium Imperatoriæ maiestatis adsciuit. Ludos circenses preter natalitios, decretos sibi spreuit: & in concione & in senatu sæpe dixit, *Ita se rempubl. gesturum, vt sciret populi rem esse, non propriam.* Tertio consules, quum ipse ter fuisset, plurimos fecit. Infinitos autem secundi consulatus honore cumulauit. Ipsum autem tertium consulatum, & quatuor mensibus tantum egit, & in eo sæpe ius dixit. Senatui legitimo, quum in vrbe vel iuxta vrbem esset, semper interfuit. Senatus fastigium in tantum extulit, difficile faciens senatores, vt quum * Tatianum ex præfecto prætorii, ornamentis consularibus præditum, faceret senatorem, nihil se amplius habere quod in eum cõferri posset, ostenderit. Equites Romanos, nec sine se de senatoribus, nec secum iudicare permisit. Erat enim tunc mos, vt quum princeps caussas cognosceret, & senatores & equites Romanos in consilium vocaret, sententiam ex * omnium deliberatione proferret. Exsecratus est deniq; principes qui minus senatoribus detulissent. Seruiano sororis viro, cui tãtum detulit vt ei venienti de cubiculo semper occurrerit, tertium consulatum, nec secum tamen, quum ille bis ante Adrianum [consul] fuisset, ne esset * secundæ sententiæ, non petenti ac sine precatione concessit. Inter hæc tamen & multas prouincias a Traiano acquisitas reliquit: & theatrum quod ille in campo Martio posuerat, contra omnium vota destruxit. Et hæc quidem eo tristiora videbantur, quod omnia quæ displicere vidisset Adrianus, mandata sibi, vt faceret, decreto Traiani esse simulabat. Quum Tatiani, præfecti sui & quondam tutoris, potentiam ferre nõ posset, nisus est eum obtruncare: sed reuocatus est, quia iam quatuor consularium occisorum, quorum quidem necem in * Tatiani consilia refundebat, premebatur inuidia. Cui quum successorem dare non posset, quia non petebat, id egit vt peteret: atque vbi primum petiit, in Turbonem transtulit potestatem: quum quidem etiam * Simili alteri præfecto, Septicium Clarum successorem dedit. Summotis his a præfectura quibus debebat imperium, Campaniam petit: eiusque omnia oppida beneficiis & largitionibus subleuauit, optimum quemque amicitiis suis iungens. Romæ vero prætorum & consulum officia frequentauit, conuiuiis amicorum inter-

interfuit. Ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos, visitauit, solatiis refouit, consiliis subleuauit, conuiuiis suis semper adhibuit: omnia denique ad priuati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit ludis gladiatoriis cæterisque officiis. Post hæc profectus in Gallias, omnes * caussariis liberalitatibus subleuauit. Inde in Germaniam transiit: pacisque magis quam belli cupidus, militem, quasi bellum immineret, exercuit; tolerantiæ documentis * eum imbuens, ipse quoq; inter manipulares vitam militarem magistrans; cibis etiam castrensibus in propatulo libenter vtens, hoc est, larido, caseo & posca, exemplo Scipionis Æmiliani & Metelli, & auctoris sui Traiani: multos præmiis, nonnullos honoribus donans, vt ferre possent ea quæ asperius iubebat: siquidem ipse post Cæsarem * Octauium, labantem disciplinam incuria superiorum principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis: numquam passus aliquem a castris iniuste abesse, quum tribunos nō fauor militum, sed iustitia commendaret: exemplo etiam virtutis suæ ceteros adhortatus; quum etiam vicena milia pedibus armatus ambularet, triclinia de castris & porticus & cryptas & topia dirueret: vestem humillimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, * sine gemmis fibulas stringeret, capulo vix eburneo spatham clauderet; ægros milites in hospitiis suis * videret, locum castris caperet: nulli vitem, nisi robusto & bonæ famæ, daret: nec tribunum nisi * plena barba faceret, aut eius ætatis quæ prudentia & annis tribunatus robur impleret: nec pateretur quidquam tribunum a milite accipere: delicata omnia vndiq; summoueret; arma postremo eorum supellectilemque corrigeret. De militum etiam ętatibus iudicabat, ne quis aut minor quam virtus posceret, aut maior quam pateretur humanitas, in castris contra morem veterem versaretur: agebatque vt sibi semper noti essent, & eorum numerus sciretur. Laborabat præterea vt * condicta militaria diligenter agnosceret: reditus quoque prouinciales sollerter explorans; vt si alicubi quidpiam deesset, expleret. Ante omnes tamen enitebatur ne quid otiosum vel emeret aliquando, vel pasceret. Ergo conuersis * regio more militibus, Britanniam petiit: in qua multa correxit, murumq; per octoginta milia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosq; diuideret. Septicio Claro præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque aliis quod apud Sabinam vxorē, iniussu eius, familiarius se tunc egerant quam reuerentia domus aulicæ postulabat, successores dedit: vxorem etiam vt morosam & asperam dimissurus (vt ipse dicebat) si priuatus fuisset. Et erat curiosus non solum domus suæ, sed etiam amicorum; ita vt per * frumentarios occulta omnia exploraret; nec aduerterent amici, sciri ab Imperatore suam vitam priusquam ipse hoc Imperator ostenderet. Vnde nō iniucundum est rem inserere, ex quo constet eum de amicis multa didicisse. Nam quum ad quemdam scripsisset vxor sua, quod voluptatibus detentus & lauacris ad se redire nollet, atq; hoc Adrianus per frumentarios cognouisset, petente illo commeatum, Adrianus ei lauacra & voluptates exprobrauit. Cui ille, *Num & tibi vxor mea, quod & mihi, scripsit?* Et hoc quidam vitiosissimum putant, atque huic adiungunt quæ de * adultorum amore ac nuptarum adulteriis, quibus Adrianus laborasse dicitur, asserunt; iungētes quod ne amicis quidem seruauerit fidem. Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam, Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob * Apin: qui quum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creauit, apud quem deberet locari, omnibus studiose certantibus. Per idem tempus in honorem Plotinę basilicam apud Nemausum opere mirabili exstruxit. Post hæc Hispanias petit, & Tarracone hiemauit; vbi sumptu suo ædem Augusti restituit, omnibus Hispanis Tarraconem in conuentum vocatis: delectumque ioculariter (vt verba ipsa ponit Marius Maximus) * detrectantibus Italicis, vehementissime, ceteris prudenter & caute cōsuluit. Quo quidem tempore, non sine gloria grauissimum periculum adiit, apud Tarraconem spatians per hospitiua viridaria, seruo in se [hospitis] cum gladio furiosius irruente: quem retētum ille ministris accurrentibus tradidit: & vbi furiosum esse cōstitit, medicis curandum dedit; in nullo omnino commotus. Per ea tempora & alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus sed limitibus diuiduntur, stipitibus magnis in modum * muralis sepis funditus iactis atque connexis, barbaros separauit:

Germanis regem conſtituit; motus Maurorum compreſſit; & a ſenatu ſupplicationes emeruit. Bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit; idque Adriani colloquio repreſſum eſt. Poſt* hoc per Aſiam & inſulas ad Achaiam nauigauit, & Eleuſinia ſacra exemplo Herculis Philippiq; ſuſcepit: multa in Athenienſes contulit, & pro agonotheta reſedit: & in Achaia quidem etiam illud obſeruatum ferunt, quod quum in ſacris multis cultros haberent, cum Adriano nullus armatus ingreſſus eſt. Poſt in Siciliam nauigauit: in qua Ætnam montem conſcendit,* vt ſolis ortum videret arcus ſpecie (vt dicitur) varium. Inde Romam venit; atque ex ea in Africam tranſiit, ac multum beneficiorum prouinciis Africanis attribuit. Nec quiſquam fere principum tantum terrarum tam celeriter peragrauit. Denique quum poſt Africam Romam rediſſet, ſtatim ad orientem profectus, per Athenas iter fecit; atque opera quæ apud Athenienſes cœperat, dedicauit: vt Iouis Olympii ædem, & aram ſibi. Eodemque modo per Aſiam iter faciens, templa ſui nominis conſecrauit. Deinde a Cappadocibus ſeruitia caſtris profutura ſuſcepit. *Toparchas & reges ad amicitiam inuitauit; inuitato etiam *Coſdroe rege Parthorum, remiſſaque illi filia quam Traianus ceperat, ac promiſſa ſella quæ itidem capta fuerat. Quumque ad eum quidam reges veniſſent, ita cum his egit, vt eos pœniteret qui venire noluerunt, cauſſa ſpeciatim Pharaſmanis, qui eius inuitationem ſuperbe neglexerit. Et circumiens quidem prouincias, procuratores & præſides pro factis ſupplicio affecit, ita ſeuere, vt accuſatores per ſe crederetur immittere. Antiochenſes inter hæc ita odio habuit, vt Syriam a Phœnice ſeparare voluerit, ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur. Mouerunt ea tempeſtate & Iudæi bellum, quod vetabantur mutilare genitalia. Sed in monte Caſſio, quum videndi ſolis ortus gratia nocte aſcendiſſet, imbre orto, fulmen decidens* hoſtiam & victimarium ſacrificanti afflauit. Peragrata Arabia, Peluſium venit, & Pompeii tumulum magnificẽtius exſtruxit. Antinoum ſuum, dum per Nilum nauigat, perdidit: quem muliebriter fleuit: de quo varia fama eſt, aliis eum deuotum pro Adriano aſſerentibus; aliis, quod & forma eius oſtentat, & nimia voluptas Adriani. & Græci quidem volente Adriano eum conſecrauerunt, oracula per eum dari aſſerentes: quæ Adrianus ipſe compoſuiſſe iactatur. Fuit enim poematum & litterarum omnium ſtudioſiſſimus; arithmeticæ, geometriæ, picturæ peritiſſimus.* Iam pſallendi & cantandi ſcientiam præ ſe ferebat: in voluptatibus nimius. Nam & de ſuis dilectis multa verſibus compoſuit; amatoria carmina ſcripſit. Idem armorum peritiſſimus, & rei militaris ſcientiſſimus; gladiatoria quoque arma tractauit. Idem ſeuerus, lætus; comis, grauis; laſciuus, cunctator; tenax, liberalis; ſimulator, ſæuus, clemens; & ſemper in omnibus varius. Amicos ditauit, & quidem non petentes; quum petentibus nihil negaret. Idem tamen facile de amicis, quidquid inſuſurrabatur, audiuit, atque ideo prope cunctos vel amiciſſimos, vel eos quos ſummis honoribus euexit, poſtea vt hoſtium loco habuit; vt Tatianum & Nepotem, & Septicium Clarum. Nam Eudæmonem prius conſcium imperii, ad egeſtatem perduxit: *Polyænum & Marcellum ad mortem voluntariam coegit. Heliodorum famoſiſſimis litteris laceſſiuit. Titianum, vt conſcium tyrannidis, & argui paſſus eſt, & proſcribi.* Numilium Quadratum, & Catilium Seuerum, & Turbonem, grauiter inſequutus eſt. Seruianum ſororis virum, nonageſimum iam annum agentem, ne ſibi ſuperuiueret, mori coegit. Libertos denique & nonnullos milites inſequutus eſt. Et quamuis eſſet oratione & verſu promptiſſimus, & in omnibus artibus peritiſſimus, tamen profeſſores omnium artium ſemper vt doctior riſit, contempſit, obtriuit. Cum his ipſis profeſſoribus & philoſophis, libris vel carminibus inuicem editis, ſæpe certauit. Et Fauorinus quidem, quum verbum eius quoddam ab Adriano reprehenſum eſſet, atque ille ceſſiſſet arguentibus amicis quod male cederet Adriano, de verbo quod idonei auctores vſurpaſſent, riſum iucundiſſimum mouit. Ait enim, *Non recte ſuadetis familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones.* Famæ celebris Adrianus tam cupidus fuit, vt libros vitæ ſuæ ſcriptos a ſe, libertis ſuis litteratis dederit, iubens vt eos ſuis nominibus publicarent: nam [&] *Phlegontis libri* Adriani eſſe dicuntur. * *Catacrianos libros* obſcuriſſimos, Antimachum imitando, ſcripſit.

Floro

Floro poetæ scribenti ad se, *Ego nolo Cæsar esse, Ambulare per Britannos, Scythicas pati pruinas*: rescripsit, *Ego nolo Florus esse, Ambulare per tabernas, Latitare per popinas,* * *Culices pati rotundos.* Amauit præterea genus dicendi vetustum: Controuersias declamauit: Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Cæcilium prætulit. Eademq; iactatione de Homero ac Platone iudicauit. Mathesin sic scire sibi visus est, vt sero Calendis Ianuariis scripserit quid ei toto anno posset euenire: ita vt eo anno quo periit, vsque ad illam horam qua est mortuus, scripserit quid acturus esset. Sed quamuis esset in reprehendendis musicis, tragicis, comicis, grammaticis, rhetoribus, oratoribus, facilis: tamen omnes professores & honorauit, & diuites fecit, licet eos quæstionibus semper agitauerit. Et quum ipse auctor esset vt multi ab eo tristes recederent, dicebat se grauiter ferre si quem tristem videret. In summa familiaritate Epictetum & Heliodorũ philosophos, & (ne nominatim de omnibus dicam) grammaticos, rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit: prę ceteris (vt multi asserunt) eminente Fauorino. Doctores qui professioni suæ inhabiles videbantur, ditatos honoratosque a professione dimisit. Quos in priuata vita inimicos habuit, Imperator tantum neglexit; ita vt vni quem capitalem habuerat, factus Imperator diceret, *Euasisti.* Iis quos ad militiam ipse per se vocauit, equos, mulos, vestes, sumptus, & omnem ornatum semper exhibuit. * Saturnalitia & sigillaritia frequenter amicis inopinantibus misit; & ipse ab his libenter accepit, & alia inuicem dedit. Ad deprehendendas obsonatorum fraudes, quum *plurimis sumẽtibus pasceret, fercula de aliis mensis etiam vltimis quibusq; iussit apponi. Omnes reges muneribus suis vicit. Publice frequenter & cum omnibus lauit: ex quo ille iocus balnearis innotuit. Nam quum quodam tempore veteranum quemdam notum sibi in militia, dorsum & ceteram partem corporis vidisset atterere, percontatus cur se marmoribus destringendum daret, vbi audiuit hoc idcirco fieri quod seruum non haberet, & seruis eum donauit & sumptibus. Verum alia die, quum plures senes ad prouocandam liberalitatẽ principis pariter & se attererent, euocari eos iussit, & alium ab alio inuicem defricari. Fuit & plebis iactantissimus amator. Peregrinationis ita cupidus, vt omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere. Frigora & tempestates ita patienter tulit, vt numquam caput tegeret. Regibus multis plurimum detulit: a plerisq; vero etiam pacem redemit: a non nullis contemptus est, multis ingentia dedit munera, sed nulli maiora quam Hiberorum: cui & elephantum & quinquagenariam cohortem post magnifica dedit dona. Quum a *Pharasmane ipse quoque ingentia dona accepisset, atq; inter hæc auratas quoq; chlamydes, trecentos noxios cum auratis chlamydibus in harenam misit, ad eius munera deridenda. Quum iudicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed iurisconsultos, & præcipue Iulium Celsum, Saluium Iulianum, Neratium Priscum, aliosque; quos tamen senatus omnis probasset. Constituit inter cetera, vt in nulla ciuitate domus aliquę, transferendæ ad aliam vrbem vllius materiæ caussa, diruerentur. Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. Maiestatis crimina non admisit. Ignotorum hereditates repudiauit: nec notorũ accepit, si filios haberent. De thesauris ita cauit, vt siquis in suo reperisset, ipse potiretur: siquis in alieno, dimidium domino daret: siquis in publico, cum fisco æqualiter partiretur. Seruos a dominis occidi vetuit; eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. Lenoni & lanistæ seruum vel ancillam vendi vetuit caussa non præstita. Decoctores bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, * catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit. Ergastula seruorum & * libertorũ tulit. Lauacra pro sexibus separauit. Si dominus in domo interemptus esset, non de omnibus seruis quæstionem haberi, sed de his qui per vicinitatem poterant sentire, præcepit. In Etruria præturam Imperator egit. per Latina oppida Dictator & Ædilis & Duumuir fuit: * apud Neapolim Demarchus; in patria sua Quinquennalis: & item Adriæ Quinquennalis, quasi in alia patria; & Athenis Archon fuit. In omnibus pene vrbibus, & aliquid ædificauit, & lusus edidit. Athenis mille ferarum venationem in stadio exhibuit. Ab vrbe [Roma] numquam vllum venatorem aut scenicum auocauit. Romæ post ceteras immensissimas voluptates, in honorem socrus suæ, aromatica populo donauit. In honorem Traiani balsama & crocum per

gradus theatri fluere iussit: fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit: histriones aulicos publicauit. In Circo multas feras, & sæpe* centum leones, interfecit. Militares pyrrhichas populo frequenter exhibuit: gladiatores frequenter spectauit. Quum opera vbique infinita fecisset, numquam ipse, nisi in Traiani patris templo, nomen suum scripsit. Romæ instaurauit pantheum, septa, basilicam Neptuni, sacras ædes plurimas, forum Augusti, lauacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veterum nominibus consecrauit. Fecit & sui nominis pontem, & sepulcrum iuxta Tiberim: & ædem Bonæ deæ transtulit; & colossum stantem atque suspensum per *Detrianum architectum de eo loco in quo nunc templum *Vrbis est ingenti *molimine; ita vt operi etiam elephantes XXIIII exhiberet. Et quum hoc simulacrum post Neronis vultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale Apollodoro architecto auctore facere lunæ molitus est. In colloquiis etiam humillimorum ciuilissimus fuit; detestans eos qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi *seruantes fastigium principis, inuiderent. Apud Alexandriam in *musio, multas quæstiones professoribus proposuit: & propositas ipse dissoluit. Marius Maximus dicit eum natura crudelemq; fuisse; & idcirco multa pie fecisse; quod timeret ne sibi idem quod Domitiano accidit, eueniret. Et quum titulos in operibus non amaret, multas ciuitates *Adrianopolis* appellauit, vt ipsam Carthaginem, Athenarum partem. Aquarum ductus etiam infinitos hoc nomine nuncupauit. Fisci aduocatum primus instituit. Fuit memoriæ ingentis, facultatis immensæ: nam ipse orationes & dictauit, & ad omnia respondit. Ioca eius plurima exstant. nam fuit etiam dicaculus. Vnde illud quoque innotuit, quod quum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite, respondit, *Iam hoc patri tuo negaui.* Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quæ semel & cõgesta simul audiuerat: vt nomenclatores sæpius errantes emendauerit. Dixit & veteranorum nomina quos aliquando dimiserat. Libros statim lectos & ignotos quidem plurimis, memoriter reddidit. Vno tempore scripsit, dictauit, audiuit, & cum amicis fabulatus est. Si potest credi, omnes publicas rationes ita complexus est, vt domum priuatam quiuis paterfamilias diligens non satis nouit. Equos & canes sic amauit vt eis sepulcra constitueret. Oppidum Adrianotheras in quodam loco, quod illic & feliciter esset venatus & vrsam occidisset, aliquando constituit. De iudicibus omnibus semper cuncta scrutando, tamdiu requisiuit quamdiu verum inueniret. Libertos suos nec sciri voluit in publico, nec aliquid apud se posse; dicto suo omnibus superioribus principibus vitia imputans libertorum; damnatis omnibus libertis suis quicumque se de eo iactauerant. Vnde exstat etiam illud seuere quidem, sed prope ioculare de seruis. Nam quum quodam tempore seruum suum inter duos senatores e cõspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, *Noli inter eos ambulare quorum esse adhuc potes seruus.* Inter cibos vnice amabat *tetrapharmacum; quod erat de fasiano, sumine, perna, & crustulo. Fuerunt eius temporibus fames, pestilentia, & terræmotus: quæ omnia, quantum potuit, procurauit: multisque ciuitatibus vastatis per ista, subuenit. *Fuit etiam Tiberis inundatio. *Latium multis ciuitatibus dedit; tributa multis remisit. Expeditiones sub eo graues nullæ fuerunt. Bella etiam silentio pene transacta. A militibus, propter curam exercitus nimiam, multum amatus est; simul quod in eos liberalissimus fuit. Parthos in amicitia semper habuit, quod inde regem retraxit quem Traianus imposuerat. Armeniis regem habere permisit, quum sub Traiano legatum habuissent. A Mesopotamiis non exegit tributum quod Traianus imposuit. Albanos & Hiberos amicissimos habuit; quod reges eorum largitionibus prosequutus est quum ad illum venire contempsissent. Reges Bactrianorum, legatos ad eum amicitiæ petendæ caussa supplices miserunt. Tutores sæpissime dedit. Disciplinam ciuilem non aliter tenuit quam militarem. Senatores & equites Rom. semper in publico togatos esse iussit; nisi si a cœna reuerterentur. Ipse quum in Italia esset, semper togatus processit. Ad conuiuium venientes senatores, stans excepit: semperque aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa. *Iudicum sumptus constituit, & ad antiquum modũ redegit. Vehicula cum ingentibus sarcinis vrbẽ ingredi prohibuit.

Sederi

Sederi *equos in ciuitatibus non ſiuit. ante octauam horam in publico neminem niſi ægrum lauari paſſus eſt. Ab epiſtolis & a libellis, primus equites Romanos habuit. Eos quos pauperes & innocentes vidit, ſponte ditauit: quos vero calliditate ditatos, etiam odio habuit. Sacra Romana diligentiſſime curauit: peregrina contempſit. Pontificis maximi officium peregit. Cauſas Romæ atque in prouinciis frequenter audiuit; adhibitis conſilio ſuo conſulibus atque prætoribus, & optimis ſenatoribus. Fucinum lacum emiſit. Quatuor conſulares per omnem Italiam iudices conſtituit. Quando in Africam venit, ad aduentum eius poſt quinquennium pluit: atq; ideo ab Africanis dilectus eſt. Peragratis ſane omnibus orbis partibus capite nudo, & in ſummis plerumque imbribus atque frigoribus, in morbum incidit * letalē. Factusque de ſucceſſore ſollicitus, primum de Seruiano cogitauit: quem poſtea, vt diximus, mori coegit. Fuſcum, *quod imperium præſagiis & oſtentis agitatus ſperaret, in ſumma deteſtatione habuit: Pletorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit, vt veniens ad eum ægrotantem Adrianus impune non admitteretur, ſuſpicionibus adductus: eodem modo & Terentium Gentianum: & hunc vehemētius, quod a ſenatu diligi tunc videbat. Omnes poſtremo de quorum imperio cogitauit, quaſi futuros Imperatores, deteſtatus eſt: & omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ vſque eo repreſſit, donec in villa Tiburtina profluuio ſanguinis pene ad exitum venit. Tunc libere Seruianum, quaſi affectatorem imperii, quod ſeruis regis * cœnam miſiſſet, quod in ſedili regio iuxta lectum poſito ſediſſet, quod erectus ad ſtationes militum ſenex nonagenarius proceſſiſſet, mori coegit: multis aliis interfectis vel aperte, vel per inſidias: quando quidem etiam Sabina vxor, non ſine fabula veneni dati ab Adriano, defuncta eſt. Tunc Ceionium Commodum, Nigrini generum inſidiatoris, quondam ſibi forma commendatum, adoptare conſtituit. Adoptauit ergo Ceionium Commodum Verum inuitis omnibus; eumq; Ælium Verum Cæſarem appellauit. Ob cuius adoptionem ludos circenſes dedit, & donatiuum populo ac militibus expendit: quem prætura honorauit, ac ſtatim Pannoniis impoſuit: decreto conſulatu, cum ſumptibus eumdem Commodum ſecundum conſulem deſignauit. Quem quum minus ſanum videret, ſæpiſſime dictitauit, *In caducum parietē nos inclinauimus, & perdidimus* quater millies* L L S. *quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus.* Commodus autem præ valetudine ne gratias quidem in ſenatu agere potuit Adriano de adoptione. Denique accepto largius antidoto, ingraueſcente valetudine, per ſomnum periit, ipſis calendis Ianuariis. Quare ab Adriano votorum cauſſa lugeri eſt vetitus. Et mortuo Ælio Vero Cæſare, Adrianus ingruente triſtiſſima valetudine, adoptauit Arrium Antoninum, qui poſtea Pius dictus eſt: ſed ea demum lege, vt ille ſibi duos adoptaret, Annium Verum, & Marcum Antoninum. Hi ſunt qui poſtea duo pariter Auguſti, primi rempubl. gubernauerūt. [Et] Antoninus quidē *Pius* idcirco appellatus dicitur, quod ſocerum feſſum ætate, manu ſubleuaret. quamuis alii cognomentum hoc ei dicant inditum; quod multos ſenatores Adriano iam ſæuienti *eripuiſſet: alii, quod ipſi Adriano magnos honores poſt mortem detuliſſet. Antonini adoptionem plurimi tunc factam eſſe doluerunt, ſpeciatim * Catilius Seuerus præfectus vrbis, qui ſibi præparabat imperium. Qua re prodita, ſucceſſore accepto, dignitate priuatus eſt. Adrianus autem, vltimo vitæ tædio iam affectus, gladio ſe transfigi a ſeruo iuſſit. Quod quum proditum eſſet, & in Antonini vſq; notitiam veniſſet, ingreſſis ad ſe præfectis & filio, rogantibusque vt æquo animo neceſſitatem morbi ferret, iratus illis, auctorem proditionis iuſſit occidi; qui tamen ab Antonino ſeruatus eſt. Statimque teſtamentum ſcripſit: nec tamen actus reipubl. prætermiſit; dicente Antonino, parricidam ſe futurum ſi Adrianum adoptatus ipſe pateretur occidi. Et poſt teſtamentum quidem iterum ſe conatus occidere, ſubtracto pugione, ſæuior factus eſt: petiit & venenum a medico; qui ſe ipſe, ne daret, occidit. Ea tempeſtate ſuperuenit quędam mulier, quæ diceret ſomnio ſe monitam, vt *inſinuaret Adriano ne ſe occideret, *quod eſſet bene valiturus: quod quum non feciſſet, eſſe cæcatam. Iuſſam tamen iterum, Adriano eadem diceret, atq; genua eius oſcularetur; recepturā viſum ſi id feciſſet. Quod quum inſomnium impleſſet, oculos recepit, quum aqua quæ in fano erat, ex quo venerat, oculos abluiſſet. Venit &

de Pannonia quidam natus cœcus ad febrientem Adrianum, cumq; contigit: quo facto, & ipse oculos recepit, & Adrianum febris reliquit: quamuis Marius Maximus hæc per simulatione facta commemoret. Post * hoc Adrianus Baias petiit, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Vbi quum nihil proficeret, accersito Antonino, in conspectu eius apud ipsas Baias periit, die sexto Iduum Iuliarum. Inuisusq; omnibus, sepultus est in villa Ciceroniana Puteolis. Sub ipso mortis tempore & Seruianum nonaginta annos agentem, vt supra dictum est, ne sibi superuiueret, atq; (vt putabat) imperaret, mori coegit: & ob leues offensas plurimos iussit occidi, quos Antoninus reseruauit. Et moriens quidē, hos versus fecisse dicitur; *Animula vagula, blandula, Hospes comesq; corporis, Quæ nunc abibis in loca Pallidula, rigida, nudula; Nec vt soles, dabis iocos.* Tales autē nec multo meliores fecit & Græcos. Vixit annis LXXII, mensibus V, diebus XVII, Imperauit annis XXI, mensibus XI. Statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo; promissa barba; vt vulnera quæ in facie naturalia erant, tegeret: habitudine robusta. Equitauit ambulauitq; plurimum. Armisque & * pilo se semper exercuit. Venatu frequentissime leonem manu sua occidit. venando autem iugulum & costam fregit. venationem semper cum amicis participauit. In conuiuio tragœdias, comœdias, Atellanas, sambucas, lectores, poetas, pro re semper exhibuit. Tiburtinam villam miræ exædificauit; ita vt in ea & prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet: velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe vocaret. Et vt nihil prætermitteret, etiam inferos finxit. Signa mortis hæc habuit: Natali suo vltimo, quum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei * operuit. Annulus in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est. Ante diem natalis eius, * nescio quis ad senatum vlulans venit. contra quem Adrianus ita motus est, quasi de sua morte loqueretur, quum eius verba nullus agnosceret. Idem quum vellet in senatu dicere, *Post filii mei mortem*, *Post mortem meam* dixit. Somniauit præterea se a patre potionem soporiferam impetrasse. Item somniauit a leone se oppressum esse. In mortuum eum a multis multa sunt dicta. Acta eius irrita fieri senatus volebat: nec appellatus esset diuus, nisi Antoninus rogasset. Templum denique ei pro sepulcro apud Puteolos constituit, & quinquennale certamen, & * flamines & sodales, & multa alia quæ ad honorem quasi numinis pertinerent. Quare, vt supra dictum est, multi putant Antoninum Pium dictum.

ÆLII SPARTIANI

AELIVS VERVS,

AD DIOCLETIANVM AVG.

Diocletiano Aug. Aelius Spartianus suus Sal.

IN animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum * eorum qui principum locum in hac statione quam temperas, retentarunt, vt vsq; ad diuum Adrianum feci, sed * illorum etiam qui vel Cæsarum nomine appellati sunt, nec Principes aut Augusti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in spem principatus venerunt. cognitionem * numinis tui sternere: quorum præcipue de Ælio Vero dicendum est; qui primus tantum *Cæsaris* nomen accepit, adoptione Adriani familiæ principū * adscriptus. Et quoniam nimis pauca dicēda sunt, nec debet prologus enormior esse quā fabula, de ipso iam loquar.

CEIONIVS COMMODVS, qui & ÆLIVS VERVS appellatus est, quem sibi Adrianus æuo ingrauescente morbis tristioribus pressus, peragrato iam orbe terrarum, adoptauit, nihil habet in sua vita memorabile, nisi quod [primus] tantum *Cæsar* est appellatus. * non testamento, vt antea solebat, neque eo modo quo Traianus est adoptatus; sed eo prope genere quo nostris temporibus a vestra clementia

Maximianus atque *Constantius *Cæsares* dicti sunt: quasi quidam principum filii viri, & designati augustæ maiestatis hæredes. Et quoniam de *Cæsarum nomine* in huius præcipue vita est aliquid disputandum, qui hoc solum nomen adeptus est, Cæsarem vel ab elephanto (qui lingua Maurorum **cæsa* dicitur) in prœlio cæso, eum qui primus sic appellatus est, doctissimi viri & eruditissimi putant dictum: vel quia mortua matre, [sed] ventre cæso sit natus: vel [quod] cum magnis crinibus sit vtero parentis effusus: vel quod oculis cæsiis & vltra humanum morem viguerit. Certe, quæcunque illa, felix necessitas fuit, vnde tam clarum & duraturum [cum] æternitate mundi nomen effloruit. Hic ergo de quo sermo est, primum *Lucius Aurelius Verus* est dictus, sed ab Adriano adscitus in Æliorum familiam, hoc est in Adriani transcriptus, & appellatus est Cæsar. Huic pater Ceionius Commodus fuit; quem alii Verum, alii Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt: maiores omnes nobilissimi; quorum origo pleraque ex Hetruria fuit, vel ex Fauentia. Et de huius quidem familia plenius in vita Lucii Aurelii Ceionii Commodi Veri Antonini, filii huiusce, quem sibi adoptare Antoninus iussus est, disseremus. Is enim liber debet omnia quæ ad stemma generis pertinent, continere, qui habet principem de quo plura dicenda sunt. Adoptatus autem Ælius Verus ab Adriano eo tempore quo iam (vt superius diximus) parum vigebat, & de successore necessario cogitabat, statimque prætor factus, & Pannoniis dux ac rector impositus, mox consul creatus. Et quia erat deputatus imperio, iterum consul designatus est. Datum etiam populo congiarium caussa eius adoptionis, collatumque militibus LLS ter millies; circenses editi: neq; quidquam prætermissum quod posset lætitiam publicam frequentare. Tantumque apud Adrianum principem valuit, vt præter adoptionis affectum, quo ei videbatur adiunctus, solus omnia quæ cuperet, etiam per litteras impetraret. Nec prouinciæ quidem cui præpositus erat, defuit. Nam bene gestis rebus, vel potius feliciter, etsi non summi, medii tamen obtinuit ducis famam. Hic tamen valetudinis adeo miseræ fuit vt Adrianum statim adoptionis pœnituerit, potueritque eum amouere a familia imperatoria, quum sæpe de aliis cogitaret, si forte vixisset. Fertur deniq; ab his qui Adriani vitam diligentius in litteras retulerunt, Adrianum Veri scisse genituram: & eum quem non multo ad remp. gerendam probarat, ob hoc tantum adoptasse, vt suæ satisfaceret voluptati, & (vt quidam dicunt) *iurando, quod intercessisse inter ipsum ac Verum secretis conditionibus ferebatur. Fuisse enim Adrianum peritum matheseos, Marius Maximus vsqueadeo demonstrat, vt eum dicat cuncta de se scisse, sic, vt omnium dierum vsque ad horam mortis futuros actus ante præscripserit. Satis præterea constat eum de Vero sæpe dixisse, *Ostendent terris hunc tantum fata, neque vltra Esse sinent*. Quos versus quum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atque adesset vnus ex litteratis quorum Adrianus speciosa societate gaudebat, velletque addere, -- *nimium vobis Romana propago Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent*, Adrianus dixisse fertur, *Hos versus vita non capit Veri*: illud addens, -- *manibus date lilia plenis: Purpureos spargam flores, animamque nepotis His saltem accumulem donis, & fungar inani Munere*. Quum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixisse, *Ego mihi diuum adoptaui, non filium*. *Eum tamen quum consolaretur vnus de litteratis qui *aderant, ac diceret *Quid si non recte constellatio eius collecta est quem credimus esse victurum?* Adrianus dixisse fertur, *Facile ista dicis tu, qui patrimonii tui, non reipubl. quæris hæredem*. Vnde apparet eum habuisse in animo alium deligere, atque hunc vltimo vitæ suæ tempore a republ. submouere. Sed haud eius consilia iuuit euentus. Nam quum de prouincia Ælius redisset, atque orationem pulcherrimam, quæ hodie [quoq;] legitur, siue per se, siue per scriniorum aut dicendi magistros parasset, qua Cal. Ianuariis Adriano patri gratias ageret, accepta potione qua se existimaret iuuari, Calend. ipsis Ianuariis periit: iussusque ab Adriano, quia vota interueniebant, non lugeri. Fuit hic vitæ lætissimæ, eruditus in litteris, Adriano (vt* maleuoli loquuntur) acceptior forma quam moribus. In aula diu non fuit: in vita priuata, etsi minus probabilis, minus tamen reprehendendus: ac memor familiæ suæ: comptus, decorus, pulchritudinis regiæ, oris venerandi, eloquentiæ celsioris, versu facilis, in republ. etiam non inutilis. Huius voluptates ab iis qui vitam eius scripserunt, multæ feruntur; equidem non in-

fames, sed aliquatenus diffluentes. Nam * tetrapharmacum seu potius pentapharmacum, quo postea semper Adrianus est vsus, ipse dicitur reperisse; hoc est, sumen, fasianum, pauonem, [pernam] crustulatam & aprugnam. De quo genere cibi aliter refert Marius Maximus; non pentapharmacum, sed tetrapharmacum appellans; vt & nos ipsi in eius vita prosequuti sumus. Fertur etiam aliud genus voluptatis quod Verus inuenerat. Nam lectũ eminentibus quatuor * anacliteriis fecerat, minuto reticulo vndique inclusum: cumque foliis rosæ, quibus demptum esset album, replebat: iacensque cum concubinis, velamine de liliis facto se tegebat, vnctus odoribus Persicis. Iam illa frequentantur a nonnullis, quod & * accubationes ac mensas de rosis ac liliis fecerit, & quidem purgatis: quæ etsi non decora, non tamen ad perniciem publicam prompta sunt. Atq; idem * Ouidii libros amorum in lecto semper habuisse; idem Martialem epigrammaticum poetam, Vergilium suum dixisse. Iam illa leuiora, quod cursoribus suis exemplo Cupidinum alas frequenter apposuit, eosque ventorum nominibus sæpe vocitauit, Boream alium, alium Notum, & item Aquilonem aut Circium, ceterisque nominibus appellans, & indefesse atque inhumaniter faciens cursitare. Idem vxori conquerenti de extraneis voluptatibus dixisse fertur, *Patere me per alias exercere cupiditates meas: Vxor enim, dignitatis nomen est, non voluptatis.* Eius filius est Antoninus Verus, qui adoptatus est a Marco. Verus certe * cum Marco æquale gessit imperium. Nam ipsi sunt qui primi *duo Augusti* appellati sunt; & quorum fastis consularibus sic nomina præscribuntur, vt dicantur non [tantum] duo Antonini, sed duo Augusti: tantumque huius rei & nouitas & dignitas valuit, vt fasti consulares nonnulli ab his sumerent ordinem consulum. Pro eius adoptione infinitam pecuniam populo & militibus Adrianus dedit. Sed quum eum videret homo paulo argutior miserrimę valetudinis, ita vt scutum solidius iactare non posset, dixisse fertur; *Ter millies perdidimus, quod exercitui populoque dependimus: siquidem satis in caducum parietem * incubuimus; & qui non ipsam rempubl. sed nos ipsos sustentare vix possit.* Et hæc quidem Adrianus cum præfecto suo loquutus est. Quæ quum prodidisset præfectus, ac per hoc Ælius Cæsar indies magis magisque sollicitudine, vtpote desperati hominis, aggrauaretur, præfecto suo Adrianus qui rem prodiderat, successorem dedit; volens videri quod verba tristia temperasset. sed nihil profuit. Nam, vt diximus, *Lucius Ceionius Commodus Verus Aelius Cæsar* (nam his omnibus nominibus appellatus est) periit; sepultusque est imperatorio funere: neq; quidquam de regia, * nisi mortem, habuit dignitate. Doluit ergo illius mortem vt bonus pater, non vt bonus princeps. Nam quum amici solliciti quærerent qui adoptari posset, Adrianus dixisse fertur his, *Etiam viuente adhuc Vero decreueram:* ex quo ostẽdit aut iudiciũ suum, aut scientiam futurorum. Post hunc denique Adrianus diu anceps quid faceret, Antoninum adoptauit, Pium cognomine appellatum: cui conditionem addidit, vt ipse sibi Marcum & * Verum Antoninos adoptaret, filiamque suam Vero, non Marco daret. Nec diutius vixit, grauatus languore ac diuerso genere morborum; sæpe dicens, *Sanum principem mori debere, non debilem.* Statuas sane Ælio Vero per totum orbem * colosseas poni iussit, templa etiam in nonnullis vrbibus fieri. Denique illius merito, filium eius Verum, nepotẽ vtpote suum, qui pereunte Ælio in familia ipsius Adriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, vt iam diximus, dedit: sæpe dicens, *Habeat Respubl. quodcumque de Vero:* quod quidem contrarium his quæ de adoptionis pœnitentia per auctores plurimos intimata sunt; quum Verus posterior nihil dignum præter clementiam in moribus habuerit quod imperatoriæ familiæ lumen afferret. Hæc sunt quæ de Vero Cæsare * mandata litteris fuerunt: de quo idcirco non tacui, quia mihi propositum fuit omnes qui post Cæsarem dictatorem, hoc est diuum Iulium, vel Cæsares vel Augusti, vel principes appellati sunt, quique in adoptionem * venerunt, vel Imperatorum filii aut parentes, Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere; meæ satisfaciens conscientiæ; etiamsi multis nulla sit necessitas talia requirendi.

IVLII CAPITOLINI, ANTONINVS PIVS, AD DIOCLETIANVM AVG.

TITO AVRELIO FVLVIO BOIONIO ANTONINO PIO, paternum genus e Gallia Tranſalpina, Nemauſenſe ſcilicet: auus Titus Aurelius *Fuluius; qui per honores diuerſos ad ſecundū cōſulatum & præfecturam vrbis peruenit: pater Aurelius Fuluius; qui & ipſe fuit conſul, homo triſtis &*æger. Auia materna Bouinia Procilla; mater Arria*Fadilla. Auus maternus Arrius Antoninus, bis conſul, homo ſanctus, & qui Neruā miſeratus eſſet quod imperare cœpiſſet. ſoror vterina, Iulia Fadilla. vitricus Iulius Lupus, conſularis. ſocer Annius Verus. vxor Annia Fauſtina. filii mares duo, duæ fœminæ. gener per maiorē filiam, Lamia *Syllanus: per minorē, Marcus Antoninus fuere. Ipſe Antoninus Pius natus eſt tertiodecimo Cal. Octob. ſub Domitiano XII, & Cornelio Dolabella coss. in villa*Lanuuina: educatus*Lauri in Aurelia: vbi poſtea palatiū exſtruxit, cuius hodieq; reliquiç manent. Pueritiā egit cum auo paterno, mox cū materno; omnes ſuos religioſe colens: atq; adeo & conſobrinorū & vitrici & multorū affinium hereditate ditatus eſt. Fuit vir forma conſpicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, ſingularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue ſobrius; diligens agri cultor; mitis, largus, alieni abſtinens; & omnia hæc cum menſura, & ſine iactātia. In cunctis poſtremo laudabilis, & qui merito Numæ Pompilio*ex bonorum ſententia comparatur. *Pius* cognominatus eſt a ſenatu, vel quod*ſocerū feſſa iam ætate, manu, præſente ſenatu, leuauerit: (quod quidē non ſatis magnæ pietatis eſt argumentum; quum impius ſit magis qui iſta non faciat, quam pius qui debitum reddat) vel quod eos quos Adrianus per malam valetudinem occidi iuſſerat, reſeruauit: vel quod Adriano contra omniū ſtudia, poſt mortē infinitos atq; immenſos honores decreuit: vel quod, quum ſe Adrianus interimere vellet, ingenti cuſtodia & diligentia fecit ne id poſſet admittere: vel quod vere natura clementiſſimus, & nihil temporib. ſuis aſperum fecit. Idem fœnus trientariū, hoc eſt minimis vſuris, exercuit; vt patrimonio ſuo plurimos adiuuaret. Fuit quęſtor liberalis, prætor ſplēdidus, conſul cum Catilio Seuero. Hic in omni vita priuata in agris frequentiſſime vixit: ſed clarus in locis omnibus fuit. Ab Adriano inter quatuor conſulares, quibus Italia committebatur, electus eſt ad eam partē Italiæ regendam in qua plurimū poſſidebat; vt Adrianus viri talis & honori cōſuleret & quieti. Huic, quū Italiam regeret, imperii omen factum eſt. Nam quum tribunal aſcendiſſet, inter alias acclamationes dictū eſt, *Auguſte, dii te ſeruent.* Proconſulatum Aſiæ ſic egit, vt ſolus auum vinceret. In proconſulatu etiam ſic imperii omen accepit. Nam quum ſacerdos fœmina Trallis ex more proconſules ſemper hoc nomine ſalutaret, non dixit, *Aue proconſul*, ſed *Aue Imperator.* *Cyzici etiam de ſimulacro dei ad ſtatuā eius corona tranſlata eſt. Et poſt cōſulatū in viridario taurus marmoreus, cornibus, ramis*arboris accreſcentibus, appenſus eſt. Et fulgur cælo ſereno ſine noxa in eius domum venit. Et in Etruria dolia quæ defoſſa fuerant, ſupra terram reperta ſunt. Et eius ſtatuas in omni Etruria examen apum repleuit. Et ſomnio ſæpe monitus, ſe penitus*eius Adriani ſimulacrū inſerere. Proficiſcens ad proconſulatum, filiam maiorem amiſit. De huius vxore multa dicta ſunt ob nimiā libertatem & viuendi facilitatē, quæ iſte cum animi dolore cōpreſſit. Poſt proconſulatū, in conſiliis Adriani Romæ frequens vixit de omnibus de quib. Adrianus conſulebat, mitiorē ſententiā ſemper oſtēdens. Genus ſane adoptionis tale fertur: Mortuo Ælio Vero, quem ſibi Adrianus adoptauerat, & Cæſarem nuncupauerat, dies ſenatus habebatur. Eo Arrius Antoninus ſoceri veſtigia leuans venit; atq; idcirco ab Adriano dicitur adoptatus: quæ cauſſa ſola eſſe adoptionis nec potuit omnino, nec debuit, maxime quum & ſemper remp. bene egiſſet Antoninus, & in proconſulatu ſe ſanctum grauemq; præbuiſſet. Ergo quum eum Adrianus adoptare ſe velle publicaſſet, acceptū eſt ſpatium deliberandi vtrum arrogari ab Adriano vellet.

Adoptionis lex huiuſmodi data eſt: vt quemadmodum Antoninus ab Adriano adoptabatur, ita ſibi ille adoptaret M. Antoninum fratris vxoris ſuę filium, & L. Verum, Ælii Veri qui ab Adriano adoptatus fuerat, filium; qui poſtea Verus Antoninus eſt dictus. Adoptatus eſt v Calen. Martias die, in ſenatu gratias agens quod de ſe ita ſenſiſſet Adrianus: factusq; eſt patri & in imperio proconſulari & in tribunitia poteſtate collega. Huius primum hoc fertur, quod quum ab vxore argueretur quaſi parū neſcio quid ſuis largiens, dixerit, * *Stulta, poſteaquam ad imperium tranſiuimus, & illud quod habuimus ante, perdidimus.* Congiarium militibus ac populo de proprio dedit, & ea quæ pater promiſerat. Et ad opera Adriani plurimum contulit: & aurum coronarium, quod adoptionis ſuæ cauſſa oblatum fuerat, Italicis totum, mediū prouincialibus reddidit. Et patri, quoad vixit, religioſiſſime paruit. Sed Adriano apud Baias mortuo, reliquias eius Romam peruexit ſancte ac reuerenter, atq; in hortis Domitiæ collocauit: etiam repugnantibus cunctis, inter diuos eum retulit. Vxorem Fauſtinam, *Auguſtam* appellari a ſenatu permiſit: *Pii* appellationem recepit. Patri & matri, atq; auis & fratribus iam mortuis, ſtatuas decretas libenter accepit. Circenſes natali ſuo dicatos non reſpuit, aliis honoribus refutatis. Clypeum Adriano magnificentiſſimū poſuit, & ſacerdotes inſtituit. Factus Imperator, nulli eorum quos Adrianus prouexerat, ſucceſſorem dedit. Fuitq; ea conſtantia, vt ſeptenis & nouenis annis in prouinciis bonos præſides detineret. Per legatos ſuos plurima bella geſſit. Nam & Britannos per Lollium Vrbicum legatum vicit, alio muro ceſpititio ſubmotis barbaris ducto: & Mauros ad pacem poſtulandam coegit: & Germanos & Dacos, & multas gentes atq; Iudæos rebellantes contudit per præſides ac legatos. In Achaia etiā atq; Ægypto rebelliones repreſſit. Alanos molientes ſæpe refrenauit: procuratores ſuos modeſte ſuſcipere tributa iuſſit: excedentes modū, rationem factorum ſuorum reddere præcepit: nec vmquam [vllo] lætatus eſt lucro quo prouincialis oppreſſus eſt. Contra procuratores ſuos conquerētes libenter audiuit. His quos Adrianus damnauerat, in ſenatu indulgentias petiit; dicens etiam ipſum Adrianum hoc fuiſſe facturum. Imperatorium faſtigium ad ſummam ciuilitatem deduxit. Vnde plus creuit recuſantibus aulicis miniſtris; qui illo nihil per internuntios agente, nec terrere poterant homines aliquando, nec ea quæ occulta non erant, vendere. Senatui tantum detulit Imperator, quantum quum priuatus eſſet, deferri ſibi ab alio principe optauit. Patris patriæ nomen delatum a ſenatu, quod primo diſtulerat, cum ingenti gratiarū actione ſuſcepit. Tertio anno imperii ſui, Fauſtinam vxorē perdidit: quæ a ſenatu conſecrata eſt, delatis circenſibus atq; templo, & flaminicis, & ſtatuis aureis atq; argenteis: quum etiam ipſe hoc conceſſerit vt imago eius cunctis circenſibus poneretur. Statuam auream delatam a ſenatu, poſitam ſuſcepit. * M. Antoninum quæſtorem, conſulem petente ſenatu creauit. Annium Verum, qui poſtea dictus eſt Antoninus, ante tempus quæſtorem deſignauit: neque de prouinciis neq; de vllis actibus quidquam conſtituit niſi quod prius ad amicos retulit: atq; ex eorum ſententia * formas compoſuit. Viſus eſt ſane ab amicis, & cum priuatis veſtibus, & domeſtica quædam gerens. Tanta ſane diligentia ſubiectos ſibi populos rexit, vt omnia & omnes, quaſi ſua eſſent, curaret. Prouinciæ ſub eo cunctæ floruerunt. Quadruplatores extincti ſunt. Publicatio bonorum rarior quam vmquam fuit; ita vt vnus tantū proſcriberetur affectatæ tyrannidis reus, hoc eſt Attilius Titianus, ſenatu puniēte; a quo conſcios requiri vetuit, filio eius ad omnia ſemper adiuto. Periit & Priſcianus reus affectatæ tyrannidis, ſed morte voluntaria. De qua coniuratione quæri vetuit. Victus Antonini Pii talis fuit, vt eſſet opulentia ſine reprehenſione, parſimonia ſine ſordibus; & menſa eius per proprios ſeruos, proprios aucupes, piſcatores & venatores inſtrueretur. Balneum quo vſus fuiſſet, ſine mercede populo exhibuit: nec omnino quidquam de vitæ priuatæ qualitate mutauit. Salaria multis ſubtraxit, quos otioſos videbat accipere; dicens, *Nihil eſſe ſordidius, immo crudelius, quam ſi remp. ii arroderent qui nihil in eam ſuo labore conferrent.* Vnde etiam Meſomedi lyrico ſalariū imminuit. Rationes omnium prouinciarum apprime ſciuit, & vectigalium. Patrimonium priuatum in filiam contulit: ſed fructus reipubl. donauit. * Species imperatorias ſuperfluas & prædia vendidit: & in ſuis propriis fundis vixit varie ac pro temporibus: nec

vllas

vllas expeditiones obiit, nisi quod ad agros suos profectus est ad Campaniã; dicens, _grauem esse prouincialibus comitatum principis, etiam nimis parci_: & tamē ingenti auctoritate apud omnes gentes fuit: quũ in vrbe propterea sederet, vt vndiq; nuntios medius, vtpote citius, posset accipere. Congiarium populo dedit, militibus* donatiuũ addidit. Puellas alimentarias, in honorem Faustinæ, Faustinianas constituit. Opera eius hæc exstant Romæ, Templum Adriani, honori patris dicatum; *Græcostadium post incendium restitutum, instauratum amphitheatrum, sepulcrum Adriani, templum Agrippæ, pons sublicius, phari restitutio, Caietæ portus, Tarracinensis portus restitutio, lauacrum Ostiense, *Antiatum aquæ ductus, templa *Lanuuiana. Multas etiam ciuitates adiuuit pecunia, vt opera vel noua facerent, vel vetera restituerent: ita vt & magistratus adiuuaret, & senatores vrbis ad functiones suas. Hereditates eorum qui filios habebant, repudiauit. Primus constituit ne pœnę caussa legatum relictum maneret. Successorem viuenti bono *iudici nulli dedit, nisi Orphito præfecto vrbi; sed petenti. Nam Gauius Maximus præfectus prætorii, vsque ad vicesimũ annum sub eo peruenit, vir seuerissimus; cui Tatius Maximus successit. In cuius demortui locum duos præfectos substituit, Fabium Repentinum, & Cornelium Victorinum. Sed Repentinus famosa voce percussus est, quod per concubinam principis ad præfecturam venisset. Vsqueadeo sub eo nullus percussus est senator, vt etiã *parricida confessus in insula deserta poneretur; quia viuere illi naturæ legibus non licebat. Vini, olei, & tritici penuriã per ærarii sui damna emendo & gratis populo dando, sedauit. Aduersa eius temporibus hæc prouenerunt: Fames, de qua diximus; circi ruina; terræmotus, quo Rhodiorũ & Asiæ oppida conciderunt: quæ omnia mirifice instaurauit. & Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumpsit. & Narbonensis ciuitas, & Antiochense oppidum, & Carthaginense forum arsit. Fuit & inundatio Tiberis. Apparuit & stella crinita. Natus est & biceps puer; & vno partu mulieris quinque pueri editi sunt. Visus est in Arabia iubatus anguis, maior solitis, [&] qui se a cauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Mœsia in culminibus arborũ natũ est. Quatuor præterea leones mansueti, sponte se capiendos in Arabia præbuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romã venit, plusque illi quam Adriano detulit. Pacorum regem * Ladis dedit. Parthorum regem ab Armeniorũ expugnatione solis literis repulit. Abagarum regem ex orientis partibus sola auctoritate deduxit. Caussas regales terminauit. Sellam regiam Parthorum regi repetenti, quam Traianus ceperat, pernegauit. *Rimetalcen in regnum Bosphoranum, audito inter ipsum & curatorem negotio, remisit. Olbiopolitis contra Tauroscythas in Pontum auxilia misit: & Tauroscythas vsq; ad dãdos Olbiopolitis obsides vicit. Tantũ sane auctoritatis apud exteras gentes nemo habuit; quum semper amauerit pacem, eousq; vt Scipionis sententiam frequentarit, qua ille dicebat, _Malle se vnum ciuem seruare quam mille hostes occidere._ Menses Septembrem atq; Octobrem, Antoninum atque Faustinum appellandos decreuit senatus; sed id Antoninus respuit. Nuptias filiæ suæ Faustinæ, quum Marco Antonino eam coniungeret, vsq; ad donatiuũ militum celeberrimas fecit. Verum Antoninum post quæsturam consulem fecit. Quum Apollonium, quem [e] Chalcide acciuerat, ad *Tiberianam domum, in qua habitabat, vocasset, vt ei Marcum Antoninum traderet; atq; ille dixisset, _Non magister ad discipulũ debet venire, sed discipulus ad magistrum_; risit eum, dicens, _Facilius fuit Apollonio a Chalcide Romam venire quam a domo sua in palatium:_ cuius auaritiam etiam mercedibus notauit. Inter argumenta pietatis eius & hoc habetur, quod quum Marcus mortuum educatorem suum fleret, *vocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis, ipse dixerit; _Permittite_ (inquit) _illi vt homo sit: neque enim vel philosophia vel imperium tollit affectus._ Præfectos suos & locupletauit, & ornamentis consularibus donauit: si quos repetundarum damnauit, eorum liberis bona paterna restituit; ea tamen lege, vt illi prouincialibus redderent quod parentes acceperant. Ad indulgentias pronissimus fuit. Edita munera in quibus elephantos, & * crocutas, & tigrides, & rhinocerotas, & crocodilos etiam atq; hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarũ cum tigridibus exhibuit. Centum etiam leones vna missione edidit. Amicis suis in imperio suo non aliter vsus est quam priuatus:

quia & ipſi numquam de eo cum libertis ſuis per fumum aliquid vendiderunt: ſiquidem libertis ſuis ſeueriſſime vſus eſt. Amauit hiſtrionum artes: piſcando ſe & venando multū oblectauit, & deambulatione cū amicis atq; ſermone. Vindemias* priuati modo cum amicis agebat. Rhetoribus & philoſophis per omnes prouincias & honores & ſalaria detulit. Orationes pleriq; alienas eſſe dixerūt quæ ſub eius nomine feruntur: Marius Maximus eius proprias fuiſſe dicit. Conuiuia cum amicis & priuata cōmunicauit, & publica: nec vllum ſacrificium per vicarium fecit, niſi quum æger fuit. Quum ſibi & filiis honores peteret, omnia quaſi priuatus fecit. Frequentauit & ipſe amicorum ſuorū conuiuia. Inter alia etiam hoc ciuilitatis eius præcipuum argumentum eſt, quod quum domum Omuli viſens, miransq; columnas* porphyreticas, requiſiſſet vnde eas haberet; atq; Omulus ei dixiſſet, *Quum in domum alienā veneris, & mutus & ſurdus eſto*; patienter tulit. cuius Omuli multa ioca ſemper patienter accepit. Multa de iure ſanxit; vſusq; eſt* iurisperitis,* Vinidio Vero, Saluio Valente, Voluſio Metiano, Vlpio Marcello, & Iaboleno. Seditiones vbicumq; factas, non crudelitate, ſed modeſtia & grauitate compreſſit. Intra vrbes ſepeliri mortuos vetuit. Sumptum muneribus gladiatoriis inſtituit. Vehicularium curſum ſumma diligentia ſubleuauit. Omniū quæ geſſit, & in ſenatu & per edicta rationem reddidit. Periit anno ſeptuageſimo: ſed quaſi adoleſcens deſideratus eſt. Mors autem eius talis fuiſſe narratur: Quum Alpinum caſeum in cœna ediſſet auidius, nocte reiectauit; atq; alia die febre commotus eſt. Tertia die, quum ſe grauari videret, M. Antonino remp. & filiam præſentibus præfectis commendauit: Fortunamq; auream quæ in cubiculo principum poni ſolebat, transferri ad eum iuſſit: ſignū tribuno æquanimitatis dedit: atq; ita conuerſus quaſi dormiret, ſpiritum reddidit. Apud Lorium alienatus in febri, nihil aliud quam de republ. & de his regibus quib. iraſcebatur, loquutus eſt. Priuatum patrimonium filiæ reliquit. Teſtamento autem omnes ſuos legatis idoneis proſequutus eſt. Fuit ſtatura eleuata decorus. ſed quum eſſet longus & ſenex incuruareturq;,* tiliaceis tabulis in pectore poſitis faſciabatur, vt rectus incederet. Senex etiam, antequam ſalutatores venirent, panem ſiccum comedit ad ſuſtentandas vires. Fuit voce rauca & ſonora. Cum iucunditate a ſenatu Diuus eſt appellatus, cunctis certatim* adnitentibus: quum omnes eius pietatem, clementiam, ingenium, ſanctimoniā laudarent. Decreta etiam ſunt omnes honores qui optimis principibus ante delati ſunt. Meruit & circenſes & flaminem & templū & ſodales Antoninianos: ſolusq; omnium prope principum prorſus ſine ciuili ſanguine & hoſtili, quantum ad ſeipſum pertinet, vixit: & qui rite comparetur Numæ, cuius felicitatem pietatemque & ſecuritatem cerimoniasque ſemper obtinuit.

IVLII CAPITOLINI
M. ANTONINVS PHILOS.
AD DIOCLETIANVM AVG.

MARCO ANTONINO, in omni vita philoſophanti viro, & qui ſanctitate vitæ omnibus principibus antecellit, pater Annius Verus, qui in prætura deceſſit: auus Annius Verus, iterum conſul & præfectus vrbi, adſcitus in patricios a [principibus] Veſpaſiano & Tito cenſoribus: patruus Annius Libo conſul: amita Galeria Fauſtina Auguſta: mater Domitia Caluilla, Caluiſii Tulli bis conſulis filia: proauus paternus, Annius Verus prætorius, ex Succubitano municipio ex Hiſpania factus ſenator: proauus maternus, Catilius Seuerus, bis conſul & præfectus vrbi: auia paterna, Rupilia Fauſtina Rupilii Boni conſularis filia, fuere. Natus eſt Marcus Romæ ſexto Calen. Maias in monte Cælio in hortis, auo ſuo iterum & Augure coss. Cuius familia in originem recurrens, a Numa probatur ſanguinē trahere, vt Marius Maximus docet: itē a rege Salentino Malennio Daſummi filio, qui* Lupias condidit. Educatus eſt in eo loco in quo natus eſt, & in domo aui ſui Veri

sui Veri iuxta ædes Laterani. Habuit & sororem natu minorē Anniam Cornificiā: vxorem, Anniam Faustinam consobrinā suam. M. Antoninus principio aui sui nomen habuit, &* Catilii Seueri materni proaui. Post excessum vero patris ab Adriano *Annius Verißimus* vocatus est: post virilem autē togam, *Annius Verus*: patre mortuo, ab auo paterno adoptatus est & educatus. Fuit a prima infantia grauis. At vbi egressus est annos qui nutricū fouentur auxilio, magnis præceptoribus traditus, ad philosophiæ scita peruenit. Vsus est magistris ad prima elementa Euphorione literatore & Gemino comœdo, musico Androne, eodemq; geometra: quibus omnibus, vt disciplinarū auctoribus, plurimū detulit. Vsus præterea grammaticis, Græco, Alexandro: quotidianis Latinis, Trosio Apro, & *Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi. Oratoribus vsus est, *Græcis, Annio Macro, Caninio *Celere, & Herode Attico: Latino, Frontone Cornelio. Sed multum ex his Frontoni detulit; cui & statuam in senatu petiit: Proculum vero vsque ad proconsulatum * prouexit. Honoribus in se receptis, philosophiæ operam vehementer dedit; & quidem adhuc puer. Nam duodecimum annum ingressus, habitum philosophi sumpsit: & deinceps *tolerantiam; quum studeret in pallio, & humi cubaret; vix autem matre agente, instrato pellibus lectulo accubaret. Vsus est etiam Commodo magistro; cuius ei affinitas fuerat destinata. Vsus est & Apollonio Chalcedonio, Stoico philosopho. Tantum autem studium in eo philosophiæ fuit, vt adscitus iam in imperatoriam dignitatem, tamen ad domū Apollonii discendi caussa veniret. Audiuit & Sextum Chęronensem Plutarchi nepotem: Iunium Rusticum, Claudium Maximum, & Cinnam Catullum, Stoicos. Peripateticæ vero studiosos audiuit Claudium Seuerū, & præcipue Iunium Rusticum: quem & reueritus est & sectatus; qui domi militiæq; pollebat: Stoicæ disciplinæ peritissimum: cum quo omnia communicauit publica priuataq; consilia: cui etiam ante præfectos prætorio semper osculum dedit: quem & consulem iterum designauit: cui post obitum a senatu statuas postulauit. Tantum autem honoris magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in* larario haberet, ac sepulcra eorū* aditu, hostiis, floribus, semper honoraret. Studuit & iuri, audiens L. Volusium Metianum. Tantumq; operis & laboris studiis impendit, vt corpus afficeret, atq; in hoc solo pueritia eius reprehenderetur. Frequentauit & declamatorum scholas publicas. Amauitq; ex condiscipulis præcipuos senatorii ordinis Seium Fuscianum, & Aufidium Victorinum: ex equestri, Bæbium Longum, & Calenū, in quos maxime liberalis fuit: & ita quidem, vt quos non posset ob qualitatem vitæ reip. præponere, locupletatos teneret. Educatus est in Adriani gremio, qui illum (vt supra diximus) *Verißimum* nominabat: &* qui ei honorē etiam publice sexenni detulit: octauo ætatis anno in saliorū collegiū retulit. In saliatu omen accepit imperii. * Coronas omnibus in puluinar ex more iacientibus, aliæ aliis locis hæserunt; * huius velut manu, capiti Martis aptata est. Fuit in eo sacerdotio &* præsul & vates & magister, & multos * inaugurauit atq; exaugurauit nemine præeunte; quod ipse carmina cuncta didicisset. Virilem togam sumpsit quintodecimo ætatis anno: statimq; ei L. Ceionii Commodi filia desponsata est ex Adriani voluntate. Nec multo post præfectus feriarū Latinarum fuit. In quo honore præclarissime se pro magistratibus agentē, & in conuiuiis Adriani principis ostendit. Post hoc patrimonium paternū sorori totum concessit: quū eum ad diuisionē mater vocaret, respondit, aui bonis se esse contentū; addens vt & mater, si vellet, in sororē suum patrimoniū cōferret, ne inferior esset soror marito. * Fuit autem ea vitæ indulgentia, vt cogeretur nonnumquā vel in venationes pergere, vel in theatrum descendere, vel spectaculis interesse. Operam præterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. Amauit* pugilatum, luctamina, & cursum, & aucupatus. & pila lusit apprime; & venatus est. Sed ab omnibus his intentionib. studium eum philosophiæ abduxit, seriumq; & grauē reddidit: non tamen prorsus abolita in eo comitate, quam præcipue suis mox amicis atque etiam minus notis exhibebat: quum frugi esset sine contumacia, verecundus sine ignauia, sine tristitia grauis. His ita se habentibus, quum post obitum L. Cæsaris Adrianus successorem imperii quæreret, nec idoneus, vtpote decem & octo annos agens, Marcus haberetur, amitæ Marci virum Antoninum Pium Adrianus ea lege in adoptionem legit, vt sibi Mar-

cum Pius adoptaret: ita tamen, vt & Marcus ſibi Lucium Commodum adoptaret. Sane ea die qua adoptatus eſt, Verus in ſomnis ſe humeros eburneos habere vidit: ſciſcitatusq; an apti eſſent oneri ferundo, ſolito reperit fortiores. Vbi autē comperit ſe ab Adriano adoptatum, magis eſt deterritus quam lætatus: iuſſusq; [in] Adriani priuatam domū migrare, inuitus de maternis hortis receſſit. Quumq; ab eo domeſtici quærerent cur triſtis in adoptionē regiā tranſiret, diſputauit quæ mala in ſe contineret imperiū. Tunc primum pro Annio *Aurelius* cœpit vocari, quod in Aureliam hoc eſt Antonini, * adoptionis iure tanſiſſet. Octauodecimo ergo ætatis anno adoptatus, in ſecundo conſulatu Antonini iam patris ſui, Adriano ferente, *gratia ætatis facta, quæſtor eſt deſignatus. Adoptatus[q;] in aulicam domū, omnibus parentibus ſuis tantam reuerentiam quantā priuatus exhibuit. Eratq; haud ſecus rei ſuæ, quam in priuata domo, parcus ac diligens; pro inſtituto patris volēs agere, dicere, cogitare. Adriano Baiis abſumpto, quum Pius ad vehendas eius reliquias eſſet profectus, relictus Romæ, auo iuſta impleuit: & gladiatorum, quaſi priuatus quæſtor, edidit munus. Poſt exceſſum Adriani ſtatim Pius per vxorem ſuam Marcum ſciſcitatus eſt: & quum diſſolutis ſponſalibus, quæ cum Lucii Ceionii Commodi filia deſponderi voluerat, *impar adhuc ætate eſſet, habita deliberatione cogitare velle ſe dixit. His ita geſtis, adhuc quæſtorem & conſulē ſecum Pius Marcum deſignauit, & Cæſaris appellatione donauit: & * ſeuirum turmis equitum Romanorum iam conſulem deſignatū creauit; & edenti cum *collegis ludos ſeuirales adſedit: & in *Tiberianam domum transgredi iuſſit, & aulico faſtigio renitentem ornauit, & in collegia ſacerdotū iubente ſenatu recepit; ſecundum etiam conſulem deſignauit, quum ipſe quartum pariter iniret. Per eadem tempora quum tantis honoribus occuparetur, & quum formandus ad regendū * ſtatum reipubl. patris actibus intereſſet, ſtudia cupidiſſime frequentauit. Poſt hæc Fauſtinam duxit vxorem: & ſuſcepta filia, tribunitia poteſtate donatus eſt, atque imperio extra vrbem proconſulari, addito iure quintæ relationis: tantumque apud Pium valuit, vt numquam quemquam ſine eo facile promouerit. Erat autē in ſummis obſequiis patris Marcus; quamuis non deeſſent qui aliqua aduerſum eum inſuſurrarent, & pręcæteris Valerius *Omulus: qui quum Lucillam matrem Marci in viridario venerantem ſimulacrum Apollinis vidiſſet, inſuſurrauit, *Illa nunc rogat vt diem tuū claudas, & filius imperet.* quod omnino apud Pium nihil valuit: tanta erat Marci probitas, & tanta in imperatorio principatu modeſtia. * Æſtimationis autem tantā curam habuit, vt & procuratores ſuos puer ſemper moneret ne quid arrogantius facerent, & hæreditates delatas, reddens proximis, aliquādo reſpuerit: deniq; per viginti & tres annos in domo patris ita verſatus, vt eius quotidie amor creſceret: nec præter duas noctes per tot annos ab eo manſit diuerſis vicibus. Ob hoc Antoninus Pius, quum ſibi adeſſe finem vitæ videret, vocatis amicis & præfectis, vt ſucceſſorem eum imperii, omnibus commendauit atq; firmauit: ſtatimq; * ſigno æquanimitatis tribuno dato, Fortunam aureā, quæ in cubiculo ſolebat eſſe, ad Marci cubiculum tranſire iuſſit. Bonorum maternorum partem *Mummio Quadrato ſororis filio (quia illa iam mortua erat) tradidit. Poſt exceſſum diui Pii, a ſenatu coactus regimen publicū capere, fratrem ſibi participem in imperio deſignauit: quem *Lucium Aurelium Verum Commodum* appellauit, Cęſaremq; atq; Auguſtum dixit: atq; ex eo pariter cœperunt rempubl. regere. Tuncq; primum Romanum imperiū duos Auguſtos habere cœpit . . lictum cum alio participaſſet. *Antonini mox ipſe nomen recepit. & quaſi pater L. Commodi eſſet, & Verum eum appellauit addito Antonini nomine: filiamq; ſuam Lucillam fratri deſpondit. Ob hanc coniunctionē pueros & puellas * nouorū hominum frumentariæ perceptioni adſcribi præceperunt. Actis igitur quæ agenda fuerāt in ſenatu, pariter caſtra prętoria petiuerūt, & vicena milia nummûm ſingulis ob participatum imperiū militibus promiſerunt, & cæteris pro *rata. Adriani autem ſepulcro corpus patris intulerunt magnifico exequiarum officio: mox iuſtitio ſequuto, publice quoque funeris expeditus eſt ordo. Et laudauere vterq; pro roſtris patrem, flaminemq; ei ex affinibus, & ſodales ex amiciſſimis Aurelianos creauere. Adepti imperium, ita ciuiliter ſe ambo egerunt, vt lenitatem Pii nemo deſideraret; quum eos Marullus ſui temporis mimographus cauillando

uillando

uillando impune perstringeret. Funebre munus patri dederūt. Dabat se Marcus totum & philosophiæ, amorē ciuium affectans. Sed interpellauit istā felicitatem securitatemq; *Imperatoris prima Tiberis inundatio, quę sub illis grauissima fuit: quę res & multa vrbis ædificia vexauit, & plurimū animaliū interemit, & famem grauissimā peperit. Quæ omnia mala Marcus & Verus sua cura & præsentia temperarūt. Fuit eo tempore etiā Parthicum bellū, quod Vologesus* paratum sub Pio, Marci & Veri tēpore indixit, fugato Atidio Corneliano, qui Syriam tunc administrabat. Imminebat etiam Britannicū bellū: & *Catti in Germaniam ac Rhætiam irruperant. Et aduersus Britannos quidē *Calpurnius Agricola missus est; contra Cattos Aufidius Victorinus. Ad Parthicum vero bellū, senatu cōsentiente, Verus frater eius missus est: ipse Romæ remansit, quod res vrbanæ Imperatoris præsentiā postularent. Et Verum quidem Marcus Capuam vsq; prosequutus, amicis comitantibus e senatu ornauit, additis officiorū omniū principibus. Sed quum Romam redisset Marcus, cognouissetq; Verum apud Canusiū ægrotare, ad eum videndū contendit, susceptis in senatu votis: quæ, posteaquā Romam rediit, audita Veri transmissione, statim reddidit. Et Verus quidē, posteaquā in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiā & Dalphnen vixit, armisq; se gladiatoriis & venatibus exercuit, quum per legatos bellū Parthicū gerens, Imperator appellatus esset; quum Marcus horis omnib. reip. actibus incubaret, patienterq; delicias fratris, & prope inuitus ac nolens, ferret. Deniq; omnia quæ ad bellū erant necessaria, Romæ positus & disposuit Marcus, & ordinauit. Gestę sunt res in Armenia prospere per Statium Priscū Artaxatis captis: delatumq; *Armeniacū* nomen vtriq; principum: quod Marcus per verecundiam primo recusauit, postea tamen recepit. Profligato autem bello vterq; *Parthicus* appellatus est. sed hoc quoq; Marcus delatū nomen repudiauit; quod postea recepit. *Patris patriæ* autem nomen, delatum fratre absente, in eiusdē præsentiam distulit: medio belli tempore *& Ciuicam patruum Veri, & filiam suam nupturā, commissam* sorori suæ, eamdē locupletatam, Brundusium vsq; deduxit, & ad eum misit. Romam vero statim rediit, reuocatus eorum sermonibus qui dicebant Marcum velle finiti belli gloriā sibimet vindicare, atq; idcirco in Syriam proficisci. Ad proconsulē scribit, ne quis filiæ suæ iter facienti occurreret. Inter hæc liberales caussas ita muniuit, vt *primus iuberet apud præfectos ærarii Saturni vnumquemque ciuium natos liberos profiteri, intra* tricesimum diem nomine imposito. Per prouincias tabulariorum publicorū vsum instituit; apud quos idem de originibus fieret quod Romæ apud præfectos ærarii: vt si forte aliquis in prouincia natus caussam liberalem diceret, testationes inde ferret: atque hanc totam legem de assertionibus firmauit: aliasque de mensariis & auctionibus tulit. Senatum multis cognitionibus, & maxime ad se pertinentibus, iudicem dedit. De statu etiam defunctorum intra quinquennium quæri iussit: neque quisquam principum amplius senatui detulit. In senatus autem honorificentiam, multis & prætoriis & consularibus priuatis decidenda negotia delegauit; quo magis eorum cum exercitio iuris autoritas cresceret. Multos ex amicis in senatum allegit cum ædilitiis aut prætoriis dignitatibus: multis* senatoribus vel pauperibus sine crimine, dignitates tribunitias ædiliciasque concessit: nec quemquam in ordinem legit nisi quem ipse bene sciisset. Hoc quoque senatoribus detulit, vt quoties de eorum capite esset iudicandum, secreto pertractaret, atque ita in publicum prodiret; nec pateretur equites Romanos talibus interesse caussis. Semper autem, quum potuit, interfuit senatui, etiamsi nihil esset referendum, si Romæ fuit: si vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipse venit. Comitiis præterea etiam vsque ad noctem frequenter interfuit: neque vmquam recessit de curia, nisi consul dixisset, *Nihil vos morāmur patres conscripti*: sin autem, appellationibus a consule factis, iudicem dedit. Iudiciariæ rei singularem diligentiam adhibuit: fastis dies iudiciarios addidit; ita vt ducentos triginta dies* annuos reb. agendis litibusq; disceptandis constitueret. Prætorem tutelarē primus fecit, quum ante tutores a consulibus poscerentur; vt diligentius de tutorib. tractaretur. De curatoribus vero, quū ante non nisi ex lege* Lectoria, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur, ita statuit, vt omnes adulti curatores acciperent, non redditis caussis. Cauit & sumptibus publicis, & ca-

lumniis quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota. Delationes quibus fiscus augeretur, contempsit. De alimentis publicis multa prudenter inuenit. Curatores multis ciuitatibus, quo latius senatorias tenderet dignitates a senatu dedit. Italicis ciuitatibus famis tempore frumentum ex vrbe donauit: omnique frumentariæ rei consuluit. Gladiatoria spectacula omnifariam temperauit. Temperauit etiam * scenicas donationes: iubens vt quinos aureos scenici acciperent: ita tamen vt nullus editor decem aureos egrederetur. Vias etiam vrbis atque * itinerum, diligentissime curauit. Rei frumentariæ grauiter prouidit. Datis iuridicis, Italiæ consuluit ad id exemplum quo Adrianus consulares viros reddere iura præceperat. Hispaniis exhaustis Italica allectione, contra Traiani præcepta, verecunde consuluit. Leges etiam addidit de vicesima hæreditatum, de tutelis liberorum, de bonis maternis, & item de filiorum successionibus pro parte materna; vtque senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent. Dedit præterea curatoribus regionum ac viarum potestatem, vt vel punirent, vel ad præfectum vrbi puniendos remitterent eos qui vltra vectigalia quidquam ab aliquo exegissent. Ius autem magis vetus restituit quam nouum fecit. Habuit secum præfectos, quorum & autoritate & periculo semper iura dictauit. Vsus autem est Scæuola præcipue iuris perito. Cum populo autem non aliter egit quam est actum sub ciuitate libera. Fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis a malo, inuitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis: fecitque ex malis bonos, ex bonis optimos: moderate etiam cauillationes nonnullorum ferens. Nam quum quemdam Veterasinum famæ detestandæ, honorem petentem moneret vt se ab opinionibus populi vindicaret, & ille contra respondisset, multos qui secum in harena pugnassent, se prætores videre, patienter tulit. Ac ne in quemquam facile vindicaret, prætorem quoq;, dum pessime * egerat, non abdicare se prætura iussit; sed collegæ iurisdictionem mandauit. Fisco in causis compendii numquam iudicans fauit: sane quamuis esset constans, erat etiam verecundus. Posteaquam autem a Syria victor rediit frater, Patris patriæ nomē ambobus decretum est, quum se Marcus absente Vero erga omnes senatores atque homines moderatissime gessisset. Corona præterea ciuica oblata est ambobus: petiitque Lucius vt secum Marcus triumpharet. Petiit præterea Lucius vt filii Marci Cæsares appellarentur. Sed Marcus tanta fuit moderatione, vt quum simul triumphasset, tamen post mortem * Lucium tantum [Parthicum,] Germanicum se vocaret, quod sibi bello proprio pepererat. In triumpho autem liberos Marci vtriusque sexus secum vexerunt; ita tamen vt & puellas virgines veherent. Ludos etiam ob triumphum decretos spectauerunt habitu triumphali. Inter cætera pietatis eius, hæc quoque moderatio prædicanda est: * Cunabulis post puerorum lapsum culcitras subiici iussit: vnde hodieque rete prætenditur. Dum Parthicum belluum geritur, natum est *Marcomanicum*; quod diu eorum qui aderant arte suspensum est, vt finito iam orientali bello, Marcomanicum agi posset. Et quum famis tempore populo insinuasset de bello, fratre post quinquennium reuerso, in senatu egit, ambos necessarios dicens bello Germanico Imperatores. Tantus autem timor belli Marcomanici fuit, vt vndiq; sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni genere lustrauerit, * retardatusque a bellica profectione sit. Celebrauit & Romano ritu lectisternia per septem dies. *Tanta autem pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera sint exportata *sarracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulcrorumque asperrimas sanxerunt: quando quidem cauerunt vt, siquis vellet, fabricaret sepulcrum: quod hodieq; seruatur. Et multa quidem milia pestilentia consumpsit multosque ex proceribus: quorum amplissimis Antoninus statuas collocauit. Tantaque clementia fuit, vt & sumptu publico vulgaria funera iuberet *efferri: & vano cuidam, qui diripiendæ vrbis occasionem cum quibusdam consciis requirens, de caprifici arbore in campo Martio concionabundus ignem de cœlo lapsurum, finemque mundi affore diceret. si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur: quum statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso veniam daret. Profecti tamen sunt paludati ambo Imperatores, * Parthis & Marcomanis cuncta turbantibus; aliis etiam

gentibus,

gentibus, quæ pulsæ a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Nec parum profuit ista profectio, quum Aquileiam vsque venissent. nam plerique reges, & cum populis suis se retraxerunt, & tumultus autores interemerunt. *Quadi* autem, amisso rege suo, non prius se confirmaturos eum qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius tamen inuitus profectus est, quum plerique* ad legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulantes. Et Lucius quidem, quod amissus esset præfectus prætorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interisset, redeundum esse censebat: Marcus autem, fingere barbaros existimans & fugam & cætera quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse dicebat. Deniq; transcensis Alpibus longius processerunt, composueruntq; omnia quę ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant. Placuit autem, vrgente Lucio, vt præmissis ad senatum literis Lucius Romam rediret.* Vna quoque posteaquam iter ingressi sunt; sedens cum fratre in vehiculo Lucius, apoplexi arreptus periit. Fuit autem consuetudo Marco, vt in circensium spectaculo legeret, audiretque ac subscriberet: ex quo quidem sæpe iocis popularibus dicitur lacessitus. Multum sane potuerunt liberti sub Marco & Vero, * Geminas & Agaclytus. Tantæ autem sanctitatis fuit Marcus, vt Veri vitia & celauerit & defenderit, quum ei vehementissime displicerent, mortuumque eum Diuum appellauerit: amitasque eius & sorores honoribus & salariis decretis subleuauerit atque prouexerit, sacrisque eum plurimis honorauerit; flaminem & Antoninianos sodales, & omnes honores qui diuis habētur, eidem dedicauit. Nemo est principum quem non grauis fama perstringat, vsqueadeo vt etiam Marcus in sermonem venerit, quod Verum vel veneno ita sustulerit, vt parte cultri veneno lita vuluam inciderit, venenatam partem fratri edendam propinans, & sibi innoxiam reseruans: vel certe per medicum Posidippum, qui ei sanguinem intempestiue dicitur emisisse. Cassius post mortem Veri a Marco desciuit. Iam in suos tanta fuit benignitate Marcus, vt cum in omnes propinquos cuncta* honoris ornamenta contulerit; tum in filium Commodum (& quidem scelestum atq; impurum) cito nomen Cæsaris, & mox sacerdotium, statimque nomen Imperatoris, ac triumphi participationem, & consulatū. quo quidem tempore* sine Imperatoris filio ad triumphalē currū in circo pedes cucurrit. Post Veri obitum, Marcus Antoninus solus remp. tenuit, multo melior & feracior ad virtutes: quippe qui nullis Veri iam impediretur aut simulatis callidę seueritatis (quo ille ingenito vitio laborabat) erroribus, aut his quib. præcipue displicebat Marco Antonino iam inde a primo ætatis suæ tēpore, vel institutis mentis prauæ, vel moribus. Erat enim ipse tantæ tranquillitatis, vt vultum numquam mutauerit mœrore vel gaudio; philosophiæ deditus Stoicæ, quam & per optimos quosq; magistros acceperat, & vndiq; ipse collegerat. Nam & Adrianus hunc eumdē successorem parauerat, nisi ei ætas puerilis obstitisset. Quod quidē apparet ex eo quod generum pio hunc eumdem delegit, vt ad eum, dignū vt pote virum, quandocumq; Romanum perueniret imperium. Ergo prouincias post hæc ingenti moderatione ac benignitate tractauit. Contra Germanos res feliciter gessit. Speciale ipse bellum Marcomanicum, sed quantum nulla vmquam memoria fuit, * cum virtute, tum etiam felicitate transegit; & eo quidem tempore quo pestilentia grauis multa milia & popularium & militum interemerat. Pannonias ergo, Marcomanis, Sarmatis, Vuandalis, simul etiam Quadis exstinctis, seruitio liberauit: & Romæ cum Commodo, quē iam Cęsarem fecerat, filio (vt diximus) suo triumphauit. Quum autem ad hoc bellum omne ærarium exhausisset suum, neq; in animū induceret vt extra ordinē prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialiū fecit, vendiditq; aurea pocula & crystallina & murrhina, vasa etiam regia, & vestem vxoriam sericam & auratam, gemmasq; etiā quas multas in* repostorio sanctiore Adriani repererat: & per duos quidem menses hæc venditio celebrata est: tantumq; auri redactum, vt reliquias belli Marcomanici ex sententia persequutus, postea dederit potestatem emptoribus, vt si quis vellet empta reddere atque aurum recipere, sciret licere. Nec molestus vlli fuit qui vel non reddidit empta, vel reddidit. Tunc viris* claris permisit vt eodem cultu quo & ipse

vel* ministeriis similibus conuiuia exhiberent. In munere autem publico tam magnanimus fuit, vt centum leones vna missione simul exhiberet sagittis interfectos. Quum igitur in amore omnium imperasset, atque ab aliis modo frater, modo pater, modo filius, vt cuiusque ætas sinebat, & diceretur & amaretur, octauodecimo anno imperii sui, sexagesimo & primo vitæ, diem vltimum clausit. Tantusque illius amor eo die regii funeris claruit, vt nemo illum plangendum censuerit; certis omnibus quod a diis commodatus, ad deos redisset. Denique priusquam funus conderetur, vt plerique dicunt, (quod numquam antea factum fuerat neque postea) senatus populusque, non diuisis locis, sed in vna sede, propitium deum dixit. Hic sane vir tantus & talis, ac diis vita & morte coniunctus, filium Commodum dereliquit: qui si felix fuisset, filium non reliquisset. Et parum sane fuit quod illi honores diuinos omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio ac dignitas dedit; nisi quod etiam sacrilegus iudicatus est, qui eius imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere vel debuit. Denique hodieque in multis domibus M. Antonini statuæ consistunt inter deos penates. Nec defuerunt homines qui somniis eum multa prædixisse, * augurantes futura & vera, concinuerunt. Vnde etiam templum ei * constitutum, dati sacerdotes Antoniniani, & sodales & flamines, & omnia quæ de sacratis decreuit antiquitas. Aiunt quidam (quod verisimile videtur) Commodum Antoninum, successorem illius ac filiũ, non esse de eo natum, sed de adulterio: ac talem fabellam vulgari sermone contexunt: Faustinam quondam Pii filiam, Marci vxorem, quum gladiatores transire vidisset, vnius ex his amore succensam, quum longa ægritudine laboraret, viro de amore confessam. Quod quum ad Chaldæos Marcus retulisset, illorum fuisse consilium vt occiso gladiatore, sanguine illius sese Faustina sublauaret, atq; ita cum viro concumberet. Quod quum esset factum, solutum quidem amorem, natum vero Commodum gladiatorem esse, non principem: qui mille prope pugnas publice populo inspectante gladiatorias Imperator exhibuit; vt in vita eius docebitur. Quod quidẽ verisimile ex eo habetur, quod tam sancti principis filius his moribus fuit quibus nullus lanista, nullus scenicus, nullus harenarius, nullus postremo ex omnium dedecorum ac scelerum colluuione concretus. Multi autem ferunt Commodum omnino ex adulterio natum: siquidem Faustinam satis constat apud Caietam conditiones sibi & nauticas & gladiatorias elegisse: de * quo quũ diceretur Antonino Marco, vt eam repudiaret, si non occideret, dixisse fertur, *Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem.* Dos autem quid habebatur, nisi imperiũ, quod ille ab socero volente Adriano adoptatus acceperat? Tantum sane valet boni principis vita, sanctitas, tranquillitas, pietas, vt eius famam nullius proximi decoloret inuidia. Denique Antonino, quum suos mores semper teneret, neque alicuius insusurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, vxor infamis: deus vsque etiam nunc habetur; vt * vobis ipsi sacratissime Imperator Diocletiane, & semper visum est, & videtur: qui eum inter numina vestra, non vt cæteros, sed specialiter veneramini; ac sæpe dicitis, vos vita & clementia tales esse cupere qualis fuit Marcus, etiamsi * philosophia nec Plato esse possit, si reuertatur in vitam. *Et hæc quidem breuiter & congeste sub Marco Antonino sunt gesta post fratrem. Primum corpus eius Romam deuectum est, & illatum maiorũ sepulcris: diuini honores decreti. * Deinde quum gratias ageret senatui quod fratrem consecrasset, occulte ostendit, omnia bellica consilia sua fuisse quibus superati sunt Parthi. Addidit prætetea quædam, quibus ostendit nunc demum se quasi a principio acturum esse remp. amoto eo qui remissior videbatur. Nec aliter senatus accepit quam Marcus dixerat; vt videretur gratias agere quod Verus excessisset vita Omnibus deinde sororibus & affinibus & libertis, iuris & honoris & pecuniæ plurimum detulit. Erat enim famæ suæ curiosissimus, & requirens ad verum quid quisque de se diceret, emendãs quæ bene reprehensa viderentur. Proficiscens ad bellum Germanicum, filiam suam non decurso luctus tempore, *grandæuo equitis Romani filio Claudio Pompeiano dedit, genere Antiochensi, nec satis nobili: quem postea bis Consulem fecit, quum filia eius Augusta esset & Augustæ filia. Sed has nuptias & Faustina, & ipsa quæ dabatur, inuitæ habuerunt. Quum Mauri Hispanias prope omnes vastarent, res per legatos bene gestæ

sunt.

ſunt. Et quum per Ægyptum * Bucolici milites grauia multa feciſſent, per Auidium Caſſium retuſi ſunt; qui poſtea tyrannidem arripuit. Sub ipſis profectionis diebus in ſeceſſu Præneſtino agens, filium nomine Verum Cæſarem exſecto ſub aure tubere ſeptennem amiſit; quem non plus quinque diebus luxit; * conſolatusque etiam medicos, actibus publicis ſe reddidit. Et quia ludi Iouis optimi maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit: iuſſitque vt ſtatuæ tantummodo filio mortuo decernerentur, & imago aurea circenſibus per pompam ferenda, & vt ſaliari carmini nomen eius * inſereretur. Inſtante ſane adhuc peſtilentia, & deorum cultum diligentiſſime reſtituit; & ſeruos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit; quos *Voluntarios* exemplo Volonum appellauit. Armauit etiam gladiatores, quos *Obſequentes* appellauit. Latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ, milites fecit. Armauit & * diocmitas. emit & Germanorum auxilia contra Germanos. Omni præterea diligentia parauit legiones ad Germanicum & Marcomanicum bellum: ac ne prouincialibus eſſet moleſtus, auctionẽ rerum aulicarum, vt diximus, fecit in foro diui Traiani; in qua præter veſtes & pocula & vaſa aurea, etiam ſigna cum tabulis magnorum artificum vendidit. Marcomanos in ipſo tranſitu Danubii deleuit, & prædam prouincialibus reddidit. Gentes omnes ab Illyrici limite vſq; [in] Galliam conſpirauerãt, vt Marcomani, Nariſci, Hermunduri; & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Latringes, & Buri: hi aliiq; cum Victoualis, Soſibes, Sicobotes, Roxolani, Baſtarnæ, Alani, Peucini, Coſtoboci. Imminebat & Parthicum bellum & Britannicũ. Magno igitur labore etiam ſuo, gentes aſperrimas vicit, militibus ſeſe inuitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis & præfectis prætorio: accepitque in deditionẽ Marcomanos, plurimis in Italiam traductis. Semper ſane cum optimatibus, non ſolum bellicas res, ſed etiam ciuiles, priusquam faceret aliquid, contulit. Denique ſententia illius præcipua ſemper hæc fuit; *Aequius eſt vt ego tot & talium amicorum conſilium ſequar, quam vt tot & tales amici meam vnius voluntatem ſequantur.* Sane quia durus videbatur ex philoſophiæ inſtitutione Marcus ad militiæ labores atque ad omnem vitam, grauiter carpebatur: ſed male loquentium dictis, vel litteris vel ſermone reſpondebat. Et multi nobiles bello Germanico ſiue Marcomanico, immo plurimarum gentiũ, interierunt: quibus omnibus ſtatuas in foro Vlpio collocauit. Quare amici frequenter ſuaſerunt vt a bellis diſcederet, Romam veniret: ſed ille contempſit ac perſtitit, nec prius receſſit quam omnia bella finiret. Prouincias ex proconſularibus conſulares, aut ex conſularibus proconſulares aut prætorias, pro belli neceſſitate fecit. Res etiam in Sequanis turbatas, cenſura & autoritate repreſſit. Compoſitę res in Hiſpania, quæ per Luſitaniam turbatæ erant. Filio Commodo accerſito ad limitem, togam virilem dedit: quare congiariũ populo diuiſit; & eum ante tempus * conſulem deſignauit. Si quis vmquam proſcriptus eſſet a præfecto vrbi, non libenter accepit. Ipſe in largitionibus pecuniæ publicæ parciſſimus fuit: quod laudi potius datur quam reprehenſioni: ſed tamen & bonis viris pecunias dedit, & oppidis labẽtibus auxilium tulit, & tributa vel vectigalia, vbi neceſſitas cogebat, remiſit. Abſens populi Romani voluptates curari vehementer præcepit per ditiſſimos editores. Fuit enim populo hic ſermo, quum ſuſtuliſſet ad bellum gladiatores, quod populum ſublatis voluptatibus vellet cogere ad philoſophiam. iuſſerat enim, ne * mercimonia impedirentur, tardius pantomimos exhiberi non votis diebus. De amatis pantomimis ab vxore fuit ſermo, vt ſuperius diximus: ſed hæc omnia per epiſtolas ſuas purgauit. Idem Marcus ſederi in ciuitatibus vetuit in equis ſiue vehiculis: lauacra mixta ſubmouit. Mores matronarum compoſuit * diffluentes. Et iuuenum nobilium ſacra Serapidis a vulgaritate Peluſiæ ſubmouit. Fama fuit ſane quod ſub philoſophorum ſpecie quidam remp. vexarent & priuatos: quod ille purgauit. Erat mos iſte Antonino, vt omnia crimina minore ſupplicio, quam legibus plecti ſolent, puniret: quamuis nonnumquam contrá manifeſtos & grauium criminum reos inexorabilis permaneret. Capitales cauſſas hominum honeſtorum ipſe cognouit, & quidem ſumma æquitate; ita vt prætorem reprehenderet qui cito reorum cauſſas audierat: iuberetq; illum iterum cognoſcere; dignitatis eorum intereſſe dicens, vt ab eo audirẽtur qui pro populo iudicaret. Æquitatem etiam circa captos hoſtes cuſtodiuit. Infini-

tos ex gentibus in Romano ſolo collocauit. *Fulmen de cœlo precibus ſuis contrà hoſtium machinamentũ extorſit, ſuis pluuia impetrata quum ſiti laborarent. Voluit Marcomaniam, prouinciam, voluit etiã Sarmatiam facere: & feciſſet niſi Auidius Caſſius rebellaſſet ſub eodem in oriente, qui Imperatorem ſe appellauit (vt quidam dicunt) Fauſtina volente, quæ de mariti valetudine deſperaret. Alii dicunt, ementita morte Antonini, Caſſium Imperatorem ſe appellaſſe quum diuum Marcum appellaſſet. Et Antoninus quidem non eſt ſatis motus defectione Caſſii; nec [in]eius affectus ſæuiit; ſed per ſenatum hoſtis eſt iudicatus, bonaque eius proſcripta per ærarium publicum. Relicto ergo Sarmatico Marcomanicoque bello, contra Caſſium profectus eſt. Romæ turbæ etiam fuerunt, quaſi Caſſius abſente Antonino aduentaret: ſed Caſſius ſtatim interfectus eſt: caput eius allatum eſt ad Antoninũ. Marcus tamen non exſultauit interfectione Caſſii, caputque eius humari iuſſit. Mecianum etiam filium Caſſii, cui Alexandria erat commiſſa, exercitus occidit: nam & præfectum præt. ſibi fecerat: qui & ipſe occiſus eſt. In conſcios defectionis vetuit ſenatum grauiter vindicare: ſimul petiit ne quis ſenator tempore principatus ſui occideretur, ne eius pollueretur imperium: eos etiam qui deportati fuerant, reuocari iuſſit, quum pauciſſimi centuriones capite eſſent puniti. Ignouit & ciuitatibus quæ Caſſio conſenſerant: ignouit[&] Antiochenſibus qui multa in Marcum pro Caſſio dixerant: quibus & ſpectacula & conuentus publicos *tulerat, & omnium concionum genus; contra quos edictum grauiſſimum miſit. Seditioſos autem eos & oratio Marci indicat, indita a Mario Maximo, qua ille vſus eſt apud amicos. Deniq; noluit Antiochiam videre quum Syriam peteret: nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Caſſius. Fuit Alexandriæ, clementer cum iis agens. poſtea tamen Antiochiam vidit. Multa egit cum regibus, & pacem confirmauit, ſibi occurrentibus cunctis regibus & legatis Perſarum: omnibus orientalibus prouinciis cariſſimus fuit: apud multas etiam philoſophiæ veſtigia reliquit. Apud Ægyptios ciuem ſe egit, & philoſophum in omnibus ſtudiis, templis, locis. Et quum multa Alexandrini in Caſſium dixiſſent fauſta, tamen omnib. ignouit, & filiam ſuam apud eos reliquit. Fauſtinam vxorem ſuam in radicibus montis Tauri, in vico Halale exanimatam *ſubito morbo amiſit. Petiit a ſenatu vt honores Fauſtinæ ædemq; decernerent, laudata eadem, quum tamen impudicitiæ fama grauiter laboraſſet: quæ Antoninus vel neſciuit vel diſſimulauit. Nouas puellas Fauſtinianas inſtituit in honorem vxoris mortuæ. Diuam etiam Fauſtinam a ſenatu appellatam gratulatus eſt: quam ſecum & in æſtiuis habuerat, vt Matrem caſtrorum appellaret. Fecit & coloniam vicum in quo obiit Fauſtina; & ædem illi exſtruxit. ſed hæc poſtea ædes Heliogabalo dedicata eſt. Ipſum Caſſium pro clementia occidi paſſus eſt, non occidi iuſſit. Deportatus eſt Heliodorus filius Caſſii, & alii liberum exſilium acceperunt cum bonorum parte. Filii autem Caſſii & *amplius media parte acceperunt paterni patrimonii, & auro atque argento adiuti, mulieres autem etiam ornamentis; ita vt Alexandria filia Caſſii, & *Druncianus gener, liberam vagandi poteſtatem haberent, commendati amitæ marito. Doluit denique Caſſium exſtinctum, dicens voluiſſe ſe ſine ſenatorio ſanguine imperium tranſigere. Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, &*inter alia Cereris templum adiit, vt ſe innocentem probaret; & ſacrarium ſolum ingreſſus eſt. Reuertens ad Italiam nauigio, tempeſtatem grauiſſimam paſſus eſt. Per Brundiſium veniens in Italiam, *togam & ipſe ſumpſit, & milites togatos eſſe iuſſit: nec vmquã ſagati fuerunt ſub eo milites. Romam vt venit [cum Commodo filio ſuo, quem iam, vt diximus, Cæſarem fecerat] triumphauit. Exinde Lauiniũ profectus eſt. Commodum deinde ſibi collegam in tribunitiam poteſtatem iunxit: congiarium populo dedit, & ſpectacula mirifica: dein ciuilia multa correxit. Gladiatorii muneris *ſumptus modum fecit. Sententia Platonis ſemper in ore illius fuit, *Florere ciuitates, ſi aut philoſophi imperarent, aut imperatores philoſopharentur.* Filio ſuo *Brutii Præſentis filiam iunxit, nuptiis celebratis exemplo priuatorum. quare etiam congiarium dedit populo. Deinde ad conficiendum bellum conuerſus, in adminiſtratione eius belli obiit, labentibus iam filii moribus ab inſtituto ſuo. Triennio bellum poſtea cum Marcomanis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit: & ſi anno vno ſuperfuiſſet,

fuiſſet,prouincias ex his feciſſet. Ante biduum quam exſpiraret,admiſſis amicis dicitur oſtendiſſe ſententiã de filio eamdem quam Philippus de Alexandro, quum de hoc male ſentiret; addens,minime ſe*ægre ferre,filium ſuperſtitem relinquens.nam iam Commodus turpem ſe & cruentum oſtentabat. Mors autem talis fuit: Quum ægrotare cœpiſſet,filium aduocauit, atq; ab eo primum petiit vt belli reliquias non contemneret,ne videretur remp. prodere: & quũ filius ei reſpondiſſet,cupere ſe primum ſanitatem,vt vellet permiſit; petens* tamen vt exſpectaret paucos dies, aut ſimul proficiſceretur. Deinde abſtinuit cibo potuque, mori cupiens, auxitque morbum. Sexta die vocatis amicis, & ridens res humanas, mortem autem contemnens, ad amicos dixit, *Quid me fletis, & non magis de peſtilentia & communi morte cogitatis?* Et quum illi vellent recedere,ingemiſcens ait, *Si iam me dimittitis,vale vobis dico, vos præcedens.* Et quum ab eo quæreretur cui filium cõmendaret,ille reſpõdit; *Vobis; ſi dignus fuerit; & diis immortalibus.* Exercitus cognita mala valetudine,vehementiſſime dolebant,quia illum vnice amauerunt. Septimo die grauatus eſt, & ſolum filium admiſit: quem ſtatim dimiſit, ne in eum morbus transiret. Dimiſſo filio,caput operuit,quaſi volens dormire: ſed nocte animam efflauit. *Fertur filium mori voluiſſe,quum eum talem videret futurũ qualis exſtitit poſt eius mortem; ne, vt ipſe dicebat,ſimilis Neroni,Caligulæ & Domitiano eſſet. Crimini ei datũ eſt quod adulteros vxoris promouerit, Tertullum & * Vtilium & Orphitum & Moderatum,ad varios honores: quum Tertullum etiam prandentem cum vxore deprehenderit. de quo mimus in ſcena præſente Antonino dixit,quum ſtupidus nomen adulteri vxoris a ſeruo quæreret,& ille diceret *ter Tullus*,& adhuc ſtupidus quęreret,reſpondit ille, *iam tibi*dixi, Tertullus dicitur.* Et de hoc quidem multa populus, multa[etiam]alii dixerunt,patientiã Antonini incuſantes. Ante tempus ſane mortis,prius quam ad bellum Marcomanicum rediret, in Capitolio iurauit, nullũ ſenatorem ſe ſciente occiſum; quum etiam*rebelles dixerit ſe ſeruaturum fuiſſe,ſi ſciſſet. Nihil etiam magis & timuit & deprecatus eſt quam auaritiæ famam: de qua ſe multis epiſtolis purgat. Dederunt ei vitio quod & fictus fuiſſet, nec tam ſimplex quam videretur,aut quam vel Pius vel Verus fuiſſet. Dederunt etiam crimini[quod liberti multum potuere ſub eo & Vero, maxime Geminas & Agaclytus; &] quod aulicam arrogantiam confirmauerit,ſubmouendo amicos a ſocietate communi & a conuiuiis. Parentibus conſecrationẽ decreuit. Amicos parentũ etiam mortuos ſtatuis ornauit. Suffragatoribus non cito credidit,ſed ſemper diu quæſiuit quod erat verum. Eniſa eſt Fabia vt Fauſtina mortua in eius matrimonium coiret. ſed ille concubinam ſibi aſciuit procuratoris vxoris ſuæ filiam,ne tot liberis *ſuperduceret nouercam.

IVLII CAPITOLINI,
VERVS IMPERATOR,
AD DIOCLETIANVM AVG.

SCIO pleroſq; ita vitam Marci ac Veri, litteris atq; hiſtoriæ dedicaſſe, vt priorem Verum intimandum legentibus darent; non imperandi ſequutos ordinem,ſed viuendi. Ego vero quod prior Marcus imperare cœpit,deinde Verus, qui ſuperſtite periit Marco; priorẽ Marcum,dehinc Verum credidi celebrandum. Igitur *L. Ceionius Aelius Commodus Verus Antoninus*, qui ex Adriani voluntate *Aelius* appellatus eſt, ex Antonini coniunctione *Verus* & *Antoninus*: neq; inter bonos neq; inter malos principes ponitur; quem conſtat non*inhorruiſſe vitiis, nec abundaſſe virtutibus: vixiſſe deinde non in* libero principatu,ſed ſub Marco in ſimili ac pari maieſtatis imperio. a cuius ſecta, laſciuia morum & vitæ licentioris nimietate diſſenſit. erat enim morum ſimpliciũ,& qui adumbrare nihil poſſet. Huic naturalis pater fuit L. Aelius Verus; qui ab Adriano adoptatus, primus *Cæſar* eſt dictus,& in eadem ſtatione conſtitutus periit. Aui ac proaui,& item maiores plurimi, conſulares. Natus eſt Lucius Romæ in prætura patris ſui, XVIII Calend.Ianuarias,

die quo & Nero qui rerum potitus eſt. Origo eius paterna, pleraq; ex Etruria fuit; materna, ex Fauentia. Hac proſapia genitus, patre ab Adriano adoptato, in familiam *Æliam deuenit: mortuoque patre Cæſare, in Adriani familia remanſit, a quo, Aurelio datus eſt adoptandus, quum ſibi ille Pium filium, Marcum nepotem eſſe voluiſſet; poſteritati ſatis prouidens; & ea quidem lege, vt filiam Pii Verus acciperet: quæ data eſt Marco idcirco, quia hic ad hoc impar videbatur ætate; vt in Marci vita expoſuimus. Duxit autem vxorem Marci filiam Lucillam: educatus eſt in domo Tiberiana. Audiuit Scaurum grammaticum Latinum, Scauri filium, qui grammaticus Adriani fuit: Græcos, Telephum, Hephæſtionem, Harpocrationem: rhetores, Apollonium, Celerem Caninium, Herodem Atticum: Latinum, Cornelium Frontonem: philoſophos, Apollonium & Sextum. Hos omnes amauit vnice, atque ab his inuicem dilectus eſt; nec tamen ingenioſus ad litteras. Amauit autem in pueritia verſus facere; poſt, orationes: & melior quidem orator fuiſſe dicitur quam poeta: imo (vt verius dicam) peior poeta quam rhetor. Nec deſunt qui dicant eum adiutum ingenio amicorum, atque ab aliis ei illa ipſa, qualiacumque ſunt, ſcripta. Siquidem multos diſertos & eruditos ſemper ſecum habuiſſe dicitur. Educatorem habuit Nicomedem. Fuit voluptarius & nimis lætus; & omnibus deliciis, ludis, iocis decenter aptiſſimus. Poſt ſeptimũ annum in familiam Aureliam traductus, Marci moribus & autoritate formatus eſt. Amauit venatus, palæſtras, & omnia exercitia iuuentutis. Fuitq; priuatus in domo imperatoria viginti & tribus annis. Qua die togam virilem Verus accepit, Antoninus Pius ea occaſione qua patris templũ dedicabat, populo liberalis fuit: mediusq; inter Pium & Marcum idem reſedit, quum quæſtor populo munus daret. Poſt quæſturã ſtatim conſul eſt factus cum* Sextilio Laterano: interiectis annis, cum Marco fratre iterum factus eſt conſul. Diu autem & priuatus fuit, & ea honorificẽtia caruit qua Marcus ornabatur. Namq; in ſenatu ante quæſturã non ſedit: neq; in itinere cum patre, ſed cum præfecto prætorii vectus eſt: nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adiunctũ eſt quam quod Auguſti filius appellatus eſt. Fuit ſtudioſus etiam circenſiũ, haud aliter quam gladiatorii muneris. Hic quum tantis deliciarũ & luxuriæ quateretur erroribus, ab Antonino videtur ob hoc retentus, quod eum pater ita in adoptionẽ Pii tranſire iuſſerat vt nepotẽ appellaret: cui, quantum videtur, fidem exhibuit, non amorem. Amauit tamẽ Antoninus Pius ſimplicitatem ingẽnii, puritatemq; viuendi: hortatusq; eſt vt imitaretur & fratrem. Defuncto Pio, Marcus in eum omnia contulit, *participatu etiam imperatoriæ poteſtatis indulto; ſibiq; conſortem fecit, quum illi ſoli ſenatus detuliſſet imperiũ. Dato igitur imperio, & indulta tribunitia poteſtate, *proconſulatus etiam honore delato, *Verum* vocari præcepit, ſuum in eum transferens nomen, quũ ante *Commodus* vocaretur. Lucius quidẽ Marco vicem reddens, ſi ſuſciperet, obſequutus vt legatus proconſuli, vel præſes imperatori iam primũ quũ Marcus pro ambobus ad milites eſt loquutus; &*pro conſenſus imperio grauiter ſe & ad Marci mores egit. Vbi vero in Syriam profectus eſt, non ſolum licentia vitæ liberioris, ſed etiam adulteriis & iuuentutis amoribus infamatus eſt. Siquidem tantæ luxuriæ fuiſſe dicitur, vt etiam poſteaquã de Syria rediit, popinam domi inſtituerit; ad quam poſt conuiuium Marci diuertebat, miniſtrantibus ſibi omni genere turpium perſonarũ. Fertur & nocte perpeti alea luſiſſe, quũ in Syria concepiſſet id vitium: atq; in tantum vitiorũ* Caianorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuiſſe æmulũ, vt vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio, & commiſceretur cum triconibus, & committeret rixas, diſſimulans quis eſſet: ſæpeq; afflictũ liuida facie rediſſe, & in tabernis agnitum quum ſeſe abſconderet. Iaciebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amauit & aurigas, praſino fauens. Gladiatorum etiam frequentius pugnas in conuiuio habuit, trahens cœnam in noctem; & in toro conuiuali condormiens, ita vt leuatus cum ſtromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digeſtionis facillimæ. Sed Marcus hæc omnia quaſi neſciens, diſſimulabat rem, pudore illo, ne reprehenderet fratrem. Et notiſſimum eius quidẽ fertur tale conuiuiũ, in quo* primum duodecim accubuiſſe dicitur; quum ſit notiſſimũ dictum de numero conuiuarum, *Septem, conuiuium; nouem vero conuitium.* donatos

autem

autem pueros decoros, qui ministrabant singulis: donatos etiã structores & lances singulis quibusq;: donata & viua animalia, vel cicurũ vel ferarũ auium vel quadrupedum quorũ cibi appositi erant. donatos etiam calices singulis per singulas potiones, murrhinos & crystallinos Alexandrinos, *ac quotiens bibitũ est. data etiam aurea atq; argentea pocula & gemmata. Coronas quinetiam datas, lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus. Data & vasa aurea cum vnguentis ad speciem alabastrorũ. data & vehicula cum mulabus ac mulionibus, cum iuncturis argenteis; vt ita de conuiuio redirent. Omne autem conuiuiũ æstimatum dicitur sexagies [centenis] milibus LLS. Hoc conuiuium posteaquam Marcus audiuit, ingemuisse dicitur, & doluisse publicum fatum. Post conuiuium lusum est tesseris vsq; ad lucem. Et hæc quidem post Parthicum bellum; ad quod cum misisse dicitur Marcus, ne vel in vrbe ante oculos omniũ peccaret, vel vt parcimoniã peregrinatione addisceret, vel vt timore bellico emendatior rediret, vel vt se Imperatorem esse cognosceret. Sed quantũ profecerit, cum alia vita, tum hæc quam narrauimus cœna monstrauit. Circensium tantã curã habuit, vt frequenter prouincialibus litteras caussa circensium & miserit & acceperit. Deniq; etiã præsens & cum Marco sedens, multas a Venetianis est passus iniurias, quod turpissime contra eos faueret. Nam & volucri equo prasino aureum simulacrũ fecerat, quod secum portabat. cui quidẽ passas vuas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat; quem sagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianã ad se adduci iubebat. cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. In huius equi gratiam primum ceperunt *equi aurei vel *brauia postulari. In tanto autem equus ille honore fuit, vt ei a populo *prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur. Profectũ eum ad Parthicum bellum, Marcus Capuam prosequutus est. Quumq; inde per omnium villas se ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canusium ægrotabat: quo ad eum visendum frater contendit. Multa in eius vita ignaua & sordida, etiã belli tempore, deteguntur. Nam quum interfecto legato, cæsis legionibus, Syriis defectionem cogitantibus, oriens vastaretur, ille in Apulia venabatur: & apud Corinthũ & Athenas inter symphonias & cantica nauigabat: & per singulas maritimas ciuitates Asiæ, Pamphyliæ, Ciliciæq; clariores, voluptatibus immorabatur. Antiochiã posteaquã venit, ipse quidem se luxuriæ *dedit: duces autem confecerunt Parthicum bellum Statius Priscus, & Auidius Cassius, & Marcius Verus per quadriennium; ita vt Babylonem & Mediam peruenirent, & Armeniam vindicarent: partumq; est ipsi nomen *Armenici, Parthici, Medici*; quod etiam Marco Romæ agenti delatum est. Egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiceæ, æstatem apud Daphnen; reliquã partem Antiochiæ. Risui fuit omnibus Syris, quorum multa ioca in theatro in eum dicta exstãt. Vernas in tricliniũ Saturnalibus & diebus festis semper admisit. Ad Euphratem tamen impulsu comitum suorum secundo profectus est. Ephesum etiã rediit, vt Lucillam vxorem missam a patre Marco susciperet: & idcirco maxime, ne Marcus cum ea in Syriam veniret, ac flagitia eius agnosceret. Nam senatui Marcus dixerat, se filiam in Syriam deducturum. Confecto sane bello, regna regibus, prouincias vero comitibus suis regendas dedit. Romam inde ad triumphum inuitus, quod Syriam quasi regnum suum relinqueret, rediit; & pariter cum fratre triumphauit, susceptis a senatu nominibus quę in exercitu acceperat. Fertur præterea ad amicę vulgaris arbitrium in Syria posuisse barbã. vnde in eum a Syris multa sunt dicta. Fuit eius fati, vt in eas prouincias per quas rediit, Romam vsque, luem secum deferre videretur. Et nata fertur pestilentia in Babylonia: vbi de templo Apollinis, ex arcula aurea quam miles forte inciderat, spiritus pestilens euasit: atq; inde Parthos orbemq; complesse. & hoc non Lucii Veri vitio, sed Cassii; a quo contra fidem Seleucia, quæ vt amicos milites nostros receperat, expugnata est. quod quidem inter cæteros etiam Quadratus belli Parthici scriptor, incusatis Seleucenis qui fidẽ primi ruperant, purgat. Habuit hãc reuerentiã Marci Verus, vt nomina quę sibi delata fuerant, cum fratre communicaret die triumphi, quẽ pariter celebrarunt. Reuersus a Parthico bello, minore circa fratrem cultu fuit Verus. Nam & libertis inhonestius indulsit, & multa sine fratre disposuit. His accessit quod, quasi reges aliquos ad triumphũ adduceret, sic histriones eduxit e Syria: quorum præcipuus fuit *Maximinus, quem Paridis nomine

nuncupauit. Villam prætereà exſtruxit in via Clodia famoſiſſimam, in qua permultos dies & ipſe ingenti luxuria debacchatus eſt cum libertis ſuis & amicis paribꝰ; quorum præſentiæ nulla inerat reuerentia. Et Marcum rogauit: qui venit, vt fratri venerabilem morum ſuorum & imitandam oſtenderet ſanctitudinem: & quinq; diebus in eadem villa reſidens, cognitionibus continuis operam dedit, aut conuiuante fratre, aut conuiuia comparante. Habuit & *Agrippum hiſtrionem, cui cognomentum erat Memphi; quem & ipſum e Syria veluti tropæum Parthicum adduxerat; quem Apolauſtum nominauit. Adduxerat ſecũ & fidicinas & tibicines & hiſtriones, ſcurrasq; mimarios & præſtigiatores, & omnia mancipiorum genera quorum Syria & Alexandria paſcitur voluptate: prorſus vt videretur bellum non Parthicum ſed hiſtrionicum confeciſſe. Et *hæc vitæ diuerſitas atq; alia multa, inter Marcum & Verum ſimultates feciſſe, non *aperta veritas indicabat, ſed occultus rumor *inſuſurrabat. Verum illud præcipuum, quod quum Libonem quemdã patruelem ſuum Marcus legatum in Syriam miſiſſet, atq; ille ſe inſolentius quam *verecundius ſenator efferret, dicens, ad *fratrem ſe ſcripturum eſſe ſiquid forte dubitaret, nec Verus præſens pati poſſet, ſubitoq; morbo notis prope veneni exiſtentibus interiſſet, viſum eſt nonnullis, non tamen Marco, quod eius fraude putaretur occiſus. Quæ res ſimultatum auxit rumorem. Liberti multum potuerunt apud Verum, vt in vita Marci diximus, Geminas & Agaclytus; cui dedit inuito Marco Libonis vxorem. deniq; nuptiis *ab Vero celebratis, Marcus conuiuio[non]interfuit. Habuit & alios libertos Verus improbos, *Codem & Eclectum, ceterosque: quos omnes Marcus poſt mortem Veri, ſpecie honoris abiecit, Eclecto retento, qui poſtea Commodũ filium eius occidit. Ad bellum Germanicum (quod Marcus nollet Lucium ſine ſe vel ad bellũ mittere, vel in vrbe dimittere cauſa luxuriæ) ſimul profecti ſunt, atq; Aquileiam venerunt: inuitoque Lucio Alpes transgreſſi; quum Verus apud Aquileiam tantum venatus conuiuatusque eſſet, Marcus autem omnia proſpexiſſet. De quo bello quid per legatos barbarorũ pacem petentium, quid per duces noſtros geſtum ſit, in Marci vita pleniſſime diſputatum eſt. Compoſito autem bello in Pannonia, vrgente Lucio Aquileiam rediret, quod vrbanas deſiderabat Lucius voluptates, in vrbem deſtinatus eſt: ſed non longe ab Altino, ſubito in vehiculo morbo quem apoplexin vocant, correptus Lucius, depoſitus e vehiculo, detracto ſanguine Altinum perductus, quum triduo mutus vixiſſet, apud Altinum perit. Fuit ſermo quod & ſocrum Fauſtinam inceſtaſſet. Et dicitur Fauſtinæ ſocrus dolo, aſperſis oſtreis veneno, exſtinctus eſſe: idcirco quod conſuetudinem quam cum matre habuerat, filiæ prodidiſſet: quamuis & illa fabula quæ in Marci vita poſita eſt, abhorrens a talis viri vita, ſit exorta: quum multi etiam vxori eius, flagitium mortis aſſignent, idcirco quod Fabiæ nimium indulſerat Verus: cuius potentiã vxor Lucii vel Marci ferre non poſſet. Tanta ſane familiaritas inter Lucium & Fabiam ſororem fuit, vt hoc quoque vſurpauerit rumor, quod inierint conſilium ad Marcum e vita tollendum. Idque quum eſſet per Agaclytum libertum proditum Marco, ante aduentum, Lucium Fauſtina nece præuenerat. Fuit decorus corpore, vultu gemmatus, barba prope barbarice demiſſa procerus, & fronte in ſupercilia adductiore venerabilis. Dicitur ſane tantã habuiſſe curam flauentium capillorum, vt capiti auri ramenta reſpergeret, quo magis coma illuminata flaueſceret. Lingua impeditior fuit; aleæ cupidiſſimus, vitæ ſemper luxurioſæ, atq; in pluribus Nero, præter crudelitatem & ludibria. Habuit inter alium luxuriæ apparatum calicem cryſtallinum nomine Volucrem, ex eius equi nomine quem dilexit, humanæ potionis modum ſupergreſſum. Vixit annis quadraginta duobus. Imperauit cum fratre annis vndecim. Illatumque eius corpus eſt Adriani ſepulcro; in quo & Cæſar pater eius naturalis ſepultus eſt. Nota eſt fabula quam Marci non capit vita, quod partem vuluæ veneno illitam, quum eam exſecuiſſet cultro vna parte venenato, Marcus Vero porrexit: ſed hoc nefas eſt de Marco putari, quamuis Veri & cogitata & facta mereantur: quod nos non in medio relinquimus, ſed *totam purgatam confutatamque reſpuimus; quum adhuc poſt Marcum, præter veſtram clementiam, Diocletiane Auguſte, Imperatorem talem nec adulatio videatur potuiſſe confingere.

VVLCA-

VVLCATII GALLICANI V. C.

AVIDIVS CASSIVS,

AD DIOCLETIANVM AVG.

AVIDIVS CASSIVS, vt quidam volunt, ex familia Caſſiorum fuiſſe dicitur; per matrem tamen: *auo genitus Auidio Seuero; qui ordines duxerat, & poſt ad ſummas dignitates peruenerat. cuius Quadratus in hiſtoriis meminit: & quidem grauiter; quum illum ſummum virum & neceſſarium reipubl. aſſerit, & apud ipſum Marcum præualidum. nam iam eo imperante periſſe fatali ſorte perhibetur. Hic ergo Caſſius, ex familia (vt diximus) Caſſiorum qui in C. Iulium conſpirauerant, oderat tacite principatum, nec ferre poterat imperatoriũ nomen: dicebatque eſſe grauius nomen imperii,, quod non poſſet e republ. tolli niſi per alterum imperatorem. Denique tentaſſe in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum; ſed per patrem virum ſanctum & grauem, affectationem tyrannidis latuiſſe, habitum tamen ſemper ducibus ſuſpectum. Vero autem illum paraſſe inſidias, ipſius Veri epiſtola indicat quam inſerui. Ex epiſtola Veri: *Auidius Caſſius auidus eſt imperii; quantum & mihi videtur, & iam inde ſub auo meo patre tuo innotuit: quem velim obſeruari iubeas. Omnia ei noſtra diſplicent: opes non mediocres parat, litteras noſtras ridet. Te philoſopham aniculam, me luxurioſum morionem vocat. Vide quid agendum ſit: ego hominem non odi: ſed vide ne tibi & liberis tuis non bene conſulas, quum tales inter præcinctos habeas qualem milites libenter audiunt, libenter vident.* Reſcriptum Marci de Auidio Caſſio: *Epiſtolam tuam legi, & ſollicitam potius quam imperatoriam, & non noſtri temporis. Nam ſi ei diuinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiamſi velimus. Scis enim proaui tui dictum*, Succeſſorem ſuum nullus occidit. *ſin minus, ipſe ſponte ſine noſtra crudelitate fatales laqueos inciderit. Adde quod non poſſumus reum facere quem nullus accuſat, & (vt ipſe dicis) milites amant. Deinde in cauſſis maieſtatis hæc natura eſt, vt videantur vim pati etiam quibus probatur. Scis enim ipſe quid auus tuus Adrianus dixerit*, Miſera conditio imperatorum, quibus de affectata tyrannide niſi occiſis non poteſt credi. *Eius autem exemplum ponere quam Domitiani, qui hoc primus dixiſſe fertur, malui. Tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum auctoritatis quantum debent. Sibi ergo habeat ſuos mores; maxime quum bonus dux ſit & ſeuerus, & fortis, & reipubl. neceſſarius. Nam quod dicis, liberis meis cauendum eſſe morte illius, plane liberi mei pereant ſi magis amari merebitur Auidius quam illi, & ſi reipubl. expedit Caſſium viuere quam liberos Marci.* Hæc de Caſſio Verus, hæc Marcus. Sed nos hominis naturam & mores breuiter explicabimus. Neque enim plura de his ſciri poſſunt quorum vitam illuſtrare nullus audet, eorum cauſa a quibus oppreſſi fuerint. Addemus autem quemadmodum ad imperium venerit, & quemadmodum ſit occiſus, & vbi victus. Propoſui enim Diocletiane Auguſte, omnes qui *Imperatorum nomen ſiue iuſte ſiue iniuſte habuerunt, in litteras mittere; vt omnes purpuratos Auguſtos cognoſceres. Fuit his motibus vt nonnumquam trux & aſper videretur, aliquando mitis & lenis; ſæpe religioſus, alias contemptor ſacrorum; auidus vini, *interim abſtinens; cibi appetens, & inediæ patiens; veneris cupidus, & caſtitatis amator. Nec defuere qui illum *Catilinam* vocarent; quum & ipſe ſe ita gauderet appellari, addens futurum ſe Sergium, ſi dialogiſtam occidiſſet; Antoninum hoc nomine ſignificans: qui tantum enituit in philoſophia, vt iturus ad bellum Marcomannicum, timentibus cunctis nequid fatale proueniret, rogatus ſit non adulatione ſed ſerio, vt præcepta philoſophiæ ederet: nec ille timuit, ſed per ordinẽ parænefeos, hoc eſt præceptionum, per triduum diſputauit. Fuit præterea diſciplinæ militaris Auidius Caſſius tenax, & qui ſe *Marium* dici vellet. Quoniam de ſeueritate illius dicere cœpimus, multa exſtãt crudelitatis potius quam ſeueritatis eius indicia. Nam primũ milites qui aliquid prouincialibus *tuliſſent per vim, in illis ipſis locis in quib. peccauerant, in crucem ſuſtulit. Primus etiam id ſupplicii genus inuenit, vt ſtipitem gran-

dem poneret pedum octoginta & centum,*id eſt materiã,& a ſummo vſq; ad imum damnatos ligaret; & ab imo focum apponeret, incenſisque aliis alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluentem mergi iubebat, vel in mare. Idem multis deſertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites; dicens maius exemplum eſſe viuentis miſerabiliter criminoſi, quam occiſi. Quum exercitum duceret, & inſcio ipſo manus auxiliaria centurionibus ſuis auctoribus, tria milia Sarmatarum negligentius agentiũ in Danubii ripis occidiſſent, & cum præda ingenti ad eum rediſſent, ſperãtibus centurionibus præmium, quod perparua manu tantum hoſtiũ, ſegnius agentibus tribunis & ignorantibus, occidiſſent, rapi eos iuſſit & in crucem tolli, ſeruiliq; ſupplicio affici; quod exemplũ non exſtabat: dicens euenire potuiſſe vt eſſent inſidię, ac periret Romani imperii reuerentia Et quum ingens ſeditio in exercitu exorta eſſet, proceſſit nudus, campeſtri ſolo tectus; & ait: *Percutite* (inquit) *me, ſi audetis; & corruptæ diſciplinæ facinus addite.* Tunc conquieſcentibus cunctis meruit timeri, quia non timuit. Quæ res tantum diſciplinæ Romanis addidit, tantum terroris barbaris iniecit, vt pacem annorum centum ab Antonino abſente peterent: ſiquidem viderant damnatos Romani ducis iudicio etiam eos qui contra fas vicerant. De hoc multa grauia contra militum licentiam facta inueniuntur apud Æmilium Parthenianum; qui affectatores tyrannidis iam inde a veteribus hiſtoriæ tradidit. Nam & virgis * cæſos in foro & in mediis caſtris, ſecuri percuſſit, qui ita meruerunt; & manus multis amputauit. Et præter laridum ac * bucellatum atque acetum, militem in expeditione[quidquam]portare prohibuit: & ſi aliud quippiam reperit, luxuriem non leui ſupplicio affecit. Extat de hoc epiſtola diui Marci ad præfectum ſuum talis: *Auidio Caſſio legiones Syriacas dedi, diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes: quas totas excaldantes ſe reperiſſe Cæſonius Vectilianus ſcripſit. & puto me non erraſſe; ſiquidem & tu notum habeas Caſſium, hominem Caſſianæ ſeueritatis & diſciplinæ. neque enim milites regi poſſunt niſi in vetere diſciplina. Scis enim verſum a bono poeta dictum & omnibus frequentatum*, Moribus antiquis res ſtat Romana virisque. *Tu tantum fac adſint legionibus abunde commeatus. quos (ſi bene Auidium noui) ſcio non perituros.* Præfecti ad Marcum: *Recte conſuluiſti, mi domine; quod Caſſium præfeciſti Syriacis legionibus. Nihil enim tam expedit quã homo ſeuerior Græcanicis militib. Ille ſane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo, & ſinu, militi excutiet. Annona militaris omnis parata eſt, neq; quidquã deeſt ſub bono duce: non enim multum aut quæritur aut impeditur. Nec fefellit de ſe iudicium habitum.* Nam ſtatim & ad ſigna edici iuſſit, & programma in parietibus fixit, vt ſiquis cinctus inueniretur apud Daphnen, discinctus rediret. Arma militum ſeptima die ſemper reſpexit, veſtimenta etiam & calciamenta & ocreas: delicias omnes de caſtris ſubmouit: iuſſitque eos hyemem ſub pellibus agere, niſi corrigerent ſuos mores: & egiſſent, niſi honeſtius vixiſſent. Exercitium ſeptimi diei fuit omnium militum, ita vt ſagittas mitterent & armis luderent. Dicebat enim, miſerum eſſe, quum exercerentur athletæ, venatores & gladiatores, non exerceri milites; quibus minor eſſet futurus labor, ſi conſuetus eſſet. Ergo correcta diſciplina, & in Armenia & in Arabia & in Ægypto res optime geſſit: amatusque eſt ab omnibus orientalibus, & ſpeciatim ab Antiochenſibus: qui etiam imperio eius conſenſerunt; vt docet Marius Maximus in vita diui Marci. Nam & quum Bucolici milites per Ægyptum grauia multa facerent, ab hoc retuſi ſunt; vt idem Marius Maximus refert in eo libro quem ſecundum de vita * Marci & Antonini edidit. Hic Imperatorem ſe in oriente appellauit, vt quidam dicunt, Fauſtina volente; quæ valetudini Marci iam diffidebat, & timebat ne infantes filios tueri ſola non poſſet, atque aliquis exſiſteret qui capta ſtatione regia infantes de medio tolleret. Alii autem dicunt hanc artem adhibuiſſe militibus & prouincialibus Caſſium contra Marci amorem, vt ſibi poſſet conſentiri;*quo diceret Marcum diem ſuum obiiſſe. Nam & Diuum eum appellaſſe dicitur; vt deſiderium illius leniret. Imperatorio * nomine quum proceſſiſſet, eum qui ſibi aptauerat ornamenta regia, ſtatim præfectum prætorii fecit; qui & ipſe occiſus eſt, Antonino inuito, ab exercitu: qui & Metianum, cui erat commiſſa Alexandria, quique conſenſerat ſpe participatus Caſſio, inuito atque ignorante Antonino, interemit.

Nec

Nec tamen Antoninus grauiter est iratus, rebellione cognita; nec in eius liberos aut affectus sæuiit. Senatus illũ hostẽ appellauit, bonaq; eius proscripsit; quæ Antoninus in priuatum ærarium congeri noluit. quare senatu præcipiente in ærarium publicũ sunt relata. Nec Romæ terror defuit, quum quidã Auidium Cassium dicerent, absente Antonino, qui nisi a voluptariis vnice amabatur, Romam esse venturum, atq; vrbem tyrannice direpturum; maxime senatorum causa, qui eum hostem iudicauerant bonis proscriptis. Et amor Antonini hoc maxime enituit, quod consensu omnium, præter Antiochenses, Auidius interemptus est: quem quidẽ occidi non iussit, sed passus est; quum apud cunctos clarum esset, si potestatis suæ fuisset, parsurũ illi fuisse. Caput eius ad Antoninum quum delatum esset, ille non exsultauit, non elatus est: sed etiam doluit ereptam sibi esse occasionem misericordiæ, quum diceret, se viuum illum voluisse capere, vt illi exprobraret beneficia sua, eumq; seruaret. Denique quum quidam diceret, reprehendendum Antoninum quod tam mitis esset in hostem suum, eiusque liberos & affectus, atq; omnes quos conscios tyrannidis repperisset, addente illo qui reprehendebat, *Quid si ille fecisset?* dixisse dicitur, *Non sic deos coluimus, nec sic viuimus, vt ille nos vinceret.* Enumerauit deinde, omnes principes qui occisi essent, habuisse caussas quibus mererentur occidi; nec quemquã facile bonũ vel victum a tyranno vel occisum; dicens, meruisse Neronem, debuisse Caligulam; Othonem & Vitelliũ nec imperare voluisse. Nam de* Pertinace & Galba paria sentiebat, quum diceret, *In Imperatore auaritiam esse acerbissimum malum.* Denique non Augustum, non Traianum, non Adrianum, non patrem suum, a rebellibus potuisse superari; quum & multi fuerint, & ipsis* vel inuitis vel insciis exstincti. Ipse autẽ Antoninus a senatu petiit ne grauiter in conscios defectionis animaduerteretur, eo ipso tempore quo rogauit ne quis senator temporibus suis capitali supplicio afficeretur: quod illi maximum amorem conciliauit. Deniq; paucissimis centurionibus punitis, deportatos reuocari iussit. Antiochensibus, qui Auidio Cassio consenserant; sed & aliis ciuitatibus quæ illum iuuerant, ignouit: quum primo Antiochensibus grauiter iratus esset, hisq; spectacula sustulisset & multa alia ciuitatis ornamenta; quæ postea reddidit. Filios Auidii Cassii, Antoninus Marcus parte media paterni patrimonii donauit; ita vt filias eius auro, argento, & gemmis honestaret. Nam & Alexandriæ filiæ Cassii & genero Druentiano, liberã euagandi vbi vellent potestatẽ dedit: vixeruntq; non quasi tyranni pignora, sed quasi senatorii ordinis in summa securitate: quum illis etiam in lite obiici fortunã propriæ vetuisset domus, damnatis aliquibus ob iniuriam * quod in eos petulantes fuissent; quos quidem amitæ suæ marito cõmendauit. Si quis autem omnem hanc historiam scire desiderat, legat Marii Maximi secundũ librum De vita Marci, in quo ille ea dicit quæ solum Marcus mortuo iam Vero egit. tunc enim Cassius rebellauit; vt probat epistola missa ad Faustinã; cuius hoc exemplum est: *Verus mihi de Auidio verum scripserat, quod cuperet imperare. Audisse enim te arbitror* quod ærusca tores de eo nuntiarent. Veni igitur in Albanum, vt tractemus omnia diis volentibus, nihil timens.* Hic autẽ apparet, Faustinam ista nescisse; quũ dicat Marius, infamari eam cupiens, quod ea conscia Cassius imperium sumpsisset. Nam & ipsius epistola exstat ad Verum, qua vrget Marcum vt in eum grauiter vindicet. Exemplum epistolæ Faustinæ ad Marcum: *Ipsa in Albanum cras, vt iubes, mox veniam: tamen iam hortor vt, si amas liberos tuos, istos* rebelliones acerrime prosequaris. Male enim assueuerunt & duces & milites: qui nisi opprimantur, opprimẽt.* Item alia epistola eiusdem Faustinæ ad Marcum: *Mater mea Faustina patrem tuum Pium eiusdem in defectione Celsi sic hortata est, vt pietatem primum circa suos seruaret, * sic circa alienos.* Non enim pius est Imperator qui non cogitat vxorem & filios. *Commodus noster vides in qua ætate sit: Pompeianus gener, & senior est & peregrinus. Vide quid agas de Auidio Cassio & de eius consciis. Noli parcere hominibus qui tibi non pepercerunt; & nec mihi nec filiis nostris parcerent, si vicissent. Ipsa iter tuum mox consequor: quia Fadilla nostra ægrotabat, in Formianum venire non potui. Sed si te Formiis inuenire non potero, assequar Capuam: quæ ciuitas & meam & filiorum nostrorum ægritudinem poterit adiuuare. Soteridam medicum in Formianum vt dimittas rogo: ego autem* Pisitheo nihil credo, qui puellæ virgini curationem nescit adhibere. Signatas mihi litteras Cal-*

purnius dedit: ad quas rescribam, si tardauero, per Cacilium senem spadonem, hominem (vt scis) fidelem: cui verbo mandabo quid vxor Auidii Cassii, & filii, & gener, de te iactare dicantur. Ex his litteris intelligitur Cassio Faustinam conscium non fuisse; quinetiam supplicium eius grauiter exegisse: siquidem Antoninum quiescentem & clementiora cogitantem, ad vindictæ necessitatem impulit. Qui Antoninus quid rescripserit, subdita epistola perdocebit: *Tu quidem mea Faustina religiose pro marito & pro nostris liberis agis. Nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris vt in Auidii conscios vindicem. Ego vero & eius liberis parcam, & genero & vxori; & ad senatum scribam ne aut proscriptio grauior sit, aut pœna crudelior.* Non enim quidquam est quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus quam clementia. *Hæc Cæsarem deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc patrem tuum in primis Pii nomine ornauit. Denique si ex mea sententia de bello iudicatum esset, nec Auidius esset occisus. Esto igitur secura: dii metuentur, diis pietas mea cordi est. Pompeianum nostrum in annum sequentem consulem dixi.* Hæc Antoninus ad coniugem. Ad senatum autem qualem orationem miserit, interest scire ex oratione M. Antonini. *Habetis igitur P. C. pro gratulatione victoriæ generum meum consulem, Pompeianum dico: cuius ætas olim * remuneranda fuerat consulatu, nisi viri fortes interuenissent, quibus reddi debuit quod a republ. debebatur. Nunc quod ad defectionem Cassianam pertinet, vos oro atque obsecro P. C. vt censura vestra deposita, meam pietatem clementiamq́; seruetis, imo vestram: neque quemquam vllum senatus occidat. nemo senatorum puniatur, nullus fundatur viri nobilis sanguis: deportati redeant; proscripti bona recipiant. Vtinam possem multos etiam ab inferis excitare. Non enim vmquam placet in Imperatore vindicta sui doloris: quæ etsi iustior fuerit, acrior videtur. Quare filiis Auidii Cassii & genero & vxori veniam dabitis. Et quid dico veniam? quum illi nihil fecerint. Viuant igitur securi, scientes sub Marco se viuere. Viuant in patrimonio parentũ pro parte donato: auro, argento, vestibus fruantur: sint diuites, sint securi, sint vagi & liberi, & per ora omnium vbique populorum circumferant meæ, circumferant vestræ pietatis exemplum. Nec magna hæc est P. C. clementia, veniam proscriptorum liberis & coniugibus dari. Ego vero a vobis peto, vt conscios senatorii ordinis & equestris, a cæde, a proscriptione, a timore, ab infamia, ab inuidia, & postremo ab omni vindicetis iniuria: detisque hoc meis temporibus, vt in caussa tyrannidis qui in tumultu cecidit, probetur occisus.* Hanc eius clementiam senatus his acclamationibus prosequutus est; *Antonine pie, dii te seruent. Antonine clemens, dii te seruent. Antonine clemens, dii te seruent. Tu noluisti quod licebat; nos fecimus quod decebat. Commodo imperium iustum rogamus; progeniem tuam robora. Fac securi sint liberi tui: bonũ imperiũ nulla vis lædit. Commodo Antonino tribunitiã potestatẽ rogamus: præsentiam tuã rogamus, philosophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuæ, nobilitatis tuæ, innocentiæ tuæ. Vincis inimicos, hostes exsuperas: dii te tuentur.* & reliqua. Vixerunt igitur posteri Auidii Cassii securi, & ad honores admissi sunt. Sed eos Commodus Antoninus post excessum diui patris sui, omnes viuos incendi iussit; quasi in factione deprehensos. Hæc sunt quæ de Cassio Auidio comperimus: cuius ipsius mores (vt supra diximus) varii semper fuerunt, sed ad censuram crudelitatemque propensiores: qui si obtinuisset imperium, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed vtilis & optimus Imperator. Nam exstat epistola eius ad generũ suum iam Imperatoris huiusmodi: *Misera respubl. quæ istos diuitiarũ cupidos & diuites patitur misera. Marcus homo sane optimus: qui dum clemens dici cupit, eos patitur viuere quorum ipse non probat vitam. Vbi L. Cassius, cuius nos frustra tenet nomẽ? Vbi Marcus ille Cato Censorius? Vbi omnis disciplina maiorũ? quæ olim quidẽ intercidit, nunc vero nec quæritur. Marcus Antoninus philosophatur, & quærit de clemẽtia, & de animis, & de honesto & iusto; nec sentit pro republ. Vides multis opus esse gladiis, multis elogiis, vt in antiquum statum publica forma reddatur. Ego vero istis præsidibus prouinciarum. an ego proconsules, an ego præsides putem, qui ob hoc sibi a senatu & ab Antonino prouincias datas credũt, vt luxurientur, vt diuites fiant? Audisti præf. prætorii nostri philosophi, ante triduum quam fieret, mendicum & pauperem; sed subito diuitem factum. Vnde quæso, nisi de visceribus reipubl. prouincialiumque fortunis? Sint sane diuites, sint locupletes: ærarium publicum* refercient. tantum dii faueant bonis partibus. reddant Cassiani reipubl. principatum.* Hæc epistola eius indicat quam seuerus & quam tristis futurus fuerit Imperator.

ÆLII

ÆLII LAMPRIDII

COMMODVS ANTONINVS, AD DIOCLETIANVM AVG.

DE Commodi Antonini parentibus,* in vita Marci Antonini satis est disputatum. Ipse autem natus est apud Lanuuium cum fratre Antonino* Gemino, pridie Cal. Septemb. patre patruoque COSS. vbi & auus maternus dicitur natus. Faustina quum esset Commodo cum fratre prægnans, visa est in somnis serpentes parere: sed ex his vnum ferociorem. Quum autẽ peperisset Commodum atq; Antoninum, Antoninus quadrimus est elatus; quem parem astrorum cursu Commodo mathematici promittebant. Mortuo igitur fratre, Commodum Marcus & suis pręceptis & etiam magnorum atque optimorum virorum erudire conatus est. Habuit litteratorem Græcum,* Onesicritum: Latinum, Capellam Antistium: orator ei Atteus Sanctus fuit. Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. *Tantum valet aut ingenii vis, aut eorum qui in aula institutores habentur.* Nam a prima statim pueritia, turpis, improbus, crudelis, libidinosus; ore quoq; pollutus & constupratus fuit: iam in his artifex quæ* stationis Imperatoriæ non erant, vt calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram denique & gladiatorem se perfectum ostenderet. Auspicium crudelitatis apud Centumcellas dedit anno ætatis XII. Nam quum tepidius forte lotus esset, balneatorem in fornacem coniici iussit: quando a pædagogo, cui hoc iussum fuerat, veruecina pellis in fornace consumpta est; vt fidem pœnę de fœtore nidoris impleret. Appellatus est autem Cæsar puer cum fratre [suo] Seuero: XIIII ætatis anno in collegium sacerdotum adscitus est. Cooptatus inter tres solos principes iuuentutis quum togam sumpsit: adhuc in prætexta puerili congiarium dedit, atque ipse in basilica Traiani præsedit. Indutus autem toga est Nonarũ Iuliarum die; quo in terris Romulus non apparuit, & eo tempore quo Cassius a Marco desciuit. Profectus est, cõmendatus militibus, cum patre in Syriam & AEgyptum; & cum eo Romam rediit. Post hæc, venia legis* annariæ impetrata COS. est factus: & cum patre Imperator est appellatus V. Cal. Decembr. die, Pollione & Apro COSS. & triumphauit cum patre: nam & hoc patres decreuerant. Profectus est cum patre & ad Germanicum bellũ. Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit; pessimos quosq; detinuit, & submotos vsque ad ægritudinem desiderauit. quibus per patris mollitiem restitutis, popinas & ganeas in palatinis semper ædibus fecit: neque vmquam pepercit vel pudori vel sumptui. In domo aleam exercuit. Mulierculas formæ scitioris, vt prostibula mancipia* lupanarium ad ludibrium pudicitiæ contraxit. Imitatus etiam propolas circumforaneos, equos curules sibi comparauit. Aurigæ habitu currus rexit, gladiatoribus conuixit, aquam gessit vt lenonum minister. vt probris natum magis quam ei loco crederes ad quem eum fortuna prouexit. Patris ministeria seniora submouit, amicos senes abiecit. Filium Saluii Iuliani, qui exercitibus præerat, ad impudicitiam frustra tentauit, atque exinde Iuliano tetendit insidias. Honestissimos quosque, aut per cõtumeliam, aut per honorem indignissimum, abiecit. Appellatus est a mimis quasi obstupratus: eosdemque ita vt non apparerent, subito deportauit. Bellum etiam quod pater pene confecerat, regibus hostium addictus remisit, ac Romam reuersus est. Romam vt rediit, subactore suo* Antero post se in curru locato, ita triumphauit, vt eum* sæpius ceruice reflexa publice oscularetur: etiam in orchestra hoc idem fecit. Et quum potaret in lucem,* helluareturq; viribus Romani imperii, vespera etiam per tabernas ac lupanaria volitauit. Misit homines ad prouincias regendas, vel criminum socios, vel a criminosis commendatos. In senatus odium ita venit, vt & ipse crudeliter in tanti ordinis perniciem sæuiret, fieretque contemptui. Crudelis vita Commodi Quadratum & Lucillam compulit ad eius interfectionem consilia inire non sine præf. præt. * Tarrutii Paterni consilio.

Datum autem est negotium peragendæ necis Claudio Pompeiano propinquo. qui ingressus ad Commodum districto gladio, quum faciendi potestatem habuisset, in hæc verba prorumpens, *Hunc tibi pugionem senatus mittit*: detexit facinus fatuus, nec impleuit; multis cum eo participantibus caussam. Post hæc interfecti sunt *Pompeianus primo & Quadratus: dein * Naibana atque Norbanus & Paralius; & mater eius Lucilla in exsilium exacta. Quum præf. præt. vidissent Commodum in tantum odium incidisse, obtentu Anteri, cuius potentiam * præf. præt. ferre non poterant, vrbane Anterum eductum a palatio sacrorum causa, & redeuntem in hortos suos, per * frumentarios occiderũt. Id vero grauius quam de se ipso Commodo fuit. Paternum autem, & huius cædis auctorem, & (quantum videbatur) paratæ necis Commodi conscium, & interuentorem ne coniuratio latius puniretur, instigante Tigidio, per * laticlaui honorem a præfecturæ administratione submouit. Post paucos dies insimulauit eum coniurationis; quum diceret ob hoc promissam Iuliani filio filiam Paterni, vt in Iulianum transferretur imperium. Quare & Paternum & Iulianum & Vitruuium Secundum Paterni familiarissimum, qui epistolas imperatorias curabat, interfecit. Domus præterea Quintiliorum omnis exstincta, quod Sextus * Cocidiani filius, specie mortis ad defectionem diceretur euasisse. Interfecta & Vitrasia Faustina, & Velius Rufus, & Egnatius Capito consularis. In exsilium autem acti sunt * AEmilius Iunctus & Attilius Seuerus COSS. & in multos alios varie sæuitum. Post hæc Commodus numquam facile in publicum processit: neque quidquam sibi nuntiari passus, nisi quod Perennis ante tractasset. Perennis autem, Commodi animum persciens, inuenit quemadmodum ipse potens esset. Nam persuasit Commodo vt ipse deliciis vacaret, idem vero Perennis curis incumberet: quod Commodus lætanter accepit. Hac igitur lege viuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque delectu ad formæ speciem conciliauerat, trecentisque aliis puberibus exoletis, quos æque ex plebe ac nobilitate, * nuptusque forma disceptatrice collegerat, in palatio per conuiuia & balneas bacchabatur. Inter hæc habitu victimarii, victimas immolauit: in harena rudibus inter * cubicularios gladiatores pugnauit, lucentibus aliquando mucronibus. Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicauit: quos voluit interemir, spoliauit plurimos, omnia iura subuertit, prædam omnem in sinum contulit. Ipse autem Commodus Lucillam sororem, quum eam * compressisset, occidit: sororibus dein suis cæteris (vt dicitur) constupratis, consobrina patris complexibus suis coniuncta, vni etiam ex concubinis matris nomen imposuit & vxoris. quam deprehensam in adulterio exegir, exactam relegauit, & postea occidit. Ipsas concubinas suas sub oculis suis stuprari iubebat. Nec irruentium in se iuuenum carebat infamia; * omni parte corporis, atque ore, in sexum vtrumque pollutus. Occisus est eo tempore etiam Claudius, quasi a latronibus; cuius filius cum pugione quondam ad Commodum ingressus est: multique alii senatores sine * iudicio interempti, fœminæ quoque diuites. Et nonnulli per prouincias a Perenni ob diuitias insimulati, spoliati sunt, vel etiam interempti. His autem quibus deerat ficti criminis * appositio, obiiciebatur quod scribere * voluissent Commodum heredem. Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces, in filium suum Perennis referebat. Hic tamen Perennis, qui tantum potuit, subito, quod bello Britannico militibus equestris loci viros præfecerat, amotis senatoribus, prodita re per legatos, exercitus hostis appellatus, lacerandusque militibus est deductus. In cuius potentiæ locum Cleandrum ex cubiculariis subrogauit. Multa sane post interfectum Perennem eiusque filium, quasi a se non gesta rescidit, velut in integrum restituens. Et hanc quidem pœnitentiam scelerum vltra triginta dies tenere non potuit, grauiora per Cleandrum faciens quam fecerat per supra dictum Perennem. Et in potentia quidem Cleander Perenni successerat: in præfectura vero Niger, qui sex tantum horis præfectus prætorii fuisse perhibetur. Mutabantur enim præfecti prætorii per horas ac dies, Commodo peiora omnia quam fecerat ante, faciente. Fuit item * Marcius Quartus præfectus præt. diebus quinque. Horum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt, aut occisi. Ad cuius nutum etiam libertini in senatum atque in patricios * lecti sunt: tuncque primum vigintiquin-

gintiquinque c o s s. in vnum annum, venditæque omnes prouinciæ. Omnia Cleander pecunia venditabat: reuocatos de exſilio dignitatibus ornabat; res iudicatas reſcindebat: qui tantum per ſtultitiam Commodi potuit, vt * Byrrum ſororis Commodi virum reprehendentem, nuntiantemque Commodo quæ fiebant, in ſuſpicionem regni affectati traheret & occideret, multis aliis qui Byrrum defendebant, pariter interemptis. Præfectus etiã Ebutianus inter hos eſt interemptus: in cuius locũ ipſe Cleander cum aliis duobus quos ipſe delegerat, præfectus eſt factus. Tuncque primum tres præf. prætor. fuere; inter quos libertinus qui a pugione appellatus eſt. Sed & Cleandro dignus tamdem vitæ finis impoſitus. Nam quum inſidiis illius Arrius Antoninus fictis criminibus in * Attali gratiam, quem in proconſulatu Aſiæ damnauerat, eſſet occiſus, nec eam tum inuidiam populo ſæuiente Commodus ferre potuiſſet, plebi ad pœnam donatus eſt: quum etiam Apolauſtus, aliique liberti aulici pariter interempti ſunt. Cleander inter cetera etiam concubinas eius conſtuprauit; de quibus filios ſuſcepit, qui poſt eius interitum cum matribus interempti ſunt. In cuius locum Iulianus & Regillus ſubrogati ſunt: quos & ipſos poſtea pœnis affecit. His occiſis, interemit * Seruilium & Dulium Silanos cum ſuis: mox Anitium Lupum, & Petronios Mamertinum & Suram, filiumque Mamertini Antoninum ex ſorore ſua genitum. Et poſt eos ſex ſimul ex conſulatibus, * Allium Fuſcũ, Cælium Felicem, Luceium Torquatum, * Lartium Eurupianum, Valerium Baſſianum, Pactuleium Magnum cum ſuis: atque in Aſia Sulpicium Craſſum proconſulem, & Iulium Proculum cum ſuis, Claudiumque Lucanum conſularem, & conſobrinam patris ſui Fauſtinam Anniam in Achaia, & alios infinitos. Deſtinauerat & alios quatuordecim occidere, quum ſumptus eius iniuriis Romani imperii ſuſtineri non poſſent. Inter hæc Commodus, ſenatu ſemet tradente, quum adulterum matris conſulem deſignaſſet appellatus eſt *Pius*; quum occidiſſet Perennem, appellatus eſt *Felix*. Inter plurimas cædes multorum ciuium, quaſi quidam nouus Sylla, idem Commodus ille Pius, ille Felix, finxiſſe etiam quãdam contra ſe coniurationem dicitur, vt multos occideret. Nec alia vlla fuit defectio præter Alexandri, qui poſtea ſe & ſuos interemit & ſororis Lucillæ. Appellatus eſt Commodus etiam *Britannicus* ab adulatoribus; quum Britanni etiam Imperatorem contra eum deligere voluerint. Appellatus eſt etiã *Romanus Hercules*; quod feras Lanuuii in amphitheatro occidiſſet. Erat enim hæc illi conſuetudo, vt domi beſtias interficeret. Fuit præterea ea dementia, vt vrbem Romam, *coloniam Commodianam* vocari voluerit: * cui furor dicitur inter * delenimenta Marciæ iniectus. Voluit etiam in circo quadrigas agitare. Dalmaticatus in publico proceſſit; atque ita ſignum quadrigis emittendis dedit. Et eo quidem tempore quo ad ſenatum retulit de Commodiana facienda Roma, non ſolum ſenatus hoc libenter accepit per irriſionem, (quantum intelligitur) ſed etiam ſeipſum Commodianum vocauit; Commodum Herculem & Deum appellans. Simulauit ſe & in Africam iturum, vt ſumptum itinerarium exigeret: & exegit, eumque in conuiuia & aleam conuertit. * Motilenum præf. præt. per ficus veneno interemit. Accepit ſtatuas in Herculis habitu; eique immolatum eſt vt deo. Multos præterea parauerat interimere: quod per * paruulum quemdam proditum eſt, qui tabulam e cubiculo eiecit, in qua occidendorum erant nomina ſcripta. Sacra Iſidis coluit, vt & caput raderet, & Anubin portaret. Bellonæ ſeruientes vere * exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis. Iſiacos vero pineis vſque ad perniciem pectus tundere cogebat. Quum Anubin portaret, capita Iſiacorum grauiter obtundebat ore ſimulacri. Claua non ſolum leones in veſte muliebri & pelle leonina, ſed etiam multos homines afflixit. Debiles pedibus, & eos qui ambulare non poſſent, * in gigantum modum formauit; ita vt a genibus de pannis & linteis quaſi dracones digererentur: eoſdemque ſagittis confecit. Sacra Mithriaca homicidio vero polluit; quum illic aliquid ad ſpeciem timoris vel dici vel fingi ſoleat. * Etiam puer, & guloſus & impudicus fuit. Adoleſcens omne genus infamauit hominum quod erat ſecum, & ab omnibus eſt infamatus. Irridentes ſe, feris obiiciebat. Eum etiam qui Tranquilli librum vitam Caligulæ continentem legerat, feris obiici iuſſit: quia eumdem diem natalis habuerat quem & Caligula. Siquis ſane ſe

mori velle prædixiſſet, hunc inuitum præcipitari iubebat. In iocis quoque perniciosus. nam eum quem vidiſſet albeſcentes inter nigros capillos quaſi vermiculos habere, ſturno appoſito, qui ſe vermes ſectari crederet, capite ſuppuratum reddebat. *Obtonſi oneris pinguem hominem medio ventre diſſecuit; vt eius inteſtina ſubito funderentur. Monopodios & *luſcinios, eos quibus aut ſingulos *tuliſſet oculos aut ſingulos pedes fregiſſet, appellabat. Multos præterea paſſim exſtinxit: alios, quia barbarico habitu occurrerant: alios, quia nobiles & ſpecioſi erant. Habuit in deliciis homines appellatos nominibus verendorum vtriusque ſexus; quos libentius ſuis oculis applicabat. Habuit & hominem pene prominente vltra modum animalium; quem Onon appellabat; ſibi cariſſimum; quem & ditauit, & ſacerdotio Herculis ruſtici præpoſuit. Dicitur ſæpe precioſiſſimis cibis humana ſtercora miſcuiſſe, nec abſtinuiſſe guſtu, aliis (vt putabat) irriſis. Duos gibbos retortos in lance argentea ſibi ſinapi perfuſos exhibuit; eoſdemque ſtatim promouit ac ditauit. Præf. præt. ſuum Iulianum togatum, præſente officio ſuo, in piſcinam detruſit: quem ſaltare etiam nudum ante concubinas ſuas iuſſit quatientem cymbala, deformato vultu. Genera leguminum coctorum ad conuiuium propter luxuriæ continuationem *raro vocauit. Lauabat per diem ſepties atque octies; & in ipſis balneis edebat. Deorum templa polluit ſtupris & humano ſanguine. Imitatus eſt & medicũ, vt ſanguinẽ hominibus emitteret ſcalpris feralibus. Menſes quoq; in honorẽ eius pro Auguſto *Commodũ*, pro Septemb. *Herculẽ*, pro Octobri *Inuictũ*, pro Nouembri *Exſuperatorium*, pro Decembri *Amazonium*, ex ſigno ipſius adulatores vocabant. *Amazonius* aũt vocatus eſt ex amore concubinæ ſuæ Marciæ, quã pictã in Amazone diligebat: propter quã & ipſe Amazonico habitu in arenã Romanã procedere voluit. Gladiatorum etiã certamen ſubiit, & nomina gladiatorũ recepit eo gaudio quaſi acciperet triumphalia. Ludum ſemper ingreſſus eſt: & quoties ingrederetur, publicis monumentis indi iuſſit. Pugnaſſe autem dicitur ſeptingenties tricies quinquies. Nominatus inter Cæſares quarto Iduum Octobrium, quas Herculeas poſtea nominauit, Pudente & Pollione COSS. Appellatus *Germanicus*, Idibus Herculeis, Maximo & Orphito COSS. Aſſumptus eſt in omnia collegia ſacerdotalia ſacerdos, XIII Calendas Inuictas, Piſone & Iuliano COSS. Profectus in Germaniam XIIII Calendas AElias, vt poſtea nominauit, iiſdem COSS. Togam virilem accepit cum patre: appellatus Imperator V Calendas Exſuperatorias, Pollione iterum & Apro COSS. Triumphauit X Calendas *Amazonias, iiſdem COSS. Iterum profectus III Nonas Commodias, Orphito & Rufo COSS. Datus in perpetuum ab exercitu & ſenatu in domo palatina Commodiana conſeruandus, XI Calendas Romanas, Præſente iterum COS. Tertio meditans de profectione, a ſenatu & populo ſuo retentus eſt. Vota pro eo facta ſunt Nonis Piis, Fuſciano iterum COS. Inter hæc refertur in litteras, pugnaſſe illum ſub patre trecenties ſexagies quinquies: Item poſtea *tantum palmarum gladiatoriarum confeciſſe, vel victis retiariis vel occiſis, vt mille contingeret. Ferarum autem diuerſarum manu ſua occidit multa milia, ita vt elephantos occideret. Et hæc fecit ſæpe ſpectante populo Romano. Fuit autem validus ad hæc, alias debilis & infirmus, vitio etiam inter inguina prominenti; ita vt eius tumorem per ſericas veſtes populus Romanus agnoſceret. Verſus in eum multi ſcripti ſunt; de quibus etiam in opere ſuo Marius Maximus gloriatur. Virium ad conficiendas feras tantarũ fuit, vt elephantum conto transfigeret; & orygis cornu haſta transmiſerit; & ſingulis ictibus multa milia ferarum ingentium conficeret. Impudentiæ tantæ fuit, vt cum muliebri veſte in amphitheatro vel theatro ſedens, publice ſæpiſſime biberit. Victi ſunt ſub eo tamen, quum ille ſic viueret, per legatos, Mauri, victi Daci, Pannoniæ quoque compoſitæ: in Britannia, in *Germania & in Dacia imperium eius recuſantibus prouincialibus. Quæ omnia iſta per duces ſedata ſunt. Ipſe Commodus in ſubſcribendo tardus & negligens, ita vt libellis vna forma multis ſubſcriberet: in epiſtolis autem plurimis, *Vale* tantum ſcriberet. Agebanturque omnia per alios, qui etiam condemnationes *in ſinum vertiſſe dicuntur. Per hanc autem negligentiam, quum & annonam vaſtarent ii qui tunc rempub. gerebant, etiam inopia ingens Romæ exorta eſt quum fruges non deeſſent: & eos

& eos quidem qui omnia vaſtabant, poſtea Commodus occidit atque proſcripſit. Ipſe vero ſeculum aureum, *Commodianum* nomine aſſimulans, vilitatem propoſuit, ex qua maiorem penuriam fecit. Multi ſub eo & alienam pœnam & ſuam ſalutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam ſuppliciorum diuerſitates, & ſepulturas, & immunitates malorum; & alios pro aliis occidit. Vendidit etiam prouincias & adminiſtrationes, quum hi per quos venderet, partem acciperent, partem vero Commodus. Vendidit nonnullis & inimicorum ſuorum cædes. Vendiderunt ſub eo etiam euentus litium liberti. Præfectos Paternum & Perennem non diu tulit; ita tamen vt etiam de his præfectis quos ipſe fecerat, triennium nullus impleret: quorum plurimos interfecit vel veneno vel gladio. Et præfectos vrbi eadem facilitate mutauit. Cubicularios ſuos libenter occidit; quum omnia ex nutu eorum ſemper feciſſet. Electus cubicularius, quum videret eum tam facile cubicularios occidere, præuenit eum, & factioni mortis eius interfuit. Spectator gladiatoria ſumpſit arma, panno purpureo nudos humeros aduelans. Habuit præterea morem vt omnia quæ turpiter, quæ impure, quæ crudeliter, quæ gladiatorie, quæ lenonice faceret, Actis vrbis indi iuberet; vt Marii Maximi ſcripta teſtantur. *Commodianum* etiam * P R. dixit, quo ſæpiſſime præſente gladiator pugnauit. Sane quum illi ſæpe pugnanti, vt deo, populus fauiſſet, irriſum ſe credens, populum Romanum a militibus claſſiariis qui vela ducebant, in amphitheatro interimi præceperat. Vrbem incendi iuſſerat, vtpote coloniam ſuam. Quod factum eſſet niſi Lætus præf. præt. Commodum deterruiſſet. Appellatus eſt ſane inter cetera triumphalia nomina, etiam ſexcenties vicies *Paulus* * *primus ſequutorum*. Prodigia * eius imperio & publice & priuatim hæc facta ſunt: Crinita ſtella apparuit. Veſtigia deorum in foro viſa ſunt exeuntia. Et ante bellum deſertorum cælum arſit: & repentina caligo ac tenebra in circo Calend. Ianuariis oborta: & ante lucem fuerant etiam incendiariæ aues ac diræ. De palatio ipſe ad Cælium montem in * Vectilianas ædes migrauit, negans ſe in palatio poſſe dormire. Ianus geminus ſua ſponte apertus eſt: & Anubis ſimulacrum marmoreum moueri viſum eſt: Herculis ſignum æneum ſudauit in * Minucia per plures dies. Bubo etiam ſupra cubiculum eius deprehenſus eſt tam Romæ quam Lanuuij. Ipſe autem prodigium non leue ſibi fecit. Nam quum in gladiatoris occiſi vulnus manum miſiſſet, ad caput ſibi deterſit: & contra conſuetudinem, pænulatos iuſſit ſpectatores, non togatos, ad munus conuenire; quod funeribus ſolebat; ipſe * in pullis veſtimentis præſidens. Galea eius bis per * portam libitinenſem elata eſt. Congiarium dedit populo, ſingulis denarios ſeptingenos vicenos quinos: circa alios omnes parciſſimus fuit; quod luxuriæ ſumptibus ærarium minuerat. Circenſes multos * addidit ex libidine potius quam religione, & vt dominos factionum ditaret. His incitati, licet nimis ſero, Quintus * AElius Lætus præfectus, & Marcia concubina eius, inierunt coniurationem ad occidendum eum. Primum ei venenum dederunt: quod quum minus operaretur, per athletam cum quo exerceri ſolebat, eum ſtrangulauerunt. Fuit forma quidem corporis iuſta, vultu * inſubido, vt ebrioſi ſolent, & ſermone incondito, capillo ſemper fucato & auri ramentis illuminato; adurens comam & barbam timore tonſoris. Corpus eius vt vnco traheretur, atque in Tiberim mitteretur, ſenatus & populus poſtulauit: ſed poſtea iuſſu Pertinacis in monumentum Adriani translatum eſt. Opera eius, præter lauacrum, quod Cleander nomine ipſius fecerat, nulla exſtant: ſed nomen eius alienis operibus inciſum, ſenatus eraſit. nec patris autem ſui opera perfecit. Claſſem Africanam inſtituit: quæ ſubſidio eſſet ſi forte Alexandrina frumenta ceſſaſſent. Ridicule etiam Carthaginem, *Alexandriam Commodianam togatam* appellauit: quum claſſem quoque Africanam, *Commodianam Herculeam* appellaſſet. Ornamenta ſane quædam coloſſo addidit; quæ poſtea cuncta ſublata ſunt. Coloſſi autem caput dempſit, quod Neronis eſſet; ac ſuum impoſuit: & titulum more ſolito ſubſcripſit, ita vt illum gladiatorium effœminatum non prætermitteret. Hunc tamen Seuerus Imperator, amantiſſimus nominis ſui, odio (vt videtur) ſenatus, inter deos retulit, flamine addito quem ipſe viuus ſibi parauerat, Herculaneo Commodiano. Sorores tres ſuperſtites reliquit. Vt natalis eius celebraretur, Seuerus inſtituit. Acclamationes ſena-

tus post mortem Cõmodi graues fuerunt. Vt aũt sciretur, quod iudiciũ senatus de Cõmodo fuerit, ipsas acclamationes de Mario Maximo indidi, & sententiã senatusconsulti: *Hosti patriæ honores detrahantur; parricidæ honores detrahantur; parricida trahatur. Hostis patriæ, parricida gladiator, in spoliario lanietur. Hostis deorũ, carnifex senatus: hostis deorum, parricida senatus; hostis deorum, hostis senatus. Gladiatorem in spoliario. Qui senatum occidit, in spoliario ponatur. Qui senatum occidit, vnco trahatur. Qui innocentes occidit, vnco trahatur: hostis, parricida, vere, seuere. Qui sanguini suo non pepercit, vnco trahatur. Qui* te occisurus fuit, vnco trahatur. Nobiscum timuisti, nobiscum periclitatus es. Vt salui simus, Iupiter optime maxime, serua nobis Pertinacem. Fidei prætorianorum feliciter: prætoriis cohortibus feliciter: exercitibus Romanis feliciter: pietati senatus feliciter. Parricida trahatur. Rogamus Auguste, parricida trahatur: hoc rogamus, parricida trahatur. Exaudi Cæsar. Delatores ad leonem: exaudi Cæsar. Delatores ad leonem: exaudi Cæsar. Speratum ad leonem. Victoriæ populi Romani feliciter: fidei militum feliciter: fides prætorianorum feliciter: cohortibus prætoriis feliciter. Hostis statuas vndique, parricidæ statuas vndique, gladiatoris statuas vndique: gladiatoris & parricidæ statuæ detrahantur. Necator ciuium trahatur; parricida ciuium trahatur. Gladiatoris statuæ detrahantur. Te saluo, salui & securi sumus, vere, vere: modo vere, modo digne, modo vere, modo libere. Nunc securi sumus: delatoribus metum. Vt securi simus, delatoribus metum: * salui simus, delatores de senatu. Delatoribus fustem te saluo. delatores ad leonem te* imperante. delatoribus fustem. Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur; parricidæ gladiatoris statuæ detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur: gladiatorem in spoliario. Exaudi Cæsar. Carnifex vnco trahatur: carnifex senatus, more maiorum, vnco trahatur. Sæuior Domitiano, impurior Nerone; * sic fecit, sic patiatur. Memoriæ innocentium seruentur: honores innocentium restituas. Rogamus, parricidæ cadauer vnco trahatur; gladiatoris cadauer vnco trahatur; gladiatoris cadauer in spoliario ponatur. Præroga, præroga: omnes censemus vnco trahendum. Qui omnes occidit, vnco trahatur. Qui omnem ætatem occidit, vnco trahatur. Qui vtrumque sexum occidit, vnco trahatur. Qui sanguini suo non pepercit, vnco trahatur. Qui templa spoliauit, vnco trahatur. Qui testamenta deleuit, vnco trahatur. Qui viuos spoliauit, vnco trahatur. Seruis seruiuimus. Qui pretia vitæ exegit, vnco trahatur. Qui pretia vitæ exegit, & fidem non seruauit, vnco trahatur. Qui senatum vendidit, vnco trahatur. Qui filiis abstulit hereditatem, vnco trahatur. Indices de senatu; delatores de senatu: seruorum subornatores de senatu. Et * tu nobiscum timuisti; omnia scis, bonos & malos nosti: omnia scis, omnia emenda. Pro te timuimus. O nos felices te viro imperante. De parricida refer, refer, * perroga: præsentiam tuam rogamus. Innocentes sepulti non sunt: parricidæ cadauer trahatur. Parricida sepultos eruit: parricidæ cadauer trahatur.* Et quum iussu Pertinacis Liuius Laurensis procurator patrimonii, Fabio * Chiloni consuli designato dedisset, per noctem Commodi cadauer sepultum est. Senatus acclamauit; *Quo auctore sepelierunt? Parricida sepultus eruatur, trahatur.* Cingius Seuerus dixit: *Iniuste sepultus est. Quia pontifex dico, hoc collegium pontificum dicit. Quoniam læta percensui, nunc conuertar ad necessaria, censeoque (quod is qui nonnisi ad perniciem ciuium & ad dedecus suum vixit, ob honorem suum decerni coegit) abolendas statuas; quæ vndique sunt abolendæ; nomenque ex omnibus priuatis publicisque monumentis eradendum: mensesque his nominibus nuncupandos quibus nuncupabantur quum primum illud malum in rempubl. incubuit.*

IVLII CAPITOLINI PERTINAX IMPERATOR.

PVBLIO * Heluio Pertinaci, pater libertinus * Heluius Successus fuit; qui filio * nomen ex continuatione lignariæ negotiationis, quod pertinaciter eam rem gereret, imposuisse fertur. Natus est Pertinax in Apennino in villa Martis. Equus pullus ea hora qua natus est, in tegulas ascendit; atque ibi breuiter commoratus decidit atque exspirauit. Hac re motus pater, ad Chaldæum venit. Qui quum illi futura ingentia prædixisset, * stipem se perdidisse dixit. Puer litteris elementariis & calculo imbutus, datus etiam Græco grammatico; atque inde Sulpicio Apollinari: post quem idem Pertinax grammaticen professus est. Sed quum in ea minus quæstus proficeret, per Lollianum Auitum consularem virum, patris patronum, ducendi ordinis dignitatem petiit. Dein præfectus cohortis in Syriam profectus, T. Aurelio imperatore, a præside Syriæ, quod sine diplomatibus cursum vsurpauerat, pedibus ab Antiochia ad * legationem suam iter facere coactus est. Bello Parthico industria sua promeritus, in Britanniam translatus est ac retentus. Post in Mœsia rexit alam: deinde alimentis diuidendis in via AEmilia procurauit. Inde classem Germanicam rexit. Mater eum vsque in Germaniam prosequuta est; ibique obiit. cuius etiam sepulcrum stare nunc dicitur. Inde ad * ducentorum LLS stipendium translatus in Daciam, suspectusque Marco quorumdam relatu, a partibus remotus est: & postea per Claudium Pompeianum generum Marci, quasi adiutor eius futurus, vexillis regendis adscitus est. In quo munere approbatus, lectus est in senatum. Postea iterum re bene gesta, prodita est factio quæ illi concinnata fuerat: Marcusque Imperator, vt compensaret iniuriam, prætorium eum fecit, & primæ legioni regendæ imposuit: statimque Rhætias & Noricum ab hostibus vindicauit. Ex quo, eminente industria, studio Marci Imperatoris COS. est designatus. Exstat oratio apud Marium Maximum, laudes eius continens, & omnia vel quæ fecit, vel quæ perpessus est. & præter illam orationem, quam longum fuerit connectere, sæpissime Pertinax a Marco & in concione militari & in senatu laudatus est: doluitque palam Marcus quod quum senator esset, præf. præt. fieri a se non posset. Cassiano motu composito, e Syria ad Danubii tutelam profectus est: atque inde Mœsiæ vtriusque, mox Daciæ regimen accepit. Bene gestis his prouinciis, Syriam meruit. Integre se vsque ad Syriæ regimen Pertinax tenuit; post excessum vero Marci, pecuniæ studuit. quare etiam dictis popularibus lacessitus, curiam Romanam post quatuor prouincias consulares, quia consulatum absens gesserat, iam diues ingressus est; quum eam senator antea non vidisset. Iussus est præterea statim a Perenne in Liguriam secedere in villam paternam. Nam pater eius tabernam * coctiliciam in Liguria exercuerat. Sed posteaquam in Liguriam venit, multis agris coemptis, tabernam paternam, manente forma priore, infinitis ædificiis circumdedit: fuitque illic per triennium, & mercatus est per suos seruos. Occiso sane Perenni, Commodus Pertinaci satisfecit; eumque petiit per litteras vt ad Britanniam proficisceretur: profectusque milites ab omni seditione deterruit, quũ illi quemcumque imperatorem vellent habere, & ipsum specialiter Pertinacem. Tunc Pertinax maleuolentiæ notam subiit; quod dictus est insimulasse apud Commodum affectati imperii Antistium Burrum, & Arrium Antoninum. Et seditiones quidem contra ipse compescuit in Britannia: verum ingens periculum adiit seditione legionis pene occisus, certe inter occisos relictus. quam quidem rem idem Pertinax acerrime vindicauit. Denique postea veniam legationis petiit; dicens sibi ob defensam disciplinam infestas esse legiones. Accepto successore, alimentorum ei cura mandata est: deinde proconsul Africę factus est. In quo proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur, vaticinationibus earum quæ de templo * Cælestis emer-

gunt. Poſt hoc præf. vrbi factus: in qua præfectura poſt Fuſcianum hominem ſeuerum, Pertinax mitiſſimus & humaniſſimus fuit, & ipſi Commodo plurimum placuit; quia ille eſſet iterum, quum Pertinax factus eſt. Tunc Pertinax interficiendi Commodi conſcientiam delatam ſibi ab aliis, non fugit. Commodo autem interempto, Lætus præf. præt. & Electus cubicularius ad eum venerunt vt eum confirmarent, atque in caſtra duxerunt. Illic Pertinax milites alloquutus eſt. Donatiuum promiſit; ingeri ſibi imperium a Læto & Electo dixit. Fictum eſt autem quod morbo eſſet Commodus exſtinctus; quia & milites, ne tentarentur, pertimeſcebant. Denique a paucis primum eſt Pertinax Imperator appellatus. Factus eſt autem ſexagenario maior Imperator, prid. Calend. Ianuarias. De caſtris nocte quum ad ſenatum veniſſet, & cellam curiæ iuſſiſſet aperiri, neque inueniretur * aditus, in templo Concordiæ reſedit. Et quum ad eum Claudius Pompeianus * gener Marci veniſſet, caſumque Commodi lacrymaſſet, eum hortatus eſt Pertinax vt imperium ſumeret: ſed ille recuſauit, quia iam Imperatorem Pertinacem videbat. Statim ergo omnis magiſtratus cum conſule ad curiam venerunt; ingreſſumque Pertinacem nocte Imperatorem appellauerunt. Ipſe autem Pertinax, poſt laudes ſuas a conſulibus dictas, & poſt vituperationem Commodi acclamationibus ſenatus oſtenſam, egit gratias ſenatui, & præcipue Læto præfecto prætorii, quo auctore & Commodus interemptus & ipſe Imperator eſt factus. Sed quum Læto gratias egiſſet Pertinax, Falco conſul dixit; *Qualis Imperator es futurus, hinc intelligimus quod Latũ &* * *Marciam miniſtros ſcelerum Commodi poſt te videmus.* cui Pertinax reſpondit, *Iuuenis es conſul, nec parendi ſcis neceſſitatem. Paruerunt inuiti Commodo; ſed vbi habuerunt facultatem, quid ſemper voluerint, oſtenderunt.* Eadem die qua Auguſtus eſt appellatus, & * Flauia Titiana vxor eius Auguſta eſt appellata. His horis quibus ille in Capitolium vota ſoluebat, primus ſane omnium ea die qua Auguſtus eſt appellatus, etiam Patris patriæ nomen recepit: necnon ſimul etiam imperium proconſulare, necnon ius quartæ relationis; quod ominis loco fuit Pertinaci. Ad palatium ergo Pertinax profectus, quod tunc vacuum erat, quia Commodus in Vectilianis occiſus eſt, petenti ſignum prima die tribuno dedit, * *Militemus*; exprobrans vtique ſegnitiem temporum ſuperiorum: quod quidem etiam ante in omnibus ducatibus dederat. Exprobrationem autem iſtam milites non tulerunt; ſtatimque de Imperatore mutando cogitarunt. Ea die etiam ad conuiuium magiſtratus & proceres ſenatus rogauit; quam conſuetudinem Commodus prætermiſerat. Sane quũ poſtero Calendarum die ſtatuæ Commodi deiicerentur, gemuerunt milites: ſimul quia [iterum] ſignum idem dederat Imperator. Timebatur autem militia ſub ſene Imperatore. Denique * tertium nonarum diem votis ipſis milites Triarium Maternum * Laſciuium, ſenatorem nobilem, ducere in caſtra voluerunt, vt eum rebus Romanis imponerent: ſed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in palatium venit, & poſt ex vrbe deceſſit. Timore ſane Pertinax coactus, omnia quæ Commodus militibus & veteranis dederat, confirmauit. Suſcipere ſe etiam imperium a ſenatu dixit, quod iam ſponte inierat. Quæſtionem maieſtatis penitus tulit cum iureiurando. Reuocauit etiam eos qui deportati fuerant crimine maieſtatis, eorum memoria reſtituta qui occiſi fuerant. Filium eius Pertinacem ſenatus Cæſarem appellauit. Sed Pertinax nec vxoris auguſtæ appellationẽ recepit, & de filio dixit, *Quum meruerit*. Et quum Commodus allectionibus innumeris * prætorios miſcuiſſet, ſenatusconſultum Pertinax fecit, iuſſitque eos qui præturas non geſſiſſent, ſed * allectione accepiſſent, poſt eos eſſe qui vere prætores fuiſſent. Sed hinc quoque grande odium ſibi multorum commouit. Cenſus retractari iuſſit: delatores vinctos grauiter puniri iuſſit, & tamen mollius quam priores Imperatores vnicuique dignitati, ſi delationis crimen incurreret, pœnam ſtatuens. Legem ſane tulit vt teſtamenta priora non prius eſſent irrita quam alia perfecta eſſent; neue ob hoc fiſcus aliquando ſuccederet. Ipſeque profeſſus eſt nullius ſe aditurum hereditatem, quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, * vt legitimi heredes & neceſſarii priuarentur: addiditque ſenatusconſulto hæc verba; *Sanctius eſt P. C. inopem remp. obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per diſcriminum atque dedecorum veſtigia peruenire.* Donatiua

& con-

& congiaria quæ Commodus promiſerat, ſoluit. Annonæ conſultiſſime prouidit. Et quum tantam pecuniam ærarii haberet, vt præter decies L L S non ſe inueniſſe fateretur, coactus eſt ea exigere quæ Commodus indixerat, contra quam profeſſus fuerat. Denique aggreſſus eum Lollianus * Gentianus conſularis, quod contra promiſſum faceret, neceſſitatis rationem accepit. Auctionem rerum Commodi habuit; ita vt & pueros & concubinas vendi iuberet, exceptis iis qui per vim palatio videbantur inſerti. Et de his quos vendi iuſſit, multi poſtea reducti ad miniſterium, oblectauerunt ſenem; qui per alios principes vſque ad ſenatoriam dignitatem peruenerunt. Scurras turpiſſimorum nominum dedecora * præferentes, proſcripſit ac vendidit. Cuius nundinationis pecuniam, quæ ingens fuit, militibus * donatiuo dedit. A libertis etiam ea exegit quibus Commodo vendente ditati fuerant. Auctio ſane rerum Commodi in his inſignior fuit: Veſtis ſubtegmine ſerico, aureis filis inſignior, per tunicas pænulaſque, lacernas & * chiridotas Dalmatarum & * cirratas militares, purpureaſque chlamydes Græcanicas atque caſtrenſes: & cuculli Bardaici. Et toga armaque gladiatoria gemmis auroque compoſita: & * machæras Herculaneas, & torques gladiatorias: vaſaque * eluto auro, ebore, argento, citroque compoſita; atque etiam * phallouitroboli ex materie eadem; & vaſa * Samnitica, calfactãdæ reſinæ ac pici * deuellendis hominibus ac leuigandis: necnon vehicula arte fabricæ noua, perplexis * diuerſiſque rotarum orbibus & exquiſitis ſedilibus, nunc ad ſolem declinandum, nunc ad ſpiritus opportunitatem per vertiginem: & alia iter metientia horaſque monſtrantia, & cetera vitiis eius conuenientia. Reddidit præterea dominis eos qui ſe ex priuatis domibus in aulam contulerant. Conuiuium imperatorium ex immenſo ad certum reuocauit modum: ſumptus etiam omnes Commodi * reddidit. Exemplo autem Imperatoris quum ille parcius ſe ageret, ex omniũ continentia vilitas nata eſt. Nam imperatorium ſumptum, pulſis non neceſſariis, ad ſoliti dimidium detraxit. Præmia militantibus poſuit. AEs alienum, quod primo imperii tempore contraxerat, ſoluit. AErarium in ſuum ſtatum reſtituit. Ad opera publica certum ſumptum conſtituit. Reformandis ſuis pecuniam contulit: ſtipendia plurimis retro debita exſoluit. Obeundis poſtremo cunctis muneribus fiſcum parem fecit. Alimentaria etiam compendia, quæ nouem annorum ex inſtituto Traiani debebantur, obdurata verecundia ſuſtulit. Auaritiæ ſuſpicione priuatus non caruit, quum apud vada Sabatia oppreſſis fœnore poſſeſſoribus, latius ſuos teneret fines. Denique ex verſu Luciliano *agrarius mergus* eſt appellatus. Multi autem eum etiam in prouinciis quas conſularis geſſit, ſordide ſe egiſſe in litteras retulere. Nam vacationes & legationes militares dicitur vendidiſſe. Denique quum parentum minimum eſſet patrimonium, & nulla hereditas obueniſſet, ſubito diues eſt factus. Omnibus ſane poſſeſſiones ſuas reddidit quibus Commodus ademerat; ſed non ſine pretio. Senatui legitimo ſemper interfuit, ac ſemper aliquid retulit. Ciuilem ſe ſalutantibus & interpellantibus ſemper exhibuit. Eos qui calumniis appetiti per ſeruos fuerant, damnatis ſeruis delatoribus liberauit, in crucem ſublatis talibus ſeruis; aliquos etiam mortuos vindicauit. Inſidias parauit ei Falco, volens imperare: de quo conqueſtus eſt in ſenatu: quod quidem ſenatus credidit. Dum ſibi quidam ſeruus, quaſi Fabiæ eſſet filius ex Ceionii Commodi familia, palatinam domum ridicule vindicaſſet, cognitus, iuſſus eſt flagellis cæſus domino reſtitui. In cuius vindicta hi qui oderant Pertinacem, occaſionem ſeditionis inueniſſe dicuntur. Falconi tamen pepercit, & a ſenatu impunitatem eius petiit. Denique Falco in rebus ſuis ſecurus vixit, & herede filio periit: quamuis multi Falconem neſciſſe dixerint imperium ſibi parari. Alii etiam a ſeruis qui rationes interuerterant, falſis teſtimoniis appetitum eum eſſe dixerunt. Sed Pertinaci factio præparata eſt per Lætum præf. præt. & eos quos Pertinacis ſanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat quod Imperatorem fecerat Pertinacem, idcirco quia eum velut ſtultum intimatorem nonnullarum rerum reprehendebat. Graue præterea militibus viſum, quod in cauſa Falconis multos milites ad vnius ſerui teſtimonium occidi præceperat. Trecenti igitur de caſtris armati ad imperatorias ædes cuneo facto milites venere. Eadem * tamen die immolante Pertinace, negatur in hoſtia cor repertum;

& quum id vellet procurare, caput extorum non deprehendit. Et tunc quidem omnes milites in caſtris manebant. Qui quum de caſtris ad obſequium principis conueniſſent, & Pertinax eo die proceſſionem, quam ad Athenæum parauerat vt audiret poetam, ob ſacrificii præſagium diſtuliſſet, hi qui ad obſequium venerant, redire in caſtra cœperunt. Sed ſubito globus ille in palatium peruenit: neque aut arceri potuit, aut imperatori nuntiari. Enimuero tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, vt ad facinus milites hortarentur. Superuenerunt autem Pertinaci, quum ille aulicum famulitium ordinaret; ingreſſique porticus palatii vſque ad locum qui appellatur *Sicilia* & *Iouis cœnatio*. Hoc cognito, Pertinax Lætum præf. præt. ad eos miſit. Sed ille declinatis militibus per porticus egreſſus, adoperto capite, domum ſe contulit. Verum quum ad interiora prorumperent, Pertinax ad eos proceſſit; eoſque longa & graui oratione placauit. Sed quum Tauſius quidam, vnus e Tungris, in iram & timorem milites loquendo adduxiſſet, haſtam in pectus Pertinacis obiecit. Tunc ille precatus Iouem vltorem, toga caput operuit, atque a cæteris confoſſus eſt: & Electus quidem, confoſſis duobus, cum eodem periit: reliqui autem cubicularii palatini (nam ſuos ſtatim vt Imperator factus eſt, filiis emancipatos dederat) diffugerunt. Multi ſane dicunt etiam cubiculum milites irrupiſſe, atque illic circa lectum fugientem Pertinacem occidiſſe. Fuit autem ſenex venerabilis, * immiſſa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore, ventre prominulo, ſtatura imperatoria, eloquentia mediocri, & magis blandus quam benignus, nec vmquam creditus ſimplex. Et quum verbis eſſet affabilis, re erat illiberalis ac prope ſordidus, vt dimidiatas lactucas & carduos in priuata vita conuiuis apponeret: & niſi quod miſſum eſſet edulium, quotquot eſſent amici, nouem libras carnis per tres miſſus ponebat. ſi autem plus aliquid miſſum eſſet, etiam in alium diem differebat, quum ſemper ad conuiuium multos vocaret. Imperator etiam, ſi ſine conuiuis eſſet, eadem conſuetudine cœnitabat. Amicis ſi quando de prandio ſuo mittere voluit, miſit offulas binas, aut omaſi partem, aliquando lumbos gallinaceos. Faſianum numquam priuato conuiuio comedit, aut alicui miſit. Quum ſine amicis cœnaret, adhibebat vxorem ſuam & Valerianum; vt cum eodem qui docuerat, fabulas literatas haberet. Sane nullum ex iis quos Commodus rebus agendis impoſuerat, mutauit; exſpectans vrbis natalem, quod eum diem, rerum principium volebat eſſe: atque ideo etiam in balneis ei Commodiani miniſtri necem paraſſe dicuntur. Imperium & omnia imperialia ſic horruit, vt ſibi ſemper oſtenderet diſplicere. denique non alium ſe quam fuerat videri volebat. Fuit in curia honorificentiſſimus; ita vt ſenatum fauentem adoraret, & quaſi præfectus vrbi cum omnibus ſermonem participaret. Voluit etiam imperium deponere, atque ad priuatam vitam redire. Filios ſuos in palatio nutriri noluit. Tam parcus autem & tam lucri cupidus fuit, vt apud vada Sabatia mercaturas exercuerit Imperator per homines ſuos, non aliter quam priuatus ſolebat. Nec multum tamen amatus eſt. Siquidem omnes qui libere fabulas conferebant, male Pertinaci loquebantur; * chreſtologum eum appellantes, qui bene loqueretur, & male faceret. nam & ciues ſui, qui ad eum confluxerant iam imperatorem, & nihil de eo meruerant, ſic eum appellabant. Munera quoque lucri libidine libenter accepit. Reliquit filium & filiam ſuperſtites. Habuit vxorem Flauii Sulpiciani filiam, quam præf. vrbi loco ſuo fecerat. Circa vxoris pudicitiam minus curioſus fuit, quum palam citharœdum illa diligeret: ipſe præterea Cornificiam * infamiſſime dicitur dilexiſſe. Libertos aulicos [vehementiſſime] compreſſit: vnde grande quoque odium contraxit. Signa interitus hæc fuerunt: Ipſe ante triduum quam occideretur, in piſcina ſibi viſus eſt videre hominem cum gladio infeſtantem. Et ea die qua occiſus eſt, negabant in oculis * eius pupulas cum imaginibus, quas reddunt ſpectantibus, viſas. Et quum apud lares ſacrificaret, carbones viuaciſſimi exſtincti ſunt, quum inflammari ſoleant: & (vt ſupra dictum eſt) cor & caput in hoſtiis non eſt repertum. Stellæ etiam iuxta ſolem per diem viſæ ſunt clariſſimæ ante * dies quam obiret. Et ipſe omen de Iuliano ſucceſſore dediſſe dicitur. Nam quum ei Didius Iulianus fratris filium obtuliſſet, cui deſponderat filiam ſuam, adhortatus iuuenem ad patrui obſeruationem, adiecit,

iecit, *obſerua collegam & ſucceſſorem meum:* nam ante Iulianus ei & in conſulatu collega fuerat, & in proconſulatu ſucceſſerat. Milites eum & aulici odio habuerunt: populus mortem eius indigniſſime tulit, quia videbat omnia per eum antiquata poſſe reſtitui. Caput eius conto fixum, milites qui eum occiderant, per vrbem in caſtra pertulerunt. Reliquiæ eius recuperato capite, in ſepulcro aui vxoris locatæ ſunt. Et Iulianus ſucceſſor illius, corpus eius quanto potuit honore funeratus eſt, quũ id in palatio repeřiſſet: qui numquam eius vllam mentionem vel apud populum vel apud ſenatum publice fecit: ſed quum ipſe quoque a militibus deſertus iam eſſet, per ſenatum & populum Pertinax in deos relatus eſt. Sub Seuero autem Imperatore, quum ſenatus ingens teſtimonium habuiſſet Pertinax, funus imaginarium ei & cenſorium ductum eſt, & ab ipſo Seuero funebri laudatione honoratus eſt. Ipſe autem Seuerus amore boni principis, a ſenatu Pertinacis nomen accepit. Filius Pertinacis, patri flamen eſt factus: Marciani ſodales, qui diui Marci ſacra curabant, Heluiani ſunt dicti propter Heluium Pertinacem. Circenſes, & imperii natalis additi, (qui a Seuero poſtea ſublati ſunt) & * Genitialii, qui manent. Natus autem Cal. Auguſtis, Vero & Bibulo COSS, [Interfectus eſt V Kal. April. Falcone & Claro COSS.] Vixit annis LX, menſibus VII, diebus XXVI. Imperauit menſibus II, diebus XXV. Congiarium dedit populo denarios centenos. Prætorianis promiſit duodena milia nummûm: ſed dedit ſena. Quod exercitibus promiſſum eſt, datum nõ eſt: quia mors eum præuenit. Horruiſſe autem illum imperium, epiſtola docet quæ vitæ illius a Mario Maximo appoſita eſt: quam ego inſeri, ob nimiam longitudinem nolui.

ÆLII SPARTIANI
DIDIVS IVLIANVS,
AD DIOCLETIANVM AVG.

DIDIO Iuliano, qui poſt Pertinacem imperium adeptus eſt, proauus fuit * Saluius Iulianus, bis conſul, præfectus vrbi, & iuriſconſultus: * quod magis eum nobilem fecit. Mater Clara AEmilia: pater Petronius Didius Seuerus: fratres Didius Proculus, & Nummius Albinus: auunculus Saluius Iulianus: auus paternus, Inſubris Mediolanenſis; maternus, ex * Adrumentina colonia. Educatus eſt apud Domitiam Lucillam, matrem Marci Imperatoris. Inter viginti viros electus eſt ſuffragio matris Marci. Quæſtor * ante annũ quam legitima ætas ſinebat, deſignatus eſt. AEdilitatem ſuffragio Marci conſequutus eſt. Prætor eiuſdem ſuffragio fuit. Poſt præturam legioni præfuit in Germania viceſimæ ſecundæ primigeniæ. Inde Belgicam ſancte ac diu rexit. Ibi Cauchis, Germaniæ populis qui Albim fluuium accolebant, erumpentibus reſtitit, tumultuariis auxiliis prouincialium: ob quæ conſulatum meruit, teſtimonio Imperatoris. Cattos etiam debellauit. Inde Dalmatiam regendam accepit, eamque a confinibus hoſtibus vindicauit. Poſt, Germaniam inferiorem rexit. Poſt hoc curam alimentorum in Italia meruit. Tunc factus eſt reus per quemdam Seuerum clariſſimum militem, cõiurationis cum * Saluio contra Commodum: ſed a Commodo, quia multos iam ſenatores occiderat, & quidem nobiles ac potentes in cauſſis maieſtatis, ne triſtius grauaretur, Didius liberatus eſt, accuſatore damnato. Abſolutus, iterum ad regendam prouinciam miſſus eſt. Bithyniam deinde rexit: ſed non ea fama qua ceteras. Fuit conſul cum Pertinace, & in proconſolatu Africæ eidem ſucceſſit, & ſemper ab eo collega eſt & ſucceſſor appellatus; maxime eo die quum filiam ſuam Iulianus deſpondẽs affini ſuo, ad Pertinacem veniſſet, idque intimaſſet. dixitque debita reuerentia, *quia collega & ſucceſſor meus eſt.* Statim enim mors Pertinacis ſequuta eſt. Quo interfecto, quum Sulpicianus Imperator in caſtris appellari vellet, & Iulianus cum genero ad ſenatum veniſſet quem indictum acceperat, quumque clauſas valuas inue-

inueniſſet, atque illic duos tribunos reperiſſet, P. Florianum & Vectium Aprum, cœperunt cohortari tribuni, vt locum arriperet: quibus quum diceret, iam alium Imperatorem appellatum, retinentes eum ad prætoria caſtra duxerunt. Sed poſteaquam in caſtra ventum eſt, quum Sulpiciano præfecto vrbi, ſocero Pertinacis, cōcionante ſibique imperium vindicante, Iulianum e muro ingentia pollicentem nullus admitteret, primum Iulianus monuit prætorianos ne eum facerent Imperatorem qui Pertinacem vindicaret: deinde ſcripſit in tabulis ſe Commodi memoriam reſtituturum: atque ita & admiſſus eſt & Imperator appellatus, rogantibus prætorianis ne Sulpiciano aliquid noceret quod Imperator eſſe voluiſſet. Tunc Iulianus Flauium Genialem & Tullium Criſpinum ſuffragio prætorianorum præfectos prætorii fecit; ſtipatusque eſt caterua imperatoria per * Maurentium, qui & ante ſe Sulpiciano coniunxerat. Sane quum vicena quina milia militibus promiſiſſet, tricena dedit. Inde habita concione militari, veſpera in ſenatum venit, totumque ſe ſenatui permiſit: factoque ſenatuſconſulto Imperator eſt appellatus, & tribunitiam poteſtatē, ius proconſulare, in patricias familias relatus, emeruit. Vxor etiam * Mallia Scantilla, & filia eius Didia Clara, Auguſtæ ſunt appellatæ. Inde ſe ad palatium recepit, vxore ac filia illuc vocatis, trepidis & inuitis eo transeuntibus; quaſi iam imminens exitium præſagirent. Præfectum vrbi Cornelium Repentinum, generum ſuum, fecit in locum Sulpiciani. Erat interea in odio populi Didius Iulianus, ob hoc quod creditum fuerat, emendationem temporum Commodi, Pertinacis auctoritate reparandam: habebaturque ita, quaſi Iuliani conſilio eſſet Pertinax interemptus. Etiam hi primum qui Iulianum odiſſe cœperant, diſſeminarunt, prima ſtatim die Pertinacis cœna deſpecta, luxurioſum paraſſe conuiuium oſtreis & altilibus & piſcibus adornatū: quod falſum fuiſſe conſtat. Nam Iulianus tantæ parcimoniæ fuiſſe perhibetur, vt per triduum porcellum, per triduum leporem diuideret, ſiquis ei forte miſiſſet: ſæpe autem nulla exſiſtente religione, oleribus leguminibuſque contentus, ſine carne cœnauerit. Deinde neque cœnauit priuſquam ſepultus eſſet Pertinax, & triſtiſſimus cibum ob eius necem ſumpſit; & primam noctem vigiliis continuauit, de tanta neceſſitate ſollicitus. Vbi vero primū illuxit, ſenatum & equeſtrem ordinem in palatium venientem admiſit; atque vnumquemque, vt erat ætas, vel patrem vel filium, vel parentem affatus blandiſſime eſt. Sed populus in roſtris atque ante curiam, ingentibus eū conuitiis laceſſebat; ſperans deponi ab eo poſſe imperium quod milites dederant. Lapidationem quoque fecere: deſcendenti cum militibus & ſenatu in curiam diras imprecati ſunt: rem diuinam facienti ne litaret optarunt. Lapides etiam in eum iecerunt, quum Iulianus manu eos ſemper placare cuperet. Ingreſſus autem curiā, placide & prudenter verba fecit. Egit gratias quod eſſet adſcitus, quod [& ipſe] & vxor & filia eius Auguſtorum nomen * acceperunt. Patris patriæ quoque nomen recepit: argenteam ſtatuam reſpuit. * E ſenatu in Capitolium pergenti populus obſtitit: ſed ferro & vulneribus, & pollicitationibus aureorum, quos digitis oſtendebat ipſe Iulianus, (vt fidem faceret) ſummotus atque depulſus eſt: inde ad circenſe ſpectaculum itum eſt. Sed occupatis indifferenter omnium ſubſelliis, populus geminauit conuitia in Iulianum; Peſcennium Nigrum, qui iam imperare dicebatur, ad vrbis præſidium vocauit. Hæc omnia Iulianus placide tulit, totoque imperii ſui tempore mitiſſimus fuit: populus autem in milites vehementiſſime inuehebatur, qui ob pecuniam Pertinacem occidiſſent. Multa igitur quæ Commodus ſtatuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum fauorem populi, reſtituit. De ipſo Pertinace neq; male neque bene quidquam egit: quod grauiſſimum plurimis viſum eſt. Conſtitit propter metum militum de honore Pertinacis tacitum eſſe. Et Iulianus quidem neque Britannicos exercitus, neque Illyricos timebat: Nigrum vero, miſſo primipilario, occidi præceperat, timens præcipue Syriacos exercitus. Ergo Peſcennius Niger in Syria, Septimius Seuerus in * Illyrico cum exercitibus quibus præſidebāt, a Iuliano deſciuere. Sed quum ei nuntiatum eſſet Seuerum deſciuiſſe, quem ſuſpectum non habuerat, perturbatus ad ſenatum venit: impetrauitque vt hoſtis Seuerus renuntiaretur: militibus etiam qui Seuerum ſequuti fuerant, dies præſtitutus, vltra quem ſi cum Seuero fuiſſent, hoſtium numero haberentur. Miſſi ſunt præterea legati a ſenatu conſu-

conſulares ad milites, qui ſuaderent vt Seuerus repudiaretur, & is eſſet imperator quem ſenatus elegerat. Inter ceteros legatus eſt * Veſpronius Candidus, vetus conſularis, olim militibus inuiſus ob durum & ſordidum imperiũ. Miſſus eſt ſucceſſor Seuero Valerius Catulinus: quaſi poſſet ei ſuccedi qui militem iam ſibi tenebat. Miſſus præterea Aquilius centurio, notus cædibus ſenatoriis, qui Seuerum occideret. Ipſe autẽ Iulianus prætorianos in campum deduci iubet, muniri turres: ſed milites deſides & vrbana luxuria diſſolutos, inuitiſſimos ad exercitium militare* produxit, ita vt vicarios operis quod vnicuique præſcribebatur, mercede conducerent. Et Seuerus quidem ad vrbem infeſto agmine veniebat: ſed Didius Iulianus nihil cum exercitu prætoriano proficiebat; quem quotidie populus & magis oderat & ridebat. Et Iulianus * ſperans Lętum fautorem Seueri, quum per eum Commodi manus euaſiſſet, ingratus tanto beneficio, iuſſit eum occidi: iuſſit etiam * Marciam interfici. Sed dum hæc * egit Iulianus, Seuerus claſſem Rauennatem occupat: legati ſenatus qui Iuliano promiſerant operam ſuã, ad Seuerum tranſierunt. Tullius Criſpinus præfectus prætorio, contra Seuerum miſſus vt claſſem produceret, repulſus Romã rediit. Hæc quum Iulianus videret, ſenatum rogauit vt virgines Veſtales & ceteri ſacerdotes cũ ſenatu obuiam exercitui Seueri prodirent, & prætentis infulis rogarent: inane contra barbaros milites [præſidium] parans. Hæc tamen agenti Iuliano * Fauſtus Quintellus conſularis augur contradixit, aſſerens, non debere imperare eum qui armis aduerſario non poſſet reſiſtere. cui multi ſenatores conſenſerunt. Quare iratus Didius, milites e caſtris petiit qui ſenatum ad obſequium cogerent, aut obtruncarent. Sed id conſilium diſplicuit. Neque enim decebat * vt quum ſenatus hoſtem Seuerum Iuliani cauſſa iudicaſſet, eumdem Iulianum pateretur infeſtum. Quare meliore conſilio ad ſenatum venit, petiitque vt fieret ſenatusconſultum de participatione imperii. Quod ſtatim factum eſt. Tunc omen quod ſibi Iulianus quum imperium acciperet fecerat, omnibus venit in mentem. Nam quum conſul deſignatus, de eo ſententiam dicens, ita pronuntiaſſet, *Didium Iulianum Imperatorem appellandum eſſe cenſeo*, Iulianus ſuggeſſit, *Adde & Seuerum*: quod cognomentum aui & proaui ſibi Iulianus adſciuerat. Sunt tamen qui dicant nullum fuiſſe Iuliani conſilium de obtruncando ſenatu, quum tanta in eum ſenatus contuliſſet. Poſt ſenatusconſultum ſtatim Didius Iulianus vnum ex præfectis Tullium Criſpinum miſit. Ipſe autem tertium fecit præfectum Veturium Macrinum; ad quem Seuerus litteras miſerat vt eſſet præfectus. Sed pacem ſimulatam [eſſe] tentatamque cædem Seueri Tullio Criſpino præf. prætorii, & populus loquutus eſt, & Seuerus ſuſpicatus. Denique hoſtem ſe Iuliano Seuerus eſſe maluit quam participem, conſenſu militum. Seuerus autem ſtatim & ad plurimos Romam ſcripſit, & occulte miſit edicta quæ propoſita ſunt. Fuit præterea in Iuliano hæc amentia, vt per magos pleraque faceret quibus putaret vel odium populi deleniri, vel militum arma compeſci. Nam & quaſdam non conuenientes Romanis ſacris hoſtias immolauerunt, & carmina profana incantauerunt, & ea quæ ad * ſpeculum dicunt fieri, in quo pueri præligatis oculis incantato vertice reſpicere dicuntur, Iulianus fecit. tuncque puer vidiſſe dicitur & aduentum Seueri, & Iuliani deceſſionem. Et Criſpinus quidem quum occurriſſet præcurſoribus Seueri, Iulio * Læto auctore a Seuero interemptus eſt. Deiecta ſunt etiam [ea conſulta] e ſenatu. Iulianus conuocato ſenatu, quæſitiſque ſententiis quid facto opus eſſet, certi nihil comperit a ſenatu: ſed poſtea ſponte ſua gladiatores Capuæ iuſſit armari per Lollianum Titianum; & Claudium Pompeianum * e Tarracinenſi ad participatum euocauit, quod & gener Imperatoris fuiſſet, & diu militibus præfuiſſet. Sed hoc ille recuſauit, ſenem ſe & debilem luminibus reſpondens. Tranſierant & ex Vmbria milites ad Seuerum: & præmiſerat quidem litteras Seuerus, quibus iubebat interfectores Pertinacis ſeruari. Breui autem deſertus eſt ab omnibus Iulianus, & remanſit in palatio cum vno de præfectis ſuis Geniali, & genero Repentino. Actũ eſt denique vt Iuliano ſenatus auctoritate abrogaretur imperium; & abrogatum eſt, appellatuſque ſtatim Seuerus Imperator, quum fingeretur quod veneno ſe abſumpſiſſet Iulianus: miſſi tamen a ſenatu quorum cura per militem gregarium in palatio idem Iulianus occiſus eſt, fidem Cæſaris implorans, hoc eſt Seueri. Filiam ſuam

potitus imperio, dato patrimonio emancipauerat; quod ei cum Auguſtæ nomine ſtatim ſublatum eſt. Corpus eius a Seuero vxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad ſepulturam eſt redditum, & in proaui monumento translatum, miliario quinto, via Lauicana. Obiecta ſane ſunt Iuliano hæc, quod guloſus fuiſſet, quod aleator, quod armis gladiatoriis exercitus eſſet, eaque omnia ſenex fecerit, quum ante numquam adoleſcens his eſſet vitiis infamatus. Obiecta eſt etiam ſuperbia, quum ille etiam in imperio fuiſſet humillimus. Fuit autem contra humaniſſimus ad conuiuia, benigniſſimus ad ſubſcriptiones, moderatiſſimus ad libertatem. Vixit annis quinquaginta ſex, menſibus quatuor: imperauit menſibus duobus, diebus quinque. Reprehenſum in eo pręcipue, quod eos quos regere auctoritate ſua debuerat, regendę reipubl. [ſibi] præſules ipſe feciſſet.

ÆLII SPARTIANI

SEVERVS IMPERATOR

AD DIOCLETIANVM AVG.

INTERFECTO Didio Iuliano, Seuerus Africa oriundus imperium obtinuit: cui ciuitas * Leptis, pater Geta: maiores, equites Romani * ante ciuitatem omnibus datam: mater, Fuluia Pia: patrui, M. Agrippa & Seuerus conſulares: auus maternus, Macer; paternus, Fuluius Pius fuere. Ipſe natus eſt Erucio * Claro bis & Seuero coss. VI Idus Apriles. In prima pueritia, priuſquam Latinis Græciſque litteris imbueretur, quibus eruditiſſimus fuit, nullum alium inter pueros ludum niſi ad iudices exercuit, quum ipſe prælatis faſcibus ac ſecuribus, ordine puerorum circumſtante, ſederet ac iudicaret. Octauodecimo anno publice declamauit. Poſtea ſtudiorum cauſa Romam venit, latum clauum a diuo Marco petiit, & accepit, fauente ſibi Septimio Seuero affine ſuo, bis iam conſulari. Quum Romam veniſſet, hoſpitem nactus qui Adriani vitam imperatoriam eadem hora legeret, * ſibi omen futuræ felicitatis arripuit. Habuit etiam aliud omen imperii: Quum rogatus ad cœnam imperatoriam palliatus veniſſet, qui togatus venire debuerat, togam præſidiariam ipſius Imperatoris accepit. Eadem nocte ſomniauit, lupæ ſe vberibus vt Remum inhærere vel Romulum: ſedit & in ſella imperatoria temere a miniſtro poſita; ignarus quod non liceret. Dormienti etiam in ſtabulo ſerpens caput cinxit, & ſine noxa expergefactis & acclamantibus familiaribus abiit. Iuuentam plenam furorum, nonnumquam & criminum, habuit. Adulterii cauſſam dixit, abſolutuſque eſt a Iuliano proconſule: cui & in proconſulatu ſucceſſit, & in conſulatu collega fuit, & in imperio item ſucceſſit. Quæſturam diligenter egit: omnibus ſortibus in actu natus militari. Poſt quæſturam ſorte Bæticam accepit: atque inde Africam petiit, vt mortuo patre rem domeſticam componeret. Sed dum in Africa eſt, pro Bætica Sardinia ei attributa eſt, quod Bæticam Mauri populabantur. Acta igitur quæſtura Sardinienſi, legationem proconſulis Africæ accepit. In qua legatione quum eum quidam municipum ſuorum Leptitanus, præcedentibus faſcibus, vt antiquum contubernalem ipſe plebeius amplexus eſſet, fuſtibus eum ſub elogio eiuſdem præconis cecidit, * *Legatum P. R. homo plebeius temere amplecti noli.* Ex quo factum eſt vt in vehiculo etiam legati ſederent, qui ante pedibus ambulabant. Tunc in quadam ciuitate Africana quum ſollicitus mathematicum conſuluiſſet, poſitaque hora, ingentia vidiſſet aſtrologus, dixit ei, *Tuam, non alienam pone genituram.* cumque Seuerus iuraſſet ſuam eſſe, omnia ei dixit quæ poſtea facta ſunt. Tribunatum plebis Marco Imperatore decernente promeruit; eumque ſeueriſſime * exercitatiſſimeque egit. Vxorem tunc Marciam duxit, de qua * tacuit in hiſtoria vitæ priuatæ: cui poſtea in imperio ſtatuas collocauit. Prætor deſignatus a Marco eſt non in candida, ſed in competitorum grege, anno ætatis XXXII. Tunc ad Hiſpaniã miſſus ſomniauit primo, ſibi dici vt templũ Tarraconẽſe Auguſti, quod iã labebatur, reſtitue-

restitueret. deinde, ex altissimi montis vertice, orbem terrarum Romamque despexit, concinentibus prouinciis lyra, voce, vel tibia. Ludos absens edidit.* Legioni IIII Scythicæ deinde præpositus est circa Massiliam. Post hoc Athenas petiit studiorum sacrorumque causa, & operum ac vetustatum. vbi quum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum priuilegia iam Imperator se vltus est. Deinde Lugdunensem prouinciam legatus accepit. Quum amissa vxore aliam vellet ducere, genituras sponsarum requirebat, ipse quoque matheseos peritissimus: & quum audisset esse in Syria quandam quæ id genituræ haberet vt regi iungeretur, eamdem vxorem petiit, Iuliam scilicet: & accepit interuentu amicorum: ex qua statim pater factus est. A Gallis ob seueritatem & honorificentiam & abstinentiam, tantum quantum nemo dilectus est. Deinde Pannonias proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit, suscepitque Romæ alterum filium. In Sicilia, quasi de imperio vel vates vel Chaldæos consuluisset, reus factus, [apud] præfectos prætorio, quibus audiendus datus fuerat, iam Commodo in odium veniente absolutus est, calumniatore in crucem acto. Consulatum cum Apuleio Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. Post consulatum anno ferme fuit otiosus: deinde Læto suffragante, exercitui* Germanico præponitur. Proficiscens ad Germanicos exercitus, hortos spatiosos comparauit, quum antea ædes breuissimas Romæ habuisset, & vnum fundum. In his hortis quum humi iacens epularetur cum filiis parca cœna, pomaque apposita maior filius, qui tunc quinquennis erat,* conlusoribus puerulis manu largiore diuideret, paterque illum reprehendens dixisset, *Parcius diuide: non enim regias opes possides*; quinquennis puer respondit, *Sed possidebo.* In Germaniam profectus, ita se in ea legatione egit, vt famam nobilitatemq; iam ante* cumularet. Et hactenus militarem priuatus egit. Dehinc a *Germanicis legionibus, vbi auditum est Commodum occisum, Iulianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus, repugnans Imperator est appellatus apud* Carnuntum idibus Augustis: qui etiam* sestertia, quod nemo vmquam principum, militibus dedit. Deinde firmatis quas post tergum relinquebat prouinciis, Romam iter contendit, cedentibus sibi cunctis quacumq; iter fecit, quum iam Illyriciani exercitus & Gallicani, cogentibus ducibus, in eius verba iurassent. excipiebatur enim ab omnibus quasi vltor Pertinacis. Per idem tempus auctore Iuliano Septimius Seuerus a senatu hostis est appellatus, legatis ad exercitum senatus verbis missis, qui iuberent vt ab eo milites senatu præcipiente discederent. Et Seuerus quidem quum audisset senatus consentientis auctoritate missos legatos, primo pertimuit: postea id egit, corruptis legatis, vt apud exercitum pro se loquerentur, transirentque in eius partes. His compertis, Iulianus senatusconsultum fecit fieri de participando imperio cum Seuero. Incertum vere id an dolo fecerit, quum iam ante misisset* notos ducum interfectores quosdam qui Seuerum occiderent, ita vt ad Pescennium Nigrum interficiendum miserat: qui & ipse imperium contra eũ susceperat, auctoribus Syriacis exercitibus. Verum Seuerus, euitatis eorum manibus quos ad se interficiendum Iulianus miserat, missis ad prætorianos litteris, signũ vel deserendi vel occidendi Iuliani dedit: statimque auditus est. Nam & Iulianus occisus est in palatio, & Seuerus Romam inuitatus. [Ita,] quod nulli vmquam contigit, nutu tantum Seuerus victor est factus; armatusque Romam contendit. Occiso Iuliano, quum Seuerus in castris & tentoriis, quasi per hosticum veniens, adhuc maneret, centum senatores legatos ad eum senatus misit ad gratulandum rogandumque: qui ei occurrerunt Interamne, armatumque circumstantibus armatis salutarunt, excussi ne quid ferri haberent. Et postera die occurrente omni famulitio aulico,* septuagenos vicenos aureos legatis dedit: eosdem præmisit, facta potestate siqui vellent remanere, ac secum Romam redire. Fecit etiam statim præfectum præt. Flauium Iuuenalem: quem etiam Iulianus tertium præfect. præt. sibi assumpserat. Interim Romæ ingens trepidatio militum ciuiumque, quod armatus contra eos Seuerus veniret,* qui se hostem iudicassent. His accessit quod comperit Pescennium Nigrum a Syriacis legionibus Imperatorem appellatum: cuius edicta & litteras ad populum vel senatum, intercepit per eos qui missi fuerant, ne vel propo

nerentur populo, vel legerentur in curia. Eodem tempore etiam de Clodio Albino ſibi ſubſtituendo cogitauit; cui Cæſarianum decretum aut Commodianum videbatur imperium. Sed eos ipſos* pertimeſcens de quibus recte iudicabat, Heraclitum ad obtinendas Britannias, Plautianum ad occupandos Nigri liberos miſit. Quum Romam Seuerus veniſſet, prætorianos cum ſubarmalibus inermes ſibi iuſſit occurrere: eoſdem ſic ad tribunal vocauit, armatis vndique* circumdatis. Ingreſſus deinde Romam, armatus cum armatis militibus Capitolium aſcendit. Inde palatium eodem habitu perrexit, prælatis ſignis quæ prætorianis ademerat, ſupinis, non erectis. Tota deinde vrbe milites in templis, in porticibus, in ædibus palatinis quaſi in ſtabulis manſerunt: fuitque ingreſſus Seueri odioſus atque terribilis, quum milites* inempta diriperent, vaſtationem vrbi minantes. Alia die armatis ſtipatus non ſolum militibus ſed etiam amicis, in ſenatum venit. In curia reddidit rationem ſuſcepti imperii: cauſatusque eſt quod ad ſe occidendum Iulianus notos ducum cædibus miſiſſet. Fieri etiam ſenatusconſultum coegit, ne liceret imperatori inconſulto ſenatu occidere ſenatorem. Sed quum in ſenatu eſſet, milites per ſeditionem dena milia popoſcerunt a ſenatu, exemplo eorum qui Auguſtum Octauianum Romam deduxerant, tantumque acceperant. Et quum eos voluiſſet comprimere Seuerus, nec potuiſſet, *tamen mitigatos addita liberalitate dimiſit. Funus deinde cenſorium Pertinacis imagini duxit; eumque inter diuos ſacrauit, addito flamine & ſodalibus* Heluianis, qui Marciani fuerant. Se quoque *Pertinacem* vocari iuſſit: quamuis poſtea id nomen aboleri voluerit, querimonia amicorum. Dehinc æs alienum diſſoluit. Filias ſuas dotatas, maritis Probo & * Aetio dedit. Et quū Probo genero ſuo præfecturam vrbis obtuliſſet, ille recuſauit, dixitque, minus ſibi videri præfectum eſſe quam principis generum. Vtrumque autem generum ſtatim conſulem fecit, vtrumque ditauit. Alia die ad ſenatum venit, & amicos Iuliani incuſatos, proſcriptioni ac neci dedit. Cauſas plurimas audiuit. Accuſatos a prouincialibus iudices, probatis rebus grauiter puniuit. Rei frumentariæ, quam minimam reppererat, ita conſuluit, vt excedens ipſe vita, ſeptem annorum canonem * P. R. relinqueret. Ad Orientis ſtatum confirmandum profectus eſt, nihil adhuc de Nigro palam dicens. Ad Africam tamen legiones miſit, ne per Libyam & AEgyptum Niger Africam occuparet, ac P. R. penuria rei frumentariæ perurgeret. Domitium Dextrū in locū Baſſi præf. vrbi reliquit; atque intra triginta dies quam Romā venerat, eſt profectus. Egreſſus ab vrbe, ad ſaxa rubra, ſeditionem ingentem ob locum caſtrorum metandorum, ab exercitu paſſus eſt. Occurrit ei ſtatim & Geta frater ſuus, quē prouinciam ſibi creditam regere præcepit aliud ſperantem. Nigri liberos ad ſe adductos, in eo habuit honore quo ſuos. Miſerat ſane legionem quæ Græciam Thraciamque * præriperet, ne eas Peſcennius occuparet: ſed iam Byzantium Niger tenebat. Perinthum etiam Niger volens occupare, plurimos de exercitu interfecit: atq; ideo hoſtis cum AEmiliano eſt appellatus: quumque Seuerum ad participatum vocaret, contemptus eſt. Promiſit ſane Nigro tutum exſilium, ſi vellet: AEmiliano autē non ignouit. AEmilianus dehinc victus in Helleſponto a Seueri ducibus, Cyzicum primum confugit, atque inde in aliam ciuitatem: in qua eorum iuſſu occiſus eſt. Fuſæ ſunt itē copiæ ab iiſdem ducibus, etiam Nigri. His auditis, ad ſenatū Seuerus Pertinax, quaſi confectis rebus, litteras miſit. deinde conflixit cum Nigro, eumque apud * Cyzicum interemit, caputque eius pilo circumtulit. Filios Nigri poſt hoc, quos ſuorum liberorum cultu habuerat, in exſilium cum matre miſit. Litteras ad ſenatum de victoria dedit. Neque quemquam ſenatorum qui Nigri partium fuerant, præter vnum, ſupplicio affecit. Antiochenſibus iratior fuit. quod & adminiſtrantem ſe in Oriente riſerant, & Nigrum etiam * victu iuuerant. denique multa his ademit. Neapolitanis * etiam Palæſtinenſibus ius ciuitatis * tulit, quod pro Nigro diu in armis fuerant. In multos animaduertit, præter ordinem ſenatorium, qui Nigrum fuerant ſequuti. Multas etiam ciuitates eiuſdem partis, iniuriis affecit & damnis. Eos ſenatores occidit qui cum Nigro militauerant ducum vel tribunorum nomine. Deinde circa Arabiam plura geſſit, Parthis etiam in dicionem redactis, necnon etiam Adiabenis: qui quidem omnes cum Peſcennio ſenſerant. Atque ob hoc reuerſus triumpho dela-

delato, appellatus eſt *Arabicus, Adiabenicus, Parthicus.* Sed triumphum reſpuit, ne videretur de ciuili triumphare victoria. recuſauit & Parthicum nomen, ne Parthos laceſſeret. Redeunti ſane Romam, poſt bellum ciuile Nigri, aliud bellũ ciuile Clodii Albini nunciatum eſt, qui rebellauit in Gallia: quare poſtea occiſi ſunt filii * Nigri cum matre. Albinum igitur ſtatim hoſtem iudicauit, & eos qui ad illum mollius vel ſcripſerunt vel reſcripſerunt. Et quũ iret contra Albinum, in itinere apud Viminatiũ filium ſuum maiorem *Baßianum*, appoſito *Aurelii Antonini* nomine, Cæſarem appellauit; vt fratrem ſuum Getam ab ſpe imperii, quam ille conceperat, ſubmoueret. Et nomen quidem Antonini idcirco filio appoſuit, quod ſomniauerat, Antoninum ſibi ſucceſſurum. Vnde Getam etiam quidam Antoninum putant dictum, vt & ipſe ſuccederet in imperio. Aliqui putant idcirco illum Antoninum appellatum, quod Seuerus ipſe in Marci familiam tranſire voluerit. Et primo quidem ab Albinianis Seueri duces victi ſunt. Tunc ſollicitus quum conſuleret a Pannoniacis auguribus, comperit ſe victorem futurum, aduerſarium verò nec in poteſtatem venturum, nec euaſurum, ſed iuxta aquam eſſe periturum. Multi ſtatim amici Albinum deſerentes venere; multi duces capti ſunt, in quos Seuerus animaduertit. Multis interim varie geſtis in Gallia, primo apud * Tinurtium contra Albinum feliciſſime pugnauit Seuerus. quum quidem ingens periculum equi caſu adiit, ita vt mortuus ictu plumbeæ crederetur: ita vt alius iam pene Imperator ab exercitu deligeretur. Eo tempore lectis actis quæ de Clodio Celſino laudando, qui Adrumetinus & affinis Albini erat, facta ſunt, iratus ſenatui Seuerus, quaſi hoc Albino ſenatus præſtitiſſet, Commodum inter diuos referendum eſſe cenſuit, quaſi hoc genere ſe de ſenatu poſſet vlciſci: primuſque inter milites diuum Commodum pronuntiauit; idque ad ſenatum ſcripſit addita oratione victoriæ. Senatorum deinde qui in bello erant interempti, cadauera diſſipari iuſſit. Deinde Albini corpore allato, pene ſeminecis caput abſcindi iuſſit, Romamque deferri; idque litteris proſequutus eſt. Victus eſt Albinus die XI Calendas Martii. Reliquum autem cadauer eius ante domum * propriam exponi ac diuidi iuſſit. Equum præterea, ipſe reſidens, ſupra cadauer Albini egit; expaueſcentemq; admonuit vt effrenatus audacter protereret. Addunt alii quod idem cadauer in Rhodanum abiici præcepit, ſimul etiam vxoris liberorumque eius. Interfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi principes ciuitatis, multæ fœminæ illuſtres fuerunt, omniũ bona publicata ſunt, ærariumque auxerunt: tum Hiſpanorum & Gallorum proceres multi occiſi ſunt. Denique militibus tantum ſtipendiorum quantum nemo principum, dedit. Filiis etiam ſuis ex hac proſcriptione tantum reliquit quantum nullus Imperatorum, quum magnam partem auri per Gallias, per Hiſpanias, per Italiam Imperator iam feciſſet: tumque primum priuatarum rerum procuratio conſtituta eſt. Multi ſane poſt Albinum, fidem ei ſeruantes, bello a Seuero ſuperati ſunt. Eodem tempore etiam legio Arabica defeciſſe ad Albinum nunciata eſt. Vltus igitur grauiter Albinianam defectionem, interfectis plurimis, genere quoque eius exſtincto, iratus populo & ſenatoribus Romam venit. Commodum in ſenatu & concione laudauit, deum appellauit, infamibus diſplicuiſſet dixit: vt appareret eum apertiſſime furere. Poſt hoc de ſua clementia diſſeruit, quum crudeliſſimus fuerit, & ſenatores infra ſcriptos occiderit. Occidit autem ſine cauſæ dictione hos nobiles, Mummium Secundinum, Aſellium Claudianum, Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Fauſtum, AElium Celſum, Iulium Rufum, Lollium Profeſſum, * Arunculeium Cornelianum, Antoninum Balbum, Poſthumium Seuerum, Sergium Luſtralem, Fabium Paulinum, Nonium * Gracchum, Muſtium Fabianum, Caſperium Agrippinum, Ceionium Albinum, Claudium Sulpicianum, Memmium Rufinum, Caſperium AEmilianum, Cocceium Verum, Erucium Clarum, L. Stilonem, Clodium Rufum, Egnatuleium Honoratum, Petronium Iuniorem; Peſcennios, Feſtum & * Neratianum, & Aurelianum & Materianum, & Iulianum & Albinum: Cerellios, Macrinum & Fauſtinianum & Iulianum: Herennium Nepotem, * Sulpicium Canum, Valerium Catulinum, Nouium Rufum, Claudium Arabianum, Marcum Aſellionem. Horum igitur tantorum ac tam illuſtriũ virorum (nam multi in his con-

ſulares, multi prætorii, omnes certe ſummi viri fuere) interfector, ab Afris vt deus habetur. Cincium Seuerum calumniatus eſt quod ſe veneno appetiſſet; atque ita interfecit. Narciſſum deinde Commodi ſtrangulatorem leonibus obiecit. Multos præterea obſcuri loci homines interemit, præter eos quos ius prœlii abſumpſit. Poſt hæc quum ſe vellet commendare hominibus, vehicularium munus a priuatis ad fiſcum traduxit. Cæſarem deinde Baſſianum Antoninum a ſenatu appellari iuſſit, decretis imperatoriis inſignibus. Rumore deinde belli Parthici exſtincto, patri, matri, auo, & vxori priori, per ſe ſtatuas collocauit. Plautianum ex amiciſſimo, cognita eius vita, ita odio habuit vt & hoſtem publicum appellaret, & depoſitis ſtatuis eius per orbem terræ graui eum inſigniret iniuria, iratus præcipue quod inter propinquorum & affinium Seueri ſimulacra ſuam ſtatuam ille poſuiſſet. Palæſtinis pœnam remiſit quam ob cauſſam Nigri meruerant. Poſtea iterum cum Plautiano in gratiam rediit; & veluti ouans vrbem ingreſſus, Capitolium petiit: quamuis & ipſum procedenti tempore occiderit. Getæ minori filio togam virilem dedit; maiori, * Plautiani filiam vxorem iunxit. Hi qui hoſtem publicum Plautianum dixerant, deportati ſunt. ITA *omnium rerum ſemper quaſi naturali lege mutatio eſt.* Filios deinde conſules deſignauit. Getam fratrē exulit. Profectus dehinc ad bellum Parthicum eſt, edito gladiatorio munere, & cōgiario populo dato. Multos inter hæc cauſis vel veris vel ſimulatis occidit. Damnabantur aūt pleriq; cur iocati eſſent, alii cur tacuiſſent, alii cur pleraq; figurata dixiſſent, vt eſſet *imperator vere nominis ſui, vere Pertinax, vere Seuerus.* Erat ſane in ſermone vulgari, Parthicū bellum affectare Septimium Seuerum, gloriæ cupiditate, non aliqua neceſſitate deductum. Traiecto denique exercitu, a Brunduſio continuato itinere, venit in Syriam, Parthosq; ſubmouit. Sed poſtea in Syriam rediit, ita vt ſe pararet ac bellum Parthis inferret. Inter hæc Peſcennianas reliquias Plautiano auctore perſequebatur, ita vt nonnullos etiam ex amicis ſuis quaſi vitæ ſuæ inſidiatores appeteret. Multos etiam, quaſi Chaldæos aut vates de ſua ſalute conſuluiſſent, interemit: præcipue ſuſpectos vnumquemque idoneum imperio, quum ipſe paruulos adhuc filios haberet; idque dici ab his vel crederet vel audiret qui ſibi augurabantur imperium. Denique quum occiſi eſſent nonnulli, Seuerus ſe excuſabat: & poſt eorum mortem negabat fieri ſe iuſſiſſe quod factum eſt: quod de Læto præcipue Marius Maximus dicit. Quum ſoror ſua Leptitana ad eum veniſſet vix Latine loquens, ac de illa multum Imperator erubeſceret, dato filio eius lato clauo, atque ipſi multis muneribus, redire mulierem in patriam præcepit; & quidem cum filio, qui * breui vita defunctus eſt. Æſtate igitur iam exeūte, Parthiam ingreſſus, Cteſiphontem pulſo rege peruenit, & cepit hiemali prope tempore, (quod in illis regionibus melius per hiemem bella tractantur) quum herbarum radicibus milites viuerent, atq; inde morbos ægritudinesque contraherent. quare quum obſiſtentibus Parthis, fluente quoque per inſuetudinem cibi aluo militum, longius ire non poſſet, tamen perſtitit, & oppidum cepit, & regem fugauit, & plurimos interemit, & Parthicum nomen meruit. Ob hoc etiam filium eius Baſſianum Antoninum, qui Cæſar appellatus iam fuerat, annum decimumtertium agentem, participem imperii dixerunt milites. Getam quoque minorem filium Cæſarem dixerunt: eumdem Antoninum, vt plerique in litteras tradunt, appellantes. Harum appellationum cauſſa donatiuum militibus largiſſimum dedit, conceſſa omni præda oppidi Parthici; quod milites quærebant. Inde in Syriam rediit victor; & Parthicum deferentibus ſibi patribus triumphum, idcirco recuſauit, quod conſiſtere in curru affectus articulari morbo non poſſet: filio ſane conceſſit vt triumpharet: cui ſenatus Iudaicum triumphum decreuerat, idcirco quod & in Syria res bene geſtæ fuerant a Seuero. Deinde quum Antiochiam tranſiſſet, data virili toga filio maiori, ſecum eum conſulem deſignauit, & ſtatim in Syria conſulatum inierunt. Poſt hoc dato ſtipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit. In itinere Palæſtinis plurima iura fundauit. Iudæos fieri ſub graui pœna vetuit. Idem etiam de Chriſtianis ſanxit. Deinde * Alexandrinis ius buleutarum dedit; qui ſine publico conſilio, ita vt ſub regibus, ante viuebant vno iudice contenti quem Cæſar dediſſet. Multa præterea his iura mutauit. Iucundam ſibi peregrinationem hanc propter

*religio-

* religionem dei Serapidis, & propter nouitatem animalium * vel locorum fuiſſe, Seuerus ipſe poſtea ſemper oſtendit. Nam & * Memphin & Memnonem, & pyramides, & labyrinthum, diligenter inſpexit. Et quoniam longum eſt minora perſequi, huius magnifica illa; Quod victo & occiſo Iuliano, prætorianas cohortes exauctorauit: Pertinacem contra voluntatem militum in deos retulit: Saluii Iuliani decreta iuſſit aboleri: quod non obtinuit. Denique cognomentum Pertinacis non tam ex ſua voluntate quam ex morum parcimonia videtur habuiſſe. Nam & infinita multorum cæde crudelior habitus; & quum quidam ex hoſtibus eidem ſe ſuppliciter obtuliſſet, dixiſſetque ille * quid facturus eſſet, non mollitus tam prudente dicto, interfici eum iuſſit. Fuit præterea delendarum cupidus factionum: prope a nullo congreſſu niſi * victor. Perſarum regem * Abagarum ſubegit. Arabas in * deditionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. Britanniam (quod maximum eius imperii decus eſt) muro per transuerſam inſulam ducto, vtrimque ad finem oceani muniuit: vnde etiam *Britannici* nomen accepit. Tripolim, vnde oriundus erat, contuſis bellicoſiſſimis gentibus, ſecuriſſimam reddidit: ac pacem diuturnam, oleum gratuitum, & fœcundiſſimum * agrum donauit. * Idem cum implacabilis delictis fuit, tum ad eligendos induſtrios quosque iudicii ſingularis. Philoſophiæ ac dicendi ſtudiis ſatis deditus; doctrinæ quoque nimis cupidus. Latronum vbique hoſtis, vitam ſuam priuatam publicamque ipſe compoſuit ad fidem, ſolum tamen vitiū crudelitatis excuſans. De hoc ſenatus ita iudicauit, * illum aut naſci nō debuiſſe, aut [non] mori, quod & nimis crudelis, & nimis vtilis reip. videretur. Domi tamen minus cautus, qui vxorem Iuliam famoſam adulteriis tenuit, etiam coniurationis conſciam. Idem quum pedibus æger bellum moraretur, idque milites anxie ferrent, eiusque filium Baſſianum qui vna erat, Auguſtum feciſſent, tolli ſe atque in tribunal ferri iuſſit: adeſſe deinde omnes tribunos, centuriones, duces, & cohortes, quibus auctoribus id acciderat: ſiſti deinde filium qui Auguſti nomen acceperat. quumque animaduerti in omnes auctores facti, præter filium, iuberet, rogareturque omnibus ante tribunal proſtratis, caput manu contingens ait, *Tandem ſentitis caput imperare, non pedes.* Huius dictum eſt, quum eum ex humili per litterarum & militię officia ad imperium * plurimis gradibus fortuna duxiſſet, * *Omnia* (inquit) *fui, & nihil expedit.* Periit Eboraci in Britannia, ſubactis gentibus quæ Britanniæ videbantur infeſtæ, anno imperii decimooctauo, morbo grauiſſimo exſtinctus iam ſenex. Reliquit filios duos, Antoninum Baſſianum, & Getam; cui & ipſi in honorē Marci, Antonini nomen impoſuit. Illatus ſepulcro Marci Antonini; quem ex omnibus imperatoribus tantum coluit, vt & Commodum in diuos referret, & Antonini nomen omnibus deinceps quaſi Auguſti adſcribēdum putaret. Ipſi a ſenatu, a gentilibus liberisque eius funus ampliſſimū exhibitum fuit, atq; inter diuos eſt relatus. Opera publica præcipue eius exſtant, ſeptizonium & thermæ Seuerianæ. Eius deniq; etiam * ianuæ in Transtiberina regione ad portam nominis ſui; quarum * forma intercidens ſtatim vſum publicum inuidit. Iudicium de eo poſt mortem magnum omnium fuit, maxime quod diu nec a filiis eius boni aliquid reip. venit: & poſtea inuadentibus multis remp. res Romana prædonibus direptui fuit. Hic tam exiguis veſtibus vſus eſt, vt vix tunica eius aliquid purpurę haberet, [&] cum hirta chlamyde humeros velaret: cibi parciſſimus, leguminis patrii auidus; vini aliquando cupidus, carnis frequenter ignarus. Ipſe decorus; ipſe ingens, promiſſa barba, cano capite & criſpo, vultu reuerendus, canorus voce, ſed Afrum quiddam vſque ad ſenectutem ſonans: ac multum poſt mortem amatus, vel inuidia depoſita, vel crudelitatis metu. Legiſſe me apud Ælium Maurum * Phlegontis Tralliani libertū memini, Septimiū Seuerum * immoderatiſſime quum moreretur lætatum, quod duos Antoninos pari imperio reipubl. relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios reipubl. reliquit: hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per ſe genitos, rectores Romanæ reipubl. daret, Antoninum ſcilicet Baſſianum, quem ex priore matrimonio ſuſceperat; & Getam, quem de Iulia genuerat. Sed illum multum ſpes fefellit. Nam vnum, parricidium; alterum, ſui mores reipubl. inuiderunt: ſanctumque illud nomen in nullo diu bene manſit. Et reputanti mihi,

Diocletiane Auguſte, neminem prope magnorum virorum optimum & vtilem filium reliquiſſe, ſatis claret. Denique aut ſine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt pleriq; vt melius fuerit de rebus humanis ſine poſteritate diſcedere. Et vt ordiamur a Romulo, hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod vtile poſſet eſſe reipubl. Quid Camillus? num ſui ſimiles liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam vero quid de Homero, Demoſthene, Virgilio, Criſpo, & Terentio, Plauto, ceteriſque aliis loquar? Quid de Cæſare? Quid de Tullio, cui ſoli melius fuerat liberos non habere? Quid de Auguſto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, quum illi eligendi poteſtas fuiſſet ex omnibus? Falſus eſt etiam ipſe Traianus in ſuo municipe ac nepote deligendo. Sed vt omittamus adoptiuos, ne nobis Antonini Pius & Marcus numina reipublicæ occurrant, veniamus ad genitos. Quid Marco felicius fuiſſet, ſi Commodum non reliquiſſet heredem? Quid Seuero Septimio, ſi Baſſianum non genuiſſet? qui ſtatim inſimulatum fratrem inſidiarum contra ſe cogitatarum, parricidiali etiam figmento interemit: qui nouercam, matrem quinimmo, in cuius ſinu Getam filium eius occiderat, vxorem duxit: qui Papinianum iuris aſylum & doctrinæ legalis theſaurum, quod parricidium excuſare noluiſſet, occidit; & præfectum quidem ſuum, ne homini per ſe & per ſcientiam ſuam magno deeſſet & dignitas. Denique, vt alia omittam, ex huius moribus factum puto vt Seuerus triſtior vir ad omnia, immo etiam crudelior, pius & dignus deorum altaribus duceretur. qui quidem diuinam Salluſtii orationem qua Micipſa filios ad pacem hortatur, ingrauatus morbo, miſiſſe filio dicitur maiori. idque fruſtra,* & hominem tantum valetudine. Vixit denique in odio populi diu Antoninus, nomenque illud venerabile diu, minus amatum eſt: quamuis & veſtimenta populo dederit, (vnde *Caracallus* eſt dictus) & thermas magnificentiſſimas fecerit. Exſtat ſane Romæ Seueri porticus ; geſta eius exprimens, a filio, quantum plurimi docent, ſtructa. Signa mortis eius hæc fuerunt: Ipſe ſomniauit quatuor aquilis & gemmato curru, præuolante neſcio qua ingenti humana ſpecie, ad cœlum ſe raptum; quumque raperetur, octoginta & nouem numeros expliçuiſſe: (vltra quot annos ne vnum quidem annum vixit: nam ad imperium ſenex venit) quumque poſitus eſſet in circulo ingenti æreo, diu ſolus & deſtitutus ſtetit. quum vereretur autem ne præceps rueret, a Ioue ſe vocatum vidit, atque inter Antoninos locatum. Die circenſium, quum tres* victoriæ more ſolito eſſent locatæ gypſeæ cum palmis, media quæ ipſius nomine* adſcriptum orbem palmis tenebat, vento icta, de podio ſtans decidit, & humi conſtitit: eaque quæ Getæ nomine inſcripta erat, corruit, & omnis comminuta eſt: illa vero quæ Baſſiani titulum præferebat, amiſſa palma venti turbine vix conſtitit. Poſt* murum apud vallum miſſum in Britannia, quũ ad proximam manſionem rediret, non ſolum victor, ſed etiam in æternum pace ſun data, voluens animo quid ominis ſibi occurreret, AEthiops quidam e numero militari, claræ inter ſcurras famæ, & celebratorum ſemper iocorum, cum corona e cupreſſu facta eidem occurrit. Quem quum ille iratus remoueri ab oculis pręcepiſſet, & coloris eius tactus omine & coronæ, dixiſſe ille dicitur ioci cauſa, *Totum fuiſti, totum viciſti; iam deus eſto victor.* Et in ciuitatem veniens, quum rem diuinam vellet facere, primum ad Bellonæ templum ductus eſt errore aruſpicis ruſtici; deinde hoſtię furuæ ſunt applicitæ. Quod quum eſſet aſpernatus, atque ad palatium ſe reciperet, negligentia miniſtrorum nigræ hoſtiæ vſque ad limen domus palatinæ Imperatorem ſequutæ ſunt. Sunt per plurimas ciuitates opera eius inſignia. Magnum vero illud in ciuitate eius, quod Romæ omnes ædes publicas, quæ vitio temporum labebantur, inſtaurauit, nuſquam prope ſuo nomine adſcripto, ſeruatis tamen vbique titulis conditorum. Moriens, ſeptem annorum canonem, ita vt quotidiana ſeptuaginta quinque milia modiorum expendi poſſent, reliquit: olei vero tantum, vt per quinquennium non ſolum vrbis vſibus, ſed & totius Italiæ, quæ oleo egeret, ſufficeret. Vltima verba eius dicuntur hæc fuiſſe; *Turbatam Rempubl. vbique accepi; pacatam etiam Britannis relinquo; ſenex & pedibus æger, firmum imperium Antoninis meis relinquens, ſi boni erunt; imbecillum, ſi mali.* Iuſſit deinde ſignum tribuno dari, *Laboremus*: quia Pertinax, quando in imperium adſcitus eſt, ſignum dederat, *Militemus.*

temus. Fortunam deinde regiam, quæ comitari principes & in cubiculis poni ſolebat, geminare ſtatuerat, vt ſacratiſſimum ſimulacrum vtrique relinqueret filiorum. Sed quum videret ſe perurgeri ſub horam mortis, iuſſiſſe fertur vt alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. Quod Baſſianus prius contempſit quam faceret parricidium. Corpus eius a Britannia Romam vſque cum magna prouincialium reuerentia ſuſceptum eſt: quamuis aliqui vrnulam auream tantum fuiſſe dicant, Seueri reliquias continentem, eamdemque Antoninorum ſepulcro illatam, quum Septimius Seuerus Pertinax illic vbi vita functus eſt, eſſet incenſus. Quum * ſeptizonium faceret, nihil aliud cogitauit quam vt ex Africa venientibus ſuum opus occurreret: & niſi abſente eo per præfectum vrbis medium ſimulacrũ eius eſſet locatum, aditum palatinis ædibus, id eſt regium atrium, ab ea parte facere voluiſſe perhibetur: quod etiam poſt Alexander quum vellet facere, ab aruſpicibus dicitur eſſe prohibitus, quum hoc ſciſcitatus non litaſſet.

ÆLII SPARTIANI
PESCENNIVS NIGER,
AD DIOCLETIANVM AVG.

RARVM atque difficile eſt vt quos tyrannos aliorum victoria fecerit, bene mittantur in litteras: atque ideo vix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. Primum enim quæ magna ſunt, in eorum honorem ab ſcriptoribus deprauantur; deinde alia ſupprimuntur: poſtremo non magna diligentia * eorum generatio ac vita requiritur, quum ſatis ſit audaciam eorum & bellum in quo victi fuerint, ac pœnã, proferre. PESCENNIVS ergo NIGER, vt alii tradunt, modicis parentibus; vt alii, nobilibus fuiſſe dicitur; patre Annio Fuſco, matre Lampridia, auo curatore Aquini; ex qua familia originem ducebat: quod quidem dubium etiam nunc habetur. Hic eruditus mediocriter, moribus ferox, diuitiis immodicus, vita parcus, libidinis effrenatæ ad omne genus cupiditatum. Ordines diu duxit, multisque ducatibus peruenit vt exercitus Syriacos iuſſu Commodi regeret, ſuffragio maxime athletæ qui Commodum ſtrangulauit; vt omnia tunc fiebant. Is poſteaquam comperit occiſum Commodum, Iulianum Imperatorem appellatum, eumdemque iuſſu Seueri & ſenatus occiſum, Albinum etiam in Gallia ſumpſiſſe nomẽ Imperatoris, ab exercitibus Syriacis, quos regebat, appellatus eſt Imperator; vt quidam dicunt, magis in Iuliani odium quam in æmulationem Seueri. Huic, ob deteſtationem Iuliani, primis Imperii diebus ita Romæ fautum eſt a ſenatoribus dumtaxat, qui & Seuerum oderant, vt inter lapidationes exſecrationesque omnium, illi feliciter * optaretur, illum Principem * inſuper, & illum Auguſtum populus acclamaret. Iulianum autem oderant populares, quod Pertinacem milites occidiſſent, & illum Imperatorem aduerſa populi voluntate appellaſſent. Denique ingentes ob hoc ſeditiones fuerunt. Ad occidendum autem Nigrum, primipilarem Iulianus miſerat, ſtulte, ad eum qui haberet exercitus, & ſe tueri poſſet: * perinde quaſi qualislibet imperator a primipilario poſſet occidi. Eadem autem dementia etiam Seuero iam Principi Iulianus ſucceſſorem miſerat. Denique etiam Aquilium centurionem, notum cædibus ducem miſerat; quaſi imperator tantus a centurione poſſet occidi. Par denique inſania fuit quod cum Seuero ex interdicto de imperio egiſſe fertur, vt iure videretur ad principatum perueniſſe. Et de Peſcennio Nigro iudicium populi ex eo apparuit, quod quum ludos circenſes Iulianus Romæ daret, & indiſcrete ſubſellia circi maximi repleta eſſent, ingentiq; iniuria populus affectus eſſet. per omnes vno conſenſu Peſcennius Niger ad tutelam vrbis eſt expetitus, odio (vt diximus) Iuliani, & amore occiſi Pertinacis: * cui quidẽ Iulianus dixiſſe fertur, *Nec ſibi neq; Peſcennio longum imperiũ deberi, ſed Seuero, qui magis eſſet odio habẽdus a ſenatoribus, militibus, prouincialibus, popularibus*: q; probauit rei euentus.

euentus. Et Pescennius quidẽ Seuero, eo tẽpore quo Lugdunensem prouinciã regebat, amicissimus fuit: nã ipse missus erat ad cõprehendendos desertores qui innumeri Gallias tunc vexabant. In quo officio quod se honeste gessit, iucundissimum fuit Seuero; ita vt de eo ad Commodum Septimius referret, asserens necessarium reip. virum. Et re vera in re militari vehemens fuit. Numquam sub eo miles prouinciali lignum, oleum, operam extorsit. ipse a milite nihil accepit: quum tribunatus ageret, nihil accipi passus est. Nam & Imperator tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit. Exstat epistola Seueri * qua scribit ad Rogonium Celsum Gallias regentem: *Miserum est vt imitari eius disciplinam militarem non possimus, quem per bellum vicimus. Milites tui vagantur; tribuni medio die lauant, pro tricliniis popinas habent, pro cubiculis meritoria: saltant, bibunt, cantant; & * mẽsuris conuiuiorum vacant, quum sine mensura potent. Hæc, si vlla vena paternæ disciplinæ [in nobis] viueret, fierent? Emenda igitur primum tribunos, deinde militem: quem quamdiu timueris, tamdiu timeberis. Sed scias id de Nigro, militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni & duces militum.* Hæc de Pescennio Seuerus Augustus, adhuc milite. Marcus Antoninus ad Cornelium Balbum; *Pescennium mihi laudas: agnosco. nam & decessor tuus eum manu strenuum, vita grauem, & iam tum plusquam militem dixit. Itaque misi litteras recitandas ad signa; quibus eum trecentis * Armenicis, & centum Sarmatis, & mille nostris praeesse iussi. Tuum est ostendere hominem non ambitione (quod nostris non conuenit moribus) sed virtute venisse ad eum locum quem auus meus Adrianus, quem Traianus proauus, non nisi exploratissimis dabat.* De hoc eodem Commodus; *Pescennium fortem virum noui, & ei tribunatus iam duos dedi: ducatum mox dabo, vbi per senectutem AElius Corduenus rempublicam recusauerit.* Hæc de eo iudicia omnium fuerũt. Sed & Seuerus ipse sæpe dixit, ignoturum se Pescennio, nisi perseueraret. A Commodo denique Pescennius COS. declaratus, Seuero præpositus est: & quidem irato quod primipilaribus commendantibus, consulatum Niger mereretur. In vita sua Seuerus dicit, se, priusquam filii sui id ætatis haberent vt imperare possent, ægrotantem id in animo habuisse vt, siquid forte sibi accidisset, Niger Pescennius eidem & Clodius Albinus succederent; qui ambo Seuero grauissimi hostes exstiterant. Vnde apparet quod etiam Seueri de Pescennio iudicium fuerit. Si Seuero credimus, fuit gloriæ cupidus Niger, vita fictus, moribus turpis; ætatis prouectæ quum imperium inuasit: ex quo cupiditates eius incusat; * perinde quasi Seuerus minor ad imperium venerit, qui annos suos contrahit, quum decem & octo annis imperarit, & octogesimonono perierit. Sane Seuerus Heraclitum ad obtinendam Bithyniam misit; Fuluium autem ad occupandos adultos Nigri filios: nec tamen in senatu quidquam de Nigro Seuerus dixit, quum iam audisset de eius imperio, ipse autem proficisceretur ad componendum Orientis statum: tantum sane illud fecit proficiscens, vt legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occuparet, & fame populum Romanum perurgeret. * Et videbatur id facere posse per Libyam AEgyptumque vicinas Africæ, difficili licet itinere ac nauigatione. Et Pescennius quidem, veniente ad Orientem Seuero, Græciam, Thracias, Macedoniam, interfectis multis * illustribus viris, tenebat, ad participatum imperii Seuerum vocans: a quo, causa eorum quos occiderat, cum AEmiliano hostis est appellatus: deinde a ducibus Seueri per AEmilianum pugnans victus est. Et quum illi tutum exsilium promitteret si ab armis recederet, persistens iterum pugnauit, & victus est, atque apud Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus; & sic ad Seuerum adductus, atque statim mortuus. Huius caput circumlatum pilo, Romam missum; filii occisi, necata vxor, patrimonium publicatum, familia omnis exstincta. Sed hæc omnia, posteaquam de Albini rebellione cognitum est, facta sunt: nam prius & filios Nigri & matrem in exsilium miserat. Sed exarsit secundo ciuili bello, imo & iam tertio, & factus est durior. Tunc enim innumeros senatores interemit Seuerus; & ab aliis *Syllæ Punici*, ab aliis Marii nomen accepit. Fuit statura Pescennius prolixa, forma decorus, capillo in verticem ad gratiam reflexo; vocis canoræ, ita vt in campo loquens, per mille passus audiretur, nisi ventus aduersaretur: oris verecundi & semper rubidi: ceruice adeo nigra, vt quemadmodum multi dicunt, ab ea *Nigri* nomen acceperit. Cetera corporis parte

candidus

candidus & magis pinguis: vini auidus, cibi parcus, rei venereæ niſi ad creandos liberos prorſus ignarus. Denique etiam ſacra quædam in Gallia quæ a caſtiſſimis decernuntur, conſenſu publico celebranda ſuſcepit. Hunc in Commodianis hortis, in porticu curua, pictum de muſiuo inter Commodi amiciſſimos videmus ſacra Iſidis ferentem: quibus Commodus adeo deditus fuit, vt & caput raderet, & Anubim portaret, & omnes partes expleret. Fuit ergo miles optimus, tribunus ſingularis, dux præcipuus, legatus ſeueriſſimus, conſul inſignis, vir domi foriſque conſpicuus, imperator infelix. vſui denique reipubl. ſub Seuero homine tetrico eſſe potuiſſet, ſi cum eo eſſe voluiſſet. Sed deceptus eſt conſiliis Seueri Aureliani; qui filias ſuas eius filiis deſpondens, perſiſtere eum fecit in imperio. Hic tantæ fuit auctoritatis, vt ad Marcum primum, deinde ad Commodum ſcriberet, quum videret prouincias facili adminiſtrationum mutatione ſubuerti: Primum, vt nulli ante quinquennium ſuccederetur prouinciæ præſidi, vel legato, vel procōſuli; quod prius deponerent poteſtatem quam ſcirent adminiſtrare: deinde, ne noui ad regendam remp. accederent, præter militares adminiſtrationes, intimauit vt aſſeſſores in quibus prouinciis aſſediſſent, in his adminiſtrarent: quod poſtea Seuerus, & deinceps multi tenuerunt; vt probant Pauli & Vlpiani præfecturæ, qui Papiniano in conſilio fuerunt: ac poſtea quum vnus ad memoriam, alter ad libellos paruiſſet, ſtatim præfecti facti ſunt. Huius etiam illud fuit, Vt nemo aſſideret in ſua prouincia, nemo adminiſtraret Romæ, niſi Romanus, hoc eſt oriundus vrbe. Addidit præterea conſiliariis ſalaria; ne eos grauarent quibus aſſidebant; dicens, iudicem nec dare debere, nec accipere. Hic erga milites tanta fuit cenſura, vt quum apud AEgyptum ab eo limitanei milites vinum peterent, reſponderit, *Nilum habetis, & vinum quæritis?* ſiquidem tanta illius fluminis dulcedo, vt accolæ vina non quærant. Idem tumultuantibus iis qui a Sarracenis victi fuerant, & dicentibus, *Vinum non accepimus, pugnare non poſſumus*: *Erubeſcite, inquit: illi qui vos vincunt, aquam bibunt.* Idem Palæſtinis rogantibus vt eorum cenſitio leuaretur idcirco quod eſſet grauata, reſpondit; *Vos terras veſtras leuari cenſitione vultis; ego vero etiam aerem veſtrum cenſere vellem.* Denique Delphici Apollinis vates in motu reip. maximo, quum nuntiaretur tres eſſe Imperatores, Seuerum Septimium, Peſcennium Nigrum, Clodium Albinum, conſultus quem expediret reip. imperare, verſum Græcum huiuſmodi fudiſſe dicitur; *Optimus eſt Fuſcus, bonus Afer, peſſimus Albus.* Ex quo intellectum, *Fuſcum*, Nigrum appellatum vaticinatione; Seuerum, *Afrum*; *Album* vero, Albinum dictum. Nec defuit alia curioſitas. * requiſitum eſt qui eſſet, obtenturus rempubl. Ad quod ille reſpondit alium verſum talem; *Fundetur ſanguis Albi, Nigriq. * minantis: Imperiū mundi Pœna reget vrbe profectus.* Itē quum quæſitū eſſet quis illi ſucceſſurus eſſet, reſpondiſſe itidem Græco verſu dicitur; *Cui dederint ſuperi, nomen habere Pij.* Quod omnino intellectū non eſt niſi quū Baſſianus Antonini, quod verū ſignum Pii fuit, nomen accepit. Itē quum quæreretur quamdiu imperaturus eſſet, reſpondiſſe Græce dicitur; *Bis denis Italum conſcendet nauibus æquor: Si tamen vna ratis tranſiliet pelagus.* Ex quo intellectum, Seuerum viginti annos expleturū. Hæc ſunt, Diocletiane maxime Auguſtorū, quæ de Peſcennio didicimus ex pluribus libris. Nō enim facile (vt in principio libri diximus) quiſquam vitas eorū mittit in libros, qui aut principes in rep. nō fuerunt, aut a ſenatu appellati non ſunt Imperatores; aut occiſi citius, ad famā venire nequiuerunt. Inde, quod latet Vindex, quod Piſo neſcitur; quod oēs illi qui aut tantum adoptati ſunt, aut a militibus Imperatores appellati, vt ſub Domitiano Antonius; aut cito interempti, vitam cum imperii vſurpatione poſuerunt, Sequitur nunc vt de* CLODIO ALBINO dicā; qui quaſi ſocius huius habetur, quod & pariter contra Seuerum rebellauerūt, & ab eodem victi atque occiſi ſunt. De quo ipſo neque ſatis clara exſtant: quia eadem fortuna illius fuit quæ Peſcennii, etiamſi vita ſatis diſpar. Ac nequid ex iis quæ ad Peſcennium pertinent, præteriſſe videamur, (licet aliis libris cognoſci poſſint) de hoc, * Seuero Septimio vates dixerūt quod neq; viuus neque mortuus in poteſtatem Seueri venturus eſſet, ſed iuxta aquas illi pereundum eſſet: quod quidam dicunt ipſum Seuerum de matheſi quam callebat, dixiſſe. Nec abfuit reſponſis veritas, quū ille inuentus ſit iuxta paludē ſemiuiuus. Hic

tantæ fuit ſeueritatis, vt quum milites quoſdam in * caueo argenteo expeditionis tẽpore bibere vidiſſet, iuſſerit omne argentum ſubmoueri de vſu expeditionali; addito eo vt ligneis vaſis vterentur: quod quidem illi odium militare concitauit. Dicebat enim poſſe fieri vt ſarcinæ militares in poteſtatem hoſtium venirent; ne ſe barbaræ nationes argento noſtro glorioſiores facerent; quum alia minus apta hoſticam viderentur ad gloriam. Idem iuſſit vinum in expeditione neminem bibere; ſed aceto vniuerſos eſſe contentos. Idem piſtores ſequi expeditionem prohibuit; bucellato iubens milites & omnes contentos eſſe. Idem ob vnius gallinacei direptionem, decem commanipulones, qui raptum ab vno comederant, ſecuri percuti iuſſit: & feciſſet, niſi ab omni exercitu prope vſque ad metum ſeditionis eſſet rogatus: & quũ peperciſſet, iuſſit vt denorum gallinaceorum pretia prouinciali redderent decem qui ſimul furto conuixerant; addito eo vt tota in expeditione in commanipulatione nemo focum faceret, ne vmquam recens coctum cibum ſumerent, ſed pane ac frigidis veſcerentur, appoſitis ſpeculatoribus qui id curarent. Idem iuſſit ne * in zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent, ſed publice commendarent, recepturi poſt prœlia quod dederant; addens, liberis eorum & vxoribus [&] heredibus certe reddendum qui veniſſent: ne ad hoſtes aliquid prædæ perueniret, ſiquid forte aduerſi fortuna feciſſet. Sed hæc omnia, vt ſe habuerat Commodi temporum diſſolutio, aduerſa eidem fuere. Denique etſi nemo fuit qui ſuis temporibus dux ſeuerior videretur, ad perniciem illi magis iſta fuere quam mortuo. vbi & inuidia & odium depoſita erant, talia exempla valuerunt. Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum ſumpſit ante papilionem: nec ſibi vmquam vel contra ſolem, vel contra imbres quæſiuit tecti ſuffragium. ſimiles non habuit. Tantum denique belli tempore, ratione militibus demonſtrata, ſibi & ſeruis ſuis vel cõtubernalibus portauit, quantum a militibus ferebatur: quum ſeruos ſuos annona oneraret, ne illi ſecuri ambularent, [&] onuſti milites; idque ab exercitu cum ſuſpirio videretur. Idem in concione iurauit, ſe, quamdiu in expeditionibus fuiſſet eſſetque adhuc futurus, non aliter eſſe acturum ſe quam militem; Marium ante oculos habentem & duces tales. nec alias fabulas vmquam habuit niſi de Annibale, ceteriſque talibus. Denique quum Imperatori facto quidam panegyricum recitare vellet, dixit ei; *Scribe laudes Marii vel Annibalis, vel alicuius ducis optimi vita functi; & dic quid ille fecerit, vt eum nos imitemur. Nam viuentes laudare, irriſio eſt, maxime imperatores; a quibus ſperatur, qui timentur, qui præſtare publice poſſunt, qui poſſunt necare, qui proſcribere: ſe autem viuum placere velle, mortuum etiam laudari.* Amauit de principibus Auguſtum, Veſpaſianum, Titum, Traianum, Pium, Marcum; reliquos fœmineos vel venenatos vocans: maxime tamen in hiſtoriis Marium & Camillum & * Q. Marcium Coriolanum dilexit. Interrogatus autem quid de Scipionibus ſentiret, dixiſſe fertur, Felices illos fuiſſe magis quam fortes: idque probare domeſticam vitam & iuuentutem; quæ in vtroque * nimis ſpecioſa domi fuiſſe apud omnes conſtat. Quod ſi rerum potitus fuiſſet, omnia correcturus fuerat quæ Seuerus vel non potuit emendare, vel noluit; & quidem ſine crudelitate, imo etiam cum lenitate, ſed * militari, non remiſſa & inepta atque ridicula. Domus eius hodie Romæ viſitur in campo Iouis, quæ appellatur *Peſcenniana*: in qua ſimulacrum eius in trichoro conſtituit, ſtatim poſt annum ex Thebaico marmore; quod ille ad ſimilitudinem ſui factum a rege Thebæorum acceperat. Exſtat etiam epigramma Græcum, quod Latine hanc habet ſententiam: *Terror Aegyptiaci Niger aſtat militis ingens, Thebaidos ſocius, aurea ſecla volens. Hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma: Hic Antoninus carus, & imperio. Nigrum nomen habet, Nigrum formauimus ipſi; Vt conſentirent * forma metalla tibi.* Quos quidem verſus Seuerus eradi noluit, quum hoc ei & præfecti ſuggererent, & officiorum magiſtri; addens, *Si talis fuit ſciant omnes qualem vicerimus: ſi talis non fuit, putent omnes nos talem viciſſe: imo ſic ſit, quia fuit talis.*

IVLII CAPITOLINI
CLODIVS ALBINVS,
AD CONSTANTINVM AVG.

VNo eodemque tempore post Pertinacem, qui auctore Albino interemptus est, Iulianus a senatu Romæ, Septimius Seuerus ab exercitu in * Illyrico, Pescennius Niger in Oriente, Clodius Albinus in Gallia, Imperatores appellati sunt. Et Clodium quidem Herodianus dicit Seueri Cæsarem fuisse: sed quum [alter] alterum indignaretur imperare, nec Galli ferre possent aut * Germani exercitus, (quod & ipsi suum specialem principem haberent) vndique cuncta turbata sunt. Fuit autem CLODIVS ALBINVS familia nobili; Adrumetinus tamen, ex Africa. Quare sortem illam qua Seuerum laudatum in Pescennii vita diximus, ad se trahebat, nolens intelligi * Pessimus Albinus: quod eodem versu continebatur quo & Seueri laus, & approbatio Nigri Pescennii. Sed priusquam vel de vita eius vel de morte dixero, etiam hoc dicendum est quod eum nobilem fecit. Nam ad hunc eumdem quondam Commodus, quum * eum successorem Albino daret, litteras dederat, quibus iusserat vt Cæsar esset. Exemplum indidi. *Imperator Commodus Clodio Albino. Alias ad te publice de successore atque honore tuo misi: sed hanc familiarem & domesticam, omnem (vt vides) manu mea scriptam epistolam dirigo; qua tibi do facultatem vt, si necessitas fuerit, ad milites prodeas, & tibi Cæsareum nomen assumas. Audio enim & Septimium Seuerum & Nonium * Murcum male de me apud milites loqui; vt sibi parent stationis augustæ procurationem. Habebis præterea, quum id feceris, dandi stipendii vsque ad tres aureos liberam potestatem. quin & super hoc ad procuratores meos litteras misi, quas ipse signatas excipies signo Amazoniæ: & quum opus fuerit, rationalibus dabis, ne te non audiant quum de ærario volueris imperare. Sane vt tibi insigne aliquod imperialis maiestatis accedat, habebis vtendi coccinei pallii facultatem me præsente, & ad me, & quum mecum fueris; habiturus & * purpuram, sed sine auro: quia ita & proauus meus Verus, qui puer vita functus est, ab Adriano, qui eum adoptauit, accepit.* His litteris acceptis a Nonio, facere id quod iubebat, noluit; timens, odiosum Commodum propter mores suos, quibus rempubl. perdiderat & se dedecorauerat, quandocumque feriendum; ne ipse pariter occideretur. Exstat denique illius concio, quæ quum accepit imperium, & quidem Seueri (vt quidam) voluntate firmatum, huius rei memoriam facit. cuius hoc exemplum est: *Inuitum me commilitones ductum ad Imperium etiam illud probat, quod Commodum donantem me Cæsariano nomine, contempsi: sed & vestræ voluntati & Seueri Augusti parendum est; quia credo sub homine optimo & viro forti posse bene remp. regi: nec negari potest.* Marius Maximus dicit, hunc animum Seuero primum fuisse, vt si quid ei contingeret, Pescennium Nigrum, & Clodium Albinum sibi substitueret. Sed postea & filiis iam maiusculis * studens, & Albini amori inuidens, sententiam mutasse, atque illos vtrosque bello oppressisse, maxime precibus vxoris adductum. Denique Seuerus eum COS. designauit: quod vtique nisi de optimo viro non fecisset, homo in legendis magistratibus diligens. Sed vt ad eum redeam, fuit (vt dixi) Albinus * Adrumetinus oriundus; sed nobilis apud suos, & originem a Romanis familiis trahens, Posthumiorum scilicet & Albinorum Ceioniorum. quæ familia hodie quoque, Constantine maxime, nobilissima est, & per te aucta & augenda; quæ per Galienum & Gordianos plurimum creuit. Hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentibus sanctis, patre Ceionio Posthumio, matre Aurelia Messalina, primus suis parentibus fuit: quum exceptus vtero, quod contra consuetudinem puerorum qui nascuntur, & solent rubere, esset candidissimus, *Albinus* est dictus. Quod verum esse, patris epistola ad Ælium Bassianum tunc proconsulem Africæ data, designat, affinem (quantum videtur) eorum ipsorum. Epistola Ceionii Posthumii ad Ælium Bassianum. *Filius mihi natus est* VII *Cal. Decembr. ita candidus statim toto corpore, vt*

linteamen quo exceptus est, vinceret. Quare susceptum eum, Albinorum familiæ, quæ mihi tecum communis est, dedi, ALBINI *nomine imposito. Fac vt remp. & te & nos, vt facis, diligas.* Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus litteris Græcis ac Latinis mediocriter, quod esset animi iam militaris & superbi. Fertur in scholis sæpissime cantasse inter puerulos; *Arma amens capio, nec sat rationis in armis*; repetens, *Arma amens capio.* Huic multa imperii signa, quum esset natus, facta dicuntur. Nam & bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est: quod mirandum fuit: quæ tamen cornua in templo Apollinis Baiani ab eodem posita iam tribuno diu fuisse dicuntur, quod, quum ille sortem de fato suo tolleret, his versibus eidem dicitur esse responsum; *Hic rem Romanam magno turbante tumultu, Sistet eques: sternet Pœnos Gallumque rebellem.* Et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. Ipse autem suspicabatur de Seuero sibi prædictum *Sternet Pœnos*, quod Septimius Afer esset. Fuit & aliud signum futuri imperii. Nam quum Cæsariana familia hoc speciale habuerit vt paruuli domus eius in testudineis alueis lauarentur, nato infantulo testudo ingens patri eius munere piscatoris allata est: quod ille homo litteratus omen accipiens, & testudinem libenter accepit, & eam curari iussit, atq; infantulo ad excaldationes pueriles dicari; nobilitãdum etiam hinc sperans. Quum rarum esset aquilas in his locis videri in quibus natus est Albinus, septima eius diei hora * cõuiuio quod celebritati pueri deputabatur, quum ei fierent nomina, septem aquilæ paruulæ de nidis allatæ sunt, & quasi ad iocum circa cunas pueri cõstitutæ. nec hoc omen pater abnuit, qui iussit aquilas ali, & diligẽter curari. Accessit omen, quod quum pueri eius familiæ * russulis fasciolis illigarentur, quod forte lotæ atq; vdæ essent russulæ fasciolæ, quas mater prægnans parauerat, purpurea matris illigatus est fascia: vnde illi ioco nutricis etiam *Porphyrii* nomen inditum est. Hæc atque alia signa imperii futuri fuere. quæ qui volet nosse, Ælium Cordum legat, qui friuola super huiusmodi ominibus cuncta persequitur. Adolescens igitur, statim se ad militiam contulit, atque Antoninis per Lollium Serenum, & Bæbium Metianum, & Ceionium Posthumianum suos affines, innotuit. Egit tribunus equites Dalmatas: egit & legionem quartanorum & primanorum: Bithynicos exercitus eo tempore quo Auidius rebellabat, fideliter tenuit. Deinde per Commodum ad Galliam translatus: in qua fusis * Frisiis Transrhenanis, celebre nomen suum & apud Romanos & apud barbaros fecit. Quibus rebus accensus Commodus, Cæsarianum ei nomen obtulit, & dandi stipendii facultatem, & pallei coccini vtendi. Quibus omnibus ille prudenter abstinuit, dicens, Commodum quærere qui aut cum eo perirent, aut quos cum caussa ipse posset occidere. Quæsturæ gratia illi facta est: qua concessa, ædilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festinãter mitteretur. Deinde præturam egit sub Commodo famosissimã. Nam eiusdẽ ludis Cõmodus & in foro & in theatro pugnas exhibuisse perhibetur. COS. a Seuero declaratus est eo tempore quo Albinum sibi cum Pescennio parauerat subrogare. Ad imperium venit natu iam grandior, & maior Pescennio Nigro; vt Seuerus ipse in vita sua testatur. Sed victo Pescennio, quum & filiis suis imperium seruare * cuperet, & voluntatem senatus maiorem circa Clodium Albinum videret, quod esset vir antiquę familiæ, litteras ad eum per quosdam summi honoris ac summæ affectionis misit; quibus hortabatur, vt quoniam occisus esset Pescennius Niger, ipse cum eo fideliter remp. regeret. Quarum exemplum hoc esse Cordus ostendit: *Imperator Seuerus Augustus Clodio Albino Cæsari fratri amantissimo & desideratissimo salutem. Victo Pescennio, litteras Romam dedimus, quas senatus tui amantissimus libenter accepit. Te quæso, vt eo animo Remp. regas quo dilectus es frater animi mei, frater imperii. Baßianus & Geta te salutant. Iulia nostra & te & sororem salutat. Infantulo tuo Pescennio Princo munera digna suo loco tuoque mittemus. Tu velim exercitus respub. ac nobis retentes mi vnanime, mi carißime, mi amantißime.* Et has quidem litteras missis stipatoribus fidelissimis dedit; quibus præcepit vt epistolam publice darent, postea vero dicerent se velle pleraque occulte suggerere quæ ad res bellicas pertinerent, & ad secreta castrorum atque aulicam fidem: vbi vero in secretum venissent, quasi mandata dicturi, quinque validissimi eum interimerent gladiolis intra vestem latentibus. Nec illorum quidem fides defuit.

fuit. Nam quum ad Albinum veniſſent, & epiſtolam dediſſent; *qua lecta, quum dicerent quædam ſecretius ſuggerenda, & locum ſemotum ab omnibus arbitris poſtularent, & quum omnino neminem paterentur ad porticum longiſſimam cum Albino progredi, ea ſpecie ne mandata proderentur: Albinus intellexit inſidias. Denique indulgens ſuſpicionibus, eos tormentis dedit. qui diu primo pernegarunt; ſed poſtea victi neceſſitate, confeſſi ſunt ea, quæ Seuerus iiſdem præceperat. Tunc iam proditis rebus & apertis inſidiis, ea quæ ſuſpicabatur Albinus clara eſſe intelligens, exercitu ingenti collecto, contra Seuerum atque eius duces venit. Et primo quidem conflictu habito contra duces Seueri, potior fuit: poſt autem Seuerus ipſe quum id egiſſet apud ſenatum vt hoſtis iudicaretur Albinus, contra eum profectus, acerrime fortiſſimeque pugnauit in Gallia non ſine varietate fortunæ. Denique quum ſollicitus augures conſuleret, reſponſum illi eſt (vt dicit Marius Maximus) venturum quidem in poteſtatem eius Albinum, ſed non viuum nec mortuum: quod & factum eſt. Nam quum vltimum prœlium commiſſum eſſet, innumeris ſuorum cæſis, plurimis fugatis, multis etiam deditis, Albinus fugit: &, vt multi dicunt, ſe ipſe percuſſit: vt alii, a ſeruo ſuo percuſſus, ſemiuiuus ad Seuerum deductus eſt. vnde confirmatum eſt augurium quod fuerat ante prædictum. Multi præterea dicunt, a militibus; cuius nece a Seuero gratiam requirebant. Fuit Albino vnus (vt aliqui dicunt) filius: Maximus dicit* duos. quibus primum veniam *dedit, poſtea vero eos cum matre percuſſit, & in profluentem abiici iuſſit. Caput eius exciſum pilo circumtulit, Romamque miſit litteris ad ſenatum datis, quibus inſultabat quod Albinum tantopere dilexiſſent vt eius affines & fratrem præcipue ingenti honore *cumularent. Iacuiſſe ante prætorium Seueri, Albini corpus per dies plurimos dicitur vſque ad fœtorem, laniatumque a canibus in profluentem abiectum eſſe. De moribus eius varia dicuntur. Et Seuerus quidem ipſe hæc de eodem loquitur, vt eum dicat turpem, malitioſum, improbum, inhoneſtum, cupidum, luxurioſum. ſed hæc belli tempore vel poſt bellum; quando ei iam velut de hoſte credi nō poterat; quum & ipſe ad eum quaſi ad amiciſſimum frequentes miſerit litteras, & multi de Albino bene ſenſerint, & Seuerus ipſe Cæſarem ſuum eumdem appellari voluerit; & quum de ſucceſſore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. Extant præterea Marci epiſtolæ de hoc eodem, quæ teſtimonium & virtutum eius ferant, & morum: quarum vnam inſerere ad præfectos datam ſuper eius nomine, abſurdum non *fuit.

*M. Aurelius Antoninus præfectis ſuis ſalutem. Albino ex familia Ceioniorum, Afro quidem homini, ſed non multa ex Afris habenti, * Plautilli genero, duas cohortes alares regendas dedi. Eſt homo exercitatus, vita triſtis, grauis moribus. puto eum rebus caſtrenſibus profuturum: certe obfuturum non eſſe, ſatis noui. Huic ſalarium duplex decreui, veſtem militarem ſimplicem; ſed loci ſui ſtipendium quadruplum. Hunc vos adhortamini vt ſe reipubl. oſtentet, habiturus præmium quod merebitur.* Eſt & alia epiſtola, qua idem Marcus Auidii Caſſii temporibus de hoc eodem ſcripſit: cuius exemplum hoc eſt: *Laudanda eſt Albini conſtantia, qui grauiter deficientes exercitus tenuit, quum ad Auidium Caſſium confugerent. & niſi hic fuiſſet, omnes defeciſſent. Habemus igitur virum dignum conſulatu: quem ſufficiam in locum Caſſii Papirii, qui mihi exanimis prope iam nuntiatus eſt. Quod interim a te publicari nolo, ne aut ad ipſum Papirium, aut ad eius affectus perueniat; noſque videamur in locum viuentis* COS. *ſubrogaſſe.* Et iſtæ igitur epiſtolæ teſtantur, Albinum virum vtilem fuiſſe. Indicat & illud præcipue quod ad eas ciuitates inſtaurandas quas Niger attriuerat pecuniam miſit; quo facilius ſibi earum *accolas conciliaret. Guloſum eum Cordus, qui talia perſequitur in ſuis voluminibus, fuiſſe dicit: & ita quidem, vt pomorum tantum hauſerit quantum ratio humana non patitur. Nam & quingentas ficus paſſarias, quas Græci * calliſtruthias vocant, ieiunum comediſſe dicit, & centum perſica Campana, & melones Oſtienſes decem, & vuarum Lauicanarum pondo viginti, & ficedulas centum, & oſtrea quadringenta. Vini ſane parcum fuiſſe dicit: quod Seuerus negat, qui eum aſſerit ebrium etiam in bello fuiſſe. Cum ſuis etiam numquam cœnauit, vel propter vinolentiam, (vt dicit Seuerus) vel propter morum acrimoniam. Vxori odioſiſſimus fuit, ſeruis iniuſtus, atrox circa militem. Nam ſæpe & ordinarios centuriones, vbi cauſſæ qualitas non

poſtulabat, in crucem ſuſtulit. Verberauit certe virgis ſæpiſſime: neque vmquam delictis pepercit. In veſtitu nitidiſſimus fuit, in conuiuio ſordidiſſimus, & ſoli ſtudens copiæ: mulierarius inter primos amatores, auerſæ veneris ſemper ignarus, & talium perſequutor: agri colendi peritiſſimus; ita vt etiam Georgica cõſcripſerit. Mileſias nonnulli eiuſdem eſſe dicunt; quarum fama non ignobilis habetur, quamuis mediocriter ſcriptæ ſint. A ſenatu tantum amatus eſt quantum nemo principum, in odium ſpeciatim Seueri, quem vehementer ob crudelitatem oderant ſenatores. Deniq; victo eo plurimi ſenatores a Seuero interfecti ſunt, qui eius partium vel vere fuerant, vel eſſe videbantur. Deniq; quum apud Lugdunum eumdem interfeciſſet, ſtatim litteras inquiri iuſſit; ita vt inueniret vel ad quos ipſe ſcripſiſſet, vel qui ad eum reſcripſiſſent: omneſque illos quorum epiſtolas reperit, hoſtes iudicari a ſenatu fecit: nec his pepercit: ſed & ipſos interemit, & bona eorum propoſuit, atq; in ærarium publicum retulit. Exſtat epiſtola Seueri,* quæ oſtendit animũ ſuum, miſſa ad ſenatum; cuius hoc exemplum eſt: *Nihil mihi gratius poteſt euenire* P. C. *quam vt veſtrum iudicium Albinus haberet potius quam Seuerus. Ego frumenta reipubl. detuli; ego multa bella pro republica geſſi; ego populo Romano tantum olei detuli quantum rerum natura vix habuit. ego interfecto Peſcennio Nigro, vos a malis tyrannicis liberaui. Magnam ſane mihi reddidiſtis vicem, magnam gratiam. Vnum ex Afris, & quidem Adrumetinis, fingentem quod de Ceioniorum ſtemmate ſanguinem duceret, vſqueadeo extuliſtis vt eum principem habere velitis, me principe, ſaluis liberis meis. Defuitne quæſo tanto ſenatui quem amare deberetis, qui vos amaret? Huius fratrem honoribus extuliſtis: ab hoc conſulatus, ab hoc præturas, ab hoc ſperatis cuiuſuis magiſtratus inſignia. Non eam gratiam mihi redditis quam maiores veſtri contra Piſonianam factionem; quam item pro Traiano, quam nuper contra Auidium Caſſium præſtiterunt: fictum illum, & ad omnia mendaciorum genera paratum, qui nobilitatem quoq; mentitus eſt, mihi præpoſuiſtis. Quinetiam audiendus in ſenatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino & eius fratri decernendos ducebat: cui hoc* ſuperfuit vt de me ille decerneret homo nobilis ad triumphum. Maior fuit dolor quod illum pro litterato laudandum plerique duxiſtis, quum ille næniis quibuſdam anilibus occupatus, inter Meleſias Punicas Apuleii ſui, & ludicra litteraria conſeneſceret.* Hinc apparet quanta ſeueritate factionem vel Peſcennianam vel Clodianam vindicauerit. Quæ quidem omnia in vita eius poſita ſunt: quæ qui diligentius ſcire velit, legat Marium Maximum, de Latinis ſcriptoribus; de Græcis, Herodianum; qui ad fidem pleraque dixerunt. Fuit ſtatura procerus, capillo renodi & criſpo, fronte lata, candore mirabili: &, vt plerique putant, ex eo nomen accepit: voce muliebri, & probe ad eunuchorum ſonum: motu facili, iracundia graui,* furore triſtiſſimo: in luxuria varius: nam ſæpe appetens vini, frequenter abſtinens. Armorum ſtrenuus prorſus; vt non male *ſui temporis Catilina* diceretur. Non ab re eſſe credimus, cauſſas oſtendere quibus amorem ſenatus Clodius Albinus* meruit. Quum Britannicos exercitus regeret iuſſu Commodi, atque illum interemptum adhuc falſo comperiſſet, quum ſibi ab ipſo Commodo Cæſarianum nomen eſſet delatum, proceſſit ad milites, & hac concione vſus eſt: *Si ſenatus** P.R. *ſuum illud vetus haberet imperium, nec in vnius poteſtate res tanta conſiſteret, non ad Vitellios, neque ad Nerones, neque ad Domitianos publica fata veniſſent. in imperio conſulari noſtræ illæ gentes Ceioniorum, Albinorum, Poſthumiorum: de quibus patres veſtri, qui & ipſi ab auis ſuis audierant, multa didicerunt. & certe Africam Romano imperio ſenatus adiunxit: Galliam ſenatus ſubegit, & Hiſpanias: orientalibus populis ſenatus dedit leges. Parthos tentauit ſenatus: & ſubegiſſet, niſi tam auarum principem Romano exercitui fortuna reipublicæ tunc dediſſet. Britannias Cæſar ſubegit, certe ſenator, nondum tamen dictator. Hic ipſe Commodus quanto melior fuiſſet, ſi timuiſſet ſenatum? Et vſque ad Neronem quidem ſenatus auctoritas valuit; qui ſordidum & impurum principem damnare non timuit, quum ſententiæ in eum dictæ* ſunt qui vitæ necisque poteſtatem atque imperium tunc tenebat. Quare, commilitones, ego Cæſareum nomen, quod mihi Commodus detulit, nolo: dii faxint vt ne alii quidem velint. Senatus imperet, prouincias diuidat: ſenatus nos conſules faciat: & quid dico ſenatus?* vos ipſi, & patres veſtri. eritis enim ipſi ſenatores.* Hæc concio, viuo adhuc Commodo, Romam delata eſt: quæ Commodum in Albinum exaſperauit, ſtatimque ſucceſſorem miſit Iunium Seuerum, vnum ex contu-

contubernalibus suis. Senatui autem tantum placuit, vt miris acclamationibus absentem eum ornaret, & viuo Commodo & deinceps interempto; ita vt nonnulli etiam Pertinaci auctores fuerint vt eum sibi socium adscisceret, apud Iulianum de occidendo Pertinace ipsius plurimum auctoritas valuerit. Vt autem hoc verum intelligatur, epistolam Commodi ad præfectos præt. suos datam inserui; qua de occidendo Albino significauit suam mentem. *Aurelius Commodus Seuerus præfectis salutem. Audisse vos credo primum fictum esse quod ego meorum consilio interfectus essem: deinde concionem Clodii Albini apud milites meos habitam, qui se multum senatui commendat; idque, quantum videmus, non frustra. Nam qui principem vnum in republica negat esse debere, quique asserit a senatu oportere totam rempublicam regi, is per senatum sibi petit imperium. Cauete igitur diligentissime: iam enim hominem scitis, vobis, militibus, populoque vitandum.* Has litteras quum Pertinax inuenisset, in Albini odium publicauit. Quare Albinus occidendi Pertinacis Iuliano auctor fuit.

ÆLII SPARTIANI

ANTONINVS *CARACALLVS.

Ex duobus liberis quos Septimius Seuerus reliquit, Getam & Bassianum, quorum vnum exercitus, alterum pater dixit; Geta hostis est iudicatus, Bassianum autem obtinuisse imperium constat: de cuius maioribus frustra putamus iterandũ, quum omnia in Seueri vita satis dicta sint. Huius igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata Senatui; ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris fuit. Non ille in litteris tardus, non in beneuolentiis segnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, sed * sub parentibus, visus. Deniq;, siquando feris obiectos damnatos vidit, fleuit aut oculos auertit: quod populo plusquam amabile fuit. Septennis puer, quum collusorem suum puerũ, ob Iudaicam religionem grauius verberatum audisset, neq; patrem suum, neq; patrem pueri, vel auctores verberũ, diu respexit. Antiochensibus & Bizantiis interuentu suo iura vetusta restituit: quibus iratus fuit Seuerus quod Nigrum iuuerant. Plautiani odium crudelitatis caussa concepit. Quæ a parẽtibus gratia sigillariorũ acceperat, ea vel clientibus vel magistris sponte donauit. Sed hæc puer. Egressus vero pueritiam, seu patris monitis, seu calliditate ingenii, siue quod se Alexandro Magno Macedoni æquandum putabat, restrictior, grauior, vultu etiam truculentior factus est: prorsus vt eum quem puerum scirent, multi esse non crederent. Alexandrum Magnum eiusque gesta in ore semper habuit: Tiberium & Syllam in conuentu plerumque laudauit. Patre superbior fuit: fratrem * magna eius humilitate despexit. Post patris mortem in castra prætoria pergens, apud milites conquestus est, circumueniri se fratris insidiis: atque ita fratrem in palatio fecit occidi. eius corpus statim cremari præcepit. Dixit præterea in castris, fratrem sibi venenum parasse, matri eum irreuerentem fuisse: egitque publice iis gratias qui eum occiderunt. Addidit denique iis qui fideliores erga se * fuerant, stipendium. Pars militum apud Albam, Getam occisum ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus se fidem promisisse liberis Seueri, duobus seruare debere. clausisque portis diu Imperator non admissus, nisi delinitis animis, non solum querelis de Geta & criminationibus editis, sed enormitate stipendii militibus (vt solet) placatis: atque inde Romam rediit. Tunc sub veste senatoria loricam habens, cum armatis militibus curiam ingressus est. Hos in medio inter subsellia duplici ordine collocauit; & sic verba fecit. Questus est de fratris insidiis inuolute & incondite, ad illius accusationem, sui vero excusationem: quod quidem nec senatus libenter accepit, quum ille dixisset, fratri se omnia permisisse, fratrem ab insidiis liberasse: & illum tamen sibi

grauiſſimas inſidias feciſſe, nec vicem amori reddidiſſe fraterno. Poſt hoc relegatis deportatisque reditum in patriam reſtituit: inde ad prætorianos proceſſit, & in caſtris manſit. Altera die Capitolium petiit: & eos quos occidere parabat, affabiliter eſt alloquutus; innitensque * Papiniano & Chiloni, ad palatium rediit. Quum flentem matrem Getæ vidiſſet, aliasque mulieres, poſt necem fratris; mulieres occidere conatus eſt: ſed ob hoc retentus, ne augeretur fratris occiſi crudelitas. Lætum ad mortem coegit, miſſo a ſe veneno: ipſe enim inter ſuaſores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemptus eſt. Ipſe mortem eius ſæpiſſime fleuit: multos qui cædis eius conſcii fuerant, interemit; eumque & imaginem eius honorauit. Poſt hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cœna miſerat, iuſſit occidi. Qui quum ſe præcipitaſſet percuſſorum timore, & ad vxorem crure fracto erepſiſſet, * tamen per ludibrium a percuſſoribus deprehenſus eſt & occiſus. Occidit etiam Pompeianum Marci nepotem, ex filia natum & ex Pompeiano cui nupta fuerat Lucilla poſt mortem Veri Imperatoris: quem & conſulem bis fecerat, & omnibus bellis præpoſuerat, quæ grauiſſima tunc fuerunt: & ita quidem, vt videretur a latronibus interemptus. Deinde in conſpectu eius Papinianus ſecuri percuſſus [a militibus occiſus] eſt: quo facto percuſſori dixit, *Gladio te exſequi oportuit meum iuſſum.* Occiſus eſt etiam eius iuſſu Petronius ante templum diui Pii, tractaque ſunt eorum per plateam cadauera ſine aliqua humanitatis reuerentia. Filium etiam Papiniani, qui ante triduum quæſtor opulentum munus ediderat, interemit. Iiſdem diebus occiſi ſunt innumeri, qui fratris eius partibus fauerant. Occiſi etiam liberti qui Getæ adminiſtrauerant. Cædes deinde in omnibus locis & in balneis factæ. Occiſique nonnulli etiam cœnantes: inter quos etiam Sammonicus Serenus, cuius libri plurimi ad doctrinam exſtant. In ſummum diſcrimen etiam Chilo iterum præfectus & conſul venit, ob hoc quod concordiam inter fratres ſuaſerat. Et quum idem Chilo ſublata veſte ſenatoria, nudis pedibus ab * vrbanicianis raptus eſſet, Antoninus ſeditionem compreſſit. Multas præterea poſtea cædes in vrbe fecit, paſſim raptis a militibus nonnullis hominibus & occiſis, quaſi ſeditionem vindicans. Heluium Pertinacem ſuffectum COS. ob hoc ſolum quod filius eſſet imperatoris, occidit. Neque ceſſauit vmquam ſub diuerſis occaſionibus eos interficere qui fratris amici fuiſſent. Sæpe in ſenatum, ſæpe in populum ſuperbe inuectus eſt, aut edictis propoſitis aut orationibus editis, Syllam ſe etiam oſtendens futurum. His geſtis Galliam petiit: atque vt primum in eam venit, Narbonenſem proconſulem occidit. Cunctis deinde turbatis qui in Gallia res * regebant, odium tyrannicum meruit, quamuis aliquando fingeret ſe benignum, quum eſſet natura truculentus. Et quum multa contra homines, & contra iura ciuitatum feciſſet, morbo implicitus grauiter laborauit. Circa eos qui eum curabant, crudeliſſimus fuit. Deinde ad Orientem profectionem parans, omiſſo itinere in Dacia reſedit. Circa Rhætiam non paucos barbaros interemit, militesque ſuos quaſi Syllæ milites & cohortatus eſt & donauit. Deorum ſane ſe nominibus appellari vetuit; quod Commodus fecerat, quum illi eum, quod leonem aliasque feras occidiſſet, Herculem dicerent. Et quum Germanos ſubegiſſet, * *Germanicum* ſe appellauit: vel ioco vel ſerio, vt erat ſtultus & demens, aſſerens, ſi Lucanos viciſſet, *Lucanicum* ſe appellandum. Damnati ſunt eo tempore qui vrinam in eo loco fecerant in quo ſtatuæ aut imagines erant principis: & qui coronas imaginibus eius detraxerant vt alias ponerent. Damnati ſunt & qui remedia quartanis tertianisq; collo annexa geſtarent. Per Thracias cum præf. præt. iter fecit. inde quum in Aſiam traiiceret, naufragii periculum adiit, antemna fracta, ita vt in ſcapham cum protectoribus deſcenderet. vnde in triremem a præfecto claſſis receptus, euaſit. Excepit apros frequenter, contra leonem etiam ſtetit: quo etiam miſſis ad amicos litteris gloriatus eſt: ſeque ad Herculis virtutem acceſſiſſe iactauit. Poſt hoc ad bellum Armeniacum Parthicumque conuerſus, ducem bellicum qui ſuis competebat moribus, fecit. Inde Alexandriam petiit: in gymnaſium populum conuocauit, eumque obiurgauit: legi etiam validos ad militiam præcepit. Eos autem quos legerat, occidit exemplo Ptolemæi Euergetis, qui octauus hoc nomine appellatus eſt. Dato præterea ſigno militibus vt hoſpites ſuos occiderent, magnam cædem Alexandriæ

driæ fecit. Dehinc per Cadusios & [fines] Babylonios ingressus, tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestiis in hostes immissis. Datis ad senatum [quasi] post victoriam, litteris, *Parthicus* appellatus est: nam Germanici nomen patre viuo fuerat consequutus. Deinde quum iterum vellet Parthis bellum inferre, atque hibernare Edessæ, atque inde Carras Luni dei gratia venisset, die natalis sui, VIII Idus Aprilis, ipsis Megalensibus, quum ad requisita naturæ discessisset, insidiis a Macrino præfecto præt. positis, qui post eum inuasit imperium, interemptus est. Conscii cædis fuerunt Nemesianus & frater eius Apollinaris * Retianusque qui præfect. legionis secundæ Parthicæ militabat, & qui equitibus extraordinariis præerat; non ignorantibus Martio Agrippa qui classi præerat, & præterea plerisque officialium impulsu Martialis. Occisus est autem in medio itinere inter Carras & Edessam, quum leuandæ vesicæ gratia ex equo descendisset, atque inter protectores suos, coniuratos cædis, ageret. Denique quum illum in equum strator eius leuaret, pugione latus eius confodit: conclamatumque ab omnibus est id Martialem fecisse. Et quoniam dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusque id memoriæ traditum, atque ita * nunc quoque a Carrenis præcipue haberi, vt qui Lunam fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inseruiat: at vero qui marem deum esse crediderit, is dominetur vxori, neque vllas muliebres patiatur insidias. Vnde quamuis Græci vel Ægyptii eo genere quo fœminam hominem, etiam Lunam deam dicant; mystice tamen deum dicunt. Scio de Papiniani nece multos ita in litteras retulisse, vt cædis non adsciuerint caussam, aliis alia referentibus: sed ego malui veritatem opinionum edere quam de tanti viri cæde reticere. Papinianum amicissimum fuisse Imperatori Seuero, & (vt aliqui loquuntur) affinem etiam per secundam vxorem, memoriæ traditur: & huic præcipue vtrumque filium a Seuero commendatum, eumq; cum Seuero professum, sub Scæuola & Seuero in aduocatione fisci successisse, atque * ad hoc concordiam fratrum Antoninorum fouisse: egisse quinetiam ne occideretur, quum iam de insidiis eius Bassianus quereretur: atque ideo vna cum iis qui fautores fuerant Getæ, a militibus, non solum permittente, verumetiam suadente Antonino, occisum. Multi dicunt Bassianum occiso fratre illi mandasse, vt & in senatu per se & apud populum facinus dilueret: illum autem respondisse, *Non tam facile paricidium excusari posse quam fieri.* Est etiam hæc fabella quod dictare noluerit orationem qua inuehendum erat in fratrem, vt caussa eius melior fieret qui occideret: illum autem negantem respondisse, *Aliud est paricidium,* * *accusare innocentem occisum.* Sed hoc omnino non conuenit: nam neque præfectus poterat dictare orationem; & constat eum quasi fautorem Getæ occisum. Et fertur quidem, Papinianum, quum raptus a militibus ad palatium traheretur occidendus, prædiuinasse, dicentem, Stultissimum fore qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam vindicaret. Quod factum est: nam MACRINVS occidit; vt supra exposuimus: qui cum filio factus in castris Imperator, filium suum qui DIADVMENVS * vocabatur, ANTONINVM vocauit, idcirco quod a prætorianis multum Antoninus desideratus est. Bassianus vixit annis XLIII: imperauit annis VI. Publico funere elatus est. Filium reliquit qui postea & ipse M. ANTONINVS HELIOGABALVS est dictus: ita enim nomen Antoninorum inoleuerat, vt velli ex animis hominum non posset; quod omnium pectora velut Augusti nomen obsederat. Fuit male moratus, & patre duro crudelior. Auidus cibi, vini etiam appetens. suis odiosus, & præter milites prætorianos omnibus castris exosus: prorsus nihil inter fratres simile. Opera Romæ reliquit, thermas nominis sui eximias: quarum cellam * solearem architecti negant posse vlla imitatione qua facta est, fieri. Nam & ex ære vel cupro cancelli superpositi esse dicuntur, quibus cameratio tota concredita est: & tantum est * spatium vt idipsum fieri negent potuisse docti * mechanici. Reliquit & porticum patris nomine, quæ gesta illius contineret, & triumphos & bella. [Ipse] CARACALLI nomen accepit a vestimento quod populo dederat, demisso vsque ad talos: (quod ante non fuerat) vnde hodieque *Antoniniana* dicuntur Caracallæ huiusmodi, in vsu maxime Romanæ plebis frequentatæ. Idem viam nouam muniuit, quæ est sub eius thermis,

Antoninianis ſcilicet; qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quidquam inuenias. Sacra Iſidis Romam deportauit, & templa vbique * magnifica eidem deæ fecit. Sacra etiam maiore reuerentia celebrauit quam ante celebrabantur. In quoquidem mihi mirum videtur, quem ad modum ſacra Iſidis primum per hunc Romam veniſſe dicantur, quum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit vt & Anubin portaret, & * Pauſa ſederet: niſi forte iſte addidit celebritati, non eam primus inuexit. Corpus eius Antoninorum ſepulcro illatum eſt; vt ea ſedes reliquias eius acciperet quæ nomen addiderat. Intereſt ſcire quemadmodum nouercam ſuam Iuliam vxorem duxiſſe dicatur. Quæ quum eſſet pulcherrima, & quaſi per negligentiam ſe maxima corporis parte nudaſſet, dixiſſetque Antoninus, *Vellem, ſi liceret*: reſpondiſſe fertur, *Si libet, licet. An neſcis te Imperatorem eſſe; & leges dare, non accipere?* Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus eſt: nuptiasque eas celebrauit * quas, ſi ſciret ſe leges dare, vere ſolus prohibere debuiſſet. Matrem enim (non alio dicenda erat nomine) duxit vxorem: ad paricidium iunxit inceſtum: ſiquidem eam matrimonio ſociauit cuius filium nuper occiderat. Non ab re eſt etiam diaſyrticum * quoddam in eum dictum addere. Nam quum *Germanici* & *Parthici* & *Arabici* & *Alamanici* nomen adſcriberet, (nam Alamanorum gentem deuicerat) Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixiſſe; *Adde, ſi placet, etiam* GETICVS MAXIMVS; quod Getam occiderat fratrem, & * Gotti *Getæ* dicerentur: quos ille, dum ad Orientem tranſiit, tumultuariis prœliis deuicerat. Occidendi Getæ multa prodigia exſtiterunt, vt in vita eius exponemus. Nam quamuis prior ille e vita exceſſerit, nos tamen ordinem ſequuti ſumus, vt, qui & prior natus eſt & prior imperare cœperat, prior ſcriberetur. Eo ſane tempore quo ab exercitu appellatus eſt Auguſtus viuo patre, quod ille pedibus æger gubernare non poſſe videretur imperium, contuſis animis militum & tribunorum, Seuerus dicitur animo volutaſſe, vt & hunc occideret, niſi repugnaſſent præfecti eius, graues viri. Aliqui cōtra dicunt, præfect. voluiſſe id fieri; ſed Septimium noluiſſe, ne & ſeueritas illius crudelitatis nomine inquinaretur: & quum auctores criminis milites fuerint, adoleſcēs ſtultæ temeritatis pœnas lueret tam grauis ſupplicii titulo vt a patre videretur occiſus. Hic tamen omnium duriſſimus, & (vt vno complectamur verbo) paricida & inceſtus, patris [&] matris [&] fratris inimicus, a Macrino qui eum occiderat, timore militum, ac maxime prætorianorum, inter deos relatus eſt. Habet templum, habet ſalios, habet ſodales Antoninianos, qui Fauſtinæ templum & diuale nomen eripuit; certe templum quod ei ſub Tauri radicibus fundauerat olim maritus [Antoninus;] in quo poſtea filius * Baſſiani Heliogabalus Antoninus ſibi, vel Ioui Syrio, vel Soli (* incertum id eſt) templum fecit.

ÆLII SPARTIANI
ANTONINVS GETA,
AD CONSTANTINVM AVG.

SCIO, Conſtantine Auguſte, & multos & clementiam tuam, quæſtionem mouere poſſe cur etiam GETA ANTONINVS a me tradatur. De cuius priuſquam vel vita vel nece dicam, diſſeram cur & ipſi *Antonini* a Seuero patre ſit nomen appoſitum. Neque enim multa in eius vita dici poſſunt, qui prius rebus humanis exemptus eſt quam cum fratre teneret imperium. Septimius Seuerus quodam tempore quum conſuluiſſet ac petiiſſet vt ſibi indicaretur quo eſſet ſucceſſore moriturus, in ſomnis vidit Antoninum ſibi ſucceſſurum. Quare ſtatim ad milites proceſſit, & Baſſianum filium maiorem natu, *M. Aurelium Antoninum* appellauit. Quod quum feciſſet, paterna cogitatione, vel (vt quidam dicunt) a Iulia vxore commonitus, quæ gnara erat ſomnii, quod minori filio hoc

facto

facto ipse interclusisset aditum imperandi, etiam Getam minorem filium, *Antoninum* vocari iussit. Itaque semper ab eo in epistolis familiaribus dictus est Antoninus, quum si forte abesset, scriberet, *Salutate Antoninos filios & successores meos.* Sed nihil valuit patris matrisue cautio. nam solus ille successit qui primus Antonini nomen accepit. Et hæc de Antonini nomine. GETA autem dictus est, vel a patrui nomine, vel aui paterni: de cuius vita & moribus in vita Seueri Marius Maximus primo septenario satis copiose retulit. Fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, quod in animo habuit Seuerus vt omnes deinceps principes quemadmodum *Augusti*, ita etiam *Antonini* dicerentur: * atque amore Marci, * quem fuisse vel fratrem suum dicebat, & cuius philosophiam literarumque institutionem semper imitatus est. Dicunt aliqui, non in Marci honorem tantum Antonini nomini delatum, quum id Marcus adoptiuus habuerit, sed in eius qui Pius cognominatus, Adriani scilicet successoris: & quidem ob hoc quod Seuerum ille ad fisci aduocationem delegerat ex formula forensi, quum ad tantos processus ei patuisset dari ab Antonino primi gradus vel honoris auspicium: simul quod nemo ei videretur felicior Imperator ad commodandum nomen, eo principe cuius proprium nomen iam per quatuor principes cucurrisset. De hoc eodem Seuerus, gnarus geniture illius, cuius, vt plerique Afrorum peritissimus fuit, dixisse fertur, *Mirum mihi videtur, Iuuenalis amantissime, * Geta noster diuus futurus, cuius nihil imperiale in genitura video.* Erat enim Iuuenalis præf. eius præt. Nec eum fefellit. Nam Bassianus, quum eum occidisset, ac vereretur tyrannicam ex paricidio notam, audiretque posse mitigari facinus si *diuum* fratrem appellaret, dixisse fertur, *Sit diuus dum non sit viuus.* Denique eum inter diuos retulit; atque ideo vtcumque rediit cum fama in gratiam paricida. Natus est Geta Seuero & Vitellio COSS. Mediolani, etsi aliter alii prodiderunt, VI Calend. Iunias, ex Iulia: quam idcirco Seuerus vxorem duxerat, quod eam in genitura habere compererat vt regis vxor esset; isque priuatus, sed iam optimi in republ. loci. Statim vt natus est, nuntiatum est ouum gallinam in aula peperisse purpureum. Quod quum allatum Bassianus frater eius accepisset, & quasi paruulus applosum ad terram fregisset, Iulia dixisse fertur ioco, *Maledicte paricida, fratrem tuum occidisti.* Idque ioco dictum, Seuerus altius quam quisquam præsentium accepit: a circumstantibus autem postea, velut diuinitus effusum, approbatum est. Fuit etiam aliud omen. Nam quum in villa cuiusdam Antonini plebeii hominis, agnus natus esset qui vellus in fronte purpureum haberet, eadem die atque hora qua Geta natus est, audissetque ille ab aruspice, post Seuerum Antoninum imperaturum, ac de se ille augurarettur, sed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit: quod & ipsum signo fuit, Getam ab Antonino interimendum; vt postea satis claruit. Fuit etiam aliud omen ingens postea, vt exitus docuit, huius facinoris quod euenit. Nam quum infantis Getæ natalem Seuerus commendare vellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit: quod tunc nec quæsitum nec animaduersum, post vero intellectum est. Fuit * adolescens moribus asperis, sed non impiis, a natura decorus, tractator, gulosus, cupidus ciborum & vini varie conditi. Huius illud pueri fertur insigne, quod quum vellet partium diuersarum viros Seuerus occidere, & inter suos diceret, *Hostes vobis eripio*; consentiretque adeo vsque Bassianus vt eorum etiam liberos, si sibi consuleret, diceret occidendos, Geta interrogasse fertur, quantus esset interficiendorum numerus: quumque dixisset pater, ille interrogauit, *Isti habent parentes, habent propinquos?* quum responsum esset, habere complures: *Plures ergo in ciuitate tristes erunt quam læti quod vicimus.* Et obtinuisset eius sententia, nisi Plautianus præfectus vel Iuuenalis institissent spe proscriptionum, ex quibus ditati sunt. His accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas: qui quum contenderet & diceret * quasi ioco quasi serio, omnes cum liberis occidendos partium diuersarum, Geta ei dixisse dicitur, *Tu qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere.* Quod dictum eius tunc * nihil, post vero pro præsagio fuit. Fuit in litteris assequendis & tenax veterum scriptorum, paternarum etiam sententiarum memor: fratri semper inuisus, matri amabilior quam frater: subbalbe tamē canorus. Vestitus nitidi cupidissimus, ita vt patri doleret: siquid accepit a

præſentibus,ad ſuum contulit cultum,neque quidquam cuipiam dedit. Poſt Parthicum bellum quum * ingenti gloria floreret, Baſſiano participe imperii appellato, Geta quoque Cæſaris & Antonini, vt quidam dicunt,nomen accepit. Familiare illi fuit has quæſtiones grammaticis proponere, vt dicerent, ſingula animalia quomodo vocem emitterent,velut, *Agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, vrſi ſæuiunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, aſini rudunt, tauri mugiunt*; easque de veteribus approbare. Sereni Samonici libros familiariſſimos habuit, quos ille ad Antoninum ſcripſit. Habebat etiam iſtam conſuetudinem, vt conuiuia & maxime prandia per ſingulas litteras iuberet ſcientibus ſeruis; velut in quo erat anſer,* aprugna,anas: item pullus, perdix, pauus, porcellus,piſcis,perna, & quæ in eam litteram genera edulium caderent: & item faſianus,* farta, ficus, & talia. Quare comis etiam habebatur in adoleſcentia. Occiſo eo,pars militum quæ incorrupta erat, paricidium ægerrime accepit, dicentibus cunctis,duobus ſe liberis [Seueri] fidem promiſiſſe, duobus ſeruare debere: clauſisque portis diu non eſt Imperator admiſſus. Denique niſi querelis de Geta editis,& animis militum delinitis, enormibus etiam ſtipendiis datis, Romam Baſſianus redire non potuit. Poſt hæc denique & Papinianus,& multi alii interempti ſunt,qui vel concordiæ fauerant, vel qui partium Getæ fuerant: ita vt vtriusque ordinis viri & in balneo cœnantes,& in publico percuterentur: Papinianus ipſe ſecuri percuſſus ſit, improbante Baſſiano quod non gladio res peracta ſit. Ventum denique eſt vſque ad ſeditionem vrbanicianorum militum: quos quidem non leui auctoritate Baſſianus compreſſit,tribuno eorum,vt alii dicunt, interfecto; vt alii,relegato. Ipſe autem tantum timuit vt loricam * ſub lato habens clauo, etiam curiam ſit ingreſſus, atque ita rationem facti ſui & necis Geticæ reddiderit. Quo quidem tempore Heluius Pertinax, filius Pertinacis,qui poſtea eſt ab eodem Baſſiano interemptus, recitanti * Fauſtino prætori & dicenti, *Sarmaticus maximus & Parthicus maximus*, dixiſſe dicitur, *Adde &* GETICVS MAXIMVS; quaſi Gotticus: quod dictum altius in pectus Baſſiani deſcendit, vt poſtea nece Pertinacis eſt approbatum: nec ſolum Pertinacis, ſed & aliorum, vt ſupra dictum eſt, paſſim & inique. Heluium autem etiam ſuſpectum habuit affectatæ tyrannidis, quod eſſet in amore omnium,& filius Pertinacis Imperatoris: quæ res nulli facile priuato ſatis tuta eſt. Funus Getæ accuratius fuiſſe dicitur quam eius qui a fratre videretur occiſus. Illatusque eſt maiorum ſepulcro, hoc eſt Seueri, quod eſt in Appia via euntibus ad portam dextrum, ſpecie ſeptizonii exſtructum, quod ſibi ille viuus ornauerat. Occidere voluit & matrem Getæ, nouercam ſuam, quod fratrem lugeret, & mulieres quas poſt reditum de curia flentes reperit. Fuit præterea eius immanitatis Antoninus, vt iis præcipue blandiretur quos ad necem deſtinabat: vt eius magis blandimentum timeretur quam iracundia. Mirum ſane omnibus videbatur quod mortem Getæ toties ipſe etiam fleret quoties nominis eius mentio fieret, quoties imago videretur aut ſtatua. Varietas autem tanta fuit Antonini Baſſiani, immo tanta ſitis cædis, vt modo fautores Getæ, modo inimicos occideret, quos fors obtuliſſet. quo facto magis Geta deſiderabatur.

IVLII CAPITOLINI,

OPILIVS MACRINVS,

AD DIOCLETIANVM AVG.

VITÆ illorum principum, ſeu tyrannorum, ſiue Cæſarum, qui non diu imperauerunt, in obſcuro latent, idcirco quod neque de priuata eorum vita digna ſunt quæ dicantur,quum omnino neſcirentur quidem, niſi aſpiraſſent ad imperium: & de imperio quod non diu tenuerunt, non multa dici poſſunt. Nos tamen ex diuerſis hi-

ſis hiſtoriis erutam lucem proferemus, & ea quidem quæ memoratu digna erunt. Non enim eſt quiſquam in vita qui non ad diem quodcumque fecerit: ſed eius qui vitas aliorum ſcribere orditur, officium eſt digna cognitione perſcribere. Et Iunio quidem Cordo ſtudium fuit eorum Imperatorum vitas edere quos obſcuriores videbat: qui non multum profecit. Nam & pauca reperit & indigna memoratu, aſſerens ſe minima quæque perſequuturum: quaſi vel de Traiano, aut Pio, aut Marco ſciendum ſit, quoties proceſſerit, quando cibos variauerit, & quando veſtem mutauerit, & quos quando promouerit: quæ ille omnia exſequendo, libros mythiſtoriis repleuit talia ſcribendo: quum omnino rerũ viliũ aut nulla ſcribenda ſint, aut nimis pauca; ſi tamen ex his mores poſſint animaduerti, qui reuera ſciendi ſunt: ſed ex parte [conſcribam,] vt ex ea cetera colligantur. Occiſo ergo Antonino Baſſiano, OPILIVS MACRINVS præfectus prætorio eius, qui antea *priuatas curabat, imperium arripuit; humili natus loco, & animi atque oris inuerecundi: ſeque nunc *Seuerum*, nunc *Antoninum*, quum in odio eſſet omnium & hominum & militum, nuncupauit. Statimq; ad bellum Parthicum profectus, & * vindicandi ſe de militibus; & rumoribus, quibus premebatur, adoleſcendi poteſtatem dempſit: quamuis ſenatus eum Imperatorem odio Antonini Baſſiani libenter acceperit, quum in ſenatu omnibus vna vox eſſet, *quemuis magis quam paricidam, quemuis magis quam inceſtum, quemuis magis quam impurum, quemuis magis quam interfectorem & ſenatus & populi.* Et mirum omnibus fortaſſe videatur cur *Diadumenus* filius Macrini, *Antoninus* voluerit nuncupari; quum auctor necis Antoninianæ fuiſſe dicatur. De ipſo quæ in annales relata ſunt, proferam. Vates * Cæleſtis apud Carthaginem, quæ deo repleta ſolebat vera canere, ſub Antonino Pio, quum ſciſcitante proconſule de ſtatu, vt ſolebat, publico, & de ſuo imperio, futura prædiceret, vbi ad principes ventum eſt, clara voce numerari iuſſit, quoties diceret *Antoninum*. Tuncq; attentis omnibus, *Antonini* nomen *Auguſti* octauo edidit. Sed credentibus cunctis quod VIII annis Antoninus Pius imperaturus eſſet, & ille * tranſcendit hunc annorum numerum, & conſtitit apud credentes vel tunc vel poſtea per vatem aliud deſignatum. Denique adnumeratis omnibus qui Antonini appellati ſunt, is Antoninorum numerus inuenitur. Enimuero Pius primus, Marcus ſecundus, Verus tertius, Commodus quartus, quintus Caracallus, ſextus Geta, ſeptimus Diadumenus, octauus Heliogabalus, Antonini fuere. Nec inter Antoninos referendi ſunt duo Gordiani: qui aut prænomen tantum Antoninorum habuerunt, aut etiam Antonii dicti ſunt, non Antonini. Inde eſt quod ſe & Seuerus Antoninum vocauit, & plurimi fuerunt, & Pertinax & Iulianus, & idem Macrinus. Et ab ipſis Antoninis, qui veri ſucceſſores Antonini fuerunt, hoc nomẽ magis quam proprium retentum eſt. Hæc alii. Sed alii idcirco Antoninum Diadumenum a Macrino patre appellatum ferunt, vt ſuſpicio a Macrino interfecti Antonini militibus tolleretur. Alii vero tantum deſiderium nominis huius fuiſſe dicunt, vt niſi populus & milites Antonini nomen audirent, imperatorium non putarent. Et de Macrino quidem in ſenatu a multis, quando nunciatum eſt Varium Heliogabalum imperatorem, quum iam Cæſarem Alexandrũ ſenatus dixiſſet, ea dicta ſunt, vt appareat ignobilem, ſordidum, ſpurcum fuiſſe. Verba denique Aurelii Victoris, cui Primo cognomen erat, hæc fuerunt: *Macrinum libertinum hominem * proſtibulum, ſeruilibus officiis occupatum in domo imperatoria, venali fide, vita ſordida ſub Commodo, a Seuero remotum etiam a* miſerrimis officiis, relegatumq; in Africam: vbi vt infamiam damnationis tegeret, lectioni operam dediſſe, egiſſe cauſſulas, declamaſſe, ius poſtremo dixiſſe. Donatum autem anulis aureis, patrocinante * ſibi liberto ſuo Feſto, aduocatum fiſci factum ſub Vero Antonino.* Sed & hæc dubia ponuntur, & alia dicuntur ab aliis; quæ ipſa quoque non tacebimus. Nam pleri que gladiatoriam pugnam eum exhibuiſſe dixerunt: & accepta rudi, ad Africam iſſe: venatorem primo, poſt etiam tabellionem fuiſſe; deinceps aduocatum fuiſſe fiſci: ex quo officio ad ampliſſima quæque peruenit. Deinde quum eſſet præf. præt. collega ablegato, Antoninum Caracallum Imperatorem ſuum interemit, tanta * fictione vt ab eo non videretur occiſus. Nam ſtratore eius redempto, & ſpe ingenti propoſita, id egit vt quaſi militaribus inſidiis, quod vel ob paricidium vel inceſtum diſpliceret, interemptus diceretur. Statim denique

arripuit Imperium, filio Diadumeno in participatum adſcito: quem continuo (vt diximus) Antoninum appellari a militibus iuſſit. Deinde corpus Antonini Romam remiſit ſepulcris maiorum inferendum. Mandauit collegæ dudum ſuo præfecto prætorii, vt munus ſuum curaret, ac præcipue Antoninum honorabiliter ſepeliret ducto funere regio; quod ſciebat ob veſtimenta populo & congiaria data multum Antoninum a plebe dilectum. Accedebat etiam illud quod militarem motum timebat, ne eo interueniente, ſuum impediretur Imperium quod raptum ierat, ſed quaſi inuitus acceperat; *vt ſunt homines qui ad ea ſe cogi dicunt quæ vel ſceleribus comparant.* Timuit autem etiam collegam, ne & ipſe imperare cuperet, ſperantibus cunctis quod ſi [vel] vnius numeri conſenſus accederet, neque ille recuſaret, [&] omnes cupidiſſime id facerent, odio Macrini, vel propter vitam improbam, vel propter ignobilitatem, quum omnes ſuperiores, nobiles fuiſſent Imperatores. * Inſulſit præterea nomen Seueri, quum illius nulla cognatione tangeretur: vnde iocus exſtitit, *Sic Macrinus eſt Seuerus, quomodo Diadumenus Antoninus.* Statim tamen ad delendum militum motum, ſtipendium & legionariis & prætorianis dedit ſolito vberius; vtpote qui extenuare cuperet Imperatoris occiſi crimen: *profuitque pecunia, vt ſolet, cui innocentia prodeſſe non poterat.* Retentus eſt enim aliquanto tempore in imperio homo vitiorum omnium. Ad ſenatum deinde litteras miſit de morte Antonini, Diuum illum appellans, excuſansq; ſe, & iurans quod de cæde illius neſcierit. Ita ſceleri ſuo, more hominum perditorum, iunxit periurium (a quo incipere decuit hominem improbum) quum ad ſenatum ſcriberet. Intereſt ſcire cuiuſmodi oratio fuerit qua ſe excuſauit; vt & impudentia hominis noſcatur & ſacrilegium, a quo initium ſumpſit improbus Imperator. Capita ex oratione Macrini & Diadumeni Imperatorum. *Vellemus P. C. & incolumi Antonino noſtro, & reuecto cum triumpho, veſtram clementiam videre. Tunc demum enim florente rep. & omnes felices eſſemus, & ſub eo principe viueremus quem nobis Antoninorum loco dii dederant. Verum quia id euenire per tumultum militarem non potuit, nuntiamus primum quid de nobis exercitus fecerit: deinde honores diuinos (quod primum faciendum eſt) decernimus ei viro in cuius verba iurauimus, quum exercitus vltorem cædis Baſſiani neminem digniorem præfecto eius putauit; cui & ipſe vtique vindicandam factionem mandaſſet, ſi viuus deprendere potuiſſet.* Et infra: *Detulerunt ad me Imperium: cuius ego P. C. interim tutelam recepi, tenebo regimen, ſi & vobis placuerit quod militibus placuit: quibus & ſtipendium dedi, & omnia imperatorio more iuſſi.* Item infra: *Diadumenum filium meum vobis notum, & imperio miles donauit, & nomine, Antoninum videlicet appellans; vt cohoneſtaretur prius nomine, * ſic etiam regni honore. quod vos P. C. bono fauſtoque omine approbetis petimus; ne * vobis deſit Antoninorum nomen, quod maxime diligitis.* Item infra: *Antonino autem diuinos honores & miles decreuit, & nos decreuimus: & vos P. C. vt decernatis, quum poſſimus imperatorio iure præcipere, tamen rogamus; dicantes & duas ſtatuas equeſtres, pedeſtres duas habitu militari, ſedentes ciuili habitu duas: item diuo Seuero duas triumphales. Quæ omnia P. C. vos impleri iubebitis, nobis religioſe pro prioribus ambientibus.* Lectis igitur in ſenatu litteris, contra opinionem omnium, & mortem Antonini ſenatus gratanter accepit; & Opilium Macrinum libertatem publicam curaturum ſperans, primum in patricios allegit, nouum hominem, & qui paullo ante procurator priuatæ rei fuiſſet. Eumdem, quum ſcriba pontificum eſſet, (quos hodie *pontifices minores* vocant) Pontificem Max. appellauit, Pii nomine decreto. Diu tamen, lectis litteris, quum omnino nemo crederet de Antonini morte, ſilentium fuit. Sed poſteaquam conſtitit occiſum, ſenatus in eum velut in tyrannum inuectus eſt. Denique ſtatim Macrino & proconſulare imperium, & poteſtatem tribunitiam detulerunt. Filium ſane ſuum, quum ipſe *Felicis* nomen recepiſſet, vt ſuſpicionem occiſi a ſe Antonini remoueret, *Antoninum* vocauit, *Diadumenum* antea dictum. quod quidem etiam Varius Heliogabalus, qui ſe Baſſiani filium diceret, homo ſordidiſſimus, & ex meretrice cõceptus, idem poſtea nomen accepit. Denique verſus exſtant cuiuſdam poetæ, quibus oſtenditur, Antonini nomen cœpiſſe a Pio, & paulatim per Antoninos vſq; ad ſordes vltimas perueniſſe: ſiquidem Marcus nomen illud ſanctum vitę genere auxiſſe videtur; Verus autem degeneraſſe,

Commodus

Commodus vero etiam posuisse sacrati nominis reuerentiam. Iam quid de Caracallo Antonino, quidue de hoc potest dici? Postremo etiam quid de Heliogabalo, qui Antoninorum vltimus in summa impuritate vixisse memoratur? Appellatus igitur Imperator, suscepto bello contra Parthos, profectus est magno apparatu, studens sordes generis & prioris vitæ infamiam victoriæ magnitudine abolere. Sed conflictu habito contra Parthos, defectu legionum quæ ad Varium Heliogabalum confugerant, interemptus est. Sed anno amplius imperauit. Sane quum esset inferior in eo bello quod Antoninus gesserat, Artabane grauiter necem suorum ciuium vindicante, primo Macrinus repugnauit: postea vero missis legatis petiit pacem: quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. Inde quum se Antiochiam recepisset ac luxuriæ operam daret, iustam caussam interficiendi sui præbuit exercitui, ac Bassiani (vt putabatur) filium sequendi, id est *Heliogabalum Bassianum Varium*, qui postea & *Bassianus* & *Antoninus* appellatus est. Fuit quædam mulier *Mœsa, siue Varia, ex Emissena vrbe, soror Iuliæ vxoris Seueri Pertinacis Afri; quæ post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam: cui quidem omnia concessit Macrinus quæ diu illa collegerat. Huic erant duæ filiæ, *Semiamira & Mammæa; quarum maiori filius erat Heliogabalus, qui & Bassiani & Antonini nomen accepit. Nam Heliogabalum Phœnices vocant solem. Sed Heliogabalus pulchritudine ac statura & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus qui ad templum veniebant, militibus præcipue. His Mœsa, siue Varia, dixit, Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Erat præterea Mœsa ipsa ditissima; ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus: qua promittente militibus, legiones abductæ sunt a Macrino. Suscepta enim illa noctu in opidum cum suis, nepos eius *Antoninus* est appellatus, Imperii delatis insignibus. Hæc vbi sunt Macrino apud Antiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Iulianum præfectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. Quibus quum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Iuliano præfecto, ad eum omnes transierunt. Deinde parte exercitus coniuncta, venit contra Macrinum Antoninus contra se festinantem: commissoque prœlio, Macrinus est victus proditione militum eius & amore Antonini. Fugiens sane Macrinus cum paucis & filio, in vico quodam Bithyniæ occisus est cum Diadumeno: ablatumque eius caput est, & ad Antoninum perlatum. Sciendum præterea quod Cæsar fuisse dicatur, non Augustus, Diadumenus puer; quem plerique pari fuisse cum patre imperio tradiderunt. Occisus est etiam filius: cui hoc solum attulit Imperium, vt interficeretur a milite. Non enim aliquid dignum in eius vita erat quod dicatur, præter hoc quod Antoninorum nomini est velut nothus appositus. Fuit tamen in vita imperatoria paulo rigidior & austerior, sperans se anteacta omnia posse obliuioni dare; quum ipsa seueritas illius, occasionem reprehendendi & lacerandi eius aperiret. Nam & *Seuerum* se & *Pertinacem* voluerat nuncupari: quæ duo illi asperitatis nomina videbantur. Et quum illum senatus *Pium* & *Felicem* nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pii habere noluit. Vnde in eum epigramma illatum Græci cuiusdam poetæ videtur exstare, quod Latine hac sententia continetur; *Histrio iam senior turpis, grauis, asper, iniquus, Impius; & felix sic simul esset cupit, Vt nolit pius esse, velit tamen esse beatus: Quod natura negat, nec recipit ratio. Nam Pius & Felix poterat dici atque videri: Cui Imperium infelix est, erit ille sibi.* Hos versus nescio quis de Latinis, iuxta eos qui Græci erant propositi, in foro posuit. quibus acceptis Macrinus his versibus respondisse fertur; *Si talem Graium retulissent fata poetam, Qualis Latinus Gabalus iste fuit, Nil populus nosset, nil nosset curia, magno Nullus scripsisset carmina tetra mihi.* His versibus Macrinus longe peioribus quam illi Latini sunt, respondisse se credidit: sed non minus risui est habitus quam poeta ille qui * de Græco Latine coactus est scribere. Fuit igitur superbus & sanguinarius & volens militariter imperare; incusans quinetiam superiorum temporum disciplinam, ac solum Seuerum præ ceteris laudās. Nam & in crucem milites tulit, & seruilibus suppliciis semper affecit: & quum seditiones militares pateretur, multos sæpius decumauit, aliquando etiam centesimauit: quod

verbum proprium ipſius eſt, quum ſe clementem diceret, quando eos centeſimaret qui digni eſſent decumatione atque viceſimatione. Longum eſt eius crudelitates omnes aperire: attamen vnam oſtendam, non magnam, vt ipſe credebat, ſed omnibus tyrannicis immanitatibus triſtiorem. Quum quidam milites ancillæ hoſpitis pudorem deprauaſſe ſuſpecti eſſent, atque per quendam frumentarium ille didiciſſet, adduci eos iuſſit, interrogauitque vtrum eſſet factum: quod quum conſtitiſſet, duos boues miræ magnitudinis viuos ſubito aperiri iuſſit, atque his ſingulos milites inſeri, capitibus, vt ſecum colloqui poſſent, exſertis. Itaque pœna hos affecit: quum ne adulteris quidem talia apud maiores ſui temporis eſſent conſtituta ſupplicia. Pugnauit tamen & contra Parthos & contra * Armenos, & contra Arabas quos Eudæmonas vocant, non minus fortiter quam feliciter. Tribunum qui excubias deſeri paſſus eſt, carpento rotali ſuperadnexum, per totum iter viuum atque exanimem traxit. Reddidit etiam Mezentii ſupplicium, * quod ille viuos mortuis illigabat, & ad mortem cogebat longa tabe confectos. Vnde etiam in circo, quum fauor publicus in Diadumenum ſemper fuiſſet, acclamatum; * *Egregius forma iuuenis; cui pater haud Mezentius eſſet*. Viuos etiam homines parietibus incluſit, & * ſtruxit. Adulterii reos ſemper viuos ſimul incendit, iunctis corporibus. Seruos qui a dominis fugiſſent, repertos, ad gladium ludi deputabat. Delatores, ſi non probarent, capite affecit: ſi probarent, delato pecuniæ præmio, infames dimiſit. Fuit in iure non incallidus; adeo vt ſtatuiſſet omnia reſcripta veterum principum tollere, vt iure, non reſcriptis ageretur; nefas eſſe dicens, leges videri Commodi & Caracalli & hominum imperitorum voluntates; quum Traianus numquam libellis reſponderit, ne ad alias cauſſas facta præferrentur, quæ ad gratiam compoſita viderentur. In annonis tribuendis largiſſimus fuit; in auro, parciſſimus. In * vernaculis vel aulicis tam impius, tam pertinax, tam aſper, vt ſerui illum ſui non Macrinum dicerent, ſed *macellinum*, quod macelli ſpecie domus eius cruentaretur ſanguine vernularum. Vini cibiq; auidiſſimus, nonnumquam vſque ad ebrietatem: ſed veſpertinis horis. Nam ſi prandiſſet, vel priuatim, parciſſimus; in cœna, effuſiſſimus. Adhibuit conuiuio litteratos; vt loquens de ſtudiis liberalibus, neceſſario abſtineret. Sed quum eius vilitatem homines antiquam cogitarent, crudelitatem nimiam viderent, hominem putidulum in Imperio ferre non poſſent, & maxime milites, qui multa eius meminerant funeſtiſſima: & aliquando turpiſſima, inita factione illum occiderunt cum puero ſuo Diadumeno, ſcilicet Antonino cognomine; de quo dictum eſt quod in ſomnis Antoninus fuiſſet. Vnde etiam verſus exſtant huiuſmodi; *Vidimus in ſomnis ciues (niſi fallor) & iſtud: Antoninorum nomen puer ille gerebat, Qui patre venali genitus, ſed matre pudica: Centum nam mœchos paſſa eſt, centumque rogauit. Ipſe etiam caluus mœchus fuit, inde maritus. En pius, en Marcus: Verus nam non fuit ille.* Et iſti verſus ex Græco tranſlati ſunt in Latinum. nam Græce ſunt diſertiſſimi. videntur autem mihi ab aliquo poeta vulgari tranſlati eſſe. Quod quum Macrinus audiſſet, fecit iambos qui non exſtant: iucundiſſimi autem fuiſſe dicuntur, qui quidem perierunt in eo tumultu in quo ipſe occiſus eſt; quando & omnia eius a militibus peruerſa ſunt. Genus mortis (vt diximus) tale fuit. Quum in Antoninum Heliogabalum exercitus inclinaſſet, ille fugit, belloque victus eſt & occiſus in ſuburbano Bithyniæ, ſuis partim deditis, partim occiſis, partim fugatis. Ita Heliogabalus clarus redditus eſt, quod videretur patris vindicaſſe mortem: atque inde in imperium venit; quod dedecorauit vitiis ingentibus, luxuria, turpitudine, abliguritione, ſuperbia, immanitate: qui & ipſe ſimilem exitum vitæ ſuæ ſortitus eſt. Hæc de Macrino nobis ſunt cognita, multis aliqua variantibus; vt ſe habet omnis hiſtoria. quæ de plurimis collecta, ſerenitati tuæ, Diocletiane Auguſte, detulimus; quia te cupidum veterum Imperatorum eſſe perſpeximus.

ÆLII LAMPRIDII

ANTONINVS DIADVMENVS.

ANTONINI DIADVMENI pueri, quem cum patre Opilio Macrino Imperatorem dixit exercitus, occiſo Baſſiano factione Macriniana, nihil habet vita memorabile, niſi quod Antoninus eſt dictus, & quod ei ſtupenda omina ſunt facta Imperii non diuturni: vt euenit. Nam quum primum innotuit per legiones, occiſum eſſe Baſſianum, ingens mœror obſedit omnium pectora quod Antoninum in repub. non haberent, exiſtimantium quod cum eo Romanum eſſet Imperium periturum. Id vbi Macrino iam Imperatori nuntiatum eſt, veritus ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pii erant inter duces, exercitus inclinaret, ſtatim, concionem parari iuſſit, filiumque ſuum hunc puerum Antoninum appellauit. Concionis verba eiuſdem: *Videtis, commilitones, & me ætatis prouectæ, & Diadumenum puerum: quem diu principem, ſi dii faueant, habebitis. Intelligo præterea deſiderium ingens* * *Antonini nominis apud vos manere. quare quoniam mihi per conditionem fragilitatis humanæ, non multum ſupereſſe videtur ad vitam, hunc puerum Antoninum vobis auctoribus nuncupo, diu vobis Antoninum repræſentaturum.* Acclamatum, *Macrine Imperator, dii te ſeruent: Antonine Diadumene, dii te ſeruent. Antoninum diuum omnes rogamus: Iupiter optime maxime Macrino & Antonino vitam. Tu ſcis Iupiter, Macrinus vinci non poteſt: Tu ſcis Iupiter, Macrinus vinci non poteſt. Antoninum habemus; omnia habemus. Antoninum nobis dii dederunt patrem: Antoninus dignus imperio.* Macrinus Imperator dixit: *Habete igitur commilitones pro imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos, & ſolitas promotiones, ſed geminatas: Dii faciant vt hæc ſæpius fiant. Dabimus autem per cuncta quinquennia id quod hodie deputauimus.* Poſt hoc ipſe puerulus Diadumenus Antoninus Imperator dixit; *Gratias ago vobis, commilitones, quod me & imperio donaſtis & nomine: ſiquidem dignos & me & patrem meum duxiſtis quos Imperatores Romanos diceretis, & quibus committeretis rempubl. Et pater quidem meus curabit ne deſit imperio: ego autem elaborabo ne deſim nomini Antoninorum. Scio enim me Pii, me Marci, me Veri ſuſcepiſſe nomen; quibus ſatisfacere perdifficile eſt. Interim tamen cauſa Imperii, cauſſa nominis, id omne quod pater, & tantumdem promitto, honoribus, vt venerandus Macrinus pater præſens promiſit, duplicatis.* Herodianus Græcus ſcriptor hæc præteriens, * Diadumenum tantum Cæſarem dicit puerum a militibus nuncupatum, & cum patre occiſum. Hac habita concione, ſtatim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percuſſa eſt: Macrini, vſque ad iuſſum ſenatus dilata eſt. Miſſæ etiam ad ſenatum litteræ quibus nomen Antonini indicatum eſt. Quare etiam ſenatus Imperium id libenter dicitur recepiſſe; quamuis alii Antonini Caracalli odio id factum putent. Parauerat ſane pænulas populo coloris roſei dare Macrinus Imperator in honorem Antonini filii ſui, quæ vocarentur Antoninianæ, vt Caracallæ Baſſiani dictæ ſunt; aſſerens filium ſuum *Pænuleum* vel *Pænularium* dicendum, quia *Caracallus* eſſet dictus Baſſianus. Congiarium etiam prædictum Antoninianum promiſit; vt ipſum edictum poterit indicare. Verba edicti: *Vellem, Quirites, iam præſentes eſſemus. Antoninus veſter vobis congiarium ſui nominis daret. Daret præterea & pueros Antoninianos, & puellas Antoninianas, quæ tam grati nominis gloriam propagarent*: & reliqua. His ita geſtis, ſigna in caſtris & vexilla fieri Antoniniana iuſſit. Fecitque Baſſiani ſimulacra ex auro atq; argento, atque dies ſeptem ſupplicatio pro Antonini nomine celebrata eſt. Puer fuit omnium ſpecioſiſſimus, ſtatura longiuſcula, crine flauo, nigris oculis, naſo deducto ad omnem decorem, mento compoſito, ore ad oſcula parato: fortis naturaliter, exercitio delicatior. Hic vbi primum indumenta * coccea & purpurea ceteraque caſtrenſia Imperii inſignia accepit, quaſi ſidereus & cæleſtis emicuit; vt amaretur ab omnibus gratia

venuſtatis. Hæc ſunt quæ de imperio pueri dicenda putaui. Nunc veniamus ad omina Imperii, quæ cum in aliis, tum in hoc præcipue ſunt ſtupenda. Die qua natus eſt, pater eius purpuras * cum forte procurator iam ærarii maioris inſpexit; & quas claras probauit, in id conclaue redigi præcepit, in quo poſt duas horas Diadumenus natus eſt. Solent deinde pueri pileo inſigniri naturali, quod obſtetrices rapiunt & aduocatis credulis vendunt: ſiquidem cauſſidici hoc iuuari dicuntur. at iſte puer pileum non habuit, ſed diadema tenue; ſed ita forte vt rumpi non potuerit, * venis intercedentibus ſpecie nerui ſagittarii. ferunt denique *Diadematum* puerum appellatum: ſed vbi adoleuit, aui ſui nomine materni *Diadumenum* vocatum; quamuis non multum abhorruerit ab illo ſigno Diadematis nomen Diadumeni. In agro patris eius oues purpureas XII ferunt natas, quarum vna tantum varia fuerit. Eadem die qua hic natus eſt, aquilam ei conſtat ſenſim palumbum regium paruulum attuliſſe, & poſuiſſe in cunis dormienti, ac receſſiſſe ſine noxa. Pantagathi in domo patris eius nidum poſuerunt. His diebus quibus ille natus eſt, mathematici accepta genitura eius exclamauerunt & ipſum filium Imperatoris eſſe, & ipſum Imperatorem: [quaſi] mater eius adulterata eſſet; quod fama retinebat. * Huic eidem aquila pileum in agro ambulanti tulit: & quum comitum infantis clamor eſſet factus, in monumento regio quod iuxta villam eſſet, in qua tunc pater agebat, ſupra ſtatuam regis poſuit, ita vt capiti eius aptaret: quod multi ominoſum putarunt & morti accommodum. clarum autem euentus oſtendit. Natus eſt præterea natali Antonini, & ea hora & ſignis prope continentibus quibus & Antoninus Pius. quare dixerunt mathematici, & Imperatoris illum filium futurum, & Imperatorem; ſed non diu. Die qua natus eſt, quod Antonini eſſet natalis, mulier quædam propinqua dicitur exclamaſſe, *Antoninus vocetur:* ſed Macrinum timuiſſe, quod nullus ex eius genere hoc nomine cenſeretur; abſtinuiſſeque nomine Imperatorio; ſimul quod iam rumor de vi genituræ illius emanaſſet. Hæc atque alia omina fuiſſe multi in litteras retulerunt: ſed illud præcipue quod quum in cunis eſſet Diadumenus, & leo ruptis vinculis, & quidem ferus, effugiſſet atque ad incunabula eius veniſſet, puerum delinxit, & inuiolatum reliquit, quum nutrix ſe in leonem miſiſſet, atque eius morſu affecta periiſſet; quæ ſola forte in areola inuenta erat, in qua infans iacebat. Hæc ſunt quæ digna memoratu in Antonino Diadumeno eſſe videantur: cuius vitam iunxiſſem patris geſtis, niſi Antoninorum nomen me ad edendam pucrilis ſpecialem expoſitionem vitæ coegiſſet. Et fuit quidem tam amabile illis temporibus nomen Antoninorum, vt qui eo nomine non niteretur, mereri non videretur Imperium. Vnde etiam quidam & Seuerum, & Pertinacem, & Iulianum, Antoninorum prænominibus honorandos putant: vnde poſtea duos Gordianos, patrem & filium, Antoninos cognominatos putent. Sed aliud eſt quum prænomen adſciſcitur; aliud, quum ipſum nomen imponitur. Nam Pius verum nomen, Antonini habuit, cognomen Pii: Marcus verum nomen Veriſſimi habuit; ſed hoc ſublato atque abolito, non prænomen Antonini, ſed nomen accepit. Verus autem*, Commodi nomen habuit: quo abolito, Antonini non prænomen, ſed nomen accepit. Commodum autem Marcus Antoninum appellauit, atque ita in publicum edidit diem natalis ſui. Iam Caracallum Baſſianum ſatis conſtat vel ſomnii cauſſa, quod Seuerus viderat, quum ſibi Antoninum ſucceſſorem prædictum ſenſiſſet, anno demum XIII Antoninum dixiſſe; quando ei etiam Imperatoriam addidiſſe dicitur poteſtatem. Getam vero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione qua Baſſianum appellatum ſatis conſtat, vt patri Seuero ſuccederet: quod minime factum eſt. Poſt hoc ipſe Diadumenus vt commendaretur exercitui, ſenatui populoque Romano, eſſetque ingens deſiderium Baſſiani Caracallæ, Antoninum appellatum ſatis conſtat. Exſtat epiſtola Opilii Macrini patris Diadumeni, qua gloriatur non tam ſe ad Imperium perueniſſe, qui eſſet* ſecundus Imperii, quam quod Antoniniani nominis eſſet pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat vel deorum. Quam epiſtolam priusquam * interſeram, libet verſus inſerere in Commodum dictos, qui ſe Herculem appellauerat: vt intelligant omnes, tam clarum fuiſſe Antoninorum nomen, vt illi nec deorum nomen commode videretur adiungi.

Verſus

Verſus in Commodum Antoninum dicti; *Commodus Herculeum nomen habere cupit; Antoninorum non putat eſſe bonum: Expers humani iuris & Imperii: Sperans quinetiam clarius eſſe deum, Quam ſi ſit princeps nominis egregii. Non erit iſte deus, nec tamen vllus homo.* Hi verſus a Græco neſcio quo compoſiti, a malo poeta in Latinum tranſlati ſunt: quos ego idcirco inſerendos putaui, vt ſcirent omnes, Antoninos pluris fuiſſe quam deos: ac trium principum * amorem, quo ſapientia, bonitas, pietas, conſecrata ſit: in Antonino pietas, in Vero bonitas, in Marco ſapientia. Redeo nunc ad epiſtolam Macrini Opilii. *Opilius Macrinus Noniæ Celſæ coniugi. Quid boni adepti ſimus, mea vxor, caret æſtimatione; & fortaſſis de Imperio me putes dicere. Non magnum iſtud, quod etiam indignis fortuna conceſſit. Antonini pater factus ſum: Antonini mater es facta. O nos beatos, ô fortunatam domum, præclaram laudem nunc demum felicis Imperii. Dii faxint & bona Iuno quam colis, vt & ille Antonini meritum effingat, & ego qui ſum pater Antonini, dignus omnibus videar.* Hæc epiſtola indicat, quantum gloriæ adeptus ſibi videretur quod vocatus eſt filius Antoninus. Hic tamen XIIII menſe Imperii, ob inciuilem patris atque aſperum principatum, interfectus eſt cum patre, non ſuo nomine. Quamuis etiam iſtum vltra ætatem ſæuiſſe in pleroſque reperiam; vt docent litteræ ab hoc eodem ad patrem miſſæ. Nam quum quidam defectionis ſuſpicionem incurriſſent, & eos Macrinus ſæuiſſime puniſſet, filio forte abſente, atque hic audiſſet auctores quidem defectionis occiſos, quorum tamen vnus, dux Armeniæ erat; & item legatos Aſiæ atque Arabiæ ob antiquam familiaritatem dimiſſos, his litteris conueniſſe patrem dicitur, paribus miſſis etiam ad matrem: quarum exemplum hiſtoriæ cauſſa inſerendum putaui. *Patri Auguſto filius Auguſtus. Non ſatis mi pater videris in amore noſtro tenuiſſe tuos mores, qui tyrannidis affectatæ conſcios reſeruaſti, ſperans eos vel amiciores tibi futuros ſi iis parceres, vel ob antiquam familiaritatem dimittendos: quod nec debuit fieri, nec potuit. Nam primum omnium iam te exulceratis ſuſpicionibus amare non poſſunt. denique crudeliores inimici ſunt, qui obliti veteris familiaritatis, ſe inimiciſſimis tuis iunxerunt. Adde quod exercitus adhuc habent.* Si te nulla mouet tantarum gloria rerum, Aſcanium ſurgentem, & ſpes heredis Iuli Reſpice; cui regnum Italiæ Romanaque tellus, Debetur. *Feriendi ſunt iſti, ſi vis eſſe ſecurus. Nam vitio generis humani alii non * ſunt defuturi, quum iſti ſeruantur.* Hanc epiſtolam quidam ipſius, quidam magiſtri eius Cæliani ferunt, Afri quondam rhetoris. ex qua apparet, quam aſper futurus iuuenis, ſi vixiſſet. Exſtat alia epiſtola ad matrem ab eodem deſtinata, talis. *Dominus noſter & Auguſtus nec te amat, nec ipſum ſe, qui inimicos ſuos ſeruat. Age igitur vt Arabianus, & Tuſcus, & Gellius, ad palum deligentur: ne, ſi occaſio fuerit, nos interimant.* Et, quantum Lollius Vrbicus in hiſtoria ſui temporis dicit, iſtæ litteræ per notarium proditæ, illi puero multum apud milites obfuiſſe dicuntur. Nam, quum patrem occidiſſent, quidam hunc ſeruare voluerunt: ſed exſtitit cubicularius qui has epiſtolas concioni militum legit. Interfectis igitur ambobus, & capitibus pilo circumlatis, in Marcum Aurelium Antoninum, caritate nominis, inclinauit exercitus. Is filius Baſſiani * Caracallæ ferebatur. Erat autem templi Heliogabali ſacerdos, homo omnium impuriſſimus, & qui fato quodam Romanum deformauerit Imperium. De quo quidem, quia multa ſunt dicenda, loco ſuo differam.

ÆLII LAMPRIDII
ANTONINVS *HELIOGABALVS,
AD CONSTANTINVM AVG.

VITAM HELIOGABALI ANTONINI impuriſſimam, qui VARIVS etiam dictus eſt, numquam in litteras miſiſſem, ne quis fuiſſe Romanorum principem ſciret; niſi ante Caligulas, & Nerones, & Vitellios, hoc idem habuiſſet Imperium. Sed quum eadem terra & venena ferat & frumentum, atque alia ſalutaria, alia contraria, eadem ſerpentes & ciconias; compenſationem ſibi lector diligens faciet, quum legerit Auguſtum, Veſpaſianũ, Titum, Traianum, Adrianum, Pium, Marcum, contra hos prodigioſos tyrannos: ſimul intelliget Romanorum iudicia, quod illi & diu imperarunt, & exitu naturali functi ſunt; hi vero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati; quorum nec nomina libet dicere. Igitur occiſo Macrino, eiusq; filio Diadumeno, qui pari poteſtate imperii, Antonini etiam nomen acceperat, in Varium Heliogabalum imperium collatum eſt, idcirco quod Baſſiani filius diceretur. Fuit autem Heliogabali, vel Iouis, vel Solis ſacerdos; atq; Antonini ſibi nomen adſciuerat, vel in argumẽtum generis, vel quod id nomen vſqueadeo carum eſſe cognouerat gentibus, vt etiam paricida Baſſianus cauſſa nominis amaretur. Et hic quidem prius dictus eſt *Varius*; poſt *Heliogabalus*, a ſacerdotio dei Heliogabali; cui templum Romæ in eo loco conſtituit in quo prius ædes Horci fuit; quem e Syria ſecum adduxit. Poſtremo quum accepit imperium, *Antoninus* appellatus eſt: atque ipſe in Romano imperio vltimus Antoninorum fuit. Hic tantum *Semiamiræ matri deditus fuit, vt ſine illius voluntate nihil in rep. faceret, quum ipſa meretricio more viuens, in aula omnia turpia exerceret: Antonino autem Caracallo ſtupro cognita; ita vt hinc vel Varius vel Heliogabalus vulgo conceptus putaretur. Et aiunt quidam, *Varii* etiam nomen idcirco eidem inditum a condiſcipulis, quod vario ſemine, de meretrice vtpote, conceptus videretur. Hic fertur, occiſo Macrini factione patre (vt dicebatur) Antonino, in templum dei Heliogabali confugiſſe velut in aſylum, ne interficeretur a Macrino, qui ſæuiſſime cum filio luxurioſo & crudeli exercuit imperium. Sed de nomine hactenus; quamuis ſanctum illud Antoninorum nomen polluerit; quod tu Conſtantine ſacratiſſime ita veneraris, vt Marcum & Pium inter Cõſtantios Claudiosque, velut maiores tuos, aureos formaueris, adoptans virtutes veterum tuis moribus congruentes, & tibi amicas carasq;. Sed vt ad Antoninum Varium reuertamur, nactus imperium, Romã nuntios miſit: excitatisq; omnibus ordinibus, omni etiam populo ad nomen Antoninum, quod non ſolum titulo, vt in Diadumeno fuerat, ſed etiam in ſanguine redditum videbatur, quum ſe Antoninum Baſſiani filium ſcripſiſſet; ingens eius deſiderium factum eſt. Erat præterea etiam rumor qui *nouis poſt tyrannos ſolet donari principibus: qui niſi ex ſummis virtutibus non permanet, & quem multi mediocres principes amiſerunt. Denique vbi in ſenatu lectæ ſunt litteræ Heliogabali, ſtatim fauſta in Antoninum, & dira in Macrinum eiusq; filium dicta ſunt: appellatusque Antoninus princeps, volentibus cunctis, & ſtudioſe credentibus; vt ſeſe habent vota hominum ad credulitatem feſtinantium, quum quod optãt, verum eſſe deſiderant. Sed vbi primum ingreſſus eſt vrbem, omiſſis iis quæ in prouincia gerebantur, Heliogabalum in Palatino monte iuxta ædes imperatorias conſecrauit, eiq; templum fecit; ſtudens & *Matris typũ, & Veſtæ ignem, & Palladium, & ancilia, & omnia Romanis veneranda in illud transferre templum; & id agens ne quis Romæ deus niſi Heliogabalus coleretur. Dicebat præterea, Iudæorum & Samaritanorum religiones, & Chriſtianam deuotionem illuc transferendam; vt omnium culturarum ſecretum Heliogabali ſacerdotium teneret. Deinde vbi primum diem ſenatus habuit, matrem ſuam *in ſenatum rogari iuſſit. Quæ quum veniſſet, vocata ad conſulum ſubſellia, ſcribendo affuit, id eſt, ſenatusconſulti conficiendi

ciendi

ciendi testis: solusque omnium Imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima, loco viri senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali* senaculum, id est mulierum senatum; in quo ante fuerat conuentus matronalis, solennibus duntaxat diebus, & si* vmquam aliqua matrona consularis coniugii ornamentis esset donata: quod veteres Imperatores affinibus detulerunt, & his maxime quæ nobilitatos maritos non habuerant; ne innobilitatæ remanerent. Sed *Semiamiric a facta sunt senatuscõsulta ridicula de legibus matronalibus; quæ quo vestitu incederent, quæ cui *cederet, quæ ad cuius osculum veniret: quæ pilento, quæ equo *sagmario, quæ asino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum; quæ sella veheretur; & vtrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata: & quæ aurum vel gemmas in calciamentis haberent. Ergo quum hibernasset Nicomediæ, atque omnia sordide ageret, inireturque a viris & *subaret, statim milites facti sui pœnituit quod in Macrinum conspirauerant vt hunc principem facerent: atque in consobrinum eiusdem Heliogabali Alexandrum, quem Cæsarem senatus Macrino interempto appellauerat, inclinauere animos. *Quis enim ferre posset principem per cuncta caua corporis libidinem recipientem; quum ne belluam quidem talem quisquam ferat?* Romæ denique nihil egit aliud, nisi vt emissarios haberet qui ei bene* nasatos perquirerent, eosque ad aulam perducerent, vt eorum conditionibus frui posset. Agebat præterea domi fabulam Paridis, ipse Veneris personam subiens, ita vt subito vestes ad pedes defluerent; nudusque vna manu ad mammam, altera pudendis adhibita ingenicularet, posterioribus eminentibus in subactorem reiectis & oppositis. Vultum præterea eodem quo Venus pingitur, schemate figurabat, corpore toto expolitus: eum fructum vitæ præcipuum existimans, si dignus atque aptus libidini plurimorum videretur. Vendidit & honores & dignitates & potestates, tam per se quam per omnes seruos ac libidinum ministros. In senatum legit sine discrimine ætatis, census, generis, pecuniæ merito; militaribus etiam præposituris & tribunatibus, & legationibus & ducatibus venditis, etiam procurationibus & palatinis officiis. Aurigas Protogenem & Gordium, primo in certamine curuli socios, post in omni vita & actu participes habuit. Multos quorum corpora placuerant, de scena & circo & harena in aulam traduxit. Herodem vero sic amauit vt eidem inguina oscularetur; quod dictu etiam verecundum est; Floralia sacra se asserens celebrare. In virginem Vestalem incestum admisit. Sacra P. R. sublatis penetralibus profanauit. Ignem perpetuum exstinguere voluit. Nec Romanas tantum exstinguere voluit religiones, sed per orbem terræ vnum *studens vt Heliogabalus deus vnus vbique coleretur: & in penum Vestæ,* quod solæ virgines solique pontifices adeunt, irrupit, pollutus ipse omni contagione morum, cum iis qui se polluerant: & penetrale sacrum est auferre conatus: quumque seriam quasi veram rapuisset, quamuis virgo maxima falsam monstrauerat, atque in ea nihil reperisset, applosam fregit: nec tamen quidquam religioni dempsit; quia plures similes factæ dicuntur esse, ne quis veram vmquam possit auferre. Hæc quum ita essent, signum tamen quod Palladium esse credebat, abstulit: & auro* vinctum, in sui dei templo locauit. Matris etiam *deûm sacra accepit; & adeo *debacchatus est vt typum eriperet & alia sacra quæ penitus habentur condita. Iactauit autem caput inter præcisos phanaticos, & genitalia sibi deuinxir, & omnia fecit quæ *Galli facere solent. ablatumque sanctum *nomen in penetrale dei sui transtulit. Salambonem etiam omni planctu & iactatione Syriaci cultus exhibuit; omen sibi faciens imminentis exitii. Omnes sane deos sui dei ministros esse aiebat; quum alios eius cubicularios appellaret, alios seruos, alios diuersarũ rerum ministros. *Lapides qui Diui dicuntur, ex proprio templo; Dianæ Laodiceæ [simulacrũ,] ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, auferre voluit. Et Orestem quidem ferunt nõ vnum simulacrum Dianæ, nec vno in loco posuisse, sed multa in multis. posteaquã se apud tria flumina circa Hebrum ex responso purificauit, etiam Orestam condidit ciuitatẽ; quam sæpe cruentari hominum sanguine necesse est. Et Orestam quidem vrbem Adrianus suo* nomine vindicari iussit, eo tempore quo furore cœperat laborare, vt ex respõso, quum ei dictum esset vt in furiosi alicuius domũ vel nomen irreperet. nam ex eo emollitam insaniam ferunt, per quam multos senatores

occidi iuſſerat: quibus ſeruatis, Antoninus Pii nomen meruit; quod eos poſt ad ſenatum adduxit, quos omnes iuſſu principis interfectos credebant. *Cædit & humanas hoſtias lectis ad hoc pueris nobilibus & decoris per omnem Italiam, patrimis & matrimis; credo vt maior eſſet vtrique parenti dolor. Omne denique magorum genus aderat illi, operabaturque quotidie, hortante illo & gratias diis agente quod amicos eorum inueniſſet quum inſpiceret exta puerilia, & *excuteret hoſtias ad ritum gentilem ſuum. Quum collatum *miſiſſet in populum, non nummos vel argenteos vel aureos, vel bellaria, vel minuta animalia, ſed boues opimos & camelos, & aſinos, & ſeruos populo diripiendos abiecit; imperatorium id eſſe dictitans. Inſectatus eſt famam Macrini crudeliter, ſed multo magis Diadumeni, quod Antoninus dictus eſt, Pſeudoantoninum & Pſeudophilippum eum appellans; ſimul quod quum luxurioſiſſimus exſtitiſſet, vir fortiſſimus, optimus, grauiſſimus, ſeueriſſimus diceretur. Coegit denique ſcriptores nonnullos nefanda, immo potius non ferenda eius dicta de luxuria diſputare; vt in vita *eius. Lauacrum publicum in ædibus aulicis fecit, ſimul & palam populo exhibuit; vt ex eo conditiones bene *naſatorum hominum *colligeret. idque diligenter curatum eſt vt ex tota penitus vrbe atque ex nauticis *monobelos quærerent: ſic eos appellabant qui viriliores videbantur. Quum Marcomanis bellum inferre vellet, quos Antoninus pulcherrime profligauerat, dictum eſt a quibuſdam, per Chaldæos & magos Antoninum Marcum id egiſſe, vt Marcomani P. R. ſemper deuoti eſſent atque amici; idque factis carminibus & conſecratione. quum quæreret *quæ illa eſſent, vel vbi eſſent, ſuppreſſum eſt. Conſtabat enim illum ob hoc conſecrationem quærere, vt eam diſſiparet ſpe belli concitandi: & idcirco maxime quod audierat reſponſum fuiſſe, ab Antonino bellum Marcomanicum finiendum; quum hic Varius, & Heliogabalus, & ludibrium publicum diceretur; nomen autem Antonini pollueret in quod inuaſerat. Prodebatur autem per eos maxime qui dolebant ſibi homines ad exercendas libidines bene *naſatos & maioris peculii opponi. Vnde etiam de nece eius cogitari cœpit. Et hæc quidem domi. Sed milites *peſtem illam velari Imperatoris nomine, pati nequiuerunt: ac primum inter ſeſe, deinde per coronas iecere ſermones in Alexandrum omnes inclinantes, qui iam Cæſar erat a ſenatu dictus eo tempore quo Macrinus, [conſobrinus] huius Antonini. Nam Varia vna his erat auia; vnde Heliogabalus *Varius* dicebatur. Zoticus ſub eo tantum valuit vt ab omnibus officiorum principibus ſic haberetur quaſi domini maritus eſſet. Erat præterea *idem Zoticus, qui hoc familiaritatis *nomine abutens, omnia Heliogabali dicta & facta venderet fumis; quam maxime diuitias enormes ſperans; quum aliis minaretur, aliis polliceretur, omnes falleret: egrediensque ab illo, ſingulos adiret, dicens, *De te hoc loquutus ſum, de te hoc audiui, de te hoc futurum eſt*; vt ſunt homines huiusmodi, qui ſi admiſſi fuerint ad nimiam familiaritatem principum, famam non ſolum malorum, ſed & bonorum principum vendunt; & qui ſtultitia vel innocentia Imperatorum, qui hoc non perſpiciunt, infami rumigeratione paſcuntur. Nupſit & coiit, vt & pronubum haberet, clamaretque, *Concide magire*. Et eo quidem tempore quo Zoticus ægrotabat, quærebat deinde a philoſophis & grauiſſimis viris, an & ipſi in adoleſcentia perpeſſi eſſent quæ ipſe pateretur, & quidem impudentiſſime. neque enim vmquam verbis pepercit infamibus, quum & digitis impudicitiam oſtentaret, nec vllus in conuentu & audiente populo eſſet pudor. Fecit libertos præſides, legatos, conſules, duces: omnesque dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Quum ad *vindemias vocaſſet amicos nobiles, & ad corbes ſediſſet, grauiſſimum quemque percunctari cœpit an promptus eſſet in venerem: erubeſcentibusq; ſenibus exclamabat, *Erubuit, ſalua res eſt*; ſilentium ac ruborem pro conſenſu ducens. Addidit præterea ipſe quæ faceret, ſine vllius pudoris velamento. Poſteaquã ſenes vidit erubeſcere ac tacere, vel quia ętas vel quia dignitas talia refutabat, contulit ſe ad iuuenes, & ab his cœpit omnia exquirere. a quibus quum audiret ætati cõgrua, gaudere cœpit & dicere, vere *liberam vindemiam eſſe quam ſic *celebrarent. Ferunt multi ab ipſo primum repertum, vt in vindemiarum *feſtiuo multa in dominos iocularia, & audientibus dominis, dicerentur, quę ipſe cõpoſuerat, & Gręca maxime.

Horum

Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipſius Heliogabali. Erant amici improbi,& ſenes quidam,& ſpecie philoſophi, qui caput reticulo componerent,qui improba quædam pati ſe dicerent, qui maritos ſe habere iactarent. Quos quidam finxiſſe dicunt, vt illi fierent vitiorum imitatione clariores. Ad præfecturam prætorii ſaltatorem qui hiſtrionicam Romæ fecerat, adſciuit: præfectum vigilum Gordium aurigam fecit; præfectum annonæ Claudium *cenſorem.ad honores reliquos promouit commendatos ſibi pudibilium enormitate membrorum. ad viceſimam hereditatum mulionem curare iuſſit.iuſſit & curſorem; iuſſit & cocum &*clauſtrarium artificem. Quum ingreſſus eſt vel caſtra vel curiam,auiam ſuam Variam nomine,de qua ſuperius dictum eſt, ſecum induxit; vt eius auctoritate honeſtior fieret, quia per ſe non poterat. nec ante eum (quod iam diximus) ſenatum mulier ingreſſa eſt ita, vt ad ſcribendum rogaretur & ſententiam diceret. In conuiuiis exoletos maxime iuxta ſe ponebat; eorumque attrectatione & tactu præcipue gaudebat: nec quiſquam ei magis poculum quum bibiſſet, dabat. Inter hæc mala vitæ impudiciſſimæ, Alexandrum, quem ſibi adoptauerat,a ſe amoueri iuſſit, dicens ſe pœnitere adoptionis; mandauitque ad ſenatum vt Cæſaris ei nomen abrogaretur. Sed in ſenatu hoc prodito ingens ſilentium fuit. ſiquidem erat optimus iuuenis Alexander, poſtea comprobatus genere Imperii eius; quum ideo diſpliceret patri quod impudicus non eſſet.Erat autem idem conſobrinus,& vt quidam dicunt,a militibus etiam amabatur, & ſenatui acceptus erat & equeſtri ordini. Nec defuit tamen furor vſque ad *exitium voti peſſimi. nam ei percuſſores immiſit. Et hoc quidem modo ipſe ſeceſſit ad hortos Spei veteris, quaſi contra nouum iuuenem vota concipiens, relicta in palatio matre & auia & conſobrino ſuo: iuſſitque vt trucidaretur iuuenis optimus & reip. neceſſarius. Miſit & ad milites litteras quibus iuſſit vt abrogaretur nomen Cæſaris Alexandro. Miſit qui & in caſtris ſtatuarum eius titulos luto tegerent; vt fieri ſolet de tyrannis. Miſit & ad nutritores eius quibus imperauit ſub præmiorum ſpe atque honorum, vt eum occiderent quo vellent modo, vel in balneis,vel veneno,vel ferro. *Sed nihil agunt improbi contra innocentes.* Nam nulla vi quis adduci potuit vt tantum facinus impleret, quum in ipſum magis conuerſa ſint tela quæ parabat aliis, ab iiſque ſit interfectus quibus alios appetebat. Sed vbi primum lutati ſunt tituli ſtatuarum,milites omnes exarſerunt: & pars in palatium,pars in hortos in quibus erat Varius, ire tendunt vt Alexandrum vindicarent, hominemque impurum eumdemque* parricidialis animi tamdem a rep. depellerent. Et quum in palatium veniſſent, Alexandrum cum matre atque auia cuſtoditum diligentiſſime poſtea in caſtra duxerunt. Sequuta autem erat illos Semiamira mater Heliogabali pedibus, ſollicita filio. Inde itum eſt in hortos: vbi Varius inuenitur certamen aurigandi parans, exſpectans tamen intentiſſime quando eidem nuntiaretur conſobrinus occiſus. Qui ſubito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condidit: obiectuque veli cubicularis,quod in introitu erat cubiculi,ſe texit.Miſit ex præfectis alios ad compeſcendos milites in caſtra; alios vero ad eos placandos qui iam in hortos veniſſent. Antiochianus igitur ex præfectis vnus, milites qui in hortos venerant, & ſacramenti admonitione exorauit ne illum occiderent, quia nec multi venerant, & pleriq; cum vexillo quod Ariſtomachus tribunus retinuerat, remanſerant. hæc in hortis. In caſtris vero milites precanti præfecto dixerunt ſe parſuros eſſe Heliogabalo,ſi & impuros homines & aurigas & hiſtriones a ſe dimoueret, atque ad bonam frugem rediret; his maxime ſubmotis qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant, & qui omnia eius vendebant, vel* vanitate vel fumis. Remoti ſunt denique ab eo Herodes,Gordius,& Muriſſimus, & duo improbi familiares qui eum ex ſtulto ſtultiorem faciebant. Mandatum præterea a militibus præfectis,ne paterentur illum ita diutius viuere: & vt Alexander cuſtodiretur,ne vel illi aliqua vis afferretur,ſimul ne Cæſar quempiam amicum Auguſti videret, ne vlla fieret imitatio turpitudinis. Sed Heliogabalus & ingenti prece Herodem repoſcebat impudiciſſimum hominem,& inſidias in dies * Cęſari propagabat. Deniq; Cal. Ianuariis,quum ſimul tum deſignati eſſent conſules, noluit cum conſobrino procedere. Ad extremum quum ei auia & mater dicerent, imminere milites ad eius exitium,niſi concordiam viderent inter

ſe conſobrinorum, ſumpta prætexta hora diei ſexta proceſſit ad ſenatum, auia ſua ad ſenatum vocata, & ad ſellam producta. Deinde in Capitolium ad vota concipienda, & perficienda ſolennia ire noluit: omnia per præfectum vrbanum facta ſunt, quaſi conſules illic non eſſent. Nec diſtulit cædem conſobrini, ſed timens ne ſenatus ad aliquem ſe inclinaret ſi ille conſobrinum occidiſſet, iuſſit ſubito ſenatum vrbe decedere: omneſque etiam quibus aut vehicula aut ſerui deerant, ſubito proficiſci iuſſi ſunt: quum alii per baiulos, alii per fortuita animalia & mercede conducta veherentur. Sabinum conſularem virum, ad quem libros * Vlpianus ſcripſit, quod in vrbe remanſiſſet, vocato centurione mollioribus verbis, iuſſit occidi. Sed cēturio aure ſurdior imperari ſibi credidit vt vrbe pelleretur: itaque fecit. ſic vitium centurionis Sabino ſaluti fuit. Remouit & Vlpianum iuriſconſultum, vt bonum virum: & Siluinum rhetorem, quem magiſtrum Cæſaris fecerat. Et Siluinus quidem occiſus eſt, Vlpianus vero reſeruatus. Sed milites, & maxime prætoriani, vel ſcientes quæ mala in Heliogabalum pararent, vel quod ſibi viderent * inuidiam, facta conſpiratione ad liberandam remp. primum [in] conſcios vario genere mortis, quum alios * vitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderent, vt mors eſſet vitæ conſentiens: poſt hoc in eum impetus factus eſt, atq; in latrina ad quam confugerat, occiſus. Tractus deinde per publicũ, additaq; iniuria cadaueri eſt, vt id in cloaculam milites mitterent. Sed quum non cepiſſet cloacula * fortuito, per pontem Æmilium, annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abiectum eſt, ne vmquam ſepeliri poſſet. Tractum eſt cadauer eius etiam per circi ſpatia, priuſquam in Tiberim præcipitaretur. Nomen eius, id eſt Antonini, eraſum eſt ſenatu iubente; remanſitq; Varii Heliogabali: ſiquidem illud * affectato retinuerat, quum vult videri filius Antonini. Appellatus eſt poſt mortem *Tiberinus*, & *Tractitius*, & *Impurus*, & * multa, ſiquando ea erant deſignanda quæ ſub eo facta videbantur: ſoluſque omnium principum & tractus eſt, & in cloacam miſſus, & in Tiberim præcipitatus. Quod odio communi omnium contigit, a quo ſpeciatim cauere debent Imperatores: ſiquidem nec ſepulcra mereantur qui amorem ſenatus, populi, ac militum non merentur. Opera publica ipſius, præter ædem Heliogabali dei, quem Solem alii, alii Iouem dicunt; & * amphitheatri inſtauratio poſt exuſtionẽ, & lauacrum in vico Sulpicio, quod Antoninus Seueri filius cœperat, nulla exſtant. & lauacrum quod Antoninus Caracallus dedicauerat, & lauando & populum admittendo. Sed porticus defuerant; quæ poſtea ob hoc ſub Decio Antonino exſtructæ ſunt, & ab Alexandro perfectæ. Hic vltimus Antoninorum fuit; quamuis cognomine poſtea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonii dicti ſunt, non Antonini. Vita, moribus, improbitate ita odibilis, vt eius nomen ſenatus eraſerit. quem nec ego Antoninum vocaſſem, niſi cauſſa cognitionis; quæ cogit plerumq; dici ea etiam nomina quæ ſunt abolita. Occiſa eſt cum eo & mater Semiamira probroſiſſima mulier, & digna filio. Cautumque ante omnia poſt Antoninum Heliogabalum, ne vmquam mulier ſenatum ingrederetur, vtque inferis eius caput dicaretur deuoueretur que per quem id eſſet factum. De huius vita multa in litteras miſſa ſunt obſcena: quæ quia digna memoratu non ſunt, ea ſolum prodenda cenſui quæ ad luxuriam pertinebant: quorum aliqua priuatus, aliqua iam Imperator feciſſe perhibetur: quum ipſe priuatus diceret, ſe Apicium; Imperator vero, Neronem, Othonem, & Vitellium imitari. Nam primus omnium priuatorum toros aureis toralibus texit; quia tunc ex Antonini Marci auctoritate id fieri licebat, qui omnem apparatum Imperatorium publice vendiderat. Deinde æſtiua conuiuia coloribus exhibuit; vt hodie praſinum vitreum, alia die venetum deinceps exhiberet, ſemper varie per dies omnes æſtiuos. Primus deinde menſas & capſas argenteas habuit; primus etiam cacabos. Vaſa deinde centenaria argentea ſculpta, & nonnulla ſchematibus libidinoſiſſimis inquinata. & maſticatum, & * puleiatum: & omnia hæc quæ nunc luxuria retinet, primus inuenit. Nam roſatum ab aliis acceptum, pinearum etiam attritione odoratius reddidit. Denique hæc genera poculorum ante Heliogabalum non leguntur. Nec erat ei vlla vita niſi exquirere nouas voluptates. Primus fecit de piſcibus iſicia, primus de oſtreis, & * leioſtreis, & aliis huiuſmodi marinis conchis, & locuſtis, & cammaris, & ſcillis. Strauit & triclinia de roſa, &

lectos,

lectos, & porticus; ac sic per ea deambulauit; idque omni florum genere, liliis, violis, hyacinthis & narcissis. Hic non nisi vnguento nobili aut croco piscinis infectis natauit. Nec cubuit in * accubitis facile, nisi iis quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum, * subalares sæpe culcitras mutans. Senatum nonnumquam ita contempsit vt mancipia togata appellaret: populum vero Rom. vnius fundi cultorem: equestrem ordinem in nullo loco habens. Præfectum vrbicum sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis prætorio: ita vt si recusarent, magistri * horum eos cogerent. Voluit & per singulas * vrbes lenones præfectos vrbi facere, & vt essent in vrbe XIIII: & fecisset, si vixisset; promoturus omnes turpissimos & vltimæ professionis homines. Hic solido argento [factos] habuit lectos, & tricliniares & cubiculares. Comedit sæpius ad imitationem Apicii calcanea camelorum, & cristas viuis gallinaceis demptas; linguas pauonum & lusciniarum: quod qui ederet, ab epilepsia tutus diceretur. Exhibuit & palatinis ingentes dapes extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicum ouis, & cerebellis turdorum, & capitibus psittacorum & fasianorum & pauonum. Barbas sane mullorum tantas iubebat exhiberi, vt pro nasturtiis, apiastris & faselaribus, & fœnogræco exhiberet plenis fabatariis & discis: quod præcipue stupendum est. Canes * iecinoribus anserum pauit. Habuit leones & leopardos exarmatos in deliciis: quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere; ignorantibus cunctis quod exarmati essent; ad pauorem & ridiculum excitandum. Misit & vuas Apamenas in præsepia equis suis: & psittacis atque fasianis leones pauit & alia animalia. Exhibuit & sumina * aprugna per dies decem, tricena quotidie cum suis * bulbis: pisum cum aureis, lentem cum cerauniis, fabam cum electris, & orizam cum * albis exhibens. Albas præterea in vicem piperis piscibus & tuberibus conspersit. Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis & floribus; sic vt animam aliqui efflauerint, quum eripi ad summum non possent. Condito piscinas & solia temperauit, & rosato atque * absinthiato vulgus ad bibendum inuitauit: & ipse cum populo tantum bibit, vt in piscina eum bibisse intelligeretur, viso quod vnus bibisset. Eunuchos pro * apophoretis dedit: dedit quadrigas, equos stratos, mulos * basternas & rhedas: dedit & aureos millenos, & centena pondo argenti. Sortes sane conuiuales scriptas in cochlearibus habuit tales, vt alius exhiberet decem camelos, alius decem muscas; alius decem libras auri, alius decem plumbi; alius decem struthiones, alius decem oua pullina; vt * veræ sortes essent & fata tentarentur: quod quidem & ludis suis exhibuit, quum & vrsos decem, & decem gryllos; & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit. Primusque hunc morem sortis instituit quem nunc videmus. Sed vere ad sortem scenicos vocauit, quum & canes mortuos, & libram bubulæ carnis haberet in sorte: & item centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris, & alia talia; quæ populus tam libenter accepit vt eum postea imperare gratularetur. Fertur in euripis vino plenis nauales circenses exhibuisse, pallia * de œnanthio fudisse, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse, dirutis sepulcris quæ obsistebant: iunxisse etiam camelos quaternos ad currus in circo priuato spectaculo. Serpentes per Marsicæ gentis sacerdotes collegisse fertur: eosque subito ante lucem, vt solet populus ad ludos celebres conuenire, effudisse; multosque afflictos morsu & fuga. Vsus est aurea omni tunica; vsus & purpurea: vsus & de gemmis Persica; quum grauari se diceret onere voluptatis. Habuit & in calciamentis gemmas, & quidem sculptas: quod risum omnibus mouit, quasi possent sculpturæ nobilium artificum videri in gemmis quæ pedibus adhærebant. Voluit vti & diademate gemmato; quia pulchrior fieret, & magis ad fœminarum vultum aptus: quo & vsus est domi. Fertur & promisisse phœnicem conuiuis, vel pro ea libras auri mille, vt in prætorio eas dimitteret. Marinæ aquæ * colymbos exhibuit, in mediterraneis locis maxime eosdem & singulis amicis natantibus dimisit, & iterum [cum] piscibus impleuit. Montem niuium in viridario domus æstate fecit aduectis niuibus. Ad mare piscem numquam comedit: in longissimis a mari locis omnia marina semper

exhibuit. Muræнarum lactibus & luporum in locis mediterraneis ruſticos pauit. Piſces ſemper quaſi in marina aqua cum colore ſuo coctos conditura veneta comedit: momentarias de roſato & roſis piſcinas exhibuit, & bibit cum omnibus ſuis caldaria de nardo exhibens. Idem in lucernis balſamum exhibuit. Idem mulieres numquam iterauit, præter vxorem. Lupanaria domi amicis, clientibus & ſeruis exhibuit. Idem numquam minus C L L S cœnauit, hoc eſt argenti libris triginta: aliquando autem tribus milibus L L S cœnauit, omnibus ſupputatis quæ impendit. Cœnas vero & Vitellii & Apicii vicit. Piſces ex viuariis ſuis bubus traxit: per macellum tranſiens, mendicitatem publicam fleuit. Paraſitos ad *rotam aquariam ligabat, & cum vertigine ſub aquas mittebat, rurſusque in ſummum reuoluebat: eosque *Ixionios amicos* vocauit. Strauit & ſaxis Lacedæmoniis ac Porphyreticis plateas in palatio; quas *Antoninianas* vocauit: quæ ſaxa vſque ad noſtram memoriam manſerunt; ſed nuper eruta & exſecta ſunt. Conſtituerat & columnam vnam dare ingentem, ad quam aſcenderetur intrinſecus, ita vt in ſummo Heliogabalum deum collocaret: ſed tantum ſaxum non inuenit, quum id de Thebaide afferre cogitaret. Ebrios amicos plerumque claudebat, & ſubito nocte leones, & leopardos, & vrſos exarmatos immittebat; ita vt expergefacti in cubiculo eodem, leones, vrſos, pardos, cum luce vel (quod eſt grauius) nocte inuenirent: ex quo plerique exanimati ſunt. Multis vilioribus amicis folles pro accubitis ſternebat; eosque * reflabat prandentibus illis: ita vt plerumque ſubito ſub menſis inuenirentur prandentes. Primus denique inuenit ſigma in terra ſternere, non in lectulis; vt a pedibus vtres per pueros ad reflandum ſpiritum ſoluerentur. *Mimicis adulteriis ea quæ ſolent ſimulato fieri, effici ad verum iuſſit. Meretrices a lenonibus cunctis redemit ſæpe, & manumiſit. Quum inter fabulas priuatas ſermo eſſet ortus quanti hernioſi eſſe poſſent in vrbe Roma, iuſſit omnes notari, eosq; ad balneas ſuas exhibere; & cum iisdem lauit, nonnullis etiam honeſtis. Gladiatores ante conuiuium pugnantes ſibi frequenter exhibuit. Strauit ſibi triclinium in ſummo luſorio. Et dum pranderet noxios & venationes ſibi exhibuit. Paraſitis in ſecunda menſa ſæpe ceream cœnam, ſæpe ligneam, ſæpe eburneam, aliquando fictilem; nonnumquam vel marmoream etiam vel lapideam exhibuit: ita vt omnia illis exhiberentur videnda de diuerſa materia, quæ ipſe cœnabat; quum tantum biberent per ſingula fercula, & manus, quaſi comediſſent, lauarent. Primus Romanorum holoſerica veſte vſus fertur, quum iam ſubſerica in vſu eſſent. Linteamen lotum numquam attigit; mendicos dicens qui linteis lotis vterentur. Dalmaticatus in publico poſt cœnam ſæpe viſus eſt; Gurgitem Fabium & Scipionem ſe appellans, quod cum ea veſte eſſet cum qua Fabius & Cornelius a parentibus ad corrigendos mores *adoleſcentes in publicum eſſent producti. Omnes de circo, de theatro, de ſtadio, & omnibus locis, & balneis meretrices collegit in ædes publicas; & apud eas concionem habuit quaſi militarem, dicens eas commilitones: diſputauitque de generibus ſchematum & voluptatum. Adhibuit in tali concione poſtea lenones, exoletos vndique collectos, & luxurioſiſſimos puerulos & iuuenes. Et quum ad meretrices muliebri ornatu proceſſiſſet, papilla * eiecta exoletos habitu puerorum qui proſtituuntur, poſt concionem pronuntiauit his quaſi militibus ternos aureos donatiuum. petiitque ab his vt a diis peterent vt alios haberet ipſis commendandos. Iocabatur ſane ita cum ſeruis, vt eos iuberet millena pondo ſibi aranearum deferre, propoſito præmio: collegiſſeque dicitur decem milia pondo aranearum; dicens & hinc intelligendum quam magna eſſet Roma. Mittebat paraſitis per cellarios ſalaria annua, vaſa cum ranis & ſcorpiis, & cum ſerpentibus, & huiusmodi monſtris. Claudebat in eiuſcemodi vaſis * infinitum muſcarum; *apes manſuetas* eas appellans. Quadrigas circenſium in tricliniis & in porticibus ſibi ſemper exhibuit pranſitans & cœnitans, conuiuas ſenes agitare cogens, nõnullos honoratos iam Imperatori. Iubebat ſibi & decem milia murium exhiberi; mille muſtellas, mille ſorices. Dulciarios & lactarios tales habuit, vt quæcumq; coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, vel ſtructores vel pomarii, illi modo de dulciis, modo de lactariis exhiberent. *Exhibuit paraſitis cœnas & de vitreis, & nonnumquam tot picta mantilia in menſam mittebat his edulibus picta quæ

quæ apponerentur, quot missus esset habiturus; ita vt de acu aut de textili pictura exhiberentur. Nonnumquam tamen & tabulæ illis pictæ exhibebantur: ita vt quasi omnia illis exhiberentur, & tamen fame macerarentur. Miscuit gemmas pomis ac floribus: iecit & per fenestram cibos totidem quot exhibuit amicis. Iusserat & canonem P. R. vnius anni meretricibus, lenonibus, exoletis intramuranis dari; extramuranis alio promisso; quum eo tempore iuxta prouisionem Seueri & Traiani, septem annorum canon* frumentarius Romæ esset. Canes quaternos ingentes iunxit ad currum, & sic est vectatus intra domum regiam: idque priuatus in agris suis fecit. Processit in publicum & quatuor ceruis iunctis ingentibus. Iunxit sibi & leones; Matrem magnam se appellans: iunxit & tigres; Liberum sese vocans, eodemque habitu agens quo dii pinguntur quos imitabatur. Ægyptios dracunculos Romæ habuit, [quos illi *agathodæmonas* vocant.] Habuit & hippopotamos & crocodilum & rhinocerotem, & omnia Ægyptia quæ per naturam sui exhiberi poterant. *Struthiones & camelos exhibuit in cœnis aliquoties; dicens præceptum Iudæis vt ederent. Illud sane mirum videtur quod dicitur ab eo factum, vt de croco sigma strauerit, quum summos viros rogasset ad prandium; pro eorum dignitate se dicens fœnũ exhibere. Traiecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus; æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ; ita vt sero de somno surgeret & salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. Amicis quotidie* nec quemquam facile indonatum relinquebat; nisi quem frugi quasi perditum reperisset. Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis & eboratis & æratis. Iunxit & quaternas mulieres pulcherrimas & binas, ad papillam, vel ternas & amplius; & sic vectatus est: sed plerumque nudus, quum illum nudæ traherent. Habuit & hanc consuetudinem vt octo caluos rogaret ad cœnam, item octo luscos, & item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, & octo pingues; quum capi non possent vno sigmate; vt de his omnibus risus citaret. Donauit & argentum omne conuiuis quod habuit in conuiuio, & omnem apparatum poculorum; idque sæpius. Hydrogarum Romanorum ducum primus publice exhibuit; quum antea militaris mensa esset; quam postea statim Alexander reddidit. Proponebat præterea* his quasi themata, vt iura noua dapibus condiendis inuenirent: cuius placuisset commentum, ei dabat maximum præmium; ita vt & sericam vestem donaret, quæ tunc & in raritate videbatur, & in honore. Si aliquis autẽ displicuisset, iubebat vt semper id comesset, quamdiu tamen melius inuenisset. Semper sane aut inter flores sedit, aut inter odores pretiosos. Amabat sibi pretia maiora dici earum rerum quæ mensæ parabantur; orexin conuiuio hãc esse asserens. Pinxit se vt cupediarium, vt seplasiarium, vt popinarium, vt tabernarium, vt leonem: idque totum domi semper exercuit. Sexcentorum struthionum capita vna cœna multis exhibuit ad edenda cerebella. Exhibuit aliquando & tale conuiuium, vt haberet viginti & duo fercula ingentium epularum; sed per singula lauarent, & mulieribus vterentur & ipse & amici, cum iureiurando quod efficerent voluptatem. Celebrauit item tale conuiuium, vt apud amicos singulos singuli missus appararentur; & quum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter super aggerem, alter in Cælio, alter trans Tiberim, & vt quisque mansisset, tamen per ordinẽ in eorum domibus singula fercula ederentur, ireturq; ad omnium domos: sic vnum conuiuiũ vix toto die finitũ est, quum & lauarent per singula fercula, & mulieribus vterentur. Sybariticum missum semper* exhibuit ex oleo & garo: quẽ quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt. Dicitur & balneas fecisse multis locis, ac semel lauisse, atque statim destruxisse, ne ex vsu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætoriis, de * zetis fecisse dicitur. Sed * & hæc nonnulla fidem transeuntia, credo esse ficta ab iis qui in gratiam Alexandri Heliogabalum deformare voluerunt. Fertur & meretricem notissimam & pulcherrimam redemisse C LLS; eamque intactam, velut virginem coluisse. Huic eidem priuato quum quidam diceret, *Non times pauper fieri?* dixisse dicitur, *Quid melius quam vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ?* Habuerat præterea facultates, a multis dimissas gratia patris. Idem filios se nolle dicebat; ne quis ei frugi contingeret. Odores Indicos sine carbonibus ad vaporandas zetas iubebat incendi. Iter priuatus numquam minus sexaginta vehicu-

lis fecit, auia sua Varia reclamante, quod omnia perditurus esset. Imperator vero etiam sexcenta vehicula dicitur duxisse; asserens decem milibus camelorum Persarum regem iter facere, & Neronem quingentis carrucis iter iniisse. Caussa vehiculorum erat, lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, subactorum etiam bene *nasatorum multitudo. In balneis semper cum mulieribus fuit; ita vt eas ipse psilothro curaret: ipse quoque barbam psilothro accurans; quodque pudendum dictu est, eodem quo mulieres accurabantur, & eadem hora: rasit & virilia subactoribus suis nouacula manu sua, qua postea barbam fecit. Scobe auri porticum strauit & argenti; dolens quod non posset & electri: idq; frequenter quacumque fecit iter pedibus vsque ad equum vel carpentum; vt fit hodie de aurosa harena. Calciamentum numquam iterauit: annulos etiam negatur iterasse. Pretiosas vestes sæpe conscidit: vel lanam cepit & appendit, atq; ad eius æstimationẽ ponderis, pisces amicis exhibuit. Naues onustas mersit in portu; magnanimitatis hoc esse dicens. Onus ventris auro excepit: in murrhinis & onychinis minxit. Idem dixisse fertur, *Si habuero heredem, dabo illi tutorẽ qui illum hæc facere cogat quæ ipse feci facturusq; sum.* Habuit etiam istam consuetudinẽ vt cœnas sibi exhiberet tales: vna die* nonnisi de fasianis tantum ederet, omnesq; missus sola fasianorũ carne strueret: item alia die de pullis; alia de pisce illo, & item illo; alia de porcis, alia de struthionibus, alia de holeribus, alia de pomis, alia de dulciis, alia de opere lactario. *Sępe amicos suos cũ Æthiopibus aniculis inclusit nocturnis mansionibus, & vsq; ad lucem detinuit; quum pulcherrimas his diceret apparatas. Fecit hoc idem etiam de pueris: & tunc,* vtpote ante Philippum, licebat. Ridebat autem sic nonnumquã, vt publice in theatro solus audiretur: ipse cantauit, saltauit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizauit, organo modulatus est. Fertur & vna die ad omnes circi & theatri & amphitheatri, & omnium vrbis locorum meretrices, tectus cucullione mulionico, ne agnosceretur, ingressus; quum tamẽ omnibus meretricibus sine effectu libidinis aureos donaret, addens, *Nemo sciat, Antoninus hæc donat.* Libidinum genera quædam inuenit, vt spintrias veterum malorum vinceret: & omnes apparatus Tiberii & Caligulæ & Neronis norat. Et prædictum eidem erat a sacerdotibus *Syris, biothanatum se futurum. Parauerat igitur funes blatta & serico & cocco intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret. Parauerat & gladios aureos, quibus se occideret si aliqua vis vrgeret. Parauerat & in ceranniis & hyacinthis & in smaragdis venena, quib. se interimeret si quid grauius immineret. Fecerat & altissimã turrim, substratis aureis gẽmatisq; ante tabulis, ex qua se præcipitaret; dicens, etiam mortem suam pretiosam esse debere, & ad speciẽ luxuriæ; vt diceretur nemo sic perisse. Sed nihil ista valuerunt. Nam (vt diximus) & occisus est per scurras, & per plateas tractus est sordidissime; per cloacas ductus, & in Tiberim submissus est. Hic finis Antoninorũ nomini in rep. fuit, scientibus cunctis istum* Antoninũ tam vita falsum fuisse quam nomine. Mirum fortasse cuipiam videatur, Constantine venerabilis, quod hæc clades quã retuli, loco principũ fuerit, & quidem prope triennio; ita, vt nemo [vir] inuentus fuerit qui istum a gubernaculis Romanæ maiestatis abduceret; quũ Neroni, Vitellio, Caligulæ, ceterisq; huiusmodi, numquam tyrannicida defuerit. Sed primum omnium ipse veniam peto, quod hæc quæ apud diuersos reperi, litteris tradidi; quum multa improba reticuerim, & quæ ne dici quidem sine maximo pudore possunt. Ea vero quę dixi, prætextu verborum adhibito, quantũ potui, texi. Deinde illud quod clementia tua solet dicere,* credidisse reficiendum, *Imperatorem esse, fortunæ est.* Nam & minus boni reges fuerunt, & pessimi. Agendum vero quod pietas tua solet dicere, *Vt sint imperio digni quos ad regendi necessitatem vis fatalis adduxerit.* Et quoniã hic vltimus Antoninorum fuit, neq; postea hoc nomen in republ. loco principum frequentatum est, etiam illud addendum est, ne quis error oriatur, quum duos Gordianos narrare cœpero, patrẽ ac filium, qui se de Antoninorum genere dici volebant: non nomen in illis primũ fuit, sed prænomen. deinde, vt plerisq; in libris inuenio, Antonii dicti sunt, non Antonini. Hæc sunt de Heliogabalo: cuius vitam me inuitum & *reluctantem, ex Græcis Latinisq; collectam, scribere ac tibi afferre voluisti, quum iam aliorum ante tulerimus. Scribere autẽ ordiar qui post sequentur: quorum Alexander optimus, & cum vera

dicendus

dicendus aſſertione, & annorum tredecim princeps: ſemeſtres alii, & vix annui & bimi. Aurelianus præcipuus; & horum omnium decus, auctor tui generis Claudius: de quo vereor ad clementiam tuam ſcribens vera dicere, ne maleuolis adulatus videar eſſe. Sed abſoluar contra liuorem improborum, quum apud alios clarum eſſe perſpexerim. His iungendi ſunt Diocletianus, aurei parens ſeculi, & Maximianus (vt vulgo dicitur) *ferrei, ceterique ad pietatem tuam. Te vero Auguſte venerabilis, multis paginis, iiſdemque diſertioribus, illi proſequentur quibus id felicior natura detulerit. His addendi ſunt Licinius,* Seuerus Alexander, atq; Maxentius: quorum omniũ ius in dicionem tuam deuenit: ſed ita vt nihil eorum virtuti derogetur. Non enim ego id faciam quod pleriq; ſcriptores ſolent, vt de his detraham qui victi ſunt; quum intelligam gloriæ tuæ accedere, ſi omnia de illis quæ bona in ſe habuerunt, vera prædicaro.

ÆLII LAMPRIDII

ALEXANDER SEVERVS,

AD CONSTANTINVM AVG.

INTERFECTO Vario Heliogabalo, (ſic enim maluimus dicere quam Antoninum: quia & nihil Antoninorum peſtis illa oſtendit, & hoc nomen ex annalibus ſenatus auctoritate eraſum eſt) ad remedium generis humani AVRELIVS ALEXANDER, vrbe* Arcena genitus, Varii filius, Variæ nepos, & conſobrinus ipſius Heliogabali, accepit imperiũ, quũ ante Cæſar a ſenatu eſſet appellatus, mortuo ſcilicet Macrino: auguſtumque nomen idem recepit; addito eo vt & patris patriæ nomen, & ius proconſulare, & tribunitiam poteſtatem, & ius quintæ relationis, deferente ſenatu, vno die aſſumeret. Et ne præceps iſta honorũ continuatio videatur, exponam cauſſas quibus id & ſenatus coactus eſt facere, & ille perpeti. Non enim aut grauitati ſenatus congruebat omnia ſimul deferre, aut bono principi raptum ire tot ſimul dignitates. Milites iam inſueuerant ſibi Imperatores & tumultuario iudicio facere, & item facile mutare; *afferentes nonumquam ad defenſionem, ſe idcirco feciſſe, quod neſciſſent ſenatum principem appellaſſe. nam & Peſcennium Nigrum, & Clodium Albinum, & Auidium Caſſium, & antea Lucium Vindicem, & L. Antonium, & ipſum Seuerum, quum ſenatus iam Iulianum dixiſſet principem, Imperatores fecerant: atque iſta res bella ciuilia ſeuerat: quibus neceſſe fuit militem contra hoſtem paratum paricidialiter perire. Hac igitur cauſſa feſtinatum eſt vt omnia ſimul Alexander, quaſi verus iam Imperator, acciperet. Huc acceſſit nimia & ſenatus & populi inclinatio poſt illam cladem quæ non ſolum Antoninorum nomen decolorauit, ſed etiam Romanum dehoneſtauit imperium. Certatim denique omnia decreta ſunt & nominum genera & poteſtatum. Primus denique omnium cuncta inſignia, & honorificentiæ genera ſimul recepit, ſuffragante ſibimet Cæſaris nomine; quod iam ante aliquot annos meruerat: & magis ſuffragante vita & moribus, quum illi magnum conciliaſſet fauorem quod eum Heliogabalus occidere conatus eſt, nec potuit, & militibus repugnantibus, & ſenatu refragante. Atque hæc parua, niſi quod dignum ſe exhibuit quem ſenatus ſeruaret, quem ſaluum milites cuperent, quem omnium bonorum ſententia principem diceret. Alexander igitur, cui Mammæa mater fuit, (nam & ita dicitur a pleriſq;) a prima pueritia artibus bonis imbutus, tam ciuilibus quam militaribus, ne vnum quidem diem ſponte ſua tranſire paſſus eſt, quo ſe* non & ad litteras & ad militiam exerceret. Nam in prima pueritia litteratores habuit Valerium Cordum & *L. Veturium, & Aurelium Philippum libertum patris: qui vitam eius poſtea in litteras miſit. Grammaticum in patria Græcum *Nebonem, rhetorem Serapionem, philoſophum Stilionem: Romæ grammaticos, Scaurinum Scaurini filium doctorem ce-

leberrimum: rhetores Iulium Frontinum, & Bæbium Macrinum, & Iulium Granianum; cuius hodieque orationes declamatæ feruntur. Sed in Latinis non multum profecit, vt ex eiusdem orationibus apparet quas in senatu habuit; vel in concionibus, quas apud milites vel apud populum. nec valde amauit Latinam facundiam; sed amauit litteratos homines, vehementer eos etiam reformidans, nequid de se asperum scriberenr. Denique eos dignos adesse iubebat: singula quæque quæ publice priuatimque agebat, se ipso docenre volebat addiscere, si forte ipsi non affuissent: eaque petebat, vt, si vera essent, in litteras mitterent. Dominum se appellari vetuit. Epistolas ad se quasi ad priuatum scribi iussit, seruato tantum nomine Imperatoris. Gemmas de calciamentis & vestibus tulit, quibus vsus fuerat Heliogabalus. Veste (vt & pingitur) alba vsus est, nec aurata; pænulis togisq; cõmunibus. Cum amicis tam familiariter vixit, vt communis esset ei sæpe consessus, iret & ad conuiuia eorum: aliquos autem haberet quotidianos etiam non vocatos: salutaretur vero quasi vnus de senatoribus, *patente velo, admissionalibus remotis; aut solis iis qui ministri ad fores fuerant: quum antea salutare principem non liceret, quod eos videre non poterat. Et erat corporis venustate decorus, vt hodie[q;] in picturis & statuis videmus. Fuit *ei statura militaris; robur militis, valetudo eius qui vim sui corporis sciret ac semper curaret. Erat præterea cunctis hominibus amabilis: & ab aliis pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus & vtilis reip. Huic sors in templo *Prænestina [Vestæ] talis exstitit, quum illi Heliogabalus insidiaretur, - *Si qua fata aspera rumpas, Tu Marcellus eris.* ALEXANDRI nomen accepit, quod in templo dicato apud Arcenam vrbem Alexandro Magno, natus esset, qũũ casu illuc die festo Alexandri pater cum vxore, patriæ solennitatis implendæ caussa, venisset. cui rei argumentum est, quod eadem die natalem habet hic Mammææ Alexander, qua ille Magnus excessit e vita. Delatum sibi *Antonini* nomen a senatu recusauit, quum hic magis affinitate Caracalli iungeretur, quam ille Heliogabalus subdititius. Siquidem (vt Marius Maximus dixit in vita Seueri) nobilem orientis mulierem Seuerus, cuius hãc genituram esse comperer at vt vxor Imperatoris esset, adhuc priuatus & non magni satis loci, duxit vxorem. ex qua affinitate hic Alexander fuit; cui vere per matrem suam cõsobrinus Varius Heliogabalus fuit. Recusauit & *Magni* nomen, quod ei quasi Alexandro est oblatum senatus iudicio. Interest retexere orationem qua nomen Antonini & Magni delatum sibi a senatu recusauit: quam priusquam *referam, addam acclamationes senatus quibus id decretum est ex Actis vrbis ad pridie nonas Martias. Quum senatus frequens in curiam, hoc est in ædem concordiæ, templum inauguratum conuenisset, rogatusque esset Aurelius Alexander Cæsar Augustus vt concineret, ac primo recusasset, quod sciret de honoribus suis agendum, deinde postea venisset; acclamatum, *Auguste innocens, dii te seruent: Alexander Imperator, dii te seruent; Dii te nobis dederunt: dii conseruent: Dii te ex manibus impuri eripuerunt; dii te perpetuent. Impurum tyrannum & tu perpessus es: impurum & obscænum & tu *videre doluisti. Dii illum eradicauerunt: dii te seruent. Infamis Imperator rite damnatus. Felices nos imperio tuo; felicem remp. Infamis vnco tractus est ad exemplum timoris: luxuriosus Imperator iure punitus est. Contaminator honorum, iure punitus est. Dii immortales Alexandro vitam: iudicia deorum hinc apparent.* Et quum egisset gratias Alexander, acclamatum est, *Antonine Alexander, dii te seruent: Antonine Aureli, dii te seruent. Antonine Pie, dii te seruent: Antonini nomen suscipias rogamus. Præsta bonis Imperatoribus vt Antoninus dicaris. Nomen Antoninorũ tu purifica. Quod ille infamauit, tu purifica. Redde in integrum nomen Antoninorum: Sanguis Antoninorum se cognoscat. Iniuriam Marci tu vindica: Iniuriam Veri tu vindica: Iniuriam Bassiani tu vindica. Peior Commodo solus Heliogabalus, nec Imperator, nec Antoninus, nec ciuis, nec senator, nec nobilis, nec Romanus. In te salus, in te vita, vt viuere delectet: Antoninorum Alexandro vitam, vt viuere delectet; & Antoninus vocetur. Antoninorum templa Antoninus dedicet. Parthos & Persas Antoninus vincat. Sacrum nomen sacratus accipiat, sacrum nomen castus accipiat. Antonini *nomen; vt agnoscat Antoninorum honorem. Dii conseruent in te omnia; per te omnia Antonine habeas.* Et post acclamationes Aurelius Alexander Cæsar Augustus: *Gratias vobis P. C. non nunc primum, sed & de Cæsareo nomine, & de vita seruata, & Augusti nomine addito,*

addito, & de pontificatu maximo, & de tribunitia potestate, & proconsulari imperio: quæ omnia nouo exemplo vno die in me contulistis. Et quum diceret, acclamatum, *Hæc suscepisti; Antonini nomen suscipi mereatur, senatus Antonini mereatur. Antonine Auguste dii te seruent; dii te Antoninum conseruent: monetæ nomen Antonini reddatur. Templa Antoninorum Antoninus consecret.* Aurelius Alexander Augustus; *Ne quæso P. C. ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis; vt ego cogar tanto nomini satisfacere; quum etiam hoc ipsum nomen, licet peregrinum, tamen grauare videatur. Hæc enim nomina insignia, onerosa sunt. Quis enim Ciceronem diceret mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum? Et (vt hoc dii auertant) quis non æquitatem nomina ferat digerentem in spem clarissimam dignitatum?* Item acclamata quæ supra. Item Imperator dixit; *Antoninorum nomen, vel iam numen potius, quale fuerit, meminit vestra clementia. si pietatem, quid Pio sanctius? si doctrinam, quid Marco prudentius? si innocentiam, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? Nam nunc Commodi meminisse nolo, qui hoc ipso deterior fuit, quod cum illis moribus Antonini nomen obtinuit. Diadumenus autem nec tempus [habuit,] nec ætatem; & arte patris hoc nomen incurrit.* Item acclamatum vt supra. Item Imperator dixit; *Nuper certe P. meministis, quum ille omnium non solum bipedum, sed etiam quadrupedum spurcissimus, Antonini nomen præferret, & in turpitudine atque luxuria Nerones, Vitellios, & Commodos vinceret, qui gemitus omnium fuerint, quum per populi & honestorum coronas vna vox esset, hunc non rite Antoninum dici, & per hanc pestem tantum violari nomen.* Et quum diceret, acclamatum est, *Dii mala prohibeant. Hæc te imperante non timemus: de his te duce securi sumus. Vicisti vitia, vicisti crimina, vicisti dedecora. Antonini nomen ornauisti. Certi sumus, bene præsumimus: nos te & a pueritia probauimus, & nunc probamus.* Item Imperator; *Neque ego P. C. idcirco timeo istud venerabile omnibus nomen accipere, quod verear ne in hæc vitia delabatur vita, aut quod nominis pudeat; sed primum displicet alienæ familiæ nomen assumere; deinde, quod grauari me credo.* Et quum hæc diceret, acclamatum est vt supra. Item dixit; *Si enim Antonini nomen accipio, possum & Traiani, possum & Titi, possum & Vespasiani.* Et quum diceret, acclamatum est, *Quomodo Augustus, sic & Antoninus.* Tunc Imperator; *Video P. C. quid vos moueat ad hoc nobis addendum. Augustus primus, primus est [huius] auctor imperii, & in eius* nomen velut quadam adoptione, aut iure hereditario succedimus: Antonini ipsi, Augusti dicti sunt. Antoninus idem Pius Marcum, & item Verum iure adoptionis vocauit. Commodo autem hereditarium fuit, susceptum Diadumeno, affectatum in Bassiano, ridiculum in Aurelio.* Et quum diceret, acclamatum est; *Alexander Auguste, dii te seruent verecundiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ tuæ, castitati tuæ. Hinc intelligimus qualis futurus sis: hinc probamus. Tu facies vt senatus bene principes eligat: tu facies optimum esse iudicium senatus. Alexander Auguste, dii te seruent. Templa Antoninorum Alexander Augustus dedicet. Cæsar noster,* Augustus noster, Imperator noster; dii te seruent. Vincas, valeas, multis annis imperes.* Alexander Imperator dixit; *Intelligo P. C. me obtinuisse quod volui, &* id acceptum refero; plurimas gratias & agens & habens,* enisurus vt & hoc nomen quod in imperium detulimus, tale sit vt ab aliis desideretur, & bonis vestræ pietatis iudiciis* offeratur.* Post hæc acclamatum est, *Magne Alexander, dii te seruent. Si Antonini nomen repudiasti, Magni prænomen suscipe. Magne Alexander, dii te seruent.* Et quum sæpius dicerent, Alexander Augustus ait; *Facilius fuit P. C. vt Antoninorum nomen acciperem. aliquid enim vel affinitati deferrem, vel consortio nominis imperialis.* MAGNI *vero nomen cur accipitur? quid enim iam magnum feci? quum id Alexander post magna gesta, Pompeius vero post magnos triumphos acceperit. Quiescite igitur venerandi patres; & vos ipsi magnifici, vnum me de vobis esse censete potius quam Magni nomen ingerite.* Post hæc acclamatum est, *Aureli Alexander Auguste, dii te seruent.* & reliqua ex more. Dimisso senatu, quum & alia multa eo die essent acta, quasi triumphans domum se recepit. Multo clarior visus est alienis nominibus non receptis quam si recepisset; atque ex eo constantiæ ac plenæ grauitatis famam obtinuit. Siquidem vni adolescenti senatus totus persuadere non potuit. Sed quamuis senatu rogante non potuerit persuaderi vt vel Antonini vel Magni nomina susciperet, tamen ob ingentem vigorem animi, & mirandam singularemque constantiam contra militum insolentiam, SEVERI nomen a militibus eidem indi-

tum eſt; quod illi ingentem in præſentia reuerentiam, magnam apud poſteros gloriam peperit, quum eo acceſſiſſet vt de animi virtute nomen acceperit: ſiquidem ſolus inuentus ſit, qui tumultuantes legiones exauctorauerit, vt ſuo loco oſtendetur: in milites autem grauiſſime *animaduerterit, qui forte incurrerunt aliquid quod videretur iniuſtum; vt & ipſum locis ſuis declarabimus. Omina imperii hæc habuit: Primum quod ea die natus eſt qua defunctus vita Magnus Alexander dicitur. deinde, quod in templo *eius mater enixa eſt: tertio, quod ipſius nomen accepit. tum præterea, quod ouum purpurei coloris, eadem die natum qua ille natus eſt, palumbinum, anicula quædam matri eius obtulit: ex quo quidem aruſpices dixerunt, Imperatorem quidem illum, ſed non diu futurum, *& cito ad imperium peruenturũ. Tum præterea, quod tabula Traiani Imperatoris, quæ geniali lecto *patris imminebat, dum mater eum in templo pareret, in lectum eius decidit. His acceſſit quod nutrix ei Olympias data eſt; quo nomine mater Alexandri appellata eſt: nutritor Philippus prouenit caſu vnus ex ruſticis; quod nomen patri Alexandri Magni fuit. Fertur die prima natalis toto die apud *Arcam Cæſareã ſtella primæ magnitudinis viſa, & ſol circa domum patris eius fulgido ambitu coronatus. Quum eius natalem aruſpices commendarent, dixerunt eum ſummam rerum tenturum; idcirco quod hoſtiæ de ea villa quæ eſſet Seueri Imperatoris, adductæ eſſent, & quas in illius honorẽ coloni paraſſent. Nata in domo laurus iuxta perſici arborem, intra vnum annum perſici arborem vicit. Vnde etiam coniectores dixerunt, Perſas ab eo eſſe vincendos. Mater eius pridie quam pareret, ſomniauit ſe purpureum dracunculum parere. Pater eadem nocte in ſomniis vidit alis ſe Romanæ victoriæ, quæ *in ſenatu, ad cœlum vehi. Ipſe quum vatem conſuleret de futuris, hos accepiſſe dicitur verſus adhuc paruulus: & primis quidem ſortibus, *Te manet imperium cæli terraque marisque*: intellectum eſt quod inter diuos etiam referretur. *Te manet imperium, quod tenet imperium*: ex quo intellectum eſt, Romani illum imperii principem futurum. Nam vbi eſt imperium niſi apud Romanos, quod tenet imperium? Et hæc quidem de Græcis verſibus ſunt prodita. Ipſe autem quum parentis hortatu animum a philoſophia & muſica ad alias artes traduceret, Virgilii ſortibus huiuſmodi illuſtratus eſt; *Excudent alii ſpirantia mollius æra; Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus; Orabunt cauſſas melius, cælique meatus Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera* **dicent*: *Tu regere imperio populos Romane memento; Hæ tibi erunt artes; pacique imponere morem, Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.* Fuerunt multa alia ſigna quibus principem humani generis eſſe conſtaret. Nimius ardor oculorum & diutius intuentibus grauis, & diuinatio mentis frequẽtiſſima: rerum memoria ſingularis; quam nemo niſi Acholius ferebat *adiutam. Et quum puer ad imperium perueniſſet, fecit cuncta cum matre, vt & illa videretur pariter imperare, mulier ſancta; ſed auara, & auri atque argenti cupida. Vbi ergo auguſtum agere cœpit imperium, primum remouit iudices omnes a republ. & a miniſteriis atque muneribus quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominum turpiſſimo prouexerat: deinde ſenatum & equeſtrem ordinem purgauit. Ipſas deinde tribus, & eos qui militaribus nituntur prærogatiuis, purgauit, & palatium ſuum comitatumque omnem, abiectis ex aulico miniſterio cunctis obſcœnis & infamibus: nec quemquam paſſus eſt eſſe in palatinis niſi neceſſarium hominem. Iureiurando deinde conſtrinxit ne quem aſcriptum, id eſt * vacantium, haberet, ne annonis rempublicam grauaret; dicens, malum pupillum eſſe Imperatorem qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios, nec reipublicæ vtiles paſceret. Fures* indicare iuſſit in ciuitatibus vllis numquam videri: & ſi eſſent [viſi] iuſſit deportari per rectores prouinciarum. Annonam militum diligenter inſpexit: tribunos qui per ſtellaturas militibus aliquid tuliſſent, capitali pœna affecit. Negotia & cauſſas prius a ſcriniorum principibus, & doctiſſimis iuriſperitis & ſibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita referri ad ſe præcepit. Leges *de iure populi & fiſci moderatas & infinitas ſanxit: neque vllam conſtitutionem ſacrauit ſine viginti iuriſperitis & doctiſſimis ac ſapientibus viris: iis denique diſertiſſimis non minus quinquaginta: vt non minus in conſilio eſſent ſententiæ quam ſenatusconſul-

tum

tum*conficerent: & id quidem ita, vt iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quiſque dixiſſet; dato tamen ſpatio ad diſquirendum cogitandumque priuſquam dicerent: ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. Fuit præterea illi conſuetudo, vt ſi de iure aut de negotiis tractaret, ſolos doctos & diſertos adhiberet: ſi vero de re militari, milites veteres, & ſenes [ac] benemeritos, & locorum peritos ac bellorum & caſtrorum; & omnes litteratos; & maxime eos qui hiſtoriam norant: requirens quid in talibus cauſſis quales in diſceptatione verſabantur, veteres Imperatores vel Romani vel exterarum gentium feciſſent. Referebat Encolpius, quo ille familiariſſimo vſus eſt, illum, ſi vmquam furem iudicem vidiſſet, paratum habuiſſe digitum vt illi oculum erueret: tantum odium eum tenebat eorum de quibus apud ſe probatum eſſet quod fures fuiſſent. Addit Septimius, qui vitam eius non mediocriter exſequutus eſt, tanti ſtomachi fuiſſe Alexandrum in eos iudices qui furtorum fama laboraſſent, etiamſi damnati non eſſent, vt ſi eos caſu aliquo videret, commotione animi ſtomachi choleram euomeret, toto vultu inardeſcente, ita vt nihil poſſet loqui. Nam quum quidam Septimius Arabinus, famoſus crimine furtorum, & ſub Heliogabalo iam liberatus, inter ſenatores principem ſalutatum veniſſet, exclamauit, * *O numina, o Iupiter, o dii immortales: Arabinus non ſolum viuit, verumetiam in ſenatum venit: fortaſſis etiam de me ſperat; tam fatuum tam ſtultum eſſe me iudicat.* Salutabatur autem *nomine, hoc eſt, *Aue Alexander.* Si quis caput flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſet, [vti adulator] vel abiiciebatur, ſi loci eius qualitas pateretur; vel ridebatur ingenti cachinno, ſi eius dignitas grauiori ſubiacere non poſſet iniuriæ. Salutatus conſeſſum obtulit omnibus ſenatoribus: atque adeo niſi honeſtos & bonæ famæ homines ad ſalutationem non admiſit. Iuſſitque, quemadmodum in *Eleuſiniis ſacris dicitur, **vt nemo ingrediatur, niſi qui ſe innocentem nouit.* Per præconem edixit vt nemo ſalutaret principem qui ſe furem eſſe noſſet; ne aliquando detectus, capitali ſupplicio ſubderetur. Ipſe adorari ſe vetuit, quum iam cœpiſſet Heliogabalus adorari regum more Perſarum. Erat præterea hæc illius ſententia; *Solos fures de paupertate conqueri, dum volunt ſcelera vitæ ſuæ tegere.* Idem addebat ſententiam de furibus notam, & Græce quidem; quæ Latine hoc ſignificat; *Qui multa rapuerit, pauca ſuffragatoribus dederit, ſaluus erit*: quæ Græce talis eſt, ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς ἐκφεύξεται. Præfect. prætor. ſibi ex ſenatus auctoritate conſtituit: præfect. vrbis a ſenatu accepit; alterum præfect. prætor. fecit: qui ne fieret, etiam fugerat, dicens; *Inuitos, non ambientes, in rempubl. collocandos.* Senatorem numquam ſine omnium ſenatorum qui aderant conſilio fecit; ita vt per ſententias omnium crearetur, teſtimonia dicerent ſummi viri: ac ſi fefelliſſent vel teſtes vel ii qui ſententias dicebant, poſtea in vltimum reiicerentur locum, ciuium condemnatione adhibita, quaſi *falſi rei approbati ſine vllius indulgentiæ propoſito. Idem ſenatores nonniſi ad ſummorum in palatio virorum ſuffragium fecit; dicens, magnum virum eſſe oportere qui faceret ſenatorem. Idem libertinos numquam in equeſtrem locum redegit; aſſerens ſeminarium ſenatorum equeſtrem locum eſſe. Moderationis tantæ fuit, vt nemo vmquam ab eius latere ſubmoueretur, vt omnibus ſe blandum affabilemque præberet: vt amicos non ſolum primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferiores ægrotantes viſeret: vt ſibi ab omnibus libere quæ ſentiebant, dici cuperet: & quum dictum eſſet, audiret: & quum audiſſet, ita vt res poſcebat emendaret atque corrigeret: ſi minus bene factum eſſet aliquid, etiam ipſe conuinceret; idq; ſine faſtu & ſine amaritudine *animi; conſenſum omnibus ſemper offerret, præter eos quos furtorum denſior fama perſtrinxerat; de abſentibus ſemper requirens. Denique quum ei obiicerent nimiam ciuilitatem & Mammæa mater, & vxor Memmia Sulpicii conſularis viri filia, Catuli neptis, & ſæpe dicerent, *Molliorem tibi poteſtatem & contemptibiliorem imperii feciſti*: ille reſpondit: *Sed ſecuriorem atque diuturniorem.* Dies denique numquam tranſiit quin aliquid manſuetum, ciuile, pium faceret: ſed ita vt ærarium non euerteret. Condemnationes & raras eſſe iuſſit: & quæ factæ fuerant,

non indulſit. Vectigalia ciuitatibus ad proprias fabricas deputauit. Fœnus publicum trientarium exercuit; ita vt pauperibus plerisque ſine vſuris pecunias dederit ad agros emendos, reddendas de fructibus. Præfect. præt. ſuis ſenatoriam addidit dignitatem, vt viri clariſſimi & eſſent & dicerentur: quod antea vel raro fuerat, vel omnino non fuerat: eo vſque vt ſiquis Imperatorum ſucceſſorem præfect. præt. dare vellet, laticlauiam eidem per libertum ſubmitteret; vt in multorum vita Marius Maximus dixit. Alexander autem idcirco ſenatores eſſe voluit præfect. præt. nequis non ſenator de Romano ſenatore iudicaret. Milites ſuos ſic vbique ſciuit, vt in cubiculo haberet breues & numerum & tempora militantium, ſemperq; quum ſolus eſſet, & rationes eorũ, & numerum, & dignitates, & ſtipendia recenſeret; vt eſſet ad omnia inſtructiſſimus. Denique quum inter militares aliquid ageretur, multorum dicebat & nomina. De promouendis etiam ſibi annotabat: & perlegebat cuncta *pittacia. & ſic faciebat diebus etiam pariter annotatis, & quis, & qualis eſſet, & quo inſinuante promotus. Commeatum populi Romani ſic adiuuit, vt quum frumenta Heliogabalus euertiſſet, vicem de propria pecunia loco ſuo reponeret. Negotiatoribus, vt Romam volẽtes concurrerent, maximam immunitatem dedit. Oleum quod Seuerus populo dederat, quodque Heliogabalus imminuerat, turpiſſimis hominibus præfecturam annonæ tribuendo, integrum reſtituit. Ius conferendi rationes, quod impurus ille ſuſtulerat, hic omnibus reddidit. Mechanica opera Romæ plurima inſtituit. Iudæis priuilegia reſeruauit. Chriſtianos eſſe paſſus eſt. Pontificibus tantum detulit & quindecim viris atque auguribus, vt quaſdam cauſſas ſacrorum a ſe finitas, iterari & aliter diſtingui pateretur. Præſides prouinciarum, quos vere non factionibus laudari comperit, & in itineribus ſecum ſemper in vehiculo habuit, & muneribus adiuuit; dicens, & fures a republ. pellendos ac pauperandos, & integros eſſe redimendos atque ditandos. Quum edulitatem P. R. ab eo peteret, interrogauit per curionem, quam ſpeciem caram putarent. Illi continuo exclamauerunt, carnem bubulam atque porcinam. Tunc ille non quidem edulitatem propoſuit; ſed iuſſit nequis ſuminatam occideret, nequis lactantem; nequis vaccam, nequis *damalionem: tantumque intra biennium vel prope annum porcinæ carnis fuit & bubulæ, vt quum fuiſſet octominutalis libra, ad duos vnumque vtriusque carnis libra redigeretur. Cauſſas militum contra tribunos ſic audiuit, vt ſi aliquem reperiſſet tribunorum in crimine, pro facti qualitate ſine indulgentiæ propoſito puniret. De omnibus hominibus per fideles homines ſuos ſemper quæſiuit, & per eos quos nemo noſſet hoc agere; quum diceret omnes præda corrumpi poſſe. Seruos ſuos ſemper cum ſeruili veſte habuit; liberos, cum ingenuorum. Eunuchos de miniſterio ſuo abiecit, & vxori vt ſeruos ſeruire iuſſit. Et quum Heliogabalus mancipium eunuchorũ fuiſſet, ad certũ numerum eos redegit; nec quidquam in palatio curare voluit niſi balneas fœminarum. quum pleroſq; eunuchos rationib. & procurationibus præpoſuiſſet Heliogabalus; hic illis & veteres ſuſtulit dignitates. Idem tertium genus hominum eunuchos eſſe dicebat; nec videndũ nec in vſu habendum a viris, ſed vix a fœminis nobilibus. Qui de eo fumum vendiderat, & a quodam militari centum aureos acceperat, in crucem tolli iuſſit per eam viam qua eſſet ſeruis ſuis ad ſuburbana imperatoria iter frequentiſſimum. Prouincias prætorias, præſidiales plurimas fecit: procõſulares ex ſenatus voluntate ordinauit. Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit: quod quidem iam ante prohibitum, Heliogabalus fieri permiſerat. Lenonum vectigal & meretricum & exoletorũ, in ſacrum ærarium inferri vetuit: ſed ſumptibus publicis ad inſtaurationẽ theatri, circi, amphitheatri, & ærarii deputauit. Habuit in animo vt *exoletos vetaret: quod poſtea Philippus fecit: ſed veritus eſt, ne prohibens, publicũ dedecus in priuatas cupiditates conuerteret; quũ homines illicita magis poſcant, prohibitaq; furore perſequatur. *Braccariorum, linteonum, vitreariorum, pellionum, plauſtrariorum, argentariorum, aurificum, & ceterarum artium veſtigal pulcherrimum inſtituit: ex eoq; iuſſit thermas, & quas ipſe fundauerat, & ſuperiores, populi vſibus exhiberi: ſyluas etiam thermis publicis deputauit. Addidit & *oleum luminibus thermarum; quum antea non ante auroram paterent, & ante ſolis occaſum clauderentur. Huius imperium

perium incruentum quidam litteris tradiderunt: quod contra est. Nam & *Seuerus* est appellatus a militibus ob austeritatem, & in animaduersionibus asper in quibusdā fuit. Opera veterum principum instaurauit: ipse noua multa constituit: in his thermas nominis sui iuxta eas quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ *Alexandrina* nunc dicitur. Nemus thermis suis de priuatis ædibus suis quas emerat, diruptis ædificiis, fecit. *Oceani solium* primus inter principes appellauit; quum Traianus id non fecisset, sed diebus solia deputasset. Antonini Caracalli thermas additis fortionibus perfecit & ornauit. *Alexandrinum opus* marmoris de duobus marmoribus, hoc est Porphyretico & Lacedæmonio, primus instituit, *palatio exornato hoc genere marmorandi. Statuas colossas in vrbe multas locauit, artificibus vndiq; conquisitis. Alexandri habitu nummos plurimos figurauit: & quidem electreos aliquantos; sed plurimos tamen aureos. A mulieribus famosis matrem & vxorem suam salutari vetuit. Conciones in vrbe multas habuit more veterū tribunorum & consulum. Congiarium populo ter dedit; donatiuum militibus ter: carnem populo addidit. Vsuras fœneratorum contraxit ad trientes pensiones, etiam pauperibus consulens. Senatores si fœnerarentur, vsuras accipere primo vetuit, nisi aliquid muneris caussa acciperent: postea tamen iussit * in semisses acciperent donum, munus tamen sustulit. Statuas summorum virorum in foro Traiani collocauit vndiq; translatas. Paulum & Vlpianum in magno honore habuit: quos præfectos ab Heliogabalo alii dicunt factos, alii ab ipso. Nam & consiliarius Alexandri, & magister scrinii Vlpianus fuisse perhibetur: qui tamen ambo assessores Papiniani fuisse dicuntur. Basilicam Alexandrinam instituerat inter campum Martium & septa Agrippiana, in latum pedum centum, in longum pedum mille, ita vt tota columnis penderet: quam efficere non potuit morte præuentus. *Isium & Serapium decenter ornauit, additis signis & deliacis & omnibus mysticis. In matrem Mammæam vnice pius fuit; ita vt Romæ in palatio faceret diætas nominis Mammææ; quas imperitū vulgus hodie **ad Mammam* vocant. Et in Baiano palatium cum stagno, quod Mammææ nomine hodieq; censetur. Fecit & alia in Baiano opera magnifica in honorem affinium suorum, & stagna stupenda admisso mari. Pontes quos Traianus fecerat, instaurauit pene in omnibus locis: aliquos etiam nouos fecit, sed instauratis nomen Traiani reseruauit. In animo habuit omnibus officiis genus vestium proprium dare, & omnibus dignitatibus; vt a vestitu dignoscerentur: & omnibus seruis, vt in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur. Sed hoc Vlpiano Pauloque displicuit, dicentibus, plurimum rixarum fore si faciles essent homines ad iniurias. Tum satis esse constituit vt equites Romani a senatoribus claui qualitate discernerentur. Pænulis intra vrbem frigoris caussa vt * senes vterentur permisit; quum id vestimenti genus semper itinerarium fuisset, aut pluuiæ. Matronas tamen intra vrbē pænulis vti vetuit, in itinere permisit. Facundiæ fuit Græcæ magis quam Latinæ; nec versu inuenustus. Et ad musicam pronus, matheseos peritus: & ita quidem vt ex eius iussu mathematici publice proposuerint Romæ, ac sint professi vt docerent. Aruspicinæ quoq; peritissimus fuit. ὀρνεοσκόπος magnus; vt & Vascones & Hispanorum & Pannoniorum augures vicerit. Geometriam fecit, pinxit mire, cantauit nobiliter: sed numquam alio conscio, nisi pueris suis testibus. Vitas principum bonorum versibus scripsit. Lyra, tibia, organo cecinit: tuba etiam; quod quidem Imperator numquam ostendit. Palæstes primus fuit, in armis magnus; adeo vt multa bella & gloriose gesserit. Consulatum ter iniit tantum ordinarium: ac primo nundino sibi alios semper suffecit. Seuerissimus iudex contra fures; appellans eosdem quotidianorum scelerum reos, & damnans acerrime, ac solos hostes inimicosque reipubl. vocans. Eum notarium qui falsum caussæ breuem in consilio imperatorio retulisset, incisis digitorum neruis, ita vt numquam posset scribere, deportauit. Quum quidam ex honoratis, vitæ sordidæ & aliquando furtorū reus, per ambitionē nimiam ad militiam aspirasset, idcirco quod per reges amicos ambierat, admissus statim in furto præsentibus patronis detectus est: iussusque a regibus audiri, damnatus est re probata. Et quum quæreretur a regibus, quid apud eos paterentur fures, illi responderunt, Crucem. Ad eorum responsum in crucem sublatus est. Ita &

patronis auctoribus damnatus ambitor est; & Alexandri, quam præcipue tuebatur, seruata clementia est. Statuas colossas, vel pedestres nudas, vel equestres, diuis Imperatoribus in foro diui Neruæ, quod *transitorium* dicitur, locauit omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ gestorū ordinē continerent, exemplo Augusti, qui summorum virorum statuas in foro suo e marmore collocauit, additis gestis. Volebat videri originē de Romanorū gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici: maxime quod *quodā tempore festo, vt solent, Antiochenses, Ægyptii, Alexandrini, lacessiuerant eum conuitiolis, *Syrum archisynagogum* eum vocantes & *archierea*. Antequā de bellis eius & expeditionibus & victoriis loquar, de vita quotidiana & domestica pauca disseram. Vsus viuendi eidē hic fuit. Primum, si facultas esset, id est si non cum vxore cubuisset, matutinis horis in lario suo (in quo & diuos principes, sed optimos electos; & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & quantū scriptor suorū temporum dicit, Christum, Abrahā, & Orpheum, & huiuscemodi deos habebat, ac maiorum effigies) rem diuinā faciebat. Si id non poterat, pro loci qualitate vel vectabatur, vel piscabatur, vel deambulabat, vel venabatur. Dehinc si hora permitteret, actibus publicis post multam operam dabat: idcirco quod & res bellicæ & res ciuiles (vt superius dictū est) per amicos tractabantur, sed sanctos & fideles, & numquā venales: & tractatæ firmabantur; nisi quid noui etiam ipsi placeret. Sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat, & in longā *horam producebat: neq; vmquam tædiauit, aut morosus aut iratus resedit, fronte semper pari & lætus ad omnia. Erat enim ingentis prudentiæ; & cui nemo posset imponere: & quem si aliquis vrbane tentare voluit, intellectus, tulit pœnas. Post actus publicos seu bellicos seu ciuiles, lectioni Græcæ operam maiorē dabat, De rep. libros Platonis legens. Latina quū legeret, non alia magis legebat quam De officiis Ciceronis & De rep. Nonnumquā & oratores & poetas; in queis Serenū Sammonicū, quē ipse nouerat & dilexerat, & Horatium. Legit & vitā Alexandri, quā præcipue imitatus est: etsi in eo condemnabat ebrietatē & crudelitatē in amicos; quamuis vtrumq; defendatur a bonis scriptoribus, quibus sæpius ille credebat. Post lectionem operam palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus dabat. Atq; inde vnctus lauabatur, ita vt caldariis vel numquā vel raro, *piscina semper vteretur, in eaq; vna hora prope maneret: biberet etiā frigidā Claudiam ieiunus ad vnum prope sextariū. Egressus balneas multū lactis & panis sumebat, oua, deinde mulsum: atq; his refectus, aliquādo prandium inibat, aliquando cibum vsq; ad cœnā differebat; prandit tamen sæpius. Vsusq; est Adriani tetrapharmaco frequenter; de quo in libris suis Marius Maximus loquitur, quum Adriani disserit vitam. Post meridianas horas subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam; ita vt ab epistolis & libellis & a memoria semper assisterent; nonnumquam etiam, si stare per valetudinem non possent, sederēt, relegentibus cuncta librariis & iis qui *scrinium gerebant; ita vt Alexander sua manu adderet si quid esset addendum: sed ex eius sentētia qui disertior habebatur. Post epistolas, omnes amicos simul admisit, cum omnibus pariter est loquutus: neq; vmquā solum quemquam, nisi præfectum suum, vidit, & quidē Vlpianum, ex assessore semper suo, caussa iustitiæ singularis. Quum autē alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iussit. Virgilium autem, *Platonem poetarū* vocabat, eiusq; imaginem cum Ciceronis simulacro, in secūdo lario habuit; vbi & Achillis & magnorū virorū. Alexandrum vero Magnum inter diuos & optimos in lario maiore consecrauit. Iniuriam nulli vmquam amicorum comitumue fecit, nec magistris quidē aut principibus officiorum. Præfectis autem semper detulit, asserens eum qui mereatur iniuriam pati, ab Imperatore damnandum esse, non dimittendum. Si vmquā alicui præsentium successorem dedit, semper illud addidit, *Gratias tibi agit respubl.* eumque muneratus est, ita vt priuatus pro loco suo posset honeste viuere: his quidem muneribus, agris, bobus, equis, frumento, ferro, impendiis ad faciendam domum, marmoribus ad ornandum, & operis, quas ratio fabricæ requirebat. Aurum & argentum raro cuiquam, nisi militi diuisit; nefas esse dicens, vt dispensator publicus in delectationes suas & suorum conuerteret id quod prouinciales dedissent. Aurum negotiatorium & coronarium Romæ remisit. Fecit Romæ curatores vrbis quatuordecim;

decim; ſed*ex conſularibus viris: quos audire negotia vrbana cum præfecto vrbis iuſſit,ita vt omnes aut magna pars adeſſent, quum acta fierent. Corpora omnium conſtituit, vinariorum,* lupinariorum, caligariorum, & omnino omnium artium: hisq; ex ſeſe defenſores dedit,& iuſſit quid ad quos iudices pertineret. Scenicis nū-quam aurum,numquā argentum, vix pecuniam donauit: pretioſas veſtes quas Heliogabalus dederat,etiam ſuſtulit. Milites quos *oſtenſionales* vocant, non pretioſis, ſed ſpecioſis clarisq; veſtibus ornabat; nec multum inſignibus,aut ad apparatum regium auri & ſerici deputabat; dicens, *Imperium in virtute eſſe,non in decore.* Chlamydes hirtas Seueri,& tunicas aſemas vel macrocheras ex purpura non magna,ad vſum reuocauit ſuum. In conuiuio aurum neſciit: pocula mediocria,ſed nitida ſemper habuit. Ducentarum librarū argenti pondus miniſteriū eius numquam transiit. Nanos & nanas,& moriones & vocales exoletos,& omnia acroamata,& pantomimos, populo donauit: qui autem vſui non erant, ſingulis ciuitatibus putauit alendos ſingulos,ne grauarentur ſpecie mendicorum. Eunuchos quos Heliogabalus & in conſiliis turpibus habebat & promouebat,donauit amicis; addito elogio, vt ſi non rediiſſent ad bonos mores, eoſdē liceret occidi ſine auctoritate iudicii. Mulieres infames, quarum infinitū numerum deprehenderat,publicari iuſſit,exoletis omnibus deportatis,aliquibus etiā naufragio merſis, cum quibus illa clades conſuetudinē habuerat funeſtiſſimam. Auratam veſtem miniſtrorum vel in publico conuiuio nullus habuit. Quum inter ſuos conuiuaretur,aut Vlpianum aut doctos homines adhibebat, vt haberet fabulas litteratas; quibus ſe recreari dicebat & paſci. Habebat,quum priuatim conuiuaretur,& librum in menſa,& legebat; ſed Græca magis. Latinos autē poetas lectitabat. Publico cōuiuio ea ſimplicitate egit qua priuato; niſi quum numerus accubantium creſcebat & multitudo conuiuarum,qua ille offendebatur; dicens ſe in theatro & circo manducare. Oratores & poetas non ſibi panegyricos dicentes, (quod exemplo Nigri Peſcennii ſtultum dicebat)ſed aut orationes recitantes,aut facta veterum quos ante retuli,libenter audiuit: libentius tamē,ſiquis ei recitauit Alexandri Magni laudes,aut meliorum retro principum, aut magnorū vrbis Romæ virorum. Ad Athenæum, audiendorum & Græcorum & Latinorum rhetorum vel poetarum cauſſa,frequenter proceſſit. Audiuit autem etiam forenſes oratores cauſſas recitantes,quas vel apud ipſum,vel apud præfectos vrbis egerant. Agoni præſedit. & maxime Herculeo in honorē Magni Alexandri. Solus poſt meridiem,vel matutinis horis,idcirco numquā aliquos videbat,quod emētitos de ſe multa cognouerat: ſpeciatim Vetronium Thurinum: quem quū familiarē habuiſſet,ille omnia vel fingendo ſic vendiderat, vt Alexandri,quaſi ſtulti hominis & quem ille in poteſtate haberet & cui multa perſuaderet,infamaret imperiū: ſicq; omnibus perſuaſerat quod ad nutum ſuum omnia faceret. Deniq; hac illum arte deprehendit,vt quemdam immitteret qui a ſe quiddā publice peteret, ab illo autem occulte quaſi præſidiū poſtularet,vt pro eo Alexandro ſecreto ſuggereret. Quod quum factū eſſet, & Thurinus ſuffragium promiſiſſet,dixiſſetq; ſe quædā Imperatori dixiſſe quum nihil dixiſſet,ſed in eo pēdere vt adhuc impetraret,euentū vendens: quumq; iterum iuſſiſſet Alexander interpellari,& Thurinus quaſi agens aliud nutibus annuiſſet, neque tamen interim quidquam dixiſſet,impetratū autem eſſet quod petebatur, Thurinusq; ab illo qui meruerat, fumi venditor, ingentia præmia percepiſſet: accuſari eum Alexander iuſſit; probatisque per teſtes omnibus, & quibus præſentibus quid accepiſſet, & quibus audientibus quid promiſiſſet, in foro transitorio ad ſtipitem illum ligari præcepit; & fumo appoſito, quem ex ſtipulis atque humidis lignis fieri iuſſerat, necauit, præcone dicente; *Fumo punitur,qui vendidit fumum.* Ac ne in vna tantum cauſſa videretur crudelior fuiſſe,quæſiuit diligētiſſime antequam eum damnaret: & inuenit Thurinū ſæpe & in*cauſſis ab vtraq; parte accepiſſe,quū euētus vēderet,& ab omnibus qui aut præpoſituras aut prouincias acceperāt. Spectacula freqētauit cū ſumma donandi parcimonia; dicens,& ſcenicos & venatores & aurigas ſic alēdos, quaſi ſeruos noſtros,aut venatores,aut muliones, aut voluptarios. Conuiuium neq; opimum,neq; nimis parcū,ſed nitoris ſummi fuit: ita tamen vt pura mantilia mitterentur; ſæpius cocco clauata,aurata vero numquam; quum hæc Heliogabalus iam re-

cepiſſet, & ante (vt quidam prædicant) Adrianus habuiſſet. Vſus conuiuii diurnus hic fuit. Vini ad totum diem ſextarii x x x, panis mundi pondo x x x, panis ſequentis ad donandum pondo L. Nam ſemper de manu ſua miniſtris conuiuii & panem & partes aut olerum aut carnis aut leguminum dabat; ſenili prorſus maturitate patremfamilias agens. Erant decreta & carnis diuerſæ pondo x x x, erant & gallinæ oua; adhibebatur & anſer diebus feſtis: Calendis autem Ianuariis, & hilariis matris deûm, & ludis Apollinaribus, & Iouis epulo, & Saturnalibus, & huiuſmodi feſtis diebus, faſianus: ita vt aliquando & duo ponerentur, additis gallinaceis duobus. Leporem quotidie habuit, venationem frequentem; ſed eam cum amicis diuidebat, & his maxime quos ſciebat per ſe non habere. Nec diuitibus quidquam talium munerum miſit, ſed ab his ſemper accepit. Habuit quotidie* milii ſine pipere ſextarios quatuor; cum pipere duo: &, ne ſit longum omnia inſerere quæ Gargilius Martialis eius temporibus ſcriptor ſingulatim perſequutus eſt, omnia illi ad modum & rationem ſunt præbita. Pomis vehementer indulſit, ita vt ſecunda menſa illi ſæpius poneretur: vnde etiam iocus exſtitit, *Non ſecundam menſam Alexandrum habere, ſed ſecundum.* Ipſe cibo plurimo reficiebatur: vino neque parce, neque copioſe, affatim tamen. Frigida ſemper pura vſus, [&] æſtate vino cum roſa condito: quod quidem ſolum ex diuerſo genere Heliogabali tenuerat. Et quoniam de lepuſculis facta eſt mentio, quod ille leporem quotidie haberet, iocus poeticus emerſit, idcirco quod multi ſeptem diebus pulchros eſſe dicunt eos qui leporem comederint; vt Martialis coci epigramma ſignificat, quod contra quamdam Gelliam ſcripſit huiuſmodi; *Quum leporem mittis, ſemper mihi Gellia mandas, Septem formoſus Marce diebus eris. Si verum dicis, ſi verum Gellia mandas, Ediſti numquam Gellia tu leporem.* Sed hos verſus Martialis in eam quæ deformis eſſet, compoſuit: poeta vero temporum Alexandri, hæc in eum dixit; *Pulchrum quod vides eſſe noſtrum regem, Quem Syrum ſua detulit propago, Venatus facit, & lepus comeſus; Ex quo continuum capit leporem.* Hos verſus quum ad eum quidam ex amicis detuliſſet, reſpondiſſe ille dicitur Græcis verſibus in hanc ſententiã; *Pulchrum quod putas eſſe veſtrum regem, Vulgari miſerande de fabella: Si verum putas eſſe, non iraſcor. Tantum tu comedas velim lepuſclos, Vt fias, animi malis repulſis, Pulcher, ne inuideas liuore mentis.* Quum amicos militares habuiſſet, vt vſum Traiani, quem ille poſt ſecundam menſam potandi vſque ad pocula inſtituerat, reſeruaret, vnum tantum poculum amicis exhibebat, in honorem Alexandri Magni: id autem breuius; niſi ſiquis, quod licebat, maius habere poſtulaſſet. Vſus Veneris in eo moderatus fuit, exoletorum ita expers, vt (quemadmodum ſupra diximus) legem de his auferendis ferre voluerit. Horrea in omnibus regionibus publica fecit; ad quæ conferrent bona ii qui priuatas cuſtodias non haberent. Balnea omnibus regionibus addidit quæ forte non habebant. Nam hodieque multa dicuntur Alexandri. Fecit & domos pulcherrimas; eaſdemq; amicis ſuis maxime integris viris donauit. Vectigalia publica in id contraxit, vt qui x aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem auri præſtarent, hoc eſt triceſimam partem. Tuncque primum ſemiſſes aureorum formati ſunt: tunc etiam, quum ad tertiam partem auri vectigal decidiſſet, *tremiſſes; dicente Alexandro etiam quartarios futuros; quod minus non poſſet. Quos quidem iam formatos in moneta detinuit, exſpectans vt ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet. Sed quum non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos iuſſit, & tremiſſes tantum ſolidoſque formari. Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius vſque ad bilibres quoque & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, reſolui præcepit, neque in vſu cuiuſquam verſari; atque ex eo his materiæ nomen inditum eſt; quum diceret plus largiendi hanc eſſe Imperatori cauſſam, ſi, quum multos ſolidos minores dare poſſit, dans decem vel amplius vna forma, triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur. Veſtes ſericas ipſe* raras habuit: holoſericas numquam induit, ſubſericam numquam donauit. Diuitiis nullius inuidit; pauperes iuuit: honoratos, quos pauperes vere non per luxuriam aut ſimulationem vidit, ſemper multis commodis auxit, agris, ſeruis, animalibus, gregibus, ferramentis ruſticis. In theſauris veſtem numquam niſi* annum eſſe paſſus eſt; eamque ſtatim expendi iuſſit. Omnem ve-

ſtem

stem quam donauit, ipse perspexit: omne aurum, omne argentum; idque frequenter appendit. Donauit & ocreas, & braccas, & calceamenta inter vestimenta militaria. Purpuræ clarissimæ non ad vsum suum, sed ad matronarum, si quæ aut possent aut vellent, certe ad vendendum grauissimus exactor fuit: ita vt *Alexandrina purpura* hodieque dicatur, quæ vulgo *Probiana* dicitur, idcirco quod Aurelius Probus *baphiis præpositus id genus muricis reperisset. Vsus est ipse chlamyde coccina sæpe: in vrbe tamen semper togatus fuit, & in Italiæ vrbibus. Prætextam & pictam togam numquam nisi COS. accepit: & eam quidem quam de Iouis templo sumptam alii quoque accipiebant, aut præt. aut COSS. Accepit prætextam etiam quum sacra faceret, sed loco Pont. max. non Imperatoris. Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri; dicens, *Si lintei idcirco sunt vt nihil asperum habeant, quid opus est purpura?* In linea autem aurum mitti, etiam dementiam iudicabat, quum asperitati adderetur rigor. *Fasceis semper vsus est. Braccas albas habuit, non *coccineas vt prius solebant. Gemmatum quod fuit, vendidit, & aurum in ærarium contulit; dicens gemmas viris vsui non esse: matronas autem regias contentas esse debere vno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona cum qua sacrificium facerent, & vnico pallio auro sparso, & cyclade quæ sex vinciis auri plus non haberet. Prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit. Imitati sunt eum magni viri, & vxorem eius matronæ pernobiles. Aulicum ministerium in id contraxit, vt essent tot homines in singulis officiis quot necessitas postularet: ita vt annonas, non dignitatem, acciperent fullones & vestitores, & pictores & pincernæ, omnes *castrenses ministri, quemadmodum pestis illa instituerat: sed annonas singulas, vix binas. Et quum argentum in ministerio plus ducentis libris non haberet, nec plures ministros, argentum & ministros ante quando poscebat, accipiebat ab amicis: quod hodieque fit, si præstatur a præfectis absente Imperatore. Voluptates scenicas in conuiuio numquam habuit; sed summa illa oblectatio fuit, vt catuli cum *porcellis luderent, aut perdices inter se pugnarent, aut aues paruulæ sursum & deorsum volitarent. Habuit sane in palatio vnum genus voluptatis, quo maxime delectatus est, & quo sollicitudines publicas subleuaret. Nam auiaria instituerat pauonum, fasianorum, gallinaceorum, anatum, perdicum etiam: hisque vehementer oblectabatur, maxime palumborum, quos habuisse ad viginti milia dicitur: &, ne eorum pastus grauaret annonam, seruos habuit vectigales, qui eos ex ouis ac *pullicinis ac pipionibus alerent. Thermis & suis & veterum frequenter cum populo vsus est, & æstate maxime, balneari veste ad palatium reuertens; hoc solum imperatorium habens quod lacernam coccineam accipiebat. Cursorem numquam nisi seruum suum; dicens ingenuum currere, nisi in sacro certamine, non debere. Cocos, piscatores, fullones & balneatores, nonnisi seruos suos habuit: ita vt si quis deesset, emeret. Medicus sub eo vnus palatinus salarium accepit: ceteri omnes, qui vsque ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant, ita vt mundas singulas consequerentur alias alter. Iudices quum promoueret exemplo veterũ, vt & Cicero docet, & argento & necessariis instruebat; ita vt præsides prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas senas, *mulos binos, equos binos, vestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, cocos singulos; &, si vxores non haberent, singulas concubinas; (quod sine his esse non possent) reddituri deposita administratione, mulas, mulos, equos, muliones, & cocos: cetera sibi habituri, si bene egissent; in quadruplum reddituri, si male. Præter condemnationem aut peculatus aut repetundarum, leges innumeras sanxit. Carrucas Romæ & rhedas senatoribus omnibus vt argentatas haberent, permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, vt his tantæ vrbis senatores vterentur. Consules quoscumque vel ordinarios vel suffectos creauit, ex senatus sententia nominauit, sumptum eorum contrahens. & nundina vetera* ex ordine instituit, [vel dies vel tempora.] Quæstores candidatos, ex sua pecunia iussit munera populo dare; sed vt post quæsturam præturas acciperent, & inde prouincias regerent: ærarios vero instituit qui de *ære fisci ederent munera, eademque parciora. Habuit in animo vt munera per totum annum dispergeret, vt per XXX dies munus populo daretur: sed cur id non fecerit, in occulto habetur. Ca-

pitolium ſeptimo die, quũ in vrbe eſſet, aſcendit; templa frequentauit. Chriſto templum facere voluit, eumque inter deos recipere. quod & Adrianus cogitaſſe fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus ſine ſimulacris iuſſerat fieri: quæ hodie idcirco quia non habent numina, dicuntur *Adriani*; quæ ille ad hoc paraſſe dicebatur: ſed prohibitus eſt ab iis qui conſulentes ſacra, repererant omnes Chriſtianos futuros ſi id optato eueniſſet, & templa reliqua deſerenda. In iocis Alexander dulciſſimus fuit, in fabulis amabilis, in conuiuiis comis; ita vt quiſque poſceret quod vellet. Ad aurum colligendum attentus, ad ſeruandum cautus; ad inueniendum ſollicitus, ſed ſine cuiuſquã excidio. Syrum ſe dici* noluit, ſed a maioribus Romanum. Et ſtemma generis depinxerat, quo oſtendebatur genus eius a Metellis deſcendere. Rhetoribus, grãmaticis, medicis, aruſpicibus, mathematicis, mechanicis, architectis ſalaria inſtituit, & auditoria decreuit; & diſcipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari iuſſit. Etiam in prouinciis oratoribus forenſibus multum detulit; pleriſque etiam annonas dedit, quos conſtitiſſet gratis agere. Leges in annos firmauit; easq; etiam ipſe diligentiſſime ſeruauit. Theatralia ſpectacula ſæpe obiit. Theatrum Marcelli reficere voluit. Multis ciuitatibus, quæ poſt terræ motus deformes erant, [ſumptus] ad inſtaurationem operum & publicorũ & priuatorũ, pecuniã ex vectigalibus dedit. In templis ſane numquã præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam poſuit; ſuſurrans verſum Perſii, *in ſanctis quid facit aurum?* Expeditiones bellicas habuit; de quibus ordine ſuo ediſſerã. Primum tamen eius conſuetudinem dicam de rebus vel tacendis vel prodendis. Tacebantur ſecreta bellorũ: itinerum autem dies publice proponebantur; ita vt edictum penderet ante menſes duos in quo ſcriptũ eſſet, *Illa die, illa hora ab vrbe ſum exiturus, &, ſi dii voluerint, in prima manſione manſurus:* deinde per ordinem manſiones, deinde ſtatiuæ; deinde vbi annona eſſet accipienda: & id quidem eouſque quamdiu ad fines barbaricos veniretur. iam enim inde tacebatur, & omnes ambulabant, ita ne diſpoſitionem Romanam barbari ſcirent. Certum eſt autem eum numquam id quod propoſuerat, fefelliſſe; quum diceret, *Nolle ab aulicis ſuas vendi diſpoſitiones*; quod factum fuerat ſub Heliogabalo, quũ ab eunuchis omnia venderentur. quod genus hominum idcirco ſecreta omnia in aula* noſſe cupiunt, vt ſoli aliquid ſcire videantur, & habeant vnde vel gratiam vel pecuniam requirant. Et quia de publicandis diſpoſitionibus mentio contigit, vbi aliquos voluiſſet vel rectores prouinciis dare, vel præpoſitos facere, vel procuratores (id eſt rationales) ordinare, nomina eorũ proponebat; hortans populum vt ſiquis quid haberet criminis, probaret manifeſtis rebus: ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitis: dicebatque, graue eſſe, quum id Chriſtiani & Iudæi facerent in prædicandis ſacerdotibus qui ordinandi ſunt, non fieri in prouinciarũ rectoribus, quib. & fortunæ hominũ committerẽtur & capita. Aſſeſſoribus ſalaria inſtituit: quamuis ſæpe dixerit eos eſſe promouẽdos qui per ſe rempubl. gerere poſſent, non per aſſeſſores; addens, militares habere ſuas adminiſtrationes, habere litteratos: & ideo *vnumquemq; hoc agere debere quod noſſet.* Theſauros repertos, iis qui repererant, donauit: &, ſi multi eſſent, addidit his eos quos in ſuis habebat officiis. Cogitabat ſecum & deſcriptum habebat, cui quid præſtitiſſet: & ſiquos ſciret vel nihil petiiſſe, vel non multũ, vnde ſumptus ſuos augerent, vocabat eos, & dicebat, *Quid eſt cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris.* Dabat autem hæc in beneficiis, quæ famam eius non læderent; Bona punitorum, ſed numquam cum auro, argento, vel gemmis (nam id omne in ærarium reponebat) dabat præpoſituras locorũ ciuiliũ, non militum: dabat eas adminiſtrationes quæ ad procurationes pertinerent. Rationales cito mutabat, ita vt nemo niſi annum compleret: eoſq;, ſi boni eſſent, oderat; malum neceſſariũ vocans. Præſides vero, proconſules, & legatos, numquam fecit ad beneficium, ſed ad iudicium vel ſuum vel ſenatus. Milites expeditionis tempore ſic diſpoſuit, vt in manſionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & ſeptẽ (vt ſolent) dierum, niſi in barbarico: quamuis & illic mulis eoſdem atq; camelis adiuuerit; dicens, *milites ſe magis ſeruare, quã ſeipſum, quod ſalus publica in his eſſet.* *Ægrotantes ipſe viſitauit per tentoria milites, etiam vltimos, & carpentis vexit, & omnibus neceſſariis adiuuit. & ſi forte grauius laboraſſent, per

ciuitates

ciuitates & agros patribusfamilias hominibus, & ſanctioribus matronis eos diſtribuebat; reddens impendia quæ feciſſent, ſiue conualuiſſent illi, ſeu periſſent. Quũ quidam *Ouinius Camillus*, ſenator antiquæ familiæ delicatiſſimus, rebellare voluiſſet, tyrannidem affectans; eique nuntiatũ eſſet, ac ſtatim probatum; ad palatium eum rogauit: eique gratias egit quod curam reipubl. quæ recuſantibus bonis imponeretur, ſponte reciperet: deinde ad ſenatum proceſſit, & timentem ac tantæ conſcientiæ tabe confectum, participem imperii appellauit, in palatium recepit, conuiuio adhibuit; ornamentis imperialibus & melioribus quam ipſe vtebatur, affecit. Et quum expeditio barbarica eſſet nuntiata, vel ipſum, ſi vellet, ire, vel vt ſecum proficiſceretur, hortatus eſt. Et quum ipſe pedes iter faceret, illum inuitauit ad laborem: quem poſt quinque milia cunctantem, equo ſedere iuſſit: quumq; poſt duas manſiones equo etiam fatigatus eſſet, carpento impoſuit. Hoc quoque ſeu timore ſeu vere reſpuentem, abdicantem quinetiam imperium, & mori paratum, dimiſit; commendatumque militibus, a quibus Alexander vnice amabatur, tutum ad villas ſuas ire præcepit; in quibus diu vixit, ſed poſt iuſſu Imperatoris occiſus eſt, quod ille militaris eſſet & a militibus amatus. Scio vulgum hanc rem quam contexui, Traiani putare: ſed neque in vita eius id Marius Maximus ita expoſuit, neque Fabius Marcellinus, neq Aurelius Verus, neque Statius Valens, qui omnem eius vitam in litteras miſerunt. Contra autem & Septimius & Acholius, & Encolpius vitæ ſcriptores, ceterique de hoc talia prædicauerunt: quod ideo addidi, ne quis vulgi magis famam ſequeretur, quam hiſtoriam quæ rumore vtique vulgi verior reperitur. Honores *iuris gladii, numquam vendi paſſus eſt; dicens, *Neceſſe eſt vt qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores poteſtatum: quos ſi patiar, damnare non poſſim. Erubeſco enim punire illum hominem qui emit & vendit.* Pontificatus & quindecimuiratus, & auguratus, * codicillares fecit; ita vt in ſenatu allegerentur. Dexippus dixit vxorem eum cuiuſdam Marciani filiam duxiſſe; eundemque ab eo Cæſarem nuncupatum. verum quum vellet inſidiis occidere Alexandrum Marcianus, detecta factione, & ipſum interemptum, & vxorem abiectam. Idem dicit, fuiſſe patruum Antoninum Heliogabalum Alexandri, non vxoris ſororis eiuſdem filium. Quum Chriſtiani quemdam locum qui publicus fuerat, occupaſſent; contra popinarii dicerent, ſibi eum deberi; reſcripſit, melius eſſe vt quomodocumq; illic Deus colatur, quam popinariis dedatur. Quum igitur tantus ac talis Imperator domi ac foris eſſet, iniit Parthicam expeditionem: quam tanta diſciplina, tanta reuerentia ſui egit, vt non milites, ſed ſenatores tranſire dicerentur. Quacumq; iter legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones verecũdi, milites amabiles erant: ipſum vero ob hæc tot & tanta bona, prouinciales vt deum * ſuſcipiebant. Iam vero ipſi milites iuuenẽ Imperatorem ſic amabant vt fratrem, vt filium, vt parentẽ: veſtiti honeſte, calciati etiam ad decorẽ, armati nobiliter, equis etiã inſtructi, & ephippiis ac frenis decentibus: prorſus vt Romanã remp. intelligeret quicumq; Alexandri vidiſſet exercitum. Elaborabat deniq; vt dignus illo nomine videretur, immo vt Macedonem illum vinceret: dicebatq; inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum intereſſe debere. Fecerat deniq; ſibi *argyraſpidas & chryſaſpidas: fecerat & phalangem triginta miliũ hominũ, quos *phalangarios* vocari iuſſerat, & cum quibus multum *fecit in Perſide: quæ quidẽ erat ex ſex legionibus ſimilium armorum, ſtipendiorum vero poſt Perſicum bellum maiorum. Dona regia in templis poſuit: gemmas ſibi oblatas vendidit; muliebre eſſe exiſtimans gemmas poſſidere, quæ neq; militi dari poſſint, neq; a viro haberi. Quum quidam legatus vniones duos vxori eius per ipſum obtuliſſet magni ponderis & inuſitatæ menſuræ, vendi eos iuſſit: [qui] quum pretium non inuenirent, ne exemplum malum a regina naſceretur, ſi eo vteretur quod emi non poſſet, in auribus Veneris eos dicauit. Vlpianum pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente: quem ſæpe a militum ira obiectu purpuræ * ſummæ defendit: atque ideo ſummus Imperator fuit, quod eius conſiliis præcipue rempubl. rexit. In procinctu atque in expeditionibus, apertis papilionibus prandit atque cœnauit; quum militarem cibum cunctis videntibus atque gaudentibus ſumeret, circumiret prope tota tentoria, a ſignis abeſſe neminem pateretur. Siquis de via in alicuius poſſeſſio-

nem deflexiſſet, pro qualitate loci, aut fuſtibus ſubiiciebatur in conſpectu eius, aut virgis, aut condemnationi: aut ſi hæc omnia transiret dignitas hominis, grauiſſimis contumeliis; quum diceret, *Viſne hoc in agro tuo fieri, quod alteri facis?* Clamabatque ſæpius quod a quibuſdam ſiue Iudæis ſiue Chriſtianis audierat, & tenebat: idque per præconem, quum aliquem emendaret, dici iubebat; QVOD TIBI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. Quā ſententiam vſque adeo dilexit, vt & in palatio & in publicis operibus* pręſcribi iuberet. Idem quum quamdam aniculam affectam iniuriis a milite audiſſet, exauctoratū eum militia, ſeruum ei dedit, quod artifex carpentarius eſſet, vt eam paſceret. Et quum dolerent hoc milites factum, perſuaſit omnibus vt modeſte ferrent, & eos terruit. *Ἀναίμακτον imperium eius, quum fuerit durus & tetricus, idcirco vocatum eſt, quod ſenatorem nullum occiderit; vt Herodianus Græcus ſcriptor refert in libris temporum ſuorum. Seueritatis autem tantæ fuit in milites, vt ſæpe legiones integras exauctorauerit ex militibus, Quirites appellans; nec exercitium vmquam timuerit, idcirco quod in vitam ſuam dici nihil poſſet quod vmquam tribuni vel duces de ſtipendiis militum quidquam accepiſſent; dicens, *Miles non timet niſi veſtitus, armatus, calciatus, & ſatur, & habens aliquid in zonula:* idcirco quod mendicitas militaris ad omnem deſperationē vocaret armatum. Apparitores denique nullos eſſe paſſus eſt: tribunis aut ducibus, niſi milites anteire voluit: iuſſitque vt ante tribunum quatuor milites ambularent; ante ducem, ſex; ante legatum, decem: hique ad domos ſuas reciperentur. Et vt ſeueritas eius agnoſci poſſet, vnam concionem militarem indendam putaui, quæ illius in rem militarem mores oſtenderet. Nam quum Antiochiam veniſſet, ac milites lauacris muliebribus & deliciis vacarent, eique nuntiatum eſſet, omnes eos comprehendi iuſſit, & in vincula coniici. Quod vbi compertum eſt, mota ſeditio eſt a legione cuius ſocii erant in vincula coniecti. Tum ille tribunal aſcendit; vinctiſque omnibus ad tribunal adductis, circumſtantibus etiam militibus, & quidem armatis, ita cœpit; *Commilitones, ſi tamen iſta vobis quæ a veſtris facta ſunt, diſplicent, diſciplina maiorum rempub. tenet; quæ ſi * dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus. Neque enim ſub nobis iſta facienda ſunt quæ ſub impura illa beſtia nuper facta ſunt. Milites Romani, veſtri ſocii, mei contubernales & commilitones amant, potant, lauant, Græcorum more etiam quidam ſe inſtituunt; hoc ego diutius feram? & non eos capitali dedam ſupplicio?* Tumultus poſt hoc ortus eſt. Atque iterum; *Qui in concione eſtis, vocem in bello contra hoſtem, non contra Imperatorem veſtrum neceſſariam emittite: certe campiductores veſtri hanc vos docuerunt contra Sarmatas & Germanos ac Perſas emittere; non contra eum qui acceptam a prouincialibus annonam, qui veſtem, qui ſtipendia vobis attribuit. Continete igitur vocem truculentam, campo ac bellis neceſſariam; ne vos hodie omnes vno ore atque vna voce, Quirites, dimittam: & incertum an Quirites. Non enim digni eſtis qui vel Romanæ plebis ſitis, ſi ius Romanū non agnoſcitis.* Et quum vehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur; *Deponite*, inquit, *dextras contra hoſtem erigendas, ſi fortes eſtis:: me enim iſta non terrent. Si enim vnum hominem occideritis, non nobis deerit reſpubl. non ſenatus, non P. R. qui de vobis vindicet.* Quum nihilominus poſt iſta fremerent, exclamauit, *Quirites diſcedite, atque arma deponite.* Mirando exemplo depoſitis armis, depoſitis etiam ſagulis militaribus, omnes non ad caſtra ſed ad diuerſoria varia receſſerunt. Tuncque primum intellectum eſt quantum eius ſeueritas poſſet. Denique etiam ſigna ſtipatores & ii qui Imperatorem circumdederant, in caſtra retulerunt, arma collecta populus ad palatium tulit. eam tamen legionem quam exauctorauit, rogatus per dies XXX, priuſquam ad expeditionem Perſicam proficiſceretur, loco ſuo reſtituit, eaque pugnante maxime vicit; quum tamen tribunos eius capitali affecerit ſupplicio, quod per negligentiam illorum milites apud Daphnen luxuriati eſſent, vel per conniuentiam ſeditionem feciſſent exercitus. Magno igitur apparatu inde in Perſas profectus, Artaxerxem regem potentiſſimum vicit, quum ipſe Alexander cornua adiret, milites admoneret, ſub ictu teli verſaretur, manu plurimum faceret, ſingulos quoſque milites ad laudem verbis adduceret. Fuſo denique fugatoque tanto rege, qui cum ſeptingentis elephantis, falcatiſque mille & octingentis curribus ad bellum venerat, equitum multis milibus, ſtatim Antiochiam rediit, & de præda

quam

quam Perſis* diripuit, ſuum ditauit exercitum: quum & tribunos ea quæ per vicos diripuerant, & duces & ipſos milites habere iuſſiſſet. Tumque primum Perſæ ſerui apud Romanos fuerunt: quos quidem, quia indigne ferunt Perſarum reges quempiam ſuorum alicubi ſeruire, acceptis pretiis reddidit: pretiumque vel iis qui manu ceperant ſeruos, dedit, vel in ærarium contulit. Poſt hoc Romam venit, triumphoque pulcherrimo acto, apud ſenatum primum hæc verba habuit. Ex actis ſenatus die ſeptimo cal. Octobr. *Perſas P. C. vicimus. Longa eloquentia opus non eſt: tantum ſcire debetis quæ illorum arma fuerint, qui apparatus. Iam primum elephanti ſeptingenti iidemque turriti cum ſagittariis & onere ſagittarum. Ex his trecentos cepimus, ducenti interfecti iacent, decem & octo perduximus. Falcati currus mille: * ſed adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus. ſed id quia & fingi poterat, facere ſuperſedimus. Centum & viginti milia equitum fudimus: cataphractarios, quos illi* clibanarios *vocant, decem milia in bello interemimus: eorum armis noſtros armauimus. Multos Perſarum cepimus, eoſdemque vendidimus. Terras Interamnanas, Meſopotamiæ ſcilicet, neglectas ab impura illa bellua recepimus. Artaxerxem potentiſſimum regem tam re quam nomine, fuſum fugauimus, ita vt eum terra Perſarum fugientem videret; & qua ducta fuerant quondam ſigna noſtrorum, ea rex ipſe ſignis effugerit relictis. Hæc ſunt P. C. geſta. Eloquentia opus non eſt: milites diuites redeunt, laborem in victoria nemo ſentit. Veſtrum eſt ſupplicationem decernere, ne diis videamur ingrati.* Acclamatio ſenatus: *Alexander Auguſte, dii te ſeruent: Perſice maxime, dii te ſeruent. Vere Parthicus, vere Perſicus. Tropæa tua & nos videmus; victorias & nos videmus. Iuueni Imperatori, Patri patriæ, Pontifici maximo: per te victoriam vndique præſumimus. Ille vincit qui milites regit. diues ſenatus, diues miles, diues P. R.* Dimiſſo ſenatu Capitolium aſcendit: atque inde re diuina facta, & tunicis Perſicis in templo locatis, concionem huiuſmodi habuit: *Quirites, vicimus Perſas, milites diuites reduximus: vobis congiariũ pollicemur, cras ludos circenſes Perſicos dabimus.* Hæc nos & in annalibus, & apud multos reperimus. Sed quidam dicunt, a ſeruo ſuo eum proditum, non viciſſe regem; ſed ne vinceretur, fugiſſe. Quod contra multorũ opinionem dici, non dubium eſt iis qui plurimos legerint. Nam & amiſiſſe illum exercitum dicunt fame, frigore ac morbo; vt Herodianus auctor eſt contra multorum opinionem. Poſt hoc cum ingenti gloria, comitante ſenatu, equeſtri ordine, atq; omni populo, circumfuſisq; vndiq; mulieribus & infantibus, maxime militum coniugibus, pedes palatiũ conſcendit, quum retro currus triumphalis a quatuor elephantis traheretur. Leuabatur manibus omniũ Alexander, vixq; illi per horas quatuor ambulare permiſſum eſt, vndiq; omnibus clamantibus, *Salua Roma, quia ſaluus eſt Alexander.* Alia die actis circenſibus, & item ludis ſcenicis, deinceps congiarium populo Romano dedit. Puellas & pueros, quemadmodum Antoninus* Fauſtinianas inſtituerat, Mammæanas & Mammæanos inſtituit. Actæ ſunt res feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium Celſum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinẽ eius, & in Armenia per Iunium Palmatum: atq; ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ ſunt delatæ: quibus in ſenatu & apud populum lectis, omnibus nominibus eſt adornatus. His vero qui rempubl. bene geſſerant, conſularia ornamenta decreta ſunt, additis etiam ſacerdotiis & agrorum poſſeſſionibus iis qui erant pauperes & æuo iam graues. Captiuos diuerſarum nationum amicis donauit, ſi ætas puerilis aut iuuenilis permiſit. Siqui tamen regii aut nobiliores* fuerint, eos militiæ, non tamen magnæ, deputauit. Sola quæ de hoſtibus capta ſunt, limitaneis ducibus & militibus donauit, ita vt eorum [ita] eſſent, ſi heredes illorum militarent, nec vmquam ad priuatos pertinerent; dicens, attentius eos militaturos ſi etiam ſua rura defenderent. Addidit ſane his & animalia & ſeruos, vt poſſent colere quod acceperant; ne per inopiam hominum, vel per ſenectutem poſſidentium, desererentur rura vicina barbariæ: quod turpiſſimum ille ducebat. Poſt hæc q[u]um ingenti amore apud populum & ſenatum viueret, & ſperantibus victoriam cunctis, & inuitis eum dimittentibus, ad Germanicum bellum profectus eſt, deducentibus cunctis per centum & quinquaginta milia. Erat autem grauiſſimum reip. atque ipſi, quod Germanorum vaſtationibus Gallia diripiebatur: pudoremq; augebat quod victis iam Parthis, ea natio imminebat reip. ceruicibus, quæ ſemper etiam minuſculis Imperatoribus ſubiecta videbatur.

Magnis igitur itineribus, lætis militibus, contendit. Sed quum ibi quoque ſeditioſas legiones comperiſſet, abiici eas præcepit. Verum Gallicanæ mentes; vt ſeſe habent, duræ ac retrogradæ & ſæpe Imperatoribus graues, ſeueritatem hominis nimiam & longe maiorem poſt Heliogabalum, non tulerũt. Deniq; agentẽ eum cum paucis in Britannia; vt alii volunt, in Gallia, in vico cui*Sicila nomen eſt, non ex omnium ſententia, ſed latrocinantiũ modo quidam milites, & hi præcipue qui Heliogabali præmiis effloruerant, quum * ſeuerum principem pati non poſſent, occiderunt. Multi dicunt, a Maximino immiſſos tyrones, qui ei ad exercendum dati fuerant, eum occidiſſe: multi aliter: a militibus tamen*conſtat, quum iniurioſe quaſi in puerum eumdem, & matrem eius auaram & cupidam, multa dixiſſent. Imperauit annis XIII, diebus IX. Vixit annis XXIX, menſibus III, diebus VII. Egit omnia ex cõſilio matris; cum qua occiſus eſt. Omina mortis hæc fuerunt: Quum natalem diem commendaret, hoſtia cruenta effugit, &, vt ſe ciuiliter gerebat, ac permixtus populo erat, albam eius veſtem cum qua conſtiterat, cruentauit. Laurus in palatio cuiuſdam ciuitatis, a qua proficiſcebatur ad bellũ, ingens & antiqua, tota ſubito decidit. Arbores fici tres, quæ ficus eas ferrent quibus Alexandrinarum nomẽ eſt, ſubito ante illius tentorium deciderunt, quum tentoria imperatoria his adnexa eſſent. Mulier * Druias eunti exclamauit Gallico ſermone, *Vadas, nec victoriã ſperes, nec militi tuo credas.* Tribunal *aſcẽdit vt concionaretur, & fauſtum aliquid diceret: ita cœpit, *Occiſo Imperatore Heliogabalo.* hoc tamen omini fuit, quod iturus ad bellum, milites alloqui minus fauſta oratione cœptauerat. Sed hæc omnia vehementiſſime contempſit: profectus usque ad bellum, in loco ſupra dicto ita occiſus eſt. Pranderat forte publico (vt ſolebat) conuiuio, id eſt apertis papilionibus, cibo militari accepto: neq; enim aliud a diſcumbentibus militibus in tentoriis eſt repertum. Et quum dormiret poſt conuiuium hora diei fere ſeptima, vnus ex Germanis, qui ſcurrarum officium ſuſtinebat, ingreſſus dormientibus cunctis, ſolo tamen Imperatore interuigilante viſus eſt: cui Alexander, *Quid eſt hic*, inquit, *contubernalis? Num aliquid de hoſtibus nuntias?* At ille metu perterritus, & ſperans non poſſe euadere quod in tentorium principis irruiſſet, ad contubernales ſuos venit, eosq; ad durum principem interimendum exhortatus eſt: qui ſubito plures armatiq; ingreſſi, inermes & obſiſtentes contruncauerunt, ipſumque pluribus ictibus confoderunt. Aliqui dicunt, omnino nihil dictum, ſed tantum a militibus clamatum, *Exi, recede*: atq; ita obtruncatum iuuenem optimum. Sed omnis apparatus militaris, qui poſtea eſt ductus in Germaniam a Maximino, Alexandri fuit, & potentiſſimus quidẽ per Armenios & Oſdroenos & Parthos, & omnis generis * hominum. Contempſiſſe Alexandrum mortem, cum ferocitas mentis, qua militem ſemper attriuit, tum etiam illa declarant. Thraſybulus mathematicus illi amiciſſimus fuit: qui quum ei dixiſſet, neceſſitatem eſſe vt gladio barbarico periret, primo lætatus eſt quod ſibi mortem bellicam & imperatoriam crederet imminere: deinde diſputauit oſtenditq;, optimos quosq; violenta morte conſumptos; quum diceret ipſum Alexandrum, cuius nomen teneret, Pompeium, Cæſarem, Demoſthenem, Tullium, & ceteros inſignes viros, non quieta morte oppetiſſe. Tantumq; animi habuit vt putaret ſe diis comparandum ſi in bello periret: ſed res eum fefellit. Nam & gladio barbarico, & ſcurræ barbari manu, verum non in bello, ſed belli tempore periit. Mortem eius milites, & qui exauctorati ab eo quondam fuerant, grauiſſime tulerunt, atque auctores cædis trucidarunt. Populus vero Romanus, ſenatusque omnis, cum prouincialibus cunctis, neq; triſtius vmquam neque aſperius acceperunt; ſimul quod ſucceſſoris aſperitas atque ruſticitas Maximini, vtpote hominis militaris, cui cum filio poſt eum imperium delatum eſt, grauiorem fati neceſſitatem videbatur oſtendere. Senatus eum in deos retulit. Cenotaphium in Gallia, Romæ ſepulcrum ampliſſimum meruit. Dati ſunt & ſodales, qui *Alexandrini* appellati ſunt: addita & feſtiuitas matris nomine, atque ipſius, quæ hodieque Romæ religioſiſſime celebratur natali eius die. Cauſſa occidendi eius ab aliis hæc fuiſſe perhibetur, quod mater eius relicto bello Germanico, orientem ad iactantiam ſui vellet redire, atque ob hoc eſſet iratus exercitus. Sed hæc ab amatoribus Maximini ficta ſunt, qui videri noluerunt Imperatorem optimum ab amico ſuo interfectum contra

iura

iura humana atque diuina. Hactenus imperium P. R. eum principem habuit qui diutius imperaret; poſt eum certatim irruentibus, & aliis ſemeſtribus, aliis annuis, plerisq; per biennium, ad ſummum per triennium imperantibus, vſq; ad eos principes qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico, & deinceps. de quibus ſi vita ſuppeditauerit, ea quæ comperta fuerint, publicabimus. Reprehenſa ſunt in Alexandro hæc; Quod Syrus eſſe nolebat; quod aurum amabat; quod ſuſpicioſiſſimus erat; quod vectigalia multa inueniebat; quod ſe Magnum Alexandrum videri volebat; quod nimis ſeuerus in milites erat; quod curas priuatas agebat: quæ omnia in republ. inſtituerat. Scio ſane pleroſque negare hunc a ſenatu Cæſarem appellatum eſſe, ſed a militibus: qui verum prorſus ignorant: dicere præterea, non hunc fuiſſe conſobrinum Heliogabali: qui, vt nos ſequantur, hiſtoricos eius temporis legant, & maxime Acholium, qui & itinera huius principis ſcripſit. Soles quærere Conſtantine maxime, quid ſit quod hominem Syrum & alienigenã talem principem fecerit; quum tot Romani generis, tot aliarum prouinciarum reperiantur improbi, impuri, crudeles, abiecti, iniuſti, libidinoſi. Iam primum poſſum de bonorum virorum reſpondere ſententia, potuiſſe natura, quæ vbique vna mater eſt, bonum principem naſci: deinde timore, quod peſſimus eſſet occiſus, hunc optimũ factum: ſed quia verum eſt ſuggerendum, clementiæ ac pietati tuæ lecta reſerabo. Notum eſt illud pietati tuæ quod in Mario Maximo legiſti, meliorem eſſe remp. & prope tutiorẽ, in qua princeps malus eſt, ea in qua ſunt amici principis mali: ſiquidẽ vnus malus poteſt a plurimis bonis corrigi, multi autẽ mali, nõ poſſunt ab vno, quãuis bono, vlla ratione ſuperari. Et id quidẽ ab homulo ipſi Traiano dictũ eſt, quum ille diceret Domitianum peſſimũ fuiſſe, amicos autem bonos habuiſſe; atq; *adeo illum magis odio fuiſſe, qui remp. peioris vitæ hominibus cõmendauerat; quia melius eſt vnum malum pati quam multos. Et vt ad rem redeam, Alexander quidem & ipſe optimus fuit: nam hoc nemo vult niſi bonus: & optimæ matris conſiliis vſus eſt: ac tamen amicos ſanctos & venerabiles habuit, non malitioſos, non furaces, non factioſos, non callidos, non ad malum conſentientes, non bonorum inimicos, non libidinoſos, non crudeles, non circũuentores ſui, non irriſores, nõ qui illum quaſi fatuum circumducerent: ſed ſanctos, venerabiles, *continentes, religioſos, amantes principis ſui, & qui de illo nec ipſi riderent, nec riſui eſſe vellent: qui nihil venderent, nihil mentirentur, nihil fingerent; numquam deciperent exiſtimationem principis ſui, ſed amarent.*Huc accedit quod eunuchos nec in conſiliis nec in miniſteriis habuit, qui ſoli principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Perſarum volunt viuere; qui a populo etiam amiciſſimum principem ſemouent; qui internuntii ſunt, aliud quam reſpondetur ſæpe referentes, claudentes principem ſuum, & agentes ante omnia, ne quid ſciat. Qui quum empti ſint & praui fuerint, quid tamdẽ poſſunt boni ſapere? Erat denique eius ipſius ſententia; *Ego de præfectorum & conſulum & ſenatorum capitibus mancipia ære empta iudicare non patiar.* Scio, Imperator Conſtantine, quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem qui talibus ſeruit; ſed ſalua republ. poſteaquam intellexiſti quid mali clades iſtæ habeant, & quemadmodum principes circumueniant: & tu eos eo loci habes, vt nec chlamyde vti iuſſeris, ſed neceſſitatibus domeſticis delegaris. Iam illud inſigne, quod ſolum intra palatium, præter præfectum, & Vlpianum quidem, neminem vidit: nec dedit alicui facultatẽ vel fumorum vendendorum de ſe, vel ſibi de aliis male loquendi; maxime occiſo Thurino, qui illum quaſi fatuum & vecordem ſæpe vendiderat. His acceſſit, quod amicos & parentes Alexander, ſi malos reperit, aut puniuit, aut, ſi vetus vel amicitia vel neceſſitudo non ſiuit puniri, dimiſit a ſe; dicens, *His carior eſt mihi tota reſpubl.* Et vt ſcias qui viri in eius conſilio fuerint, Fabius Sabinus, Sabini inſignis viri filius, Cato temporis ſui Domitius Vlpianus iuris peritiſſimus, Ælius Gordianus Gordiani Imperatoris pater, & ipſe re vera vir inſignis: Iulius Paulus iuris peritiſſimus, Claudius Venatus orator ampliſſimus: Pomponius legũ peritiſſimus, Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Marcianus, Calliſtratus, Hermogenes, Venuleius, Tryphonius, Metianus, Celſus, Proculus, Modeſtinus: hi omnes iuris profeſſores, diſcipuli fuere ſplendidiſſimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares & ſocii, vt ſcribit A-

cholius & Marius Maximus; Catilius Seuerus cognatus eius, vir omnium doctiſſimus; Ælius Serenianus omnium vir ſanctiſſimus; * Quintilius Marcellus, quo meliorem ne hiſtoriæ quidem continent. His tot atque aliis talibus viris, quid mali potuit cogitari vel fieri, quum ad bonum conſentirent? Et eos quidem malorum cohors depulerat, qui circumuenerant Alexandrum primis diebus: ſed prudentia iuuenis his malis occiſis atque depulſis, amicitia iſta ſancta conualuit. Hi ſunt qui bonum principem ſuum fecerunt: & item amici mali, qui Romanos peſſimos etiam poſteris tradiderunt ſuis vitiis laborantes.

IVLII CAPITOLINI,
MAXIMINI DVO,
AD CONSTANTINVM AVG.

NE faſtidioſum eſſet clementiæ tuæ, Conſtantine maxime, ſingulos quoſque principes, vel principum liberos, per libros ſingulos legere, adhibui moderationem qua in vnum volumen duos Maximinos, patrem filiumque, congererem. Seruaui deinceps ordinē quem pietas tua etiam a Tatio Cyrillo clariſſimo viro, qui Græca in Latinum vertit, ſeruari voluit: quod quidem non in vno tantum libro, ſed etiam in plurimis deinceps reſeruabo; exceptis magnis Imperatoribus; quorum res geſtæ plures atque clariores, longiorem deſiderant textum. MAXIMINVS ſenior, ſub Alexandro Imperatore enituit: militare autem ſub Seuero cœpit. Hic de vico * Thraciæ vicino, barbaro etiam patre & matre genitus, quorum alter e Gotthia, alter ex Alanis, genitus eſſe perhibetur. Et patri quidem nomen * Micca, matri Ababa fuiſſe dicitur. Sed hæc nomina Maximinus primis temporibus ipſe prodidit; poſtea vero vbi ad imperium venit, occuli præcepit; ne vtroq; parente barbaro genitus Imperator eſſe videretur. Et in prima quidem pueritia fuit paſtor, nonnumquam procer, qui latronibus inſidiaretur, & ſuos ab incurſionibus vindicaret. Prima ſtipendia, equeſtria huic fuere. Erat enim magnitudine corporis conſpicuus, virtute inter omnes milites clarus, forma virili decorus: ferus moribus, aſper, ſuperbus, contemptor: ſæpe tamen iuſtus. Innoteſcendi ſub Seuero Imperatore prima hæc fuit cauſſa. Natali Getæ filii minoris, Seuerus militares dabat ludos, propoſitis præmiis argenteis, id eſt armillis, torquibus & baltheolis. Hic adoleſcens & ſemibarbarus, & vix adhuc Latina lingua, prope * Threciſca, Imperatorem publice petiit vt ſibi daret licentiam contendendi cum iis qui iam non mediocri loco militarent. Magnitudinem corporis Seuerus miratus, primum eum cum lixis compoſuit, ſed fortiſſimis quibusque; ne diſciplinam militarem corrumperet. Tunc Maximinus XVI lixas vno ſudore deuicit, XVI acceptis præmiis minuſculis, non militaribus; iuſſusque militare. Tertia forte die quum proceſſiſſet Seuerus ad campum, in turba exſultantem more barbarico Maximinum vidit; iuſſitque ſtatim tribuno vt eum coerceret, ac Romana diſciplina imbueret. Tunc ille, vbi de ſe intellexit Imperatorem loquutum, ſuſpicatus barbarus & notum ſe eſſe principi, & inter multos conſpicuum, ad pedes Imperatoris equitantis acceſſit. Tum volens Seuerus explorare quantus in currendo eſſet, equum admiſit multis circuitionibus: & quum Imperator laboraſſet, neque ille accurrendo per multa ſpatia deſiſſet, ait ei, *Quid vis Threciſce? numquid delectat luctari poſt curſum?* Tum, *Quantum libet*, inquit, *Imperator.* Poſt hoc ex equo Seuerus deſcendit, & recentiſſimos quosq; ac fortiſſimos milites ei comparari iuſſit. Tum ille more ſolito VII fortiſſimos vno ſudore vicit; ſoluſq; omnium a Seuero poſt argentea præmia torque aureo donatus eſt, iuſſusq; inter ſtipatores corporis ſui ſemper in aula conſiſtere. Hinc igitur factus conſpicuus, inter milites clarus, amari a tribunis, a commilitonibus ſuſpici, impetrare ab Imperatore quod vellet; locis etiam militiæ a Seuero adiutus quum eſſet adoleſcens, longitudine autem corporis & vaſtitate, & forma, atque oculorum magnitudine

& candore

& candore[inter]omnes excelleret. Bibiſſe autem illum ſæpe in die vini Capitolinam amphoram conſtat: comediſſe & XL libras carnis; vt autem Cordus dicit, etiam LX. Quod ſatis conſtat, oleribus ſemper abſtinuit, a frigidis prope ſemper; niſi quum illi potandi neceſſitas eſſet. Sudores ſępe ſuos excipiebat, & in calices vel in vaſculum mittebat; ita vt duos vel tres ſextarios ſui ſudoris oſtenderet. Hic diu ſub Antonino Caracallo ordines duxit; centuriatus & ceteras militares dignitates ſæpe tractauit. Sub Macrino (quod eum qui Imperatoris ſui filium occiderat, vehementer odiſſet) a militia deſiit; & in Thracia in vico vbi genitus fuerat, poſſeſſiones comparauit; ac ſemper cum Gotthis commercia exercuit. Amatus eſt autem vnice a Getis, quaſi eorum ciuis. Alani, quicumq; ad ripam venerunt, amicum * cum donis viciſſim recurrentibus approbabant. Sed occiſo Macrino cum filio ſuo, vbi Heliogabalū quaſi Antonini filium Imperatorem comperit, iam maturæ ætatis ad eum venit; petiitq; vt quod auus eius Seuerus iudicii circa ſe habuerat, & ipſe haberet. Sed apud impurum hominem valere nihil potuit. Nam dicitur cum eo iocatus eſſe Heliogabalus turpiſſime; dicens, *Maximine, XVI & XX & XXX milites diceris aliquando laſſaſſe; potes tricies cum muliere perficere?* Tum ille vbi vidit infamem principem ſic exorſum, a militia diſceſſit; & tamen retentus eſt per amicos Heliogabali; ne hoc quoq; illius famæ accederet quod virum temporis ſui fortiſſimum, & quem alii *Herculem*, alii *Achillem*, alii *Aiacem* vocabant, a ſuo exercitu dimoueret. Fuit igitur Maximinus ſub homine impuriſſimo tantum honore præditus tribunatus: ſed numquam ad manū eius acceſſit, numquā illum ſalutauit: per totum triennium huc atq; illuc diſcurrens, modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus eſt. Occiſo Heliogabalo, vbi Maximinus comperit Alexandrū principem nominatum, Romam contēdit. quem Alexander miro cum gaudio, mira cum gratulatione ſuſcepit, vt in ſenatu verba faceret talia; *Maximinus P. C. tribunus, cui ego latum clauū addidi, ad me cōfugit; qui ſub impura illa bellua militare non potuit; qui apud diuum parentem meum Seuerum tantus fuit quantum illum fama * comperitis.* Statim denique illum tribunum legionis quartæ ex tironibus, quam ipſe compoſuerat, dedit, & eum in hæc verba prouexit; *Veteres milites tibi Maximine mi cariſſime atque amantiſſime, idcirco non credidi, quod veritus ſum ne vitia eorū ſub aliis inoleſcentia emēdare non poſſes. Habes tirones ad tuos mores, ad tuā virtutē, ad tuum laborē: eos fac militiā addiſcere; vt mihi multos Maximinos reip. optabiles ſolus efficias.* Accepta igitur legione, ſtatim eam exercere cœpit. Quinta quaque die iubebat milites decurrere [in ſe] ſimulacra bellorum agere: gladios, loricas, galeas, ſcuta, tunicas, & omnia arma illorum quotidie circumſpicere: calciamenta quinetiam ipſa proſpiciebat: prorſus vt ſe parem militibus præberet. Sed quum eum quidam tribuni reprehenderent, dicentes, *Quid tantum laboras, quum eius loci iam ſis, vt ducatum poſſis accipere?* dixiſſe fertur, *Ego vero quo maior fuero, tanto plus laborabo.* Exercebat cum militibus ipſe * luctam, quinos, ſenos, & ſeptenos iam grandæuus ad terram proſternens. Denique inuidentibus cunctis, quum quidam tribunus ſuperbior, magni corporis, virtutis notæ, atque ideo ferocior ei dixiſſet, *Non magnam rem facis ſi tribunus tuos milites vincis*: ille ait, *Viſne congrediamur?* quumque aduerſarius annuiſſet, venientem contra ſe palma in pectus percuſſum, ſupinum reiecit; & continuo dixit, *Date alium, ſed tribunum.* Erat præterea (vt refert Cordus) magnitudine tanta, vt octo pedes digito videretur egreſſus: pollice ita vaſto vt vxoris * dextrocherio vteretur pro annulo. Iam illa prope in vulgi ore ſunt poſita, quod hamaxas manibus attraheret, rhedam onuſtam ſolus moueret: equo ſi pugnum dediſſet, dentes ſolueret; ſi calcem, crura frangeret: lapides tophicios friaret, arbores teneriores ſcinderet. Alii denique eum *Crotoniatem Milonem*, alii *Herculem*, *Antæum* alii vocant. His rebus conſpicuum virum Alexander, magnorum meritorum iudex, in ſuam perniciem omni exercitui præfecit gaudentibus cunctis vbique tribunis, ducibus, & militibus. Denique totum eius exercitum, qui ſub Heliogabalo magna ex parte torpuerat, ad ſuam militarem diſciplinam retraxit. Quod Alexandro, vt diximus, optimo quidem Imperatori, ſed tamen cuius ætas ab initio contemni potuerit, grauiſſimum fuit. Nam quum in Gallia eſſet, & non longe ab vrbe quadam caſtra poſuiſſet, ſubito immiſſis militibus,

vt quidam dicunt, ab ipso; vt alii, a tribunis barbaris, Alexander ad matrem fugiens interemptus est, Maximino iam Imperatore appellato. Et caussam quidem Alexandri interimendi alii aliam fuisse dicunt. Quidam enim Mammæam dicunt auctorem fuisse vt filius deserto bello Germanico, orientem peteret; atq; ideo milites in seditionem prorupisse: quidã, quod ille nimis seuerus esset, & voluisset ita in Gallia legiones exauctorare, vt exauctorauerat in oriẽte. Sed occiso Alexandro, Maximinus *primum e corpore militari, & nondum senator, sine decreto senatus, Augustus ab exercitu appellatus est, filio sibimet in participatum dato: de quo pauca, quæ nobis sunt cognita, mox dicemus. Maximinus autem ea fuit semper astutia, vt milites non solum virtute regeret, sed etiam præmiis & lucris sui amantissimos redderet. Numquam annonam cuiuspiam tulit: numquam fuit *qui in exercitu faber, aut alterius rei (vt plerique sunt) artifex esset: solis venationibus legiones frequenter *exercebat. Sed inter has virtutes tam crudelis fuit vt illum alii *Cyclopem*, alii *Busiridem*, alii* *Scironem*, nonnulli *Phalarim*, multi *Typhonem*, vel *Gygem* vocarent. Senatus eum tantum timuit, vt vota in templis publice priuatimq; mulieres etiam cum suis liberis facerẽt, ne ille vmquam vrbem Romam videret. Audiebat enim alios in crucem sublatos, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos; atq; omnia hæc sine delectu dignitatis, quum videretur disciplinam velle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiam corrigere voluit: quod non conuenit principi qui velit diligi. Erat enim ei persuasum, *nisi crudelitate imperium non teneri.* Simul & verebatur ne propter humilitatẽ generis barbarica nouitate contemneretur. Meminerat præterea se Romæ etiam a seruis nobilium contemptum esse: ita vt ne a procuratoribus quidem eorum videretur. Et vt se habent stultæ opiniones, tales eos contra sperabat futuros, quum iam imperator esset. *Tantum valet conscientia degeneris animi.* Nam ignobilitatis tegendæ caussa, omnes conscios generis sui interemit; nonnullos etiam amicos, qui ei sæpe misericordiæ ac pietatis caussa pleraq; donauerant. Neque enim fuit crudelius animal in terris; omnia sic in viribus suis ponens quasi non posset occidi. Denique quum immortalem se prope crederet ob magnitudinem corporis sui virtutisque, *mimus quidam in theatro præsente illo dicitur versus Græcos dixisse, quorum hæc erat Latina sententia; *Et qui ab vno non potest occidi, a multis occiditur. Elephas grandis est, & occiditur: Leo fortis est, & occiditur: Tigris fortis est, & occiditur: Caue multos, si singulos non times.* Et hæc Imperatore ipso præsente iam dicta sunt. Sed quum Maximinus interrogaret amicos quid mimus [scurra] dixisset, dictum est ei quod antiquos versus cantaret contra homines asperos scriptos; & ille, vt erat Thrax & barbarus, credidit. Nobilem circa se neminem passus est: prorsus vt Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. Præterea omnes Alexandri ministros variis modis interemit. Dispositionibus eius inuidit. Et dum suspectos habet amicos ac ministros eius, crudelior factus est. Quum esset ita moratus, vt ferarum more viueret, tristior & immanior factus est factione Magni cuiusdam consularis viri contra se parata: qui cum multis militibus & centurionibus ad eum confodiendũ consilium inierat, quum in se imperium transferre cuperet. Et genus factionis fuit tale. Quũ ponte iuncto in Germanos transire Maximinus vellet, placuerat, vt *contrarii cum eo transirent, pons postea solueretur, ille in barbarico solo circumuentus occideretur, imperiũ Magnus arriperet. Nam omnia cœperat agere, & quidẽ fortissime, statim vt factus Imperator; peritus vtpote rei militaris; volens existimationem de se habitam tenere, & ante omnes Alexandri gloriam quẽ ipse occiderat, vincere. Quare Imperator etiam in exercitio quotidie milites detinebat. Eratq; in armis ipse magnus exercitio, & corpore multa semper ostendens. Et istam quidem factionem Maximinus ipse finxisse perhibetur; vt materiã crudelitatis augeret. Deniq; sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, omniũ bona sustulit: & plus IIII milibus hominum occisis, se satiare non potuit. Fuit etiam sub eodem factio, desciscentibus sagittariis *Osdroenis ab eodem ob amorem Alexandri & desideriũ; quem a Maximino apud eos occisum esse constabat, nec aliud persuaderi potuerat. Denique etiam ipsi *Titum [vnum] ex suis sibi ducem atque Imperatorem fecerunt, quem Maximinus priuatum iam dimiserat: quem quidem & purpura

pura

pura circumdederunt, regioque apparatu ornarunt, & quasi sui milites obsepserunt; & inuitum quidem. Sed hic Titus, dormiens domi suæ, ab vno ex amicis suis interfectus est, qui sibi doluit illum esse præpositum, Macedonio nomine; qui eum Maximino prodidit, quique caput eius ad Imperatorem detulit. Sed Maximinus primo ei gratias egit; postea tamen vt proditorem odio habuit, & occidit. His rebus in dies immanior fiebat, ferarum more quæ vulneratæ magis exulcerantur. Post hæc transiit in Germaniam cum omni exercitu, & Mauris, & Osdroenis, & Parthis, & omnibus quos secum Alexander ducebat ad bellum. Et ob hoc maxime orientalia secum trahebat auxilia, quod nulli magis contra Germanos quam expediti sagittarii valent. Mirandum autem apparatum belli Alexander habuit; cui Maximinus multa dicitur addidisse. Ingressus igitur Germaniam Transrhenanam, per ccc vel cccc milia barbarici soli vicos incendit, greges abegit, prædas sustulit: barbarorum plurimos interemit, militẽ diuitẽ reduxit: cepit innumeros. & nisi Germani per amnes & paludes & syluas confugissent, omnem Germaniam in Romanam dicionem redegisset. Ipse præterea manu sua multa faciebat; quum etiam paludẽ ingressus, circumuentus * esset a Germanis, nisi eum equo inhærentem sui liberassent. Habuit enim hoc barbaricæ temeritatis, vt putaret Imperatorem manu etiam sua semper vti debere. Denique quasi nauale quoddam prœlium in palude fecit, plurimosque illic interemit. Victa igitur Germania, litteras Romam ad senatum & ad populum misit, se dictante conscriptas: quarum sententia hęc fuit: *Non possumus tantum P. C. loqui quantũ fecimus. Per* cccc *milia Germanorũ vicos incendimus, greges abduximus, captiuos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnauimus. Peruenissemus ad syluas, nisi altitudo paludũ nos transire non permisisset.* Ælius Cordus dicit, hanc omnino ipsius orationẽ fuisse: quod credibile est. Quid n. in hac est quod non posset barbarus miles? qui pari sententia, & ad populũ scripsit; sed maiori reuerentia, idcirco ꝙ senatũ oderat, a quo se contemni multũ credebat. Iussit præterea tabulas pingi ita vt erat bellũ ipsum gestum, & ante curiã proponi; vt facta eius pictura loqueretur: quas quidẽ tabulas post mortem eius senatus & deponi iussit & exuri. Fuerũt & alia sub eo bella plurima, ex quibus semper primus victor reuertit, & cum ingentibus spoliis atque captiuis. Extat oratio eiusdẽ missa ad senatum; cuius hoc exemplum est: *Breui tempore P. C. tot bella gessi quot nemo veterum: tantum prædæ in Romanum solum attuli, quantum sperari non potuit: tantum captiuorum adduxi, vt vix sola Romana sufficiant.* Reliqua orationis verba non sunt ad rem necessaria. * Pacata Germania Sirmium venit, Sarmatis inferre bellum parans, atque animo habens [&] concupiens vsque ad oceanum septemtrionales partes in Romanam dicionem redigere: quod fecisset si vixisset; vt Herodianus dicit Græcus scriptor, qui ei (quantum videmus) in odium Alexandri plurimum fauit. Sed quum Romani eius crudelitatem ferre non possent, quod delatores euocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicumque in iudicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreret; deinde sine * delicto consulares viros & duces multos interimeret, alios * Scythicis vehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret quod ad crudelitatem videretur operari: contra eum defectionem pararunt. nec solum Romani; sed, quia & in milites sæuiebat, exercitus qui in Africa erat, subita & ingenti seditione Gordianum senem, virum grauissimum, qui erat proconsul, Imperatorem fecerunt: cuius factionis hic ordo fuit. Erat fisci procurator in Libya, qui omnes Maximini studio spoliauerat. hic per rusticanam plebem, deinde & quosdam milites, interemptus est per eos qui rationalẽ in honorem Maximini defendebant. Sed quum viderent auctores cædis eius acrioribus remediis sibi subueniendum esse, Gordianum proconsulem, virum (vt diximus) venerabilem, natu grandiorem, omni virtutũ genere florentem, ab Alexandro ex senatusconsulto in Africam missum, reclamantẽ & se terræ affligentem, opertum purpura imperare coegerunt, instantes cum gladiis & cum omni genere telorum. Et primo quidẽ inuitus Gordianus purpurã sumpserat: postea vero quum vidit neque filio, neque familiæ suæ tutum id esse, volens suscepit imperiũ, & appellatus ab omnibus Afris Augustus cum filio apud opidum

Tisdrum: inde Carthaginem venit cum pompa regali, & protectoribus & fascibus laureatis. vnde Romam ad senatum litteras misit; quæ occiso Valeriano duce militum prætorianorum, in odium Maximini gratanter acceptæ sunt. Appellati etiam Gordianus senex & Gordianus iuuenis a senatu Augusti. Interfecti deinde omnes delatores, omnes accusatores; omnes amici Maximini occisi sunt. Interfectus est Sabinus præfectus vrbis, percussus in populo. Vbi hæc gesta sunt, senatus magis timens Maximinum, aperte ac libere hostes appellat Maximinum & eius filium. Litteras deinde mittit ad omnes prouincias, vt communi saluti libertatiq; subueniant: quæ auditæ sunt ab omnibus. Denique vbique amici, & administratores, & duces, tribuni, & milites Maximini, interfecti sunt. Paucæ ciuitates fidem hosti publico seruauerunt: quæ proditis iis qui missi ad eos fuerant, ad Maximinum cito per indices detulerunt. Litterarum senatus exemplum hoc fuit: *Senatus populusque Romanus, per Gordianos principes ab illa tristissima bellua liberari cœptus, proconsulibus, præsidibus, legatis, ducibus, tribunis, magistratibus, ac singulis ciuitatibus, & municipiis, & oppidis, & vicis, & castellis salutem, quam nunc primum recipere cœpit, dicit. Diis fauentibus Gordianum proconsulem, virum sanctissimum & grauissimum senatorem, principem meruimus; Augustum appellauimus. nec solum illum, sed etiam in subsidium reip. filium eius Gordianum nobilem iuuenem. Vestrum est consentire ad salutem reipubl. obtinendam, & ad scelera* defendenda, & ad illam belluam Maximinum atq; illius amicos, vbicumque fuerint, persequendos. A nobis etiam Maximinus cum filio suo hostis est iudicatus.* Senatusconsulti autē hoc fuit exemplum. Quum ventum esset in ædem * Castorum, VI Cal. Iunias, acceptas litteras * Iunius Silanus consul ex Africa, Gordiani imperatoris patris patriæ proconsulis, recitauit; *Inuitum me P. C. iuuenes, quibus Africa tuenda commissa est, ad imperium vocarunt. Sed intuitu vestri, necessitatem libens sustineo. Vestrum est æstimare quid velitis. Nam ego vsque ad senatus iudicium incertus & varius fluctuabo.* Lectis litteris, statim senatus acclamauit, *Gordiane Auguste, dii te seruent. Felix imperes; tu nos liberasti: Saluus imperes; tu nos liberasti. per te salua respubl. omnes tibi gratias agimus.* Item COS. retulit; *P. C. De maximinis quid placet?* responsum est, *Hostes, hostes. Qui eos occiderit, præmium merebitur.* Item consul dixit; *De amicis Maximini quid videtur?* acclamatum est, *Hostes, hostes. Qui eos occiderit, præmium merebitur.* * Ita acclamatum est, *Inimicus senatus in crucem tollatur: Hostis senatus vbicumque feriatur: Inimici senatus viui exurantur. Gordiani Augusti, dii vos seruent. Ambo feliciter agatis; ambo feliciter imperetis. Nepoti Gordiani præturam decernimus; nepoti Gordiani consulatum spondemus. nepos Gordiani Cæsar appelletur: tertius Gordianus præturam accipiat.* Vbi hoc senatusconsultum Maximinus accepit, homo natura ferus, sic exarsit vt non hominem sed belluam putares. Iaciebat se in parietes, nonnumquam terræ se prosternebat. Exclamabat incondite; arripiebat gladium, quasi senatum posset occidere; conscindebat vestem regiam, alios verberibus afficiebat; &, nisi de medio recessisset, (vt quidam sunt auctores) oculos filio adolescentulo sustulisset. Caussa autem iracundiæ contra filium hæc fuit, quod eum Romam ire iusserat quum primum imperator factus est, & ille patris nimio amore neglexerat: putabat autem quod si ille Romæ fuisset, nihil ausurus esset senatus. Ardentem igitur Maximinum iracundia, amici intra cubiculum receperunt. Sed quum furorem suum tenere non posset, vt obliuionem cogitationis acciperet, vino se primo die obruisse dicitur eousque vt quid gestum esset ignoraret. Alia die admissis amicis, qui eum * audire non poterant, sed tacebant, & qui factum senatus tacite laudabant, consilium habuit quid facto opus esset: * e concilio ad concionem processit; in qua concione multa in Afros, multa in Gordianū, plura in senatum dixit, cohortatusque milites ad communes iniurias vindicandas. Concio denique omnis militaris fuit; cuius hoc exemplum est; *Commilitones, rem notam vobis proferimus. Afri fidem fregerunt. quid dicam fregerunt? nam quando tenuerunt? Gordianus senex debilis & morti vicinus, sumpsit imperium. Sanctissimi autem P. C. illi, qui & Romulum & Cæsarem occiderunt, me hostem iudicauerunt, quum pro his pugnarem & ipsis vincerem; nec solum me, sed etiam vos & omnes qui mecum sunt; quos & senatui acceptissimos, & * sibi aduersissimos esse credebant. Quare factum est (vt diximus) vt Gordianum adolescentulum principem peterent; qui statim factus est. Nec prius permissi sunt*

ſunt ad palatium ſtipati armatis ire, quam nepotem Gordiani Cæſaris nomine nuncuparent, & Gordianos patrem ac filium auguſtos vocarent. Ergò ſi viri eſtis, ſi vires habetis, eamus cõtra ſenatum & Afros: quorum omnium bona vos habebitis. Dato igitur ſtipendiò, & quidem ingenti, Romam verſus cum exercitu proficiſci cœpit. Sed Gordianus in Africa primum a Capeliano quodam agitari cœpit, cui Mauros regenti ſucceſſorem dederat. Contra quem filium iuuenem quum miſiſſet, acerrima pugna interfecto filio, ipſe laqueo vitam finiuit; ſciens & in Maximino multum eſſe roboris, & Afris nihil virium, multum quinimo perfidiæ. Tunc Capelianus victor, pro Maximino omnes Gordiani partium, motu partium in Africa interemit atque proſcripſit: nec cuiquam pepercit; prorſus vt ex animo Maximini videretur hæc facere. Ciuitates denique ſubuertit, fana diripuit, donaria militibus diuiſit, plebem & principes ciuitatum concidit. Ipſe præterea militum animos ſibi conciliabat, * proludens ad imperium ſi Maximinus periſſet. Hæc vbi Romam nuntiata ſunt, ſenatus Maximini & naturalem & iam neceſſariam crudelitatem timens, mortuis duobus Gordianis, Maximum Pupienum ex * præfecto vrbi, & qui plurimas dignitates præcipue geſſiſſet, ignobilem genere, ſed virtutibus clarum, & * Clodium Balbinum, moribus delicatiorem, Imperatores creauit. Quibus a populo Auguſtis appellatis, per milites & eumdem populum etiam paruulus nepos Gordiani Cæſar eſt dictus. Tribus igitur Imperatoribus contra Maximinum fulta reſp. eſt. Horum tamen Maximus vita ſeuerior, prudentia grauior, virtute conſtantior: denique ipſi contra Maximinũ & ſenatus & Balbinus bellum * tradiderunt. Profecto igitur ad bellum Maximo contra Maximinum, Balbinus Romæ bellis inteſtinis & domeſticis ſeditionibus vrgebatur, occiſis præcipue per populum Gallicano & Mæcenate: qui quidem populus a prætorianis laniatus eſt, quum Balbinus reſiſtere ſeditionibus non ſatis poſſet. Denique magna pars vrbis incenſa eſt. Et recreatus quidem Imperator fuerat Maximinus, audita morte Gordiani atque eius filii, Capeliani victoria: verum vbi & aliud ſenatusconſultum accepit, quo Maximus & Balbinus & Gordianus Imperatores appellati ſunt, intellexit ſenatus odia eſſe perpetua, & ſe vere hoſtem omnium iudicio haberi. Acrior denique Italiam ingreſſus eſt. Vbi quum compeiſſet Maximum contra ſe miſſum, vehementius ſæuiens, quadrato agmine * Hemonam venit. Sed prouincialium omnium conſilium hoc fuit vt ſublatis omnibus quæ victum præbere poſſent, intra ciuitates ſe reciperent, vt Maximinus cum exercitu fame vrgeretur. denique vbi primum caſtra in campo poſuit, neque quidquam commeatus reperiret, incenſus contra eum exercitus ſuus, quod fame in Italia laboraſſet, in qua poſt Alpes recreari ſe poſſe credebat, murmurare primũ cœpit, deinde etiam aliqua libere dicere. Hæc quum vellet vindicare, multum exarſit exercitus, & odium tacitum in tempus diſtulit; quod loco ſuo ſtatim prodidit. Plerique ſane dicunt, ipſam Hemonam vacuam & deſertam inuentã eſſe a Maximino, ſtulte lætante quod quaſi ciuitas tota ceſſiſſet. Poſt hoc Aquileiam venit; quæ contra eum armatis circã muros diſpoſitis, portas clauſit; nec oppugnatio defuit; * Menophilo & Criſpino conſularibus viris auctoribus. Quum igitur fruſtra obſideret Aquileiam Maximinus, legatos in eamdem vrbem miſit. Quibus populus pene conſenſerat; niſi Menophilus cum collega reſtitiſſet, dicens, etiam deum * Bellenum per aruſpices ſpopondiſſe Maximinum eſſe vincendum. Vnde etiam poſtea Maximini milites iactaſſe dicuntur, Apollinẽ contra ſe pugnaſſe, nec illam * Maximi Pupieni aut ſenatus, ſed deorum fuiſſe victoriã. Quod quidem idcirco ab his fictũ eſſe dicunt, quod erubeſcebãt armatos ſe pene ab inermibus victos. Ponte itaque cuppis facto, Maximinus fluuium tranſiuit, & de proximo Aquileiam obſidere cœpit. Ingens autem oppugnatio & diſcrimen tunc fuit, quum ſe ciues ſulfure & flammis, cæteriſque huiuſmodi propugnaculis, a militibus defenderent: quorũ alii nudabantur armis, aliorum veſtes incendebantur, aliorũ oculi exſtinguebantur, diruebantur etiam machinamenta. Inter hæc Maximinus cum filio ſuo adoleſcente, quem Cæſarem appellauerat, circumire muros quantũ a teli iactu ſatis tutus eſſe poſſet; nunc ſuis verbis milites, nunc opidanos rogare. verum nihil profecit. Nam multa & in eum crudelitatis cauſſa, & in filium qui ſpecioſiſſimus erat, probra congeſta ſunt. Quare Maximinus ſperans ſuorum

ignauia bellum trahi, duces ſuos interemit, eo tempore quo minime oportebat: vnde ſibi milites etiam iratiores reddidit. Huc accedebat quod * deficiebant commeatus, quia ſenatus, ad omnes prouincias & portuum cuſtodes litteras dederat, ne aliquid commeatuum in Maximini poteſtatem veniret. Miſerat præterea per omnes ciuitates prætorios & quæſtorios viros, qui vbique cuſtodias agerent, & omnia contra Maximinum defenderent. Effectum denique eſt vt obſeſſi anguſtias, obſidens ipſe, pateretur. Nuntiabatur inter hæc orbem terrarum conſenſiſſe in odium Maximini. Quare timentes milites, quorum affectus in Albano monte erant, medio forte die, quum a prœlio quieſceretur, & Maximinum & filium eius quieſcentes, in tentorio poſitos occiderunt, eorumque capita præfixa contis Aquileienſibus demõſtrauerunt. In oppido igitur vicino ſtatim Maximini ſtatuæ atque imagines depoſitæ ſunt, & eius præfectus præt. occiſus eſt cum amicis * clarioribus. Miſſa etiam Romam capita ſunt eorum. Hic finis Maximinorum fuit, dignus crudelitate patris, indignus bonitate filii. Quibus mortuis, ingens lætitia prouincialium, dolor grauiſſimus barbarorum. Sed milites interfectis publicis hoſtibus recepti ſunt ab oppidanis, rogantes: & primum ita vt ante imagines Maximi & Balbini & Gordiani adorarent, quum omnes dicerent priores Gordianos in deos relatos. Poſt hoc ingens ex Aquileia commeatus in caſtra quæ laborabant fame, traductus eſt; feſſiſque militibus alia die in concionem ventum eſt, & omnes in Maximi & Balbini verba iurarũt, Gordianos priores diuos appellantes. Dici vix poteſt quanta lætitia fuerit, quum Romam per Italiam caput Maximini ferretur, occurentibus cunctis ad gaudium publicum Et Maximus quidem, quem multi Pupienum putant, apud Rauennam bellum parabat per Germanorum auxilia: qui vbi comperit conſenſiſſe exercitum ſibi & collegis ſuis, occiſos autem eſſe Maximinos, ſtatim dimiſſis Germanorum auxiliis, quæ ſibi contra hoſtem parauerat, Romam laureatas litteras miſit; quæ in vrbe ingentem lætitiam fecerunt, ita vt omnes per aras, & templa, & ſacella, & loca religioſa, gratias agerent. Balbinus autem homo timidior natura, & qui quum Maximini nomen audiret, etiam tremeret, hecatomben fecit, iuſſitque per omnes ciuitates pari ſupplicari ſacrificio. Deinde Maximus Romam venit; ſenatumque ingreſſus, actis ſibi gratiis, concionem habuit: atque inde in Palatium cum Balbino & Gordiano victores ſe receperunt. Intereſt ſcire quale ſenatusconſultum fuerit, vel qui dies vrbis, quum eſt nuntiatus interemptus Maximinus. Iam primum is nuntius qui ex Aquileiẽſi vrbe Romam miſſus fuerat, tanto impetu, mutatis animalibus, cucurrit, vt quarta die Romam veniret, quum apud Rauennam Maximum reliquiſſet: & forte dies ludorum erat, quum ſubito ſedente Balbino & Gordiano theatrum nuntius ingreſſus eſt: atque antequam aliquid indicaretur, omnis populus exclamauit, *Maximinus occiſus eſt.* * ita & nuntius præuentus, & Imperatores qui aderant, gaudium publicum nutu & conſenſu indicauerunt. Soluto igitur ſpectaculo, omnes ſtatim ad ſuas religiones conuolarunt: atque inde ſenatus ad principem, populus ad concionem cucurrerunt. Senatusconſultum hoc fuit. Recitatis in ſenatu per Balbinum Auguſtum litteris acclamauit ſenatus; *Hoſtes populi Romani dii perſequuntur. Iupiter optime tibi gratias. Apollo venerabilis tibi gratias. Maxime Auguſte tibi gratias: Balbine Auguſte tibi gratias: Tibi gratias Gordiane Auguſte: Diuis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim eraſum, nunc animis eradendum. Hoſtis publici caput in profluentem abiiciatur, corpus eius nemo ſepeliat. Qui ſenatui mortem minatus eſt, qui ſenatui vincula minatus eſt, vt debebat, interemptus. Sanctiſſimi Imperatores gratias vobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, dii vos ſeruent. Victores hoſtiũ omnes deſideramus: præſentiam Maximi oẽs deſideramus. Balbine Auguſte, dii te ſeruent. Præſentem annum* coss. *vos ornetis: in locum Maximini Gordianus ſufficiatur.* Poſt rogatus ſententiã Cuſpidius Celerinus hæc verba habuit; *P. C. eraſo nomine Maximinorum, appellatisque diuis Gordianis, victoriæ cauſſa principibus noſtris Maximo, Balbino, & Gordiano, ſtatuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus, ſtatuas equeſtres decernimus, tropæa decernimus.* Poſt hæc miſſo ſenatu ſupplicationes per totam vrbem decretæ. victores principes in palatium ſe receperunt; de quorum vita in alio libro deinceps dicemus.

MAXIMINVS IVNIOR.

MAXIMINVS iunior, de cuius genere ſuperius dictum eſt, tantæ pulchritudinis fuit, vt paſſim amatus ſit a procacioribus fœminis. Nonnullæ etiam optauerunt de eo çoncipere. Proceritatis videbatur poſſe illius eſſe vt ad ſtaturam paternã perueniret. Siquidem anno viceſimo & primo periit, in ipſo flore iuuentutis; (vt aliqui autem dicunt, octauodecimo) litteris & Græcis & Latinis imbutus ad primam diſciplinam. Nam vſus eſt magiſtro Græco litteratore Fabilio; cuius epigrammata Græca multa exſtant, maxime in imaginibus ipſius pueri: qui verſus Græcos fecit ex illis Latinis Virgelii, quum ipſum puerum deſcriberet; *Qualis vbi oceani profuſus lucifer vnda Extulit os ſacrum cælo, tenebrasque reſoluit; Talis erat iuuenis primo ſub nomine clarus.* Grammatico Latino vſus eſt Philemone, iurisperito Modeſtino, oratore* Tatiano filio Tatiani ſenioris, qui prouinciarum libros pulcherrimos ſcripſit, & qui dictus eſt *ſimia temporis ſui*, quod cuncta imitatus eſſet. Habuit & Græcum rhetorem Eugamium, ſui temporis clarum. Deſponſata illi erat Iunia Fadilla, proneptis Antonini: quam poſtea accepit. * Toxotius eiusdem familiæ ſenator, qui periit poſt præturam; cuius etiam poemata exſtant. Manſerunt autem apud eam* arræ regiæ, quæ tales fuerunt; vt Iunius Cordus loquitur, ex iis qui harum rerum perſcrutatores fuiſſe dicuntur: * monoliũ de albis nouem, reticulum de praſinis vndecim, dextrocheriũ cum coſtula de hyacinthis quatuor; præter veſtes auratas, & omnes regias, cæteraq; inſignia ſponſaliorum. Adoleſcens aũt ipſe Maximinus ſuperbiæ fuit inſolentiſſimæ; ita vt etiã quum pater ſuus homo crudeliſſimus plerisque honoratis aſſurgeret, ille reſideret. Vitæ lætioris, vini parciſſimus, cibi auidus, maxime ſilueſtris; ita vt nonniſi* aprugnã, anates, grues, & omnia captiua ederet. Infamabant eum ob nimiam pulchritudinẽ amici Maximi, & Balbini, & Gordiani, & maxime ſenatores, qui ſpeciem illam vel diuinitus lapſam incorruptam eſſe* noluerunt. Deniq; illo tempore quo circum Aquileiã muros* circumiens cum patre deditionem vrbis petebat, nihil aliud ei quam ſpurcities obiecta eſt; quæ longe ab illius fuit vita. Veſtibus tam accuratus fuit, vt nulla mulier nitidior eſſet in* mundo: amicis paternis immane quantum obſequutus eſt, ſed vt donaret ac largiretur. Nã in ſalutationibus ſuperbiſſimus erat, & manum porrigebat, genua ſibi oſculari patiebatur, & nonnumquã etiam pedes: quod numquã paſſus eſt ſenior Maximinus, qui dicebat, *Dii prohibeant vt quisquam ingenuorum pedibus meis oſculũ figat.* Et quoniam ad Maximinos reuertimur, res iucundæ prætereundæ non ſunt. Nam quũ eſſet Maximinus pedũ, vt diximus, octo & prope ſemis, calciamentum eius, id eſt* campagum regium, quidam in luco qui eſt inter Aquileiam &* Arziam poſuerunt; quod conſtat pede maius fuiſſe hominis veſtigio atque menſura: vnde etiã vulgo tractum eſt, quũ de longis & ineptis hominibus diceretur, *Caliga Maximini.* Quod idcirco indidi, ne, qui Cordũ legeret, me prætermiſiſſe crederet aliquid quod ad rem pertineret. Sed redeam ad filiũ. De hoc adoleſcente Alexander Aurelius ad matrem ſuam ſcribit Mammæam, cupiens ei ſororem ſuam Theocliam dare; in hæc verba; * *Mi mater, ſi Maximinus ſenior, dux noſter, & quidem optimus, non aliquid in ſe barbarum contineret, iam ego Maximino iuniori Theocliam tuam dediſſem. Sed timeo ne ſoror mea Græcis munditiis erudita, barbarum ſocerum ferre non poſſit: quamuis ipſe adoleſcens & pulcher & ſcholaſticus, ad Græcas munditias eruditus eſſe videatur. Hæc quidem cogito; ſed te tamen conſulo, Maximinum Maximini filium generum velis, an Meſſallam ex familia nobili, oratorem potentiſſimum, eundemque doctiſſimum, & (niſi fallor) in rebus bellicis, ſi applicetur, fortem futurum.* Hæc Alexander de Maximino; de quo nos nihil amplius habemus quod diceremus. Sane ne quid prætermiſſum eſſe videatur, etiã epiſtolam indidi patris Maximini imperatoris iam facti, qui dicit idcirco ſe etiam filium ſuũ appellaſſe Imperatorem, vt videret vel in pictura, vel in veritate; qualis eſſet iunior Maximinus in purpura. Fuit autem talis epiſtola: *Ego cum propter affectum, quem pater filio debet, Maximinum meum, Imperatorẽ appellari permiſi; tũ etiam vt pop. Rom. & ſenatus ille antiquus iuraret ſe numquã pulchriorem Imperatorem habuiſſe.* Vſus eſt autem idem adoleſcens & aurea lorica, exemplo Ptolemæorum: vſus eſt argentea: vſus & clypeo gemmato inaurato, & haſta

inaurata. Fecit & ſpathas argenteas, fecit etiam aureas; & omnino quidquid eius pulchritudinem poſſet iuuare. Fecit & galeas gemmatas; fecit & * bucculas. Hæc ſunt quæ de puero ſciri & dici decuit. Reliqua qui volet noſſe de rebus veneriis & amatoriis, quibus eum Cordus aſpergit, eumdem legat. Nos enim hoc loco finem libri faciemus, ad alia, vt iubetur velut publico iure, properantes. Omina ſane imperii hæc fuerunt. Serpens dormienti caput circumdedit. Poſita ab eodem vitis intra annum ingentes vuas purpureas attulit; & miræ magnitudinis facta eſt. Scutum eius ſub ſole arſit: Lanceola ſic fiſſa eſt fulmine, vt tota etiam per ferrum ſcinderetur, & duas partes faceret: vnde dixerunt aruſpices, duos Imperatores non diuturnos ex vna domo, iiſdem nominibus futuros. Lorica patris eius non (vt ſolet) ferrugine, ſed tota purpureo colore infecta a plurimis viſa eſt. Filio autem hæc fuerunt. Quum grammatico daretur, * quædam parens ſua libros Homericos omnes purpureos dedit, aureis litteris ſcriptos. Ipſe puerulus quum ad cœnam ab Alexandro eſſet rogatus in patris honorem, quod ei deeſſet veſtis * cœnatoria, ipſius Alexandri accepit. Quum infans eſſet, ſubito per publicũ veniente vehiculo Antonini Caracalli, quod vacuum erat, conſcendit & ſedit; & vix ægreque a mulionibus carrucariis deturbatus eſt. Nec defuerunt qui cauendum infantem dicerent Caracallo. Tum ille dixit, *Longe eſt vt mihi ſuccedat iſte*. Erat enim illo tempore inter ignobiles, & nimis paruus. Mortis omina hæc fuerunt: Venienti contra Maximum & Balbinum Maximino cum filio, mulier quædam paſſis crinibus occurrit lugubri habitu, & exclamauit, *Maximini, Maximini, Maximini*: neque quidquam amplius dixit: & mortua eſt, videbatur enim dicere voluiſſe, *Succurrite*. Canes circum tentorium eius in ſecunda manſione vltra duodecim vlularunt, & animam quaſi flendo poſuerunt; ac prima luce mortui ſunt deprehenſi. Lupi vrbem quingenti ſimul ingreſſi ſunt in quam ſe Maximinus contulerat: plerique dicunt Hemonam, alii Archimeam; certe quæ deſerta a ciuibus venienti Maximino patuit. Longum eſt omnia perſequi: quæ qui ſcire deſiderat, is velim (vt ſæpe dixi) legat Cordum; qui hæc omnia vſque ad fabellam ſcripſit. Sepulcra eorum nulla exſtant: in profluentem enim cadauera eorũ miſſa ſunt, & capita eorum in campo Martio inſultante populo exuſta. Scribit AElius Sabinus, (quod prætermittendum non fuit) tantam pulchritudinem oris fuiſſe in filio, vt etiam caput eius mortui iam nigrum, iam ſordens, iam maceratum, defluente tabo, velut vmbra pulcherrima videretur. Denique quum caput Maximini pilo circumferretur, & ex hoc ingens gaudium eſſet, prope par mœror erat quod & filii caput pariter portaretur. Addit Dexippus, tantum odium fuiſſe Maximini, vt interfectis Gordianis, viginti viros ſenatus creauerit, quos opponeret Maximino: e quibus fuerunt Balbinus & Maximus, quos contra eum principes fecerunt. Idem addidit, in conſpectu Maximini iam deſerti a militibus, * Anolinum præfectum prætorio ipſius & filium eius occiſum. Nec deſunt hiſtorici qui dicant, ipſum Maximinũ, vbi deſertus eſt, & vbi filium interemptum ante oculos ſuos vidit, manu ſua ſe interfeciſſe, nequid ei muliebre contingeret. Prætereundum ne illud quidem eſt, quod tanta fide Aquileienſes contra Maximinum pro ſenatu fuerunt, vt funes de capillis mulierum facerent quũ deeſſent nerui ad ſagittas emittendas: quod aliquando Romæ dicitur factum. vnde in honorem matronarum templum *Veneri caluæ* ſenatus dicauit. Sane quod nullo in loco tacendum eſt, quum & Dexippus & Arrianus & multi alii Græci ſcripſerunt, Maximum & Balbinum Imperatores contra Maximinum factos; Maximum autem cum exercitu miſſum, & apud Rauennam bellum paraſſe, Aquileiam autem niſi victorem non vidiſſet: Latini ſcriptores non Maximum, ſed Pupienum contra Maximinum apud Aquileiam pugnaſſe dixerunt, eumdemque viciſſe. qui error vnde natus ſit, ſcire non poſſum: * niſi forte idem eſt Pupienus qui & Maximus. Quod ideo teſtatum * poſui, nequis me hoc neſciſſe crederet quod reuera magnum ſtuporem ac miraculum creat.

IVLII CAPITOLINI
GORDIANI TRES
AD CONSTANTINVM AVGVSTVM.

EVERAT quidem consiliũ, venerabilis Auguste, vt singulos quosque Imperatores exemplo multorum, libris singulis ad tuam clementiam destinarem. nam id multos fecisse vel ipse videram, vel lectione conceperam. sed improbũ visum est, vel pietatem tuam multitudine distinere librorũ, vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. Quare tres Gordianos hoc libro contexui; cõsulens & meo labori, & lectioni tuæ; ne cogereris plurimos codices voluendo, vnam tamen pene historiam lectitare. Sed ne ego qui longitudinem librorum fugi, multitudinemq; verborum, in eam incurrisse videar, quã me vrbane declinare confingo, iam rem aggrediar. GORDIANI non, vt quidam imperiti scriptores loquuntur, duo, sed tres fuerunt. idque docente Arriano scriptore Græcæ historiæ, docente itẽ Dexippo Græco auctore, potuerũt addiscere. qui etiã si breuiter, ad fidẽ tamẽ omnia persequuti sunt. Horũ *Gordianus senior*, id est primus, natus ex patre Metio Marullo, matre * Vlpia Gordiana, originem paternam ex Gracchorũ genere habuit, maternam ex Traiani Imperatoris: patre, auo, proauo, coss. socero, prosocero, & itẽ alio prosocero, & duobus absoceris coss. ipse cos. ditissimus ac potentissimus, Romæ Pompeianam domum possidens, in prouinciis tantum terrarum habens quantum nemo priuatus. Ipse ex consulatu, quem egerat cum Alexandro, ad proconsulatũ Africæ missus est ex senatusconsulto. Sed priusquam de imperio eius loquar, dicam pauca de moribus. Adolescens quum esset Gordianus, de quo sermo est, poemata scripsit, quæ omnia exstant, & cuncta illa quæ Cicero * ex Demetrio & Arato, & Alcyonas, & vxorium, & Nilum: quæ quidem ad hoc scripsit, vt Ciceronis poemata nimis antiqua viderentur. Scripsit præterea quemadmodum Virgilius Æneidos, Statius Achilleidos, & multi alii Iliados: ita etiam ille Antoniniados; hoc est Antoninum Pium, & Antoninũ Marcum; versibus disertissimiis, libris xxx, vitam illorũ, & bella, & publice priuatimque gesta perscribens. Et hæc quidẽ puerulus. Postea vero vbi adoleuit, in Athenæo controuersiis declamauit, audientibus etiam Imperatoribus suis. Quæsturam magnificentissime gessit ædilitatis suæ tempore. XII populo Rom. munera id est per singulos menses singula, de suo exhibuit, ita vt gladiatorum nonnumquam * quingena paria exhiberet, numquam minus centenis quinquagenis. Feras Libycas vna die centum exhibuit, vrsos vna die mille. Exstat silua eius memorabilis, quæ picta est in domo rostrata Cn. Pompeii, quæ ipsius & patris eius & proaui fuit; quam Philippi temporibus vester fiscus inuasit. In qua pictura etiam nunc continentur cerui palmati ducenti mixtis Britannis: equi feri xxx, oues feræ c, alces x, tauri * Cypriaci c, struthiones Mauri miniati CCC, onagri xxx, apri CL, ibices CC, damæ CC. Hæc autem omnia populo rapienda concessit die muneris quod sextum edebat. Præturam nobilem gessit: post iurisdictionem consulatum primum iniit cum Antonino Caracallo; secundum, cum Alexandro. Filios duos habuit; vnum, consularem, qui cum ipso Augustus appellatus est; qui iuxta Carthaginem in Africa bello absumptus est: & filiam Metiam Faustinam; quæ nupta est Iunio Balbo consulari viro. In * consulatibus clarior fuit sui temporis consulibus; ita vt ei Antoninus inuideret, modo prætextas eius, modo latum clauum, modo circenses vltra imperatorium mirans modum. Palmatam tunicam, & togam pictam, primus Romanorũ priuatus suam propriã habuit; quũ ante Imperatores etiã de Capitolio acciperent vel de palatio. Equos Siculos c, Cappadoces c, permittentibus Imperatoribus, factionibus diuisit. Et per hæc populo satis carus, qui semper talibus commouetur. Cordus dicit, in omnibus ciuitatibus Campaniæ, Etruriæ, Vmbriæ, Flaminiæ, Piceni, de proprio illum per quatriduum ludos scenicos & iuuenalia edidisse. Scripsit & laudes soluta oratione omniũ Antoninorũ qui ante eũ fuerunt. Tan

tum autem Antoninos dilexit, vt sibi quoq;, vt multi dicunt, *Antonini*; vt pleriq; autẽ asserunt *Antonii* nomen adscripserit. Iam illud satis constat quod filium Gordianum nomine Antonini & signo illustrauit, quũ apud præfectũ ærarii more Romano professus filium, publicis actis eius nomen insereret. Post consulatum proconsul Africæ factus est, adnitentibus cunctis qui Alexandri imperiũ etiam in Africa clarũ per proconsulis dignitatẽ haberi atq; esse voluerunt. Exstat epistola ipsius Alexandri, qua senatui gratias agit quod Gordianũ ad Africam procõsulem destinauerit; cuius hoc exemplum est: *Neque gratius mihi quidquã P. C. neque dulcius potuistis efficere, quam vt Antoninũ Gordianum proconsulem ad Africam mitteretis; virum nobilẽ & magnanimum, disertũ, iustũ, continentẽ, bonũ:* & reliqua. Ex quo apparet quantus vir eo tempore Gordianus fuerit. Amatus est ab Afris ita vt nemo antea proconsulum: ita vt eum alii Scipionem, Catonem alii; multi Mucium, ac Rutilium, aut Lælium dicerent. Exstat eorum acclamatio, quæ a Iunio in litteras relata est. Nam quum quadã die factum imperatorium * legeret, atque a proconsulibus Scipionibus cœpisset, acclamatum est; *Nouo Scipioni, vero Scipioni, Gordiano proconsuli.* Hæc & alia frequenter audiuit. Erat quidem longitudine Romana, canitie decora, & pompali vultu, ruber magis quam cãdidus, facie bene lata; oculis, ore, fronte, verendus: corporis qualitate subcrassulus. Moribus ita modestus, vt nihil possis dicere quod ille aut cupide, aut immodeste, aut nimie fecerit. Affectus suos vnice dilexit: filium & nepotem vltra morem, filiam & neptem religiose. Socero suo Annio Seuero tantum detulit, vt * in familia eius quasi filium migrasse se crederet, vt numquam cum eo * lauerit, numquã illo præsente sederit. Ante præturam cos. quum esset, aut in domo eius semper mansit; aut si in Pompeiana domo, ad illum vel mane vel sero processit. Vini parcus, cibi parcissimus, vestitu nitidus, lauandi cupidus; ita vt & quater & quinquies in die lauaret æstate, in hieme * bis. Somni plurimi; ita vt in tricliniis, si forte apud amicos ederet, etiam sine pudore dormiret: quod videbatur facere per naturam, non per ebrietatem atque luxuriã. Sed boni mores nihil ei profuerunt. Hic enim vita venerabilis, cum Platone semper, cum Aristotele, cum Tullio, cum Virgilio, ceterisque veteribus agens, alium quam merebatur exitum passus est. Nam quum temporibus Maximini hominis sæui atque truculenti, proconsul Africam regeret, eique legatus filius esset a senatu datus, quumque quidam rationalis acrius contra plurimos Afrorum sæuiret quã Maximinus ipse pateretur, proscribens plurimos, interficiens multos, & sibi vltra procurationẽ omnia vindicans; retunsus deinde a procõsule atque legato, quum nobilibus & consularibus viris ipse minaretur, quumque Afri tam insolentes iniurias ferre nequirent, primum ipsum rationalem adiunctis sibi plerisque militibus occiderunt. occiso deinde eo, quũ iam orbis terrarum odio contra Maximinum arderet, cœperunt cogitare quemadmodum inter Maximinos & rusticos vel Afros ortæ inimicitiæ placarentur. Tunc quidã Mauricius nomine, potens apud Afros decurio, iuxta Tysdrum nobilissima post hæc oratione apud plebem in agro suo velut concionabundus est loquutus; *Gratias habeo diis immortalibus, ciues, quod occasionem dederunt, & quidem necessariam, prouidendi nobis contra hominẽ furiosissimum Maximinũ. Nos enim qui procuratorem eius moribus & vita consimilẽ occidimus, nisi facto Imperatore salui esse non possumus. Quocirca, si placet, quoniam non longe est nobilissimus vir proconsul cum filio consulari legato, quorum vtrique mortem pestis illa est minata, sublata de vexillis purpura, Imperatores eos dicemus; adhibitisq; insignibus, Romano iure firmabimus.* Tunc acclamatum est; *AEquum est, iustum est: Gordiane Auguste, dii te seruent feliciter. Imperator es: cum filio imperes.* His actis, propere ventum est ad opidum Tysdrum; inuentusque senex venerabilis post iurisdictionem iacens in * lecto: qui circumfusus purpura, humi se abiecit; ac retractans, eleuatus est. Et quum aliud facere nihil posset, euitandi periculi gratia, quod a Maximini furoribus haud dubie imminebat, Imperatorem se appellari passus est. Erat autem iam octogenarius, & plurimis prouinciis (vt diximus) ante præfuerat: populo Rom. ita commendatus suis actibus erat, vt toto dignus videretur imperio. Alii quidem, occiso iuuene Gordiano, filio suo. quod Gordianus ante nescierat: sed vbi rem comperit, iam morti vicinus, & filio magis timens, maluit honestas causas habere moriendi, quam dedi vinculis & carce-

carceri Maximini. Appellato igitur Gordiano Imperatore, iuuenes qui auctores huius facinoris erant, ſtatuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraſerunt: ipſum etiam Gordianum *Africanum* appellauerunt. Addunt quidam, Africani cognomentum Gordiano idcirco inditum, non quod in Africa imperare cœpiſſet, ſed quod de Scipionum familia originem traheret. In plurimis autem libris inuenio & hunc Gordianum, & filium eius, pariter Imperatores appellatos, & *Antoninos* cognominatos: alii vero *Antonios*. Poſt hoc Carthaginem ventum cum pompa regali & faſcibus laureatis: filiusque legatus patris, exemplo Scipionum, (vt Dexippus Græcæ hiſtoriæ auctor eſt) * gladii poteſtate ſuccinctus eſt. Miſſa deinceps legatio Romam eſt cum litteris Gordianorum, hæc quæ geſta fuerant in Africa, indicans: quæ per Valerianum principem ſenatus, qui poſtea imperauit, gratanter accepta eſt. Miſſæ ſunt & ad amicos nobiles litteræ, vt homines potentes & rem probarent, & amiciores fierent ex amicis. Sed tanta gratulatione factos contra Maximinum imperatores ſenatus accepit, vt non ſolum geſta hæc probarent, ſed etiam XX viros eligerent, inter quos erat Maximus ſiue Pupienus, & Clodius Balbinus: qui ambo Imperatores ſunt creati, poſteaquam Gordiani duo in Africa interempti ſunt. Illos ſane XX, ſenatus ad hoc creauerat, vt diuideret his Italicas regiones contra Maximinum pro Gordianis tuendas. Tunc legationes a Maximino Romam venerunt, abolitionem præteritorum ſpondentes. Sed vicit Gordianorum legatio, quæ bona omnia pollicebatur, ita vt eidem crederetur: & ingens militibus ſtipendium, populo agri atque congiaria promiſſa. Vſqueadeo autem magis Gordianis quam Maximinis eſt creditum, vt Vitalianus quidam, qui prætorianis militibus præerat, per audaciſſimos quæſtorem & milites iuſſu ſenatus occideretur: quod ſe antea crudeliter egerat, & tunc eius magis immanitas timebatur, amica & familiaris moribus Maximini. de cuius morte hæc fabella fertur. Fictæ ſunt litteræ Maximini, ſignatæ quaſi eiusdem annulo, & miſſi cum quæſtore milites qui eas ferrent; addentes, quædam præter litteras ſecreto eſſe dicenda. Longam igitur porticum petierunt: & quum ille ea quæ ſibi erant ſecreto dicenda, perquireret, hortantibus vt prius ſignum inſpiceret epiſtolæ, dum conſiderat, interemptus eſt. Perſuaſum deinde eſt militibus, iuſſu Maximini Vitalianum interemptum: peractisque rebus, in caſtris Gordianorum & litteræ & vultus ſunt propoſiti. Intereſt vt ſenatusconſultum, quo Gordiani Imperatores appellati ſunt, & Maximinus hoſtis, litteris propagetur. Non legitimo ſed indicto ſenatus die, COS. iam domi conuentus, cum prætoribus, ædilibus, & tribunis plebis, venit in curiam. Præfectus vrbis, cui neſcio quid redoluerat, & qui publicas litteras non acceperat, a conuentu ſe abſtinuit. Sed profuit. nam COS. ante ſolitas acclamationes, priusquam aliquid in Maximinum feliciter diceretur, ait; *P.C. Gordiani duo, pater & filius, ambo * ex COSS. vnus veſter proconſul, alter veſter legatus, magno Afrorum conſilio Imperatores ſunt appellati. Gratias igitur agamus Tyſdritanæ iuuentuti, gratias Carthaginenſi populo ſemper deuoto; qui ab immani nos bellua, ab illa fera vindicauerũt. Quid timide auditis? quid circumſpicitis? quid cunctamini? hoc eſt quod ſemper optaſtis. Hoſtis eſt Maximinus: dii faciant vt eſſe iam deſinat, & Gordiani ſenis felicitatem atque prudentiam, iuuenis virtutem atque cõſtantiam læti experiamur.* Poſt hæc litteras legit Gordianorũ, ad ſenatũ & ad ſe miſſas. Tunc clamauit ſenatus; *Dii vobis gratias. Liberati ab hoſtibus ſumus, ſi penitus liberemur. Maximinũ hoſtem omnes iudicamus: Maximinũ cum filio diis inferis deuouemus. Gordianos Auguſtos appellamus: Gordianos principes agnoſcimus. Imperatores de ſenatu dii conſeruent: imperatores nobiles victores videamus: Imperatores noſtros Roma videat. Hoſtes publicos qui occiderit, præmium merebitur.* Dicit Iunius Cordus iſtud ſenatusconſultum fuiſſe tacitum: quod quale ſit, aut quare ſic appellatum, breui exponam. Omnino exemplum ſenatusconſulti taciti non aliud eſt hodie, quam quod veſtra clementia, conuocatis ad interiora maioribus, ea diſponit quæ non ſunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam ſoletis, ne quis ante rem completam quidquam vel audiat vel intelligat. Hunc autem [morem] apud veteres neceſſitates publicæ repererunt, vt ſi forte aliqua vis ab hoſtib. immineret, quæ vel cogeret humilia captare cõſilia, vel aliqua cõſtituere quę nõ prius oporteret dici quã effici, vel ſi nollẽt ad amicos aliqua p-

manare ſenatusconſultum tacitum fieret: ita vt non ſcribæ, non * ſerui publici, non cenſuales, illis actibus intereſſent; ſenatores exciperent, ſenatores omnium officia cenſualium ſcribarumq; complerent; nequid forte proderetur. Factum eſt ergo ſenatusconſultum tacitum, ne res ad Maximinum perueniret. Sed ſtatim * ille (vt ſe habent hominum mentes, eorum dumtaxat qui erubeſcunt per ſe ea non agnoſci quæ ſciunt, & qui humiles ſe putant ſi commiſſa non prodant) omnia comperit Maximinus, ita vt exemplum ſenatusconſulti taciti acciperet; quod numquã ante fuerat factitatũ. Exſtat denique eius epiſtola ad præf. vrbis talis; *Senatusconſultum tacitũ * veſtrorum illorum principum legi; quod præfectus vrbis factũ eſſe fortaſſe non noſti: nã nec interfuiſti. cuius exemplũ ad te miſi, vt ſcires quomodo Romanã remp. regeres.* Enarrari aũt non poteſt quæ commotio fuerit Maximini quũ audiuit contra ſe Africam deſciuiſſe. Nam ſenatus auctoritate percepta, incurrere in parietes, veſtem ſcindere, gladiũ arripere, quaſi oẽs poſſet occidere; prorſus furere videbatur. Præfectus vrbis acceptis litteris acrioribus, populũ & milites alloquutus eſt, dicẽs, Maximinũ iã occiſum. Ex quo maius fuit gaudiũ; ſtatimq; deiectæ ſunt ſtatuæ atq; imagines eius qui hoſtis fuerat iudicatus. Vſus eſt ſane ſenatus pendẽte bello poteſtate qua debuit. Nã delatores, calumniatores, procuratores, & oẽm illam * facẽ Maximinianæ tyrannidis, occidi ſenatus iuſſit. Atq; parum fuit quod ſenatus iudicauerat: illud populi iudiciũ fuit quod occiſi tracti ſunt, & in cloacam miſſi. Tunc & præfectus vrbi Sabinus, conſularis vir, fuſte percuſſus, occiſus, & in publico derelictus eſt. Hæc vbi cõperit Maximinus, ſtatim cohortatus eſt milites hoc genere concionis; *Sacrati cõmilitones, immo etiã mei * conſecranei, & quorum mecũ plerią; vere militatus, dũ nos in Germania Romanam defendimus maieſtatẽ, dum nos Illyricum a barbaris vindicamus, Afri fidẽ Punicã præſtiterunt. Nã duos nobis Gordianos, quorũ alter ſenio ita affectus eſt vt non poſſit aſſurgere; alter ita luxurie perditus, vt debilitatẽ habeat pro ſenectute; Imperatores fecerunt. Et nec hoc parum eſt; ſed factũ Afrorũ nobilis ille ſenatus agnouit; & pro quorũ liberis arma portamus, hi contra nos xx viros ſtatuerunt, & oẽs velut contra hoſtes ſententias protulerunt. Quinimmo agite vt viros decet. Properandũ eſt ad vrbem. Nã & xx viri cõſulares contra nos lecti ſunt: quibus reſiſtendum eſt, nobis fortiter agentibus, vobis feliciter dimicantibus.* Lentas militum mentes, & ſuorum minus alacres animos, hac concione Maximinus ſæpe cognouit. Deniq; ſtatim ad filiũ ſcripſit, qui longe poſt ſequebatur, vt accelerarct; nequid contra eum ſe abſente milites cogitarent. Litterarum exemplũ tale Iunius Cordus dicit: *Referet ad te ſtipator meus Tycannius, quæ geſta cognoui vel in Africa vel Romæ: referet quæ ſint militum mentes. Quæſo quantum potes, properes: nequid, vt ſolet, militaris turba plus faciat. Quid verear ex eo audies quem ad te miſi.* Dum hæc aguntur, in Africa contra duos Gordianos Capelianus quidam, Gordiano & in priuata vita ſemper aduerſus, & ab ipſo Imperatore iã, quũ Mauros Maximini iuſſu regeret, veteranus dimiſſus, cũ lectis Mauris & tumultuaria manu, accepto [a] Gordiano ſucceſſore, Carthaginẽ petiit, atq; oẽs fide Punica Carthaginenſium populos inclinauit. Gordianus tamen, fortunã belli experiri cupiens, filium ſuum iam natu grandiorem, XL & VI annos agentem, quẽ tunc legati loco (vt diximus) habuerat, contra Capelianũ & Maximinianos miſit; virũ de cuius moribus ſuo loco dicemus. Sed quũ in re militari & Capelianus eſſet audacior, & Gordianus iunior non tam expertus; quippe qui nobilitatis deliciis tardabatur; pugna cõmiſſa vincitur, & in eodẽ bello interficitur. Fertur aũt tanta multitudo Gordiani partiũ in bello cecidiſſe, vt quũ diu quæſitũ ſit corpus Gordiani iunioris, non potuerit inueniri. Fuit præterea ingens, quæ raro in Africa eſt, tempeſtas; quæ Gordiani exercitũ ante bellũ ita diſſipauit, vt minus idonei milites prœlio fierent, atq; ita facilis eſſet Capeliani victoria. Hæc vbi comperit ſenior Gordianus, modicas vires ſuas, Maximini magnas, inſtantem Capelianũ, raramq; Punicam fidẽ cõſiderans, & acri dolore percitus, vt vincula etiã hoſtiũ euitaret, laqueo vitã finiuit, & vitam cũ imperio reliquit. Hic exitus duorũ Gordianorũ fuit: quos ambo ſenatus Auguſtos appellauit, & poſtea inter diuos retulit. Imperauerũt anno vno, menſib. ſex.

GORDIANVS IVNIOR.

GORDIANVS IVNIOR hic, Gordiani ſenis proconſulis Africæ filius, qui cum patre & ab Afris & a ſenatu Auguſtus appellatus eſt, litteris & moribus clarus fuit prę-

ter no-

ter nobilitatem: quam, vt nonnulli, ab Antoninis; vt plurimi, ab Antoniis duxit. Siquidem argumento ad probandam generis qualitatem, alii hoc esse dixerunt, quod *Africanus* Gordianus senior appellatus est, cognomine Scipionum; quod domum Pompeianam in vrbe habuit, quod Antoninorum cognomine semper est nuncupatus, quod *Antoninum* filium suum ipse significari voluit in senatu: quæ singula videntur familias designare. Sed ego Iunium Cordum sequor; qui dicit ex omnibus his familiis Gordianorum coaluisse nobilitatem. Idem igitur natus patri primus ex Fabia Orestilla * Antonii pronepte: vnde Cæsarum quoque familiam contingere videbatur. Et primis diebus sui natalis *Antoninus* est appellatus: mox in senatu Antonini nomen est editum: vulgo deinde Gordianus haberi cœptus. In studiis grauissimæ opinionis fuit: forma conspicuus, memoriæ singularis, bonitatis insignis; adeo vt semper in scholis, si quis puerorum verberaretur, ille lacrymas non teneret. Sereno Sammonico, qui patri eius amicissimus, sibi autem præceptor fuit, nimis acceptus, & carus vsqueadeo, vt omnes libros Sereni Sammonici patris sui, qui censebantur ad LX & duo milia, Gordiano minori moriens ille relinqueret: quod eum ad cælum tulit. Siquidem tantæ bibliothecæ copia & splendore donatus, in famam hominum * litteratorũ decore peruenit. Quæsturã Heliogabalo auctore promeruit, idcirco quod luxurioso Imperatori lasciuia iuuenis, non tamen luxuriosa neque infamis, prædicata est. Præturam Alexandro auctore vrbanam tenuit: in qua * tantus iurisdictionis gratia fuit, vt statim consulatum quem pater sero acceperat, mereretur. Maximini, seu eiusdem Alexandri, temporibus, ad proconsulatum patris missus legatus, est obsequutus: atque illic ea quæ superius dicta sunt, contigerunt. Fuit vini cupidior, semper tamen vndecumq; conditi, nunc rosa, nunc mastiche, nunc absinthio, ceterisque rebus quibus gula maxime * delectaretur. Cibi parcus; ita vt intra punctum temporis vel prandium, si pranderet; vel cœnam finiret. Mulierũ cupidissimus: habuisse enim decretas sibi concubinas XX & II fertur. Ex quibus omnibus ternos & quaternos filios reliquit. Appellatusq; est *sui temporis Priamus*; quem vulgo iocantes, quod esset natúræ propensioris, *Priapum* non Priamum sæpe vocitarunt. Vixit in deliciis, in hortis, in balneis, in amœnissimis nemoribus. Nec pater aspernatus est; sæpissime dicens, illum quandoque in summa claritate cito esse moriturum. Nec tamen in vita sua fortunæ bonis vmquã degenerauit; semperq; inter illustrissimos fuit; nec ciuibus nec reip. ad consultationem defuit. Denique etiam senatus libentissime illũ Augustum appellauit, atq; in eo spem publicam posuit. Vestitu cultissimus, seruis & omnibus suis carus Cordus dixit vxorẽ eum numquã habere voluisse. Contra Dexippus putat eius filiũ esse GORDIANVM TERTIVM; qui post hoc cũ Balbino & Pupieno, siue Maximo, puerulus adeptus est imperiũ. Quum senior Gordianus mathematicum aliquando consuleret de genitura huius, respondisse ille dicitur, hunc & filium Imperatoris, & ipsum imperatorem futurum. Et quum senior Gordianus rideret, ostendisse constellationem mathematicum ferunt, & de libris veteribus * dictasse; ita vt probaret se vera dixisse, qui quidem & seni & iuueni, & diem & genus mortis, & loca quibus essent perituri, obstinata constantiæ veritate prædixit. Quæ omnia postea Gordianus senior in Africa iam Imperator, & quando nihil timebat, narrasse perhibetur: de morte quinetiam sua filiique, & de genere mortis dixisse. Cantabat præterea versus senex, quũ Gordianum filiũ vidisset, hos sæpissime; *Ostendent terris hunc tantũ fata, neque vltra Esse sinent. nimiũ vobis Romana propago Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.* Exstant dicta & soluta oratione & versibus Gordiani iunioris, quæ hodie ab eius affinibus frequentantur, non magna, non minima; sed media, & quæ appareant esse hominis ingeniosi, sed luxuriantis & suũ * deserentis ingeniũ. Pomorũ & olerũ auidissimus fuit; in reliquo ciborum genere parcissimus: adeo vt semper pomorũ aliquid recentiũ deuoraret: frigidorũ percupidus. Nec facile per æstatem nisi frigida, & quamplurimũ, bibit. Et erat corporis vasti: quare magis ad frigida vrgebatur. Hæc de Gordiano iuniore digna memoratu comperimus. non enim nos talia dicere voluimus quæ Iunius Cordus ridicule ac stulte composuit de voluptatibus domesticis ceterisque infimis rebus. quæ qui velit scire, ipsum legat Cordum; qui dicit & quos seruos habuerit vnusquisque

principum, & quos amicos, & quot pænulas quotue chlamydes: quorũ etiam sciẽtia nulli prodest. *Siquidem ea debent in historia poni ab historiographis, quæ aut fugienda sint, aut sequenda.* Sane quidem quod apud Vulcatiũ Terentianum, qui sui temporis scripsit historiã, videtur mirabile, inserendũ censui. Dicit enim Gordianũ seniorem Augusti vultum sic repræsentasse, vt & vocẽ & morem & staturã eiusdem ostentare videretur: filiũ vero, Pompeio simillimũ visum. quamuis Pompeius obesi corporis fuisse denegatur: nepotem aũt, cuius etiã nunc videmus imagines, Scipionis Asiatici [faciem] retulisse. quod pro sui admiratione tacendum esse non credidi.

GORDIANVS TERTIVS.

POST mortem duorum Gordianorum, senatus trepidus & Maximinum vehementius timens, ex viginti viris quos ad remp. tuendam delegerat, Pupienũ siue Maximum, & * Clodiũ Balbinum Augustos appellauit, ambos ex consulibus. Tunc populus & milites Gordianum paruulũ; annos agentẽ, vt pleriq; asserunt, vndecim; vt nonnulli, tredecim; vt Iunius Cordus dicit, sexdecim, (nam vigesimo & secundo anno eum perisse asserit) petiuerunt vt Cæsar appellaretur: raptusq; ad senatum, atque inde in concione positus, indumento imperatorio tectus, Cæsar est appellatus. Hic natus est, vt plures asserunt, ex filia Gordiani; vt vnus aut duo, (nam amplius inuenire non potui) ex filio qui in Africa periit. Cæsar factus, apud matrem educatus est. Et quum exstinctis Maximinis, Maximus etiam & Balbinus militari seditione interempti essent, qui biennio imperauerant, Gordianus adolescens, qui Cæsar eatenus fuerat, a militibus & populo & senatu & omnibus gentibus, ingenti amore, ingẽti studio & gratia, Augustus est appellatus. Amabatur autem merito aui & auunculi, siue patris: qui ambo pro senatu & pro populo Rom. contra Maximinum arma sumpserunt, & militari vel morte vel necessitate perierunt. Post hæc veterani ad curiam venerunt, vt discerent quid actum esset. Ex quibus duo ingressi Capitolium, quum illic senatus ageretur, ante ipsam aram, a Gallicano ex consulibus, & Mæcenate ex ducibus, interempti sunt: atq; bellum intestinum ortum est, quum essent armati etiam senatores; ignorantibus veteranis quod Gordianus adolescens solus teneret imperium. Dexippus quidem asseuerat, ex filio Gordiani tertiũ Gordianum esse natum: & posteaquã constitit apud veteranos quoq;, solum Gordianum imperare, inter populũ & milites ac veteranos pax roborata est: & hic finis belli intestini fuit, quũ esset delatus Gordiano puero consulatus. Sed indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit, quod eclipsis solis facta est, vt nox crederetur, neque sine luminibus accensis quidquã agi posset. Post hæc tamen voluptatibus & deliciis populus Rom. vacauit: vt ea quæ fuerant aspere gesta, mitigaret. Venusto & Sabino coss. inita est factio in Africa contra Gordianum tertium, duce Sabiniano: quem Gordianus per præsidem Mauritaniæ obsessum a coniuratis, ita oppressit vt ad eum tradendũ Carthaginem omnes venirent, & crimina cõfitentes, & veniam sceleribus postulantes. Finita igitur sollicitudine in Africa, Gordiano iam iterum & Papiniano coss. bellum Persicum natum est. Quare adolescens Gordianus, priusquam ad bellum proficisceretur, duxit vxorem filiam * Misithei, doctissimi viri; quem caussa eloquentiæ dignum parentela sua putauit, & præfectum statim fecit. post quod, non puerile iam & contemptibile videbatur imperium: siquidem & optimi soceri consiliis adiuuaretur, & ipse pro pietate aliquantulum saperet, nec per spadones ac ministros aulicos matris, vel ignorantiæ conniuentia venderetur. Exstat denique & soceri eius ad eum epistola, & ipsius Gordiani ad socerum; qua intelligitur eius seculum emendatius ac diligentius socero adiuuante perfectum. quarum exemplum hoc est; *Domino filio & Augusto, Misitheus socer & præfectus. Euasisse nos grauem temporum maculam, qua per spadones & per illos qui amici tibi videbantur, (erant autem vehementes inimici) omnia vendebantur; voluptati nobis est, & eo magis quo tibi gratior emendatio est: vt si qua vitia fuerunt, tua non fuisse satis constet, mi fili venerabilis. neque enim quisquam ferre potuit datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatum laboribus præmium, aut interemptos aut liberatos pro libidine atque mercede quos non decebat: vacuatum ærarium*

per

per eos qui quotidie inſidioſiſſime frequentabant: initas factiones, vt tu deciperis, quum inter ſe de bonis peſſimi quique haberent conſilia tibimet ſuggerenda; bonos pellerent, deteſtandos inſinuarent; oẽs poſtremo tuas fabulas venderẽt. Diis igitur gratias quod volente teipſo emẽdata reſpub. eſt. Delectat ſane boni eſſe principis ſocerũ, & eius qui omnia requirat & omnia velit ſcire, & qui pepulerit homines per quos antea velut in auctione poſitus nundinatus eſt. Item Gordiani ad ipſum; *Imperator Gordianus Auguſtus Miſitheo patri & præfecto. Niſi dii omnipotentes Romanum tuerentur imperium, etiam nunc per emptos ſpadones velut in haſta poſiti venderemur. Denique nunc demum intelligo neque Felicem prætorianis cohortibus præponi debuiſſe, neque* Serapammoni quartã legionem credendam fuiſſe: & ne omnia dinumerẽ, multa non eſſe facienda quæ feci. Sed diis gratias, quod te inſinuante, qui nihil vendis, didici ea quæ incluſus ſcire non poteram. Quid enim facerẽ quod nos Maurus venderet, & conſilio cum Gaudiano & Reuerendo & Montano habito vel laudaret aliquos, vel vituperaret: & illorum conſenſu quaſi teſtium, quod dixerat approbarem? Mi pater, verum audias velim:* Miſer eſt Imperator apud quem vera reticentur: *qui quum ipſe publice ambulare non poſſit, neceſſe eſt vt audiat, & vel audita, vel a plurimis roborata confirmet.* His epiſtolis intellectum eſt, adoleſcentem ſoceri conſiliis emendatum atque correctum. Et Miſithei quidem epiſtolam Græcam quidam fuiſſe dicunt; ſed in hanc ſententiam. Tantum autem valuit eius grauitas & ſanctimonia, vt ex obſcuriſſimo præter nobilitatem, geſtis etiam Gordianum clarum principem fecerit. Fuit terræ motus eouſque grauis imperante Gordiano, vt ciuitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ, ſacrificia per totam vrbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata ſunt. Et Cordus quidem dicit, inſpectis libris Sibyllinis, celebratisque omnibus quæ illic iuſſa videbantur, mundanum malum eſſe ſedatum. Sedato terræmotu, Prætextato & Attico coss. Gordianus aperto Iano gemino (quod ſignum erat indicti belli) profectus eſt contra Perſas cum exercitu ingenti, & tanto auro, vt vel auxiliis vel militibus facile Perſas vincere poſſet. Fecit iter in Mœſiam; atque in ipſo procinctu, quidquid hoſtium in Thraciis fuit, deleuit, fugauit, expulit, atque ſubmouit. Inde per Syriam in Antiochiam venit, quæ a Perſis iam tenebatur. Illic frequentibus prœliis pugnauit & vicit, Sapore Perſarum rege ſubmoto. Et poſt Artaxerxem Antiochiam recepit, Carras, & Niſibin: quæ omnia ſub Perſarum imperio erant. Rex ſane Perſarum tantum Gordianum principem timuit, vt quum inſtructus eſſet & ſuis copiis & noſtris, tamen ciuitatibus ipſe præſidia ſponte deduceret, eaſque integras ſuis ciuibus redderet; ita vt nihil quod ad eorum fortunas pertineret, attaminaret. Sed hæc omnia per Miſitheum ſocerum Gordiani, eundemque præfectum, geſta ſunt. Effectum denique eſt vt Perſæ, qui iam in Italia timebantur, in regnum ſuum pugnante Gordiano redirent, totumque orientem Romana reſpubl. detineret. Exſtat oratio Gordiani ad ſenatum, qua de rebus geſtis ſcribens, Miſitheo præfecto ſuo & ſocero ingentes gratias agit: cuius partem indidi, vt ex eo vera cognoſceres. *Poſt hæc P. C. quæ dum iter agimus, geſta ſunt, quæ vbique ſingulis digna ſunt actitata; etiam Perſas, vt breui multa connectam, ab Antiochenſium ceruicibus, quas iam nexas Perſico ferro gerebant, & reges Perſarum, & leges amouimus. Carras deinde ceteraſque vrbes imperio Roman. reddidimus. Niſibin vſque peruenimus: &, ſi dii fauerint, Cteſiphonta vſque veniemus.* Valeat tantum Miſitheus præfectus, parens noſter; cuius ductu & diſpoſitione & hæc transegimus, & reliqua tranſigemus. Veſtrum eſt igitur ſupplicationes decernere, nos diis commendare, Miſitheo gratias agere.* His in ſenatu lectis, quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ ſunt, vtpote qui Perſas viciſſet, vt triumpho Perſico triumpharet: Miſitheo autem quadriga equorum, & triumphalis currus, & titulus huiuſmodi; MISITHEO EMINENTI VIRO, PARENTI PRINCIPVM, PRAETORII PRAEFECTO ET TOTIVS VRBIS, TVTORI REIP. S. P. Q. R. VICEM REDDIDIT. Sed iſta felicitas longior eſſe non potuit. Nam Miſitheus, quantum plerique dicunt, artibus Philippi, qui poſt eũ præfectus prætorii eſt factus; vt alii, morbo exſtinctus eſt, herede Rom. rep. vt quidquid eius fuerat, vectigalib. vrbis accederet. Cuius viri tanta in rep. diſpoſitio fuit, vt nulla eſſet vnquã* ciuitas limitanea potior, quæ non poſſet exercitum populi Rom. ac principem ferre, quę totius anni in aceto,

frumento, & larido, atque hordeo & paleis, condita non haberet: minores vero vrbes, aliæ xxx dierum, aliæ xl, nonnullæ duorum mensium: quę minimum, xv dierũ. Idẽ quum esset præfectus, arma militum semper inspexit. Nullum senẽ militare passus est; nullum puerũ annonas accipere. Castra omnia * fossato circuibat, noctibus etiam plerũque vigilias frequentabat. Amabaturq; ab omnibus, quod sic & remp. amaret, & principem. Tribuni eum & duces vsqueadeo timuerunt & amauerunt, vt neque vellent peccare, neq; vlla ex parte peccarent. Philippus eum propter pleraque vehementer timuisse fertur, atque ob hoc per medicos insidias eius vitæ parasse, & quidem hoc genere: Quũ effusione alui Misitheus laboraret, atque a medicis sistendi ventris gratia poculum iuberetur accipere, mutatis quę fuerant, id fertur datũ quo magis solueretur: atque ita exanimatus est. Quo mortuo, * Apriano & Papo coss. in eius locum præfectus prætorii factus est Philippus Arabs, humili genere natus, sed superbus: qui se in nouitate atque enormitate fortunæ non tenuit: ita vt statim Gordiano, qui eum in locum parentis asciuerat, insidias per milites faceret: quæ tales fuerunt. Misitheus tantum quantum diximus, habuerat conditorum, vt vacillare dispositio Romana non posset. Verum artibus Philippi primum naues frumentariæ sunt auersæ: deinde in ea loca deducti sunt milites, in quibus annona haberi non posset. Hinc Gordiano infestos milites statim reddidit, non intelligentes artibus Philippi iuuenem esse deceptum. Sed Philippus etiam addidit, vt rumorem per milites spargeret, adolescentem esse Gordianum, imperium non posse regere: melius esse illum * imperare qui militem * gubernaret, qui rempublicam sciret. Corrupit præterea etiam principes, effectumque vt palam Philippus ad imperium posceretur. Amici Gordiani primum vehementissime resistebant. Sed quum milites fame vincerentur, imperium Philippo mandatum est, iussumque a militibus vt quasi tutor eius Philippus cum eodem Gordiano pariter imperaret. Suscepto igitur imperio, quum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se Imperatorem atque Imperatorum prolem & virum nobilissimæ familiæ recognosceret, nec ferre posset improbitatem hominis ignobilis, apud duces & milites, astante præfecto Metio Gordiano, affine suo, in * tribunali processit; sperans posse imperium Philippo abrogari. Sed hac conquestione nihil egit, quum illum incusasset quod immemor beneficiorum eius, sibi minus gratus exsisteret. Et quum milites rogasset, quum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud omnes fuit. Denique quum se videret minorem haberi, petiit vt æquale saltem inter eos esset imperium; nec impetrauit. Dehinc petiit vt loco Cæsaris haberetur; nec id obtinuit. Petiit etiam vt præfecti loco esset Philippo: quod & ipsum negatum est. Vltimæ preçes fuerunt, vt eum Philippus pro duce haberet, & pateretur viuere. Ad quod quidem pene consenserat Philippus, ipse tacitus; sed omnia per amicos agens nutibus atque consiliis. Verum quum secum ipse cogitaret amorem populi Romani & senatus circa Gordianum, & totius Africæ ac Syriæ, totiusque orbis Romani, quũ & nobilis esset, & nepos ac filius Imperatorum, & bellis grauibus totam rempublicam liberasset: posse fieri vt factione quandoque militum Gordiano redderetur imperium, quum recentes in Gordianum iræ militum famis caussa vehementes essent; clamantem ante conspectum duci iussit, ac spoliari & occidi. quod quum primum dilatum esset, post, vt iussit, impletum est. Ita Philippus impie, non iure obtinuit imperium. Imperauit Gordianus annis sex. Et dum hæc agerentur, Argunthis, Scytharum rex, finitimorum regna vastabat, maxime quod compererat Misitheum perisse, cuius consilio respubl. fuerat gubernata. Philippus autem, ne a crudelitate nancisci videretur imperium, Romam litteras misit, quibus scripsit Gordianum morbo perisse, seque a cunctis militibus electum. Nec defuit vt senatus de his rebus quas non nouerat, falleretur. Appellato igitur principe Philippo, & Augusto nuncupato, Gordianum adolescentem inter deos retulit. Fuit iuuenis lætus, pulcher, amabilis, gratus omnibus, in vita iucundus, in litteris nobilis: prorsus vt nihil præter ætatem deesset imperio. Amatus est a populo, & senatu, & militibus ante Philippi factionem, ita vt nemo principum. Cordus dicit, omnes milites eum filium appellasse, ab omni senatu filium dictum, omnẽ populum delicias suas Gordianum dixisse. Deniq; Philippus, quũ eum inter-

interfecisset, neque imagines eius tolleret, neque statuas deponeret, neque nomen abraderet; sed diuum semper appellans etiam apud ipsos milites, cum quibus factionem fecerat, serio animo & peregrina calliditate veneratus est. Domus Gordianorum etiam nunc exstat, quam iste Gordianus pulcerrime exornauit; & villa eorũ via Prænestina, ducentas columnas vno peristylo habens; * quarum L Carysteæ Claudianæ, L Synnades, L Numidicæ, pari mensura sunt. in qua basilicæ centenariæ tres: cetera huic operi conuenientia; & thermæ quales præter vrbem, vt tunc, nusquam in orbe terrarum. Familiæ Gordiani hoc senatus decreuit, vt * a tutelis atque legationibus & a publicis necessitatibus, nisi si vellent, posteri eius semper vacarent. Opera Gordiani Romæ nulla exstant, præter quædam nymphæa & balneas. Sed balneæ * priuati hominis fuerunt, & ab eo in vsum priuatum exornatæ sunt. Instituerat porticum in campo Martio sub colle, pedum mille; ita vt ab altera parte æque mille pedum porticus fieret, atque inter eas * pateret spatium pedum quingentorum: cuius spatii hinc atque inde viridaria essent, lauro, myrto & buxo frequentata: medium vero lithostrotum breuibus columnis altrinsecus positis, & sigillis per pedes mille: quod esset deambulatorium: ita vt in capite basilica esset pedum quingentorũ. Cogitauerat præterea cum Misitheo, vt post basilicam, thermas æstiuas sui nominis faceret; ita vt hiemales in principio * porticus poneret, & suo vsui essent vel viridaria vel porticus. Sed hæc omnia nunc priuatorum & possessionibus & hortis & ædificiis occupata sunt. Fuerunt sub Gordiano Romæ elephanti XX & II: (quorum ipse XII miserat, Alexander X) alces X, tigres X, leones mansueti LX, leopardi mansueti XXX, * belbi (id est hyænæ) X; gladiatorum fiscalium paria mille: hippopotamus & rhinoceros vnus: * archoleontes X, camelopardali X, onagri XX, equiferi XL: & cetera huiusmodi animalia, innumera & diuersa: quæ omnia Philippus ludis secularibus vel dedit vel occidit. Has autem omnes feras mansuetas, & præterea efferas, parabat ad triumphum Persicum. Sed votum publicum nihil valuit. Nam omnia hæc Philippus exhibuit secularibus ludis & muneribus atque circensibus, quum millesimum ab vrbe condita annum in consulatu suo & filii sui celebrauit. Quod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus euenisse perscribit. Nam omnes quicumque illum gladio appetiuerunt, (qui nouẽ fuisse dicuntur) postea * interemptis Philippis, sua manu suisq; gladiis, & iisdem quibus illum percusserant, interisse dicuntur. Trium igitur Gordianorum hæc fuit vita, qui omnes Augusti appellati sunt; duobus in Africa interemptis, in Persidis finibus tertio. Gordiano sepulcrum milites apud * Circeium castrum fecerunt in finibus Persidis, titulum huiusmodi addentes, & Græcis & Latinis, & Persicis, & Iudaicis, & AEgyptiacis litteris, vt ab omnibus legeretur: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTTHORVM, VICTORI SARMATARVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM: SED NON VICTORI PHILIPPORVM. quod ideo videbatur additum, quia in campis Philippis ab Alanis tumultuario prœlio victus abscesserat: simul etiam quod a Philippis videbatur occisus. Quem titulum euertisse Licinius dicitur eo tempore quo est nactus imperium, quũ se vellet videri a Philippis originem trahere. Quæ omnia, Constantine maxime, idcirco sum persequutus, ne quid tuæ cogitationi deesset quod dignum scientia videretur.

IVLII CAPITOLINI
MAXIMVS ET BALBINVS.

INTEREMPTIS in Africa Gordiano seniore cum filio, quum Maximinus, ad vrbem furens veniret, vt, quod Gordiani Augusti appellati fuerant, vindicaret, senatus pertrepidus in ædem Concordiæ VII Calend. Iunii concurrit, ludis Apollinaribus, remedium contra furorem hominis improbissimi requirens. Quum igitur duo cõsulares, & eminentes quidem viri, Maximus & Balbinus,

quorum Maximus a pleriſque in hiſtoria reticetur, & loco eius Pupieni nomẽ infer tur: quũ & Dexippus & Arabianus Maximum & Balbinũ dicant electos contra Maximinũ poſt Gordianos; quorũ alter bonitate, virtute alter ac ſeueritate, clari habebantur) ingreſſi eſſent curiam, ac* præ ſe timorẽ Maximini aduentu ferrent oſtenderentque, referẽte cos. de aliis rebus, qui primam ſententiã erat dicturus, ſic orſus eſt; *Minora nos ſollicitant, & prope aniles res feruentiſſimo tẽpore tractamus in curia. Quid enim opus eſt de reſtitutione templorum, de baſilicæ ornatu, de thermis Titianis, de exædificatione amphitheatri agere: quũ immineat Maximinus, quem hoſtem mecũ ante dixiſtis: Gordiani duo, in quib. præſidium fuerat, interempti ſint, neque in præſenti vllum ſit auxiliũ quo reſpirare poſſimus? Agite igitur P. C. principes dicite. quid moramini? ne, dũ ſingulatim pertimeſcitis, in timore potius quam in virtute opprimamini.* Poſt hæc tacentibus cunctis, quum Maximus, qui & natu grandior erat & meritis, & virtute ac ſeueritate clarior, dicere ſententiam cœpiſſet, qua oſtenderet duos principes eſſe faciendos, Vectius Sabinus ex familia Vlpiorum, rogato conſule vt ſibi dicere atque interfari liceret, ſic orſus eſt; *Scio P. C. hanc rebus nouis ineſſe oportere conſtantiam, vt rapienda ſint conſilia, non quærenda: verbis quinetiam plurimis abſtinendum ſit atque ſententiis, vbi res perurgẽt. Ceruices ſuas quiſque reſpiciat, vxorem ac liberos cogitet, auitas patriaſque fortunas: quibus omnibus imminet Maximinus, natura furioſus, truculentus, immanis; cauſa vero (vt ſibi videtur) ſatis iuſta, truculẽtior. Ille quadrato agmine, caſtris vbique poſitis, ad vrbẽ tendit: vos ſedendo & conſultãdo diem teritis. Longa oratione opus nõ eſt: faciendus eſt imperator; immo faciendi ſunt principes: vnus, qui res domeſticas; alter, qui bellicas curet: vnus, qui in vrbe reſideat; alter, qui obuiam cum exercitu latronibus pergat. Ego principes dico, vos firmate, ſi placet: ſin minus, meliores oſtendite. Maximũ igitur atque Balbinum. quorũ vnus in re militari tantus eſt, vt nobilitatẽ generis ſplendore virtutis allexerit: alter, ita clarus nobilitate eſt, vt & morũ lenitate reip. ſit neceſſarius, & vitæ ſanctimonia, quam a prima ætate in ſtudiis ſemper ac litteris tenuit. Habetis ſententiam P. C. mihi fortaſſe perículoſiorẽ quã vobis: ſed nec vobis ſatis tutam, ſi non aut alios aut hos principes feceritis.* Poſt hæc acclamatum eſt vno conſenſu, *AEquũ eſt, iuſtum eſt. ſententiæ Sabini oẽs conſentimus. Maxime & Balbine Auguſti, dii vos ſeruent: dii vos principes fecerunt, dii vos conſeruent. Vos ſenatum a latronib. vindicate; vobis bellum contra latrones mandamus. Hoſtis publicus Maximinus cum filio pereat, hoſtem publicum vos perſequimini. Felices vos iudicio ſenatus: felicem remp. veſtro imperio. Quod vobis ſenatus detulit, fortiter agite: quod vobis ſenatus detulit, libenter accipite.* His atque aliis acclamationibus Imperatores facti ſunt Maximus atque Balbinus. Egreſſi igitur a ſenatu, primum Capitolium aſcenderunt, ac rem diuinam fecerunt. Sed dum in Capitolio rem diuinam faciunt, populus Rom. imperio Maximi contradixit. timebant enim ſeueritatem eius homines vulgares. Quare factum eſt vt Gordianum adoleſcentulum principem peterent: qui ſtatim factus eſt: nec prius permiſſi ſunt ad palatium ſtipati armis ire quam nepotem Gordiani, Cæſaris nomine nuncuparent. Deinde ad roſtra populum conuocarunt. Vbi quum orationem de ſenatus ſententia & de ſua electione habuiſſent, populus Roman. cum militibus qui forte conuenerant, acclamauit; *Gordianum Cæſarem omnes rogamus.* Hic nepos erat Gordiani ex filia, vt quidam; vel, vt alii, ex filio qui eſt in Africa occiſus; annum agens ætatis XIIII, vt plerique dicunt: qui ſtatim raptus eſt; & nouo genere ſenatusconſulti, quũ eadem die ſenatuſconſ. factum eſſet, inductus in curiam, Cæſar eſt appellatus. Prima igitur relatio principum fuit, vt duo Gordiani diui appellarentur. Aliqui autem vnum putant appellatum, ſeniorem videlicet: ſed ego libris quos Iunius Cordus affatim ſcripſit, legiſſe memini, ambos in deos relatos. ſiquidem ſenior laqueo vitam finiuit: iunior autem, in bello conſumptus eſt; qui vtique maiorem meretur reuerentiam, quod eum bella rapuere. Poſt has igitur relationes præfectura vrbis in Sabinum collata eſt, virum grauem, & Maximi moribus congruentem: prætoriana, in Pinarium Valentem. Sed prius quam de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atque genere; non eo modo quo Iunius Cordus eſt proſequutus omnia, ſed illo quo Suetonius Tranquillus & Valerius Marcellus: quamuis Curius * Fortunatianus, qui omnem hanc hiſtoriam perſcripſit, plura * congerit: Cordus vero tam multa vt etiam pleraque & minus honeſta perſcripſerit.

pſerit. MAXIMO pater fuit Maximus, vnus e plebe; vt nonnulli dicunt, faber ferrarius: vt alii, rhedarius vehicularius fabricator. Hunc ſuſcepit ex vxore Prima nomine. cui fratres quatuor viri fuerunt, & quatuor puellæ: qui omnes in pubertate interierunt. Nato Maximo, carnem bubulam, & quidem multam, aquila in cellam eorum proieciſſe fertur, quæ anguſto patebat impluuio: eam denique quum iaceret, nec quiſquam attingere auderet religionis timore, iterum ſuſtuliſſe, & in proximum ſacellum quod erat Iouis Præſtitis, detuliſſe. Id eo tempore nihil viſum eſt ominis habere: ſed non ſine cauſa factum, probauit imperium. Pueritiam omnem in domo patrui Pinarii fecit: quem ſtatim ad præfecturam prætorii ſubuexit vbi factus eſt Imperator. Operam grammatico, rhetori non multam dedit. ſiquidem ſemper virtuti & militari ſeueritati ſtuduit. Attamen militaris tribunus fuit, & multos egit numeros; & poſtea præturam, ſumptu * Peſcenninæ Marcellinæ, quæ illum loco filii ſuſceperat & aluerat. Inde proconſulatum Bithyniæ egit, & deinceps Græciæ, ac tertio Narbonæ. Miſſus præterea legatus, Sarmatas in Illyrico contudit: atque inde translatus ad Rhenum, rem contra Germanos ſatis feliciter geſſit. Poſt hæc præfectus vrbis prudentiſſimus, ac ingenioſiſſimus, & ſeueriſſimus approbatus eſt. Quare veluti ſenatus ei homini, quod non licebat, nouæ familiæ, imperium tamen detulit, confeſſis omnibus eo tempore in ſenatu aptiorem non eſſe qui deberet principis nomen accipere. Et quoniam etiam minora plerique deſiderant, fuit cibi auidus, vini parciſſimus, ad rem veneream nimis rarus, domi foriſque ſemper ſeuerus; ita vt & *Triſtis* cognomen acciperet. Vultu grauiſſimus, & verecundus, ſtatura procerus, corporis qualitate ſaniſſimus, moribus aſpernabilis, attamen iuſtus; neque vmquam vſque ad exitum negotiorum vel inhumanus vel inclemens. Rogatus ſemper ignouit; nec iratus eſt niſi vbi eum iraſci decuit. Factionibus ſe numquam præbuit; iudicii tenax fuit, neque aliis potius quã ſibi credidit. Quare & a ſenatu multũ dilectus eſt, & a populo timori habitus: ſiquidem ſciebat populus eius cenſoriam præfecturã, quã videbat poſſe in imperio vehementius conualeſcere. BALBINVS, nobiliſſimus, & iterum cos. rector prouinciarũ infinitarum. Nam & Aſiam, & Africam, & Bithyniam, & Galatiam, & Pontum, & Thracias, & Gallias, ciuilibus adminiſtrationibus rexerat, ducto nonnumquam exercitu: ſed rebus bellicis minor fuerat quam ciuilibus; attamen bonitate, nimia ſanctitate ac verecundia ingentem ſibi amorem concilianerat. Familiæ vetuſtiſſimæ, vt ipſe dicebat, a Balbo Cornelio Theophane originem ducens; qui per Cn. Pompeiũ ciuitatem meruerat, quum eſſet ſuæ patriæ nobiliſſimus, idemque hiſtoriæ ſcriptor. Statura æque procerus, corporis qualitate conſpicuus, in voluptatibus nimius; * quẽ quidem adiuuabat diuitiarum abundantia. nam erat a maioribus diues, & multa hereditatibus per ſe ipſe collegerat. Eloquentia clarus, poemata inter ſui temporis poetas plurima fecit, præcipiti vſu. Vini, cibi, rei veneriæ auidus, veſtitu cultus: nec quidquam defuit quod illum populo non commendabilem redderet. Amabilis etiam ſenatui fuit. Hæc de vtriuſque vita comperimus. Denique nonnulli, quemadmodum Catonem & Cæſarem Salluſtius comparat, ita hunc quoque comparandum putant, vt alterum ſeuerum, clementem alterum; bonum illum, iſtum conſtantem; illum nihil largientem, hunc affluentem copiis omnibus dicerent. Hæc de moribus atque genere. Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque inſignibus, percepta tribunitia poteſtate, iure proconſulari, pontificatu maximo, patris etiam patriæ nomine, meruerunt imperium. His geſtis, celebratiſque ſacris, datis ludis ſcenicis ludiſque circenſibus, gladiatorio etiam munere, Maximus ſuſceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum miſſus eſt cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractus ſit vt proficiſcentes ad bellum Imperatores, munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum eſt. Multi dicunt, apud veteres hanc deuotionem contra hoſtes factam, vt ciuium ſanguine litato ſpecie pugnarum, ſe Nemeſis, id eſt vis quædam fortunæ, ſatiaret. Alii hoc litteris tradunt, (quod veriſimilius credo) ituros ad bellum Romanos debuiſſe pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & * nudas inter ſe cohortes; ne dimicantes in bello armatos hoſtes timerent, aut [vulnera] & ſanguinem perhor-

reſcerent. Et Maximo quidem ad bellum profecto, Romæ prætoriani remanſerunt. Inter quos & populum tanta ſeditio fuit vt ad bellum inteſtinum veniretur, vrbis Romæ pars maxima incenderetur, templa fœdarentur, omnes plateæ cruore pollucrentur; quum Balbinus homo ſenior ſeditionem ſedare non poſſet. Nam & in publicum proceſſit, manus ſingulis quibusque tenuit, & pene ictum lapidis paſſus eſt. Alii dicunt etiam fuſte percuſſum eſſe, neque ſedaſſe tumultum, niſi infantem Gordianum purpuratum ad populum, longiſſimi hominis collo ſuperpoſitum, produxiſſet. Quo viſo, populus & milites vſqueadeo placati ſunt, vt amore illius in concordiam redirent. Neque vmquam quisquam in illa ætate ſic amatus eſt, merito aui & auunculi, ſeu patris, vt quidam dicunt, qui pro populo Romano contra Maximinum in Africa vitam finierant. Tantum apud Romanos memoria bonarum rerum valet. Maximo igitur ad bellum profecto, ſenatus per omnes regiones, conſulares, prætorios, quæſtorios, ædilitios, tribunitios etiam viros miſit: ita vt vnaquæque ciuitas frumentum, arma, & propugnacula & muros pararet; vt per ſingulas vrbes Maximinus fatigaretur. Iuſſum tunc tamen vt omnia ex agris in ciuitates colligerentur; nequid hoſtis publicus inueniret. Scriptum eſt præterea ad omnes prouincias miſſis frumentariis; iuſſumque vt quicumque Maximinum iuuiſſet, in hoſtium numero duceretur. Inter hæc Romæ iterum ſeditiones inter populum & milites ortæ ſunt. Et quum mille edicta Balbinus proponeret nec audiretur, veterani ſe in caſtra prætoria contulerunt cum ipſis prætorianis: quos cœpit populus obſidere: nec vmquam ad amicitiam eſſent redacti, niſi fiſtulas aquarias populus incidiſſet. In vrbe autem priusquam dictum eſſet milites pacatos venire, & tegulæ de tectis iactæ ſunt; & omnia quæ domibus erant vaſa, proiecta. atque ideo maior pars ciuitatis periit, & multorum diuitiæ. nam latrones ſe militibus miſcuerunt ad vaſtanda ea quæ norant vbi reperirent. Quum hæc Romæ geruntur, Maximus ſiue Pupienus apud Rauennam bellum parabat ingenti apparatu, timens vehementiſſime Maximinum: de quo ſæpiſſime dicebat, ſe non contra hominem, ſed contra Cyclopem bellum gerere. Et Maximinus quidem apud Aquileiam ita victus eſt, vt a ſuis occideretur: caputque eius & filii perlatum eſt Rauennam; quod a Maximo Romam transmiſſum eſt. Non tacenda hoc loco deuotio eſt Aquileienſium pro Romanis; qui etiam crines mulierum pro neruis ad ſagittas emittendas totondiſſe dicũtur. Tãtum ſane lætitiæ fuit in Balbino, qui plus timebat, vt hecatomben faceret, ſtatim vt Maximini caput allatum eſt. * *Hecatombe* autem tale ſacrificium eſt: centum aræ vno in loco ceſpititiæ exſtruuntur, & ad eas centum ſues, centum oues mactantur. Nam ſi imperatorium ſacrificium ſit, centum leones, centum aquilæ, & cetera huiusmodi animalia centena feriuntur. Quod quidem etiam Græci quondam feciſſe dicuntur, quum peſtilentia laborarent: & a multis Imperatoribus id celebratum conſtat. His igitur peractis, Balbinus cum ſumma gratulatione Maximum redeuntem e Rauenna cum exercitu integro & copiis exſpectabat. ſiquidẽ Maximinus ab oppidanis Aquileienſibus, & paucis qui illic erant militibus, ac Criſpino & * Menophilo conſularibus, qui a ſenatu miſſi fuerant, victus eſt. Ipſe autem Maximus Aquileiam idcirco acceſſerat, vt omnia tutá & integra vſque ad Alpes relinqueret; ac ſi quæ eſſent barbarorum qui Maximino * fauerant reliquiæ, compeſceret. Miſſi ſunt denique ad eum legati ſenatores XX: quorum nomina ſunt apud Cordum; (in his conſulares IIII, prætorii VIII, quæſtorii VIII) cum coronis * & ſenatusconſulto, in quo ei ſtatuæ auratæ equeſtres decernebantur. Ex quo quidem Balbinus ſubiratus eſt; dicens, Maximum minus quam eum laboraſſe; quum ipſe domi tanta bella compreſſiſſet, ille autem otioſus apud Rauennam reſediſſet. Sed tantum valuit bellum Maximo, * quia profectus eſt contra Maximinum, vt etiam victoria decerneretur; quam impletam ille neſciuit. Exercitu igitur ſuſcepto Maximini, ad vrbem cum ingenti pompa & multitudine Maximus venit; mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem quem ipſi delegerant, perdiderant, & eos habebant quos ſenatus legerat. Nec diſſimulari poterat mœror; quia apparebat in frontibus ſingulorum; & iam quidem nec verbis abſtinebatur: quamuis Maximus & apud milites ſæpe dixiſſet, obliuionem præte-

præte-

præteritorum eſſe debere, & ſtipendia magna donaſſet,& auxilia in ea loca quæ delegerant,dimiſiſſet. *Sed animi militum ſemel imbuti odio,refrenari nequeunt.* Denique quum audiſſent ſenatus acclamationes quæ milites tangerent, acriores contra Maximum & Balbinum exſtiterunt,ſecum quotidie cogitantes quos Imperatores facere deberent. Senatusconſulti autẽ,quo moti ſunt,hæc forma eſt.Quum ingredienti vrbem Maximo Balbinus & Gordianus & ſenatus & populus Rom. obuiã proceſſiſſent,acclamationes primum publicæ fuerunt quæ milites contingerent: inde in ſenatum itum eſt: vbi poſt illa quæ communia ſolent eſſe feſta, dictum eſt; *Sapienter electi principes,ſic agunt; per imperitos electi principes,ſic pereunt*: quũ conſtaret a militibus factum eſſe Maximinũ,Balbinum autẽ & Maximum a ſenatoribus. His auditis, milites grauius ſæuire cœperunt in ſenatum,præcipue qui ſibi triumphare de militibus videbatur. Et Balbinus quidẽ cum Maximo vrbem cum magna moderatione, gaudente ſenatu & populo Rom.regebant; ſenatui plurimũ deferebant, leges optimas condebant,moderate cauſſas audiebant,res bellicas pulcherrime diſponebant. Et quum iam paratũ eſſet vt contra Parthos Maximus proficiſceretur, Balbinus cõtra Germanos,puer aũt Gordianus Romæ remaneret, milites occaſionẽ quærentes occidendorũ principũ,quũ primo inuenire vix poſſent,quia Germani ſtipabant Maximum atque Balbinum,quotidie ingraueſcebant. Et erant equidem diſcordiæ inter Balbinum & Maximum,ſed tacitæ,& quæ intelligerentur potius quam viderentur: quũ Balbinus Maximũ quaſi ignobilem contẽneret,Maximus Balbinum quaſi debilem calcaret.Quare occaſio militibus data eſt,intelligentibus *facile diſcordes Imperatores poſſe interfici.* Ludis denique ſcenicis quum multi & milites & aulici occupati eſſent,& in Palatio ſoli cum Germanis principes remãſiſſent,impetum in eos fecerũt. Turbantibus igitur militibus,quũ primum nuntiatum eſſet Maximo, turbã illã tempeſtatemq; vix euadi poſſe niſi ad Germanos mitteretur, & forte in alia parte Palatii Germani cum Balbino eſſent, mittit ad Balbinum Maximus,petens vt ei præſidium mitteret. Sed ille ſuſpicatus quod contra ſe eos peteret, quem putabat monarchiam velle: primum fruſtratus eſt, deinde vſque ad litem peruentum eſt. In hac* tamen ſeditione illis contendentibus milites ſuperuenerunt,atque ambos eos nudatos veſtibus regalibus,de Palatio cum iniuriis produxerunt,& per mediam ciuitatem ad caſtra raptare voluerunt, magna ex parte laniatos.Sed vbi compererunt Germanos ad defenſionem illorum ſuperuenire , ambos occiderunt, & in itinere medio reliquerunt. Inter hæc Gordianus Cæſar* ſublatus a militibus, Imperator eſt appellatus, id eſt Auguſtus; quia non erat alius in præſenti; inſultantibus militibus ſenatui & populo, qui ſe ſtatim in caſtra receperunt. Germani ſane,ne ſine cauſa pugnarent,occiſis iam Imperatoribus ſuis,extra vrbem vbi ſuos habebant, ſe contulerunt. Hunc finem habuerunt boni Imperatores,indignum vita & moribus ſuis. Nam neque Maximo ſiue Pupieno fortius, neque Balbino benignius fuit quidquam: quod re ipſa intelligi poteſt. Neque enim,quum eſſet poteſtas, malos ſenatus eligeret. Huc accedit quod multis honoribus ac poteſtatibus explorati ſunt; quum alter bis cos. & præfectus; alter, cos. & præfectus, ad imperium longæui perueniſſent, amabiles ſenatui, & populo etiam; quia Maximinum *iam leuiter pertimeſcebant. Hæc ſunt quæ de Maximo ex Herodiano Græco ſcriptore magna ex parte collegimus. Sed multi non Maximo, verum a Pupieno Imperatore apud Aquileiam Maximinum eſſe victum dixerunt; & ipſum cũ Balbino eſſe occiſum : ita vt Maximi nomen præterirent. Tanta eſt aũt hiſtoricorum inter ſe errantiũ imperitia,vel vſurpatio,vt multi eumdem Maximũ quem Pupienum velint dici; quũ Herodianus vitæ ſuæ temporũ ſcriptor Maximũ dicat,non Pupienum : quum & Dexippus Græcorum ſcriptor, Maximũ & Balbinũ Imperatores dicat factos cõtra Maximinũ poſt Gordianos duos, & a Maximo victũ Maximinum,non a Pupieno. His accedit alia ſcriptorum imperitia,qui præfectum prætorii fuiſſe Gordianum paruulum dicũt; ignorantibus multis collo ſæpe vectum vt militibus oſtenderetur. Imperarunt autem Maximus & Balbinus anno vno; quum Maximinus imperaſſet cum filio, vt quidam dicunt , per triennium; vt alii, per biennium. Nec reticendum eſt quod Maximus, quum & ſibi & Balbino deferretur iudicio ſenatus imperium , Balbino dixiſſe fertur,

(vt Herodianus dicit) *Quid tu Balbine, & ego merebimur, quum hanc tam immanem belluam exitio dederimus?* Quumque Balbinus dixiſſet, *Senatus populique Romani feruentiſſimum amorem & orbis terrarum*; dixiſſe fertur Maximus, *Vereor ne militum odium ſentiamus, & mortem.* Domus Balbini etiam nunc Romæ oſtenditur in Carinis, magna & potens, & ab eius familia hucuſque poſſeſſa. Maximus quem Pupienum plerique putant, ſummæ tenuitatis, ſed virtutis ampliſſimæ fuit. Sub his pugnatum a Carpis contra Mœſos fuit; & Scythici belli principium, & Hiſtriæ excidium eo tempore: vt autem Dexippus dicit, Hiſtricæ ciuitatis. Dexippus Balbinum ſatis laudat, & dicit forti animo militibus occurriſſe, atque interfectum: vt mortem nõ timeret, quem in omnibus diſciplinis inſtructum fuiſſe dicit. Maximum vero negat eiusmodi virum fuiſſe qualem Græci plerique dixerunt. Addidit præterea, contra Maximinum Aquileienſium odium fuiſſe, vt de crinibus mulierum ſuarum arcubus neruos facerent, atque ita ſagittas emitterent. Dexippus & Herodianus, qui horum principum hiſtoriam perſequuti ſunt, Maximum & Balbinum fuiſſe principes dicunt, delectos a ſenatu contra Maximinum poſt interitum duorum Gordianorum in Africa, cum quibus etiam puer, tertius Gordianus, electus eſt. Sed apud Latinos ſcriptores pleroſque Maximi nomen non inuenio, & cum Balbino Pupienum Imperatorem reperio: vſqueadeo vt idem Pupienus cum Maximino apud Aquileiam pugnaſſe dicatur; quum, memoratis hiſtoricis aſſerentibus, ne Maximus quidem contra Maximinum pugnaſſe doceatur, ſed reſediſſe apud Rauennam, atque illic patratam audiſſe victoriam, vt mihi videatur idem eſſe Pupienus, qui Maximus dicitur. Quare etiã gratulatoriam epiſtolam ſubdidi, quæ ſcripta eſt a cos. ſui tẽporis de Pupieno & Balbino, in qua lætatur redditam ab his poſt latrones improbos eſſe rempubl. *Pupieno & Balbino Auguſtis* Claudius Iulianus. Quum primum Iouis opt. max. & deorum immortaliũ ſenatusque iudicio, & conſenſu generis humani, ſuſcepiſſe vos remp. a nefaris latronis ſcelere ſeruandam reddendamque Romanis legibus, domini ſanctiſſimi & inuictiſſimi Auguſti, quãquam nondum ex veſtris litteris, ſed tamen ex ſcripto quod [ad me] V.C. Celſus AElianus collega transmiſerat, comperiſſem: gratulatus ſum vrbi Romæ, cuius ad ſalutem eſtis electi: gratulatus ſenatui, cuius pro iudicio quod in vos habuit, reddidiſtis priſtinam dignitatem: gratulatus Italiæ, quam cũ maxima ab hoſtibus vaſtatione defendiſtis: gratulatus prouinciis, quas inexplebili auaritia tyrannorum laceratas ad ſpem ſalutis reduxiſtis: denique legionibus ipſis & auxiliis, quæ vbique terrarum iam vultus veſtros adorant; qui depoſito dedecore priſtino, nunc in veſtro nomine dignam Romani principatus ſpeciem receperunt. Quocirca nulla vox fortis, nulla oratio felix, nullum ingenium tam fœcundum vmquam fuerit, quod poſſit publicam felicitatem digne exprimere. Quæ quanta & cuiusmodi ſint, iam in ipſo exordio principatus veſtri cognoſcere potuimus: qui leges Romanas, æquitatemque abolitam, & clementiam quæ iam nulla erat, & vitam, & mores, & libertatem & ſpem ſucceſſionum atque heredum reduxiſtis. Hæc enumerare difficile eſt, nedum proſequi conſentanea dicendi dignitate. Nam quod nobis vita per vos reddita eſt, quum dimiſſis paſſim per prouincias carnificibus, ſic elatus latro* ſurrexit vt ſe ordini profiteretur iratum, quomodo dicam aut proſequar? præſertim quum mediocritas mea non modo publicam felicitatem, ſed ne peculiare quidem gaudium animi mei poſſit exprimere, quum eos Auguſtos & Principes generis humani videam, quorum antehac perpetuo cultu mores & modeſtiam* meam tamquam veteribus cenſoribus meis cuperem probatam: &* etiamſi confidam in priorum principum teſtimoniis, veſtris tamen vt grauioribus iudiciis glorior. Dii præſtent præſtabuntque hanc vrbi Romanæ felicitatem. Nam quum ad vos reſpicio, aliud nihil optare poſſum quã quod apud deos dicitur victor Carthaginis precatus, vt ſcilicet in eo ſtatu remp. ſeruarent in quo tunc eſſet, quod nullus melior inueniretur. Ita ego precor, vt in eo ſtatu* nobis remp. ſeruent, in quo eam vos adhuc nutantem collocauiſtis.* Hæc epiſtola probat Pupienum eumdem eſſe qui a pleriſque Maximus dicitur nomine paterno: ſiquidem per hæc tempora apud Græcos non facile Pupienus, apud Latinos non facile Maximus inueniatur; & ea quæ ſunt geſta contra Maximinum, modo a Pupieno, modo a Maximo acta dicantur. Sed Fortunatiano credamus, qui dicit Pupienum dictum nomine ſuo, cognomine vero paterno Maximum: vt omnium ſtupore legentibus aboliti videantur.

*TRE-

*TREBELLII POLLIONIS

VALERIANVS PATER ET FILIVS.

VALERIANVS Imperator, nobilis genere, patre Valerio, cenſor antea, & per dignitatum omnes gradus ſuis temporibus ad maximũ in terris culmen aſcendens; cuius per annos LXX, vita laudabilis in eam conſcenderat gloriam, vt per omnes honores & magiſtratus inſigniter geſtos, Imperator fieret; non (vt ſolet) tumultuario populi concurſu, non militum ſtrepitu, ſed iure meritorum, & quaſi ex totius orbis vna ſententia. Denique ſi data eſſet omnibus poteſtas promendi arbitrii quem imperatorem vellent, alter non eſſet electus. Et vt ſciatur quanta vis in Valeriano meritorum fuerit publicorum, ponam ſenatusconſulta; quibus animaduertant omnes quid de illo ſemper ampliſſimus ordo iudicauerit. Duobus Deciis coss. VI Calend. Nouemb. die, quum ob imperatorias litteras in ęde* Caſtorum ſenatus haberetur, ireturque per ſententias ſingulorum cui deberet cenſura deferri, (nam id Decii poſuerant in ſenatus ampliſſimi poteſtate) vbi primũ prætor edixit, *Quid vobis videtur P. C. de cenſore deligendo?* *atque eum qui erat princeps, quum ſenatus ſententiam rogaſſet, abſente Valeriano, (nam ille in procinctu ſuo cum Decio tunc agebat) omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ ſententiæ*, Valeriani vita cenſura eſt: *Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior. Ille de ſenatu iudicet, qui nullum habet crimen: Ille de vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt obiici. Valerianus a prima pueritia cenſor fuit: Valerianus in tota vita ſua fuit cenſor. Prudens ſenator, modeſtus ſenator, grauis ſenator: Amicus bonorum, inimicus tyrannorum; hoſtis criminum, hoſtis vitiorũ. Hunc cenſorem omnes accipimus: hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis ſanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exemplum antiquitatis.* Quæ quũ eſſent ſæpius dicta, * addiderunt, OMNES, atque ita diſceſſum eſt. Hoc ſenatusconſultum vbi Decius accepit, omnes aulicos conuocauit, ipſum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conuentu ſummorum virorum, * recitato ſenatusconſulto, *Felicem te*, inquit, *Valeriane ſenatus ſententia, immo animis atque pectoribus: totius orbis humani ſuſcipe cenſuram, quam tibi detulit [Romana] reſp. quam ſolus mereris, iudicaturus de moribus noſtris. Tu æſtimabis qui manere in curia debeant: tu equeſtrem ordinem in antiquum ſtatum rediges: tu cenſibus modum pones: tu vectigalia firmabis, diuides ſtatum, reſpublicas recenſebis: tibi legum ſcribendarum auctoritas dabitur: tibi de ordinibus militum iudicandũ eſt: tu arma reſpicies: tu de noſtro palatio, tu de iudicibus, tu de præfectis eminentiſſimis iudicabis. Excepto denique præfecto vrbis Romæ, exceptis* COSS. *ordinariis, & ſacrorũ rege, ac maxima virgine Veſtalium, (ſi tamen incorrupta permanebit) de omnibus ſententias feres. Laborabunt autem etiam illi vt tibi placeant, de quibus non potes iudicare.* Hæc Decius. Sed Valeriano ſententia huiusmodi fuit; *Quæſo ſanctiſſime Imperator, ne ad hanc me neceſſitatem alliges, vt ego iudicem de populo, de militibus, de ſenatu; de omni penitus orbe, iudicibus, [&] tribunis, ac ducibus. Hæc ſunt propter quæ Auguſtum nomen tenetis: apud vos cenſura deſedit: non poteſt hoc implere priuatus. Veniam igitur eius honoris peto, cui vita impar eſt* confidentia; cui tempora ſic repugnant vt cenſurã hominum natura non quærat.* Poteram multa & alia ſenatusconſulta, & iudicia principum de Valeriano proferre; niſi ea vobis plerisque nota eſſent: vt puderet altius virum extollere, qui fatali quadã neceſſitate ſuperatus eſt. Victus eſt enim a Sapore rege Perſarum, dum ductu cuiusdam ſui ducis, cui ſummam omnium bellicarum rerum agendarum commiſerat, ſeu fraude, ſeu aduerſa fortuna, in ea eſſet loca deductus, vbi nec vigor nec diſciplina militaris, quin caperetur, quidquam valere potuit. Captus igitur, in dicionem Saporis peruenit. quem quum glorioſæ victoriæ ſucceſſu minus honorifice quam deceret, ſuperbo & elato animo detineret, atque cum Romanorum rege, vt vili & abiecto mancipio loqueretur, litteras ab amicis regibus, qui & ei contra Valerianum fauerant, pleraſque miſſas accepit; quarum ſeriem Iulius refert. *Sapori*

rex regum Belsolus. Si scirem posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria quam praefers. Sed quia vel fato vel virtute gens illa plurimum potest, vide ne, quod senem Imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat, posterisque tuis. Cogita quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus saepe victi sunt. Audiuimus certe quod Galli eos vicerint, & ingentem illam ciuitatem incenderint. Certe Galli Romanis seruiunt. Quid Afri? eos nonne vicerunt? Certe seruiunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse ignotioribus, nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit: certe victus est; certe Asia Romanorum est. Si meum consilium requiris, vtere occasione pacis, & Valerianum suis redde. ego gratulor felicitati tuae; si tamen illa vti tu scias.* * Balerus rex Cadusiorum sic scripsit; *Remissa mihi auxilia integra & incolumia grataner accepi. sed captum Valerianum principem principum, non satis gratulor: magis gratularer si redderetur. Romani enim grauiores tunc sunt quando vincuntur.* Age igitur vt prudentem decet: nec fortuna te* inflet, quae multos decepit. *Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Caesarem: & quid? Habet & omnem orbem illum Romanum, qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam.* Artabasdes rex Armeniorum, talem ad Saporem epistolam misit; *In partem gloriae venio: sed vereor ne non tam viceris quam bella seueris. Valerianum & filius repetet, & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia, & omnes gentes quae sunt in Illyrico, atque in Oriente & in Ponto, quae cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Vnum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti; fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus.* Bactriani, & Hiberi, & Albani, & Tauroscythae, Saporis litteras non receperunt, sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captiuitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, *Odenatus Palmyrenus*, collecto exercitu; rem Romanam prope in pristinum statum reddidit. Cepit regis thesauros, cepit etiam, quas thesauris cariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistae atque Odenati, in regnum suum ocius se recepit. Atque hic interim finis belli fuit Persici. Haec sunt digna cognitu de Valeriano, nunc ad Valerianum minorem reuertar.

VALERIANVS IVNIOR, alia quam Gallienus matre genitus, forma conspicuus, verecundia probabilis, eruditione pro aetate clarus, moribus periucundus, atque a fratris dissolutione seiunctus, a patre absente Caesar est appellatus, a fratre (vt Caelestinus dicit) Augustus. nihil habet praedicabile in vita, nisi quod est nobiliter natus, educatus optime, & miserabiliter interemptus. Et quoniam scio errare plerosq;, qui Valeriani Imperatoris titulum in sepulcro legentes, illius Valeriani redditum putant corpus, qui a Persis est captus: ne vllus error obrepat, mittendum in litteras censui, hunc Valerianum circa Mediolanum sepultum, addito titulo, Claudii iussu, VALERIANVS IMPERATOR. Non puto plus aliquid vel de maiore Valeriano, vel de iuniore requirendum. Et quoniam vereor ne modum voluminis transeam, si Gallienum Valeriani filium, de quo iam nobis multus sermo fuit; vel * Saloninum filium etiam Gallieni, qui & Gallienus dictus est, huic libro adiungam, ad aliud volumen transeam. Semper enim me vobis dedidi, & famae, cui negare nihil debeo neq; possum.

TREBELLII POLLIONIS
GALLIENI DVO.

CAPTO Valeriano (enimuero vnde incipienda est Gallieni vita, nisi ab eo praecipue [malo] quo eius vita depressa est?) nutante respubl. quum Odenatus iam orientis cepisset imperium, & Gallienus comperta patris captiuitate gauderet; vagabantur exercitus, murmurabant duces, erat ingens * omnibus moeror, quod Imperator Romanus in Perside seruiliter teneretur. Gallieno igitur & Volusiano coss. Macrianus & Balista in vnum coeunt, exercitus reliquias

reliquias conuocant: & quum Romanum in oriente nutaret imperium, quem facerent Imperatorem requirunt, Gallieno tam negligenter se agente, vt eius ne mentio quidem apud exercitum fieret. Denique quum pluries eius rei caussa conuenissent, placuit vt Macrianum cum filiis suis Imperatores dicerent, ac rempublicam defensandam capesserent. Sic igitur imperium delatum est *Macriano*. Et caussæ* Macriano imperandi cum filiis hæ fuerunt. Primum, quod nemo eo tempore sapientior ducum habebatur, nemo ad res gerendas aptior: deinde ditissimus, & qui priuatis posset fortunis publica explere dispendia. Huc accedebat quod liberi eius fortissimi iuuenes, tota mente in bellū ruebant, vt essent legionibus exemplo ad omnia militaria. Macrianus ergo vndique collectis exercitibus, orientis partes petiit: atque vt posset late sibi delatum defendere & tueri imperium, bellum sic instruxit, atque copias sic parauit, vt esset omnium circumspectus quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus Pisonem, vnum ex nobilibus principibus senatus, ad Achaiam destinauit, ob hoc vt *Valentem* qui illic proconsulari imperio rempublicam gubernabat, opprimeret. Sed Valens, comperto quod Piso contra se veniret, sumpsit Imperium. Piso igitur in Thessaliam se recepit. vbi, missis a Valente militibus cōpluribus, interfectus est: ipse quoque Imperator appellatus cognomento *Thessalicus*. Sed Macrianus, retento in oriente vno ex filiis, pacatis tamen rebus, Asiam primum venit; deinde Illyricum petiit: in Illyrico cum *Aureolo* Imperatore, qui contra Gallienum imperium sumpserat, duce Domitiano nomine, manum conseruit, vnum ex filiis secum habens, & XXX milia militum ducens. Sed victus est Macrianus cum filio Macriano nomine, deditusque omnis exercitus Aureolo Imperatori. Turbata interim republ. totoque penitus orbe terrarum, vbi *Odenatus* comperit Macrianum cum filio interemptum, regnare Aureolum, Gallienum remissius agere, festinauit ad alterū filium Macriani; quum exercitus hoc daret fortuna capiendum. Sed ii qui erant cum filio Macriani, Quieto nomine, consentientes Odenato, auctore præfecto Macriani *Balista*, iuuenem occiderunt; missoque per murum corpore, Odenato se omnes affatim dediderunt. Totius prope igitur orientis factus est Odenatus Imperator, quum Illyricum teneret Aureolus, Romam Gallienus. Idem Balista multos Emissenos, ad quos confugerant Macriani milites, cum Quieto & thesaurorum custode interfecit; ita vt ciuitas pene deleretur. Odenatus inter hæc, quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidem nūtiari ex veritate faciebat. Sed Gallienus, cognito quod Macrianus cum suis liberis esset occisus, quasi securus rerum ac patre iam recepto, libidini ac voluptati se dedidit: ludos circenses, ludosque scenicos, ludos gymnicos, *ludicram etiam venationem, & ludos gladiatorios dedit: populumque, quasi victorialibus diebus, ad festiuitatem ac plausum vocauit. Et quum plerique patris eius captiuitatem mœrerent, ille specie decoris, quod pater eius virtutis studio deceptus videretur, supramodum lætatus est. Constabat autem censuram parentis eum ferre non potuisse, votiuumque illi fuisse, quod imminentem ceruicibus suis grauitatem paternam non haberet. Per idem tempus *AEmilianus* apud AEgyptum sumpsit imperium; occupatis horreis, multa oppida malo famis pressit. Sed hunc dux Gallieni Theodotus conflictu habito cepit, atque Imperatori Gallieno viuum transmisit. AEgyptus enim data AEmiliano per Transthebaitanos milites . . . sæuitum est . . . ribus, quum Gallienus in luxuria & improbitate persisteret. Quumque * ludibriis & helluationi vacaret, neque aliter rempublicam regeret quam quum pueri fingunt per ludibria potestates, Galli, quibus insitum est esse leues ac degenerantes a ciuitate Romana, & luxuriosos principes ferre non posse, *Posthumum* ad imperium vocarunt: * exercitibusque consentientibus, qui occupatum Imperatorem libidinibus querebantur. Contra hunc Theodotus exercitum duxit. Quumque vrbem in qua erat Posthumus, obsidere cœpisset, decernentibus Gallis, Gallienus muros circumiens, sagitta ictus est. Nam & per annos VII Posthumus imperauit, & Gallias ab omnibus circumfluentibus barbaris validissime vindicauit. His coactus malis, Gallienus pacem cum Aureolo facit oppugnandi Posthumi studio: longoque bello tracto per diuersas obsidiones ac prœlia, rem modo feliciter modo infeliciter gerit. Accesserat præterea his malis

quod Scythæ Bithyniam inuaserant, ciuitatesque deleuerant. Denique * Astacum, quæ postea Nicomedia dicta est, incensam grauiter vastauerunt. Denique, quasi coniuratione totius mundi, concussis orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddam seruile bellum exstitit, latronibus euagantibus; qui vix oppressi sunt. Et hæc omnia Gallieni contemptu fiebant. *Neque enim quidquam est ad audaciam malis, ad spem bonorum bonis promptius, quam quum vel malus timetur, vel dissolutus contemnitur Imperator.* Gallieno & Faustino coss. inter tot bellicas clades etiam terræmotus fuit, & tenebræ per multos dies. Auditum præterea tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante. Quo motu multæ fabricæ deuoratæ sunt cum habitatoribus: multi terrore mortui. quod quidem malum tristius in Asiæ vrbibus fuit. Mota est & Roma, mota & Libya: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, quum aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam * multa vrbes occuparunt. Pax igitur deûm quæsita, inspectis Sibyllæ libris; factumque Ioui salutari, vt præceptum fuerat, sacrificium. Nam & pestilentia tanta exstiterat vel Romæ vel in Achaicis vrbibus, vt vno die quinque milia hominum pari morbo perirent. Sæuiente fortuna, quum hinc terræmotus, inde hiatu soli ex diuersis partibus pestilentia orbem Romanum vastaret, capto Valeriano, Gallis parte maxima obsessis, quum bellum Odenatus inferret, quum Aureolus perurgeret Illyricum, quum AEmilianus AEgyptum occupasset: *Gotthi & Clodius*, de quo dictum est superius, occupatis Thraciis Macedoniam vastarunt, Thessalonicam obsederunt; neque vsquam quies mediocriter salutem ostentare visa est. Quæ omnia contemptu (vt sæpius diximus) Gallieni fiebant, hominis luxuriosissimi, &, si esset securus, ad omne dedecus paratissimi. Pugnatum est in Achaia Macriano duce contra eosdem Gotthos. Vnde victi per Achæos, recesserunt. Scythæ autem, hoc est pars Gotthorum, Asiam vastabant. Tunc etiam templum Dianæ Ephesiæ dispoliatum & incensum est: cuius * opes fama in populos satis notæ. Pudet numerare inter hæc tempora quũ ista gererentur, quæ sæpe Gallienus malo generis humani quasi per iocum dixerit. Nam quum ei nuntiatum esset, AEgyptum desciuisse, dixisse fertur, *Quid? sine lino AEgyptio esse non possumus?* Quum autem vastatam Asiã, & * elementorum concursionibus & Scytharum incursionibus comperisset, *Quid,* inquit, *sine aphronitris esse non possumus?* Perdita Gallia arrisisse ac dixisse perhibetur, *Non sine trabeatis sagis tuta resp. est?* Sic denique de omnibus partibus mundi, quũ eas amitteret, quasi detrimẽtis vilium ministeriorum videretur affici, iocabatur. Ac nequid mali deesset Gallieni temporibus, Byzantiorum ciuitas, clara naualibus bellis, claustrum Ponticum, per eiusdem Gallieni milites ita omnis vastata est vt prorsus nemo superesset. Denique nulla vetus familia apud Byzantios inuenitur, nisi siquis peregrinatione vel militia occupatus euasit, qui antiquitatem generis nobilitatemq; repræsentet. Contra Posthumũ igitur Gallienus cum Aureolo & Claudio duce, qui postea imperium obtinuit, principe generis Constantini Cæsaris nostri, bellum incepit: [&] quum multis auxiliis Posthumus iuuaretur * Celticis ac Francicis, in bellum cũ Victorino processit, cum quo imperium participauerat. Victrix Gallieni pars fuit, pluribus prœliis euentuum ratione decursis. Erat enim in Gallieno subitæ virtutis audacia: nam aliquando iniuriis grauiter mouebatur. Denique ad vindictam Byzantiorum processit: & quum non putaret recipi se posse muris, receptus alio die, omnes milites inermes, armatorum corona circumdatos, interemit, fracto fœdere quod promiserat. Per eadem tempora etiam Scythæ, in Asia Romanorum ducum virtute ac ductu vastati, ad propria recesserunt. Interfectis sane militibus apud Byzantium, Gallienus, quasi magnum aliquid gessisset, Romam cursu rapido conuolauit: conuocatisq; patribus, * decennia celebrauit nouo genere ludorum, noua specie pomparum, exquisito genere voluptatum. Iam primum inter togatos patres, & equestrem ordinem, albatos milites, & omni populi præeunte, seruis etiam prope omnium, & mulieribus cum cereis facibus & lampadibus præcedentibus, Capitolium petiit. Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boues, cornibus auro iugatis, & dorsualibus sericis discoloribus præfulgentes. Agnæ candentes ab vtraque parte cc præcesserunt, & x elephanti, qui tunc erant Romæ; mille cc gladiatores * pompaliter ornati. Cum auratis vestibus matronarum mansuetæ feræ

diuersi

diuersi generis, cc, ornatu quam maximo affectæ. Carpenta cum mimis & omni genere histrionũ: pugiles * sacculis, non veritate pugilantes. Cyclopea etiam luserunt omnes * apenarii; ita vt miranda quędam & stupenda monstraret. Omnes viæ ludis strepituque & plausibus personabant: ipse medius cum picta toga & tunica palmata inter patres (vt diximus) omnibus sacerdotibus prætextatis Capitolium petiit. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, vexilla centena; & præter ea quæ collegiorum erant, dracones, & signa templorum omniumque legionum ibant. Ibant præterea gentes simulatæ, vt Gotthi, Sarmatæ, Franci, Persæ: ita vt non minus quam duceni singulis globis ducerentur. Hac pompa homo ineptus eludere se credidit populum Romanum: sed (vt sunt Romanorum facetiæ) alius Posthumo fauebat, alius Regilliano, alius Aureolo aut AEmiliano, alius Saturnino. nam & ipse iam imperare dicebatur. Inter hæc ingens querela de patre; quem inultum filius relinqueret, & quem externi vtcumque vindicauerant. Nec tamen Gallienus ad talia mouebatur, obstupefacto voluptatibus corde: sed ab iis qui circum eum erant, requirebat, *Et quid habemus in prandio? & quæ voluptates paratæ sunt? & qualis cras erit cœna? quales circenses?* Sic confecto itinere, celebratisque hecatombis, ad domum regiã rediit: conuiuiisque & epulis depulsis, alios dies voluptatib. publicis deputabat. Prętereundũ non est haud ignobile facetiarum genus. Nã quũ rex Persarum, quasi captiuorũ, per pompam (rẽ ridiculam) duceretur, quidã scurræ miscuerũt se Persis, diligentissime scrutantes omnia, atque vniuscuiusque vultũ mira inhiatione mirantes. A quibus quũ quæreretur quidnam agerent illa solertia, illi responderunt, *Patrem principis quærimus.* Quod quũ ad Gallienum peruenisset, non pudore, non mœrore, non pietate cõmotus est; scurrasque iussit viuos exuri. Quod populus factum tristius quã quisquam æstimat, tulit: milites vero ita doluerunt, vt non multo post vicem redderent. Gallieno & Saturnino coss. Odenatus rex Palmyrenorum obtinuit totius oriẽtis imperium; idcirco præcipue, quod se fortibus factis dignum tantæ maiestatis infulis declarauit; Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. Denique statim bellum Persis in vindictam Valeriani, quam eius filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras statim occupat, tradentibus sese Nisibenis atque Carrenis, & increpãtibus Gallienum. Nec defuit tamen reuerentia Odenati circa Gallienũ. Nam captos satrapas, insultandi prope gratia & ostentandi sui, ad eum misit. Qui quũ Romam deducti essent, vincente Odenato triumphauit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter deos quidem nisi coactus retulit, quum mortuum audisset, sed adhuc viuentem: nam de illius morte falso compererat. Odenatus autẽ ad Ctesiphontem Parthorum multitudinem obsedit: vastatisque circum omnibus locis, innumeros homines interemit. Sed quum satrapæ omnes ex omnibus regionibus illuc defensionis communis gratia conuolassent, fuerunt longa & varia prœlia, longior tamen Romana victoria. Et quum nihil aliud ageret nisi vt Valerianum Odenatus liberaret, instabat quotidie, ac locorum difficultatibus in alieno solo Imperator optimus laborabat. Dum hæc apud Persas geruntur, *Scythæ* iñ Cappadociam peruaserunt: illic captis ciuitatibus, bello etiam vario, diu acies ad Bithyniam contulerunt. Quare milites iterum de nouo Imperatore faciendo cogitauerunt: quos omnes Gallienus more suo, quum placare atque in gratiam suam reducere non posset, occidit. Quum tamen sibi milites dignum principem quærerent, Gallienus apud Athenas ἄρχων erat, id est summus magistratus; vanitate illa qua & ciuis adscribi desiderabat, & sacris omnibus interesse: quod neque Adrianus in summa felicitate, neque Antoninus in adulta fecerat * pace; quum tanto studio Græcarum docti fuerint litterarum, vt raro aliquibus doctissimis magnorum arbitrio cessérint virorum. Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero, contempta prope republ. Fuit enim Gallienus (quod negari non potest) oratione, poemate, atque omnibus artibus clarus. Huius est illud epithalamium quod inter centum poetas præcipuum fuit. Nam quum fratrum suorum filios iungeret, omnes poetæ Græci Latinique epithalamia dixissent, idque per dies plurimos, quum ille manus sponsorum teneret, vt quidam dicunt, sæpius, ita dixisse fertur; *Ite, ait, o pueri, pariter sudate medullis Omnibus inter vos: non murmura vestra columbæ, Brachia non hederæ, non vincant oscula*

conchæ. Longum est eius versus orationesq; connectere, quibus suo tempore tam * in poetas quã in rhetores emicuit. Sed aliud in Imperatore quæritur, aliud in oratore vel poeta flagitatur. Laudatur sane eius optimũ factum. Nam * consulto Valeriani fratris sui & Lucillii propinqui, vbi comperit ab Odenato Persas vastatos, redactam Nisibin & Carras in potestatem Rom. omnẽ Mesopotamiam nostram, denique Ctesiphontem esse peruentum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarũ occisos: Odenatũ, participato imperio, Augustum vocauit, eiusq; monetã qua Persas captos traheret, cudi iussit. quod & senatus & vrbs, & omnis ætas gratanter accepit. Fuit præterea idem ingeniosissimus; cuius ostendentia acumẽ, pauca libet ponere. Nam quum taurũ ingẽtem in arenã misisset, exissetq; ad eũ feriendum venator, neq; * perductũ decies potuisset occidere, coronã venatori misit; mussantibusq; cunctis quid rei esset quod homo ineptissimus coronaretur, ille * per curionẽ dici iussit, *Taurũ toties non ferire difficile est.* Idẽ quum quidã gemmas vitreas pro veris vendidisset eius vxori, atq; illa, re prodita, vindicari vellet; * surripi quasi ad leonem venditorẽ iussit. Deinde cauea caponem emittit: mirantibusque cunctis rem tam ridiculam, per curionem dici iussit, *Imposturam fecit, & passus est.* deinde negotiatorem dimisit. Occupato tamen Odenato bello Persico, & Gallieno rebus ineptissimis (vt solebat) incumbente, Scythæ nauibus factis Heracleam peruenerunt; atq; inde cum præda in solũ proprium reuerterunt: quamuis multi naufragio perierunt, nauali bello superati. Per idem tempus Odenatus insidiis consobrini sui interemptus est cum filio Herode; quem & ipsum imperatorẽ appellauerat. Tũ Zenobia vxor eius, quod paruuli essent filii eius qui supererant, Herennius & Timolaus, ipsa suscepit imperium; diuque rexit non muliebriter, neq; more fœmineo: sed non solum Gallieno virago melius imperare potuisset, verumetiã multis imperatoribus fortius atq; solertius. Gallieno sane vbi nuntiatũ Odenatũ interemptum, bellum Persis ad seram nimis vindictam patris parauit; collectisq; per Heraclianũ ducẽ militibus, * sollertis principis rẽ gerebat. Qui tamen Heraclianus quũ contra Persas profectus esset, a Palmyrenis victus, omnes quos parauerat milites perdidit, Zenobia Palmyrenis & orientalib. plerisque viriliter imperante. Inter hæc Scythæ per Euxinum nauigantes, Istrum ingressi, multa grauia in solo Rom. fecerunt. Quibus compertis, Gallienus Cleodamũ & Athenæum Byzantios instaurandis vrbibus muniendisq; præfecit. Pugnatũ [que] est circa Pontum, & a Byzantiis ducibus victi sunt barbari. Veneriano item duce, nauali bello *Gotthi* superati sunt; tum ipse Venerianus militari periit morte. Atque inde Cyzicum & Asiam, deinceps Achaiam omnem vastauerunt; & ab Atheniensib. duce Dexippo, scriptore horum temporum, victi sunt. Vnde pulsi, per Epirum, * Acarnaniam, Bœotiam, peruagati sunt. Gallienus interea vix excitatus publicis malis, Gotthis vagantibus per Illyricum occurrit, & fortuito plurimos interemit. Quo cõperto, Scythæ facta * carragine per montem Gessacem fugere sunt conati. Omnes inde Scythas Marcianus varia bellorum fortuna agitauit: quæ oẽs Scythas ad rebellionem * excitaret. Et hæc quidem Heracliani ducis erga rempublicam deuotio fuit. Verum quũ Gallieni tantã improbitatem ferre non possent, consilium inierunt Marcianus & Heraclianus, vt alter eorum imperiũ caperet: & Claudius quidem (vt suo dicemus loco) vir omniũ optimus, electus est, qui cõsilio non adfuerat, * essetq; apud cunctos in reuerentia, vt dignus videretur imperio; quemadmodũ postea comprobatum est. Is enim [est] CLAVDIVS a quo Constantinus vigilantissimus Cæsar originem ducit. Fuit iisdem socius in appetendo imperio quidam Ceronius siue Cecropius, dux Dalmatarum; qui eos & vrbanissime & prudentissime adiuuit. Sed quum imperium capere viuo Gallieno non possent, huiusmodi eum insidiis appetendum esse duxerunt, vt labem improbissimam, malis fessa republica, a gubernaculis humani generis dimouerent, ne diutius theatro & circo addicta republica per voluptatum deperiret illecebras. Insidiarum genus fuit tale: Gallienus ab Aureolo qui principatum inuaserat, diffidebat, sperans quotidie grauem & intolerabilem tumultuarii Imperatoris aduentum. Hoc scientes Marcianus & Cecropius, subito Gallieno iusserant nuntiari Aureolum iam venire. Ille igitur militibus congregatis; quasi certum processit ad prœlium: atque ita missis percussoribus, interemptus est.

Et

Et quidem Cecropii Dalmatarum ducis [gladio] Gallienus dicitur esse percussus, vt quidam ferunt, circa Mediolanum: vbi continuo & frater eius VALERIANVS est interemptus, quem multi Augustum, multi Cæsarem, multi neutrum fuisse dicunt: quod verisimile non est: siquidem capto iam Valeriano, scriptum inuenimus in Fastis, VALERIANO IMPERATORE COS. Quis igitur alius potuit esse Valerianus, nisi Gallieni frater? Constat de genere; non satis tamen constat de dignitate, vel (vt cœperunt alii loqui) de maiestate. Occiso igitur Gallieno, seditio ingens militũ fuit; quum spe prædæ ac publicæ vastationis, Imperatorem sibi vtilem, necessarium, fortem, efficacem, ad inuidiam faciendam, dicerent raptum. Quare consilium principum fuit, vt milites eius, quo solent placari genere, sedarentur. Promissis itaque per Marcianum aureis vicenis, & acceptis, (nam præsto erat thesaurorum copia) Gallienum tyrannum militari iudicio in fastos publicos retulerunt. Sic militibus sedatis Claudius, vir sanctus ac iure venerabilis, & bonis omnibus carus, amicus patriæ, amicus legibus, acceptus senatui, populo bene cognitus, accepit imperium. Hæc vita Gallieni fuit, breuiter a me litteris intimata: qui natus abdomini & voluptatibus, dies ac noctes vino & stupris perdidit orbem terrarum. Triginta prope tyrannos passus est, Romanum dehonestantes imperium; ita vt etiam mulieres eo melius imperarẽt. Ac ne eius prætereatur miseranda sollertia, veris tempore cubicula de rosis fecit: de pomis castella composuit: vuas triennio seruauit. hieme summa melones exhibuit: mustum quemadmodum toto anno haberetur, docuit. Ficos virides, & poma ex arboribus recentia semper alienis mensibus præbuit. Mantilibus aureis semper strauit. Gemmata vasa fecit, eademque aurea. Crinibus suis auri scobem aspersit: radiatus sæpe processit. cum chlamyde purpurea gemmatisque fibulis & aureis, Romæ visus est, vbi semper togati principes videbantur: purpuream tunicam auratamque virilem, eamdemque manicatam habuit. Gemmato baltheo vsus est: caligas gemmatas annexuit, quum *campagos reticulos appellaret. Conuiuatus in publico est: congiariis populum molliuit: senatui sportulam sedens erogauit. Matronas ad consulatum suum rogauit; iisdemque manum sibi osculantibus, quaternos aureos sui nominis dedit. Vbi de Valeriano patre comperit quod captus esset, id quod philosophorum optimus de filio amisso dixisse fertur, *Sciebam me genuisse mortalem*, dixit ille, *Sciebam patrem meum esse mortalem.* Nec defuit Annius Cornicula, qui eum quasi constantem principem, falso sua voce laudaret. peior tamen ille qui credidit. Sæpe ad tibicinem processit, ad organum se recepit, quum processui & recessui cani iuberet. Lauit die septimo æstate, vel sexto: hieme secundo vel tertio. Bibit in aureis semper poculis, aspernatus vitrum, dicens nil eo esse communius. Semper vina variauit. Neque vmquam in vno conuiuio ex vno vino duo pocula bibit. Concubinæ in eius tricliniis sæpe accubuerunt. Mensam secundam scurrarum & mimorum semper prope habuit. Quum iret ad hortos nominis sui, omnia palatina officia sequebantur. Ibant & præfecti; & magistri officiorum omnium adhibebantur [&] conuiuiis & cœnationibus. lauabant etiam simul cum principe. Admittebantur sæpe etiam mulieres, cum ipso pulchræ puellæ, cum illis anus deformes: & iocari se dicebat quum orbem terrarum vndique perdidisset. Fuit tamen nimiæ crudelitatis in milites: nam & terna milia & quaterna militum singulis diebus occidit. Statuam sibi maiorem colosso fieri præcepit solis habitu: sed ea imperfecta periit. tam magna denique cœperat fieri, vt duplex ad colossum videretur. Poni autem illam voluerat in summo *Esquiliarum mõte, ita vt hastam teneret, per cuius caput infans ad summum posset ascendere. Sed & Claudio & Aureliano deinceps stulta res visa est: siquidem etiam equos & currum fieri iusserat pro qualitate statuæ, atque in acutissima base poni. Porticum Flaminiam vsque ad pontem Miluium & ipse parauerat ducere, ita vt *tetrastiche fieret; vt autem alii dicunt, pentastiche: ita vt primus ordo pilas haberet, & ante se columnas cum statuis; secundus & tertius, & deinceps, διὰ πασάρων columnas. Longum est cuncta in litteras mittere: quæ qui volet scire, legat Palfurium Suram, qui Ephemeridas eius vitæ composuit. Nos ad Saloninum reuertamur.

SALONINVS GALLIENVS.

HIc Gallieni filius fuit, nepos Valeriani: de quo quippe nihil eſt quod dignum in litteras mittatur, niſi quod nobiliter natus, educatus regie; occiſus deinde non ſua, ſed patris cauſſa. De huius nomine magna eſt ambiguitas. Nam multi eum GALLIENVM, multi SALONINVM hiſtoriæ prodiderunt. Et qui Saloninum, idcirco quod apud Salonas natus eſſet, cognominatum ferunt: qui autem Gallienum, patris nomine cognominatum, & aui Gallieni, ſummi quondam in republ. viri. Fuit denique hactenus ſtatua in pede montis Romulei, hoc eſt ante ſacram viam, intra templum Fauſtinæ aduecta ad arcum Fabianum, quæ haberet inſcriptum, GALLIENO MINORI, SALONINO additum: ex quo eius nomen intelligi poterit. Tranſiſſe decennium imperii Gallienum, ſatis clarum eſt: quod idcirco addidi, quia multi eum imperii ſui primo anno periiſſe dixerunt. Fuiſſe autem & alias rebelliones ſub eodem; de quibus proprio dicemus loco. Siquidem placuit triginta tyrannos vno volumine includere, idcirco quod nec multa de his dici poſſunt, & in Gallieni vita pleraque iam dicta ſunt. Et hæc quidem de Gallieno hoc interim libro dixiſſe ſufficiat. Nam & multa iam in Valeriani vita: in libro qui DE TRIGINTA TYRANNIS inſcribendus eſt, iam loquemur quæ iterari ac ſæpius dici minus vtile videbatur. Huc accedit quod quædam etiam ſtudioſe prætermiſi; ne eius poſteri multis rebus editis læderentur. Scis enim ipſe quales homines cum iis qui aliqua de maioribus eorum ſcripſerint, quantum gerant bellum: nec ignota eſſe arbitror quæ dixit M. Tullius in Hortenſio, quem ad exemplum Protreptici ſcripſit. Vnum ponam tamen quod iucunditatem quamdam, ſed vulgarem habuit; morem tamen nouum fecit. Nam quum cingula ſua plerique militantium qui ad conuiuium venerant, ponerent hora conuiuii, Saloninus puer, ſiue Gallienus, his auratos conſtellatosque baltheos rapuiſſe perhibetur: & quum eſſet difficile in aula palatina requirere quod periſſet, ac* taciti militares viri detrimenta pertuliſſent, poſtea rogati ad conuiuium cincti accubuerunt. quumque ab his quæreretur cur non ſoluerent cingulum, reſpondiſſe dicuntur, Salonino deferimus. Atque hinc tractum morem vt deinceps cum Imperatore cincti diſcumberent. Negare non poſſum, alium [&] plerisque videri huius rei ortum eſſe morem. Dicunt enim militare prandium (quod dictum eſt *prandium* ab eo quod ad bellum milites paret) a cinctis initum. cui rei argumentum eſt quod a diſcinctis etiam cum Imperatore cœnatur. Quæ idcirco poſui, quia digna & memoratu videbantur, & cognitu. Nunc transeamus ad triginta tyrannos, qui Gallieni temporibus contemptu mali principis exſtiterunt. De quibus breuiter & pauca dicenda ſunt. Neque enim digni ſunt eorum plerique vt volumen talium hominum ſaltem nominibus occupetur: quamuis eorum aliqui non parum in ſe virtutis habuiſſe videantur, multum etiam reipublicæ profuiſſe. Tam variæ item opiniones ſunt de *Salonini* nomine, vt, qui ſe verius putant dicere, a matre ſua Salonina appellatum eſſe dicant, quam is perdite dilexerit, **Piparam* nomine, barbaram, regis filiam. Gallienus cum ſuis ſemper flauum crinem condidit. De annis autem Gallieni & Valeriani ad imperium pertinentibus, adeo incerta traduntur, vt quum *XV annos eoſdem imperaſſe conſtet, id eſt Gallienum vſque ad quintumdecimum perueniſſe, Valerianus vero ſexto ſit captus; alii IX annis, alii bis decem annis, alii etiam Gallienum imperaſſe in litteras mittant: quum conſtet & decennalia Romæ ab eodem celebrata, & poſt decennalia Gotthos ab eo victos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam eſſe concordiam; pugnatum contra Poſthumum, contra Lollianum; multa etiam ab eo geſta quæ ad virtutem, plura tamen quæ ad dedecus pertinebant. Nam & ſemper noctibus popinas dicitur frequentaſſe, & cum lenonibus, mimis ſcurrisque vixiſſe.

TREBELLII POLLIONIS
TRIGINTA TYRANNI.

SCRIPTIS iam pluribus libris, non hiſtorico nec diſerto, ſed pedeſtri eloquio, ad eam temporum veniemus ſeriem, in qua per annos quibus Gallienus & Valerianus rempubl. tenuerunt, triginta tyranni, occupato Valeriano magnis belli Perſici neceſſitatibus, exſtiterunt, quum Gallienum nō ſolum viri, ſed etiam mulieres contemptui haberent; vt ſuis locis probabitur. Sed quoniam tanta obſcuritas eorum hominum fuit qui ex diuerſis orbis partibus ad imperium conuolabant, vt non multa de his vel dici poſſint a doctioribus, vel requiri: deinde ab omnibus hiſtoricis qui Græce ac Latine ſcripſerunt, ita nonnulli prætereantur, vt eorum [nec] nomina frequententur: poſtremo quum tam varie a plerisque ſuper his nonnulla ſint prodita: in vnum eos libellum contuli, & quidem breuem; maxime quum vel in Valeriani, vel in Gallieni vita, pleraque de his dicta, nec repetenda tamen ſatis conſtet.

CYRIADES, I.

HIc patrem Cyriadem fugiens, diues & nobilis, quum luxuria ſua & moribus perditis ſanctum ſenem grauaret, direpta magna parte auri, argenti etiam infinito pondere, Perſas petiit: atque inde Sapori regi coniunctus atque ſociatus, quum hortator belli Romanis inferendi fuiſſet, Odenatum primum, deinde Saporem ad Romanum ſolum traxit: Antiochia etiam capta & Cæſarea, Cæſarianum nomen accepit. Atque inde vocatus Auguſtus, quum omnem orientem vel virium audacia vel terrore quateret, patrem vero interemiſſet (quod alii hiſtorici negant factum) ipſe per inſidias ſuorum, quum Valerianus iam ad bellum Perſicum veniret, occiſus eſt. Neque plus de hoc hiſtoriæ quidquam mandatum eſt quod dignum memoria eſſe videatur: quem clarum, perfugium & paricidium, & aſpera tyrannis, & ſumma luxuries litteris dederunt.

POSTHVMVS, II.

HIc vir in bello fortiſſimus, in pace conſtantiſſimus, in omni vita grauis; vſqueadeo vt Saloninum filium ſuum eidem Gallienus in Gallia poſitum crederet, quaſi cuſtodi vitæ, & morum & actuum imperialium inſtitutori. Sed, quantum plerique aſſerunt, (quod eius non conuenit moribus) poſtea fidem fregit; & occiſo Salonino ſumpſit imperium. vt autem verius plerique tradiderunt, quum Galli vehementiſſime Gallienum odiſſent, puerum autem apud ſe imperare ferre non poſſent, eum qui commiſſum regebat imperium, Imperatorem appellarunt; miſſisque militibus adoleſcentem interfecerunt. Quo interfecto, ab omni exercitu & ab omnibus Gallis Poſthumus gratanter acceptus, talem ſe præbuit per annos ſeptem, vt Gallias inſtaurauerit, quum Gallienus luxuriæ & popinis vacaret, & amore barbaræ mulieris conſeneſceret. Geſtum eſt tamen a Gallieno contra hunc bellū, tunc quum ſagitta Gallienus eſt vulneratus. ſiquidem nimius amor erga Poſthumum omnium erat in * Gallica gente populorum, quod ſubmotis omnibus Germanicis gentibus, Romanum in priſtinam ſecuritatem reuocaſſet imperium. Sed quum ſe grauiſſime regeret, more illo quo Galli nouarum rerum ſemper ſunt cupidi, Lolliano agente, interemptus eſt. Siquis ſane Poſthumi meritum requirit, iudicium de eo Valeriani ex hac epiſtola, quam ille ad Gallos miſit, intelliget: *Transrhenani limitis ducem, & Galliæ præſidem Poſthumum fecimus, virum digniſſimum ſeueritate Gallorum. præſente quo, non miles in caſtris, non iura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui vnicuique proprium & ſuum ſeruet. virum quem ego præ ceteris ſtupeo, & qui locum principis mereatur iure. de quo ſpero quod mihi gratias agetis. Quod ſi me fefellerit opinio quam de illo habeo,* ſciatis nuſquam gentium reperiri qui poſſit penitus approbari. *Huius filio Poſthumo nomine, tribunatum Vocontiorum dedi adoleſcenti: qui ſe dignum patris moribus reddet.*

POSTHVMVS IVNIOR, III.

DE hoc prope nihil eſt quod dicatur, niſi quod a patre appellatus Cæſar, ac deinceps in eius honore Auguſtus cum patre dicitur interemptus, quum Lollianus in locum Poſthumi ſubrogatus, delatum ſibi a Gallis ſumpſiſſet imperium. Fuit autem (quod ſolum memoratu dignum eſt) ita in declamationibus diſertus, vt eius controuerſiæ Quintiliano dicantur inſertæ; quem declamatorem Romani generis acutiſſimum, vnius capitis lectio prima ſtatim fronte demonſtrat.

LOLLIANVS, IIII.

HVIVS rebellione in Gallia Poſthumus, vir omnium fortiſſimus, interemptus eſt, quum iam * nutante Gallieni luxuria, in veterem ſtatum Romanum reformaſſet imperium. Fuit quidem etiam fortiſſimus: ſed rebellionis intuitu, minorem apud Gallos auctoritatem de ſuis viribus tenuit. Interemptus autem eſt a Victorino, Victorinæ vel Victoriæ filio, quæ poſtea *mater caſtrorum* appellata eſt, & Auguſtæ nomine affecta; quum ipſa per ſe fugiens tanti pōderis molem, primum in Marium, deinde in Tetricum atque eius filium contuliſſet imperia. Et Lollianus quidem nonnihilum reip profuit. Nam pleraſque Galliæ ciuitates, nōnulla etiam caſtra, Poſthumus per ſeptem annos in ſolo barbarico ædificauerat; quæ interfecto Poſthumo ſubita irruptione Germanorum & direpta fuerant & incenſa: [ea in] ſtatum veterem reformauit: deinde a ſuis militibus, quod in labore nimius eſſet, occiſus eſt. Ita Gallieno perdente rempubl. in Gallia primum Poſthumus, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, poſtremo Tetricus, (nam de Mario nihil dicimus) affectatores Romani nominis exſtiterunt: quos omnes datos diuinitus credo, ne, quum illa peſtis inaudita luxuria impediretur, * malis poſſidendi Romanum ſolum Germanis daretur facultas: qui ſi eo genere tunc euaſiſſent quo Gotthi & Perſæ, conſentientibus in Romano ſolo gentibus, venerabile hoc Romani nominis finitum eſſet imperium. Lolliani autem vita in multis obſcura eſt, vt & ipſius Poſthumi: ſed priuata virtute clari, non nobilitatis pondere vixerunt.

VICTORINVS, V.

POSTHVMVS ſenior, quum videret multis ſe Gallieni viribus peti, atque auxilium non ſolum militum, verumetiam alterius principis neceſſarium, Victorinum militaris induſtriæ virum in participatum vocauit imperii, & cum eodem contra Gallienum conflixit. Quumque adhibitis ingentibus Germanorum auxiliis, diu bella traxiſſent, victi ſunt. Tunc interfecto etiam Lolliano, ſolus Victorinus in imperio remanſit: qui & ipſe, quod matrimoniis militum & militarium corrumpendis operam daret, a quodam actuario, cuius vxorem ſtuprauerat, compoſita factione Agrippinæ percuſſus, Victorino filio Cæſare a matre Victorina, ſiue Victoria, quæ *mater caſtrorum* dicta eſt, appellato: qui & ipſe puerulus ſtatim eſt interemptus, quum apud Agrippinam pater eius eſſet occiſus. De hoc quod fortiſſimus fuerit, & præter libidinem optimus Imperator, a multis multa ſunt dicta. Sed ſatis credimus Iulii Ateriani partem libri cuiuſdam ponere, in quo de Victorino ſic loquitur; *Victorino, qui Gallias poſt Iunium Poſthumum rexit, neminem exiſtimo præferendum: non in virtute Traianum, non Antoninum in clementia, non in grauitate Neruam, non in gubernando ærario Veſpaſianum, non in cenſura totius vitæ ac ſeueritate militari Pertinacem vel Seuerum. Sed omnia hæc, libido & cupiditas mulierariæ voluptatis ſic perdidit, vt nemo audeat virtutes eius in litteras mittere; quem conſtat omnium iudicio meruiſſe puniri.* Ergo quum id iudicii de Victorino ſcriptores habuerint, ſatis mihi videor de eius dixiſſe moribus.

VICTORINVS IVNIOR, VI.

DE hoc nihil amplius in litteras eſt relatum, quam quod nepos Victoriæ, Victorini filius fuit, & a patre & ab auia ſub eadem hora qua Victorinus interemptus, Cæſar nuncupatus eſt, ac ſtatim a militibus ita occiſus. Exſtant denique ſepulcra circa Agrippinam breui marmore impreſſa humilia, in quibus * vnus eſt inſcriptus, HIC DVO VICTORINI TYRANNI SITI SVNT.

MARIVS,

MARIVS, VII.

VICTORINO, Lolliano, & Poſthumo interemptis, Marius ex fabro (vt dicitur) ferrario triduo tantum imperauit. De hoc quid amplius requiratur ignoro, niſi quod eum inſigniorem breuiſſimum fecit imperium. Nam vt conſul, qui ſex *pomeridianis horis conſulatum ſuffectum tenuit, a M. Tullio tali aſperſus eſt ioco; *Conſulem habuimus tam ſeuerum tamque cenſorium, vt in eius magiſtratu nemo pranderit, nemo cœnauerit, nemo dormierit*: de hoc etiam dici poſſe videtur, qui vna die factus eſt Imperator, alia die viſus eſt imperare, tertia interemptus eſt. Et vir quidem ſtrenuus, ac militaribus vſque ad imperium gradibus euectus eſt: quem pleriq; *Mamurium*, nonnulli *Vecturium*, opificem vtpote ferrarium, nuncuparūt. Sed de hoc nimis multa: de quo illud addidiſſe ſatis eſt, nullius manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuiſſe; quum in digitis neruos videretur habuiſſe, non venas. Nam & carra venientia digito ſalutari repuliſſe dicitur; & fortiſſimos quosque vno digito ſic afflixiſſe, vt quaſi ligni vel ferri obtuſioris ictu percuſſi dolerent. Multa duorum digitorum alliſione contriuit. Occiſus eſt a quodam milite; qui quum eius quondam operarius in fabrili officina fuiſſet, contemptus eſt ab eodē, vel quum duxiſſet, vel quum imperium cepiſſet. addidiſſe hæc verba dicitur interemptor, *Hic eſt gladius quem ipſe feciſti.* Huius concio prima talis fuiſſe dicitur; *Scio, commilitones, poſſe mihi obiici artem priſtinam; cuius mihi omnes teſtes eſtis. Sed dicat quisque quod vult, vtinam ſemper ferrum exerceam. Non vino, non floribus, non mulierculis, non popinis, vt facit Gallienus, indignus patre ſuo & ſui generis nobilitate, depeream. Ars mihi obiiciatur ferraria; dum me & exteræ gentes ferrum attrectaſſe ſuis cladibus recognoſcant in Italia: denique vt omnis Alemania omnisque Germania, cum ceteris quæ adiacent gentibus, Romanum populum ferratam putent gentem, vt ſpecialiter in nobis ferrum timeant. Vos tamen cogitetis velim feciſſe vos principem qui numquam quidquam ſcierit tractare, niſi ferrum. Quod idcirco dico, quia ſcio mihi a luxurioſiſſima illa peſte nihil opponi poſſe, niſi hoc quod gladiorum armorumque artifex fuerim.*

INGENVVS, VIII.

FVSCO & Baſſo coss. quum Gallienus vino & popinis vacaret, quumque ſe lenonibus, mimis, & meretricibus dederet, ac bona naturæ luxuriæ continuationē deperderet, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat, a Mœſiacis legionibus Imperator eſt dictus, ceteris Pannoniarum volentibus: neq; in quoquam melius conſultum reip. a militibus videbatur, quam quod inſtantibus Sarmatis creatus eſt Imperator, qui feſſis rebus mederi ſua virtute potuiſſet. Cauſſa autem ipſi arripiendi tunc imperii fuit, ne ſuſpectus eſſet Imperatoribus, quod erat fortiſſimus ac reip. neceſſarius, & militibus (quod imperantes vehementer mouet) acceptiſſimus. Sed Gallienus, vt erat nequam & perditus, ita etiam, vbi neceſſitas coegiſſet, velox, fortis, vehemens, crudelis: denique Ingenuum conflictu habito vicit; eoque occiſo, in omnes Mœſiacos tam milites quam ciues aſperrime ſæuiit: nec quemquam ſuæ crudelitatis exſortem reliquit: vſqueadeo aſper & truculentus, vt plerasque ciuitates vacuas a virili ſexu relinqueret. Fertur ſane idem Ingenuus ciuitate capta intraſſe domum, in qua ſe pugione transfodit: atque ita vitam finiſſe, ne in tyranni crudelis poteſtatem veniret. Exſtat ſane epiſtola Gallieni, quam ad Celerem Verianum ſcripſit, qua eius nimietas crudelitatis oſtenditur: quam ego idcirco interpoſui, vt omnes intelligerent, hominum luxurioſum crudeliſſimum eſſe, ſi neceſſitas poſtulet. *Gallienus Veriano. Non mihi ſatisfacies, ſi tantum armatos occideris; quos & fors belli interimere potuiſſet.* *Perimendus eſt omnis ſexus virilis; ſi & ſenes atque impuberes ſine reprehenſione noſtra occidi poſſent. Occidendus eſt quicumque male voluit: occidendus eſt quicumque male dixit contra me, contra Valeriani filium, contra tot principum patrem & fratrem. Ingenuus factus eſt Imperator. Lacera, occide, concide: animum meum intelligere potes: mea mente iraſcere, qui hæc manu mea ſcripſi.*

REGILLIANVS, IX.

FATI publici fuit vt Gallieni tempore quicumque potuit, ad imperium proſiliret. Regillianus denique in Illyrico ducatum gerens, Imperator eſt factus, auctoribus

imperii Mœsiis, qui cum Ingenuo fuerant ante superati: in quorum parentes grauiter Gallienus sæuierat. Hic tamen multa fortiter contra Sarmatas gessit: sed auctoribus Roxolanis, consentientibusq; militibus, & timore prouincialium ne iterum Gallienus grauiora faceret, interemptus est. Mirabile fortasse videatur, si, quæ origo imperii eius fuerit, declaretur.* Militari enim ioco regna promeruit. Nam quum milites cum eo quidã cœnarent, astitit Valerianus tribunus qui diceret, *Regilliani nomen vnde credimus dictum?* Alius continuo, *Credimus quod a regno.* Tum is qui aderat scholasticus, cœpit quasi grammaticaliter declinare, & dicere, *Rex, regis, regi; Regillianus.* Milites, vt est hominum genus pronum ad ea quæ cogitant, dixerunt, *Ergo potest rex esse?* item alius, *Ergo potest nos regere?* item alius, *Deus * tibi regis nomẽ imposuit.* Quid multa? His dictis, quum alia die mane processisset, a principibus Imperator est salutatus. Ita quod aliis vel audacia vel iudicium detulit, huic iocularis astutia. Fuit, quod negari non potest, vir in militari re semper probatus, & Gallieno iam ante suspectus, quod dignus videretur imperio: gentis Daciç Decibali ipsius (vt fertur) affinis. Exstat epistola diui Claudii adhuc priuati, qua Regilliano Illyrici duci gratias agit ob redditum Illyricum, quum omnia Gallieni segnitia deperirent: quam ego reperiam in * archiuis, inserẽdam putaui: fuit enim publica. *Claudius Regilliano multam salutem. Felicem remp. quæ te talem virum habere rei castrensis bellis his meruit felicem Gallienum; etiamsi ei vera nemo nec de bonis, nec de malis nuntiat. Pertulerunt ad me Bonitus & Celsus stipatores principis nostri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot vno die prælia & qua celeritate confeceris. Dignus eras triumpho, si antiqua tempora exstarent. Sed quid multa? Memor cuiusdam * ominis, cautius velim vincas. Arcus Sarmaticos & duo saga ad me velim mittas, sed fibulatoria; quum ipse miserim de nostris.* Hac epistola ostenditur, quid de Regilliano senserit Claudius: cuius grauissimum iudicium suis temporibus fuisse, non dubium est. Nec a Gallieno quidem vir iste promotus est, sed a patre eius Valeriano, vt & Claudius, & Macrianus, & Ingenuus, & Posthumus, & Aureolus; qui omnes in imperio interempti sunt, quum mererentur imperium. Mirabile autem hoc fuit in Valeriano principe, quod omnes quoscumq; duces fecit, postea militum testimonio ad imperium peruenerunt. vt appareat, senem Imperatorem in deligendis reip. ducibus talem fuisse qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono principe requirebat. Et vtinam vel illi qui arripuerant imperia, regnare potuissent; vel eius filius Gallienus in imperio diutius non fuisset; vt libere se in suo statu resp. nostra tenuisset. Sed nimis sibi fortuna indulgendum putauit, quæ cum Valeriano & bonos principes * tulit, & Gallienum diutius quam oportebat, reip. reseruauit.

AVREOLVS, X.

HIc quoq; * Illyricanos exercitus regens in cõtemptu Gallieni, vt omnes eo tempore, coactus a militibus sumpsit imperium. Et quum Macrianus cum filio suo Macriano contra Gallienum veniret, cum plurimis exercitus eius cepit: aliquos corruptos fidei suæ addixit. & quum factus esset inualidus Imperator, quumq; Gallienus expugnare virũ fortem frustra tentasset, pacem cum eo contra Posthumum pugnaturus fecit; quorum pleraq; & dicta sunt & dicenda. Hunc eumdem Aureolũ Claudius interfecto iam Gallieno conflictu habito, apud eum pontem interemit, qui nunc *pons Aureoli* nuncupatur, atq; illic, vt tyrannum, sepulcro humiliore donauit. Exstat etiam epigramma Græcum in hanc formam; *Dona sepulcrorum victor post multa tyranni Prælia, iam felix Claudius Aureolum Munere prosequitur mortali, & iure superstes Viuere quem vellet, si pateretur amor Militis egregii, vitam qui iure negauit Omnibus indignis, & magis Aureolo. Ille tamen clemens, qui corporis vltima seruans, Et pontem Aureoli dedicat & tumulum.* Hos ego versus a quodam grammatico translatos ita posui vt fidem seruarem: non quo melius non potuerint transferri, sed vt fidelitas historica seruaretur; quam ego præ ceteris custodiendam putaui, qui id quod ad eloquentiam pertinet, nihil curo. Rem enim vobis proposui deferre, non verba; maxime tanta rerum copia, vt triginta tyrannorum simul vitas scribendas accesserim.

MACRIANVS, XI.

CApto Valeriano, diu clarissimo principe ciuitatis, fortissimo deinde Imperatore, ad po-

ad postremum omnium infelicissimo, vel quod senex apud Persas consenuit, vel quod indignos se posteros dereliquit; quum Gallienum cōtemnendum Balista præfectus Valeriani & Macrianus primus intelligerent, quærentibus etiam militibus principem, vnum in locum concesserunt, quærentes quid faciendum esset. Tuncq; constitit, Gallieno longe posito, Aureolo vsurpante imperium, debere aliquem principem fieri, & quidem optimum, ne quispiam tyrannus exsisteret. Verba igitur Balistæ (quantum Mæonius Astyanax, qui consilio interfuit, asserit.) hæc; *Mea ætas & professio & voluntas, longe ab imperio absunt: & ego, quod negare non possum, bonum principem quæro. Sed quis tamdem est, qui Valeriani locum possit implere? nisi talis, qualis tu es ô Macriane, fortis, constans, integer, probatus in rep. & (quod maxime ad imperium pertinet) diues. Arripe igitur locum meritis tuis debitum: me profecto, quamdiu voles, vtêris tu cum rep. Tantum bene agas: vt te Romanus orbis factum principem gaudeat.* Ad hæc Macrianus; *Fateor Balista, imperium prudenti non frustra est. Volo enim reip subuenire, atque illam pestem a legum gubernaculis dimouere: sed non hoc in me ætatis est. Senex sum; ad exemplum equitare non possum. Lauandum est mihi frequentius, edendum delicatius: diuitiæ me iamdudum ab vsu militiæ retraxerunt. Iuuenes aliqui sunt quærendi, nec vnus; sed duo vel tres fortissimi, qui ex diuersis partibus orbis Rom. rempublicam restituant, quam Valerianus fato, Gallienus vitæ suæ genere perdiderunt.* Post hæc intellexit eum Balista sic agere, vt de filiis suis videretur cogitare: atque adeo sic aggressus est: *Prudentiæ tuæ rempublicam tradimus. Da igitur liberos tuos Macrianum & Quietum fortissimos iuuenes, olim tribunos a Valeriano factos: qui Gallieno imperante, quod boni sunt, salui esse nō possunt.* Tunc ille, vbi *intellectum se esse comperit, *Do*, inquit, *manus, de meo stipendium militi duplex daturus: tu tantum præfecti mihi studium, & annonam in necessariis locis præbe. Iam ego faxim vt Gallienus sordidissimus fœminarum omnium, duces sui parentis intelligat.* Factus est igitur cum Macriano & Quieto duobus filiis, cunctis militibus volentibus, Imperator. Ac statim contra Gallienum venire cœpit, vtcumque rebus in oriente derelictis. Sed quum XLV millia militum secum duceret, in Illyrico vel in Thraciarum extremis congressus cum Aureolo, victus & cum filio interemptus est. Triginta deniq; milia militum in Aureoli potestatem concessere. Domitianus autem eumdem vicit, dux Aureoli fortissimus & vehementissimus, qui se originem diceret a Domitiano Imperatore trahere atque a Domitilla. De Macriano autem nefas mihi videtur iudicium Valeriani præterire, quod ille in oratione sua quam ad senatum e Persidis finibus miserat, posuit. Inter cetera ex oratione diui Valeriani: *Ego P. C. bellum Persicum gerens, Macriano totam remp. credidi, quod a parte militari ille vobis fidelis, ille mihi deuotus; illum & amat & timet miles. Vtcumque res exegerit, cum exercitibus agit, nec P. C. noua vel* inopinata nobis sunt, pueri eius virtus in Italia, adolescentis in Gallia, iuuenis in Thracia, in Africa iam prouecti, senescentis denique in Illyrico & Dalmatia comprobata est, quum in diuersis prœliis ad exemplum fortiter faceret. Huc accedit quod habet iuuenes filios, Romano dignos collegio, nostra dignos amicitia.* & reliqua.

MACRIANVS IVNIOR, XII.

MVLTA de hoc in patris imperio prælibata sunt: qui numquam Imperator factus esset nisi prudentiæ patris eius creditum videretur. De hoc plane multa miranda dicuntur, quæ ad fortitudinem pertineant iuuenilis ætatis. Sed ad facta, aut quantum in bellis, *minus valet fortitudo. Hic enim vehemens cum prudentissimo patre, cuius merito imperare cœperat, a Domitiano victus, triginta (vt superius dixi) milibus militum spoliatus est: matre nobili, patre tantum forti & ad bellum parato, atque ab vltima militia in summum peruueniente ducatum, & splendore sublimi.

QVIETVS, XIII.

HIc, vt diximus, Macriani filius fuit: cum patre & fratre, Balistæ iudicio, Imperator est factus. Sed vbi comperit Odenatus, qui olim iam orientem tenebat, ab Aureolo Macrianum patrem, Quietum, & eius fratrem Macrianum victos, milites in eius potestatem concessisse; quasi Gallieni partes vindicaret, adolescentem cum Balista præfecto dudum interemit. Idem quoque adolescens * dignissimus

Rom.imperio fuit,vt vere Macrianj filius, & Macrianus * etiam frater: qui duo afflictis rebus potuerunt remp. gerere. Videtur non mihi prætereundum de Macrianorum familia,quæ hodieque floret, id dicere quod ſpeciale ſemper habuerunt. Alexandrum Magnum Macedonem viri in auro & argento,mulieres [&] in reticulis & dextrocheriis,& in annulis, & in omni ornamentorum genere, exſculptum ſemper habuerunt: eouſque vt tunicæ & limbi & pænulæ matronales in familia eius hodieque ſint,quæ Alexandri effigiem * de liciis variantibus monſtrent. Vidimus proxime Cornelium Macrum in eadem familia virum,quum cœnam in templo Herculis daret, pateram electrinam, quæ in medio vultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem hiſtoriam contineret ſignis breuibus & minutulis,põtifici propinare: quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidiſſimos iuſſit. Quod idcirco poſui,quia dicuntur iuuari in omni actu ſuo, qui Alexandrum expreſſum vel auro geſtitant vel argento.

ODENATVS, XIIII.

NISI Odenatus princeps Palmyrenorum, capto Valeriano, feſſis Rom. reipubl. viribus ſumpſiſſet imperium,in oriente res perditæ eſſent. Quare aſſumpto nomine primum regali, cum vxore Zenobia, & filio maiore, cui erat nomen Herodes, minoribus Herenniano & Timolao, collecto exercitu contra Perſas profectus eſt. Niſibin primum & orientis pleraque cum omni Meſopotamia in poteſtatem recepit: deinde ipſum regem victum fugere coegit: poſtremo Cteſiphonta vſque, Saporem & eius liberos perſequutus, captis concubinis,capta etiam magna præda, ad orientem vertit,ſperãs quod Macrianum,qui imperare contra Gallienum cœperat, poſſet opprimere. ſed illo iam profecto contra Aureolum & contra Gallienum, eo interempto,filium Quietum interfecit, Baliſta (vt plerique aſſerunt) regnum vſurpante, ne & ipſe poſſet occidi. Compoſito igitur magna eſt parte orientis ſtatu,a conſobrino ſuo Mæonio,qui & ipſe imperium ſumpſerat, interemptus eſt cum filio ſuo Herode; qui & ipſe poſt reditum de Perſide cum patre Imperator eſt appellatus. Iratum fuiſſe reipub. deum credo, qui interfecto Valeriano noluit Odenatum reſeruare. Ille plane cum vxore Zenobia,non ſolum orientem, quem iam in priſtinum reformauerat ſtatum, ſed omnes omnino totius orbis partes reformaſſet; vir acer in bellis, & quantum plerique ſcriptores loquuntur, venatu memorabili ſemper inclytus,qui a prima ætate capiendis leonibus & pardis, vrſis,ceteriſque ſilueſtribus animalibus, ſudorem officii virilis impendit; quique ſemper in ſiluis ac montibus vixit,perferens calorem, pluuias, & omnia mala quæ in ſe continent venatoriæ voluptates: quibus duratus,ſolem ac puluerem bellis Perſicis tulit: non aliter etiam coniuge aſſueta,quę multorum ſententia fortior marito fuiſſe perhibetur: mulierum omnium nobiliſſima orientalium fœminarum, & (vt Cornelius Capitolinus aſſerit) ſpecioſiſſima.

HERODES, XV.

NON Zenobia matre, ſed priore vxore genitus,Herodes cum patre accepit imperium; homo omnium delicatiſſimus,& prorſus orientalis & Græcæ luxuriæ; cui erant ſigillata tentoria, & aurati papiliones,& omnia Perſica. Denique ingenio eius vſus Odenatus, quidquid concubinarum regalium, quidquid diuitiarum gemmarumque cepit,eidem tradidit,paternæ indulgentiæ affectione permotus. Et erat circa illum Zenobia nouercali animo: quare commendabiliorem patri cum fecerat: neque plura ſunt quæ de Herode dicantur.

MÆONIVS, XVI.

HIC conſobrinus Odenati fuit: nec vlla re alia ductus niſi damnabili inuidia,Imperatorem optimum interemit, quum ei nihil aliud * obiiceretur præter filii Herodis delicias. Dicitur autem primum cum Zenobia conſenſiſſe; quæ ferre non poterat vt priuignus eius Herodes priore loco quam filii eius Herennianus & Timolaus,principes dicerentur.Sed hic quoque ſpurciſſimus fuit. quare Imperator appellatus per errorem,breui a militibus pro ſuæ luxuriæ meritis interemptus eſt.

BALI-

BALISTA, XVII.

DE hoc, vtrum imperauerit, ſcriptores inter ſe ambigunt. Multi enim dicunt, Quieto per Odenatum occiſo, Baliſtæ veniam datam: tamen eum imperaſſe, quod nec Gallieno, nec Aureolo, nec Odenato ſe crederet. Alii aſſerũt, priuatũ eum in agro ſuo, quem apud *Daphnen ſibi compararat, interemptum. Multi & ſumpſiſſe illum purpuram, & more Romano imperaſſe, exercitum duxiſſe, & de ſe plura promiſiſſe dixerunt: occiſum aũt per hos quos Aureolus miſerat ad comprehẽdendum Quietum Macriani filium: quem prædam ſuam eſſe dicebat. Fuit vir inſignis, eruditus ad gerendam rempubl. in conſiliis vehemens, in expeditionibus clarus, in prouiſione annonaria ſingularis. Valeriano ſic acceptus, vt eum quibusdam litteris hoc teſtimonio proſequutus ſit: *Valerianus Ragonio Claro præfecto Illyrici & Galliarum. Si quid in te bonæ frugis eſt, quam eſſe ſcio, parens Clare, diſpoſitionem Baliſtæ* proſequere. Hac in forma remp. vides, vt nec ille prouinciales grauet, vt illic equos contineat vbi ſunt pabula, illic annonas militum mandet vbi ſunt frumenta: non prouincialem, non poſſeſſorem cogat illic frumenta, vbi non habet, dare; illic equum, vbi non poteſt, paſcere: nec eſt vlla alia prouiſio melior quam vt in locis ſuis erogentur quæ naſcuntur; ne aut vehiculis aut ſumptibus rempublicam grauent. Galatia frumentis abundat, referta eſt Thracia, plenũ eſt Illyricum: illic pedites collocentur: quamquam in Thracia etiam equites ſine noxa prouincialium hiemare poßint. Multum enim ex campis fœni colligitur. Iam vbi laridum, iam ceteræ ſpecies, in his dandæ ſunt locis in quibus affatim redundant. Quæ omnia ſunt Baliſtæ conſilia; qui ex quaque prouincia vnam tantum ſpeciem præberi iuſsit, quod ea redundaret, atque ab ea milites ſubmoueri: id quod publicitus eſt decretum.* Eſt & alia eius epiſtola qua gratias Baliſtæ agit: in qua docet ſibi præcepta gubernandæ reip. ab eodem data: gaudens quod eius conſilio nullum *adſcriptitium, id eſt vacantem, haberet, & tribunum nullum ſtipatorem, qui non vere pugnaret. Hic igitur vir in tentorio ſuo cubans, a quodam gregario milite Odenati, in Gallieni gratiam dicitur interemptus. De quo ipſe vera non ſatis comperi, idcirco quod ſcriptores temporum de huius præfectura multa, de imperio pauca dixerunt.

VALENS, XVIII.

HIc vir militaris, ſimul etiam ciuilium virtutum gloria pollens, proconſulatum Achaiæ dato a Gallieno tunc honore gubernabat: quem Macrianus vehementer reformidans, ſimul quod in omni genere vitæ ſatis clarum norat, ſimul quod inimicum ſibi eſſe inuidia virtutum ſciebat, miſſo Piſone nobiliſſimæ tunc & conſularis familiæ viro, interfici præcepit. Valens diligentiſſime cauens & prouidens, neque aliter ſibi poſſe ſubueniri exiſtimans, ſumpſit imperium: & breui a militibus interemptus eſt.

VALENS SVPERIOR, XIX.

FVit & Valens Svperior: & bene venit in mentem: & quum de hoc Valente loquimur, etiam de illo Valente qui ſuperiorum principum temporibus interemptus eſt, aliquid dicemus. Nam huius Valentis qui ſub Gallieno imperauit, auunculus magnus fuiſſe perhibetur. alii tantum auunculum dicunt. Sed par in ambobus fuit fortuna. Nam & ille, quum paucis diebus Illyrico imperaſſet, occiſus eſt.

PISO, XX.

HIc a Macriano ad interficiendum Valentem miſſus, vbi eum prouidum futurorum imperare cognouit, Theſſaliam conceſſit: atque illic paucis ſibi conſentientibus ſumpſit imperium; *Theſſalicusque* appellatus, interemptus eſt: vir ſummæ ſanctitatis, & temporibus ſuis *Frugi* dictus, & qui ex illa Piſonum familia ducere originem diceretur, cui ſe Cicero nobilitandi cauſſa ſociauerat. Hic omnibus principibus acceptiſſimus fuit. Ipſe denique Valens, qui ad eum percuſſores miſiſſe perhibetur, dixiſſe dicitur, non ſibi apud deos inferos conſtare rationem, quod, quamuis hoſtem ſuum, Piſonem tamen iuſſiſſet occidi, virum cui ſimilem Romana reſpublica non haberet. Senatusconſultum de Piſone factum, ad noſcendam eius maieſtatem, libenter inſerui. Die ſeptimo Calend. Iulias, quum eſſet nuntiatum Piſonem a Valente interemptum, ipſum Valentem a ſuis occiſum, Aurelius Fuſcus

consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeriani successerat, ait, *Consul consule*. Quumque consultus esset, *Diuinos*, inquit, *honores Pisoni decerno P.C. Gallienum, & Valerianum, & Saloninum, Imperatores nostros esse confido. Neque enim melior vir quisquam fuit, neque constantior.* Post quem ceteri consulti, statuam inter triumphales, & currus quadriiugos Pisoni decreuerunt. Sed statua eius videtur: quadrigæ autem quæ decretæ fuerant, quasi transferendæ ad alium, positæ sunt, nec adhuc redditæ. Nam in his locis fuerunt positæ in quibus thermæ Diocletianæ sunt exædificatæ, tam æterni nominis quam sacrati.

ÆMILIANVS, XXI.

ET hoc familiare est populo Ægyptiorum, vt vel furiosi ac dementes, de leuibus quibusque ad summæ reipubl. pericula perducantur. Sæpe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum, carnem & olera sequestrata, calciamenta seruilia, & cetera talia, vsque ad summum reip. periculum seditionis, ita vt armarentur contra eos exercitus, peruenerunt. Familiari ergo sibi furore, quum *quodam die cuiusdam seruus curatoris qui Alexandriam tunc regebat,* militarie ob hoc cęsus esset quod crepidas suas meliores esse quam militis diceret, collecta multitudo ad domum Æmiliani ducis anceps venit, atque cum omni seditionum instrumento & furore persequuta est. ictus est lapidibus, petitus est ferro: nec defiit vllum seditionis telum. Qua re coactus Æmilianus sumpsit imperium, quum sciret sibi vndecumque pereundũ. Consenserunt ei Ægyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium: nec eius ad regendam rempublicam vigor defuit. Nam Thebaidem totamq; Ægyptum peragrauit; &, quatenus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate submouit. Denique *Alexander* vel *Alexandrinus* (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus est. Et quum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto duce, Gallieno iubente, dedit pœnas: siquidem strangulatus in carcere captiuorum* veterum more perhibetur. Tacendum esse non credo, quod quum de Ægypto loquor, vetus suggessit historia, simul etiam Gallieni factũ: qui quum Theodoto vellet imperium proconsulare decernere, à sacerdotibus est prohibitus, qui dixerunt fasces consulares ingredi Alexandriam non licere. Cuius rei etiam Ciceronem, quum contra Gabinium loquitur, meminisse satis nouimus. denique non exstat memoria rei frequentatę. Quare scire oportet, Herennium Celsum vestrum parentem, dum consulatum cupit, hoc quod desiderat, non licere. Fertur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis esse litteris scriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, quum in eam venissent Romani fasces, & prætexta Romanorum: quod apud * Proculum grammaticum doctissimum sui temporis virum, quum de peregrinis regionibus loquitur, inuenitur.

SATVRNINVS, XXII.

OPTIMVS ducum Gallieni tempore,* sed a Valeriano dilectus Saturninus fuit. Hic quoq; quum dissolutionem Gallieni pernoctantis in publico ferre nõ posset, & milites non exemplo Imperatoris sui, sed suo regeret, ab exercitibus sumpsit imperium: vir prudentiæ singularis, grauitatis insignis, vitæ amabilis, victoriarũ barbararum etiam vbiq; notarum. Hic ea die qua est amictus a militibus peplo imperatorio, cõcione adhibita dixisse fertur, *Commilitones bonum ducem perdidistis, & malum principem fecistis.* Deniq; quum multa strenue in imperio fecisset, quod esset seuerior & grauior militibus, ab iisdem ipsis à quibus factus fuerat, interemptus est. Huius insigne est, quod conuiuio discumbere milites, ne inferiora nudarentur, cum sagis iussit hieme grauibus, æstate perlucidis.

TETRICVS SENIOR, XXIII.

INTERFECTO Victorino & eius filio, mater eius Victoria siue Victorina, Tetricũ senatorem pop. Rom. præsidatum in Gallia regentem, ad imperium hortata, quod eius erat (vt pleriq; loquuntur) affinis, Augustum appellari fecit, filiumq; eius Cæsarem nuncupauit. Et quum multa Tetricus feliciter egisset, diuque imperasset, ab Aureliano victus, quum militum suorum impudentiam & procacitatem ferre non posset, vo-

set, volens se grauissimo principi & seuerissimo dedit. Versus denique illius fertur, quem statim ad Aurelianum scripserat; *Eripe me his inuicte malis.* Quare quum Aurelianus nihil simplex neque mite aut tranquillum facile cogitaret, senatorem pop. Rom. eumdemque consularem, qui iure* præsidali omnes Gallias rexerat, per triumphum duxit eodem tempore quo & Zenobiam Odenati vxorem cum filiis minoribus Odenati, Herenniano & Timolao. Pudore tamen victus vir nimium seuerus, eum quem triumphauerat, correctorem totius Italiæ fecit, id est Campaniæ, Samnii, Lucaniæ, Brutiorum, Apuliæ, Calabriæ, Etruriæ, atque Vmbriæ, Piceni, & Flaminię, omnisque annonariæ regionis: ac Tetricum non solum viuere, sed etiam in summa dignitate manere passus est; quum illum sæpe collegam, nonnumquam commilitonem, aliquando etiam imperatorem appellaret.

TETRICVS IVNIOR, XXIIII.

HIC puerulus a Victoria Cæsar est appellatus, quum illa *mater castrorum* ab exercitu nuncupata esset. qui & ipse cum patre per triumphum ductus, postea omnibus senatoriis honoribus functus est, illibato patrimonio; quod quidem ad suos posteros misit, vt Gellius Fuscus dicit; semper insignis. Narrabat auus meus, hunc sibi familiarem fuisse, neq; quemquam illi ab Aureliano, aut postea ab aliis principibus, esse prælatum. Tetricorum domus hodieque exstat in monte Cælio inter duos lucos contra Isium Metellinum, pulcherrima, in qua Aurelianus pictus est, vtrique prætextam tribuens [&] senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam picturatam de* museo. Quam quum dedicasset, Aurelianum ipsum dicuntur duo Tetrici adhibuisse conuiuio.

TREBELLIANVS, XXV.

PVDET iam persequi quanti sub Gallieno fuerunt tyranni, vitio pestis illius: siquidem erat in eo ea luxuria, vt rebelles plurimos mereretur; & ea crudelitas, vt iure timeretur. Quare & in Trebellianum factum in Isauria principē, ipsis Isauris sibi ducem quærentibus: quem quum alii archipiratam vocassent, ipse se Imperatorem appellauit. Monetam etiam cudi iussit; palatium in arce Isauriæ constituit: qui quidem quum se in intima Isaurorum loca, munitus difficultatibus locorum & montibus, cōtulisset, aliquamdiu apud Cilicas imperauit. Sed per Gallieni ducem Causisoleum natione Ægyptium, fratrem Theodoti, qui Æmilianum ceperat, ad campum deductus, est victus & occisus. Neq; tamen postea Isauri, timore ne in eos Gallienus sæuiret, ad æqualitatem perduci quauis principum humanitate potueruut. Denique post Trebellianum pro barbaris habentur; & quum in medio Rom. nominis solo regio eorum sit, nouo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa non hominibus. Nam non sunt statura decori, non virtute graues, non instructi armis, non cōsiliis prudentes; sed hoc solo securi, quod in editis positi adiri nequeunt: quos quidem diuus Claudius pene ad hoc perduxerat, vt a suis semotos locis in Cilicia collocaret, daturus vni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, nequid ex ea postea rebellionis oriretur.

HERENNIANVS, XXVI.

ODENATVS moriens duos paruulos reliquit, Herennianum, & fratrem eius Timolaum: quorum nomine Zenobia, vsurpato sibi imperio diutius quam fœminam decuit, remp. obtinuit, paruulos Rom. Imperatoris habitu proferens purpuratos, eosdemque adhibens concionibus: quas illa viriliter frequentauit: Didonem, & Semiramidem, & Cleopatram sui generis principem, inter cetera prædicans. Sed de eorum exitu incertum est. Multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte sua esse consumptos: siquidem Zenobiæ posteri etiam nunc Romæ inter nobiles manent.

TIMOLAVS, XXVII.

DE hoc ea putamus digna notatione, quæ de fratre sunt digna. Vnum tamen est quod eum a fratre separat, quod tanti fuit ardoris ad studia Romana, vt breui consequutus, quæ insinuauerat grammaticus, esse dicatur: potuisse quinetiam summum Latinorum rhetorem facere.

CELSVS, XXVIII.

OCCVPATIS partibus Gallicanis, orientalibus, quinetiam Ponti, Thraciarum, & Illyrici, dum Gallienus popinatur, & balneis ac lenonibus* deputat vitam, Afri quoque, auctore Vibio Paſſieno, proconſule Africæ, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, Celſum Imperatorem appellauerunt, peplo deæ Cęleſtis ornatum. Hic priuatus ex tribunis in Africa poſitus, in agris ſuis viuebat: ſed ea iuſtitia, & corporis magnitudine, vt dignus videretur imperio. Quare creatus per quandam mulierem, Gallienam nomine, conſobrinam Gallieni, ſeptimo die interemptus eſt, atque *adeo etiam inter obſcuros principes vix relatus eſt. Corpus eius a canibus cõſumptum eſt, *Siccenſibus qui Gallieno fidem ſeruauerant, perurgentibus: & nouo iniuriæ genere imago in crucem ſublata, perſultante vulgo, quaſi patibulo ipſe Celſus videretur affixus.

ZENOBIA, [XXIX.]

OMNIS conſumptus eſt pudor: ſiquidem fatigata republ. euſque peruentum eſt vt Gallieno nequiſſime agente, optime etiam mulieres imperarent. Et quidem peregrina, nomine Zenobia, de qua iam multa dicta ſunt, quæ ſe de Cleopatrarum Ptolemæorumque gente iactaret, poſt Odenatum maritum, imperiali ſagulo perfuſo per humeros habitu, donis ornata, diademate etiam accepto, nomine filiorum Herenniani & Timolai, diutius quam fœmineus ſexus patiebatur, imperauit. Siquidem Gallieno adhuc regente remp. regale mulier ſuperba munus obtinuit: & Claudio bellis Gotthicis occupato, vix denique ab Aureliano victa & triumphata, conceſſit in iura Rom. Exſtat epiſtola Aureliani, quæ captiuæ mulieri teſtimonium fert. Nam quum a quibusdam reprehenderetur quod mulierem, veluti ducem aliquem, vir fortiſſimus triumphaſſet, miſſis ad ſenatum populumq; Rom litteris, hac ſe atteſtatione defendit; *Audio P. C. mihi obiici quod non virile munus impleuerim, Zenobiam triumphando. Næ, illi qui me reprehendunt, ſatis laudarent, ſi ſcirent qualis illa eſt mulier, quam prudens in conſiliis, quam conſtans in diſpoſitionibus, quam erga milites grauis, quam larga quum neceſsitas poſtulet, quam triſtis quum ſeueritas poſcat. Poſſum dicere, illius eſſe quod Odenatus Perſas vicit, ac fugato Sapore Cteſiphontem vſque peruenit. Poſſum aſſerere, tanto apud orientales & AEgyptiorum populos timori mulierem fuiſſe, vt ſe non Arabes, non Sarraceni, non Armenii commouerent. Nec ego illi vitam conſeruaſſem, niſi eam ſciſſem multum Rom. reip. profuiſſe, quum ſibi vel liberis ſuis orientis ſeruaret imperium. Sibi ergo habeant propriarum venena linguarum hi quibus nihil placet. Nam ſi viciſſe ac triumphaſſe fœminam non eſt decorum, quid de Gallieno loquuntur, in cuius contemptum hæc bene rexit imperium? quid de diuo Claudio, ſancto ac venerabili duce, qui eam, quod ipſe Gotthicis eſſet expeditionibus occupatus, paſſus eſſe dicitur imperare; idque occulte ac prudenter, vt illa ſeruante orientalis fines imperii, ipſe ſecurius quæ inſtituerat perpetraret?* Hæc oratio indicat quid iudicii Aurelianus habuerit de Zenobia: cuius ea caſtitas fuiſſe dicitur, vt ne virum ſuum quidem ſciret, niſi tentatis conceptionibus. Nam quum ſemel concubuiſſet, exſpectatis menſtruis continebat ſe, ſi prægnans eſſet: ſin minus, iterum poteſtatem quærendis liberis dabat. Vixit regali pompa, more magis, Perſico. Adorata eſt more regum Perſarum. Conuiuata eſt imperatorum more Rom. Ad conciones galeata proceſſit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per vltimam fimbriam, media etiam *cyclade veluti fibula muliebri aſtricta, brachio ſæpe nudo. Fuit vultu ſubaquilo, fuſci coloris, oculis ſupra modum vigentibus, nigris; ſpiritus diuini, venuſtatis incredibilis: tantus candor in dentibus, vt margaritas eam plerique putarent habere, non dentes. Vox clara & virilis: ſeueritas, vbi neceſſitas poſtulabat, tyrannorum: bonorum principum clementia, vbi pietas requirebat. Larga prudenter, conſeruatrix theſaurorum vltra fœmineum modum. Vſa vehiculo carpentario, raro pilento, equo ſæpius. Fertur autem vel tria vel quatuor milia frequenter cum peditibus ambulaſſe. Nata eſt Hiſpanorum cupiditate: bibit ſæpe cum ducibus; quum eſſet alias ſobria: bibit etiam cum Perſis atque Armeniis, vt eos vinceret. Vſa eſt vaſis aureis gemmatis ad conuiuia; quibus & Cleopatra vſa eſt. In miniſterio eunuchos grauioris ætatis habuit, puellas nimis raras. Filios Latine loqui iuſſerat, ad-

rat, adeo vt Græce vel difficile vel raro loquerentur. Ipſa Latini ſermonis non vſquequaque ignara; ſed vt loqueretur, pudore cohibita: loquebatur & Ægyptiace ad perfectum modum. Hiſtoriæ Alexandrinæ atque orientalis ita perita, vt eam epitomaſſe dicatur: Latinam autem Græce legerat. Quum illam Aurelianus cepiſſet, atque in conſpectum ſuum ductam ſic appellaſſet, *Quid ô Zenobia auſa es inſultare Romanis Imperatoribus?* illa dixiſſe fertur, *Imperatorem te eſſe cognoſco qui vincis; Gallienum & Aureolum, & ceteros, principes non putaui. Victoriam mei ſimilem credens, in conſortium regni venire, ſi facultas locorum pateretur, optaui.* Ducta eſt igitur per triumphum ea ſpecie, vt nihil pompabilius populo Rom. videretur. iam primum ornata gemmis ingentibus, ita vt ornamentorum onere laboraret. fertur enim mulier fortiſſima ſæpiſſime reſtitiſſe, quum diceret ſe gemmarum onera ferre non poſſe. Vincti erant præterea pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum vinculum deerat; quod ſcurra Perſicus præferebat. Huic ab Aureliano viuere conceſſum eſt. Ferturque vixiſſe cum liberis, matronæ iam more Romanæ, data ſibi poſſeſſione in Tiburti; quæ hodieque Zenobia dicitur, non longe ab Adriani palatio, atq; ab eo loco cui nomen eſt Conche.

VICTORIA, [XXX.]

NON tam digna res erat vt etiam Victorina, ſiue Victoria, in litteras mitteretur, niſi Gallieni mores hoc facerent, vt memoria dignæ etiam mulieres cenſerentur. Victoria enim, vbi filium ac nepotem a militibus vidit occiſos, Poſthumum, deinde Lollianum, Marium etiam, quem Principem milites nuncuparunt, interemptos, Tetricum (de quo ſuperius dictum eſt) ad imperium hortata eſt, vt virile ſemper facinus auderet. Inſignita eſt præterea hoc titulo, vt *Caſtrorum* ſe diceret *matrem.* Cuſi ſunt eius nummi æreì, aurei, & argentei; quorum hodieque forma exſtat apud Treuiros. quæ quidem non diutius vixit. Nam Tetrico imperante, vt plerique loquuntur, occiſa; vt alii aſſerunt, fatali neceſſitate conſumpta.

HÆC ſunt quæ de triginta tyrannis dicenda videbantur: quos ego in vnum volumen idcirco contuli, ne, ſi de ſingulis ſingula quæque narrarem, naſcerentur indigna faſtidia, & ea quæ ferre lector non poſſet. Nunc ad Claudium principem redeo: de quo ſpeciale mihi volumen, quamuis breue, merito vitæ illius videtur edendum, addito fratre ſingulari viro: ita vt de familia tam ſancta & tam nobili ſaltem pauca referantur. Studioſe in medio fœminas poſui ad ludibrium Gallieni; quo nihil prodigioſius paſſa eſt reſpubl. Rom. duos etiam nunc tyrannos, quaſi extra numerum (quod * alieni eſſent temporis) additurus: vnum, qui fuit Maximini temporibus; alterum, qui Claudii: vt tyrannorum tringinta viri hoc volumine tenerentur. Quæſo qui expletum iam librum acceperas, boni conſulas, atque hos volumini tuo volens addas: quos ego, quemadmodum Valentem ſuperiorem huic volumini, ſic poſt Claudium & Aurelianum his qui inter Tacitum & Diocletianum fuerunt, addere deſtinaueram. Sed errorem meum * maior hiſtoriæ diligentia tuæ eruditionis auertit. Habeo igitur gratiam quod titulum meum prudentiæ tuæ benignitas impleuit. Nemo in templo Pacis dicturus eſt me fœminas inter tyrannos, cum riſu & ioco, tyrannas videlicet & tyrannides, vt ipſi de me ſolent iactare, poſuiſſe. Habent integrum numerum ex arcanis hiſtoriæ in meas litteras datum. Titus enim & Cenſorinus, quorum vnus, vt dixi ſub Maximino, alter ſub Claudio fuit, ambo ab iiſdem militibus, a quibus purpura velati fuerant, interempti ſunt.

* TITVS, XXIX.

DOCET Dexippus, nec Herodianus tacet, omneſque qui talia legenda poſteris tradiderunt, Titum tribunum Maurorum, qui a Maximino inter priuatos relictus fuerat, timore violentæ mortis, vt alii dicunt; inuitum vero, & a militibus coactum, vt plerique aſſerunt, imperaſſe. Atque hunc intra paucos dies poſt vindicatam defectionem, quam conſularis vir Magnus Maximino parauerat, a ſuis militibus interemptum. Imperaſſe autem menſibus ſex. Fuit hic vir de primis erga rempubl. domi foriſque laudabilis: ſed imperio parum felix. Alii dicunt, ab Arme-

niis ſagittariis, quos Maximinus vt Alexandrinos & oderat & offenderat, principem factum. Nec mireris tantam eſſe varietatem de homine, cuius vix nomen agnoſcitur. Huius vxor Calphurnia, fuit ſancta & venerabilis fœmina, de genere Cenſorinorum, id eſt Piſonum; quam maiores noſtri * vniuiriam ſacerdotem inter ſacratiſſimas fœminas adorarunt: cuius ſtatuam in templo Veneris adhuc * videmus Argolicam, ſed * auratam. Hæc vniones Cleopatranas habuiſſe perhibetur: hæc lancem centum librarum argenti, cuius plerique poetæ meminerunt; in qua maiorum eius expreſſa oſtenditur hiſtoria. Longius mihi videor proceſſiſſe quam res poſtulabat: ſed quid faciam? [omnis] ſcientia naturæ facilitate verboſa eſt. Quare ad Cenſorinum reuertar, hominem nobilem; ſed qui non tam bono quam malo reip. ſeptem diebus dicitur imperaſſe.

CENSORINVS, XXX.

CENSORINVS, vir plane militaris, & antiquæ in curia dignitatis, * bis conſul, bis præfectus prætorii, ter præfectus vrbi, quarto proconſul, tertio conſularis, legatus prætorius, ſecundo, quarto ædilitius, tertio quæſtorius; extra ordinem quoque legatione Perſica functus, etiam Sarmatica. Poſt omnes tamen honores, quum in agro ſuo degeret ſenex, atque vno pede claudicans vulnere quod bello Perſico Valeriani temporibus acceperat, factus eſt Imperator, & ſcurrarũ ioco CLAVDIVS appellatus eſt. Quumque ſe grauiſſime gereret, neque a militibus ob diſciplinam cenſoriam ferri poſſet, ab his ipſis a quibus factus fuerat, interemptus eſt. Exſtat eius ſepulcrum, in quo grandibus litteris circa Bononiam inciſi ſunt omnes eius honores; vltimo tamen verſu adſcripto, FELIX AD OMNIA, INFELICISSIMVS IMPERATOR. Exſtat eius familia, Cenſorinorum nomine frequentata: cuius pars Thracias odio rerum Romanarum, pars Bithyniam petiit. Exſtat etiam domus pulcherrima adiuncta gentibus Flauiis, quæ quondam Titi principis fuiſſe perhibetur.

HABES integrum numerum triginta tyrannorum, qui cum * male nobis quidem, ſed bono animo cauſſabaris. Da nunc cui vis libellum, non tam diſerte quam fideliter ſcriptum. Neque ego eloquentiam videor pollicitus eſſe, ſed rem: qui hos libellos quos de vita principum edidi, non ſcribo, ſed dicto: & dicto cum ea feſtinatione quam, ſiquid vel ipſe promiſero, vel tu petieris, ſic perurges vt reſpirandi non habeam facultatem.

TREBELLII POLLIONIS
DIVVS CLAVDIVS.

FELICITER ventum eſt ad principem Claudium, qui nobis intuitu Conſtantii Cæſaris cum cura in litteris digerendus eſt. De quo ego idcirco recuſare non potui, quod alios, tumultuarios videlicet Imperatores ac regulos, ſcripſeram eo libro quem De triginta tyrannis edidi; qui Cleopatranam etiam ſtirpem, & Victorianam, & quæ nunc eſt, detinet. Siquidem eo res proceſſit, vt mulierum etiam vitas ſcribi Gallieni comparatio effecerit. Neque enim fas erat eum tacere principem qui tantam generis prolem, qui bellum Gotthicum ſua virtute confecit, qui manum publicis cladibus victor impoſuit, qui Galliēnũ prodigioſum Imperatorem, etiamſi non auctor conſilii fuit, tamen ipſe imperaturus, bono generis humani, a gubernaculis publicis depulit: qui ſi diutius in hac eſſet commoratus republica, Scipiones bonos & Camillos, omneſq; illos veteres, ſuis virtutibus, ſuis conſiliis, ſua prouidẽtia reddidiſſet. Breue illius in imperio fuit tempus: ſed breue fuiſſet etiam ſi, quantũ hominum vita ſuppetit, tantum vir talis imperare potuiſſet. Quid enim in illo non mirabile? quid non conſpicuum? quid non triumphalibus vetuſtiſſimis præferendũ? In quo Traiani virtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum principum bona ſic fuerunt, vt non ab aliis exemplum caperet, ſed etiam ſi illi nõ fuiſſent, hic ceteris reliquiſſet exemplum. Doctiſſimi mathematicorum centũ & viginti annos

annos homini ad viuendum datos iudicant, neque amplius cuiquam iactitant esse concessum; etiam illud addentes, Mosem solum, Dei (vt Iudæorum libri loquuntur) familiarem, c x x v annos vixisse: qui quum quereretur quod iuuenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine, neminem plus esse victurum. Quare etiam si c & x x v annos Claudius vixisset, necessariam quidem mortem eius exspectandam fuisse, vt* Tullius de Scipione loquitur pro Milone, stupenda & mirabilis docet vita. Quid enim magnum vir ille domi forisque non habuit? Amauit parentes. Quid mirum? Amauit & fratres:* iam potest dignum esse miraculo. Amauit propinquos: res nostris temporibus comparanda miraculo. Inuidit nulli, malos persequutus est. Fures iudices palam aperteque damnauit. Stultis, quasi* negligeret, indulsit. Leges optimas dedit. Talis in rep. fuit, vt eius stirpem ad imperium summi principes eligerent, emendatior senatus optaret. In gratiam me quispiam putet Constantii Cęsaris loqui: sed testis est & tua conscientia, & vita mea, nihil vmquã cogitasse, dixisse, fecisse gratiosum. Claudium principem loquor; cuius vita, probitas, & omnia quæ in republica gessit, tantam posteris famam dedere, vt senatus populusque Rom. nouis eum honoribus post mortem affecerit. Illi clypeus aureus, vel (vt grammatici loquuntur) clypeum aureum, senatus totius iudicio in Romana curia collocatũ est, vt etiam nunc videtur. Expressa thorace* vultus eius imago. Illi (quod nulli antea) populus Rom. sumptu suo in Capitolio ante Iouis optimi maximi templum, statuam auream decem pedum collocauit.* Illi totius orbis iudicio in rostris posita est columna, [cum] palmata statua superfixa, librarum argenti mille quingentarum. Ille, velut futurorum memor, gentes Flauias, quæ Vespasiani & Titi, nolo autem dicere Domitiani, fuerant, *propagauit. Ille bellum Gotthicum breui tempore impleuit. Adulator igitur senatus, adulator populus Rom. adulatrices exteræ gentes, adulatrices prouinciæ: siquidem omnes ordines, omnis ætas, omnis ciuitas, statuis, vexillis, coronis, fanis, arcubus bonum principem, aris ac templis honorauerunt. Interest eorum qui bonos imitantur principes, & totius orbis humani interest, cognoscere quæ de illo viro senatusconsulta sint condita; vt omnes iudicium publicæ mentis agnoscant. Nam quum esset nuntiatum nono Calend. Aprileis ipso in sacrario Matris* sanguinis die Claudium Imperatorem factum, neque cogi senatus sacrorum celebrandorum caussa posset; sumptis togis itum est ad Apollinis templum, ac lectis litteris Claudii principis, hæc in Claudium dicta sunt; *Auguste Claudi, dii te nobis præstent:* (dictum sexagies) *Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optauimus*: (dictum quadragies) *Claudi Auguste, te resp. requirebat*: (dictum quadragies) *Claudi Auguste, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus* senator, tu vere princeps:* (dictum* octuagies) *Claudi Auguste, tu nos ab Aureolo vindica*: (dictum quinquies) *Claudi Auguste, tu nos a Palmyrenis vindica:* (dictum quinquies) *Claudi Auguste, tu nos a Zenobia & a Victoria libera*: (dictum septies) *Claudi Auguste, Tetricus nihil fuit.* dictum septies. Qui primum vt factus est Imperator, Aureolum, qui grauior reipublicæ fuerat, quod multum Gallieno placebat, conflictu habito, a reipubl. gubernaculis depulit, tyrannumque missis ad populum edictis, datis etiam ad senatum orationibus, iudicauit. His accedit, quod arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, Imperator grauis & seuerus non audiuit, responso tali repudiatum; *Hæc a Gallieno petenda fuerant, qui consentire moribus poterat & timere.* Denique iudicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum* vitæ ac moribus suis habuit: & hunc tamen quidam historici laudare conati sunt, & ridicule quidẽ. Nam *Gallus Antipater, ancillariorum & historicorum dehonestamentum, principium de Aureolo [sic] habuit; *Venimus ad Imperatorem nominis sui*, **Magna eius videlicet virtus, ab auro nomen accipere.* At ego scio, sæpius inter gladiatores bonis pugnatoribus hoc nomen appositum. Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in indice ludorum. Sed redeamus ad Claudium. Nam, vt superius diximus, illi Gothi qui euaserant eo tempore quo illos Macrianus est persequutus, quosque Claudius emitti non siuerat, ne quid fieret quod effectum est, omnes gentes suorum ad Romanas incitauerunt prædas. Denique Scytharum diuersi populi,* Peucini, Trutungi, Austrogotthi, Virtingui,* Sigipedes, Celtæ etiam & Heruli, prædæ

cupiditate in Romanum ſolum & rempubl. venerunt, atque illic pleraque vaſtarunt, dum aliis occupatus eſt Claudius, dumque ſe ad id bellum quod confecit, Imperatoriè inſtruit. vt videantur fata Romana boni principis occupatione lentata: ſed credo, vt Claudii gloria accreſceret, eiusque fieret glorioſior toto penitus orbe victoria. Armatarum denique gentium trecenta viginti milia tunc fuere. Dicat nunc qui nos adulationis accuſat, Claudium * minus eſſe amabilem. Armatorum trecenta viginti milia. Quis tamdem Xerxes hoc habuit? quæ fabella iſtum numerum effinxit? quis poeta compoſuit? Trecenta viginti milia armatorum fuerunt. Adde ſeruos, adde familias; adde carraginem & epota flumina conſumptasque ſilvas. Laboraſſe denique terram ipſam, quæ tantum barbarici * tumoris excepit; terram puto. Exſtat ipſius epiſtola miſſa ad ſenatum, legenda ad populum, qua indicat de numero barbarorum: quæ talis eſt: *Senatui P. Q. Rom. Claudius princeps* (hanc autem ipſe dictaſſe perhibetur: ego verba magiſtri memoriæ non requiro) *P. C. militantes audite quod verum eſt:* C C C X X *milia barbarorum in Romanum ſolum armati venerunt: hæc ſi vicero, vos vicem reddite meritis: ſi non vicero, ſcitote me poſt Gallienum velle pugnare. Fatigata eſt tota reſp. Pugnabimus poſt Valerianum, poſt Ingenuum, poſt Regillianum, poſt Lollianum, poſt Poſthumum, poſt Celſum; poſt mille alios qui contemptu Gallieni principis a rep. defecerunt. Non ſcuta, non ſpathæ, non pila iam ſuperſunt. Gallias & Hiſpanias, vires reipublicæ, Tetricus tenet; & omnes ſagittarios (quod pudet dicere) Zenobia poßidet. Quidquid fecerimus, ſatis grande eſt.* Hos igitur Claudius ingenita illa virtute ſuperauit: hos breui tempore attriuit. De his vix aliquos ad patrium ſolum redire permiſit. Rogo quantum pretium eſt clypeus in curia tantæ victoriæ; quantum vna aurea ſtatua. Dicit Ennius de Scipione. *Quantam ſtatuam faciet populus Romanus, quãtam columnam, quæ res tuas geſtas loquatur?* Poſſumus dicere, Flauium Claudium, vnicum in terris principem, non columnis, non ſtatuis, ſed famæ viribus adiuuari. Habuerunt præterea duo milia nauium, * duplicem ſcilicet numerum quam illum quo tota pariter Græcia, omnisque Theſſalia, vrbes etiam Aſiæ quondam expugnare conata eſt. Sed illud poeticus ſtilus fingit, hoc vera cõtinet hiſtoria. Claudio igitur ſcriptores adulamur, qui duo milia nauium barbararum, & trecenta viginti milia armatorum deleuit, oppreſſit, attriuit: qui carraginem tantam quantam numerus hic armatorum ſibimet aptare potuit & parare, nunc * incendia fecit, nunc cum omnibus familiis Romano ſeruitio deputauit; vt docet eiusdem epiſtola quam ad Iunium Brocchum ſcripſit, Illyricum tuentem. *Claudius Broccho. Deleuimus* C C C X X *milia Gotthorum;* I I *milia nauium merſimus. Tecta ſunt flumina ſcutis, ſpathis & lanceolis omnia litora operiuntur. Campi oßibus latent tecti; nullum iter purum eſt; ingens carrago deſerta eſt. Tantum mulierum cepimus, vt binas & ternas mulieres victor ſibi miles poßit adiungere.* Et vtinam Gallienum non eſſet paſſa reſpubl. vtinam ſexcentos tyrannos non pertuliſſet. Saluis militibus quos prœlia ſuſtulerunt; ſaluis legionibus quas Gallienus male victor occidit, quantum eſſet additum reip. Siquidem nunc verba naufragii publici colligit noſtra diligentia ad Rom. reip. decus. Pugnatum eſt enim apud Mœſios, & multa prœlia fuerunt apud * Marcianopolin, multi naufragio perierunt, plerique capti reges, captæ diuerſarum gentium nobiles fœminæ: impletæ barbaris ſeruis, ſenibusque cultoribus Romanæ prouinciæ. Factus miles barbarus & colonus ex Gottho. Nec vlla fuit regio quæ Gotthum ſeruum triumphali quodam ſeruitio non haberet. Quid boum barbarorum noſtri videre maiores? quid ouium? quid equarum quas fama nobilitat Celticarum? Hoc totum ad Claudii gloriam pertinet. Claudius & ſecuritate remp. & opluentiæ nimietate donauit. Pugnatum præterea eſt apud Byzantios, ipſis qui ſuperfuerant Byzantiis fortiter facientibus. Pugnatum apud Theſſalonicenſes, quos Claudio abſente obſederant barbari. Pugnatum in diuerſis regionibus: & vbique auſpiciis Claudianis victi ſunt Gotthi: prorſus vt iam tunc Conſtantio Cæſari nepoti futuro * videretur Claudius ſecuram parare rempubl. Et * bene venit in mentem: exprimenda eſt ſors quæ Claudio data eſſe perhibetur; eo magis, vt intelligant omnes genus Claudii ad felicitatem reip. diuinitus conſtitutũ. Nam quum conſuleret factus Imperator, quamdiu imperaturus eſſet, ſors talis emerſit; *Tu qui nunc patrias gubernas oras, Et mundum regis, arbiter deorum:*

*In

In veteres tuis nouellis. Regnabunt etenim tui minores, Et reges facient suos minores. Item quum in Apennino de se consuleret, responsum huiusmodi accepit: *Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.* Item quum de posteris suis; *His ego nec metas rerum nec tempora pono.* Item quum de fratre *Quintillo, quem consortem habere volebat imperii, responsum est; * *Ostendent terris hunc tantum fata.* Quæ idcirco posui, vt sit omnibus clarum, Constantium diuini generis virum, sanctissimum [decerni] Cæsarem, & Augustæ ipsum familiæ esse, & Augustos multos de se daturum, saluis Diocletiano & Maximiano Augustis, & eius fratre Galerio. Sed dum hæc a diuo Claudio aguntur, Palmyreni, ducibus * Sabba & Timogene, contra Ægyptios bellum sumunt; atque ab his Ægyptia peruicacia & indefessa pugnandi continuatione vincuntur. Dux tamen Ægyptiorum Probatus, Timogenis insidiis interemptus est. Ægyptii vero omnes se Rom. Imperatori dediderunt, in absentis Claudii verba iurantes. * Atticiano & Orphito COSS. auspicia Claudiana fauor diuinus adiuuit. Nam quum se in Hæmi montem multitudo barbararum gentium quæ superfuerant, contulisset, illic ita fame ac pestilentia * laborarunt, vt iam Claudius dedignaretur & vincere. Denique finitum est asperrimum bellum, terroresque Romani nominis sunt depulsi. Vera dici fides cogit; simul vt sciant hi qui adulatores nos existimari cupiunt, id quod historia dici postulat, non * tacere. Eo tempore quo parta est plena victoria, plerique milites Claudii secundis rebus elati, quæ sapientium quoque animos fatigant, ita in prædam versi sunt, vt non cogitarent a paucissimis se posse fatigari, dum occupati animo atque corporibus, auertendis prædis inseruiunt. Denique in ipsa victoria prope duo milia militum a paucis barbaris, & iis qui fugerant, interempti sunt. Sed vbi hoc comperit Claudius, omnes qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit, atque in vincula Romam etiam mittit ludo publico deputandos. ita id quod vel fortuna vel miles egerat, virtute boni principis æquatum est. Nec sola de hoste victoria, sed etiam vindicta præsumpta est. In quo bello quod gestum est, equitum Dalmatarum ingens exstitit virtus, quod originem ex ea prouincia Claudius videbatur ostendere; quamuis alii Dardanum, & ab Ilio Troianorum atque ipso Dardano sanguinem dicerent trahere. Fuerunt per ea tempora & apud Cretam Scythæ, & Cyprum vastare tentarunt: sed vbique morbo exercitu laborante, superati sunt. Finito sane bello Gotthico, grauissimus morbus increbuit; tunc quum etiam Claudius affectus morbo, mortales reliquit, & familiare virtutibus suis petiit cælum. Quo ad deos atque ad sidera demigrante, *QVINTILLVS frater eiusdem, vir sanctus, & sui fratris (vt vere dixerim) frater, delatum sibi omnium iudicio suscepit imperium, non hereditarium, sed merito virtutum: qui factus esset Imperator, etiamsi frater Claudii principis nō fuisset. Sub hoc barbari qui superfuerant, Anchialo vastata, conati sunt Nicopolim etiam obtinere. Sed illi prouincialium virtute obtriti sunt. Quintillus autem, ob breuitatem temporis, nihil dignū imperio gerere potuit. Nam septimadecima die, quod se grauem & serium contra milites ostenderat, ac verum principem pollicebatur, eo genere quo Galba, quo Pertinax, interemptus est. Et Dexippus quidem Claudium non dicit occisum, sed tātum mortuum: nec tamen addidit morbo. vt dubium sentire videatur. Quoniam res bellicas diximus, de Claudii genere & familia saltem pauca dicēda sunt, ne ea quæ scienda sunt, prætermisse videamur. Claudius, Quintillus, & Crispus, fratres fuerunt. Crispi filia, Claudia: ex ea & Eutropio, nobilissimo gentis Dardanæ viro, Constantius Cæsar est genitus. Fuerunt etiam sorores; quarum vna, Cōstantina nomine, nupta tribuno Assyriorum, in primis annis defecit. De auis nobis parum cognitum. varia enim plerique prodiderunt. Ipse Claudius insignis morum grauitate, insignis vita singulari & vnica castimonia; vini parcus, ad cibum promptus; statura procerus, oculis ardentibus, lato & pleno vultu; digitis vsque adeo fortibus, vt sæpe equis & mulis ictu pugni dentes excusserit. Fecerat hoc etiam adolescens in militia, quum ludicro Martiali in campo luctamen inter fortissimos quosque monstraret. Nam iratus ei qui non balteum sed genitalia sibi contorserat, omnes dentes vno pugno excussit. Quæ res indulgentiam meruit pudore vindictæ: siquidem tunc Decius Imperator, quo præsente fuerat perpetratum, & vir-

tutem & verecundiam Claudii publice prædicauit. donatumque armillis & torquibus, a militum congressu * facessere præcepit, nequid atrocius quam luctamen exigit faceret. Ipsi Claudio liberi nulli fuerunt: Quintillus duos reliquit: Crispus, (vt diximus) filiam. Nunc ad iudicia principum veniamus, quæ de illo a diuersis edita sunt: & eatenus quidem, vt appareret * quandoque Claudium Imperatorem futurum. * Epistola Valeriani ad Zosimionem procuratorem Syriæ. Claudium Illyricianæ gentis virum, tribunum Martiæ quintæ legioni fortissimæ dedimus, virum deuotissimis quibusque ac fortissimis veterum præferendum. Huic salarium de nostro priuato arario dabis, annuos frumenti modios tria milia, hordei sex milia, laridi libras duo milia, vini veteris sextarios tria milia quingentos, olei boni sextarios centum quinquaginta, olei secundi sextarios sexcentos, salis modios viginti, ceræ pondo centum quinquaginta; fœni, paleæ, aceti, oleris, herbarum, quantum satis est: pellium tentoriarum decurias triginta: mulos annuos sex, equos annuos tres, camelos annuas decem, mulas annuas nouem: argenti in opere * annua pondo quinquaginta; Philippeos nostri vultus annuos centum quinquaginta, & in strenis quadraginta septem, & trientes centum sexaginta. Item in * caucos & scyphos pondo vndecim: item in caucos & scyphos & zuma pondo vndecim. * Tunicas russas militares annuas, sagochlamydes annuas duas; fibulas argenteas inauratas duas, fibulam auream * cumacum Cypream vnam: balteum argenteum inauratum vnum, annulum bigemmeum vnciale, brachialem vnum vnciarum septem; torquem libralem vnum: cassidem inauratam vnam, scuta chrysographata duo, loricam vnam, quam refundat: lanceas Herculianas duas, * aclides duas, falces duas, falces fœnarias quatuor. Cocum quem refundat, vnum: mulionem, quem refundat, vnum: mulieres speciosas ex captiuis duas. Albam subsericam vnam cum purpura * succubitana: subarmale vnum cum purpura Maura. * Notarium, quem refundat, vnum: structorem, quem refundat, vnum. Accubitalium Cypriorum paria duo: interulas puras: togam, quam refundat, vnam: latum clauum, quem refundat, vnum. Venatores qui obsequantur, duos: carpentarium vnum; * curam prætorii vnum; aquarium vnum; piscatorem vnum: dulciarium vnum. Ligni quotidiani pondo mille, si est copia: sin minus, quantum fuerit, & vbi fuerit: coctilium quotidiana batilla quatuor. Balneatorem vnum, & ad balneas ligna: sin minus, * lauetur in publico. Iam cetera quæ propter minutias suas scribi nequeunt, pro moderatione præstabis; sed ita vt nihil * adderetur. Et si alicubi aliquid defuerit, non pretium, nec in minimo exigatur. Hæc autem omnia idcirco specialiter non quasi tribuno, sed quasi duci detuli; quia vir talis est vt ei plura etiam deferenda sint. Item ex epistola eiusdem alia inter cetera ad * Ablauium Murænam præfectum prætorii: Desine autem conqueri quod adhuc Claudius est tribunus, nec exercitus ducem loco accipit: vnde etiam senatum & populum conqueri iactabas. dux factus est, & dux totius Illyrici. habet in potestatem * Thracias, Mœsos, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus: vir ille summus nostro quoque iudicio speret consulatum, si eius animo accommodum est: quando voluerit, * accipiat prætorianam, accipiat præfecturam. Sane scias tantum ei a nobis decretum salarii, quantum habet Ægypti præfectura; tantum vestium quantum proconsulatui Africano detulimus; tantum argenti quantum accipit curator Illyrici * Metatius; tantum ministeriorum quantum nos ipsi nobis per singulas quasque decernimus ciuitates: vt intelligant omnes quæ sit nostra de viro tali sententia. Item epistola Decii de eodem Claudio; Decius Messalæ præsidi Achaiæ salutem. inter cetera; Tribunum vero Claudium, optimum iuuenem, fortissimum militem, constantissimum ciuem, castris, senatui & reipubl. necessarium, in Thermopylas ire præcepimus; mandata eidem cura Peloponnensium; scientes neminem melius omnia quæ iniungimus, esse curaturum. Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex cataphractariis centum, ex equitibus c & sexaginta, ex sagittariis Creticis sexaginta, ex tironibus bene armatos mille. Nam bene illi noui creduntur exercitus. Neque enim illo quisquam deuotior, fortior, grauior inuenitur. Item epistola Gallieni, quum nuntiatum esset per frumentarios Claudium irasci quod ille mollius viueret: * Nihil me grauius accepit quam quod * notoria tua intimasti, Claudium parentem amicumque nostrum, insinuatis sibi falsis plerisque, grauiter irasci. Quæso igitur mi Venuste, si mihi fidem exhibes, vt eum facias a Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus * Dacisianis, qui iam sæuiunt, ne grauiter ferant. Ipse ad eum dona misi: quæ vt libenter accipiat, tu facias. Curandum præterea est ne me hoc scire intelligat, ac sibi succensere iudicet, & pro necessitate

cessitate vltimum consilium capiat. Misi autem ad eum pateras gemmatas trilibres duas: scyphos aureos gemmatos trilibres duos: discum corymbiatum argenteum librarum viginti:* lancem argenteam pampinatam librarum triginta: patinam argenteam hederatam librarum* XX *&* III.* *boletare halieuticum argenteum librarum* XX: *vrceos duos auro inclusos argenteos librarum sex, & in vasis minoribus argenti libras* XXV: *calices AEgyptios, operisque diuersi, decem. Chlamydes* veri luminis limbatas duas: vestes diuersas* XVI: *albam subsericam* paragaudem triunceam vnam;*Zanchas de nostris* Parthicis paria tria: singiliones Dalmatenses* X: *chlamydem Dardanicam mantuelem vnam: penulam Illyricianam vnam: bardocucullum vnum:* cucutia villosa duo: oraria* Sarabadena quatuor: aureos Valerianos* CL: *trientes Saloninianos* CCC. Habuit & senatus iudicia, priusquam ad imperium perueniret, ingentia. Nam quum esset nuntiatum illum cum Macriano fortiter contra gentes in Illyrico dimicasse, acclamauit senatus; *Claudi dux fortissime, habeas virtutibus tuis, deuotioni tuæ. Claudio statuam omnes dicamus: Claudium consulem omnes cupimus. Qui amat rempublicam, sic agit: qui amat principes, sic agit: antiqui milites sic egerunt. Felicem te Claudi iudicio principum; felicem te virtutibus tuis; consulem te, te præfectum. Viuas Valeriæ; ameris a principe.* Longum est tam multa quam meruit vir ille, perscribere: vnum tamen tacere non debeo, quod illum & senatus & populus, ante imperium, & in imperio, & post imperium, sic dilexit, vt satis constet, neque Traianum, neque Antoninos, neq; quemquam alium principem sic amatum.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII

DIVVS AVRELIANVS.

HILARIBVS, quibus omnia festa & fieri debere scimus & dici, impletis solennibus, vehiculo suo me & *iudiciali carpento præf. vrbis vir illustris ac præfata reuerentia nominandus, Iunius Tiberianus accepit. Ibi quum animus a caussis atque a negotiis publicis solutus ac liber vacaret, sermonem multum a palatio vsque ad hortos*Valerianos instituit: & in ipso præcipue de vita principum. Quumq; ad templum Solis venissemus, ab Aureliano principe consecratum, quod ipse non nihilum ex eius origine sanguinem duceret, quæsiuit a me quis vitam eius in litteras retulisset. Cui ego quum respondissem, neminem a me Latinorum, Græcorum aliquos lectitatos, dolorem gemitus sui vir sanctus per hæc verba profudit; *Ergo Thersitem, Sinonem, ceteraque illa prodigia vetustatis, & nos bene scimus, & posteri frequentabunt: diuum Aurelianum, clarissimum principem, seuerissimum imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? Deus auertat hanc amentiam. Et tamen, si bene noui, ephemeridas illius viri scriptas habemus, etiam bella charactere historico digesta: quæ velim accipias, & per ordinem scribas, additis quæ ad vitam pertinent. quæ omnia ex libris linteis, in quibus ipse quotidiana sua scribi præceperat, pro tua sedulitate condisces. Curabo autem vt tibi ex Vlpia bibliotheca & libri lintei proferantur. Tu velim Aurelianum, ita vt est, quatenus potes, in litteras mittas.* Parui ipse quidem præceptis: accepi libros Græcos, & omnia mihi necessaria in manum sumpsi: ex quibus & quæ digna erant memoratu, in vnum libellum contuli. Tu velim meum munus boni consulas: &, si hoc contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Vlpia tibi bibliotheca, quum volueris, ministrabit. Et quoniam sermo nobis de Trebellio Pollione, qui a duobus Philippis vsque ad diuum Claudium, & eius fratrem * Quintillum, Imperatores tam claros quam obscuros memoriæ prodidit, in eodem vehiculo fuit, asserente Tiberiano quod Pollio multa incuriose, multa breuiter prodidisset: me contra dicente, neminem scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum; prodente quinetiam in quo Liuius, in quo Salustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifestis testibus conuincerentur: pedibus in sententiam transitum faciens, ac manum porrigens iucundam, *Præterea, *Scribe,* inquit, *vt libet: securus, quod velis, dicas:*

habiturus mendaciorum comites, quos hiſtoricæ eloquentiæ miramur auctores. Ac ne multa & friuola prooemiis odioſis intexam, diuus Aurelianus, ortus, vt plures loquuntur, Sirmii, familia obſcuriore: vt non nulli, Dacia ripenſi. Ego autem legiſſe me memini auctorem qui eum Mœſia genitum prædicaret. Et euenit quidem vt de eorum virorum genitali ſolo neſciatur qui humiliori loco*nati plerique ſolum genitale confingunt, vt dent poſteritati de locorum ſplendore fulgorem. *Nec tamen magnorum principum virtutibus ſumma ſciendi eſt, vbi quiſque ſit genitus, ſed qualis in rep. fuerit.* An Platonem magis commendat quod Athenienſis fuerit, quam quod vnicum ſapientiæ munus illuxerit? An eo minores inueniuntur Ariſtoteles Stagirita, Eleateſq; Zenon, aut Anacharſis Scytha; quod in minimis nati ſunt viculis, quum illos ad cælum omnis philoſophiæ virtus extulerit? Atque vt ad ordinem redeam; Aurelianus modicis ortus parentibus, a prima ætate ingenio viuaciſſimus, viribus clarus, nullum vmquam diem prætermiſit, quamuis feſtum, quamuis vacãtem, quo non ſe pilo & ſagittis ceteriſque armorum exerceret officiis. Matrem quidem eius Callicrates Tyrius, Græcorum longe doctiſſimus ſcriptor, ſacerdotem templi Solis, in eo vico in quo habitabant parentes, fuiſſe dicit. Habuiſſe quinetiam nonnihilum diuinationis; adeo vt aliquando marito ſuo iurgans ingeſſerit, quum eius & ſtultitiam increparet & vilitatem, *En Imperatoris patrem.* ex quo conſtat illam mulierem ſciſſe fatalia. Idem dicit, auſpicia imperii Aureliano hæc fuiſſe: Primum, pueri eius *peluem ſerpentem plerumque cinxiſſe, neque vmquam occidi potuiſſe: poſtremo ipſam matrem, quæ hoc viderat, ſerpentem quaſi familiarem occidere noluiſſe. His accedit quod ex palliolo purpureo, quod Soli ſui temporis Imperator obtulerat, ſacerdos mulier crepundia filio feciſſe perhibetur. Addit etiam illud, quod vinctum faſciola Aurelianũ aquila innoxie de cunis leuauerit, & in aram poſuerit, quæ iuxta ſacellum forte ſine ignibus erat. Idem auctor eſt, vitulum matri eius natum miræ magnitudinis, candidum; ſed purpurantibus maculis; ita vt haberet in latere vno*auem, in alio coronam. Multa ſuperflua in eodem legiſſe memini: quippe qui aſſeuerat etiam roſas in eiuſdem mulieris* cohorte, nato Aureliano, exiſſe purpureas, odoris roſei, floris aurei. Fuerunt & poſtea multa omina iam militanti futuri (vt res monſtrauit) imperii. Nam ingrediente eo Antiochiam in vehiculo, quod præ vulnere tunc equo ſedere non poſſet, ita pallium purpureum, quod in honorem eius expanſum fuerat, decidit, vt humeros eius tegeret. Et quum in equũ tranſire vellet, quia inuidioſum tunc erat vehiculis in ciuitate vti, equus eſt ei Imperatoris applicitus: cui per feſtinationem inſedit: ſed vbi comperit, ſemet ad ſuum tranſtulit. Data eſt ei præterea, quum legatus ad Perſas iſſet, patera qualis ſolet Imperatoribus dari a rege Perſarũ; in qua inſculptus erat Sol eo habitu quo colebatur in eo templo in quo mater eius fuerat ſacerdos. Donatus eidem etiam elephantus præcipuus, quem ille Imperatori obtulit: ſoluſque omnium priuatus Aurelianus elephanti dominus fuit. Sed vt hæc & talia omittamus, fuit decorus, & gratia viriliter ſpecioſus: ſtatura procerior, neruis validiſſimis, vini & cibi paullo cupidior; libidinis raræ, ſeueritatis immenſæ, diſciplinæ ſingularis, gladii exercendi cupidus. Nam quum eſſent in exercitu duo Aureliani tribuni, hic, & alius qui cum Valeriano captus eſt, huic ſignum exercitus appoſuerat *manu ad ferrum*; vt ſi forte quæreretur quis Aurelianus aliquid vel feciſſet vel geſſiſſet, ſuggereretur, *Aurelianus manu ad ferrum*, atque* cognoſceretur. Priuati huius multa exſtant egregia facinora. Nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis præſidiariis ſolus attriuit. Refert Theoclius Cæſareorum temporum ſcriptor, Aurelianum manu ſua bello Sarmatico * vno die quadraginta & octo interfeciſſe: plurimis autem & diuerſis diebus, vltra nongentos quinquaginta: adeo vt etiam *balliſtea pueri & ſaltatiunculas in Aurelianum tales componerent, quibus diebus feſtis militariter ſaltitarent; *Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollauimus; Vnus homo mille, mille, mille, mille* decollauimus. Mille, mille, mille viuat, qui mille mille occidit. Tantum vini habet nemo, quantum fudit ſanguinis.* Hæc video eſſe perfriuola: ſed quia ſupra ſcriptus auctor ita eadem vt ſunt Latine, ſuis ſcriptis inſeruit, tacenda eſſe non credidi. Idem apud * Maguntiacum tribunus legionis ſextæ Gallicanæ, Francos irruentes, quum vagarentur per totam Galliam, ſic adflixit, vt

xit, vt trecentos ex his captos, septingentis interemptis, sub corona vendiderit. Vnde iterum de eo facta est cantilena; *Mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus: Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.* Hic autem, vt supra diximus, militibus ita timori fuit, vt sub eo, posteaquam semel cum ingenti seueritate castrensia peccata correxit, nemo peccauerit. Solus denique omnium, militem qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligaret, easdemque subito dimitteret; vt scissus ille vtrimque penderet. quæ res ingentem timorem omnibus fecit. Huius epistola militaris est ad * vicarium suum data huiusmodi; *Si vis tribunus esse, immo si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat; ouem nemo contingat. Vuam nullus auferat; segetem nemo deterat: oleum, sal, lignũ, nemo exigat: annona sua contentus sit: de præda hostis, nõ de lacrymis prouincialium, habeat. Arma tersa sint: ferramenta * samiata, calciamenta fortia. Vestis noua vestem veterem excludat. Stipendium in balteo, non in popina habeat. Torquem brachialem & annulum apponat: equum * saginarium suum defricet, captum animal non vendat; * mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri quasi seruus obsequatur: a medicis gratis curentur, aruspicibus nihil dent: in hospitiis caste se agant. qui litem fecerit, vapulet.* Inueni nuper in Vlpia bibliotheca inter linteos libros epistolam diui Valeriani de Aureliano principe scriptam: quam ad verbum, vt decebat, inserui. *Valerianus Augustus * Antonino Gallo consuli. Culpas me familiaribus litteris quod Posthumo filium meum Gallienum magis quam Aureliano commiserim: quum vtique seueriori & puer credendus fuerit & exercitus: nec tu id diutius iudicabis, si bene scieris quantæ sit Aurelianus seueritatis. Nimius est, multus est, grauis est, & ad nostra iam non facit tempora. Testor autem omnes deos, me etiam timuisse ne quid etiam ergà filium meum seuerius, si quid ille fecisset, vt est natura pronus ad ludicra, * sæuius cogitaret.* Hæc epistola indicat quantæ fuerit seueritatis: vt illum Valerianus etiam timuisse se dicat. Eiusdem Valeriani alia est epistola quæ laudes illius continet: quam ego ex scriniis præfecturæ vrbanæ protuli. Nam illi Romam venienti * salaria sui ordinis sunt decreta. Exemplum epistolæ: *Valerianus Augustus Ceionio Albino præfecto vrbi. Vellemus quidem singulis quibusque deuotissimis reipubl. viris multo maiora deferre compendia quam eorum dignitas postulat; maxime vbi honorem vita commendat. Debet enim quid præter dignitatem pretium esse meritorum. Sed facit rigor publicus, vt accipere de prouinciarum oblationibus vltra ordinis sui gradum nemo plus possit. Aurelianum fortissimum virum ad inspicienda & ordinanda castra omnia destinauimus: cui tantum a nobis atque ab omni republica, communi totius exercitus confessione, debetur, vt digna illo vix aliqua vel nimis magna sint munera. Quid enim in illo non clarum? quid non Coruinis & Scipionibus conferendum? Ille liberator Illyrici, ille Galliarum restitutor, ille dux magni totius exempli. Et tamen nihil præterea possum addere tanto viro ad muneris gratiam quam patitur sobria & bene gerenda respubl. Quare sinceritas tua, mi parens carissime, supradicto viro efficiet, quamdiu Romæ fuerit, panes militares mundos sexdecim, panes militares castrenses quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, porcellum dimidium, gallinaceos duos, porcinæ pondo triginta, bubulæ pondo quadraginta, olei sextarium vnum, & item olei [secundi] sextarium vnum, liquaminis sextarium vnum, salis sextarium vnum: herbarum, olerum quantum satis est. Sane quoniam ei aliquid præcipue decernendum est, quamdiu Romæ fuerit, * pabula extra ordinem decernes: ipsi autem ad sumptus, aureos Antoninianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum: reliqua per præfectos ærarii præbebuntur.* Friuola hæc fortassis cuipiam & nimis leuia esse videantur: sed curiositas nihil recusat. Habuit ergo multos ducatus, plurimos tribunatus, * vicarias ducum & tribunorum diuersis temporibus prope quadraginta; vsque adeo vt etiam Vlpii Criniti, qui se de Traiani genere referebat, & fortissimi re vera viri & Traiani similimi, qui pictus est cum eodẽ Aureliano in templo Solis, quem Valerianus Cęsaris loco habere instituerat, vicem sumeret, exercitum duceret, limitem restitueret, prędam militibus daret: Thracias bobus, equis, mancipiis, captiuis locupletaret; manubias in Palatio collocaret: quingentos seruos, duo milia vaccarum, equas mille, ouium decem milia, caprarum quindecim, in pri-

uatam villam Valeriani congereret. Tunc enim Vlpius Crinitus publice apud Byzantium ſedenti Valeriano in thermis egit gratias; dicens, magnum de ſe iudicium habitum quod eidem vicarium Aurelianum dediſſet: quare eum ſtatuit arrogare. Intereſt epiſtolas noſſe Aureliano ſcriptas, & ipſam arrogationem. *Epiſtola Valeriani ad Aurelianum: Si eſſet alius, Aureliane iucundiſſime, qui Vlpii Criniti vicem poſſet implere, tecum de eius virtute ac ſedulitate conferrem: nunc tecum requirere potuiſſem. Suſcipe bellum a parte Nicopolis, ne nobis ægritudo Criniti obſit. Fac quidquid potes. Multa non dico: in tua erit poteſtate militiæ magiſterium. Habes ſagittarios Ityræos trecentos, Armenios ſexcentos, Arabas centum quinquaginta, Saracenos ducentos, Meſopotamios auxiliares quadringentos: habes legionem tertiam Felicem, & equites cataphractarios octingentos. Tecum erit* Hartomundus, Haldegaſtes, Hildemundus, Carioviſcus. Commeatus a præfectis neceſſarius in omnibus caſtris eſt conſtitutus. Tuum eſt, pro virtutibus tuis atque ſollertia, illic hiemalia & æſtiua diſponere, vbi tibi nihil deerit: quærere præterea vbi* carrago ſit hoſtium, & vere ſcire quanti qualesque ſint: vt non vinum aut annona conſumatur, aut tela iaceantur in quibus* res bellica conſtituta eſt. Ego de te tantum, Deo fauente, ſpero quantum de Traiano, ſi viueret, poſſet ſperare reſpubl. Neque enim minor eſt, in cuius locum fidemque te legi. Conſulatum cum eodem Vlpio Crinito, in annum ſequentem, a die vndecimo Calend. Iuniarum, in locum Gallieni & Valeriani, ſperare te conuenit ſumptu publico. Leuanda eſt enim paupertas eorum hominum qui diu reipublicæ viuentes, pauperes ſunt; & nullorum magis.* His quoque litteris indicatur quantus fuerit Aurelianus; & re vera. neque enim quiſquam aliquando ad ſummam rerum peruenit, qui non a prima ætate gradibus virtutis aſcenderit. *Litteræ de conſulatu. Valerianus Auguſtus AElio Xiſidio præfecto ærarii. Aureliano, cui conſulatum detulimus ob paupertatem, qua ille magnus eſt, ceteris maior; dabis ad editionem circenſium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria milia, in ære* L L S *quinquagies: tunicas* multicias viriles decem, lineas AEgyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decem. ſtragulæ Maura decem: porcos centum, oues centum: conuiuium autem publicum edi iubebis ſenatoribus, equitibus Romanis: hoſtias maiores duas, minores quatuor.* Et quoniam etiam de arrogatione aliqua me dixeram poſiturum quæ ad tantum principem pertinerent, quæſo ne odioſior verboſiorue ea re videar: quam fidei cauſſa inſerendam credidi ex libris Acholii, qui magiſter admiſſionum Valeriani principis fuit; libro Actorum eius nono. Quum conſediſſet Valerianus Auguſtus in thermis apud Byzantium, præſente exercitu, præſente etiam officio palatino, aſſidentibus Memmio Fuſco conſule ordinario, Bæbio Macro præfecto prætorii, Quinto * Ancario præſide orientis: aſſidentibus etiam a parte læua * Auulnio Saturnino Scythici limitis duce, Murentio ad Ægyptum deſtinato, Iulio Tryphone orientalis limitis duce, & Meceo Brunduſino præfecto annonæ orientis, & Vlpio Crinito duce Illyriciani limitis & Thracii, & Fuluio Boio duce Rhætici limitis: Valerianus Auguſtus dixit: *Gratias tibi agit Aureliane reſp. quod eam Gotthorum poteſtate liberaſti. Abundamus per te præda, abundamus gloria, & his omnibus quibus Romana felicitas creſcit. Cape igitur tibi pro rebus geſtis tuis coronas murales quatuor, coronas vallares quinque, coronas nauales duas, coronas ciuicas duas; haſtas puras decem, vexilla* bicolora quatuor, tunicas ducales ruſſas quatuor, pallia proconſularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, ſubarmalem profundum, ſellam eboratam. Nam te conſulem hodie deſigno; ſcripturus ad ſenatum vt tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces. Hæc enim Imperator non ſolet dare, ſed a ſenatu, quando fit conſul, accipere.* Poſt hæc Valeriani dicta Aurelianus ſurrexit, atque * ad manus acceſſit, agens gratias militaribus verbis; quæ propria & ipſa apponenda decreui. Aurelianus dixit; *Et ego Domine Valeriane Imperator Auguſte, ideo cuncta feci, ideo vulnera patienter excepi, ideo & equos &* cantherios meos laſſaui, vt mihi gratias ageret reſpubl. & conſcientia mea. At tu plus feciſti: ago ergo gratias bonitati tuæ; & accipio conſulatum quem das. Dii faciant &* deus certus Sol, vt & ſenatus de me ſic iudicet.* Agentibus igitur gratias omnibus circumſtantibus, Vlpius Crinitus ſurrexit, atque hac oratione vſus eſt; *Apud maiores noſtros, Valeriane Auguſte, quod & familiæ meæ amicum ac proprium fuit, ab optimis quibusque in filiorum locum fortiſſimi viri ſemper electi ſunt; vt vel ſeneſcentes familias, vel fœtus matrimo-*

trimoniis iam caducos, ſubſtitutæ fœcunditas prolis ornaret. Hoc igitur quod Cocceius Nerua in Traiano adoptando, quod Vlpius Traianus in Adriano, quod Adrianus in Antonino, & ceteri deinceps propoſita ſuggeſtione fecerunt; iam in arrogando Aureliano, quem mihi vicarium iudicii tui auctoritate feciſti, cenſui eſſe referendum. Iube igitur vt lege agatur, ſitque Aurelianus heres ſacrorum, nominis, & bonorum, totiusque iuris, Vlpio Crinito iam conſulari viro, ipſe ac tu Crinite* iudex conſularis.* Longum eſt cuncta pertexere. Nam & actæ ſunt Crinito a Valeriano gratiæ; & adoptio, vt ſolebat, impleta. Memini me in quodam libro Græco legiſſe (quod tacendum eſſe non credidi) mandatum eſſe Critino a Valeriano vt Aurelianus adoptaretur; idcirco præcipue quod pauper eſſet: ſed hoc in medio relinquendum puto. Et quoniam ſuperius epiſtolam poſui qua ſumptus Aureliano ad conſulatum delatus eſt, quare poſuerim, rem quaſi friuolam, eloquendum putaui. Vidimus proxime conſulatum Furii * Placidi tanto ambitu in circo editum, vt non præmia dari aurigis, ſed patrimonia viderentur, quum darentur tunicæ ſubſericæ lineæ paragaudæ, darentur etiam equi, ingemiſcentibus frugi hominibus. Factum eſt enim vt iam diuitiarum ſit, non hominum conſulatus: quia vtique ſi virtutibus defertur, editorem ſpoliare non debent. Perierunt caſta illa tempora; & magis ambitione populari peritura ſunt. Sed nos (vt ſolemus) hanc quoque rem in medio relinquimus. His igitur tot ac talibus præiudiciis muneribusque fultus, Claudianis temporibus tantus enituit, vt poſt eum Quintillo quoque fratre eius interempto, ſolus teneret imperium, Aureolo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacem. Hoc loco tanta eſt diuerſitas hiſtoricorum, & quidem Græcorum, vt alii dicant, inuito Claudio ab Aureliano Aureolum interfectum; alii, mandante ac volente; alii ab Imperatore iam Aureliano eumdem occiſum, alii vero adhuc priuato. Sed hæc quoque * media relinquemus, ab ipſis petenda per quos in litteras miſſa ſunt. Illud tamen conſtat, omne contra * Mæotidas bellum diuum Claudium nulli magis quam Aureliano credidiſſe. Exſtat epiſtola, quam ego (vt ſoleo) fidei cauſſa, immo vt alios annalium ſcriptores feciſſe video, inſerendam putaui. *Flauius Claudius Valerio Aureliano ſuo ſalutem. Expetit a te munus ſolitum noſtra reſpubl. Aggredere, quid moraris? Tuo magiſterio milites vti volo, tuo ductu tribunos. Gotthi oppugnandi ſunt: Gotthi a Thraciis amouendi. Eorum enim plerique Hæmi montem Europamque vexant, qui te pugnante fugerunt. Omnes exercitus Thracios, omnes Illyricianos totumque limitem in tua poteſtate conſtituo, ſolitam nobis ede virtutem. Tecum erit etiam frater * Quintillus quum occurrerit. Ego aliis rebus occupatus, ſummam belli illius virtutibus tuis credo. Miſi ſane equos decem, loricas duas, & cetera, quibus munire ad bellum euntem neceſſitas cogit.* Secundis igitur prœliis vſus auſpiciis Claudianis, rempublicam in integrum reddidit: atque ipſe ſtatim (vt ſupra diximus) conſenſu omnium legionum factus eſt Imperator. Equites ſane omnes ante imperium ſub Claudio Aurelianus gubernauit, quum offenſam magiſtri eorum incurriſſent, quod temere Claudio non iubente pugnaſſent. Item Aurelianus contra Sueuos & Sarmatas iiſdem temporibus vehementiſſime dimicauit, ac florentiſſimam victoriam retulit. Accepta eſt ſane clades ſub Aureliano a Marcomanis per errorem. Nam dum is a fronte non curat occurrere, ſubito hoſtes erupere: dumque illos a dorſo perſequi parat, omnia circa Mediolanum grauiter euaſtata ſunt. Poſtea tamen ipſi quoque Marcomani ſuperati ſunt. In illo autem timore, quo Marcomani cuncta vaſtabant, ingentes Romæ ſeditiones motæ ſunt, pauentibus cunctis ne eadem quæ ſub Gallieno fuerant, prouenirent. quare etiam libri Sibyllini, noti beneficiis publicis, inſpecti ſunt: inuentumque vt in certis locis ſacrificia fierent quæ barbari tranſire non poſſent. Facta denique ſunt ea quæ præcepta fuerant in diuerſo ceremoniarum genere: atque ita barbari reſtiterunt: quos omnes Aurelianus carptim vagantes occidit. Libet ipſius ſenatusconſulti formam exponere, quo libros inſpici clariſſimorum iuſſit auctoritas. Die tertio Idus Ianuar. Fuluius Sabinus prætor vrbanus dixit; *Referimus ad vos P. C. Pontificum ſuggeſtionem, & Aureliani principis litteras, quibus iubetur vt inſpiciantur fatales libri quibus ſpes belli terminandi ſacrato deorum imperio continetur. Scitis enim ipſi, quotieſcumque grauior aliquis*

exstitit motus, eos semper inspectos: neque prius mala publica esse finita, quam ex iis sacrificiorum processit auctoritas. Tunc surrexit primæ sententiæ Vlpius * Syllanus, atque ita loquutus est; *Sero nimis P.C. de reip. salute consulimus, sero ad fatalia iussa respicimus, more languentium, qui ad summos medicos nisi in summa desperatione non mittunt;* proinde quasi peritioribus viris maior facienda sit cura; quum omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim P.C. me in hoc ordine sæpe dixisse iam tum quum primum nuntiatum est Marcomanos erupisse, consulenda Sibyllæ decreta, vtendum Apollinis beneficiis: recusasse vero quosdam, & cum ingenti calumnia recusasse, quum adulando dicerent, tantam principis esse virtutem vt opus non sit deos consuli;* proinde quasi & ipse vir magnus non deos colat, non de diis immortalibus speret. Quid plura? audiuimus litteras quibus rogauit opem deorum, quæ numquam cuiquam turpis est vt vir fortißimus adiuuetur. Agite igitur pontifices,* qua puri, qua mundi, qua sancti, qua vestitu animisque sacris commodi, templum ascendite, subsellia laureata constituite, veteranis manibus libros euoluite; fata reipubl. quæ sunt æterna, perquirite: patrimis matrimisque pueris carmen * indicite: nos sumptum sacris, nos apparatum sacrificiis, nos aris ambaruualia indicemus.* Post hæc interrogati plerique senatores sententias dixerunt: quas longum est innectere. Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententias euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est S. C. Itum deinde ad templum, inspecti libri, proditi versus, lustrata vrbs, cantata carmina, * amburbium celebratum, ambaruualia * promissa: atque ita solennitas quæ iubebatur, expleta est. Est epistola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum. *Miror vos, patres sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris;* perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium, tractaretis. Agite igitur, & castimonia pontificum, ceremoniisque solennibus iuuate principem necessitate publica laborantē. Inspiciantur libri: quæ facienda fuerint, celebrentur: quemlibet sumptum, cuiuslibet gentis captiuos, qualibet animalia regia non abnuo, sed libens offero: neque enim indecorum est diis iuuantibus vincere: sic apud maiores nostros multa finita sunt bella, sic cœpta. Si quid est sumptuum, datis ad præfectum ærarii litteris decerni iussi. est præterea vestræ auctoritatis arca publica; quam magis refertam esse reperio quam cupio.* Quum autem Aurelianus vellet omnibus simul facta exercitus sui constipatione concurrere, tanta apud Placentiam clades accepta est, vt Romanum pene solueretur imperium. Et caussa quidem huius periculi, perfidia & calliditas barbarici fuit motus. Nam quum congredi aperto marte non possent, in siluas se densissimas contulerunt, atq; ita nostros vespera incumbente turbarunt. Denique nisi diuina ope post inspectionem librorum sacrificiorumque curas, monstris quibusdam speciebusque diuinis impliciti essent barbari, Romana victoria non fuisset. Finito prœlio Marcomanico, Aurelianus, vt erat natura ferocior, plenus irarum Romam petit, vindictæ cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat: inciuilius denique vsus imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus interemptis, cruentius ea quæ mollius fuerant curanda, compescuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles senatores, quum his leue quiddam & quod contemni a mitiore principe potuisset, vel vnus, vel leuis, vel vilis testis obiiceret. Quid multa? Magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiæ tristioris ictu contaminauit imperium. timeri cœpit princeps optimus, non amari; quum alii dicerent, perfodiendum talem principem, non optandum: alii bonum quidem medicum, sed mala ratione curantem. His actis, quum videret posse fieri vt aliquid tale iterum quale sub Gallieno euenerat, proueniret, adhibito consilio senatus, muros vrbis Romæ dilatauit. Nec tamen pomœrio addidit eo tempore, sed postea. Pomœrio autem nemini principum licet addere, nisi ei qui agri barbarici aliqua parte Romanam remp. locupletauerit. Addidit autem Augustus, addidit Traianus, addidit Nero; sub quo Pontus Polemoniacus & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ. Transactis igitur quæ ad sectiones, atq; vrbis statum & ciuilia pertinebant, contra Palmyrenos, id est contra Zenobiam, quæ filiorum nomine orientale tenebat imperium, iter flexit. Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. Nam in Thraciis & in Illyrico occurrens barbaros vicit: Gotthorum quinetiam ducem Cannabam, siue Cannabaudem, cum quinque milibus hominum trans Danubium interemit. Atque inde per Byzantium in Bithy-

in Bithyniam tranſitum fecit; eamque nullo certamine obtinuit. Multa eius tam præclara facta quam dicta ſunt: ſed omnia libro innectere nec poſſumus faſtidii euitatione, nec volumus: ſed ad intelligendos mores atque virtutem pauca libanda ſunt. Nam quum Tyanam veniſſet, eamque occluſam repetiſſet, iratus dixiſſe fertur, *Canem in hoc opido non relinquam.* Tunc & militibus acrius incumbentibus ſpe prædæ, & Heraclammone quodam, timore ne inter ceteros occideretur, patriam ſuam prodente, ciuitas capta eſt. Sed Aurelianus duo ſtatim præcipua, * quod vnum ſeueritatem oſtenderet, alterum lenitatem, ex imperatoria mente monſtrauit. Nam & Heraclammonem proditorem patriæ ſuæ, ſapiens victor occidit: & quum milites iuxta illud dictum quo canem ſe relicturum apud Tyaneos negaret, euerſionem vrbis expoſcerent, reſpondit iis, *Canem*, inquit, *negaui in hac vrbe me relicturum; canes omnes occidite.* Grande principis dictum, grandius militum votum: nam dictum principis quo præda negabatur, ciuitas ſeruabatur, totus exercitus ita quaſi ditaretur, accepit. Epiſtola de Heraclammone. *Aurelianus Auguſtus Mallio Chiloni. Occidi paſſus ſum cuius quaſi beneficio Tyanam recepi. Ego vero proditorem amare non potui; & libenter tuli quod eum milites occiderunt:* neque enim mihi fidem ſeruare potuiſſet qui patriæ non pepercit. * *Solum denique ex omnibus qui oppugnabantur, campus accepit. Diuitem hominem negare non poſſum; ſed cuius bona eius liberis reddidi: ne quis me cauſſa pecuniæ locupletem hominem occidi paſſum eſſe criminaretur.* Capta autem ciuitas eſt miro modo. Nam quum Heraclammon locum oſtendiſſet aggeris naturali ſpecie tumentem, qua poſſet Aurelianus occultus aſcendere, ille conſcendit; atque elata purpurea chlamyde, intus ciuibus, foris militibus ſe oſtendit; & ita ciuitas capta eſt, quaſi totus in muris Aureliani fuiſſet exercitus. Taceri non debet res quæ ad famam venerabilis viri pertinet. Fertur enim Aurelianum de Tyanæ ciuitatis euerſione vera dixiſſe, vera cogitaſſe. verum Apollonium Tyaneum, celeberrimæ famæ auctoritatiſque ſapientem, veterem philoſophum, amicum verum deorum, ipſum etiam pro numine frequentandum, recipienti ſe in tentorium, ea forma qua videtur, ſubito aſtitiſſe, atque hæc Latine, vt homo Pannonius intelligeret, verba dixiſſe; *Aureliane, ſi vis vincere, nihil eſt quod de ciuium meorum nece cogites. Aureliane, ſi vis imperare, a cruore innocentium abſtine. Aureliane, clementer te age, ſi vis vincere.* Norat vultum philoſophi venerabilis Aurelianus, atque in multis eius imaginem viderat templis. Denique ſtatim attonitus, & imaginem & ſtatuas & templum eidem promiſit, atque in meliorem rediit mentem. Hæc ego a grauibus viris comperi, & in Vlpiæ bibliothecæ libris relegi, & pro maieſtate Apollonii magis credidi. Quid enim illo viro ſanctius, venerabilius, antiquius, diuiniuſque inter homines fuit? Ille mortuis reddidit vitam. Ille multa vltra homines & fecit & dixit: quæ qui velit noſſe, Græcos legat libros qui de eius vita conſcripti ſunt. Ipſe autem, ſi vita ſuppetat, atque ipſius viri fauori vſquequaq; placuerit, breuiter ſaltem tanti viri facta in litteras mittam: non quo illius viri geſta munere mei ſermonis indigeant, ſed vt ea quæ miranda ſunt, omnium voce prædicentur. Recepta Tyana, Antiochiam, propoſita omnibus impunitate, breui apud Daphnen certamine obtinuit: atque inde præceptis (quantum probatur) venerabilis viri Apollonii parens, humanior atque clementior fuit. Pugnatum eſt poſt hæc de ſumma rerum contra Zenobiam & Zabam eius ſociam apud Emeſſam magno certamine. Quumque Aureliani equites fatigati iam pene diſcederent, ac terga darent, ſubito vi numinis, quod poſtea proditum, hortante quadam diuina forma, per pedites etiam equites reſtituti ſunt. Fugata eſt Zenobia cum Zaba, & pleniſſime parta victora. Recepto igitur orientis ſtatu, Emeſſam victor Aurelianus ingreſſus eſt, ac ſtatim ad templum Heliogabali tetendit; quaſi communi officio vota ſoluturus. Verum illic eam formam numinis reperit quam in bello ſibi fauentem vidit. Quare & illic templa fundauit, donariis ingentibus poſitis; & Romæ Soli templum poſuit maiore honorificentia conſecratũ, vt ſuo dicemus loco. Poſt hæc Palmyram iter flexit; vt ea oppugnata, laborum terminus fieret. Sed in itinere a latronibus Syris male accepto frequenter exercitu, multa perpeſſus eſt, & in obſidione vſque ad ictum ſagittæ periclitatus eſt. Epiſtola ipſius exſtat ad Mucaporem miſſa, in qua de eius belli difficultate vltra pudorem

imperialem fatetur: *Romani me modo dicunt bellum contra fœminam gerere; quaſi ſola mecum Zenobia & ſuis viribus pugnet, ac non hoſtium quantum ſi vir a me oppugnandus eſſet, in conſcientia & timore longe deteriore. Dici non poteſt quantum hic ſagittarum, qui belli apparatus, quantum telorum, quantum lapidum: nulla pars muri eſt quæ non binis & ternis baliſtis occupata ſit: ignes etiam tormentis iaciuntur. Quid plura? non quaſi fœmina pugnat, quaſi pœnam timens: ſed credo adiuturos Rom. remp. deos, qui numquam noſtris conatibus defuerunt:* Denique fatigatus ac pro malis feſſus, litteras ad Zenobiam miſit, deditionem illius petens, vitam promittens; quarum exemplum indidi. *Aurelianus Imperator Rom. orbis, & receptor orientis, Zenobiæ ceteriſque quos ſocietas tenet bellica. Sponte facere debuiſtis id quod meis litteris nunc iubetur: deditionem præcipio impunitate vitæ propoſita, ita vt illic Zenobia cum tuis agas vitam, vbi te ex ſenatus ampliſſimi ſententia collocauero. Gemmas, argentum, aurum, ſericum, equos, camelos, in ærarium Rom. conferas. Palmyrenis ius ſuum ſeruabitur.* Hac epiſtola accepta, Zenobia ſuperbius inſolentiusque reſcripſit quam eius fortuna poſcebat. credo ad terrorem: nam eius quoque epiſtolæ exemplum indidi. *Zenobia regina orientis, Aureliano Auguſto. Nemo adhuc præter te, quod poſcis, litteris petiit.* Virtute faciendum eſt quidquid in rebus bellicis eſt gerendum. *Deditionem meam petis: quaſi neſcias Cleopatram reginam perire maluiſſe quam in qualibet viuere dignitate. Nobis Perſarum auxilia non deſunt, quæ iam ſperamus: pro nobis ſunt Saraceni, pro nobis Armenii. Latrones Syri exercitum tuum Aureliane vicerunt. * quid igitur ſi illa venerit manus quæ vndique ſperatur? pones profecto ſupercilium, quo nunc mihi deditionem, quaſi omnifariam victor, imperas.* Hanc epiſtolam Nicomachus ſe transtuliſſe in Græcum ex lingua Syrorum dicit, ab ipſa Zenobia dictatam. nam illa ſuperior Aureliani, Græca miſſa eſt. His acceptis litteris, Aurelianus non erubuit, ſed iratus eſt: ſtatimque collecto exercitu ac ducibus ſuis, vndique Palmyram obſedit: neque quidquam vir fortis reliquit quod aut imperfectum videretur, aut incuratum. Nam & auxilia quæ a Perſis miſſa fuerant, intercepit: & alas Saracenas Armeniasque corrupit, atque ad ſe modo ferociter modo ſubtiliter transtulit: denique poſt multa mulierem potentiſſimam vicit. Victa igitur Zenobia quum fugeret camelis *quas dromadas vocitant, atque ad Perſas iter tenderet, equitibus miſſis eſt capta, atque in Aureliani poteſtatem deducta. Victor itaq; Aurelianus, totiusque iam orientis poſſeſſor, quum in vinculis Zenobiam teneret cum Perſis, Armeniis, Saracenis, ſuperbior atque inſolentior, egit ea quæ ratio temporis poſtulabat. Tunc illæ veſtes quas in templo Solis videmus, conſertæ gemmis; tum Perſici dracones, & tiaræ; tum genus purpuræ quod poſtea nec vlla gens detulit, nec Romanus orbis vidit: de qua pauca ſaltem libet dicere. Meminiſtis enim fuiſſe in templo Iouis optimi maximi Capitolini, pallium breue purpureum laneſtre: ad quod quũ matronæ atq; ipſe Aurelianus iungerent purpuras ſuas, cineris ſpecie decolorari videbantur ceteræ diuini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Perſarum ab Indis interioribus ſumptum, Aureliano dediſſe perhibetur, ſcribens; *Sume purpuram qualis apud nos eſt.* Sed hoc falſum fuit. Nam poſtea diligentiſſime & Aurelianus & Probus & proxime Diocletianus, miſſis diligentiſſimis confectoribus, requiſiuerunt tale genus purpuræ, nec tamen inuenire potuerunt. Dicitur enim * ſandix Indica talem purpuram facere, ſi curetur. Sed ad incepta redeamus. Ingens * tamen ſtrepitus militum fuit omnium, Zenobiam ad pœnam poſcentium. Sed Aurelianus indignum exiſtimans mulierem interimi, occiſis plerisque quibus auctoribus illa bellum mouerat, parauerat, geſſerat, triumpho mulierem reſeruauit; vt populi Romani oculis eſſet oſtentui. Graue inter eos qui cæſi ſunt, de Longino philoſopho fuiſſe perhibetur; quo illa magiſtro vſa eſſe ad Græcas litteras dicitur. quem quidem Aurelianus idcirco dicitur occidiſſe, quod ſuperbior illa epiſtola ipſius diceretur dictata conſilio, quamuis Syro eſſet ſermone contexta. Pacato igitur oriente, in Europam Aurelianus rediit victor, atque illic Carporum copias afflixit: & quum illum *Carpicum* ſenatus abſentem vocaſſet, mandaſſe ilico fertur, *Super eſt P. C. vt me etiam Carpiſculum vocetis. Carpiſculum* enim genus calciamenti eſſe, ſatis notum eſt: quod cognomen deforme videbatur; quum & *Gotthicus*, & *Sarmaticus*, & *Armeniacus*, & *Parthicus*, & *Adiabenicus* diceretur. Rarum eſt vt Syri fidem

dem ſeruent, immo difficile. Nam Palmyreni, qui iam victi atque contuſi fuerant, Aureliano rebus Europenſibus occupato, non mediocriter rebellarunt. Sandarionẽ enim, quem in præſidio illic Aurelianus poſuerat, cum ſexcentis ſagittariis occiderunt, Achilleo cuidam parenti Zenobiæ parantes imperium. Verum adeo Aurelianus, vt erat paratus, ex Europa reuertit: atq; vrbem, quia ita merebatur, euertit. Crudelitas denique Aureliani, vel (vt quidam dicunt) ſeueritas, eatenus exſtitit, vt epiſtola eius feratur, confeſſionem immaniſſimi furoris oſtentans: cuius hoc exemplũ eſt. *Aurelianus Auguſtus Ceionio Baſſo. Non oportet vlterius progredi militũ gladios. iam ſatis Palmyrenorum cæſum atque occiſum eſt. Mulieribus non pepercimus, infantes occidimus, ſenes iugulauimus, ruſticos interemimus: cui terras, cui vrbem deinceps relinquemus? Parcendum eſt iis qui remanſerunt. Credimus enim paucos tam multorum ſuppliciis eſſe correctos. Templum ſane Solis, quod apud Palmyram aquilifer legionis tertiæ cum vexilliferis & draconario, cornicinibus atq; liticinibus diripuerunt, ad eam formam volo quæ fuit, reddi. Habes trecentas auri libras Zenobiæ capſulis: habes argenti mille octingenta pondo. De Palmyrenorum bonis habes gemmas regias. Ex his omnibus fac coboneſtari templum: mihi & diis immortalibus gratiſſimum feceris. Ego ad ſenatum ſcribam, petens, vt mittat pontificem qui dedicet templum.* Hæ litteræ, vt videmus, indicant ſatiatam eſſe immanitatem principis duri. Securior denique iterum in Europam rediit: atque illic omnes qui vagabantur, hoſtes nota illa ſua virtute contudit. Interim, res per Thracias Europamq; omnem Aureliano ingentes agente, FIRMVS quidam exſtitit, qui ſibi Ægyptum ſine inſignibus imperii, quaſi vt eſſet ciuitas libera, vindicauit. Ad quem continuo Aurelianus reuertit: nec illi defuit felicitas ſolita. Nam Ægyptum ſtatim recepit: atque, vt erat ferox animi, cogitatione multus, vehementer iraſcens quod adhuc TETRICVS Gallias obtineret, occidentem petiit: atque ipſo Tetrico exercitum ſuum prodente, quod eius ſcelera ferre non poſſet, deditas ſibi legiones obtinuit. Princeps igitur totius orbis Aurelianus, pacatis per occidentem Gallis atq; vndique terris, Romam iter flexit, vt de Zenobia & Tetrico, hoc eſt de oriente & occidente, triumphum Romanis * oculis exhiberet. Non ab re eſt cognoſcere, qui fuerit Aureliani triumphus. Fuit enim ſpecioſiſſimus. Currus regii tres fuerunt. In his vnus Odenati, argento, auro, gemmis operoſus atque diſtinctus: alter, quem rex Perſarum Aureliano dono dedit, ipſe quoq; pari opere fabricatus: tertius, quem ſibi Zenobia compoſuerat, ſperans ſe vrbem Romanam cum eo viſuram: quod illam non fefellit. nam cum eo vrbem ingreſſa eſt victa & triumphata. Fuit alius currus quatuor ceruis iunctus, qui fuiſſe dicitur regis Gotthorum: quo, vt multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus inuectus eſt, vt illic cæderet ceruos quos cum eodem curru captos vouiſſe Ioui optimo maximo ferebatur. Præceſſerunt elephanti viginti, feræ manſuetæ Libycæ Palæſtinæ diuerſæ ducentæ: quas ſtatim Aurelianus priuatis donauit, ne fiſcum annonis grauaret. tigrides quatuor; camelopardali, alces, cetera talia, per ordinem ducta: gladiatorum paria octingenta: prætercaptiuos gentium barbararum, Blemyes, *Axomitæ, Arabes, Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Perſæ, cum ſuis quique muneribus: Gotthi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Sueui, Vandali, Germani, religatis manibus captiui præceſſerunt. Inter hos etiam Palmyreni, qui ſuperfuerant principes ciuitatis, & Ægyptii ob rebellionem. Ductæ ſunt & decem mulieres, quas virili habitu pugnantes inter Gotthos ceperat; quum multæ eſſent interemptæ: quas de Amazonum genere titulus indicabat. Prælati ſunt tituli, gentium nomina continentes. Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica galbyna, braccis Gallicis ornatus, adiuncto ſibi filio quem Imperatorem in Gallia nuncupauerat. Incedebat etiam Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis; quas alii ſuſtentabant. Præferebantur coronæ omnium ciuitatum aureæ, titulis eminentibus proditæ. Iam populus ipſe Romanus, iam vexilla collegiorum atque caſtrorum, & cataphractarii milites, & opes regiæ, & omnis exercitus, & ſenatus, (etſi aliquanto triſtior, quod ſenatores triumphari videbat) multum pompæ addiderant. Denique vix nona hora in Capitolium peruenit, ſero autem ad palatium. Sequentibus diebus datæ ſunt populo voluptates ludorum ſcenicorum, ludorum circenſium, venationum, gladiatorum, naumachię.

Non prætermittendum videtur, quod & populus memoria tenet, & fides hiſtorica frequentauit; Aurelianum eo tempore quo proficiſcebatur ad orientem, bilibres coronas populo promiſiſſe, ſi victor rediret: & quum aureas populus ſperaret, neq; Aurelianus aut poſſet aut vellet, coronas eum feciſſe de panibus qui nunc ſiliginei vocantur, & ſingulis quibusque donaſſe: ita vt ſiligineum ſuum quotidie toto æuo ſuo, & vnusquisque reciperet, & poſteris ſuis dimitteret. Nam idem Aurelianus & porcinam carnem populo Romano diſtribuit, quæ hodieque diuiditur. Leges plurimas ſanxit, & quidem ſalutares; ſacerdotia compoſuit, templum Solis fundauit, & pontifices roborauit. Decreuit etiam emolumenta architectis & miniſtris. His geſtis, ad Gallias profectus, Vindelicos obſidione barbarica liberauit: deinde ad Illyricum rediit; paratoque magno potius quam ingenti exercitu, Perſis, quos eo quoque tempore quo Zenobiam ſuperauit, glorioſiſſime iam vicerat, bellum indixit. Sed quum iter faceret, apud * Cænophrutium, manſionem quæ eſt inter Heracliam & Byzantium, malitia notarii ſui, & manu Mucaporis interemptus eſt. Et cauſſa occidendi eius quæ fuerit, & quemadmodum ſit occiſus, ne res tanta lateat, breui ediſſeram. Aurelianus, quod negari non poteſt, ſeuerus, truculentus, ſanguinarius fuit princeps. Hic quum vſque eo ſeueritatem tetendiſſet, vt & filiam ſororis occideret, non [in] magna neque ſatis idonea cauſſa, iam primum in odium ſuorum venit. Incidit autem (vt ſe res fataliter agunt) vt Mneſtheum quemdam, quem pro notario ſecretorum habuerat, libertum (vt quidam dicunt) ſuum, infenſiorem ſibi minando redderet, quod neſcio quid de quodam ſuſpicatus eſſet. Mneſtheus, qui ſciret Aurelianum neque fruſtra minari ſolere, neque, ſi minaretur, ignoſcere, breue nominum conſcripſit, mixtis iis quibus Aurelianus vere iraſcebatur, cum iis de quibus nihil aſperum cogitabat, addito etiam ſuo nomine, quo magis fidem faceret ingeſtæ ſollicitudinis: ac breue legit ſingulis quorum nomina continebat; addens, diſpoſuiſſe Aurelianum eos omnes occidere; illos vero debere ſuæ vitæ, ſi viri ſunt, ſubuenire. * Hi quum exarſiſſent timore qui merebantur offenſam, dolorem miſcentes beneficiis atque officiis quibus Aurelianus videbatur ingratus, in ſupradicto loco iter facientem principem ſubito adorti, interemerunt. Hic finis Aureliano fuit, principi neceſſario magis quam bono. Quo interfecto quum eſſet res prodita, & ſepulcrum ingens, & templum illi detulerunt ii a quibus interemptus eſt. Sane Mneſtheus poſtea * ſurrectus ad ſtipitem beſtiis obiectus eſt: quod ſtatuę marmoreæ poſitæ in eodem loco vtrimque ſignificant; vbi & in columnis diuo Aureliano ſtatuæ conſtitutæ ſunt. Senatus mortem eius grauiter tulit, grauius tamen populus Romanus, qui vulgo dicebat, *Aurelianum pædagogum eſſe ſenatorum*. Imperauit annis ſex, minus paucis diebus: ac rebus magnis geſtis inter diuos relatus eſt. Quia pertinet ad Aurelianum id quod in hiſtoria relatum eſt, tacere non debui. Nam multi ferunt Quintillum fratrem Claudii, quum in præſidio Italico eſſet, audita morte Claudii ſumpſiſſe imperium. verum poſtea vbi Aurelianum comperit imperare, a toto exercitu derelictum: quumque contra eum concionaretur, nec a militibus audiretur, inciſis ſibimet venis die vigeſimo imperii ſui periiſſe. Quidquid ſane ſcelerum fuit, quidquid malæ conſcientiæ, vel * artium funeſtarum, quidquid denique factionum, Aurelianus toto penitus orbe purgauit. Hoc quoque ad rem pertinere arbitror, * Balbati filii nomine Zenobiam, non Timolai & Herenniani, imperium tenuiſſe quod tenuit. Fuit ſub Aureliano etiam * Monetariorum bellum, Feliciſſimo rationali auctore: quod acerrime ſeueriſſimeque compeſcuit, ſeptem tamen milibus ſuorum militum interemptis: vt epiſtola docet miſſa ad Vlpium Crinitum ter conſulem, qui eum ante adoptauerat. *Aurelianus Auguſtus Vlpio patri. Quaſi fatale quiddam inceſſit, vt omnia quæcumque geſſero, omnes motus ingraueſcant. Ita enim ſeditio intramurana bellum mihi grauiſſimum peperit. Monetarii, auctore Feliciſſimo vltimo ſeruorum, cui procurationem fiſci mandaueram, rebelles ſpiritus extulerunt. Hi compreſſi ſunt, ſeptem milibus Hiberorum Ripari enſium & Caſtrianorum & Daciſcorum interemptis. Vnde apparet nullam mihi a diis immortalibus datam ſine difficultate victoriam.* Tetricum triumphatum, correctorem Lucaniæ fecit, filio eius in ſenatu manente. Templum Solis magnificentiſſimum conſtituit: muros

muros vrbis Romæ sic ampliauit, vt quinquaginta prope milia murorũ eius ambitus teneant. Item quadruplatores ac delatores ingenti seueritate persequutus est: tabulas publicas ad priuatorum securitatem exuri in foro Traiani semel iussit. Amnestia etiam sub eo delictorum publicorum decreta est de exemplo Atheniensium: cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Fures prouinciales repetundarum ac peculatus reos, vltra militarem modum est persequutus, vt eos ingentibus suppliciis cruciatibusque puniret. In templo Solis multum auri gemmarumque constituit. Quum vastatum Illyricum ac Mœsiam deperditam videret, prouinciam trans Danubium Daciam a Traiano constitutam sublato exercitu & prouincialibus reliquit; desperans eam posse retineri: abductosque ex ea populos, in Mœsiam collocauit, appellauitque suam Daciam, quæ nũc duas Mœsias diuidit. Dicitur præterea huius fuisse crudelitatis, vt plerisque senatoribus simulatam ingereret factionem coniurationis ac tyrannidis, quo facilius eos posset occidere. Addunt nonnulli, filium sororis, non filiam, ab eodem interfectum: plerique autem etiam filiam sororis. Quam difficile sit Imperatorem in locum boni principis legere, & senatus sanctioris grauitas probat, & exercitus prudentis auctoritas. Occiso namque seuerissimo principe, de Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat qui tam bonum principem occiderant. Verum senatus hanc eamdem delectionem in exercitum refudit; sciens, non libenter iam milites accipere Imperatores eos quos senatus *elegerit. Denique id tertio factum est: ita vt per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit, omnesque *iudices ii permanerent quos aut senatus aut Aurelianus elegerat; nisi quod proconsulem Asiæ Falconium Probum in locũ Aurelii Fusci delegit. Non iniucundum est ipsas inserere litteras quas ad senatũ exercitus misit. *Felices ac fortes exercitus senatui populoque Romano. Aurelianus Imperator noster per fraudem vnius hominis, & per errorem bonorum ac malorum, interemptus est. Hunc inter deos referte sancti* ** & domini* P. C. *& * de vobis aliquem, [sed] dignnm vestro iudicio, principem mittite. Nos enim de iis qui vel errauerunt, vel male fecerunt, imperare nobis neminem patimur.* Rescriptum est senatusconsulto. Quum die tertio nonas Febr. senatus amplissimus in curiam Pompilianam conuenisset, Aurelius Gordianus consul dixit, *Referimus ad vos* P. C. *litteras exercitus felicissimi.* Quibus recitatis, *Aurelianus Tacitus primæ sententiæ senator, ita loquutus est; (hic autem est qui post Aurelianum sententia omnium Imperator est appellatus) *Recto ordine consuluissent dii immortales,* P. C. *si boni principes ferro inuiolabiles exstitissent, vt longiorem ducerent vitam; neque contra eos aliqua esset potestas iis qui neces infandas tristissima mente concipiunt. Viueret enim princeps noster Aurelianus; quo neque vtilior fuit quisquam. Respirare certe post infelicitatem Valeriani, post Gallieni mala, imperante Claudio cœperat nostra respublica: at eadem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe vincente. Ille nobis Gallias dedit: ille Italiam liberauit: ille Vindelicis iugum barbaricæ seruitutis amouit. Illo viuente Illyricum restitutum est, reddita Romanis legibus Thraciæ. Ille (proh pudor) orientem fœmineo pressum iugo in nostra iura restituit: ille Persas insultantes adhuc Valeriani nece, fudit, fugauit, oppressit. Illum Saraceni, Blemyes, * Axomitæ, Bactriani, Seres, Hiberi, Albani, Armenii, populi etiam Indorum, veluti præsentem pene venerati sunt deum. Illius donis quæ a barbaris gentibus meruit, refertum est Capitolium: quindecim milia librarum auri ex eius liberalitate vnum tenet templum: omnia in vrbe fana eius micant donis. Quare* P. C. *vel deos ipsos iure conuenio, qui talem principem interire passi sunt; nisi forte secum eum esse maluerunt. Decerno igitur diuinos honores: id quod vos omnes existimo esse facturos. Nam de Imperatore deligendo ad eumdem exercitum censeo esse referendum. Etenim in tali genere sententiæ, nisi fiat quod dicitur, & electi periculum erit, & eligentis inuidia.* Probata est sententia Taciti: attamen quum iterum atque iterum mitterent, ex s. c. quod in Taciti vita dicemus, Tacitus factus est Imperator. Aurelianus filiam solam reliquit; cuius posteri etiam nunc Romæ sunt. Aurelianus namque proconsul Ciliciæ, senator optimus, sui vere iuris vitæque venerabilis, qui nunc in Sicilia vitam agit, eius est nepos. Quid hoc esse dicam, tam paucos bonos exstitisse principes, quum iam tot Cæsares fuerint? Nam ab Augusto in Diocletianum Maximianumque principes, quæ series purpu-

ratorum ſit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipſe Auguſtus, Flauius Veſpaſianus, Titus, Cocceius Nerua, diuus Traianus, diuus Adrianus, Pius & Marcus Antonini, Seuerus Afer, Alexander Mammææ, diuus Claudius, & diuus Aurelianus. Valerianus enim, quum optimus fuerit, ab omnibus infelix apparuit. Vides (quæſo) quam pauci ſint principes boni. vt bene dictum ſit a quodam mimico ſcurra Claudii, huius temporibus, *In vno anulo bonos principes poſſe perſcribi atque depingi.* At contra, quæ ſeries malorum? vt enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones, quis ferat Maximinos & Philippos, atque illam inconditæ multitudinis fæcem? Tametſi Decios excerpere debeam; quorum & vita & mors veteribus comparanda eſt. Et *quæritur quidem *quæ res malos principes faciat.* Iam primum nimia licentia, deinde rerum copia: amici præterea improbi, ſatellites deteſtandi, eunuchi auariſſimi, aulici vel ſtulti vel deteſtabiles, & (quod negari non poteſt) rerum publicarum ignorantia. Sed ego a patre meo audiui, Diocletianum principem, iam priuatum, dixiſſe, *nihil eſſe difficilius quam bene imperare.* Colligunt ſe quatuor vel quinq;, atque vnum conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt quid probandum ſit. Imperator, qui domi clauſus eſt, vera non nouit: cogitur hoc tantum ſcire quod illi loquuntur: facit iudices quos fieri non oportet, amouet a republica quos *debeat obtinere. Quid multa? vt Diocletianus ipſe dicebat, *Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Hæc Diocletiani verba ſunt. quæ idcirco inſerui, vt prudētia tua ſciret nihil eſſe difficilius bono principe. Aurelianum quidē multi neq; inter bonos, neq; inter malos principes ponunt; idcirco quod ei clemētia, Imperatorum dos prima, defuerit. Verconius Herennianus præf. præt. Diocletiani, teſte Aſclepiodoto, ſępe dicebat, Diocletianum frequenter dixiſſe, quum Maximiani aſperitatē reprehēderet, Aurelianum magis ducem eſſe debuiſſe quam principem. Nam eius nimia ferocitas eidem diſplicebat. Mirabile fortaſſe videtur, quod compertum Diocletiano Aſclepiodotus Celſino conſiliario ſuo dixiſſe *perhibet. ſed de hoc poſteri iudicabunt. Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum Gallicanas conſuluiſſe Druidas, ſciſcitantem vtrum apud eius poſteros imperium permaneret: tum illas reſpondiſſe dixit, Nullius clarius in republica nomen quam Claudii poſterorum futurum. Et eſt quidem iam Conſtantius Imperator eiuſdem vir ſanguinis; cuius puto poſteros ad eam gloriam quæ a Druidibus prænuntiata ſit, peruenire. Quod idcirco ego in Aureliani vita conſtitui, quia hæc ipſi Aureliano conſulenti reſponſa ſunt. Vectigal ex Ægypto vrbi Romæ Aurelianus *vitri, chartæ, lini, ſtuppæ, atque *anabolicas ſpecies æternas conſtituit. Thermas [in] Transtiberina regione Aurelianus facere parauit hiemales, quod aquæ *frigidioris copia illic deeſſet. Forum nominis ſui in Hoſtienſi ad mare fundare cœpit: in quo poſtea prætorium publicū conſtitutum eſt. Amicos ſuos honeſte ditauit & modice, vt miſerias paupertatis effugerent, & diuitiarum inuidiam patrimonii moderatione vitarent. Veſtem holoſericam neque ipſe in veſtiario ſuo habuit, neque alteri vtendam dedit. Et quum ab eo vxor ſua peteret, vt vnico pallio blatteo ſerico vteretur, ille reſpondit, *Abſit vt auro fila penſentur.* libra enim auri tunc libra ſerici fuit. Habuit in animo vt *aurum neque in cameras, neque in tunicas, neque in pelles, neque in argentum mitteretur; dicens plus auri eſſe in rerum natura quam argenti; ſed aurum per varios bractearum, *filorum & liquationum vſus perire, argentum autem in ſuo vſu manere. Idem dederat facultatem vt aureis qui vellent & vaſis vterentur & poculis. Dedit præterea poteſtatem vt argentatas priuati carrucas haberent; quum antea æræa & eborata vehicula fuiſſent. Idem conceſſit vt *blatteas matronæ tunicas haberent, & ceteras veſtes; quum antea *coloreas habuiſſent, [& vt multum oxypæderotinas.] Et vt fibulas aureas gregarii milites haberent, idem primus conceſſit; quum antea argenteas habuiſſent. *Paragaudas veſtes ipſe primus militibus dedit; quum ante nonniſi rectas purpureas accepiſſent: & quidem aliis *monolores, aliis dilores, trilores aliis, & vſque ad pentalores; quales hodie lineæ ſunt. Panibus vrbis Romæ vnciam de Ægyptio vectigali auxit; vt quadam epiſtola data ad præfectum annonæ vrbis, etiam ipſe gloriatur. *Aurelianus Auguſtus Flauio Arabiano præfecto annonæ. Inter cetera quibus diis fauentibus Romanam rempubl. iuuimus, nihil mihi eſt magnificentius quam quod additamento vnciæ*

omne

omne annonarũ vrbicarum genus iuui: quod vt eſſet perpetuum, nauicularios Niliacos apud Aegyptum nouos, & Romæ amnicos poſui. Tiberinas exſtruxi ripas: vadum aluei tumentis effodi: diis & perennitati vota conſtitui, almam Cererem conſecraui. Nunc tuum eſt officiũ Arabiane iucundiſsime, elaborare ne meæ diſpoſitiones in irritum veniant. Neq; enim populo Rom. ſaturo quidquam poteſt eſſe lætius. Statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, vt, quemadmodum oleum & panis & porcina gratuita præberentur, ſic etiam vinum daretur: quod perpetuum hac diſpoſitione conceperat. Etruriæ per Aureliam vſque ad Alpes maritimas, ingentes agri ſunt, iique fertiles ac ſiluoſi. Statuerat igitur dominis locorum incultorum, qui tamen vellent, *pretia dare, atque illic familias captiuas conſtituere, vitibus montes conſerere, atque ex eo opere vinum dare; vt nihil redituum fiſcus acciperet, ſed totum populo Rom. concederet. Facta erat ratio *dochæ cuparum, nauium, & operum. Sed multi dicunt, Aurelianum, ne id faceret, præuentum; alii a præfecto præt. ſui prohibitum; qui dixiſſe fertur, *Si & vinum populo Rom. damus, ſupereſt vt & pullos & anſeres demus.* Argumento eſt id vere Aurelianum cogitaſſe, immo etiam facere diſpoſuiſſe, vel ex aliqua parte feciſſe, quod in porticibus templi Solis fiſcalia vina ponuntur, non gratuita populo eroganda, ſed pretio. Sciendum tamen, congiaria illum ter dediſſe, donaſſe etiam populo Rom. tunicas albas manicatas ex diuerſis prouinciis, & lineas Afras atque Ægyptias puras: ipſumque primum donaſſe oraria pop. Rom. quibus vteretur populus ad fauorem. Diſplicebat ei, quum eſſet Romæ, habitare in palatio; ac magis placebat in hortis Salluſtii vel in Domitiæ viuere. Miliarenſem denique porticum in hortis Salluſtii ornauit; in qua quotidie & equos & ſe fatigabat; quamuis eſſet non bonæ valetudinis. Seruos & miniſtros peccantes coram ſe cædi iubebat; vt plerique dicunt, cauſſa tenendæ ſeueritatis: vt alii, ſtudio crudelitatis. Ancillam ſuam, quæ adulterium cum ſeruo ſuo fecerat, capite puniuit. Multos ſeruos e familia propria qui peccauerant, legibus audiendos iudiciis publicis dedit. Senatum, ſiue *ſenaculum, matronis reddi voluerat: ita vt primæ illic *quæ ſacerdotia ſenatu auctore meruiſſent. Calceos mulleos, & cereos, & *albos, & hederacios, viris omnibus tulit, mulieribus reliquit. Curſores eo habitu quo ipſe habebat, ſenatoribus conceſſit. Concubinas ingenuas haberi vetuit. Eunuchorum modum pro ſenatoriis profeſſionibus ſtatuit; idcirco quod ad ingentia pretia perueniſſent. Vas argenti eius numquam triginta libras tranſiit. Conuiuium de aſſaturis maxime fuit. Vino *rufo maxime delectatus eſt. Medicum ad ſe, quum ægrotaret, numquam vocauit; ſed ipſe ſe inedia præcipue curabat. Vxori & filiæ anulum ſigillaricium quaſi priuatus inſtituit. Seruis ſuis veſtes eaſdem Imperator quas & priuatus dedit; præter duos ſenes, quibus quaſi libertis plurimum detulit; Antiſtium & Gillonem; qui poſt eum ex ſenatus ſententia manumiſſi ſunt. Erat quidem rarus in voluptatibus, ſed miro modo mimis delectabatur: vehementiſſime autem delectatus eſt Phagone; qui vſque eo multum comedit, vt vno die ante menſam eius aprum integrum, centum panes, veruecem & porcellum comederet: biberet autem infundibulo appoſito plus orca. Habuit tempus, præter ſeditiones quaſdam domeſticas, fortunatiſſimum. Populus autem Romanus eum amauit; ſenatus timuit.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII,

TACITVS IMP.

QVOD poſt exceſſum Romuli, nouello adhuc Romanæ vrbis imperio factum pontifices, penes quos *ſcribendæ hiſtoriæ poteſtas fuit, in litteras retulerunt, vt interregnum, dum poſt bonum principem bonus alius quæritur, iniretur; hoc poſt Aurelianum, habito inter ſenatum exercitumq; Rom. non inuido, non triſti, ſed grato religioſoque certamine, ſex totis menſibus factum eſt. Multis tamen modis hæc ab illo negotio cauſſa ſeparata eſt. Iam primũ enim quum

interregnum initum eſt poſt Romulum, interreges tamen facti ſunt: totusque ille annus per * quinos & quaternos dies ſiue ternos, centum ſenatoribus deputatus eſt; ita vt qui valerent, interreges eſſent, ſinguli duntaxat. Quare factum eſt vt & plures annos interregnum iniretur, ne aliquis ſub æquali dignitate Romani expers remaneret imperii. Huc accedit quod etiam ſub conſulibus tribunisque militaribus præditis imperio conſulari, ſiquando interregnum initum eſt, interreges fuerunt. Nec vmquam ita vacua fuit hoc nomine Romana reſpublica, vt nullus interrex biduo ſaltem triduoue crearetur. Video mihi poſſe obiici, curules magiſtratus apud maiores noſtros * quadriennium in republica non fuiſſe: ſed erant tribuni plebis cum tribunitia poteſtate; quæ pars maxima regalis imperii eſt: tamen non eſt proditum, interreges eo tempore non fuiſſe. Quinetiam verioribus hiſtoricis referentibus declaratum eſt, * conſules ab interregibus prius creatos, qui haberent reliquorum comitia magiſtratuum. Ergo, quod rarum & difficile fuit, S. P. Q. R. perpeſſus eſt vt Imperatorem per ſex menſes, dum bonus quæritur, reſpublica non haberet. Quæ illa concordia militum? quanta populo quies? quam grauis ſenatus auctoritas fuerit? Nullus vſquam tyrannus emerſit: ſub iudicio ſenatus & militum populique Romani totus orbis eſt temperatus: non illi principem quemquam, vt recte facerent, non tribunitiam poteſtatem formidabant; ſed (quod eſt in vita optimum) ſe timebant. Dicenda eſt tamen cauſſa tam felicium morarum, & ſpeciatim monumentis publicis * inſerenda ea in poſteros humani generis ſtupenda moderatio: vt diſcant qui regna capiunt, non raptum ire imperia, ſed mereri. Interfecto ſane fraude Aureliano, vt ſuperiore libro ſcriptum eſt, calliditate ſerui nequiſſimi, errore militarium; (vt apud quoslibet commenta plurimum valent; dummodo irati audiant, plerumque temulenti, certe conſiliorum prope ſemper expertes) reuerſis ad bonam mentem omnibus, eisdemque ab exercitu grauiter confutatis: cœptum eſt quæri, * & quis fieri deberet ex omnibus princeps. Tunc odio præſentium, exercitus qui creare Imperatorem raptim ſolebat, ad ſenatum litteras miſit, de quibus priore libro iam dictum eſt; petens vt ex ordine ſuo principem legerent. Verum ſenatus, ſciens lectos a ſe principes militibus non placere, rem ad milites retulit. Dumque id ſæpius fit, ſextus peractus eſt menſis. Intereſt tamen vt ſciatur quemadmodum Tacitus Imperator ſit creatus. Die ſeptimo calend. Octob. quum in curiam Pompilianam ordo ampliſſimus * conſediſſet, Velius Cornificius Gordianus COS. dixit; *Referimus ad vos* P. C. *quod ſæpe retulimus. Imperator eſt deligendus: exercitus ſine principe recte diutius ſtare non poteſt; ſimul quia cogit neceſſitas. Nam limitem trans Rhenum Germani rupiſſe dicuntur, occupaſſe vrbes validas, nobiles, diuites, & potentes. Iam ſi nihil de Perſicis motibus nuntiatur, cogitate tam leues eſſe mentes Syrorum, vt regnare vel fœminas cupiant potius quam noſtram perpeti ſanctimoniam. Quid Africam? quid Illyricum? quid Aegyptum, earumque omnium partium exercitum; quousque ſine principe credimus poſſe conſiſtere? Quare agite* P. C. *& principem dicite. aut accipiet eum exercitus quem elegeritis: aut ſi refutauerit, alterum faciet.* Poſt hæc quum Tacitus, qui erat primæ ſententiæ conſularis, ſententiam incertum quam vellet dicere, omnis ſenatus acclamauit; *Tacite Auguſte, dii te ſeruent: te deligimus, te principem facimus: tibi curam reipublicæ orbisque mandamus. Suſcipe imperium ex ſenatus auctoritate: tui loci, tuæ vitæ, tuæ mentis eſt quod mereris. Princeps ſenatus recte Auguſtus creatur: primæ ſententiæ vir, recte Imperator creatur. * Et quis melius quam grauis imperat? & quis melius quam litteratus imperat? * Quod bonum, fauſtum, ſalutareque ſit; diu priuatus fuiſti: ſcis quemadmodum debeas imperare, qui alios principes pertuliſti: ſcis quemadmodum debeas imperare, qui de aliis principibus iudicaſti.* At ille; *Miror* P. C. *vos in locum Aureliani fortiſſimi Imperatoris, ſenem velle principem facere. En membra quæ iaculari valeant, quæ haſtile torquere, quæ clypeis intonare, quæ ad exemplum docendi * milites frequenter equitare. Vix munia ſenatus implemus: vix ſententias, ad quas nos locus arctat, edicimus. Videte diligentius quam ætatem de cubiculo atque vmbra in pruinas æſtusque mittatis. An probaturos ſenem Imperatorem milites creditis? Videte ne reipubl. non eum quem velitis principem detis: & mihi hoc ſolum obeſſe incipiat quod me vnanimiter delegiſtis.* Poſt hæc acclamationes

mationes senatus hæ fuerunt: *Et Traianus ad imperium senex venit*: (dixerunt decies) *Et Adrianus ad imperium senex venit*: (dixerunt decies) *Et Antoninus ad imperium senex venit*: (dixerunt decies) *Et tu legisti; incanaque menta Regis Romani.* (dixerunt decies) *Et quis melius quam senex imperat?* (dixerunt decies) *Imperatorem te, non militem, facimus*: (dixerunt vicies) *Tu iube, milites pugnent.* (dixerunt tricies) *Habes prudentiam, & bonum fratrem.* (dixerunt decies) *Seuerus dixit, Caput imperare, non pedes.* (dixerunt tricies) *Animum tuum, non corpus elegimus.* (dixerunt vicies) *Tacite Auguste, dii te seruent.* *Deinde omnes interrogati: præterea qui post Tacitum sedebat senator consularis Metius Falconius Nicomachus, in hæc verba disseruit; *Semper quidem P. C. recte atque prudenter reipublicæ magnificus hic ordo consuluit, neque a quoquam orbis terræ populo solidior vmquam exspectata sapientia est: attamen nulla vmquam neque grauior, neque prudentior in hoc sacrario dicta sententia est. Seniorem principem fecimus, & virum qui omnibus quasi pater consulat. Nihil ab hoc immaturum, nihil properum, nihil asperum formidandum est. Omnia seria, cuncta grauia, & quasi ipsa respublica iubeat, auguranda sunt. Scit enim qualem sibi principem semper optauerit: nec potest aliud nobis exhibere quam quod ipse desiderauit & voluit. Enimuero si recolere velitis vetusta illa prodigia, Nerones dico & Heliogabalos, & Commodos, seu potius semper Incommodos; certe non hominum magis vitia illa quam ætatum fuerunt. Dii auertant principes pueros, & Patres patriæ dici impuberes: & quibus ad subscribendum magistri litterarii manus teneant: quos ad consulatus dandos dulcia & circuli, & quæcumque voluptas puerilis inuitet. Quæ, malum, ratio est, habere Imperatorem qui famam curare non nouerit: qui quid sit respublica nesciat, nutritorem timeat, respiciat ad nutricem, * manuum magistralium ictibus terrorique subiaceat; faciat eos consules, duces, iudices, quorum vitas, merita, ætates, familias, gesta non norit? Sed quid diutius P. C. protrahor? magis gratulemur quod habemus principem senem, quam illa iteremus quæ plusquam lacrymanda tolerantibus exstiterunt. Gratias igitur diis immortalibus ago atque habeo; & quidem pro vniuersa republica, teque Tacite Auguste, conuenio; petens, obsecrans, libere pro communis patriæ legibus deposcens, ne paruulos tuos, si te citius fata præuenerint, facias Romani heredes imperii; ne sic rempublicam, patresque conscriptos populumque Romanum, vt "villulam tuam, vt colonos tuos, vt seruos tuos, relinquas. Quare circumspice, imitare Neruas, Traianos, Adrianos. Ingens est gloria morientis principis, rempublicam magis amare quam filios.* Hac oratione & Tacitus ipse vehementer est motus, & totus senatorius ordo concussus: statimque acclamatum est, *Omnes, Omnes.* *Inde itum ad campum Martium: ibi *comitiale tribunal ascendit: ibi præfect. vrbis Ælius Cæsetianus sic loquutus est, *Vos sanctissimi milites, & sacratissimi vos Quirites; habetis principem quem de sententia omnium exercituum senatus elegit: Tacitum dico, augustissimum virum: vt qui hactenus sententiis suis rempubl. iuuit, nunc iuuet iussis atq; consultis.* Acclamatum est a populo, *Felicissime Tacite Auguste; dii te seruent*, & reliqua quæ solent dici. Hoc loco tacendum non est, plerosq; in litteras retulisse, Tacitum absentem & in Campania positum, principem nuncupatum: quod verum est, nec dissimulare possum. Nam quum rumor emersisset illum Imperatorē esse faciendum, discessit, atque in Baiano duobus mensibus fuit. Sed inde deductus, huic senatusconsulto interfuit. quasi vere priuatus, & qui vere recusaret imperium. Ac ne quis me Græcorum alicui vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc S.C. perscriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nam diu hæc S. C. quæ ad principes pertinebant, in libris *elephantinis scribebantur. Inde ad exercitus profectus, ibi quoq; quum primum tribunal ascendit, Mesius Gallicanus præfect. præt. in hæc verba disseruit; *Dedit sanctissimi commilitones, senatus principem quem petiistis: paruit præceptis & voluntati castrensium ordo ille nobilissimus. Plura mihi apud vos præsente Imperatore non licet loqui. Ipsum igitur qui tueri nos debet, loquentem dignanter audite.* Post hoc Tacitus Augustus dixit; *Et Traianus ad imperiū senex venit: sed ille ab vno deductus est: at me, sanctissimi commilitones, primum vos, qui scitis principes approbare, deinde amplissimus senatus dignum hoc nomine iudicauit. curabo, enitar, efficiam ne vobis desint, si non fortia facta, at saltem vobis atque Imperatore digna consilia.* Post hæc stipendium

& donatiuum ex more promiſit: & primam orationem ad ſenatum talem dedit; *Ita mihi liceat P. C. ſic imperium regere, vt a vobis me conſtet electum; vt ego cuncta ex veſtra facere ſententia & poteſtate decreui. Veſtrum eſt igitur ea iubere atque ſancire quæ digna vobis, digna modeſto exercitu, digna populo Romano eſſe videantur.* In eadem oratione Aureliano ſtatuam auream ponendam in Capitolio decreuit: item ſtatuam argenteam in curia, item in templo Solis, item in foro diui Traiani. ſed aurea non eſt poſita: dedicatæ autem ſunt ſolæ argenteæ. In eadem oratione cauit vt ſiquis argento publice priuatimue æs miſcuiſſet, ſiquis auro argentum, ſi quis æri plumbum, capitale eſſet cum bonorum proſcriptione. In eadem oratione cauit vt ſerui in dominorum capita non interrogarenrur, ne in cauſſa maieſtatis quidem. addidit, vt Aurelianum omnes pictum haberent. Diuorum templum fieri iuſſit, in quo eſſent ſtatuæ principum bonorum; ita vt iiſdem natalibus ſuis, & parilibus, & calend. Ianuariis, * & votis, libamina ponerentur. In eadem oratione fratri ſuo Floriano conſulatum petiit, & non impetrauit, idcirco quod iam ſenatus omnia * nundina ſuffectorum conſulum clauſerat. Dicitur autem multum lætatus ſenatus libertate, quod ei negatus eſt conſulatus quem fratri petierat. Fertur denique dixiſſe, *Scit ſenatus quem principem fecerit.* Patrimonium ſuum publicauit, quod habuit in * reditibus, LLS bis millies octingenties. Pecuniam quam domi collegerat, in ſtipendium militum vertit. Togis & tunicis iiſdem eſt vſus quibus priuatus. Meritoria intra vrbem ſtare vetuit: quod quidem diu tenere non potuit. Thermas omnes ante lucernam claudi iuſſit; nequid per noctem ſeditionis oriretur. *Cornelium Tacitum*, ſcriptorem hiſtoriæ Auguſtæ, quod parentem ſuum eumdem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iuſſit: & ne lectorum incuria deperiret, librum per annos ſingulos decies ſcribi publicitus in * euicis archiis iuſſit, & in bibliothecis poni. Holoſericam veſtem viris omnibus interdixit. Domum ſuam deſtrui præcepit, atque in eo loco thermas publicas fieri priuato ſumptu iuſſit: columnas centum. Numicidas pedum vicenûm ternûm Hoſtienſibus donauit. De proprio poſſeſſiones quas in Mauritiana habuit, ſartis tectis Capitolii deputauit. Argentum menſale quod priuatus habuerat, miniſteriis conuiuiorum, quæ in templis fierent, dedicauit. Seruos vrbanos omnes manumiſit vtriuſque ſexus; intra centum tamen; ne * Caniniam tranſire videretur. Ipſe fuit vitæ parciſſimæ; ita vt ſextarium vini tota die numquam potauerit, ſæpe intra heminam. Conuiuium vero vnius gallinacei; ita vt ſinciput adderet & oua. Præ omnibus oleribus affatim miniſtratis, lactucis impatienter indulſit. ſomnum enim ſe mercari illa ſumptus effuſione dicebat. Amariores cibos appetiuit. Balneis raro vſus eſt; atq; validior fuit in ſenectute. Vitreorum diuerſitate atq; operoſitate vehementer eſt delectatus. Panem niſi ſiccum numquã comedit; eumdemq; ſale atq; aliis rebus conditum. Fabricarum periti ſſimus fuit, marmorum cupidus: nitoris ſenatorii, venationum, ſtudioſus. Menſam deniq; ſuam numquã niſi agreſtibus opimauit. Faſianam auem, niſi ſuo & ſuorum natali & diebus feſtiſſimis, non poſuit. Hoſtias ſuas ſemper domum reuocauit, iiſdemq; ſuos veſci iuſſit. Vxorem gemmis vti non eſt paſſus. Auroclauatis veſtibus idem interdixit. Nam & ipſe auctor Aureliano fuiſſe perhibetur vt aurum a veſtibus & cameris & pellibus ſubmoueret. Multa huius feruntur: ſed longum eſt ea in litteras mittere. Quod ſiquis omnia de hoc viro cupit ſcire, legat Suetonium Optatianum, qui eius vitam affatim ſcripſit. Legit ſane ſenex minutulas litteras ad ſtuporem: nec vnquã noctem intermiſit qua non aliquid vel ſcriberet vel legeret; præter poſterum calendarum diem. Nec tacendum eſt, & frequenter * imitandum, tantam ſenatus lætitiam fuiſſe quod eligendi principis cura ad ordinem ampliſſimum reuertiſſet, vt & ſupplicationes decernerentur, & hecatombe promitteretur [a] ſingulis; deniq; ſenatores ad ſuos ſcriberẽt, nec ad ſuos tantum, ſed etiam ad externos: mitterentur præterea litteræ ad prouincias; vt ſcirent omnes ſocii omneſque nationes, in antiquum ſtatum rediiſſe rempubl. ac ſenatum principes legere, immo ipſum ſenatum principem factũ: leges a ſenatu petendas, reges barbaros ſenatui ſupplicaturos: pacem ac bella ſenatu auctore tractanda. Nequid denique deeſſet cognitioni, pleraſque huiuſmodi epiſtolas in fine libri poſui, & cum cupiditate & ſine faſtidio, vt

exiſtimo

existimo, perlegendas. Et prima quidem illi cura Imperatoris facti hæc fuit, vt omnes qui Aurelianum occiderant, interimeret, bonos malosue; quum iam ille vindicatus esset. Et quoniam à Mæotide multi barbari eruperant, hos eosdem consilio atque viribus, vt eo redirent, compulit. *Ipsi autem Mæotidæ ita congregabantur, quasi accitu Aureliani ad bellum Persicum conuenissent, auxilium daturi nostris, si necessitas postularet. Quum Tullius dicat, magnificentius esse dicere quemadmodum ceperit consulatum [Marcus:] at in isto viro magnificum fuit quod tanta gloria cepit imperium. Gessit autem propter breuitatem temporum nihil magnum. Interemptus est enim insidiis militaribus, vt alii dicunt, sexto mense: vt alii, morbo interiit. Tamen constat, factionibus eum oppressum, mente atque animo defecisse. Hic idem mensem Septembrem *Tacitum* appellari iussit, idcirco quod eo [in] mense & natus & factus est Imperator. Huic frater FLORIANVS imperio successit: de quo pauca ponenda sunt.*

FLORIANVS.

HIc frater Taciti germanus fuit: qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu; quasi hereditarium esset imperium: quum sciret adiuratum esse in senatu Tacitum, vt quum mori cœpisset, non liberos suos, sed optimum aliquem principem faceret. Denique vix duobus mensibus imperium tenuit, & occisus est Tarsi a militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat. Tantus autem Probus fuit in re militari, vt illum senatus optaret, miles eligeret, ipse populus Rom. acclamationibus peteret. Fuit etiam Florianus morum fratris imitator; nec tamen vsquequaq;. Nam effusionem in eo frater frugi reprehendebat: & hæc ipsa imperandi cupiditas aliis eum moribus ostendit fuisse quam fratrem. Duo igitur principes vna exstiterunt domo: quorum alter sex mensibus, alter vix duobus imperauerunt, quasi quidam interreges inter Aurelianũm & Probum, post interregnum principes nuncupati. Horum statuæ fuerunt Interamnę duæ pedum tricenûm ex marmore; quod illic eorum cenotaphia constituta sunt in solo proprio: sed deiectæ fulmine, ita contritæ sunt, vt membratim iaceant dissipatæ: quo tempore responsum est ab aruspicibus, quandoq; ex eorum familia Imperatorem Romanum futurum, seu per fœminam, seu per virum, qui det iudices Parthis ac Persis; qui Francos & Alamanos sub Romanis legibus habeat; qui per omnẽ Africam barbarum non relinquat; qui Taprobanis præsidem imponat; qui ad Romanam insulam proconsulem mittat; qui Sarmatis omnibus iudicet; qui terram omnem quam Oceanus ambit, captis omnibus gentibus, suam faciat: postea tamẽ senatui reddat imperium, & antiquis legibus viuat, ipse victurus annis CXX, & sine herede moriturus. Futurum autem eum dixerunt a die* fulmine præcipitatis statuisque confractis post annos mille. Non magna hæc vrbanitas aruspicum fuit, qui principem talem post mille annos futurum esse dixerunt? quia si post centũ annos* prædicerent fore, possent eorũ deprehẽdi mendacia; quum vix remanere talis possit historia. Ego tamen idcirco hæc inserenda volumini credidi, ne quis me legens legisse non crederet. Tacitus congiarium populo Rom. intra sex menses vix dedit. Imago eius posita est in Quintiliorum in vna tabula* quintuplex, in qua semel togatus, semel chlamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel venatorio habitu. De qua quidã epigrammatarius ita lusit, vt diceret; *Non agnosco senem armatũ, non chlamydatũ inter cetera; sed agnosco togatum:* Et Floriani [liberi] & Taciti multi exstiterunt: quorũ sunt posteri credo millesimũ annum exspectantes. in quos multa epigrammata scripta; quo iocati sunt aruspices imperiũ pollicentes. Hæc sunt quæ de vita Taciti atq; Floriani digna memoratu comperisse memini. Nunc nobis aggrediẽdus est PROBVS, vir domi forisq; cõspicuus; vir Aureliano, Traiano, Adriano, Antoninis, Alexandro, Claudioq; præferẽdus: nisi quia in illis varia, in hoc omnia præcipua tunc fuere: qui post Tacitum omnium iudicio bonorum Imperator est factus, orbemque terrarum pacatissimum gubernauit, deletis barbaris gentibus, deletis etiam plurimis tyrannorum, qui eius temporibus exstiterunt: de quo dictum est vt Probus diceretur, etiamsi Probus nomine non fuisset. quem quidem multi ferunt Sibyllinis libris

fore promiſſum: qui ſi diutius fuiſſet, orbis terræ barbaros non haberet. Hæc ego in aliorum vita de Probo idcirco indidi, ne dies, hora, momentum aliquid ſibi vindicaret, ne fatali neceſſitate abſumptus,* probo indicto deperirem. * Nunc claudam volumen, ſatisfactum arbitrans ſtudio & cupiditati meæ. Omina imperii Tacito hæc fuerunt: Fanaticus quidam in templo Syluani tenſis membris exclamauit; *Tacita purpura, tacita purpura*: idque ſeptimo. quod quidem póſtea omini deputatum eſt. Vinum quo libaturus Tacitus fuerat in templo Herculis Fundani, ſubito purpureum factum eſt. Vitis quæ vuas Aminæas albas ferebat, eo ànno quo ille imperium meruit, purpuraſcere plurima purpura cœpit. Mortis omina hæc fuerunt: Patris ſepulcrum diſruptis ianuis ſe aperuit, matris vmbra ſe per diem & Tacito & Floriano velut viuentis obtulit: nam diuerſis patribus nati ferebantur. in larario dii omnes ſeu terræ motu, ſeu caſu aliquo conciderunt. Imago Apollinis quæ ab his colebatur, ex ſummo faſtigio in lectulo poſita ſine [hominis] cuiuſpiam manu deprehenſa eſt. Sed hæc ſunt quæ a plerisque dicuntur: nos ad Probum & ad Probi geſta inſignia reuertemur. Et quoniam me promiſi aliquas epiſtolas eſſe poſiturum quæ creato Tacito principe gaudia ſenatus oſtenderent, his additis, finem ſcribendi faciam. Epiſtolæ publicæ. *Senatus ampliſſimus curiæ Carthaginenſi S. D. Quod bonum, fauſtum, felix, ſalutareque ſit reipubl. orbique Rom. dandi ius imperii, appellandi principis, nuncupandi Auguſti, ad nos reuertit. Ad nos igitur referte quæ magna ſunt.* Omnis prouocatio præfecti vrbis erit: quæ tamen a proconſulibus & ab ordinariis iudicibus emerſerit. in quo quidem etiam veſtram in antiquum ſtatum rediſſe credimus dignitatem: ſiquidem primus hic ordo eſt qui recipiendo vim ſuam, ius ſuum ceteris ſeruat.* Alia epiſtola. *Senatus ampliſſimus curiæ Treuirorum. Vt eſtis liberi & ſemper fuiſtis, lætari vos credimus. Creandi principis iudicium ad ſenatum rediit; ſimul etiam præfecturæ vrbanæ appellatio vniuerſa decreta eſt.* Eodem modo ſcriptum eſt* Antiochenſibus, Aquileienſibus, Mediolanenſibus, Alexandrinis, Theſſalonicenſibus, Corinthiis & Athenienſibus. Priuatæ autem epiſtolæ hæ fuerunt. *Autronio* iuſto patri, Autronius Tiberianus ſalutem. nunc te pater ſancte intereſſe decuit ſenatui ampliſſimo, nunc ſententiam dicere; quum tantum auctoritatis ampliſſimo ordini creuerit, vt reuertat in antiquum ſtatum reſpubl. & nos principes demus, nos faciamus Imperatores, nos denique nuncupemus Auguſtos. Fac igitur vt conualeſcas, curiæ interfuturus antiquæ. Nos recepimus ius proconſulare; redierunt ad præfectum vrbis appellationes omnium poteſtatum & omnium dignitatum.* Item alia. *Claudius* Capellianus Cereio Metiano patruo S. Obtinuimus pater ſancte quod ſemper optauimus: in antiquum ſtatum ſenatus reuertit. Nos principes facimus; noſtri ordinis ſunt poteſtates. Gratias exercitui Romano & vere Romano: reddidit nobis quam ſemper habuimus poteſtatem. *Abiice Baianos Puteolanosque ſeceſſus: da te vrbi, da te curiæ. Floret Roma, floret tota reſpublica Imperatores damus, principes facimus: poſſumus & probibere, qui cœpimus facere. Dictum ſapienti ſat eſt.* Longum eſt omnes epiſtolas connectere, quas reperi, quas legi. Tantum illud dico, ſenatores omnes ea eſſe lætitia elatos, vt domibus ſuis omnes albas hoſtias cæderent, imagines frequenter aperirent, * albati ſederent, conuiuia ſumptuoſiora præuenirent, antiquitatem ſibi redditam crederent.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII, PROBVS.

CERTVM eſt quod Salluſtius Criſpus, quodque M. Cato & Gellius hiſtoricæ ſententiæ modo in litteras retulerunt, *omnes omniũ virtutes tantas eſſe quantas videri eas voluerint eorum ingenia qui vniuſcuiusq; facta deſcripſerint.* Inde eſſe quod Alexander Magnus Macedo, quum ad Achillis ſepulcrum veniſſet, grauiter ingemiſcens, *Felicem te,* inquit, *iuuenis, qui talem præconem tuarum virtutum reperiſti*: Homerum intelligi volens, qui Achillem tantum in virtutum ſtudio finxit quantum ipſe valebat ingenio. Quorſum hæc pertineant, mi Celſe, ne fortaſſis requiras. Probum principem, cuius imperio oriens, occidens, meridies, ſeptemtrio, omnesque orbis partes in totam ſecuritatem redactæ ſunt, ſcriptorum inopia iam pene neſcimus. Occidit (pro pudor) tanti viri & talis hiſtoria qualem non habent bella Punica, non terror Gallicus, non motus Pontici, non Hiſpanienſis aſtutia. Sed non patiar ego ille, a quo dudum ſolus Aurelianus eſt expetitus: cuius vitam quantum potui perſequutus, Tacito Florianoque iam ſcriptis, non me ad Probi facta *conſcendere: ſi vita ſuppetet, omnes qui ſuperſunt vſq; ad Maximianum Diocletianumque dicturus. Neque ego nunc facultatem eloquentiamque polliceor, ſed res geſtas, quas perire non patior. Vſus autem ſum (ne in aliquo fallam cariſſimam mihi familiaritatem tuam) præcipue libris ex bibliotheca Vlpia ætate mea thermis Diocletianis, item ex domo Tiberiana: vſus etiam ex* regeſtis ſcribarum porticus Porphyreticæ, Actis etiam ſenatus ac populi. Et quoniam me ad colligenda talis viri geſta ephemeris Turduli Gallicani plurimum iuuit, viri honeſtiſſimi ac ſinceriſſimi, beneficium amici ſenis tacere non debui: Cn. Pompeium tribus fulgentem triumphis, belli *piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici, multarumque rerum geſtarum maieſtate ſublimem, quis tamdem noſſet, niſi eum M. Tullius & T. Liuius in litteras retuliſſent? P. Scipionem Africanum, immo Scipiones omnes, ſeu *Lucios ſeu Naſicas nonne tenebræ poſſiderent ac tegerent, niſi commendatores eorum hiſtorici nobiles atque ignobiles exſtitiſſent? Longum eſt omnia perſequi quæ ad exemplum huiuſcemodi etiam nobis tacentibus vſurpanda ſunt. Illud tantum conteſtatum volo, me & rem ſcripſiſſe; quam ſiquis voluerit honeſtius, eloquio celſiore demonſtret. Et mihi quidem id animi fuit, non vt Salluſtios, Liuios, Tacitos, Trogos, atq; omnes diſertiſſimos imitarer viros in vita principum & temporibus diſſerendis; ſed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, *Gargillium Martialem, Iulium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceterosque qui hæc & talia non tam diſerte quam vere memoriæ tradiderunt. Sum enim vnus ex curioſis, quod infinita ſcire non poſſum, incendentibus vobis; qui quum multa ſciatis, ſcire multo plura cupitis. Et ne diutius ea quæ ad meum conſilium pertinent loquar, magnum & præclarum principem, & qualem hiſtoria noſtra non nouit, arripiam. PROBVS oriundus e Pannonia, ciuitate Sirmienſi, nobiliore matre quam patre, patrimonio moderato, affinitate non magna, tam priuatus quam Imperator, nobiliſſimis virtutibus claruit. Probo, vt quidam in litteras retulerunt, pater nomine Maximus fuit: qui quum ordines honeſtiſſime duxiſſet, tribunatum adeptus, apud Ægyptum vita functus eſt, vxore ac filio & filia derelictis. Multi dicunt Probum Claudii propinquum fuiſſe, optimi & ſanctiſſimi principis. quod quia per vnum tantum Græcorum relatum eſt, nos in medio relinquemus. Vnum tamen dico quod in ephemeride legiſſe me memini, a Claudia ſorore Probum ſepultum. Adoleſcens Probus, corporis moribus tam clarus eſt factus, vt Valeriani iudicio tribunatum prope imberbis acciperet. Exſtat epiſtola Valeriani ad Gallienum, qua Probum laudat adhuc adoleſcentem, & imitationi omnium proponit. Ex quo apparet, *neminem vnquam perueniſſe ad virtutum ſummam iam maturum, niſi qui puer ſeminario virtutum generoſiore concretus, aliquid inclytum deſignaſſet.* Epiſtola Valeriani. *Valerianus pater Gallieno filio, Auguſtus Auguſto. Et meum ſequutus iudi-*

cium, quod ſemper de Probo adoleſcente primo habui, & omnium bonorum qui eumdem ſui nominis virum dicunt, tribunatum in eum contuli, datis ſex cohortibus Saracenis, creditis etiam auxiliaribus Gallis, cum ea Perſarum manu quam nobis Artabaſſes Syrus mancipauit. Te quæſo fili cariſſime, vt eum iuuenem quem imitari pueris omnibus volo, in tanto habeas honore quantum virtutes eius & merita pro debito mentis ſplendore deſiderant.* Alia epiſtola de eodem ad præf. præt. cum ſalario. *Valerianus Auguſtus Muluio Gallicano præf. præt. Miraris fortaſſis, quod ego imberbem tribunum fecerim contra conſtitutum* diui Adriani. Sed non multum miraberis, ſi Probum cogitas, adoleſcentem vere probum. Numquam enim aliud mihi, quum eum cogito, nomen occurrit. Quod niſi nomen haberet, potuit habere cognomen. Huic igitur dari iubebis (quoniam mediocris fortunæ eſt) vt eius dignitas incrementis iuuetur, tunicas rufulas duas, pallia Gallica duo fibulata, interulas *paragaudias duas, patinam argenteam librarum decem ſpecillatam, aureos Antoninianos centum, argenteos Aurelianos mille, æreos Philippeos decem millia. Item in ſalario diurno, bubulæ *pondo, porcinæ pondo ſex, caprinæ pondo decem, gallinaceum per biduum; olei per biduum ſextarium vnum, vini veteris diurnos ſextarios decem, cum larido bubalino: ſalis, olerum, lignorum, quantum ſatis eſt. Hoſpitia præterea eidem vt tribunus legionum præberi iubebis.* Et hæc quidem epiſtolæ declarant. Nunc quantũ ex ephemeride colligi potuit, quum bello Sarmatico iam tribunus, transmiſſo Danubio, multa fortiter feciſſet, publice in concione donatus eſt haſtis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo vno, patera ſacrificali quinquelibri vna. Quo quidem tempore Valerium Flaccum, adoleſcentem nobilem, parentem Valeriani, e Quadorum liberauit manu: vnde illi Valerianus coronam ciuicam detulit. Verba Valeriani pro concione habita; *Suſcipe Probe præmia pro rep. ſuſcipe coronam ciuicam pro parente.* Quo quidem tempore legionem tertiam eidem addidit ſub teſtimonio eiusmodi. Epiſtola de legione tertia. *Res geſtæ tuæ, Probe cariſſime, faciunt vt et ſerius tibi tradere maiores exercitus videar, & cito tamẽ tradã. Recipe in fidem tuam legionem tertiam felicẽm; quam ego adhuc nulli niſi prouecto iam credidi: mihi autem eo tempore credita eſt quo & me canoſum, qui credebat, cum gratulatione uidit. Sed ego in te non exſpecto ætatem; quum & virtutibus fulgeas, & moribus polleas. Veſtes tibi triplices dari iuſſi, ſalarium duplex feci, vexillarium deputaui.* Longum eſt, ſi per res geſtas tanti percurrã viri, quæ ille ſub Valeriano, quæ ſub Gallieno, quæ ſub Aureliano & Claudio priuatus fecerit, quoties murum conſcenderit, vallum diripuerit, hoſtem comminus interemerit, dona principum emeruerit, remp. in antiquum ſtatum ſua virtute reddiderit. Docet Gallieni epiſtola ad tribunos data, qui fuerit Probus. *Gallienus Auguſtus tribunis exercituum Illyricianorum. Etiamſi patrem meum fatalis belli Perſici neceſſitas tenuit, habeo tamen parentem Aurelium Probum; quo laborante, poſſim eſſe ſecurus. qui ſi affuiſſet, numquam ille ne nominandus quidem tyrannus, ſibi vſurpaſſet imperium. Quare omnes vos conſiliis eius cupio parere, qui & patris iudicio probatus eſt, & ſenatus.* Non magnum fortaſſis iudicium Gallieni eſſe videatur, principis mollioris; ſed, quod negari non poteſt, ne diſſolutus quidem quiſpiam ſe, niſi in eius fidem tradit, cuius ſibi virtutes exiſtimat profuturas. Sed eſto, Gallieni epiſtola ſequeſtretur. Quid Aureliani iudicium? qui Probo decimanos, fortiſſimos exercitus ſui, & cum quibus ipſe ingentia geſſerat, tradidit ſub huiusmodi teſtimonio: *Aurelianus Auguſtus Probo S. D. Vt ſcias quanti te faciam, decimanos meos ſume, quos Claudius mihi credidit. Iſti enim ſunt qui quadam felicitatis prærogatiua, præſules niſi futuros principes habere non norunt.* Ex quo intellectum eſt, Aurelianum in animo hic habuiſſe, vt ſi quid ſibi ſcienti prudentique eueniret, Probum principem faceret. Iam Claudii, iam Taciti iudicia de Probo longum eſt innectere: quamuis feratur in ſenatu Tacitus dixiſſe, quum eidem offerretur imperium, debere Probum principem fieri. Sed ego S. C. ipſum inueni. Ipſe autem Tacitus Imperator primam talem ad Probum epiſtolam dedit: *Tacitus Auguſtus Probo. Me quidem ſenatus principem fecit de prudentis exercitus voluntate: attamen ſciendũ tibi eſt, tuis nunc humeris magis incubuiſſe remp. Qui & quantus ſis, omnes nouimus, ſcit ſenatus. Adeſto igitur noſtris neceſſitatibus: tuæ familiæ aſſere, vt ſoles, remp. Nos tibi decreto totius orientis ducatu, ſalarium quintuplex fecimus, ornamenta militaria geminauimus, conſulatum in annum proximum nobiſcum decreuimus: te enim manet*

manet pro virtutibus tuis capitolina palmata. Ferunt quidam Probo id pro imperii omine fuisse quod Tacitus scripsit, *Te manet capitolina palmata.* Sed in hanc sententiam omnibus semper COSS. scribebatur. Amor militum erga Probum ingens semper fuit. Neque enim vmquam ille passus est peccare militem. Ille quinetiam Aurelianum sæpe a graui crudelitate deduxit. Ille singulos manipulos adiit, vestes & calciamenta perspexit: siquid prædæ fuit, ita diuisit, vt sibi nihil præter tela & arma seruaret. Quinetiam quum de prædato (* siue ex Alanis siue ex aliqua alia gente incertum est) repertus esset equus non decorus, neque ingens, qui, quantum captiui loquebantur, centum ad diem miliaria currere diceretur, ita vt per dies octo vel decem continuaret, & omnes crederent Probum tale animal sibimet seruaturum, iam primum dixit; *Fugitiuo militi potius quam forti hic equus conuenit.* Deinde in vrnam militares iussit nomen suum mittere, vt aliquis eum forte ductus acciperet. Et quum essent in exercitu quidam nomine Probi alii quatuor milites, casu euenit vt primum emergeret cui Probo nomen exsisteret, quum ipsius Probi ducis nomẽ missum non esset. Sed quum quatuor illi milites inter se contẽderent, ac sortem sibi quisq; defenderet, iussit iterum agitari vrnam: sed & iterum Probi nomen emersit: quumque tertio & quarto fecisset, quarto Probi nomen effusum est. Tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicauit, ipsis etiam militibus quorum nomina exierant, id volentibus. Pugnauit & contra Marmaridas in Africa fortissime, eos deniq; vicit: atque ex Libya Carthaginem transiit, eamdemque a rebellionibus vindicauit. Pugnauit & singulari certamine cõtra quemdam Aradionem in Africa, eumdemq; prostrauit: & quia fortissimum ac pertinacissimum virum viderat, sepulcro ingenti honorauit; quod adhuc exstat tumulo vsque ad ducentos pedes terræ lato, per milites, quos otiosos esse numquam est passus. Exstant apud Ægyptum eius opera, quæ per milites struxit in plurimis ciuitatibus. In Nilo autem tam multa fecit, vt vectigal frumentarium solus adiuuerit: pontes, templa, porticus, basilicas labore militũ struxit: ora fluminum multa patefecit, paludes plerasque siccauit, atque in his segetes agrosque constituit. Pugnauit etiam contra Palmyrenos pro Odenati & Cleopatræ partibus Ægyptum defendentes; primo feliciter, postea temere, vt pene caperetur: sed postea refectis viribus, Ægyptum & orientis maximam partem in Aureliani potestatem redegit. Quum his igitur tot & tantis virtutibus eniteret, Tacito absumpto fataliter, ac Floriano imperium arripiente, omnes orientales exercitus eumdem Imperatorem fecerunt. Non inepta neque inelegans fabula est, scire quemadmodum imperium Probus sumpserit. Quum ad exercitus nuntius venisset, tum primum animus militibus fuit præuenire Italicos exercitus, ne iterum senatus principem daret. sed quum inter milites sermo esset quis fieri deberet, & manipulatim in campo tribuni eos alloquerentur, dicentes requirendum esse principem aliquem fortem, sanctum, verecundum, clementem, probum; idque per multos circulos, vt fieri assolet, diceretur; quasi diuino nutu vndique ab omnibus acclamatum est, *Probe Auguste, dii te seruent.* deinde concursus, & cæspititium tribunal: appellatusq; Imperator, ornatus etiam pallio purpureo, quod de statua templi oblatum est: atque inde ad palatium reductus, inuitus & * retrectans, & sæpe dicens; *Non enim vobis expedit milites: non mecum bene agitis. Ego enim vobis blandiri non possum.* Prima eius epistola data ad Capitonem præfectum præt. talis fuit: *Imperium numquam optaui, & inuitus accepi. Deponere mihi rem inuidiosissimam non licet. Agenda est persona quam mihi miles imposuit. Te quæso Capito, ita mecum salua republ. perfruaris. Annonam & commeatus, & quidquid necessarium est, vbique militi pares: ego, quantum in me est, si recte omnia gubernaueris, præfectum alterum non habebo.* Itaque milites, cognito quod imperaret Probus, Florianum, qui quasi hereditarium imperium arripuerat, interemerunt; scientes neminem dignius imperare quam Probum. Ita ei sine vlla molestia totius orbis imperium & militum & senatus iudicio delatum est. Et quoniam mentionem senatus fecimus, sciendum est quid ipse ad senatum scripserit, quid item ad eum amplissimus ordo rescripserit. Oratio Probi prima ad senatum. *Recte atque ordine P. C. proximo superiore anno factum est vt vestra clementia orbi terrarum principem daret: & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis. atque*

vtinam id Florianus exspectare voluisset, nec velut hereditarium sibi vindicasset imperium: vel illum vel alium quempiam maiestas vestra fecisset. Nunc quoniam ille imperium arripuit, nobis a militibus delatum est nomen augustum, vindicatum quinetiam in illum a prudentioribus militibus, quod fuerat vsurpatum. Quæso vt de meis meritis faciatis quidquid iusserit vestra clementia. Item S. C. Die tertio nonas Februarias in æde Concordiæ inter cetera* Ælius Scorpianus COS. dixit; *Audistis P. C. litteras Aurelii Valerii Probi: de his quid videtur?* Tunc acclamatum est, *Probe Auguste, dii te seruent. Olim dignus, & fortis, & iustus; bonus ductor, bonus imperator: exemplum militiæ, exemplum imperii: dii te seruent. Assertor reipublic. felix imperes: magister militiæ, felix imperes: te cum tuis dii custodiant. Et senatus antea te delegit. Aetate Tacito posterior, ceteris prior. Quod imperium suscepisti, gratias agimus. Tuere nos, tuere rempublicam. Bene tibi committimus quos ante seruasti. Tu Francicus, tu Gotthicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia: & prius fuisti semper dignus imperio, dignus triumphis: felix agas, feliciter imperes.* Post hæc Manlius Statianus, qui primæ sententiæ tunc erat, ita loquutus est; *Diis immortalibus gratias, & præ ceteris P. C. Ioui optimo; qui nobis principem talem qualem semper optabamus, dederunt. Si recte cogitemus, non nobis Aurelianus, non Alexander, non Antonini, non Traianus, * non Claudius requirendi sunt: omnia in vno principe constituta sunt, rei militaris scientia, animus clemens, vita venerabilis, exemplar agendæ reipublicæ, atque omnium prærogatiua virtutum. Enimuero quæ mundi pars est quam ille non vincendo didicerit? Testes sunt Marmaridæ in Africæ solo victi; testes Franci inuiis strati paludibus; testes Germani & Alemani longe a Rheni submoti litoribus. Iam vero quid Sarmatas loquar, quid Gotthos, quid Parthos, ac Persas, atque omnem Ponticum tractum? vbique vigent Probi virtutis insignia. Longum est dicere quod reges magnarum gentium fugauerit, quod duces manu sua occiderit, quantum armorum sit quæ ipse cepit priuatus. Superiores principes, quas illi gratias egerint, testes sunt litteræ publicis insertæ monumentis. Dii boni quoties ille donis militaribus est donatus? quas militum laudes emeruit? Adolescens tribunatum; non longe post adolescentiam, regendas legiones accepit. Iupiter optime maxime, Iuno regina, tuque virtutum præsul Minerua, tu orbis Concordia, & tu Romana Victoria, date hoc senatui P. Q. R. date militibus, date sociis, atque exteris nationibus. Imperet quemadmodum militauit. Decerno igitur P. C. votis omnium concinentibus nomen Cæsareum, nomen Augustum: addo proconsulare imperium, patris patriæ reuerentiam, pontificatum maximum, ius tertiæ relationis, tribunitiam potestatem.* Post hæc acclamatum est, *Omnes, Omnes.* Accepto igitur hoc S. C. secundum orationem permisit patribus vt ex magnorum iudicum appellationibus ipsi cognoscerent, proconsules crearent, legatos consulibus darent, ius prætorium præsidibus darent: leges quas Probus ederet, senatusconsultis propriis consecrarent. Statim deinde, si qui de interfectoribus Aureliani superfuerant, vario genere vindicauit: mollius tamen moderatiusque quam prius exercitus & postea Tacitus vindicauerant. Deinde animaduertit etiam in eos qui Tacito insidias fecerant. Floriani sociis pepercit, quod non tyrannum aliquem videbantur sequuti, sed sui principis fratrem. Recepit deinde omnes Europenses exercitus, qui Florianum & Imperatorem fecerant & occiderant. His gestis cum ingenti exercitu Gallias petit. quæ omnes occiso Posthumo, turbatæ fuerant; interfecto Aureliano, a Germanis possessæ. Tanta autem illic prœlia feliciter gessit, vt a barbaris sexaginta per Gallias nobilissimas reciperet ciuitates: prædam deinde * omnem, qua illi præter diuitias etiam efferebantur ad gloriam. Et quum iam in nostra ripa, immo per omnes Gallias securi vagarentur, cæsis prope quadringentis millibus qui Romanum occupauerant solum, reliquias vltra * Nicrum fluuium & Albam remouit; tantum his prædæ barbaricæ tulit, quantum ipsi Romanis abstulerant: contra vrbes Romanas & castra in solo barbarico posuit, atque illic milites collocauit. Agros, & horrea, & domos, & annonam Transrhenanis omnibus fecit, iis videlicet quos in excubiis collocauit: nec cessatum est vmquam pugnari, quum quotidie ad eum barbarorum capita deferrentur, iam ad singulos aureos singula; quamdiu reguli nouem ex diuersis gentibus venirent, atque ad pedes Probi iacerent: quibus ille primum obsides imperauit; qui statim dati sunt: deinde frumentum, postremo etiam vaccas atque oues.

Dicitur

Dicitur iuſſiſſe his acrius, vt gladiis non vterentur, Romanam exſpectaturi defenſionem, ſi eſſent ab aliquibus vindicandi. Sed viſum eſt id non poſſe fieri, niſi ſi limes Romanus extenderetur, & fieret Germania tota prouincia. Maxime tamen, ipſis regibus conſentientibus, in eos vindicatum eſt qui prædam fideliter non reddiderunt. Accepit præterea ſedecim milia tyronum; quos omnes per diuerſas prouincias ſparſit, ita vt * numeris, vel limitaneis militibus quinquagenos & ſexagenos interſereret; dicens, ſentiendum eſſe, non videndum, quum auxiliaribus barbaris Romanus iuuatur. Compoſitis igitur rebus in Gallia, tales ad ſenatum litteras dedit; *Ago diis immortalibus gratias* P. C. *quia veſtra in me iudicia comprobarunt. Subacta eſt omnis quæ tenditur late Germania: nouem reges gentium diuerſarum, ad meos pedes, immo ad veſtros, ſupplices ſtratique iacuerunt. Omnes iam barbari vobis arant, vobis iam * ſerunt, & contra interiores gentes militant. Supplicationes igitur veſtro more decernite. Nam & quadringenta milia hoſtium cæſa ſunt, & ſedecim milia armatorum nobis oblata, & ſeptuaginta vrbes nobiliſſimæ captiuitate hoſtium vindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas quas mihi obtulerunt omnes Galliæ ciuitates aureas, veſtræ* P. C. *clementiæ dedicaui. Et has Ioui optimo maximo, ceteriſque diis deabuſque immortalibus, veſtris manibus conſecrate. Præda omnis recepta eſt, capta etiam alia, & quidem maior quam fuerat ante direpta. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & iuga Germanica captiua præbent noſtris colla cultoribus: paſcuntur ad noſtram alimoniam gentium pecora diuerſarum: equinum pecus noſtro iam fœcundatur equitatui: frumento barbarico plena ſunt horrea. Quid plura? illis ſola relinquimus * ſola; nos eorum omnia poſſidemus. Volueramus* P. C. *Germaniæ nouum præſidem facere: ſed hoc ad pleniora vota diſtulimus. Quod quidem credimus cõferre; quum diuina prouidentia noſtros vberius fœcundarit exercitus.* Poſthæc Illyricum petiit: & prius quam veniret, Rhætias ſic pacatas reliquit vt illic ne ſuſpicionem quidem vllius terroris relinqueret. In Illyrico Sarmatas ceteraſque gentes ita * contudit, vt prope ſine bello cuncta reciperet quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter per Thracias; atque omnes Geticos populos fama rerum territos, & antiqui nominis potentia preſſos, aut in deditionem aut in amicitiam recepit. His geſtis, orientem petiit: atque in itinere potentiſſimo quodam latrone Palfurio capto & interfecto, omnem Iſauriam liberauit; populis atque vrbibus Romanis legibus reſtitutis. Barbarorum qui apud Iſauros ſunt, vel per terrorem vel per * voluntatem, loca ingreſſus eſt: quæ quum peragraſſet, hoc dixit, *Facilius eſt ab iſtis locis latrones arceri quam tolli.* veteranis omnia illa quæ anguſte adeuntur loca, priuata donauit; addens, vt eorum filii ab anno octauodecimo, mares dumtaxat, ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari quam militare diſcerent. Pacatis denique omnibus Pamphyliæ partibus, ceterarumque prouinciarum quæ ſunt Iſauriæ vicinæ, ad orientem iter flexit. Blemyas etiam ſubegit; quorum captiuos Romam transmiſit; qui mirabilem ſui viſum, ſtupente populo Romano præbuerunt. * Copton præterea & Ptolemaidem vrbes, ereptas barbarico ſeruitio, Romano addidit iuri. Ex quo tantum profecit vt Parthi legatos ad eum mitterent, confitentes timorem pacemque poſcentes: quos ille ſuperbius acceptos, magis timentes domum remiſit. Fertur etiam epiſtola illius, repudiatis donis quæ rex Parthorum miſerat, ad Narſeum talis fuiſſe; *Miror te de omnibus quæ noſtra futura ſunt, tam pauca miſiſſe. Habeto interim omnia illa quibus gaudes: quæ ſi nos habere cupiamus, ſcimus quemadmodum poſſidere debeamus.* His acceptis litteris Narſeus maxime territus, & eo præcipue quod Copton & Ptolemaidem comperit a Blemyis qui eas tenuerant vindicatas, cæſoſque ad internecionem eos qui gentibus fuerant ante terrori. Facta igitur pace cum Perſis, ad Thracias rediit, & centum milia Baſtarnarum in ſolo Romano conſtituit: qui omnes fidem ſeruauerunt. Sed quum & ex aliis gentibus pleroſque pariter transtuliſſet, id eſt, ex Gepidis, * Gautunnis, & Vandilis, illi omnes fidem fregerunt; & occupato bellis tyrannicis Probo, per totum pene orbem pedibus & nauigando vagati ſunt, nec parum moleſtiæ Rom. gloriæ intulerunt. quos quidem ille diuerſis vicibus, variiſque victoriis oppreſſit, paucis cum gloria domum redeuntibus, quod Probi euaſiſſent manus. Hæc Probus cum barbaris geſſit. Sed habuit etiam non leues tyrannicos motus. Nam & *Saturninum*, qui orientis im-

perium arripuerat, variis prœliorum generibus & nota virtute ſuperauit. Quo victo, tanta in oriente quies fuit, vt (quemadmodum vulgo loquebantur) mures rebelles nullus audiret. Deinde quum *Proculus* & *Bonoſus* apud Agrippinam in Gallia imperium arripuiſſent, omnesq; ſibi Britannias, Hiſpanias, & braccatæ Galliæ prouincias vindicarent, barbaris ſemet iuuantibus, vicit. Ac ne requiras plura vel de Saturnino, vel de Proculo, vel de Bonoſo, ſuo eoſdem inſeram libro, pauca de iiſdem, vt decet, immo vt poſcit neceſſitas, loquuturus. Vnum ſane ſciendũ eſt quod Germani omnes, quum ad auxiliũ eſſent rogati a Proculo, Probo potius perſeruire maluerunt quam cum Bonoſo & Proculo eſſe. Gallis omnibus & Hiſpanis ac Britannis hinc permiſit vt vites haberent, vinumq; conficerent. Ipſe* Almam montem in Illyrico circa Sirmium militari manu foſſum, lecta vite conſeuit. Dedit Rom. etiam voluptates, & quidem inſignes; delatis etiam congiariis. Triumphauit de Germanis & Blemyis: omnium gentium* drungos, vſq; ad quinquagenos homines, ante triumphũ duxit. Venationem in circo ampliſſimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet. Genus autem ſpectaculi fuit tale. Arbores validæ per milites radicitus vulſæ, connexis late longeq; trabibus affixæ ſunt; terra deinde ſuperiecta; totusque circus ad ſyluæ conſitus ſpeciem, *gratia noui viroris effronduit. Immiſſi deinde per omnes aditus ſtruthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ; *ibices, oues ferę, & cetera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt vel inueniri. Immiſſi deinde populares: rapuit quisq; quod voluit. Addidit alia die in amphitheatro vna miſſione centum iubatos leones, qui rugitibus ſuis tonitrua excitabant: qui omnes* contificiis interempti ſunt, non magnum præbentes ſpectaculum quum occidebantur. Neque enim erat beſtiarum impetus ille qui eſſe ab eis egredientibus ſolet. Occiſi ſunt præterea multi, qui* diripere volebant, ſagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syriaci; centum leænæ, & vrſi ſimul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis conſtat ſpectaculum fuiſſe quam gratum. Edita præterea gladiatorum paria *trecenta, Blemyis plerisque pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisq; Germanis & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Iſauris. Quibus peractis, bellum Perſicum parans, quum per Illyricum iter faceret, a militibus ſuis per inſidias interemptus eſt. Cauſſæ occidendi eius hæ fuere: Primum, quod numquam militẽ otioſum eſſe perpeſſus eſt. ſiquidem multa opera militari manu perfecit; dicens *annonã gratuitam militem comedere non debere.* His* addidit dictum eius graue; ſi vmquam eueniat ſalutare reip. breui milites neceſſarios non futuros. Quid ille conceperat animo qui hoc dicebat? nonne omnes barbaras nationes ſubiecerat pedibus? Quia totum mundum fecerat iam Romanum; *Breui*, inquit, *milites neceſſarios non habebimus.* Quid eſt aliud dicere? Romanus iam miles erit nullus; vbiq; regnabit: omnia poſſidebimus: ſecura reſp. orbis terrarum non arma fabricabit; non annonam præbebit: vobis habebuntur aratra, equus naſcetur ad pacem: nulla erunt bella, nulla captiuitas. vbique pax, vbique Romanæ leges, vbique iudices noſtri. Longius amore Imperatoris optimi progredior quam pedeſtris ſermo deſiderat. Quare addam illud quod præcipue tanto viro fatalem properauit neceſſitatem. Nam quum Sirmium veniſſet, ac ſolum patrium effœcundari cuperet & dilatari, ad ſiccandam quamdam paludem, multa ſimul milia militum poſuit, ingentem parans foſſam, qua, deiectis in altum nauibus, loca Sirmienſibus profutura ſiccaret. permoti milites, confugientem eum in turrem ferratam, quam ipſe ſpeculæ cauſſa *editiſſimam exædificauerat, interemerunt anno imperii ſui quinto. Poſtea tamen ingens ei ſepulcrum elatis aggeribus, omnes pariter milites fecerunt, cum titulo huiuſmodi, inciſo marmori; HIC PROBVS IMPERATOR, ET VERE PROBVS SITVS EST; VICTOR OMNIVM GENTIVM BARBARARVM, VICTOR ETIAM TYRANNORVM. Conferens ego cum aliis Imperatoribus principem Probum, omnibus prope Romanis ducibus qui fortes, qui clementes, qui prudentes, qui mirabiles extiterũt, intelligo hunc virum parem fuiſſe; aut, ſi non repugnat inuidia furioſa, meliorem. Quinquennio enim imperii ſui, per totum orbem terrarum tot bella geſſit, & quidem per ſe, vt mirabile ſit, quemadmodum omnibus occurrerit prœliis. Multa manu ſua fecit, duces præclariſſimos inſtituit. Nam & eius diſciplina Carus, Diocletianus, Conſtantius,

*Aſclepio-

*Aſclepiodotus, Annibalianus, Leonides, Cecropius, Piſonianus, Herennianus, Gaudioſus, Vrſinianus, *Herculius Maximianus, & ceteri, quos patres noſtri mirati ſunt, & de quibus nonnulli boni principes extiterunt, inſtituti ſunt. Conferat nunc cui placet, viginti Traiani Adrianiq; annos; conferat prope totidem Antoninorum. Nam quid de Auguſto loquar? cuius imperii anni vix poſſunt credi. Malos autem principes taceo: ipſa vox Probi clariſſima, indicat quid ſe facere potuiſſe ſperaret, qui dixit, Breui neceſſarios milites non futuros. Ille vero conſcius ſui, non barbaros timuit, non tyrannos. Quæ deinde felicitas emicuiſſet, ſi ſub illo principe milites non fuiſſent? Annonam prouincialibus daret nullus; ſtipendia de largitionibus nulla erogarentur; æternos theſauros haberet Romana reſpublica, nihil expenderetur a principe, nihil a poſſeſſore redderetur. aureum profecto ſeculum promittebat. nulla futura erant caſtra, nuſquam lituus audiendus, arma non erant fabricanda: populus iſte militantium, qui nunc bellis ciuilibus rempublicam vexat, *pacis ſtudiis incumberet, erudiretur artibus, nauigaret. adde quod nullus occideretur in bello. Dii boni, quid tantum vos offendit Rom. reſp. cui talem principem ſuſtuliſtis? Eant nunc, qui ad ciuilia bella milites parant, in *Germanorum necem; arment dexteras fratrum, hortentur in patrum vulnera liberos: & dignitatē Probo derogent, quam Imperatores noſtri prudenter & conſecrandam *vultibus, & ornandā templis, & celebrandam ludis circenſibus iudicarunt. Poſteri Probi, vel odio inuidiæ, vel timore, *Romanam rem fugerunt: & in Italia circa Veronam ac Benacū & Larium, atq; in his regionibus, larem locauerunt. Sane, quod præterire non potui, quum imago Probi in Veronenſi [ſitu] ita fulmine icta eſſet vt eius prætexta colores mutaret, aruſpices reſponderunt, huius familiæ poſteros tantæ in ſenatu claritudinis fore, vt omnes ſummis honoribus fungerentur. Sed adhuc neminem vidimus. poſteri autem videntur æternitatem habere. Senatus mortem Probi grauiſſime accepit. æque populus. Et quum eſſet nuntiatum, Carum imperare, virum bonū quidem, ſed longe a moribus probi; cauſſa filii eius Carini, qui ſemper peſſime vixerat, tam ſenatus quam populus inhorruit. Metuebant enim vnuſquiſq; triſtiorem principem; ſed magis improbum metuebant heredem. Hæc ſunt quæ de Probo cognouimus, vel quæ digna memoratu exiſtimauimus. Nunc in alio libro, & quidem breui, de Firmo & Saturnino, & Bonoſo, & Proculo dicemus. Non enim dignum fuit vt quadrigæ tyrannorum bono principi miſcerentur. Poſt deinde, ſi vita ſuppetit, Carum incipiemus propagare cum liberis.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII,

FIRMVS, SATVRNINVS, PROCVLVS, ET BONOSVS.

MINVSCVLOS tyrānos ſcio pleroſq; tacuiſſe, aut breuiter prȩteriſſe. Nam & Suetonius Tranquillus, emendatiſſimus & candidiſſimus ſcriptor, *Antonium & Vindicem tacuit; contentus eo quod eos curſim perſtrinxerat: & Marius Maximus, qui Auidiū Marci temporibus, Albinum & Nigrum *Seueri, non ſuis propriis libris, ſed alienis innexuit. Et de Suetonio non miramur: cui familiare fuit amare breuitatem. Quid Marius Maximus, homo omnium verboſiſſimus, qui & mythiſtoricis ſe voluminibus implicauit, non ad iſtam deſcriptionem curamque deſcendit? At contra Trebellius Pollio, ea fuit diligentia, eaque cura in edendis bonis maliſque principibus, vt etiam triginta tyrannos vno breuiter libro concluderet, qui Valeriani & Gallieni, nec multo ſuperiorum aut inferiorū fuere principum temporibus. Quare nobis *etiam non minima fuit cura, vt dictis Aureliano, Tacito & Floriano, Probo etiam magno ac ſingulari principe, quum dicendi eſſent Carus, Carinus, & Numerian⁹, de Saturnino, Bonoſo, Proculo, & Firmo, qui ſub Aureliano

fuerant,non taceremus. Scis enim,mi Baſſe, quanta nobis contentio proxime fuerit cum amatore hiſtoriarum M. Fonteio,quum ille diceret FIRMVM, qui Aureliani temporibus Ægyptum occupauerat,latrunculum fuiſſe,non principem:contra ego, mecumque Rufus Celſus, & Ceionius Iulianus, & Fabius Soſianus contenderent, dicentes illum & purpura vſum,& percuſſa moneta Auguſtum eſſe vocitatum.quinetiam nummos eius Seuerus Archontius protulit: de Græcis autem Ægyptiisque libris conuicit, illum αὐτοκράτορα in edictis ſuis eſſe vocitatum. Et illi quidem aduerſum nos contendenti hæc ſola ratio fuit, quod dicebat Aurelianum in edicto ſuo non ſcripſiſſe quod tyrannum occidiſſet,ſed quod latrunculum quemdam a republ. remouiſſet: perinde quaſi *digne tanti princeps nominis debuerit tyrannum appellare hominem tenebrarium, aut non ſemper *latrones* vocitauerint magni principes eos quos inuadentes purpuras necauerunt. Ipſe ego in Aureliani vita prius quam de Firmo cuncta cognoſcerem,Firmum non inter purpuratos habui, ſed quaſi quemdam latronem: quod idcirco dixi,nequis me oblitum exiſtimaret mei. Sed ne volumini,quod breuiſſimum promiſi,multa cõnectam,veniamus ad Firmum. FIRMO patria Seleucia fuit: tametſi plerią; Græcorum alteram tradunt; ignari eo tempore ipſo tres fuiſſe Firmos; quorũ vnus,præf. Ægypti; alter,dux limitis Africani,idemq; proconſul; tertius, iſte Zenobiæ amicus ac ſocius: qui Alexandriam Ægyptiorum incitatus furore peruaſit,& quem Aurelianus ſolita virtutum ſuarum felicitate contriuit. De huius diuitiis multa dicuntur. Nam & vitreis quadraturis bitumine aliisque medicamentis inſertis, domum induxiſſe perhibetur: & tantum habuiſſe de chartis, vt publice ſæpe diceret, exercitum ſe alere poſſe papyro & glutino. Idem & cum Blemyis ſocietatem maximam tenuit; & cum Saracenis naues quoq; ad Indos * negotiatorias ſæpe miſit. ipſe quoque dicitur habuiſſe duos dentes elephanti, pedum denum: e quibus Aurelianus ipſe ſellam cõſtituerat facere,additis aliis duobus; in qua Iupiter aureus & gemmatus ſederet,cum prætexta,ponendus in templo Solis, Apenninis ſortibus additis: quem appellari voluerat *Iouem conſulem* vel *conſulentem*. Sed eosdem dentes poſtea Carinus mulieri cuidam dono dedit,quæ lectum ex iis feciſſe narratur. Et quia nunc ſcitur,& ſciri apud poſteros nihil proderit,taceo. Ita donum Indicum Ioui opt.max.conſecratum,per deterrimum principem, & miniſteriũ libidinis factũ videtur,& pretium. Fuit tamen Firmus ſtatura ingenti,oculis foris eminentibus,capillo criſpo, fronte vulnerata, vultu nigriore; reliqua parte corporis candidus,ſed piloſus atq; hiſpidus; ita vt eum plerique *Cyclopem* vocarent. Carne multa veſcebatur: ſtruthionem ad diem comediſſe fertur. Vini non multum bibit,aquæ plurimum: mente firmiſſimus,neruis robuſtiſſimus,ita vt Triarium vinceret,cuius Varro Ælius meminit. Nam & incudem ſuperpoſitam pectori cõſtanter aliis tundentibus pertulit, quum ipſe recliuus ac reſupinus & curuatus in manus,penderet potius quam iaceret. Fuit tamen ei contentio cum Aureliani ducibus ad bibendum,ſiquando eum tentare voluiſſent. Nam quidam Burburus nomine,de numero vexillariorum notiſſimus potator,quum ad bibendum eumdem prouocaſſet, ſitulas duas plenas mero duxit: & toto poſtea conuiuio ſobrius fuit. Et quum ei Burburus diceret, *Quare non faeces bibiſti?* reſpondit ille, *Stulte, terra non bibitur.* Leuia perſequimur,quum maiora dicenda ſint. Hic ergo contra Aurelianum ſumpſit imperium,ad defendendas partes quæ ſupererant Zenobiæ. Sed Aureliano de Carris redeunte ſuperatus eſt. Multi dicunt laqueo vitam * eius finiſſe. aliud edictis ſuis oſtendit. namque quum eum viciſſet, tale edictum Romæ proponi iuſſit: *Amantiſſimo ſui populo Romano Aurelianus Auguſtus S. D. Pacato vndique gentium toto qua patet orbe terrarum, Firmum etiam latronem Aegyptium, barbaricis * motibus æſtuantem, & fœminei propudii reliquias colligentem, ne plurimum loquar, fugauimus, obſedimus, cruciauimus & occidimus. Nihil eſt, Romulei Quirites, quod timere poſſitis. Canon Aegypti, qui ſuſpenſus per latronem improbum fuerat, integer veniret, ſi vobis eſſet cum ſenatu concordia, cum equeſtri ordine amicitia, cum prætorianis affectio. Ego efficiam ne ſit aliqua ſollicitudo Romana. Vacate ludis, vacate circenſibus. Nos publicæ neceſſitates teneant: vos occupent voluptates. Quare ſanctiſſimi Quirites.* & reliqua. Hæc nos de Firmo cognouiſſe ſcire debuiſti, ſed digna memoratu. Nam ea quæ de illo

Aurelianus

Aurelianus Festiuus, libertus Aureliani, sigillatim retulit, si vis cognoscere; eumdem oportet legas; maxime quum dicat Firmum eumdem inter crocodilos vnctum, crocodilorũ adipibus natasse, & elephantum rexisse, & hippopotamos edisse, & sedentem ingentibus struthionibus vectum esse, & quasi volitasse. Sed hæc scire quid prodest? quum &* Liuius & Sallustius taceant res leues de iis quorum vitas scribendas arripuerint. non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo; aut vtrum Tusco equo sederit Catilina, an Sardo; vel quali chlamyde Pompeius vsus fuerit, an purpura. Quare finem de Firmo faciemus, venientes ad Saturninum; qui contra Probum imperium sibimet in orientis partibus vindicauit.

SATVRNINVS.

SAturninus, oriundus fuit Gallis, ex gente hominum inquietissima, & auida semper vel faciendi principis, vel imperii. Huic inter ceteros duces, qui vere summus videretur, Aurelianus limitis orientalis ducatum dedit; sapienter præcipiens ne vmquam Ægyptum videret. Cogitabat enim, quantum videmus, vir prudentissimus, Gallorum naturam, & verebatur ne, si perturbidam ciuitatem vidisset, quo eum natura ducebat, societate quoque hominum duceretur. Sunt enim Ægyptii (vt satis nosti) viri ventosi, furibundi, iactantes, iniuriosi; atque adeo* vani, liberi, nouarum rerum vsque ad cantilenas publicas cupientes, versificatores, epigrammatarii, mathematici, aruspices, medici. nam & Christiani, Samaritæ, & quibus præsentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. Ac, ne quis mihi Ægyptiorum irascatur, & meum esse credat quod in litteras retuli, Adriani epistolam, ex libris Phlegontis liberti eius proditam, ex qua penitus Ægyptiorum vita detegitur, indidi. *Adrianus Augustus.* Seruiano COS. S. *Aegyptum quam mihi laudabas, Seruiane carissime, totam didici; leuem, pendulam, & ad omnia famæ momenta volitantem. Illi qui Serapin colunt, Christiani sunt: & deuoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha quum Aegyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, iniuriosissimum: ciuitas opulenta, diues, fœcunda; in qua nemo viuat otiosus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur: omnes certe* lymphiones cuiuscumque artis & videntur & habentur. Podagrosi quod agant habent; cæci quod agant habent, cæci quod faciant: ne chiragrici quidem apud eos otiosi viuunt. Vnus illis deus est. hunc Christiani, hunc Iudæi, hunc omnes venerantur & gentes. Et vtinam melius esset morata ciuitas, digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Aegypti teneat principatum. Huic ego cuncta concessi, vetera priuilegia reddidi, noua sic addidi vt præsenti gratias agerent. Denique vt primum inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt, & de Antonino quæ dixerunt, comperisse te credo. Nihil illis opto nisi vt suis pullis alantur: quos quemadmodum fœcundent, pudet dicere. Calices tibi* allassontes versicolores transmisi, quos mihi sacerdos templi obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos; quos tu velim festis diebus conuiuiis adhibeas. Caueas tamen ne his Africanus noster indulgenter vtatur.* Hæc ergo cogitans de Ægyptiis Aurelianus, iusserat ne Saturninus Ægyptum videret: & mente quidem diuina. Nam vt primum Ægyptii magnam potestatem ad se venisse viderunt, statim clamauerunt, *Saturnine Auguste, dii te seruent:* & ille quidem, (quod negari non potest) vir sapiens, de Alexandrina ciuitate mox fugit, atque ad Palæstinam rediit. Ibi tamen quum cogitare cœpisset, tutum sibi non esse si priuatus viueret, deposita purpura ex simulacro Veneris, *cyclade vxoria militibus circumstantibus amictus, & adoratus est. Auum meum sæpe dicentem audiui se interfuisse quum ille adoraretur. Flebat (inquit) & dicebat; *Necessarium (si non arroganter dicam) respubl. virum perdidit. Ego certe instauraui Gallias; ego a Mauris possessam Africã reddidi. Ego Hispanias pacaui. Sed quid prodest? omnia hæc affectato semel honore perierunt.* Et quum eum animarent, vel ad vitam, vel ad imperiũ, qui induerunt purpurã, in hęc verba disseruit; *Nescitis amici, quid mali sit imperare. Gladii et tela nostris ceruicibus*

impendent; imminent hastæ vndique, vndique spicula: ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam; inhabilis videtur: sin minus, inest furor. nam quod Imperatorem me cupitis, in necessitatem mortis me trahitis. Sed habeo solatium mortis; solus perire non potero. M. Saluidienus hanc ipsius orationem vere fuisse dicit: & fuit re vera non parum litteratus. Nam & in Africa rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas magistrales. Et ne longius progrediar, dicendum est quod præcipue ad hunc pertinet. Errare quosdam scio, & putare hunc esse Saturninum qui Gallieni temporibus imperium occupauit: quum hic longe alius fuerit, etiam Probo pene nolente sit occisus. Fertur autem Probus & clementes ad eum litteras sępe misisse, & veniam esse pollicitus: sed milites qui cum eo fuerant, non credidisse. Obsessum denique in castro quodam ab iis quos Probus miserat, inuito Probo esse iugulatum. Longum est friuola quæque connectere, & odiosum dicere quali statura fuerit, quo corpore, quo decore; quid biberit, quid comederit: ab aliis ista dicantur, quæ prope ad exemplum nihil prosunt. Nos ad ea quæ sunt dicenda, redeamus.

PROCVLVS.

PRoculo patria Albingauni fuere, positi in Alpibus maritimis. Domi nobilis, sed maioribus latrocinantibus; atque adeo pecore ac seruis, & iis rebus quas abduxerat, satis diues. Fertur denique eo tempore quo sumpsit imperium, duo millia seruorum suorum armasse. Huic vxor virago; quæ illum in hanc præcipitauit dementiam; nomine Sampso, quod ei postea inditum est: nam ante Viturgia nominata est. Filius Herennianus: quem & ipsum, quinquennium si impleisset, (ita enim loquebatur) dicasset imperio. Homo (quod negari non potest) optimus, idemque fortissimus: ipse quoque latrociniis assuetus; qui tamen armatā semper egerit vitam. Nam & multis legionibus tribunus præfuit, & fortia edidit facta. Et quoniam minima quæque iucunda sunt, atque habent aliquid gratiæ quum leguntur, tacendum non est quod & ipse gloriatur in quadam sua epistola; quam ipsam melius est ponere quam de ea plurimum dicere. *Proculus Metiano affini S. D. Centum ex Sarmatia virgines cepi. Ex his vna nocte decem iniui: omnes tamen, quod in me erat, mulieres intra dies* XV *reddidi.* Gloriatur (vt vides) rem ineptam, & satis libidinosam: atque inter fortes se haberi credit, si criminum densitate* coalescat. Hic tamen, quum etiam post honores militares se improbe & libidinose, tamen fortiter ageret, hortantibus Lugdunensibus, qui & ab Aureliano grauiter contusi videbantur, & Probum vehementissime pertimescebant, in imperium vocitatus est ludo pene & ioco, vt Onesimus dicit: quod quidem apud nullum alium reperisse me scio. Nam quum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipse decies Imperator exisset, quidam non ignobilis scurra, *Aue*, inquit, *Auguste.* allataque lana purpurea, humeris eius iunxit, eumque adorauit. timor inde conscioru; atque inde iam exercitus tentatio & imperii. Non nihilum tamen Gallis profuit. Nam Alamanos, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit, numquam aliter quam latrocinandi pugnans modo. Hunc tamen Probus fugatum vsque ad vltimas terras, & cupientem in Francorum auxilium venire, (a quibus originem se trahere ipse dicebat) ipsis prodentibus Francis, quibus familiare est ridendo fidem frangere, vicit & interemit. Posteri eius etiam nunc apud Albingaunos agunt; qui ioco solent dicere, sibi non placere esse vel principes vel latrones. Hæc digna memoratu de Proculo didicisse memini. Veniamus ad Bonosum; de quo multo minora condidi.

BONOSVS.

BOnosus,* homo Hispaniensis fuit, origine Britannus; Galla tamen matre: vt ipse dicebat, rhetoris filius; vt ab aliis comperi, pædagogi litterarii. Paruulus patrem amisit; atq; a matre fortissima educatus, litterarum nihil didicit. Militauit primū inter* ordinarios, deinde inter equites: duxit ordines, tribunatus egit; dux *limitis Rhæ-

tis Rhætici fuit: bibit quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus ſæpe dicebat; *Non vt viuat natus eſt, ſed vt bibat.* quem quidē diu in honore habuit cauſſa militiæ. Nam ſiquando legati barbarorum vndecumque gentium veniſſent, ipſis propinabat; vt eos inebriaret, atque ab his per vinum cuncta cognoſceret. Ipſe quantumlibet bibiſſet, ſemper ſecurus & ſobrius: &, vt Oneſimus dicit ſcriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, vt quantum bibiſſet, tantum mingeret: neque vmquam aut eius pectus, aut venter, aut veſica grauaretur. Hic idem, quum quodam tempore in Rheno Romanas* luxurias Germani incendiſſent, timore ne pœnas daret, ſumpſit imperium: idque diutius tenuit quam rebatur. Nam longo grauique certamine a Probo ſuperatus, laqueo vitam finiuit. Tunc quidem iocus exſtitit, *Amphoram pendere, non hominem.* Filios duos reliquit; quibus ambobus Probus pepercit, vxore quoque eius in honore habita, & vſq; ad mortem ſalario præſtito. Fuiſſe enim dicitur (vt & auus meus dicebat) fœmina ſingularis exempli & familiæ nobilis gentis Gotthicæ: quam illi Aurelianus vxorem idcirco dederat, vt per eum a Gotthis cuncta cognoſceret. Erat enim illa virgo regalis. Exſtant litteræ ad* legatum Thraciarum ſcriptæ, de iis nuptiis & donis quæ Aurelianus Bonoſo dari nuptiarum cauſſa iuſſit; quas egō inſerui: *Aurelianus Auguſtus Gallonio Auito ſalutem. Superioribus litteris ſcripſeram, vt optimates Gotthicas apud Perinthum collocares, decretis ſalariis non vt ſingulæ acciperent, ſed vt ſeptem ſimul vnum conuiuium haberent. Quum enim diuiſæ accipiunt, & illæ parum ſumunt, & reſp. plurimum perdit. Nunc tamen quoniam placuit Bonoſo Hunilam dari, dabis ei iuxta breue infraſcriptū omnia quæ præcipimus: ſumptu etiam publico nuptias celebrabis. Breuis numerus fuit: Tunicas palliolatas hyacinthinas ſubſericas: tunicam auroclauatam ſubſericam* librilem vnam, interulas dilores duas, & reliqua quæ matronæ conueniunt. Ipſi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, æris* LLS *decies.* Hæc me legiſſe teneo de Bonoſo: & potui quidem horum vitam præterire, quos nemo quærebat: attamen, ne quid fidei deeſſet, etiam de iis quæ didiceram, intimanda curaui. Superſunt mihi Carus, Carinus, & Numerianus: Nam Diocletianus & qui ſequuntur, maiore ſtylo dicendi ſunt.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII,

CARVS, NVMERIANVS, ET CARINVS,

FATO remp. regi, eamque nunc ad ſummum euehi nunc ad minima retrahi, Probi mors ſatis prodidit. Nam quum ducta per tempora, variis vel erecta motibus vel afflicta, nunc tempeſtate aliqua nunc felicitate variata, omnia prope paſſa eſſet quæ patitur in homine vno mortalitas, videbatur poſt diuerſitatem malorum iam ſecura continuata felicitatis menſura, poſt Aurelianum vehementem principem Probo ex ſententia ſenatus & populi, leges & gubernacula temperante. Sed ruina ingens, vel naufragii modo vel incendii, accenſis fataliter militibus, ſublato e medio tali principe, in eam deſperationem votum publicum redegit, vt timerent omnes Domitianos, Vitellios, & Nerones. *Plus enim timetur de incertis moribus principis*, maxime in ea republica quæ recentibus confoſſa vulneribus, Valeriani captiuitatem, Gallieni luxuriam, XXX etiam prope tyrannorum, cæſa ciuilium membra ſibimet vindicantium, perpeſſa mœruerit: Nam ſi volumus ab ortu vrbis repetere quas varietates ſit paſſa Rom. reſp. inueniemus nullam magis vel bonis floruiſſe, vel malis laboraſſe. Et vt a Romulo incipiam, vero* patre ac parente reipublicæ; quæ illius felicitas: qui fundauit, conſtituit, roborauitque remp. atque vnus omnium conditorum perfectam vrbem reliquit? Quid deinde Numam loquar: qui frequentem bellis & grauidam triumphis ciuitatem religione muniuit? Venit igitur vſque ad Tarquinii Superbi tempora noſtra reſpubl. ſed paſſa tempeſtatem de moribus regiis, non ſine graui exitio ſemet vlta eſt. Adole-

uit deinde vſque ad tempora Gallicani belli: ſed quaſi quodam merſa naufragio, capta præter arcem vrbe, plus pene mali ſenſit quam tunc boni habuerat. Reddidit ſe deinde in integrum: ſed eouſque grauata eſt Punicis bellis ac terrore Pyrrhi, vt mortalitatis mala præcordiorum timore ſentiret. Creuit deinde victa Carthagine, trans maria miſſis imperiis: ſed ſocialibus affecta diſcordiis, extenuato felicitatis ſenſu, vſque ad Auguſtum bellis ciuilibus confecta conſenuit: per Auguſtum deinde reparata: ſi reparata dici poteſt, libertate depoſita. Tamen vtcumque, etiamſi domi triſtis fuit, apud exteras gentes effloruit. Paſſa deinceps tot Nerones, per Veſpaſianum caput extulit. Nec omni Titi felicitate lætata, Domitiani vulnerata immanitate, per Neruam atque Traianum vſque ad Marcum ſolito melior, Commodi vecordia & crudelitate lacerata eſt: nullum poſt hæc, præter Seueri diligentiam, vſq; ad Alexandrum Mammææ ſenſit bonum. Longum eſt, quæ ſequuntur, vniuerſa connectere. Vti enim principe Valeriano non potuit; & Gallienum per quindecim annos paſſa eſt. Inuidit Claudio longinquitatem imperii, * amans varietatum prope & ſemper inimica fortuna iuſtitiæ. Sic enim Aurelianus occiſus eſt, & ſic Tacitus abſumptus, ſic Probus cæſus; vt appareat *nihil tam gratum eſſe fortunæ, quam vt ea quæ ſunt in publicis actibus, euentuum varietate mutentur.* Sed quorſum talibus querelis & temporum caſibus diſtinemur? veniamus ad CARVM, medium (vt ita dixerim) virum, inter bonos magis quam inter malos principes collocandum; & longe meliorem, ſi Carinum non reliquiſſet heredem. Cari patria ſic ambigue a pleriſque proditur, vt præſumpte veritatem dicere nequeam quæ illa vera ſit. Oneſimus enim, qui diligentiſſime vitam Probi ſcripſit, dicit Romę illum & natum & litteris eruditum: ſed Illyricianis parentibus fuiſſe contendit. Sed Fabius Cerilianus, qui tempora Cari, Carini, & Numeriani ſollertiſſime perſequutus eſt, neq; Romæ, ſed in Illyrico genitum; neque Pannoniis, ſed Pœnis parentibus aſſerit natum. In ephemeride quadam legiſſe memini, Carum Mediolanenſem fuiſſe; ſed *auum iuri Aquileienſis ciuitatis inſertum. Ipſe, quod negari non poteſt, vt epiſtola eius indicat quam proconſul ad legatum ſcripſit, quum eum ad bona hortaretur officia, *Romanus vult videri. Epiſtola Cari. *Carus Manlius Aurelianus proconſul Ciliciæ, Iunio legato ſuo. Maiores noſtri, Romani illi principes, in legatis creandis hac vſi ſunt conſuetudine, vt morum ſuorum ſpecimen per eos oſtenderent quibus rempubl. delegabant. Ego vero, ſi ita non eſſet, aliter non feciſſem: feci aliter, ſi te iuuante non fallar. Fac igitur vt maioribus noſtris, id eſt Romanis non diſcrepemus viris.* Vides quod tota epiſtola maiores ſuos Romanos vult intelligi. Indicat & oratio eius ad ſenatum data, iſtam generis prærogatiuam. Nam quumprimum Imperator eſſet creatus, ſic ad ſenatorium ordinem ſcripſit inter cetera: *Gaudendum eſt itaque P. C. quod vnus ex veſtro ordine, veſtri etiam generis, Imperator eſt factus. Quare * adnitemini ne meliores peregrini quam veſtri eſſe videantur.* Hoc quoque loco ſatis clarum eſt illum voluiſſe intelligi ſe eſſe Romanum, id eſt Roma oriundum. Hic igitur per ciuiles [&] militares gradus, vt tituli ſtatuarum eius indicant, * præf. præt. a Probo factus, tantum ſibi apud milites amoris locauit, vt interfecto Probo tanto principe, ſolus digniſſimus videretur imperio. Non me præterit, ſuſpicatos eſſe pleroſque, & eos in faſtos retuliſſe, Cari factione interemptum Probum. ſed neque meritum Probi erga Carum, neque Cari mores id credi patiuntur: ſimul quia Probi mortem & acerrime & conſtantiſſime vindicauit. Quid autem de eo Probus ſenſerit, indicant litteræ de eius honoribus ad ſenatum datæ. *Probus Auguſtus amantiſſimo ſenatui ſuo ſalutem dicit.* Inter cætera: *Felix eſſet noſtra reſpubl. ſi qualis Carus eſt, aut plerique veſtrum, plures haberem in actibus collocatos. Quare equeſtrem ſtatuam viro morum veterum, ſi vobis placet, decernendam cenſeo: addito eo, vt publico ſumptu, vel eidem exædificetur domus, marmoribus a me delatis. Decet enim nos talis integritatem remunerari viri:* & reliqua. Ac ne minima quæq; connectam, & ea quæ *apud alios poterunt inueniri; vbi primum accepit imperium, conſenſu omnium militum bellum Perſicum, quod Probus parabat, aggreſſus eſt, liberis Cæſaribus nuncupatis: & ita quidem, vt Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectiſſimis deſtinaret; ſecum vero Numerianum, adoleſcentem cum lectiſſimum, tum etiam diſertiſſimum, duceret. Et dicitur quidem ſæpe dixiſſe ſe miſerum, quod

quod Carinum ad Gallias principem mitteret, neque illa ætas esset Numeriani vt illi Gallicanum, quod maxime constantem principem quærit, crederetur imperiū. Sed hæc alias. Nam exstant iam litteræ Cari, quibus apud præf. suum de Carini moribus queritur. vt appareat verum esse quod Onesimus dicit, habuisse in animo Carum vt Carino cæsareum abrogaret imperium. Sed hæc (vt diximus) alias in vita Carini dicenda sunt. Nunc ad ordinem reuertamur. Ingenti apparatu, & totis viribus Probi profligato magna ex parte bello Sarmatico, quod gerebat; contra Persas profectus, nullo sibi occurrente, Mesopotamiam Carus cepit, & Ctesiphontem vsque peruenit. Occupatisque Persis domestica seditione, Imperatoris Persici nomen meruit. Verum quum auidus gloriæ, præfecto suo maxime iurgante, qui & ipsius & filii eius quærebat exitium, cupiens imperare; longius progressus esset; vt alii dicunt, morbo; vt plures, fulmine interemptus est. Negari non potest, eo tempore quo periit, tantum fuisse subito tonitruum, vt multi terrore ipso exanimati esse dicantur. Quum igitur ægrotaret atque in tentorio iaceret, ingenti exorta tempestate, immani coruscatione, immaniori (vt diximus) tonitru, exanimatus est. Iunius Calphurnius qui ad memoriam [dictabat,] talem ad præfect. vrbis super morte Cari epistolam dedit. Inter cetera; *Quum*, inquit, *Carus princeps noster vere carus ægrotaret, tanti turbinis subito exorta tempestas est vt caligarent omnia, neque alter alterum* nosceret: coruscationum deinde ac tonitruum in modum fulgurū igniti sideris continuata vibratio, omnibus nobis veritatis scientiam sustulit. Subito enim conclamatum est imperatorem mortuum, & post illud præcipue tonitruum quod cuncta terruerat. His accessit quod cubicularii, dolentes principis mortem, incenderunt tentorium. Vnde fama emersit, fulmine interemptum eum: quem, quantum scire possumus, ægritudine constat absumptum.* Hanc ego epistolam idcirco indidi, quod plerique dicunt vim fati quamdam esse vt Rom. princeps Ctesiphontem transire non possit: ideoque Carum fulmine absumptum, quod eos fines transgredi cuperet qui fataliter constituti sunt. *Sed sibi habeat artes suas timiditas calcanda virtutibus.* Licet plane ac licebit per sacratissimum Cæsarem Maximianum Persas vincere, atque vltra eos progredi: & futurum reor, si a nostris non deseratur promissus numium fauor. Bonum principem Carum fuisse, cum multa indicant, tum illud etiam quod statim adeptus imperium, Sarmatas adeo morte Probi feroces vt inuasuros se non solum Illyricum, sed Thracias quoque Italiamque minarentur, ita inter bella patiendo contudit, vt paucissimis diebus Pannonias securitate donauerit, occisis Sarmatarum sedecim millibus, captis diuersi sexus viginti millibus. Hæc de Caro satis esse credo. Veniamus ad Numerianum; cuius & vicinior patri, & admirabilior per socerum suum facta videtur historia. Et quamuis Carinus maior ętate fuerit, prior etiam Cæsar sit nuncupatus, tamen necesse est vt prius de Numeriano loquamur, qui patris sequutus est mortem: post de Carino, quem vir reipubl. necessarius, augustus Diocletianus, habitis conflictibus interemit.

NVMERIANVS.

NVMERIANVS Cari filius, moratus egregie & vere dignus imperio; eloquentia etiam præpollens, adeo vt publice declamauerit, feranturque illius scripta nobilia, declamationi tamen quam Tulliano accommodatiora stylo. Versu autem talis fuisse prædicatur, vt omnes poetas sui temporis vicerit. Nam & cū Olympio Nemesiano contēdit, qui ἁλιευτικὰ, κυνηγετικὰ, & ναυτικὰ scripsit, quique omnibus coloniis illustratus emicuit: & Aurelium Apollinarem * amborum scriptorem, qui patris eius gesta in litteras retulit, iisdem quæ recitauerat editis, veluti radio solis obtexit. Huius oratio fertur ad senatum missa tantum habuisse eloquentiæ, vt illi statua non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur ponenda in bibliotheca * Vlpia, cui subscriptum est; NVMERIANO CAESARI, ORATORI TEMPORIBVS SVIS POTENTISSIMO. Hic patri comes fuit bello Persico: quo mortuo quum nimio fletu oculos dolere cœpisset, quod illud ægritudinis genus nimia (vtpote familiarissima) confectus angustia incurrisset: dum lectica portaretur, factione Arrii Apri soceri sui, qui inuadere conabatur imperium, occisus est. Sed quum per pluri-

mos dies de Imperatoris salute quæreretur a milite, concionareturque Aper, idcirco illum videri non posse quod oculos inualidos a vento ac sole subtraheret, fœtore tamen cadaueris res esset prodita, omnes inuaserunt Aprum; cuius factio latere non potuit: eumque ante signa & principia protraxere. Tunc habita est ingens concio, factum etiam tribunal. Et quum quæreretur quis vindex Numeriani iustissimus fieret, quis daretur reip. bonus princeps, DIOCLETIANVM omnes diuino consensu, cui multa iam signa facta dicebantur imperii, Augustum appellauerunt, domesticos tunc regentem, virum insignem, callidum, amantem reipubl. amantem suorum, & ad omnia quæ tempus quæsierat, paratum: consilii semper alti, nonnumquam tamen effrontis, sed prudentis; nimia peruicacia motus inquieti pectoris comprimentis. Hic quum tribunal conscendisset, atque Augustus esset appellatus, & quæreretur quemadmodum Numerianus esset occisus, educto gladio Aprum præfect. præt. ostentans percussit, addens verbis suis; *Hic est auctor necis Numeriani.* Sic Aper seipsum fœdauit; & deformibus consiliis agens, dignum moribus suis exitum dedit. Auus meus retulit se interfuisse concioni quum Diocletiani manu esset Aper occisus: percussisse autem dicebat Diocletianum, & dixisse; *Gloriare Aper; magni Æneæ dextera cadis.* * Quid ego miror de homine militari; quamuis sciam plurimos plus quam militares vel Græce vel Latine, vel comicorum vsurpare dicta, vel talium poetarum. Ipsi denique comici plerumque sic milites inducunt, vt eos faciant vetera dicta vsurpare. Nam &, *Lepus tute es, & pulpamentum quæris*, Liuii Andronici dictum est: multaque alia quæ Plautus Cæciliusque posuerunt. Curiosum non puto, neque satis vulgare, fabellam de Diocletiano Augusto ponere hoc cōuenientem loco, quæ illi data est ad omen imperii. Auus meus mihi retulit ab ipso Diocletiano compertum. Quum (inquit) Diocletianus apud Tungros in Gallia quadam in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere rationem conuictus sui quotidiani faceret; atque illa diceret, *Diocletiane nimium auarus, nimium parcus es*; ioco non serio, Diocletianus respondisse fertur, *Tunc ero largus quum Imperator fuero.* Post quod verbum * Druias dixisse fertur, *Diocletiane iocari noli: nam Imperator eris quum Aprum occideris.* Semper exinde Diocletianus in animo habuit imperii cupiditatem; idque Maximiano conscio, atque auo meo,* cuius hoc dictum a Druide ipse retulerat. Deniq;, vt erat altus, risit & tacuit. Apros tamen in venationibus, vbi fuit facultas, manu sua semper occidit. Deniq; quū Aurelianus imperium accepisset, quū Tacitus, quū Probus, quū ipse Carus; Diocletianus dixit, *Ego semper apros occido, sed alter semper vtitur pulpamento.* Iam illud notum est atque vulgatū, quod quū occidisset Aprum præfect. prætorio, dixisse fertur, *Tandem Aprum fatalem occidi.* Ipsum Diocletianū idem auus meus dixisse dicebat, nullam aliā fuisse sibi caussam occidendi manu sua Aprū, nisi vt impleret Druidis dictū, & suum firmaret imperiū. Non enim tā crudelem se innotescere cuperet, primis maxime diebus imperii; nisi illū necessitas ad hanc atrocitatem occisionis attraheret. Dictum est de Caro, dictum etiam de Numeriano: superest nobis * Carinus.

CARINVS.

CARINVS homo omnium contaminatissimus, adulter, frequens corruptor iuuētutis, (pudet dicere quod in litteras Onesimus retulit) ipse quoque male vsus genio sexus sui. Hic, quum Cæsar decretis sibi Galliis atque Italia, Illyrico, Hispaniis ac Britanniis & Africa, relictus a patre Cæsarianum teneret imperium, sed ea lege vt omnia faceret quæ Augusti faciunt; enormibus se vitiis & ingenti fœditate maculauit. Amicos optimos quosque relegauit: pessimum quemque elegit aut tenuit: præf. vrbi vnum ex * cancellariis suis fecit: quo fœdius nec cogitari potuit * aliquando, nec dici. Præfectum præt. quem habebat, occidit: in eius locum Matronianum, veterem * conciliatorem, fecit: vnum ex his * notarium quem stuprorum & libidinum conscium semper atque adiutorem habuerat, inuito patre * consulem fecit. Superbas ad senatum litteras dedit. Vulgo vrbis Romæ, quasi populo Romano, bona senatus promisit. Vxores ducendo ac reiiciendo nouem duxit, pulsis plerisque prægnantibus. Mimis, meretricibus, pantomimis, cantoribus atque le-

nonibus, palatium impleuit. Fastidium subscribēdi tantum habuit, vt impurum quē dam, cum quo semper meridie iocabatur, ad subscribendum poneret: quem obiurgabat plerumque quod bene suam imitaretur manum. Habuit gemmas in calceis: nisi gemmata fibula vsus non est. Balteum etiam sæpe gemmatum. vt regem deniq; illum Illyrici plerique vocitarent. Præfectus numquam coss. obuiam processit. Hominibus improbis plurimum detulit; eosque ad conuiuium semper vocauit. Centum libras auium, centum piscium, mille diuersæ carnis, in conuiuio suo frequenter exhibuit. Vini plurimum effudit. Inter poma & melones natauit. Rosis Mediolanensibus & triclinia & cubicula strauit. Balneis ita frigidis vsus est, vt solent esse cellæ * suppositoriæ, frigidariis semper niualibus. Quum hiemis tempore ad quemdam locum venisset in quo fons erat aqua pertepida, (vt solet per hiemem naturaliter) eaque [in] piscina vsus esset, dixisse balneatoribus fertur, *Aquam mihi muliebrem præparatis*: atque hoc eius clarissimum dictum effertur. Audiebat pater eius quæ ille faceret, & clamabat, *Non est meus*. Statuerat denique Constantium (qui postea Cæsar est factus, tunc autem præsidatum Dalmatiæ administrabat) in locum eius subrogare, quod nemo tunc vir melior videbatur; illum vero (vt Onesimus dicit) occidere. Longum est si de eius luxuria plura velim dicere. Quicumque ostiatim cupit noscere, legat etiam Fuluium Asprianum, vsque ad tædium gestorum eius vniuersa dicentem. Hic vbi patrem fulmine absumptum, fratrem a socero interemptum, Diocletianum Augustum appellatum comperit, maiora vitia & scelera edidit; quasi iam liber a frenis, domesticæ pietatis suorum moribus absolutus. Nec ei tamen defuit ad vindicandum sibimet imperium vigor mentis. Nam contra Diocletianum multis prœliis conflixit. Sed vltima pugna apud * Murtium commissa, victus occubuit. Hic triū principū finis fuit, Cari, Numeriani, & Carini: post quos DIOCLETIANVM & MAXIMIANVM principes dii dederūt, iungētes talibus viris GALERIVM atque CONSTANTIVM: quorū alter natus est qui acceptā ignominiam Valeriani captiuitate, deleret; alter, qui Gallias Romanis legibus redderet. Quatuor sane principes mundi fortes, sapientes, benigni, & admodum liberales, vnum in republica sentientes: præterea * senatus Rom. moderati, populo amici, potestate graues, religiosi, & quales principes semper orauimus: quorum vitam singulis libris Claudius * Eusthenius, qui Diocletiano ab epistolis fuit, scripsit: quod idcirco dixi, nequis a me tantā rem quæreret; maxime quum vel viuorum principum vita non sine reprehensione dicatur. Memorabile maxime & Carini & Numeriani hoc habuit imperiū, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in palatio circa porticum stabuli pictos vidimus. Nam & * Neurobaten, qui velut in * ventis cothurnatus ferretur, exhibuit: & Tichobaten, qui per parietem vrso eluso cucurrit: & vrsos * mimum agentes: & item centum salpistas vno crepitu concinentes: & centum * camptaulas, choraulas centum, etiam * pithaulas centum, pantomimos & gymnicos mille: * pegma præterea, cuius flammis scena conflagrauit: quam Diocletianus postea magnificentiorem reddidit. Mimos præterea vndique aduocauit. Exhibuit & ludū Sarmaticum, quo dulcius nihil est. Exhibuit Cyclopem adornatum. & Græcis artificibus & gymnicis, & histrionibus, & musicis, aurum & argentum donata, & vestis serica. Sed hæc omnia nescio quantum ad populum gratiæ habeant: nullius certe sunt momenti apud principes bonos. Diocletiani denique dictum fertur, quum ei quidā * largitionalis suus editionem Cari laudaret, dicens multum placuisse principes illos caussa ludorum theatralium ludorumque circensium, *Ergo*, inquit, *bene risus est imperio suo Carus*. Deniq; quū omnibus gentibus aduocatis Diocletianus daret ludos, parcissime vsus liberalitate, dicens, *castiores esse oportere ludos spectante censore*. Legat hunc locum Iunius Messala, quem ego libere culpare audeo. Ille enim patrimoniū suum scenicis dedit, heredibus abnegauit: matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo: & * recte si auiæ pallio aurato atque purpurato, pro syrmate tragœdus vteretur. Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio * tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exsultat, Messalæ nomen & vxoris. Iam quid * lineas petitas AEgypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, * plumandi difficultate pernobiles? Donati sunt ab Attrebaticis birri petiti, donati birri Canusini, A-

fricanæ opes in ſcena non prius viſæ. Et hęc quidem idcirco ego in litteras retuli, quo futuros editores pudor tangeret, ne patrimonia ſua, proſcriptis legitimis heredibus, mimis &* balatronibus deputarent. Habe mi amice meum munus; quod ego (vt ſæpe dixi) non eloquentiæ cauſſa, ſed curioſitatis, in lumen edidi: id præcipue agens, vt ſi quis eloquens vellet facta principum reſerare, materiam non requireret, habiturus meos libellos miniſtros eloquii. Te quæſo ſis contentus; noſque ſic voluiſſe ſcribere,* meliusque potuiſſe, contendas.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSQVARTVS.

POST emenſos inſuperabilis expeditionis euentus, languentibus partiũ animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondũ tubarum ceſſante clangore, vel milite locato per* ſtationũ hiberna, fortunæ ſęuientis procellæ tempeſtates alias rebus infudere communibus, per multa illa & dira facinora Cæſaris Galli; qui ex ſqualore nimio miſeriarum, [in] ætatis adultæ primitus, ad principale culmen inſperato cultu prouectus, vltra terminos poteſtatis delatæ procurrens, aſperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ ſtirpis, gentilitateque etiamnum Conſtantini nominis, efferebatur in faſtus; ſi plus valuiſſet, auſurus hoſtilia in auctorẽ ſuæ felicitatis, vt videbatur. cuius acerbitati vxor graue acceſſerat incentiuum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum; quam Annibaliano regi fratris filio antehac Conſtantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix ſæuientis adſidue, humani cruoris auida nihil mitius quam maritus: qui paulatim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocendum, per clandeſtinos verſutoſque rumigerulos, compertis leuiter addere quædam male ſuetos, falſa & placentia ſibi* diſcentes, affectati regni vel artium nefandarum calumnias inſontibus adfingebant. Eminuit autem inter humilia, ſupergreſſa iam potentia fines mediocrium delictorum, nefanda Clematii cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius ſocrus commiſceri ſibi generum flagrans, eius amore non impetrato, vt ferebatur, per palatii pſeudothyrum introducta, oblato pretioſo reginæ monili, id aſſequuta eſt vt ad Honoratum, tum comitem orientis, formula miſſa, letali odio, ſcelere nullo contactus idẽ Clematius, nec hiſcere nec loqui permiſſus, occideretur. Poſt hoc impie perpetratum, quod in aliis quoq; iã timebatur, tamquã *licentia crudelitati indulta*, per ſuſpicionum nebulas æſtimati quidam noxii damnabantur: quorũ pars necati, alii puniti bonorum multatione, actiq; laribus ſuis extorres, nullo ſibi relicto præter querelas & lacrymas, ſtipe collatitia victitabant: & ciuili iuſtoq; imperio ad voluntatem conuerſo cruentã, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec vox accuſatoris vlla, licet ſubditi, in his malorũ quærebatur aceruis, vt* ſaltẽ ſpecie tenus crimina præſcriptis legũ cõmitterentur; q, aliquoties fecere principes ſæui. ſed quidq̃d Cęſaris implacabilitati ſediſſet, id velut fas iusq; perpẽſum, cõfeſtim vrgebatur impleri.

pleri. Excogitatum eſt ſuper his, vt homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum cauendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta deſtinarentur, relaturi quæ audirent. Hi peragranter & diſſimulanter honoratorum circulis adſiſtendo, peruadendoque diuites domos egentium habitu, *quidquid noſcere poterant vel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam nuntiabant: id obſeruantes *conſpiratione concordi, vt fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius: laudes vero ſupprimerent Cæſaris, quas inuitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat vt ſiquid in penetrali ſecreto, nullo citeriore eius vitæ miniſtro præſente, paterfamilias vxori ſuſurraſſet in aurem, velut Amphiarao referente aut *Martio, quondam vatibus inclytis, poſtridie diſceret Imperator. Ideoque etiam parietes, arcanorum ſoli conſcii, timebantur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum erga hæc & ſimilia multa *ſcrutandi, ſtimulos admouente regina, quæ abrupta e mariti fortuna ſtridebat in exitium præceps: quum eum potius *lenitate fœminea ad veritatis humanitatisque viam reducere vtilia ſuadendo* deberet; vt in Gordianorũ actibus factitaſſe Maximini truculẽti illius Imperatoris retulimus coniugẽ. Nouo deniq; pernicioſoq; exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitiũ graue, quod Romæ cum vltimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: & adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco ſermone, cuius erat impendio gnarus, quid de Cæſare quisque ſentiret. & hæc cõfidenter agebat in vrbe, vbi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremo agnitus ſæpe, iamque ſi prodiſſet, conſpicuum fore ſe contemplans, non niſi *luce palam egrediens ad agenda quæ putabat ſeria, cernebatur. Et hæc quidem, medullitus multis gementibus, agebantur. Thalaſſius vero ea tempeſtate præfectus prætorio, *præſens ipſe quoq; arrogantis ingenii, conſiderans incitationem eius ad multorũ augeri diſcrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, vt aliquoties *celſæ poteſtates iras principum molliuerunt*; ſed aduerſando iurgandoque, quum parum congrueret, ad rabiẽ eum [potius] euibrabat, Auguſtum, actus eius exaggerando, creberrime docens, idq; (incertũ qua mente) ne lateret affectans. Quib. mox Cæſar acrius efferatus, velut contumaciæ quoddã vexillum altius erigens, ſine reſpectu ſalutis alienæ vel ſuæ, ad verrenda ſuppoſita, inſtar rapidi fluminis, irreuocabili impetu ferebatur. Nec ſane hæc pernicies ſola orientem diuerſis cladibus affligebat. Namq; & Iſauri, quibus vſitatum eſt ſæpe *palari, ſæpeq; inopinis excurſibus cuncta miſcere, ex latrociniis occultis & raris, *alente impunitate adoleſcentem in peius audaciam*, ad bella grauia proruperunt: diu quidẽ perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigentes; hac tamen indignitate perciti vehementer, vt iactabant, quod eorum quidam capti conſortes, apud Iconium Piſidiæ oppidum, in amphitheatrali ſpectaculo feris prædatricibus obiecti ſunt, præter morem. Atque, vt Tullius ait, vt *etiam feræ monitæ plerumque ad eum locum vbi aliquando paſtæ ſunt, reuertuntur*: ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari confinia. Per quæ *in latebroſis ſeſe conuallib. occultantes, quũ appeteret nox, luna etiam tum cornuta, ideoq; nondum ſolido ſplendore fulgente, nauticos obſeruabant. quos quum in ſomnum ſentirent effuſos, per ancoralia *quadrupedo gradu repentes ſeſeq; ſuſpenſis paſſibus iniectantes in ſcaphas, eisdem nihil opinantibus adſiſtebant: & incendẽte auiditate ſæuitiam, ne cedentium quidẽ vlli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas vel vtiles nullis repugnantibus auertebant: hæcq; non diu ſunt perpetrata. Cognitis enim *viatorum cæſorum funeribus, nemo deinde ad has ſtationes appulit nauem: ſed vt Scironis prærupta letalia declinantes, litoribus Cypriis contigui nauigabant, qua Iſauriæ ſcopulis ſunt controuerſa. Procedente igitur mox tempore, quum aduectitium nihil inueniretur, relicta ora maritima, in Lycaoniam adnexã Iſauriæ, ſe contulerunt: ibique denſis inter obſidentium itinera prætenturis, prouincialium & viatorum opibus paſcebantur. Excitauit hic ardor milites, per municipia plurima, quæ iisdem conterminant, diſpoſitos & caſtella: & quisque ſerpentes latius pro viribus repellere moliens, nunc globis conſertos, aliquoties & diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recuruosque ambitus montium, eos vt loca plana perſultat & mollia, miſſilibus obuios eminus laceſſens,

& vlulatu truci perterrens. Coactique aliquoties nostri pedites ad eos persequendos scandere cliuos sublimes; etiamsi lapsantibus plantis* fruteсta prensando vel dumos, ad vertices venerint summos; inter arcta tamẽ & inuia nullas acies explicare permissi, nec firmare nisu valido gressus, hoste discursatore rupium abscisa voluente superne, periculose per prona discedunt: aut ex necessitate vltima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium consternuntur. Quamobrem circumspecta cautela obseruatum est deinceps, & quum edita montium petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedunt: vbi autem in planicie potuerint reperiri, quod contingit adsidue, nec exsertare lacertos, nec crispare permissi tela, quæ * vehunt bina vel terna, pecudum ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campestrem, quum se impares nostris fore congressione stataria documentis frequentibus scirent, tramitibus deuiis petiuere Pamphyliam, diu quidem intactam, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis vndique præsidiis communitam. Raptim igitur properantes, vt motus sui rumorem celeritate nimia præuenirent, vigore corporum ac leuitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardius euadebant. Et quum superatis difficultatibus arduis, ad supercilia venissent fluuii Melanis alti & verticosi, qui pro muro tuetur accolas * circumfusos, vrgente nocte adulta temporeque, quieuere paulisper, lucem opperientes. Arbitrabantur enim, nullo impediente transgressi, inopino accursu opposita quæque vastare. Sed incassum labores pertulere grauissimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis & profundi a transitu arcebantur: & dum piscatorios quærunt * lenunculos, vel innare temere contextis ratibus parant, effusæ legiones, quæ hiemabant tunc apud Sidenistam, impetu occurrere veloci: & signis prope ripam locatis ad manus comminus conserendas, densas scutorum compages scientissime præstruebant: ausos quoque aliquos fiducia nandi vel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Vnde tentatis ad discrimen vltimum artibus multum, quum nihil impetraretur, pauore vique repellente extrusi, & quo tenderent ambigentes, venere prope oppidum Laranda. ibi victu recreati & quiete, postquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equestrium adiumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planicie porrecta conati, digressi sunt: retroque concedentes, omne iuuentutis robur relictum in sedibus acciuerunt. Et quoniam inedia graui adflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum: vbi conduntur nunc vsq; commeatus, distribui militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circumstetere igitur hoc munimentum per triduum & trinoctium: & quum neque accliuitas ipsa sine discrimine adiri letali, nec cuniculis quidquam geri posset, nec procedebat vllum obsidionale commentum, mœsti excedunt; * postremo ira subeunte maiora viribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæuiore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis viribus, ardore incohibili in excidium * vrbium matris Seleuciæ efferebantur; quam Comes tuebatur Castritius, tresque legiones bellicis sudoribus induratæ. Horum aduentum prædocti speculationibus fidis rectores militum, tessera data solenni, armatos omnes celeri eduxere procursu: & agiliter prætérito Calycadni fluminis ponte, cuius vndarum magnitudo murorum alluit turres, in speciem locauere pugnandi. Neque tamen exsiliuit quisquam, nec permissus est congredi. Formidabatur enim flagrans vesania manus, & superior numero, & ruitura sine respectu salutis in ferrum. Viso itaque exercitu procul, auditoque liticinum cantu, represso gradu parumper stetere prædones: exsertantesque minaces gladios, postea lentius incedebant. quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastisque feriens scuta, (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximo iam gestu terrebat. Sed cum in certamen alacriter consurgentem reuocauere ductores; rati intempestiuum, anceps subire certamen, quum haud longe muri distarent, quorum tutela securitas poterat in solido locari cunctorum. Hac icti persuasione, reducti intra mœnia bellatores, obseratis vndique portarum aditibus, propugnaculis insistebant & pinnis, congesta vndique saxa telaque habentes in promptu: vt si quis sese proripuisset vlterius, multitudine missilium sterneretur

tur

tur & lapidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, quod captis nauigiis, quæ frumenta vehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis adfluebant; ipſi vero ſolitarum rerum cibos iam conſumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitiales horrebant. Hæc vbi latius fama vulgaſſet, miſſæque relationes adſiduæ Gallum Cæſarem permouiſſent, quoniam magiſter equitum longius ea tempeſtate diſtinebatur, iuſſus Comes orientis Nebridius, contractis vndique militaribus copiis, ad eximendam periculo ciuitatem amplam & opportunam, ſtudio properabat ingenti. quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta: diſperſique (vt ſolent) auia montium petiere celſorum. Eo adducta re per Iſauriam, rege Perſarum bellis finitimis illigato, repellenteque a conlimitiis ſuis ferociſſimas gentes, quæ mente quadam verſabili hoſtiliter cum ſæpe inceſſunt, & in nos arma mouentem aliquoties iuuant; Nohodares quidam nomine, e numero optimatum, incurſare Meſopotamiam, quoties copia dederit, ordinatus; explorabat noſtra ſollicite; ſi reperiſſet vſquam locum, vi ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiæ tractus omnes crebro inquietari ſueti, *prætenturis & ſtationibus ſeruabātur agrariis, læuorſum flexo itinere, *Osdruenæ ſubſederat *extimas partes; nouum parumque aliquando tentatum commentum adgreſſus: quod ſi impetraſſet, fulminis modo cuncta vaſtaret. Erat autem quod agitabat, huiusmodi: Batne, municipium in Anthemuſia conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine breui ſpatio diſparatur, refertum mercatoribus opulentis: vbi annua ſollennitate, prope Septembris [menſis] initium, ad nundinas magna *promiſcuæ fortunæ conuenit multitudo, ad commercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliaque plurima vehi terra marique conſueta. Hanc regionem præſtitutis celebritati diebus inuadere parans dux ante dictus, per ſolitudines Aboræque amnis herbidas ripas, ſuorum indicio proditus, qui admiſſi flagitii metu exagitati, ad præſidia diſcurrere Romana, abſque vllo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis. Saraceni tamen, nec amici nobis vmquam, nec hoſtes optandi, vltro citroque diſcurſantes, quidquid inueniri poterat, momento temporis parui vaſtabāt, miluorum rapaci vitæ ſimiles: qui ſi prædam diſpexerint celſius, volatu rapiunt celeri; aut, ſi impetrarint, non immorantur. Super quorū moribus licet in actibus principis Marci & poſtea aliquoties meminerim retuliſſe, tamē nunc quoque pauca de iiſdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Aſſyriis ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemyarum, oēs pari ſorte ſunt bellatores, ſeminudi, coloratis ſagulis pube tenus amicti; equorum adiumento pernicium, graciliumque camelorum, per diuerſa reptantes in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quisquam aliquando ſtiuam apprehendit, vel arborem colit, aut arua ſubigendo quæritant victum: ſed errant ſemper per ſpatia longe lateque diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus: nec idem perferūt diutius cælum, aut tractus vnius ſoli illis vmquam placet: vita eſt illis ſemper in fuga, vxoresq; mercenariæ conductæ ad tēpus ex pacto: atq; vt ſit ſpecies matrimonii, dotis nomine futura coniux haſtam & tabernaculum offert marito, poſt ſtatum diem, ſi id elegerit, diſceſſura: & incredibile eſt quo ardore apud eos in venerem vterque ſoluitur ſexus. Ita autem, quoad vixerint, late palantur, vt alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberosque procul deducat, nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus vniuerſis caro ferina eſt, lactisq; abundans copia, qua ſuſtentantur; & herbæ multiplices, & ſi quæ alites capi per aucupium poſſint: & pleros que nos vidimus frumenti vſum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione pernicioſa: nunc ad textum propoſitum reuertamur. Dum hæc in oriente aguntur, Arelate hiemem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque circenſes ambitioſo editos apparatu, *ad diem ſextū idus Octobr. qui imperii eius annum triceſimum terminabat, inſolentia pondera grauius librans, ſi quid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ comitem partis, exſulari mœrore multauit. Vtque *ægrum corpus quaſſari etiam leuibus ſolet offenſis*; ita animus eius anguſtus & tener, quidquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuæ diſpendium exiſtimans factū aut cogitatū, inſontium cædibus fecit victoriam luctuoſam. Siquis enim militarium vel honoratorū, aut nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimu-

latus fouisset partes hostiles, iniecto onere catenarũ, in modũ beluæ trahebatur: & inimico vrgente vel nullo, quasi sufficiente hoc solo quod nominatus esset aut delatus aut postulatus, capite vel multatione bonorum, aut insulari solitudine, damnabatur. Accendebant eius asperitatem iactata vulgo crimina, quibus imminui amplitudo imperii dicebatur; & iracundiæ suspicionem proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio simulantium, si principis perditur vita; a cuius salute velut filo pendere statum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob hæc vel similia pœnæ addictum, oblato de more elogio reuocari iussisse; quod inexorabiles quoque principes factitarunt: & exitiale hoc vitium, quod in aliis nonnumquam intepescit, in illo ætatis progressu efferuescebat, obstinatum eius propositum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hispania, *glabro quidem sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax. is in Britanniam missus vt militares quosdam perduceret ausos conspirasse Magnentio, quum reniti non possent, his licentius supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit. & ferebatur per strages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando a veritate longe discreta. Vnde admissum est facinus impium, quod Constantii temporibus notam inusserat sempiternam. Martinus regens illas prouincias *pro præfecto, ærumnas innocentium grauiter gemens, sæpeque obsecrans vt ab omni culpa immunibus parceretur, quum nõ impetraret, minabatur se discessurum: vt saltem id metuens perquisitor maleuolus, tamdem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula prolectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, vt erat in complicandis negotiis artifex dirus, (vnde & *Catena* inditum est cognomentum) vicarium ipsum eos quibus *parserat adhuc defensantem, ad sortem periculorum communium traxit. & instabat vt eum quoque cum tribunis & aliis pluribus ad comitatum Imperatoris vinctum perduceret. quo percitus ille, exitio vrgente, abrepto ferro eumdem adoritur Paulum. & quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam districtum mucronem in proprium latus impegit: hocque deformi genere mortis excessit e vita iustissimus, remora ausus miserabiles casus leuare multorum. Quibus ita sceleste patratis, Paulus cruore perfusus, reuersus est ad principis castra, multos coopertos pene catenis adducens, in squalorem deiectos atque mœstitiam: quorum aduentu* intendebantur eculei, vncosque parabat carnifex & tormenta. & ex iis proscripti sunt plures, actique in exsilium alii; nonnullos gladii consumpsere pœnales. Nec enim quisquam facile meminit sub Constantio, vbi *susurro tenuis hæc mouebantur, quemquam absolutum. Inter hæc Orphitus præfecti potestate regebat vrbem æternam, vltra modum delatæ dignitatis sese efferens insolenter: vir quidē prudens & forensium negotiorum oppido gnarus, sed splēdore liberalium doctrinarũ minus quam nobilem decuerat, institutus: quo administrante, seditiones sunt concitatæ graues ob inopiam vini. Huius auidis vsibus vulgus intentum, ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari posse quosdam peregrinos existimo, hæc lecturos forsitan si contigerit: quamobrem, quum oratio ad ea monstranda deflexerit quæ Romæ gererentur, nihil præter seditiones narretur, & tabernas & vilitates harũ similes alias, summatim caussas *præstringam, nusquam a veritate sponte propria digressurus. Tempore quo primis auspiciis in mundanum fulgorem surgeret victura dum erunt homines Roma, vt augeretur sublimibus incrementis fœdere pacis æternæ, *Virtus conuenit atque Fortuna, plerumque dissidentes: quarũ si altera defuisset, ad perfectam non venerat summitatem. Eius populus ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur fere trecētis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingressus adultam, post multiplices bellorũ ærumnas, Alpes *transcendit & fretum: in iuuenē erectus & virum, ex omni plaga quam orbis ambit immensus, reportauit laureæ triumphos. Iamque vergens in senium, & nomine solo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ discessit. Ideo vrbs venerabilis, post superbas efferatarum gentiũ ceruices oppressas, latasq; leges, fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, velut frugi pa

rens

rens, & prudens & diues, Cæsaribus, tamquã liberis suis regenda patrimonii iura permisit & olim, licet otiosæ sint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla suffragiorum certamina, sed Pompiliani redierit securitas temporis: per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, vt domina suspicitur & regina, & vbiq; Patrum reuerenda cum auctoritate canicies, populique Romani nomen circumspectum & * verendum. Sed læditur hic cœtuum magnificus splendor leuitate paucorum incondita, vbi nati sint non reputantium, sed, tamquam indulta licentia vitiis, ad errores lapsorum & lasciuiam. Vt enim Simonides lyricus docet, *Beate perfecta ratione victuro, ante alia patriam esse conuenit gloriosam.* Ex his quidam æternitati se commendari posse per statuas æstimantes, eas ardenter adfectant; quasi plus præmii ex figmentis æreis sensibus carentibus adepturi, quam ex conscientia honeste recteque factorum; easque auro curant imbracteari: quod Acilio Glabrioni delatum est primo, quum consiliis armisq; regem superasset Antiochum. Quam autem sit pulchrum, exigua hæc spernentem & minima, ad ascensus veræ gloriæ tendere longos & arduos, vt memorat vates * Ascræus; Censorius Cato monstrauit; qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles statuam non haberet, *Malo,* inquit, *ambigere bonos quamobrem id non meruerim, quam (quod est grauius) cur impetrauerim, mussitare.* Alii summum decus in carrucis solito altioribus, & ambitioso vestium cultu ponentes, sudant sub ponderib. lacernarum, quas in colli exserta * fibulis ipsis adnectant, nimia subtegminum tenuitate peruia, filis exstantes crebris a locis omnibus, maximeque sinistra: vt longioris fimbriæ tunicæ perspicua luceant varietate liciorum, effigiatæ in species animalium multiformes. Alii nullo quærente, vultus seueritate adsimulata, patrimonia sua in immensum extollunt, cultorum (vt putant) feracium multiplicantes annuos fructus; quæ a primo ad vltimum solem se abunde iactitant possidere: ignorantes profecto maiores suos, per quos ista magnitudo Romana porrigitur, non diuitiis eluxisse, sed per bella sæuissima: nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate a gregariis militibus discrepantes, opposita cuncta superasse virtute. Hinc ex collaticia stipe Valerius humatur ille Publicola: & subsidiis amicorum mariti inops cum liberis vxor alitur Reguli: dotatur ex ærario filia Scipionis, quum nobilitas florem adultę virginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. At nunc si ad aliquem bene nummatum tumentemque loculis honestus aduena salutatum introiueris, primitus tamquam exoptatus * susciperis; & interrogatus multa, coactusq; mentiri, miraris, numquam antea visus, summatem virum tenuem te sic enixius obseruantem: vt pœniteat hæc bona tamquam præcipua non vidisse ante decennium: Romanaque affabilitate confisus, quum eadem postridie feceris vt incognitus * heres & repentinus, hortatore illo, hesterna die mirando, qui sis vel vnde venias diutius ambigente. Agnitus vero tamdem, & adscitus in amicitiã, si te salutandi adsiduitate dederis triennio indiscretus, & per totidem * defueris, reuerteris ad paria perferenda: nec vbi esses interrogatus, & num e medio discesseris, ætatem omnem frustra in stipite cõteres submittendo. Quum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari, vel distributio solẽnium sportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his quibus vicissitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: &, si digesto plene consilio id placuerit geri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem tesserariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim eruditos & sobrios, vt infaustos & inutiles, vitant quoque: [eo] accedente quod & nomenclatores adsueti hæc & talia venditare mercede accepta, * cœnis quosdã & prandiis inserunt subditicios, ignobiles, & obscuros. Mensarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc transiturus quod quidam per ampla spatia vrbis subuersasque silices, sine periculi metu properanter equos velut publicos signatis (quod dicitur) calceis agitant, familiarium agmina tamquam prædatorios globos post terga trahentes, ne Sannione quidem (vt ait comicus) domi relicto. quo comitatu matronæ complures, opertis capitibus & * basternis, per latera ciuitatis cuncta discurrunt; vtque prœliorum periti rectores, primo cateruas densas opponunt & fortes, deinde leues armaturas, post iaculatores, vltimasque subsidiales acies, si fors adegerit, in-

uaſuras.ita præpoſitis vrbanæ familiæ ſuſpenſæ digerentibus ſollicite,quos inſignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut teſſera data caſtrenſi, iuxta vehiculi frontẽ omne textrinum incedit. huic atratum coquinæ adiungitur miniſterium; deinde totum promiſcue ſeruitium, cum* otioſis plebeiis de vicinitate coniunctis. poſtrema multitudo ſpadonum, a ſenibus in pueros deſinens, * coloris obluridi, diſtortaque liniamentorum compage deformis: vt, quaqua inceſſerit quiſquam, cernens mutilorum hominũ agmina, deteſtetur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares caſtrauit omnium prima, velut vim iniectans naturæ, eamdemq; inſtituto curſu retorquens; quæ inter ipſa oriundi crepundia, per primigenios ſeminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandæ poſteritatis oſtendit. Quod quũ ita ſit, paucæ domus ſtudiorum ſeriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignauiæ torrẽtes exundant, * perflabili ſono vocali tinnitu fidium reſultantes. Denique pro philoſopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis, organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiæque & hiſtrionici geſtus inſtrumenta non leuia. Poſtremo ad id indignitatis eſt ventum, vt quum peregrini, ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam, pellerentur ab vrbe præcipites, ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione vlla extruſis, tenerentur mimarum aſſeclæ veri, quiue id ſimularunt ad tempus: & tria milia ſaltatricum, ne interpellata quidem, cum choris totidemque remanerent magiſtris. Et licet, quocumque oculos flexeris, fœminas adfatim multas ſpectare cirratas, quibus, ſi nupſiſſent, per ætatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum; * aduſque tædium pedibus pauimenta * terentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera ſimulacra quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quod quum eſſet aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos aduenas plerique nobilium (vt * Homerici baccarum ſuauitate lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc vero inanes flatus quorumdam, vile eſſe quidquid extra vrbis pomœrium naſcitur æſtimant; præter orbos & cælibes. nec credi poteſt qua obſequiorum diuerſitate coluntur homines ſine liberis Romæ. Et quoniam apud eos, vt in capite mundi, morborum acerbitates celſius dominantur, ad quos vel ſedandos omnis profeſſio medendi torpeſcit, excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, ne quis amicum perferentem ſimilia videat. additumque eſt cautionibus paucis, remedium aliud ſatis validum: vt famulos percontatum miſſos, quemadmodum valeant noti hac ægritudine colligati, non ante recipiant domum quam lauacro purgauerint corpus. Ita etiam alienis oculis viſa metuitur labes. Sed tamen hæc quum ita tutius obſeruentur, quidam vigore artuum imminuto rogati ad nuptias, vbi aurũ dexteris manib. cauatis offertur, impigre vel vſq; Spoletiũ pergunt. Hæc nobiliũ inſtituta. Ex turba vero imæ ſortis & paupertinæ, in tabernis aliqui pernoctãt vinariis: nonnulli velabris vmbraculorum theatralium latent; quæ Campanam imitatus laſciuiam, Catulus in ædilitate ſua ſuſpendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu cõcrepantes: aut (quod eſt ſtudiorum omnium maximum) ab ortu ad veſperam ſole fatiſcunt vel pluuiis, præmia aurigarũ equorumq; præcipua, vel delicta, ſcrutantes. Et eſt admodum mirum videre plebẽ innumeram mentibus ardore quodã infuſo, cum dimicationũ curuliũ euentu pendentẽ. Hæc ſimiliaq;, memorabile nihil vel ſeriũ agi Romæ permittunt. Ergo redeũdum ad textum. Latius iam diſſimulata licẽtia oneroſus bonis omnibus Cæſar, nullum poſt hæc adhibẽs modũ, orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec vrbium primatibus, nec plebeiis. Deniq; Antiochiæ ordinis verendi duces ſub vno elogio iuſſit occidi; ideo efferatus, quod ei celebrari vilitatẽ intempeſtiuam vrgẽti, quum impenderet inopia, grauius rationabili reſponderunt. & periſſent ad vnũ, ni Comes orientis tunc Honoratus fixa conſtantia reſtitiſſet. Erat aũt * diritatis eius hoc quoq; indicium, nec obſcurum nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, & in circo ſex vel ſeptẽ aliquoties * vetitis certaminibus pugilum viciſſim ſe concidentiũ, perfuſorumq; ſanguine ſpecie, vt lucratus ingentia, lætabatur. Accẽdebat ſuper his incitatũ propoſitũ ad nocendum aliqua mulier vilis; quæ ad palatium

latium vt poposcerat intromissa, insidias * ei latenter obtēdi prodiderat ab militibus obscurissimis: quam Constantina exsultans, vt in tuto iam locata mariti salute, muneratam vehiculoque impositam, per regiæ ianuas emisit in publicum; vt iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria vel maiora. Post hæc Gallus Hierapolim profecturus est, vt expeditioni specie tenus adesset, Antiochensi plebi suppliciter obsecranti vt inediæ dispelleret metum, quæ per multas difficilesque caussas affore iam sperabatur, non (*vt mos est principibus quorum diffusa potestas localibus subinde medetur ærumnis*) disponi quidquam statuit, vel ex prouincijs alimenta transferri conterminis; sed * consularem Syriæ Theophilum prope adstantem, vltima metuenti multitudini dedit, adsidue replicando, quod inuito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt hęc vulgi sordidioris audaciam. Et quum ingrauesceret penuria commeatuum, fames & furor, impulsu Eubuli cuiusdam inter suos clari, domum ambitiosam ignibus subditis inflammauit: rectoremque, vt sibi iudicio imperiali addictum, calcibus incessens & pugnis conculcans, semineccm laniatu miserando discerpsit. Post cuius lacrymosum interitum *in vnius exitio quisque imaginem periculi sui considerans*, documento recenti similia formidabat. Eodem tēpore Serenianus * ex duce, cuius ignauia populatam in Phœnice Celen ante retulimus, pulsatæ maiestatis imperii reus iure postulatus a lege, incertum qua potuit suffragatione absolui, aperte conuictus, familiarem suum cum pileo quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum misisse fatidicum, quæritatũ expresse an ei firmũ portēderetur imperium vt cupiebat. & iunctũ duplexq; iisdē diebus acciderat malũ, quod & Theophilũ insontē atrox intercepit casus, & Serenianus dignus exsecratione cunctorum, innoxius modo non reclamante publico vigore discessit. Hæc subinde Constantius audiens, & quædã referente Thalassio doctus, * quem mouisse iã cōpererat lege cōmuni, scribens ad Cæsarē blandius, adiumenta paulatim illi subtraxit, sollicitari se simulans, ne quod *militare otiũ fere tumultuosum* in eius perniciē conspiraret; solisq; scholis iussit esse contētum Palatinis, & protectorũ cum scutariis & gentilibus: & mandabat Domitiano ex Comite largitionũ * præfecto, vt quũ in Syriam venerit, Gallũ, quem crebro acceperat ad Italiã properare, blande hortaretur & verecunde. Qui quũ venisset ob hæc festinatis itineribus Antiochiam, præstrictis palatii ianuis, cōtempto Cæsare, quem videri decuerat, ad prætorium cum pompa solenni perrexit: morbosque diu caussatus, nec regiam introiit, nec processit in publicum: sed abditus, multa in eius moliebatur exitium, addens quædam relationibus superuacua, quæ subinde dimittebat ad principem. Rogatus ad vltimum, admissusque in consistorium, ambage nulla prægressa, inconsiderate & leuiter, *Proficiscere*, inquit, *vt præceptum est Cæsar; sciens quod si cessaueris, & tuas & palatii tui auferre iubeo propediem annonas.* Hocque solo contumaciter dicto, subiratus abscessit, nec in conspectum eius postea venit sæpius accersitus. Hinc ille commotus, vt iniusta perferēs & indigna, præfecti custodiam protectoribus mandauerat fidis. Quo comperto, Montius tunc quæstor, * asper quidem, sed ad lenitatem propensior, consulens in cōmune, aduocatos Palatinarum primo scholarũ alloquutus est mollius, dicens nec decere hæc fieri, nec prodesse: addensque voces obiurgatorio sono, quod si id placeret, post statuas Constantini deiectas, super adimenda vita præfecto conueniet securius cogitari. His cognitis, Gallus vt serpens appetitus telo vel saxo, iamque spes extremas opperiens, & succurrens saluti suæ, quauis ratione colligi omnes iussit armatos: & quum starent attoniti, districta dentium acie stridens, *Adeste*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Montius nos tumore inusitato quodam & nouo, vt rebelles & Maiestati recalcitrantes augustæ, per hæc quæ strepit incusat: iratus nimirum quod contumacem præfectum, quid rerum ordo postulat ignorare dissimulantem, formidine tenus iusserim custodiri.* Nihil morati post hæc militares, auidi sæpe turbarum, adorti sunt Montium primum, qui diuertebat in proximo, leui corpore senem, atque morbosum: & hirsutis resticulis cruribus eius innexis, diuaricatum sine spiramento vllo adusque prætorium traxere præfecti. Et eodem impetu Domitianum præcipitem per scalas itidem funibus constrinxerunt: eosque coniunctos per ampla spatia ciuitatis acri raptauere discursu. iamq; artuum & membrorum diuulsa compage,

superscandentes corpora mortuorum, ad vltimam truncata deformitatem, velut exsaturati, mox abiecerunt in flumen. Incenderat autem audaces vsque ad insaniā homines ad hæc quæ nefariis egere conatibus, Luscus quidam curator vrbis subito visus: cumque eo* Sthenelaus baiulorum præcentor, ad expediendum quod orsi sunt incitans vocibus crebris; qui haud longe postea ideo viuus exustus est. Et quia Montius inter dilaniantium manus spiritum efflaturus, Epigonum & Eusebium, nec professionem nec dignitatem ostendens, aliquoties increpabat: qui sint hi, magna quærebatur industria. & ne quid intepesceret, Epigonus e Lycia philosophus ducitur, & Eusebius e Mysia* pietatis cognomento concitatus orator: quum quæstor non hos, sed tribunos fabricarū insimulasset, promittentes armorum si nouæ res agitari cœpissent. Iisdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paulo ante agens palatii Cæsaris curam, ad Mesopotamiā missus a socero, per militares numeros immodice scrutabatur an quædam altiora meditantis iam Galli secreta susceperint scripta. Qui compertis Antiochiæ gestis, per minorem Armeniam lapsus, Constantinopolin petiit: exindeque per protectores retractus, arctissime tenebatur. Quæ dum ita struuntur, indicatum est apud Tyrum indumentum regale textum occulte; incertum quo locante, vel cuius vsibus apparatum. Ideo rector prouinciæ tunc pater Apollinaris, eiusdē nominis, vt conscius ductus est: aliique congregati sunt ex diuersis ciuitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus vrgebantur. Iamque lituis* cladum concrepātibus internarum, non celate (vt antea) turbidum sæuiebat ingenium a veri consideratione detortum: & nullo impositorum vel compositorum fidem solenniter inquirente, nec* discernente a societate noxiorum insontes, velut exturbatum e iudiciis fas omne discessit: & caussarum legitima silente defensione, carnifex rapinarum sequester, & obductio capitum, & bonorum vbique multatio versabatur per orientales prouincias: quas recensere puto nunc opportunum, absque Mesopotamia, digesta quum bella Parthica dicerentur; & AEgypto, quam necessario aliud reieci ad tempus. Superatis Tauri montis verticibus, qui ad solis ortum sublimius attolluntur, Cilicia spatiis porrigitur late distentis, diues bonis omnibus terra: eiusque lateri dextro adnexa Isauria, pari sorte vberi palmite viret & frugibus multis; quam mediam nauigabile flumen Calycadnus interscindit. Et hanc quidem præter oppida multa, duæ ciuitates exornant, Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quā deduxit coloniam Claudius Cæsar: Isauria enim antehac mœniū potens, olim subuersa vt rebellatrix* internecíua, ægre vestigia claritudinis pristinæ monstrat admodū pauca: Ciliciā vero, quæ Cydno amne exsultat, Tarsus nobilitat, vrbs perspicabilis: (hanc condidisse Perseus memoratur, Iouis filius & Danaes; vel certe ex AEthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis) & Anazarbus, auctoris vocabulū referens: & [Mopsuhestia, vatis] illius domicilium Mopsi, quem a cōmilitio Argonautarum cū aureo vellere direpto reducē & errore abstractum, delatū ad Africæ litus mors repentina consumpsit: & ex eo cæspite Punico tecti manes eius heroici, dolorum varietati medentur plerumque sospitales. Hæ duæ prouinciæ bello quondam piratico cateruis mixtæ prædonum, a Seruilio proconsule missæ sub iugū, factæ sunt vectigales. Et hæ quidem regiones, velut in prominenti terrarum lingua positæ, ab orbe eo monte Amano disparantur. Orientis vero limes in longum protētus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque supercilia porrigitur Nili, læua Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagā *Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, quum post Alexandri Macedonis obitum successorio iure teneret regna Persidis; efficaciæ* impetrabilis rex, vt indicat cognomentum. Abusus enim multitudine hominum, quā tranquillis in rebus diutius rexit, ex agrestibus habitaculis vrbes construxit multis opibus firmas & viribus: quarū ad præsens pleræq; licet Græcis nominibus appellentur, quæ iisdem ad arbitrium imposita sunt conditoris, primigenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Assyria lingua institutores veteres indiderunt. Et prima post Osdroenam, quam (vt dictum est) ab hac descriptione discreuimus, Comagena nunc Euphratensis clementer adsurgit, Hierapoli, vetere Nino & Samosata ciuitatibus amplis illustris. Dein Syria per spatiosam interpatet diffusa planiciē. hāc nobilitat Antiochia, mundo cognita ciui-

ta ciuitas, cui non certauerit alia aduecticiis ita adfluere copiis & internis: & Laodicea, & Apamia, itidemque Seleucia, inde a primis auspiciis florentissimæ. Post hāc accliuis Libano monti Phœnice, regio plena gratiarum & venustatis, vrbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritateque nominum Tyrus excellit, Sidon, & Berytus; iisdemque pares, Emissa & Damascus, seculis conditæ priscis. Has autem prouincias quas Orontes ambiens amnis, imosque pedes Cassii mōtis illius celsi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompeius superato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas dicioni Romanæ coniunxit. Vltima Syriarum est Palæstina, per interualla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & ciuitates habens quasdam egregias, nullam nulli cedentem, sed sibi vicissim velut ad perpendiculum æmulas: Cæsaream, quam ad honorem Octauiani principis exædificauit Herodes; & Eleutheropolim, & Neapolim, itidemque Ascalonem, Gazam & Iuliam, æuo superiore exstructas. In his tractibus nauigerum nusquam visitur flumen, & in locis plurimis aquæ suapte natura calentes emergunt, ad vsus aptæ multiplicium medelarum. Verum has quoque regiones pari sorte Pompeius Iudæis domitis & Hierosolymis captis, in prouinciarum speciem rectori delata iurisdictione formauit. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima varietate commerciorum, castrisque oppleta validis & castellis; quæ ad repellendos gentium vicinarum excursus, sollicitudo peruigil veterū per opportunos saltus erexit & cautos. Hæc quoq; ciuitates habet inter opida quædam ingentes, Bostram & Gerasam atque Philadelphiam, murorum firmitate cautissimas. Hanc, prouinciæ imposito nomine, rectoreq; attributo, obtemperare legibus nostris Traianus compulit Imperator, incolarum tumore sæpe contuso, quum glorioso marte Mediam vrgeret & Parthos. Cyprum itidem insulam procul a continenti discretam & portuosam, inter municipia crebra vrbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo insignis. tanta autem tamque multiplici fertilitate abūdat rerum omnium eadem Cyprus, vt nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, * a fundamento ipso carinæ ad supremos vsq; carbasos, ædificet onerariam nauē, omnibusq; armamentis instructam mari cōmittat. nec piget dicere, auide magis hanc insulam populum Romanum inuasisse quā iuste. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & socio, ob ærarii nostri angustias iusso sine vlla culpa proscribi, ideoq; hausto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta est; & velut hostiles eius exuuiæ classi impositæ, in vrbem aduectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum. Inter has ruinarum varietates, a Nisibi quam tuebatur, accitus, cui nos obsequuturos iunxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrantibus turmis; bellicosus sane, milesque semper & militum ductor, sed forensibus iurgiis longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, quum accusatores quæsitoresq; * subdititios sibi consociatos ex iisdē foueis cerneret emergentes, quæ clam palamue agitabantur, occultis Constantiū litteris edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæserat plagas, vt narrabimus postea, æmulis consarcinantibus insidias graues apud Constantium, cetera medium principem; sed si quid auribus eius huiusmodi quiuis infudisset ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc caussarum titulo dissimilem sui. Proinde die funestis interrogationib. præstituto, imaginarius iudex equitum resedit magister, adhibitis aliis iam quæ essent agenda prædoctis: & adsistebant hinc inde notarii, quid quæsitum esset quidue responsum, cursim ad Cæsarem perferentes. cuius imperio trucis tum a stimulis reginæ, exsertantis aurem subinde per aulæum, nec diluere obiecta permissi, nec defensi periere complures. Primi igitur omnium statuuntur Epigonus & Eusebius, ob nominum gentilitatem oppressi. Prædiximus enim Montium sub ipso viuendi termino, his vocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, vt adminicula futuræ vltioni pollicitos. & Epigonus quidem amictu tenus philosophus, vt apparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus mortisque metu admoto, turpi confessione cogitatorum socium, quæ nulla erant, fuisse firmauit; quum nec vidisset quidquam nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius vero, obiecta fiden-

tius negans,ſuſpenſus in eodem gradu cunctatus eſt,latrocinium illud eſſe,non iudicium, clamans. Quumque pertinacius, vt legum gnarus, accuſatorem flagitaret atque ſolennia,doctus id Cæſar,libertatemque ſuperbiam ratus, tamquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euiſceratus vt cruciatib. membra deeſſent,implorans cælo iuſtitiam,toruum renidens,fundato pectore manſit immobilis,nec ſe incuſare nec quemquam alium paſſus: & tamdem nec confeſſus nec confutatus, cum abiecto conſorte pœnali eſt morte multatus. & ducebatur intrepidus temporum iniquitati inſultans,imitatus Zenonem illum veterem Stoicum, qui vt mentiretur quædam, laceratus diutius, auulſam ſedibus linguam ſuam cum cruento ſputamine in oculos interrogantis Cyprii regis impegit. Poſt hæc indumentum regale quærebatur: & miniſtris fucandæ purpuræ tortis confeſſiſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt, (vt appellant Chriſtiani) diaconus: cuius prolatæ litteræ ſcriptæ Græco ſermone ad Tyrii textrini præpoſitum: celerari ſpeciem perurgebat; quam autem, non indicabat. deniq; etiam idem vſque ad diſcrimen vitæ vexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quæſtione igitur per multiplices dilatata fortunas, quum ambigerentur quædam, nonnulla leuius actitata cõſtaret,poſt multorum clades Apollinares ambo,pater & filius,in exſilium acti,quũ ad locum Crateras nomine perueniſſent, villam ſcilicet ſuam,quæ ab Antiochia viceſimo & quarto diſiungitur lapide, vt mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur. Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus, vt leo cadaueribus paſtus, multa huiuſmodi ſcrutabatur: quæ ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum (quod euitandum eſt) excedamus. Hæc dum oriens diu perferret,cæli reſerato tepôre,Conſtantius conſulatu ſuo ſepties,& Cæſaris iterum,egreſſus Arelate Valentiam petit, in * Gundomadum & Vadomarium fratres Alemannorum reges arma moturus; quorum crebris excurſibus vaſtabantur confines limitibus terræ Gallorum.Dumque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum tranſlationẽ ex Aquitania verni imbres ſolito crebriores prohibebant,auctique torrentes,* Herculanus aduenit protector domeſticus, Hermogenis ex magiſtro equitum filius, apud Conſtantinopolim (vt ſupra retulimus) populari quõdam turbella diſcerpti: quo veriſſime referente quæ Gallus egerat,damnis ſuper præteritis mœrens, & futurorum timore ſuſpenſus,angorem animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud * Cabillona collectus, morarum impatiens ſæuiebat, hoc irritatior quod nec ſubſidia viuendi ſuppeterent, alimentis nondum ex vſu tranſlatis. Vnde Rufinus ea tempeſtate præfectus prætorio,ad diſcrimen truſus eſt vltimum.Ire enim ipſe compellebatur ad militem quem exagitabat inopia ſimul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper & ſæuum; vt ſatisfaceret,atq; monſtraret quã ob cauſſam annonæ conuectio ſit impedita.quod opera cõſulta cogitabatur aſtute,vt hoc inſidiarũ genere * Galli periret auunculus,ne eum vt præpotens acueret ad fiduciam exitioſa cœptantem. Verũ nauata eſt opera diligens. Euſebius præpoſitus cubiculi,miſſus eſt * Cabillóna aurũ ſecum perferens: quo per turbulentos ſeditionum * concitores occultius diſtributo, & tumor cõſenuit militũ, & ſalus eſt in tuto locata præfecti. Deinde cibo abunde perlato, caſtra die prædicto ſunt mota. Emenſis itaque difficultatibus multis, & niue obrutis callibus pluribus, vbi prope Rauracum ventum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alemanna, pontem ſuſpendere nauium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis vndique conuolantibus telis: & quum id impoſſibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret ambigebat. Ecce autẽ ex improuiſo index quidam regionum gnarus aduenit; & mercede accepta, vadoſum locum nocte monſtrauit, vnde ſuperari potuit flumen. & potuiſſet, aliorſum intentis hoſtibus, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura commiſſa, populares ſuos hæc per nuntios docuiſſent occultos; vt quidam exiſtimabant. Infamabat autem hæc ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem, & Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem ſcutariorum rectorem; qui tunc vt dextris ſuis geſtantes remp. colebantur. At barbari, ſuſcepto pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus forte * auſpiciis, vel congredi prohibentibus,

auctori-

auctoritate sacrorum mollito rigore, quo fidentius resistebant, optimates misere delictorum veniam petituros & pacem. Tentis igitur regis vtriusque legatis, & negotio * rectius diu pensato, quum pacem oporteret tribui, quæ iustis conditionibus petebatur, eamque ex re tum fore sententiarum via concinens adprobasset, aduocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adsistens, circumdatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disseruit modum: *Nemo quæso miretur, si post exsudatos labores itinerum longos, congestosque adfatim commeatus, fiducia vestri ductante, barbaricos pagos aduentans, velut mutato repente consilio ad placidiora diuerti. Pro suo enim loco & animo quisque vestrum reputans, id inuenit verum quod* MILES *vbique, licet membris vigentibus firmus, se solum vitamque propriam circumspicit & defendit:* IMPERATOR *vero officiorum, dum æquus omnibus alienæ custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter secunda numinis voluntate delata. Vt in breue igitur conferam, & ostendam qua ex causa omnes vos simul adesse volui, commilitones mei fidissimi, accipite æquis auribus quæ succinctius explicabo;* VERITATIS *enim sermo est simplex. Arduos vestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extremarum diffundit, excellenter accrescens, Alemannorum reges & populi formidantes, per oratores quos videtis, summissis ceruicibus concessionem præteritorũ poscunt & pacem: quam vt cunctator & cautus vtiliumque monitor, si vestra voluntas adest, tribui debere censeo; multa contemplans. Primo, vt martis ambigua declinentur: dein, vt auxiliatores pro aduersariis adsciscamus; quod pollicentur: tum autem, vt incruenti mitigemus ferociæ flatus perniciosos sæpe prouinciis: postremo, id reputantes quod non ille hostis vincitur solus qui cadit in acie, pondere armorum oppressus & virium: sed multo tutius etiam tuba tacente, sub iugo mittitur voluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices animos deesse. In summa, tamquam arbitros vos quid suadetis opperior, vt princeps tranquillus temperanter adhibere modũ allapsa felicitate decernens. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatique (mihi credite) hoc quod recte consultum est adsignabitur.* Mox vt dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promptior, laudato consilio, consensit in pacem; ea ratione maxime percita, quod norat expeditionibus crebris, fortunam eius in malis tantum ciuilibus vigilasse: quũ autem bella mouerentur externa, accidisse plerumque luctuosa. Icto post hæc fœdere gentium ritu, perfectaque solennitate, Imperator Mediolanum ad hiberna discessit. vbi curarum abiectis ponderibus aliis, tamquam nodum & odium difficillimum, Cæsarem conuellere nisu valido cogitabat: eique deliberanti cum proximis clandestinis colloquiis & nocturnis, qua vi quibusue commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri molliorib. scriptis per simulationem tractatus publici, minis abiectis, eumdem placuerat Gallum; vt auxilio destitutus, sine vllo interiret obstaculo. Huic sentẽtiæ versabilium adulatorum refragantibus globis, inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans; & Eusebius tunc prępositus cubiculi, effusior ad nocendũ: id occurrebat, Cęsare discedente Vrsicinum in oriente perniciose relinquendum, si nullus esset qui prohiberet altiora meditaturum. Iisdemq; residui regii accessere spadones; quorum ea tempestate plus habendi cupiditas vltra mortalem modum adolescebat, inter ministeria vitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminib. subserentes: qui ponderibus inuidiæ grauioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios mussitantes, decore corporum fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ scientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana * proludia exercitos, * consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem, per suppositos quosdam ad sæua facinora ideo animatum, vt eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur. Quũ hæc taliaque sollicitas eius aures euerberarent, expositas semper huiusmodi rumoribus & patentes, vario animo tumescente, consilio tamdem dato optimum factu elegit: & Vrsicinum primum ad se venire summo cum honore mandauit, ea specie vt pro rerum tunc vrgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus fran-

gerentur. Et ne quid ſuſpicaretur aduerſi venturus, vicarius eius, dum redit, Proſper miſſus eſt Comes: acceptiſque litteris, & copia rei vehiculariæ data, Mediolanum itineribus properauit magnis. Reſtabat vt Cæſar poſt hæc properaret accitus: & abſtergendæ cauſſa ſuſpicionis ſororem ſuam, eius vxorem, Conſtantius ad ſe tamdem deſideratam venire multis fictiſq; blanditiis hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens ſæpe cruentum; ſpe tamen, quod eum lenire poterat vt germanum, profecta, quum Bithyniam introiſſet, in ſtatione quæ * Cænos Gallicanos appellatur, abſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obitum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam qua ſe fultum exiſtimabat, anxia cogitatione quid moliretur hęrebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc vnum mentem ſollicitam dirigebat, quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed, (vt erat in propinquitatis perniciem inclinatior) laqueos ei latenter obtendens, ſi cepiſſet incautum, morte multaret. Eo neceſſitatis adductus, vltimaque, ni vigilaſſet, oppetiẽs, principem locum, ſi qua patuiſſet copia, affectabat: ſed perfidia proximorum, ratione bifaria deſerebatur, quod eum vt truculentum horrebant & leuem, quodque altiorem Conſtantii fortunam in diſcordiis ciuilibus formidabãt. Inter has curarum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipiebat aſſidua, monentis orantiſque vt ad ſe veniret, & mente monſtrantis obliqua, remp. nec poſſe diuidi nec debere, ſed pro viribus quemque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vaſtitatem: quibus ſubſerebat non adeo vetus exemplum, quod Diocletiano & eius collegæ, vt apparitores, Cæſares non * reſides, ſed vltro citroque diſcurrentes obtemperabant: & in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis, per ſpatium mille paſſuum fere, pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus. Aduenit poſt multos Scudilo ſcutariorum tribunus, velamento ſubagreſtis ingenii perſuaſionis opifex callidus. qui eum adulabili ſermone ſeriis admixto, ſolus omniũ proficiſci pellexit, vultu adſimulato, ſæpius replicando quod flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis; quod per imprudẽtiam geſtum eſt, remiſſurus vt mitis & clemens: participemque eum ſuæ maieſtatis adſcitum, vt futurum laborum quoque ſocium, quos Arctoæ prouinciæ diu feſſæ poſcebant. Vtque *ſolent manum iniectantibus fatis hebetari ſenſus hominum & obtundi*; his illecebris ad meliorum exſpectationem erectus, egreſſuſque Antiochia numine læuo ductante, prorſus *ire tendebat de fumo* (vt prouerbium loquitur vetus) *ad flammam:* & ingreſſus Conſtantinopolim, tamquam in rebus proſperis & ſecuris, editis equeſtribus ludis, capiti * Coracis aurigæ impoſuit coronã, vt victoris. Quo cognito, Conſtantius vltra mortalem modum exarſit: ac ne quo caſu idẽ Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia ſaluti ſuæ per itinera conaretur, remoti ſunt oẽs de induſtria milites agẽtes in ciuitatibus peruiis. Eoq; tempore Taurus quæſtor ad Armeniã miſſus, confidenter nec appellato eo nec viſo tranſiuit. Venere tamen aliqui iuſſu Imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diuerſarum, eumdẽ, ne cõmouere ſe poſſet, neue tẽtaret aliquid occulte, cuſtodituri. inter quos Leontius erat, poſtea vrbi præfectus vt quæſtor; & Lucillianus quaſi domeſticorũ comes, & ſcutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaq; longis interuallis & planis, quum Hadrianopolim introiſſet vrbẽ Hæmimontanam, * Vſcudumã antehac appellatam; feſſaſq; labore diebus duodecim recreans vires, comperit Thebæas legiones in vicinis opidis hiemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdam, eum vt remaneret promiſſis fidis hortaturos & firmis: fiducia ſui abunde per ſtationes locat confines: ſed obſeruante cura peruigili proximorum, nullam dicendi vel audiendi quæ ferebant, furari potuit facultatem. Inde aliis ſuper alias vrgentibus litteris exire, & decem vehiculis publicis, vt præceptum eſt, vſus, relicto palatio omni præter paucos tori miniſtros & menſæ, quos * adiunxerat ſeecum, ſqualore concretus, celerare gradum compellebatur, adigentibus multis; temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ eum iam deſpectũ & vilem arbitrio ſubdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabãtur eius ſenſus circũſtridentium terrore laruarũ interfectorumq; caterue, Domitiano & Montio præuiis, correptũ eũ, vt exiſtimabat in ſomnis, vncis furialib. obiectabãt. *Solutis enim corporeis nexibus, animus ſemper vigẽs motib. indefeſſis,* * *& cogitationib.*

ſubiectus

ſubiectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas phantaſias nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, qua præſtitutum erat eum vita & imperio ſpoliari, itineribus interiectis per mutationem iumentorum emenſis, venit * Petobionem opidum Noricorum: vbi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ oẽs, & Barbatio repẽte apparuit comes, qui ſub eo domeſticis præfuit, cum Apodemio agente in rebus; milites ducens quos beneficiis ſuis oppigneratos elegerat Imperator, certus nec præmiis nec miſeratione vlla poſſe flecti. Iamque non adumbratis fallaciis res agebatur: ſed qua palatium eſt extra muros, armatis omne circumſedit. Ingreſſusque obſcuro iam die, ablatis regiis indumentis, Cæſarem tunica texit & paludamento communi, eum poſt hæc nihil paſſurum, velut mandato principis, iurandi crebritate confirmans: *& ſtatim*, inquit, *exſurge.* & inopinum carpento priuato impoſitum, ad Iſtriam duxit prope opidum Polam; vbi quondam peremptum Conſtantini filium accepimus Criſpum. Et quum ibi ſeruaretur arctiſſime, terrore propinquantis exitus iam præſepultus, accurrit Euſebius cubili tunc præpoſitus, Pentadiusque notarius, & * Mellobaudes armaturarum tribunus, iuſſu Imperatoris compulſuri eum ſingillatim docere quam ob cauſſam quemque apud Antiochiam necatorum iuſſerat trucidari. Ad quæ Adraſteo pallore perfuſus, hactenus voluit loqui, quod pleroſque incitante coniuge iugulauerit Conſtantina; ignorans profecto Alexandrum Magnum vrgenti matri vt occideret quemdam inſontem, & dictitanti ſpe impetrandi poſtea quæ vellet, eum ſe per nouem menſes vtero portaſſe prægnantem, ita reſpondiſſe prudenter; *Aliam parens optima poſce mercedem: Hominis enim ſalus beneficio nullo penſatur.* Quo comperto, irreuocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ ſecuritatis in eodem poſuit abolendo. Et miſſo Sereniano, quem in crimen maieſtatis vocatum præſtigiis quibusdam abſolutum eſſe monſtrauimus; Pentadio quinetiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali ſupplicio deſtinauit: & ita colligatis manibus, in modum noxii cuiusdam latronis ceruice abſciſſa, ereptaque vultus & capitis dignitate, cadauer eſt relictum informe, paulo ante vrbibus & prouinciis formidatum. Sed *vigilauit vtrobique ſuperni numinis æquitas.* Nam & Gallum obitu oppreſſit crudeli, & non diu poſtea ambo cruciabili morte abſumpti ſunt, qui eum, licet nocentem, blandius palpantes, periuriis aduſque plagas perduxere letales: quorum Scudilo diſtillatione iecoris pulmones vomitans interiit: Barbatio, qui in eum diu falſa compoſuerat crimina, quum ex magiſterio peditum altius niti quorumdam ſuſurris incuſaretur, damnatus, exſtincti per fallacias Cæſaris manibus anima in ludibrioſo obitu parentauit. Hæc & huiusmodi quædam innumerabilia, vltrix facinorum impiorum, bonorumque præmiatrix, aliquoties operatur ADRASTIA; atque vtinam ſemper; quã vocabulo duplici etiam NEMESIN appellamus: Ius quoddam ſublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum; vel (vt definiunt alii) ſubſtantialis tutela, generali potentia partilibus præſidens fatis: quam theologi veteres fingentes Iuſtitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc vt regina cauſſarum, & arbitra rerum; hæc diſceptatrix, vrnã ſortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatumque noſtrarum exorſa interdum alio quam quo contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eademque neceſſitatis inſolubili retinaculo mortalitatis vinciens faſtus tumentes incaſſum, & incrementorum detrimentorumque momenta verſans, vt nouit; nunc erectas mentium ceruices opprimit & eneruat, nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad bene viuendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabuloſa vetuſtas aptauit, vt adeſſe velocitate volucri cunctis exiſtimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eique ſubdidit rotam; vt vniuerſitatem regere per elementa diſcurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu, ipſe quoque ſui pertæſus, exceſſit e vita, ætatis nono anno atque vigeſimo, quum quadriennio imperaſſet, natus apud Tuſcos * in Maſſa Veternenſi, patre Conſtantio, Conſtantini fratre Imperatoris; matreque Galla ſorore Ruffini & Cerealis, quos trabeæ conſulares nobilitarunt, & præfecturæ prouinciarum: forma conſpicuus bona, decente filo corporis, membrorumque recta compage; flauo capillo & molli barba, licet recens emergente

lanugine teneras per genas; ita tamen vt maturius auctoritas emineret: tantum a temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Veſpaſiani filios fuit Domitianum & Titum. Aſſumptus autem in ampliſſimum fortunæ faſtigium, verſabiles eius motus expertus eſt, qui ludunt mortalitatem; nunc euehentes quoſdam in ſidera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. cuius rei quum innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem; & Dionyſium, gentium quondam terrorem, Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramyttenum Andriſcum in *fullonia natum, ob Pſeudophilippi nomen euexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum *poſt imperium Numantinis ſumma atrocitate, Veturium & Claudium Corſis ſubſtrauit, feritati Carthaginis Regulum: iſtius iniquitate Pompeius, poſt quæſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum, ad ſpadonum libidinem in AEgypto trucidatur. & Eunus quidam ergaſtularius ſeruus, ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam ſplendido loco multi nati, eadem rerum domina conniuente, Viriati genua ſunt amplexi vel Spartaci? quot capita quæ horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatæ præficitur poteſtati; alius a ſummo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia ſi ſcire quiſquam velit quam varia ſint & adſidua, arenarum numerum idem iam deſipiens, & montium pondera ſcrutari *poterit.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSQVINTVS.

*VT CVMQVE potuimus veritatem ſcrutati, quæque videre nõ licuit per ætatem, vel perplexe interrogando verſatos in medio ſcire, narrauimus, ordine caſuum expoſito diuerſorum: reſidua quæ ſequuturus aperiet textus, pro virium captu limatius abſoluemus; nihil obtrectatores longi (vt putant) operis formidantes. Tũc enim laudanda eſt breuitas quum moras rumpens intempeſtiuas, nihil ſubtrahit cognitioni iuſtorum. Nondum apud Noricũ exuto penitus Gallo, Apodemius, quoad vixerat igneus turbarum incentor, raptos eius *calceos vehens equorũ permutatione veloci, vt nimietate cogendi quoſdã exſtingueret, præcurſorius index Mediolanum aduenit: ingreſſusq; regiam, ante pedes proiecit Conſtantii, velut ſpolia regis occiſi Parthorum. & perlato nuntio repentino, docente rem inſperatam & arduam, ad ſententiam totam facilitate completam, hi qui ſummam aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatemque Imperatoris extollebant in cælum: cuius nutu in modum gregariorum militum, licet diuerſis temporibus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunemque ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans, confeſtim a iuſtitia declinauit ita intemperanter, vt æternitatem eam aliquoties aſſereret, & ipſe dictãdo ſcribendoq; propria manu Orbis totius ſe dominũ appellaret; quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is qui ad æmulationem ciuiliũ principũ vitã formare moresq; ſuos, vt prædicabat, diligentia laborabat enixa. Namque etiamſi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante magnus ſomniabat Alexander; id reputaſſet legens vel audiens, quod (vt docent mathematici concinentes) ambitus terræ totius, quæ nobis videtur immenſa, ad magnitudinem vniuerſitatis, inſtar breuis obtinet puncti. Iamque poſt *horrendam deleti Cęſaris cladem, ſonante periculorum iudicialium turba, in crimen læſæ maieſtatis arceſſebatur Vrſicinus, adoleſcente magis magiſque contra eius ſalutem liuore omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur difficultate, quod ad ſuſcipiendas defenſiones æquas & probabiles Imperatoris

toris

toris aures occlusæ, patebant susurris insidiantium clandestinis: qui Constantii nomine pro orientis tractus omnes abolito, antedictum ducem domi forisque desiderari, vt formidolosum Persicæ genti, fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus stabat immobilis, ne se proiiceret abiectius cauens, *parum tuto loco innocentiam stare* medullitus gemens, hocque vno tristior quod amici ante hæc frequentes, ad potiores desciuerant; vt ad successores officiorum more poscente solent transire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & virum fortem propalam sæpe appellans Arbetio; ad innectendas letales insidias vitæ simplici perquam callens, & ea tempestate nimium potens. Vt enim subterraneus serpens foramen subsidens occultum, adsultu subito singulos transitores obseruans incessit: ita ille addens etiam potestati lędendi militiæ munus, nec læsus aliquando nec lacessitus, inexplebili quodam lædendi proposito conscientiam polluebat. Cogitur, paucis arcanorum præfectis consciis, latenter cum Imperatore sententiam retegere. [Id] sederat, vt nocte ventura procul a conspectu militarium raptus Vrsicinus, indemnatus occideretur, vt quondam Domitius Corbulo dicitur cæsus in colluuione illa Neroniani seculi, prouinciarum fidus defensor & cautus. Quibus ita compositis, quum ad hoc destinati prædictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est. Indeque ad Iulianum recens perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem postea principem, gemino crimine (vt iniquitas æstimabat) implicitum; quod à *Marcelli fundo in Cappadocia posito, ad Asiam demigrarat liberaliũ desiderio doctrinarum, & per Constantinopolim transeuntem viderat fratrem. Qui quum obiecta dilueret, ostenderetque neutrum sine iussu fecisse, nefando adsentatorum cœtu vrgente perisset, ni aspiratione superni numinis, Eusebia suffragante regina, ductus ad Comum opidum, Mediolano vicinum; ibique paulisper moratus, *pro colendi ingenii caussa, vt cupidine flagrauit, ad Græciam ire permissus esset. Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, quæ displiceret secundis auibus contigisse, dum punirentur ex iure, vel tamquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nonnumquam vt opulenti pulsantes præsidia potiorum, iisdemque tamquam ederæ celsis arboribus adhærentes, absolutionẽ pretiis mercarentur immensis: tenues vero, quibus exiguæ res erant ad tuendam salutem aut nullæ, damnabantur abrupte. Ideoq; & veritas mendaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falsa. Perductus est iisdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura commissa: quumque eum ausorum fuisse participem concitoremque interdum ex confesso pateret, conspiratione spadonum, iustitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo euolutus abscessit. Hæc dum Mediolani aguntur, militarium cateruæ ab oriente perductæ sunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus, spiritũ trahentes exiguum, viuendique moras per ærumnas detestati multiplices. Arcessebantur enim ministri fuisse Galli ferocientis; perque eos Domitianus discerptus credebatur, & Montius & alii post eos acti in exitium præceps. ad quos *audiendos Arbora missus est, & Eusebius cubiculi tunc præpositus; ambo incõsideratæ iactantiæ, iniusti pariter & cruenti: qui nulla perspicacitate, sine innocentium sontiumque differentia, alios verberibus vel tormentis afflictos exsulari pœna damnarunt; quosdam ad infimam trusere militiam, residuos capitalibus addixere suppliciis. Impletisque funerum bustis, reuersi velut ouantes gesta retulerunt ad principem, erga hęc & similia palam obstinatum & grauem. Vehementius hinc & deinde Constantius, quasi præscriptum fatorum ordinem conuulsurus, recluso pectore patebat insidiantibus multis. vnde rumorum aucupes subito exstitere complures, honorum vertices ipsos ferinis morsibus adpetentes: posteaque pauperes & diuites indiscrete, non, vt *Cibyratæ illi Verrini, tribunal vnius legati lambentes, sed reipubl. membra totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic, origine Persa; ille, natus in Dacia: notarius *hic, ille minister triclinii rationalis. Et Paulo quidem (vt relatum est supra) *Catena* inditum est cognomentum, eo quod in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, tetra venena serens, varieque disperdens, vt in colluctationibus calce tenere quidam solent

artifices palæſtritæ. Mercurius ſoleniorum appellatus comes, quod vt clam mordax canis interno vitio ſummiſſus, agitans caudam, epulis cœtibusque ſe crebris inſerēs, ſi per quietem quiſquam, vbi fuſius natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis Imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tamquam inexplicabili obnoxius culpæ, graui mole criminis pulſabatur. Hæc augente vulgatius fama, tantum aberat vt proderet quiſquam viſa nocturna, vt ægre homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterentur externis: mœrebantque docti quidam quod apud Atlanteos nati non eſſent, vbi memorantur ſomnia non videri: quod vnde eueniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus. Inter has quæſtionum ſuppliciorumque ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericul... ex verborum inanitate progreſſa. In prouincia Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes, licenter imperium præſens vt moleſtiſſimum incuſabant: e quibus alii optatam permutationem temporum aduentare veluti e præſagiis affirmabant: nonnulli maiorum auguria ſibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius magnis in rebus mente præcipiti ſtolidus, rem vt ſeriam detulerat ad Rufinum apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, vltimorum ſemper auidum hominem, & coalita prauitate famoſum. qui cōfeſtim, quaſi pinnis* alatus, ad comitatum principis aduolauit: eumque, ad ſuſpiciones huiuſmodi mollem & penetrabilem, ita acriter inflammauit, vt ſine deliberatione vlla Africanus, & omnes letalis menſæ participes, iuberentur ſublimes tolli. Quo facto delator funeſtus, vetita ex more humano validius cupiens, bienno id quod agebat, vt poſtularat, continuare præceptus eſt. Miſſus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domeſticus cum collega, onuſtos omnes catenis, vt mandatum eſt, perducebat. Sed vbi ventum eſt Aquileiam, Marinus ex campiductore eo tempore vacans, auctor pernicioſi ſermonis, & alioquin natura feruentis, in taberna relictus, dum parantur itineri neceſſaria, lateri cultrum caſu repertum impegit; ſtatimque extractis vitalibus interiit. Reſidui ducti Mediolanū, excruciatique tormentis, & confeſſi vi quæſtionis, inter epulas petulanter ſe quædam loquutos, iuſſi ſunt retineri pœnalibus clauſtris ſub abſolutionis aliqua ſpe, licet incerta. Protectores vero, pronuntiati vertere ſolum exſilio, vt Marino iiſdem conſciis mori permiſſo, veniam Arbetione meruere precante. Re hoc modo finita, paulo poſt & Lentienſibus Alemannicis pagis indictum eſt bellum, collimitia ſæpe Romana latius irrumpentibus. Ad quem procinctum Imperator egreſſus, in Rhætias campoſque venit *Caninos: & digeſtis diu conſiliis, id viſum eſt honeſtum & vtile omnibus, vt eo cum militis parte Arbetio magiſter equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus barbaris *congreſſuris: cuius loci figuram breuiter, quantum ratio patitur, deſignabo. Inter montiū celſorum anfractus impulſu immani Rhenus diſcurrens extenditur per Lepontios, perque deciduas cataractas inclinatione pernici funditur vt Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copiis aquarum propriis irruenti curſu ſimplici. iamque adiutus niuibus liquatis ac ſolutis, altaque diuortia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & vaſtum, quem Brigantiam accola *Rhætus appellat, perque quadringenta & ſexaginta ſtadia longum, parique pene ſpatio late diffuſum, horrore ſiluarum ſqualentium inacceſſum, (niſi qua vetus illa Romana virtus & ſobria iter compoſuit *latum) barbaris & natura locorum & cæli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo verticibus amnis irrumpens, & vndarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento: & tamquam elementum perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus abſoluitur integris; nec contagia deinde vlla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. quodque eſt impendio mirum, nec ſtagnum aquarum rapido tranſcurſu mouetur, nec limoſa ſubluuie tardatur properans flumen, & confuſum miſceri non poteſt corpus: quod ni ita agi ipſe doceret aſpectus, nulla vi credebatur poſſe diſcerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethuſæ captus, ſcindens Ionium mare, vt fabulæ ferunt, aduſque amatæ confinia progreditur.

greditur. Arbetio, qui aduentus barbarorum nuntiarent non exſpectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum, in occultas delatus inſidias, veluti Immobilis malo repentino perculſus eſt. Interea viſi e latebris hoſtes exſiliunt, & ſine aliqua intermiſſione, quidquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant. Nec enim reſiſtere noſtrorum quiſquam potuit, nec aliud vitæ ſubſidiũ, niſi diſceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus declinandis intenti, incompoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculoque præſidio tenebroſæ noctis extracti, reuoluta iam luce redintegratis viribus, agmini quiſque proprio ſeſe conſociauit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorum, & tribuni deſiderati ſunt decem. ob quæ Alemanni ſublatis animis, ferocius incidentes quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus diſcurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſſique repente ſcutarii, quum obiectu turmarum hoſtiliũ repercuſſi ſteti ſſent, omnes ſuos conſpirantibus animis ciebant ad pugnam. Verum quum pleroſque recentis ærumnæ documenta terrerent, & in tuto fore reliqua credens hęreret Arbetio, tres ſimul exſiluere tribuni; Arintheus, agens vicem armaturarum rectoris; * & Seniauchus, qui equeſtrem turmam comitum tuebatur; & Bappo, ducens promotos, cum commiſſis ſibi a principe. Vrgebat cauſſa communis, vel ut propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo accolarum fluminis: hoſtibuſque ſuperfuſi, non iuſto prœlio, ſed diſcurſionibus prædatoriis, vniuerſos in fugam coegere fœdiſſimam. qui diſperſi laxatis ordinibus, dumque elabi properant, impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum haſtarumque denſis ictibus truncabantur. multique cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorſis videbantur innixi. quo viſo omnes e caſtris effuſi, qui prodire in prœlium cum ſociis ambigebant, cauendi immemores, proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti; calcantes cadauerum ſtrues, perfuſi ſanie peremptorum. Hocque exitu prœlio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ouans reuertit & lætus. Exoritur iam hinc rebus afflictis, haud diſpari prouinciarum malo, calamitatum turbo nouarum, deſtructurus omnia ſimul, ni fortuna moderatrix humanorum caſuum, motum euentu celeri conſummaſſet impendio formidatum. Quum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas rapinaſque & incendia, barbaris licenter graſſantibus, nullo iuuante perferrent, Siluanus pedeſtris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primum * ipſis ſuperuenit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, vt abſenti æmulo, quem quietum ſupereſſe adhuc grauabatur, periculoſæ molis onus impingeret. * Actuarius ſarcinalium principis iumentorum, commẽdaticias ab eo petierat ad amicos; vt quaſi familiaris eiuſdem eſſet notiſſimus. Hoc impetrato, quum ille nihil ſuſpicans ſimpliciter præſtitiſſet, ſeruabat epiſtolas, vt perniciosũm aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex republ. * diſcurſante barbaroſque propellẽte, iam ſibi diffidentes & trepidantes; idem Dynamius inquietius agens, vt verſutus & in fallendo exercitatus, fraudem cõminiſcitur impiam, ſubornatore & conſcio (vt iactauere rumores incerti) Lampadio præfecto, & Euſebio ex comite rei priuatæ, cui cognomentum erat inditum Mattiocopæ, atque AEdeſio ex magiſtro memoriæ; quos ad conſulatum, vt amicos iunctiſſimos, idem curarat ſubrogari præfectus: & peniculo ſerie litterarum abſterſa, ſola incolumi relicta * ſubſcriptione, alter multum a vero illo diſſonans ſuperſcribitur textus: velut Siluano rogante verbis obliquis, hortanteque amicos agentes intra palatium, vel priuatos, inter quos & Tuſcus erat Albinus, aliique plures, vt ſe altiora cœptantem, & propediem ſolium principis aditurum, iuuarent. Hunc faſcem ad arbitrium figmenti cõmiſit, vitã pulſaturus inſontis. Dynamius præfectus eſt, vt hæc pro Imperatore ſcrutaretur. Hæc & ſimilia quum aſtu texeret; conſiſtoriũ ſolus ingreſſus intimũ; captato tẽpore vincire ſperans peruigilẽ ſalutis imperatoriæ cuſtodẽ. Lectaq; in conſiſtorio aſtu callido conſarcinata materia, tribuni iuſſi ſunt cuſtodiri, & de prouinciis duci priuati, quorũ epiſtolę nomina deſignabãt. Cõfeſtimq; iniquitate rei percitus Malarichus gentiliũ rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circũueniri homines dicatos imperio p factiones & dolos minime debere proclamãs, petebat.

que vt ipse, relictis obsidum loco necessitudinibus suis, * Mallobaude armaturarum tribuno spondente quod remearet velocius, iuberetur ire ducturus Siluanum, aggredi nihil tale conatum quale insidiatores acerrimi concitarunt: vel contra, se patria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se proculdubio scire, quod si quis mitteretur externus, suopte ingenio Siluanus, etiam nulla re perterrente timidior, composita forte turbaret. Et quamqnam vtilia moneret & necessaria, ventis tamen loquebatur incassum. Namque Arbetione auctore, Apodemius ad eum vocandum cum litteris mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui * incidens principi in Galliis, diffidens a mandatis conuentis quæ proficiscenti sunt data, nec viso Siluano, nec oblatis scriptis vt veniret admonito, remansit: adscitoq; rationali quasi proscripti iamq; necandi magistri peditum, clientes & seruos hostili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Siluani speratur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius vt argumento validiore impie structorum assereret fidem, compositas litteras, his concinentes quas obtulerat principi per præfectum, ad tribunum miserat fabricæ Cremonensis nomine Siluani & Malarichi, a quibus, vt arcanorum conscius, monebatur parare propere cuncta. Qui quũ hæc legisset, herens & ambigens diu quidnã id esset, (nec enim meminerat secum aliquando super negotio vllo interiore, hos quorũ litteras acceperat, colloquutos) epistolas ipsas per baiulum qui portarat, iũcto milite ad Malarichum misit, obsecrans vt doceret aperte quæ vellet, nõ ita perplexe: nec enim intellexisse firmabat, vt subagrestem & simplicẽ, quid significatum esset obscurius. Hæc Malarichus subito nactus, etiam tunc squalens & mœstus, suamque & popularis Siluani vicem grauiter ingemiscens, adhibitis Francis, quorũ ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur tumultuabaturque, * factis insidiis, retectaque iam fallacia, per quã ex confesso salus eorũ appetebatur. Hisq; cognitis statuit Imperator, dispicientibus * consistorianis & militaribus vniuersis in negotiũ * præterinquiri. Quumq; iudices fastidissent, Florentius Nigriani filius, agens tunc pro magistro officiorum, contemplans diligentius scripta, apicumque pristinorum reliquias quasdã reperiens, animaduertit, tum factum ex priore textu * interpolato longe alium quam dictarat Siluanus ex libidine consarcinatæ falsitatis adscriptum. Proinde fallaciarũ nube discussa, Imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, præfectum statui sub quæstione pręcipit: sed absolutus est enixa cõspiratione multorũ: suspensus autẽ Eusebius ex comite priuatarũ, se conscio hæc dixerat concitata. AEdesius enim, * nescisse quid actum sit pertinaci infitiatione contẽdens, abiit innoxius. & ita finito negotio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius vero, vt præclaris artibus illustratus, cum correctoris * dignitate abiit: nec non corrigere iussus est Tuscus reliquam principis creduli militiam. Agens inter hæc apud Agrippinam Siluanus assiduisque suorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum versabilis principis in dicta caussa; timens ne absens & indemnatus peragretur reus, in difficultate positus maxima, barbaricæ se fidei committere cogitabat. Sed * Laniogaiso vetante, tunc tribuno, quem, dum militaret candidatus, solum adfuisse morituro Constanti supra scripsimus, docenteque, Francos, vnde oriebatur, interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præsentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: & sensim cum * principiorum verticibus * secretius colloquutus, iisdẽq; magnitudine promissæ mercedis * annisis, cultu purpureo, draconum & vexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dumque hæc aguntur in Galliis, ad occasum inclinato iam die, perfertur Mediolanum insperabilis nuntius, aperte Siluanum demonstrans, dum ex * magistro peditum altius nititur, sollicitato exercitu ad augustum culmen euectum. Hac mole casus inopini Constantio icto, quasi fulmine fati, primates * consilio secunda vigilia conuocato properarunt omnes in regiam. Quumque nulli ad eligendum quid agi deberet, mens suppetere posset aut lingua, summissis verbis * fit Vrsicini mentio, vt consiliis rei bellicæ præstantissimi, frustraque graui iniuria lacessiti: & per admissionum magistrum, qui mos est honoratior, accito eodem, ingresso

consisto-

consistorium * offertur purpura: atque ita ante principis pedes supplicem statuerunt, externorum regum ritu: quum semper antea ad similitudinem iudicum salutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cum * insectatione maleuola, orientis vorago, inuadendæque summæ rei per filios affectator compellabatur, tunc dux prudētissimus, & Constantini Magni fuerat commilito, solusque ad exstinguendum probis quidem, sed insidiosis rationib. petebatur. Diligens enim opera nauabatur Siluanum exstingui, vt fortissimum perduellem: aut, si secus accidisset, Vrsicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Igitur quum de profectione celeranda disponeretur, propulsationem obiectorum criminum eumdem ducem parantem prægressus oratione leni prohibet Imperator; non id esse memorās tempus vt controuersa defensio caussæ susciperetur; quum vicissim restitui in pristinam concordiam partes necessitas subigeret vrgentium rerum, antequam cresceret, mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potissimum tractabatur quo commento Siluanus gesta etiam tum Imperatorem ignorare existimaret: probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis scriptis, vt accepto Vrsicino successore, cum potestate rediret intacta. Post hæc ita digesta protinus iubetur exire tribunus: * & protectores domesticos decem, vt postularat, ad iuuandas necessitates publicas secum duxit: inter quos ego quoque eram cum * Veriniano collega; residui omnes propinqui & familiares. Iamque eum egressum solum, de se metu quisque per longa spatia deducebat. Et quamquam vt bestiarii obiiceremur intractabilibus feris: perpendentes tamen hoc bonum habere tristia præcedentia, quod in locis suis secunda substituunt, mirabamur illam sententiam Tullianam, ex * æternis veritatis ipsius adytis promulgatam, quæ est talis; *Et quamquam optatissimum est perpetuo fortunam quam florentissimam permanere: illa tamē * qualitas vitæ non tantum habet sensum, quantū quum ex sæuis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna reuocatur.* Festinamus itaq; itineribus magnis; vt ambitiosus magister armorum ante allapsum per Italicos de tyrannide vllum rumorem, in suspectis finibus appareret. Verum cursim nos properantes erratica quædam anteuolans prodiderat fama: & Agrippinam ingressi, inuenimus cuncta nostris conatibus altiora. Namque conuena vndique multitudine trepide cœpta fundante, coactisque copiis multis, pro statu rei præsentis id aptius videbatur, vt ad imperatoris nouelli, per ludibriosa auspicia virium accessus firmantis, sensum ac voluntatem dux flebilis verteretur; quo variis assentandi figmentis in mollius vrgente securitate, nihil metuens hostile deciperetur. Cuius rei finis arduus videbatur. Erat enim cautius obseruandum vt appetitus opportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam nec deserentes: qui si eluxissent intempestiue, constabat nos omnes sub elogio vno morte multandos. Susceptus tamen idem dux leniter; adactusque, inclinante negotio ipso ceruices, adorare solenniter anhelantem celsius purpuram, * specialius colebatur: & intimus facilitate aditus honoreque mensæ regalis adeo antepositus aliis, vt iam secretius de rerum summa consultaretur. AEgre ferebat Siluanus, ad consulatū potestatesque sublimes elatis indignis, se & Vrsicinum solos post exsudatos magnos pro rep. labores & crebros, ita fuisse despectos, vt ipse quidem per quæstiones familiariū sub * disceptatione ignobili crudeliter agitatus, commisisse in maiestatem arcesseretur: alter vero ab oriente raptus, odiis inimicorum * addiceretur: & hoc assidue clā querebatur & palā. Terrebant nos tamē, quum dicerentur hæc & similia, circumfrementia vndiq; murmura caussantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æstu mentis ancipiti, ad effectum tendens consilium occulta scrutabamur indagine: sederatq; tādem, mutatis præ timore sæpe sententiis, vt quæsitis magna industria cautis ministris, obstricto religionum cōsecratione colloquio, Braccati sollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, & vbertate mercedis ad momentum omne versabiles. Firmato itaque negotio, per sequestres quosdā gregarios, obscuritate ipsa ad id patrandū idoneos, præmiorū exspectatione accensos, solis ortu iam rutilo, subitus armatorū globus erumpit: atq; (vt solet in dubiis rebus) audētior cæsis custodib. regia penetrata, Siluanum extractū ædicula, quo exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Christiani tendentē,

densis gladiorum ictibus trucidant. Ita dux* haud exsilium meritorum, hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorũ irretitus est absens; vt tueri possit salutem, ad præsidia progressus extrema. Licet enim ob tempestiuam illam cum armaturis proditionem ante* Mursense prœlium, obligatum gratia retineret Constantium; vt dubium tamen & mutabilem verebatur: licet patris quoque *Bonitii prætenderet fortia facta, Franci quidem, sed pro Constantini partibus in bello ciuili acriter contra Licinianos sæpe versati. Euenerat autem, antequam huiusmodi aliquid agitaretur in Galliis, vt Romæ in circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an præsagio, *Siluanus deuictus est*, magnis vocibus exclamaret. Igitur Siluano Agrippinæ (vt relatum est) interfecto, inæstimabili gaudio re cognita, princeps insolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis suæ prosperis cursibus adsignabat: eo more quo semper oderat fortiter facientes, vt quondam Domitianus; superare tamen quacumque arte contraria cupiebat. Tantumque abfuit laudare industrie gesta, vt etiam quædam scriberet de Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. Idque scrutari iusserat arctius, interrogato Remigio etiam tum rationario apparitionis armorum magistri: cui multo postea Valentiniani temporibus laqueus vitam in caussa Tripolitanæ legationis rupit. Post quæ ita completa, Constantius, vt iam cælo contiguus, casibusque imperaturus humanis, magniloquẽtia fastuque sufflabatur adulatorum: quos augebat ipse, spernendo proiiciendoque id genus parum callentes: vt Crœsum. legimus ideo regno suo Solonem expulisse præcipitem, quia blandiri nesciebat; & Dionysium intentasse poetæ Philoxeno mortem, quũ eum recitantem proprios versus absurdos & inconcinnos laudantibus cunctis, solus audiret immobilis: quæ res perniciosa vitiorum est altrix. *Ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsæ, quum interdum & vituperationi secus gestorum patet locus.* Iamque post securitatem quæstiones agitabantur de more; ex vinculis catenisque plures vt noxii plectebantur. Exsurgebat enim efferuẽs lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes suas licentius exercendas: & inquirentibus in negotium consistorianis atque militaribus, vt præceptum est, Proculus admouetur eculeo, Siluani domesticus, homo gracilis & morbosus; metuentibus cunctis ne vi nimia tormentorum leui corpore fatigato, reos atrocium criminum promiscue citari faceret multos. verum contra quam speratum est contigit. Memor enim somnii quo vetitus erat per quietem (vt ipse firmauit) pulsare * quemquam insontem, vsque ad confinia mortis vexatus, nec nominauit nec prodidit aliquem: sed adserebat factũ Siluani constanter; id eum cogitasse quod iniit, non cupiditate sed necessitate compulsum, argumento euidenti demonstrans. Caussam enim probabilem ponebat in medio, multorum testimoniis claram, quod die quinto antequam infulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constantii nomine adloquutus est, fortis esset & fidus. Vnde apparebat, quod si præsumere fortunæ superioris insignia conaretur, auri tam graue pondus * expenderet vt suum. Post hunc damnatorum sorte Pœmenius raptus ad supplicium interiit: qui (vt supra retulimus) quum * Treuiri ciuitatem Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum Asclepiodotus & Lutto & Maudio Comites interempti sunt, aliique plures. Hæc & similia perplexe temporis obstinatione scrutante, dum has exitiorum communium clades suscitat turbo feralis, vrbem æternam Leontius regens, multa spectati iudicis documenta præbebat; in audiendo celer, in disceptando iustissimus, natura beneuolus; licet auctoritatis caussa seruandæ, acer quibusdam videbatur; & inclinatior ad amandum. Prima igitur ars seditionis in eum concitandæ vilissima fuit & leuis. Philoromum enim aurigam rapi præceptum, sequuta plebs omnis, velut defensura proprium pignus, terribili impetu præfectum incessebat vt timidum: sed ille stabilis & erectus, immissis apparitoribus correptos aliquot vexatosque tormentis, nec strepente vllo nec obsistente, insulari pœna multauit. Diebusque paucis sequutis, quum itidem plebs excita calore quo consueuit, vini caussando inopiam, ad *Septizonium conuenisset, celebrem locum, vbi operis ambitiosi Nympheum Marcus condidit Imperator, illuc de industria pergens præfectus, ab omni toga apparitioneque rogabatur enixius, ne in multitudinem se arrogantem immitteret, &

minacem

minacem ex commotione priſtina ſæuientem: difficiliſque ad pauorem recti tetendit; adeo vt eum obſequentium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem abruptum. Inſidens itaque vehiculo cum ſpecioſa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantum vndique cunctorum, veluti ſerpentium, vultus: perpeſſuſque multa dici probroſa, agnitum quemdam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilique capilli, interrogauit an ipſe eſſet Petrus Valuomeres (vt audierat) cognomento: eumque, quum eſſe ſono reſpondiſſet obiurgatorio, vt ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuſpendi præcepit. Quo viſo ſublimi, tribuliumque adiumentum nequidquam implorante, vulgus omne paulo ante confertum, per varia vrbis membra diffuſum ita euanuit, vt turbarum acerrimus concitor, tamquam in iudiciali ſecreto exaratis lateribus, ad Picenum eiiceretur: vbi poſtea auſus eripere virginis non obſcuræ pudorem, Patruini conſulari ſententia ſupplicio ob id capitali addictus. Hoc adminiſtrante Leontio, * Liberius Chriſtianæ legis antiſtes a Conſtantio ad comitatum mitti præceptus eſt, tamquam Imperatoris iuſſis & plurimorum ſui conſortium decretis obſiſtens in re quam breui textu percurram. Athanaſium epiſcopum, eo tempore apud Alexandriam vltra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, vt prodidere rumores adſidui, cœtus in vnum * quæſitus eiuſdem loci multorum (ſynodus, vt appellant) remouit a ſacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quæue augurales portenderent alites, ſcientiſſime callens, aliquoties prædixiſſe futura. Super his intendebantur ei alia quoque a propoſito legis abhorrentia cui præſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abiicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens ceteris, iubente principe Liberius monitus, perſeueranter renitebatur; *nec viſum hominem nec auditum damnare nefas vltimum* ſæpe exclamans; aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum; tamen auctoritate qua potiuntur æternæ vrbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato, Liberius ægre, populi metu qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit aſportari. Et hæc quidem Romæ (vt oſtendit textus ſuperior) agebantur. Conſtantium vero exagitabant aſſidui nuntii, deploratas iam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus vniuerſa. Æſtuanſque diu qua vi propulſaret ærumnas, ipſe in Italia reſidens, vt cupiebat, (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tamdem conſilium rectum: & IVLIANVM patruelem fratrem, haud ita dudum ab Achaia contractum accitu, etiam tum palliatum, in ſocietatem imperii adſciſcere cogitabat. Id vbi vrgente malorum impendentium mole eſt confeſſus proximis, ſuccumbere tot neceſſitatibus tamque crebris vnum ſe (quod numquam fecerat) aperte demonſtrans: illi in adſentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil eſſe ita aſperum dictitantes quod præpotens eius virtus fortunaque tam vicina ſideribus, non ſuperaret ex more. addebantque, noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caueri debere Cæſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Quis adnitentibus obſtinate, opponebat ſe ſola regina, incertum migrationem ad longinqua pertimeſcens, an pro natiua prudentia conſulens in commune, omnibuſque memorans anteponi debere propinquum. Poſt multaque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abiectiſque diſputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adſumere. Quum veniſſet accitus prædicto die, aduocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilæ circumdederunt & ſigna, auguſtus * inſcendens, eumque manu retinens dextera, hæc ſermone placido perorauit: *Adſiſtimus apud vos, optimi reip. defenſores, cauſſæ communi vno pene omnium ſpiritu vindicandæ; quam acturus tamquam apud æquos iudices ſuccinctius edocebo. Poſt interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda quæ mouerunt, rabies egit & furor, velut impiis eorum manibus Romano ſanguine parentantes, * inſultant barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia quod nos per diſiunctiſſimas terras arduæ neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo vltra oppoſita iam proſerpenti, dum patitur tempus, ſi occurrerit noſtri veſtrique conſulti ſuffragium, & colla ſuperbarum gentium detumeſcent, & imperii fines erunt intacti. Reſtat vt rerum*

ſpem quam gero, ſecundo roboretis effectu. IVLIANVM *hunc, fratrem meum patruelem, vt noſtis, verecundia, qua nobis ita vt neceſsitudine carus eſt, rectè ſpectatum, iamque elucentis induſtriæ iuuenem, in Cæſaris adhibere poteſtatem exopto; cœptis, ſi videntur vtilia, etiam veſtra conceſsione firmandis.* Dicere ſuper his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat; arbitrium ſummi *Iouis id eſſe, non mentis humanæ; velut præſcia venturi prædicans. Stansque Imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidentius explicauit. *Quia igitur veſtrum quoque fauorem adeſſe fremitus indicat lætus, adoleſcens vigoris tranquilli, cuius temperati mores imitandi ſunt potius quam prædicandi, ad honorem properatum exſurgat: cuius præclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plene videor expoſuiſſe quod elegi. Ego eum, præſente nutu Dei cœleſtis, amictu principali velabo.* Dixit, moxque indutum auita purpura Iulianum, & Cæſarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu ſubmœſtum: *Recepiſti primæuus originis tuæ ſplendidum florem, amantiſsime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor; qui iuſtus in deferenda ſuperiori poteſtate nobilitati mihi propinquæ, quam ipſa poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur laborum periculorumque particeps; & tutelam miniſterii ſuſcipe Galliarum, omni beneficentia partes leuaturus adflictas: & ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, audendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautiſsime, turbatosque ſubſidiis fulciens, modeſte increpans deſides, veriſsimus teſtis adfuturus induſtriis & ignauis. Proin vrgente rei magnitudine, perge vir fortis ducturus viros itidem fortes. Aderimus nobis viciſsim amoris robuſta conſtantia: militabimus ſimul, vna orbem pacatum (Deus modo velit quod oramus) pari moderatione pietateque recturi. Mecum vbique videberis præſens; & ego tibi quodcumque acturo non deero. Ad ſumma mihi propera ſociis omnium votis, velut aſsignatam tibi ab ipſa rep. ſtationem cura peruigili defenſurus.* Nemo poſt hæc finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes (quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam contra, quum haſtis clypei feriuntur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo quantoque gaudio præter paucos Auguſti probauere iudicium: Cæſaremque admiratione digna ſuſcipiebant, imperatorii muricis fulgore flagrantem: cuius oculos cum venuſtate terribiles, vultumq; excitatius gratum, multum diuque contuentes, qui futurus ſit colligebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum lectio *per corporum ſigna pandit animarum interna.* Eumque vt potiori reuerentia ſeruaretur, nec ſupra modum laudabant, nec infra quam decebat: atque ideo cenſorum voces ſunt æſtimatæ, non militum. ſuſceptus denique ad conſeſſum vehiculi, receptusque in regiam, hunc verſum ex Homerico carmine ſuſurrabat; *Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή. Hæc die octauo iduum Nouemb. geſta ſunt,
1107 quum Arbetionem conſulem annus haberet & Lollianum. Deinde diebus paucis Helena virgine Conſtantii ſorore, eidem Cæſari coniugali fœdere copulata, paratisq; vniuerſis quæ maturitas proficiſcendi poſcebat, comitatu paruo ſuſcepto, calend. Decembrib. egreſſus eſt: deductusq; ab Auguſto aduſque locum duabus columnis inſignem, qui Laumellũ interiacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit. Vbi nuntio percellitur graui, qui nuper in comitatum Auguſti perlatus, de induſtria ſilebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam ampli nominis vrbem in ſecunda Germania, pertinaci barbarorũ obſidione reſeratam, & magnis viribus deletam. Quo mœrore perculſus, velut primo aduentantium malorum auſpicio, murmurans querulis vocibus ſæpe audiebatur, nihil ſe plus aſſequutum quam vt occupatior interiret. Quumque Viennam veniſſet, ingredientem optatum quidem & *imperatorem honorifice ſuſceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: proculque viſum plebs vniuerſa cum vicinitate finitima Imperatorem clementem appellans & fauſtum, præuia conſonis laudibus celebrabat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: communiumque remedium ærumnarum in eius locabat aduentu, ſalutarem quemdam genium adfulſiſſe conclamans, nec ſecius arbitrata. Tunc anus quædã orbata luminibus, quum percontãdo quinam eſſet ingreſſus, Iulianum Cęſarẽ cõperiſſet, exclamauit hũc deotũ templa reparaturũ. Proinde quoniam (vt Mantuanus vates prædixit excelſus) maius opus moueo, maiorq; mihi rerũ naſcitur ordo, Galliarũ tractus & ſitũ oſtẽdere puto nunc tẽpeſtiuũ; ne inter ꝓcinctũs

vrgentes

vrgentes prælioruṁque varios caſus ignota quibusdam expediens, imitari videat deſides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos & tempeſtates. Ambigentes ſuper origine prima Gallorum ſcriptores veteres, notitiam reliquere negotii ſemiplenam: ſed poſtea Timagenes, & diligentia Græcus & lingua, quæ diu ſunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem ſequuti, obſcuritate dimota, eadem diſtincte docebimus & aperte. *Aborigines* primos in his regionibus quidam viſos eſſe firmarunt, *Celtas* nomine regis amabilis, & matris eius vocabulo *Galatas* dictos: ita enim Gallos ſermo Græcus appellat. Alii Dorienſes, antiquiorem ſequutos Herculem, Oceani locos inhabitaſſe confines. *Draſidæ memorant reuera fuiſſe populi partem indigenam: ſed alios quoque ab inſulis extimis confluxiſſe* & tractibus Transrhenanis, crebritate bellorum, & alluuione feruidi maris ſedibus ſuis expulſos. Aiunt quidam, paucos poſt excidium Troiæ, fugitantes Græcos vbique diſperſos, loca hæc occupaſſe tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus adſeuerant, (quod etiam nos legimus in monumentis eorum inciſum) Amphitryonis filium Herculem ad Geryonis & Tauriſci ſæuorum tyrannorum perniciem feſtinaſſe; quorum alter Hiſpanias, alter Gallias infeſtabat: ſuperatisque ambobus coiſſe cum generoſis fœminis, ſuſcepiſſeque liberos plures; & eos partes quibus imperitabant, ſuis nominibus appellaſſe. A Phocæa vero Aſiaticus populus, Harpali inclementiam vitans Cyri regis præfecti, Italiam nauigio petiit. cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennenſi Maſſiliam. Dein ſequutis ætatibus opida aucta virium copia, inſtituere non pauca: ſed declinanda varietas ſæpe ſatietati coniuncta. Per hæc loci hominibus paulatim excultis viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos &*Eubages & Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta, heroicis compoſita verſibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: *Eubages vero, ſcrutantes ſumma & ſublimia naturæ, pandere conabantur. Inter hos Druidæ, ingeniis celſiores, vt auctoritas Pythagoræ decreuit, ſodalitiis adſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarumque erecti ſunt; & deſpectantes humana, pronuntiarunt animas immortales. Hanc Galliarum plagam ob ſuggeſtus motium arduos, & horrore niuali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac pene ignotam, niſi qua litoribus eſt vicina, munimina claudunt vndique natura velut arte circumdata. & a latere quidem auſtrali Tyrrheno alluitur & Gallico mari: qua cæleſte ſuſpicit plauſtrũ, a feris gentibus fluẽtis diſtinguitur Rheni: vbi occidentali ſubiecta eſt ſideri, Oceano & altitudine Pyrenęi: vnde ad ſolis ortus* attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarũ: quas rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inuiaque locorum aſperitate confiſus, lenito tamdem* tumore in amicitiam Octauiani receptus principis, molibus magnis exſtruxit ad vicem memorabilis muneris compendiarias & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paulo poſtea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium a *Seguſione opido eſt, præcelſum erigitur iugum, nulli fere ſine diſcrimine penetrabile. Eſt enim e Galliis venientibus prona humilitate deuexum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terribile, præſertim verno tempore: quum liquente gelu niuibusque ſolutis flatu calidiore ventorum, per diruptas vtrimque anguſtias, & lacunas pruinarum congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus plantis homines & iumenta procidunt & carpenta: idque remedium ad arcendum exitium repertum ſolum, quod pleraque vehicula vaſtis funibus illigata, pone cohibente virorum vel boum niſu valido, vix greſſu reptante paulo tutius deuoluuntur. Et hæc (vt diximus) anni verno contingunt. Hieme vero humus cruſtata frigoribus & tamquam læuigata, ideoq; labilis, inceſſum præcipitantem impellit; & patulæ valles per ſpatia plana glacie perfidæ vorant nonnumquam tranſeuntes. ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos ſtylos per cautiora loca defigunt, vt eorum ſeries viatorem ducat innoxium: qui ſi niuibus operti latuerint, montanis defluentibus riuis euerſi, agreſtibus præuiis difficile peruaduntur. A ſummitate autem huius Italici cliui, planicies adusque ſtationem nomine Martis, per ſeptem extenditur millia: & hinc alia celſitudo erectior, ægreq; ſuperabilis ad Matronæ porrigitur verticem; cuius vocabulum caſus fœminæ nobilis dedit. Vnde decliue quidem iter, ſed

expeditius adusque castellum Virgantiam patet. Huius sepulcrum reguli, quem itinera struxisse retulimus, Segusione est mœnibus proximum: manesque eius ratione gemina religione coluntur; quod iusto moderaminę rexerat suos; & adscitus in societatem rei Romanæ, quietem genti præstitit sempiternam. Et licet hęc quam diximus, via media sit, & compendiaria magisque celebris; tamen etiam aliæ multo antea temporibus sunt cōstructę diuersis. Primam* Thebanus Hercules ad Geryonem exstinguendum (vt relatum est) & Tauriscum lenius gradiēs, prope maritimas composuit Alpes. hicque harum nomen indidit. Monœci similiter arcem & portum ad perennem sui memoriam consecrauit. Deinde emensis postea seculis multis, hac ex caussa sunt Alpes excogitatę* Pœninę. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio, Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis, iturus auxilio in Hispaniam, traduxit onustam manu valida classem. sed ciuitate potiore marte deleta, Annibalem assequi nequiens, triduo ante transito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, nauigatione veloci intercurso spatio maris haud longo, digressurum mōtibus apud Genuam obseruabat Liguriæ opidum; vt cum eo (si copiam fors dedisset) viarum asperitate fatigato decerneret in planicie. cōsulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hispanias, vt Asdrubalem exinde similiter erupturum arceret. quæ Annibal doctus a perfugis, vt erat expeditę mentis & callidę, Taurinis ducentibus accolis, per Tricassinos & oram Vocontiorum extremā ad saltus Tricorios venit. Indeq; exorsus, aliud iter antehac insuperabile fecit: excisaque rupe in immensum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoq; infuso *dissoluit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum regiones occupauit Hetruscas. Hactenus super Alpibus; nunc ad restantia veniamus. Temporibus priscis, quum laterent hæ partes vt barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas (eosdem Gallos) diuisæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, institutis legibusq; discrepantes. Et *Gallos* quidem, qui sunt Celtæ, ab *Aquitanis* Garumna disterminat flumen, a Pyrenæis oriens collibus, postque opida multa transcursa in oceano delitescens. A *Belgis* vero eamdem gentem Matrona discindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunensem, post circumclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, consociatim meant: meantesq; protinus prope castra Constantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgę dicebantur esse fortissimi; ea propter quod ab humaniore cultu lōge discreti, nec aduentitiis effœminati deliciis, diu cum Transrhenanis certauere Germanis. Aquitani enim, ad quorū litora, vt proxima placidaq;, merces aduentitiæ conuehuntur, moribus ad mollitiem lapsis, facile in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, iam inde vt crebritate bellorū vrgenti cessere Iulio dictatori, potestate in partes diuisa quatuor. quarum Narbonensis vna, Viennensem intra se cōtinebat & Lugdunensem: altera, Aquitanis præerat vniuersis: superiorem & inferiorem Germaniam Belgasq; duæ iurisdictiones iisdem rexere temporibus. At nunc numerantur prouinciæ, per omnem ambitū Galliarum: secunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, ciuitatibus amplis & copiosis. dein prima Germania; vbi præter alia municipia Magontiacus est, & Vangiones & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima Mediomatricos prętendit & *Treuiros domicilium principum clarum. Huic adnexa est secunda Belgica; qua Ambiani sunt vrbs inter alias eminens, & *Cathelauni & Remi. apud Sequanos Bisontios vidimus & Rauracos, aliis potiores opidis multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillones, & Senones, & Biturigæ, & mœnium Augustuduni magnitudo vetusta. Secundam enim Lugdunensem Rothomagi, & Turini* Mediolanum ostendunt: & Tricassini, *Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obscurioribus habent & Auenticum, desertam quidem ciuitatem, sed non ignobilem quondam, vt ædificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hæ prouinciæ vrbesque sunt splendidæ Galliarū. In Aquitania, quæ Pyrenæos montes & eam partē spectat oceani quæ pertinet ad Hispanos, prima prouincia est Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodū culta: omissis aliis multis, Burdegala & Aruerni excellunt, & Santones, & Pictaui. Nouem populos Ausci commendant & Vasatæ. In Narbonensi clusa est Narbona & Tolosa,

Tolosa, quæ principatum vrbium tenent. Viennensis ciuitatum exsultat decore multarum; quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate & Valentia: quibus Massilia iungitur, cuius societate & viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His prope * Salluuii sunt, & Nicæa & Antipolis, insulæque Stœchades. Et quoniam ad has partes operé contexto peruenimus, silere super Rhodano maximi nominis flumine incongruum est & absurdum. * A Pœninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, & procliui impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi sese ingurgitat nomine Lemano; eamq; intermeans, nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecus summitates vndæ præterlabens segniores, quæritans exitus, viam sibi impetu veloci molitur. Vnde sine iactura rerum per densa paludium fertur, & Sequanos, longeque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: & emensus spatia fluctuosa, Ararim, quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit. qui locus exordium est Galliarum. Exinde non millenis passibus, sed * leucis itinera metiuntur: vbi auctus Rhodanus aquis aduenis locupletior, vehit grandissimas naues, ventorum flatu iactari sæpius assuetas. finitusque inter valles, quas ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari concorporatur per patulum sinum, quem vocant Ad gradus, ab Arelate octauodecimo ferme lapide disparatum. Sit satis de situ locorum. nunc figuras & mores hominum designabo. Celsioris staturæ & candidi pene Galli sunt omnes & rutili, luminumque toruitate terribiles; auidi iurgiorum, & sublatius insolescentes. Nec enim eorum quemquam, adhibita vxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus; tum maxime quum illa inflata ceruice suffrendens, ponderansque niueas vlnas & vastas, admixtis calcibus emittere cœperit pugnos, vt catapultas tortilibus neruis excussas. Metuendæ voces complurium & minaces, placatorum iuxta & irascentium. Tersi tamen pari diligentia cuncti & mundi; nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit videri vel fœmina, licet perquam pauper, vt alibi, frustis squalere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur, & adultus, gelu duratis artubus & labore assiduo, multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquando quisquam, vt in Italia, munus martium pertimescens pollicem sibi præcidit; quos localiter *murcos* appellant. Vini auidum genus, adfectans ad vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate continua sensibus (quam furoris voluntariam speciem esse Catoniana sententia definiuit) raptantur discursibus vagis: vt verum illud videatur quod ait defendens Fonteium Tullius, Gallos post hæc dilutius esse poturos; quod illi venenum esse arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confines Italicis, paulatim leuius odere sub imperium venire Romanum: primo tentatæ per Fuluium, deinde prœliis paruis quassatæ per Sextium, ad vltimum per Fabium Maximum domitæ; cui negotii plenus effectus, asperiore Allobrogum gente deuicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, nisi quæ paludibus inuiæ fuere, vt Sallustio docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades, Cæsar societati nostræ fœderibus iunxit æternis. Euectus sum longius; sed remeabo tandem ad cœpta. Domitiano crudeli morte cõsumpto, * Musonianus successor orientem prætoriani regebat potestate præfecti, facundia sermonis vtriusque clarus: vnde sublimius quam sperabatur eluxit. Constantinus enim quum limatius superstitionum quæreret sectas, Manichæorum & similium, nec interpres inueniretur idoneus, hunc sibi commendatum, vt sufficientem, elegit: quem officio functum perite Musonianum voluit appellari, ante Strategium dictitatum: & ex eo percursis honorum gradibus multis, ascendit ad præfecturam; prudens alias tolerabilisque prouinciis, & mitis & blandus; sed ex qualibet occasione, maximeque ex controuersiis litibus, (quod nefandum est) & in totum lucrandi auiditate sordescens, vt inter alia multa euidenter apparuit in quæstionibus agitatis super morte Theophili Syriæ consularis, ob proditionem Cæsaris Galli impetu plebis promiscuæ discerpti: vbi damnatis pauperibus, quos quum hæc agerentur peregre constabat fuisse, auctores diri facinoris exuti patrimoniis; absoluti sunt diuites. Hunc Prosper adæquabat, pro magistro equitum agente etiam tum in Galliis mili-

tem regens, abiecte ignauus, & (vt ait Comicus) arte despecta furtorum rapiens propalam. Quis concordantibus, mutuaque commercia vicissim sibi conciliando locupletatis, Persici duces vicini fluminibus, rege in vltimis terrarum suarum terminis occupato, per prædatorios globos nostra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Mesopotamiam confidentius incursantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuuias occupatis.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSSEXTVS.

1108 HÆc per orbem Romanum fatorum ordine contexto versante, Cæsar apud Viennam in collegium fastorum a consule octies Augusto adscitus, vrgente genuino vigore, pugnarum fragores cædesque barbaricas somniabat; colligere prouinciæ fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tamdem secundo. Quia igitur res magnæ quas per Gallias virtute felicitateque correxit, multis veterum factis fortibus præstant, singula serie progrediente monstrabo; instrumēta omnia mediocris ingenii, si suffecerint, commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absoluit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam pene materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc iuuenem a mobilibus cunis, adusque spiritū comitata supremum. Namque incrementis velocibus ita domi forisque colluxit, vt prudentia Vespasiani filius Titus alter æstimaretur: bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus; clemens vt Antoninus; rectæ perfectæque rationis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationem actus effingebat & mores. Et* quoniam (vt Tulliana docet auctoritas) *omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesque non item*: sic præclaræ huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis eius postea multis & miris hac ratione deberent, quod adolescens primæuus vt Erechtheus in secessu Mineruæ nutritus, ex academiæ quietis vmbraculis, non e militari tabernaculo in puluerem martium tractus, strata Germania pacatisq; rigentis Rheni *motibus, cruenta spirantium regum hîc sanguinem fudit, alibi manibus catenas affixit. Agens itaque negotiosam hiemem apud opidum ante dictum inter rumores qui volitabant adsidui, comperit Augustuduni ciuitatis antiquæ muros, spaciosi quidem ambitus, sed carie vetustatis inualidos, barbarorū impetu repentino insessos, torpente præsentium militum manu veteranos concursatione peruigili defendisse; vt *solet abrupta sæpe discrimina salutis vltima desperatio propulsare*. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, satis omnibus comparatis VIII Cal. Iulias Augustudunum peruenit, velut dux diuturnus, viribus eminēs & cōsiliis, per diuersa palātes barbaros; vbi dedisset fors copiam, aggressurus. Habita itaque deliberatione, adsistentibus locorum peritis quodnam iter eligeretur vt tutum, multa vltro citroq; dicebantur, aliis per Arborosam, quibusdam per * sedes Leucorum iri debere firmantibus. sed quum subsererent quidam, Siluanum paulo ante magistrum peditum, per compendiosas vias, verum suspectas, (quia tenebris multis vmbrantur) cum VIII auxiliarium millibus ægre transisse, fidentius Cæsar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur cunctis viribus. Et ne qua interueniret mora, adhibitis cataphractis solis & balistariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurso eodem itinere, * Autosidorum peruenit: vbi breui (sicut solebat) otio cum milite recreatus, ad Tricassinos tendebat: & barbaros in se cateruatim ruentes, partim quum timeret vt ampliores, confertis lateribus obseruabat, alios occupatis habilibus locis decursu facili proterens, nonnullos pauore traditos cepit; residuos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia sequi nō valebat grauitate prępeditus armorū, innocuos abire perpessus est. Proinde certiori iam spe ad resistendum ingruentibus confirmatus, per multa discrimina

mina venerat * Tricassas,adeo insperatus vt eo portas pene pulsante,diffusæ multitudinis barbaræ metu aditus vrbis non sine anxia panderetur ambage:& paulisper moratus,dum fatigato consulit militi,ciuitatem Remos, nihil prolatandum existimans, petit: vbi in vnum congregatum exercitum * Vesuntii iusserat opperiri præsentiam suam: cui præsidebat Vrsicini successor Marcellus,& ipse Vrsicinus adusque expeditionis finem agere præceptus iisdem in locis. Post variatas itaque sententias plures, quum placuisset per decem pagos Alemannam adgredi plebem,densatis agminibus tendebat illuc solito alacrior miles: & quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat aspectum,iuuante locorum gnaritate,hostes tramite obliquo discurso post Cæsaris terga, legiones duas arma cogentes adorti pene delessent,ni subito concitus clamor sociorum auxilia * coegisset. Hinc & deinde nec itinera nec flumina transire posse sine insidiis putans,erat prouidus & cunctator: quod præcipuum bonũ in magnis ductoribus,opem ferre solet exercitibus & salutem. Audiens itaque Argentoratum,Brotomagum,*Tabernas,*Salisonem,Nemetas,& Vangionas,& Magontiacum ciuitates barbaros possidentes, territoria eorum habitare, (nam ipsa opida vt circumdata retibus lustra declinant) primam omnium Brotomagum occupauit: eique iam aduentanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit.Quumque in bicornem figuram acie diuisa collato pede res agi cœpisset, exitioq; hostes vrgerentur ancipiti,captis nonnullis,aliis in ipso prœlii furore truncatis,residui discessere celeritatis præsidio tecti. Nullo itaque posthac repugnãte,ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæsaris in Gallias aduentum excisam; per quos tractus nec ciuitas vlla visitur,nec castellum: nisi quod apud Confluentes locũ ita cognominatum, vbi amnis Mosella cõfunditur Rheno,*Rigodulum opidum est, & vna prope ipsam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingressus, non ante motus est exinde quam Francorum regibus furore mitescente perterritis, pacem reip. firmaret interim profuturam,& vrbem reciperet munitissimam. Quibus vincendi primitiis lætus,per Treueros hiematurus apud Senonas, opidum tunc oportunum,abscessit. vbi bellorum inundantium molem humeris suis (quod dicitur) vehens, scindebatur in multiplices curas: vt milites qui a solito desciuere præsidiis, * reducerentur ad loca suspecta; & conspiratas gentes in noxam Romani nominis disiectaret, ac prouideret ne alimenta deessent exercitui per varia discursuro. Hæc sollicite perpensantem, hostilis aggreditur multitudo opidi capiundi spe in maius accensa: ideo confidentes quod nec scutarios adesse prodentibus perfugis didicerant,nec gentiles, per municipia distributos, vt commodius vescerentur. Clausa ergo vrbe, murorumque in tuta parte firmata, ipse cum armatis diu noctuque inter propugnacula visebatur & pinnas, ira exundante substridens, quum erumpere sæpe conatus, paucitate præsentis manus impediretur. Post tricesimum denique diem abiere barbari tristes, inaniter stulteque cogitasse ciuitatis obsidium mussitantes. & (quod indignitati rerum est adsignandum) periclitanti Cæsari distulit suppetias ferre Marcellus magister equitum,agens in stationibus proximis: quum, etiamsi ciuitas absque principe vexaretur, opposita multitudine malis obsidionalibus expediri deberet. Hoc metu solutus efficacissimus Cæsar, prouidebat constanti sollicitudine vt militum diuturno labori quies succederet aliqua, licet breuis, ad recreandas tamen sufficiens vires; quamquam vltima squalentes inopia terræ sæpe * vastatæ exigua quædam victui congrua suggerebant. Verum hoc quoque diligentia curato peruigili,affusa lætiore spe prosperorum, sublato animo ad exsequenda plurima consurgebat. Primum igitur factuque difficile, temperantiam ipse sibi indixit atque retinuit,tamquam adstrictus sumptuariis legibus viueret: quas ex rhetris Lycurgi,id est axonibus Romam translatas,diuque obseruatas & senescentes,paulatim reparauit Sylla dictator; reputans ex prædictis Democriti, quod *ambitiosam mensam fortuna,parcam virtus adponit.* Id enim etiam Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorii cognomentum castior vita indidit, *Cultus magna*,inquit,*cura tibi,magna virtutis incuria.* Deniq; quum legeret libellũ adsidue, quẽ Constantius vt priuignũ ad studiũ mittens,manu sua cõscripserat,prelicenter disponens quid in cõuiuio Cęsaris impẽdi deberet,phasianũ & vuluã & sumẽ exigi vetuit & inferri,munificis militis vili & fortuito cibo cõtẽtus.Hinc

contingebat vt noctes ad officia diuideret tripartita, quietis, & publicæ rei, & muſarum; quod factitaſſe Alexandrum legimus Magnum; ſed multo hic fortius. Ille namque ænea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteam; vt cum neruorum rigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Iulianus vero abſque inſtrumento quoties voluit euigilauit: & nocte dimidiata ſemper exſurgens, non e plumis vel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete & * ſiſyra, quam vulgaris ſimplicitas *ſuſurnam* appellat, occulte Mercurio ſupplicabat; quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ: atque in tanto rerum defectu *explorate curabat. Poſt quæ vt ardua & ſeria terminata, ad procudendum ingenium vertebatur: & incredibile quo & quanto ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, & quaſi pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen quum hæc effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit, poeticam mediocriter & rhetoricam, (vt oſtendit orationum epiſtolarumque eius cum grauitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarumque rerum hiſtoriam multiformem. ſuper his aderat Latine quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaque verum eſt quod ſcriptores varii memorant, Cyrum regem, & * Simonidem lyricum, & Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum, ideo valuiſſe memoria quod epotis quibuſdam remediis id impetrarunt, credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memoriæ dolium, ſi vſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidem pudicitiæ virtutumque ſunt ſigna nocturna. De his vero quæ ornate dixit & facete, quæue in apparatu vel in ipſis egit congreſſibus prœliorum, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabuntur. Quum exercere præludia diſciplinæ caſtrenſis philoſophus cogeretur vt princeps, artemque modulatius incedendi per pyrricham concinentibus diſceret fiſtulis, vetus illud prouerbium, *Clitellæ boui impoſitæ ſunt, plane non eſt noſtrum onus*, Platonem crebro nominans exclamat. Inductis quadam ſolennitate agentibus in rebus in conſiſtorium vt aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum conſortio, non (vt moris eſt) expanſa chlamyde, ſed vtraque manu * cauata ſuſcepit. & Imperator, *Rapere*, inquit, *non accipere ſciunt agentes in rebus.* Audito a parentibus virgines raptas, eum qui violarat, conuictum relegati decreuit. Hisque indigna pati querentibus, quod non ſit morte mulctatus, reſponderat; *Hactenus incuſent iura clementiam; ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare ceteris decet.* Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, vt læſi: quos audiendos prouinciarum rectoribus commendabat. Et reuerſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad vltimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quod profuerit anhelatibus extrema penuria Galliis, hinc maxime claret, quod primitus partes eas ingreſſus, pro * capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens vero, ſeptenos tantum munera vniuerſa complentes: ob quę tamquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras adfulſiſſe cum alacritate & tripudiis lętabantur. Denique id eum aduſque imperii finem & vitæ ſcimus vtiliter obſeruaſſe, ne per indulgentias quas appellant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum; quum conſtet vbique, pauperes inter ipſa * dictorum exordia ſoluere vniuerſa ſine laxamento compelli. Inter has tamen regendi moderandique vias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarſerat in maius. vtque beſtiæ cuſtodum negligentia raptu viuere ſolitæ, ne his quidem remotis & appoſitis fortioribus abſceſſerunt; ſed tumeſcentes inedia ſine reſpectu ſalutis armenta vel greges incurſant: ita etiam illi, cunctis quæ diripuere conſumptis, fame vrgente agebant aliquoties prædas: interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant. Hæc per eum annum ſpe dubia, euentu tamen ſecundo, per Gallias agebantur. In comitatu vero Auguſti circumlatrabat Arbetionem inuidia; velut ſumma mox adepturum, decora cultus imperatorii præſtruxiſſe: inſtabatque ei ſtrepens immania Comes Veriſſimus nomine; arguens coram quod a gregario ad magnum militiæ culmen euectus, hoc quoque nō contentus vt paruo,

locum

locum appeteret principalem. sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam ex medico scutariorum; quem niceteriorum centurionem sub Magnentio Romę prouectum, retulimus accusasse Adelphium vrbi pręfectum vt altiora cœptantē. Quumque res in inquisitionem veniret, necessariisq; negotio tentis, obiectorum probatio speraretur, tamquam * per satyram subito cubiculariis suffragantibus (vt loquebatur pertinax rumor) & vinculis sunt exutæ personæ quæ stringebantur vt consciç, & Dorus euanuit, & Verissimus ilico tacuit, velut aulæo deposito scenæ. Iisdem diebus adlapsorum ore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire iussit in larem: qui tamquam iniuria graui perculsus, quædam in Iulianū moliebatur, auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. Ideoque quum discederet, Eutherius præpositus cubiculi mittitur statim post eum, si quid finxerit conuicturus. Verum ille hoc nesciens, mox venit Mediolanum, strepens & tumultuans (vt erat vanidicus, & amenti propior) admissus in consistorium, Iulianum vt procacem insimulat; iamque ad euagandum altius, validiores sibi pinnas aptare. Ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius vt postulauit inductus, iussusque loqui quod vellet, verecunde & modice docet velari veritatem mendaciis. Magistro enim armorum (vt credebatur) cessante consulto, industria vigili Cæsarem diu obsessum apud Senonas, barbaros repulisse: apparitoremque fidum auctori suo, quoad vixerit, fore, obligata ceruice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere, forsitan non credenda; ea re quod si Numa Pompilius, vel Socrates bona quædam dicerent de spadone, dictisque religionum adderent fidem, a veritate desciuisse arguerentur. Sed *inter vepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt.* Itaque carptim præcipua quæ sunt comperta monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captusque a finitimis hostibus, etiam tum paruulus abstractus, geminis Romanis mercatoribus venumdatus, ad palatium Constantini deducitur. vbi paulatim arte curaque rationem recte viuendi sollertiamque ostendebat, litteris quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus; cogitandi inueniendique dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, immensum quantum memoria vigens, benefaciendi auidus, plenusque iusti consilii: quem si Constans Imperator olim ex adulto spectasset, pluraque tamquam maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla, vel venia certe digna, peccasset. Is præpositus cubiculi, etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coalitum moribus, ideoque leuem. Denique digressus ad otium, ascitusque postea in palatium, semper sobrius & in primis consistens, ita fidem continentiamque virtutes coluit amplas, vt nec prodidisse aliquando arcanum, nisi tuendæ caussa alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur, vt ceteri. Vnde factum est vt subinde Romam secedens, ibique fixo domicilio consenescens, comitem circumferens conscientiam bonam, colatur a cunctis ordinibus & ametur: quum soleant id genus homines post partas ex iniquitate diuitias, latebras captare secretas, vt lucifugę vitantes multitudinis læsæ conspectus. Cui spadonum veterū hunc comparare debeam, antiquitatem replicando* compluries, inuenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licet oppido pauci fideles & frugi, sed ob quædam vitia maculosi: inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendum, vel diligentibus nimium blandus, aut potentiæ fastu superbior: ex omni latere autem ita peritum, neq; legisse me neq; audisse confiteor, ætatis nostrę testimonio locupleti confisus. Verum si forte scrupulosus quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchum nobis opponat: hoc monitu recordetur, nihil super eo relatū præter id solum quod in supremo discrimine gloriose monstrauit. Ingenti prœlio superatus a Romanis & Pompeio rex prædictus, fugiensque ad regna Colchorum *auita, filiam nomine Dripetin, vexatam asperitate* morborū, in castello Sinhorio huic Menophilo commissam reliquit: qui virginem omni remediorū solatio plene curatam patri tutissime seruans, quum a Manlio Prisco imperatoris legato munimentum quo claudebatur obsideri cœpisset, defensoresq; eius deditionē meditātes sentiret, veritus ne parentis opprobrio puella nubilis captiua superesset & violata, interfecta illa, mox

gladium in viſcera ſua compegit. Nunc redeam vnde diuerti. Superato (vt dixi) Marcello, euerſaque Serdica, (vnde oriebatur) in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendæ maieſtatis imperatoriæ, multa & nefanda perpetrabantur. Nam ſiquis ſuper occentu ſoricis vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratia conſuluiſſet quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem; quod medicinæ quoque admittit auctoritas; reus vnde non poterat opinari delatus, raptusque in iudicium pœnaliter interibat. Per id tempus fertur, fuiſſe virum quemdam nomine Danum; quem terrore tenus vxor rerum leuium incuſarat: certum an incertum reum non libet affirmare: indefenſum inde Rufinus eluſerat. quo indicante quędam cognita per Gaudentium agentem in rebus conſularem Pannonię tunc Africanum, quum * retuliſſent præfectum apparitionis præfectura prætorianæ, dum etiam princeps ob deuotionem bis, vt loquebantur, iactantius verſabilem fœminam poſt nefandum concubitum periculoſam in fraudem illexit: ſuaſitque conſarcinatis mendaciis læſæ maieſtatis arceſſere maritum inſontem, & fingere quod velamen purpureum a Diocletiani ſepulcro furatus, quibusdam cōſciis occultabat. Hisque ad multorum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad imperatoris peruolat caſtra, excitaturus calumnias conſuetas. reque comperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio, vir ſublimis conſtantiæ, crimen acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audiendi ſocietatem Vrſulo largitionum comite, ſeueritatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporū, quum nihil poſt tormenta multorum inueniretur, iudicesque hærerent ambigui, tamdem veritas reſpirauit oppreſſa; & in abrupto neceſſitatis mulier Rufinum totius machinæ cōfitetur auctorem: nec adulterii fœditate ſuppreſſa: ſtatimque legibus contemptis, multa vltro citroque diſcuſſa. tamdem ordo & iuſtitia ambos ſententia damnauere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, & tamquam vindicem ſalutis ſuæ lugens exſtinctum, miſſis equitibus citis, Vrſulum redire ad comitatum minaciter iuſſit. Et is ſpretis qui prohibebant, pertupit intrepidus: ingreſſusque conſiſtorium, ore & pectore libero docuit geſta; atque fiducia linguis adulatorum occluſis, & præfectum & ſe diſcrimine graui ſubtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, (qualia ſunt in his regionibus plurima) quum vidiſſet linteorum toralium par, duos clauos ita latiſſimos vt ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerent, menſamque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens, intrinſecus ſtructuram omnem vt amictus adornauerat; principalesque res, patrimonium diues, euertit. Malignitate ſimili quidam agens in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem inuitatus, quum inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex vſu, * *Vincamus*, interpretatus atrociter deleuit nobilem domum. Hæc taliaque ideo magis magisque creſcebant, quod Conſtantius impendio timidus ſemper ſe feriri ſperabat; vt Dionyſius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem vitium, & tonſtrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret læuiganda: ædemque breuem vbi cubitare ſueuerat, alta circumdedit foſſa, eamque ponte ſolubili ſuperſtrauit: cuius disiectos aſſeres & axiculos ſecum in ſomnum abiens transferebat, eosdemque compaginabat lucis initio proceſſurus. Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas potentes in regia, ea re, vt damnatorum petita bona ſuis accorporarent, eſſetque materia per vicinitates eorum late graſſandi. Namque, vt documenta liquida prodiderunt, proximorū fauces aperuit primus omnium Conſtantinus: ſed eos medullis prouinciarum ſaginauit Conſtantius. Sub hoc enim ordinum ſingulorum auctores infinita cupidine diuitiarum arſerunt ſine iuſtitiæ diſtinctione vel recti; inter ordinarios iudices, Rufinus primus præfectus prætorio; & inter militares, equitum magiſter Arbetio præpoſitusque cubiculi, & Vrſicinus equeſtris ordinis præfectus: quæſtor & in vrbe Anitius, qui in regiam æmulationem poſteritate tendens, ſatiari numquam potuit cum poſſeſſione multo maiore. At Perſæ in oriente per furta & latrocinia potius quam (vt ſolebant ante) per concurſatorias pugnas hominum prædas agitabant & pecorum: quis nonnumquam lucrabantur vt repentini; aliquoties ſuperati multitudine militum, amittebant: interdum nihil proſpicere prorſus quod poterat rapi, permittebantur. Muſonianus

sonianus tamen præfectus prætorio, multis (vt ante diximus) bonis artibus eruditus, sed venalis, & flecti a veritate pecunia facilis, per emissarios quosdam fallendi * perstringendique gnaros Persarum sciscitabatur consilia, assumpto in deliberationes huiusmodi Cassiano Mesopotamiæ duce, stipendiis & discriminibus indurato diuersis. Qui quum fide concinente speculatorum aperte cognoscerent, Saporem in extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici, ægre propulsare gentes infestas, tamen Saporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites tentauere colloquiis, vt si copiam fors dedisset, suaderet regi per litteras pacem tamdem aliquando cum principe Romano firmare; vt hoc facto latere ab omni securus, perduelles adbellaret adsiduos. Paruit tamen Sapor: hisque fretus refert ad regem, quod bellis acerbissimis Constantius implicatus pacem postulat precariam. Dumq; ad Chionitas & * Alanos hæc scripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor, tempus intercessit longum. Hæc dum per eoas partes & Gallias pro captu temporum disponuntur, Constantius cõcluso Iani templo, stratisque hostibus cunctis, Romam gestiebat visere, post Magnentii exitium absque nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem vllam bella cientem per se superauit, aut victam fortitudine suorum comperit ducũ, vel addidit quædam imperio, aut vsquam in necessitatibus summis primus, vel inter primos est visus: sed vt pompam nimis extentam, rigentiaq; auro vexilla, & pulchritudinem stipatorũ ostenderet agenti tranquillius populo, hęc vel simile quidquã videre nec speranti vmquam nec optãti: ignorans fortasse, quosdam veterum principum in pace quidem lictoribus fuisse contentos: vbi vero prœliorum ardor nihil perpeti poterat segne, alium anhelanter auido flatu ventorum lenunculo se cõmisisse piscantis; alium ad Deciorum exempla vouisse pro rep. spiritum, alium hostilia castra per semetipsum cum militibus infimis explorasse: diuersis deniq; actibus inclaruisse magnificis, vt gloriosas suas res posteritati celebri memoria commendarent. Vt igitur multa quæque consumpta sunt in apparatu regio, pro meritis cuilibet* munera reddita: secunda Orphiti præfectura transcurso * Ocriculo elatus honoribus magnis, stipatusq; agminibus formidandis, tamquam acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Quumq; vrbi propinquaret, senatus officia, reuerendasq; patriciæ stirpis effigies ore sereno contemplans, non (vt Cineas ille Pyrrhi legatus) in vnum coactam multitudinem regũ, sed asylum mundi totius adesse æstimabat. Vnde quum se vertisset ad plebem, stupebat qua celeritate omne quod vbiq; est hominum genus confluxerit Romam: & tamquam Euphratem armorum specie territurus, aut Rhenum, altrinsecus præeuntibus signis, insidebat aureo solus ipse carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum. Quo micante, lux quædam misceri videbatur, alternumq; potestatis gressus multiplices: alios purpureis subtegminibus texti circumdedere dracones, hastarum aureis gemmatisq; summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarumq; volumina relinquentes in ventum. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum clypeatus atq; cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus; sparsique cataphracti equites, quos * clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti: vt Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros. quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: vt quocumque artus necessitas commouisset, vestitus congrueret iunctura cohærenter aptata. Augustus itaque faustis vocibus appellatus, vocum lituorumque intonante fragore cohorruit, talem se tamque immobilem, qualis in prouinciis suis visebatur, ostendens. Nam & corpus perhumile curuabat portas ingrediens celsas; & velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum, nec læua flectebat, tamquam figmentum hominis: non quum rota concuteret, nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manumue agitans est visus vmquã. Quæ licet affectabat, erant tamen hęc & alia quædã in cetera vita patientiæ non mediocris indicia, vt existimari dabatur, vni illi cõcessa. Quod aũt per omne tempus imperii, nec in consessum vehiculi quemquã suscepit, nec in trabea socium priuatũ adsciuit, vt facere principes* consueuere, & similia multa, quę elatus in arduum supercilium, tamquã leges æquissimas obseruauit, pręterea,

memor ea me retuliſſe quum incidiſſent. Proinde Romam ingreſſus, imperii virtutumque omnium larem, quum veniſſet ad Roſtra, perſpectiſſimum priſcæ potentiæ forum obſtupuit: perque omne latus quo ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate præſtrictus, alloquutus nobilitatem in curia, populumque pro tribunali, in palatium receptus fauore multiplici, lætitia fruebatur optata: & ſæpe quum equeſtres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec ſuperbæ nec a libertate coalita deſciſcentis; reuerenter modum ipſe quoque debitum ſeruans. Non enim, vt per ciuitates alias, ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur; ſed, vt mos eſt, variis caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montium culmina, per accliuitates planiciemque poſita vrbis membra colluſtrans & ſuburbana, quidquid erat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat: Iouis Tarpei delubra, quantum terrenis diuina præcellunt, lauacra in modum prouinciarum exſtructa, amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem ægre viſio humana conſcendit: Pantheon velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam; elatosq; vertice ſcãſili ſuggeſtus conſulum & priorum principum imitamenta portantes; &*Vrbis templum, forumque Pacis, & Pompeii theatrum, & odêum, & ſtadium, aliaq; inter hæc decora vrbis æternæ. Verum quum ad Traiani forum veniſſet, ſingularem ſub omni cælo ſtructuram, vt opinamur, etiam numinum aſſenſione mirabilem, hærebat attonitus per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaque ſpe huiuſmodi quidquam conandi depulſa, Traiani equum ſolum locatum in atrii medio, qui ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, & poſſe. Cui prope adſtans regalis Hormiſda, cuius e Perſide diſceſſum ſupra monſtrauimus, reſpondit geſtu gentili, *Ante*, inquit, *Imperator ſtabulum tale condi iubeto, ſi vales: equus quem fabricare diſponis, ita late ſuccedat, vt iſte quem videmus.* Is ipſe interrogatus quid de Roma ſentiret, id tantum ſibi placuiſſe aiebat quod didiciſſet ibi quoq; homines mori. Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, Imperator de fama querebatur vt inualida vel maligna, quod augẽs omnia ſemper in maius, erga hæc explicanda quæ Romæ ſunt obſoleſcit: deliberansque diu quid ageret, vrbis addere ſtatuit ornamentis, vt in proximo circo erigeret obeliſcum; cuius originem formamq; loco condecenti monſtrabo. Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantii, Iuliani coniugi Cæſaris, Romam affectionis ſpecie ductæ, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa quoad vixerat ſterilis: quæſitumque venenum bibere per fraudem illexit, vt quotiescumque concepiſſet, immaturum abiiceret partum. Nam & pridem in Galliis quum marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo; quod obſtetrix corrupta mercede, mox natum præfecto plusquam conuenerat vmbilico necauit: tanta tamque diligens opera nauabatur ne fortiſſimi viri ſoboles appareret. Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutius Imperator, vt otio puriore frueretur & voluptate, aſſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Sueuos Rhætias incurſare, Quadosq; Valeriam; & Sarmatas (latrocinandi peritiſſimum genus) ſuperiorem Mœſiam & ſecundam populari Pannoniam. Quibus percitus, XXX poſtquam ingreſſus eſt die, IIII Cal. Iunias ab vrbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinauit. Vnde miſſo in locum Marcelli Seuero, bellorũ vſu & maturitate firmato, Vrſicinum ad ſe venire præcepit. Et ille litteris gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis: libratisq; diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in orientem cum magiſterii remittitur poteſtate: prouectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iubemur, quidquid pro rep. mandauerit impleturi. At Cęſar exacta apud Senonas hie-
1109 me turbulenta, Auguſto nouies, ſeque iterum COSS. Germanicis vndique circumfremẽtibus minis, ſecundis ominibus motus Remos properauit, alacrior magisq; lętus quod exercitum regebat Seuerus, nec diſcors nec arrogans, ſed longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntem ſequuturus vt ductorem morigerũ miles. Parte alia Barbatio poſt Siluani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Italia iuſſu principis cum XXV millibus armatorum Rauracos venit. cogitatum eſt enim ſolliciteque præſtructum vt ſęuientes vltra ſolitum Alemanni, vagantesque fuſius, multitudine geminata noſtrorum, forcipis ſpecie, truſi in anguſtias cæderentur.

Dum

Dum hæc tamen rite disposita celerantur, læti barbari, ad tempestiua furta sollertes, inter vtriusque exercitus castra occulte transgressi, inuasere Lugdunum incautam: eamque populatam nisu auido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quidquid extra opidum potuit inueniri, vastassent. Qua clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria obseruauit itinera, sciēs per ea erupturos proculdubio grassatores: nec quod destinauerat, irritum fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis receptaque præda omni intacta, hi solum innoxii absoluti sunt qui per vallum Barbationis transiere securi: ideo labi permissi, quod Bainobaudes tribunus, & Valētinianus postea Imperator, cum equestribus turmis quas regebant ad exsequendum id ordinati, a Cella tribuno scutariorum, qui Barbationi sociatus venerat ad procinctum, iter obseruare sunt vetiti, vnde redituros didicere Germanos. Quo non contentus magister peditum ignauus, & gloriarum Iuliani peruicax obtrectator, sciens se id contra vtilitatem* Romanam iussisse, (hoc enim quum argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxitque hos eosdem tribunos ad sollicitandos milites quos duxerat, per speciem venisse negotii publici: qua caussa abrogata potestate ad lares rediere priuati. Iisdem diebus exercituum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias & suapte natura cliuosas & incommeabiles, clausere sollerter arboribus immensi roboris cæsis. Alii occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, vlulantes lugubre, conuitiis & Romanos incessebant & Cæsarem, qui grauiori motu animi percitus, ad corripiendos aliquos septem a Barbatione petierat naues, ex his quas velut transiturus amnem, ad compaginandos parauerat pontes: qui, ne quid per eum * impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, æstate iam torrida fluuium vado posse transiri, hortatus auxiliares velites cum Bainobaude Cornutorum tribuno misit, facinus memorabile si iuuisset fors, patraturos. qui nunc incedendo per breuia, aliquoties scutis in modum alueorum suppositis, nando ad insulam venere propinquam: egressique promiscue virilis & muliebris sexus sine ætatis vllo discrimine trucidabant vt pecudes: nactique vacuas lintres, per eas, licet vacillantes, euecti, huiusmodi loca plurima perruperunt: & vbi satietas cædendi cepit, opimitate prædarum onusti, cuius partem vi fluminis amiserunt, rediere omnes incolumes. Hocque comperto residui Germani, vt infidō præsidio insularum relicto, ad vlteriora necessitudines & fruges opesque barbaricas contulerunt. Conuersus hinc Iulianus ad reparandas Tres tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obstinatione subuersum hostili: quo ædificato, constabat ad intima Galliarum (vt consueuerant) adire Germanos arceri: & opus spe celerius consummauit; & victum defensoribus ibi locandis, ex barbaricis messibus non sine discriminis metu collectum, militis manū condidit in vsus anni totius. Nec sane hoc solo contentus, sibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentius enim bellatores quæsito dextris propriis vtebantur; admodum indignati quoniam ex commeatu qui eis recens aduectus est, ideo nihil sumere potuerunt, quod partem eius Barbatio, quum transiret iuxta, superbe præsumpsit; residuum quod superfuit, congestum in aceruum exussit: quæ vtrum vt vanus gerebat & demens, an mandato principis confidenter nefanda multa tentabat, [vsque in] id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus vbique iactabatur, quod Iulianus non leuaturus incōmoda Galliarum electus est, sed vt possit per bella deleri sæuissima, rudis etiam tum, vt æstimabatur, ac ne ad sonitum quidem duraturus armorum. Dum castrorum opera mature consurgunt, militisque pars stationes prætendit agrarias, alia frumenta insidiarum metu colligit caute; multitudo barbarica rumorem nimia velocitate præuersa, Barbationem cū exercitu quem regebat (vt dictum est) Gallico vallo discretum, impetu repentino aggressa, sequensque fugientes adusque Rauracos, & vltra quoad potuit, rapta sarcinarum & iumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad sua. Et ille, tamquā expeditione euentu prospero terminata, milite disperso per stationes hibernas, ad comitatū Imperatoris reuertit, crimen cōpositurus in Cæsarem, vt solebat, grauiter semper incessens. Quo dispalato fœdo terrore, Alemannorum reges Chonodomarius & Vestralpus, Vrius

quinetiam & Vrsicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in vnum robore virium suarum omni collecto, consedere prope vrbem Argentoratum, extrema metuentem Cæsarem arbitrati retrocessisse, quum ille etiam [dum] perficiendi munimenti studio stringeretur. Erexit autem confidentiam caput altius * adtollentem scutarius perfuga: qui commissi criminis metuens pœnam, transgressus ad eos post ducis fugati discessum, armatorum tredecim millia tantum remansisse cum Iuliano docebat. * Is enim numerus sequebatur, barbara feritate certaminum rabiem vndiq; concitante. Cuius adseueratione eadem subinde replicantis, ad maiora stimulati fiducia, missis legatis satis pro imperio Cæsari mandauerunt, vt terris abscederet virtute sibi quæsitis & ferro. Qui ignarus pauendi, nec ira nec dolore perculsus, sed fastus barbaricos ridens, * retentis legatis adusq; perfectum opus castrorum, in eodem gradu constantiæ stetit immobilis. Agitabat autem miscebatq; omnia, sine modo vbiq; sese diffunditans & princeps audendi periculosa, rex Chonodomarius, ardua subrigens supercilia, vt sæpe secundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæsarem superauit æquo marte congressus, & ciuitates erutas multas vastauit & opulentas; licentiusque diu nullo refragante Gallias persultauit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoq; fuga ducis accessit, numero præstantis & viribus. Alemanni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram: quorum metu aliquoties quum gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. quæ anxie ferebat sollicitus Cęsar; quod trudente ipsa necessitate digressus periculis, cum paucis, licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur. Iamq; solis radiis rutilantibus, tubarumq; concinente clangore, pedestres copiæ lentis incessibus educuntur; earumq; lateri equestres cõiunctæ sunt turmæ, inter quas cataphracti erant & sagittarii, formidabile genus armatorum. Et quoniam a loco vnde Romana promota sunt signa adusque vallum barbaricum quarta * leuca signabatur & decima, id est vnum & XX millia passuum; vtilitati securitatiq; recte consulens Cæsar, reuocatis præcursoribus iam ante egressis, indictaq; solitis vocibus quiete, cuneatim circumsistentes alloquitur genuina placiditate sermonis; *Vrget ratio salutis tuendæ communis, (vt parcissime dicam) non iacentis animi, Cæsarem vos hortari & orare, commilitones mei, vt adulta robustaq; virtute confisi, cautiorem viam potius eligamus ad tolerãda vel ad depellenda quæ sperantur, * quam præproperam & ancipitem. Vt enim in periculis* VIRTVTEM impigram esse conuenit & audacem, ita quum res postulat, regibilem & consultam. Quod igitur censeo, si arbitrium adfuerit vestrum, iustaq; sustinet indignatio, paucis absoluam. Iam dies in meridiem vergit; lassitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient & obscuri, nox senescente luna nullis sideribus adiuuanda, terra protinus æstu flagrantes, nullis aquarum subsidiis fultæ: quas si dederit quisquam commode posse transiri, ruentibus hostium examinibus post otium cibiq; refectionem & potus, quid nos agimus, quo vigore, inedia, siti, laboreq; membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotiis difficillimis sæpe* DISPOTITIO TEMPESTIVA prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt; hic quæso vallo fossaq; circumdati, diuisis vigiliis quiescamus; somnoq; & victu congruis potiti pro tempore, (pace Dei sit dictũ) triumphaturas aquilas & vexilla victricia, primo lucis moueamus exordio.* Nec finiri perpessi quæ dicebãtur, stridore dentiũ infrendentes, ardoremq; pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem se duci iam conspicuum exorabant, * cælitis Dei fauore fiduciaq; sui, & fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atq;, vt exitus docuit, salutaris quidã genius præsens ad dimicandũ eos, dum adesse potuit, incitabat. Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximeq; Florentii præfecti prætorio; periculose quidẽ, sed ratione secunda pugnandum esse * cõsentientibus, dum instarent barbari conglobati: qui si * deflexissent, motum militis, in seditiones natiuo calore propensioris, ferri non posse aiebat, extortam sibi victoriam, vt putauit, non sine vltimorum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina, recordantibus quod anno nuper emenso Romanis per Transrhenana spatia fusius volitantibus, nec visus est quisquam laris sui defensor, nec obuius stetit: sed cõcæde arborum densa vndique semitis clausis, sidere vrente brumali ægre vixere barbari longius amandati: quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi,

nec

nec apparere, pacem impetrarunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis aduertebat, quod tunc tripartito exitio premebantur; Imperatore vrgente per Rhætias, Cæsare proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordiæ, modo non occipitia conculcantibus hinc indeque cinctorum. Postea vero pace data, discesserat Imperator: & sedata iurgiorum materia, vicinæ gentes iam concordabant: & turpissimus ducis Romani digressus, ferociam natura conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res est aggrauata Romana ex negotio tali. Regii duo fratres vinculo pacis adstricti, quam anno præterito impetrauerant a Constantio, nec tumultuare nec commoueri sunt ausi. Sed paulo postea vno ex his Gundomado, qui potior erat fideiq; firmioris, per insidias interempto, omnis eius populus cum nostris hostibus conspirauit: & confestim Vadomarii plebs, vt asserebant, agminibus bella cientium barbarorum sese coniunxit. Cunctis igitur summis infimisque approbantibus tunc opportune congrediendum, nec de rigore animorum quidquam remittentibus, exclamauit subito signifer; *Perge, felicissime omnium Cæsar, quo te fortuna prosperior ducit: tamdem per te virtutem & consilia militaria sentimus. I prævius, vt faustus antesignanus & fortis. experieris quid miles sub conspectu bellicosi ductoris, testisque indiuidui gerendorum, modo adsit supernum numen, iis rebus efficiet excitatus.* His auditis, quum nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus prope collem aduenit, molliter editum, opertum segetibus iam maturis, a superciliis Rheni haud longo interuallo distantem. E cuius summitate speculatores hostium tres equites exciti, subito nuntiaturi Romanum exercitum aduentare, festinarunt ad sua. Vnus vero pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorum, indicauit per triduum & trinoctium flumen transisse Germanos. Quos quum iam prope densantes semet in cuneos nostrorum conspexere ductores, steterunt vestigiis fixis, antepilanis hastatisque & ordinum primis velut insolubili muro fundatis: & pari cautela hostes stetere cunctati. Quumque, ita vt antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem a dextero latere sibi vidissent oppositũ, quidquid apud eos per equestres copias præpollebat, in læuo cornu locauere confertum. Iisdemque sparsim pedites miscuere discursatores & leues, profecto ratione tuta poscente. Norant enim, licet prudentem, ex quo bellatorem cum clibanario nostro congressum, frena retinentem & scutum, hasta vna manu vibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse: peditem vero inter ipsos discriminum vertices, quum nihil caueri solet præter id quod occurrit, humi occulte reptantem, latere forato iumenti, incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Hoc itaque disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidiis & obscuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & sæuos Chonodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios reges. Et Chonodomarius quidẽ, nefarius belli totius incentor, cuius vertici * flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum audax & fidens ingenti robore lacertorum: vbi ardor prœlii sperabatur immanis: equo spumante sublimior erectus in iaculum formidandæ vastitatis, armorumque nitore conspicuus, antea strenuus & miles, & vtilis præter ceteros ductor. Latus vero dextrum Serapio agebat, * etiam tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatem, Mederici fratris Chonodomarii filius, hominis quoad vixerat perfidissimi; ideo sic appellatus, quod pater eius diu obsidatus pignore tentus in Galliis, doctusq; Græca quædã arcana, hunc filium suum Agenarichum genitali vocabulo dictitatũ, ad Serapionis trãstulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi reges numero quinque, regalesque decem, & optimatum series magna, armatorum millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendæ quæsita. Iamque toruum increpantibus tubis, Seuerus dux Romanorum aciem dirigens læuam, quum prope fossas armatorum refertas venisset, vnde dispositum erat vt abditi repente exorti cuncta turbarent, stetit impauidus: suspectiorque de obscuris, nec referre gradum, nec vlterius ire tentauit. Quo viso, animosus contra labores maximos Cæsar, ducentis equitibus septus, vt ardor negotii flagitabat, agmina peditum, impetu veloci discurrens, verbis hortabatur. Et quum alloqui pariter omnes, nec longitudo spatiorum extenta, nec in vnum coactæ multitudinis permitteret crebri-

tas: & alioquin vitabat grauioris inuidiæ pondus, ne videretur id affectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat: cautior sui hostium tela præteruolans, his & similibus notos pariter & ignotos ad faciendum [fortiter] accendebat: *Aduenit ô socii iustum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi vobiscum, quod antehac arcessentes arma inquietis motibus poscebatis.* Item quum ad alios postsignanos in acie locatos extrema venisset; *En*, inquit, *commilitones, diu speratus præsto est dies, compellens nos omnes* * *elotis pristinis maculis Romanæ maiestati reddere proprium decus. Hi sunt barbari, quos rabies & immodicus furor ad perniciem rerum suarum coegit occurrere nostris viribus opprimendos.* Alios item bellandi vsu diurino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuuabat; *Exsurgamus viri fortes, propellamus fortitudine congrua, illisa nostris partibus probra, quæ contemplans Cæsaris nomen cunctando suscepi.* Quoscunque autem pugnæ signum inconsulte poscentes, rupturosque imperium irrequietis motibus præuideret; *Quæso*, inquit, *ne hostes vertendos in fugam sequentes, auidius futuræ victoriæ gloriam violetis; ne quis ante necessitatem vltimam cedat. Nam fugituros proculdubio deseram; hostium terga cæsuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat & cauta.* Hæc aliaque in eumdem modum sæpius replicando, maiorem exercitus partem primæ barbarorum opposuit fronti: & subito Alemannorum peditũ fremitus indignationi mixtus auditus est, vnanimi conspiratione vociferantium, relictis equis secum oportere versari regales: ne, si quid contigisset aduersum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chonodomarius iumẽto actutum desiluit, & sequuti eum residui, idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore victricem. Dato igitur [ab] æneatorum occentu solenniter signo ad pugnandum, vtrimque magnis concursum est viribus. Præpilabantur missilia: & properantes cito quam cõsiderato cursu Germani, telaque dextris explicãtes, inuolauere nostrorum equitum turmas frendentes immania: eorumque vltra solitum sæuientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles, scutorum obiicibus vertices tegens, eiectansque gladios, vel tela concrispans mortem minantia, perterrebat. Quumque in ipso prœliorum articulo eques se fortiter conturmaret, & muniret latera sua firmius pedes frontem arctissimis conserens parmis, erigebantur crassi pulueris nubes: variique fuere discursus, nunc resistentibus nunc cedentibus nostris: & obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores, hostem propellere laborabant: sed destinatione nimia dextræ dextris miscebantur, & vmbo trudebat vmbonem: cælumque exsultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis. Et quum cornu sinistrum altius gradiens, vrgentium tot agmina Germanorum vi nimia propulisset, iretque in barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem incondite discesserunt. dumque primi fugientium postremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prœlio gradum. Hoc autem exinde acciderat, quod dum ordinum restituitur series, cataphracti equites viso rectore suo leuiter vulnerato, & consorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorum oppresso, dilapsi qua quisque poterat: peditesque calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibique vicissim innixi stetissent immobiles. Igitur quum equites nihil præter fugæ circumspectantes præsidia, vidisset longius Cæsar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum signum draconis summitati hastæ longioris aptatum, velut senectutis pendentis exuuias, stetit vnius turmæ tribunus; & pallore * timoris perculsus, ad aciem integrandam recurrit. Vtque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Cæsar, *Quo inquit*, inquit, *cedimus viri fortissimi? an ignoratis,* FVGAM *quæ salutem numquam reperit, irriti conatus stultitiam indicare? Redeamus ad nostros; saltem gloriæ futuri participes, si eos pro rep. dimicãtes relinquimus inconsulte.* Hæc reuerenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi; imitatus veterem Syllam: qui quum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prœlio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum: raptoque & coniecto vexillo in partem hostilem: *Ite*, dixerat, *socii periculorum electi: & scitantibus vbi relictus sum Imperator, respondete nihil fallentes. Solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens.* Proinde Alemanni pulsis disiectis-

disiectisque equitibus nostris, primam aciem peditum incesserunt, eam abiecta resistendi animositate pulsuri. Sed postquam comminus ventum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati, vsu prœliorum diuturno firmati, excipiunt eos, iam gesturientes barritum ciere vel maximum: qui clamor ipso feruore certaminum a tenui susurro exoriens, paulatimque adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum. Iaculorum deinde stridentium crebritate hinc inde conuolante, puluis æquali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. sed violentia iraque incompositi barbari in modum exarsere flammarum; nexamque scutorum compagem, quæ nostros in modum testudinis tuebatur, scindebant ictibus gladiorum assiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus suis celeri cursu Bataui venere cum regibus, formidabilis manus, extremæ necessitatis articulo circumuentos, si iuuisset fors, ereptura: toruumque canentibus classicis, adultis viribus certabatur. Verum Alemanni bellum acriter ineuntes, altius anhelabant, velut quodam furoris affectu opposita omnia deleturi. Spicula tamen verutaque missilia non cessabant, ferratæque arundines fundebantur: quamquam etiam comminus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladiis findebantur, & vulnerati nondum effuso cruore ad audendum consurgebant. Pares enim quodammodo coiuere cum paribus; Alemanni robusti & celsiores, *milites vsu nimio dociles: illi, feri & turbidi; hi, quieti & cauti: animis isti fidentes, grandissimis illi corporibus freti. Resurgebat tamen aliquoties armorum pôdere pulsus loco Romanus; lassatisq; impressu genibus læuum reflectens poplitem barbarus subsidebat, hostem vltro lacessens; quod indicium est obstinationis extremæ. Exsiliuit itaque subito ardens optimatium globus; inter quos decernebant & reges: & sequente vulgo, ante alios agmina nostrorum *interrupit; & iter sibi aperiendo, adusque primanorum legionem peruenit locatam in medio: quæ confirmatio Castra prætoria dictitatur. vbi densior & ordinibus frequens miles instar turrium fixa firmitate cõsistens, prœlium maiore spiritu repetiuit: & vulneribus declinandis intentus, seque in modum myrmillonis operiens, hostium latera quæ nudabat ira flagrantior, districtis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis nostri laxare compagem: sed continuata serie peremptorum, quos Romanus iam fidentior strauit, succedebant barbari superstites interfectis: auditoque occumbentium gemitu crebro, pauore perfusi torpebant. Fessi denique tot ærumnis, & ad solam deinceps strenui fugam, per diuersos tramites *toto celeritatis gradu festinabant: vt e mediis sæuientis pelagi fluctibus, quocumque auexerit ventus, eiici nautici properant. Victores (quod voti magis quam spei fuisse fatebitur quilibet tunc præsens) adorant propitiati numinis arbitrium. Inclemens & secans terga cedentium miles, quum interdum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebat; nec quisquam vulnerantium sanguine iram expleuit, nec satiauit cæde multiplici dexteram, vel miseratus supplicantem abscessit. Iacebant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia mortis compendio postulantes: alii semineces, labente iam spiritu, lucis vsuram oculis morientibus inquirebant: quorumdam capita discissa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per lutosum & lubricum solum in sociorum cruore lapsi, intactis ferro corporibus, aceruis superruentium obruti necabantur. Quæ vbi satis euenere prosperrime, validius instante victore, acumina densis ictibus hebescebant; splendentesque galeæ sub pedibus voluebantur & scuta. Vltimo denique trudente discrimine, barbari, quum elati cadauerum aggeres exitus impedirent, subsidia fluminis petiuere, quæ sola restabant, eorum terga iam perstringentis. & quia cursu ab armis concito fugientes miles indefessus vrgebat, quidam nandi peritia eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus commiserunt. Qua caussa celeri corde futura præuidens Cæsar, cum tribunis & ducibus, clamore obiurgatorio prohibebat ne hostem auidius sequens nostrorum quisquam se gurgitibus committeret verticosis. Vnde id obseruatum est vt marginibus insistentes confoderent telorum varietate Germanos: quorũ siquem morti velocitas subtraxisset, iacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. & velut in quodam theatrali spectaculo aulæis miranda mõstrantibus, multa licebat iam

ſine metu videre: nandi ſtrenuis quoſdam neſcios adhærere; fluitantes alios quum *expediti viribus linquerentur vt ſtipites;& velut luctãte amnis violẽtia, vorari quoſdam fluctibus inuolutos; nonnullos clypeis vectos, prærruptas vndarum occurſantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas vlteriores poſt multa diſcrimina peruenire. Spumans denique cruore barbarico decolor alueus, inſueta ſtupebat *augmenta. Dum hæc aguntur, rex Chonodomarius reperta copia diſcedendi, lapſus per funerum ſtrues, cum ſatellitibus paucis celeritate rapida properabat ad caſtra; quæ prope Tribuncos & Concordiam munimenta Romana, fixit intrepidus; vt adſcenſis nauigiis, dudum paratis ad caſus ancipites in ſecretis ſeceſſibus, euaderet. Et quia non niſi Rheno tranſito ad territoria ſua poterat peruenire, vultum ne agnoſceretur operiens, ſenſim retulit pedem. Quumq; propinquaret iam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circumgrediens, vt tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt euolutus: & confeſtim, licet obeſo corpore grauior, ad ſubſidium vicini collis euaſit. quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cum tribuno ſequuta, armis circumdatum aggerem nemoroſum cautius obſidebat: perrumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad vltimos metus, vltro ſe dedit, ſolus egreſſus: comitesq; eius ducenti numero, & tres amici iunctiſſimi, flagitium arbitrati poſt regem viuere, vel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe vinciendos. Vtque natiuo more ſunt barbari humiles in aduerſis, diſparesque in ſecundis, ſeruus alienæ voluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam; immenſum quantum ab eo differens qui poſt feros lugubresque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæua. Quibus ita fauore ſuperni numinis terminatis, poſt exactum iam diem occinente liticine, reuocatus inuictiſſimus miles, prope ſupercilia Rheni tendebat; ſcutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & ſomno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXLIII; rectores vero quatuor, Bainobaudes Cornutorum tribunus: adęque Laipſo, & Innocentius cataphractarios ducens, & vacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit nomen: ex Alemannis vero ſex millia corporum ſunt inuenta in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorum acerui per vndas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, vt erat fortuna ſui ſpectatior, meritisque magis quam imperio potens, Auguſtus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, vt agentes petulantius milites increpabat; id ſe nec ſperare, nec adipiſci velle iurando confirmans. Et vt augeret euentus ſecundi lætitiam, concilio Chonodomarium iuſſit offerri: qui primo curuatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentiliq; pace veniam poſcẽs, bono animo eſſe eſt iuſſus. Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, miſſusq; exinde Romam, in Caſtris peregrinis, quæ in monte ſunt Cælio, morbo veterni conſumptus eſt. His tot ac talibus proſpero peractis euentu, in palatio Conſtantii quidam Iulianum culpantes, vt princeps ipſe delectaretur, Victoriam ſiue Victorinum ideo nominabant, quod verecunde referens, quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſæpe Germanos. Interque exaggerationem inanium laudum, oſtentationemque aperte lucentium, inflabant ex vſu Imperatorem ſuopte ingenio nimium; quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, felicibus auſpiciis eius aſſignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mentiebatur; ſe ſolum, quum geſtis non adfuiſſet, & dimicaſſe & viciſſe, & ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens: & ſi, verbi gratia, eo agente tunc in Italia, dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius mentione per textum longiſſimum facta, laureatas litteras ad prouinciarum ſigna mittebat, ſe inter primores verſatum cum odioſa ſui iactatione ſignificans. Exſtant denique eius edicta in tabulariis principis publicis condigne ſcriptis, memoria delata narrandi extollendique ſemet in cælum. Argentorato, quum pugnaretur, manſione quadrageſima disparatus, deſcribens prœlium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & barbaros fugaſſe præcipites, ſibiq; oblatũ falſo indicat Chonodomarium; proh rerum indignitas; ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas, vel obumbrantibus plurimis, ſilere neſciret.

AMMIA-

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

HAc rerum quam iam digeſſimus varietate ita concluſa, Martius iuuenis, Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſollicitusq; ne diræ volucres conſumerent corpora peremptorum, ſine diſcretione cunctos humari mandauit: abſolutisque legatis, quos ante certamen ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres tabernas reuertit. Vnde cum captiuis omnibus prædam Mediomatricos, ſeruandam ad reditum vſque ſuum, duci præcepit: & petiturus ipſe Maguntiacum, vt ponte compacto transgreſſus, in ſuis requireret barbaros, quum nullum reliquiſſet, in noſtris; refragante vetabatur exercitu: verum facundia iucunditateque ſermonum allectum, in voluntatem traduxerat ſuam. Amor enim poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere ſibi quam militi (ſicut perſpicue contigit) adſuetum. Moxque vt ad locum prædictum eſt ventum, flumine pontibus conſtratis tranſmiſſo, occupauere terrás hoſtiles. At barbari præſtricti negotii magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos otio, tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio quid fortunis ſuis immineret anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, vt primæ vertiginis impetum declinarent, miſerunt legatos cum verbis compoſitis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incertumque quo conſilio aut inſtituto mutata voluntate, per alios curſu celeri venire compulſos, acerrimum noſtris minati ſunt bellum, ni eorum regionibus exceſſiſſent. Quibus clara fide cōpertis, Cæſar prima noctis quiete nauigiis modicis & velocibus octingentos impoſuit milites: eorum viginti ſurſum verſus decurſo egreſſi, quidquid inuenire potuerint, ferro violarent & flammis. Quo ita diſpoſito, ſolis primo exortu viſis per montium vertices barbaris, ad celſiora ducebatur alacrior miles: nemineque inuento (hoc ſiquidem opinati diſceſſere) confeſtim eminus *ingentis fumi volumina viſebantur, indicantia noſtros perruptas populari terras hoſtiles. Quæ res Germanorum perculit animos: atque deſertis inſidiis, quas per arta loca & latebroſa ſtruxerant noſtris, trans* Mœnum nomine fluuium ad opitulandum ſuis neceſſitudinibus auolarunt. Vt enim rebus amat fieri dubiis & turbatis, hinc equitum noſtrorum accurſu, inde nauigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, euadendi ſubſidium velox locorum inuenere prudentes. quorum digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore villas & frugibus rapiebat, nulli parcendo. extractisque captiuis, domicilia cuncta curatius ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis exurebat. Emenſisque æſtimatione decimi lapidis, cum prope ſiluam veniſſet ſqualore tenebrarum horrendam, ſtetit diu cunctando; indicio perfugæ edoctus, per ſubterranea quædam occulta foſſasque multifidas latere plurimos, vbi habile viſum fuerit, erepturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſſime, ilicibus inciſis & fraxinis, roboreq; obiecto magno, ſemitas inuenere conſtratas. Ideoque gradientes cautius retro, non niſi per anfractus longos & aſperos vltra progredi poſſe, vix indignationem capientibus animis, aduertebant. Et quoniam aeris vrente ſæuitia, cum diſcriminibus vltimis laborabatur incaſſum, (æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus ſuperfuſæ niues oppleuere montes ſimul & campos) opus arreptum eſt memorabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentum quod in Alemannorum ſolo conditum Traianus ſuo nomine voluit appellari, dudum violentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatisque ibi pro tempore defenſoribus, ex barbarorum viſceribus alimenta congeſta ſunt, quæ illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metuque rei peractæ volucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere miſſis oratoribus pacem. quam Cæſar omni cōſiliorum via firmata, cauſſatus veriſimilia plurima, per decem menſium tribuit interuallum: id nimirū ſollerti colligens mēte, quod caſtra ſupra quā optari potuit occupata, ſine obſtaculo tormentis murali-

bus & apparatu deberent valido communiri. Hac fiducia tres immaniſſimi reges venerunt, tamdem aliquando iam trepidi, ex his qui miſeré victis apud Argentoratum auxilia; iurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, ſed fœdera ad præſtitutum vſque diem (quia id noſtris placuerat) cum munimento ſeruaturos intacto, frugesque portaturos humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores: quod vtrumque metu perfidiam frenante fecerunt. Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, ſed diſpendio rei Romanæ peracto leuiſſimo, vt fauſtus Cæſar exſultabat & felix. crediqueobtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum vbique feciſſe fingentibus, quod oppetere dimicando glorioſe magis optabat, quam damnatorum ſorte (ſicut ſperabant) vt frater Gallus occidi; ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantii actibus mirandis inclaruiſſet. Quibus (vt in tali re) compoſitis firmiter, ad ſedes reuertens hibernas, ſudorum reliquias reperit tales. Remos Seuerus magiſter equitum per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorum validiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus (vt poſteà claruit) vacua præſidiis loca vaſtantes offendit: hac oportunitate in ſcelus audaciam erigente, quod Cæſare in Alemannorum ſeceſſibus occupato, nulloque vetante, expleri ſe poſſe prædarum opimitate ſunt arbitrati: ſed metu iam reuerſi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita ſunt, occupatis, ſe, quoad fieri poterat, tuebantur. Hac Iulianus rei nouitate perculſus, & coniiciens quorſum erumperet, ſi iisdem tranſiſſet intactis, retento milite circumuallare diſpoſuit Caſtellum oppidum, quod Moſa fluuius præterlambit. & aduſque quartum & quinquaſimum diem, Decembri ſcilicet & Ianuario menſe, obſidionales tractæ ſunt moræ, deſtinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimeſcens ſollertiſſimus Cæſar, ne obſeruata nocte illuni, barbari gelu * vinctum amnem peruaderent, quotidie a ſole in veſperam flexo aduſque lucis principium, luſoriis nauibus diſcurrentes flumen vltro citroque milites ordinauit, vt cruſtis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facile perueniret. Hocque commento, inedia & vigiliis, & deſperatione poſtrema laſſati, ſponte ſe propria dederunt: ſtatimque ad comitatum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egreſſa, quum captos comperiſſet & aſportatos, nihil amplius auſa, repedauit ad ſua caſtra. hisque perfectis acturus hiemem reuertit Pariſios Cæſar. Quia igitur plurimæ gentes vi maiore collaturæ capita ſperabantur, dolum bellorum coniectans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtringebatur. Dumque per inducias, licet negotioſas & breues, ærumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſauit. Quumque Florentius præfectus prætorio cuncta permenſus, vt cõtendebat, quidquid in capitatione deeſſet, ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, animam prius amittere quam hoc ſinere fieri memorabat. Norat enim huiusmodi prouiſionum, immo euerſionum, (vt verius dixerim) inſanabilia vulnera ſæpe ad vltimam egeſtatem prouincias contraxiſſe: quæ res (vt docebitur poſtea) penitus euertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio ferre non poſſe clamante, ſe repente factum infidũ, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum: Iulianus eum ſedatus leniens, ſcrupuloſe computando & vere, docuit non ſufficere ſolum, verum etiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum neceſſarios apparatus. Nihilominus tamẽ diu poſtea indictionale augmẽtum oblatum ſibi nec recitare nec ſubnotare perpeſſus, humi proiecit. Litterisque Auguſti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, vt videretur parum Florentio credi; reſcripſit, gratandum eſſe, ſi prouincialis hinc inde vaſtatus, ſaltem ſolennia præbeat, nedum incrementa quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factumque eſt tunc & deinde vnius animi firmitate, vt præter * ſolita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur * camelaſii nomine inique. Inuſitato exemplo id petendo Cæſar impetrauerat a præfecto, vt ſecundæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur; ea videlicet lege vt nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſoluendum quemquam vrgeret. Quo leuati ſolatio cuncti, quos in curam æs alienum ſeparat ſuam, nec interpellati, ante præſtitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarũ exordia Galliarum adminiſtrante ſecundam adhuc Orphito præfecturã, obeliſcus Romæ in circo erectus eſt maximo.

maximo. Super quo nunc, quia tempestiuum est, pauca discurram. Vrbem priscis seculis conditam ambitiosa mœnium strue, & portarum centum quondam aditibus celebrem, *Hecatompylos Thebas* institutores ex facto cognominarunt: cuius vocabulo prouincia nunc vsque Thebais appellatur. Hanc inter exordia pandentis se late Carthaginis, improuiso excursu duces oppressere Pœnorum: postea que reparatam Persarum rex ille Cambyses, quoad vixerat alieni cupidus & immanis, Ægypto perrupta aggressus est; vt opes exinde raperet inuidendas; ne deorum quidem donariis parcens. Qui dum inter prædatores turbulenter concursat, laxitate præpeditus indumentorum, concidit pronus: ac suomet pugione, quem aptatum femori dextro gestabat, subita vi ruinæ nudato, vulneratus pene letaliter interisset. Longe autem postea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas Ægypti procurator, exhausit ciuitatem plurimis interceptis: reuersusque quum furtorum arcesseretur & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium spectandum dederat Imperator, stricto incubuit ferro. Is est (si recte existimo) Gallus poeta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Virgilius, carmine leni decantat. In hac vrbe inter labra ingentia, diuersasque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliscos vidimus plures, aliosque iacentes & comminutos; quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perscrutatis, excisos erectosque, diis superis in religione dicarunt. Est autem *obeliscus*, asperrimus lapis in figuram metæ cuiusdam, sensim ad proceritatem consurgens excelsam; vtque radium imitetur, gracilescens paulisper, specie quadrata in verticem productus angustum, manu læuigatus artificis. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas; quas ei vndique videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insigniuit auctoritas. Volucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, ad æui quoque sequentis ætates Imperatorum vulgatius peruenientem memoria, promissa vel soluta regum vota monstrabant. Non enim, vt nunc litterarum numerus præstitutus & facilis exprimit quidquid humana mens concipere potest, ita prisci quoque scriptitarunt Ægyptii: sed singulæ litteræ singulis nominibus seruiebant, & verbis nonnumquam significabant integros sensus. Cuius rei scientiæ in his interim sit duobus exemplum. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inueniri rationes memorant physicæ: perque speciem apis mella conficientis indicant regem; moderatori cum iucunditate aculeos quoque innasci debere, his signis ostendentes, & similia plurima. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo strepebant; quod quum Octauianus Augustus obeliscos duos ab Heliopolitana ciuitate transtulisset Ægyptia, quorum vnus in circo maximo, alter in campo locatus est Martio; hunc recens aduectum, difficultate magnitudinis territus, nec contrectare ausus est nec mouere: discant qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præterisse, quod deo Soli speciali munere dedicatus, fixusque intra ambitiosi templi delubra quæ contingi non poterant, tamquam apex omnium eminebat. Verum Constantinus id parui ducens, auulsam hanc molem sedibus suis, nihilq; committere in religionem recte existimans, si ablatum vno templo miraculum Romæ sacraret, id est in templo mundi totius iacere diu perpessus est, dum translationi pararētur vtilia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectoque Alexandriæ, nauis amplitudinis antehac inusitatæ ædificata est sub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita prouisis, digressoque vita principe memorato, vrgens effectus intepuit: tamdemque sero impositus naui, per maria fluentaque *Thybridis, velut pauentis ne quod pene ignotus miserat Nilus, ipse parum sub meatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab vrbe seiunctum: vnde chamulcis impositus, tractusque lenius per Ostiensem portam piscinamque publicam circo illatus est maximo. Sola post hæc restabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: erectisque vsque periculum altis trabibus, vt machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes & longi, ad speciem multiplicium liciorum cęlum densitate nimia subtexētes: quibus colligatus mons ipse effigiatus scriptilibus elementis,

paulatimque * id per arduum inane protentus, diuque pensilis, hominum millibus multis, tamquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in media; eique sphæra superponitur ahena, aureis laminis nitens; qua confestim vi ignis diuini contacta, ideoq; sublata, facis imitamentũ in figura æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma * canentis. Sequutæque ætates alios transtulerunt: quorum vnus in Vaticano, alter in hortis Sallustii, duo in Augusti monumento erecti sunt. Qui autem notarum textus obelisco incisus est veteri, quem videmus in circo, Hermapionis librum sequuti, interpretatum litteris subiecimus Græcis: Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου * διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Τάδε λέγει ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων κρατερὸς, φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος, κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος. Στίχος δεύτερος. Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ὁ ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ * πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος. φιλεῖ. Τρίτος στίχος. Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγής, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ· ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν· ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος, βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνοὺς νικήσας· ὃν Ἥλιος φιλεῖ· ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοί· δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος. Ἄλλος στίχος δεύτερος. Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ· δεδώρημαί σοι βίον * ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς, κύριος διαδήματος ἀνείκαστος· ᾧ ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος. Τρίτος στίχος. Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ, Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν· ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα· βασιλεὺς, παγχαρὴς, Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος. Ἀφηλιώτης, πρῶτος στίχος. Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος * ἠγάπησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ, καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua.

1110 Titiano & Cereali coss. quum vniuersa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidoq; præteritorum barbaricos hebetaret excursus, rex Persarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, iamque cum Chionitis & * Halanis omnium acerrimis bellatoribus pignore icto societatis, rediturus ad sua, tum Saporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precatiuam. Ideoque non nisi infirmato imperii robore tentari talia suspicatus, latius semet extentans, pacis amplectitur nomen, & conditiones proposuit graues: missoque cum muneribus Narseo quodam legato, litteras ad Constantium dedit, nusquam a genuino fastu declinans: quarum hunc fuisse accepimus sensum: *Rex regum Sapor particeps siderum, frater Solis & Lunæ, Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico. Gaudeo tamdemque mihi placet, ad optimam te viam reuertisse, & incorruptum æquitatis agnouisse suffragium, rebus ipsis expertum pertinax* ALIENI CVPIDITAS *quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur* VERITATIS ORATIO *soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet atque sentire, propositum meum in pauca conferam; reminiscens hæc quæ dicturus sum, me sæpius replicasse. Adusque Strymona flumen & Macedonicos fines tenuisse maiores meos, antiquitates quoque vestræ testantur. Hæc me conuenit flagitare, (ne sit arrogans quod affirmo) splendore virtutumque insignium serie vetustis regibus antistantem. Sed vbique mihi cordi est re-*

est recordatio; cui coalitus ab adolescentia prima, nihil vmquam pœnitendum admisi. Ideoq; Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, auo meo, composita fraude præreptam. Illud apud nos numquam acceptum fuit quod adseritis vos exsultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum euentus. Postremo si morem gerere suadenti volueris recte, contemne partem exiguam semper luctificam & cruentā, vt cætera regas securus; ac prudenter reputans, medelarum quoq; artifices vrere nōnumquam & secare, & partes corporum amputare, vt reliquis vti liceat integris: hocq; bestias factitare: quæ quum aduertant cur maximopere capiantur, illud propria sponte amittunt, vt viuere deinde possint impauidæ. Id sane pronuntio; Quod si hæc mea legatio redierit irrita, post tempus hiemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortuna conditionumq; æquitate spem successus secundi fundante, venire quoad ratio siuerit, festinabo. His litteris diu libratis, recto pectore (quod dicitur) consideratæq; responsum est hoc modo: *Victor terra mariq; Constantius semper augustus, fratri meo Sapori regi salutem plurimam dico. Sospitati quidem tuæ gratulor, vt futurus (si velis) amicus: cupiditatem vero semper indeflexam fusiusq; vagantem, vehementer insimulo. Mesopotamiam poscis vt tuam, perindeq; Armeniam: & suades integro corpore adimere membra quædam, vt eius salus deinde locetur in solido: quod refutandū est potius quam vlla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectā præstigiis, sed perspicuam, nullisq; minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus, opinatus adgredi negotium publicæ vtilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles me inconsulto, sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus; adsit modo cum decore & honestate, nihil pudori nostro prærreptura vel maiestati. Est enim absonum & indecens, quum gestarum rerum ordine * explicatæ sint aures, quas inuidiæ nobis multipliciter incluserunt, quum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere quæ contracti in orientales angustias diu seruauimus illibata. Cessent autem quæso formidines quæ nobis intentantur ex more: quum ambigi nequeat, non inertia nos sed modestia, pugnas interdum excepisse potius quam intulisse: & nostra, quoties lacessimur, fortissimo beneuolentiæ spiritu defensare: id experiendo legendoq; scientes, in prœliis quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa vero bellorum numquam ad deteriora prolapsam.* Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi amplius quidquā potuit) post paucissimos dies sequutus est Prosper Comes, & Spectatus tribunus & notarius; itēque Eustachius Musoniano suggerente philosopho, vt opifex suadendi; Imperatoris scripta perferentes & munera; enisuri apparatū interim Saporis arte quadam suspendere, vt supra humanum modum prouinciæ munirentur arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthungi, Alemannorum pars Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderū quæ adepti sunt obsecrando, Rhætias turbulente vastabant; adeo vt etiam opidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio, in locum Siluani peditum promotus magister, ignauus, sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta, prostrauit acerrime multos; ita vt exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugā, ægre dilapsa res suas non sine lacrymis reuiseret & lamentis. Huic pugnę Neuita postea consul, equestris præpositus turmæ, & affuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam Asiamque & Pontum assiduis pulsibus opida multa concusserunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarū eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ vrbium matris; cuius ruinarum euetum vere breuiterq; absoluam. Primo lucis exortu ad diem nonum cal. Septembr. concreti nubium globi nigrantiū, lætam paullo ante cæli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur: ita oculorum obtutu præstricto, humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo fatales cōtorquente manubias, ventosque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi litoris fragor: hæcque sequuti typhones atque presteres cum horrifico tremore terrarum, ciuitatem & suburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ędes pleræq; vehebantur, aliæ super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus variis excelsa culmina resultabant, queritantium coniugium liberosque, & si quid necessitudinis arcte constringit. Post horam de-

nique ſecundam multo ante tertiam, aer iam ſudus & liquidus latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, quum ſupereſſe poſſent ſi qui iuuiſſent, auxiliorum inopia necabantur. Alii lignorũ exſtantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæſi cõplures paulo ante homines; tunc promiſcuæ ſtrages cadauerum cernebantur. Quosdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebant intactos, angore & inedia conſumendo. inter quos Ariſtænetus affectatam regens diœceſin, curans vicaria poteſtate, quam Conſtantius ad honorem vxoris Euſebiæ, Pietatis cognominarat; animam hoc caſu cruciatam diutius exhalauit. Alii ſubita magnitudine oppreſſi, iiſdem adhuc molibus conteguntur. Colliſis quidam capitibus, vel humeris præſectis aut cruribus, inter vitæ mortisque confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes, cum obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe potuit ædium ſacrarum & priuatarum hominumque pars maior, ni palantes abrupti flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes, quidquid conſumi poterat, exuſſiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quæ de terrę pulſibus coniectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modo hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum ingenia penetrarunt. Vnde & in ritualibus & pontificiis obtemperantibus ſacerdotiis, cautum ne alio deo pro alio nominato, quum qui eorum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem (vt opiniones æſtimant; inter quas * Ariſtoteles æſtuat & laborat) aut in cauernis minutis terrarum, quas ſyringas appellamus, in pulſu crebriori aquis vndabundis: aut certe (vt Anaxagoras affirmat) ventorum vi ſubeuntium ima terrarum: qui quum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperiẽtes, eas partes ſoli conuibrant, quas ſubrepſerint humidi. Vnde plerumque obſeruatur, terra tremente, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri; quod in vltimis receſſibus occupantur. Anaximander ait areſcentem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium terram rimas pandere grandiores, quas penetrat ſupernus aer violentus & nimius; ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam cieri propriis ſedibus. Qua de cauſſa terrores huiuſmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cæleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoque Neptunum, humentis ſubſtantiæ poteſtatem, *ennoſigæon* & *ſiſichthona* poetæ veteres & theologi nuncupauerunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor. aut enim * braſmatiæ ſunt; qui humum intus ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles: vt in Aſia Delos emerſit & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiuſſa & * Pelagia prioribus ſeculis dictitata, aureo quondam imbri perfuſa; & Eleuſin in Bœotia, & apud Tyrrhenos * Vulcani, inſulaque plures. aut * climatiæ; qui * limes ruentes & obliqui, vrbes, ædificia, monteſq; complanant. aut chaſmatiæ; qui grandiori motu patefactis ſubito voratrinis, terrarũ partes abſorbent: vt in Atlantico mari, Europæo orbe potior inſula, & in Criſæo ſinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte opidum * Succinienſe profundo hiatu abſorpta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum * Mycematiæ ſonitu audiuntur minatorio: quum diſſolutis elementa compagibus vltro adſiliunt, vel relabuntur conſidentibus terris. Tunc enim neceſſe eſt velut taurinis reboare mugitibus fragores fremituſque terrenos. Sed hinc ad exorſa. At Cæſar hiemem apud Pariſios agens, Alemannos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in vnum coactos, ſed ad inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes & ſæuos: opperienſque Iulium menſem, vnde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania, æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis, veheretur annona. Sed, vt eſt difficultatum pene omnium diligens RATIO victrix, multa mente verſans & varia, id tantum reperit ſolum, vt anni maturitate non exſpectata, barbaris occurreret inſperatus. firmatoque conſilio, XX dierum frumentum ex eo quod erat in ſedibus conſumendum, ad vſus diuturnitatem excoctum, buccellatum, (vt vulgo appellant) humeris impoſuit libentium militum: hocque ſubſidio fretus, ſecundis (vt ante) auſpiciis profectus eſt; intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe vrgentes & neceſſarias arbitratus.

arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos; eos videlicet quos conſuetudo * Salios appellauit; auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam locum habitacula ſibi figere prælicenter. Cui, quum Tungros veniſſet, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem * etiam tum in hibernis; pacem ſub hac lege prætendens, vt quieſcentes eos, tamquam in ſuis, nec laceſſeret quisquam nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaque conditionum perplexitate, vt in iiſdem tractibus moraturus dum redeunt, muneratos abſoluit. Dictoq; citius ſequutus profectos, Seuero duce miſſo, per ripam ſubito cunctos adgreſſus, tamquam fulminis turbo perculſit. iamque precantes potius quam reſiſtentes, in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, dedentes ſe cum opibus liberisque ſuſcepit. * Chamauos itidem auſos ſimilia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes viuosque captos compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis, paulo poſtea miſſis precatum conſultumque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus eius, pacem hoc tribuit pacto vt ad ſua redirēt incolumes. Cunctis igitur ex voto currentibus, ſtudio peruigili properans modis omnibus vtilitatem fundare prouinciarum, munimenta tria recta ſerie ſuperciliis impoſita fluminis Moſæ, ſubuerſa dudum obſtinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & ilico ſunt inſtaurata procinctu pauliſper omiſſo. atq; vt conſilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & ſeptem, quam in expeditionem pergens vehebat ceruicibus miles, portionem ſubtractam in iiſdem condidit caſtris; ſperans ex Chamauorum ſegetibus id ſuppleri poſſe quod ablatum eſt. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis quæ portauit, nuſquam reperiens victus, extrema minitans Iulianum compellationibus inceſſebat & probris, Aſianum appellans Græculum & fallacem, & ſpecie ſapientiæ ſtolidum. Vtque inueniri ſolent quidam inter armatos verborum volubilitate conſpicui, hæc & ſimilia multa ſtrepebant; *Quo trahimur ſpe meliorum abolita; olim quidem dura & perpeſſi aſperrima per niues tolerantes & acumina crudelium pruinarum: ſed nunc, proh nefas, quum vltimis hoſtium fatis inſtamus, fame, ignauiſſimo mortis genere, tabeſcentes? & ne quis nos turbarum exiſtimet concitores, pro vita loqui ſola teſtamur, non aurum neque argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus nec videre, ita nobis negata, velut contra remp. tot ſuſcepiſſe labores & pericula confutatis.* Et erat ratio iuſta querelarum. Inter tot enim rerum probabilium curſus articuloſque neceſſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles exhauſtus, nec donatiuum meruit nec ſtipendium, iam inde vt Iulianus illo eſt miſſus; ea re quod nec ipſi quod daret ſuppetere poterat vſquam, nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat. Hocque exinde claruit, fraude potius quam tenacitate committi, quod quum idem Cęſar petenti ex vſu gregario cuidam vt barbas detonderet, dediſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis appetitus eſt a Gaudentio tunc notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias; quem poſtea ipſe interfici iuſſit, vt loco monſtrabitur competenti. Lenito tamdem tumultu non ſine blanditiarum genere vario, contextoque nauali ponte Rheno tranſito, & terris Alemannorum calcatis, Seuerus magiſter equitū, bellicoſus ante hæc & induſtrius, repente commarcuit. & qui ſæpe vniuerſos ad fortiter faciēdum hortabatur & ſingulos, tunc diſſuaſor pugnandi contemptus videbatur & timidus: mortem fortaſſe metuens aduentantem: vt in * Tagetis Tuſci libris legitur, Veiouis fulmine mox tangendos adeo hebetari, vt nec tonitrum nec maiores aliquos poſſint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter ſolitum; vt ductores viarum præeuntes alacri gradu vltima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in vnum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nuſquam deinde ſunt progreſſi. Inter has tamen moras Alemannorum rex Suomarius vltro cum ſuis improuiſus occurrit; ferox ante ſæuienſque in damna Romana, & tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſuſque ſupplicem indicabat, ſuſceptus, bonoque animo eſſe iuſſus & placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pacem genibus curuatis orabat. Et eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, vt captiuos redderet noſtros, & quoties

sit necesse, militibus alimenta præberet; susceptorum vilium more securitatem accipiens pro illatis: quam si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea defatigandum. Quod ita recte dispositum, est impræpedite completum. Hortarii nomine petendus erat regis alterius pagus: & quia nihil videbatur deesse præter ductores, Nesticæ tribuno scutariorum, & Charitoni viro fortitudinis miræ, imperauerat Cæsar vt magna quæsitum industria comprehensumque offerrent sibi captiuum: & correptus velociter adolescens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ salutis pollicitus itinera se monstraturum. Hoc prægresso sequutus, exercitus celsarum arborum obsistente* concæde ire protinus vetabatur. Verum per circuitus longos & flexuosos ventum est tamdem ad loca: & ita quisq; percitus armatorum vrebat agros, pecora diripiebat & homines, resistentesque sine vlla parcimonia contruncabat. His malis perculsus rex, quum multiplices regiones, vicorumque rel quias cerneret exustorum, vltimas fortunarum iacturas adesse iam contemplatus, orauit ipse quoque veniam; facturum se imperanda, iurandi exsecratione restituere vniuersos promisit: id enim cura agebatur impensiore: detentisque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad indignationem iustam Iulianus erectus, quum munerandus venisset ex more, quatuor comites eius, quorum ope & fide maxime nitebatur, non ante absoluit dum omnes rediere captiui. Ad colloquium tamen accitus a Cæsare tremẽtibus oculis adorato, victorisque superatus aspectu, conditione difficili premebatur: hac scilicet, vt quoniã consentaneum erat, post tot secundos euentus ciuitates quoque reparari vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis suorumque præberet, & hoc pollicitus, imprecatusque, si perfidum quidquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim transferre, ita vt Suomarius, ea re compelli non potuit, quod ad internecionem regione eius vastata, nihil inueniri poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisque ditescere adsueti nostrorum, Romanæ potentię iugo subdidere colla iam domita; & velut inter tributarios nati & educati, obsecundabant imperio ingrauate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite, consueta ad hiberna regressus est Cæsar. Hæc quum in comitatu Constantii subinde noscerentur, (erat enim necesse tamquam [apparitorem] Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam) omnes qui plus poterant in palatio, adulandi professores iam docti, recte consulta prospereque completa vertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulse, *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo*: vt hirsutũ Iulianum carpentes, appellantesque loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum: & his congruentia plurima atque vernacula principi resonantes, audire hæc taliaque gestienti, virtutes eius obruere verbis impudentibus conabantur; vt segnem incessentes & timidum & vmbratilem, gestaque secus verbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. Namque, vt *solet amplissima gloria obtrecta esse semper inuidiæ*, legimus in veteres quoque magnificos duces vitia criminaque (etiamsi inueniri non poterant) finxisse malignitatem, spectatissimis actibus eorum offensam: vt Cimonem Miltiadis filium insimulatum incesti, qui prope Eurymedonta Pamphylium flumen Persarum populum deleuit innumerũ: coegitque gentem insolentia* regis elatam, obsecrare suppliciter pacem: Æmilianum itidem Scipionem, vt somniculosum, æmulorum incusari maleuolentia; cuius* impetrabili vigilantia obstinatæ in perniciem Romæ duæ sunt potentissimæ vrbes excisæ. nec non etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, quũ nihil vnde vituperari deberet, inueniretur, duo hæc obseruauerunt ludibriosa & irrita: quod genuino quodam more caput digito vno scalpebat; quodque aliquamdiu tegendi vlceris caussa deformis, fasciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare vt dissolutum; alterum, vt nouarum rerum cupidum, asserebant; nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ maiestatis insigni; in eum virum quo nec fortior nec cautior quisquam patriæ fuit, vt documenta præclara testantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans vicariam præfecturam, pro Basso quoque agebat; qui recens promotus vrbi præfectus, fatali decesserat forte. Cuius administratio seditiones perpessa est turbulentas; nec me-

nec memorabile quidquam habuit quod narrari ſit dignum. Auguſto inter hæc quieſcenti per hiemem apud Sirmium, indicabant nuntii graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, vicinitate & ſimilitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœſiarumque alteram cuneis incurſare diſperſis. quibus ad latrocinia magis quam aperto habilibus Marti, haſtæ ſunt longiores, & loricæ ex cornibus raſis & læuigatis, plumarum ſpecie linteis indumentis innexæ: equorumque plurimi ex vſu caſtrati, ne aut fœminarum viſu exagitati raptentur; aut in ſubſidiis ferocientes, prodant hinnitu denſiore vectores. & per ſpatia diſcurrunt ampliſſima ſequentes alios, vel ipſi terga vertentes inſidendo velocibus equis & morigeris; trahentesque ſingulos, interdum & binos, vti permutatio vires foueat iumentorum, vigorque otio integretur alterno. Æquinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator coacta militum valida manu, ductu *lenioris fortunæ profectus, quum ad locum aptiſſimum perueniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum iam reſoluta congerie, ſuper nauium foros ponte contexto transgreſſus, populandis barbarorum incubuit terris. Qui itinere feſtinato præuenti, cateruasque bellatoris exercitus iugulis ſuis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi poſſe rebantur; nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vitantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt in fugam. Stratisq; plurimis, quorum greſſus vinxerat timor, ii quos exemit celeritas morti, inter latebroſas conualles montium occultati, videbant patriã ferro pereuntem: quam vindicaſſent profecto, ſi vigore quo diſceſſerant, reſtitiſſent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ quæ ſecundam proſpectat Pannoniam: parique fortitudine contra Valerium, opes barbaricas ferendo rapiendoque, occurrentia militaris turbo vaſtabat. Cuius cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio latendi, armati petendæ ſpecie pacis agmine tripertito, agentes ſecurius noſtros aggredi cogitarunt: vt nec expedire tela, nec vim vulnerum declinare, nec (quod eſt in rebus arctiſſimis vltimum) verti poſſet in fugam. Aderant autem ilico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum ſæpe ſocii fuerant indiſcreti: ſed ne eos quidem prompta iuuit audacia in diſcrimina ruentes aperta. Cæſis enim compluribus, pars quæ potuit ſupereſſe, per notos calles euaſit. Quo euentu vires & animos incitante, iunctis denſius cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus. qui ex præterito caſu impendẽtia formidantes, rogaturi ſuppliciter pacem fidentes ad principis venere conſpectum. Ergo hæc & ſimilia lenituris, dictoq; die ſtatuendis conditionibus, Zizais quoque etiam tum regalis, haud parui corporis iuuenis, ordines Sarmatarum more certaminis inſtruxit ad preces: viſoque Imperatore, abiectis armis pectore toto procubuit exanimis ſtratus: & amiſſo vocis officio præ timore, tum quum orare deberet, maiorem miſericordiam mouit, conatus aliquoties, parumque, impediente ſingultu, permiſſus explicare quæ poſcebat. Recreatus denique tamdem, iuſſusque exſurgere, genibus nixus, vſu linguæ recuperato, conceſſionem delictorum ſibi tribui ſupplicauit & veniam. Eoque ad precandum admiſſa multitudo, cuius ora formido muta cludebat, periculo adhuc præſtantioris ambiguo; vbi ille ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum exſpectantibus diu monſtrauit, omnes clypeis telisque proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes vt vincerent humilitate ſupplicandi regalem. Duxerat *potior cum ceteris armatis etiam Rumonem & Zinafrum & Fragiledum ſubregulos, plurimosq; optimates cum impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui licet elati gaudio ſalutis indultæ, conditionum ſarcina compenſare inimice facta pollicebantur, ſeque cum facultatibus & liberis & coniugibus, terrarumque ſuarum ambitu, Romanæ potentiæ libenter offerre: prætualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iuſſiq; obtinere ſedes impauidi, noſtros reddidere captiuos. Duxeruntque obſides poſtulatos, & obedire præceptis deinde promptiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduolarunt regales cum ſuis omnibus *Arabarius & Vſafer, inter optimates excellentes agminum gentilium duces: quorum alter transiugitanorum Quadorum parti, alter quibusdam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate iunctiſſimis; quorum plebem arcuit Imperator, ne ferire fœdera ſimulans, in arma repente conſurgeret. Diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſecrantes iuſſi paulisper abſcedere, dum *Arabarii & Quadorum nego

tlum ſpectaretur. Qui quum eorum ritu oblati, ſtantes curuatis corporibus, facinora grauia purgare non poſſent, vltimæ ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, numquam antea pignora fœderis exhibere compulſi. His ex æquo bonoque compoſitis, Vſafer in preces admiſſus eſt; Arabario pertinaciter obſtrepente, firmanteque, pacem quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, vt participi, (licet inferiori) & obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verum quæſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatæ iuſſi, vt ſemper Romanorum clientes, offerre obſides quietis vincula conſeruandæ, gratãter amplexi ſunt. Ingerebat autem ſe poſt hæc maximus numerus cateruarum confluentium nationum & regum, ſuſpendi a iugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Arabarium impune compererant abſceſſiſſe. Et pari modo ipſi quoque adepti pacem quam poſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt: itidemque captiuos (vt placuerat) noſtros; quos haud minori gemitu perdidere quã ſuos. Quibus ordinatis, tranſlata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius quam ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis hæc attulit cauſſa: vt verum illud æſtimaretur quod opinatur quidam, fatum vinci principis poteſtate, vel fieri. Potentes olim ignobiles erant huius indigenæ regni: ſed coniuratio clandeſtina ſeruos armauit in facinus: atque vt barbaris eſſe omne ius in viribus aſſueuit, vicerunt dominos ferocia pares, & numero præminentes. Qui confundente metu conſilia, ad Victohalos diſcretos longius confugerunt; obſequi defenſoribus, vt in malis optabile, quam ſeruire ſuis mancipiis arbitrati. quæ deplorantes, poſt impetratam veniam recepti in fidem, poſcebant præſidia libertati. eoque iniquitate rei permotus, inſpectante omni exercitu cõuocatos alloquutus verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi ducibusq; Romanis parere præcepit. Atque vt reſtitutio libertatis haberet dignitatis *augmentum, Zizaim regem iiſdem præfecit conſpicuæ fortunę, tum inſignibus aptum profecto (vt res docuit) & fidelem. nec diſcedere quiſquã poſt hæc glorioſa geſta permiſſus eſt, antequã (vt placuerat) remearent noſtri captiui. His in barbarico geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: vt etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantiũ tractus lacrymæ vel ſanguis extingueret. quorum regalis *Vitrodorus Viduarii filius regis, & Agilimundus ſubregulus, aliiq; optimates & iudices variis populis præſidentes, viſo exercitu, in gremio regni ſoliq; genitalis, ſub greſſibus iacuere militum; & adepti veniam, iuſſa fecerunt: ſobolemque ſuam obſidatus pignore, vt obſequuturi conditionibus impoſitis, tradiderunt: eductisque mucronibus, quos pro numinibus colunt, iurauere ſe permanſuros in fide. His (vt narratum eſt) ſecundo finitis euentu, ad *Limigantes Sarmatas ſeruos ocius ſigna transferri vtilitas publica flagitabat; quos erat admodum nefas impune multa & nefaria perpetraſſe. Nam velut obliti priorum, tum erumpentibus liberis, ipſi quoq; tempus aptiſſimum nacti, limitem perrupere Romanum; ad hanc ſolam fraudem dominis ſuis hoſtibusque concordes. Deliberatum eſt tamen id quoque lenius vindicari, quam criminum magnitudo poſcebat: hactenus vltione porrecta, vt ad longinqua tranſlati, amitterent copiam noſtra vexandi: quos pericula formidare monebat ſcelerum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoq; in ſe pugnæ molem ſuſpicati vertendam, dolos parabant, & ferrum, & preces. Verum aſpectu primo exercitus tamquam fulminis ictu percuſſi, vltimaq; cogitantes, vitam precati, tributum annuum delectumq; validæ iuuentutis, & ſeruitium ſpoponderunt: annuere parati, ſi iuberentur, aliorſum migrare; (vt geſtibus indicabant & vultibus) locorũ confiſi præſidio, vbi lares, poſt exactos inde dominos, fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed dum ſolus licentius fluit, ſpatia longa & lata ſenſim pręterlabens, & ea coarctans prope exitum in anguſtias, accolas ab impetu Romanorum alueo Danubii defendit, a barbaricis vero excurſibus ſuo tutos præſtat obſtaculo: vbi pleraq; humidioris ſoli natura & incrementis fluminum redundantia, ſtagnoſa [ſunt] & referta ſalicibus; ideoque inuia, niſi perquam gnaris: & ſuper his inſularem anfractum, aditu Parthiſci pene contiguum, amnis potior ambiens, terræ conſortio ſeparauit. Hortante igitur principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere fluminis ripam, vt exitus docuit, non iuſſa facturi, ſed ne viderentur mili-

tur mili-

tur militis præſentiam formidaſſe: ſtabantque contumaciter: ideoque propinquaſſe monſtrantes, vt iubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere poſſe contemplans, in agmina plurima clam diſtributo exercitu, celeritate volucri migrantes intra ſuorum acies clauſit. Stansque in aggere celſiore cum paucis, & ſtipatorum præſidio tectus, eos, ne ferocirent, lenius admonebat. Sed fluctuantes ambiguitate mentiū, in diuerſa rapiebantur; & furori mixta verſutia tentabant cum precibus prœlium: vicinumque ſibi in noſtros parantes excurſum, proiecere conſulto longius ſcuta; vt ad ea recuperanda ſenſim progreſſi, ſine vllo fraudis indicio ſpatia furarentur. Iamque vergente in veſperum die, quum moras rumpere lux moneret, incedēs erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. Qui conferti, acieque denſiore contracta, aduerſus ipſum principem ſtantem (vt dictum eſt) altius, omnem impetum contulerant, cum oculis inceſſentibus & vocibus truculentis. Cuius furoris amentiā exercitus ira ferre non potuit: eosque Imperatori (vt dictum eſt) acriter imminentes, deſinente in anguſtum fronte, quem habitum *caput porci* ſimplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti: & dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites læua equitum ſe turmis agilibus infuderunt. Cohors prætoria ex aduerſo Auguſtum cautius ſtipans, reſiſtentium pectora, moxque terga fugientium, cædebat: & cadentes inſuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quam noſtrorum lætitiam, horrendo ſtridore monſtrabant: & iacentes abſque mortuis plurimi ſuccisis poplitibus, ideoque adempto fugiendi ſubſidio; alii dexteris amputatis; nonnulli ferro quidem intacti, ſed ſuperruentium colliſi ponderibus, cruciatus alto ſilentio perferebant: nec eorum quiſquam inter diuerſa ſupplicia veniam petiit, aut ferrum proiecit, aut exorauit celerem mortem; ſed arma iugiter retinentes, licet afflicti, minus criminis æſtimabant alienis viribus quam conſcientiæ ſuæ iudicio vinci. muſſantesque audiebantur interdum, fortunæ non meriti, fuiſſe quod euenit. Ita in ſemihoræ curriculo diſcrimine prœliorum emenſo, tot procubuere ſubito barbari, vt pugnam fuiſſe ſola victoria declararet. Vix dum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim peremptorum neceſſitudines ducebantur humilibus extractæ tuguriis, ætatis ſexusque promiſcui: & faſtu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obſequiorum venere ſeruilium: & exiguo temporis interuallo decurſo, cæſorum aggeres, & captiuorum agmina cernebantur. Incitante itaq; feruore certaminum, fructuq; vincendi, cōſurrectum eſt in perniciem eorum qui deſeruere prœlia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos, quum ad loca veniſſet auidus barbarici ſanguinis miles, disiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quemquā caſa, vel trabibus compacta firmiſſimis, periculo mortis extraxit. Deniq; quum inflammarentur omnia, non vllusque latere iam poſſet, cunctis vitæ præſidiis circumciſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut incendium vitans, egreſſus vno ſupplicio declinato, ferro ſternebatur hoſtili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorumque magnitudinem, amnis vicini ſe commiſere gurgitibus; perita nandi ripas vlteriores occupare poſſe ſperantes: quorū pleriq; ſubmerſi necatiq; ſunt, alii iaculis periere confixi: adeo vt abunde cruore diffuſo meatus fluminis ſpumaret tumens: ita per elementū vtrumq; armata vincentiū ira virtusq; deleuit. Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnem vitæq; ſolatium: & poſt lares incenſos raptasque familias, nauigia iuſſa ſunt colligi, ad indagandos quos a noſtrorum acie vlterior diſcreuerat ripa: ſtatimque, ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lintribus per abdita ducti velites expediti, occuparunt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit aſpectus, gentiles lembos & nota remigia conſpicantes. Vbi vero procul micantibus telis, quod verebantur, propinquare ſenſerunt, ad ſuffugia locorum paluſtrium ſe contulerunt: eosque ſequutus infeſtius miles, cæſis plurimis ibi victoriā reperit vbi nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid credebatur. Poſt abſumptos pene * diffuſos Amicenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere ſociorum ærumnæ; rumorum aſſiduitate compertæ. Ad quos opprimendos (erat enim arduum ſequi per diuerſa ſparſos, imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium, & liberorum adæque Sarmatarum adſumptum eſt. Quumque auxiliorum agmina locorum ratio ſepara-

ret, tractus contiguos Mœsiæ sibi miles elegit; Taifali, proxima suis sedibus obtinebant; liberi, terras occupauerant e regione sibi * oppositas. Limigantes, territi recentibus subactorum exemplis & prostratorum, diu hæsitabant ambiguis mentibus, vtrum oppeterent an rogarent; quum vtriusque rei suppeterent documēta non leuia. Vicit tamen ad vltimum, cœtu seniorum vrgente, dedendi se consilium: variæque palmæ victoriarum, accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem inuaserant: & reliqui eorum cum precibus, vt superatos & imbelles dominos aspernati, fortioribus visis inclinauere ceruices. Accepta itaque publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana conuolauit eorum pars maior, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus & natis atque coniugibus, opumque vilitate quam eis celeritatis ratio furari permisit. & qui animas amittere potius quam cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, & sedes alias suscipere sunt adsensi, tranquillas & fidas; vt nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdemque ex sententia (vt credebatur) acceptis, quieuere paulisper; post feritate natiua in exitiabile scelus erecti, vt congruo docebitur textu. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico competens gemina est ratione firmata: cuius negotii duplicem magnitudinem Imperator aggressus, vtramque perfecit. Exsules populos, licet mobilitate suspectos, acturos tamen paulo verecundius, tamdem reductos in auitis sedibus collocauit. Iisdemque ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, regalem imposuit, bonis animi corporisque præstantem. Tali textu recte factorum Constantius iam * metuente sublimior; militarique consensu secundo *Sarmaticus* appellatus ex vocabulo subactorum; iamque discessurus, conuocatis cohortibus & centuriis & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum alloquutus est, ore omnium fauorabilis, vt solebat; *Hortatur recordatio rerum gloriose gestarum, omni iucunditate viris fortibus gratior, admodum verecunde replicare quæ diuinitus delata sorte vincendi & ante prælia, & in ipso correximus feruore pugnarum, Romanæ rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrum tamque posteritatis memoriæ iusta ratione mandandum, quam vt* MILES *strenue factis*, DVCTOR *prudenter consultis exsultet? Persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variisque discursibus vastabat extima limitū; nunc cauatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina; non congressibus nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis assuetus occultis, astu & ludificandi varietate, iam inde ab instituta gente, nostris quoq. maioribus formidatus: quæ, longius disparati, quæ ferri poterant tulimus, leuiores iacturas efficacia ducum vetari posse sperantes. Vbi vero per licentiam scandens in maius, ad funestas prouinciarum clades erepsit & crebras, communitis aditibus Rhæticis, tutelaque peruigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga venimus in Pannoniam, vt placuit numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctisq. paratis (vt nostis) vere adulto egressi, arripuimus negotiorum maximas moles: primum, ne struendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera leui perfecto, visis terris hostilibus & calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absq. nostrorum dispendio strauimus: pariq. petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados Sarmatis adiumenta ferentes, attriuimus. Qui post ærumnosa dispendia inter discursus & repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus experti, manus ad dimicandum aptatas, armorum abiecto munimine pone terga vinxerunt: restareq. solam salutem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti clementis; cuius prælia sæpe compererant exitus habuisse felices. His sequestratis, * Limigantes quoque fortitudine superauimus pari: interfectisq. pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustrium. Hisq. secundo finitis euentu, lenitatis tempus aderat tempestiuæ. Limigantes ad loca migrare compulimus longe discreta; ne in perniciem nostrorum se commouere possent vlterius: & pepercimus plurimis: & Zizaim præfecimus liberis, dicatum nobis futurum & fidum; plus æstimātes creare quam afferre barbaris regem: hoc decore augente solennitatem, quod iisdem quoque rector tributus, antehac electus est et acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod vnus procinctus absoluit, nos quæsiuimus & resp. primo vltione parta de grassatoribus noxiis; deinde*

inde

inde quot vobis abunde sufficient ex hostibus captiuis: (his enim virtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsiuit & dexteris) nobis amplas facultates opum, quæ sunt magni thesauri, integra omnium patrimonia, nostri labores & fortitudo seruauerint. hoc enim boni principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium præ me fero,* SECVNDI SARMATICI *cognomentum, quod vos vnum idemq; sentientes mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis.* Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucri, vocibus* vestis in laudes Imperatoris assurgens, demumque ex vsu testata, non posse Constantium vinci, tentoria repetit læta. Et reductus Imperator ad regiam, otioq; bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est; & militares numeri destinatas remearunt sedes. Hisce iisdem diebus Prosper & Spectatus atque Eustachius, legati ad Persas, vt supra docuimus, missi, Ctesiphonta reuersum regem adiere, litteras proferentes Imperatoris & munera: poscebantque rebus integris pacem; & mandatorum memores, nusquam ab vtilitate Romanæ rei maiestateque discedebant; amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseuerantes, ne super turbando Armeniæ vel Mesopotamiæ statu quidquam moueretur. Diu igitur ibi morati, quum obstinatissimum regem, nisi harum regionum dominio sibi adiudicato, obdurescentem ad suscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Post quod, id ipsum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus missus Comes, & Procopius tunc notarius; qui postea, nodo quodam violentæ necessitatis adstrictus, ad res consurrexit nouas.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER DECIMVS OCTAVVS.

HÆC per orbis varias partes vno eodemque anno sunt gesta. At in Galliis, quum in meliore statu res esset, & Eusebium atque Hypatium fratres sublimarent vocabula consulum, Iulianus contextis IIII successibus clarus, apud hiberna, sequestratis interim sollicitudinibus bellicis, haud minore cura prouinciarum fortunis multa conducentia disponebat; diligenter obseruans nequem tributorum sarcina prægrauaret; neue potentia premeret aliena, aut hi versarentur in medio quorum patrimonio publicæ clades augebant, vel iudicum quisquam ab æquitate deuiaret impune. Idque ea re leui labore correxit, quod ipse iurgia dirimens, vbi caussarum cogebat magnitudo vel personarum, erat indeclinabilis iustorum, iniustorumque distinctor. Et licet multa sint eius laudanda in huiusmodi controuersiis, vnum tamen sufficiet poni, ad cuius similitudinem acta vel dicta sunt. Numerium, Narbonensis paulo ante rectorem, accusatum vt furem, inusitato censorio rigore pro tribunali palam admissis volentibus audiebat: qui quum infitiatione defenderet obiecta, nec posset in quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia perculsus exclamauit; *Ecquis, florentissime Cæsar, nocens esse poterit vsquam, si negare sufficerit?* Circa quem Iulianus prudenter motus ex tempore; *Ecquis, ait, innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Et hæc quidem, & huiusmodi multa, ciuilia. Egressurus autem ad procinctum vrgentem, quum Alemannorum pagos aliquos esse reputaret hostiles, & ausuros immania, ni ipsi quoque ad ceterorum sternerentur exempla, hærebat anxius qua vi, qua celeritate (quum primum ratio copiam tribuisset) rumore præcurso terras eorum inuaderet repentinus. Sedit tamdem multa & varia cogitanti, id tentare, quod vtile probauit euentus. Hariobaudem vacantem tribunum fidei fortitudinisque notæ, nullo conscio, legationis specie ad Hortarium miserat regem iam pacatum; vt exinde facile ad collimitia progressus eorum, in quos erant arma protinus commouenda, scitari possit quid molirentur, sermonis barbarici perquam

gnatus. quo fidenter ad hæc patranda digresso, ipse anni tempore opportuno, ad expeditionem vndique milite conuocato profectus, id inter potissima mature duxit implendum, vt ante prœliorum feruorem ciuitates multo ante excisas introiret, receptasque communiret: horrea quinetiam exstrueret pro incēsis, vbi condi posset annona a Britannis sueta transferri. Et vtrumque perfectum est spe omnium citius. nam & horrea veloci opere surrexerunt, alimentorumque in iisdem satias condita: & ciuitates occupatæ sunt septem: Castra Herculis, Quadriburgum, *Tricesimæ, Niuesio, Bonna, *Antennacum, & Bingio: vbi læto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit subito, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam sufficientem vsibus longis. Post hæc impetrata, restabat, adigente necessitatum articulo, receptarum vrbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: idque claris indiciis apparet, ea tempestate vtilitati publicę metu barbaros obedisse, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto superioris anni, ædificiis habilia multa suis misere carpentis: & auxiliarii milites semper munia spernentes huiusmodi, ad obsequendi sedulitatem Iuliani blanditiis deflexi quinquagenarias longioresque materias vexere ceruicibus ingrauate; & fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt. Quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Post cuius aduentum incitatis viribus, omnes venere Mogontiacum. vbi Florentio & Lupicino Seueri successore destinate certantibus, per pontem illic constitutum transiri debere, renitebatur firmissime Cæsar; asserens pacatorum terras non debere calcari, ne (vt sæpe contingit) per inciuilitatem militis occurrentia vastantis, abrupte fœdera frangerentur. Alemanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita, monuerunt minaciter, vt a transitu Romanos arceret. Eius enim pagi, Rheni ripis vlterioribus adhærebant. Quo testante solum non posse, in vnum coacta barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum ne transmitterent flumen. Gemina itaq; ratione visum est habile quod suaserat Cæsar, ne pacatorum terræ corrumperentur; neue renitente pugnacissima gente, pons cum multorum discrimine iungeretur in locum ad compaginandum pontem aptissimum. Quod hostes sollertissime contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, vbi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes, custodientes peruigili studio ne transitus tentaretur. Verum quum nostri locum aduentarent prouisum, vallo fossaque quieuere circumdati. & accito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperauit tribunis vt trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi quoue iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte prouecta, impositique omnes quos lusoriæ naues quadraginta, quæ tunc aderant solæ, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti vt etiam remi suspenderentur; ne barbaros sonitus excitaret vndarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hostes nostrorum ignes obseruant, aduersas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex, nobis ante fœderatus, non nouaturus quædam, sed amicus finitimis quoq; suis, reges omnes & regales & regulos, ad conuiuium corrogatos, retinuit epulis, adusque vigiliam tertiam more gentili extentis: quos discedentes inde, casu nostri ex improuiso adorti, nec interficere, nec corripere vllo modo potuerunt, tenebrarum equorumque adiumento, quo dubius impetus trusit abreptos. Lixas vero vel seruos qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc perque expeditiones præteritas ibi leuamen sumere laborum opinabantur, vbi hostem contingeret inueniri, perculsi reges eorumq; populi, qui pontē, ne strueretur, studio seruabāt intento, metu exhorrescētes diffuse vertūtur in pedes: & indomito furore sedato, necessitudines opesq; suas transferre longi⁹ festinabāt. Statimq; difficultate omni depulsa, ponte cōstrato sollicitarū gentiū opinione pręuenta, visus in barbarico miles, per Hortarii regna transibat intacta. Vbi vero terras infestorū etiā tum tetigit regū, vrens omnia rapiensq;, per mediū rebelliū solū grassabatur intrepidus. Postq; sepimēta fragiliū penatiū inflāmata, & obtrūcatā hominū multitudinē, visosq; cadētes multos aliosq; sup

plicantes,

plicantes, quum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatii, vel Palas, nomen eſt, vbi terminales lapides*Alemannorum & Burgundorum confinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter vt Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges, ſuſciperentur impauidi: qui propinquare ſibi perniciem ſentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius venit, cuius erat domicilium contra Rauracos: ſcriptisque Conſtantii principis, quibus commēdatus eſt, arctius allegatis, leniter ſuſceptus eſt, olim ab Auguſto in clientelam rei Romanæ ſuſceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus & ſigna, ſtupebat armorum viriumq; varium decus, viſa tunc primitus, proque ſuis orabat. Vadomarius vero noſtris coalitus, vtpote vicinus limiti, mirabatur quidē apparatum ambitioſi procinctus; ſed vidiſſe ſe talia ſæpe adoleſcentia meminerat prima. Libratis deniq; diu cōſiliis, concordi aſſenſione cunctorū, Macriano quidem & Hariobaudo pax eſt attributa: Vadomario vero, qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Vrio & Vrſicino & Verſalpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat; ne (vt ſunt fluxioris fidei barbari) poſt abitum *recordati noſtrorum, parum adquieſcerent per alios impetratis. Sed quum ipſi quoq; miſſis legatis poſt meſſes incenſas & habitacula, captosq; plures & interfectos, ita ſupplicarēt tamquam ipſi hæc deliquiſſent in noſtros, pacē conditionum ſimilitudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt maxime vt captiuos reſtituerent omnes, quos rapuerant excurſibus crebris. Hæc dum in Galliis cæleſtis corrigit cura, in comitatu Auguſti turbo nouarum exoritur rerum, a primodiis leuibus ad luctus & lamenta progreſſus. In domo Barbationis, pedeſtris militiæ tunc rectoris, examen apes fecere perſpicuum. Superque hoc [ei] prodigiorum gnaros ſollicite conſulenti, diſcrimen magnum portendi reſponſum eſt; coniectura videlicet tali, quod hæ volucres poſt compoſitas ſedes opesque congeſtas, fumo pelluntur, & turbulento ſonitu cymbalorum. Huic vxor erat Aſſyria nomine, nec taciturna nec prudens: quæ eo ad expeditionem profecto & multiplici metu ſuſpenſo, ob ea quæ meminerat ſibi prædicta, perculſa vanitate muliebri, ancilla adſcita notarum perita, quam e patrimonio Siluani poſſederat, ad maritum ſcripſit intempeſtiue, velut flens, obteſtansque ne poſt obitum Conſtantii propinquantem, in imperium ipſe (vt ſperabat) admiſſus, deſpecta ſe anteponeret Euſebiæ matrimonium, tunc reginæ, decore corporis inter multas fœminas excellentis. Quibus litteris occulte, quantum fieri potuit, miſſis, ancilla quæ domina dictante perſcripſerat, reuerſis omnibus e procinctu, exemplū ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit; auideque ſuſcepta, chartulam prodidit. Hocq; indicio ille confiſus, vt erat ad criminandum aptiſſimus, principi detulit: atq; ex vſu, nec mora vlla negotio tributa nec quiete, Barbatio epiſtolā ſuſcepiſſe confeſſus, & mulier ſcripſiſſe documento conuicta non leui, ceruicibus interiere præciſis. Hisq; punitis, quæſtiones longe ſerpebant, vexatique multi nocentes ſunt & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex *primicerio protectorum tribunus, vt conſcius inter complures alios tortus aliquoties, ſuperuixit, penitus quid erat geſtum ignorans: ideoque ad iniuriæ periculique compenſationem, ducis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantisque propoſiti; ea re multis exoſus, quod & dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt eius exceſſum nobilioris militiæ ſtatu elatus, in Iulianum itidem Cæſarem paria confingebat; crebroque, deteſtantibus bonis, ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæua; ignorans profecto notum Ariſtotelis ſapiens dictum; qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat vt quam rariſſime & iucunde apud hominem loqueretur, vitæ poteſtatē & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnumquam & decentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur: animalia ratione carentia, ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent; vt exemplum eſt hoc perquam notum: linquentes orientem*grues ob calorem, plagamque petentes occiduam, quum montē penetrare cœperint Taurum aquilis abundantē, timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas

extrema clangorem: iiſdemque collibus agiliore volatu tranſcurſis, proiiciunt calculos: atque ita ſecurius pergunt. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impenſa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis, ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendique regni cupiditate ſuper homines flagrans, arma vireſque parabat & commeatus; conſilia tartareis manibus miſcens, & præſtigiatores omnes conſulens de futuris: hiſque ſatis collectis, peruadere cuncta prima verni temperie cogitabat. Et quum hæc primo rumores, deinde nuntii certi perferrent, omneſque ſuſpenſos aduentantium calamitatum complicaret magna formido, Comitenſis fabrica, eamdem incudem (vt dicitur) diu noctuque tundendo ad ſpadonum arbitrium, Imperatori ſuſpicanti ac timido intendebat Vrſicinum, velut vultus Gorgonei toruitatem; hæc ſæpe taliaq; replicans, quod interempto Siluano, quaſi penuria meliorum ad tuendas partes eoas denuo miſſus, altius anhelabat. Hac autem aſſentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Euſebii fauorem, cubiculi tunc præpoſiti; (apud quem, ſi vera dici debent, multa Conſtantius potuit) antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis ratione bifaria: quod omnium ſolus nec opis eius egebat, vt ceteri, & domo ſua non cederet Antiochiæ, quam moleſtiſſime flagitabat: qui vt coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægre * ſerpentem excitans, ad nocendum emittebat cubicularios iam adultos: vt inter miniſteria vitæ ſecretioris, gracilitate vocis ſemper puerilis & blandæ, apud principis aures nimium patulas, exiſtimationem viri fortis inuidia graui pulſarent: & breui iuſſa fecerunt. Horum & ſimilium tædio iuuat veterem laudare Domitianum, qui licet patri fratrique diſſimilis, memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit; tamen receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat ne intra terminos iuriſdictionis Romanæ caſtraret quiſquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum ferret examina quorum paucitas difficile toleratur? Actum eſt tamen cautius, ne (vt fingebat) rurſus accitus idem Vrſicinus metu cuncta turbaret, ſed, quum fors copiam detuliſſet, raperetur ad mortem. Hæc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis, nobis apud Samoſatam Comageni quondam regni clariſſimam ſedem parumper morantibus, repente noui motus rumoribus denſis audiuntur & concretis; quos docebit orationis progrediens textus. Antoninus quidam, ex mercatore opulento rationarius apparitor, Meſopotamiæ ducis tunc protector, exercitatus & prudens, perque omnes illas notiſſimus terras, auiditate quorumdam nexus ingentibus damnis, quum iurgando contra potentes ſe magis magiſq; iniuſtitia frangi contemplaretur, ad deferendam potentioribus gratiam qui ſpectabant negotium, inclinatis, ne cõtra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſuſque debitum per colludia in nomen fiſci tranſlatum. iamque auſurus immania, rimabatur rectius reip. membra totius: & vtriuſque linguæ litteras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel quarum virium milites vbi agant, vel procinctus tempore quos tuerentur, deſcribens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliaque vſui bello futura, an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione percontans. Et quum totius orientis didiciſſet interna, virorum ſtipendiique parte maxima per Illyricũ diſtributa, vbi diſtinebatur ex negotiis ſeriis Imperator: adlapſuro iam præſtituto die ſoluendæ pecuniæ, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri vi metuque compulſus eſt; quum omnibus ſe proſpiceret vndique periculis opprimendum, largitionum comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente, fugam ad Perſas cum coniuge liberiſque & omni vinculo caritatum, ingenti molimine conabatur. Atque vt lateret ſtationarios milites, fundum in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluentis alluitur, pretio non magno mercatur. Hocque commento, quum nullus cauſſam veniendi ad extremas Romani limitis partes, iam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritoſque nandi occultis ſæpe colloquiis cum Sapore habitis, qui tractus omnes aduerſos ducis poteſtate tunc tuebatur, & antea cognitus, miſſo a Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium, lembis impoſitus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat; re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonii proditoris. Rebus per Meſopotamiã in hunc ſtatum deductis, palatina cohors palinodiam in exitium cõcinens noſtrum,

inuenit

inuenit tamdem ansam nocendi fortissimo viro, auctore & incitatore cœtu spadonum: qui feti & auidi semper, carentesque necessitudinibus ceteris, diuitias solas vt filiolas iucundissimas amplectuntur. Stetitque sententia vt Sabinianus, vietus quidē senex & bene nummatus, sed imbellis & ignauus, & ab impetranda magisterii dignitate per obscuritatem adhuc longe discretus, præficiendus eois partibus mitteretur, Vrsicinus vero curaturus pedestrem militiam, & successurus Barbationi ad comitatum reuerteretur, quo præsens rerum nouarum auidus concitor, (vt iactabant) a grauibus inimicis & metuendis incesseretur. Dum hæc in castris Constantii quasi per lustra aguntur & scenam, & diribitores venumdatæ subito potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hiberna perductus, auenter suscipitur; apicis nobilitatus auctoritate: (quo honore participantur mensæ regales; & meritorum apud Persas ad suadendum ferendasque sententias in concionibus ora panduntur) non contis nec *remulco, (vt aiunt) id est, non flexiloquis ambagibus, vel obscuris, sed velificatione plena in temp. ferebatur: eumdemq; incitans regem, vt quondā Maharbal lenitudinis increpans Annibalem, posse eum vincere, sed victoria vti nescire, assidue prædicabat. eductus enim in medio, vt rerum omniū gnarus, auditorum nactus vigiles sensus & aurium delinimēta captantes, nec laudantiū, sed secundum Homericos Phæacas cum silentio admirantium, iam inde quadragesimi anni memoriam replicabat; post bellorum assiduos casus, & maxime apud *Hileiam & Singaram, vbi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio fetiali, Persas nondum Edessam, nec pontes Euphratis tetigisse victores: quos armipotentia fretos successibusque magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maxime tempore quo diuturnis bellorum ciuilium motibus sanguis vtrimque Romani roboris fundebatur. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, vbi de apparatu bellorum & seriis rebus apud eos *Graiorum more veterum consultatur, regem incendebat ardentem; vt exacta hieme statim arma fretus fortunæ suæ magnitudine concitaret; ipse quoque in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens. Sub iisdem fere diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo principis litteras dedit, hortantis vt ad comitatum dignitate afficiendus superiore citius properaret: eo necessitatū articulo quo, etiamsi apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: vtpore disciplinæ veteris, & longo vsu bellandi artis Persicæ scientissimum. Quo rumore prouinciis percitis, ordines ciuitatum & populi decretis & acclamationibus densis, iniecta manu detinebant penes se publicum defensorem: memores quod relictus ad sui tutelam, cum inerti & vmbratili milite, nihil amiserat per decennium; simul metuentes saluti, quod tempore dubio, remoto illo, aduenisse hominem compererant inertissimū. Credimus (neq; enim dubium est) per aerios tramites famam præpetem volitare: cuius indicio hæc gesta pandente, cōsiliorum apud Persas summa præponebatur: & multis vltro citroque deliberatis, placuit, Antonino suadente, vt Vrsicino procul amoto, despectoque nouello duce, posthabitis ciuitatum perniciosis obsidiis, perrumperetur Euphrates, ireturque prorsus, vt occupari possint prouinciæ, fama celeritate præuenta, omnibus ante bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, paceque longissima locupletes: cuius rei, prosperante Deo, ductorem commodissimum fore spondebat. Laudato firmatoque concordi omniū voluntate consilio, conuersisq; vniuersis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, ceteraq; instrumēta quæ poscebat procinctus aduentans, perpetua hieme parabantur. Nos interea paulisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ venientes, festinantes prope flumen venimus Hebrum, ex Odrysarū montibus decurrentē: ibiq; principis scripta suscepimus, iubētia omni caussatione posthabita reuerti Mesopotamiam sine apparitione; nullam expeditionem curaturi periculosam ad aliū omni potestate translata. quod ideo per molestos formatores imperii struebatur, vt si Persę frustra habiti redissent ad sua, ducis noui facinus assignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus proditor reipubl. deferretur. Agitati ita sine rationibus, diu *contati reuersiq;, fastidii plenum Sabinianum inuenimus, homi-

nem mediocris staturæ, & parui angustique animi, vix sine turpi metu sufficientem ad leuem conuiuii, nedum prœlii strepitum perferendum: tamen quoniam speculatores apparatus omnes apud hostes feruere constanti adseueratione perfugis concinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin prope venimus, vtilia paraturi; ne dissimulantes obsidium Persæ, ciuitati superuenirent incautæ. Dumq; intra muros maturanda perurgerentur, fumus micantesque ignes assidui a Tigride per castra Maurorum, & Sisara & conlimitia reliqua, adusque ciuitatem continui perlucebant solito crebriores, erupisse hostium vastatorias manus superato flumine permonstrantes. Qua caussa ne occuparentur itinera, celeri cursu prægressi, quum ad secundum lapidem venissemus, liberali forma puerum torquatum, vt coniectabamus, octennem in aggeris medio vidimus eiulantem, ingenui cuiusdam filium, vt aiebat; quem mater dum imminentium hostium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solum. Hunc dum imperatu ducis miserati commotique, impositum equo præ me ferens ad ciuitatem reduco, circumuallato murorum ambitu, prædatores latius vagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebant, intra semiclausam posticam exposito puero, nostrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec multũ fuit quin caperer. Nam quum Abdigidum quemdã tribunum fugientem cum calone ala sequeretur hostilis, lapsoque per fugam domino seruum deprehensum, quum ego rapido ictu transirem, interrogassent, quisnam præfectus sit *iudex, audissentque Vrsicinum paulo ante vrbem ingressum, montem *Izalam petere, occiso indice minimum quæsiti, complures nos irrequietis cursibus sectabantur. Quos quum iumenti agilitate prægressus, apud Amudum munimentum infirmum dispersis per pabulum equis recubantes nostros securius inuenissem, porrecto extensius brachio, & summitatibus sagi contortis elatius, adesse hostes signo solito demonstrabam: iisdemque iunctus, impetu communi ferebar, equo iam fatiscente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, & planicies supina camporum, nulla, si occupasset arctior casus, latibula præbere sufficiens, vbi nec arbores, nec fruteta, nec quidquam præter herbas humiles visebatur. Excogitatum est ergo, vt ardente superposita lampade, & circumligata, ne rueret, iumentum solum quod eam vehebat, solutum sine rectore læuorsus ire permitteretur, quum nos ad montanos excessus dextera positos tenderemus: vt prælucere sebalem facem duci lenius gradienti Persæ credentes, eum tenerent potissimum cursum: quod nisi fuisset præuisum, circumuenti & capti sub dicionem venissemus hostilem. Hoc extracti periculo, quum ad nemorosum quemdam locum vineis arbustisq; pomiferis consitum, *Meiacarire nomine, venissemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapsis accolis omnibus, solum in remoto secessu latentem inuenimus militem. Qui oblatus duci, & loquutus varia præ timore, ideoque suspectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docetque quod apud Parisios natus in Galliis, & equestri militans turma, vindictam quondam commissi facinoris timens, ad Persas abierat profugus: exindeque morum probitate spectata, sortita coniuge liberisque susceptis, speculatorem se missum ad nostra, sæpe veros nuntios reportasse. at nunc se a *Sapore & Nohodare optimatibus missum, qui cateruas ductauerant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Post hæc, adiectis quæ agi in parte diuersa norat, occiditur. Proinde curarum crescente sollicitudine, inde passibus citis Amidam pro temporis copia venimus, ciuitatem postea sequutis cladibus inclytam. Quo reuersis exploratoribus nostris, in vaginæ internis figuris notarũ membranam reperimus scriptam a Procopio ad nos perferri mandatam; quem legatum ad Persas antea missum cum comite Lucilliano, prædixi; hæc consulto obscurius indicantem, ne captis baiulis, sensuque intellecto scriptorum, excitaretur materia funestissima: *Amandatis procul Graiorum legatis, forsitan & necandis, rex longæuus non contentus Hellesponto, iunctis Granici & Rhyndaci pontibus, Asiam cum numerosis populis peruasurus aduenient, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, auctore & incensore Hadriani quondam Romani principis successore. actum & conclamatum est, ni cauerit Græcia.* Qui textus significabat Persarum regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrime

ægerrime lectis, consilium suscipitur prudens. Erat eo tempore satrapa Corduenæ, quæ obtemperabat potestati Persarum, Iouinianus nomine appellatus in solo Romano adolescens, nobiscum occulte sentiens, ea gratia quod obsidatus sorte in * Syria detentus, & dulcedine liberalium studiorum illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. Ad hunc missus ego cum centurione quodam fidissimo, exploratius noscendi gratia quæ gerebantur, per auios montes angustiasque præcipites veni. Visusque & agnitus, comiterque susceptus, caussam præsentiæ meæ vni illi confessus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longe distantes: vnde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimum vsque lapidem, quoduis etiam minutissimum apparebat. Ibi morati integrum biduum, quũ sol tertius affulsisset, cernebamus terrarum omnes ambitus subiectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegressum regem vestis claritudine rutilantem. Quem iuxta læuus incedebat Grumbates Chionitarum rex ætate quidem media, rugosisque membris; sed mente quadam grandifica, multisque victoriarum insignibus nobilis: dextera rex Albanorum pari loco atque honore sublimis: post, duces varii auctoritate & potestatibus eminentes: quos ordinũ omnium multitudo sequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerũ asperitatem diuturnis casibus erudita. Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidũ, & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? quum nos cauti, vel (vt verius dixerim) timidi, nihil exaggeremus, præter ea quæ fidei testimonia neque dubia neque incerta monstrarunt. Postquam reges Nineue Adiabenæ ingenti ciuitate transmissa, in medio pontis Anzabæ hostiis cæsis extisque prosperantibus transiere lætissimi, coniectantes nos residuam plebem omnem ægre penetrare post triduum posse, citius exinde ad satrapen reuersi quieuimus, hospitalibus officiis recreati. Vnde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celerius quam potuit sperari reuersi, confirmauimus animos hæsitantium, vnum e naualibus pontem transisse reges absq; vlla circuitione* perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Cassianum Mesopotamiæ ducem, rectoremque prouinciæ tunc Euphronium; compulsuri agrestes cum familiis & pecoribus vniuersis ad tutiora transire; & agiliter deseri Carras oppidum inualidis circumdatũ muris; super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia: & imperatis sine mora completis, iniecto igne, furentis elementi vis maxima, frumenta omnia, quum iam stipula flauenti turgerent, herbasque pubentes ita contorruit, vt adusque Euphratem ab ipsis marginibus Tigridis nihil viride cerneretur. Tunc exustæ sunt feræ complures, maximeque leones per ea loca sæuientes, immaniter consumi vel cæcari sueti paulatim hoc modo: Inter harundineta Mesopotamiæ fluminum & fructecta, leones vagantur innumeri, clementia hiemis ibi mollissimæ semper innocui. At vbi solis radiis exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, vapore sideris & * magnitudine culicum agitantur; quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniam oculos, quasi humida & lucentia membra, eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus insidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbentur, ad quæ remedii caussa cõfugiunt; aut amissis oculis, quos vnguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferescunt: quod ni fieret, vniuersus oriens huiusmodi bestiis abundaret. Dum campi cremantur, (vt dictum est) tribuni cum protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis & præacutis sudibus, omnique præsidiorum genere communiebant; tormenta, qua non erat voraginosum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectissimus moderator belli internecini, per Edessena sepulcra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remissioris fluxius agens, militari pyrrichio sonantibus modulis, pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur; ominoso sane & incepto & loco. Quum hæc & huiusmodi factu dictuque tristia futuros pronuntiant motus, vitare optimum quemque debere seculi progressione discamus. Interea reges Nisibi pro statione vili transmissa, incendiis arida nutrimentorum varietate crescentibus, fugitantes inopiam pabuli, sub montium pedibus per valles gramineas incedebant.

Quumq; *Bebasen villam venissent, vnde ad Constantiam vsque opidum, quod centesimo lapide disparatur, arescunt omnia siti perpetua, nisi quod in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu contati, iamque suorum duritiæ fiducia transituri, exploratore fido docente, cognoscunt Euphratem niuibus tabefactis inflatum, late fusis gurgitibus euagari; ideoq; vado nequaquam posse transiri. Conuertuntur ergo ad ea quæ amplectenda fortuita daret occasio, spe concepta præter opinionem exclusi. Ac proposito pro abrupto rerum præsentium statu vrgenti consilio, Antoninus dicere quid sentiat iussus, orditur, flecti iter suadens in dexterũ latus, vt per longiorem circuitum, omnium rerum vsu regionum feracium, & consideratione ea qua rectus pergeret hostis adhuc intactarum, castra duo præsidiaria Bartzala & Laudias peterentur sese ductante: vbi tenuis fluuius prope originem & angustus, nullisque adhuc aquis aduenis adolescens, facile penetrari poterit vt vadosus. His auditis, laudatoque suasore & iusso ducere qua norat, agmina cuncta ab instituto itinere conuersa *per auium sequebantur. Quo certis speculationibus cognito, nos disposuimus properare Samosata; vt superato exinde flumine, pontiumque apud Zeugma & Capersana iuncturis abscisis, hostiles impetus, si iuuisset fors vlla, repelleremus. Sed contigit atrox & silentio omni dedecus obruendum. Namq; duarum turmarum equites circiter septingenti ad subsidium Mesopotamiæ recens ex Illyrico missi, enerues & timidi, prȩsidium per eos traductus agentes, nocturnasq; pauentes insidias, ab aggeribus publicis vesperi, quando custodiri magis omnes tramites conueniret, longius discedebant. Hocque obseruato, eos vino oppressos & somno, viginti millia fere Persarum, *Sapore & Nohodare ductantibus, nullo prospiciente transgressa, post tumulos celsos vicinos Amidæ occultabantur armata. Moxque (vt dictum est) quum abituri Samosatam luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorum splendore præstricti, hostesque adesse excitatius clamitantes, signo dato quod ad prœlium solet hortari, restitimus conglobati; nec fugam capessere, quum essent iam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste, equitatu & numero prævalente, *metu indubitatæ mortis cautum existimantes. Denique ex vltima necessitate manibus iam conserendis, quum quid agi oporteat contaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes: & vrgente vtraque parte, Antoninus ambitiose prægrediens agmina, ab Vrsicino agnitus, & obiurgatorio sono vocis increpitus, proditorque & nefarius appellatus, sublata tiara quam capiti summo ferebat honoris insigne, *dissiluit equo: curuatisque membris humum vultu pene contingens, salutauit, patronum appellans & dominum, manus post tergum connectens; quod apud Assyrios supplicis indicat formam: &, *Ignosce mihi,* inquit, *amplissime comes, necessitate non voluntate ad hæc quæ noui scelesta prolapso. Egere me præcipitem flagitatores;* (*vt nosti*) *quorum auaritiæ nec tua quidem excelsa illa fortuna *propugnans, miseriis meis potuit refragari.* Simul hæc dicens, e medio prospectu abscessit non auersus; sed, dum euanesceret, verecunde retrogradiens & pectus ostentans. Quæ dum in curriculo semihoræ aguntur, postsignani nostri qui tenebant editiora collis, exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum pone visam celeritate quammaxima propinquare. Atque vt in rebus solet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut posset occurri, trudente pondere plebis immensȩ, passim qua cuiq; proximum videbatur, diffundimur vniuersi. Dumque se quisque expedire discrimine magno conatur, sparsim disiecti hosti cõcursatori miscemur. Itaque spreta iam viuendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte excisas. Vnde quidam præcipites pulsi implicantibus armis hæserunt, vbi vadosus est amnis: alii lacunarum hausti vertigine vorabantur: nonnulli cum hoste congressi, vario euentu certabant: quidam cuneorum densitate perterriti, petebant proximos Tauri montis excessus. Inter quos dux ipse agnitus, pugnatorumque mole circumdatus, cum *Aiadaltha tribuno, caloneque vno, equi celeritate ereptus abscessit. Mihi, dum auius ab itinere comitum quid agerem circumspicio, Verennianus domesticus protector occurrit femur sagitta confixus: quã dum auellere obtestante collega conarer, cinctus vndique antecedentibus Persis, ciuitatem petebam anhelo cursu rependo, ex eo latere quo incessebamur in arduo

sitam,

sitam, vnoque adscensu perangusto meabilem, quem scissis callibus molinæ ad calles artandas ædificatæ densius constringebant. Hic mixti cum Persis eodem ictu procurrentibus ad superiora nobiscum, adusque ortum alterius solis immobiles stetimus, ita conferti vt cæsorum cadauera multitudine fulta, reperire ruendi spatium nusquam possent: vtque miles ante me quidam discriminato capite, quod in æquas partes ictus gladii fiderat validissimus, in stipitis modum vndique coartatus hæreret. & licet multiplicia tela per tormentorum omnia genera volarent e propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tamdemque per posticam ingressus, refertam inueni confluente ex finitimis virili & muliebri sexu. Nam & casu illis ipsis diebus in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrare multitudo conuenarum augebat *agrestium. Interea sonitu vario cuncta miscentur, partim amissos gementibus, aliis cum exitio sauciis, multis caritates diuersas, quas præ angustiis videre non poterant, inuocantibus. Hanc ciuitatem olim perquam breuem, Cæsar etiam tum Constantius, vt accolæ suffugium possint habere tutissimum, eo tempore quo Antoninupolim opidum aliud struxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatoque ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hostibus formidatam, suoque nomine voluit appellari. Et latere quidem australi, geniculato Tigridis meatu subluitur propius emergentis: qua euri opponitur flatibus, Mesopotamiæ plana despectat: vnde aquiloni obnoxia est, Nymphæo amni vicina, verticibus Taurinis vmbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam: spiranti zephyro controuersa, *Gumathenam contingit, regionem vberem & cultu iuxta fœcundam: in qua vicus est Abarne nomine, sospitalium aquarum lauacris calentibus notus. In ipso autem amidæ meditullio sub arce fons diues exsudat, potabilis quidem, sed vaporatis æstibus nonnumquam fœtens. Cuius opidi præsidio erat semper quinta Parthica legio destinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Persarum multitudinem sex legiones partim percursis itineribus antegressæ, muris astitere firmissimis: Magnentiaci & Decentiaci, (quos post consummatos ciuiles procinctus, vt fallaces & turbidos, ad orientem venire compulit Imperator, vbi nihil præter bella timetur externa) & Tricesimani, Decimique Fortenses, & superuentores atque Præuentores cum Æliano iam comite: quos tyrones tum etiam nouellos hortante memorato adhuc protectore erupisse Singara, Persasque fusos in somnum retulimus trucidasse complures. Aderat comitum quoque sagittariorum pars maior, equestres videlicet turmæ ita cognominatæ, vbi merent omnes ingenui barbari armorum viriumq; firmitudine inter alios eminentes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat insperatis, rex cum populo suo gentibusque quas ductabat, a Bebase loco itinere flexo dextrorsus, vt monuerat Antoninus, per Horren & Meiacarire & Carcha vt transiturus Amidam, quum prope castella Romana venisset, quorum vnum Reman, alterum Busan appellatur, perfugarum indicio didicit multorũ opes illuc translatas seruari, vt in munimentis præcelsis & fidis: additumque est, ibi cum supellectili pretiosa inueniri fœminam pulchram cum filia paruula, Craugasii Nisibeni cuiusdam vxorem, municipali ordine, genere, fama, potentiaque circumspecti. Auiditate itaque rapiendi aliena festinans, petit impetu fidenti castella. vnde subita animi consternatione defensores, armorum varietate præstricti, cunctos prodidere qui ad præsidia confugerant; & digredi iussis, confestim claues obtulere portarum: patefactisque aditibus, quidquid ibi congestum erat, eruitur: & productæ sunt attonitæ sonitu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Quumque rex percontando cuiusnam coniux esset, Craugasii competisset, vim in se metuentem prope venire permisit intrepidam: & visam opertamque, absque labra ipsa, atro velamine, certiore iam spe mariti recipiendi & pudoris inuiolati mansuri, benignius confirmauit. Audiens enim coniugem miro eius amore flagrare, hoc præmio Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur. Inuentas tamen alias quoq; virgines, Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas; & religioni seruire solito more nullo vetante præcepit: lenitudinem profecto in tempore simulans, vt omnes quos ante

hac diritate [crudelitateque] terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent; exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSNONVS.

HOc miſeræ noſtrorum captiuitatis euentu rex lætus ſucceſſusque opperiens ſimiles, egreſſus exinde paulatimque incedens, Amidam die tertio venit. Quumque primum aurora ſurgeret, vniuerſa quæ videri poterant, armis ſtellantibus coruſcabant; ac ferreus equitatus campos oppleuit & colles. Inſidens autem equo, ante alios celſior ipſe præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interſtinctum lapillis pro diademate geſtans, multiplici vertice dignitatum & gentium diuerſarum comitatu ſublimis. Satisque eum conſtabat colloquio tenus defenſores mœnium tentaturum, aliorſum Antonini conſilio feſtinantem. Verum cæleſte numen, vt Romanæ rei totius ærumnas intra vnius regionis concluderet ambitum, adegerat in immenſum ſe extollentem, credentemque quod viſo ſtatim obſeſſi omnes, metu exanimati, ſupplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali. qui dum ſe prope confidentius inſerit, vt etiam vultus eius poſſit aperte cognoſci, ſagittis miſſilibusque ceteris ob decora petitus inſignia corruiſſet, ni puluere iaculantium adimente conſpectum, parte indumenti tragulæ ictu diſciſſa, editurus poſtea ſtrages innumeras euaſiſſet. Hinc quaſi in ſacrilegos violati ſæuiens templi, temeratumque tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ vrbis apparatu niſibus magnis inſtabat: & orantibus potiſſimis ducibus ne profuſus in iram a glorioſis deſciſceret cœptis, leniſſima eorum petitione placatus, poſtridie quoque ſuper deditione moneri decreuerat defenſores. Ideoque quum prima lux aduenifſet, rex *Chionitarum Grumbates fidenter operam nauaturus tendebat ad mœnia cum manu promptiſſima ſtipatorum. quem vbi venientem iam telo forte contiguum contemplator peritiſſimus aduertiſſet, contorta baliſta filium eius primæ pubis adoleſcentem, lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus anteſtantem. Cuius occaſu in fugam dilapſi populares eius omnes, moxque, ne raperetur, ratione iuſta regreſſi, numeroſas gentes ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum concurſu ritu grandinis hincinde conuolantibus telis, atrox committitur pugna: & poſt interneciua certamina aduſque finem diei protenta, quum iam noctis eſſet initium, per aceruos cæſorum & ſcaturigines ſanguinis ægre defenſum caligine tenebrarum extrahitur corpus: vt apud Troiam quondam ſuper comite Theſſali ducis exanimi, acies marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regia mœſta, & optimatibus vniuerſis cum parente ſubita clade perculſis, indicto iuſtitio iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque vt armari ſolebat elatus, in amplo quodam ſuggeſtu locatur & celſo: circaque eum lectuli x ſternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta vt & imagines eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis. Ac per dierum ſpatium ſeptem viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant, ſaltando & cantando triſtia quædam genera næniarum regium iuuenem lamentantes: fœminæ vero miſerabili planctu in primæuo flore ſucciſam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant; vt lacrymare cultrices Venereæ ſæpe ſpectantur in ſolennibus Adonidis ſacris; quod ſimulacrum aliquod eſſe frugum *adultarum religiones myſticæ docent. Poſt incenſum corpus, oſſaque in argenteam vrnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater, agitata ſumma conſiliorum, placuerat buſto vrbis ſubuerſæ expiare perempti iuuenis manes: nec

nes: nec enim Crumbates inulta vnici pignoris vmbra ire vltra patiebatur. biduoque ad otium dato, ac miſſis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultosque vaſtarent, quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis coruſci globi turmarum impleuerunt cuncta quæ proſpectus humanus potuit vndique contueri: & ſorte loca diuiſa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Perſæ omnes murorum ambitus obſidebant. Pars quæ orientem ſpectabat, Chionitis euenit, qua funeſtus nobis ceciderat adoleſcens: Vertæ, meridiano lateri ſunt deſtinati: tractum ſeruabant ſeptemtrionis Albani: occidentali portæ oppoſiti ſunt Segeſtani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis horrenda corporibus, leniter incedebant armatis onuſta, vltra omnem diritatem tetri ſpectaculi formidanda, vt retulimus ſæpe. Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis Romani incendium diu quæſitos, in noſtrum conuerſos exitium, ſalutis rata deſperatione, glorioſos vitæ exitus deinde curabamus, iamque omnibus nobis optatos. A ſole itaque orto vſque diei vltimum, acies immobiles ſtabant vt fixæ, nullo variato veſtigio, nec ſonitu vel equorum audito hinnitu: eademque figura digreſſi qua venerant, cibo recreati & ſomno, quum ſupereſſet exiguum noctis, æneatorum clangore ductante, vrbem vt mox caſuram terribili corona cinxerunt. Vixque ibi Grumbates haſtam infectam ſanguine, ritu patrio, noſtrique more coniecerat fetialis, armis exercitus concrepans inuolat in muros: confeſtimque lacrymabilis belli turba crudeſcit, rapido turmalium procurſu in procinctum alacritate omni tendentium, & contra acri intentaq; occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcorpionum iactu moles ſaxeæ colliſerunt. alii traiecti ſagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obſternebant vulnerati: alii ſocios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in ciuitate luctus aut mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante; tormentorumque machinis, quæ direpta in Singara poſſederant Perſæ, vulnera inferentibus plura. Namque viribus collectis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore ſaucii perniciose cadebant; aut laniati voluendo ſtantes proxime ſubuertebant; aut certe ſpicula membris infixa viuentes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita ſtrages ſtragibus implicitas, & ad extremum vſque diei productas ne veſpertinæ quidem hebetauerant tenebræ; ea re quod obſtinatione vtrimq; magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere armorum vigiliis, reſultabāt altrinſecus exortis clamoribus colles: noſtris virtutes Conſtantii Cæſaris extollentibus, vt domini rerum & mundi; Perſis Saporem & Achæmenem appellantibus & Artaxerxem, quod *Regibus imperans & bellorum victor* interpretatur. Ac priusquam lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad feruorem ſimilium prœliorum excitæ vndiq; inæſtimabiles copiæ in modum alitum ferebātur: vnde longe & late proſpici poterat, campis & cōuallibus nihil præter arma micantia ferarum gentiū demōnſtrantibus. Moxq; clamore ſublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum vis ingens volabat e muris: vtq; opinari dabatur, nulla fruſtra mittebantur inter hominum cadētia denſitatem. Tot enim nos circumſtantibus malis, non obtinendæ cauſſa ſalutis, vt dixi, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus. & à diei principio adusq; lucem obſcurā, neutrubi prœlio inclinato, ferocius quam conſultius pugnabatur. Exſurgebant enim terrentium clamores, vt præ alacritate conſiſtere ſine vulnere quisquam vix poſſet. Tandemq; nox finem cędibus fecit; & ſatias ærumnarum inducias partibus dederat longiores. Vbi enim quieſcendi nobis tempus eſt datum, exiguas quæ ſupererant vires, continuus cum inſomnia labor abſumpſit, ſanguine & pallente exſpirantium facie perterrente; quibus ne ſuprema quidem humādi ſolatia tribui ſinebant anguſtiæ ſpatiorum, intra ciuitatis ambitum non nimium amplæ; legionibus ſeptem & promiſcua aduenarum ciuiumq; ſexus vtriusq; plebe, & militibus aliis paucis adusq; numerum milium XX concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quisq; vulneribus pro poſſibilitate, vel curantium copia: quum quidam grauiter ſaucii cruore exhauſto ſpiritus reluctantes efflarent: alii confoſſi mucronibus proſtrati [in terram,] animis in ventum ſolutis proiiciebantur exſtincti: aliquorum foratis vndique membris mederi periti vetabant, ne offenſionibus caſſis

animæ vexarentur afflictæ: nonnulli vellendis sagittis in ancipiti curatione grauiora morte supplicia perferebant. Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Vrsicinus mœrens quod ex alterius pendebat arbitrio auctoritatis, tunc in regendo milite potiorem Sabinianum etiam tum sepulcris hærentem, crebro monebat vt compositis velitaribus cunctis, per imos pedes montiũ occultis itineribus properarent: quo leuium armorum auxilio, si qua fors iuuisset, stationibus interceptis, nocturnas hostium adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallauerant muros, aut lacessitionibus crebris occuparent obsidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur, vt noxiis, palam quidem litteras imperiales prætendens, intacto vbique milite, quidquid geri potuisset, impleri debere aperte iubentes: clam vero corde altissimo retinens, sæpe in comitatu sibi mandatum vt ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo ardenti studio gloriæ circumcideret, etiam ex republica processuram. adeo vel cum exitio prouinciarum festinabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicuius facinoris auctor nuntiaretur aut socius. Ideoque his attonitus malis, exploratores ad nos sæpe mittendo, (licet ob custodias artas nullus facile opidum poterat introire) & vtilia agitando complura, nihil proficiens, visebatur vt leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, inclusos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, vnguibus ademptis & dentibus. Sed in ciuitate, vbi sparsorum per vias cadauerum multitudo humãdi officia superaret, pestilentia tot malis accessit, verminantium corporum lue tabifica, vaporatis æstibus, varioque plebis languore nutrita. quæ genera morborum vnde oriri solent, breuiter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, vel humoris vel siccitatis, pestilentias gignere, philosophi & illustres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca palustria vel humecta, tusses, *ioculares casus & similia perferunt: contra confines caloribus, tepore febrium arescunt. sed quanto ignis materies ceteris efficacior, tanto ad perimendum celerior siccitas. Hinc quum decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociati regalis matrimonii lucraretur, huiusmodi grassata pernicie, telis Apollinis periere complures; qui Sol æstimatur: atque, vt Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponnesiaci belli principiis Athenienses acerbo genere morbi vexauit, abusque feruenti Æthiopiæ plaga paulatim proserpens, Atticam occupauit. Aliis placet, auras (vt solent aquæ) vitiatas fœtore cadauerum, vel similibus, salubritatis violare maximam partem: vel certe aeris permutationem subitam, ægritudines parere leuiores. Affirmant etiam aliqui, terrarum halitu densiore crassatum aera, emittendis corporis spiraminibus resistentem necare nonnullos: qua caussa animalia præter homines cetera iugiter prona, Homero auctore, & experimentis deinceps multis, quum talis incesserit labes, ante nouimus interire. & prima species luis *pandemos* appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda, *epidemos*; * quæ tempore ingruens aciem hebetat luminum, & concitat periculosos humores: tertia, *læmodes*; quæ itidem temporaria est, sed volucri velocitate letabilis. Hac exitiali peste quassati, paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat; tamdem nocte quæ diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disiecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum firma. Verum inter hæc inquies Persa vimineis ciuitatem pluteis circumdabat; & erigi aggeres cœpti: turresque fabricabantur frontibus ferratis excelsæ: quarum fastigiis balistæ locatæ sunt singulis, vt a propugnaculis propellerent defensores. leuia tamen per funditores & sagittarios prœlia nepuncto quidem cessabant. Erant nobiscum duæ legiones Magnentiæ recens e Galliis ductæ (vt prædiximus) virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum; ad eas vero belli artes quibus stringebamur, non modo inhabiles, sed contra nimii turbatores. qui quũm neque machinis, neque in operum constructione iuuarent aliquem, stolidius erumpentes dimicantesque fidentissime, minuto numero reuertebant; tantum proficientes quantum in publico (vt aiunt) incendio aqua vnius hominis manu adgesta. Postremo obseratis portis precantibusque tribunis egredi nequeuntes frendebant vt bestiæ. Verum sequutis diebus efficacia eorum eminuit, vt docebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum,

quæ

quæ deſpectat fluuium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exſurgens; ſub qua hiabant rupes abſciſſæ, vt deſpici ſine vertigine horrenda non poſſent: vnde cauatis fornicibus ſubterraneis per radices montis, ſcalæ aduſque ciuitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, (vt in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina, vidimus) affabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, opidano transfuga quodam ductante, qui ad diuerſam partem deſciuerat, LXX ſagittarii Perſæ ex agmine regio, arte fiduciaque præſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli *nocte media ad contignationem turris tertiam aſcenderunt. ibique occultati, mane ſago Punici coloris elato, quod erat ſubeundæ indicium pugnæ, quum ex omni parte circumueniri vrbem ſuis copiis inundantibus aduertiſſent, exinanitis proiectiſque ante pedes pharetris, clamoſis vlulatibus incendio tela ſumma peritia diſpergebant. moxque acies omnes denſæ petebant multo infeſtius quam antea ciuitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, inſtantibus ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum iam propugnacula ipſa prenſanti, diuiditur opera: & translatæ leuiores quinque baliſtæ contra turrim locantur. quæ ocius lignea tela fundentes, nonnumquam binos forabant: e quibus pars grauiter vulnerati ruebant; alii machinarum metu ſtridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatiſque ad loca ſueta tormentis, paulo ſecurius mœnia omnium concurſu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſceleſtum facinus perfugæ, quaſi decurrentes in planū, ita iaculantes diuerſa miſſilia lacertis fortibus incumbebant; vt Vertæ in meridiem degentes, vulnerum acri repulſa disiecti, lacrymantes complurium mortes, tentoria repeterent metu. Adſpirauit auram quamdam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur. ad quem locum, vt capaciſſimum & munitum (ſpatio quippe x ſtadiorū ambitur) promiſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta iisdem diebus capta ſunt & incenſa, vnde hominum millia extracta complura *ſeruituti ſequebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, & mulieres iam grandæuæ, quum ex variis deficerent cauſſis, itineris longinquitate offenſæ, abiecta viuendi cupiditate, ſuris vel ſuffraginibus relinquebantur exſectis. Has miſerabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem ſed *intempeſtiuo motu, conſerendæ cum hoſtibus manus copiam ſibi dari poſcebant; mortem tribunis vetantibus primiſque ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent; vtque *dentatæ in caueis beſtiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi ſpe repagulis verſabilibus illiduntur: ita gladiis portas cædebant, quas ſupra diximus obſeratas, admodum anxii ne vrbe exciſa ipſi quoque ſine vllo ſpecioſo facinore deleantur: aut exuta periculis, nihil egiſſe operæ pretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea ſæpe egreſſi, ſtructoreſque aggerum confoſſis quibuſdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos conſilii, & quid opponi deberet ſæuientibus ambigentes, id potiſſimum ægre iisdem adſentientibus tamdem elegimus, vt quoniam vltra ferri non poterant, paulisper morati, cuſtodias aggredi permitterentur hoſtiles, quæ non procul erant a coniectu locatæ telorum, vt eis perruptis pergerent prorſus. apparebat enim eos, ſi impetraſſent, ſtrages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certaminum genera defenſabantur acriter muri, laboribus, & vigiliis, & tormentis ad mittenda vndique ſaxa telaque diſpoſitis. duo tamen aggeres celſi Perſarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis ſtruebatur operibus lentis. contra quos noſtrorum quoque impenſiore cura moles excitabantur altiſſimæ, faſtigio aduerſæ celſitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiiſque ſuccincti, patefacta ſunt egreſſi poſtica, obſeruata nocte ſqualida *& interluni, orantes cæleſte præſidium vt propitium adeſſet & libens: atque ipſum ſpiritum reprimentes, quum prope veniſſent, conferti valido curſu quibuſdam ſtationariis interfectis, exteriores caſtrorum vigiles, vt in nullo tali metu ſopitos obtruncantes, ſuperuenire ipſi regi, ſi proſperior illuxiſſet euentus, occulte meditabantur. Verum audito

*ruentium ſonitu, gemituque cæſorum diſcuſſo ſomno, excitatis multis, & ad arma pro ſe quoque clamitante, ſteterunt milites veſtigiis fixis, progredi vltra non auſi: nec enim cautum deinde, expergefactis quos petebant inſidiæ, in apertum properare diſcrimen. Quum iam vndique frendentium cateruæ Perſarum in prœlia venirent accenſæ, contra Galli corporum robore audaciaque quoad poterant inconcuſſis gladiis ſecantes aduerſos, parte ſuorum ſtrata vel ſagittarum vndique volantium crebritate confixa, quum vnum in locum totam periculi molem conuerſam, & currentium hoſtium agmina aduertiſſent, nullo terga vertente euadere feſtinabant: & velut repedantes ſub modulis ſenſim extra vallum protruſi, quum manipulos confertius inuadentes ſuſtinere non poſſent, tubarum perciti clangore caſtrēſium diſcedebant: & reſultantibus e ciuitate lituis multis, portæ panduntur recepturæ noſtros, ſi peruenire illuc vſque valuiſſent: tormentorumque machinæ ſtridebant ſine iaculatione vlla telorum, vt ſtationibus præſidentes, poſt interemptos ſocios pone agerentur, ignari vrbis oppoſiti mœnibus nudatis vt viri fortes ſuſciperentur innoxii. Hacque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam pernicioſe, pars leuiter vulnerati, quadringentis ea nocte deſideratis: qui non Rheſum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, ſed Perſarum regem armatorum c milibus circumſeptum, ni obſtitiſſet violentior caſus, in ipſis tentoriis obtruncarant. Horum campiductoribus, vt fortium factorum anteſignanis, poſt ciuitatis excidium armatas ſtatuas apud Edeſſam in regione celebri locari iuſſerat Imperator; quæ ad præſens ſeruantur intactæ. Retectis ſequenti luce funeribus, quum inter cæſorum cadauera optimates inuenirentur & ſatrapæ, clamores diſſoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus vbique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium per ſtationes muris obiectas irrupiſſe Romanos: induciiſque ob hoc tridui datis adſenſu communi, nos quoque ſpatium ad reſpirandum accepimus. Perculſæ deinde nouitate rei efferatæque gentes, omiſſa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere *iam cenſebant: & concito extremo belli ardore, omnes oppetere glorioſe iam properabant, aut ruina vrbis animis litare cæſorum: iamque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exſiliente lucifero, operum variæ ſpecies cum turribus ferratis admouebantur: quorum in verticibus celſis aptatæ baliſtæ, propugnatores agitantes humilius diſiectabant. Et albeſcente iam die, ferrea munimenta membrorum cælum omne ſubtexerunt: denſatæque acies non inordinatim, vt antea, ſed tubarum ſonitu leni ductante nullis procurſantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, cratesque vimineas prætendentes. Quumque propinquantes ad coniectum venere telorum, oppoſitis ſcutis Perſæ pedites ſagittas tormentis excuſſas e muris ægrius euitantes, laxarunt aciem: nulloque pene iaculi genere in vanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes, animos auxere noſtrorum. Tamen quia hoſtiles baliſtæ ferratis impoſitæ turribus, in humiliora ex ſupernis valentes, vt loco diſpari, ita euentu diſſimili, noſtra multo cruore fœdabant: ingruente iam veſpera quum requieſcerent partes, noctis ſpatium maius conſumptum eſt vt excogitari poſſet quid exitio ita atroci obiectaretur. Et tamdē multa verſantibus ſedit nobis conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iiſdem baliſtis ſcorpiones opponi. Qui dum tranſlati e regione caute, quod artis eſt difficillimæ, collocantur, lux nobis aduenit mœſtiſſima, Perſarum manipulos formidatos oſtentans, adiectis elephantorum agminibus; quorum ſtridore immanitateque corporum, nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Quumque omni ex latere armorum & operum belluarumque molibus vrgeremur, per ſcorpionum ferreas fundas e propugnaculis ſubinde rotundi lapides acti, diſſolutis turrium coagmentis, baliſtas earumque tortores ita fudere præcipites, vt quidam citra vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulſis; quos flammis coniectis vndique circumnexos, iam corporibus tactis, gradientesque retrorſus, retinere magiſtri non poterant. poſtque exuſtis operibus, nulla quies certaminibus data. Rex enim ipſe Perſarum, *qui numquam adeſſe certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, nouo & nuſquam antea cognito more, prœliatoris militis

ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus visebatur, petitus crebritate telorum, multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei, nec morientium truci visu, nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permisit. Verum nocte prœlia dirimente, somno per breue otium capto, nitescente iam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas vllum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Quumque crematis operibus, vt docueram, pugna per aggeres celsos muris proximos tentaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere nitique poterant, nostri æquis viribus per ardua resistebant. Et diu cruentum prœlium stetit; nec metu mortis quisquam ex aliqua parte a studio propugnandi remouebatur. Eoque producta contentione, quum sors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum velut terræ quodam tremore *quassata procubuit: & tamquam itinerario aggere vel superposito ponte complanatum spatium, quod inter murum congestamque forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obiicibus impeditum: & pars pleraque militum deiectorum oppressa vel debilitata, cessabat. Concursum est tamen vndique ad propulsationem periculi tam abrupti: & festinandi studio aliis irretientibus alios, audacia hostium ipso successu crescebat. Accitis igitur regis imperio prædatoribus vniuersis, strictoque comminus ferro, quum sanguis vtrobiq; immensis cædibus funderetur, repletæ sunt corporibus fossæ, latiorq; via inde pandebatur: & concursu copiarum ardentium ciuitate oppleta, quum omnis defendendi vel fugiendi spes esset abscissa, pecorum ritu armati & imbelles sine sexus discrimine *truncabantur. Itaque vespera tenebrante, quum adhuc, licet iniqua reluctante fortuna, multitudo nostrorum manu conserta distringeretur, in abstrusa quadam parte opidi cum duobus aliis latens obscuræ præsidio noctis, postica per quam nihil seruabatur euado: & squalentum peritia locorum comitumque adiutus celeritate ad decimum lapidem tamdem perueni: in qua statione lenius recreati, quum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate iam superarer vt insuetus ingenuus, offendi dirum aspectu, sed fatigato mihi lassitudine graui leuamen impendio tempestiuum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam sedens, ne labi possit, ex more habenam qua ductabatur, sinistra manu artius illigauit: moxque decussus, vinculi nodum abrumpere nequiens, per auia saltusque membratim discerptus, iumentum exhaustum cursu, pondere cadaueris detinebat: cuius dorsualis comprehensi seruitio vsus in tempore, cum iisdem sociis ad fontes sulphureos aquarum suapte natura calentium ægre perueni. Et quia per æstum arida siti reptantes aquam diu quæritando, profundum pene vidimus puteum, & neque descendendi *pro altitudine nec restium aderat copia, necessitate docente postrema, indumenta lintea quibus tegebamur in oblongos discidimus pannulos: vnde explicato fune ingenti, centonem quem sub galea vnus ferebat e nostris, vltimæ aptauimus summitati: qui per funem coniectus aquasque hauriens ad peniculi modum, facile sitim qua hauriebamur exstinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphraten, vlteriorem ripam petituri per nauem quam transfretandi caussa iumenta & homines, in eo tractu diuturna consuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equestribus signis disiectum eminus cernimus; quod persequebatur multitudo Persarum, incertum vnde impetu tam repentino terga viantum aggressa. Quo exemplo terrigenas illos, non finibus terræ emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos: qui quoniam inopini per varia visebantur, *Sparti* vocitati, humo exsiluisse, vetustate vt cetera fabulosius extollente, sunt æstimati. Hoc malo conciti, quum omne iam esset in celeritate salutis præsidiũ, per dumeta & siluas montes petimus celsiores: exindeq; Melitinam minoris Armeniæ opidum venimus: nos, repertum ducem comitati iam profecturum, Antiochiam reuisimus. Interea *Sapor & Persæ, quia tendere iam introrsus autumno præcipiti hœdorumq; sidere exorto prohibebantur, captiuos agentes & prædas, remeare cogitabant ad sua. Inter hæc tamen funera direptionesque ciuitatis excisæ, Æliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defensa sunt mœnia stragesque multiplicatæ Persarum, patibulis scelestе suffixis, Iacobus & Cesius nu-

merarii apparitionis magistri equitum, aliique protectores, post terga vinctis manibus ducebantur; Transtigritanis, qui sollicita quærebantur industria, nullo infimi summique discrimine ad vnum omnibus contruncatis. Vxor vero Craugasii, quæ retinens pudorem inuiolatum, vt matrona nobilis colebatur, mœrebat velut orbem alium sine marito visura; quamquam sperabat documentis præsentibus altiora. In rem itaque consulens suam, & accidentia longe ante prospiciens, anxietate bifaria stringebatur, viduitatem detestans & nuptias. Ideo familiarem suum perquam fidum, regionumque Mesopotamiæ gnarum, per *Zagrum montem inter castella præsidiaria duo *Miride & Lorne, introiturum Nisibin occulte dimisit; mandatis arcanisque vitæ secretioris maritum exorans vt auditis quæ contigerint, veniret secum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per saltuosos tramites & fruteta Nisibin passibus citis ingressus, caussatusque se dominam nusquam visa, & forsitan interempta, data euadendi copia castris hostilibus abscessisse, & ideo vt vilis neglectus, docet Craugasium gesta: moxque accepta fide quod, si tuto licuerit, sequetur coniugem, libens euasit, exoptatum mulieri nuntium ferens. Quæ hoc cognito, per *Saporem ducem supplicauerat regi, vt si daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam iuberet propitius maritum adsciscí. Præter spem itaque omnium digresso aduena repentino, qui postliminio reuersus statim sine vllius euanuit conscientia; perculsus suspicione dux Cassianus, præsidentesque ibi proceres alii, minitantes vltima Craugasium incessebant; non sine eius voluntate vel venisse vel abiisse hominem clamitantes. Qui vero, proditoris metuens crimen, impendioque sollicitus ne transitione perfugæ vxor eius superesse doceretur, & tractari piissime, per simulationem matrimonium alterius splendidæ virginis affectauit: & velut paraturus necessaria conuiuio nuptiali, egressus ad villam octauo lapide ab vrbe distantem, concito cursu ad Persarum vastatorium globum quem didicerat aduentare, confugit: susceptusque auenter, qui esset ex his cognitus quæ loquebatur, *Sapori post diem traditur quintum, perque eum *regi, ablatis opibus & necessitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos per menses amiserat; secundi loci post Antoninum, vt ait poeta præclarus, longo proximus interuallo. Ille enim, ingenio & vsu rerum diuturno firmatus, consiliis validis sufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic, natura simplicior, nominis tamen itidem peruulgati. Et hæc quidem haud diu postea contigerunt. Rex vero, licet securitatem referens vultu exsultansque specie tenus vrbis excidio videbatur, profundo tamen animo grauiter æstuabat; reputans in obsidionalibus malis sæpe luctuosas se pertulisse iacturas, multoque ampliores seipsum populos perdidisse, quam e nostris ceperat viuos, vel certe per diuersas fuderat pugnas; vt apud Nisibin aliquoties euenit & Singara: parique modo quum LXX tresque dies Amidam multitudine circumsedisset armatorum, XXX millia perdidit bellatorum; quæ paulo postea per Discenem tribunum & notariũ numerata sunt hac discretione facilius, quod nostrorum cadauera mox cæsorum fatiscunt & defluunt, adeo vt nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur: interfectorum vero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, vt nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant: quod vita parcior facit, & vbi nascuntur exustæ caloribus terræ. Dum hæc per varios turbines in orientis extimo festinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum vrbs verebatur æterna: vique minacissimæ plebis, famem vltimum malorum omnium exspectantis, subinde Tertullus vexabatur ea tempestate præfectus, irrationabiliter plane: nec enim per eum steterat quominus tempore congruo alimenta nauibus veherentur; quas maris casus asperioris solito, ventorumque procellæ reflantium, delatas in proximos sinus introire portum Augusti discriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem sæpe præfectus seditionibus agitatus, ac plebe iam sæuiente immanius quam vrebat impendens exitium, ab omni spe tuendæ salutis exclusus, vt existimabat; tumultuanti acriter populo, sed accidentia considerare sueto prudenter, obiecit paruulos filios: & lacrymans, *En*, inquit, *ciues vestri, (procul omen dii cælestes auertant) eadem perlaturi vobiscum, ni fortuna adfulserit lætior. Si itaq; his abolitis, nihil triste accidere*

ste accidere posse existimatis, præsto in potestate sum vestra. Qua miseratione vulgus ad clementiam suapte natura procliue, lenitum conticuit, æquanimiter venturam opperiens sortem. Moxq; diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamque fore respondit, dum Tertullus apud *Ostiam in æde sacrificat Castorum, tranquillitas mare molliuit: mutatoque in austrum placidum vento, velificatione plena portum naues ingressæ, frumentis horrea refercerunt. Inter hæc ita ambiguum Constantium, Sirmii etiam tum hiberna quiete curantem, permouebant nuntii metuendi & graues; indicantes id quod tunc magnopere formidabat, *Limigantes Sarmatas, quos expulisse paternis auitisq; sedibus dominos suos ante monstrauimus, paulatim posthabitis locis, quæ eis anno præterito vtiliter sunt destinata, ne (vt sunt versabiles) aliquid molirentur, regiones confines limitibus occupasse; vagariq; licentius, genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos. Quæ superbius incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta vndique multitudine militis ad bella promptissimi, nec dum adulto vere ad procinctum egressus est, gemina cōsideratione alacrior: quod expletus prædarum opimitate exercitus, æstate nuper emensa, simili in spe fidenter in effectus animabatur prosperos: quodque Anatolio regente tunc per Illyricum præfecturam, necessaria cuncta, vel ante tempus coacta, sine vllius dispendiis affluebant. nec enim dispositionibus vmquam alterius præfecturæ (vt inter omnes constat) ad præsens arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium benuuola & sollerti, vehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clausere domus innumeras; & censuali professione speciosa fiducia releuatæ: indemnesq; deinde & innoxii earum incolæ partium, querelarum sopitis materiis viuerent, ni postea exquisitorum detestanda nomina titulorum, per offerentes suscipientesque criminose in maius exaggerata, his propagari sibi nitentibus potestates, illis attenuatis omnium opibus se fore sperantibus tutos, adusque proscriptiones miserorumque suspendia peruenerant. Rem igitur emendaturus vrgentem, profectus cum instrumentis ambitiosus Imperator, (vt dictum est) Valeriam venit, partem quondam Pannoniæ, sed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & institutam & ita cognominatam: sub pellibusque exercitu diffuso, per Istri fluminis margines barbaros obseruabat, ante aduentum suum amicitiæ velamento Pannoniam furtim vastandam inuadere hiemis durissimo cogitantes, quum necdum solutæ vernis caloribus niues amnem vndique peruium faciunt, nostrique pruinis subdiuales moras difficile tolerabant. Confestim itaque missis ad Limigantes duobus tribunis cum interpretibus singulis, explorabat modestius percontando, quamobrem relictis laribus, post pacem & fœdera petentibus attributis, ita palarentur varii, limitesque contra interdicta pulsarent. Qui vana quædam causantes & irrita, pauore adigente mentiri, principem exorabant * veniam obsecrantes, vt simultate abolita, transmisso flumine ad eum venire permitterentur, docturi quæ sustinerent incommoda; paratiq; intra spatia orbis Romani, si id placuerit, terras suscipere longe discretas; vt diuturno otio inuoluti, & quietem colentes tamquam salutarem deam, tributariorum onera subirent & nomen. His post reditum tribunorum compertis, Imperator exsultans, vt negotio quod rebatur inexplicabile, sine vllo puluere consummando, cunctos admisit, cupiditate plus habendi incensus: quā adulatorum cohors augebat, id sine modo strepentium, quod externis sopitis, & vbique pace composita, proletarios lucrabitur plures, & tirocinia cogere poterit validissima; aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt: quæ spes rem Romanam aliquoties aggrauauit. Proinde vallo prope Acunincum locato, celsoque aggere in speciem tribunalis erecto, naues vehentes quosdam legionarios expeditos, alucum fluminis proximum ripis obseruare sunt iussæ, cum Innocentio quodam agrimensore huius auctore consilii; vt si barbaros tumultuare sensissent, aliorsum intentos post terga peruaderent. Improuisique Limigantes, licet properari sentirent, nihil tamen præceps fingentes, stabant incurui, longe alia quam quæ gestu præferebant & verbis, altis mentibus perpensantes. Visoque Imperatore ex alto suggestu iam sermonem parante lenissimum, meditanteque adloqui velut morigeros iam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal

contorto, *marha marha*, quod eſt ſignum apud eos bellicum, exclamauit. Eumque ſequuta incondita multitudo, vexillo elato repête Barbarico, vlulans ferum, in ipſum principem ferebatur. Qui quum ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ cum miſſilibus vidiſſet, retectisq; gladiis & verutis iam propinquam perniciem, externis mixtus & ſuis, ignotusque dux eſſet an miles, quia neq; cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus curſu effuſo euaſit. Stipatores tamen pauci, dum ignis * more inundantes conabantur arcere, interierunt, ponderibus ſuperruentium ſolis adflicti: ſellaque regalis cum aureo puluinari, nullo vetante direpta eſt. Mox autem audito quod vltimum pene tractus in exitium, in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuuare, (nondum enim exemptum periculis exiſtimauit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum & martium frendens, barbarorum * mori obſtinatorum cateruis ſemet immerſit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia noſtrorũ erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obuia quæque obtruncabat ſine parcimonia viuos conculcans & ſemineces ac peremptos: & antequam exſatiaret cædibus barbaricis manus, acerui conſtipati ſunt mortuorum. Vrgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disiectis: quorum pars ſpem vitæ caſſis precibus vſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. Poſtque deletos omnes, receptum canentibus lituis, noſtri quoque, licet rari videbantur exanimes; quos impetus conculcauerat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateraque nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ ſcutariorum tribuni; qui inter confligendi exordia primum omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit. Poſt quæ tam ſæua, digeſtis pro ſecuritate quæ limitum rationes monebant vrgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: & maturatis quæ neceſſitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: vt orienti iam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis; & reintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni cæleſtis ratio impenſiorque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpacia ſigna moturum. Inter has tamen ſollicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum ciuilium inflabant litui * quædam colorata læſæ crimina maieſtatis: quorum exſequutor & adminiſter ſæpe dicendus ille notarius, miſſus eſt Paulus: qui peritus artium cruentarum, vt laniſta ex commerciis libitinæ vel * ludii, ipſe quoque ex equuleo vel carnifice quæſtum fructumque captabat. Vt enim erat obſtinatum fixumque eius propoſitum ad lædendum, ita nec furtis abſtinuit, innocentibus exitiales cauſſas adfingens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur. Materiam autem in infinitum quæſtionibus extentis dedit occaſio vilis & parua. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema. Hic Beſæ dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priſcis circumiacentium regionum ceremoniis ſolitum coli. Et quoniam quidã præſentes, pars per alios deſideriorũ indice miſſa, ſcriptura, ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur, chartulæ ſeu membranæ, continentes quæ petebantur, poſt data quoque reſponſa, interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad imperatorem maligne ſunt miſſa: qui vt erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo ima (quod aiunt) auricula mollior & ſuſpicax, & munitus acri felle concaluit. Statimque ad orientem ocius ire monuit Paulum, poteſtate delata, vt inſtar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret cauſſas. Datumque eſt negotium Modeſto etiam tum per orientem comiti, apto ad hæc & ſimilia. Hermogenes enim Ponticus, ea tempeſtate præfectus prætorio, vt lenioris ingenii ſpernebatur. Perrexit vt præceptum eſt Paulus, funeſti furoris & anhelitus plenus: dataque calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe prope terrarũ iuxta nobiles & obſcuri: quorũ aliquos vinculorum adflixerũt nexus, alios clauſtra pœnalia conſumpſerũt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorũ feralium ciuitas [in] Palæſtina Scythopolis; gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quod ſecretior, & inter Antiochiam Alexandriamque media, vnde multi plerumque ad crimina trahebantur. Ductus eſt itaque inter primos Simplicius

Philippi

Philippi filius ex præfecto & consule, reus hac gratia postulatus, quod super adipiscēdo interrogasse dicebatur imperio: perque elogiū principis torqueri præceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato fuga damnatus est. Dein Parnasius ex præfecto AEgypti, homo simplicium morum, eo deductus periculi vt pronuntiaretur capitis reus, itidem pulsus est in exsilium; sæpe auditus multo antehac retulisse quod, quum Patras Achaicum oppidum, vbi genitus habuit larem, impetrandæ caussa cuiusdam relinqueret potestatis, per quietem deducentia se habitus tragici figmenta viderat multa. Andronicus post, a studiis liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, quum secura mente nullis suspicionibus vrgeretur, purgādo semper & fidentius absolutus est. Demetrius item * Cythras cognomento philosophus, grandæuus quidem, sed corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus infitiari non potuit, adserens propitiandi caussā numinis hæc a prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora * scrutatus: nec enim quemquam id nouerat adfectare. Diu itaq; adhærens eculeo, quum fiducia graui fundatus, nequaquam variās, eadem oraret intrepidus, Alexandriā, vnde oriebatur, innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliosque paucos æqua sors, veritatis adiutrix, periculis exemit abruptis: criminibus vero serpentibus latius per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis exstinguebantur, alii pœnis vlterioribus damnati sunt bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, quas e promptuaria cella fallaciarum extulit nocendi specie, egitque complures: cuius ex nutu (prope dixerim) pēdebat incedentium omnium salus. Nam siqui remedia quartanæ vel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse vespere maleuolorum argueretur indiciis, vt veneficus, sepulcrorumque horrores & errantium ibidem animarū ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. & prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solennia, in Imperatoris exitium sollicitauerint multi: vnde blanditiarum tetra commenta palatina cohors exquisite confingens, immunem eum fore malorum communium adserebat; fatum eius ingens semper & præsens in abolendis aduersa conantibus eluxisse, vocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hęc negotia fortius, nemo, qui quidem recte sapiat, reprehendit. Nec enim abnuimus, *salutem legitimi principis*, propugnatoris bonorum & defensoris, vnde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum: cuius redimēdæ caussa validius, vbi maiestas pulsata defenditur, a quæstionib. vel cruentis, nullā Corneliæ leges exemere fortunā. Sed *exsultare mœstis casib.* effrenate, nō decet, ne videātur licētia regi subiecti, nō potestate. Imitandus sit Tullius, quum parcere vel lædere potuisset, (vt ipse adfirmat) ignoscendi quærens caussas, non puniendi occasiones: quod iudicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen, amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum, visu relatuque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuorque oculis, & breuissimis duabus auriculis: qui partus ita distortus, præmonebat rempublicam in statum verti deformē. Nascuntur huiuscemodi sæpe portenta, indicantia rerum variarum euentus: quæ quoniam non expiantur (vt apud veteres) publice, inaudita prætereunt & incognita. His temporibus Isauri diu quieti, post gesta quæ superior continet textus, tentatumque Seleuciæ ciuitatis obsidium, paulatim reuiuiscentes, (vt solent verno tempore foueis exsilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inuiis, confertique in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant, [& eo] prætenturas militum, vt montani, fallentes, perque rupes & dumeta ex vsu facile discurrentes. Ad quos vi vel ratione sedandos * Lauritius adiecta comitis dignitate missus est rector, homo ciuilis prudentiæ, qui minis potius quam acerbitate pleraque correxit: adeo vt eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret quod animaduersione dignum æstimaretur.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVS.

1112 HÆC per Illyricum perque orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque Iuliani, in Britanniis quum Scotorum * Pictorumque gentium ferarum excursu, rupta quiete, cōdicta loca limitibus vicina vastarentur, & implicaret formido prouincias præteritarum cladium cōgerie fessas, hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractusque in sollicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis, vt retulimus ante fecisse Constantium; ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad sæuitiam etiam tum incitatis & bella. Mittere igitur ad hæc loca * ad rationes componendas Lupicinum placuit, ea tempestate magistrum armorum, bellicosum sane & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem vt cornua, & de tragico (quod aiunt) cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, auarus esset potius an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis scilicet & Batauis, numerisque * Mœsiacorum pluribus, adulta hieme dux antedictus * Bononiam venit: quæsitisque nauigiis, & omni imposito milite, obseruato flatu secundo ventorum, ad * Rutupias sitas ex aduerso defertur; petitque * Lundinium; vt exinde suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocius ad procinctum. Quæ quum ita geruntur, post Amidæ oppugnationem Vrsicinum ad commilitium principis & peditum magisterium reuersum (successisse enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt; primo disseminantes mordaces susurros, dein propalam ficta crimina subnectentes. Quibus Imperator adsensus, ex opinione pleraque æstimans & insidiantibus patens, * Arbetionem & Florentium officiorum magistrum quæsitores dederat, spectaturos quas ob res oppidum sit excisum. Quibus apertas probabilesque refutantibus caussas, veritisque ne offenderetur Eusebius cubiculi tunc præpositus, si documenta suscepissent perspicue demonstrantia, Sabiniani pertinaci ignauia hæc accidisse quæ cōtigerunt: a veritate detorti, inania quædam longeque a negotio distantia scrutabantur. Qua iniquitate percitus qui * audiebat, *Etsi me*, inquit, *despicit Imperator, negotii est tamen magnitudo, vt non nisi iudicio principis nosci possit & vindicari. sciat tamen velut quodam præsagio, quod dum mœret super his quæ apud Amidam gesta * emendata didicit fide, dumque ad spadonum arbitrium trahitur, defensandæ Mesopotamiæ proximo vere ne ipse quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præsens.* Relatis adiectisque cum interpretatione maligna compluribus, iratus vltra modum Constantius, nec discusso negotio, nec patefieri quæ scientiam eius latebant permissis, adpetitum calumniis, deposita militia digredi iussit ad otium, Agilone ad eius locum immodico saltu promoto ex gentilium scutariorum tribuno. Eodem tempore per Eoos tractus cælum subtextum caligine cernebatur obscura, & a primo auroræ exortu vsque ad meridiem intermicabant iugiter stellæ. Hisque terroribus accedebat quod quum lux cælestis operiretur, e mundi conspectu penitus luce abrepta, defecisse diutius solem pauidæ mentes hominum æstimabant: primo attenuatum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in speciem auctum semestrem, posteaque in integrum restitutum: quod alias non euenit ita perspicue, nisi quum post inæquales cursus intermenstruum lunæ ad * idem reuocatur initium certis temporum interuallis: id est, quum domicilio eiusdem signi tota reperitur luna sub sole liniamentis obiecta rectissimis, atque in his paulisper consistit minutis, quas geometrica ratio [partiū] partes appellat. Ac licet vtriusque sideris conuersiones & motus, vt scrutatores caussarū intelligibiliū aduerterant, in vnum eumdemq; finē lunari cursu impleto, perenni distinctione * conueniūt: tamē sol non semper his diebus obducitur: sed quū luna e regione velut libramento quodam igneo orbi & aspectui nostro opponitur media ad summam, tū sol occultatur splendore suppresso, quum ipse & lunaris globus, astrorum omnium infimus, parili comitatu obtinentes circulos proprios, saluaque

ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, vt scienter & decore Ptolemæus exponit, ad dimensiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους coagmenta videlicet defectiua, Græco * dictitant sermone. Et si contigua iisdem iuncturis præstrinxerint spatia, dilutior erit defectus: si vero articulis ipsis inhæserint, qui coactius adscensus vinciunt & descensus, offunditur densioribus tenebris cælum, vt crassato aere, ne proxima quidem & apposita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri existimatur, si erecta celsius solito nubes, æternorumque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tamquam e speculo puriore formauerit. Nunc veniamus ad lunam. Apertum & euidentem ita demum sustinet luna defectum, quum pleno lumine rotunda, solique contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id est signo septimo, disparatur. Et quamquam hoc per omne plenilunium semper eueniat, non semper deficit tamen. sed quoniam circa terrenã mobilitatem locata, & a cælo totius pulchritudinis extima, nonnumquam ferienti se subserit luci, obiectu metæ noctis in conum desinentis angustum, latet parumper, vmbrarumque nigrantibus inuoluitur globis, si sol sphæræ inferioris curuamine circumfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis illustrare non possit: quã numquã habere proprium lumen, opiniones variæ collegerunt. Et quũ ad idem signũ æquis partibus soli concurrerit, obscuratur (vt dictum est) penitus hebetato candore; μλών Græce σύνοδος [dicitur.] Nasci autem putatur, quum parua declinatione velut a perpendiculo super erectũ gerit solem. Exortus vero eius adhuc gracilescens primitus mortalitati videtur, quũ ad secundum relicto sole migrauerit signum. Progressa itaque porrectius, iamq; abunde nitens cornutæ habitu, μηνοειδὴς est appellata: quum autem sole longo cœperit interstitio summoueri, & ad quintum peruenerit signũ, radiis eius ad se conuersis, maius concipit lumen; & fit Græco sermone * διχόμηνος: quę forma semiorbem ostendit. Procedens deinde iam * disiunctissimoq; signo arrepto, figurã monstrat ἀμφικύρτου, vtrimq; prominentibus gibbis. E regione vero quũ normaliter steterit, contra lumine pleno fulgebit, domiciliũ septimi retinens signi. & in eodem tum etiam agens paululumque progressa, minuitur: quem habitum vocamus * πανσέληνον: atq; easdem formas repetit senescendo: tradíturq; doctrina multiplici cõgruente, nonnisi tempore intermenstrui deficere visam vsquam lunam. Quod autẽ solem nunc in æthere, nunc in mundo * interiore cursare prædiximus, sciendum est siderea corpora, quantũ ad vniuersitatem pertinet, nec occidere nec oriri: sed ita videri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu suspensa, terrumque magnitudini instar exigui subdita puncti, nũc cælo infixas suspicere stellas, quarũ ordo est sempiternus; aliquoties humana visione languente, discedere suis sedibus arbitrari. Verum ad instituta iam reuertamur. Properantem Cõstantium orienti ferre suppetias turbando propediem excursibus Persicis, vt perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, vrebant Iuliani virtutes, quas per ora gentium diuersarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumq; vehens adoreas celsas, post Alemanniæ quædam regna prostrata, receptaq; opida Gallicana ante direpta a barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & vectigales. Ob hæc & similia percitus, metuensque ne augerentur in maius, stimulante (vt ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notarium misit, auxiliares exinde protinus abstracturum Herulos & Batauos, cumq; * Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie iussos accelerare, vt adesse possint armis primo vere mouendis in Parthos. Et super auxiliariis quidẽ & trecentenis cogendis ocius proficisci Lupicinus conuentus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus: de scutariis autem & gentilibus excerpere quemq; promptissimum, & ipse perducere * Sintula iubetur, Cæsaris stabuli tunc tribunus. Conticuit, hisque adquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit nec silere, vt illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus transrhenanis, sub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes vmquam transalpinas: verendum esse affirmans, ne voluntarii barbari militares, sæpe sub eiusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incassum. Tribunus enim, parui querelas Cæsaris duces, Augusti iussis obtẽperabat. & lecta expeditiore manu, vigore cor-

porumque leuitate præstanti, cum iisdem profectus est, spe potiorũ erectus. Et quia sollicitus Cæsar quid de residuis mitti præceptis agi deberet, perque varias curas animum versans, attente negotium tractari oportere censebat, quum hinc barbara feritas, inde iussorum vrgeret auctoritas, maximeque absentia magistri equitum faciente dubietatem; redire ad se præfectum hortatus est, olim Viennã specie annonæ parandæ digressum, vt se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationẽ suã, quam olim putabatur misisse, abstrahendos a Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarisq; iam formidatos. Qui quum suscepisset Cæsaris litteras, monentis petentisque vt venire acceleraret, rempublicam consiliis iuuaturus, obstinatissime detrectabat; ea ratione pauore mente confusa, quod * aperte scripta significabant, ab Imperatore nusquam diiungi debere præfectum in ardore terribilium rerum: adiectumque est, quod si procurare dissimulasset, ipse propria sponte proiiceret insignia principatus; gloriosum esse existimans iussa morte oppetere quam prouinciarum interitum sibi assignari. Sed vicit præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur, parere contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motusque militares tumentis præfecti, Iulianus consiliorum adminiculo destitutus, ancipitique sententia fluctuans, id optimum factu existimans, via solenni cunctos ex stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit. Hocque comperto, apud * Petulantium signa famosum quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem; *Nos quidem ad orbis terrarum extrema vt noxii pellimur & damnati: caritates vero nostræ Alemannis denuo seruient, quas captiuitate prima post interneciuas liberauimus pugnas.* Quo textu ad comitatum perlato lectoque, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad orientem proficisci præcepit, * clauularis cursus facultate permissa: & quum ambigeretur diutius qua pergerent via, placuit notario suggerente Decentio, per Parisios homines transire; vbi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdemque aduentantibus in suburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoscebat: factorumque fortium singulos monens, animabat lenibus verbis vt ad Augustum alacri gradu pergerent, vbi potestas & ample patens & larga, præmia laborum adepturi dignissima. Vtque honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure siquid in promptu esset edixit. Qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt & mœsti, quod eos fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus dispararet. Hocq; angore impliciti, in statiua solita recesserunt. nocte vero cœptante, in apertum erupere dissidium: incitatisque animis, vt quemque insperata res adflictabat, ad tela conuertuntur & manus: fremituque ingenti omnes petiuerunt palatium; & spatiis eius ambitis, ne ad euadendi copiam quisquam perueniret, Augustum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se prodire * festinatius adigentes: exspectareque coacti dum lux promicaret, tamdem progredi compulerunt. Quo viso iterata magnitudine soni Augustum appellauere consensione firmissima. & ille mente fundata vniuersis resistebat & singulis; nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oransque & obsecrans ne post multas felicissimasque victorias agatur aliquid indecorum, neue intempestiua temeritas & prolapsio, discordiarum materias excitaret. Hæcque adiiciebat tamdem sedatos leniter adloquutus: *Cesset ira quæso, paulisper: absque dissensione vel rerum appetitu nouarum, impetrabitur facile quod postulatis: quoniam dulcedo vos patriæ retinet, & insueta peregrinaque metuitis loca, redite iam nunc ad sedes, nihil visuri, quia displicet transalpinum. hocque apud Augustum capacem rationis & prudentissimum, ego competenti satisfactione purgabo.* Conclamabatur post hæc ex omni parte, nihilominus vno parique ardore nitentibus vniuersis: maximoque contentionis fragore, probro & conuitiis mixto, Cæsar adsentire coactus est. Impositusque scuto pedestri, & sublatius eminens, * populo silente Augustus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negansq; vmquam se habuisse, vxoris colli vel capitis poscebatur. Eoq; adfirmante, primis auspiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur; vti congrua ornatus speciem saltem obscurã superioris prætenderet potestatis. Sed quum id quoque turpe esse adseueraret, Maurus

rus nomine quidam, postea comes, qui rem male gessit apud Succorum angustias *speculantium, tunc hastatus, abstractum sibi torquem, quo vt draconarius vtebatur, capiti Iuliani imposuit confidenter. qui trusus ad necessitatem extremam, iamque periculum præsens vitare non posse aduertens, si reniti perseuerasset, quinos omnibus aureos argentiq; singula pondo promisit. Hisque gestis haud minore quã antea cura constrictus, futuraque celeri prouidens corde, nec diadema gestauit, nec procedere ausus est vsquam, nec agere seria quæ nimis vrgebant. Sed quum ad latebras secessisset occultas, accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis palatii decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa *Petulantium ingressus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Augustum eorum *arbitrio declaratum clam interemptũ. Hocq; comperito, milites quos ignota pari sollicitudine mouebant & nota, pars crispantes missilia, alii minitantes nudatis gladiis, diuerso vagoque (vt in repentino solet) excursu occupauere voluciter regiam: strepituque immani excubitores perculsi & tribuni, & domesticorum comes Excubitor nomine, veritique versabilem perfidiam militis, euanuere metu mortis subitæ dispalati. Viso tamen otio summo, quieti stetere paulisper armati: & interrogati quæ caussa esset inconsulti motus & repentini, diu tacendo hæsitantes super salute principis, non antea discesserunt quam acciti in consistorium, fulgentem eum augusto habitu conspexissent. His tamen auditis, etiam illi quos antegressos retulimus duce Sintula, cum eo iam securi Parisios reuerterunt: edictoque vt futura luce cuncti conuenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal adscendit, signis aquilisque circumdatus & vexillis, septusque totis armatarum cohortium globis. Quumque interquieuisset paululum, dum alte contemplatur præsentium vultus, alacres omnes visos & lætos, quasi lituis verbis (vt intelligi possit) simplicibus incendebat. *Res ardua poscit & flagitat, propugnatores mei reique publicæ fortes & fidi, qui mecum pro statu prouinciarum vitam sæpius obiecistis; quoniã Cæsarem vestrum firmo iudicio ad potestatum omnium* culmen sustulistis, perstringere pauca summatim; vt remedia permutatæ rei iusta colligantur & cauta. Vixdum adolescens specie tenus purpuratus, (vt nostis) vestræ tutelæ nutu cælesti commissus, numquam a proposito recte viuendi deiectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus: quum dispersa gentium confidentia, post ciuitatum excidia, peremptaq; innumera hominũ millia, pauca quæ semintegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. & retexere superfluum puto quoties hieme cruda rigentique cælo, quo tempore terræ ac maria opere martio vacant, indomitos antea cum iactura virium suarum repulimus Alemannos. Id sane nec prætermitti est æquum nec taceri, quod quum prope Argentoratum illuxisset ille beatissimus dies, vehens quodammodo Gallis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, vos vigore vsusque diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes hostes abruptius inundantes, superastis ferro prostratos, vel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorum exsequias honestauimus celebri potius laude quam luctu. Post quæ opinor, tanta & talia, nec posteritatem tacituram de vestris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, si plene, quem altiore fastigio maiestatis ornastis, virtute grauitateque, si quid aduersum ingruerit, defendatis. Vt autem rerum integer ordo seruetur, præmiaque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio * prærípiat clandestina; id sub reuerenda consilii vestri facie statuo, vt neque ciuilis quisquam index, nec militiæ rector, alio quodam præter merita suffragante, ad potiorem veniat gradum, non sine detrimento pudoris eo qui pro quolibet petere tentauerit, discessuro.* Hac fiducia spei maioris animatus inferior miles, dignitatum iamdiu expers & præmiorum, hastis feriendo clypeos sonitu adsurgens ingenti, vno propemodum ore dictis fauebat & cœptis. statimque, ne turbandæ dispositioni consultæ tempus saltem breue concederetur, pro actuariis obsecrauere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuisset prouincias mitterentur: quo non impetrato, abiere nec offensi nec tristes. Nocte tamen quæ declarationis augustæ præcesserat diem, iunctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem visum vt formari* Genius publicus solet, hæc obiurgando dixisse; *Olim Iuliane vestibulum ædium tuarum obseruo latenter, augere tuam gestiens dignitatem: & aliquoties tamquam repudiatus abscessi. Sed si ne nunc quidem recipior, sententia concordante multorum, ibo dimissus & mæstus. Id tamen retineto imo*

cordi, quod tecum diutius non habitabo. Hæc dum per Gallias agerentur intento truculentus rex ille Perſarum, incentiuo Antonini aduentu Craugaſii duplicato, ardore obtinendæ Meſopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Conſtantius, armis multiplicatis & viribus tranſmiſſo ſolenniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite vſuique congruis omnibus, vt exiſtimauere qui regionibus præerant, abunde munitam. Cuius propugnatores viſo hoſte longiſſime, clauſis ocius portis, ingentibus animis per turres diſcurrebant; & minas, ſaxa, tormentaque bellica congerentes; cunctiſque pręſtructis ſtabant omnes armati, multitudinem parati propellere, ſi mœnia ſubire tentaſſet. Aduentans itaque rex, quum per optimates ſuos propius admiſſos, * pacatiore colloquio flectere defenſores ad ſuum non potuiſſet arbitrium, & diem integrum dedit; & matutinæ lucis exordio, ſigno per flammeum erecto vexillum, circumuaditur ciuitas a quibusdam vehentibus ſcalas, aliis componentibus machinas, pleriſque obiectu vinearum pluteorumque tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus ſubuertenda. Contra hæc opidani ſuperſtantes propugnaculis celſis, lapidibus eminus telorumque genere omni ad interiora ferocius ſe proripientes arcebant. & pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amiſſis & vulneratis. Poſtremo feruente certaminum mole, & propinquante iam veſpera, inter machinas plures admotus aries robuſtiſſimus, orbiculatam turrim feriebat ictibus denſis; vnde reſeratam vrbem obſidio ſuperiore docuimus. Ad quam conuerſa plebe, dimicabatur artiſſime: faceſque cum tædis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum vndique conuolabant, nec ſagittarum crebritate, nec glande hinc inde ceſſante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens ſtructorum, madoreque etiam tum infirmium. Dumque adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapſa quum patuiſſet iter in vrbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Perſarum agmina vndique vlulabili clamore ſublato, nullo cohibente, cuncta opidi membra compleuerunt: cæſiſq; promiſcue pauciſſimis, reſidui omnes mandato Saporis viui comprehenſi, ad regiones Perſidis vltimas ſunt aſportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ; prima Flauia, primaque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum incluſorum: qui omnes (vt dixi) vinctis manibus ducebantur, nullo iuuante noſtrorum. Niſibin enim ſub pellibus agens pars maior exercitus cuſtodiebat, interuallo perquam longo diſcretam; alioquin numquam labenti Singaræ, vel temporibus priſcis quiſquam ferre auxilium potuit aquarum penuria cunctis circumiacentibus locis. Et licet ad præſciſcendos aduerſos ſubitoſq; motus, id munimentum opportune locauit antiquitas; diſpendio tamen fuit rei Romanæ, cum defenſorum iactura aliquoties interceptum. Exciſo itaque opido, rex Niſibin prudenti conſilio vitans, (memor nimirum quæ ſæpius ibi pertulerat) dextrum latus itineribus petit obliquis, * Bezabden, quam Phœnicham quoque inſtitutores veteres appellarunt, vi vel promiſſorum dulcedine illectis defenſoribus retenturus; munimentum impendio validum in colle mediocriter edito poſitum, vergensque in margines Tigridis; atque vbi loca ſuſpecta ſunt & humilia, duplici muro vallatũ: ad cuius tutelam tres legiones ſunt deputatæ, ſecunda Flauia, ſecundaque Armeniaca, & Parthica itidem ſecunda, cum ſagittariis pluribus Zabdicenis; in quorum ſolo tunc nobis obtemperantium hoc eſt municipium poſitum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipſe ſublimior ceteris, caſtrorũ ambitum circumcurſans, prope labra ipſa foſſarum venit audentius: petituſque baliſtarum ictibus certis & ſagittarum denſitate, opertura armorum in modum teſtudinis contextorum abſceſſit innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceatoribus miſſis ex more, clauſos blandius hortabatur, vt vitæ ſpeique conſulturi obſidium deditione ſoluerent opportuna, reſeratiſque portis egreſſi ſupplices victori gentium ſemet offerrent. Quibus adire propius auſis defenſores mœnium ideo pepercerunt, quod cohærenter ſibi iunctos duxerant iisdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Perſarum populus

populus omnis adortus auide vallum, acriterque minans ac fremens, vbi ad ipſa mœnia confidenter acceſſit, inſtabat vi magna reſiſtentibus opidanis. Quare ſauciabantur plerique Parthorum, quod pars ſcalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrſus; nec noſtris innocuis. ſagittarum enim nimbi crebrius volitantes, ſtantes confertius pèrforabant. Partibusque poſt ſolis occaſum æqua iactura digreſſis, appetente poſtridie luce, ardentius multo quam antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores ſtrages vtrobique viſæ ſunt, ambobus obſtinatiſſime colluctatis. Verum ſequuto die otio communi aſſenſu poſt ærumnas multiplices attributo, quum magnus terror circumſiſteret muros, Perſæque paria formidarent, Chriſtianæ legis antiſtes exire ſe velle geſtibus oſtendebat & nutu: acceptaque fide quod redire permitteretur incolumis, vſque ad tentoria regis acceſſit. vbi data copia dicendi quæ vellet, ſuadebat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua; poſt communes partis vtriusque luctus, formidari etiam maiores affirmans forſitan aduenturos. Sed perſtabat incaſſum hæc multaque ſimilia diſſerendo, efferata veſania regis obſtante, non ante caſtrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio quædam epiſcopum; vana, vt opinor, licet aſſeueratione vulgata multorum; quod clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, vt fragilia intrinſecus & inualida. Hocque exinde veriſimile viſum eſt, quod poſtea in tuta loca carieque nutantia cum exſultatione magna, velut regentibus penetralium* callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hoſtiles. Et quamquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægre promouebantur, manualium ſaxorum ſagittarumq; metu arcente; nec baliſtæ tamen ceſſauere, nec ſcorpiones; illæ, tela torquentes; hi, lapides crebros; qualique ſimul ardentes, pice & bitumine illiti: quorum aſſiduitate per procliue labentium machinæ hęrebant, velut altis radicibus fixæ; easque malleoli & faces iactæ deſtinatius, exurebant. Sed quum hæc ita eſſent, caderentque altrinſecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu & ingenti opere munitum opidum ante brumale ſidus exſcindere; rabiem regis non ante ſedari credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio, nec confixi mortiferis vulneribus plurimi, ceteros ab audacia parili reuocabant. Sed diu cum exitio decernentes,* poſtremo periculis obiectauere ſemet abruptis: & agitantes arietes denſo ſaxorum pondere molarium, fomentisque ignium variis ire protinus vetabantur. Verum vnus aries reſiduis celſior, humectis taurinis opertus exuuiis, ideoque minus caſus flãmeos pertimeſcens aut tela, antegreſſus omnes, repſit niſibus magnis ad murum: vaſtoq; acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. Qua ſonitu lapſa ingenti, ſuperſtantes quoque repentina ruina deiecti, diffractiq; vel obruti, mortibus interiere diuerſis & inſperatis: inuentoque tutiore adſcenſu, armata irruit multitudo. Trepidis deinde ſuperatorum auribus vlulantium vndiq; Perſarum intonante fragore, artius prœlium intra muros exarſit hoſtium noſtrorum cateruis certantib. cominus, quum confertis inter ſe corporibus, hinc indeque ſtricto mucrone nulli occurrentiũ parceretur: magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obſeſſi, poſtremo plebis immenſæ ponderibus effuſe disiecti ſunt: & poſt hæc iratorum hoſtium gladii, quidquid inueniri poterat concidebãt; abreptique ſinibus matrum paruuli, ipſę quoq; matres trucidabantur, nullo quid ageret reſpectante. Interea tamen funeſta gens rapiendi cupidior, onuſta ſpoliorum genere omni, captiuorumque examẽ maximum ducens, tentoria repetiuit exſultans. Rex tamen gaudio inſolenti elatus, diuque deſiderio capiendæ* Phœnichæ flagrans, munimenti perquam tempeſtiui, non ante diſceſſit quam labefactata murorum parte reparata firmiſſime, alimentisq; affatim conditis, armatos ibi locaret inſignes origine bellique artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amiſſionem caſtrorum ingentium ferentes ægre Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur. Latius ſe proinde iactans, additaque ſpe quidquid aggredi poſſet adipiſcendi, interceptis caſtellis aliis vilioribus,* Virtam adoriri diſpoſuit, munimentum valde vetuſtum, vt ædificatum credatur a Macedone Alexandro: in extremo quidem Meſopotamiæ ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatũ & cornutis, inſtructioneq; varia inacceſſum. Quod quũ omni tentaret

arte, nunc pollicitationibus defensores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties struere aggeres parans, obsidionalesque * mouens machinas, multis acceptis vulneribus quam illatis, omisso vano incepto, tamdem abscessit. Hæc eo anno inter Tigrim gesta sunt & Euphratē. Quæ quum frequentibus nuntiis didicisset Constantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemē apud Constantinopolim agens, impensiore cura limitem instruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tirocinia cogens, legionesque augens iuuentutis validæ supplementis, quarū statariæ pugnæ per orientales sæpius emicuere procinctus, auxilia super his Scytharū poscebat mercede vel gratia; vt adulto vere profectus e Thraciis, loca suspecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Parisios hibernis locatis, summa cœptorū quorsum euaderet pertimescens, erat anxius; nusquam adsensurum Constantium factis multa voluēdo considerans; apud quem sordebat vt infimus & contemptus. Circumspectis itaque trepidis rerum nouarum exordiis, legatos ad eum mittere statuit gesta docturos; eisq; concinentes litteras dedit; quid factum sit, quidue fieri oporteat deinceps, monens apertius & demonstrans. quamquam eum hæc dudū cōperisse opinabatur, relatu Decentii olim reuersi, & cubiculariorum recens de Galliis regressorum, qui ad Cæsarem aliqua portauere solennia. Et quamquam non repugnanter; tamen nec arrogantibus verbis quidquam scripsit, ne videretur subito * declinasse. Erat autem litterarum sensus huiusmodi: *Ego quidem propositi mei fidem, non minus moribus quam fœderum pactis, quoad fuit, vnum semper atque idem sentiens conseruaui, vt effectu multiplici claruit euidenter. Iamque inde vt me creatum Cæsarem pugnarum horrendis fragoribus obiecisti, potestate delata contentus, currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, vt apparitor fidus, tuas aures impleui; nihil vsquam periculis meis adsignās; quum documentis assiduis constet, diffusis permixtisque passim Germanis, in laboribus me semper visum omnium primum, in refectione postremum. sed bona tua venia dixerim, si quid nouatum est. nunc, vt æstimas, in multis bellis & asperis ætatem sine fructu conterens miles, olim * decretum impleuit fremens, secundique impatiens loci rectorem; quum nullas sibi vices a Cæsare diuturni sudoris & victoriarum frequentium rependi posse contemplaretur. Cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium, id quoque inopinum accessit, quod ad partes orbis Eoi postremas venire iussi, homines adsueti glacialibus terris, separandique liberis & coniugibus, egentes trahebantur & nudi. Vnde solito sæuius efferati, nocte in vnum collecti, palatium obsedere, Augustum Iulianum vocibus magnis appellantes & crebris. Cohorrui, fateor, & secessi: amandatusque dum potui, salutem mussatione quæritabam & latebris. Quumque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro (vt ita dixerim) septus, progressus ante conspectum omnium steti; molliri posse tumultum auctoritate ratus vel sermonibus blandis. Exarsere mirum in modum, eousque prouecti, vt quoniam precibus vincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis adsultibus intentarent. Victus denique, mecumque ipse contestans, quod alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, assensus sum, vim lenire sperans armatam. Gestorum hic textus est: quem mente quæso accipito placida. Nec actum quidquam secus existimes, vel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare secessiones principum adsuetos: sed adulatione vitiorum altrice depulsa excellentissimam virtutum omnium aduerte iustitiam: & conditionum æquitatem quam propono, bona fide suscipito; cum animo disputans, hæc Romano statui prodesse, nobisque, qui caritate sanguinis & fortunæ superioris culmine sociamur. Ignosce enim. Quæ cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quam a te vtilia probari & recta; auide tua præcepta deinde quoque suscepturus, quæ necesse sit fieri. In compendium redigam breue: equos præbebo curules Hispanos, & miscendos gentilibus atque scutariis adolescentes lectos; quosdam cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certe ex deditiitiis qui ad nostra desciscunt. Et hæc adusque exitum vitæ me spondeo non modo grato animo, verum cupido quoque facturum. Præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios iudices, militiæque moderatores, promouendos arbitrio meo concedi est consentaneum; itidemque stipatores. Stultum enim, quum ante caueri possit ne fiat, ad latus Imperatoris adsciscì quorum mores ignorantur & voluntates. Hoc sane sine vlla dubitatione firmauerim: tirones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibusque*

busque vexati grauissimis, nec sponte sua poterunt nec coacti; ne consumpta penitus iuuentute adfligantur, præterita recordantes ita desperatione * *pereunt, impendentium. Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conueniet; quum adhuc nec barbarici sint impetus interclusi, & (si dici quod verum est pateris) hæ prouinciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumentis & fortibus. Hæc hortando (vt æstimo) salutariter scripsi, poscens & rogans. Scio enim, scio (ne quid sublatius dicam cum imperio congruens) quas rerum acerbitates iam conclamatas & perditas* CONCORDIA *vicissim sibi cedentium principum, meliorem reuocauit in statum: quum appareat maiorum exemplo nostrorum, moderatores hæc & similia cogitantes, fortunate beateque viuendi repérire quodammodo viam, & vltimo tempori posteritatique iucundam sui memoriam commendare.*

His litteris iunctas secretiores alias Constantio offerendas clanculo misit, obiurgatorias & mordaces: quarum seriem nec scrutari licuit, nec, si licuisset, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi sunt viri graues; Pentadius officiorum magister, & Eutherius cubiculi tunc præpositus; post oblatas litteras relaturi nullo suppresso quæ viderunt, & super ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc cœptorum inuidiam Florentii fuga præfecti; qui velut præsagiens concitandos motus ob militem, vt sermone tenus iactabatur, accitum, consulto discesserat Viennam; alimentariæ rei gratia diuelli causatus a Cæsare; quē sæpe tractatum asperius formidabat. Dein quum comperisset eum ad augustum culmen euectum, exigua ac prope nulla viuendi spe versus in metum, vt longe disiunctus, malis se, quæ suspicabatur, exemit: & necessitudine omni relicta digressus, venit ad Constantium itineribus lentis: vtque se nulli obnoxium culpæ monstraret, Iulianum vt perduellem multis criminibus appetebat. Cuius post abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, scirique volens quod præsenti [quoque] pepercisset, caritates eius cum re familiari intacta, publico cursus vsu permisso, ad orientem redire tutius imperauit. Nec minore studio sequuti legati, hæc secum ferentes quæ prædiximus, intentique ad viandum, quum venirent ad * iudices celsiores, oblique tenebantur: morasque per Italiam & Illyricum perpessi diuturnas & graues, tamdem transfretati Bosphorum, itineribusque lentis progressi, apud Cæsaream Cappadociæ etiam tum degentem inuenere Constantium; Mazacam antehac nominatam; opportunam vrbem & celebrem, sub * Argei montis pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta. Hisque recitatis, vltra modum solitæ indignationis excanduit Imperator. * limisque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post hæc percontatus vel audire perpessus. Perculsus tamen ardenter contatione stringebatur ambigua, vtrum in Persas an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæsitansque diu perpensis consiliis, flexus est quorumdam sententia vtilia suadentium; & iter orientem versus edixit. Statim tamē & legatos absoluit, & Leonam quæstorem suum in Gallias, cum litteris datis ad Iulianum, pergere celeri statuit gradu; nihil nouaturum se adserens suscepisse; sed eum (si saluti suæ proximorumque consulit) tumenti flatu deposito, intra Cæsaris se potestatem continere præcipiens. Vtque id facile formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, in locum Florentii præfectum prætorio Nebridium, tum quæstorem eiusdem Cæsaris, promouerat, & Felicem notarium officiorum magistrum, & quosdam alios. * Gumoharium enim successorem Lupicini, antequam sciretur huiusmodi quidquam, magistrum prouexit armorum. Ingressus itaque Parisios Leonas, susceptus vt honoratus & prudens, postridie principi progresso in campū cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de industria conuocarat, e tribunali vt emineret altius superstanti, scripta iubetur offerre. Replicatoque volumine edicti quod missum est, & legi ab exordio cœpto, quum ventum fuisset ad locum id continentem quod gesta omnia Constantius improbans, Cæsaris potestatem sufficere Iuliano censebat, exclamabat vndique vocum terribilium sonus *Auguste Iuliane, vt prouincialis & miles, & reip. decreuit auctoritas, recreatæ quidem sed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excursus.* Quibus auditis Leonas cū Iuliani litteris hæc eadem indicantibus reuertit incolumis; solusq; admissus est ad præfecturā Nebridius: id enim Cæsar quoque scribens, ex sententia sua fore aperte prædixit. Magistrū

enim officiorum iampridem ipse Anatolium ordinauit, libellis antea respondentē: & quosdam alios, vt sibi vtile videbatur & tutum. Et quoniam, quum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet absens, agensque etiam tum apud Britannos, homo superbæ mentis & turgidus; eratque suspicio quod, si hæc trans mare didicisset, nouarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, obseruaturus sollicite ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. Quo vetito, reuersus Lupicinus antequam horum quicquam sciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen, iam celsiore fortuna militisque fiducia lætior, ne intepesceret, neue vt remissus argueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est egressus: omnique apparatu quem flagitabat instans negotium, communitus,* Obtricensi Mosæ oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionē subito peruasit Francorum quos* Atthuarios vocant, inquietorum hominum, licentius etiam tum percursantium extima Galliarum. quos adortus subito nihil metuentes hostile, nimiumque securos, quod scruposa viarum difficultate arcente, nullum ad suos pagos introisse meminerant principem, superauit negotio leui: captisq; plurimis & occisis, orantibus aliis qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit; hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus. Vnde reuersus pari celeritate per flumen, præsidiaque limitis explorans diligenter & corrigens, adusq; Rauracos venit: locisque recuperatis quæ olim barbari intercepta retinebant vt propria, iisdemque pleniore cura firmatis, per Besantionem Viennam hiematurus abscessit. Hic per Gallias erat ordo gestorum. Quæ dum ita prospere succedunt & caute, Constantius accitū Arsacem Armeniæ regem, summaque liberalitate susceptum, præmonebat & hortabatur vt nobis amicus esse perseueraret & fidus: audiebat enim sæpius eum tentatum a rege Persarum fallaciis, & minis, & dolis, vt Romanorum societate posthabita, suis rationibus* iungeretur. Qui crebro adiurans, animam prius posse amittere quam sententiam, muneratus cum comitibus quos duxerat, rediit ad regnum; nihil ausus temerare postea promissorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabii filiam, præfecti quondam prætorio, ei copulauerat coniugem, spōsam fratris sui Constantis. Quo dimisso a Cappadocia ipse per Melitinam minoris Armeniæ opidum, &* Lacotena & Samosata transmisso Euphrate Edessam venit. Ibique dum agmina vndique conuenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus, post æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cuius quum prope venisset mœnia, fauillis oppleta collustrans, flebat cum gemitu; reputans quales miseranda ciuitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Vrsulus præsens, qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamauit, *En quibus animis vrbes a milite defenduntur; cui vt abundare stipendium possit, imperii opes iam fatiscunt.* Quod dictum ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium consurrexit. Exinde cuneis* confertis incedens, quum* Bezabden aduentaret, fixis tentoriis, vallo fossarumque altitudine circumseptis, obequitans castrorum ambitum longius, docebatur relatione multorum instaurata esse firmius loca, quę antehac iniuria corruperat vetustatis. Et ne quid omitteret quod ante feruorem certaminum erat necessario præstruendum, viris prudentibus missis conditione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in dicionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. Atque quum illi destinatione natiua reniterentur vt clare nati, periculisque & laboribus, [in] cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaque ordinibus cū tubarum incitamentis latera opidi cuncta adortus, alacris miles legionibus in testudines varias conglobatis, paulatim tuto progrediens, subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in* receptum canentibus signis. Laxatis deinde ad diem vnum animis, tertia luce curiosius tecti, elatis passim clamoribus adscensus vndique* tentabant. Et licet defensores obtentis ciliciis, ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus, tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exsertantes, lapidibus subiectos incessebant & telis. Et vimineæ crates quum procederent confidenter, essentque parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ, & columnarum

rum

rum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur * pugnatores, hiatuque violento disiectis operimentis cum periculis vltimis euadebant. Decimo itaq; postquam oppugnari cœptum est die, quum spes nostrorum inferior cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Persæ quondam, Antiochia pulsibus eius excisa, relatam reliquerant apud Carras: quæ subito visa, aptataque faberrime, clausorum hebetauerat mentes adusque deditionis remedia pene prolapsas, ni resumptis viribus opponenda minaci machinæ præparassent. Nec temeritas post hæc cessauerat, nec consilium. Namque dum instrueretur aries vetustus, & dissolutus vt facile veheretur, omni arte omnique virium nixu, & * propugnatorum vi & firmitudine summa defensabantur tormenta. Nihilominus & lapidum crebritas atque fundarum ex vtraque parte plurimos consumebant, & aggerum moles incrementis celeribus consurgebant: acriorque indies adolescebat obsidio, multis nostrorum idcirco cadentibus, quod decernentes sub Imperatoris conspectu spe præmiorum, vt possint facile qui essent agnosci, nudantes galeis capita, sagittariorum hostilium peritia fundebantur. Proin dies & noctes intenti vigiliis, cautiores stantes vtrobique faciebant. Et Persæ aggerum altitudine iam in sublime porrecta, machinæque ingentis horrore perculsi, quam minores quoque sequebātur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & assidue malleolos atque incendiaria tela torquentes, laborabant incassum; ea re quod humectis * scortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ vnctæ * alumine diligenter, vt ignis per eas laberetur innoxius. Verum has admouentes fortitudine magna Romani, licet difficile, defensabant tamen; & cupiditate potiundi opidi, ne promta quidem pericula contemnebant: & contra propugnatores, quum iam discussurus turrim oppositam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream frontem, quæ reuera formam effingit arietis, arte subtili illaqueatam altrinsecus laciniis retinuere * longis, ne retrogradiēs resumeret vires, neue ferire muros adsultibus densis contemplabiliter posset; fundentes quoque feruentissimam picem. Et diu promotæ machinæ stabant, saxa muralia perferentes & tela. Iamque aggeribus cumulatius excitatis, defensores, ni vigilassent, exitium adfore iam sperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decursu portis effusi, primosque adorti nostrorum, faces sitellasque ferreas onustas ignibus in arietem magnis viribus iaciebant. Verum post ambiguam prœlii virtutem plurimi * nihil impetrato intra mœnia repelluntur: moxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidem Persæ propugnaculis insistentes, sagittis incessebantur & fundis, telisque igniferis: quæ per tegumenta turrium volitantia, paratis qui restinguerent, plerumque irrita labebantur. Quumque pauciores vtrobique fierent bellatores, & Persæ truderentur ad vltima, ni potior ratio succurrisset, impensiore opera procursus tentabatur ex castris: & eruptione subita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes, ampliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flammarum, & sarmenta, aliaque ad ignes concipiendos aptissima. Et quia conspectum abstulerant fumi nigerrimæ nubes, classico excitante in pugnā, legiones procinctæ celeri gradu venerunt: & subcrescente paulatim ardore bellandi, quum ventum fuisset ad manus, repente machinæ omnes effusis ignibus vrebantur præter maiorem: quam direptis restibus, quibus e muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior nisus ægre semiustam extraxit. At vbi nocturnæ tenebræ finem prœliis attulerunt, non in longum miles quieuit. cibo enim exiguo refectus & somno, rectorum monitu excitus, munitiones longe a muro dimouit, dimicare succinctius parans per sublimes aggestus, qui iam consummati muris altius imminebant, vtque facile * defensores mœnibus pellerentur, in ipsis aggerū summitatibus binæ sunt locatæ balistæ, quarum metu ne prospicere quidem posse hostium quisquam crederetur. His satis prouisis, prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorum instructa, conisque galearum minacius nutātis, scalas vehentibus multis impetum conabatur in muros. Iamque resultantibus armis & tubis, vno parique ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu: latiusque sese pandente, Romani, quum Persas occultari viderent pauore impositorum aggeribus tormentorū, pulsabāt turrim ariete; & cū ligonib. & dolabris & vectib. scalisq; appropinquabāt:

vtrimq; conuolante miſſilium crebritate. Adflictabant tamen multo vehementius Perſas ictus varii baliſtarum, tamquam per tranſennam a cliuis ſtructilibus decurrẽtes. vnde fortunas ſuas ſitas in extremo iam cogitantes, deſtinatam ruebant in mortẽ. & partiti munera dimicandi inter neceſſitatis articulos, relictis qui mœnia tuerẽtur, reſerata latenter poſtica, ſtrictis gladiis valida manus erupit, pone ſequentibus aliis qui flammas occulte portabant. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, nunc vltro inceſſentes excipiunt, qui vehebant foculos, repentes incurui, prunas vnius aggeſti inſeruere iuncturis, ramis arborum diuerſarum, & iunco, & manipulis conſtructi cannarum. qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis, iam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculoſe digreſſis. Vt vero certaminibus finẽ veſpera dedit, partesque diſceſſerunt ad otium breue, Imperator in varia ſeſe conſilia diducens & verſans, quum excidio Phœnichæ diutius imminere neceſſariæ rationes vrgerent, quod munimentum velut inſolubile clauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, & ſerum repelleret tempus, certaturus leuiter ibi ſtatuit immorari; alimentis deſtituendos forſitan cedere exiſtimans Perſas. quod ſecus atque rebatur euenit. Quum enim remiſſius pugnaretur, humente cœlo vndantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: aſſiduisque imbribus ita immaduerat ſolum, vt luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſſimi cæſpitis omnia perturbaret: & ſuper his iugi fragore tonitrua fulguraque mentes hominum pauidas perterrebant. Accedebant arcus cæleſtis conſpectus aſſidui: quæ ſpecies vnde ita figurari ſoleat, expoſitio de rebus oſtendet. Halitus terræ calidiores, & humoris ſpiramina conglobata in nubes, exindeque diſiecta in aſpergines paruas, ac radiorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur volubiliter contra ipſum igneum orbem, irimque conformant: ideoque ſpatioſo curuamine ſinuoſam: quod in noſtro panditur mundo, quem ſphæræ dimidiæ parti rationes phyſicæ ſuperponunt. Cuius ſpecies, quantum mortalis oculus cõtuetur, prima lutea viſitur, ſecunda flaueſcens vel fulua, punicea tertia, quarta purpurea. poſtrema cæruleo concreta & viridi. Hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, (vt terrenæ exiſtimant mentes) quod prima eius pars * dilutior cernitur, aeri concolor circumfuſo: ſequens, fulua, id eſt paulo excitatior quam lutea: punicea tertia, quod ſolis obnoxia claritudini, receptatione ſpiritus fulgores eius puriſſimos e regione deflorat. Quarta ideo purpurat, quod intermicante aſperginum denſitate per quas oritur, radiorum ſplendorem * conſpuens, oſtendit aſpectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in cærulum & virentem. Arbitrantur alii tunc iridis formam rebus apparere mundanis, quum altius dilatæ nubi craſſæ radii ſolis infuſi, lucem iniecerint liquidam: quæ non reperiens exitum, in ſe conglobata, nimio ſplendeſcit attritu: & proximos quidem albo colores a ſole ſublimiore decerpit: ſubuirides vero, a nubis ſimilitudine ſuperiecta; vt in mari ſolet vſu venire, vbi candidæ ſunt vndæ quæ litoribus illiduntur; interiores, ſine vlla concretione cæruleæ. Et quoniam indicium eſt permutationis auræ, (vt diximus) a ſudo aere nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in ſerenam lætitiam cælum: ideo apud poetas legimus ſæpe Irim de cælo mitti, quũ præſentium rerum fit ſtatus mutatio. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ: quas dinumerare nunc eſt ſuperuacuum, narratione redire vnde digreſſa eſt, feſtinante. His ac talibus Imperator inter ſpem metumq; iactabatur, ingraueſcente hiemis magnitudine, ſuſpectiſque per auios tractus inſidiis: inter quæ etiam tumultum exaſperati militis verebatur. Super his vrebat eius anxiam mentem, quod velut patefacta ianua diuitis domus, irritus propoſiti reuerteretur. Quas ob res, omiſſo vano incepto, hiematurus Antiochiæ redit in Syriam; ærumnoſam perpeſſus æſtatem & atrocem, diuque deflendam. Euenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diuerſos euentus, vt ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur afflictior: vnde vincere ſaltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSPRIMVS.

INTERCLVSO hac bellorum difficili sorte Constantio trans flumē Euphratem, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura consiliis dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur angustæ, altius semet attollens; semperque ambigens vtrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior. quæ sollicite reputans, vtrūque formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis ciuilibus sæpe victorem. maximeque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspendebat; quem inertia mixtæque periuriis fraudes prodidere quorumdam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & vrgentia, tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei cuius ex præteritis motus coniectabat vt prudens, ni per amicitias fictas insidiis falleretur occultis. * Parui igitur habitis quæ per Leonam Constantius scripserat, nulloque arbitrio eius promotorum suscepto præter Nebridium, quinquennalia Augustus iam edidit; & ambitioso diademate vtebatur, lapidum fulgore distincto: quum inter exordia principatus adsumpta vili corona * circumdaretur xystarchæ similis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ suprema miserat Romam, in suburbano viæ Nomentanæ condenda; vbi vxor quoque Galli quondam, soror eius sepulta est Constantina. Accidebat autem, incendebatque eius cupiditatem, pacatis iam Gallis incessere vltro Constantium; coniiciens eum per vaticinandi præsagia multa quæ callebat, & somnia, e vita protinus excessurum. Et quoniam erudito & studioso cognitionum omnium principi, maleuoli præ noscendi futura prauas artes adsignant, aduertendum est breuiter vnde sapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinæ genus haud leue. Elementorum omnium spiritus, vtpote perennium corporum, præsentienti motu semper & vbique vigens, ex his quæ per disciplinas varias adfectamus, participat nobiscum munera diuinandi: & substantiales potestates, ritu diuerso placatæ, velut ex perpetuis fontium venis, vaticina mortalitati suppeditant verba: quibus numen præesse dicitur Themidis: quam ex eo quod fixa fatali lege decreta præscire fas sit in posterum, quæ τεθειμένα sermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili solioque Iouis, vigoris viuifici, theologi veteres collocarunt. Auguria & auspicia non volucrum arbitrio futura nescientium colliguntur, (nec enim hoc vel insipiens quisquam diceret) sed volatus auium dirigit Deus: vt rostrum sonans, aut præteruolans pinna turbido meatu vel leni, futura præmonstret. Amat enim Benignitas numinis, seu quod merentur homines, seu quod tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in species conuerti suetis innumeras, accidentia sciunt. Cuius disciplinæ Tages nomine quidam mōnstrator, (vt fabulantur) in Etruriæ partibus emersisse subito visus e terra. Aperiunt tunc quoque ventura, quum æstuant hominum corda, sed loquuntur diuina. Sol enim (vt aiunt physici) mens mundi, nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans, quum eas incenderit vehementius, futuri conscias reddit. vnde Sibyllæ crebro se dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa significant super his crepitus vocum, & occurrentia signa; tonitrua quinetiam, & fulgura, & fulmina; itidemque siderum sulci. Somniorum autem * rata fides & indubitabilis foret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. interdumque (vt Aristoteles affirmat) infixa sunt & stabilia: quum animantis altius quiescentis ocularis * pupilla, neutrobi inclinata, rectissime cernit. Et quia vanities aliquoties plebeia strepit, hæc imperite mussando, *Si esset præsentiendi notitia quædam, cur ille se casurum in bello, vel alius hoc se passurum ignorauit aut illud*: sufficit dici, quod & grammaticus loquutus interdum est barbare, & absurde cecinit musicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec musica, nec medicina subsistit. Vnde præclare

hoc quoque, vt alia, * Tullius; *Signa ostenduntur*, ait, *a diis rerum futurarum; in his si quis errauerit, non deorum natura, sed hominum coniectura peccauit.* Ne igitur extra calcem (quod dicitur) sermo decurrẽs lecturo fastidium ferat, ad explicanda prospecta reuertamur. Quum apud Parisios adhuc Cæsar Iulianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo; * axiculis queis orbis erat compaginatus in vanum excussis, ansa remanserat sola. quam retinens valida manu stringebat. Territisque vt omine diro præsentibus cunctis; *Nemo*, inquit, *vereatur: habeo firmiter quod tenebam.* Item quum apud Viennam postea quiesceret sobrius, hora media noctis, imago quædam visa splendidior, hos ei versus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem sæpius replicando; quibus fretus, nihil asperum sibi superesse existimabat. Ζεὺς ὅταν ἐς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο, Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει. Agebat itaque nihil interim de statu rerum præsentiũ mutans, sed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta disponens, paulatimque sese corroborans, vt dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Vtque omnes nullo impediente ad sui fauorẽ illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat; a quo iam pridem occulte desciuerat, arcanorum participibus paucis aruspicinæ auguriisque intentus, & ceteris quæ deorum semper fecere cultores. Et vt hæc interim celarentur, feriarum die quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphaniam dictitant, progressus in eorum ecclesiam, solenniter numine orato discessit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam vere, nuntio perculsus inopino, ad tristitiam versus est & mœrorem. Didicit enim Alemannos a pago Vadomarii exorsos, vnde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum, vastare confines Rhętiis tractus: nihilque sinere intentatum manus prædatorias fusius discurrentes. Quod ne dissimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonẽ quemdam comitem cum Celtis & Petulantibus misit hiemantibus secum, negotium vt poscebat ratio correcturum. Qui quum mature prope opidum Sanctionem venisset, longe visus a barbaris, qui iam certamina meditantes sese per valles abdiderant: hortatusque milites, licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, aggreditur inconsulte Germanos: interque dimicandi exordia ipse concidit omnium primus. Cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romanisque ad ducis vindictam accensis, certamen committitur obstinatum: & vrgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri, occisis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario & Gundomado eius fratre itidem rege, Constantius (vt iam relatum est) firmauerat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorumque taciturnum exsequutorem, fetialem mandauerat, si famæ solius admittenda est fides: scribebatque vt tamquam rupto concordiæ pacto, subinde collimitia sibi vicina vexaret; quo Iulianus id metuens, nusquam a tutela discederet Galliarum. Quibus (vt dignum est credere) obtemperans Vadomarius, hæc & similia perpetrabat, ad * perstringendum fallendumque miris modis ab ætatis primitiis callens; vt postea quoque ducatum per Phœnicen regens ostendit. Sed re ipsa conuictus abstinuit. Capto enim a stationariis militibus notario, quem miserat ad Constantium, scrutatoque siquid portaret, epistola eius reperta est, in qua præter alia multa id quoque scripserat; *Cæsar tuus disciplinam non habet.* Iulianum autem adsidue per litteras Dominum & Augustum appellabat & Deum. Hæc, vt erant periculosa & dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura considerans, in vnum omni cogitatione intenta, vi incautum rapere festinabat, vt securitatem suam prouinciarumque locaret in tuto: & iniit consilium tale. Philagrium notarium, orientis postea comitem, ad eas miserat partes; cuius prudentiæ fidebat, olim sibi compertæ: eique inter multa quæ pro captu instantium rerum erat acturus, signatã quoque chartulam tradidit; mandauitque ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Philagrius, vt præceptum est: eoque præsente, & negotiis adstricto diuersis, transgressus Vadomarius flumen, vt nihil in profunda metuens pace, nihilq; secus gestorum simulans scire; viso præposito militum ibi degentium pauca loquutus, ex more vltro semet, vt suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad conuiuiũ

eius

eius venire promisit; ad quod erat etiam Philagrius inuitatus. Qui statim ingressus, rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba: causatusque rem seriam & vrgẽtem, ad diuersorium rediit: scriptisque lectis doctus quid agi conueniret, confestim reuersus discubuit inter ceteros. Finitisque epulis, Vadomarium fortiter apprehensum, rectori militum arcte custodiendum apud signa commisit, textu lecto iussorũ, comitibus eius ad sua redire compulsis; super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex ad principis castra, iamque spe veniæ omni præclusa, quum interceptum notarium, & quæ scripserat ad Constantium, comperisset iam publicata, ne conuitio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente a Galliis, immanissimus homo prouinciarum statum ægre compositum licentius conturbaret. Hoc casu elatior Iulianus regis opinione citius intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit; quos peremisse Libinonem comitẽ in congressu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor aduentus sui eos ad remotiora traduceret, superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expeditissimis globis, nihil metuentes huiusmodi circumuenit: excitatosque hostilium fragore armorum, dum gladios circumspectant & tela, celeriter inuolauit; & quosdam occidit; orantes alios, prædamque offerentes, dedititios cepit: reliquis qui remansere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas intestinæ cladis excitauerat moles, nihilque tam conuenire conatibus subitis quam celeritatem sagaci præuidens mente; professa palam defectione * se tutiorem fore existimauit: incertusque de militum fide, placata ritu secretiore Bellona, classico ad concionem exercitu conuocato, saxeo suggestu insistens, iamque (vt apparebat) fidentior, hæc clarius solito disserebat: *Iamdudum tacita deliberatione vos æstimo, magni commilitones, rerum gestarum excitos amplitudine, hoc opperiri consilium, vt euẽtus qui sperantur, perpendi possint & præcaueri. Plus enim audire quam loqui militem decet actibus coalitum gloriosis: nec alium spectatæ æquitatis sentire rectorem, quam eum qui & laudari digne potuerit & probari. Vt igitur quæ proposui abiectis absoluam, aduertite oro beneuole, quæ sermone breui percurram. Arbitrio Dei cælestis vobis inter ipsa iuuentæ rudimenta permixtus, irruptiones Alemannorum assiduas & Francorum, populandique iugem licentiam fregi, & vigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruium feci; contra rumorum fremitus, gentiumq; validarũ violentos excursus stando immobilis; virtutis vestræ nimirum firmamento confisus. Et hæc laborum quos exhausimus, Galliæ spectatrices, post funera multa iacturasque recreatæ diuturnas & graues, posteritati per ætatum examina, commendabunt. At nunc, quum auctoritate vestri iudicii, rerumque necessitate compulsus, ad augustum elatus sum culmen, Deo vobisque fautoribus, si fortuna cœptis adfuerit, altius adsectabo maiora; id præ me ferens, quod exercitui, cuius æquitas armorumque inclaruit magnitudo, & domi moderatus visus sum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conspiratas gentium copias consideratus & cautus. Vt igitur aduersa præueniamus mentium societate iunctissima, sequimini viam, consiliumque salutare, (vt puto) quum integritas rerum intentioni nostræ voluntatique respondeat: & dum maioribus vacant præsidiis regiones Illyricæ, imprædito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus; exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi: vtque est mos fidentium ducum, iuramento quæso concordiam spondete mansuram & fidem, operam nauaturo sedulam & solitam nequid agatur inconsultum & segne, & producturo, siquis exegerit, incorruptam conscientiam meam, quod nihil voluntate præter ea quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud sane obtestor & rogo, obseruate ne impetu gliscentis ardoris in priuatorum damna quisquam vestrum exsiliat; id cogitans, quod ita nos illustrarunt hostium innumeræ strages, vt indemnitas prouinciarum & salus, exemplis virtutum peruulgatæ.* Hoc sermone Imperatoris vice alicuius oraculi comprobato, mota est incitatius concio: & rerum cupida nouandarum, vnanimi consensu voces horrendas immani scutorum fragore miscebat; magnum elatumque ducem, &, vt experta est, fortunatum * domatorem gentium appellans & regum. Iussique vniuersi in eius nomen iurare solenniter, gladiis ceruicibus suis admotis, sub exsecrationibus diris verbis iurauere conceptis, omnes

pro eo caſus, quoad vitam profuderint, ſi id neceſſitas exegerit, perlaturos. quæ ſequuti rectores, omneſque principis proximi, fidem ſimili religione firmarunt. Solus omnium, licet propoſito ſtabili, audacter tamen præfectus repugnauit Nebridius; iuriſiurandi nexu contra Conſtantium nequaquam ſe conſtringi poſſe cōmemorans; cuius beneficiis obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis, quum ſtantes propius milites acriter inflammati, eum appeterent trucidandum, ad genua ſua prolapſum Imperator paludamento protexit. Inde reuerſus in regiam, quum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicemque iacentem orare, vt leuandi cauſſa timoris ei porrigeret dexteram: *Et quid*, ait, *præcipuum amicis ſeruabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc quo libet abi ſecurus.* Hocque audito, ille innoxius ad larem ſuum receſſit in Tuſciam. His Iulianus, vt poſcebat negotii magnitudo, præſtructis, expertus quid in rebus tumultuoſis anteuerſio valeat & prægreſſus, per teſſeram edicto itinere in Pannonias, caſtris promotis & ſignis, temere ſe fortunæ commiſit ambiguæ. Replicare nunc conuenit tempora, & narrare ſummatim quæ, dum aguntur in Galliis antedicta, Conſtantius hiemans Antiochiæ, domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore conſpicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Quum igitur a Meſopotamia reuerſus Conſtantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem diſcordiarum ſeuiſſe cauſſas inter priores fratres ſuſpiciones contiguæ veritati pulſabant, auſus paulo petulantius ſtare, vt ipſe quoque ad parile obſequium admittendus, agnitus eſt & prohibitus: ſtrepentibuſque multis, & intueri lucem vlterius non debere clamantibus, vt perduellem & obſtinatum, Conſtantius circa hæc lenior ſolito, *Deſinite*, ait, *vrgere hominem, vt exiſtimo, ſontem, ſed nondum aperte conuictum: & mementote quod ſiquid admiſit huiuſmodi, ſub obtutibus meis conſcientiæ ipſius ſententia punietur, quam latere non poterit:* & ita diſceſſum eſt. Poſtridie ludis circenſibus idem ex aduerſo Imperatoris vbi conſueuerat ſpectans, repentino clamore ſublato, quum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus vna cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo inuanum excuſſis, læſiſque leuiter paucis, interna compage diſrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt ſolus. vnde Conſtantius futurorum quoque præſcius exſultabat. Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt coniugem, amiſſa iam pridem Euſebia, (cuius fratres erant Euſebius & Hypatius conſulares) corporis morumque pulchritudine pluribus anteſtante, & in culmine tam celſo humana; cuius fauore iuſtiſſimo exemptum periculis declaratumque Cæſarem retulimus Iulianum. Habita iiſdem diebus etiam Florentii ratio, e Gallia nouitatis metu digreſſi; & Anatolio recens mortuo præfecto prætorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cumque Tauro itidem præfecto prætorio per Italiam ampliſſimi ſuſcepit inſignia magiſtratus. Parabantur nihilominus externorum atque ciuilium inſtrumenta bellorum, & augebatur turmarum equeſtrium numerus: parique ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per prouincias tirociniis: omniſque ordo & profeſſio vexabatur, * veſtem armaque exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentum, multipliceſque rei cibariæ copias, & diuerſa genera iumentorum. Et quia Perſarum rege ob difficultatem hiberni temporis ægre retruſo, reſerata cæli temperie validior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges & ſatrapas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis; monituri cunctos & hortaturi noſtra ſentirent, nihil fallax tentarent vel fraudulentum: ante omnia tamen Arſaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioſo indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, ſi rebus etiam dubiis deſciuiſſent ad Perſas. Inter tot vrgentia Hermogene defuncto, ad præfecturam promouetur Elpidius, ortus in Paphlagonia, adſpectu vilis & lingua, ſed ſimplicioris ingenii, incruentus & mitis: adeo vt quum ei coram innocentem quemdam torquere Conſtantius præcepiſſet, æquo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret, hæcque potioribus aliis ex ſententia principis agenda permitti. Rigore itaque inſtantium negotiorum anceps Conſtantius, quid capeſſeret ambigebat; diu multumque anxius vtrum Iulianū peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam tranſituros, vt minabantur, Euphra-

tem:

tem: hærensquē, tamdem cum ducibus communicato sæpe consilio, in id flexus est vt finito propiore bello, vel certe mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyriis perculsis & Italia, vt rebatur, Iulianum inter exordia ipsa cœptorum tamquā * venaticam prædam caperet. hoc enim ad leniendum suorum metum subinde prędicabat. Tamen ne intepescere, aut omisisse belli videretur aliud latus, aduentus sui terrorem vbique dispergens, veritusque ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus principibus opportuna, velut finibus orientis egressus, per mare notariū misit Gaudentium: quem exploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquādiu fuisse, præstrinximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina effice re posse sperabat; quod aduersam partem metuere offensam, & properabat, nactus hanc opportunitatem, commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui quum eo venisset, mandatorum principis memor, per litteras Cretione comite quid ageretur edocto, reliquisque rectoribus, lecto vndique milite fortiore, translatisque ab vtraque Mauritania discursatoribus expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta litora tuebatur artissime. Neque id consilium fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus aduersorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem a Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo seruabat armata, si patuisset facultas, ocius transitura. His pro rerum ratione, vt sibi prodesse existimabat Constantius, aliisque minutis & leuioribus ordinatis, ducum nuntiis docebatur & litteris, Persarum copias in vnum coactas, rege turgido præeunte, iam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, vt propius agens futuros possit anteuenire conatus, quamprimum hibernis egressus, accito vndique equitatu, peditumque robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate nauali ponte transcurso, Edessam petit vberem commeatibus & munitam; ibi parumper opperiens dum exploratores aut perfugæ motum castrorum hostilium indicarent. Discedens inter hæc Iulianus a Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Sallustium præfectum promotum remisit in Gallias, Germaniano iusso vicem tueri Nebridii. Itidemque Neuitæ magisterium commisit armorum, * Gumoarium proditorem antiquū timens; quem quum scutarios regeret, latenter prodidisse Veteranionem suum principem audiebat: & Iouio quæsturam, cuius in actibus Magnentii meminimus: & Mamertino largitiones curandas. Et Dagalaiphum præfecit domesticis: aliosque ex arbitrio suo militibus regendis apposuit, quorum merita notat & fidem. Profecturus itaque per Martianas siluas, viasque iunctas Istri fluminis ripis, inter subita vehementer incertus id verebatur, ne contemptus vt comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem. Quod ne fieret, consilio sollerti præuidit: & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota quosdam properaturos cum Iouino misit & Iouio; alios per mediterranea Rhætiarum, magistro equitum Neuitæ commissos; quo diffusi per varia, opinionem numeri præberent immensi, formidineque cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus, & deinde alii plures, negotio ita poscente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egressis, vt tamquam hoste protinus occursuro tutius graderentur, stationesque nocturnas agerent & vigilias, ne improuiso inuaderentur excursu. Quibus ita vt videbatur apte dispositis, more quo tractus perruperat sæpe barbaricos, contextis successibus fidens, porrectius ire pergebat. Quumque ad locum venisset vnde nauigari posse didicit flumen, lembis ascensis, quos opportune fors dederat plurimos, per alueum, quantum fieri potuit, ferebatur occulte; ideo latens, quod toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, opida forinsecus transibat incaute; imitatus egregium illud Cyri veteris dictum; qui quum delatus ad hospitem, interrogaretur ab eo quid ad conuiuium parari deberet, Panem responderat solum: sperare enim aiebat prope riuum cœnaturum. Fama vero, quæ mille (vt aiunt) linguis rerum * misere exaggerat fidem, per Illyricos omnes celebrior fundebatur, Iulianum strata per Gallias multitudine regum & gentium, numeroso exercitu & successibus tumidum variis aduentare. Quo rumore perculsus præfectus prætorio Taurus, vt hostem vitans externum mature discessit; vectusque mutatione celeri cursus

publici, transitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florentium itidem præfectum secum abduxit. Leuibus tamen indiciis super Iuliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempestate castrensem, agens apud Sirmium, militesque congregans quos ex stationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo resistere cogitabat. Sed ille, vt fax vel incensus malleolus volucriter ad destinata festinans, quum venisset Bononiam, a Sirmio milliario nono disparatam & decimo, senescente luna, ideoque obscurante noctis maximam partem, e naui exsiluit improuisus: statimque Dagalaiphum misit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendumque si reniteretur. Qui tum etiam quiescens, quum strepitu excitus turbulento vidisset ignotorum hominum se circulo circumseptum, concepto negotio, & imperatorii nominis metu præstrictus, præceptis paruit inuitissimus: sequutusque alienum arbitrium magister equitum paulo ante superbus & ferox, iumentoque impositus repentino, principi vt captiuus offertur ignobilis, oppressam terrore vix colligens mentem. Verum quum primitus visus, adorandæ purpuræ datam sibi copiam aduertisset, recreatus tãdem suique securus, *Incaute*, inquit, *Imperator, & temere cum paucis alienis partibus te commisisti.* Cui amarum Iulianus subridens, *Hæc verba prudentia serua*, inquit, *Constantio: maiestatis enim insigne non vt consiliario tibi, sed vt desinas pauere, porrexi.* Nihil deinde amoto Lucilliano differendum nec agendum segne ratus, vt erat in rebus trepidis audax & confidentior, ciuitatem vt præsumebat dedititiam petens, citis passibus incedebat: eumque suburbanis propinquantem amplis nimiumque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo, & floribus, votisque faustis, Augustum appellans & Dominum, duxit in regiam. Vbi euentu lætus & omine, firmata spe venturorum quod ad exemplũ vrbium matris & populosæ & celebris, per alias quoque ciuitates vt sidus salutare susciperetur, edicto postridie curuli certamine cũ gaudio plebis, vbi lux excanduit tertia, morarum impatiens, percursis aggeribus publicis, * Succos nemine auso resistere præsidiis occupauit. iisdemque tuendis Neuitam præfecit vt fidum: cuius loci situm nunc conueniet ostendi. Consertæ celsorũ montium summitates Hæmi & Rhodopes, quorum alter ex ipsis Istri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte consurgit, in angustias * tumulosis collibus desinentes, per Illyrios interscindunt & Thracas: hinc vicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias despectantes & Philippopolim, ciuitates amplas & nobiles. & tãquam natura in dicionem Romanam redigendas nationes circũsitas prænoscente, ita figuratæ consulto, inter artos colles quondam hiantes obscurius, ad magnitudinem splendoremque postea * rebus elatis patefactæ sunt & carpentis: aditibusque aliquoties clausis magnorum ducum populorumq; repulere conatus. & pars quæ Illyricum spectat mollius edita, velut incauta subinde superatur. Latus vero e regione oppositum Thraciis, prona humilitate diruptum, hincque & inde fragosis tramitib. impeditum, difficile scanditur etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum, vtrobique spatiosa camporum planicies iacet; superior, adusque Iulias Alpes extenta; inferior, ita resupina & panda, vt nullis habitetur obstaculis adusque fretum & Propontidem. His vt in re tali tamque vrgenti compositis, magistro equitum illic relicto, Imperator reuertitur Nessum copiosum opidum, quo inde expedite cuncta disponeret suis vtilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium visum scriptorẽ historicum, exinde venire præceptum, Pannoniæ secundæ consularem præfecit, & honorauit ænea statua; virum sobrietatis gratia multilaudum, multo post vrbi præfectum. Iamq; altius se extollens, & numquã credens ad concordiam prouocari posse Constantium, orationem acrẽ & inuectiuam, probra quædam in eum explanantẽ & vitia, scripserat ad senatum. Quæ quum Tertullo administrante adhuc præfecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum speciosa fiducia benignitas grata. Exclamatum est enim, in vnum cunctorum sententia congruente, *Auctori tuo reuerentiam rogamus.* Tunc & memoriam Constantini, vt nouatoris turbatorisque priscarum legum & moris antiquitus recepti, vexauit; eum aperte incusans, quod barbaros omnium primus adusque fasces auxerat & trabeas consulares: insulse nimirum & leuiter: qui quum vitare deberet id quod infestius obiurgauit, breui postea

*Mamer-

* Mamertinum ad consulatum euexit, nec vita, nec splendore, nec vsu, nec gloria horum cuiusquam similem quibus magistratum detulerat amplissimum Constantinus; contra inconsummatum & subagrestem; & (quod minus erat ferendum) celsa in potestate crudelē. Hæc & talia cogitanti sollicitoque super maximis rebus & seriis, nuntius metuendus intimatur & insperatus, ausa indicans quorūdam immania, impeditura cursus eius ardentes, ni vigilanter hæc quoque antequam adolescerent habetasset: quæ breuiter exponentur. Duas legiones Constantiacas, addita vna sagittariorum cohorte, quas inuenerat apud Sirmium, vt suspectæ adhuc fidei, per speciem necessitatum vrgentium misit in Gallias. Quæ pigrius motæ, spatiaque itinerum longa & Germanos hostes truces & assiduos formidantes, nouare quædam moliebantur, auctore & incitatore Nigrino, equitum turmæ tribuno, in Mesopotamia genito: reque digesta per secreta colloquia, & alto roborata silentio, quum Aquileiam peruenissent, vrbem situ & opibus murisque circumdatam validis, eam hostiliter repente clausere, iuuante indigena plebe tumultus horrorem, cui Constantii nomen erat tum etiam amicum. & obseratis aditibus, turribusque armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant vtilia, interim soluti & liberi: hocque facinore ita audaci ad fauendum Constantii partibus, vt superstitis, Italicos incolas excitabant. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Nessum, nihil a tergo timens aduersum, legensque & audiens hanc ciuitatem circumsessam quidem aliquoties, numquam tamen excisam aut deditam; impensiore studio sibi sociare, vel fraude vel diuersis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. Ideoque Iouinūm magistrum equitum venientem per Alpes, Noricosque ingressum, ad id quod exarserat quoquo modo corrigendum redire citius imperauit. Et nequid deesset, milites omnes qui * comitatum sequebantur aut signa, retineri iussit per idem opidum transeuntes, pro viribus laturos auxilium. Hisque dispositis, ipse haud diu postea cognita morte Constantii, discursis Thraciis Constantinopolim introiit: ac sæpe doctus certius fore id obsidium quam verendum, Immone cum comitibus aliis ad hoc destinato, remouit exinde Iouium, alia quæ potiores flagitabant necessitates, acturum. Ordine itaque scutorum gemino Aquileia circumsepta, concinentibus sententiis ducum conueniens visum est ad deditionem allicere defensores, minacium blandorumque varietate sermonum. & multis vltro citroque dictitatis, in immensum obstinatione gliscente, ex colloquio re infecta disceditur. Et quia nihil præter pugnam iam * exspectabatur, curatis vtrobique cibis somnoque corporibus, aurora iam surgente, concrepante sonitu buccinorum, partes accensæ in clades mutuas, ferocius magis quam consultiùs datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratesque densius textas, sensim incedentes & caute, murorum ima suffodere ferramentorum multitudine conabantur, factas plerique vehentes ad mensuram mœnium scalas. Iamque parietibus pene contigui, pars lapidibus volutis in pronum collisi, pars confixi stridentibus iaculis retroque gradientes, auerterunt secum omnes alios, metu similium a proposito pugnandi detortos. Hoc primo congressu erecti in audaciam clausi, adsumpta fiducia meliorum, parui ducebant restantia: mentibusque fundatis & compositis, per opportuna torrentis indefesso labore vigilias & cetera subsidia securitatis implebant. Contra munitores, licet pauore discriminum anxii, pudore tamen ne socordes viderentur & segnes, vbi parum vis procedebat marte aperto tentata, ad instrumenta obsidionalium artium transtulerunt. Et quia nec arietibus admouendis, nec intentandis machinis, vel vt possint forari cuniculi, inueniebatur vsquam habilis, disparatione breui ciuitatem * Natisone amni præterlabente, commentum excogitatum est cum veteribus admirandum. Constructas veloci studio ligneas turres, propugnaculis hostium celsiores, imposuere trigeminis nauibus valide sibi connexis: quibus insistentes armati, vno parique ardore prohibitores dispellere collatis ex propinquo viribus nitebantur: subterque expediti velites e * turrium cauernis egressi, iniectis ponticulis quos ante compaginarant, transgredi festinarunt indiuiso negotio: vt dum vicissim missilibus se petunt & saxis * vtrinque secus alte locati, hi qui transiere per pontes, nullo interpellante, ædificii parte conuulsa, aditus in pe-

netralia* reſerarent. Iterum ſumma cœpti prudentis aliorſum euaſit. Quum enim aduentarent iam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam, ſarmentis, ac vario fomite flammarum inceſſebantur: quæ quoniam incendio celeri ponderibusque trepide ſuperſtantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites, poſt naualium ſociorum occaſum obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti* licet per impedita ſuffugia velocitas exemerat pedum. Ad vltimum certamine producto in veſperã, datoq; ſigno receptui, ex more ambo digreſſi, diei reſiduum animis egere diſparibus. Munitorum enim mœrores funera lugentiũ propria, prohibitores ſpe iam ſuperandi inflammabant; licet ipſi quoque paucos gemebant amiſſos. Properabatur tamen nihilominus: & quantum recreandis viribus quiete & cibo* ſatis fuit tributo per noctis integræ ſpatium, reparatur lucis exordio prœlium incitamento tubarum. & quidam elatis ſuper capita ſcutis, vt pugnaturi leuius; alii vehentes humeris vt antea ſcalas, feruentique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii ferratos portarum obiices effringendos adorti, vltro ignibus petebantur, vel ſaxis muralib. oppetebant. quidã foſſas fidentius tranſire conati, repentinis eorũ adſultibus qui erũpebant clanculo per poſticas, ruentes incaute, ſaucii diſcedebant. Recurſus enim ad mœnia tutior, vallumque antemuranum cæſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat. Et quamquam prohibitores peritia bellorumque artibus anteſtarent, quib. nihil præter mœnium ſupererat adiumentũ: collectus tamen ex potioribus numeris miles, diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat; diligenter inquirens qua vi vel machinis poſſit patefactã irrumpere ciuitatem. Quod vbi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatũ, obſideri remiſſius cœpta eſt: & excubiis ſtationibusq; relictis, præſidiarii milites vaſtantes agros propinquos, omnibus congruẽtibus abundabant, raptorum pleraque contubernalibus ſuis impertientes: vnde largiori potu ſaginisque admodum diſtenti marcebant. His relatione communi conſortiumque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hibernans, ſollerti remedio turbatis conſuluit rebus: moxq; Agilonẽ magiſtrum peditum ea tẽpeſtate probe cognitum miſerat, vt viſo honoratiſſimo viro, compertaq; per eũ morte Conſtantii, ſolueretur obſidiũ. Inter quæ, ne ceſſaret Aquileiæ oppugnatio, quũ in reliquis opera conſumerentur incaſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti cõpelli. & vbi aquarum ductibus interſectis nihilo minus celſiore fiducia repugnarent, flumen laborib. auertitur magnis: quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi ſubſidiis, hi quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis, parce vixerunt. Quæ dum agitantur caſibus antedictis, ſuperuenit vt præceptum eſt Agilo: ſcutorumq; denſitate contectus, prope fidenter acceſſit: multaq; loquutus & vera, quibus Conſtantii obitum firmatumq; Iuliani docebat imperiũ, non ſine conuiciis reputabatur vt fallax. Nec ei quiſquã credidit geſta narranti, antequã pacta ſalute ſuſceptus ad * pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis, ex diuturno angore portis recluſis, omnes effuſi ſuſcepere læti pacificum ducẽ: ſeq; purgantes, Nigrinum totius furoris auctorẽ, paucoſq; alios obtulerunt, eorũ ſupplicio crimẽ læſæ maieſtatis & vrbis ærumnas expiari poſcẽtes. Paucis denique poſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino tum iudicante præfecto prætorio, Nigrinus, vt acerrimus belli inſtinctor, exuſtus eſt viuus. Romulus vero poſt eum & Saboſtius curiales, conuicti ſine reſpectu periculi ſtudia ſeuiſſe diſcordiarum, pœnali conſumpti ſunt ferro. Reſidui oẽs abierunt innoxii, quos in certamini num rabiẽ neceſſitas egerat, non voluntas. Id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens. Et hæc quidem poſtea geſta ſunt. Iulianus vero, agens etiam tum apud Neſſum, curis altioribus ſtringebatur, multa vtrimq; pertimeſcens: formidabat enim ne clauſorum militũ apud Aquileiam repentino adſulſu obſeratis anguſtiis Alpium Iuliarum, prouincias & adminicula perderet quæ exinde ſperabat indies. Itidemq; opes orientis magnopere verebatur, audiens diſperſum per Thracias militem contra vim ſubitam, cito coactum aduentare * Succorum confinia, comite Martiano ducente: ſed tamen congrua inſtantium ſollicitudinum mole ipſe

quoque

quoque agitans efficaciter, Illyricum contrahebat exercitum, puluere coalitũ Martio, promptumque in certaminibus bellicoso iungi rectori: nec priuatorum vtilitates in tempore afflagranti despiciens litesque audiens controuersas, maxime municipalium ordinum; ad quorum fauorem propensior, iniuste plures muneribus publicis adnectebat. Ibi Symmachum repertum & Maximum, senatores conspicuos, a nobilitate legatos ad Constantium missos, exinde reuersos honorifice vidit; & potiore posthabito, in locum Tertulli Maximum vrbi præfecit æternæ, ad Rufini Vulcatii gratiam, cuius sororis eum filium norat: hoc administrante, alimentaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebro solitæ cessauerunt. Tunc vt securitatẽ trepidis rebus adferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum præfectũ prætorio per Illyricum, designauit consulem, & Neuitam: qui nuper, vt primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderate notauerat Constantinum. His ac talibus* inter spem metumque noua negotia commouente, Constantius apud Edessam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes ducebatur ancipites, nunc ad concursatorias pugnas militem struens; nunc, si copia patuisset, obsidione gemina Bezabden aggressurus; consultans prudenter ne mox partes petiturus arctoas, improtectum Mesopotamiæ relinqueret latus. Verum consiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege dum moueri permitterent sacra. nam si permeato flumine nullum qui resisteret inuenisset, absque difficultate penetraret Euphratem. alioquin ad ciuilia bella custodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis; firmitatem mœnium munimenti defensorumque alacritatem expertus. ne quiesceret tamen, neue contemneretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem, equestrisque militiæ ministros, cum agminibus maximis properare coegit; non vt lacesserent Persas in prœlia, sed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & speculaturos quonam rex eorum erumperet violentus. addebatque monendo sæpius & scribendo, vt simulatque multitudo transire cœpisset hostilis, referrent citius pedem. Dumque conlimitia iussa custodiunt duces, & occulta fallacissimæ gentis obseruantur, agens ipse cum parte validiori exercitus, curabat vrgentia, velut propugnaturus opida quæ tuebatur excursu. Speculatores vero & transfugæ subinde venientes, repugnantia prodebant; ideo futurorum incerti, quod apud Persas nemo consiliorum est conscius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accersebatur autem a memoratis ducibus Imperator adsidue, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim, se non nisi coactis in vnum viribus cunctis, posse impetum regis ardentissimi sustinere. Quæ dum aguntur ita sollicite, nuntii percrebuere certissimi: quorũ clara fide compertum est Iulianum Italiam & Illyricũ cursu celeri prætergressum, claustra interim occupasse* Succorum accita vndique præstolantem auxilia, vt multitudine stipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offusus Constantius solatio vno sustentabatur, quod intestinos semper superauerat motus. re tamen magnam difficultatem ad capessendum cõsilium adferente delegit potissimũ, vt vehiculis publicis impositum, paulatim præmitteret militem imminenti casus atrocitati velocius occursurum. Omniumque consensu approbata sententia, pergebant vt præceptum est expediti. Eique hæc disponenti luce postera nuntiatur regem cum omni manu quam duxerat ad propria reuertisse, auspiciis dirimentibus: lenitoque metu, reuocatis omnibus præter eos quos consuetudo præsidio Mesopotamiæ destinarat, reuersus est Hierapolim. Summa itaque cœptorum quorsum euaderet ambigens, quum in vnum exercitus conuenisset, omnes centurias & manipulos & cohortes in concionem vocauit concinentibus tubis: oppletoque multitudinis campo, vt eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celso sistens stipatoque solito densius, hæc prosequutus est, ad serenitatis speciem fiduciæ vultu formato: *Sollicitus semper, ne quid re leui vel verbo committam inculpatæ parum congruens honestati, vtque cautus nauigandi magister clauos pro fluctuum motu erigens vel inclinans; compellor nunc apud vos, amantissimi viri, confiteri meos errores, quin potius (si dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde vt facilius sciri posit quæ sit huius concilii conuocandi materia, accipite quæso æquis auribus*

& secundis. Gallum patruelem [meum] tempore quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruere vestræ virtutes, potestate Cæsaris sublimatum ad orientis præsidium misi. qui quum a iustitia per multa visu relatuque nefaria defecisset, arbitrio punitus est legum. Atque vtinam hoc contenta esset inuidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos vna, sed secura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, ausim dicere præteritis mæstius; quod per fortitudinem vobis ingenitam adiumenta cælestia coercebunt. Iulianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras, oppugnatis tuendis præfecimus Galliis, leuium confidentia præliorum, quæ cum Germanis gessit semermibus, vt vecors elatus, adscitis in societatem superbam auxiliaribus paucis, feritate speque postrema ad perniciosam audaciam promptis, in noxam publicam conspirauit, æquitate calcata parente nutriceque orbis Romani; quam tumentes spiritus tamquam fauillas effecturam deinde, vt* scelestę lętorum vltricem, & ipse expertus, & docente antiquitate, facile credo. Quid igitur superest nisi vt turbinibus excitis occurramus, subcrescentis rabiem belli, antequam pubescat validius, celeritatis remediis oppressuri. Nec enim dubium, fauore numinis summi præsente, cuius perenni suffragio damnantur ingrati, ferrum impie præparatum ad eorum interitum esse vertendum, qui non lacessiti, sed aucti beneficiis pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. Vt enim mea mens auguratur, iustitiaque rectis consiliis affutura promittit, spondeo quod si ventum fuerit comminus, ita pauore torpescent, vt nec oculorum vestrorum vibratæ lucis ardorem, nec barritus sonum perferant primum.* Omnes post hæc dicta traxerat in sententiam suam: hastasque vibrantes irati, post multa quę beneuole responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiã Imperator versus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionem ante alios faustũ ad intestina bella sedanda ex anteactis iam sciens, iter suum præire cum lanceariis & * mattiariis & cateruis expeditorum præcepit, & cum lætis itidem * Gomoarium venturis in Succorum angustias opponendum; ea re aliis antelatum, quod, vt contemptus in Galliis, erat Iuliano infestus. In hoc rerum aduersarum tumultu hærens eius fortuna iam & subsistens, aduentare casum vitæ difficilem, modo non loquentibus signis aperte monstrabat. Namq; & nocturnis temporibus terrebatur; & nondum penitus mersus in somnum vmbram viderat patris obtulisse pulchrum infantẽ; eumque susceptum & locatum in gremio suo, excussam sibi proiecisse longius sphæram quam ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia responderent. Posthæc confessus est* coniunctioribus proximis, quod tamquam desolatus secretum aliquid videre desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius æstimabat: & putabatur genius quidã tutelæ salutis appositus, eum reliquisse, mundo citius digressurum. Ferunt enim theologi, in lucẽ editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam velut actus rectura numina sociari; admodum tamen* paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & auctores docuerunt præclari. inter quos est etiam Menander comicus; apud quem hi senarii duo leguntur: Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ *τῷ γινομένῳ, *Ἀπαντός ἐςι μυςαγωγὸς τȣ̃ βίου. Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non deos cęlestes cum viris fortibus colloquutos, nec adfuisse pugnantibus vel iuuisse; sed familiares genios cum iisdem versatos: quorum adminiculis præcipuis Pythagoras enituisse dicitur & Socrates, Numaque Pompilius, & superior Scipio, & (vt quidam existimant) Marius, & Octauianus, cui Augusti vocabulum delatum est primo; Hermesque ter maximus, & Tyaneus Apollonius atque Plotinus, ausus quædã super hac re disserere mystica, alteque monstrare quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, quas tamquam gremiis suis susceptas tuentur, quoad licitũ est, docentque maiora, si senserint puras & a colluuione peccandi immaculata corporis societate discretas. Ingressus itaque Antiochiam festinando Constantius, ad motum certaminum ciuilium, vt solebat, auide surrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodice renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim dissuadere palam audebat quisquam vel vetare. Autumno iam senescente profectus, quum ad suburbanum venisset disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacens capite auulso conspexit contra occiduum latus extensum: territusque omine, finem parantibus fatis destinatius

ipse

ipſe tendebat, venitque Tarſum: vbi leuiore febri contactus, ratusque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti poſſe diſcrimen, petiit per vias difficiles * Mopſueſtiam, Ciliciæ vltimam hac pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitam: egredique ſequuto die conatus, vi labente morbi grauitate detentus eſt: paulatimque vrente calore nimio venas, vt ne tangi quidem corpus eius poſſit in modum foculi feruens, quum vſus deficeret medelarum, vltimum ſpirans deflebat exitium: mentisque ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuæ poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulſatus letali, conticuit: diuque cum anima colluctatus iam diſceſſura, abiit e vita * tertio Nonarum Octobrium, imperii vitæque anno quadrageſimo, & menſibus paucis. Poſt quæ ſupremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidue moliri deberent. Paucisque occulte ſuper eligendo Imperatore tentatis, incitante (vt ferebatur) Euſebio, quem noxarum conſcientia ſtimulabat, quū nouandis rebus imminens obſiſteret Iulianus, mittūtur ad eum Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi vt mora omni depulſa ad obtinendum obtemperare ſibi paratum tenderet orientem. Fama tamen rumorque loquebatur, interim Conſtantium voluntatem ordinaſſe poſtremam, in qua Iulianum (vt prædiximus) ſcripſit heredem: & his quos diligebat, fidei commiſſa detulit & legata. Vxorem autem prægnantem reliquit: vnde edita poſthuma, eiusque nomine appellata, quū adoleuiſſet, matrimonii iure copulata eſt Gratiano. Bonorum igitur vitiorumque eius differentia vere ſeruata, præcipua prima conueniet expediri. Imperatoriæ auctoritatis cothurnum vbique cuſtodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: erga tribuendas celſiores dignitates impendio parcus: nihil circa adminiſtrationum augmenta præter pauca nouari perpeſſus: numquam erigens cornua * militaria. nec ſub eo dux quiſquā cum * clariſſimatu prouectus eſt: erant enim, vt nos quoque meminimus, perfectiſſimi. Nec occurrebat magiſtro equitum prouinciæ rector: nec contingi ab eo ciuile negotium permittebat. ſed cunctæ caſtrenſes & ordinariæ poteſtates, vt honorum omnium apicem priſcæ reuerentiæ more præfectos ſemper ſuſpexere prætorianos. In conſeruando milite nimium cautus, examinator meritorum nonnumquam ſcrupuloſus. Palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: & ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eſt vel incognitus: ſed qui poſt decennium officiorum magiſterium, vel largitiones, vel ſimile quidquam eſſet recturus, apertiſſime noſcebatur. Valdeque raro contigerat vt militarium aliquis ad ciuilia regenda tranſiret: contraq; non niſi puluere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator: ſed quum a rhetorica per ingenium deſereretur obtuſum, ad verſificandum tranſgreſſus, nihil operæpretium fecit. In vita parca & ſobria edendi potandique moderatione valetudinem ita retinuit firmam, vt raros colligeret morbos, ſed eos non procul a vitæ periculis: id enim euenire corporibus a laſciuia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi mōſtrarunt. Somno contentus exiguo, quum id poſceret tempus & ratio: perque ſpatia ita longiſſima impendio caſtus, vt nec mare miniſtro ſaltem ſuſpicione tenus poſſet redargui; quod crimen etiamſi non inuenit malignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum. Equitandi & iaculandi, maximeq; perite dirigendi ſagittas, artiumque armaturæ pedeſtris perquam ſcientiſſimus. Quod autem nec exterſiſſe vmquam nares in publico, nec ſpuiſſe, nec tranſtuliſſe in partem alterutram vultum aliquando viſus eſt, nec pomorum quidquā quoad vixerat, guſtauerit, * vt dicta ſæpius prætermitto. Dinumeratis carptim bonis quæ ſcire potuimus, nunc ad explanāda eius vitia veniamus. Quum eſſet in negotiis aliis principibus mediis comparandus, ſi adfectatæ dominationis anſam quamdā falſam reperiſſet aut leuem, hāc ſine fine ſcrutando, faſq; eodē loco ducens & nefas, Caligulæ & Domitiani & Commodi immanitatē facile ſuperabat: quorum æmulatus ſæuitiā inter imperandi exordia, cunctos ſanguine & genere ſe contingentes ſtirpitus interemit. Addebatur miſerorum ærumnis, qui rei maieſtatis imminutæ vel læſæ deferebantur, acerbitas eius & iracundæ ſuſpiciones in huiusmodi cuncta diſtentæ. Et ſiquid tale increpuiſſet, in quæſtiones

acrius exſurgens quam ciuiliter, ſpectatores apponebat his litibus truces: mortemque longius in puniendis quibuſdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi; in huiuſmodi controuerſiarum partibus etiam Gallieno ferocior. ille enim perduellionum crebris veriſque appetitus inſidiis, Aureoli, & Poſthumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Theſſalonici, aliorumque plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius vindicabat: hic, etiam facta vel dubia adigebat videri certiſſima, vi tormentorum. Tumque in eiuſmodi titulis capitaliter oderat, quum maxime id ageret vt iuſtus æſtimaretur & clemens. Et tamquam ex arida ſilua volantes ſcintillæ, flatu leni ventorum aduſque diſcrimina vicorum agreſtiū incohibili curſu perueniunt; ita ille quoque ex minimis cauſſis malorum congeries excitabat; Marci illius diſſimilis principis verecundi; qui quum ad Imperiale culmen in Syria Caſſius ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios miſſum perlatore capto ſibi oblatū, illico ſignatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico; ne inſidiatoribus cognitis, inuitus quoſdam habere poſſet offenſos. Vtque recte ſentientes quidam arbitrabantur, virtutis erat potius indicium magnæ, imperio eumdem comitantium ſine cruore ceſſiſſe, quam vindicaſſe tam inclementer: vt Tullius quoque docet, crudelitatis increpans Cæſarem in quadam ad Nepotem epiſtola: *Neque enim quidquam aliud eſt felicitas,* (inquit) *niſi honeſtarum rerum proſperitas. vel, vt alio modo definiam; Felicitas eſt fortuna, adiutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non vtitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impiiſque conſiliis quibus Cæſar vſus erat, nulla potuit eſſe felicitas: feliciorque, meo iudicio, Camillus exſulans, quam temporibus iiſdem Manlius, etiamſi, id quod cupierat, regnare potuiſſet.* Id Epheſius quoque Heraclitus adſerens monet, & ab inertibus & ignauis, euentus variante fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe præſtantes: illud vero eminere inter præcipuas laudes, quum poteſtas in gradu, velut ſub iugum miſſa nocendi ſæuiendique cupiditate & iraſcendi, in arce victoris animi tropæum erexit glorioſum. Vt autē in externis bellis hic princeps fuit ſaucius & adflictus, ita proſpere ſuccedentibus pugnis ciuilibus tumidus, & inteſtinis vlcerib. reipubl. ſanie perfuſus horrenda. quo prauo propoſito magis quam recto vel vſitato, triumphales arcus ex clade prouinciarum ſumptibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis geſtorum adfixis, quoad ſtare poterunt monumenta lecturis. Vxoribus ac ſpadonum gracilentis vocibus, & palatinis quibuſdam, nimium quantum addictus; ad ſingula eius verba plaudentibus, & quid ille aiat vel neget, vt adſentiri poſſint, obſeruantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quam pecuniæ conferentium. Hocque multis intolerantius videbatur, quod nec cauſſam aliquando audiuit, nec prouinciarum indemnitati proſpexit, quum multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Eratque ſuper his adimere facilis quæ donabat; Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda perplexius quam componenda grauius, excitauit diſſidia plurima; quæ progreſſa fuſius aluit concertatione verborum: vt cateruis antiſtitum iumentis publicis vltro citroque diſcurrētibus per ſynodos quas appellant, dum ritum omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariæ ſucciderent neruos. Figura tali ſituque membrorum: ſubniger, luce oculorum edita, cernenſque acutum; molli capillo, raſis aſſidue genis lucentibus ad decorem, * vſq; ad pubem ab ipſis colli confiniis longior, breuiſſimis cruribus & incuruis; vnde ſaltu valebat & curſu.

Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumque in loculis, Iouinianus etiam tum protector domeſticus, cum regia proſequi pompa Conſtantinopolim vſque iuſſus eſt, prope neceſſitudines eius humandum: eique vehiculo inſidenti quod portabat reliquias, vt principibus ſolet, annonæ militaris offerebantur indicia, (vt ipſi nominant) * proba, & animalia publica monſtrabantur, & ex vſu crebreſcebant: occurſuſque, & alia ſimilia, eidem Iouiano imperium quidem, ſed caſſum & vmbratile, vt miniſtro rerum funebrium, portendebant.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.

DVM hæc in diuersa parte terrarum fortunæ struunt volubiles casus, Iulianus inter multa quę per Illyricum agitabat, exta rimabatur adsidue; auesque suspiciens præscire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis & obscuris hærebat futurorum incertus. Eique tamdem aruspicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiauit euentus, inspectu iecoris (vt aiebat ipse) prædoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Quumque ille timeret ne cupiditati suæ congruentia fingerentur, atque ideo mœstus, omen multo præsentius ipse conspexit, quod excessum Constantii clare monstrabat. Eodem enim puncto quo idem obierat in Cilicia, lapso milite qui se insessurum equo dextra manu erexit, humique prostrato, exclamauit ilico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen extulerat celsum. Et quamquam hæc lætifica sciret, velut fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciæ se continebat; sic quoque plurima pertimescens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forsitan in contrarium erupturis. Inter quæ tam suspensa aduenere subito missi ad eum legati, Theolaiphus atq; Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque quod eum voce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum sollicitudinum turbas, in immensum elatus, iamque vaticiniis credens, & celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motisque propere signis emensa decliuitate * Succorum, Philippopolim petiit * Eumolpiada veterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis. Aduertebant enim imperiū quod ereptum ibant cum vltimorum metu discriminum, præter spem ordinario iure concessum. Vtque solet fama nouitates augere, properabat inde sublimior, vt quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aeris, serpentibus pinnigeris fabulosa vetustas imponit: perque terras & maria formidatus, nullis obstantibus muris, Heracleam ingressus est * Perinthum. Quo apud Constantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & sexus, tamquam demissum aliquem visura de cælo. Exceptus igitur * tertio iduum Decembrium verecundis senatus officiis, & popularium consonis plausibus, stipatusque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur instructa, omnium oculis in eum non modo contuitu destinato, sed cum admiratione magna defixis. Omini enim propius videbatur adultum adhuc iuuenem, exiguo corpore, factis præstantem ingentibus, post cruentos exitus regū & gentium, ab vrbe in vrbem inopina velocitate transgressum, quaqua incederet, accessione * opum & virium flammæ instar cuncta facilius occupasse; principatum denique deferente nutu cælesti, absque vlla publicæ rei suscepisse iactura. Breui deinde Secundo * Salustio promoto præfecto prætorio, summam quæstionum agitandarum, vt fido, commisit; Mamertino & Arbetione, & Agilone atque Neuita adiunctis; itidem Iouino magistro equitum per Illyricum recens prouecto. Qui omnes transgressi Chalcedona, præsentibus Iouianorum Herculianorumque * principiis & tribunis, caussas vehementius æquo bonoque spectauerunt, præter paucas, in quibus veritas reos nocentissimos offerebat. Et Palladium primum ex magistro officiorum in Britannos exterminarūt, suspicione tenus insimulatum quædam in Gallum composuisse apud Constantium, dum sub eodem Cęsare officiorum esset magister. Dein Taurum ex præfecto prætorio, in exsilium egere Vercellum: cuius factum apud iudices iustorum iniustorumq; distinctores videri potuit veniæ plenū. Quid enim deliquit, si ortum turbinem veritus, ad tutelam principis sui confugit? Et acta super eo gesta nō sine magno legebantur horrore, quum id voluminis publici contineret exordium: *Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub præconibus Tauro.* Ad exitium itidem 1113 tale Pentadius trahebatur; cui id obiectum est, quod a Constantio missus, notis ex-

cepit quæ propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus. Sed quum ſe iuſte defenderet, tamdem obiit innoxius. Iniquitate ſimili Florentius tunc magiſter officiorum, Nigriniani filius, contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius ex præfecto prætorio conſul etiam tum, rerum mutatione ſubita territus, cum coniuge periculis exemptus diu delituit; nec redire ante mortem potuit Iuliani. capitis crimine tamen damnatus eſt abſens. Pari ſorte Euagrius comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura palatii, & Cyrinus ex notario, transportati ſunt in exſilium. Vrſuli vero necem largitionum comitis, ipſa mihi videtur fleſſe Iuſtitia, Imperatorem arguens vt ingratum. Quum enim Cæſar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate ſtringendus, nullaque poteſtate militi quidquam donandi delata, vt pateret ad motus aſperior exercitus, hic idem Vrſulus datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Cæſar, proculdubio iuſſerat dari. Quo exſtincto, quum maledictis exſecrationibusque multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, absque conſcientia ſua hominem adfirmabat occiſum, prætendens quod eum militaris ira deleuit; memor quæ dixerat, vt ante retulimus, quum Amidam vidiſſet exciſam. Ideoque timidus videbatur vel parum intelligens quid conueniret, quum Arbetionem ſemper ambiguum & prætumidum his quæſtionibus præfeciſſet, aliis ſpecie tenus cum principiis legionum præſentibus: quem primum omnium ſaluti ſuæ nouerat obiectum, vt decuit victoriarum ciuilium participem futurum. Et quamquam hæc quæ retulimus, eius diſplicuere fautoribus, ſequentia tamen ſeueritatis recto vigore ſunt geſta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Siluani necem & Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumque notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, viuos exuſtos, qui ſperari debuit, oppreſſit euentus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem & dirum, addixere pœnæ letali: quem ab ima ſorte adusque iubendum *Imperatori pene elatum, ideoque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monensque vt caſtigatius viueret, reluctantem, præcipitem tamquam e rupe quadam egit excelſa. Conuerſus poſt hæc princeps ad palatinos omnes omnino qui ſunt, quique eſſe* poſſunt; non vt philoſophus indagandæ veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam, licet paucos, retinuiſſet, morumq; probitate compertos. Namque fatendum eſt, pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium fuſius aluiſſe, ita vt remp. inficerent cupiditatibus prauis; plusque exemplis quam peccandi licentia læderent multos. Paſti enim ex his quidam templorũ ſpoliis, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati diuitiarũ ingentium, nec largiendi nec rapiendi nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena inuadere ſemper adſuefacti. Vnde fluxioris vitæ initia pullularunt & periuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, demensque ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ* eluuies & gurgites creuere prærupti conuiuiorum, & pro victorialibus epulares triumphi vſusque abundantis ſerici, & textiles auctæ ſunt artes, & culinarum ſollicitior cura: & ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia, quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis. Quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, quum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & non ſaxum erat, vt antehac, armato cubile, ſed pluma & flexiles lectuli, & grauiora gladiis pocula. teſta enim bibere iam pudebat. Et quærebantur ædes marmoreæ; quum ſcriptum ſit in antiquitatibus, Spartanum militem coercitum acriter, quod procinctus tempore auſus ſit videri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos illis temporibus miles & rapax, ignauus vero in hoſtes & fractus, vt per ambitionem otiumque opibus partis, auri & lapillorum varietates diſcerneret ſcientiſſime, contra quam recens memoria tradidit. Notum eſt enim, ſub Maximiano Cæſare vallo regis Perſarum direpto, gregarium quemdam poſt ſacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, proiectis imperitia gemmis, abiſſe pellis nitore ſolo contentum. Euenerat iiſdem diebus vt ad demendum Imperatoris capillum tonſor venire præceptus introiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo, Iulianus

obſtupuit:

obstupuit: *Ego* (inquit) *non rationalem iussi, sed tonsorem acciri.* Interrogatus tamen ille quid haberet ex arte compendii, vicenas diurnas respondit annonas, totidemque pabula iumentorum, (quæ vulgo dictitant capita) & annuum stipendium graue absque fructuosis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiusmodi cum cocis similibusque aliis, eadem accipere pene consuetos, vt parum sibi necessarios, data quo velint eundi potestate, proiecit. Et quamquam a rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatimque adolescens desiderio rei flagrabat multa metuens, tamen agitabat quædam ad id pertinentia, quantum fieri poterat occultissime. Vbi vero abolitis quæ verebatur, adesse sibi liberum tempus faciundi quæ vellet aduertit, sui pectoris patefecit arcana, & * plane absolutis decretis, aperiri templa, arisque hostias admoueri, & reparari deorum statuit cultum. Vtque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat vt ciuilibus discordiis consopitis, quisque nullo vetante religioni suæ seruiret intrepidus: quod agebat ideo obstinate, vt dissensiones augente licentia, non timeret vnanimantem postea plebem; nullas infestas hominibus bestias vt sunt sibi feralibus * plerisque Christianorum expertus. Sæpeque dictitabat, *Audite me quem Alemanni audierunt & Franci*: imitari putans Marci principis veteris dictum. Sed parum aduertit hoc ab eo nimium discrepare. Ille enim quum Palæstinam transiret Ægyptum petens, fœtentium Iudæorum & tumultuantium sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse: *ô Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tamdem alios vobis inquietiores inueni.* Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis, Ægyptii venere complures, genus hominum controuersum, & adsuetudine perplexius litigandi semper lætissimum, maximeque auidum multiplicatum reposcere, si compulsori quidquam dederit, vt leuari debito possit, vel certe commodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, diuites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes densati in vnum, principem [ipsum] & præfectos prætorio graculorum more strepentes interpellabant incondite, modo non ante septuagesimum annum extorquentes quæ dedisse se iure vel secus plurimis adfirmabant. Quumque nihil aliud agi permitterent, edicto proposito, vniuersos iussit transire Chalcedona; pollicitus quod ipse quoque protinus veniret, eorum negotia finiturus. Quibus transgressis, mandatum est nauigiorum magistris vltro citroque discurrentium, nequis transfretare auderet * Ægyptium. hocque obseruato cura propensiore, euanuit pertinax calumniandi propositum, & omnes spe præsumpta frustrati redierunt in lares: vnde velut æquitate ipsa dictante, lex est promulgata, qua cauetur nullum interpellari suffragatorem super his quæ eum recte constiterit accepisse. Allapso itaque calendarum Ianuarium die, quum Mamertini & Neuitæ nomina 1114 suscepissent paginæ consulares, humilior princeps visus est in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alii, quidam vt adfectatum & vile carpebant. Dein Mamertino ludos edente circenses, manumittendis ex more inductis per admissionum * proximum, ipse lege agi dixerat, vt solebat: statimque admonitus iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, vt errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit. Frequentabant inter hæc curiam aggere diuerso, diuersasque occasiones multiplices ingerebant. Et quum die quodam caussa eius spectandi venisse nuntiatus esset ex Asia philosophus Maximus, exsiliuit indecore: & qui esset oblitus, effuso cursu a vestibulo longe progressus, exosculatum susceptumque reuerenter secum induxit; per ostentationem intempestiuam nimius captator inanis gloriæ visus, præclarique illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum est: *Ipsi illi philosophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt; vt in eo ipso quo prædicationē nobilitatemq; despiciunt, prædicari de se ac se nominari velint.* Haud multo deinceps, duo agentes in rebus ex his qui proiecti sunt, eum adiere fidētius; promittentes latebras monstrare Florentii, si eis gradus militię redderetur. quos incessens delatoresque appellans, addebat non esse Imperatorium obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitate citra spem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis grauitatisque priscæ senator, ex negotio proprio forte repertus apud Constan-

tinopolim, quem arbitrio suo Achaiæ proconsulari præfecerat potestate. Nec tamen quum corrigendis ciuilibus ita diligenter instaret, omisit castrensia, rectores militibus diu exploratos adponens, vrbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansque sollicite ne arma vel indumenta vel stipendium vel alimenta deessent his quos per supercilia Istri dispersos, excursibusque barbarorum oppositos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ quum ita diuideret, nihil segnius agi permittens, suadentibus proximis vt aggrederetur propinquos Gotthos sæpe fallaces & perfidos, hostes quærere se meliores aiebat. Illis enim sufficere mercatores Galatas, per quos vbique sine conditionis discrimine venumdantur. Hæc eum curantem & talia, commēdabat externis nationibus fama, vt fortitudine, sobrietate, rei militaris scientia, virtutumque omnium incrementis excelsum: paulatimque progrediens, ambitum oppleuerat mundi. Proinde timore eius aduentus per finitimos longeque distantes latius explicato, legationes vndique sollicite ad eum concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrantibus & Armeniis; inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abusque Indis & Serindis: ab Australi plaga ad famulandū rei Romanæ semet offerentibus Mauris: ab aquilone & regionibus solis, per quas in mare Phasis accipitur, Bosphoranis aliisque antehàc ignotis legationes vehentibus supplices, vt annua complentes solennia intra terrarum genitalium terminos otiose viuere sinerentur. Appositum est (vt existimo) tempus ad has partes nos occasione magni principis deuolutos, super Thraciarum extimis, situque Pontici sinus visa vel *lecta quædam perspicua fide monstrare. Athos in Macedonia mons ille præcelsus, nauibus quondam Medicis peruius; & Caphareus Euboicus scopulus, vbi Nauplius Palamedis pater classem cōcidit Argiuam, licet longo spatio controuersi, a Thessalo mari distinguunt Ægeum: quod paulatim fusius adolescēs, dextra qua late protenditur, per Sporadas est insulosum atque Cycladas, ideo sic appellatas, quod omnes ambiunt Delon patriam deorum insignem: læua Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thasum, quando perflatur, Lesbo illiditur violentius. Vnde gurgitibus refluis, Apollinis Sminthii templum & Troada perstringit, & Ilium heroicis casibus clarum: efficitq; Melana sinum oppositum zephyro: cuius apud principium Abdera visitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruentæque Diomedis Thracii sedes, & conualles per quas Hebrus sibi miscetur, & Maronea ac Ænus; qua diris auspiciis cœpta moxque relicta, ad Ausoniam veterem ductu numinum properauit Æneas. Hinc gracilescens paulatim, & velut naturali quodam commercio ruens in pontum, eiusque partem ad se iungens, in speciem Φ Græcæ litteræ formatur: & Hellesponton a Rhodopa scindens, Cynossema, vbi sepulta creditur Hecuba, & * Cœla præterlabitur & Seston & Callipolin: contra per Achillis Aiacisque sepulcra Dardanum contingit & Abydon, vnde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragrauit: deinde Lampsacum Themistocli dono datam a rege Persarum, & Parion quam condidit Iasonis filius *Parius. Vnde semiorbe turgescens altrinsecus, lataque aperiens terrarum diuortia, circumfluis spatiis Propontidos respergit ex eo latere Cyzicum & Dindyma religiosa Matris magnæ delubra; & Apamiam *Ciumque, & Astacum sequuto tempore Nicomediam a rege cognominatam: qua in occasum procedit, Cherronesum pulsat & Ægospotamus, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxagoras: & Lysimachiam, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis sui memoriæ dedicauit. Et vt effectæ plenæque Φ litteræ figura seruetur, in meditullio ipso rotunditatis Proconnesus insula est oblonga, & Besbicus. Post cuius summitatem in angustias rursus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chalcedona, Chrysopolin & stationes transit obscuras. Nam supercilia eius sinistra *Athyras portus despectat & Selymbria, & Constantinopolis vetus Byzantium, Atticorum colonia; & promontorium Ceras, prælucentem nauibus vehens constructam celsius turrim; quapropter Pharos appellatur: & vetus inde fons *Euripis prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris vtriusque finitum, iamq; mitescens, in æquoream panditur faciem, quantum potest cadere sub aspectum, late diffusum & longe. Omnis autem eius velut insulatis circuitus litorea nauigatio, viginti tribus dimensa millibus

millibus stadiorum, vt Eratosthenes affirmat & Hecatæus & Ptolemæus, aliique huiusmodi cognitionum *scientissimi scitatores, in speciem Scythici arcus neruo coagmentati geographiæ totius adsensione formatur. Et qua sol oceano exsurgit eoo, paludibus clauditur Mæotidos: qua declinat in vesperum, Romanis prouinciis terminatur: vnde suspicit sidus arctoum, homines alit linguis & moribus dispares: latus eius austrinum molli deuexitate subductum. Per hæc amplissima spatia opida sunt dispersa Græcorum: quæ cuncta ætatibus variis præter pauca, Atheniensium coloni condidere Milesii, inter Ionas alios in Asia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui se pro patria bello fertur Dorico deuouisse. Extremitates autem arcus vtrimque tenues duo exprimunt Bospori, e regione sibi oppositi, Thracius & *Cimmericus: hac caussa Bospori vocati, quod per eos quondam Inachi filia mutata (vt poetæ loquuntur) in bouem, ad mare Ionium permeauit. Dextrum igitur ad *inflexionem Bospori Thracii excepit Bithynia latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena sunt regiones, & Amyci sæuicia Bebryces exempti virtute Pollucis; remotaque statio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quæ litora in sinus oblongos curuata Sangarius & *Psylis, Bizes & Rhebas fluuii funduntur in maria: quibus controuersæ extraneæ sunt Symplegades, gemini scopuli in vertices vndique porrecti diruptos, adsueti priscis seculis obuiam sibi cum horrendo fragore collisis molibus ferri, cedentesque retrorsus acri adsultu ad ea reuerti quæ pulsarant. Per has saxorum dehiscentium concursantiumq; crebritates, si etiam ales interuolasset, nulla celeritate pinnarum eripi poterat quin interiret oppressa. Hi scopuli, quum eos Argo prima omnium nauis Colchos ad direptionem aurei properans velleris, præterisset innoxia, immobiles turbine circumfracto stetere concorporati; vt eos aliquando fuisse diremptos nulli nunc conspicantium credant, nisi super hoc congruerent omnes priscorum carminum cantus. Post Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur; in quibus Heraclea & Sinope & Polemonion & Amisos amplæ sunt ciuitates, & *Tios & Amastris, omnes ab auspicio, diligentia fundatæ Græcorum, & Cerasus, vnde aduexit huiusmodi poma Lucullus; insulæque arduæ Trapezunta & Pityunta continentes, opida non obscura. Vltra hæc loca Acherusium specus est, quod accolæ μυχοπόντιον appellant; & portus Acone; *fluuii diuersi, Acheron itemque *Archadius, & Iris & *Tebrius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodon his est proximus, ab *Armonio defluens monte, & Themiscyræos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare necessitas subegerat talis. Attritis damniorum adsiduitate finitimis, Amazones veteres quæ eos cruentis populabantur incursibus, altiora spirabant: viresque suas circumspectantes hisque propinqua, sæpius appetebant validiores, raptæ præcipiti cupiditatis ardore. Et perruptis nationibus plurimis, manus Atheniensibus intulerunt; acrique concertatione fusæ ac disiectæ, omnes nudatis equitatus sui lateribus corruere. Harum interitu cognito, residuæ imbelles domi relictæ, extrema perpessæ, vicinitatis repensantis similia funestos impetus declinantes, ad pacatiorem sedem transiere Thermodoontis: quarum progenies longe deinde propagata per numerosam sobolem, manu firmissima ad loca reuerterat genitalia, sequuto tempore populis diuersarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis contra septemtrionem Elicen exsurgens. cuius e regione est Criumetopon Tauricę promontorium, duobus millibus & quingentis stadiis disparatum. Hocque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halys est amnis, velut longitudine lineali directa, nerui efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines sunt, acerrimi omnium bellatores; & Chalybes, per quos erutum & domitum est primitus ferrum. Post quos terras patentes Byzares obtinent, & *Sapires, & Tibareni, & Mossynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis adsuetudine cogniti: a quibus breui spatio distant virorum monimenta nobilium, [in] quibus Sthenelus est humatus & Idmon & Tiphys: primus, Herculis socius Amazonico bello letaliter vulneratus; alter, augur Argonautarum; tertius, eiusdem nauis cautissimus rector. Prætercursis partibus memoratis, *Aulion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati; quod su-

peratis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuersus, circa huius ripas virides & opacas orgia pristina reparauit & choros. Trieterica huiusmodi sacra quidam existimant appellari. Post hæc confinia Camaritarum pagi sunt celebres, & Phasis fremibundis cursibus Colchos attingit, Ægyptiorum antiquam sobolem: vbi inter ciuitates alias Phasis est nomine fluuii dictitata, & * Dioscurias nunc vsque nota: cuius auctores Amphitus & * Telchius Spartani traduntur, aurigæ Castoris & Pollucis; a quibus Heniochorum natio est instituta. Paulum ab his secernuntur Achæi; qui bello anteriore quodam apud Troiam consummato, non quum super Helena certaretur, vt auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctisque hostilibus stabilem domiciliis sedem nusquam reperientes, verticibus montium insedere semper niualium: & horrore cæli districti, victum sibi cum periculis rapto parare adsuefacti sunt: atque eo vltra omnem deinde ferociam sæuierunt. Super Cercetis, qui iisdem annexi sunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bospori; vbi Milesiæ sunt ciuitates, harumq; velut mater omnium Panticapæum: quã prætexit Hypanis fluuius, genuinis intumescens aquis & externis. Itineribus hinc extensis, Amazones adusq; Caspiũ mare porrectæ circumcolunt Tanain: qui inter Caucasias oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus; Asiamq; disterminans ab Europa, in stagnis Męoticis delitescit. Huic Rha vicinus est amnis; in cuius superciliis quędam vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad vsus multiplices medelarum. Vltra Tanain panduntur in latitudinem Sauromatæ; per quos amnes fluunt perpetui, * Maraccus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoque distans immanibus interuallis Sauromatarum prætenditur natio, litori iuncta quod Coracem suscipiens fluuium, in ęquor eiectat extremum. Prope palus est Mæotis amplissimi circumgressus: ex cuius vberrimis venis per * Patares angustias vndarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius in dextro latere insulæ sunt * Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Gręcorum. Circa hęc stagna vltima extimaq; plures habitant gentes, sermonum institutorumq; varietate dispariles: * Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Rhoxolaniq; & Alani & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis; aliiq; vltra latentes, quod sunt omnium penitissimi. Sed Mæotidos lateri lęuo Cherronesũs est propinqua, coloniarum plena Gręcarum. Vnde quieti sunt homines & sedati, adhibentes vomeri curam, & prouentibus fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri dissociantur. inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi & Napæi, intendente sæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitali; & a contrario per cauillationem pontus Euxinus appellatur; vt euethem Græce dicimus stultum, & noctem euphronen, & furias eumenidas. Diis enim hostiis litantes humanis, & immolantes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orsiloche, cæsorum capita fani parietibus pręfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica, insula Leuce sine habitatoribus vllis Achilli est dedicata. In quam si fuerint quidam forte delati, visis antiquitatis vestigiis temploq; & donariis eidem heroi consecratis, vesperi repetunt naues: aiunt enim non sine discrimine vitæ illic quemquam pernoctare. Ibi & aquæ sunt, & candidæ aues nascuntur halcyonibus similes: super quarum origine & Hellespontiacis prœliis suo tempore disseremus. Sunt autem quædam per Tauricam ciuitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace & Theodosia, & minores aliæ nullis humanis hostiis impiatæ. Hactenus arcus apex protendi existimatur. Eius nunc residua leniter sinuata, subiectaque vrsæ cælesti, adusque læuum Bospori Thracii latus (vt ordo postulat) exsequemur, id admonentes quod quum arcus omnium gentium flexis curuentur hastilibus, Scythici soli vel Parthici circumductis vtrimque introrsus pandis & patulis cornibus effigiem lunæ decrescentis ostendunt medietatem recta & rotunda regula diuidente. Ergo in ipso huius compagis exordio, vbi * Riphęi deficiunt mõtes, habitant Arimaspi iusti homines placiditateq; cogniti, quos amnes Chronius & Bisula præterfluunt: iuxtaque Massagetæ, Alani & * Sarmatæ, aliique complures obscuri, quorum nec vocabula nobis sunt nota nec mores. Interiectu deinde non mediocri, Carcinites panditur sinus, eiusdemque nominis fluuius, & religiosus

gioſus per eas terras Triuiæ lucus. Dein Boryſthenes a montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus copioſus, concurſuque multorum amnium adoleſcens, mari præruptis vndarum verticibus intimatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes eſt ciuitas & Cephaloneſus, & aræ Alexandro Magno Cæſarique Auguſto ſacratæ. Longo exinde interuallo pene eſt inſula, quam incolunt Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugiis potiti dominorum & rebus: quibus ſubiectum gracile litus, Achilléos vocant indigenæ dromon, exercitiis ducis quondam Theſſali memorabilem. Eiq; proxima eſt ciuitas Tyros colonia Phœnicū; quam præſtringit fluuius Tyras. In medio autem ſpatio arcus, quod prolixæ rotunditatis eſſe prædiximus, quodq; expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europæi, ſunt Alani & Coſtobocæ, gentesq; Scytharū innumeræ, quæ porriguntur aduſque terras ſine cognito fine diſtentas: quarum pars exigua frugibus alitur; reſiduæ omnes, palantes per ſolitudines vaſtas, nec ſtiuam aliquando nec ſementem expertas, ſed ſqualentes & pruinoſas, ferarum tetro ritu veſcuntur: eisque caritates & habitacula vilesque ſupellectiles, plauſtris impoſitæ ſunt corticibus tectis: & quum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta quo libuerit conuoluentes. Quum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat vltimam, Peuce prominet inſula: quam circumcolunt Troglodytæ & Peucini, minoresq; aliæ gentes, & Iſtros quondam potentiſſima ciuitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & *Odiſſos: aliæ præterea multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis vero Danubius oriens prope Rauracos montes, cōfines limitibus Rhæticis, per latiorem orbem protentus, ac ſexaginta nauigabiles pene recipiens fluuios, ſeptem oſtiis per hoc Scythicum litus erumpit in mare. Quorum primum eſt Peuce inſula ſupra dicta, vt interpretata ſunt vocabula Græco ſermone, ſecundū Naracuſtoma, tertium *Calonſtoma, quartum Pſeudoſtoma. Nam Boreonſtoma ac deinde Stenoſtoma lōge minora ſunt ceteris: ſeptimum ingens & paluſtri ſpecie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu Pontus, & nebuloſus eſt, & dulcior æquoribus ceteris, & vadoſus: quod concreſcit aer ex humorum ſpiramine ſæpe denſatus, & irruentium vndarum multitudine temperatur, & conſurgit in *breuia dorſuoſa, limum globosque aggerentē multitudine circumuenientium fluentorum. Et cōſtat ab vltimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, vt aquarum ſuauitatē ſalubrius fœtum educant, in receptaculis cauis quæ ſunt ibi denſiſſima, ſecuri voracium beluarum: nihil enim in Ponto huiuſmodi aliquando eſt viſum, præter innoxios delphinas & * paruos. Quidquid autem eiuſdem Pontici ſinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perſtringitur gelu, vt nec amnium curſus ſubteruolui credantur, nec per infidum & labile ſolum greſſus hominis poſſit vel iumenti firmari; quod vitium numquam mare ſincerum, ſed permixtum aquis amnicis tentat. Prolati *aliquanto longius quam ſperabamus, pergamus ad reliqua. Acceſſerat aliud ad gaudiorum præſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambagē multiplici tractum. Nuntiatum eſt enim per Agilonem & Iouium poſtea quæſtorem, Aquileiæ defenſores longiore obſidii tædio, cognitoque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, auctores prodidiſſe turbarum: iiſdemque viuis exuſtis (vt ſupra relatum eſt) omnes conceſſionem impetraſſe delictorum & veniam. At proſperis Iulianus elatior, vltra homines iam ſpirabat, periculis expertus adſiduis quod ei vrbem Romanam placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera, antegreſſis victoriarum titulis hæc quoque adiiciens, quod dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam vltra ſuos exſiliuit fines: & populi omnes auiditate ſemper inſectandi præterita; vt damnoſa & noxia, in laudes eius ſtudiis miris accendebantur. Omnibus igitur; quæ res diuerſæ poſcebant & tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, & militibus orationibus crebris ſtipendioq; cōpetenti ad ea expedienda incitanti promptius animatis; cunctorum fauore ſublimis Antiochiam ire cōtendens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam vt genitalem patriam & colebat. Tranſgreſſus itaque fretum, prætercurſa Chalcedona & Libyſſa, vbi ſepultus eſt Annibal Pœnus, inde Nicomediam

venit vrbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, vt ædium multitudine priuatarum & publicarum recte noſcentibus regio quædam vrbis æſtimaretur æternæ. Cuius mœnia quum vidiſſet in fauillas miſerabiles *conſediſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam; hoc maxime ærumnis [eius] illacrymans, quod ordo ſqualens occurrit* populi, nimium quantum antehac florentiſſimus: & agnoſcebat quoſdam ibidem ab Euſebio educatus epiſcopo, quem genere longius contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda quæ terræ ſubuerterat tremor, abunde præſtitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallogræciæ fines: vnde dextrorſus itinere declinato, Peſſinunta conuertit, viſurus vetuſta Matris magnæ delubra. a quo opido bello Punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Naſicam ſimulacrum translatum eſt Romam. cuius ſuper aduentu in Italiam, pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi principis digeſſimus per exceſſum. quamobrem autem hoc nomine opidum ſit appellatum, variant rerum ſcriptores. Quidam enim figmento deæ cælitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod *cadere* nos dicimus, vrbem adſeruere cognominatam. Alii memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theopompus non Ilum id egiſſe, ſed Midam affirmat, Phrygiæ quondam potentiſſimum regem. Venerato igitur numine, hoſtiiſque litato & votis, Ancyram redit: eumque exinde progredientem vlterius multitudo inquietabat, pars violenter erepta reddi ſibi* poſcens, alii querentes conſortiis ſe curiarum addictos iniuſte, nonnulli ſine reſpectu periculi agentes aduſque rabiem, vt aduerſarios ſuos læſæ maieſtatis criminibus illigarent. Verum ille* iudicibus Caſſiis triſtior & Lycurgis, cauſſarum momenta æquo iure perpendens, ſuum cuique tribuebat, nuſquam a vero abductus, acrius in calumniatores exſurgens, quos oderat; multorum huiuſmodi petulantem ſæpe dementiam aduſque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & priuatus: exemplumque patientiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id vnum ſufficiet poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrime* dixiſſe in maieſtatem turbulentius deferebat. Imperatoreque diſſimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad vltimum qui eſſet quem argueret, reſpondit municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, *Quibus indiciis*, ait, *ad hoc perueniſti?* Et ille, *Purpureum*, inquit, *ſibi indumentum ex ſerico pallio parat*. Iuſſuſque poſt hæc, vt vilis arduæ rei vilem incuſans, abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus defatigatus, ad largitionum comitem viſum propius, *Iube*, inquit, *periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea ad aduerſarium perferenda; quem (vt datur intelligi) chlamydem huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: vt ſciri poſſit, ſine viribus maximis quid pannuli proficiant leues*. Sed vt hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulāda, ita illud amarum & notabile fuit, quod ægre ſub eo a curialibus quiſquam appetitus, licet priuilegiis & ſtipendiorum numero & originis penitus alienæ * fortitudine communitus, obtinebat æquiſſimū: adeo vt pleriq; territi emercarentur moleſtias pretiis clandeſtinis. Itineribus itaq; emenſis, quum ad Pylas veniſſet, (qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas) oſculo ſuſceptum rectorem prouinciæ nomine Celſum, iam inde a ſtudiis cognitū Atticis, adſcitūq; in conſeſſum vehiculi, Tarſum ſecum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, orientis apicem pulchrū, vſus itineribus ſolitis venit: vrbiq; propinquans, in ſpeciem alicuius numinis votis* excipitur, publicas miratus voces multitudinis magnæ, ſalutare ſidus inluxiſſe eois partibus adclamantis. Euenerat autem iiſdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, vt fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto; q̄ in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quod amplam vrbem principum[que] domicilium introeunte Imperatore nunc primum, vlulabiles vndiq; planctus & * lugubres ſonitus audiebantur. Hic patientiæ eius & lenitudinis documētum leue quidem apparuit, ſed mirandum. Thalaſſium quemdā ex proximo libellorum inſidiatorē fratris oderat Galli. Quo adorare adeſſeq; officio inter honoratos prohibito, aduerſarii cū quibus litigabat in foro, poſtridie turba cōgregata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuæ, noſtra violenter eripuit*. Et ille hac occaſione hominē opprimi poſſe cōiiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quē dicitis offendiſſe me iu-*

me iusta[de]caussa: & silere vos interim consentaneum est, dum mihi inimico potiori faciat satis. Mandauitque adsidenti præfecto ne audiretur eorum negotium antequam ipse cum Thalassio rediret in gratiam: quod breui euenit. Ibi hiemans ex sententia, nullis interim voluptatum potiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: verum per speciem quietis iudicialibus caussis intentus, non minus * arduis quam bellicis, distrahebatur multiformibus curis, exquisita docilitate librans quibus modis suum cuique tribueret, iustisque sententiis & improbi modicis coercerentur suppliciis, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quamquam in disceptando aliquoties erat intempestiuus, quid quisq; iurgantium coleret tempore alieno interrogans, tamen nulla eius * definitio litis a vero dissonans reperitur. nec argui vmquam potuit ob religionem vel quodcumque aliud ab æquitatis recto tramite deuiasse. Iudicium enim hoc est optandum & rectum, vbi per varia negotiorum examina, iustum id est & iniustum: a quo ille ne aberraret, tamquam scopulos cauebat abruptos. Hoc autem ideo adsequi potuit, quod leuitatem agnoscens commotioris ingenii sui, præfectis proximisque permittebat vt fidenter impetus suos aliorsum tendentes, ad quæ decebat monitu oportuno frenarent: monstrabatq; subinde, se dolere delictis & gaudere correctione. Quumque eum defensores caussarum, vt conscium rationis perfectæ, plausibus maximis celebrarent, fertur id dixisse permotus; *Gaudebam planeque me efferebam, si ab his laudarer quos & vituperare posse aduerterem, siquid secus factum sit aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoscendis, hoc vnum ponere nec abhorrens a proposito nec absurdum. Inducta in iudicium fœmina quedã, quum palatinum aduersarium suum e numero protectorum cinctum præter spem conspexisset, hoc factum insolens tumultuando querebatur. Et Imperator, *Prosequere,* ait, *mulier, siquid te læsam existimas. hic enim sic cinctus est, vt expeditius per lutum incedat: parum nocere tuis partibus potest.* Et æstimabatur per hæc & similia (vt ipse dicebat adsidue) vetus illa Iustitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reuersa ad terras; ni quædam suo ageret, non legum arbitrio, * erratisq; aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices cursus. Post multa enim, etiam iura quædam correxit in melius ambagibus circumcisis, indicantia liquide quid iuberent fieri vel vetarent. Illud autem inclemẽs obruendum perenni silentio, quod arcebat docere magistros rhetoricos & grammaticos, ritus Christiani cultores. Iisdem diebus Gaudentius ille notarius quem opponendum per Africam missum supra diximus a Constantio, Iulianus quinetiam ex vicario, earumdem partium nimius fautor, retracti sub vinculis morte periere pœnali. Tũc & * Artemius ex duce Ægypti, Alexandrinis vrgentibus atrocium criminum mole, supplicio capitali mulctatus est. Post quem Marcelli ex magistro equitum & peditum filius, vt iniectans imperio manus publica deletus est morte. Romanus quinetiam & Vincentius, scutariorum scholæ primæ secundæque tribuni, agitasse conuicti quædam suis viribus altiora, acti sunt in exsilium. Quumque tempus interstetisset exiguum, Alexandrini Artemii cõperto interitu, quem verebantur ne cũ potestate reuersus, (id enim minatus est) multos læderet vt offensus, iram in Georgium verterunt episcopum, vipereis (vt ita dixerim) morsibus ab eo sæpius appetiti. * Insulio natus, vt ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ opidum, auctusque in damna complurium, contra vtilitatem suam reique communis, episcopus Alexandriæ est ordinatus, in ciuitate quæ suopte motu & vbi caussæ non suppetunt, seditionibus crebris agitatur & turbulentis, vt oraculorũ quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus, Georgius quoque ipse graue accesserat incentiuum, apud patulas aures Cõstantii multos exinde incusans, vt eius recalcitrantes imperiis: professionisq; suæ oblitus, quæ nihil nisi iustũ suadet & lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat. & inter cetera dicebatur id quoque maligne docuisse Constantium, quod in vrbe prędicta ædificia cuncta solo cohærentia, a cõditore Alexandro magnitudine impensarum publicarũ exstructa, emolimẽtis ærarii proficere debẽt ex iure. ad hæc mala id quoq; addiderat, vnde paulo post trusus est in exitium præceps. Reuersus ex comitatu principis, quum transiret per speciosum Genii templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad ędẽ ipsam luminibus, *Quamdiu,* inquit, *sepulcrum hoc stabit?* Quo audito velut fulmine multi perculsi, metuentesq; ne

illud quoque tentaret euertere, quidquid poterant, in eius perniciem clandestinis insidiis concitabant. Ecce autem repente perlato lętabili nuntio indicante exstinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit; raptumque diuersis mulctanti generibus proterens, & conculcans diuaricatis pedibus. Cumque eo Dracontius monetæ præpositus, & Diodorus quidam veluti comes, iniectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille, quod aram in moneta quam regebat recens locatam euertit: alter, quod dum ædificandæ præesset ecclesiæ, cirros puerorum licentius detondebat; id quoque ad deorum cultum existimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorum camelis imposita vexit ad lacus: iisdemq; subito igne crematis, cineres proiecit in mare; id metuens, vt clamabat, ne collectis supremis, ædes illis exstruerentur vt reliquis, qui deuiare a religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur. Poterantque miserandi homines ad crudele supplicium ducti, Christianorum adiumento defendi, ni Georgii odio omnes indiscrete flagrassent. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, iamque expetiturus pœnas a noxiis vltimas, mitigatus est lenientibus proximis: missoque edicto, acri oratione scelus detestabatur admissum, minatus extrema si deinde tentatum fuerit aliquid quod iustitia vetet & leges. Inter hæc expeditionem parans in Persas, quam dudum animi robore conceperat celso, ad vltionem præteritorum vehementer elatus est; sciens & audiens gentem asperrimam per sexaginta ferme annos inussisse orienti cędium & direptionum monuměta sæuissima, ad internecionem exercitibus nostris sæpe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino desiderio: primo, quod impatiens otii lituos somniabat & prœlia: dein, quod in ætatis flore primæuo obiectus efferarum gentium armis,* recentibus etiam tum regũ precibus & regalium, qui vinci magis posse quam supplices manus tendere credebantur, ornamentis illustriũ gloriarũ inserere Parthici cognomentũ ardebat. Quæ maximis molibus festinari cernentes obtrectatores desides & maligni, vnius corporis permutatione tot cieri turbas intempestiuas indignũ & perniciosum esse strepebant, studium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præsentibus, quos audita referre ad Imperatorem posse rebantur, eum, ni sedatius ageret, immodica rerum secũdarum prosperitate, velut luxuriantes vbertate nimia fruges, bonis suis protinus occasurum. Et hæc diu multumque agitantes, frustra virum circũlatrabăt immobilem occultis iniuriis, vt Pygmæi vel Thiodamas agrestis homo* Lindius Herculĕ. Ille tamen, vt maioris præter ceteros spiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis secum commentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varii pecoris greges,* ouesque candidas terra quæsitas & mari: adeo vt in dies pene singulos milites carnis distentiore sagina victitantes incultius, potusque auiditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis ædibus, vbi vindicandis potius quã cedendis cõuiuiis indulgebant, ad sua diuersoria portarentur, Petulantes ante omnes & Celtæ; quorum ea tempestate confidentia creuerat vltra modum. Augebantur autem ceremoniarum ritus immodice, cum impensarum amplitudine, antehac inusitata & graui: & quisque, quum impræpedite liceret, scientiam vaticinandi professus, iuxta imperitus & docilis, sine fine vel præstitutis ordinibus, oraculorum permittebatur scitari responsa & extispicia nonnumquam futura pandentia: oscinumq; & auguriorum & omnium fides, si reperiri vsquam posset, adfectata varietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt more pacis, multorum curiosior Iulianus nouam consilii viam ingressus est, venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis: quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti; veritus ne, vt ipse præcinentibus aquis capessendam remp. comperit, etiam alii similia docerentur: ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu quo Athenienses insulã purgauerant Delon. Eodem tempore die XI cal. Nouembrium amplissimum Daphnęi Apollinis fanũ, q, Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & sæuus, & simulacrũ in eo Olympiaci Iouis, imitamenti, æquiparans magnitudinĕ, subita vi flămarũ exustum

exustum est. Quo tam atroci casu repente consumpto * ad id vsque Imperatorem ira prouexit, vt quæstiones agitari iuberet solito acriores, & maiorem ecclesiam Antiochiæ claudi. Suspicabatur enim id Christianos egisse, stimulatos inuidia, quod idem templum inuiti videbant ambitioso circumdari peristylio. Ferebatur autem, licet rumore leuissimo, hac ex caussa conflagrasse delubrum: quod Asclepiades philosophus, cuius in actibus Magnentii meminimus, quum visendi gratia Iuliani [peregre] ad id suburbanum venisset, deæ Cælestis argenteum breue figmentum quocumque ibat secum solitus afferre, ante pedes statuit simulacri sublime; accensisque cereis ex vsu cessit: vnde medietate noctis emensa, quum nec adesse quisquam potuit nec iuuare, volitantes scintillæ adhæsere materiis vetustissimis; ignesque aridis nutrimentis erecti, omne quidquid contingi potuit, licet ardua discretum celsitudine, cōcremarunt. Eo anno, sidere etiamtum instante brumali, aquarum incessit inopia metuenda, vt & riui cessarent quidam, & fontes antehac aquarum copiosis pulsibus abundantes: sed in integrum postea restituti sunt. Et * quarto nonas Decembres vergente ad vesperam die, reliqua Nicomedia collapsa est terræmotu; itidemque Nicææ portio non mediocris. Quæ tametsi mœstitiam sollicito incuterent principi, residua tamen non contemnebat vrgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter pręcipua tamen & seria illud agere superfluum videbatur, quod nulla probabili ratione susceptæ popularitatis amore, vilitati studebat venalium rerum, quæ nonnumquam secus quam conuenit ordinata, inopiam gignere solet & famem. & Antiochiensi ordine id tunc fieri quum ille iuberet, nō posse aperte monstrante, nusquam a proposito declinabat, Galli similis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps sæuiens, vt obtrectatores & contumaces, volumen composuit inuectiuum, quod Antiochense vel Misopogonem appellauit; probra ciuitatis infensa mente dinumerans, addensque veritati complura: post quæ multa in se facete dicta comperiens, coactus dissimulare pro tēpore, ira sufflabatur interna. Ridebatur enim vt cercops, homo breuis, humeros extentans angustos, & barbam præ se ferens hircinam, grandiaque incedens tamquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immensum tollit. Idemq; victimarius pro sacricola dicebatur, ad crebritatem hostiarum alludentibus multis: culpabatur hinc oportune, quum ostentationis gratia vehens licenter pro sacerdotibus sacra, stipatusque mulierculis, lætabatur. Et quamquam his paribusq; de caussis indignaretur, tacens tamē motumq; in animi retinens potestate, solennia celebrabat. Deniq; præstituto feriarū die Casium montem ascendit nemorosum, & tereti ambitu in sublime porrectū: vnde secundis galliciniis videtur primi solis exortus. Quumque Ioui faceret rem diuinam, repente conspexit quemdam humi prostratum, supplici voce vitam precantem & veniam. Interrogantiq; ei qui esset, respōsum est præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum a ciuitate sua Constantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tamquam futurum sine dubietate victorem, orabat lacrymas fingens & gemitum, vt Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentii circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, *hoc dictum relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui, vt prudens, definiuit inimicorum minuere numerum, augereq; amicorum sponte sua contendit ac libens.* Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Ægyptii scripta: Apim bouem operosa quæsitum industria, tamen post tempus inueniri potuisse firmantis, quod, vt earum regionum existimant incolæ, faustum, & vbertatem frugum diuersaque indicat bona. Super qua re pauca conueniet expediri. Inter animalia antiquis obseruationibus consecrata, Mneuis & Apis sunt notiora: Mneuis, Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile: sequens, Lunæ. Est enim Apis bos diuersis genitalium notarum figuris expressus, maximeq; omnium corniculantis lunæ specie latere dextro insignis: qui quum post viuendi spatium præstitutum sacro fonte immersus e vita abierit, (nec enim vltra eum trahere licet ætatem quam secreta librorū pręscribit auctoritas mysticorū: nec nisi semel ei in anno bos fœmina inuenta cum *notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis cōsummatus reperiri potuerit, defertur Memphim vrbē præstātē, præsentiaq; numinis Æsculapii

claram. Quumque initiante antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare; & adeuntes quoſdam indiciis auerti videtur obliquis; vt offerentem cibum aliquando Germanicum Cæſarem, ſicut lectum eſt, auerſatus, portenderat paulo poſt euentura. Strictim itaque, quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur; quarum notitiam in actibus Hadriani & Seueri principum digeſſimus late, viſa pleraque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetuſtiſſimam, niſi quod ſuper antiquitate certat cum Scythis, meridiali latere Syrtes maiores & Phycûs promontorium, & Borium, & Garamantes, nationeſque variæ claudunt: qua orientem e regione proſpicit, Elephantinam & Meroen vrbes Æthiopum, & Catadupos rubrumq; pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: ſeptemtrioni oppoſita, terrarum ſitu cohærent immenſo, vnde exordium Aſia Syriarumque prouinciæ ſumunt: a veſpera Iſſiaco disiungitur mari, quod quidam nominauere Parthenium. Pauca itaque ſuper [beniuolo omnium flumine] Nilo (quem Ægyptum Homerus appellat) præſtringi conueniet, mox oſtendendis aliis quæ ſunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, vt mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſteræ quoque ignorabunt ætates. Verum quoniam fabulantes poetæ varianteſque geographi in diuerſa latentem notitiam ſcindunt, opiniones eorum, veritati confines (vt arbitror) expediam paucis. Adfirmant aliqui phyſicorum in ſubiectis ſeptemtrioni ſpatiis, quum hiemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudines niuium congelaſcere: eaſque poſtea vi flagrantis ſideris reſolutas, fluxis humoribus nubes efficere grauidas; quæ in meridianam plagam eteſiis flantibus pulſæ expreſſæque, tepore nimio incrementa vbertim ſuggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æſtus torridos cadere memorâtur, exundationes eius erigi anni temporibus adſerunt alii præſtitutis. quod vtrumque diſſonare videtur a veritate. Imbres enim apud Æthiopas, aut * non vmquam, aut per interualla temporum longa cadere memorantur. Opinio eſt celebrior alia, quod ſpirantibus prodromis, perque dies quadraginta & quinque eteſiarum cõtinuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controuerſo adoleſcens in maius, hinc vi reuerberante ventorum, inde vrgente curſu venarum perennium, progrediens in ſublime tegit omnia; & humo ſuppreſſa, per ſupina camporum ſpeciem exhibet maris. Rex autem Iuba Punicorum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat oceanum: hiſque indiciis hoc proditum ait, quod piſces & herbæ & beluæ ſimiles per eas paludes gignuntur. Æthiopiæ autem partes prætermeans Nilus nominum diuerſitate decurſa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere complures, [æſtuans] exundatione ditiſſima ad cataractas (id eſt præruptos ſcopulos) venit, e quibus præcipitans ruit potius quam fluit. vnde olim *accolas vſu autium fragore aſſiduo diminuto, neceſſitas vertere ſolum ad editiora coegit. Exinde lenius means, per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorũ amnium vſum & faciem præbent, nullis per Ægyptum aquis externis adiutus dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo * deriuatos auctore, cadenteſque in ſuppares eius, ſeptem nauigabiles ſunt & vndoſi; quibus ſubiecta vocabula veteres indiderunt, Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, & Peluſiacus. Oriens autem * vnde dictum eſt, propellitur a paludibus aduſque cataractas, inſulaſque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ vt Δ ſingulas ægre tertio die relinquat. inter quas duæ ſunt claræ, Meroe, & Delta, a triquetræ litteræ forma hoc vocabulo ſignatius appellata. Quum autem ſol per cancri ſidus cœperit vehi, augeſcens aduſque tranſitum eius in libram, diebuſque centum ſublatius fluens, minuitur poſtea; & mitigatis ponderibus aquarum, nauibus antea peruius equitabiles campos oſtendit. Abunde itaque luxurians, ita eſt noxius, vt infructuoſus, ſi venerit parcior: gurgitum enim nimietate humectãs diutius terras, culturas moratur agrorum; paruitate autem minatur ſteriles ſegetes. Eumque nemo aliquando extolli cubitis altius ſexdecim poſſeſſor optauit. Et ſi inciderit moderatius, aliquoties iactæ ſementes in loco pinguis cæſpitis, cum augmento fere ſeptuageſimo renaſcun-

renaſcuntur: ſolusque fluminum auras nullas inſpirat. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles; aliæque [quæ &] humi & in humoribus viuunt; vnde *amphibia* nominantur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, & * bucali, & biſturnitia omni deformitate ridicula, aliaque monſtra quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem beſtias crocodilus vbiq; per eos tractus abundat; exitiale quadrupes, malum adſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commouens ſolam, ordine dentium pectinato, pernicioſis morſibus quidquid tetigerit pertinaciter tenens, oua edens fœtus anſerini ſimilia: vtque armatus eſt vnguibus, ſi haberet etiam pollices, ad euertendas quoque naues ſufficeret viribus magnis: (ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus) noctibus quieſcens per vndas, diebus humi * veſcitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, vt eius tergo cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur. Et ſæuientes ſemper eædem feræ, quaſi pacto fœdere quodam caſtrenſi, per ſeptem ceremonioſos dies miteſcunt ab omni ſæuitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant * Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alii diſrumpuntur ſuffoſſis aluis mollibus, certis ferarum dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluuius antedictus: alii exitio intereunt tali. Trochilos auicula breuis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem volitans blande, * gingiuasque eius irritatius titillando, peruenit adusque ipſam viciniam gutturis. quod factum contuens * hydrus ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus, vbi audacem ſenſerit, timidiſſimum: & in terra acutius cernens, per quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, vltra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſſimi; ad ſpeciem equorum bifidas habentes vngulas, caudasque breues: quorum ſollertiæ duo oſtendere documenta ſufficiet. Inter arundines celſas * & ſqualentes nimia denſitate hæc belua cubilibus poſitis, otium peruigili ſtudio circumſpectat; laxataque copia, ad ſegetes depaſcendas egreditur. Quumque iam cœperit redire diſtenta, auerſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne vnius plani itineris lineas inſidiatores ſequuti, repertum ſine difficultate confodiant. Item quum auiditate nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos recens exſectos femora conuoluit & crura; vt pedibus vulneratis cruor egeſtus, ſagina diſtentum faciat leuem: & carnes ſaucias cœno oblinit, quamdiu in cicatrices conueniant plagæ. Has monſtruoſas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus; patris illius Scauri, quem defendens Tullius, imperat Sardis vt de familia nobili ipſi quoque cum orbis terrarum auctoritate ſentirent: & per ætates exinde plures ſæpe huc ducti, nunc inueniri nuſquam poſſunt; vt conicctantes regionum incolæ dicunt, inſectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migraſſe compulſi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt, & amabilis, & innocua; ideo quod nidulis ſuis ad cibum ſuggerens oua ſerpentum, efficit vt rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eosque, antequam finibus ſuis excedant, prœliis ſuperatos aeriis vorant: quas aues per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoque Ægyptus alit innumeras: vltra omnem perniciem ſæuientes baſiliſcos & amphisbænas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliasque complures: quas omnes magnitudine & decore aſpis facile ſupereminens, numquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere: e quibus pauca conueniet explicari. Sunt therma lutra quæ * *cythrus* indigenæ vocant. Templa vbique molibus magnis exſtructa. Pyramides ad miracula ſeptem prouectæ; quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet. vltra omnem omnino altitudinem, quæ * humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes: quæ figura apud geometras ideo ſic appellatur, quod ad ignis ſpeciem, πῦ πυρὸς, vt nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens, gracileſcit paulatim, vmbras quoque mechanica ratione conſumit. Sunt & ſy-

claram. Quumque initiante antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare; & adeuntes quoſdam indiciis auerti videtur obliquis; vt offerentem cibum aliquando Germanicum Cæſarem, ſicut lectum eſt, auerſatus, portenderat paulo poſt euentura. Strictim itaque, quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur; quarum notitiam in actibus Hadriani & Seueri principum digeſſimus late, viſa pleraque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetuſtiſſimam, niſi quod ſuper antiquitate certat cum Scythis, meridiali latere Syrtes maiores & Phycûs promontorium, & Borium, & Garamantes, nationesque variæ claudunt: qua orientem e regione proſpicit, Elephantinam & Meroen vrbes Æthiopum, & Catadupos rubrumq; pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: ſeptemtrioni oppoſita, terrarum ſitu cohærent immenſo, vnde exordium Aſia Syriarumque prouinciæ ſumunt: a veſpera Iſſiaco disiungitur mari, quod quidam nominauere Parthenium. Pauca itaque ſuper [beniuolo omnium flumine] Nilo (quem Ægyptum Homerus appellat) præſtringi conueniet, mox oſtendendis aliis quæ ſunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, vt mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſteræ quoque ignorabunt ætates. Verum quoniam fabulantes poetæ variantesque geographi in diuerſa latentem notitiam ſcindunt, opiniones eorum, veritati confines (vt arbitror) expediam paucis. Adfirmant aliqui phyſicorum in ſubiectis ſeptemtrioni ſpatiis, quum hiemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudines niuium congelaſcere: easque poſtea vi flagrantis ſideris reſolutas, fluxis humoribus nubes efficere grauidas; quæ in meridianam plagam eteſiis flantibus pulſæ expreſſæque, tepore nimio incrementa vbertim ſuggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æſtus torridos cadere memorãtur, exundationes eius erigi anni temporibus adſerunt alii præſtitutis. quod vtrumque diſſonare videtur a veritate. Imbres enim apud Æthiopas, aut * non vmquam, aut per interualla temporum longa cadere memorantur. Opinio eſt celebrior alia, quod ſpirantibus prodromis, perque dies quadraginta & quinque eteſiarum cõtinuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controuerſo adoleſcens in maius, hinc vi reuerberante ventorum, inde vrgente curſu venarum perennium, progrediens in ſublime tegit omnia; & humo ſuppreſſa, per ſupina camporum ſpeciem exhibet maris. Rex autem Iuba Punicorum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat oceanum: hisque indiciis hoc proditum ait, quod piſces & herbæ & beluæ ſimiles per eas paludes gignuntur. Æthiopiæ autem partes prætermeans Nilus nominum diuerſitate decurſa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere complures, [æſtuans] exundatione ditiſſima ad cataractas (id eſt præruptos ſcopulos) venit, e quibus præcipitans ruit potius quam fluit. vnde olim *accolas vſu aurium fragore aſſiduo diminuto, neceſſitas vertere ſolum ad editiora coegit. Exinde lenius means, per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorũ amnium vſum & faciem præbent, nullis per Ægyptum aquis externis adiutus dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo * deriuatos auctore, cadentesque in ſuppares eius, ſeptem nauigabiles ſunt & vndoſi; quibus ſubiecta vocabula veteres indiderunt, Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, & Peluſiacus. Oriens autem * vnde dictum eſt, propellitur a paludibus aduſque cataráctas, inſulasque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ vt ſingulas ægre tertio die relinquat. inter quas duæ ſunt claræ, Meroe, & Delta, a triquetræ litteræ forma hoc vocabulo ſignatius appellata. Quum autem ſol per cancri ſidus cœperit vehi, augeſcens aduſque tranſitum eius in libram, diebusque centum ſublatius fluens, minuitur poſtea; & mitigatis ponderibus aquarum, nauibus antea peruius equitabiles campos oſtendit. Abunde itaque luxurians, ita eſt noxius, vt infructuoſus, ſi venerit parcior: gurgitum enim nimietate humectãs diutius terras, cultutas moratur agrorum; paruitate autem minatur ſteriles ſegetes. Eumque nemo aliquando extolli cubitis altius ſexdecim poſſeſſor optauit. Et ſi inciderit moderatius, aliquoties iactæ ſementes in loco pinguis cæſpitis, cum augmento fere ſeptuageſimo renaſcun-

renaſcuntur: ſolusque fluminum auras nullas inſpirat. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles; aliæque [quæ &] humi & in humoribus viuunt; vnde *amphibia* nominantur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, & * bucali, & biſturnitia omni deformitate ridicula, aliaque monſtra quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem beſtias crocodilus vbiq; per eos tractus abundat; exitiale quadrupes, malum adſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commouens ſolam, ordine dentium pectinato, pernicioſis morſibus quidquid tetigerit pertinaciter tenens, oua edens fœtus anſerini ſimilia: vtque armatus eſt vnguibus, ſi haberet etiam pollices, ad euertendas quoque naues ſufficeret viribus magnis: (ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus) noctibus quieſcens per vndas, diebus humi * veſcitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, vt eius tergo cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur. Et ſæuientes ſemper eædem feræ, quaſi pacto fœdere quodam caſtrenſi, per ſeptem ceremonioſos dies miteſcunt ab omni ſæuitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant * Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alii diſrumpuntur ſuffoſſis aluis mollibus, certis ferarum dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluuius antedictus: alii exitio intereunt tali. Trochilos auicula breuis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem volitans blande, * gingiuasque eius irritatius titillando, peruenit aduſque ipſam viciniam gutturis. quod factum contuens * hydrus ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus, vbi audacem ſenſerit, timidiſſimum: & in terra acutius cernens, per quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, vltra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſſimi; ad ſpeciem equorum bifidas habentes vngulas, caudasque breues: quorum ſollertiæ duo oſtendere documenta ſufficiet. Inter arundines celſas * & ſqualentes nimia denſitate hæc belua cubilibus poſitis, otium peruigili ſtudio circumſpectat; laxataque copia, ad ſegetes depaſcendas egreditur. Quumque iam cœperit redire diſtenta, auerſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne vnius plani itineris lineas inſidiatores ſequuti, repertum ſine difficultate confodiant. Item quum auiditate nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos recens exſectos femora conuoluit & crura; vt pedibus vulneratis cruor egeſtus, ſagina diſtentum faciat leuem: & carnes ſaucias cœno oblinit, quamdiu in cicatrices conueniant plagæ. Has monſtruoſas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus; patris illius Scauri, quem defendens Tullius, imperat Sardis vt de familia nobili ipſi quoque cum orbis terrarum auctoritate ſentirent: & per ætates exinde plures ſæpe huc ducti, nunc inueniri nuſquam poſſunt; vt coniectantes regionum incolæ dicunt, inſectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migraſſe compulſi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt, & amabilis, & innocua; ideo quod nidulis ſuis ad cibum ſuggerens oua ſerpentum, efficit vt rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eóſque, antequam finibus ſuis excedant, prœliis ſuperatos aeriis vorant: quas aues per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoque Ægyptus alit innumeras: vltra omnem perniciem ſæuientes baſiliſcos & amphiſbænas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliasque complures: quas omnes magnitudine & decore aſpis facile ſupereminens, numquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere: e quibus pauca conueniet explicari. Sunt therma lutra quæ * *cythrus* indigenæ vocant. Templa vbique molibus magnis exſtructa. Pyramides ad miracula ſeptem prouectæ; quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet. vltra omnem omnino altitudinem, quæ * humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes: quæ figura apud geometras ideo ſic appellatur, quod ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς, vt nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens, gracileſcit paulatim, vmbras quoque mechanica ratione conſumit. Sunt & ſy-

ringes, subterranei quidam & flexuosi secessus; quos (vt fertur) periti rituum vetustorum, aduentare diluuiû præscii, metuentesque ne ceremoniarum obliteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diuersa struxerunt: & excisis parietibus volucrum ferarumque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras multas, quas *hieroglyphicas litteras* appellarunt Latinis ignorabiles. Dein Syene; in qua solstitii tempore, quo sol æstiuum * austrinus cursum extendit, recta omnia ambientes radii * excedere ipsis corporibus vmbras non sinunt. Inde si stipitem quisquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit stantem, circa lineamentorum ipsas extremitates contemplabitur vmbras absumi: sicut apud Meroen, Æthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam, dicitur euenire, vbi per nonaginta dies vmbræ nostris in contrarium cadunt: vnde *Antiscios* eius incolas vocant. Quæ quoniam miracula multa sunt, opusculi nostri propositum excedentia, ad ingenia celsa reiiciamus, pauca super prouinciis narraturi. Tres prouincias Ægyptus fertur habuisse temporibus priscis, Ægyptum ipsam, & Thebaidem, & Libyam: quibus duas adiecit posteritas, ab Ægypto Augustamnicam, & Pentapolim a Libya sicciore disparatam. Igitur Thebais multas inter vrbes clariores aliis Hermopolim habet & Copton, & Antinoon quam Hadrianus in honorem Antinoi ephebi condidit sui. Hecatompylos enim Thebas nemo non nouit. In Augustamnica Pelusium opidum est nobile; (quod Peleus Achillis pater dicitur condidisse, lustrari deorum monitu iussus in lacu, qui eiusdem ciuitatis alluit mœnia, quum post interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarû imaginibus raptaretur) & Cassium, vbi Pompeii sepulcrum est Magni; & Ostracine, & Rhinocorura. In Pentapoli Libya Cyrene posita est, vrbs antiqua, sed deserta; quam Spartanus condidit Battus: & Ptolemais, & Arsinoe, * eadem quæ Tauchira: & Darnis, & Berenice, quas Hesperidas appellant: in sicciore vero Libya, Paratonion, & Cherecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. Ægyptus ipsa, quæ iam inde vt Romano imperio iuncta * est, regitur a præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis vrbibus nitet. Alexandria enim vertex omnium est ciuitatum; quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altissimi, & architecti sollertia Dinocratis; qui quum ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis id momêtum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina respersit: quod ciuitatem post [hæc] alimentorum vberi copia circumfluere fortuito * monstrauit indicio. ibi auræ salubriter spirantes, aer tranquillus & clemens: atque vt periculum docuit per varias collectum ætates, nullo pene die incolentes hanc ciuitatem solem serenum non vident. Hoc litus * ne fallacibus & insidiosis accessibus affligeret vt antehac nauigantes discriminibus plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelsam, quæ *Pharos* a loco ipso cognominatur, prælucendi nauibus nocturna suggerens ministeria: quum quondam ex * Parthenio pelago venientes aut Libyco, per * pandas oras & vacuas montium nullas speculas vel collium signa cernentes, harenarum inlisæ glutinosæ mollitiæ, frâgerentur. Hæc eadem regina heptastadium sicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira construxit, ob caussam notam & necessariam. Insula Pharos, vbi Protea cum phocarum gregibus diuersatum Homerus fabulatur inflatius, a ciuitatis litore mille passibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. quod quum inde quidam nimium quantum petituri venissent, fœmina callida semper in fraudes, solennium specie feriarum iisdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus iusserat irrequietis laboribus consummari; & septem diebus totidem stadia molibus iactis in mare solo propinquanti terræ sunt vindicatæ. Quo cum vehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt altis * sufflata fastigiis templa. Inter quæ eminet Serapium; quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, vt post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. in quo bibliothecæ fuerunt inæstimabiles: & loquitur monimentorum veterum concinens fides, septingenta voluminum millia, * Ptolemæis regibus vigiliis intêtis composita, bello Alexandrino, dum diripitur ciuitas sub dicta-

dictatore Cæsare, conflagrasse. Canopus inde duodecimo disiungitur lapide: quem, vt priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominauit: hactenus impendio locus fanis & * diuersoriis lætis exstructus, auris & salutari temperamento perflabilis; ita vt extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, quum sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipsa non sensim, vt aliæ vrbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos ambitus, internisque seditionibus diu aspere fatigata, ad vltimum multis, post annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgiis ad certamina interneciua prolapsis, diruptisque mœnibus, amisit regionum maximam partem, quæ * Bruchion appellabatur; diuturnum præstantium hominum domicilium. Vnde Aristarchus grammaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutissimus sciscitator, & Saccas Ammonius Plotini magister, aliique plurimi scriptores multorum in litteris nobilium studiorum: inter quos Chalcenterus emicuit Didymus, multiplicis scientiæ cœpti memorabilis: qui in illis sex libris, vbi nonnumquam imperfecte Tullium reprehendit, sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incusat; vt immania frementem leonem putidulis vocibus vanus catulus longius circumlatrans. Et quamquam veteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem vrbe doctrinæ variæ silent. nam & disciplinarum magistri quodammodo spirant, & nudatur ibi geometrico radio quidquid reconditum latet: nondumque apud eos penitus exaruit musica, nec harmonia conticuit: & recalet apud quosdã adhuc, licet atros, consideratio mundani motus & siderum; doctique sunt haud numero pauci. super his scientiam callent quæ fatorum vias ostendit. Medicinæ autem, cuius in hac vita nostra, nec parca nec sobria; desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, vt licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum. & hæc quidem hactenus. Sed si intelligendi diuini aditionem multiplicem, & præsensionum originem, mente vegeta quisquam voluerit replicare, per mundum omnem inueniet mathemata huiusmodi ab Ægypto circumlata. Hic primum homines longe ante alios ad varia religionum incunabula (vt dicitur) peruenerunt, & initia prima sacrorum caute tuentur condita * sacris arcanis. Hac institutus prudentia Pythagoras colens secretius deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem esse instituit ratam, & femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat, & cum aquila colloquens subinde visebatur. Hinc Anaxagoras lapides e cælo lapsuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon sententiis adiutus Ægypti sacerdotum, latis iusto moderamine legibus, Romano quoque iuri maximum addidit firmamentum. ex his fontibus per sublimia gradiens sermonum amplitudine Iouis æmulus non visa Ægypto militauit sapientia gloriosa. Homines autem Ægyptii plerique subfusculi sunt & atrati, magisque mœstiores, gracilenti & aridi, ad singulos motus excandescentes, controuersi & reposcones acerrimi. Erubescit apud eos si quis non infitiando tributa, plurimas in corpore vibices ostendat: & nulla tormentorum vis inueniri adhuc potuit quæ obduratum vllius pectus latrociniis inuitum elicere potuit vt nomen proprium dicat. Id autem notum est, vt annales veteres monstrant, quod Ægyptus omnis sub amicis erat antea regibus; sed superatis apud Actium bello nauali Antonio & Cleopatra, prouinciæ nomen accepit, ab Octauiano Augusto possessa.* Aridam Libyam supremo Apionis regis consequuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis ciuitatibus Libyæ Pentapoleos, Ptolemæi liberalitate suscepimus. Euectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSTERTIVS.

HÆC eo anno, vt prætereamus negotiorum minutias, agebantur per prouincias. Iulianus vero iam ter consule adscito in collegio 1115 trabeæ Sallustio præfecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat magistratum: & videbatur nouum adiunctum esse Augusto priuatum, quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestū. Et licet accidentium varietatem sollicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagranti studio perurgeret; *diligentiæ tamen vbique diffidens, imperiique sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare ambitiosum quōdam apud Hierosolymam templum, quod post multa & interneciua certamina obsidente Vespasiano posteaq; Tito ægre est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis; negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curauerat pro præfectis. Quum itaque rei idem fortiter instaret Alypius, iuuaretque prouinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris adsultibus erumpentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum: hocque modo elemento destinatius repellente cessauit inceptum. Iisdem diebus legatos ad se missos ab vrbe æterna, clare natos, meritisque probabilis vitæ compertos, Imperator honoribus diuersis adfecit: & Apronianum Romæ decreuit esse præfectum, Octauianum proconsulem Africę: Venusto vicariam commisit Hispaniæ: Rufinum Arabium comitem orientis, in locum auunculi sui Iuliani recens defuncti prouexit. Quibus vt conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (vt docuit exitus) præsentissimo. Felice enim largitionum comite profluuio sanguinis repente exstincto, eumque comite Iuliano sequuto, vulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianum Augustumque pronuntiabat. Præcesserat aliud sæuum. Namq; calendis ipsis Ianuariis adscendente [eo] *gradile Genii templum, e sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior nullo pulsante repente concidit, animamque insperato casu efflauit: quod adstantes, incertum per imperitiam an adulandi cupiditate, memorabant consulum seniori portendi, nimirum Sallustio: sed, vt apparuit, non ætati sed potestati maiori interitum propinquare monstrabatur. Super his alia quoque minora signa subinde quod acciderat ostendebant. Inter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi nuntiatum est Cōstantinopolim terræ pulsu vibratam: quod horum periti minus lætum esse pronuntiabant aliena peruadere molienti rectori. Ideoque intempestiuo conatu desistere suadebant: ita demum hæc & similia contemni oportere firmantes, quum irruentibus armis externis lex vna sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitēte vi moris. Iisdem diebus nuntiatum est ei per litteras, Romæ super hoc bello libros Sibyllæ consultos, vt iusserat, Imperatorem eo anno discedere a limitibus suis aperto prohibuisse responso. Inter hæc tamē legationes gentium plurimarum, auxilia pollicentium, liberaliter susceptæ remittebantur, speciosa fiducia principe respondente, nequaquā decere aduentitiis adiumentis rē vindicari Romanā; cuius opibus fouere conueniret amicos & socios, si auxilium eos adegerit necessitas implorare. Solum Arsacem monuerat Armeniæ regem, vt collectis copiis validis iubenda opperiretur; quo tenderet, quid deberet vrgere, propere cogniturus. Proinde quum primam consultæ rationes copiam præbuissent, rumore præcurso hostiles occupare properans terras, nondum adulto vere missa per militares numeros expeditionali tessera, cunctos transire iussit Euphratem. Quo comperto omnes euolant ex hibernis: transmissoque, vt textus docebat scriptorum, dispersi per stationes varias, aduentum principis exspectabant. Ipse autem Antiochiam egressurus, Heliopoliten quemdam Alexandrum Syriacæ iurisdictioni præfecit, turbulentum & sæuum: dicebatque non illum meruisse, sed Antiochensibus auaris & contumeliosis huiusmodi iudicem conuenire. Quumque eum profecturum deduceret multitudo promiscua,

itum felicem reditumque glorioſum exoptans, oranſque vt deinde placabilis eſſet & lenior, nondum ira quam ex compellationibus & probris conceperat emollita, loquebatur aſperius, ſe eos aſſerens poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim aiebat, hiemandi gratia per compendiariam viam conſummato procinctu, Tarſum Ciliciæ reuerſurum; ſcripſiſſeque ad Memorium præſidem, vt in eadem vrbe cuncta ſibi congrua pararentur: & hoc haud diu poſtea contigit. Corpus namque eius illuc relatum exſequiarum humili pompa in ſuburbano ſepultum eſt, vt ipſe mandarat. Iamque apricante cœlo,* tertio nonas Martias profectus, Hierapolim ſolitis itineribus venit: vbi quum introiret ciuitatis capaciſſimæ portas, ſiniſtra porticus ſubito lapſa, ſubter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum regularumque pondere magno colliſit. Vnde contractis copiis omnibus, Meſopotamiam tam propere ſigna commouit, vt fama de ſe nulla præuerſa (id enim accuratius obſeruarat) improuiſus Aſſyrios occuparet. Denique cum exercitu & Scytharum auxiliis Euphrate nauali ponte tranſmiſſo, venit* ad Batnas municipium Oſdroenæ; ibique illætabile portentum offendit. Quum enim calonum frequens multitudo ad ſuſcipiendum conſuete pabulum, prope aceruum palearum ſtetiſſet impendio celſum, (hoc enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis quaſſata cõgeries inclinata eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarũ. Mœſtus exinde digreſſus, venit curſu propero Carras, antiquum opidum, Craſſorum & Romani exercitus ærumnis inſigne: vnde duæ ducentes Perſidem viæ regiæ diſtinguuntur: læua, per Adiabenam & Tigridem; dextera, per Aſſyrios & Euphratem. Ibi moratus aliquot dies, dum neceſſaria parat, & lunæ, quæ religioſe per eos colitur tractus, ritu locorum fert ſacra, dicitur ante aras nullo arbitrorum admiſſo, occulte paludamentũ purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio; mandaſſeque arripere fidentius principatum, ſi ſe interiſſe didicerit apud Parthos. Hîc Iuliani quieſcentis animus agitatus inſomniis, euenturum triſte aliquid præſagiebat. Quocirca & ipſe & viſorũ interpretes, præſentia contemplantes, diem ſequuturum, qui erat quartumdecimum cal. Apriles, obſeruari debere pronuntiabant. Verum, vt compertum eſt poſtea, eadem nocte palatini Apollinis templum, præfecturam regente Aproniano, in vrbe conflagrauit æterna: vbi ni multiplex iuuiſſet auxilium, etiam Cumana carmina conſumpſerat magnitudo flammarum. Poſtque ita digeſta agmina, & commeatus omnis generis* diſponendi, procurſatorum aduentu anhelantium etiamtum indicatur, equeſtres hoſtium turmas vicino limite quodam perrupto auertiſſe ſubito prædas. Cuius atrocitate mali perculſus illico, vt ante cogitauerat, triginta millia lectorum militum eidem commiſit Procopio, iuncto ad parilem poteſtatem Sebaſtiano comite ex duce Ægypti: iiſdemque præcepit, vt intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia ſeruaturi, nequid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa ſæpe* dixerat eueniſſe: mandabatq; eis vt, ſi fieri* potius poſſit, regi ſociarentur Arſaci: cumque eo per Corduenam & * Moxoenam Chiliocomo vberi Mediæ tractu, partibusque aliis præſtricto curſu vaſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi accurrerent, neceſſitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis ipſe exitu ſimulato per Tigrim, quod iter etiam* rebus variis de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: & quieta nocte emenſa, mane iumentum quo veheretur ex vſu popoſcit: oblatuſque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens voluitur, auro lapilliſque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo oſtento* lætior clamauit, plaudentibus proximis, Babylona humi procidiſſe ornamentis omnibus ſpoliatam: & pauliſper detentus, vt omen per hoſtias litando firmaret, Dauanam venit caſtra præſidiaria; vnde ortus Belias fluuius funditur in Euphratem. Hic corporibus cibo* accurate refectis, poſtridie ventum eſt ad *Calliniſum, munimentum robuſtum, commercandi opimitate gratiſſimum: vbi ad diem ſextum Cal. quo Romæ Matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur ſimulacrum, Almonis vndis ablui perhibetur. Sacrorum ſolennitate priſco more completa, ſomno per otium capto exſultans pernoctauit & lætus. Luce vero ſequuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluuialium, aquis adoleſcentibus vndique conuenis, cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub

pellibus mansit: vbi Saracenorum reguli genibus supplices nixi, oblata* auri corona, tamquam mundi nationumque suarum dominum adorarunt; suscepti gratanter, vt ad furta bellorum adpositi. Dumque hos alloquitur, Xerxis illius potentissimi regis instar classis aduenit, tribuno Constantiano cum comite Lucilliano ductante; quæ latissimum flumen Euphratem artabat: in qua mille erant onerariæ naues ex diuersa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes & tela & obsidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidemque ad compaginandos necessariæ pontes. Re ipsa admoneor breuiter, quantum mediocre potest ingenium, hæc instrumentorum genera ignorantibus circumscripta monstrare: & *balistæ* figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum, in modum regulæ maioris extentum: cuius ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus* extensius recto canalis angusti meatu cauatus, & hac multiplici chorda neruorum tortilium illigatus: eique cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptissime; quarum prope vnam adsistit artifex contemplabilis, & subtiliter adponit in temonis cauamine sagittam ligneam spiculo maiore conglutinatam: hocque facto hinc inde validi iuuenes versant agiliter rotabilem flexum. quum ad extremitatem neruorum acumen venerit summum, percita interno pulsu a balista ex oculis euolat, interdum nimio ardore scintillans: & euenit sępius vt antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoscat. *Scorpionis* autem, quem appellant nunc *onagrum*, huiusmodi forma est. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curuanturque mediocriter, vt prominere videantur in gibbas: hique in modum serratoriæ machinæ conectuntur, ex vtroque latere patentius perforati: quos inter per cauernas funes colligantur robusti, cōpagem, ne dissiliat, continentes. Ab hac medietate restium ligneus stylus exsurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur, vt altius tolli possit & inclinari: summitatique eius vnci ferrei copulantur, e quibus pendet stupea vel ferrea funda: cui ligno fulcimentum prosternitur ingens cilicium, paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum super congestos cæspites vel lateritios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quidquid inuenerit subter, concussione violenta, non pondere. Quum igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes, explicantes, retrorsus stylum penes vncinum inclinant: itaque demum sublimis adstans magister, claustrum quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti percussam. Vnde absolutus ictu volucri stylus, & mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet quidquid incurrerit collisurum. Et *Tormentum* quidem appellatur, quod ex eo omnis explicatio torquetur: *Scorpio* autem, quoniam aculeum desuper habet erectus: cui etiam *onagri* vocabulum indidit ætas nouella, ea re quod asini feri quum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, vt perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capita ipsa displodant. Hinc ad *arietem* veniemus. Eligitur abies vel ornus excelsa; cuius summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam speciem; quæ forma huic machinamento vocabulum indidit: & sic suspensa vtrimque transuersis asseribus & ferratis quasi ex lance vinculis trabis alterius continetur: eamque quantum mensuræ ratio patitur, multitudo retro repellens, rursus ad obuia quæque rumpenda protrudit ictibus validissimis, instar adsurgentis & cædentis armati. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis scissis in rimas, concidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exserto vigore discussum, nudato vallo defensoribus, solutisque obsidiis, ciuitates munitissimæ recluduntur. Pro his arietum machinamentis iam crebritate despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam *helépolin* Græci* cognominamus: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius Rhodo aliisque vrbibus oppugnatis, Poliorcetes est appellatus. Ædificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis, ferreisque clauis aptata: & contegitur coriis bubulis virgarumque recenti textura; atque limo asperguntur eius suprema, vt flammeos detractet & missiles casus. Conseruntur autem eius frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ, ponderibus ferreis graues,

ues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina vel fictores; vt quidquid petierit, aculeis exsertis abrumpat. Hanc ita validam molem, rotis & funibus regens numerosis intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admouet concitis: & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes. *Malleoli* autem teli genus, figurantur hac specie. Sagitta est cannea inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmẽtata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concauatur * ventre subtiliter, & plurifariam patens, atq; in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et sic emissa lentius arcu inualido, (ictu enim rapidiore exstinguitur) si hæserit vsquam tenaciter, cremat: aquisq; conspersa, acriores excitat æstus incendiorum; nec remedio vllo quam super iacto puluere cõsopitur. Hactenus de instrumentis muralibus; e quibus pauca sunt dicta. Nunc ad rerum ordinem reuertamur. Adscitis Saracenorum auxiliis, quæ animis obtulere promptissimis, tendens Imperator agili gradu * Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentũ tutissimum, & fabre politum: cuius mœnia * Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut spatiũ insulare fingẽtes. Quod Diocletianus exiguũ antehac & suspectũ, muris turribusq; circumdedit celsis, quum in ipsis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Persæ, ita vt paucis ante annis cum magnis prouinciarũ contigerat damnis. Namq; quum Antiochiæ in alto silentio scenicis ludis mimus cum vxore immissus e medio sumpta quędã imitaretur, populo venustate attonito, coniunx, *Nisi somnus est*, inquit, *en Persæ*. Et retortis plebs vniuersa ceruicibus, exaceruantia in se tela declinans, spargitur passim. Ita ciuitate incensa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusius, incensisque locis finitimis & vastatis, onusti præda hostes ad sua remearũt innoxii, Mareade viuo exusto, qui eos ad suorum interitum ciuium duxerat in cõsulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus vero dum moratur apud Cercusium, vt per naualem Aboræ pontem exercitus & omnes sequelæ transirent, litteras tristes Sallustii Galliarũ præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionẽ in Parthos, obtestantisq; ne ita intempestiue, nondũ pace numinũ exorata, irreuocabile subiret exitium. Posthabito tamen suasore cautissimo, fidentius vltra tendebat; quoniam *nulla vis humana vel virtus meruisse vmquam potuit vt quod præscripsit fatalis ordo, nõ fiat*. Statimq; transgressus, pontem auelli præcepit, ne qua militum ab agminibus propriis reuertendi fiducia remaneret. Pari sorte hic quoque omen illætabile visum est, apparitoris cuiusdam cadauer extentum carnificis manu deleti; quem præfectus Sallustius præsens ea re supplicio capitali damnauerat, quod intra præstitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, caussa impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato, postridie aduenit (vt ille promiserat) alia classis abunde vehens annonam. Profecti exinde Zaitam venimus, locum qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperatoris longe conspicuum vidimus tumulum; cuius actus a pueritia prima, exercituumque felicissimos ductus, & insidiosum interitum, digessimus tempore competenti. Vbi quum pro ingenita pietate consecrato principi parentasset, pergeretque ad Duram desertum opidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanissimi corporis leo, quum aciem peteret, multiplici telorum iactu confossus. Quo omine velut certiore iam spectaculi prosperioris elatus, exsultantius incedebat. Sed incerto fato, fortunæ aliorsum prorupit euentus. Obitus enim regis portendebatur: sed cuius, erat incertũ. Nam & oracula dubia legimus; quæ non nisi casus discreuere postremi: vt fidem vaticinii Delphici, quę post Halyn flumen transmissum, maximum regnum disiecturum prædixerat Crœsum: & aliam, quæ Atheniensibus ad certandum contra Medos oblique destinauerat mare: sortemque his posteriorem, veram quidem, sed non minus ambiguam; *Aio te AEacida Romanos vincere posse*. Hetrusci tamen aruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, quum illis procinctum hunc sępe arcentibus non crederetur, prolatis libris ritualibus ostendebant signum hoc esse prohibitorium, principiq; aliena, licet iuste, inuadenti cõtrarium. Sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat auctoritas: errantiũ subinde, & in parum cognitis perseuerantium diu. Etenim vt probabile argumentũ ad fidem

implendam ſcientiæ ſuæ id prætendebant, quod & Maximiano antehac Cæſari cum Narſe Perſarum rege iam congreſſuro, itidem leo & aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt, & ſuperata gente diſceſſit incolumis: illo minime cōtemplato, quod aliena petenti portēdebatur exitium, & Narſes primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Sequuto itidem die, qui erat VII idus April. ſole vergēte iam in occaſum, ex parua nubecula ſubito aere craſſato vſus adimitur lucis: & poſt minacē tonitruum crebritatem & fulgurum, Iouianus nomine miles de cælo tactus, cum duobus equis concidit, quos potu ſatiatos a flumine reducebat. Quo viſo harum rerum interpretes accerſiti interrogatique, etiam id vetare procinctū fidentius adfirmabant, fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes: (ita enim appellantur quæ diſſuadent aliquid fieri vel ſuadent) Ideoque hoc nimis cauendum, quod militem celſi nominis cum bellatoriis iumentis exſtinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri nec calcari debere, fulgurales pronuntiant libri. Contra philoſophi candorem ignis ſacri repente conſpecti nihil ſignificare aiebant, ſed eſſe acrioris ſpiritus curſum ex æthere aliqua via ad inferiora detruſum: aut ſi exinde prænoſcitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi glorioſa cœptanti; quum conſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia conuolare. Peracto igitur, vt ante dictum eſt, ponte, cunctisque transgreſſis, Imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt militem alloqui, ſui rectorisque fiducia properantem intrepide. Signo itaque per lituos dato, quum centuriæ omnes & cohortes & manipuli conueniſſent, ipſe aggere glebali adſiſtens, coronaque celſarum circumdatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit, fauorabilis ſtudio concordi cunctorum. *Contemplans maximis viribus & alacritate vos vigere, fortiſſimi milites; concionari diſpoſui, docturus ratione multiplici non nunc primitus, vt maledici muſſitant, Romanos penetraſſe regna Perſidis. Namque, vt Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos, & Maſſagetas, quos* Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caſpios lacus; Ventidium nouimus Antonii legatum ſtrages per hos tractus innumeras ediidiſſe. Sed vt a vetuſtate diſcedam, hæc quæ tradidit recens memoria, replicabo. Traianus, & rurſus Seuerus, hinc ſunt digreſſi victores & tropæati: rediſſetque pari ſplendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus* honorate, apud Reſainam ſuperato fugatoque rege Perſarum; ni factione Philippi præfecti prætorio, ſceleſte iuuantibus paucis, in hoc vbi ſepultus eſt loco, vulnere impio cecidiſſet: nec errauere diu manes eius inulti; quod, velut clarente iuſtitia, omnes qui in eum conſpirauere, cruciabilibus interiere ſuppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propenſior ſubire impulit facinora memoranda: nos vero miſeranda * recens captarum vrbium, & inultæ cæſorum exercituum vmbræ, & damnorum magnitudines, carorumq; amiſſiones, ad hæc quæ propoſuimus hortantur, vt ſolemur ſocios, vt medeamur præteritis, & honorata huius lateris ſecuritate republica, quæ de nobis magnifice loquatur poſteritas, relinquamus. adero vbiq; vobis adiumēto numinis ſempiterni Imperator, & anteſignanus, & cōturmalis,* omnibus ſecundis, vt reor. At ſi fortuna verſabilis in pugna me vſquam fuderit, mihi vero pro Romano orbe memet vouiſſe ſufficiet; vt Curtii Muciique veteres, & clara proſapia Deciorum. Abolenda nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladiis nondum noſtræ propinquitatis exaruit cruor. Plures abſumptæ ſunt maioribus noſtris ætates, vt interirent radicitus quæ vexabant. Deuicta eſt perplexo & diuturno marte Carthago: ſed eam dum inclytus timuit ſupereſſe victor, euertit funditus. Numantiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emenſos; Fidenas, ne imperio ſubcreſcerent æmulæ, Roma ſubuertit: & Faliſcos ita oppreſſit & Veios, vt* ſuadere nobis laboret monumētorum veterū fides, vt has ciuitates aliquando valuiſſe credamus. Hæc vt antiquitatum peritus expoſui: ſupereſt vt* AVIDITATE RAPIENDI *poſthabita, quæ inſidiatrix ſæpe Romani militis fuit, quisq; agmini cohærens incedat; quum ad neceſſitatē congrediendi fuerit ventū, ſigna propria ſequuturus; ſciens ꝗ ſi remāſerit vſquā, exſectis cruribus relinquetur. nihil enim præter dolos & inſidias hoſtium vereor nimium callidorū. Ad ſummā polliceor vniuerſis, rebus poſthac proſpere mitigatis, abſq; omni prærogatiua principū, qui quod dixerint vel cēſuerint pro poteſtate auctoritatis iuſtum eſſe exiſtimant, rationē recte conſultorū vel ſecus, ſiquis exegerit, redditurū. Quocirca erigite iā nunc quæſo, erigite animos veſtros, multa præſumentes bona, & æquata ſorte nobiscū quidquid occurrerit difficile ſubituri, & cōiectantes* ÆQVITATI *ſemper ſolere iungi victoriā.* Cōcluſa oratione ad hunc grauiſſimū finē, ductoris gloria prœliator miles exſultās, ſpeq; in pro-

in proſperum elatior, ſublatis altius ſcutis, nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat ſub Imperatore plus ſibi laboris quam gregariis indicente. maxime omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monſtrabant; memores aliquoties eo ducante, perque ordines diſcurrente, cadentes vidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes. Res adegit huc prolapſa, vt in exceſſu celeri, ſitum monſtrare Perſidis, deſcriptoribus gentium curioſe digeſtum, e quibus ægre vera dixere pauciſſimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim adfectat nimiam breuitatem vbi narrantur incognita, non quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri, ſcrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multiſque antea nominibus appellatum, ob cauſſas quas ſępe retulimus, quum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrum, in vocabulum *Parthi* conceſſit Arſacis, obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiæ rudimenta ductoris; verum paulatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti ſublimius. Qui poſt multa glorioſe & fortiter geſta, ſuperato * Nicatore Seleuco eiuſdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præſidiiſque Macedonum pulſis, ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta, vi vel æquitatis conſideratione vel metu ſubacta, ciuitatum & caſtrorũ caſtellorumq; munimentis opplera Perſide, adſuefactaq; timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, ipſe medium agens curſum ætatis, placida morte deceſſit. Certatimque ſummatum & vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (vt ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permixtus eſt omnium primus. Vnde ad id tempus reges eiuſdem gentis prætumidi, appellari ſe patiuntur Solis fratres & Lunæ: vtque Imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt & optata, ita regibus Parthicis abiectis & ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt; eouſque propagatis honoribus, vt ad noſtri memoriam non, niſi Arſacides ſit, quiſquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet ciuili concertatione, quę quotidie apud eos eueniunt, velut ſacrilegium quiſque caueat, ne dextra ſua Arſacidem arma geſtantem feriat vel priuatum. Satiſque conſtat hanc gentem regna, populis vi ſuperatis compluribus, dilataſſe aduſque Propontidem & Thracias: ſed alte ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam. Primo per Cyrum; quem Boſpori fretum cum multitudine fabuloſa transgreſſum, ad internecionem deleuit Tomyris regina Scytharum, vltrix acerrima filiorum. Deinde quum Darius, poſteaq; Xerxes Græciam elementorum vſu mutato aggreſſi, cunctis pene copiis terra marique conſumptis, vix ipſi tutum inuenere diſceſſum: vt bella prætereamus Alexandrina, & teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris vnius iura tranſlatam. Quibus peractis tranſcurſiſque temporibus longis ſub conſulibus, & deinceps in poteſtatem Cæſarum redacta republica, nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt; paribuſq; momentis interdũ, aliquoties ſuperatæ, nonnumquam abiere victrices. Nunc locorum ſitum, quantum ratio ſinit, carptim breuiterque abſoluam. Hæ regiones in amplitudines diffuſæ longas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicũ ambiunt mare: cuius oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta, vt ex * Harmozonta Carmanię promontorio, cõtra oppoſitũ aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, ſine impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permeatis, quum latitudo patuerit nimis extenſa, nauigatio aduſq; vrbem * Teredona porrigitur, vbi poſt iacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates: omniſq; ſinus dimenſione litorea in numerũ viginti millium ſtadiorũ, velut ſpatio detornato finitur: cuius per oras omnes, opidorum eſt denſitas & vicorum, nauiumq; crebri diſcurſus. Ergo permeatis anguſtiis antedictis, venitur ad * Armeniæ ſinum, orienti obiectum: intervallo * Cantichus nomine panditur ſinus auſtralis: haud procul inde alius quem vocant * Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis, e quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano; qui feruentem ſolis exortũ ſuſcipit omnium primus, ipſe quoq; nimium calens. Vtq; geographici ſtyli formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab arctoo cardine aduſq; Caſpias portas, Caduſiis conterminat & Scytharũ gentibus multis, & Arimaſpis hominibus

luſcis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios & Niphatem, & in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum, & Scenitas Arabas quos Saracenos poſteritas appellauit: Meſopotamiam ſub axe meridionali deſpectat: orienti a fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen; quod Indorum interſecans terras, in pelagus eiectatur auſtrale. Sunt autem in omni Perſide hæ regiones maximæ, quas vitaxæ (id eſt magiſtri equitum) curant, & reges, & ſatrapæ: (nam minores plurimas recenſere difficile eſt & ſuperfluum) Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia vltra Emodē montem, Serica, Aria, Paropamiſadæ, Drangiana, Arachoſia, & Gedroſia. Citra omnes propinqua eſt nobilis *Aſſyria* celebritate & magnitudine, & multiformi fetacitate ditiſſima: quæ per populos pagosque amplos diffuſa quondam & copioſa, ad vnum conceſſit vocabulum, & nunc omnis appellatur Aſſyria: vbi inter baccarum vulgariumque abundantiam frugum bitumen naſcitur, prope lacum nomine Soſingiten; cuius alueo Tigris voratus, fluensque ſubterraneus, percurſis ſpatiis longis emergit. Hîc & naphtha gignitur picea, ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumini: cui etiam ſi auicula inſederit breuis, præpedito volatu ſubmerſa penitus euaneſcit. Et quum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mens præter puluerem exſtinguendi commentum. In his * pagis hiatus quoque conſpicitur terræ, vnde halitus letalis exſurgens, quodcumque animal proxime ſteterit, odore graui conſumit. Quæ lues oriens a profundo quodā puteo, quum os eius exceſſerit latum, antequam ſublimius vagaretur, terras circūſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cuius ſimile foramē apud Hierapolim Phrygiæ antehac, vt adſerunt aliqui, videbatur: vnde emergens itidem noxius ſpiritus, perſeueranti odore, quidquid prope venerat, corrumpebat, absque ſpadonibus ſolis: quod qua cauſſa eueniat, rationibus phyſicis permittatur. Apud * Aſbamei quoq; Iouis templum in Cappadocia, vbi ampliſſimus ille philoſophus Apollonius traditur natus apud opidum Tyana, ſtagno effluens fons cernitur; qui magnitudine aquarum inflatus ſeſeq; reſorbens, numquam extra margines intumeſcit. Iuxta hunc circuitum *Adiabena* eſt, Aſſyria priſcis temporibus vocitata, longaq; adſuetudine ad hoc tranſlata vocabulū, ea re quod inter OEnam & Tigridem ſita nauigeros fluuios, adiri vado numquā potuit: transire enim *διαβαίνειν* dicimus Greci. & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem didicimus, quod in his terris amnes ſunt duo perpetui, quos & tranſiuimus, Diauas & Adiauas, iuncti naualibus pōtibus: ideoq; intelligi *Adiauenam* cognominatam; vt a fluminibus maximis Ægyptus, Homero auctore; & India; & Euphratenſis, antehac Commagena: itidemq; Iberia ex Ibero, nunc Hiſpania; & a Bęti amne inſignis prouincia Bętica. In hac Adiabena Ninus eſt ciuitas, (quæ olim Perſidis regna poſſederat, nomen Nini potentiſſimi regis quondam Semiramidis mariti declarans) & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, vbi Darium Alexander poſt diſcrimina varia prœliorum incitato marte proſtrauit. In omni autem *Aſſyria* multę ſunt vrbes; inter quas Apamia eminet, Meſene cognominata; & Teredon, & Apollonia, & Vologeſſia, hisq; ſimiles multę. Splendidiſſimę vero & peruulgatæ hæ ſolæ ſunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis ſtruxit; (arcem enim antiquiſſimus rex condidit Belus) & Cteſiphon, quam Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſteaq; rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus Græco indito nomine, Perſidis effecit ſpecimen ſummum: poſt hanc Seleucia, ambitioſum opus Nicatoris Seleuci. Qua per duces Veri Cæſaris, vt ante retulimus, expulſata, auulſum ſedibus ſimulacrum * Chomei Apollinis, perlatumq; Romam, in æde Apollinis palatini deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quod poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa ciuitate, milites fanum ſcrutantes inuenere foramen anguſtū: quo reſerato vt pretioſum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluſo a Chaldæorū arcanis labes primordialis exſiluit, quæ inſanabilium vi concepta morborū, eiusdem Veri & Marci Antonini temporibus, ab ipſis Perſarū finibus aduſq; Rhenum & Gallias, cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hîc prope *Chaldæorum* eſt regio, altrix philoſophiæ veteris, vt memorant ipſi; apud quos veridica vaticinādi fides eluxit. Perfluunt aūt has eaſdē terras potiores ante alios amnes hi quos prędiximus, & * Marſias, & * flumen regiū, & Euphrates cunctis excellens: qui

tripartitus,

tripartitus, nauigabilis per omnes eſt riuos; inſulasque circumfluens, & arua cultorum induſtria diligentius rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus *Suſiani* iunguntur; apud quos non multa ſunt opida; inter alia tamen eminet Suſa, ſæpe domicilium regum; & Arſiana, & Sela, & * Arecha: cetera, breuia ſunt & obſcura. Fluuii vero multi per hæc loca diſcurrunt; quibus præſtantior Oates, & Harax & Meſeus, per arenoſas anguſtias, quæ a rubro prohibent Caſpium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læua, *Media* confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris & incrementa Perſidos, legimus Aſiæ reginam totius, Aſſyriis domitis: quorum plurimos pagos in Atropatenæ vocabulum permutatos belli iure poſſedit: pugnatrix natio, & formidanda poſt Parthos, quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratæ figuræ formatas. Harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur; eisque maximæ celſitudines imminent montium, quos Zagrum & Orontem & Iaſonium vocant. Coroni quoque montis altiſſimi partem habitantes occiduam, frumentariis agris adfluunt & vinariis, pingui fœcunditate lætiſſimi; fluminibus fontiumque venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia, fœtus equorum nobilium, quibus (vt ſcriptores antiqui docent, nosque vidimus) ineuntes prœlia viri, ſumma vi vehi exſultantes ſolent, quos Nyſæos appellant. * Abundant æque ciuitatibus quibus Media, & vicis in modum opidorum exſtructis, & multitudine incolarum. vtque abſolute dicatur, vberrimum eſt habitaculum regum. In his tractibus *Magorum agri* ſunt fertiles: ſuper quorum ſecta ſtudiisque, quoniam huc incidimus, pauca conueniet expediri. Magiam opinionum inſignium auctor ampliſſimus Plato Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, diuinorum incorruptiſſimum cultum. cui ſcientię ſeculis priſcis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes [rex] prudentiſſimus, Darii pater; qui quum ſuperioris Indiæ ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quamdam venerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentiis præcelſa Bracmanorum ingenia potiuntur: eorumque monitu rationes mundani motus & ſiderum, purosque ſacrorum ritus, quantum colligere potuit, eruditus, ex his quæ didicit, aliqua ſenſibus magorum infudit: quæ illi cum diſciplinis præſentiendi futura, per ſuam quisq; progeniem poſteris ætatibus tradunt. Ex eo per ſecula multa ad præſens, vna eademq; proſapia multitudo creata, deorum cultibus dedicatur. Feruntque etiam, ſi iuſtum eſt credi, ignem cælitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri: cuius portionē exiguam, vt fauſtam, præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres numerus erat exilis; eiusque myſteriis Perſicæ poteſtates in rebus faciendis diuinis ſolenniter vtebantur. Eratque piaculum aras adire vel hoſtiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria. Verum aucti paulatim, in amplitudinem gentis ſolidæ conceſſerunt & nomen: villasq; inhabitantes nulla murorum firmitudine cōmunitas, & legibus ſuis vti permiſſi, religionis reſpectu ſunt honorati. Ex hoc magorum ſemine ſeptem poſt mortem Cambyſis regnum iniſſe Perſidos, antiqui memorant libri, docētes eos Darii factione oppreſſos, imperitandi initium equino hinnitu ſortiti. In hac regione oleum conficitur medicum; quo illitum telum * ſi emiſſum lentius laxiore arcu (nam ictu exſtinguitur rapido) hæſerit vſquam, tenaciter cremat: & ſi aqua voluerit abluere quisquam, æſtus excitat acriores incendiorum; nec remedio vllo quā iactu pulueris conſopitur. Paratur autem hoc modo: Oleum vſus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem ſeruantes; & coaleſcens durant ex materia venæ naturalis, ſimilis oleo craſſiori: quæ ſpecies gignitur apud Perſas, quā (vt diximus) naphtham vocabulo appellauere gentili. Per hæc loca ciuitates diſperſæ ſunt plures; queis omnibus præſtant Zombis, & * Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conſpi[c]uæ ſunt Heraclia, & Arſacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana ſub Iaſonio mōte in terris ſitæ Syromedorū. Amnes has regiones prætereunt multi; quorū maximi ſunt Choaſpes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyſes, & * Cyrus; cui magno & ſpatioſo Cyrus ille ſuperior rex amabilis, abolito vetere, id vocabulum dedit, quum ereptū ire regna Scythica deſtinaret; q; & fortis eſſet, vt ipſe ferebatur, & vias ſibi vt ille impetu ingenti molitus, in

Caſpium dilabitur mare. Per tractus meridianos expanſa, poſt hæc confinia, litoribus proxima *Perſis* habitatur *antiqua*, minutis frugibus diues & palmite, aquarumque copia iucundiſſima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt ſinum: quorum maximi ſunt Vatrachites, Rogomanis, & Briſoana, atque Bagrada. Opida vero mediterranea ſunt ampliora: (incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt inſigne) inter quæ Perſepolis eſt clara, & Ardea & Orobatis atque Tragonica. Inſulæ vero viſuntur ibi tres tantum, Tibiana, & Phara, & Alexandria. His propinquant *Parthi*, ſiti ſub aquilone, colentes niuales terras & pruinoſas: quorum regiones Choatres fluuius interſcindit ceteris abundantior. Et hæc potiora reſiduis ſunt opida: Genonia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos; a cuius finibus per Caſpia litora aduſque portarum anguſtias, ſtadia quadraginta numerantur & mille. Feri ſunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eosq; ita certamina iuuant & bella, vt iudicetur inter alios omnes beatus qui in prœlio fuderit animam. Excedentes enim e vita morte fortuita, conuiciis inſectantur vt degeneres & ignauos. Quibus ab orientali auſtralique plaga *Arabes Beati* conterminant; ideo ſic appellati, quod frugibus iuxta & fœtibus & palmite, odorumque ſuauitate multiplici ſunt locupletes: magnæque eorum partes rubrum mare a latere dextro contingunt: læua Perſico mari collimitant: elementi vtriusque potiri bonis omnibus adſueti. Vbi & ſtationes & portus tranquilli ſunt complures, & emporia denſa, & diuerſoria regum ambitioſa nimium & decora, aquarumque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, & riuorum fluminumque multitudo perſpicua, ſoſpitaliſque cæli temperies: vt recte ſpectantibus, nihil eis videatur ad felicitatem deeſſe ſupremam. Ac licet abundet vrbibus mediterraneis atque maritimis, campiſque copioſis & vallibus; has tamen ciuitates habet eximias, Geapolim, & Naſcum, & Baraba: itidemque & Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioſcuriada. Inſulas autem complures habet per vtrumq; proximas mare; quas dinumerare non refert. Inſignior tamen aliis Turgana eſt; in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum. Poſt huius terminos ingentes, *Carmania maior* verticibus celſis erigitur, aduſque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreiſque fœtibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo & minor; fluminibus tamen ipſa quoque non minus abundans, cæſpitiſque vbere iuxta fœcunda. Amnes autem ſunt hic ceteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam ciuitates, licet numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copioſæ. inter quas nitet Carmannaa omnium mater, & * Ortoſpana, & Alexandria, & Hermupolis. Interius vero pergenti occurrunt *Hircani*; quos eiuſdem nominis alluit mare: apud quos glebæ maximæ auro micantes, ruris colendi cura eſt leuior: ſed veſcuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. vbi etiam tigridum millia multa cernuntur, feræque beſtiæ plures; quæ cuiuſmodi ſolent capi commentis, dudum nos meminimus retuliſſe. Nec ideo tamen ſtiuam ignorant, ſed ſeminibus teguntur aliquæ partes, vbi ſolum eſt pinguius; nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plantandum; & marinis mercibus plerique ſuſtentantur. Hîc amnes duo peruulgati ſunt nominis, Oxus & Maxera: quos vrgente inedia ſuperantes natatu aliquoties tigres, improuiſæ finitima populantur. Habent etiam ciuitates inter municipia minora validas; duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna; mediterraneas alias, * Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc gentem ſub aquilone dicuntur *Abii* verſari, genus piiſſimum, calcare cuncta mortalia conſuetum: quos (vt * Homerus fabuloſius canit) Iupiter ab Idæis montibus cõtuetur. Sedes vicinas poſt Hyrcanos ſortiti ſunt *Margiani*, omnes pene collibus altis vndique circumſepti; ideo a mari diſcreti. Et quamquam pleraque ſunt ibi deſerta aquarum penuria, quædam tamen habent opida; ſed Iaſonion, & Antiochia, & * Niſea, ſunt aliis notiora. Proximos his limites poſſident *Bactriani*; natio antehac bellatrix & potentiſſima, Perſiſque ſemper infeſta, antequam circumſitos populos omnes ad dicionem gentilitatemque traherent nominis ſui: quam rexere veteribus ſeculis etiam Arſaci formidabiles reges. Eius pleræque partes, ita vt Margiana, procul a litoribus ſunt diſparatæ, ſed humi gignentium fertiles: & pecus quod illic per campeſtria loca veſcitur & montana, membris eſt magnis com-

pactum & validis: vt indicio sunt cameli a Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Romanis visi. Gentes iisdem Bactrianis obediunt plures, quæ arua plana arant, & ad Italiæ speciem crebris fluminibus inundantur: e quibus Artamis & Zariaspes ante sibi consociati, itidemque Ochus & *Orgomanes iuncti cõuenis aquis, augent immania Oxi fluenta. Sunt & hic ciuitates quas amnes diuersi perstringunt, his cedentes vt melioribus: *Chatra & Charte, & Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, (vnde regnum & vocabulum nationis est institutũ) sub imis montium pedibus quos appellant Sogdios. Inter quos amnes duo fluunt nauium capacissimi, Araxates & Dymas; qui per iuga vallesque præcipites in campestrem planitiem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longe lateque diffusam. Hic inter alia opida celebrantur, Alexandria, & Tribatra, & Drepsa metropolis. His contigui sunt *Sacæ*, natio fera, squalentia incolens loca, solo pecore fructuosa; ideo nec ciuitatibus culta: cui Ascanimia mons imminet & Comedus. Præter quorum radices, & vicum quem Lithinon pyrgon appellant, iter longissimum patet mercatoribus peruium, ad Seras subinde cõmeantibus. Circa defectus, & crepidines montium, quos Imauos & Tapurios vocant, *Scythæ* sunt intra Persicos fines, Asianis contermini Sarmatis, Alanorumque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam secessu coalitique solitudine, per interualla dispersi sunt longa; adsueti victu vili & paupertino. Et gentes quidem variæ hos incolunt tractus; quas nunc recensere, alio properans, superfluum puto. Illud tamen sciendum, inter has nationes pene ob asperitatem nimiam inaccessas, homines esse quosdam mites & pios, vt *Iaxartæ sunt & Galactophagi; quorum meminit vates Homerus in hoc versu, γλακτοφάγων Ἀβίων δὲ δικαιοτάτων ἀνθρώπων. Inter flumina vero multa quæ per has terras vel potiorib. iungit natura, vel lapsu post trahit in mare, Roemnus celebris est, & Iaxartes, & Talicus. Ciuitates autem non nisi tres solas habere noscuntur, Aspabota, & Cauriana, & Saga. Vltra hæc vtriusque Scythiæ loca, contra orientalem plagam, in orbis speciem consertæ celsorum aggerum summitates ambiunt *Seras*, vbertate regionum & amplitudine circumspectos: ab occidentali latere Scythis adnexos, a Septemtrione & orientali niuosæ solitudini cohærentes: qua meridiem spectant, adusque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem montes, Aria & Nazauitium, & Asmira, & Emodus, & Opurocarra. Hanc itaque planitiem, vndique prona decliuitate præruptam, terrasque lato situ distentas, duo famosi nominis flumina Oechardes & Banthisis lentiore meatu percurrunt. & dispar est tractuum diuersorum ingenium; hic patulum, alibi molli deuexitate subductum. ideoque satietate frugum, & pecoribus, & arbustis exuberant. Incolunt autem fœcundissimam glebam variæ gentes: e quibus Alitrophagi, & Carambusi, & *Sizyges, & Chardi, aquilonibus obiecti sunt & pruinis. exortum vero solis suspiciunt Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones omnium splendidissimi: quibus Atharæ ab occidentali parte cohærent, & Asparatæ: Betæ vero australi celsitudini montium acclinati, vrbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maxime Asmira, & Essedon, & Asparata, & Pheræ, nitidæ sunt & notissimæ. Agunt autem ipsi quietius Seres, armorum semper & prœliorum expertes; vtque hominibus sedatis & placidis est otium voluptabile, nulli finitimorum molesti: cæli apud eos iucunda salubrisque temperies, aeris facies munda, leniumq; ventorum commodissimus flatus, & abunde siluæ sublucidæ: a quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt: nentesque subtegmina, conficiunt sericum, ad vsus ante hac nobilium, nunc etiam infimorum sine vlla discretione proficiens. Ipsi præter alios frugalissimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cumque ad coemenda fila vel quædam alia fluuium transierint aduenæ, nulla sermonum vice propositarum rerum pretia solis oculis æstimantur. Et ita sunt abstinentes, vt apud se tradentes *gignentia, nihil ipsi comparent aduectitium. *Ariani* viuunt post Seras, Boreæ obnoxii flatibus: quorum terras amnis vehendis sufficiens nauibus Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria opidis: inter

quæ sunt celebres Bitaxa, Orbitana, & Sofera, & Nisibis, & Alexandria; vnde nauiganti ad Caspium mare quingenta stadia numerantur & mille. His locis *Paropamisadæ* sunt proximi, Indos ab oriente, Caucasumque ab occidentali latere prospe-ctantes, ipsi quoque montium defectibus acclinati: quos residuis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluuius, a Bactrianis exsurgens. Habent autem etiam ciuitates aliquas; quibus clariores sunt Gazaca, & Naulibis, & Ortospana; vnde litorea nauigatio adusq; Mediæ fines portis proximos Caspiis, stadiorum sunt duo millia ducenta. Antedictis contigui sunt *Drangiani*, collibus cohærentes; *Arabum* nomine ideo appellati, quod inde exorti; interque alia duobus municipiis exsultantes, Prophthasia & Ariaspe, opulentis & claris. Post quos ex aduerso *Arachosia* visitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta: quam ab Indo fluuiorum maximo, vnde regiones cognominatæ sunt, amnis multo minor exsurgens aquarum alluit amplitudine, efficitque paludem Arachotoscrenen appellatam. Hic quoque ciuitates sunt inter alias viles, Alexandria, & Arbaca, & Choaspa. In penitissima parte Persidos, *Gedrosia* est, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio vberior flumine: vbi montes deficiunt Barbitani; quorum ex pedibus imis emergentes alii fluuii, Indo miscentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Ciuitates autem etiam hic sunt. Inter ciuitates præter insulas Sedratyra, & Γυναικῶν λιμὴν meliores residuis æstimantur. Ne igitur oræ maritimæ spatia alluentia Persidis extremitates per minutias demonstrantes, a proposito longius aberremus, id sufficiet dici, quod mare prætentum a Caspiis montibus per Boreum latus adusque memoratas angustias, nouem millium stadiorum: australe vero, ab ostiis Nili fluminis adusque principia Carmanorum, quatuordecim millium stadiorum numero definitur. Per has nationes dissonas & multiplices, hominum quoque diuersitates sunt, vt locorũ. Sed vt generaliter corpora describamus & mores, graciles pene sunt omnes, subnigri vel liuido colore pallentes, caprinis oculis torui, & superciliis in semiorbiũ speciem curuatis iunctisque; non indecoris barbis, capillisque prolixis hirsuti. Omnes tamen promiscue, vel inter epulas festosque dies, gladiis cincti cernuntur. Quem Græcorum veterum morem abiecisse primos Athenienses, Thucydides est auctor amplissimus. Effusius plerique soliti solui in venerem, ægreque contenti multitudine pellicum, puerilium stuprorum expertes, pro opibus quisq; adsciscens matrimonia, plura vel pauca. vnde apud eos per libidines varias caritas dispersa torpescit. Munditias conuiuiorum & luxum, maximeque potandi auiditatem vitantes, vt luem. Nec apud eos extra regales mensas hora est præstituta prandendi; sed venter vnicuique velut solarium est, eoque monente quod inciderit, editur. Nec quisquam post satietatem superfluos sibi ingerit cibos. Immane quantum restricti & cauti: vt inter hostiles hortos gradientes nonnumquam & vineta, nec cupiant aliquid nec contingant, venenorum & secretarum artium metu. Super his, nec stando mingens, nec ad requisita naturę secedens facile visitur Persa: ita obseruantius hæc aliaque pudenda declinat. Adeo autem dissoluti sunt, & artuum laxitate vagoque incessu iactitantes se, vt effœminatos existimes, quum sint acerrimi bellatores; sed magis artifices quam fortes, eminusq; terribiles: abundantes inanibus verbis, insanumque loquentes & ferum, magnidici, graues & tetri, minaces iuxta in aduersis rebus & prosperis, callidi, superbi, crudeles, vitæ necisque potestatem & in seruos & in plebeios vindicantes obscuros. Cutes viuis hominibus detrahunt particulatim vel solidas. Nec ministranti apud eos famulo mensæque adstanti hiscere vel loqui licet, vel spuere: ita * rostratis pellibus labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ. Inter quas diritate exsuperant latæ contra ingratos & desertores; & abominãdæ aliæ, per quas ob noxam vnius omnis propinquitas perit. Ad iudicandum autem vsu rerum spectati destinantur & integri, parum alienis consiliis indigentes: vnde nostram consuetudinem rident, quæ interdum facundos, iurisque publici peritissimos post indoctorum collocat terga. Nam quod supersedere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit vetustas, aut olim recepta consuetudo cessauit. Militari cultu ac disciplina, præludiisque continuis rei castrensis & armaturæ, quam sæpius formauimus, metuẽdi vel exercitibus maximis, equitatus virtute con-

tute confisi, vbi desudat nobilitas omnis & splendor. Pedites enim in speciem myrmillonum contecti, iussa faciunt vt calones. Sequiturq; semper hæc turba tamquam addicta perenni seruitio, nec stipēdiis aliquando fulta nec donis. Et gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, sub iugum hæc natio miserat; ita audax & ad pulueres Martios erudita, vt bellis ciuilibus externisq; adsidue vexaretur. Indumentis pleriq; eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus vario, vt licet sinus lateraq; diffuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. Armillis vti monilibusq; aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant, adsuefacti post Indiam fictam & Crœsum. Res statuit vt super ortu lapidis huius pauca succinctius explicentur. Apud Indos & Persas *margaritæ* reperiuntur in testis marinis robustis & candidis, permixtione roris anni tempore præstituto conceptæ. Cupientes enim velut coitum quemdam humoris, ex lunari aspergine capiunt densius oscitando. Exindeq; *grauidæ, edunt minutas binas aut ternas, vel *vniones* [ideo] sic appellatas quod eius *terræ conchulæ singulas aliquoties pariunt, sed maiores. Idque indicium est ætheria potius deriuatione quam saginis pelagi hos oriri fœtus & vesci, quod guttæ matutini roris iisdem infusæ, claros efficiunt lapillos & teretes: vespertini vero, fluxuosos contra & rutilos, & maculosos interdum. Minima autem vel magna pro qualitate haustuum, figurantur casibus variatis. Concussæ vero sæpissime metu fulgurum inanescunt, aut debilia pariunt, aut certe vitiis defluunt abortiuis. Capturas autem difficiles & periculosas, & amplitudines pretiorum, illa efficit ratio, quod frequentari sueta litora propter piscantium insidias declinantes, vt quidam coniiciunt, circa deuios scopulos, & marinorum canum receptacula delitescunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici secessibus maris gigni legique, licet dignitate dispari, non ignoramus.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSQVARTVS.

POST exploratam alacritatem exercitus, vno pariq; ardore impenetrabilem principem superari non posse, vsitato clamore testantis, Iulianus summæ rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna itinerarium sonare lituos iubet: præstructisq; omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebant, candente iam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Vtq; ductor vsu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit; qui cautius gradientes ex vtroq; latere, itidemque a fronte, nequis repentinus irrueret, prospectabant. Ipse vero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuita supercilia fluminis perstringere iussit Euphratis. Cornu vero læuum cum equitum copiis Arintheo tradidit & * Ormisdæ, ducendum confertius per plana camporum & mollia. Agmina vero postrema Dagalaiphus cogebat & Victor, vltimusque omnium Osdruenæ dux Secundinus. Deinde vt hostibus, si erupissent vsquam, vel conspicantibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, vt decimo pene lapide postremi dispararentur a signiferis primis: quod arte mira sæpe fecisse Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castrametandi, armorumque speciem diffundendi ex industria vel attenuandi perquam scientissimus; vt vbi venisset, plures æstimarentur, aut pauci. Sarcinas vero & calones, & apparitionem imbellem, impedimentorumque genus omne, inter vtrumq; latus instituit procedentium *ordinum, nequa vi subita raperentur, vt sæpe contingit, improtecta. Classis autem, licet per flumen ferebatur

adſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere nec præcurrere ſinebatur. Emenſo itaq; itinere bidui, prope ciuitatem venimus Doram, deſertã marginibus amnis impoſitam; in quo loco greges ceruorum plures inuenti ſunt: quorum alii confixi miſſilibus, alii ponderibus eliſi remorum, ad ſatietatem omnes pauerunt: pars maxima, natatu adſueta, veloci alueo penetrato, incohibili curſu euaſit ad ſolitudines notas. Exin itinere dierum quatuor leui peracto, veſpera incedẽte, cum expeditis mille impoſitis nauibus, Lucillianus comes imperitia principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus; quod, vt pleraque alia, circumluitur fluentis Euphratis: & nauibus, vt præceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula, nebuloſa nocte obumbrante impetum clandeſtinum. Sed poſtquam venit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubito hoſtibus, vlulabili clamore ſublato excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armauit. Et mox ſpecula quadam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quam ociſſime duarum præſidio nauium amnem ſupermeat Imperator, pone ſequentibus nauigiis multis, quæ obſidionales machinas aduehebant. Iamque muris propinquans, quum non abſque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Ormiſda, promiſſis eius & iuramentis illecti, multa ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique præ ſe bouem coronatum agentes, (quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indicium) deſcendere ſuppliciter: & ſtatim omni munimento incenſo, Puſæus eius præfectus, dux Ægypti poſtea, honore tribunatus adfectus eſt. Reliqui vero cum caritatibus ſuis & ſupellectile, humiliore cultu ad Syriacam ciuitatem Chalcida transmiſſi ſunt. Inter hos miles quidã, quum Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis æger relictus, prima tum etiam lanugine iuuenis, (vt aiebat) vxores ſortitus gentis ritu complures, cum numeroſa ſobole tunc ſenex incuruus, exſultans proditionisque auctor, ducebatur ad noſtra, teſtibus adfirmans, & præſciſſe ſe olim, & prædixiſſe, quod centenario iam contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt quæ Saraceni procurſatores quoſdam partis hoſtium obtulere lætiſſimo principi; & * iterum ad agenda ſimilia ſunt remiſſi. Acciderat aliud poſtridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluresq; vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, vt tabernacula multa * conciderent, & ſupini plerique milites ſternerentur vel proni, ſpiritu ſtabilitatem veſtigiis ſubuertente. Nec minus eodem die aliud periculoſum euenit. Amne enim repente extra margines euagato, merſæ ſunt quædam frumentariæ naues, cataractis auulſis, ad diffundendas reprimendasque aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis: quod vtrum per inſidias an magnitudine acciderit fluentorum, ſciri non potuit. Poſt præruptam incenſamque vrbem omnium primam, & captiuos transmiſſos, certiore iam ſpe prouectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in fauores principis conſurgebat, adfore ſibi etiam deinde cæleſtem exiſtimans curam: & quia per regiones ignotas de obſcuris erat ſuſpectior cura, aſtus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideo Imperator nunc anteſignanus, nunc agminibus cogendis inſiſtens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abſtruſum, *fruteta ſqualida vallesque ſcrutabatur, licentiores militũ per longinqua diſcurſus adfabilitate natiua prohibendo vel minis: hoſtiles tamen agros omni frugum genere diuites, cum ſegetibus & tuguriis inflammari permiſit, ita demũ quum vſui neceſſaria abunde ſibi quisq; collegiſſet: & hoc modo ſauciabatur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim libenter quæſitis dextris propriis vtebantur, alia virtutis ſuæ horrea reperiſſe exiſtimantes, & læti quod vitæ quoque ſubſidiis adfluentes, alimenta ſeruabant quæ nauigiis vehebantur. Hic vino grauis quidam temerarius miles, & ad vlteriorem ripam nullo vrgente transgreſſus, in conſpectu noſtro ab hoſtibus captus, occiſus eſt. Quibus tali caſu patratis, ad caſtra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, locum immenſo quodam vertice tumeſcentem, & poteſtate naturæ velut manu circumſeptum humana: cuius ad deditionem incolæ tentati mollius, (vt decebat) quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armorum, intempeſtiuam tunc defectionem eſſe firmabant. ſed hactenus reſponderunt, quum interiora occupauerint protinus gradientes Romani, ſe quoque, vtpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſuros. Et poſt hæc prætermeantes

antes in ipsa mœnia, naues nostras cum verecundia quiete spectabant immobiles. Quo transito, quum ad munimentum aliud Achaiachalam nomine venissemus, fluminis circumitione vallatum, arduumque transcensu, confutati pari responso discessimus. Alia postridie castra ob muros inualidos derelicta prætereuntur incensa. Postera vero & insequenti die stadiis ducentis emensis, ventum est ad locum *Baraxmalcha. Vnde amne transito milliario septimo disparata Diacira inuaditur, ciuitas habitatoribus vacua, frumento & salibus nitidis plena; in qua templum alti culminis arci vidimus superpositum. qua incensa cæsisque mulieribus paucis quæ repertæ sunt, traiecto fonte scatente bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidum, quod formidine aduenientis exercitus itidem deseruere cultores; in quo principis Traiani tribunal ostentabatur. Hac quoque exusta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ secundum diem sequuta est, Surena post regem apud Persas promeritæ dignitatis, &*Malechus Podosaces nomine, phylarchus Saracenorum*Assanitarum, famosi nominis latro, omni sæuitia per nostros limites diu grassatus, structis Ormisdæ insidiis, (quem ad speculandum exiturum, incertum vnde præsenserant) ideo sunt tentamento frustrati, quod angusta fluminis interluuies & præalta transiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, quum essent hostes iam in contuitu, visi tunc primitus, corusci galeis & horrentes*indutibus rigidis; milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos inuolauere fortissime. Et quamuis arcus validis viribus flecterentur, & splendor ferri intermicans Romanorum metum augeret, ira tamen acuente virtutem, clypeorum densitate contecti, ne possint emittere coegerunt. Animatus huiuscemodi primitiis miles, ad vicum Macebracta peruenit, in quo semiruta*muri vestigia videbantur: qui priscis temporibus in spatia longa*protentus, munire ab externis incursibus Assyriam dicebatur. Hinc pars fluminis scinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, vsui agris futura & ciuitatibus circumiectis: alia, Naarmalcha nomine, quod**fluuius regum* interpretatur, Ctesiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modum phari celsior surgit. Hanc peditatus omnis pontibus caute digestis transiuit. Equites vero cum iumentis armati, clementiores gurgites fluminis obliquati transnarunt;*alii multitudine subita petiti telorum hostilium: quos egressi auxiliares ad cursuram leuissimi, fugientiumque ceruicibus insistentes, laniatu auium prostrauerunt. Quo negotio itidem gloriose perfecto, ad ciuitatem *Pyrisaboram ventum est, amplam & populosam, ambitu insulari circumuallatam. Cuius obequitans mœnia Imperator*& situm, obsidium omni cautela cœptabat; quasi sola formidine opidanos a propugnandi studio submoturus. Quibus per colloquia sæpe tentatis, quum nec promissis quisquam flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi exordium. Et armatorum triplici corona circumdatis muris, die primo adusque noctis initium missilibus certabatur. Tum defensores animo præstantes & viribus per propugnacula ciliciis vndique laxius pansis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti scutis vimine firmissimo textis, & crudorum tergorum densitate vestitis, validissime resistebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminę singulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis speciem contegebant. Et aliquoties Ormisdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantem probris atque conuitiis vt male fidum incessebant & desertorem: ac lenta cauillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum silentio primo multiformes admotæ sunt machinæ, cœptaque altitudo complanari fossarum. Quę vixdum ambigua luce defensores*intente contemplati, eo accedente quod angularē turrim ictus forauit arietis violentior, relictis ciuitatis duplicibus muris continentem occupant arcem, asperi montis interrupta planitie superpositam: cuius medietas in sublime consurgens, tereti ambitu Argolici scuti speciem ostendebat; nisi quod a septemtrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis flueta proiectæ cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant*minæ murorū, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ; quo ædificii genere nihil tutius esse constat. Iamq; ferocior miles peruasa vrbe quam viderat vacuam, aduersus opidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Quum enim iidem prohibitores catapultis nostrorum

vrgerentur atque baliſtis, ipſi quoq; ex edito arcus *erigebant, fortiter tenſos: quibus panda vtrimq; ſurgentia cornua ita lentius flectebantur, vt nerui digitorum acti pulſibus violentis, arũdines ferratas emitterent; quæ corporibus illiſæ contrariis, letaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus vtrobiq; ſaxorũ manualiũ nimbis: & neutrobi inclinato momento, prœlium atrox a lucis ortu ad initium noctis deſtinatione magna protractũ, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſequuto, quum certaretur aſperrime, multiq; funderentur altrinſecus, & æquæ vires geſta librarent, Imperator omnes aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinãs, cuneatim ſtipatus, denſatisq; clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis, prope portã venit hoſtilem craſſo ferro cruſtatam. Et licet ſaxis & glande ceterisq; telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valuarum latera, vt aditum patefacerent vocibus increpans crebris, non ante diſceſſit quam telorum congerie quæ ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruendũ. Euaſit cum omnibus tamen, paucis leuius vulneratis, ipſe innoxius verecundo rubore *perfuſus. Legerat enim Æmilianũ Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta millibus, portam Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorũ veterum recens factũ defendit. Æmilianus enim teſtudine lapidea *tectam ſucceſſerat portam; ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, vrbem nudatam irrupit. Iulianus vero locum patentem ingreſſus, obumbrata cæli facie fragmẽtis montiũ & miſſilibus, ægre inde repulſus abſceſſit. His raptim ac tumultuarie agitatis, quum operoſitas vinearum & aggerum impeditiſſima[a] ceteris vrgẽtibus cerneretur, machinam quæ cognominatur helepolis, iuſſit expeditius fabricari; qua, vt ſupra docuimus, rex vſus Demetrius, ſuperatis opidis pluribus Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum acies intentius conferentes, itidemque inſtantiam obſidentium perpenſantes, ſubito vertuntur ad preces, circumfuſi per turres ac mœnium minas: & fidem Romanam panſis manibus proteſtantes, vitam cum venia poſtulabãt. Quumque ceſſaſſe opera & munitores nihil viderent tentare vlterius, (quod quietis erat indicium certum) copiam ſibi dari conferendi ſermonis cum Ormiſda poſcebant. Hocque impetrato Mamerſides præſidiorum præfectus, demiſſus per funem, deductusque ad Imperatorem, vt obſecrauit, vita cum impunitate ſibi conſortibusque ſuis firmiter pacta, redire eſt permiſſus. Geſtisque nuntiatis, plebs omnis vtriusque ſexus, ad ſententiam ſuam cunctis acceptis pace fœderata, cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis egreditur portis; ſalutarem genium adfulſiſſe ſibi clamitans Cæſarem magnum & lenem. Numerata ſunt autem deditiorum duo millia & quingenti: nam cetera multitudo, obſidium ante ſuſpectans, nauigiis paruis permeato amne deceſſit. In hac arce armorum alimentorumque copia reperta eſt maxima: vnde neceſſariis ſumptis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores. Poſtera die quam hæc acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius grauis, Surenam Perſicum ducem, procurſatorũ partis noſtræ tres turmas inopinum aggreſſum, pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno vnum rapuiſſe vexillum. Statimque concitus ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus peruolauit: & graſſatoribus fœda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos *ſacramento ſoluit, vt deſides & ignauos. Decem vero milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſequutus veteres leges. Incenſa denique vrbe, vt memoratum eſt, conſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis *conuocato exercitu cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos viritim pollicitus, quum ea *parcitate promiſſi percitos tumultuare ſenſiſſet, ad indignationem plenam grauitatis erectus, *En*, inquit, *Perſæ circumfluentes rerum omnium copiis. Ditare nos poterit opimitas gentis; ſi vnum ſpirantibus animis, fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tamdem, credite, Romana reſpublica, per eos qui, vt augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete a barbaris redempta redire. *Impetitum ærarium eſt, vrbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quamuis ortus ſim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem, cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri*

*fiteri paupertatem honeſtam. Nam & Fabricii familiari re pauperes, rexere bella grauiſſima, gloria locupletes. Hæc nobis cuncta poterunt abundare, ſi imperterriti, Deo meque, quantum humana ratio patitur, caute ductante, mitius egeritis. Sin reſiſtitis, ad ſeditionum reuoluti dedecora priſtinarum, pergite. Vt Imperatorem decet, ego ſolus confecto tantorum munerum curſu moriar ſtando, contempturus animam quam mihi febricula eripiet vna: aut certe diſcedam. nec enim ita vixi, vt non poſſim aliquando eſſe priuatus: præque me fero & * lætor ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiſcum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.* Hac modeſta Imperatoris oratione, inter ſecunda & aſpera * meante, miles pro tempore delinitus, adſumpta cum meliorum exſpectatione fiducia, regibilem ſe fore pollicitus & morigerum, cunctorum adſpirante conſenſu, auctoritatem eius ſublimitatemque cordis extollebat in cælum: quod quum vere atque ex animo dicitur, ſolet amor ex crepitu * leui monſtrari. Repetitis poſt hæc tentoriis, pro copia rei præſentis, * victu ſe recreauit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, quum non per caritates, ſed per inchoatam negotiorum magnitudinem deieraret adſidue, Sic ſub iugum mitteret Perſas, Ita quaſſatum recrearet orbem Romanum: vt Traianus fertur aliquoties iurando dicta conſueuiſſe firmare; *Sic in prouinciarum ſpeciem redactam videam Daciam, Sic pontibus Iſtrum * aut Euphratem ſuperem,* & ſimilia plurima. Poſt hæc decurſis millibus paſſuum quatuordecim, ad locum quemdam ventum eſt, arua aquis abundantibus fœcundantem. Quo itinere nos ituros Perſæ prædocti, ſublatis cataractis vndas euagari fuſius permiſerunt. Itaque humo late ſtagnante, altero die militi requie data, Imperator ipſe progreſſus, conſtratis ponticulis multis & vtribus, * ſubliciisque nauibus, itidem confectis palmarũ trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit. In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis, varioque pomorum genere: vbi oriri arbores adſuetæ palmarum, per ſpatia ampla aduſque Meſenen & mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. & quaqua inceſſerit quiſquam, * termites & ſpadica cernit adſidua; quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia: & maritari palmæ ipſæ dicuntur, facileque ſexus poſſe diſcerni: additur etiam, generare fœminas ſeminibus * illitas mariũ: feruntque eas amore mutuo delectari, hocque inde clarere, quod contra ſe viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auertuntur. & ſi ex more fœmina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fœtus amittit intempeſtiuos. & ſiqua fœmina cuius arboris amore perculſa ſit ignoretur, vnguento ipſius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit; hiſque indiciis velut coeundi quædam proditur fides. Qua cibi copia ſatur exercitus, plures prætergreſſus eſt inſulas; & vbi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ grauis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu latenter tentatus, neque inultus, prope locum venit vbi pars maior Euphratis in riuos diffinditur multifidos. In hoc tractu ciuitas ob muros humiles ab incolis Iudæis deſerta, iratorum manu militum conflagrauit. Quibus actis pergebat vlterius Imperator, placida ope numinis (vt arbitrabatur) erectior. Quumque * Maiozamalcham veniſſet, vrbem magnam & validis circumdatam mœnibus, tentoriis fixis prouidit ſollicite ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus eſt formidata. Et hoc diſpoſito, ſtipatus velitibus paucis, ipſe quoque pedes, ciuitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in pernicioſas præcipitatus inſidias, ex ipſo vitæ diſcrimine tandem emerſit. Namque per latentem opidi portam Perſæ decem armati digreſſi, imaque cliuorum peruadentes poplitibus ſubſidendo, repentino impetu noſtros aggreſſi ſunt. E quibus duo conſpectiorem habitu principem gladiis petiere diſtrictis: ſed occurrit ictibus erectum latius ſcutum: quo contectus, magna elataque fiducia vnius lateri ferrum infixit: alterum ſtipatores multiplicatis ictibus occiderunt. reſiduis, e quibus vulnerati ſunt aliqui, disiectis in fugam, ſpoliatiſque ambobus, reducens incolumes ſocios cum exuuiis remeauit ad caſtra, omnium lætitia magna ſuſceptus. Suſtulit ab hoſte proſtrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentiſſimum Gallum alitis propugnatione Valerius poſtea cognomento Coruinus: hacque gloria poſteritati ſunt commendati: non inuidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus faci-

nus pulcrum. Conſtratis poſtridie pontibus exercituque * traiecto, & metatis alibi ſalubrius caſtris vallo duplici circumductis, quoniam (vt diximus) timebantur ſolitudines planæ, opidi ſuſcepit obſidium; periculoſum fore exiſtimans ſi gradiens prorſus a tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hoſtium dux, iumenta adortus quæ in lucis palmaribus veſcebantur, a cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum exitio habitus fruſtra, diſceſſit: & duarum incolæ ciuitatum, quas amnes amplexi faciunt inſulas, * pars ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis mœnia ſe contulerunt: pars per ſiluarum denſa, alii per paludes vicinas alueis arborum cauatarum inuecti, ad vnicum auxilium & potiſſimum itineris longi, quod ſupererat, dilabuntur, vlteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes aliquos noſtri milites trucidabant, ipſi quoque lintribus & cymbis per varia diſcurrentes: captiuos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, vt dum copiæ pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmæ diuiſæ per globos abigendis inſiſterent prædis. Hocque prouiſo, nullo prouincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur. Iamque Imperator muris duplicibus opidum, ordine circumdatum trino ſcutorum, ſpe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed, vt erat neceſſarius appetitus, ita effectu res difficillima. nam acceſſus vndique rupibus anfractu celſiore * diſceſſis, flexuoſiſque exceſſibus ob periculum anceps, adeundi copiam denegabat; maxime * quoniam turres crebritate & altitudine formidandæ, montem ſaxeum arcis naturaliter editum æquabant, & procliuis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accidebat his haud leuius malum, quod lecta manus & copioſa quæ obſidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur; ſed tamquam ſuperatura, vel deuota cineribus patriæ, reſiſtebat aduerſis. Iam ægre retentabatur inferens ſe protetuius miles, & pugnam vel æquo campo iuſtoque prœlio poſcens: quumque receptui caneretur, adſidue animoſis hoſtem vrgendi conatibus vrebatur. Vicit tamen noſtrorum * concilium contentionem virium maximam: diuiſiſque operibus, officia quiſque diſtributa capeſſit ociſſime. Hinc etenim ardui ſuggeſtus erigebantur, inde foſſarum altitudines alii complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi ſtruebantur. Locabant etiam artifices tormenta muralia, in funeſtos ſonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Neuita & Dagalaiphus curabant: ineundis autem conflictibus, & defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis, præerat Imperator. Quumque apparatu omni exſcindendæ vrbis labore multiplici conſummato pugna flagitaretur, Victor [nomine] dux reuerſus eſt aduſque Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nuntians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elatique firmioribus animis ad certandum, ſignum opperiebantur armati. Iamq; clangore martio ſonantibus tubis ſtrepebant vtrimque partes: & primi Romani hoſtem vndiq; laminis ferreis in modum tenuis plumæ * contectum, fidentemq; quod tela rigentis ferri lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationibus & minaci murmure laceſſebāt; nonnumquā compage ſcutorum; qua velut teſtudine infigurabiliū fornicum operiebantur aptiſſime, adſiduis motibus laxius dehiſcente. Contra Perſæ muris obſtinatius adhærentes, quantum facere nitiq; poterant, claudere & fruſtrari exitiales impetus conabantur. Verum vbi vimineas crates præ ſe ferentes oppugnatores iam mœnia perurgerent, cum ſagittariis funditores, alii quinetiam ſaxa voluentes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulſabant: tum aptatæ ligneis ſagittis baliſtæ flexu, ſtridore torquebantur, creberrima ſpicula funditantes: & ſcorpiones, quocumque manus perite duxiſſent, rotundos lapides euibrabant. Iterum deinde ac ſæpe geminatis congreſſibus, æſtus in meridiem creſcens, efferueſcente vaporatius ſole, apparatu operum & ſtudio prœliandi intentos cunctos, reuocauerat fatigatos & ſudore perfuſos. Eodem mentis propoſito ſequuto quoque die per varia certaminum genera controuerſæ partes dimicantes inſtanter, æquis manibus & pari fortuna diſcedunt. Verum * in omni diſcrimine armatis proximus princeps, ciuitatis vrgebat excidium; ne circa muros diu excubans, omitteret maiora quæ tentabat. Sed in diſtrictis neceſſitatibus nihil tam leue eſt quod non interdum etiam contra ſperata,

rerum

rerum adferat momenta magnarum. Quum enim ita vt ſæpe diſceſſuræ partes leuius concertarent, abuſiuo incuſſo ariete, qui paulo ante erat admotus, ſternitur reſiduis omnibus altior turris latere coctili firmiſſime ſtructa; cuius ruina muri contiguum latus ſecum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate caſuum, obſidentium labor, obſeſſorumque induſtria, viciſſim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil enim aſperum, ira & dolore ſuccenſo militi videbatur: nihil munitoribus erat pro ſalute currentibus metuendum aut dirum. Nam quum anceps pugna diutius feruens, ſanguine vtrimque multis cædibus fuſo, diei finiſſet occaſu, tamdem fatigationi conſulitur. Dumque hæc luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori peruigili cura diſtento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cauatis tramitibus ſubterraneis, ſublicisque ſuſpenſis, ima penetraſſe fundamentorum, iam ſi ipſe diſpoſuerit, euaſuros. Quum itaque noctis plerumque proceſſiſſet, æneatorum occentu ſigno dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concurſum eſt: & cõſulto murorum inuaduntur vtrimque frontes; vt dum propulſaturi pericula defenſores vltro citroque diſcurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus obſiſtente, cuniculariorum ſubita manus emergeret. Quibus ita vt conuenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactisque latebris, euolat* ex ſuperius deuictorum numero miles; poſt quem Magnus tribunus, & Iouianus notarius: quos audax multitudo ſequuta, his prius confoſſis quos in æde per quam in lucem prodierant inuenerunt, ſuſpenſis gradibus procedentes, obtruncarunt vigiles omnes, ex vſu moris *gentici iuſtitiam felicitatemque regis ſui canoris vocibus extollentes. Exiſtimabatur Mars ipſe (ſi miſceri hominibus numina maieſtatis iura permittunt) adfuiſſe caſtra Lucanorum inuadenti Luſcino. Hocque ideo creditum eſt, quod in congreſſu flagranti ſcalas vehens viſus formidandæ vaſtitatis armatus, poſtridie quum recenſeretur exercitus, præcipuo ſtudio quæſitus, reperiri non potuit: quum ſe vltro offerret, ſi miles fuiſſet, memorabilis conſcius facti: ſed vt tunc qui eſſet pulchri facinoris auctor, penitus eſt ignoratum, ita nunc enituerunt hi qui fecere fortiſſime, obſidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterum more. Tamdem nudata reſeratis aditibus multis, lapſura inuaditur ciuitas: & ſine ſexus diſcrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit, poteſtas iratorum abſumpſit. Alii exitii imminentis timore, quum hinc ignis, inde mucrones vrgerent; vltimum flentes, e muris acti ſua ſponte præcipites, membriſque omnibus infirmati, morte funeſtiorem vitam pauliſper dum cæderentur, egerunt. Extractus autem eſt viuus cum ſatellitibus LXXX Nabdates præſidiorum magiſter: quem oblatum ſibi cum aliis ſeruari iuſſit intactum ſerenus Imperator & clemens. Diuiſa itaque, perpenſis meritis & laboribus, præda, ipſe (vt erat paruo contentus) mutum puerum oblatum ſibi ſuſcepit geſticularium, multa quæ callebat nutibus venuſtiſſimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium iucundum (vt exiſtimabat) & gratum. Ex virginibus autem quæ ſpecioſæ ſunt captæ, vt in Perſide, vbi fœminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre; Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate qui ſe inuictos a laboribus vbique præſtiterunt. Inter hæc certamina noſtræ partis architectus, cuius nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpionis forte adſiſtens, reuerberato lapide quem artifex titubanter aptauerat fundæ, obliſo pectore ſupinatus profudit animam, disiecta compage membrorum, adeo vt ne ſigna quidem totius corporis noſcerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiauerat certus, circa muros ſubuerſi opidi fallaces foueas & obſcuras (quales in tractibus illis ſunt plurimæ) ſubſediſſe manum inſidiatricem latenter, vt improuiſo inde adorta agminis noſtri terga feriret extrema: confeſtimque ad extrahendam eam miſſi ſunt compertæ fortitudinis pedites. Qui quum neque peruadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam & ſarmenta ſpecuum faucibus aggeſſerunt. Vnde fumus anguſtius penetrans, ideoque ſpiſſior, quoſdam vitalibus obſtructis necauit: alios ignium afflatus* immixtus prodire in perniciem coegit abruptam. Et ita omnibus incendio ferroq; cõſumptis, ad ſigna repedauit ocius miles. Hoc modo

ciuitas ampla & populosa, virtute roboris excisa Romani, in puluerem concidit & ruinas. Post quæ tam gloriosa transitis pontibus multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina venimus, ædificiis cauatis exstructa. Vbi Victorem comitem exercitus præuium, a transitu fluminis regis filius progressus a Ctesiphonte cum optimatibus & multitudine armata prohibere conatus, cateruis sequentium militum visis abscessit. Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrosque pube variorum seminum lætos: vbi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat enim in hac eadem regione extentum spatium & rotundum, loricæ ambitu circumclausum, destinatas regiis voluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armisque hispidos apros & vrsos (vt sunt Persici) vltra omnem rabiem sæuientes, & alia lecta immania corpora bestiarum: quas omnes diffractis portarum obiicibus, equites nostri venatoriis lanceis & missilium multitudine confoderunt. *Quæ loca pingui situ & cultu: quibus Coche, quam Seleuciam nominant, haud longius disparatur. vbi vallatis opere tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo recreato, antegressus cum procursatoribus princeps, & ciuitatem desertam collustrans, sacto principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens, corpora vidit suffixa patibulis multa necessariorum eius quem prodidisse ciuitatem Pyrisaboram retulimus supra. Hic & Nabdates viuus exustus est, quem extractum cum LXXX, latebris expugnatæ docui ciuitatis; eo quod inter exordia obsidii cœpti clam pollicitus prodere, dimicauit acerrime; adeptusque veniam insperatam, ad id proruperat insolentiæ, vt Ormisdam laceraret omnibus probris. Ita aliquantum progressi, tristi percellimur facto. Dum enim tres procursatorum cohortes expeditius cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subito portis profuderat ciuitas, proruptores alii ex contraria fluminis ripa, iumenta nos sequentia, cum pabulatoribus paucis licenter palantibus, intercipiunt & obtruncant. Vnde profectus imperator iratus & frendens, iamque regionibus Ctesiphontis propinquans, celsum castellum offendit & munitissimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior (vt ipse rebatur) cum paucis obequitans muros, pauloq; auidius intra iactum telorum repertus, latere non potuit: statimq; diuersorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni vulnerato armigero qui lateri eius hærebat, ipse scutorum densitate cõtectus, euitato magno discrimine discessisset. Qua caussa concitus, immane munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis, quod loco fidebant propemodum inaccesso, quodque rex cum ambitiosis copiis passibus citis incedens propediem adfore credebatur. Iamque vineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium paratis, vigilia secunda præcipiti, quum nox casu tunc lunari splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant aperte cuncta monstraret, repẽte in vnum pondus coacta multitudo, patefactis subito portis erupit: cohortemque nec opinantem adorta nostrorum, cecidit complures: inter quos etiam tribunus peremptus, periculum propulsare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo, vt antea, Persæ ex aduersa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam, viuos cepere nonnullos. & timore, simul quia venisse in maiorem numerum copiæ putabantur hostiles, egere tunc nostri segnius. sed vbi animis in audaciam restitutis armisque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinatũ, minaci murmure festinaret, eruptores perterriti, reuerterũt intacti: & Imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam; quæ onerosior est, dignitatibus imminutis. Flagrans post hæc ad eruendum castellum, vbi periclitatus est, operam conuertit & curam; nusquam ab antesignanis ipse digrediens; vt inter primos dimicans, militi ad fortiter faciendum esset exemplo, spectator probatorque gestorum. Quo inter discriminum vertices diu multumque versato, varietate munitionum atque telorum & conspiratione pugnatorum, idem castellum incenditur captum. Postque consideratis asperitatibus antegestarum rerum &*impendentiũ, requieuit exercitus labore nimio quassatus, multis victui congruis adfatim distributis. Vallum tamen

men sudibus densis & fossarum altitudine cautius deinde struebatur; quum a vicina iam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta. Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod *amnis regum* interpretatur, tunc aridum. Id ante hac Traianus, posteaque Seuerus, egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi, studio curauerat summo; vt aquis illuc ab Euphrate transfusis, naues ad Tigridem commigrarent: tutissimumque ad omnia visum est eadem loca purgari, quæ quondam similia Persæ timentes, mole saxorum obruere multorum: hacque valle purgata, auulsis cataractis, vndarum multitudine classis secura stadiis xxx *repulsa, in alueum eiecta est Tigridis: & contextis illico pontibus, transgressus exercitus iter Cochen versus promouit. Vtque lassitudini succederet quies opportuna, in agro consedimus opulento, arbustis & vitibus, & cupressorum viriditate lætissimo: cuius in medio diuersorium opacum est & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud præter varias cædes & bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumq; a fortuna sperans nondum adflicta, vt propius temeritatem multa crebro auderet; validiores naues ex his quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis impleuit armatis: retentoque secum classis robore firmiore, quam in tres diuiserat partes, vnam cum Victore comite quiete prima noctis emitti disposuit, vt flumine raptim transmisso ripæ occuparentur hostiles. Quod quum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque destinationem flecterent principis, sublato vexillo (vt iussum est) euolant e conspectu quinque subito naues: & quum ripas iam aduentarent, facibus & omni materia qua alitur ignis, petitæ adsiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni veloci frigore pectoris excitus Imperator, signum sibi datum nostros, quod margines iam tenerent, vt mandatum est erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigiis adegisset. Quo facto, & naues incolumes sunt receptæ, & residuus miles, quamquam saxis & varietate telorũ ex edito vexaretur, post concertationem acerrimam, prealtas ripas & arduas supergressus, stabat immobilis. Et miratur historia Rhodanũ arma & loricam retinẽte Sertorio transnatatũ; quum eo momẽto turbati quidam milites, veritique ne remanerent post signum erectum, scutis quæ patula sunt & incurua proni firmius adhærentes, eaque licet imperite regendo, per voraginosum amnem velocitatem comitati sint nauium. Contra hæc Persæ obiecerunt instructas cataphractorum equitum turmas, sic confertas vt laminis aptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimẽtis scorteis equorum multitudine omni defensa: quorum in subsidiis locati manipuli peditum, contecti scutis oblongis & curuis, quæ texta vimine & coriis crudis gestant, densius se commouebant. Post hos elephanti gradientiũ collium specie; motuque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator cateruis peditum firmis medium inter acies spatium secundum Homericam dispositionem præstituit; ne locati priores, cedentesque, deformiter cunctos auerterent secum; aut postsignani pone omnes reiecti centurias, nullo retinente, licentius verterent terga; ipse cum leuis armaturæ auxiliis per prima postremaque discurrens. Ergo vbi vicissim contiguas esse cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, vibrantesque clypeos, velut pedis anapæsti præcinentibus modulis, lenius procedebant: & præpilatis missilibus per procursatores principiis pugnæ tentatis, excita vndique humus rapido turbine portabatur. Et quum vndique solito more conclamaretur, virorumque alacritatem sonantia classica iuuarent, hastis & mucronibus strictis, hinc inde comminus pugnabatur: sagittarum periculo miles erat immunis, quantum interiora festinatius occupabat. Inter quæ Iulianus pulsos fulcire subsidiis, incitareque tardantes, quasi conturmalis strenuus properabat & rector. Laxata itaque acies prima Persarum, leni & inconcito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquam vrbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus, in campis torridis adusque diei finem a lucis ortu decernens: eiusque occipitiis pertinacius hærens, omnem cum Tigrane & Su-

rena & * Narſe potiſſimis ducibus, aduſque Cteſiphontis muros egit præcipitem; auerſorum feriens ſuras & terga. Perrupiſſetq; ciuitatis aditus lapſorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine, manibus erectis prohibuiſſet & vocibus, ipſe[&]humerum ſagitta præſtrictus, & timens ne intra mœnium ambitus rapidus miles incōſulte repertus, nulloſque inueniens exitus, multitudinis pondere circumueniretur. Sonent Hectoreas poetæ veteres pugnas, fortitudinem Theſſali ducis extollant: longæ loquantur ætates Sophanem & Aminiam & Callimachum, & Cynegirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minus illo die quorumdam ex noſtris inclaruiſſe virtutem, omnium confeſſione monſtratur. Poſt timorem depoſitum, calcataſq; ruinas hoſtilium corporū, iuſto ſanguine miles etiamtum cruentus ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quod vbique ignoratus dux eſſet an miles magis, tum rem ita proſpere geſſerat, vt cæſis Perſarum plus minusue duobus millibus & quingentis, LXX caderent ſoli noſtrorum: qui appellans pleroſq; nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarū feciſſe ipſe arbiter proſpexit, naualibus coronis donauit, ciuicis, & caſtrēſibus. Abunde ratus poſt hæc proſperitates ſimiles aduentare, complures hoſtias Marti parabat vltori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua nouem procubuere triſtiſſimi: decimus vero, qui diffractis vinculis lapſus, ægre reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtrauit. Quibus viſis exclamauit indignatus acriter Iulianus, Iouemque teſtatus eſt, nulla Marti iam ſacra facturum: nec* reſecrauit celeri morte præreptus. Digeſto itaque conſilio cum primatibus ſuper Cteſiphontis obſidio, itum eſt in voluntatem quorumdam, facinus audax & importunū eſſe noſcentium id aggredi: quod & ciuitas ſitu ipſo inexpugnabili defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex adfore credebatur. Vicit ſententia melior. cuius vtilitate princeps ſollertiſſimus adprobata, Arintheum cum manu peditū expedita ad populandas regiones circumſitas miſit, armentis lætas & frugibus hoſtes pari perſequuturū induſtria: quos dispalatos nuper denſi tramites & latebrę texere notiſſimæ. . . . . . . *Sed ille, auidæ ſemper ad vlteriora cupiditatis, paruihabitis vetantium dictis, & increpitis optimatibus quod ob inertiam otiique deſiderium amitti ſuaderent prope iam parta regna Perſidis: flumine læua relicto, infauſtis ductoribus præuiis, mediterraneas vias arripere cito propoſuit gradu; & tamquam funeſta face Bellonæ ſubiectis ignibus, exuri cunctas iuſſerat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus diſpoſuit vehi carpentis: idque putabat vtiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis vſui hoſtibus foret, aut certe, vt ab expeditionis primordio factum eſt, armatorum fere viginti millia in trahendis occuparentur iiſdem nauibus & regendis. Dein quum metuens ſibi quisque muſſaret, monſtraretque perſpicua veritas, quod repulſus forſitan ariditate vel altitudine montium ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugæ aperte faterentur ſe fefelliſſe, concurſu maximo exſtingui iuſſæ ſunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter pleraſque conſumpſit, duodecim tantummodo naues potuerunt intactæ ſeruari; quæ, vt poſſint cuſtodiri, diſcretæ ſunt. Hoc caſu claſſe, quum non oporteret, abolita, Iulianus conſociato fretus exercitu, quum armatorum nulli per diuerſa* diſtinerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta adfatim opulentis ſuggerentibus locis. Quo cognito, hoſtes, vt inedia nos cruciarent, herbas cum adultis ſegetibus incēderunt: & conflagratione procedere vetiti, ſtatiuis caſtris, dum flammæ ſeneſcerent, nitebamur: inſultanteſque nobis longius Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties confertius reſiſtentes: vt procul conſpicantibus viderentur aduenilſe iam regis auxilia, ideoque eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus & inſolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc Imperator & miles, quod nec contabulandi pontis erat facultas amiſſis nauibus temere, nec occurri poterat hoſtis aduentitiis motibus; quem adeſſe *coruſcans nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Hisque accidebat aliud haud exiguum malum; quod adminicula quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant ob cauſſas impedita prædictas. Has ob res vt ſolaretur anxios milites princeps, captiuos graciles ſuapte natura, vt omnes pene ſunt Perſæ, & macie iam confectos,

iuſſit

iuſſit in medium duci; noſtroſque reſpiciens, En,inquit,*quos martia iſta pectora viros exiſtimant, deformes illuuie capellas & tetras, vtque crebri docuerunt euentus, antequam manus conferant, abiectis armis vertentes ſemet in fugam.* Quibus dictis, remotiſque captiuis, ſuper rerum ſumma conſultabatur: & multis vltro citroque dictitatis, quum reuerti debere per loca quę venimus, plebs vociferaretur imprudẽs, reſiſtebat intentius princeps, multis cum eo nequaquam fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planitiem pabulo abſumpto & frugibus, vicorumque reliquiis exuſtorum inopia ſqualentibus vltima: quodque liquentibus iam brumæ pruinis omne immaduerat ſolum, & *ruptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. *Ergo etiam ad difficultatem accedente negotii, quod per eas terras vapore ſideris caleſcentes, muſcarum & culicum multitudine referta ſunt omnia, earumque volatu dies & aſtrorum noctu micantium facies obumbratur: quum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes & dubii, exſtructis aris cæſiſque hoſtiis conſulta numinum ſcitabamur, vtrum nos per Aſſyriam reuerti cenſerent, an præter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope Corduenam ſitam ex improuiſo vaſtare: quorum neutrum extis inſpectis confore dicebatur. Sedit tamen ſententia, vt omni ſpe meliorum ſucciſa, Corduenam arriperemus: & XVI calend. Iulias promotis iam ſignis, *progreſſo iam lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulueris apparebat; vt opinari daretur, aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, vt conſtipatione denſa feroces leonum fruſtraretur adſultus. quidam arbitrabantur Sacenæ duces aduentare, iam noſtris rumoribus percitos, quod Imperator Cteſiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli, Perſas *nouis motibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua, nequid aduerſum accideret reuocantibus agmina claſſicis, in valle graminea prope riuum, multiplicato ſcutorum ordine, in orbiculatam figuram metatis tutius quieuimus caſtris. nec enim adusque veſperam aere concreto diſcerni potuit quidnam eſſet quod his ſqualidius videbatur.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSQVINTVS.

ET hanc quidem noctem nullo ſiderum fulgore ſplendentem, vt ſolet in arctis rebus & dubiis, exegimus, nec ſedere quoquã auſi, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi vero primum dies inclaruit, radiantes loricæ *niueis lymbis circumdatæ, ferrei & coruſci thoraces longe proſpecti, adeſſe regis copias indicabãt. Hocque viſo accenſum properantem congredi militem, dirimẽte fluuio breui, prohibuit Imperator: & non procul a vallo ipſo inter excurſatores noſtros & Perſicos prœlio acri conſerto, Machameus cecidit, ductor vnius agminis noſtri. cui propugnaturus Maurus frater, dux poſtea Phœnices, quum germani trucidaſſet interfectorem, obuium quemq; perterrens infirmatus & ipſe humerum telo, palleſcentẽ morte propinqua Machameum extrahere pugna viribus *valuit magnis: & quum fatiſcerent vix toleranda æſtuum magnitudine crebriſq; cõgreſſibus partes, ad vltimum hoſtiles turmæ graui ſunt repulſa diſcuſſæ. Hinc recedẽtibus nobis longius, Saraceni noſtrorum metu peditum repedare compulſi, paulo poſtea innexi Perſarum multitudine, ocius irruebant, Romana impedimenta rapturi. verum viſo Imperatore, ad alas ſubſidiarias reuerterunt. Qua ex regione profecti, ad Hucumbram nomine villam peruenimus. vbi per biduum omnibus ad vſum congruis, & ſatietate quæſita frumenti, vltra ſpem recreati diſceſſimus: & confeſtim, abſq; his quæ tempus vehi permiſit, reliqua flammis exuſta ſunt. Poſtridie exercitu ſedatius procedente, extremos qui eo die forte cogendorum agminum officia ſuſtinebant, nec opinantes Perſæ adorti, negotio leui interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter

patulas valles late diffuſus, tantam molem diſcriminis vulneratis qui ſuperuenerant repuliſſet. In hac cecidit pugna Adaces nobilis ſatrapa, legatus quondam ad Conſtantium principem miſſus, ac benigne ſuſceptus: cuius exuuiis interfector Iuliano oblatis, remuneratus eſt, vt *decebat. Eodem die *Tertiacorum equeſtris numerus a legionibus incuſatus eſt, quod quum ipſe hoſtiū aduerſas irrumperet acies, illi paulatim dilapſi, alacritatem pene totius minuiſſent exercitus. Vnde ad indignationem iuſtam Imperator erectus, ademptis ſignis haſtisque diffractis, omnes eos qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captiuos agere iter impoſuit, ductore eorum qui ſolus fortiter decertarat, *aliæ turmæ appoſito euius tribunus turpiter prœlium deſeruiſſe conuincebatur. Abiecti ſunt autem ſacramento etiam alii quatuor, ob flagitium ſimile vexillationum tribuni. Hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium conſideratione difficultatum, contentus eſt Imperator. Progreſſi itaque ſtadia LXX, attenuata rerum omnium copia, herbis frumentisque crematis, ex flammis ipſis raptas fruges & pabula, vt quisq; vehere potuit, cōſeruauit. Hoc etiam loco relicto, quum ad tractum *maranga appellatū omnis veniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum apparuit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro militiæ, filiisque regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per ſingula membra denſis laminis tectæ, vt iuncturæ rigentes compagibus artuum cōuenirent: humanorumque vultuum ſimulacra ita capitibus diligenter aptata, vt imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantum incidentia tela poſſint hærere qua per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas, parcius viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur. quorum pars contis dimicatura ſtabat immobilis, vt retinaculis æreis fixam exiſtimares: iuxtaque ſagittarii (cuius artis fiducia ab incunabulis ipſis gens præualuit maxima) tendebant diuaricatis brachiis flexiles arcus, vt nerui mammas *perſtringerent dextera, ſpicula ſiniſtris manibus cohærerent: ſummaque peritia digitorum pulſibus argutum ſonantes arundines euolabant, vulnera pernicioſa portantes. Poſt hos elephantorum fulgentium formidandam ſpeciem & truculentos hiatus vix mentes pauidæ perferebant: ad quorum ſtridorem odoremque & inſuetum aſpectum magis equi terrebantur: quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant, acceptæ apud Niſibin memores cladis: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, vt tunc acciderat, colliſam ſterneret plebē, vertebram quæ caput a ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant. Exploratum eſt enim aliquando ab Haldrubale Annibalis fratre, ita citius vitam huiusmodi adimi beluarum. Quibus non ſine magno terrore perſpectis, ſtipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentiſſimus Imperator, vt flagitabat maior vis & *trucior, lunari acie, ſinuatisque lateribus occurſuros hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos diſiectaret, illatis concitatius ſignis, ſpiculorum impetum fregit: datoque ad decernendum ſolenniter ſigno, denſati Romani pedites confertas hoſtium frontes niſu protruſerunt acerrimo. & feruente certaminum mole, clypeorum ſonitus & virorum armorumque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, campos cruore & corporum ſtrage contexit; effuſius cadentibus Perſis; quibus ſæpe languidis in conflictu artius pes pede collatus grauiter obſiſtebat; pugnare fortiter eminus conſuetis, & ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium pone verſus directis ſagittis hoſtes a perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laſſatus, ſigno in receptum dato, tentoria *repetit, ad audenda deinceps maiora ſublatus. In hoc prœlio Perſarum maior (vt dictum eſt) apparuit ſtrages, noſtrorum admodum leuis. Eminuit tamen inter varios certaminum caſus Veteranionis mors, viri pugnacis, qui legionem *Ziannorum regebat. Poſtque triduo induciis deſtinato, dum ſuo quisque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat iam non ferenda: & quoniam frugibus exuſtis & pabulis homines in diſcrimen vltimum venerant & iumenta, ex eo cibo quem animalia tribunorum vehebant & comitum, imæ quoque militum plebi penitus indigenti

pars

pars distributa est magna. Et Imperatori cui non cupediæ ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi parcius cœnaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario, quidquid ad ministeria*parabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. Ipse autem ad sollicitam suspensamque quietem paulisper protractus, quum somno (vt solebat) depulso, ad æmulationem Cæsaris Iulii quædam sub pellibus scribentis, obscuræ noctis altitudine sententiis cuiusdam Philosophi teneretur: vidit squalidius (vt confessus est proximis) speciem illam genii publici, quam quum ad augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis, velata cum [capite] cornu copia per aulæa tristius discedentem. Et quamquam ad momentum hæsit stupore defixus, omni tamen superior metu, ventura decretis cælestibus commendabat: relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem visam, aeris parte sulcata euanuisse existimauit: horroreque perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus. Erat autem nitor igneus iste quem διάττοντα nos appellamus; nec cadens vmquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cælitus posse labi, profanus merito iudicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus; e quibus sufficiet pauca monstrare. Scintillas quidam putant ab æthereo candentes vigore, parumq; porrectius tendere sufficientes, exstingui, vel certe radiorum flammas iniectas nubibus densis acri scintillare contactu; aut quum lumen aliquod cohæserit nubi. Id enim in stellæ speciem figuratum, decurrit quidem dum viribus ignium sustentatur: amplitudine vero spatiorum exinanitum, in æstum soluitur corpus, ad substantiam migrans cuius attritu incaluit nimio. Confestim itaque ante lucis primitias Etrusci aruspices accersiti, consulti quid astri species portenderet noua, vitandum esse cautissime responderunt, nequid tunc tentaretur; ex * Tarquitianis libris in titulo De rebus diuinis, id relatum esse demonstrantes, quod face in cælo visa, committi prœlium vel simile quidquam non*oporteat. Quo etiam id inter multa alia spernente, orabant aruspices saltem aliquot horis profectionem differri. Et ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiæ reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra. Hinc nos egressos, Persæ, quum sæpe afflicti peditum stabilem pugnam horrerent, structis insidiis, occulte comitabantur; altrinsecus viantes cateruas a celsis collibus explorando: vt id suspicans miles adusq; perpetuum diem nec vallum erigeret, nec sudibus se communiret. Dumque teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, inuasa subito terga pone versus arma cogentium, principi indicatur, etiamtum inermi ad speculanda anteriora progresso. Qua concitus clade, oblitus loricæ, scuto inter tumultum adrepto, properans vltimis ferre suppetias, reuocatur alio motu, qui etiam antesignanos, vnde decesserat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, fœtorem elephantorum stridoremque impatienter tolerantibus nostris, contis & multiplicatis missilibus decernebat. Verum principe volitāte inter prima discrimina prœliorum, exsiliuit nostra succinctior armatura; auersorumque Persarum & beluarum suffragines concidebat & dorsa. Quos quum Iulianus cauendi immemor, diffluxisse trepidos elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irasque sequentium excitans,*audenter effunderet semet in pugnam, clamābāt hinc inde candidati quos disiecerat terror, vt fugientium molem, tamquam ruinam male compositi culminis, declinaret: & incertum subita equestris hasta, cute brachii eius præstricta, costis perfossis hæsit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto vtrimque ferro digitorum neruos sensit excisos: & prouolutus iumento, præsentiumque veloci cōcursu relatus in castra, medicinæ ministeriis fouebatur. Moxque vbi lenito paulisper dolore timere desiit, magno spiritū contra *exitium certans, arma poscebat & equum: vt reuiso prœlio suorum fiduciā repararet, ac videretur, sui securus, alienæ salutis sollicitudine vehementer adstringi: eo vigore, licet in negotio dispari, quo Epaminondas ille dux inclytus, letaliter apud Mantineam saucius & * reuersus ex acie, conquirebat sollicite scutum: quod

quum vidiſſet propius, lætior vi vulneris interiit; & qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed quum vires parum ſufficerent voluntati, ſanguinisque profluuio vexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps viuendi abſumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum vbi ceciderat comperit. Hic enim obiturum ſe, præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu eſt quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore feruentior inuolabat, haſtas ad ſcuta concrepans; etiam mori, ſi tuliſſet ſors, obſtinatus. Et quamuis offundebatur oculis altitudo pulueris, & æſtus caleſcens officeret alacritati membrorum, tamen velut exauctoratus, amiſſo ductore ſine parcimonia ruebat in ferrum. Contra animoſius Perſæ ſagittarum volantium crebritate conſpectum ſolis rapiebant, oppoſitis elephantis: qui tardius gradientes, magnitudine corporum criſtarumque horrore pauorem iumentis incutiebant & viris. Concurſus itaque armatorum & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri, procul audiebatur: quamdiu ſatietate vulnerum partibus feſſis, nox diremit certamina iam tenebroſa. Quinquaginta tum Perſarum optimates & ſatrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merene & Nohodare potiſſimis ducibus interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diuerſis in locis prœlia xx Marcelli: Siccium Dentatum adiiciat ornatum militarium multitudine coronarum: miretur ſuper his Sergium, qui vicies & ter vulneratus eſt in variis pugnis, vt fertur; cuius poſteritatis vltimus Catilina claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbrauit. Deformabat tamen triſtitia lætiores euentus. Dum enim hæc poſt diſceſſum ducis vbique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magiſter, Salluſtius præfectus actus in exitium præceps, & opera ſui apparitoris ereptus, * Phoſphorio amiſſo conſiliario, qui ei aderat, caſu euaſit & fuga: quidamque milites, per multa diſcrimina occupato caſtelli vicini præſidio, poſt diem denique tertium iungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens, circumſtantes alloquutus eſt demiſſos & triſtes: *Aduenit, o ſocii, nunc abeundi tempus e vita, impendio tempeſtiuum; quam repoſcenti naturæ, vt debitor bonæ fidei, redditurus exſulto; non (vt quidam opinantur) adflictus & mærens; philoſophorum ſententia generali perdoctus quantum corpore ſit beatior animus; & contemplans, quoties conditio melior a deteriore ſecernitur, lætandum eſſe potius quam dolendum: illud quoque aduertens, quod etiam dii cæleſtes quibusdam piiſſimis mortem tamquam ſummum præmium perſoluerunt. Munus autem id mihi delatum optime ſcio, ne difficultatibus ſuccumberem arduis. neue me proiiciam vmquam aut proſternam; expertus quod dolores omnes vt inſultant ignauis, ita perſiſtentibus cedunt. Nec me geſtorum pænitet, aut grauis flagitii recordatio ſtringit, vel quum in vmbra & angulis * emendarer, vel poſt principatum ſusceptum: tamquam a cognatione cælitum defluentem, immaculatum (vt exiſtimo) conſeruaui, & ciuilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametſi proſperitas ſimul vtilitasque conſultorum non vbique concordent; quoniam cœptorum euentus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates. Reputans autem iuſti eſſe finem imperii, obedientium commodum & ſalutem, ad tranquilliora ſemper (vt noſtis) propenſior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum; gaudensque, nedum ſciens, vbicumque velut imperioſa parens conſideratus periculis obiecit reſpubl. ſteti fundatus, turbines calcare fortuitorum adſuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideoque ſempiternum veneror numen, quod non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum aſperitate, vel delicatorum fine decedo; ſed in medio curſu florentium gloriarum, hunc merui clarum e * medio digreſſum. Aequo enim iudicio iuxta timidus eſt & ignauus, qui quum non oportet, mori deſiderat; & qui refugiat quum ſit opportunum. Hactenus loqui, vigore virium labente ſufficiat. Super Imperatore vero creando, caute reticeo; ne per imprudentiam dignum prætercam; aut nominatum quem habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimen vltimum trudam: vt alumnus autem reip. frugi, opto bonum poſt me reperiri rectorem.* Poſt hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus velut ſupremo diſtribuens ſtudio, Anatolium quæſiuit officiorum magiſtrum: quem quum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet præfectus, intellexit occiſum: acriterque amici caſum ingemuit, qui elate ante contem-

pſerat

pſerat ſuum. Et flentes inter hæc omnes qui aderant, auctoritate etiam tum integrà increpabat; humile eſſe, cælo ſideribuſque conciliatum lugeri principem, dicens. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo & Priſco philoſophis ſuper animorũ ſublimitate perplexius diſputans, hiante latius ſuffoſſi lateris vulnere, & ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit medio noctis horrore, vita facilius eſt abſolutus, anno ætatis altero & triceſimo: natus apud Conſtantinopolim, a pueritia vſque parentis obitu deſtitutus Conſtantii; quem poſt fratris Conſtantini exceſſum, inter complures alios turba conſumpſit imperii ſucceſſorem; & Baſilina matre, iam inde a maioribus nobili: vir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum & coalita maieſtate conſpicuus. Quum enim ſint, vt ſapientes definiunt, virtutes quatuor præcipuæ, temperantia, prudentia, iuſtitia, fortitudo, eiſq; *accedentes extrinſecus aliæ, ſcientia rei militaris, auctoritas, felicitas atq; liberalitas; intento ſtudio coluit omnes vt ſingulas. Et primum ita inuiolata caſtitate enituit, vt poſt amiſſam coniugem, nihil vmquam venereum attingeret: illud aduertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum ſcriptorem ætate grandæuum interrogatum, ecquid adhuc fœminis miſceretur, negantem id adiecisse, quod gauderet harum rerum amorem vt rabioſum quemdam effugiſſe dominum & crudelem. Item vt hoc propoſitum validius confirmaret, recolebat ſæpe dictum lyrici Bachylidis, quem legebat iucunde; id aſſerentis quod, vt egregius pictor vultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſius conſurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore iuuentutis ita caute vitauit, vt ne ſuſpicione quidem tenus libidinis vllius, vel * ſecretioris vitæ miniſtris incuſaretur, vt ſæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus immanis iuuit parcimonia ciborum & ſomni; quibus domi foriſque tenacius vtebatur. Namque in pace eius menſarum tenuitas erat recte noſcentibus admiranda, velut ad pallium mox reuerſuri. Per varios autem procinctus, ſtans interdum, more militiæ, cibum breuem vilemque ſumere viſebatur. Vbi vero exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices & ſtationum; poſt hæc ſeria ad *artes confugiens doctrinarum. Et ſi nocturna lumina inter quæ lucubrabat, potuiſſent *voce vlla teſtari, profecto *oſtenderant inter hunc & quoſdam principes multum intereſſe, quem norant voluptatibus ne ad neceſſitatem quidem indulſiſſe naturæ. Dein prudẽtiæ eius indicia fuere vel plurima; e quibus explicari ſufficiet pauca. Armatæ rei ſcientiſſimus, & togatæ ciuilitati admodum ſtudens; tantum ſibi arrogans quantum a contemptu & inſolentia diſtare exiſtimabat: virtute ſenior quam ætate, ſtudioſus cognitionũ omnium. & indeclinabilis aliquoties iudex *cenſor moribus regendis acerrimus; placidus opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciens. Poſtremo id prædicabat, Turpe eſſe ſapienti, quum habeat animũ, captare laudes ex corpore. Quibus autem iuſtitiæ inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quod erat pro rerum omnium diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde quod paucorum diſcrimine vitia cohibebat; tum autem, quod minabatur ferro potius quam vtebatur. Poſtremo, vt multa prætercam, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos, ita conſurrexiſſe mitiſſime, vt pœnarum aſperitatem genuina lenitudine caſtigaret. Fortitudinem certaminum crebritas vſuſq; bellorum oſtendit, & patientia frigorum immanium & feruoris quoq;. Corporis munus, a milite; ab Imperatore vero, animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu confecit, audacter congreſſus: ac noſtros cedẽtes, *obiecto pectore ſuo, aliquoties cohibuit ſolus: regnaq; furentiũ Germanorum exſcindens, & in puluere vaporato Perſidis, augebat fiduciam militis dimicans inter primos. Caſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant & nota, ciuitatum oppugnationes & caſtellorum, inter ipſos diſcriminum vertices acies figura multiformi compoſitæ, ſalubriter & caute caſtra metata, *prætenturæ ſtationeſque agrariæ totis rationibus ordinatæ. Auctoritas adeo valuit, vt dilectus artiſſime, dum timetur, ac ſi periculorum ſocius & laborum; & inter concertationes acerrimas animaduerti iuberet in deſides; & Cæſar adhuc ſine ſtipendio regeret militem feris oppoſitum gentibus, vt dudum eſt dictum; alloquutuſq; tumentes armatos, diſceſſurũ ad vitam minaretur priuatam, ni tumultuari deſiſterent. Denique

id pro multis noſſe ſufficiet; exhortatum eum ſupplici concione militem Gallicanum pruinis adſuetum & Rheno, peragratis ſpatiis regionum extentis, per tepentem Aſſyriam aduſque confinia traxiſſe Medorum. Felicitas ita eminuit, vt ipſis quodammodo ceruicibus fortunæ aliquamdiu bonæ gubernatricis euectus, victorioſis curſibus difficultates ſuperaret immenſas. Et poſtquam ex occidua plaga digreſſus eſt, quoad fuit in terris, quieuere nationes omnes immobiles, ac ſi quodam caduceo leniente mundano. Liberalitatis eius teſtimonia plurima ſunt & veriſſima: inter quæ indicta ſunt tributorum admodum leuia, coronarium indultum, remiſſa debita multa diuturnitate congeſta, æquata fiſci iurgia cum priuatis, vectigalia ciuitatibus reſtituta cum fundis, absque his quos velut iure vendidere præteritæ poteſtates: quodque numquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſeruari exiſtimabat; id aliquoties prædicans, Alexandrum Magnum, vbi haberet theſauros interrogatum, *apud amicos*, beneuole reſpondiſſe. Digeſtis bonis quæ ſcire potuimus, nunc ad explicanda eius vitia veniamus; licet dicta ſunt carptim. Lentioris ingenii: verum hoc inſtituto rectiſſimo temperabat, emendari ſe quum deuiaret a fruge bona, permittens. Linguæ fuſioris, & admodum raro ſilentis: præſagiorum ſciſcitationi nimiæ deditus: vt æquiparare videretur in hac parte principem Hadrianum: ſuperſtitioſus magis quam ſacrorum legitimus obſeruator; innumeras ſine parcimonia pecudes mactans: vt æſtimaretur, ſi reuertiſſet de Parthis, boues iam defuturos: Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictũ; Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι· ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plauſibus lætus: laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor; popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſæpe adfectans. Verumtamen quum hæc eſſent, æſtimari poterat (vt ipſe aiebat) vetus illa iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante rediſſe rurſus ad terras; ni quædam ad arbitrium agens, interdum oſtenderet ſe diſſimilem ſui. Namque & iura condidit non moleſta, abſolutæ quædam iubentia fieri vel arcentia, præter pauca. inter quæ erat inclemens, quod docere vetuit magiſtros rhetoricos & grammaticos Chriſtianos,* ne tranſirent a numinum cultu. Illud quoque itidem parum ferendum, quod municipalium ordinum cœtibus patiebatur iniuſte quosdam adnecti, vel peregrinos, vel ab his conſortiis priuilegiis aut origine longe diſcretos. Figura talis vtique membrorum: Mediocris erat ſtaturæ; capillis, tamquam pexiſſet, mollibus; hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus; venuſtate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius anguſtias indicabant; ſuperciliis decoris, & naſo rectiſſimo; ore paulo maiore, labro inferiore* diuiſo; opima & incurua ceruice, humeris vaſtis & latis; ab ipſo capite vſque ad vnguium ſummitates, liniamentorum recta compage; vnde viribus valebat & curſu. Et quoniam eum obtrectatores nouos bellorũ tumultus ad perniciem rei communis inſimulant concitaſſe, ſciant docente veritate perſpicue, non Iulianum ſed Conſtantium ardores* Parthicos ſuccendiſſe, quum Metrodori mendaciis auidius acquieſcit, (vt dudum retulimus plene) vindictæ ſiti ad indignationem excitum: vbi noſtri capti militares aliquoties numeri, vrbes exciſæ, rapta munimenta vel diruta, prouinciæ grauibus impenſis exhauſtæ, & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur a Perſis aduſq; Bithynos & litora Propontidis. At in Galliis bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra Germanis, iamque Alpibus ad vaſtandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpeſſis hominibus nihil præter lacrymas ſupererat & terrores: vbi & præteritorum recordatio erat acerba, & exſpectatio triſtior impendentium. Quæ omnia iuuenis iſte, ad occiduam plagam ſpecie Cæſaris miſſus, regesque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta pene mira dictu celeritate correxit. Itaque vt orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas; triumphum exinde relaturus & cognomentum, ſi conſiliis eius & factis illuſtribus decreta cæleſtia congruiſſent. Et quum ſciamus experimento adeo quosdam ruere improuidos, vt bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus ſuccubuere ſæpiſſime; ſunt qui reprehendant paria repetiſſe principem vbique victorem. Nec fuit poſt hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, vt vbi olim ipſe ſtatuerat, conderetur: principio

lucis

lucis sequutæ, quæ erat quintum calend. Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, aduocatisque legionum principiis & turmarum, super creando principe consultabant. Discissisque studiis turbulentis, Arintheus & Victor, & e palatio Constantii residui, de parte sua quemdam habilem scrutabantur: contra Neuita & Dagalaiphus proceresque Gallorum, virum talem ex commilitio suo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante sententia, itum est voluntate omnium ad Sallustium. Eoque caussante morbos & senectutem honoratam, aliquis miles aduertens destinatius reluctantem, *Et quid ageretis*, ait, *si id bellum vobis commisisset absens, vt sæpe factum est, Imperator? Nonne posthabitis ceteris, militem instantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite: &, si Mesopotamiam videre licuerit, vtriusque exercitus consociata suffragia legitimum principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis,* stimulantibus paucis, vt in rebus extremis est factum sæpe, IOVIANVS eligitur Imperator, * domesticorũ ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi. Et confestim indumentis circumdatus principalibus, subitoque productus e tabernaculo, per agmina iam discurrebat proficisci parantia. Et quoniam acies adusque lapidem quartum porrigebatur, antesignani, clamare quosdam Iouianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim prope perciti nominis, quod *vna littera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus, vt solebat. Verum quum incuruus ille visus & longior aduentaret, suspicati quod acciderat, in lacrymas effusi sunt omnes atque luctum. Quod si grauis quidam æquitatis * præuaricator in vltimo rerum spiritu factum criminatur improuide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigãdi magistro, sæuientibus flabris & mari, quod clauos regendæ nauis cuilibet periculi socio commiserunt. His ita cæco quodam iudicio fortunæ peractis, Iouianorum signifer, quos Varronianus rexerat, dudum cum nouo diffidens principe, etiamtum priuato, vt patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas: ac data dicendi copia quæ sciret, docet Saporem iam propinquantem, exstincto quem verebatur, turbine concitato calonum ad vmbram imperii Iouianum adhuc protectorem adscitum, inertem quemdam & mollem. Hoc ille audito, quod semper trepidis votis expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his qui dimicauere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri inuadi terga. Postremumque, dum vltro citroque ordinantur * hostiæ pro Iouiano, extis inspectis pronuntiatum, eum omnia perditurum si intra vallum remansisset, vt cogitabat; superiorem vero fore, profectum. Proinde egredi iam cœptantes adoriuntur nos elephantis præuiis Persæ. Ad quorum fremitum accessumque terribilem equis inter initia turbatis & viris, Iouiani & Herculani occisis beluis paucis, cataphractis equitibus acriter restiterunt. Deinde legiones Iouiorum atque Victorum, laborantibus suis ferentes auxilium, elephantes duos strauerunt cum hostium plebe non parua. Et in læuo prœlio viri periere fortissimi, Iulianus & Macrobius & Maximus legionum tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. Hisque sepultis, vt rerum angustiæ permiserunt, prope confinia noctis, quum ad castellum *Sumere nomine citis passibus tenderemus, iacens Anatolii corpus est* agnitum; quod tumultuaria opera terræ mandatum est. Hic & milites sexaginta cum palatinis recepimus; quos in munimentum* Vaccatum confugisse retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in valle castra ponuntur, velut murali ambitu circumclausa præter vnum exitum, eumdemque patentem, vndique in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hocque viso, e saltibus nos hostes diuersitate telorum, ac verbis turpibus incessebant vt perfidos, & lectissimi principis peremptores: audierãt enim, ipsis quoq; referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidisse Romano. Ausi denique inter hæc equitum cunei, porta perrupta prætoria, prope ipsum tabernaculum principis aduenire, occisis multis suorum & vulneratis, vi repulsi sunt magna. Egressi exinde, proxima nocte * Charcham occu-

pauimus, locum ideo tutum quod riparum aggeribus humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus vt ante vexabat. Quumq; his cal. Iuliis ſtadiis triginta confectis, ciuitatem nomine *Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, vectores eorum nouiſſimi pedibus incedentes, a Saracena multitudine circumſepti protinus interiſſent, ni expeditiores turmæ noſtrorũ opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infeſtos, quod ſalaria muneraque plurima Iuliano ad ſimilitudinem præteriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum, ſolum audierant, Imperatorem bellicoſum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum. Nam progredientes nos ſequebantur, crebris laceſſitionibus retrahentes: quum ſtaremus vt pugnaturi, gradum ſenſim referentes, moris diuturnis excruciabant. Iamque (vt ſolent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferans immodeſte, dari ſibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Imperator, tumentemque iam canis exortu ſideris amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus, exorabat: nandi imperitos eſſe complures adſerens; ſimulq; adiiciens, hoſtiles manus hinc inde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed quum hæc ſæpe congeminando refragaretur incaſſum, milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, *edicit Imperator vt ſiſtatur agmen, & adſueti nare Galli amnem primi omnium penetrarent: vt iis magnitudine fluentorum abreptis, reſiduorũ pertinacia frangeretur; aut, ſi id perfeciſſent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electique ſunt ad id negotium habiles, qui maxima præ ceteris flumina transmeare in regionibus genuinis a prima pueritia ſunt inſtituti: & quum latendi copiam nocturna quies daret, tamquã e tranſenna ſimul emiſſi, ſpe citius ripas occupauere contrarias: Perſarumque conculcatis pluribus & truncatis, quos loca ſeruare diſpoſitos, ſecuritas placido vinxerat ſomno, efficacis audaciæ ſignum elatis manibus contortisque ſpiculis oſtendebant. Hoc longe conſpecto, ardens ad tranſitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quod vtribus e cæſorum animalium coriis coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum vanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul abſens, & quum prope veniſſet, exploratorum perfugarumq; veris vocibus docebatur fortia facta noſtrorum, fœdas ſuorum ſtrages, & elephantes quot numquam rex ante meminerat, interfectos: exercitumque Romanum, continuis laboribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuæ, vt memorabat cõſulere, ſed vindictæ; difficultatemq; rerum inſtantium aut victoria ſumma aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per prouinciales leui teſſera colligi poſſe expertus, & ſciens populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem vltimis terroribus deformatum; ſimul comperiens, in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia, hebetarunt eius anxiam mentem vno pariq; natatu quingenti viri transgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibusque confoſſis reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter, quum neque pontes compaginari paterentur vndæ torrentes, & abſumptis omnibus quæ * mandi poterant vtilibus, exacto miſerabiliter biduo, furebat inedia iraq; percitus miles, [potiusq;] ferro properans quam fame ignauiſſimo genere mortis abſumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cæleſtis numen: & Perſæ præter ſperata priores ſuper fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt; animos ipſi quoq; deſpondentes, quos omnibus pene prœliis pars Romana ſuperior grauius quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant difficiles & perplexas; fingentes, humanorum reſpectu, reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum regem, quæ iubet, ſi impleuerit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor ſunt euoluti inedia cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio, antequam hi mitterentur, ſi abuſus princeps paulatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto veniſſet ad præſidia Corduenæ, & vberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem

rex ob-

rex obſtinatius (vt ipſe aiebat) ſua, dudum a Maximiano erepta; vt docebat autem negotium, pro redemptione noſtra; quinque regiones Transtigritanas, *Arzanenam & Moxoenam & Zabdicenam, itidemque *Rhehimenam & Corduenam cum caſtellis quindecim, & Niſibin & Singaram, & caſtra Maurorum, munimentum perquam opportunum. Et quum pugnari decies expediret, ne horum quidquam dederetur, adulatorum globus inſtabat timido principi, Procopii metuendū ſubſerens nomen; eumque adfirmans, niſi rediret, cognito Iuliani interitu, cum intacto milite quem regebat, nouas res nullo renitente facile moliturum. Hac perniciosa verborum ille adſiduitate nimia ſuccenſus, ſine contatione tradidit omnia quæ petebantur; difficile hoc adeptus vt Niſibis & Singara ſine incolis transirent in iura Perſarum; a munimentis vero alienandis reuerti ad noſtra præſidia [&] Romana permitterentur. Quibus exitiale aliud acceſſit & impium; ne poſt hæc ita compoſita, Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur auxilium, amico nobis ſemper & fido: quod ratione gemina cogitatum eſt, vt puniretur homo qui Chiliocomum mandato vaſtauerat principis, & vt remaneret occaſio per quam ſubinde licenter inuaderetur Armenia. Vnde poſtea contigit vt viuus caperetur idem Arſaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter diſſenſiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, nequid committeretur per inducias contrarium pactis, obſidatus ſpecie viri celebres altrinſecus dantur; *Neuita & Victor ex parte noſtrorum, & Mellobaudes, inſignium numerorum tribuni: ex parte vero diuerſa Bineſes, e numero nobilium optimatum, tresque alii ſatrapæ non obſcuti. Fœderata ita pace annorum triginta, eaque iurisiurandi religionibus conſecrata, reuerſi itineribus aliis, quoniā loca contigua flumini vt confragoſa vitabantur & aſpera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorum; qui fame aduſque ſpiritum lacerati poſtremum, ideoque latenter progreſſi, aut imperitia nandi gurgite fluminis abſorbebantur; aut ſi vndarum vi ſuperata venirent ad ripas, a Saracenis vel Perſis, quos (vt diximus) paulo ante exturbauere Germani, cædebantur vt pecora, vel longius amandati ſunt venumdandi. Vbi vero transeundi amnis aperte ſignum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantoque ardore temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quisque reliquis omnibus anteponens, vitare multa & terribilia feſtinabat: & pars cratibus temere textis iumenta retinentes hinc inde natantia, alii ſuperſidentes vtribus, quidam diuerſa in neceſſitatis abrupto verſantes, vndarum occurſantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipſe breuibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis transuectus, eadem nauigia vltro citroque diſcurrere ſtatuit, dum omnes conueheremur. Tamdemque vniuerſi, præter merſos, ad vlteriores venimus margines, fauore ſuperi numinis, diſcrimine per difficiles caſus exſtracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio; Perſas pontem iungere procul e noſtro conſpectu; vt poſt firmatam pacem & fœdera, ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata. Verum quum ſe proditos aduertiſſent, a conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam ſuſpicione iam liberi, properantesque itineribus magnis, prope *Hatram venimus, vetus opidum in media ſolitudine poſitum, olimque deſertum; quod eruendum adorti temporibus variis Traianus & Seuerus principes bellicoſi, cum exercitibus pene deleti ſunt; vt in eorum actibus has quoque digeſſimus partes. Vnde cognito per porrectam planitiem aduſque lapidem ſeptuageſimum, in regionibus aridis nec aquam inueniri poſſe præter ſalſam & fœtidam, nec ad victum aliquid niſi abrotonum & abſinthium & dracontion, aliaque herbarum genera triſtiſſima, vaſa quæ portabātur, aquis impleta ſunt dulcibus: & mactatis camelis iumētisque aliis, alimenta quæſita ſunt, licet noxia. Et via ſex dierū emenſa, quum ne gramina quidem inuenirentur ſolatia neceſſitatis extremæ, dux Meſopotamiæ Caſſianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, ad Vr nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his quos relictus cum Procopio & Sebaſtiano exercitus parcius victitans conſeruarat. Hinc Procopius alter notarius, & *Memorius

militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, & Iouianum post eius obitum ad culmen augustum euectum. Quibus mandauerat princeps, vt Lucillianum socerum suum, post depositum militiæ munus digressum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterii equitum & peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum vrgerent, res firmaturum ancipites; &, quod magis metuebatur, si casus quidam noui exsurgerent, opponendum. Quibus secretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens vt quosdam lectos exploratæ industriæ fideique duceret secum, adminiculis eorum vsurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentique consilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiamtum in Italia, missis insignibus *Iouino iussit succedere armorum magistro per Gallias; gemina vtilitate præspeculata; vt & dux meriti celsioris, ideoque suspectus, abiret e medio; & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus, auctoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Iussum est autem ad implenda hæc perrecturis, extollere seriem gestorum in melius, & rumores quaqua irent breues diffundere, concinentes, procinctum Parthicum exitu prospero terminatum: additisque festinando itineri noctibus, prouinciarum militiæque rectoribus insinuare noui principis scripta; omniumque sententiis occultius sciscitatis, remeare velociter cum responsis; vt comperto quid in longinquis agatur, principatus roborandi matura consilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index tristium casuum velocissime per prouincias volitabat: & gentes, maximeque omnium Nisibenos, acerbo dolore perculsit, quum vrbem Sapori deditam comperissent: cuius iram metuebant & simultates, recolentes quæ assidue pertulerit funera eam sæpius oppugnare conatus. Constabat enim orbem eoum in dicione potuisse transire Persidis, nisi hæc ciuitas habili situ & mœnium magnitudine restitisset. Miseri tamen licet maiore venturi pauore constringerentur, spe tamen sustentari potuerunt exigua; hac scilicet, quod vel suopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator eodem statu retinebit vrbem, orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem vbique rumores diffunditant varii, in exercitu absumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset. vnde effectum est vt & armorum pleraque proiicerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, vt si vsquam modius vnus farinæ fuisset repertus, (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur, vt minus. Profecti exinde *Thisalphata venimus: vbi Sebastianus atque Procopius cum tribunis principiisque militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, vt poscebat solennitas, occurrerunt, & sequebantur benigne suscepti. Post quæ itinere festinato, Nisibi cupide visa, extra vrbem statiua castra posuit princeps: rogatusq; enixe precante multiplici plebe, vt ingressus palatium more succederet principum, pertinaciter reluctatus est; erubescens agente se intra muros, vrbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. Ibi tunc vespera tenebrante, raptus a cœna * Iouianus, primus inter notarios omnes, quem obsidione ciuitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus euasisse cum aliis, ductusque deuium ad locum, & præceps actus in puteum siccum, obrutus est saxorum multitudine superiecta: hanc profecto ob caussam quod Iuliano perempto, ipse quoque nominatus a paucis vt imperio dignus: nec post creatum Iouianum egit modeste, sed susurrans super negotio quædam audiebatur, inuitabatque ad conuiuia subinde militares. Postridie Bineses vnus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere festinans, promissa flagitabat instanter: & principe permittente Romano ciuitatem ingressus, gentis suæ signum ab arce extulit, commigrationem e patria ciuibus nuntians luctuosam. Et vertere solum extemplo omnes præcepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur sibi necessitas abscedendi; ad defendendos penates se solos sufficere sine alimentis publicis adfirmantes & milite; satis confisi ad futuram iustitiam pro genitali sede dimicaturis, vt experti sunt sæpe. Et * sic quidem suppliciter ordo & populus precabatur: sed ventis loquebatur incassum, Imperatore, vt fingebat alia metuens, periurii piacula

declinan-

declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat, Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia ſuperatum a Perſis interdum; deductumque poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto vixiſſe precario ab anu quadam agreſti porrecto; nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum: & Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro ceſſiſſe, cuius obiice iam inde a vetuſtate innoxiæ permanſerunt. Quumq; nihil promoueretur, iuriſiurandi religionem principe deſtinatius prætendente, quum oblatam ei coronam aliquamdiu recuſans coactus denique ſuſcepiſſet, Siluanus quidam cauſſarum defenſor confidentius exclamans, *Ita*, inquit, *Imperator a ciuitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo exaſperatus, intra triduum omnes iuſſit excedere mœnibus, deteſtantes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem, ſiqui diſtulerint egredi, minitantibus, mœnia permixta ſunt lamentis & luctu; & per omnia ciuitatis membra vna vox cunctorum erat gementium, quum laceraret crines matrona exſul fuganda laribus in quibus nata erat & educata, orbataque mater liberis & coniuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatum amplexa vel limina lacrymabat. Exin variæ complentur viæ, qua quisque poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias quas vehi poſſe credebant, contempta reliqua ſupellectili pretioſa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorum. Tu hoc loco fortuna orbis Romani merito incuſaris, quæ difflantibus procellis remp. excuſſa regimenta perito rei gerendæ ductori, conſummando iuueni porrexiſti; quem nullis ante actæ vitæ inſignibus in huiusmodi negotiis cognitum, nec vituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas vſque bonorum peruenit; quod dum extimeſcit æmulum poteſtatis, dumque in animo Gallias & Illyricum verſat, quosdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam aduentus ſui præuenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu periurii fugiendi commiſit, Niſibi perdita: quæ iam inde a Mithridatici regni temporibus, ne oriens a Perſis occuparetur, viribus reſtitit maximis. Numquam enim ab vrbis ortu inueniri poteſt, annalibus replicatis, vt arbitror, terrarum partes vllas noſtrarum ab Imperatore vel cos. hoſti conceſſas: & ne ob recepta quidem quæ direpta ſunt, verum ob amplificata regna, triumphales glorias fuiſſe delatas. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hiſpanias, Fuluio Capua poſt diuturna certamina ſuperata, & Opimio poſt diuerſos exitus prœliorum, Fregellanis tunc interneciuis hoſtibus ad deditionem compulſis, *triumphi ſunt denegati. Id etiam memoriæ nos veteres docent: in extremis caſibus icta cum *ductore fœdera, poſtquam partes verbis iurauere conceptis, repetitione bellorum illico diſſoluta: vt temporibus priſcis apud furcas Caudinas ſub iugum legionibus miſſis in Samnio, & [per Albinum in Numidia ſceleſte pace cogitata, & auctore turpiter pactionis feſtinatæ] Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & vrbe tradita, miſſoque tribuno Conſtantio, qui munimenta præſidiaria cum regionibus Perſicis optimatibus adſignaret; cum Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea (vt ſuperſtes ille mandarat) humaturus in ſuburbio Tarſenſi. Qui ad exſequendum profectus, confeſtim corpore ſepulto diſceſſit: nec inueniri vſquam potuit ſtudio quæſitus ingenti; niſi quod multo poſtea apud Conſtantinopolim viſus eſt ſubito purpuratus. His hoc modo peractis diſcurſisq; itineribus, Antiochiam venimus: vbi per continuos dies, velut offenſo numine, multa viſebantur & dira: quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam & Maximiani ſtatua Cæſaris, locata in veſtibulo regiæ, amiſit repente ſphæram æream formatam in ſpeciem poli, quam geſtabat: & cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes: & viſa ſunt interdiu ſidera cometarum: ſuper quorum natura ratiocinantes phyſici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo exiſtimant appellari, quod per tortos ignes ſparguntur crines, in vnum ſtellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere, paulatim in ſublimiora *ſurgente. Quidam currentes radios ſolis, denſiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali *conſpectu monſtrare. Sedit quorumdam opinioni, hanc

speciem tunc apparere quum * tracta solito celsius nubes æternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe stellas esse quasdam ceteris similes, quarum ortus obitusque quibus sint temporibus præstituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis sunt lecta: quæ digerere nunc vetat aliorsum oratio properans. Moratum paulisper Antiochiæ principem, curarumque diuersis ponderibus adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat. proinde nec iumento parcens nec militi, flagranti hieme inde profectus, signis (vt dictum est) vetantibus plurimis, Tarsum vrbem Cilicum nobilem introiit; cuius originem docuimus supra. Exindeque egredi nimium properans, exornari sepulcrum statuit Iuliani, in pomœrio situm itineris quod ad Tauri montis angustias ducit: cuius suprema & cineres, si quid tunc iuste consuleret, non Cydnus videre deberet, quamuis gratissimus amnis & liquidus: sed ad perpetuandam gloriam recte factorum præterlaberetur Tiberis intersecans vrbem æternam, diuorumque veterum monumenta perstringens. * Inde Tarso profectus extentis itineribus, venit opidum Cappadociæ Tyana: vbi ei reuersi Procopius notarius & Memorius tribunus occurrunt, gestorumque aperiunt textum; hinc (vt ordo poscebat) exorsi, quod Lucillianus Mediolanum ingressus cum Seniaucho & Valentiniano tribunis, quos duxerat secum, cognito quod Malarichus recusauit suscipere magisterium, effuso cursu pecierat Remos: & tamquam in alto gentis silentio, extra calcem (vt dicitur) procurrebat; & intempestiue, parum etiam tum firmatis omnibus, ex Acturio ratiociniis scrutandis incubuit. Qui fraudum conscius & noxarum, ad militaria signa confugit: finxitque, Iuliano superstite, in res nouas quemdam medium surrexisse. Cuius fallaciis turbo militaris acerrime concitus, Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim, paulo postea principem, trepidum & quo confugeret ambigentem, Primitiuus hospes tutius amandarat. His ita tristibus lætum aliud addebatur, missos a Iouino milites aduentare, quos * capita scholarum ordo castrensis appellat, nuntiantes æquo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum his redierat, regenda scutariorum secunda committitur schola; & Vitalianus consortio domesticorum iungitur, Herulorum e numero miles; qui multo postea auctus comitis dignitate, male rem per Illyricum gessit. Confestimque mittitur in Gallias Arintheus, ferens litteras ad Iouinum, vt constanter ageret suum obtinens locum: eique mandatum est vt animaduerteretur in concitorem tumultus, auctoresque seditionis ad comitatum vincti transmitterentur. Post quæ vt videbatur expedire disposita, apud * Aspuna Galatiæ municipium breue, Gallicani milites visi principi: ingressiq; consistorium, post audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire iubentur ad signa. Et quum introisset Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore necessariis, consu-
1116 latum iniit, adhibito in societatem trabeæ Varroniano filio suo admodum paruulo: cuius vagitus, pertinaciter reluctans ne in curuli sella veheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoque Iouianum celeri gradu præscriptus vitæ finiendæ dies exegit. Quum enim venisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inuentus est nocte: super cuius obitu dubitationes emersere complures. Fertur enim recente calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuisse; vel extuberato capite periisse succensione prunarum immensa; aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ætatis & tertio. Quumq; huic & Æmiliano Scipioni vitę exitus similis euenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis graui, vultu lætissimo, oculis cæsiis, vasta proceritate & ardua; adeo vt diu nullum indumentũ regium ad mensuram eius aptum inueniretur: & æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: iocariq; palam cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus; & nonnumquã honorificus; mediocriter eruditus, magisq; beneuolus, & perpensius, vt apparebat ex paucis quos promouerat, iudices electurus: edax tamen & vino venerique indulgens: quæ vitia imperiali verecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnii dudum præscisse quod euenit: idq; duobus

amicis

amicis commisisse fidissimis, illo adiecto quod ipsi quoque deferretur trabea consularis. Sed impetrato vno, adipisci non potuit aliud. Audita enim filii celsiore fortuna, antequam eum videret, fatali præuentus est morte. Et quia huic nomini amplissimum magistratum protendi, per quietem prædictum est seni, Varronianus nepos eius, infans etiam tum, cum Iouiano patre declaratus est, vt supra retulimus, consul.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSSEXTVS.

DICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ cōfinia propioris, conuenerat iam referre a notioribus pedem, vt & pericula declinentur veritatis sæpe contigua, & examinatores cōtexendi operis deinde non perferamus intempestiuos, strepētes vt læsos, si præteritum sit quod loquutus est Imperator in cœna, vel omissum quam ob caussam gregarii milites coerciti sunt apud signa; & quod non decuerat in descriptione multiplici regionum super exiguis silere castellis; quodque cunctorum nomina qui ad vrbani * prætoris officium conuenere, non sunt expressa; & similia plurima præceptis historiæ dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetæ, non humilium minutias indagare caussarum: quas si scitari voluerit quispiam, indiuidua illa corpuscula volitantia per inane, atomos, (vt nos appellamus) numerari posse sperabit. Hæc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum stylis vberibus explicatas, non edidere superstites; vt in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoque testis reuerendus adfirmat. Proinde inscitia vulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac volubilium casuum diritate exitu luctuoso finita obituque, interuallato breui tempore, principis corpore curato defuncti, missoque Constantinopolim vt inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Nicæam versus exercitu, quæ in Bithynia mater est vrbium, potestatum ciuilium militiæque rectores magnitudine curarum adstricti communium, interque eos quidam spe vana sufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & grauem: & rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen perstringebatur Equitii, scholæ primæ scutariorum etiam tum tribuni. Qui quum potiorum auctoritate displicuisset, vt asper & subagrestis; translata est suffragatio leuis in Ianuarium Iouiani adfinem, curantem * summitatem necessitatum castrensium per Illyricum. Quo itidem spreto, quia procul iacebat, vt aptus ad id quod quærebatur atque conueniens. VALENTINIANVS, nulla discordante sententia, numinis adspiratione cælestis electus est, agens scholā scutariorum secundam, relictusque apud Ancyram, postea sequuturus, vt ordinatū est. Et quia nullo renitente hoc e rep. videbatur, missis qui eum venire ocius admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula: quod tunc euenisse, extis Romæ inspectis aruspex dixerat Marcus. Inter hæc tamen, nequid nauaretur contrarium placitis, neue armatorum mobilitas sæpe versabilis ad præsentium quemdā inclinaret arbitrium, attente prouidebat Equitius, & cum eo Leo, adhuc sub Dagalaipho magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea magister officiorum, exercitus vniuersi iudicium, quantum facere nitique poterant, vt Pannonii fautoresque principis designati, formantes. Qui quum venisset accitus, implendique negotii * præsagus, vt subodorari dabatur, vel somniorum adsiduitate, nec videri die secundo nec prodire in medium voluit, bissextū vitans Februarii mensis tunc illucescens, quod aliquoties rei Romanæ fuisse cognorat infaustum: cuius notitiam certam designabo. Spatium anni vertentis id esse periti mundani motus & siderum definiunt veteres, (inter quos * Meton & Eudæmon & Hipparchus & Archimedes excellunt) quum sol perenni rerum sublimium lege polo percurso signifero, quem Zodaicum sermo Græcus appellat, trecentis & sexaginta quinque diebus

emensis & noctibus, ad eumdem redierit cardinem: vt verbo tenus, si a secunda particula elatus arietis, ad eam dimensione redierit terminata. Sed anni interuallum verissimum memoratis diebus & horis sex adusque meridiem concluditur plenam: anníque sequentis erit post horam sextam initium, porrectum ad vesperam. tertius, a prima vigilia sumens exordium, ad horam noctis extenditur sextam. Quartus, a *media noctis vsque ad claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem squalida diuisione confundat, & autumnalis mensis inueniatur quandoque vernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio viginti colliguntur atque quatuor, in vnius diei noctisq; adiectæ transire mensuram. Hocq; alte considerato, eruditis concinentibus multis, effectum est vt ad vnum distinctumque exitum conuersio cursus anni reuoluta, nec vaga sit nec incerta, nulloque errore deinceps obumbrata ratio cælestis appareat, & menses tempora retineant præstituta. Hæc, nondum extentis fusius regnis, diu ignorauere Romani; perq; secula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant quum in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi; qui libenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum detrahebant tempora vel augebant. Hocq; excepto emerserunt alia plurima quæ fallebant; quorum meminisse nũc superuacuum puto. Quibus abolitis, Octauianus Augustus Grecos sequutus, hanc inconstantiam correcta turbatione composuit, spatiis duodecim mensium & sex horarum magna deliberatione collectis: perque duodecim siderum domicilia sol discurrens motibus sempiternis, anni totius interualla cõcludit. Quam rationem bissexti probatam, etiam victura cum seculis Roma adiumento numinis diuini fundauit. Proinde pergamus ad reliqua. Elapso die parũ apto ad inchoandã rerum magnitudinem, vt quidam existimant, propinquãte iam vespera, monitu præfecti Sallustii sub exitii denuntiatione statutum est prompta cõsensione cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, vel suspectus altiora conari, procederet postridie mane. Quumque multorum tædio, quos votorum inanitas cruciabat, tamdem finita nocte lux aduenisset, in vnũ quæsito milite omni, progressus Valentinianus in campum, permissusque tribunal adscendere celsius structum, comitiorum specie & voluntate præsentium secundissima, vt vir serius, rector pronũtiatur imperii. Mox principali habitu circumdatus & corona, Augustusque nũcupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, præmeditata dicere iam parabat. Eoque vt expeditius loqueretur brachium exsertante obmurmuratio grauis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiumque omnium plebe, vrgentium destinate confestim Imperatorem alterum declarari. Quod licet nonnulli existimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri despectorum; ex eo tamen id frustra creditum videbatur, quod non emercati, sed consoni totius multitudinis paria volentis, clamores audiebantur, documento recenti fragilitatẽ pertimescentis sublimium fortunarũ. Deinde ex susurris immaniter strepentis exercitus cieri tumultus violentior apparebat; & confidentia militis erumpentis interdum ad perniciosa facinora, timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimescẽs, elata prospere dextera, vt princeps fiducia plenus, ausus increpare quosdã vt seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absoluebat: *Exsulto prouinciarum fortissimi defensores, & præ me fero, semperque laturus sum, nec speranti, nec adpetenti moderamina orbis Rom. mihi, vt potissimo omnium, vestras detulisse virtutes. Quod erat igitur in manu positum vestra, nondum electo imperii formatore, vtiliter & gloriose complestis, adscito in honorum verticem eo quem ab ineunte adolescentia ad hanc vsque ætatis maturitatem splendide integreque vixisse experiundo cognostis. Proinde pacatis auribus accipite quæso simplicioribus verbis quod conducere arbitror in cõmune. Adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegã, contemplatione poscente multiplici, nec ambigo nec repugno, curarum aceruos & mutationes varias accidentium ipse quoq; vt homo formidans. Sed studendũ est* CONCORDIÆ *viribus totis; per quam res quoq; minimæ cõualescunt. Quod impetrabitur facile, si patientia vestra cum æquitate cõsentiens, id mihi quod mearum est partium concesserit libens. Dabit enim (vt spero) fortunã consiliorum adiutrix bonorum, quantum efficere & consequi possum, diligẽter scrutanti temperamen-*

*peramentum. Vt enim sapientes definiunt, non modo in imperio, vbi pericula maxima sunt & creberrima, verumetiam in priuatis quotidianisque rationibus, alienum ad amicitiam, quum iudicauerit quisquam prudens, adiungere sibi debebit; non, quum adiunxerit, iudicare. Hæc cum lætiorum spe polliceor: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem augustam * debita protinus accepturi.* Finita oratione, quam auctoritas erexerat inopina, flexit Imperator in suam sententiam vniuersos; consiliique eius viam sequuti qui paulo ante flagrantissimis vocibus aliud postulabant, circumseptum aquilis & vexillis, agminibusque diuersorum ordinum ambitiose stipatum, iamque terribilem, duxerunt in regiam. Dum hæc in oriente volubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens vrbem æternam, iudex integer & seuerus, inter curarum præcipua quibus hæc præfectura sæpe sollicitatur, id primum opera curabat enixa, vt veneficos, qui tunc rarescebant [capi] captos, postque agitatas quæstiones nocuisse quibusdam aperte confutatos, indicatis consciis morte mulctaret; atque ita paucorũ discrimine reliquos, siqui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter fertur, quod Iuliani promotus arbitrio, agentis etiam tum per Syrias, in itinere vnũ amiserat oculum; suspicatusque artibus se nefariis adpetitum, iusto quidem sed inusitato dolore, hæc & alia magna quæritabat industria. Vnde quibusdam atrox visus est, in amphitheatrali curriculo vndatim coeunte aliquoties plebe, caussas dispiciens criminum maximorum. Denique post huiusmodi vindicata complura, Hilarium aurigam conuictum atq; confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendum secretiora quędã legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit: qui, laxius retinente carnifice, subito lapsus confugit ad ritus Christiani sacrarium; extractusq; exinde, ilico abscissa ceruice consumptus est. Verum hæc similiaque tum etiam vt coercenda mox cauebãtur; & nulli vel admodũ pauci, in his versati flagitiis, vigori publico insultarunt: sed tempore sequuto, longæua impunitas nutriuit immania, vsq; eo grassante licentia, vt imitatus Hilarium quidã senator, seruumq; suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus inducendum, commisisse doctori malarum artium confutatus, supplicium redimeret opima mercede, vt crebrior fama vulgarat. isque ipse hoc genere quo iactatum est absolutus, quum vitæ pudere deberet & culpæ, non abolendæ incubuit maculæ, sed tamquam inter multos probrosos solus vacuus ab omni delicto, equo phalerato insidens discurrensque per silices, multa post se vnicus trahit agmina seruulorum, per nouum quoddam insigne curiosius spectari affectans: vt Duillium accepimus veterem, post gloriosa illa naualis rei certamina, id sibi sumpsisse, vt tibicine lenius præcinente rediret ad sua post cœnam. Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia necessariorum exuberauit, vt nulla saltem leuia murmura super inopia victui congruentium orirentur; quod assidue Romæ contingit. At in Bithynia Valentinianus princeps (vt prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem signo proficiscendi, conuocatis primoribus, quasi tota consilia* quam sibi placentia sequuturus, percontabatur quemnam ad imperii consortium oporteret adsumi. Silentibusq; cunctis, Dagalaiphus tunc equestris militiæ rector, respondit fidentius; *Si tuos* (inquit) *amas Imperator optime, habes fratrem: si rempublicam, quære quem vestigas.* Quo dicto asperatus ille, sed tacitus, & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus, cal. Martiis Valentem fratrẽ stabulo suo cum tribunatus dignitate præfecit. Indeque quum venisset Cõstantinopolim, multa secum ipse diuoluens, & magnitudini vrgenti negotiorum iam sese parare considerans, nihil morandũ ratus, calendis Aprilis productum eumdem VALENTEM in suburbanum, vniuersorum sententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronuntiauit: decoreq; imperatorii cultus ornatũ, & tempora diademate redimitũ, in eodem vehiculo secum reduxit: participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum; vt progrediens aperiet textus. Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe viuendi firmata, vt erant inquirendis rebus gnauiores quàm componendis, suspectas morborum caussas inuestigãdas acerrime Vrsatio officiorum magistro Dalmatæ crudo,

& Iuuentio * Sisciano quæstori tunc, commiserunt: vt loquebatur pertinax rumor, inuidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicisque eius, tamquam clandestinis præstigiis læsi. Sed hoc euanuit facile, ne verbo quidem tenus insidiarũ indicio vllo reperto. Hoc tempore, velut per vniuersum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes sæuissimæ limites sibi proximos persultabãt. Gallias Rhætiasq; simul Alemanni populabantur, Sarmatæ Pannonias & Quadi: Picti Saxones, & Scoti, & * Attacotti, Britannos ærumnis vexauere continuis: Austoriani Mauricæque aliæ gentes, Africam solito acrius incursabant: Thracias diripiebant prædatorii globi Gotthorum: Persarum rex manus Armeniis iniectabat; eos ad suam dicionem ex integro vocare vi nimia properans, sed iniuste; caussando quod post Iouiani excessum, cum quo fœdus firmarat & pacem, nihil obstare debebat quo minus ea reciperaret quæ ante ad maiores suos pertinuisse monstrabat. Acta igitur tranquillius hieme, concordissimi principes, vnus nuncupatione prælatus, alter honore specie tenus adiunctus, percursis Thraciis Nessum aduenerunt: vbi in suburbano, quod appellatum Mediana a ciuitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi, partiti sunt comites. Et Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, * Iouinus euenit, dudum promotus a Iuliano per Gallias magister armorum; & Dagalaiphus, quem * militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in orientem vero sequuturus Valentem, ordinatus est Victor, ipse quoque iudicio principis antedicti prouectus; cui iunctus est Arintheus. Lupicinus enim pridem a Iouiano pari modo promotus magister equitum, partes tuebatur Eoas. Tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondũ magister, sed comes: & Serenianus olim sacramẽto digressus, recinctus est vt Pannonius; sociatusque Valenti, domesticorum præfuit scholæ. Quibus ita digestis, & militares partiti numeri: & post hæc quũ ambo fratres Sirmium introissent, diuiso palatio, vt potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit. Et orientem quidem regebat potestate præfecti Sallustius: Italiam vero cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanus. Agentes igitur in memoratis vrbibus principes, sumpserunt primitus trabeas consulares; omnisque
1117 hic annus dispendiis grauibus rem Romanam adflixit. Alemanni enim perrupere Germaniæ limites; hac ex caussa solito infestius moti. Quum legatis eorum missis ad comitatum, certa & præstituta ex more munera præberi deberent, minora & viliora sunt attributa: quæ illi suscepta, furenter agentes, vt indignissima proiecere: tractatique asperius ab Vrsatio tunc magistro officiorum iracundo quodam & sæuo, regressi, factumque exaggerantes, vt contumeliose despectas, gentes immanissimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo posterius, in oriente Procopius in res surrexerat nouas. Quæ prope calend. Nouembris venturo Valentiniano Parisios, eodemque nuntiata sunt die. Et Alemannis quidem occursurum Dagalaiphum pergere mature præcepit: qui vastatis propinquioribus locis, longius discesserant incruenti. Super appetitu vero Procopii antequam adolesceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potissimum ratione sollicitus, quod ignorabat vtrum Valente superstite an exstincto memoratum imperium adfectarat. Equitius enim, relatione Antonii tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipsum auditum obscure significabat; ipse quoque, nondum liquida fide comperta, simplicibus verbis principem gestorum conscium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magisterii dignitate, repedare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thraciis perduellis iam formidatus inuaderet hostili excursu Pannonias. Documento enim recenti impendio terrebatur; reputans paulo antea Iulianũ, * contempto Imperatore bellorum ciuilium vbique victore, nec speratum ante nec expectatum ab vrbe in vrbem incredibili velocitate transisse. Verum ardens ad redeundum eius impetus molliebatur consiliis proximorum, suadentium & orantium ne interneciua minantibus barbaris exponeret Gallias, neue hac caussatione prouincias desereret egentes adminiculis eius: iisque legationes vrbium accessere nobilium, precantes ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præsens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. Tandem denique vtilitate rei perpensius cogitata, in multorum senten-

tias

tias flexus, replicabat aliquoties hostem suum fratrisque solius esse Procopium; Alemannos vero, totius orbis Romani: statuitque nusquam interim extra confinia moueri Gallorum, adusque Remos progressus: sollicitusque super Africa, ne repente perrumperetur, Vulterium postea COS. tunc notarium, ad eamdem tuendam ire disposuit; & * Masaucionem domesticum protectorem; ea consideratione, quod ibi sub patre Cretione comite quondam educatus, suspecta nouerat loca: hisque scutarium adiunxit Gaudentium, olim sibi cognitũ & fidelem. Quia igitur vno eodemque tempore vtrobiq; turbines exarsere mœstissimi, competenti loco singula digeremus; nunc partem in oriente gestorũ, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraq; & occidentali, & in Eoo orbe iisdem mensibus sunt actitata; ne, dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes squaliditate maxima rerum ordinem implicemus. Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione qua propinquitate Iulianum postea principẽ contingebat, a primo gradu eluxit: & vt vita moribusque castigatior, (licet occultus erat & taciturnus) notarius diu perspicaciter militans & tribunus, iamque summatibus proximus, post Constantii obitum in rerum conuersione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat, admixtus consortio comitum: & apparebat eum, si vmquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, consociato pari potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandaratque, vt susurrauit obscurior fama, (nemo enim dicti auctor exstitit verus) pro cognitorum ageret textu; & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, Imperatorem ipse se prouideret ocius nuncupari. Qui iniuncta ciuiliter agens & caute, Iuliani letaliter vulnerati funus, [&] ad regenda communia comperit Iouianum euectum; falsoque rumore disperso, inter obeuntis anhelitus animæ eumdem Iulianum mandasse, placere sibi Procopio clauos summæ rei gerendæ committi, veritus ne hac ex caussa indemnatus occideretur, e medio se cõspectu differuit, maxime post Iouiani territus necem, notariorum omnium primi: quem Iuliano perempto veluti dignum imperio paucis militibus nominatum, nouaque exinde cœptare suspectum, cruciabiliter didicerat interfectum. & quia se quæri industria didicerat magna, vitans grauioris inuidiæ pondus, ad abdita longiusque remota discessit. Quumque a Iouiano exploratius indagari latibula sua sentiret, & formæ vitæ iam fuisset pertæsum; (quippe a celsiore statu deiectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis squalentibus stringebatur, hominumque egebat colloquiis) postremæ necessitatis impulsu, deuiis itineribus ad Chalcedonium agrum peruenit. vbi, quoniam illud firmius visum est receptaculum, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quemdam ex palatino milite senatorem; Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans; vt indicio eiusdem Strategii patuit, postquam sæpius in factionis conscios est inquisitũ. Ritu itaq; sollertissimi cuiusdam speculatoris, ignotus vultu ob squalorem & maciem, rumusculos colligebat tunc crebrescentes (vt sunt acerba semper instantia) incusantium multorũ Valentem, quasi cupiditate aliena rapiendi succensum. cuius diritati adiectum erat incentiuum exitiale socer Petronius, ex præposito Martensium militum promotus repentino saltu patricius, animo deformis & habitu. Qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, *innocentes pariter & sontes post exquisita tormenta *quadruplicibus nexibus vinciebat, debita iam inde a temporibus principis Aureliani perscrutans, & impendio mœrens si quemquam absoluisset indemnem. Cuius morum intolerantiæ hęc quoque pernicies accedebat, quod quum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudissimus, nec reddendæ nec accipiendæ rationis vmquam capax: inuisior Cleandro, quem agentem sub Imperatore Commodo præfecturam, sublata vecordia diuersas legimus vexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui præfectus itidem sub Seuero, vltra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio perisset vltore. Hæc lacrymosa quæ incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiumque spes atrocior, prouincialium & militum paria gementium sensibus imis hærebant: & votis, licet obscuris & tacitis, permutatio status præsentis ope numinis summi concordi gemitu poscebatur. Quæ

Procopius latenter accipiens, arbitratusque vbi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem summæ potestatis adsumi, subsidebat vt prædatrix bestia, viso quod capi poterat protinus eruptura. Cui hæc quæ maturabat ardenti, fors hanc materiam dedit impendio tempestiuam. Consumpta hieme, festinans ad Syriam Valens, iam[que] fines Bithynorum ingressus, docetur relationibus ducum, gentem Gotthorum ea tempestate intactam, *eamdemque sæuissime conspirantem in vnum, ad peruadenda parari collimitia Thraciarum. Hocque cognito, vt impræpedito ipse pergeret quo tendebat, sufficiens equitum adiumentum & peditum mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur excursus. Dimoto itaque longius principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, vel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus adflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaque iam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audacissimum. Diuitenses Tungritanosque iuniores, ad procinctum vrgentem per Thracias inter alios celerare dispositos, & Constantinopoli moraturos solenniter biduum, per quosdam ex iisdem numeris notos sollicitare properans, quia cum omnibus loqui periculosum erat & arduum, fidem paucorum elegit: qui pellecti* per spem præmiorum ingentium, sub consecratione iurisiurandi promisere se quæ vellet cuncta facturos; fauorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo, stipendiis excellentes & meritis. Vtque condictum, & vbi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, *Anastasianas balneas petit, a sorore Cõstantini cognominatas, vbi locata nouerat signa: doctusque per arcanorum conscios, omnes in eius studium consensisse societate coita nocturna, fide salutis data libenter admissus, constipatione vendibiliũ militum cum honore quidem, sed in modũ tenebatur obsessi; qui, vt prætoriani quondam post Pertinacis necem, licitantem imperii* præmia Iulianum susceperant, ipsi quoq; Procopium infausti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaq; subtabidus, (excitum putares ab inferis) nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta, vt regius minister, indutus, a calce ad pubem in * pædagogiani pueri speciem purpureis opertus tegminibus pedum: hastatusque purpureum itidem pannulum læua manu gestabat: vt in theatrali scena simulacrum quoddam insigne per aulæum vel mimicam cauillationem subito putares emersum. Ad hoc igitur dehonestamentum honorum omnium ludibriose sublatus, & ancillari adulatione beneficii alloquutus auctores, opesque pollicitus amplas & dignitates ob principatus primitias, processit in publicum multitudine stipatus armorum, signisq; sublatis erectius ire pergebat, circumclausus horrendo fragore scutorum lugubre concrepantium: quæ, metuentes ne a celsioribus tectis saxis vel tegularum fragmentis conflictarentur, densius ipsis galearum cristis aptabant. * Huic timidius incedenti, nec resistebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen insita plerisque vulgarium nouitatis repentina iucunditate; ea re potius incitante quod Petronium (vt prædiximus) diuitias violenter augentem, omnes eadem mente detestabantur, qui sepulta iam dudum negotia & rediuiuas* tabulas debitorum in diuersos ordines excitabat. Quum itaque tribunal idem adscendisset Procopius, & cunctis stupore defixis timeretur silentium triste, procliuiorem viam ad mortem (vt sperabat) existimans aduenisse, per artus tremore diffuso implicatior ad loquendum, diu tacitus stetit: pauca tamen interrupta & moribũda voce dicere iam exorsus, quibus stirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum susurro pretio illectorum, deinde tumultuariis succlamationibus plebis Imperator appellatus, incondite petit curiam raptim: vbi nullo clarissimorum, sed ignobili paucitate inuenta, palatium pessimo pede festinatis passibus introiit. Mirantur quidam profecto irrisione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiscendas erupisse reip. clades; ignari forsitan exemplorum, id accidisse primitus arbitrantes. Sic Adramytenus Andriscus degener quidam infimæ sortis, adusque Pseudophilippi nomẽ* euectus, bellis Macedonicis tertium addidit graue. Sic Antiochiæ Macrino Imperatore agente, ab Emesa Heliogabalus exiuit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexãder cum Mammæa matre confossus est. In Africa superior Gordianus in imperium raptus, aduen-

aduentantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu interclufo profudit. Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiam apparebant aut parere deſierant, quique cœtu militarium nexi ad pacatiora iam vitæ diſceſſerant, ad inſoliti caſus ambigua partim inuiti, alii volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora præſentibus rati, a ciuitate occulte dilapſi, Imperatoris caſtra petiuere itineribus feſtinatis. Hos omnes Sophronius viuaciſſimo curſu prægreſſus, tunc notarius, præfectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem a Cæſarea Cappadocum iam profecturũ, vt vaporatis æſtibus Ciliciæ iam lenitis ad Antiochiæ percurreret ſedes, textu narrato geſtorum: ſpe dubia (vt in talibus) percitum & ſtupentem, auertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſima cura Procopius in dies agitabat noctes, ſubditiuos quoſdam oſtentans, qui aſtutia confidenti, partim ab oriente, alii e Galliis ſe veniſſe, & Valentinianum obiſſe fingentes cuncta patere nouo & fauorabili principi memorabant. Et quia res nouæ petulanter arreptę, celeritate muniri ſolent interdum, nequid formidandum omitteretur, *confeſtim Nebridius in locum Salluſtii præfectus pręrorio factione Petronii recens promotus, & Cæſarius Conſtantinopolitanæ vrbis præfectus, in vincula compinguntur: & iubetur ciuitatem curare ſolita poteſtate * Phronemius, eſſeque magiſter officiorum Euphraſius, ambo Galli inſtitutis bonarum artium ſpectatiſſimi: & adminiſtratio negotiorum caſtrenſium Gomoario & Agiloni reuocatis in ſacramentum committitur inconſulte, vt docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius comes per Thracias copiis militaribus præſidens, oppreſſurus rebelles, ſi compeꝛiſſet conata, ex propinquis ſtationibus timebatur, commentum excogitatum eſt validum: & quaſi iuſſu Valentis, ſeria ſuper barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clauſi violenter expreſſis accitus Conſtantinopolim, ſtrictius tenebatur. Hacq; callida fraude bellatrices Thraciæ gentes ſine cruore acquiſitæ, adminicula auſis tumultuariis maxima compararunt. Poſt quæ ita euentu * lætiore completa, * Araxius ex ambita regia prætorio præfectus acceſſit, velut Agilone genero ſuffragante: aliique plures ad aulæ varios actus & adminiſtrandas prouincias ſunt admiſſi, quidam inuiti, alii vltro ſemet offerentes cum præmiis. Vtque in certaminibus inteſtinis vſu venire contingit, emergebant ex vulgari fæce nonnulli deſperatione conſiliiſq; ducantibus cæcis: contraque quidam orti ſplendide, a culminibus ſummis aduſq; mortes & exſilia corruebant. Vbi per hæc & ſimilia factio firmiter videbatur eſſe cõpoſita, reſtabat vt abundans cogeretur militum manus: & impetratum eſt facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia vel iuſtis exorſa primordiis impediuit. Tranſeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditumq; turmæ, blandeq; acceptæ & liberaliter quum eſſent, omneſque in vnum ſitæ, iamq; exercitus ſpecies appareret, promiſſis vberrimis inhiantes, ſub exſecrationibus diris in verba iurauere Procopii; hanc polliciti pertinaciam, quod eum ſuis armis defenſabunt. Inuenta eſt enim occaſio ad alliciendos eos perquam opportuna: quod Conſtantii filiam paruulã, cuius recordatio colebatur, ſinu ipſe circumferens, neceſſitudinẽ prætendebat, & Iuliani. Adeptuſq; eſt aliud tempori congruum, quod Fauſtina matre puellę caſu pręſente quodam, acceperat habitus inſignia principalis. Adiungit his aliud veloci diligentia maturãdum: & electi quidã ſtoliditate præcipites ad capeſſendũ Illyricum miſſi ſunt, nullo præter petulantiam adiumento confiſi; aureos ſcilicet nummos effigiatos in vultũ noui principis, aliaq; ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militũ rector, exſtinxit genere diuerſo pœnarum. Pariaq; deinde metuens, obſtruxit tres aditus anguſtiſſimos, per quos prouinciæ tẽtantur arctoæ; vnum, per ripenſem Daciam; alterum, per Succos notiſſimũ; tertium, per Macedonas, quem appellant ἀκόντισμα. Hacq; cautela vana perſuaſione rapiendi Illyrici deſtitutus, vſurpator indebitæ poteſtatis magna perdidit inſtrumenta bellorũ. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculſus, iamque reuertens per Gallogræciam, auditis apud Conſtantinopolim geſtis, diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pauore vias prouidendi turbante, euſque deſponderat animum vt auguſtos amictus abiicere tamquam grauem ſarcinam cogitaret. Feciſſetq; profecto, ni vetantibus proximis detractus a deformi propoſito, firmatuſq; meliorum ſententiis,

agmina duo præire iussisset, quibus nomina sunt Iouii atq; Victores; castra perduellium*irruptura. His iam propinquantibus ipse Procopius a Nicæa regressus, quo nuper aduenerat, cum Diuitensibus desertorumque plebe promiscua quam dierum fere sex spatio congregarat, Mygdum accelerauit: qui locus Sangario adluitur flumine. Vbi quum legiones iam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes missilia, quasi procursatione hostem lacessens, solus prorupit in medium. & secundioris ductu fortunæ, ex contraria acie velut agnitum quemdam Vitalianum, quem si norat ambigitur, Latine salute data blande produxit. Eumque porrecta dextra suauiatus, omnibus hinc inde attonitis: *En*, inquit, *cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis iuramenta constricta. Placet, fortissimi viri, pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones; vtque Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio, quod ne votis quidem concipere ausus est vmquam, potiatur, ingemiscere nos vestris nostrisque vulneribus. Quin potius sequimini culminis summi prosapiam, non vt rapiat aliena, sed in integrum maiestatis auitæ restituatur, arma iustissima commouentem.* Hac sermonis placiditate molliti omnes qui acriter venerant pugnaturi, signorum apicibus aquilisque summissis, desciuere libẽtes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem stipatumq;, de more consentientes in vnum, reduxerunt ad castra, testati more militiæ Iouem, inuictum Procopium fore. Huic perduellium prosperitati lętior accessit. Rumitalca enim tribunus in societatem Procopianorũ adscitus, & suscepta cura palatii, digesto mature consilio permixtoque cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolim, venit; exindeq; Nicęam spe celerius occupauit. Ad quam obsidendam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex duce & rege Alemãnorum, Valens Nicomediam pergit. Exinde [que] profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus insistebat: cuius e muris probra in eum iaciebantur, & iniuriose compellabatur vt sabaiarius. est autem Sabaia, ex hordeo vel frumento in liquorem conuersus paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopia commeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat: quum inter hæc clausi apud Nicæam, patefactis subito portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardentes, circumuenturi Valentem a tergo, nondum a Chalcedonos suburbano digressum. Et patrassent conata, ni rumore quodam præuerso, imminens exitium ille perdoctus, instantem vestigiis hostem per Sunonensem lacum & fluminis Galli sinuosos anfractus propere discedendo frustra sequentem lusisset. & hoc casu Bithynia quoque in Procopii dicionem redacta est. Vnde quum Ancyram Valens citis itineribus reuertisset, comperissetque Lupicinum ad orientem cum cateruis aduentare non contemnendis, spe prosperorum erectior, Arintheum lectissimum ducem occursurum hostibus misit. Qui vbi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Iouianum, Hyperechium sibi oppositum repente vidit cum copiis, antehac recte gastrensis apparitorem, id est ventris ministrum & gutturis: cui vt amico Procopius auxilia ductanda commisit. Et dedignatus hominem superare certamine despicabilem, auctoritatis & celsi fiducia corporis, ipsis hostibus iussit suum vincire rectorem. atque ita turmarum antesignanus vmbratilis, comprensus suorum manibus. Quæ dum hoc modo procedunt, Venustus quidam largitionum apparitor sub Valente, multo ante Nicomediam missus vt aurum susceptum stipendii nomine militibus per orientem diffusis viritim tribueret, hac tristitia cognita, alienum peruidens tempus, Cyzicum cum his quæ susceperat se citius cõtulit: vbi forte Serenianus repertus domesticorum tunc comes, missus ad thesauros tuendos, vrbẽ inexsuperabili mœnium ambitu monumentis quoq; veteribus cognitam, fretus tumultuario præsidio custodiebat: ad quam expugnãdam Procopius, vt possessa Bithynia sibi etiam Hellespontum iungeret, validam destinauerat manum. Morabantur autem effectum sagittis & glandibus ceterisque iaculis obsidentium sæpe globi* confusi, & propugnatorum sollertia claustrum per catenam ferream valde robustam ori portus insertam; quæ, ne rostratæ irruerent naues hostiles, erat altrinsecus colligata. Hanc post varios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prœliis, Aliso quidã tribunus abscidit, exercitiis bellorum prudens, hoc modo: Coniunctis tribus nauigiis, testudinem hac

specie

specie superstruxit. Densatis cohærentes supra capita scutis, primis transtris instabant armati; alii post hos semet curuantes humilius, tertiis gradatim inclinatis summisse; ita vt nouissimi suffraginibus insidentes, formam ædificii fornicati monstrarent. Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, vt missilium ictus atque saxorum, per decursus cadentes, labiles instar imbrium euanescant. Itaque coniectu telorum Aliso paulisper defensus, ingenti corporis robore, supposito stipite eamdem catenam fortiùs bipenni confindens ita confregit, vt disiecta patefaceret aditum latum: hocq; exitu ciuitas hostili impetu patuit improtecta. Qua caussa exstincto postea proteruiæ totius auctore, quum in factionis participes sæuiretur, hic idem tribunus contemplatione facinoris clari vitam cum militia retinens, diu post in Isauria oppetiit vastatoria manu confossus. Hoc marte Cyzico reserata, Procopius ad eam propere festinauit: veniaque vniuersis qui repugnauere donatis, Serenianum solum iniectis vinculis iussit duci Nicæam, seruandum artissime. Statimque Hormisdæ maturo iuueni, Hormisdæ regalis illius filio, potestatem proconsulis detulit, & ciuilia more veterum & bella recturo. Qui agens pro moribus lenius, a militibus quos per deuia Phrygiæ miserat Valens, subito corripiendus incursu, tanto vigore euasit, vt adscensa naui nusquam ad casus pateret ancipites; sequentemque ac pene captam vxorem, sagittarum nube diffusa defensam auerteret secum, matronam opulentam & nobilem; cuius verecundia & destinatio gloriosa, abruptis postea discriminibus maritum exemit. Ea victoria vltra homines Procopius sese efferens, & ignorans quod quiuis beatus versa rota fortunæ ante vesperum potest esse miserrimus, Arbetionis domum, cui anteà tanquam eadem sibi sentientis parcebat vt propriæ, iussit * exinaniri, ob illos casus inæstimabiles plenam; ideo indignatus quod venire ad eum accitus aliquoties distulit, caussatus incommoda senectutis & morbi. Et licet hac ex caussa præsumptor momentum pertimesceret graue, tamen quum obsistente nullo se in orientales prouincias effundere libenti cunctorum adsensione iam licentius posset, auidus nouitatem quamdam visere, tædio asperioris imperii quo tunc tenebantur: erga alliciendas quasdam ciuitates Asiæ, legendosq; eruendi peritos auri, vt sibi profuturos prœliis quæ magna expectabat & crebra, segnius commoratus, in modum acuti mucronis obtusus est: vt quondam Pescennius Niger ad subueniendum spei rerum extremæ a populo Romano sæpe accitus, dum diu *contatur in Syrias irruere, superatus in sinu *Issico (qui est in Cilicia, vbi Darium Alexander fudit) fugatusq; in suburbano quodam Antiochiæ gregarii manu militis interiit. Hæc adulta hieme Valentiniano & Valente coss. agebantur.
Translato vero in Gratianum adhuc *priuatum & Dagalaiphum amplissimo ma- iiii
gistratu, aperto iam vere suscitatis viribus, Valens iuncto sibi Lupicino cum robustis auxiliis Pessinunta signa propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ opidum. Quo præsidiis ocius communito, nequid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelsi tramitesque fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem Gomoarium adgressurus. Cui pertinaci cõspiratione multorum hac * maxima consideratione resistebatur, quod hostis eius, vt ante relatum est, Constantii filiam paruulam cum matre Faustina & in agminibus & quum * propinquæ acies starent, lectica circumferens secum, vt pro imperiali germine, cui se quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat: sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, regem adhuc infantem in cunis locauere post aciem; cuius metu, ne traheretur captiuus, aduersos fortius oppresserunt. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit Imperator: & Arbetionem ex consule agentem iamdudum in otio, ad se venire hortatus est, vt Constantiani ducis verecundia truces animi lenirentur. Neque secus euenit. Nam quum omnibus prouectior natu & dignitate sublimior, caniciem reuerendam ostenderet, multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium, milites verò sequutos eius errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans, orabat vt se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni, destituendo iam & casuro. Quibus cognitis Gomoarius quum clusis hostib. vnde venerat, redire posset

innoxius,ad caſtra Imperatoris opportunitate interualli proximi captiui colore tranſiuit, velut accurſu multitudinis viſæ ſubito circumſeptus. Qua ſucceſſus alacritate Valens caſtra promouit ad Phrygiam: & prope * Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti * Agilo rem excurſu prodidit repentino: eumque ſequuti complures iam pila quatientes & gladios, ad Imperatorem transeunt cum vexillis ſcuta peruerſa geſtantes; quod defectionis ſignum eſt apertiſſimum. Hoc præter ſpem omnium viſo, Procopius ſalutis intercluſo * ſuffugio, verſus in pedes, circumiectorum nemorum ſecreta & montium petebat, Florentio ſequente & Barchalba tribuno; quem per ſæuiſſima bella iam inde a Conſtantii temporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat, non voluntas. Maiore itaque noctis parte conſumpta, quum a veſpertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, vndique facultate euadendi exempta, conſiliorum inops Procopius, vt in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa & graui: merſuſque multiformibus curis, ſubito a comitibus ſuis arctius vinctus, relato iam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atque defixus: ſtatimque abſciſſa ceruice, diſcordiarum ciuilium gliſcentes turbines ſepeliuit, ad veteris Perpennæ exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus, e * fructetis ſub quibus latebat extractus, oblatusque Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus. Parique indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confeſtim non penſata ratione, ſunt interfecti. Nam ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa iuſtitia iure cæſos pronuntiaret: ſi rebellem & oppugnatorem internæ quietis, vt ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Exceſſit autem vita Procopius anno quadrageſimo, amplius menſibus decem; corpore non indecoro, nec medioctis ſtaturæ, ſubcuruus, humumque intuendo ſemper incedens; perque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſſi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius adfirmat & Tullius: &, quod eſt mirandum, quoad vixerat, incruentus. Iiſdem fere diebus protector Marcellus eiuſdem cognatus, agens apud Nicæam præſidium, proditione militũ & interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis horrore incautum adortus occidit. Cuius mors ſaluti plurimis fuit: nam ſi victoriæ ſuperfuiſſet, incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentique ob ſimilitudinem morum & genitalis patriæ vicinitatem acceptus, occultas voluntates principis introſpiciens ad crudelitatem propenſioris, multas innocentium edidiſſet ſtrages. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri curſu Chalcedone, concrepantibus paucis quos vilitas & deſperatio trudebat in ſcelus, vmbram principatus funeſti capeſſit, gemina ratione fallente; quod & Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad auxilium erant miſſa Procopio Conſtantianam prætendenti neceſſitudinem, quæ ad ſocietatem ſuam parua mercede traduci poſſe exiſtimabat; quodque geſta in Illyrico etiam tum latebant. Inter quæ tam trepida ſpeculationibus fidis Equitius doctus conuerſam molem belli totius in Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolim clauſam præſidiis hoſtium, * Eumolpiadam veterem, reſerare magna vi conabatur, vrbem admodum opportunam, & impedituram eius * aduentus, ſi pone relicta adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Æminontum cogeretur. Verum paulo poſtea cognita leui præſumptione Marcelli, milites miſſi ſunt audaces & prompti, qui eum raptum vt deditum noxæ mancipium in cuſtodiam compegerunt. vnde * poſtridie productus, lateribus ſulcatis acerrime, pariaque perpeſſis conſortibus, interiit; hoc fauorabilis ſolum, quod abſtulit Serenianum e medio, crudelem vt Phalarim, illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, [quam] cauſſis inanibus prætexebat. Exſtirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſæuitum eſt in multos acrius quam errata flagitauerant vel delicta; maximeque in Philippopoleos defenſores, qui vrbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Procopii, quod ad Gallias portabatur, ægerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coerciti ſunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarum ardore adeptus ambitu præfecturam, & Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari mulctatus, breue poſt tempus euaſit. Euphraſius vero itemque Phronemius miſſi ad occiduas partes, arbitrio obiecti ſunt Valentiniani: & abſoluto Euphraſio Phrone-

Phronemius Cherrhonesum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio, ea re quod diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis virtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec similes eius nec suppares. His accedebant alia grauiora, & multo magis quam in prœliis formidanda. Carnifex enim & vnci & cruentæ quæstiones, sine discrimine vllo ætatum & dignitatum, per fortunas omnes & ordines grassabantur, & pacis obtentu vitium detestandum agitabatur, infaustam victoriam exsecrantibus vniuersis, interneciuo bello quouis grauiorem. Nam inter arma & lituos conditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ virtutis potestas aut id quod ausum occupat, aut inopinata mors si acciderit, nullum ignominiæ continet sensum, finemque secum viuendi simul & dolendi perducit: vbi vero consiliis impiis iura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel *Cassianæ sententiæ fuco perliti resident iudices, agitur autem quod agitur ad voluntatem prætumidæ potestatis, & ex eius libidine vitæ incidentium necisque momenta pensantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nam vt quisq; ea tempestate ob quamlibet valuerat caussam, regiæ prope accedens & aliena rapiendi auiditate exustus, licet aperte insontem arcessens, vt familiaris suscipiebatur & fidus, ditandus casibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adsciscens, per suppliciorum diuersitates effrenatius exsultauit; sententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices esse eos qui omnia sibi licere existimarunt. Hæc implacabilitas caussæ quidem piissimæ, sed* victoriam fœdantis, innocentes tortoribus exposuit multos, vel sub eculeo* caput incuruos aut ictu carnificis torui substrauit: quibus, si pateretur natura, vel denas animas profundere præstabat in pugna, quam lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus vniuersis, quasi læsæ maiestatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni est tristius morte. Exinquum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exsilia, & quæ leuiora quibusdam videntur, quamquam sint aspera, viri pertulere summates: & vt ditaretur alius, genere nobilis & forte meritis locupletior, actus patrimonio præceps, trususque in exsilium, consumebatur angore, aut stipe precaria victitabat: nec modus vllus exitialibus malis impositus, quamdiu principem & proximos opum satietas cepit & cædis. Hoc nouatore adhuc superstite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum calend. Augustas, COS. Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem orbis ambitũ grassati sunt subito; quales nec fabulę, nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortũ, densitate pręuia fulgurũ acrius vibratorũ, tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareque dispulsum retro fluctibus euolutis abscessit; vt retecta vragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur hærentes, valliumq; vastitates & montium tunc, vt opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. Multis igitur nauibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas vndarum reliquias palantibus plurimis, vt pisces manibus colligerent & similia, marini* fluctus, velut grauati repulsam, versa vice consurgunt, perq; vada feruentia insulis & continentis terræ porrectis spatiis violẽter illisi, innumera quædam in ciuitatibus, & vbi reperta sunt ædificia, complanarunt. Proinde vt elementorum furente discordia, inuoluta facies mundi, miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo quum minime speraretur, millia multa necauit hominum & submersit: recurrentiumque æstuum incitata vertigine, quædam naues postquam humentis substantiæ consenuit tumor, pessumdatæ visæ sunt, exanimataque naufragiis corpora supina iacebant aut prona. Ingentes aliæ naues extrusæ rapidis flatibus, culminibus *insidere tectorum, vt Alexandriæ contigit; & ad secundum lapidem fere procul a litore contortæ sunt aliquæ, vt Laconicam prope Methonen, opidum nos transeundo, prospeximus diuturna carie fatiscentem.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSSEPTIMVS.

DVm per Eoum orbem hæc quæ narrauimus, diuersi rerum expediunt casus, Alemanni post ærumnosas iacturas & vulnera, quæ congressi sæpe Iuliano * Cæsari pertulerant, viribus tamdem resumptis, licet imparibus pristinis, ob caussam expositam supra, Gallicanos limites formidati iam persultabant. Statimque post cal. Ianuarii, quum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneatim egressa multitudo licentius vagabatur. Horum portioni primæ, Carietto tunc per vtramq; Germaniam comes, occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Seueriano, itidem comite, inualido & longæuo; qui apud Calidona Diuitensibus præsidebat & Tungritanis. Proinde confertius agmine in vnum coacto, ponteque breuioris aquæ firma celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliisque leuibus iaculis incessebant; quæ illi reciprocis iactibus valide contorquebant. Vbi vero turmæ congressæ strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, quum Seuerianum vidissent equo deturbatum, missilique telo * per os fixum. Ipse denique Carietto, dum cedentes obiectu corporis & vocis iurgatorio sono audentius * retinet, pudendumq; diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetiit telo letali confixus. Post cuius interitum, Erulorum Batauorumque vexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatum altius ostendebāt, post certamina receptum est magna. Qua clade cum vltimo mœrore comperta, correcturus huiusmodi gesta Dagalaiphus a Parisiis mittitur. Eoq; diu cunctante, caussanteque diffussos per varia barbaros semet adoriri non posse, accitoque paulo post vt cum Gratiano etiam tum priuato susciperet insignia consulatus, Iouinus equitum magister accingitur: & instructus paratusque, cautissime obseruans vtrumque sui agminis latus, venit prope locum Scarpona: vbi inopinus maiorem barbarorum plebem, antequam armaretur, temporis breui puncto præuentam ad internecionem exstinxit. Exsultantes innoxii prœlii gloria milites ad alterius globi perniciem ducēs, sensimque incedens rector eximius, speculatione didicit fida, direptis propius villis vastatoriam manum quiescere prope flumen: iamque aduentans, abditusq; in valle densitate arbustorum obscura, videbat lauantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantesque nonnullos. Et nactus horam impendio tempestiuam, signo repente per lituos dato, latrocinalia castra perrupit: contraque Germani nihil præter inefficaces minas iactanter sonantes & fremitum, nec expedire arma dispersa, nec componere aciem, nec resurgere in vires permittebantur vrgente instanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, absque his quos versos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerum effectu, quem virtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militem ducens, diligenti speculatione præmissa in tertium cuneum qui restabat, propere castra commouit. Et maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendum promptissimum: & vallo oportune metato, suisque pro temporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planitie composuit aciem dilatatam arte sollerti; vt spatiis amplioribus occupatis, æquiparare Romani hostium multitudinem apparerent, inferiores numero licet, viribus pares. Signo igitur per buccinas dato, quū pede collato res agi cœpisset insueta vexillorū splendentium facie, territi stetere Germani. Quibus hebetatis parumper reparatisque confestim, adusque diei extremum concertatione protenta, validius imminens miles fructum rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balcobaudes armaturarum tribunus, magniloquentia socordi coalitus, propinquāte iam vespera cessisset incondite. Quem si sequutæ residuæ cohortes abiissent, ad tristes exitus eousque negotium venerat, vt nec acta nuntiaturus quisquam posset

ſupereſſe noſtrorum. Sed reſiſtens animorũ acri robore miles, ita lacertis eminuit vt hoſtiũ quatuor millib. ſauciis, ſex altera interficeret millia; ipſe vero nõ amplius ducẽtis amitteret, ducẽtis tantũmodo vulneratis. Noctis itaq; aduentu prœlio iam direpto, refectisque viribus feſſis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, quum comperiſſet occultantibus tenebris barbaros lapſos, ſecurus inſidiarum, per aperta camporum ſequebatur & mollia, calcando ſemineces conſtratos, quos vulneribus frigorum aſperitate contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin progreſſus vlterius, reuertens vbi nullum repererat, didicit regem hoſtilium agminum, cum paucis captum ab haſtariis, quos ipſe per iter aliud miſerat ad diripienda tentoria Alemannica, ſuffixum patibulo. Ideoque iratus in tribunum animaduertere ſtatuit, auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe: eumque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum facinus atrox documentis euidẽtibus conſtitiſſet. Et poſt hæc redeunti Pariſios poſt claritudinem recte geſtorum Imperator lætus occurrit: eumque poſtea conſulem deſignauit, illo videlicet ad gaudii cumulum accedente quod iisdem diebus Procopii ſusceperat caput a Valente tranſmiſſum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conſerta ſunt prœlia, per tractus varios Galliarum: quæ ſuperfluum eſt explicare, quoniam neque operæpretium aliquod eorum habuere prouentus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet. Hoc tempore vel paulo ante, noua portenti ſpecies per annonariam apparuit Tuſciam: idque quorſum euaderet, prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In opido enim Piſtorienſi prope horam diei tertiam ſpectantibus multis, aſinus tribunali adſcẽnſo, audiebatur deſtinatius rugiẽs: & ſtupefactis omnibus qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nulloq; coniectante ventura, poſtea quod portendebatur euenit. Terentius enim humili genere in vrbe natus & piſtor, ad vicem præmii, quia peculatus reum detulerat officium ex præfecto, hanc eamdem prouinciam correctoris adminiſtrauerat poteſtate: eaque* confidentia deinceps inquietius agitans, multa in nauiculariorum negotio falſo admiſiſſe cõuictus, vt ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam. Multo tamen ante quam hoc cõtingeret, Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiæ: quo inſtante, vrbs ſacratiſſima otio copiisque abundantius ſolito fruebãtur: & ambitioſo ponte exſultabat atque firmiſſimo, quem condidit ipſe & magna ciuiũ lætitia dedicauit, ingratorum, vt res docuit apertiſſima: qui conſumptis aliquot annis, domum eius in Tranſtiberino tractu pulcherrimam incẽderunt, ea re perciti quod vilis quidam plebeius* finxerat illum dixiſſe, ſine indice vllo vel teſte,* libentius ſe vino proprio calcarias exſtincturũ, quam id venditurum pretiis quibus ſperabatur. Aduenit poſt hunc vrbis moderator Lampadius ex præfecto prætorio, homo indignanter admodum ſuſtinens ſi, etiam quũ ſpueret, non laudaretur, vt id quoque prudenter præter alios faciens; ſed nonnumquam ſeuerus & frugi. Hic quum magnificos prætor ederet ludos & vberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis multa donari ſæpe vrgentis, vt liberalem ſe & multitudinis oſtenderet contemptorem, accitos a Vaticano quosdã egentes opibus ditauerat magnis. Vanitatis autem eius exemplum, ne latius euagemur, hoc vnum ſufficiet poni: leue quidem, ſed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis membra quæ diuerſorum principum exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat, non vt veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo*vitio laboraſſe Traianus dicitur princeps: vnde eum herbam* parietinam iocando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus eſt motibus crebris: vno omnium maximo, quũ collecta plebs infima, domum eius prope Conſtantinianum lauacrum iniectis facibus incenderat & malleolis, ni ſeruitiorum & familiarium veloci cõcurſu a ſummis tectorũ culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſſiſſet. Eaque vi territus ipſe, fremituque crebreſcentis ſeditionis in maius, ſeceſſit ad* Miluium pontem; quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus; * ad lenimenta ibidem tumultus opperiens, quem cauſſa concitauerat grauis. AEdificia erigere exotiens noua, vel vetuſta quædam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari iubebat impenſas: & ſi ferrum quærebatur aut plumbum aut æs, aut quidquam ſimile, apparitores immittebantur; qui velut emen

tes, diuerſas raperent ſpecies, nulla pretia perſoluendo: vnde accenſorum iracundiam pauperum, crebra deflentium damna, ægre potuit celeri vitare digreſſu. Aduenit ſucceſſor eius ex* quæſitore palatii * Viuentius, integer & prudens, Pannonius; cuius adminiſtratio quieta fuit & placida, copia rerum omnium fluẽs. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentæ: quæ tale negotium excitauere. Damaſus & Vrſicinus, ſupra humanum modum ad rapiendam epiſcopalem ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis aſperrime conflictabantur, aduſque mortis vulnerumq; discrimina adiumentis vtriuſque progreſſis. quæ nec corrigere ſufficiens Viuentius nec mollire, vi magna coactus ſeceſſit in ſuburbanũ: & in cõcertatione ſuperauerat Damaſus, parte quæ ei fauebat inſtante. Conſtatque in baſilica Sicinini, vbi ritus Chriſtiani eſt conuenticulum, vno die centum triginta ſeptem reperta cadauera peremptorum: efferatamq; diu plebem ægre poſtea delinitam. Neq; ego abnuo, oſtẽtationem rerum conſiderans vrbanarum, huius rei cupidos, ob impetrandum quod appetunt, omni contentione laterum iurgari debere; quum id adepti, futuri ſunt ita ſecuri vt ditentur oblationibus matronarum, procedantq; vehiculis inſidentes circumſpecte veſtiti, epulas curantes profuſas; adeo vt eorum conuiuia regales ſuperẽt menſas. qui eſſe poterant beati reuera, ſi magnitudine vrbis deſpecta, quã vitiis opponunt, ad imitationem antiſtitum quorũdam prouincialium viuerent: quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum & ſupercilia humũ ſpectantia, perpetuo numini veriſque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos. Hactenus deuiaſſe ſufficiet: nunc ad rerum ordines reuertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, noui per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim, vt conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gotthos ratione iuſta permotus; quod auxilia miſere Procopio ciuilia bella cœptanti. Ergo conuenit pauca ſuper horum origine & regionum ſitu tranſcurrere per breuem exceſſum. Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres concinerent ſtyli: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non iuuat, ſufficiet ea quæ vidiſſe meminimus expedire. Has terras immenſa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, aquilonem & zephyrum ventos exinde flare fingentis. Quod aut fabuloſum eſt; aut tractus antehac diffuſi latiſſime deſtinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitauere *Scordiſci*, longe nunc ab iiſdem prouinciis diſparati: ſæui quondam & truces, vt antiquitas docet; hoſtiis captiuorum Bellonæ litantes & Marti; humanumque ſanguinem in oſſibus capitum* humanis bibentes auidius. Quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum ærumnas ſæpe res Romana vexata, poſtremo omnem amiſit exercitum cum rectore. Sed vt nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti ſideris modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cuius in ſummitate occidentali, montibus præruptis denſatæ *Succorum* pateſcunt anguſtiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem vero ſiniſtram arctois obnoxiam ſtellis, *Hæmimontanæ celſitudines* claudunt, & Hiſter, qua Romanum cæſpitem lambit vrbibus multis & caſtris contiguus & caſtellis. Per dextrum quod auſtrale eſt latus, ſcopuli tenduntur Rhodopes: vnde Eoum iubar exſurgit, finitur in fretum: cui vndoſius ab Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reciprocis ad AEgæum, diſcidium panditur terrarum anguſtum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis iungitur collimitiis per artas præcipiteſque vias, quæ cognominantur Acontiſma; cui proxima Arethuſa conuallis & ſtatio, in qua viſitur Euripidis ſepulcrum tragœdiarum ſublimitate conſpicui: & Stagira, vbi Ariſtotelem (vt Tullius ait) fundentem aureum flumen, natum accepimus. Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere; morum ſermonumque varietate diſſimiles. E quibus præter alios vt immaniter efferati memorantur *Odryſæ*, ita humanum fundere ſanguinem adſueti, vt quum hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta rep. dum conſulare vigeret imperium, has gentes antehac ſemper indomitas vaganteſque ſine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti deſtinatione preſſit, Druſus intra fines continuit proprios, Minucius prope a-

mnem Hebrum, a celsis Odrysarum montibus fluentem, superatos prœlio strauit: post quos residui ab Appio Claudio proconsule sunt infesta concertatione deleti. Opida enim in Bosporo sita & Propontide, classes obtinuere Romanæ. Aduenit post hos imperator Lucullus, qui cum audacissima gente *Bessorum* conflixit omnium primus: eodemque impetu *Hæmimontanos* acriter resistentes oppressit. Quo imminente, Thraciæ oēs in dicionem veterum transiuere nostrorum. Hocq; modo post procinctus ancipites, reipubl. sex prouinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyriis est confinis, *Thracia* speciali nomine appellatur: quā Philippopolis Eumolpias vetus & Berœa amplæ ciuitates exornant. Post hanc *Hæmimontus* Hadrianopolim habet, quæ dicebatur Vscudama; & Anchialon, ciuitates magnas. Dein ** Mysia*; vbi Marcianopolis est, a sorore Traiani principis ita cognominata; & Dorostorus & Nicopolis & Odyssus. Iuxtaq; *Scythia*; in qua celebriora sunt opida Dionysopolis, & Tomi, &* Calatis. *Europa* omnium vltima, prętermunicipia vrbibus nitet duabus, Apris & Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. *Rhodopa* huic annexa, Maximianopolim habet & Maroneam & AEnum; post quam conditam & relictā, AEneas Italiam auspiciorū prosperitate perpetua post diuturnos occupauit errores. Constat aūt, vt vulgauere rumores adsidui, oēs pene agrestes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, salubritate virium & prærogatiua quadā vitæ longius propagandæ nos anteire: idq; inde contingere arbitrantur, quod colluuione ciborum abstinent calidis; & perenni viriditate roris asperginibus gelidis corpora constringente, auræ purioris dulcedine potiuntur; radiosq; solis suapte natura vitales, primi omniū sentiunt, nullis adhuc maculis rerū humanarum infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœpta. Procopio superato in Phrygia, internarumq; dissensionū materia consopita, Victor magister equitū ad Gotthos est missus, cogniturus aperte quam ob caussam gens amica Romanis, fœderibusq; ingenuæ pacis obstricta, armorū dederat adminicula bellū principib. legitimis inferenti. Qui vt factū prima defensione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii; vt generis * Constantiani propinquo imperiū sibi debitum sumpsisse cōmemorantis; veniaque dignum adserentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis, Valens paruipēdens excusationem vanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iā præscios: & pubescente vere, quæsito in vnum exercitu, prope Daphnen nominē munimentum est castrametatus: ponteque contabulato, supra nauium foros flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. Iamque sublatus fiducia, quum vltro citroque discurrens nullum inueniret quem superare posset vel terrere, (omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petiuere Serrorum, arduos & inaccessos nisi perquam gnaris) ne æstate omni consumpta sine vllo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum prædatoriis globis, familiarum rapuit partem; quæ antequam ad dirupta venirent & flexuosa, capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum quod * fors dederat impetrato, rediit cum suis innoxius, nec illato graui vulnere nec accepto. Anno sequuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubii gurgitibus vagatis impeditus, mansit immobilis, prope Carporum vicum statiuis castris vsq; ad autumnum locatis emensum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit. Simili pertinacia tertio quoque anno per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes * Grutungos, bellicosam gentem, adgressus est: postque leuiora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi credidetit abundare, extremorum metu coegit in fugam: ipseque cum omnibus suis Marcianopolim rediuit ad hiemem agendam, vt in illis tractibus habilem. Aderant post diuersos triennii casus finiendi belli materiæ tempestiuæ. Prima, quod ex principis diuturna permansione, metus augebatur hostilis. Dein, quod commerciis vetitis vltima necessariorum inopia barbari stringebantur: adeo vt legatos supplices sæpe mittentes, venialem poscerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum spectator adhuc æquissimus rerum, antequam adulationum perniciosis illecebris captus rem-

publ. funeribus perpetuo deflendis adfligeret, in commune consultans, pacem dare oportere decreuit: emisitque vicissim Victorem & Arintheum, qui tunc equestrem militiam agerent. Qui quum propositis conditionibus adsentiri Gotthos docuissent litteris veris, præstituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam asserebat Athanaricus sub timenda exsecratione iurisiurandi, se esse obstrictũ mandatisque prohibitum patris ne solum aliquando calcaret Romanorum, & adigi non poterat, indecorumque erat & vile ad eum Imperatorem transire: recte noscentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris principem, gentisque iudicem, inde cum suis fæderari, vt statutum est, pacem. Hocque composito & acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim rediit; vbi postea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, & ambitiosis exsequiis ritu sepultus est nostro. Inter hæc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitanteq; extrema, conuiuio occultiore Gallorum qui aderant in commilitio principis, ad imperium Rusticus Iulianus tunc magister memoriæ poscebatur, quasi adflatu quodã furoris, bestiarũ more humani sanguinis auidus, vt ostenderat quũ proconsulari potestate regeret Africam: in præfectura enim vrbana, quam adhuc administrans exstinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tamquã inter dignorum inopiã ad id adscẽderat culmen, lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui studiis altiorib. in fauorem Seueri magistri tunc peditum, vt apti ad hoc impetrandum: qui licet asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed quum hæc cogitantur incassum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque se mortis periculo contemplans extractum, Gratianum filium suũ adulto iam proximum insignibus principatus ornare meditabatur: & paratis omnibus, militeque firmato vt animis id acciperet promptis, quum Gratianus venisset, progressus in campum, tribunal adscendit: splendoreque nobilium circumdatus potestatum, dextera puerum adprehensum productumq; in medium, oratione cõcionaria destinatũ Imperatorem exercitui * commendabat: *Auctum erga me vestri fauoris indiciũ hunc loci principalis circumferens habitũ, quo potior aliis iudicatus sum multis & claris, consiliorum sociis votorumque auspicibus vobis, pietatis officiis adgrediar tempestiuis, prospera Deo spondente: cuius sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur quæso placidis mentibus viri fortissimi desideriũ nostrum; id reputantes, quod hæc quæ fieri caritatis sanciunt iura, non tantum transire voluimus per conscientiam vestram, verum & probata firmari, vt congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quẽ diu versatum inter liberos vestros * commune diligitis pignus, vndique muniendæ tranquillitatis publicæ caussa, in augustum sumere commilitium paro; si propitia cælestis numinis vestræque maiestatis voluntas parentis amorem iuuerit praeuntem; non rigido cultu ab incunabulis ipsis vt nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martii pulueris, vt videtis; sed familiæ suæ laudibus maiorumque factis præstantibus concinentem, pauciorıbus inuidiæ metu, vt dicitur, protinus surrepturum. Vt enim mihi videri solet, mores eius & appetitus licet nondum maturos sæpe pensanti ineunte adolescentia, quoniam humanitate & studiis disciplinarum sollertium expolitus librabit suffragiis puris merita recte secusue factorum, faciet vt sciant se boni intelligi; in pulchra facinora procursabit signis militaribus & aquilis adhæsurus, solem niuesque & pruinas & sitim perferet & vigilias; castris, si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit; salutem pro periculorum sociis obiectabit: &, quod pietatis summũ primumq; munus est, remp. vt domũ paternam diligere poterit & auitam.* Nondũ finita oratione, dictis cũ adsensu læto auditis, pro suo quisque loco animo læto milites alius aliũ anteire festinans, tãquã vtilitatis & gaudiorũ participes, GRATIANVM declararunt Augustum, classicorũ amplissimo sono blandum fragorem miscentes armorum. Quo viso, maiore fiducia Valentinianus exsultans, corona indumentisque supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, iamq; fulgore conspicuum, alloquitur aduertentem quæ dicebat: *En* (inquit) *habes mi Gratiane amictus, vt sperauimus omnes, augustos, meo commilitonumque nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. Accingere igitur pro rerum vrgentium pondere vt patris & patrui collega; & adsuesce impauidus penetrare cum agminibus peditum gelu per-*

peruios Histrum & Rhenum; armatis tuis proximus stare; sanguinem spiritumque considerate pro his impendere quos regis; nihil alienum putare quod ad Romani imperii pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiat; cetera monere non desinam. Nunc reliqui vos estis rerum maximè defensores: quos rogo & obtestor, vt ad crescentem Imperatorem fidei vestræ commissum seruetis adfectione fundata. His dictis solẽnitate omni firmatis Eupraxius Cæsariensis Maurus, magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamauit, *Familia Gratiani hoc meretur*: statimque promotus quæstor, multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam a statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper legumque similis; quas omnibus vna eadẽque voce loqui, in multiplicibus aduertimus caussis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiæ permanebat, quum eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes maioris principis & nouelli, maximeque pueri; quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultusque & reliqui corporis iucundissimus nitor, & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem implesset, cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximosque licuisset, & qui virtutem eius etiam tum instabilem adnubilabant actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed Augustos germanum nuncupauit & filium; beniuole satis. Nec enim quisquam antehac adsciuit sibi pari potestate collegam, præter principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem absq; diminutione aliqua maiestatis imperatoriæ socium fecit. His ex sententia rectorum & militum ordinatis, vix dies intercessere pauci, quum Mamertinum præfectum prætorio ab vrbe regressum, quo quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius successit Rufinus, omni ex parte perfectus, & velut apicem senectutis honoratæ prætendens; sed lucrandi opportunas occasiones occultationis spe numquam prætermittens. Qui nactus copiam principis, Orfitum ex præfecto vrbis solutum exsilio, patrimonii redintegrata iactura remitti fecit in lares. Et quamquam Valentinianus homo propalam ferus, inter imperitandi exordia, vt asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnumquam in potestate animi nitebatur, serpens tamen vitium & dilatum aliquamdiu licentius erupit ad perniciem plurimorum; quod auxit ira acerbius efferuescens. Hanc enim esse vlcus animi diuturnum, interdumq; perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum; id adserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iussit exuri; & Diodori ex agente in rebus, triumque apparitorũ potestatis vicariæ per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quod apud eum questus est comes, Diodorum quidem aduersus se *ciuiliter implorasse iuris auxilium, officiales vero iussu iudicis ausos monere proficiscentem vt responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc vsque Christiani, locum vbi sepulti sunt, *Ad innocentes* appellant. Dein quum in negotio Maxentii *cuiusdam Pannonii ab exsequutione a iudice recte maturari præcepta, trium opidorum ordines mactari iussisset, interpellauit Eupraxius tunc quæstor; & *Parcius*, inquit, *agito piissime principum: hos enim quos interfici tamquam noxios iubes, vt martyras, id est diuinitati acceptos, colit religio Christiana.* Cuius salutarem fiduciã præfectus imitatus Florentius, quum in re quadam venia digna audisset, eum percitũ ira iussisse ternos per ordines vrbium interfici plurimarum, *Et quid agetur*, ait, *si opidum aliquod curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque suspendi debet, vt quum habuerint occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat, dictu dirum & factu, quod si quis eum adisset iudiciũ potentis inimici declinans aliũque sibi postulans dari, hoc non impetrato, ad eũdem quem metuebat, licet multa prætenderet iusta, remittebatur. Itemque aliud audiebatur horrendum, quod vbi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat. Hæc autem & similia licenter ideo altiore fastu quidam principes agunt, quod amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant, inimicos loqui terrent amplitudine potestatis.

Nulla vacat * quæſtio prauitatum apud eos qui quod volunt, maximas putant eſſe virtutes. Profectus itaque ab Ambianis Treuerosque feſtinans, nuntio percellitur graui, qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad vltimam vexatas inopiam; Nectaridiumque comitem maritimi tractus occiſum, & Bulchobaudem ducem hoſtilibus inſidiis circumuentum. Quibus magno cum horrore compertis, Seuerum etiam tum domeſticorum comitem miſit, ſi * ſors caſum dediſſet optatum, correcturum * ſecius geſta: quo paulo poſtea reuocato, Iouinus eadem loca profectus, * Prouentuſidem celeri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus validi. id enim inſtantes neceſſitates flagitare firmabant. Poſtremo ob multa & metuenda quæ ſuper eadem inſula rumores adſidui perferebant, electus Theodoſius illuc properare diſponitur, officiis martiis feliciſſime cognitus: adſcitaque animoſa legionum & cohortium pube, tendebat præeunte fiducia ſpecioſa. Et quoniam quum Conſtantis principis actus componerem, motus adoleſcentis & ſeneſcentis oceani tractumque Britanniæ pro captu virium explanaui, ad ea quæ digeſta ſunt ſemel, reuolui ſuperfluum duxi; vt Vlyxes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diuiſi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicoſa hominum natio, & Scotti, per diuerſa vagantes multa populabantur. Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iisdem confines, quo quiſque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiiſque & captiuorum funeribus hominum violabāt. Ad hæc prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens, quum veniſſet ad Bononiæ litus, quod a ſpatio controuerſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus adſueti, rurſuſque ſine vlla nauigantium noxa in ſpeciem complanari camporū; exinde transmeato lentius freto, defertur * Rutupias ſtationem ex aduerſo tranquillam. Vnde quum conſequuti Bataui veniſſent & Heruli, Iouiique & Victores fidentes viribus numeri, egreſſus tendenſque ad * Lundonium vetus opidum, quod Auguſtam poſteritas appellauit: diuiſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium vaſtatorias manus, graues onere ſarcinarum. Et propere fuſis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excuſſit, quam tributarii perdidere miſerrimi. Denique reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac ciuitatem, ſed ſubito qua ſalus ſperari potuit recreatam, in ouantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Vbi ad audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus, tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur ambiguus; diffuſam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non niſi per dolos occultiores & improuiſos excurſus ſuperari poſſe, captiuorum confeſſionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propoſitis impunitateque promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, & multos [alios] per diuerſa libero commeatu diſperſos. Quo monitu vt rediere plerique, incentiuo percitus, retentuſque anxiis curis, Ciuilem nomine recturum Britannias pro præfectis, ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed iuſti tenacem & recti: itidemque Dulcitium, ducem ſcientia rei militaris inſignem. Hæc in Britanniis agebantur. Africam vero iam inde ab exordio Valentiniani imperii exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſocordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximeque Romani nomine comitis. Qui venturi prouidus, transferendæque in alios inuidiæ artifex, ſæuitia morum multis erat exoſus; hac præcipue cauſſa, quod ſuperare hoſtes in vaſtandis prouinciis feſtinabat, affinitate Remigii tunc magiſtri officiorum confiſus: quo praua & contraria referente, princeps (vt præ ſe ferebat ipſe) cautiſſimus, lacrymoſa diſpendia diutius ignorauit Afrorum. Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, & Ruricii præſidis legatorumque mortem, & cetera luctuoſa, quum adegerit ratio, diligentius explicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi, quæ ſentimus aperte loquamur. Hunc Imperatorem omnium primum in maius militares faſtus ad damna rerum auxiſſe communium, dignitates opesque eorum ſublimius exigentem; & (quod erat publice priuatimque dolendum) indeflexa ſæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tam-

quam

quam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, quum ob multitudinis crimina nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnumquam ad priuatorum pertinuit cauſſas. At in Iſauria globatim per vicina digreſſi prædones, opida villaſque vberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam adflictabant & Cilicias. Quos quum nullis arcentibus internecjue cuncta diſperdere Aſiæ vicarius ea tempeſtate * Muſonius aduertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus, deploratis nouiſſimis rebus luxuque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis, quos * diocmitas appellant, vnum graſſatorum cuneum , ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quemdam tranſiens deuexitatis anfractum, ad ineuitabiles venit inſidias: & ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat. Tali ſucceſſu latrones prætumidos, palanteſque per varia confidentius, interfectis aliquibus ad latebroſa * montium ſaxa quæ incolunt, excitæ tamdem copiæ contruſerunt: vbi cum eis nec quieſcendi nec inueniendi ad victum vtilia, copia laxaretur, præter inducias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos vt ſigniferæ manus ſemper valuere ſententiæ: obſidibuſque datis, vt imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile. Hæc inter Prætextatus præfecturam vrbis ſublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adoleſcentię rudimentis inclaruit, adeptus eſt id quod raro contingit, vt quum timeretur, amorem nō perderet ciuium, * minus firmari ſolitum erga iudices formidatos. Cuius auctoritate iuſtiſque veritatis ſuffragiis tumultu lenito, quem Chriſtianorum iurgia concitarant, pulſoq; Vrſicino, alta quies pari iam propoſito ciuium Romanorum aptiſſima adoleſcebat, gloria * clari rectoris plura & vtilia diſponentis. Nam & * Mæniana ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcis quoque vetita legibus; & diſcreuit priuatorum parietes ab ædibus ſacris, iiſdem inuerecunde connexos: ponderaque per regiones inſtituit vniuerſas, quum auiditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis vero litibus ante alios id impetrauit quod laudando Brutum Tullius refert, vt, quum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur quæ * faciebat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute (vt rebatur) profecto, Alemannus regalis Rando nomine, diu præſtruens quod cogitabat, Magontiacum præſidiis vacuam cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepſit. Et quoniam caſu Chriſtiani ritus inuenit celebrari ſolennitatem, impræpedite cuiuſquemodi fortunæ virilem & muliebrem ſexū cum ſupellectile nō parua indefenſum abduxit. Paruo inde poſt interuallo inopina rei Romanæ ſpes lætiorum adfulſit. Quum enim * Vithicabius rex Vadomarii filius, ſpecie quidem molliculus & morboſus, ſed audax & fortis, ardores in nos ſæpe ſuccenderet bellicos, opera nauatur impenſior vt qualibet concideret ſtrage: & quia attentatus aliquoties nullo genere potuit ſuperari vel prodi, fraude citerioris vitæ miniſtri, ſtudio ſollicitante noſtrorum, occubuit. Cuius poſt necem, aliquatenus hoſtiles torpuere diſcurſus: interfector tamen præ metu pœnarum quas verebatur, ſi patuiſſet negotium, ad Romanum ſolum ſe celeri tranſtulit gradu. Parabatur poſt hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alemannos expeditio, ſolitis grauior, deſtinatius id publica tutela poſcente: quia reparabilis gentis motus timebantur infidi, milite nihilominus accenſo : cui ob ſuſpectos eorum mores, nunc * infirmorum & ſupplicum, paulo poſt vltima minitantium , nullæ quieſcendi dabantur induciæ. Contracta igitur vndique mole maxima cateruarum armis & ſubſidiis rei cibariæ diligenter inſtructa , accitoque Sebaſtiano comite cum Illyricis & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum tranſgreſſus, indiuiſis agminibus quadratis ipſe medius incedebat, Iouino & Seuero magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera ſeruantibus, ne repentino inuaderentur adſultu. Protinuſque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis acceſſibus per regiones longo itu porrectas, ſenſim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut

repertis barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emenſis nullus potuit qui reſiſteret inueniri, cuncta ſatorum & tectorum quæ viſebantur, iniecta cohortium manu vorax flamma vaſtabat, præter alimenta quæ colligi dubius rerũ euentus adigebat & cuſtodiri. Poſt hæc leniore greſſu princeps vlterius tendens, quum prope locum veniſſet cui Solicinio nomen eſt, velut quodam obiice ſtetit; doctus procurſantium relatione veriſſima barbaros longe conſpectos. qui nullam ad ſalutem tuendam viam ſupereſſe cernentes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorum gnaritate confiſi, vnum ſpirantibus animis montem occupauere præcelſum, per confragoſos colles vndique præruptum & inuium absq; ſeptemtrionali latere, vnde facilem habet deuexitatem & mollem. Signis ilico fixis ex more quum vndiq; ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorum ſtetit regibilis miles, vexillũ opperiens extollendum; quod erat opportune ſubeũdæ indicium pugnę. Ergo quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circumſonantibus Alemannis, id conſilium ratio celeritatis admiſit, vt arctoam montium partem, quam clementer diximus eſſe procliuem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes Germanos, ſi fors ita tuliſſet, leui negotio confoſſurus. quod haud placuit maturato. Gratianoque apud ſigna Iouianorum retro detento, cuius ætas erat etiam tum prœliorum impatiens & laborum, Valentinianus, vt dux cunctator & tutus, centurias & manipulos capite intecto conſalutans, (nullo potentium in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum) ſpeculatum radices aggerum auolauit cum paucis, quorum induſtriam norat & fidem: prædicans (vt erat ſui arrogans æſtimator) inueniri poſſe aliã viam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quã inſpexere procurſatores. Per ignota itaq; & paluſtres vligines deuius tendens, inſidiatricis manus locatæ per * abrupta ſubito oppetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento poſtremo per labilem limum incitato iumento digreſſus legionum ſe gremiis immerſiſſet, poſt abruptum periculum, cui adeo proximus fuit, vt galeam eius cubicularius ferens auro lapillisque diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea viuus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignoque erecto, quod ſolet ad pugnã hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principiis adeundi diſcriminis, Saluius & Lupicinus; ſcutarius vnus, alter e ſchola gentilium; fragore terribili concitantes: haſtasque criſpando quum ad rupium obiecta veniſſent: trudentibusque Alemannis euadere ad celſiora conarentur, aduenit huc omne pondus armorum. Iis deniq; anteſignanis per hirta dumis & aſpera magno virium niſu in editas ſublimitates erepſit. Acri igitur partiũ ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari, dexteris coiere collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus infuſis vtrimque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. Nihilominus tamen ipſi adſumpta fiducia reſtiterunt: æquataque parumper prœliorum ſorte, haud parua mole certatum eſt, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. Disiecti denique Romanorum ardore metuque turbati, miſcentur vltimis primi: dumque in pedes verſi diſcedunt,* verutis hoſtilibus forabantur & pilis. Poſtremo dum anheli currunt & feſſi, pandebant ſequentibus poplites & ſuras & dorſa. Stratis deniq; multis, lapſorũ partem Sebaſtianus, cũ ſubſidiali manu locatus poſt montiũ terga, trucidauit, ex incauto latere circumuentam: diſperſi ceteri ſiluarum ſe latebris amandarunt. In hac dimicatione noſtri quoq; oppetiere non contemnendi. inter quos Valerianus fuit domeſticorum omnium primus; * & natus ſpado quidam ſcutarius,* exercitus ita bellator, vt Sicinio veteri compararetur & Sergio. Hisq; tali caſuum diuerſitate peractis, milites ad hiberna, Imperatores Treueros reuerterunt. Per hæc tempora Vulcatio Rufino abſoluto vita dum * adminiſtrat, ad regendam præfecturam prætorianam ab vrbe Probus accitus; claritudine generis & potentia & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem vniuerſum pene patrimonia ſparſa poſſedit; iuſte an ſecus, non iudicioli eſt noſtri. Hunc quaſi gemina quædam (vt poetæ fingũt) fortuna præpetibus pennis vehens, nunc beneficum oſtendebat & amicos altius

tius

tius erigentem, aliquotiens inſidiatorem dirum & per cruentas noxium ſimultates. Et licet potuit quoad vixit ingentia largiendo & interpellando poteſtates adſiduas; erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celſior: vt videretur, quũ ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico; & vbi paueret, omni humilior ſocco. atque vt natantiũ genus elemẽto ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris, ita ille marcebat absque præfecturis; quas ob iurgia * familiarum ingentium capeſſere cogebatur, numquam innocentium per cupiditates immenſas, vtque multa perpetrarent impune, dominum ſuum mergentium in rempubl. Namque fatendum eſt; numquam illa magnanimitate coalitus clienti vel ſeruo agere quidquam iuſſit illicitum. Sed ſi eorum quemquam crimen vllum compererat admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio, ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod vitium reprehendens pronuntiat Cicero; *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem? Aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* Suſpicioſus tamẽ & minutus ſuopte ingenio fuit, & ſubamarum arridens, blandiensq; interdũ vt noceat: (id autem perſpicuum eſt in eiuſmodi moribus malum, tum maxime quum celari poſſe exiſtimatur) ita implacabilis & * diruptus vt, ſi lædere quemquam inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari: ideoque aures eius non erant, ſed pluribus videbantur obſtructæ: in ſummis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus; ideoque ſemper leuibus morbis adflictus. Hæc per occidentales plagas rerum ſeries fuere geſtarum. Rex vero Perſidis longæuus ille Sapor, & ab ipſis imperitandi exordiis dulcedini rapinarũ addictus, poſt imperatoris Iuliani exceſſum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis pauliſper nobis viſus amicus, calcata fide ſub Iouiano pactorum, iniectabat Armeniæ manũ, vt eam velut placitorum abolita firmitate, dicioni iungeret ſuæ. Et primo per artes fallendo diuerſas, nationem omnem renitentem diſpendiis leuibus adflictabat, ſollicitans quoſdã optimatũ & ſatrapas, alios excurſibus occupans improuiſis. Dein per exquiſitas periuriiſque mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem, adhibitumque in conuiuium, iuſſit ad latentem trahi poſticam: eumque effoſſis oculis vinctum catenis argenteis (quod apud eos honoratis vanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatium) exterminauit ad caſtellum Agabana nomine: vbi diſcruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde, nequid intemeratum perfidia præteriret, * Sauromace pulſo quem auctoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem * huiuſmodi detulit, gentis diademate addito, vt arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabani, quos olim ſuſceperat perfugas, commiſit Armeniam: (horum alter, ante gentis præfectus, magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iiſdemque mandarat vt Artogeraſſam intenſiore cura exſcinderent, opidum muris & viribus validum, quod theſauros & vxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere, vt ſtatutum eſt, obſidium duces: & quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc cælo niuibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusque ad muliebria palpamenta, Artabane adſcito prope mœnia ipſa, fide non amittendæ ſalutis accepta, propere venit: & cum ſocio ad interiora ſuſceptus vt poſtulauit, ſuadebat * minacem defenſoribus & reginę motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt hæc vltro citroque dictitatis, eiulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulſores in miſericordiam flexi mutauere conſilium: & ſpe potiorum erecti ſecretis colloquiis ordinarunt, hora præſtituta nocturna recluſis ſubito portis validam manum erumpere, vallumque hoſtile cædibus aggredi repentinis: vt lateant id tentantes, polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis egreſſi, biduumque ad deliberandum quid capeſſere debeant ſibi concedi clauſos petiiſſe adſeuerantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: & vigiliis quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, ciuitatis aditu reſerato iuuentus exſiluit velox: paſſibusque inſonis expeditis mucronibus repentes, quum caſtra nihil metuentium inuaſiſſent, iacentes multos nullis reſiſtentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio neceſque inſperatæ Perſarum, inter nos & Saporem diſcordiarum excitauere cauſſas immanes: illo etiam accedente quod Arſacis filium Param, ſuadente matre, cum paucis e muni-

mento digressum susceptumq;, Imperator Valens apud Neocæsaream morari præcepit, vrbē Polemoniaci ponti notissimā, liberali victu curandū & cultu. Qua humanitate Cylaces & Artabanes illecti, missis oratoribus a Valente auxilium, eumdemq; Param regem sibi tribui poposcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim sine vllis insignibus gentem: quod ratione iusta est obseruatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu gestorum, Sapor vltra hominem efferatus, *concitus maioribus curis Armenias aperta prędatione vastabat. Cuius aduentu territus Para, itidemque Cylaces & Artabanes, nulla circumspectantes auxilia, celsorum montiū petiuere* secessus, limites nostros disterminantes & Lazicam: vbi per siluarum profunda & flexuosos colles mensibus quinque delitescentes, regis multiformes lusere conatus. Qui operam teri frustra contemplans sidere flagrante brumali, pomiferis exustis arboribus, castellisque munitis & castris quæ ceperat superata [vel prodita,] cum omni pondere multitudinis Artogerassam circumseptam & post varios certaminum casus lassatis defensoribus patefactam, incendit; Arsacis vxorem erutam inde cum thesauris abduxit. Quas ob caussas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur comes, suppetias laturus Armeniis, si eos exagitare procinctu gemino tentauerint Persæ. Inter quæ Sapor, immensum quantum astutus, & quum sibi conduceret, humilis aut elatus, societatis futuræ specie Param vt incuriosum sui, per latentes nuntios increpabat, quod maiestatis regiæ velamento Cylaci seruiret & Artabani. quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit; capitaque cæsorum ad Saporem vt ei morigerus misit. Hac clade late diffusa Armenia omnis periisset, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Persæ eam incursare denuo distulissent; hoc solo contenti quod ad Imperatorem misere legatos, petentes nationem eamdem, vt sibi & Iouiano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces repulsus, vt ante diximus, Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro iam proximum * Aspacuras orauit vt socia potestate consobrini regnarent; causatus ideo se nec cedere nec ad partes posse transire Romanas, quod * Vltus eius filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas. Quæ Imperator doctus, vt concitandas ex hoc quoque negotio turbas consilio prudentiaq; molliret, diuisioni adquieuit Hiberiæ: vt eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armeniis finitima retineret & Lazis, Aspacuras Albaniæ Persisque contigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna, quod contra fœderum textum iuuarentur Armeniæ, & euanuerit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quodque se non adsentiente nec conscio diuidi placuit Hiberiæ regnum, velut obseratis amicitiæ foribus, vicinarum gentium auxilia conquirebat, suumque parabat exercitum; vt serenata cæli temperie, subuerteret omnia quæ ex re sua struxere Romani.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

DVM apud Persas (vt supra narrauimus) perfidia regis motus agitat insperatos, & in Eois tractibus bella rediuiua consurgunt, anno sextodecimo & eo diutius post Nepotiani exitium, sæuiens per vrbem æternam vrebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset vtinam iuge silentium, ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura quam delictis. Ac licet ab hoc textu cruento gestorum exquisite narrando, iustus me retraheret metus multa reputantem & varia; tamen præsentis temporis modestia fretus, carptim, vt quæque memoria digna sunt, explanabo. Nec pigebit quid ex his quæ apud veteres acciderint, timuerim, docere succincte. Bello Medico primo quum diripuissent Asiam Persæ, ob-

sidentes

sidentes militum molibus magnis, minantésque defensoribus cruciabiles neces, iniecere clausis necessitatem; vt omnes magnitudine malorum adflicti, peremptis caritatibus propriis, proiectoque in ignem mobili censu, arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo postea digestum, tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paulisperque iucunde auditus, quũ cothurnarius stylus procederet lacrymosus, indignatione damnatus est populi; arbitrati, non consolandi gratia, sed probrose monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoq; dolores scenicis adnumerasse fabulis insolenter: Miletumque relegatus est. erat enim Atheniensium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello se Dorico deuouisse. Sed ad proposita veniamus. Maximinus regens quondam Romæ vicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ opidum obscurissime natus est; patre * tabulario præsidialis officii, orto a posteritate Carporum; quos antiquis excitos sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is post mediocre studium liberalium disciplinarum, defensionemq; caussarum ignobilem, & administratas Corsicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tusciam. Vnde morato in itinere diutius successore, progressus ad curandam vrbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat. Egitque consideratione triplici inter exordia cautius: primo, quod recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oscinum adprime callentis, * adusque sublimia regimenta, sed periturum ferro pœnali. dein, quod nactus hominem Sardum, quem ipse postea per dolosas fallacias interemit, vt circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præsagia sollicitare laruarum perquam gnarum; dum superesset, ille timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior. postremo, quod tamquam subterraneus serpens per humiliora reptando, nondum maiores funerum excitare poterat caussas. Principium autem vnde latius se funditabat, emersit ex negotio tali. Chilo ex vicario, & coniux eius Maxima nomine, questi apud Olybrium ea tempestate vrbi præfectum, vitamque suam venenis petitam adseuerantes, impetrarunt vt hi quos suspectati sunt, ilico rapti cõpingerentur in vincula; organarius Sericus, & Asbolius palæstrita, & aruspex Campensis. Verum negotio tepescente propter diuturnam morborum asperitatem qua tenebatur Olybrius, moræ impatientes hi qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato vt examinandum iurgium præfecto mandaretur annonæ: idque studio celeritatis concessum est. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: vt sæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tamdem solutæ * posticis. Quumque multiformiter quasi in proludiis negotium spectaretur, & quidam sulcatis lateribus nominassent nobiles aliquos, tamquam vsos artificibus lædendi per clientes, aliosque humiles, * notans reos & indices, supra plantam (vt dicitur) euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principem, non nisi suppliciis acrioribus perniciosa facinora scrutari posse vel vindicari quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, vt erat acer vitiorum inimicus magis quã seuerus, vno proloquio in huiusmodi caussas, quas arroganti proposito maiestatis imminutæ miscebat, * omnes quos iuris prisci iustitia diuorumq; arbitria quæstionibus eximere cruentis, si postulasset negotium, statuit tormentis adfligi. Vtque congeminata potestas erectaque sublatius, altiores cõsarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere disposito pro præfectis, sociauit ad hæc cognoscenda quæ in multorum pericula struebãtur, Leonem Notarium, postea officiorũ magistrum, bustuarium quẽdam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipsum nihilo minus humani sanguinis auidissimum. Auxit obstinatum Maximini ingenium ad lædendum, aduentus collegæ similis, & litterarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoque pedes huc & illuc exsultando contorquens, saltare, non incedere videbatur, dum studebat inter altaria celsius gradientes (vt quidam memorant) imitari Brachmanas. Iamque lituis cladium concrepantibus, internarum rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diuersitas comprehendi nec numerus potest, mors Marini caussarum defensoris eminuit: quem vt ausum Hi-

ſpanillæ cuiuſdam artibus prauis adfectaſſe coniugium, *tranſeunter indiciorum fide diſcuſſa, ſupplicio letali damnauit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hæc lecturos exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius, non illud, aut ea quæ viderint prætermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis, quod non omnia narratu ſunt digna quæ per ſqualidas transiere perſonas: nec, ſi fieri fuiſſet neceſſe, inſtructiones vel ex ipſis tabulariis ſuppeterent, publicis tot calentibus malis, & nouo furore ſine retinaculis imis ſumma miſcente; quum iuſtitium eſſe, quod timebatur, non iudicium aperte conſtaret. Tūc Cethegus ſenator adulterii reus delatus, ceruice periit abſciſſa; & Alypius nobilis adoleſcens ob leuem relegatus errorem; aliique humiles publica morte oppetiuerunt: in quorum miſeriis velut ſui quisq; diſcriminis imaginem cernens, tortorem & vincula ſomniabat, & diuerſoria tenebrarum. Eodem tempore etiam Hymetii pręclarę indolis viri negotium eſt actitatum: cuius hunc nouimus eſſe textum. Quum Africam pro conſule regeret, Carthaginienſibus victus inopia iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit: pauloque poſtea quum proueniſſet ſegetum copia, integre ſine vlla reſtituit mora. Verum quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venumdatis, emerat ipſe tricenos, integrum compendium ad principis ærarium miſit. Ideoque Valentinianus per nundinationē ſuſpicatus *parum quam oportuerat miſſum, cum bonorum parte mulctauit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoque iiſdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius aruſpex ea tempeſtate præ ceteris notus, occultiore indicio proditus, quod ob parua quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductusque in iudicium, quamquam incuruus ſub eculeo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. Quo infitiante, ſecretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum eſt manu *ſcriptum Hymetii, petentis vt obſecrata ritu ſacrorum ſolennium numina erga ſe Imperatoris deliniret; cuius extima parte quædam inuectiua legebatur in principem, vt auarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, aſperius interpretantium facta, rigore nimio in negotium iuſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti, miniſter fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus virgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exſilium ad Britannos: Amantius vero damnatus poſtea rerum capitalium, interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad opidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio vrbi præfecto & Maximino vicario, confeſtimque perdendus vt apparebat, data ſibi copia rectius Imperatoris præſidium appellauit; nominisque eius perfugio tectus, ſeruabatur incolumis. Super hoc princeps cōſultus ſenatui negotium dedit. Qui quum rem liberata iuſtitia comperiſſet, eumque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægre Imperatoris iracundiam tulit; perciti vehementer quod hominem addictum (vt ipſe propoſuerat) morti, clementiori ſententia didicerat plexum. Ob hæc & huiuſmodi multa quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. Et ne tot malis diſſimulatis paulatimque ſerpentibus aceruі creſcerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex vrbi præfecto, & ex vicario Venuſtus, & ex conſulari Mineruius; oraturi ne delictis ſupplicia ſint grādiora, *neue ſenator quiſquam inuſitate & illicito more tormentis exponeretur. Qui quum intromiſſi in conſiſtorium hęc referrent, negantem Valentinianum ſe id ſtatuiſſe, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæſtor Eupraxius. Hac libertate emendatum eſt crudele cœptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcens Lāpadii filius ex præfecto, exploratius cauſſam Maximino ſpectante, conuictus codicem noxiarum artiū nondū per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exſulque mittendus, vt ſperabatur, patris impulſu prouocauit ad principem. Et iuſſus ad eius comitatum duci, de fumo (vt aiunt) in flammam, traditus Phalangio Bæticæ conſulari, cecidit *funeſta carnificis manu. Super his etiā Taratius Baſſus, poſtea vrbi præfectus; & frater eius Camenius, & Marcianus quidā & Euſaphius, oēs clariſſimi, arceſſiti in crimen, quod eiuſdem conſcii veneficii aurigam fouere dicebātur Auchenium, documentis etiātum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, vt diſperſus prodidit rumor; qui erat amicus Maximino iūctiſſimus. Nec minus fœminæ quoq; calamitatū partici-

pes

pes fuere similium. Nam ex hoc quoque sexu peremptæ sunt originis altæ complures, adulteriorũ flagitiis obnoxiæ vel stuprorũ. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quarum altera quũ duceretur ad mortẽ, indumento quo vestita erat abrepto, ne velamen quidem secreto membrorum sufficiens retinere permissa est. ideoq; carnifex nefas admisisse conuictus immane, viuus exustus est. Pasius quin etiã & Cornelius senatores ambo, venenorum * artibus se polluisse conuicti, eodẽ pronuntiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiam procurator monetæ exstinctus est. Sericum enim & Asbolium supradictos, quoniã quum hortaretur passim nominare quos vellent, adiecta religione firmarat, nullũ igni vel ferro se puniri iussurum, plumbi validis ictibus interemit. Et post hæc flammis Campẽsem aruspicem dedit, in negotio eius nullo sacramento constrictus. Oportunum est, vt arbitror, explanare nunc caussam quę ad exitium præcipitem Aginatium impulit, iam inde a priscis maioribus nobilem, vt loquuta est pertinacior fama: nec enim super hoc vlla documẽtorum rata est fides. Anhelans flatu superbo Maximinus etiam tum præfectus annonæ, nactusque audaciæ incitamenta non leuia, tendebat adusq; Probi contemptũ, viri summatum omnium maximi, iureque præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indignissime ferens, dolensque in examinandis caussis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, quum esset ipse vicarius Romę, familiari sermone docuit Probum occulte, facile vanum hominem recalcitrantem sublimibus meritis posse opprimi, si ille id fieri censuisset. Has litteras, vt quidam adseuerabant, Probus ad Maximinum, eruditiorem iam in sceleribus, commendatumq; principi pertimescens, nullo conscio præter baiulum misit. Hisq; recitatis ita homo ferus exarsit, vt machinas omnes in Aginatium deinde commoueret, velut serpens vulnere noti cuiusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarum materia, quæ eumdem Aginatiũ obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat, vt Maximini actus, dum superesset, venditantem: cuius ex testamento legata ipse sumpserat non aspernanda. Pariq; petulantia Anepsiæ quoque eius vxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens, vt Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo eidem reliquisse. Qui auiditate nimia flagrans, (nec enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis medietatem. Verum & hoc vt parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est (vt arbitrabatur) honestũ & tutum: & ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi vberis patrimonii, Victorini priuignam Anepsiæ filiam petit filio coniugem: idque adsentiente muliere prompte firmatum est. Per hæc & alia simili mœrore deflenda, quæ decolorabant speciem vrbis æternę, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, vltra forenses terminos semet extentans. Namque & resticulam de fenestra prætorii quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, cuius summitas quamdam velut * tamusam colligaret; nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: & Mucianum Barbarumque apparitores aliquotiens discretim trudi iubebat ad fallendum aptissimos. Hi tamquam eiulando casus, quibus se simulabat oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam vitam superesse eadem replicando sępe adseuerabant; ni criminibus magnis petissent nobiles viros; quibus ad sui societatem adnexis, facile eos absolui posse firmabant. Ob quæ impia, vilitate vltra adposita iam pergente, manus vinculis sunt artatæ complurium, ortuque nobiles inculti videbantur & anxii. Nec eorum culpari quisquam debuit, quum salutantes humum pene curuatis contingentibus membris, persæpe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se inuito reperiri posse insontem. Quæ verba effectui propere iuncta, terruissent profecto Numæ Pompilii similes & Catonem. Prorsus enim sic agebatur vt nec in alienis malis quorumdam exarescerent lacrymæ: quod in variis & confragosis actibus vitæ plerumque contingit. A iure tamen iustitiaque crebro discedens ferreus cognitor, erat vno quasi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus: quod prope vitium esse in hoc loco legitur apud Tullium. Nam si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa * leuitas: quæ tamen, vt in malis, acerbitati anteponenda est. Post hæc * progresso Leone, acceptoque suc-

ceſſore, ad principis comitatum Maximinus accitus, auctusque præfectura prætoria, nihilo lenior fuit, etiam longius nocens, vt baſiliſci ſerpentes. In id tempus, aut non multo prius, ſcopæ florere ſunt viſæ quibus nobilitatis curia mundabatur. idque portendebat extollendos quoſdam deſpicatiſſimæ ſortis ad gradus poteſtatũ excelſos. Et quamlibet tempeſtiuum eſt ad ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri temporum curſus immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantiũ vicariam præfecturam in vrbe contra quam oportuerat geſta ſunt; quæ ad nutum Maximini & voluntatem iisdem miniſtris velut apparitoribus gerebantur. Poſt hunc venit Vrſicinus ad mitiora propenſior: qui quoniam cautus eſſe voluit & ciuilis, retulerat Eſaiam cum aliis ob commiſſum adulterium in Rufinam detentis, Marcellum maritum eius ex agente in rebus reum imminutę maieſtatis deferre conatis: ideoque vt cunctator contemptus, & ad hæc fortiter exſequenda parum conueniẽs, e vicaria poteſtate diſceſſit. Huic ſucceſſit Hemonenſis Simplicius, Maximini cõſiliarius ex grammatico, poſt adminiſtratam, nec erectus nec tumidus, ſed obliquo adſpectu terribilis: qui compoſitis ad modeſtiam verbis, acerba meditabatur in multos. Et primo Rufinam cum vniuerſis auctoribus adulterii commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper quibus Vrſicinum retuliſſe prædiximus: alias deinde complures, nullo noxiorum diſcrimine vel inſontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidendis familiarum nobilium neruis ſtudebat, Buſirim veterem & Antæum imitatus & Phalarim; vt taurus ſolus deeſſe videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus exactis, Heſychia quædam matrona, ob intentatũ crimen in domo apparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens & ſæua, fulcro plumeo vultu contracto incubuit; & animam occluſo narium ſpiramento effudit. Adiunctum eſt his aliud haud mitius malũ. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu ampliſſimo, infamati ſub Maximino in Fauſianam fœminã non obſcurã, poſt Victorini obitum, quo iuuante vixere ſecurius, Simplicii aduentu perterrefacti, non ſecus volentis magna cum minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt. Sed Fauſiana damnata inter reos recepti vocatique edictis, ſemet abſtruſius amandarũt. quorũ Abienus apud Anepſiã diu deliteſcebat. Sed (vt ſolent inſperati caſus adgrauare miſerabiles clades.) Apaudulus nomine ſeruus Anepſiæ, verberatæ coniugis dolore perculſus, negotium ad Simplicium detulit nocte progreſſus: miſſiq; apparitores indicatos e latebris abſtraxerunt. Et Abienus quidẽ exaggerato crimine ſtupri quod intuliſſe dicebatur Anepſię, morte mulctatus eſt: mulier vero, vt continẽdæ vitæ ſpẽ firmã dilato poſſet habere ſupplicio, adpetitam ſe nefariis artibus vim in domo Aginatii perpeſſam adſeuerauit. Hæc vt geſta ſunt, mugitus ad principẽ Simplicius reddidit: agensq; ibi Maximinus, infeſtus ob cauſſam quã ſupra docuimus Aginatio, ſimultate vna cũ poteſtate in maius accenſa, orauit impenſe vt reſcriberetur eũ occidi: & impetrauit facile male ſanus incitator & potens: metuensq; grauioris inuidiæ pondus, ne pronuntiante Simplicio & cõſiliario ſuo & amico periret homo patriciæ ſtirpis, retinuit apud ſe paulisper imperiale præceptum; hærens & ambigens quẽnam potiſſimũ exſequutorem atrocis rei fidũ inueniret & efficacẽ. Tamdemq;, vt ſolent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus eſt Gallus, audax adusq; inſaniam: cui hanc operã implere breui pollicito, deferri prouidit vicariã, & cõmonitoriũ cũ Auguſti litteris tradidit: inſtruens hominem ſæuum quidẽ ſed rudẽ, qua celeritate Aginatium ſine vllo deleret obſtaculo, dilatione qualibet inuenta forſitan euaſurum. Feſtinauit vt mandatum eſt Doryphorianus magnis itineribus Romã, & inter ſalutandi initia magna quæritabat induſtria qua vi ſenatorẽ perſpicui generis interficeret, iuuantibus * nonnullis. Cognitoq; eum iampridẽ repertum in villa propria, vultu diro ipſe tamquam caput ſontiũ Anepſiam per horrorem tenebrarum audire diſpoſuit: quo tẽpore hebetari ſolent obſtrictæ terroribus mentes, vt inter innumera multa Aiax quoq; Homericus docet, optans perire potius luce quã pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniã iudex, quinimmo prædo nefandus, ad id ſolũ quod promiſit intẽtus, cũcta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui, agmina fecit introire carnificum: catenisque ſonantib. triſte, mãcipia ſqualore diuturno marcẽtia in domini caput adusq; vl-

timum

timum lacerabat exitium: quod in stupri quæstione fieri vetuere clemẽtissimæ leges. Denique quum iam contigua morti tormenta ancillæ voces expressissent obliquas, indicii fide per eam plene discussa, Aginatium ad supplicium duci pronuntiatũ abrupte. nec auditus, quum magnis clamoribus appellaret nomina principũ, sublimis raptus occiditur: pari sententia Anepsia interfecta. Hæc agitante quũ adesset, per qu emissarios quũ procul ageret Maximino, funera deplorauit vrbs æterna. Sed accelerarunt vltrices diræ cæsorum. Namq;, vt postea tempestiue dicetur, & idẽ Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio iugulatus est ferro; & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum trusumque in carcere Tulliano, matris consilio princeps exinde rapuit: reuersumque ad lares in Galliis per cruciatus oppressit immensos. Sed iam vnde huc fleximus reuertamur. Is vrbanarum rerum status, vt ita dixerim, fuit. At Valentinianus magna animo concipiens & vtilia, Rhenum omnem a Rhętiarum exordio adusq; fretalem Oceanum, magnis molibus communiebat, castra extollens altius & castella turresq; adsiduas per habiles locos & opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo, nõnumquã etiã vltra flumen ædificiis positis subradens barbaros fines. Deniq; quũ reputaret munimentũ celsum & tutũ, quod ipse a primis fundarat auspiciis, præterlabente Nicro nomine fluuio, paulatim subuerti posse vndarum pulsu immani, meatũ ipsum aliorsum vertere cogitauit: & quæsitis artificibus peritis aquariæ rei, copiosaque militis manu, arduum est opus adgressus. Permultos enim dies cõpaginatæ formæ e roboribus coniectæque in alueum, fixis refixisq; aliquotiens prope ingentibus stylis, fluctibus erectis * confundebantur, auulsæque vi gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura & morigeri militis labor, mento tenus, dũ * operaretur, sæpe demersi. Tãdemq; non sine quorumdã discrimine, castra pręsidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nunc valida sunt. Ac talib. lætus exsultansq;, pro anni & temporis statu dilapsos cõducens, reipublicę curã habuit, vt officio principis congruebat. Ratusq; aptissimum ad id quod deliberabat implẽdum, trans Rhenum in monte Piri (qui barbaricus locus est) munimentum exstruere disposuit raptim. vtque celeritas effectum negotii faceret tutũ, per Syagriũ, tunc notarium, postea pręfectum & consulem, Aratorem monuit ducem, vt dum vndiq; * actum esset silentiũ, id arripere conaretur. Transiit cum notario dux, vt iussum est, statim: ponereq; per militem quem duxit, fundamenta exorsus, Hermogenẽ susceperat successorem. Eodemq; puncto quidã optimates Alemanni venere obsides Imperatoris; quos lege fœderis mansuræque diutius pacis haud aspernanda pignora tenebamus. qui flexis poplitibus supplicabant ne Romani securitatis improuidi, quorum fortunam sempiterna fides cœlo contiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactisq; calcatis rem adorirentur indignam. Verum hæc & similia loquentes incassum, quũ nec audirentur nec aliquid mite referri sentirent, filiorum flentes exitium discesserunt. Iisdemq; digressis, ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit globus, optimatibus danda responsa (vt intelligi dabatur) opperiens: aggressique milites seminudos, humum etiam tum gestantes, expediti agiliter gladiis obtruncabant. Inter quos etiam duces ambo sunt cæsi. nec indicaturus gesta superfuit quisquam pręter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatum reuersus, irati sententia principis sacramento exutus abiit ad lares, commeruisse sæuo iudicatus arbitrio quod euaserit solus. Hæc inter, per Gallias latrociniorum rabies sæua scatebat in perniciem multorum, obseruans celebres vias, fundensque indubitanter quidquid inciderat fructus. Denique præter complures alios quos absumpserunt insidiæ tales, Constantianus tribunus stabuli, impetu est clandestino exceptus, moxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis & Iustinæ germanus. At procul, tamquam horum similes, agitantibus furiis per omne latus Maratocupreni grassatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero & exquisitis fallaciis abundantes: ideoque formidati, quod mercatorum militumque * honoratorum specie sine vllo discrimine domos & villas & oppida peruadebant: nec quisquam aduentum eorum cauere poterat inopinum, non destinata sed varia petentium & longinqua, & quoquo ventus duxerat irrumpentium.

Quam ob cauſſam præ ceteris hoſtibus Saxones timentur, vt repentini. Et quamlibet coniuratis multorum opes attribuerentur, tamen œſtro concepti furoris exagitati, cædes dedere luctificas, ſanguinis nihilo minus auidi quam prædarum. Sed ne per minutias geſta narrando, operis impediam curſum, id vnum ſufficiet eorum exitiale poni commercium. Quæſitus in vnum impiorum hominum globus, imitatus rationalis officium ipſumque iudicem, veſpertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingreſſi, ambitioſam domum cuiuſdam primatis, vt proſcripti iuſſiq; interfici, cum gladiis obſederunt: raptaque ſupellectili pretioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſibus non defenderant dominum, cæſis pluribus ante reuolutam lucem greſſu diſceſſere veloci. Verum quum exuuiis repleti multorum, parandi dulcedine nihil prætermitterent, intercepti imperiali motu oppreſſi interiere omnes ad vnum: eorumque ſoboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, laresque euerſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorum diſpendiis exſtruxerant. Et hæc quidem textu proceſſere narrato. Theodoſius vero dux nominis inclyti, * animo vigore collecto ab Auguſta profectus, quam veteres appellauere Lundinium, cum milite induſtria comparato ſollerti, verſis turbatiſque Britannorum fortunis opem maximam tulit, opportuna vbique ad inſidiandum barbaris præueniens loca, nihilque gregariis imperans cuius non ipſe primitias alacri capeſſeret mente. Hocq; genere quum ſtrenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fuſis variis gentibus & fugatis, quas inſolentia * nutriente ſecuritate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit ciuitates & caſtra, multiplicibus quidem damnis adfectas, quiete temporis longi fundata. Euenerat autem eodem hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum graue, ni inter ipſa conatus principia fuiſſet exſtinctum. Valentinianus quidam in Valeria Pānonia, ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis vicarii poſtea præfecti coniugis frater, ob graue crimen actus in Britannias exſul, quietis impatiens malefica beſtia, ad res pernicioſas conſurgebat & nouas in Theodoſium, tumore quodam; quem ſolū reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus aduertebat. Multa tamen clam palamq; circumſpiciens, creſcente flatu cupiditatis immenſæ, exſules ſollicitabat & milites, pro temporis captu auſorum illecebras pollicendo mercedes. Iamq; propinquante tentatorum effectu, doctus hæc vnde conuenerat dux alacrior ad audendū, & corde celſo ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta ſocietate iunctiſſimis, letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari vero ſcientia qua ſuperabat præſentes, futura coniiciens, de coniuratis quæſtiones agitari prohibuit; ne formidine ſparſa per multos, reuiuiſcerent prouinciarum turbines compoſiti. Hinc ad corrigenda plura conuerſus & neceſſaria, periculo penitus dempto, quum aperte conſtaret nulla eius cœpta propitiam deſeruiſſe fortunam, inſtaurabat vrbes & præſidiaria (vt diximus) caſtra, limitesque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatamque prouinciam quæ in dicionem conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, vt eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde vocaretur arbitrio principis. * Arcanos, genus hominum a veteribus inſtitutū, ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus, paulatim prolapſos in vitia, a ſtationibus ſuis remouit, aperte conuictos, acceptorum promiſſorumque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, vt vltro citroque per longa ſpatia diſcurrentes, vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſſime antedictis rebus aliiſque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus tripudiantesque relinquens prouincias, vt Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et fauore omnium aduſque fretum deductus, leni vento transgreſſus, venit ad commilitium principis. Cumq; gaudio ſuſceptus & laudibus, in locum Valentis Iouini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur. Diu multumque a negotiis digreſſus vrbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exorſus ab Olybrii præfectura tranquilla nimis & leni. qui numquam ab humanitatis ſtatu deiectus, ſollicitus erat & anxius ne quod vſquam factum eius aſperum inueniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra

vnde

vnde poterat circumcidens, iuſtorumque diſtinctor & arbiter * plenus, in ſubiectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium, parum quidem nocens [rei cõmuni,] ſed in alto iudice maculoſum, quod citeriorem vitã pene omnem vergentem in luxum, per argumenta ſcenica amoreſque peregerat, nec vetitos nec inceſtos. Poſt hunc vrbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiæ genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatũ geminum, indeq; multo poſtea ad præfecturæ culmen euectus; lætus alias & ad populi fauorem adipiſcendũ aptiſſimus; nonnũquam tamen rigidus, atq; vtinã in propoſito perſeuerans. Correxiſſet enim ex parte, licet exigua, irritamenta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora, amiſiſſet gloriam diu victuram. Namque ſtatuerat ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neue aquam vulgarium calefaceret quiſquam, vel * vſque ad præſtitutum diei ſpatium lixæ coctam proponerent carnem, vel honeſtus quidam mandens videretur in publico. Quæ probra aliaque his maiora, diſſimulatione iugi neglecta, ita effrenatius exarſerunt, vt nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam. Tanta pleroſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit. Et primũ nobilitatis, vt aliquotiens pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Prænominum claritudine conſpicui quidam, vt putant, in immenſum ſemet extollunt, quum Reburri & * Flabunii & Pagonii Gerioneſque appellentur ac Dalii, cum Tarraciis & Perraſiis, aliiſque ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, vt ducendos ad mortem, vel (vt ſine diritate ominis loquamur) prægreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſeruorum. Tales, vbi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris, tholos introierint balnearum, vbiubi ſunt minaciter clamantes, ſi apparuiſſe ſubito ignotam compererint meretricem, aut opidanæ quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lupam, certatim concurrunt; palpanteſque aduenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt vt Semiramin Parthi, vel Cleopatrã AEgyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi quorum apud maiores cenſoria nota adflictus eſt ſenator, auſus, dum adhuc non deceret, præſente communi filia coniugem oſculari. Ex his quidam quum ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuauianda vel manus; id illis ſufficere ad beate viuendum exiſtimantes; & abundare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum quibus thermis vtatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum. Et quum ita graues ſint & cultores virtutum, vt putant, ſi venturos vndelibet equos aut aurigas quemdam didicerint nuntiaſſe, ita imminent & percunctantur, vt Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, quum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, variis adſentandi figmentis, ad ſingula * altioris fortunæ verba laudantes, paraſitorum in comœdiis . . . etas adfectando. Vt enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones vrbium & pugnas & milia hoſtium iiſdem vt heroicis æmulis adſignantes; ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, vltra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in conuiuiis aliquotiens trutinæ, vt adpoſiti piſces & volucres ponderentur & glires. Quorum magnitudo ſæpius delicata non ſine tædio præſentium, vt antehac inuſitata laudatur adſidue: maxime quum hæc eadem numerantes notarii prope triginta adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis: vt deeſſe ſolus magiſter ludi litterarii * videretur. Quidam deteſtantes vt venena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo otio contrectantes: quam ob cauſſam, non iudicioli eſt noſtri: quum multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem coniectumque in carcerem, rogaſſe quemdam ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, vt doceretur id agere dum liceret: interroganteque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe

moriturо postridie, respondisse, vt aliquid sciens amplius e vita discedat. Ita autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius attulerit seruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur: si hominem sponte occiderit propria, instantibus plurimis vt damnetur, vnus dominus hactenus exclamat, *Quid faciat maniosus & nequam?** Ciuilitatis aũt hoc apud eos est nunc, quod expedit peregrinos iure interficere, quibus libet, quamquam rogatis ad conuiuiũ, excusare. Defectum enim patrimonii se perpeti senator existimat, si is defuerit quem aliquotiens libratis sententiis inuitauerit semel. Pars eorum si agros visuri processerunt longius, aut alienis laborib. venaturi, Alexandri magni itinera se putant æquiparasse vel Cęsaris: aut si a lacu Auerni lembis inuecti sunt pictis Puteolos vel Caietam, maxime quum id vaporato audeant tempore: vbi si inter aurata flabella laciniis sericis* insiderint muscæ, vel per foramen vmbraculi pensilis radiolus inruperit solis, queruntur quod non sunt apud Cimmerios nati. Dein quum a Siluani lauacro vel Mammææ aquis ventitant sospitalibus, vt quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, solitis* pressoriis vestes luce nitentes arbitra diligẽter explorat, quæ vna portantur sufficientes* ad iuuandos homines vndecim: tamdemque electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos, ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit.* Quidam ex his, licet rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoq; se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt quantũ inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum est, quod quum omnes amicitiæ Romæ tepescant, aleariæ solæ quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ. Vnde quidam ex his gregibus inueniuntur ita concordes, vt quis illos esse existimet fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulsam prętur æ nec suspectam antea nec speratam, incedere grauitate composita mœstiorem, quod ei in maiore conuiuio vel consessu proconsularis quidam est antelatus. Subsident aliqui curiosos homines, senes aut iuuenes, orbos vel cælibes, aut etiam vxores habentes & liberos, (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obseruatur) ad voluntates condendas allicientes eos technis miris: qui quum supremis iudiciis ordinatis, quæ habebant reliquerint his quibus morem gerendo testati sunt, ilico pereunt. Alius, cum dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur adspectu; vt post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant esse superas potestates in cælo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, vbi sit verbi gratia signum Mercurii, vel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna. Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter; eumque vt veneficum curat vrgeri. vnde nonnisi reddita cautione, dispendioque adflictus graui, discedit. Et additur huic; debitorẽ voluntariũ includit vt proprium, nec ante eius profectionẽ absoluit. Parte alia vxor, (vt prouerbium loquitur vetus) eamdem incudem diu noctuque tundendo, maritum testari compellit: hocque idem vt faciat vxor, vrget maritus instanter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemque subseruntur genitalium extorum interpretes controuersi; hinc præfecturas profusius largientes & sepulturas diuitum matronarum; inde ad exsequias virorum fœminas inuitantes, necessaria parari oportere innuentes.* Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt nisi quod fructuosum. Sic amicos tamquam pecudes eos potissimum diligunt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos. Quumque mutuum illi quid petunt,* soccos & Mitiones videbis & Lachetas: quum adiguntur vt reddant, ita cothurnatos & turgidos vt Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de senatu: nunc ad otiosam plebem veniamus & desidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarii, Semicupæ & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similesque innumeri. Hi omne quod viuunt, vino & tesseris impendunt, & lustris, & voluptatibus, & spectaculis: eisque templum & habitaculum & con-

& concio & spes omnis, circus est maximus. Et videre licet per fora & compita & plateas & conuenticula circulos multos collectos in se controuersis iurgiis ferri, aliis aliud, vt fit, defendentibus. Inter quos hi qui ad satietatem vixerunt, potiores auctoritate longæua, per lanos & fora clamitant sæpe, rempublicam stare non posse, si futura concertatione quem quisque vindicat, carceribus non exsiluerit princeps, * & circumflexerit metam. Exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondum solis puro iubare, fusius omnes festinant præcipites; vt velocitate currus ipsos anteeant certaturos. Super quorum euentu discissis votorum studiis, anxii plurimi agunt peruigiles noctes. Vnde si ad theatralem ventum fuerit vilitatem, artifices scenarii per sibilos exploduntur, si qui sibi ære humiliorem non conciliauerit plebē. Cui si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos vociferantur pelli debere, (quorum subsidiis semper nisi sunt ac steterunt) & tetris vocibus & absurdis; quæ longe abhorrent a studiis & voluntate veteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur & venusta. Id enim nunc repertum est pro sonitu laudum impensiore, per applicatos homines ad loquendum, vt in omni spectaculo, *exodiario, venatori, aurigæ, & histrionum generi omni, & iudicibus *celsis itidemque minoribus: necnon etiam matronis clametur adsidue, *Per te ille discat*: quid autem debeat disci, nemo sufficit explanare. In his plerique distentioribus saginis addicti, præeunte nidoris indagine acutisque vocibus fœminarum, a galliciniis ipsis, in modum *pauonum inanitate clangentium, humum summis pedum vnguibus contingentes aulis adsistunt, digitos prærodentes dum patinæ deferuescunt: alii nauseam horridæ carnis, dum excoquitur intentius, despectantes: vt discissarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem quibus modis posteritas mederi doloribus possit internis. Sit satis interim hæc digessisse super rebus vrbanis: nunc redeamus ad cetera quæ per prouincias agitauere multiplices casus. Erupit Augustis *ter coss. Saxonum multitudo: & oceani difficultati- 1122 bus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, sæpe nostrorum funeribus pasta. Cuius eruptionis primæ procellam Nannenus sustinuit comes regionibus iisdem adpositus, diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem destinatæ plebi congressus, quum milites quosdam ruisse & se vulneratum imparem fore certaminibus aduerteret crebris, docto Imperatore quid agi deberet, id est adeptus vt peditum magister Seuerus opitulatum rebus dubiis adueniret. Qui ducens militem rei sufficientem, quum venisset ad loca, discriminatis ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbauit, vt nec controuersas opponerent manus, sed signorum aquilarumque fulgore præstricti, venialem poscerent pacem. Diuque variatis consiliis, quum id reipubl. conducere videretur, pactis induciis, & datis ex conditione proposita iuuenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones sine impedimento vnde venerant reuersuri. Quibus omni iam formidine vacuis reditumque parantibus, occulte pedites missi insidias in abdita quadam valle struxerunt, vnde prætereuntes adgredi negotio poterant leui. Sed longe secus accidit quam sperabatur. Sonitu enim aduentantium perciti exsiluere quidam intempestiue: visique subito, dum se firmare festinant, vlulantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Stetere tamen mox conglobati: extremaque sorte vires, licet non integras, suggerente, confligere cogebantur: multaque cæde perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortium itineris pari modo locatus, clamore percitus tristi agiliter subuenisset. Exin concursum infestius: firmatisque pectoribus hinc inde incumbentes Romani, clausos hostes eductis gladiis obtruncabant: nec quisquam eorum genitales reuisere potuit lares, ne vno quidem cædibus concorporalium superesse permisso. Ac licet iustus quidam arbiter rerum incusabit perfidum & deforme, pensato tamen negotio non feret indigne, manum latronum exitialem tandem copia data captam. Post hæc ita prospere consummata, Valentinianus versando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa & circumspiciens quibus commentis Alemannorum & Macriani regis frangeret fastus,

ſine fine vel modo rem Romanã inrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio, iam inde ab incunabulis primis varietate caſuũ imminuta, ita ſæpius adoleſcit, vt fuiſſe longis ſeculis æſtimetur intacta. Seditque conſilia alia poſt alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicoſos & turbæ immenſæ viribus adfluentes, ideoque metuendos finitimis vniuerſis. Scribebatque frequenter ad eorum reges per taciturnos quoſdam & fidos, vt iiſdem tempore præſtituto ſuperuenirent; pollicitus ipſe quoque, tranſito cum agminibus Romanis Rheno, occurrere pauidis, pondus armorum vitantibus inſperatum. Gratanter ratione gemina principis acceptæ ſunt litteræ: prima, quod iam inde temporibus priſcis, ſobolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt: dein, quod ſalinarum finiumque cauſſa Alemannis ſæpe iurgabant, *cateruas miſere lectiſſimas; quæ antequam miles congregaretur in vnum, adusq; ripas Rheni progreſſæ, Imperatore ad exſtruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere vel maximo. Igitur pauliſper morati, quum neque Valentinianus, vt ſpoponderat, die prædicto veniſſet, nec promiſſorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum miſere legatos, poſcentes adminicula ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus exponerent terga. Quod vbi negari per ambages ſentirent, & moras necti, exinde diſceſſerunt indignati. Hocque comperto reges, vt ludibrio habiti ſæuientes, captiuis omnibus interfectis genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos; & ritu veteri poteſtate depoſita remouetur, ſi ſub eo fortuna titubauerit belli, vel ſegetum copiam negauerit terra: quemadmodum ſolent AEgyptii caſus eiusmodi adſignare rectoribus. Nam ſacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Siniſtus: & eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus nullis vt reges. Per hanc occaſionem impendio tempeſtiuam, Alemannos gentis antedictæ metu diſperſos aggreſſus per Rhętias Theodoſius ea tempeſtate magiſter equitum, pluribus cæſis quoſcumque cepit, ad Italiam iuſſu principis miſit: vbi fertilibus *agris acceptis iam tributarii circumcolunt Padum. Hinc tamquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ prouinciæ veniamus ærumnas, quas (vt arbitror) Iuſtitia quoque ipſa defleuit: quæ vnde inſtar exarſere flammarum, textus aperiet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus barbari, in diſcurſus ſemper expediti veloces, viuereque adſueti rapinis & cædibus, pauliſper pacati, in genuinos turbines reuoluti ſunt; hanc cauſſam prætendentes vt feriam. Stachao quidam nomine, popularis eorum, noſtra peragrando licentius, agebat quædam vetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quod prouinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, vt indicia docuere veriſſima: quocirca ſupplicio flammarum abſumptus eſt. Huius necem vlciſci, vt propinqui damnatique iniuſte, cauſſantes, ferarum ſimiles rabie concitarum exſiluere ſedibus ſuis, Iouiano etiamtum imperante: veritique prope Leptim accedere, ciuitatem muris & populo validam, ſuburbano eius vberrimo inſidere per triduum. Mactatiſque agreſtibus, quos inopinus hebetauerat pauor, vel confugere coegerat ad ſpelũcas, incenſa ſupellectili multa, quæ vehi non poterat, aucti rapinis reuerterunt ingentibus, trahentes captiuũ Siluam quoque caſu in agro inuentum, ordinis ſui primatem. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum quæ intentabat barbaricus tumor, præſidium implorauere Romani comitis per Africam recens prouecti. Qui quum veniſſet militares copias ducẽs, ferreque opem rebus rogaretur adflictis, nonniſi abundanti commeatu adgeſto, & camelorum quatuor milibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturũ. Hoc reſponſo miſerandis ciuibus ſtupefactis, atque negantibus ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes & incendia enormib. inſtrumentis remedia quærere damnorũ immanium, diſſimulanter diebus ibi quadraginta cõſumptis, nullo tentato idem diſceſſerat comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidanteſque extrema, adlapſo legitimo die concilii, quod apud eos eſt annuum, Seuerum & Flaccianum creauere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valẽtiniano ob imperii primitias oblaturos; *vtque lacrymoſas prouinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſſimo, magiſtrum officiorum petit Remigium, affinem ſuum vel rapinarum participem, vt prouideret Imperatoris arbitrio cognitionẽ huius negotii vicario ſibi deferri. Venerunt in comitatum legati: aditoq;

principe

principe, verbis quæ perpessi sunt ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, quum neque relationi officiorum magistri fauentis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur, promissa disceptatio plena, dilata est eo more quo solent inter potiorum occupationes ludi potestatis excelsæ. Quum remedia quædam a commilitio principis exspectantur, suspensis Tripolitanis diuque anxiis, rursus globi superuenere barbarici, fiducia sublati præteritorum: Leptitanoq; agro & * OEensi interneciua populatione transcursis, expleti prædarũ aceruis ingentibus abscesserunt, occisis decurionibus multis: inter quos * Rusticanus sacerdotalis, & Nicasius enitebat ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit, quod ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura præsidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Etiam recens inflictæ cladis nuntius, missus ad Gallias, excitauit acrius principem. Ideoq; tribunus & notarius Palladius mittitur: vt & militi disperso per Africam præberet stipendium debitũ, & gesta per Tripolim fide cõgrua scrutaretur. Inter tales tamẽ consulendi moras exspectandiq; responsa, Austuriani successu gemino insolentes, vt rapaces alites aduolarunt, irritamento sanguinis atrocius efferatæ: cunctisque, nisi quos fuga discriminibus eximeret, interemptis, prædas quas antehac reliquerant auexerũt, arboribus exsectis & vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus & potens, captus in suburbano, lapsusq; antequam vinciretur, quia pedibus æger euadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum sese coniecit. Vnde costa diffracta leuatus a barbaris, ductusq; prope portas, cõiugis miseratione redẽptus est: & ad pinnas muri fune sublatus, post biduum interiit. Vnde elati in pertinaciam sæuissimi grassatores, ipsa pulsauere mœnia Leptitana, funestis plangoribus resonantia fœminarum: quas numquam antea hostiliter clausas pauor exanimabat insolitus. Obsessaque vrbe per octo continuos dies, quum quidam oppugnatores sine vllo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores. Ob quæ super salute dubii ciues, vltimaque tentantes, profectis ante legatis nondum reuersis, Iouinum mittunt atque Pancratium, quæ viderint, quæque ipsi perpessi sint, Imperatorem fida relatione docturos. Qui Seuerum apud Carthaginem inuentum & Flaccianum, superiores illos legatos, percontando quid egerint, cognouerunt eos audiri a vicario iussos & comite. E quibus Seuerus ilico periit vexatus acerbitate morborum. Nihilominus tamẽ properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingresso post hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res venerat ante * præstructus, vt securitatem suam in tuto locaret, numerorum principiis per quosdam secretorum mandauerat conscios, vt ei tamquam potenti & palatii summatibus proximo, stipendii quod pertulerat præstarent maximam partem. Et ita est factum. Confestimque ille ditatus perrexit ad Leptim: vtque ad veritatis perueniret indaginem, Erechthium & Aristomenem facundos municipes & insignes, libere suas ciuiumque & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca vastata secum eduxit. Quibus aperte cuncta monstrantibus, luctuosis prouinciæ cineribus visis reuertit: Romanumque vt desidem increpans, relaturum se cuncta verissime quæ viderat minabatur ad principem. Atque ille ira percitus & dolore, se quoque mox referre firmauit, quod missus vt notarius incorruptus donatiuum militis omne in quæstus auerterit proprios: qua gratia, flagitiorum arbitra conscientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reuersusque ad comitatum, arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos frustra queri commemorans. Ideoque rursus ad Africam cum Iouino postremo omnium legatorum remittitur, (Pancratius enim decesserat apud Treueros) vt cum vicario ipse merita legationis quoque secundæ spectaret. Præter hæc linguas Erechthii & Aristomenis præcidi iusserat Imperator: quos inuidiosa quædam loquutos idem Palladius intimarat. Sequutus vt statutum est vicarium notarius, venit ad Tripolim. Hocque comperto Romanus domesticum suum illuc velociter misit, & Cæcilium consiliarium in ea prouincia genitum: per quos, incertum pretio an fallaciis circumuenti, municipes omnes grauabant Iouinum, destinatius adserentes nihil eorum mandasse quæ docuerat principem: eo vsque iniquitate grassante, vt ipse quoque Iouinus ad salutis suæ discrimen confiteretur se Imperatori mentitum. Quibus per Palladium

regressum cognitis, Valentinianus ad acerbitatem procliuior, Iouinum quidem, vt auctorem; Cælestium vero Concordiumque & Lucium, vt falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit: Ruricium autem præsidem, vt mendacem, morte multari: hoc quoque accedente, quod in relatione eius verba quædam, vt visum est, immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus; reliqui apud Vticam sententia vicarii Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, quum a vicario audiretur & comite, constanter saluti suæ propugnans, acclamationibus iratorum militum impetuque cum conuitiis pene confossus est, obiicientium ideo Tripolitanos non potuisse defendi, quod ipsi ad expeditionales vsus præbere necessaria detrectarunt: & ob hæc trusus in carcerem, dum consultus super eo quid conueniret agi decerneret Imperator, sollicitatis (vt dabatur opinari) custodibus, in vrbem Romam abierat profugus; ibique delitescens, fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticisque cladibus vexata conticuit Tripolis non indefensa: *quia vigilauit Iustitiæ oculus sempiternus*, vitricesque legatorum & præsidis diræ. Diu enim postea huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutusque fastu quo tumebat, discessit ad otium: & quum Theodosius ductor exercituum ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa cœptantem venisset in Africam, & præscripti Romani rem mobilem, vt iussum est, scrutaretur, inter chartas eius inuenta est & Meterii cuiusdam epistola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius*: & in fine post multa nihil ad rem pertinentia; *Salutat te Palladius proiectitius: qui non aliam ob caussam dicit se esse proiectum, nisi quod in caussa Tripolitanorum apud aures sacras mentitus est.* His litteris ad comitatum missis & lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus, suam esse confitetur epistolam. Ideoque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, in* statione primis tenebris obseruata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus in ecclesia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunæ secundioris indicio plene comperto, deletoque tristium concitore turbarum, exsiluerunt Erechthius & Aristomenes e latebris: qui quum sibi iussas abscidi linguas didicissent, vt prodigas, ad longe remota declinarunt & abdita. Doctoque super nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius, (Valentinianus enim obierat) ad Hesperium proconsulem & Flauianum vicarium audiendi sunt missi: quorum æquitas auctoritate * nixa iustissima, torto Cæcilio, aperta confessione cognouit ipsum suasisse ciuibus grauarent mentiendo legatos. Hæc acta sequuta est relatio gestorum, pandens plenissimam fidem: ad quam nihil responsum est. Et nequid cothurni terribilis fabulæ relinquerēt intentatum, hoc quoque post depositum accessit aulæum. Romanus ad comitatum profectus, secum Cæcilium duxit, cognitores accusaturum vt inclinatos in prouinciæ partem. Isque Merabaudis fauore susceptus, necessario sibi plures petierat exhiberi. Qui quum Mediolanum venissent, frustraque se tractos obsimulatis documentis probabilibus ostendissent, absoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen superstite, post superiora quę narrauimus, Remigius quoq; digressus ad otium, laqueo vitam elisit, vt congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSNONVS.

EXACTA hieme rex Persarum gentis Sapor, pugnarum fiducia pristinarum immaniter adrogans, suppleto numero suorum abundeque firmato, erupturos in nostra cataphractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra has copias * Traianus comes & Vadomarius ex rege Alemannorum, cum agminibus perrexere perualidis; hoc obseruare principis iussu adpositi, vt arcerent potius quam lacesserent Persas. Qui quum venissent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium

ruentium acriter exceperunt inuiti; operaque consulta retro cedentes, ne ferro violarent aduersorum quemquam primi, & iudicarentur disscissi fœderis rei, vltima trudente necessitate congressi sunt: confossisque multis, discessere victores. Inter moras tamen vtrimque secus tentatis aliquotiens leuibus prœliis, varioque finitis euentu, pactis induciis ex consensu, æstateque consumpta, partium discessere ductores etiam tum discordes. Et rex quidem Parthus, hiemem Ctesiphonte acturus rediit ad sedes; & Antiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur, securus interim hostium externorum, intestinis pene perierat fraudibus; vt aperiet series dilata gestorum. Procopius quidem inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat & Spudasium palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iussos, insidiari comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori. Qui a nimia asperitate confestim ad insanum percitus modum, pro potestatis auctoritate quam regebat, Palladium quemdam obscurissime natum, vt veneficum a memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent, prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. Quumque ad facti vel tentati quæstionem acrius veniretur, exclamat Palladius confidenter, leuia hæc esse de quibus agitur, & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturum metuenda & potiora: quæ ingenti molimine iam præstructa, nisi prospectum fuerit, vniuersa confundent. Iussusque docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum; adfirmans Fidustium præsidalem, & cum Irenæo Pergamium, nomen imperaturi post Valentem detestādis præsagiis didicisse secretim. Et correptus Fidustius ilico, (namque aderat forte) occulteque inductus, viso indice, nulla infitiatione obumbrare iā publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum; absolute confessus, se cum Hilario patricio, vaticinandi peritos, quorum Hilarius militauerat in palatio, de imperio consuluisse futuro: motasque secretis artibus sortes, & nuncupationem principis optimi, & ipsis consultoribus luctuosos exitus prædixisse. Atque cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus vigore animi antestaret, visus est aliis excellere Theodorus, secundum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita vt opinati sunt. Namque antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus a primis pueritiæ rudimentis, modestia, prudentia, humanitate, gratia, litteris ornatissimus, semper officio locoque quem retinebat, superior videbatur, altis humilibusque iuxta acceptus: solusque pene omnium erat, cuius linguam non infrenem, sed dispicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idē Fidustius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit, se indicante Theodorum per * Euserium didicisse, virum præstabili scientia litterarum abundeque honoratum: Asiam quippe paulo ante rexerat pro præfectis. Quo in custodia condito, gestorumque volumine Imperatori recitato de more, prodigiosa feritas in modum ardentissimæ facis fusius vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximeque omnium præfecti prætorio tunc Modesti. Qui dum formidine successoris agitaretur, indices obumbratis blanditiarū concinnitatibus cauillando Valentem, subrusticum hominem sibi varie commulcebat; horridula eius verba & rudia flosculos Tullianos appellans, & ad extollendam eius vaniciem, sidera quoque, si iussisset, exhiberi posse promittens. Igitur & Theodorus a Constantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu. Et dum ille reducitur, ex præiudiciis variis quæ diebus exercebantur & noctibus, plures a disiunctissimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conspicui. Quumque nec carceres publici iam ditsenti, inclusorum iam cateruas, nec priuata domicilia sustinerent, constipatione vaporata confertas, quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & suam & proximi cuiusque vicem omnes horrebant. Aduenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus, præmortuus & atratus: quo in deuia parte territorii abscondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poscebant, internarum * cladum litui iam sonabant. Et quia fallere non minus videtur qui gesta præterit sciens, quam ille qui numquam facta fingit: nō abnuimus (neque enim ambigitur) salutem Valentis & antea sæpius per occultas coitiones, & tūc in extrema demersam, ferrumq; ad iugulum eius prope adactū a militaribus fato reluctante depulsumque lacrymosis in Thracia discri-

minibus destinarat. Namque & in nemoroso quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco, leni quiete post meridiem consopitus, a Sallustio tunc scutario, & sæpe alias appetitus insidiantib. multis, vitæ terminis a primigenio ortu adscriptis ausa immania frenantibus, euadebat: vt sub principibus Commodo & Seuero nonnumquã accidebat: quorum summa vi salus crebro oppugnabatur; adeo vt post intestina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cauea, quum adfuturus spectaculis introiret, a Quintiano senatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatẽ pene pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu tempore ætatis extremo a Saturnino centurione, consilio Plautiani præfecti in cubiculo iaçens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adolescens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat quod regaliter turgidus, pari eodemque iure, nihil inter se distantibus meritis, nocentes innocentesque maligna insectatione volucriter perurgebat: vt dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos se quidam prius discerent quam suspectos. Adolescebat autem obstinatum eius propositum, admouente stimulos auaritia & sua & eorum qui tunc in regia versabantur, nouos hiatus aperientium. Et siqua humanitatis fuisset mentio, rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus institutum hominis mortem in acie linguæ pordantis, ad partem pessimam deprauantes, omnia turbine intempestiuo perflabant, euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat enim expositus accessui insidiantium & reclusus, vitio gemino perniciose implicitus; quod intoleranter irascebatur tũc magis quum eum puderet irasci; & quæ facilitate priuati opertis susurris audierat, an vera essent excutere tumore principis superfidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum est vt clementiæ specie penatibus multi protruderentur insontes, præceps in exsilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipse ad quæstus proprios redigebat; vt damnati cibo precario victitarent, angustiis formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu vel in mare nos ire præcipites, suadet Theognis poeta vetus & prudens. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. Vnde animaduersum est recte hoc definitum; *Nullam esse crudeliorem sententiam ea qua est, quum parcere videtur, asperior.* Igitur cum præfecto prætorio summatibus quæsitis in vnum, quibus cognitiones commissæ sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & verberibus. Resultabant omnia truculentæ vocis horroribus, inter catenarum sonitus. *Tene, Claude,* * *Comprime, Abde*, ministris officiorum tristiũ clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas vidimus multos, vt in tenebrosis reb. confusione cuncta miscente, summatim, quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quæ recolere possumus, expeditius absoluemus. Primo introuocatu post interrogatiunculas leues Pergamius, a Palladio (vt dictum est) proditus quædam imprecationibus præscisse nefariis, sicut erat impendio eloquentior & in verba periculosa proiectus, inter ambigẽtes iudices quid prius quæri debeat quidue posterius, dicere audacter exorsus, multa hominum millia quasi consciorum sine fine strependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. Quo, vt cõsarcinante nimis ardua, morte multato, aliisque gregatim post illum occisis, ad ipsius Theodori caussam, quasi ad Olympici certaminis puluerem peruenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque euenerat triste, quod Salia thesaurorum paulo ante per Thracias comes, quum de vinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruina incidentis immensi terroris repente perculsus, animam inter retinentiũ manus efflauit. Constituto itaque iudicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex voluntate dominantis moderantibus momẽta caussarum, horror peruaserat vniuersos. Totus enim deuius ab æquitate dilapsus, iamque eruditior ad lædendum, in modum harenariæ feræ, si admotus quisquam fabricæ diffugisset, ad vltimam rabiem sæuiebat. Inducti itaque Patricius & Hilarius, ordinemque replicare iussi gestorũ, quum inter exordia variarẽt, fodicatis lateribus illato tripode quo vtebantur, adacti ad summas angustias, aperiunt negotii fidẽ, ab ipsis exordiis replicatã. Et prior Hilarius, *Cõstruximus*, inquit, *magnifici iudices, ad cortinæ similitudinẽ Delphicæ*

diris

diris auspiciis de laureis virgulis infaustam hanc mensulam quam videtis: & imprecationibus carminum secretorum choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam mouimus tandem. Mouendi autem quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus Arabicis, vndique lance rotunda pure superposita, ex diuersis metallicis materiis fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum vigintiquatuor scriptiles formæ incisæ perite, * disiungebantur spatiis examinate dimensis. Has linteis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem linteis soccis, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cærimoniali scientia superstitit cortinulas, pensilem anulum librans artum ex carpathio filo perquam leui, mysticis disciplinis initiatum: qui per interualla distincta retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros & modos plene conclusos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, adsiliens anulus * duas perstrinxerat syllabas: & cum adiectione litteræ postrema, exclamauit præsentium quidam, Theodorum præscribente fatali necessitate portendi. nec vltra super negotio est exploratum. Satis enim apud nos constabat hunc esse qui poscebatur. Quumque totius rei notitiam ita signate sub oculis iudicum subiecisset, adiecit beniuole, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent, versus illos notissimos ediderunt, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsi quoque cum cognitoribus principi cædes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficit vltimos: Οὐ μὴν ἀτιμητόν γε σὸν ἔσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς Τισιφόνη βαρύμηνις * ἐφοπάσσει κακὸν οἶτον, Αὐτίκα ἐν πεδίοισι Μίμαντος χαιομένοις κάρ. Quibus lectis vnguibus male multati separantur exanimes. Postea vt cogitati sceleris officina pateret aperte, honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Quumq; nihil præter se quisq; cernens, ruinam suam impelleret super alium, permisso quæsitorum cœptans dicere Theodorus, primo in pacem venialem prostratus: dein coactius respondere compulsus, ostendit se cognita per Euserium, ne ad Imperatorem referret, vt conatus est aliquoties, ab eo prohibitum, adserente non appetitu regni occupandi inlicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod sperabatur, vltro venturum. Deinde hęc eadem Euserio sub cruenta quæstione confesso, confutabant Theodorum litteræ suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe iam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur, sed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus post hæc cognita sequestratis, Eutropius Asiam proconsulari tunc obtinens potestate, vt factionis conscius arcessitus in crimen, abscessit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho: qui vt eum mēdacio * infusto peruerteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis non potuit deturbari. His accessit philosophus Simonides, adolescens ille quidem, verum nostra memoria seuerissimus. Qui quum audisse negotium per Fidustium deferretur, & caussam non ex veritate sed ex vnius nutu pensari sensisset, didicisse se dixit prædicta, & commissa pro firmitate animi tacuisse. Quis omnibus perspicaciter inquisitis, Imperator cognitorum consultationi respondens, sub vno proloquio cunctos iubet occidi: & vix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera cōtuente, & onerante questibus cœlum, (namque singulorum mala, omnium esse communia credebantur) ducti vniuersi flebiliter iugulantur præter Simonidem; quem solum sæuus ille sententiæ lator, efferatus ob constantiam grauem, iusserat flammis exuri: qui vitam vt dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorum ruinas, immobilis conflagrauit; Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philosophum clarum; qui quum mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu totius adscenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus sequutis omnium fere ordinum multitudo, quam nominatim recensere

eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta, percuſſorum dexteras fatigauit, tormentis & plumbo & verberibus ante debilitata: ſumptumque eſt de quibuſdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quæritur an ſumi deberet: & vt pecudum vbique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri codices, & aceruí voluminum multi, ſub conſpectu iudicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis vt inliciti; ad leniendam cæſorum inuidiam; quum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum & iuris. Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, vir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex vberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Iulianus extitit Imperator, oraculi ſupradicti verſus audiſſe inſimulatus; ſeque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verum vltro prædixiſſe conſultores ipſos ſuppliciis pœnalibus perituros; Epheſum ad genuinam patriam ductus ibique truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quæſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus grauiorem. Conſtrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuauitateque præſtans, dudum Bithyniæ rector, vt opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt pœna adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex vicario Britanniarum, placiditatis homo iucundæ, poſt otioſam & repoſitam vitam, quoniam hucuſque iniuſtitia tetenderat manus, in ſqualore maximo volutatus, vt veneficii reus citatus eſt cum Hierocle filio adoleſcente indolis bonæ, vrgente Diogene quodam & vili & ſolo: omnique laniena excruciato, vt verba placentia principi vel potius arceſſitori loqueretur: quo, quum pœnis non ſufficerent membra, viuo exuſto, ipſe quoque Alypius poſt multationem bonorum exſulare præceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem caſu quodam proſpero reuocatum recepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum omnium ærumnarum, quem captum a Fortunatiano docuimus primum, ipſa ſortis infimitate ad omnia præceps, clades alias ſuper alias cumulando, lacrymis vniuerſa perfuderat luctuoſis. Nactus enim copiam nominandi ſine fortunarum diſtantia quos voluiſſet, vt artibus interdictis imbutos, ita vt ferarum occulta veſtigia doctus obſeruare venator, multos intra caſſes lugubres includebat, quoſdam veneficiorum notitia pollutos, alios vt appetitoribus imminuendæ conſcios maieſtatis. Et ne vel coniugibus maritorum vacaret miſerias flere, immittebantur confeſtim qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſupellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia vel ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontium perniciem concinnata. quibus in iudicio recitatis, vbi non lex, non religio, non æquitas veritatem a mendaciis dirimebat, indefenſi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcue iuuenes aliique membris omnibus capti ad ſupplicium ſellis geſtatoriis ducebantur. Inde factum eſt per orientales prouincias, vt omnes metu ſimilium exurerent libraria omnia: tantus vniuerſos inuaſerat terror. Namque, vt expreſſius loquar, omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria conuiuis Siculi Dionyſii pauitantes; qui quum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laquearíis in quibus diſcumbebant, ſetis nexos equinis & occipitiis incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & Baſſianus, procerum genere natus, notarius, militans inter primos, quaſi prænoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus vxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, vt memorat vulgus, colloquiis ex aula regia præpignoratus abſtruſis, iam funebres aculeos excitabat; omni humanitatis inuitamento ad prodenda quæ ſciret vel fingeret laceſſitus. Nam & ſollicitius cibo mundiſſimo fouebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs conlaticium graue: & incedebat paſſim elate os circumferens vultuoſum, omnibus formidatus; ea fiducia ſublatior, quod ad lupanar, quod ſicut ipſe voluit liberius ſeruabatur, cubiculariis officiis præpoſitus, adſidue propalam ventitabat, elogia parentis publici * perferens, futura pluribus luctuoſa. Perq; eum vt forenſium cauſſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, vt proficere poſſit facilius Valens, quibusue figurarum commentis ſplen-

tis ſplendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum eſt quæ cruciarius ille conflauit, hoc vnum ediſſeram, quamquam præcipiti confidentia, patriciatus columina ipſa pulſauit. Qui ex clamdeſtinis (vt dictum eſt) regiorum confabulationibus immaniter adrogans, & ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par conſulum Euſebium & Hypatium germanos fratres, Conſtantii principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & conſuluiſſe & agitaſſe quædam ſuper imperio detulit; addens itineri ad mendacium ficte conſtructo, quod Euſebio etiam principalia indumenta parata ſint. Quibus hauſtis auenter, fremebundus & minax cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere etiam iniuſta exiſtimabat, inremiſſe ab extremis regionum interuallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuſcipi quæſtionem criminoſe præcepit. Quumque nodoſis coartationibus, æquitate diu iactata nixis, adſeueratione perditi nebulonis durante, nullam confeſſionem exprimere tormenta grauia potuiſſent, ablegatosque ab omni huiusmodi conſcientia veritas ipſa viros oſtenderet claros, calumniator quidem ita vt antea honorabiliter colebatur: illi vero exſilio & pecuniariis adflicti diſpendiis, paulo poſtea reddita ſibi multa ſunt reuocati, dignitatibus integris & ſplendore. Nec tamen poſt hæc tam pœnitenda repreſſius actum eſt vel pudenter, non reputante alta nimium poteſtate, quod recte inſtitutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta conuenit ruere voluntaria: nihilque ſit tam iniquum quam ad ardua imperii ſupercilia, etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an aliqua excogitata vi mortuo, (nolim dicere, vtinam nec ipſa res loqueretur) funus eius per veſpillones elatum pullati præcedere honorati complures, inter quos & fratres viſi ſunt conſulares. Ibi tunc rectoris imperii caries tota ſtoliditatis apertius eſt profanata: qui quum abſtinere inconſolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis manſit: vt videretur aures occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos Sireneos transgreſſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis, tandē nudatis capitibus infauſtam buſtuarii libitinam aduſque ſepulcrum incedentes pedibus, quosdam etiam complicatis articulis, præire mandauit. Horret animus reminiſci * quo iuſtitio humiliati tot rerum apices viſebantur, & præcipue conſulares, poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monumenta mundana. Inter quos omnes adoleſcentia & virtutum pulchritudine commendabilis noſter Hypatius præminebat, vir quieti placidique conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui & maiorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decorauit. Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Valentis ceteras laudes, quod quum in aliis ita ſæuiret infeſte, vt pœnarum moras ægre ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunum malitia quemdam exſuperantem, iisdem diebus conuictum confeſſumque quod exſecto viuæ mulieris ventre atque intempeſtiuo partu exſtracto, infernis manibus excitis de permutatione imperii conſulere auſus eſt, familiaritatis eius intuitu, ordine omni muſſante, abire iuſſit inlæſum, ſalutem & inuidendas opes & militiæ ſtatum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cæleſti indulta felicibus, quæ vel vitioſas naturas ſæpe excoluiſti; quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, *nihil aliud eſſe imperium (vt ſapientes definiunt) niſi curam ſalutis alienæ: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum & implacabilibus iracundiis: noſſeque (vt Cæſar dictator aiebat) miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti recordationem crudelitatis: ideoque de vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multumque cunctari oportere, nec præcipiti ſtudio, vbi irreuocabile factum eſt, agitari:* vt exemplum eſt illud antiquitati admodum notum. * Apud proconſulem Aſiæ Dolabellam Smyrnæa materfamilias filium proprium & maritum venenis necaſſe confeſſa, quod filium ex priore viro ab eis occiſum comperiſſet, & comperendinata, quum conſilium ad quod ex more dilata eſt, anceps quid inter vltionem & ſcelus ſtatui debeat hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt, Athenienſes iudices triſtiores; quorū æquitas deorum quoq; iurgia dicitur diſtinxiſſe. Hi cauſſa cognita, centeſimo poſt anno cum accuſatore

mulierem adesse iusserunt; ne aut absoluerent veneficam, aut vltrix necessitudinum puniretur. Ita numquam tardum existimatur quod est omnium vltimum. Post commissa iniquitatibus variis antedicta, & impressas fœdæ corporibus liberis quæ superuixerant, notas, *inconniuens Iustitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilauit adtente.* Namque cæsorum vltrices diræ, perpetiuum numeratione querelarum iustissima commouente, Bellonæ accenderant faces: vt fides oraculi firmaretur, quod*nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ supra digesta sunt, Antiochię Parthico fragore cessante per intestinas dilatātur ærumnas, cœtus furiarū horrificus post inconuolutos multiplices casus ab eadem vrbe digressus, ceruicibus Asiæ totius insedit hoc modo. Festinus quidam Tridentinus vltimi sanguinis & innoti, in nexum germanitatis a Maximino dilectus vt sodalis & contogatus, decernētibus fatis ad orientem transgressus est. ibique administrata Syria magisterioq; memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exempla. vnde regere Asiam proconsulari potestate exorsus, velificatione tranquilla (vt aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Maximinum optimo cuiq; exitialē, obtrectabat subinde actibus eius, vt perniciosis & fœdis. Sed quum impie peremptorum exequiis suffragantibus ad præfecturam venisse hominem comperisset immeritum, exarsit ad agenda sperandaq; similia: & histrionis ritu mutata repente persona, studio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, præfecturam autumans adfore propediem, si ipse quoq; se contaminasset insontiū pœnis. Et quamquā sint multa & varia quæ (vt leuius interpretemur) egit asperrime, pauca tamen dici sufficiet, quæ sunt nota ac peruulgata, ad æmulationem eorum commissa quæ facta sunt Romæ. Ratio enim eadem est ibi recte secusue gestorum, etiamsi magnitudo desit dissimilis rerū. Philosophum quemdam Cœranium, haud exilis meriti virum, ea caussa tormentorū immanitate inultū occidit, quod ad coniugem suam familiariter scribens, id sermone addiderat Græco, σὺ δίνις, καὶ στέφε τὴν πύλην: quod dici prouerbialiter solet, vt audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quamdam simplicem, interuallatis febribus mederi leni carmine consuetam, occidit vt noxiam, postquam filiam suam ipso conscio curauit accita. In chartis cuiusdam municipis clari, scrutari ex negotio iussis, genitura Valentis cuiusdā inuenta est: repellensq; calumnias is cuius intererat, quum obiectaretur ei quamobrem constellationē principis collegisset, fratrem suum fuisse Valentem, dudumq; obiisse documentorum plena fide monstrare pollicitus, inexspectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus est. Visus adolescens in balneis admouere marmori manus vtriusque digitos alternatim & pectori, septemq; vocales litteras numerasse; ad stomachi remedium prodesse id arbitratus; in iudiciū tractus, percussus est gladio post tormenta. His & mihi vertenti stylum in Gallias confunditur ordo seriesq; gestorū, inter multa & sæua Maximinum reperiens iam præfectum: qui potestate late diffusa, sæuum Imperatori accesserat incentiuum, maiestati fortunæ miscenti licentiam grauem. Quisquis igitur dicta considerat, perpēdat etiam cetera quæ tacentur, veniam daturus vt prudens, si non cuncta complectimur quæ consiliorum prauitas crimina in maius exaggerando commisit. Adolescente enim acerbitate rationum inimica rectarū, trux suopte ingenio Valentinianus, post eiusdem Maximini aduentū nec meliora monente vllo nec retentante, per asperos actus velut æstu quodam fluctuum ferebatur & procellarum; adeo vt irascentis sæpe vox & vultus & incessus mutaretur & color. Quam rem indicia varia testantur & certa; e quibus pauca sufficiet poni. Adultus quidam ex his quos*pædagogianos appellant, ad obseruandam venaticiam prędam Spartanum canem retinere dispositus, ante prædictum tempus absoluit, adsultu eius euadere conantis appetitus & morsu: ideoq; necatus ad exitium fustibus, eadem humatus est die. Præpositum fabricę oblato thorace polito faberrime, præmiumq; ideo exspectantem, ea re præcepit occidi quod pondus paulo minus habuit species ferrea quam ille formarat. Constantianus *strator, paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus erat in Sardiniam, eodem iubente lapidum ictibus oppetiit crebris. Athanasius fauorabilis tunc auriga, suspectus ei vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur siquid tentasset huiusmodi, cuius non multo postea beneficiis vsum ferebatur, nulla delata voluptatum

luptatum artifici venia, ignibus aboleri præceptus eſt. Africanus cauſſatū in vrbe defenſor adſiduus, poſt adminiſtratam prouinciam ad regendā aliam adſpirauit. Cuius ſuffragatori magiſtro equitū Theodoſio id petenti, ſubagreſti verbo reſponderat; *Abi* (inquit) *comes; & muta ei caput, qui ſibi mutari prouinciam cupit.* Et hoc elogio periit homo diſertus, ad potiora feſtinans vt multi. Claudium & Salluſtium ex Iouianorum numero aduſque tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpectus, quod quum imperium Procopius adfectaſſet, aliqua pro eo loquuti ſunt bona. quumque nihil quæſtiones reperirent, adſidue mandare magiſtris equitum auditoribus princeps, vt agerent Claudium in exſilium, & Salluſtium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quod eum reuocabit ad ſuppliciū raptum. Hocque ita vt ſtatutum eſt obſeruato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec Claudius niſi poſt eiuſdem Valentiniani obitum deportationis mœſtitia liberatus. . : . . : : : : : quum illi ſæpiſſime torquerentur. Replicatis igitur quæſtionibus denſe, & quibuſdam vi nimia tormentorum abſumptis, ne veſtigia quidem vlla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, dicuntur fuſtibus præter ſolitum * vſi. Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulque reformidat, ne profeſſo * quæſiſſe videatur in vitia principis aliàs commodiſſimi. Illud tamen nec præteriri eſt æquum nec ſileri, quod quum duas haberet vrſas ſæuas hominum ambeſtrices, Micam auream & Innocentiam, cura agebat enixa vt earum caueas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodeſque adderet fidos, viſuros ſollicite ne * quo ea ſuperarum debetur luctificus calor. Innocentiam denique, poſt multas quas eius laniatu cadauerum viderat ſepulturas, vt benemeritam in ſiluas abire dimiſit innoxiam. * Et hæc quidem morum eius & propoſiti cruenti ſunt documenta veriſſima: ſollertis vero circa rempublicam, nusquam digredientis . : : : : : : : : : . e ſpeculis ſiquis hoſtium ſe commouiſſet deſuper viſus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potiſſimum, vt Macrianum regem auctum inter mutationes crebras ſucceſſionum, iamque in noſtros adultis viribus exſurgentem, vi ſuperſtitem raperet vel inſidiis, vt multo ante Vadomarium Iulianus. & præuiſum negotium poſcebat & tempus. Cognitoque transfugarum indiciis, vbi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus; tacite quantum conceſſit facultas, ne qui conſerendo officeret ponti, iunxit nauibus Rhenum. Et antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Seuerus, qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum paucitate territus ſtetit; timens ne reſiſtere nequiens, inruenti opprimeretur hoſtilium agminum mole. & quia ſuſpicabatur venalia ducentes mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod viderent excurſu celeri nuntiare; cunctos mercibus direptis occidit. Aduentu itaque plurium copiarum animati iudices, caſtriſque ad tempus breuiſſimum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quiſquam nec tabernaculum habuit præter principem, cui tapetes ſuffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exſiliente luna procincti pergebant vlterius, itinerum gnari . : : : . : tempore iaceat, exterrito ſtrepitu ſuorum eſt impeditus: quibus adſidue mandans vt incendiis & rapinis abſtinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu diſſoniſque clamoribus ſatellites exciti, idque quod acciderat ſuſpicati, carpento veloci impoſitum regem anguſto aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa nec ducum, ſed intemperantia militis, quæ diſpendiis grauibus ſæpe rem Romanam adflixit, aduſque * quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, rediit Treueros mœſtus. Vbi tamquam leo ob ceruum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens eſt Alemanna, regem Fraomarium ordinauit: quem paulo poſtea, quoniam recens excurſus eumdē penitus vaſtauerat pagum, in Britanniam translatum poteſtate tribuni Alemannorum præfecerat numero, multitudine viribuſque ea tempeſtate florenti. Bitheridum vero & Hortarium nationis eiuſdē primates, item regere milites iuſſit. E quibus Hortarius proditus opera Florentii Mogontiaci ducis, contra remp. quædam ad Macrianum ſcripſiſſe barbaroſq; optima-

tes, veritate tormentis expressa conflagrauit flamma pœnali. Ab hinc inter . . . proxima hæc narratione disseri continua placuit, ne, dum negotiis longe discretis & locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessario confundatur. Nubel, velut regulus per nationes Mauricas potentissimus, vita digrediens, & legitimos & natos e concubinis reliquit filios: e quibus Zamma comiti nomine Romano acceptus, latenter a fratre Firmo peremptus, discordias excitauit & bella. Eius enim necem vlcisci impensiore studio properans comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Vtque rumores distulerunt adsidui, nauabatur opera diligens in palatio; Romani quidem relationes, multa & aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitarique principi, in earum fauorem concinentibus multis; ea vero quæ contra Firmus salutis tuendæ gratia docebat crebro per suos, accepta diutius occultari, Remigio tunc officiorum magistro, adfine amicoque Romani, inter potiores Imperatoris necessitates hæc velut minima & superflua nonnisi opportunæ legi posse adseuerante. Quæ quum ad obruendam defensionem suam agitari aduerteret Maurus, vltimorum metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, vt perniciosus & contumax condemnatus occideretur, ab imperii dicione desciuit, & adiumenta . . . tium ad vastand . . hostis implacabilis incrementis virium adolesceret, ad abolendum cum comitatensi auxilio militis pauci Theodosius magister equitum mittitur: cuius virtutes vt *impetrabiles ea tempestate præ ceteris nitebant, Domitii Corbulonis & *Lusii veterum simillimi: quorum prior sub Nerone, alter Traiano rem gerente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate secundis egressus auspiciis, emeatoque mari cum classe quam ductabat, nullo de se rumore prægresso defertur ad Sitifensis Mauritaniæ litus, quod appellant accolæ *Igilgitanum. Ibique inuentum casu Romanum leniter adloquutus, misit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum super his quæ verebatur increpitum. Quo ad Cæsariensem digresso, Gildonem Firmi fratrem & Maximum misit correcturos Vincentium, qui curans Romani vicem, inciuilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans, Romanum cum domesticis custodiendum *protectoribus committi mandauit: agensque in opido, sollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo versans qua via quibusue commentis per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem; vel hostem caperet discursatorem & repentinum, insidiisque potius clamdestinis quam prœliorum stabilitate confisum. Quod vbi firmo leui rumore, dein apertis est indiciis cognitum, spectatissimi ducis aduentu præstrictus, veniam confessionis præteritorum missis oratoribus poscebat & scriptis, docentibus eum non sponte sua ad id erupisse quod norat scelestum, sed iniquitate grassante licentius, vt monstrare pollicebatur. Quibus lectis paceque obsidibus acceptis promissa, dux ad recensendas legiones quæ Africam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam stationem, quo conuenire præceptæ sunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus spe cunctorum erecta, reuersus Sitifim, conciliato indigena milite cum eo quem ipse perduxerat, ægre perpetiens moras, ad procinctus ire ocius festinabat. Inter residua autem multa & clara, id amorem eius auxerat in immensum, quod a prouincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, messes & condita hostium virtutis nostrorum horrea esse fiducia memorans speciosa. His ita cum lætitia possessorum dispositis, ad Tubusuptum progressus, opidum Ferrato contiguum monti, legationem secundam Firmi repudiauit; quæ obsides, vt ante statutum est, non duxerat secum. Vnde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndensium gentem & Masinissensium petit, leuibus armis instructas, quas Mascizel & Dius fratres Firmi, ductabant. Quumque essent hostes iam in contuitu membris omnibus celeres, post missilia hinc inde crebrius iacta, committitur certamen asperrimum: interq; gemitus, mortes, & vulnera, audiebatur barbarorum vlulabilis fletus captorum & cæsorum: pugnaq; dirempta plures agri populati sunt & incensi. Inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi radicitus; quem Salmaces dominus Firmi frater, in modum vrbis exstruxit. Hoc successu victor elatus, mira velocitate

citate Lamforctenſe opidum occupauit, inter gentes poſitum antedictas. Vbi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: vt ſi pergens interius alimentorum offendiſſet penuriam, iuberet e propinquo conuectari. Quæ dum ita procedunt, Maſcizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ducta ns, conſerta manu cum noſtris, fuſis e parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate ægre diſcrimine mortis exemptus eſt. Feſſus ærumnis gemini prœlii Firmus, imoq; æſtuans corde, nequid vltimæ rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacē cum obſidibus miſit. Qui quoniam ſuſcepti lenius, pollicitique victui congrua militibus, vt præceptū eſt, læta retulere reſponſa, præmiſſis muneribus Maurus ipſe fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus. Quumq; prope veniſſet, fulgore ſignorum & terribili vultu Theodoſii præſtrictus, iumento deſiliit: curuataque ceruice humi pene adfixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia: ſuſceptusque cum oſculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ ſpei iam plenus, ſufficientia præbuit alimenta: & quibusdam propinquis ſuis ad obſidum vicem relictis, abſceſſit captiuos, vt ſpoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque poſt, Icoſium opidum, (cuius ſupra docuimus conditores) militaria ſigna, & coronam ſacerdotalem cum ceteris quæ intereceperat, nihil cunctatus reſtituit, vt præceptum eſt. Exinde quum diſcurſis itineribus magnis Tipaſam noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui ſe conſociauerant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus veniam, animo elato reſpondit ſe in eos, vt perfidos, arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertique iuſſis ad ſua, Cæſaream ire tendebat, vrbem opulentam quondam & nobilem; cuius itidem originem in Africæ ſitu digeſſimus plene. Eamque ingreſſus, quum omnem pene incendiis late diſperſis vidiſſet exuſtam, horridasq; canicie ſilices, primam & ſecundam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit: vt fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi præſidium, ne repetito barbarorum impetu vaſtaretur. Quæ quum rumores veri diſtuliſſent prouinciæ rectores tribunusq; Vincentius e latibulis quibus ſe commiſerant egreſſi, tandem intrepidi ad ducem ocius peruenerunt. Quibus ille gratanter viſis atque ſuſceptis, agensque etiam apud Cæſaream, fide rerum diligentius explorata, comperit Firmum per ſpeciem fauentis & ſupplicis tectiore conſilio id moliri, vt nihil hoſtile metuentem exercitum in modum tempeſtatis ſubitæ conturbaret. Quamobrem conuerſus hinc venit ad municipium Sugabarritanum, Transcellenſi monti adcliue: vbi inuentos equites quartæ ſagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, vt contentum ſe ſupplicio leniori monſtraret, omnes contruſit ad infimum militiæ gradum: eosque, & Conſtantianorum peditum partem, Tigauias venire iuſſerat cum tribunis: e quibus vnus torquem pro diademate capiti impoſuit Firmi. Dumque hæc aguntur, reuerterunt Gildo & Maximus, Bellen e principibus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicæ turbatoris. . . . . producerent vinctos. Quo ita vt ſtatutum eſt facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, quum inueniſſet eos in exercitu circumſeptos, *Quid de iſtis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere contubernales deuoti cenſetis?* Sequutusque adclamationem rogantium, ſanguine vindicari eos qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos: ſagittariorum vero primoribus manus incidit; reſiduos ſupplicio capitali multauit; ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernææ ſerpentis aliquotiens renaſcentem, hoc genere pœnarum exſtinxit. Sed obtrectatores maliuoli, vetus factum laudantes, hoc vt dirum vituperant & aſperrimum; Dardanos hoſtes memorantes interneciuos, & iuſte quæ ſuſtinuere perpeſſos; hos vero ſubſignanos milites debuiſſe lenius corrigi, ad vnum prolapſos errorem: quos ſcientes forſitan admonemus, hanc cohortem & facto & exemplo aduerſam. Antedictos Bellen & Fericium, quos duxerat Gildo, tribunumque ſagittariorum Curandium, ea re iuſſit occidi quod nec ipſe vmquam cum hoſtibus congredi voluit, nec ſuos vt pugnarent hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud aduertens, quod *ſalutaris rigor vincit inanem ſpeciem clementiæ.* Exin profectus, fundū nomine Gaionatis, muro circumdatū valido re-

ceptaculum Maurorum tutissimũ, arietibus admotis euertit: & cæsis omnibus incolis mœnibusq; complanatis, ad Tingitanum castellũ progressus, per Ancorariũ montem Mazicas in vnum collectos inuasit, iam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et quum esset vtrimque discursum, agmina viris armisque incitata nostrorum non perferentes Mazices, licet bellicosum genus & durum, diuersis stragibus implicati, fœdo diffluxere terrore: ruentesque in fugam cæsi sunt, absque his qui reperta copia discedendi, supplici prece veniam quam dari tempus flagitauerat, impetrarunt, Suggena eorum ductore . . . Romano successerat in Sitifensem Mauritaniam ire disposito ad agitanda præsidia, ne prouincia peruaderetur, ipse præteritis elatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarum & cædum, actibus congregauerat Firmi, vt sperabatur maiora mox adepturi. Progressusque aliquantum, iuxta Addense municipium comperit, dissonas cultu & sermonum varietate nationes plurimas, vnum spirantibus animis, immanium exordia cõcitare bellorum, adigente hortanteque maxima spe præmiorum sorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans diuitiis, & destinatione fœminea, nisibus magnis instituit iuuare germanum. Quocirca Theodosius veritus ne marti sese committeret impari, congressusque multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum milia ductabat atque quingentos) amitteret vniuersos, inter pudorem cedendi pugnãdiq; ardorem gradiens retro paulatim trudente pondere plebis abscessit. Hocque euentu barbari nimium quantum . . . & ad internicionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum visis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri complurium, versa in pedes aperuisset nostris exitus antehac interseptos. Exinde quum milites ducens incolumes Theodosius ad fundum venisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, aliisque ad sagittariorum exemplum, quibus manus ademptæ sunt, contruncatis, Tipatam mense Februario venit. Vbi diutius agens, vt antiquus ille Cunctator pro negotio consultabat, commentis potius & prudentia quam periculosis congressibus, hostem pugnacem & impenetrabilem iactu telorum, si fors copiam dederit, oppressurus. Mittebat tamen adsidue suadendi quosdam peritos ad gentes circumsitas, Baiuras, *Cantaurianos, Auastomates, Cafaues, Dauaresque, & finitimos alios, nunc timore nunc *promissis eos ad societatem alliciens, veniamque petulantiæ interdum promittendo: per ambages & moras hostem frangentem suos impetus oppressurus, vt quondam Pompeius Mithridatem. Qua caussa declinans perniciem proximam Firmus, licet præsidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coegerat, magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses mõtes longe remotos penetrauit, & diruptis rupibus inaccessos. Cuius abitu clamdestino multitudo dispersa, sine rectore particulatim diffluens, inuadendi eius castra nostris copiam dedit. Hisq; direptis, & interfectis qui resistebãt, vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vastata, gentibus per quas transibat dux consultissimus adposuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina sequendi confidentia territus perduellis, seruis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, nequo præpediretur obstaculo, abiecit pretiosarum sarcinas specierum, quas auexerat secum. Vxorem namque fessam labore continuo & perancipiti . . . . Theodosius nulliq; *parcens, mundiore victu stipendioque milite recreato, Caprariensibus Abbanisque eorum vicinis prœlio leui sublatis, ad municipium properauit* ense: verisque nuntiis doctus, barbaros occupasse iam tumulos per anfracta vndique spatia in sublime porrectos, nullique peruios nisi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per inducias, licet breues, Æthiopum iuxta agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui cateruatis copiis fremituque minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, auerterunt eum inæstimabilium turmarum specie dira perterrefactum: statimque redintegratis animis commeatus vehens abunde reuertit: & conglobatis suis scutaque in formidabilem mouentibus gestum, controuersas iisdem opposuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoque parmas genibus illidentes; tamen vt pugnator ille cau-

Ille cautus & prudens miles, paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem nomine Contensem flexit iter intrepidum; [vbi timens] nostros Firmus, vt in munimento abstruso locarat suos & celso: cunctisque receptis, in proditores satellitesque memorati animaduertit acriter, vt solebat. Hoc ei magni numinis adiumento gerenti prosperrime, verus indicat explorator, confugisse ad Isaflensium populum Firmum. Ad quem reposcendum vna cum fratre Mazuca ceterisque necessitudinibus illuc ingressus, quum adipisci non posset, genti bellum indixit: & prœlio atroci commisso, ferocientibus barbaris vltra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit. Adeoque Isaflenses pondere cateruarum ingentium inclinati sunt, vt plurimi caderent, & ipse Firmus ferox & sæpe in suam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per saxa & rupes discurrere citius adsueto; Mazuca vero frater eius caperetur letaliter saucius: qui Cæsaream mitti dispositus, vbi sæua inusserat monumenta facinorum pessimorum, dilatato vulneris hiatu decessit. Caput tamen eius auulsum residuo corpore, cum magno visentium gaudio vrbi inlatum est antedictæ. Post hæc Isaflensium gentem, quæ obstitit, superatam dux nobilis incommodis multis, vt æquitas poscebat, adflixit. Ibi Euasium potentem municipem, Florumque eius filium & quosdam alios, per secretiora consilia temeratorem quietis iuuisse confutatos aperte, flammis absumpsit. Exindeque pergens interius, nationem Iubalenam spiritu adgressus ingenti, vbi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulsus altitudine montium & flexuosis angustiis stetit. Et quamlibet facto in hostem impetu, pluribusque peremptis, aperuerit viam: formidans tamen sublimia collium ad insidiandum aptissima, ducens suos incolumes reuertit ad Audiense castellum. Vbi Iesalensium gens fera semet dedit, voluntaria auxilia præstare spondens & commeatus. His & eiusmodi gloriosis actibus exsultans amplissimus ductor, ipsum otii turbatorem petebat valido virium nisu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu consistens, per multas prudentesque sententiarum vias eumdem sibi prodi posse sperabat. Hæcque cogitationibus anxiis altioreque prospiciens cura, rursus ad Isaflenses hostem comperit reuertisse: quos nihil moratus, vt antea, agminibus adoritur concitatis. Cui rex Igmazen nomine, spectatus per eos tractus opibusque insignis, progressus obuiam confidenter, *Cuius loci es tu*, inquit; *vel quid acturus huc venisti, responde.* Quem Theodosius fundata mente intuens toruum, *Comes*, ait, *Valentiniani sum orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum missus: quem nisi statim reddideris, vt inuictus statuit Imperator, peribis funditus cum gente quam regis.* Quo audito Igmazen, post conuitia multa quæ congessit in ducem, ira doloreque perculsus abscessit. Et sequutæ principio lucis, vtrimque occursuræ sibi ad confligendum processerunt acies minacissime: & barbarorum viginti pene milia in ipsis locata sunt frontibus, occultatis pone terga subsidialibus globis, vt adsurgentes paulatim nostros multitudine clauderent insperata. Hisque Iessaleni auxiliares accessere quam plures; quos adiumenta & commeatus nostris docuimus promisisse. Contra Romani, quamuis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriis antegressis elati, densatis lateribus, scutisque in testudinis formam cohærenter adaptatis, restiterunt gradibus fixis. Et a sole orto vsque diei extimum pugna protenta, paulo ante vesperam visus est Firmus equo celsiori insidens, sago puniceo porrectius panso, milites clamoribus magnis hortari, vt dedant Theodosium opportune, truculentum eum appellans & dirum & suppliciorum * sæuum repertorem, si discriminibus eximi vellent quæ perferebant. Hæ insperatæ voces ad dimicandum quosdam acrius incitarunt, alios deserere prœlium inlexerunt. Proinde vbi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarum obuolutis errore, dux reuersus ad * Duodiense castellum, militesque recognoscens, eos quos a pugnandi proposito pauor & verba detorserant Firmi, diuerso genere pœnarum exstinxit, alios ademptis dexteris, quosdam viuos combustos. Excubiasque agens cura peruigili, barbarorum aliquos, ausos, quum apparere non possent, post occasum lunæ castra sua tentare, fudit, vel irruentes audacius cepit. Digressus exinde passibus citis, *Iessalenses vt ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, vnde parum sperari potuit, ad penuriam vastauit extremam:

perque Cæſarienſis Mauritaniæ opida reuerſus Sitifim, Caſtorem & Martinianum, rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur poſthæc cum Iſaflenſibus bellum: primoq; conflictu barbarorum pluribus pulſis & interfectis, rex eorum Igmazen vincere antehac adſuetus, terrore fluctuans mali præſentis, nihilq; commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare ſi obſtinatius egerit arbitratus, quantum caute fieri potuit & occulte prorupit ex acie ſolus: viſumque Theodoſium ſuppliciter petiit vt *Maſſillam Mazicum optimatem ad ſe venire iuberet. Per quem vt rogauerat miſſum, clamdeſtinis colloquiis monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, vt ad præbendã ſibi copiam agendi quæ vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eoſque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad *perduellis fauorem, ſed iacturis multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: & crebritate certaminum Iſaflenſes ita protriuit, vt iiſdem labentibus more pecudum, Firmus latenter euaderet; & auiis & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus vnum remedium ſupereſſe contemplans, calcare viuendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinoque conſulto diſtentus, & crapulentis ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus, peruigil ipſe impendentis ærumnæ terrore, inſonis gradibus relicto cubili, manibus repens & pedibus, longius ſeſe diſcreuit: repertumque funiculum quem finiendæ vitæ parauere caſus, de clauo parieti adfixo ſuſpendit: vbi collo inſerto, animam abſque moris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptamque ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra Romana vinctum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadauer impoſitum ferens, quum territoria exercitus aduentaret ad *Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum tranſtulit ſarcinale, & Theodoſio obtulit exſultanti. Qui conuocatis armatis ſimul atque plebeiis, interrogatiſque an cognoſcerent vultum, quum eiuſdem eſſe ſine vlla didiciſſet ambage, ibi pauliſper moratus, Sitifim triumphanti ſimilis rediit, ætatum ordinumque omnium celebrabili fauore ſuſceptus.

Dum hoc puluere per Mauritaniam dux antedictus anhelat & Africã, Quadorum natio mota eſt, inſultu repentino parum nunc formidanda, ſed immenſum quantũ antehac bellatrix & potens, vt indicant properata: quoniam raptim obſeſſa ab iiſdem ac Marcomannis Aquileia [diu] Opitergiumque exciſum, & cruenta complura per celeres acta procinctus; vix reſiſtente perruptis Alpibus Iuliis primicerio, quem ante docuimus, Marico. Et erat, vt barbaris, ratio iuſta querelarum. Valentinianus enim ſtudio muniendorum limitum glorioſo quidem, ſed nimio ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumen Hiſtrum in ipſis Quadorum terris, quaſi Romano iuri iam vindicatis, ædificari præſidiaria caſtra mandauit: quod accolæ ferentes indigne, ſuique cautiores, legatione tenus interim & ſuſurris arcebant. Sed Maximinus in omne auidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore *magiſtrum armorum, vt peruicacem & deſidem, necdum opere quod maturari diſpoſitum eſt conſummato: addebatq;, vt conſulens in commune, quod ſi paruo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum abſque vlla cauſſatione conſurgeret. Vtrumque mox eſt impetratum. Qui promotus, profectuſque quum veniſſet ad loca, intempeſtiue turgens vt filius, nullis adfatibus delinitis his quos numquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paulo ante inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuſpenſum. Denique Gabinium regem nequid nouaretur modeſte poſcentem, vt adſenſurus humanitate ſimulata cum aliis ad conuiuium conrogauit: quem digredientem poſt epulas hoſpitales, officii ſanctitate nefariæ violata, trucidari ſecurum effecit. Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor ilico per diuerſa, & Quados & gentes circumſitas efferauit: regiſq; flentes interitum, in vnum coactæ, miſere vaſtatorias manus. quæ Danubium tranſgreſſæ; quum nihil exſpectaretur hoſtile, occupatam circa meſſes agreſtem adortæ ſunt plebem: maioreq; parte truncata, quidquid ſuperfuit domum cum multitudine varii pecoris abduxerũt. Eueniſſet pro-

ſet profectò tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanæ iacturas: (paulo enim abſuit quin filia caperetur Conſtantii cibum ſumens in publica villa quã appellant Piſtrenſem, quum duceretur Gratiano nuptura) ni fauore propitii numinis præſens Meſſala prouinciæ rector, eam iudiciali carpento impoſitam ad Sirmium viceſimo ſexto lapide diſparatum curſu reduxiſſet effuſo. Hoc caſu proſpero regia virgine periculo miſeræ ſeruitutis exempta, cuius niſi potuiſſet impetrari redemptio captæ, magnas inuſſiſſet reipublicæ clades, latius ſe cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptiſſimæ, prædas hominum virilis & muliebris ſexus agebant & pecorum, villarum cineribus exuſtarum cæſorumque incolentium exſultantes ærumnis; quos nec opinantes ſine vlla parcimonia deleuerunt. Per omnia itaque propinqua malorum ſimilium diſperſa formidine, præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adſuetus, rerum nouarum lugubri viſu præſtrictus, oculoſque vix attollens, hærebat diu quid capeſſeret ambigens: & quum paratis velocibus equis noctem proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore conſilio manſit immobilis. Didicerat enim omnes ſequuturos confeſtim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod ſi contigiſſet, impropugnata ciuitas veniſſet in manus hoſtiles. Proinde parumper lenito pauore, ad arripienda quæ vrgebant acri animo adſurgens, reterſit obrutas ruderibus foſſas, murorumque maximam partem pacis diuturnitate contemptam & ſubuerſam, aduſque celſarum turrium minas expediit, ſtudio ædificandi coalitus: hac ratione opere velociter abſoluto, quod impenſas ædificandi theatri cauſſa dudum congeſtas, ſufficientes ad id quod efficere maturabat inuenit. Atque huic ſpectato conſilio ſalutare addidit aliud: & ſagittariorum cohortem ex ſtatione proxima, ad futuram obſidio, ſi veniſſet, acciuit. His velut obiicibus barbari ab oppugnanda vrbe depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſollertes, ſarcinisque impediti prædarum, ad Equitii vertuntur indaginem. Et quum ad Valeriæ ſpatia longe remota ſeceſſiſſe captorum didiciſſent indiciis, illuc properato * pergebant gradu frendentes, hacque ex cauſſa iugulo eius intenti, quod per ipſum circumuentum regem exiſtimabant inſontẽ. Quibus cõcito curſu ruentibus infeſtius, obuiam legiones motæ ſunt duæ, Pannonica & Mœſiaca, valida prœliis manus: quæ ſi conſpiraſſet, abierat procul dubio victrix. Sed dum diſcretim graſſatores adoriri feſtinant, ortis inter ſe diſcordiis impediti, de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatę ſagaciſſimi, non exſpectato certandi ſigno ſolenni, Mœſiacam primam inceſſunt. Dumq; milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia, aciem perrupere Pannonicam: disiectamq; agminis mole geminatis ictibus omnem pene deleſſent, ni periculo mortis aliquos citum extraxiſſet effugium. Inter hæc fortunæ diſpẽdia triſtioris, dux Mœſiæ Theodoſius iunior, prima etiamtum lanugine iuuenis, princeps poſtea perſpectiſſimus, Sarmatas liberos, ad diſcretionem ſeruorum rebellium appellatos, conlimitia noſtra ex alio latere inuadentes, aliquotiens expulit & adflixit, congreſſibus denſis adtritos: adeoque obſiſtentes fortiſſime turbas confluentes oppreſſit, vt cæſorum plurimum alites iuſte ſanguineas ſatiaret & feras. Vnde reſidui tumore iam deflagrante metuentes ne idem dux virtutis (vt apparuit) expeditæ in primo finium aditu incurſantes cuneos ſterneret aut fugaret, vel inſidias per ſiluarum locaret occulta, poſt multos perrumpẽdi conatus ſubinde tentatos incaſſum, abiecta pugnandi fiducia conceſſionem petiuere præteritorum & veniam: victiq; ad tempus, indultæ fœderibus pacis nihil egere cõtrarium, eo maxime timore perculſi, quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum acceſſerat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur adſiduos, Claudio regente vrbem æternam, Tiberis, qui media interſecans mœnia, cloacis & fluuiis abundantibus multis, Tyrrheno mari miſcetur, effuſione imbrium exuberans nimia, & ſupra amnis ſpeciem panſus, omnia pene contexit. Et ſtagnantibus ciuitatis reſiduis membris quæ tenduntur in planitiẽ molliorem, montes ſoli & quidquid inſularum celſius eminebat, a pręſenti metu defendebatur. Et ne multi inedia contabeſcerent, vndarum magnitudine nuſquã progredi permittente, lembis & ſcaphis copia ſuggerebatur abunde ciborum. At ve-

ro vbi tempestas molliuit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum exspectabatur. Hic ipse præfectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: & instaurauit vetera plurima. inter quæ porticum excitauit ingentem, lauacro Agrippæ contiguam, Euentus boni cognominatam, ea re quod huius nominis prope visitur templum.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER TRIGESIMVS.

INTER has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitauit occiso per scelus, dirum in oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clamdestinis insidiis obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse nouimus caussam. Consarcinabat in hunc etiamtum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes male sollertes homines, dispendiis sæpe communibus pasti. Inter quos erat Terentius dux demisse ambulans, semperque submœstus; sed, quoad vixerat, acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad comitatum, adsidue Cylacis necem replicabat & Artabanis; addens, eumdem iuuenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subiectos immanem. Vnde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, quum neque ad Imperatoris castra accipi, nec vrgentis accessus caussam scire cunctis reticentibus posset, tamdem secretiore indicio comperit, per litteras Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem, ne odio Paræ speque quod reuertetur, natio nobis opportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium. Quod reputans ille, impendere sibi præsagiebat exitium graue. Et doli iam prudens, nec aliam nisi cito discessu salutis repériens viam, suadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus sequutis eum e patria cum equis velocissimis, vt in magnis solet dubiisque terroribus, audacter magis quam considerate, pleraque diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Quumque eum prouinciæ moderatoris appatitor qui portam tuebatur, percitus festinato studio reperisset in suburbanis, vt remaneret enixius obsecrabat: & parum hoc impetrato, mortis auersus est metu. Nec minus paulo postea legionem sequutam iamque aduentantem; ipse cum promptissimis retrorsus excurrens, fundensque in modum scintillarum sagittas, sed voluntate errans, in fugam compulit: vt cum tribuno milites vniuersi perterrefacti, viuidius quam venerant remearent ad muros. Exin solutus omni formidine, biduo & binoctio exantlatis itinerum laboribus magnis, quum ad flumen venisset Euphratem, & inopia nauium voraginosum amnem vado transire non posset, nandi imprudentia pauentibus multis, ipse omnium maxime cunctabatur. Et remansisset, ni cunctis versantibus varia, id reperire potuisset effugium, in necessitatis abrupto tutissimum. Lectulos in villis repertos binis vtribus suffulserunt, quorum erat abundans prope in agris vinariis copia: quibus singulis proceres insidentes & regulus ipse, iumenta trahentes, prætuptos vndarum occursantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocque commento tamdem ad vlteriorem ripam post extrema discrimina peruenerunt. Residui omnes equis inuecti natantibus, & circumluente flumine sæpe demersi iactatique, infirmati periculoso madore expelluntur ad contrarias margines: vbi paulisper refecti, expeditius quam diebus præteritis incedebant. Hoc nuntiato princeps, antedicti fuga perculsus, quem elaqueatum fidem rupturum existimabat, cum sagittariis mille succinctis & leuibus Danielum mittit & Barzimerem, reuocaturos eum; comitem vnum,

vnum, alterum ſcutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quod ille properans vt peregrinus & inſuetus mæandros faciebat & gyros, compendioſis *vallibus eius itinera præuenerunt: & diuiſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium milium interuallo diſtinctas, vt tranſiturus per vtramuis, caperetur improuidus. Sed euanuit* cogitatus, hoc caſu: Viator quidam ad citeriora feſtinans, quum cliuum armato milite vidiſſet oppletum, per poſterulam tramitem medium ſqualentem frutectis & ſentibus vitabundus excedens, in Armenios incidit feſſos: & ductus ad regem, arcano ſermone ſolum quæ viderat docet, ac retinetur intactus. Moxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſtinus ad dextrum itineris latus, diuerſoria paraturus & cibum: quo paulum progreſſo, in læuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ociſſime, alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita vtiliter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta per quæ viator venerat, relegens, eo ipſo monſtrante, per hiſpidam & iumento onuſto exiguam callem, poſt terga relictis militibus euolauit; qui captis eius miniſtris, miſſis ad mentes obſeruantium præſtringendas, quaſi venaticiam prædam modo non porrectis manibus exſpectabant. Dumque hi venturum oppetiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, & cum gaudio popularium ſummo ſuſceptus, in eadem fidei certitudine manſit immobilis, iniuriis quas pertulerat omnibus demuſſatis. Danielus poſt hæc & Bartzimeres, quum luſi iam reuertiſſent, probroſis lacerati conuitiis vt inertes & deſides, vt hebetatæ primo adpetitu venenatæ ſerpentes, ora exacuere letalia, quum primum potuiſſent, lapſo pro vitium copia nocituri: & leniendi cauſſa flagitii ſui, vel fraudis quam meliore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis criminibus Param, incentiones Circæas in vertendis debilitandisq; corporibus miris modis eum callere fingentes; addentesq; quod huiusmodi artibus offuſa ſibi caligine mutatus, vaſorumq; forma tranſgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni ſuperfuerit, excitabit. Hinc in illum inexplicabile auctum principis odium: & doli ſtruebantur in dies, vt per vim ei vel clam vita adimeretur. Agentique tunc in Armenia Traiano, & rem militarem curanti, id ſecretis committitur ſcriptis. Qui inlecebroſis regem inſidiis ambiens, & modo ſerenæ mentis Valentis indices litteras tradens, modo ipſe ſeſe eius conuiuiis ingerens, ad vltimum compoſita fraude ad prandiū verecundius inuitauit. Qui nihil aduerſum metuens venit, conceſſoque honoratiore diſcubuit loco. Quumq; adponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu neruorum & articulato flatiliq; ſonitu reſultarent, iam vino incaleſcente, ipſo conuiuii domino per ſimulationem naturalis cuiusdam vrgētis egreſſo, gladium diſtrictum intentans toruo lumine ferociens quidam immittitur barbarus, aſper, ex his quos ſupras appellāt, confoſſurus iuuenem, ne exilire poſſet etiam tum* præpeditū. Quo viſo regulus forte prominens vltra torum, expedito dolo adſurgens vt vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœde conciſa. Hocq; figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas quæ reuerendæ ſunt vel in Euxino ponto, hoſpitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitioſa toralia ſparſus, & ſpumans, ſatietati ſuperfuit conuiuarum horrore maximo diſperſorū. Ingemiſcat (ſi quis vita digreſſis eſt dolor) huius adrogantiam facti Fabricius ille Luſcinus, ſciens qua animi magnitudine Democharem, vel (vt quidam ſcribunt) Niciam miniſtrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitū, quod Pyrrhum Italiam tunc bellis ſæuiſſimis exurentem veneno poculis necabit infectis: ſcripſeritq; ad regem vt ab interiore caueret obſequio. tantum reuerentiæ locum apud priſcam illam iuſtitiam, vel hoſtilis menſæ* genialitas obtinebat. Verum excuſabatur recens inuſitatum facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ; adulatoribus forſitan ignorantibus quod (vt Demoſthenes perpetuū Græciæ decus adfirmat) *numquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id quod contra ac liceat arguitur factum.*

Hæc per Armeniam notabiliter geſta ſunt. Sapor vero, poſt ſuorum priſtinam cladem comperto interitu Paræ, quem ſociare ſibi impendio conabatur, mœrore graui perculſus, augenteq; noſtri exercitus alacritate formidinem, maiora ſibi præſeminans, Arſace legato ad principem miſſo, perpetuā ærumnarum cauſſam deleri pe-

nitus suadebat Armeniam: si id displicuisset, aliud poscens, vt Hiberiæ diuisione cessante, remotisq; inde partis Romanæ præsidiis, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc respondit sententiam; Nihil derogare se posse placitis ex cōsensu firmatis, sed ea studio curatiore defendere. Glorioso proposito contrariæ regis litteræ hieme iam extrema perlatæ sunt, vana causantis & tumida. Adseuerabat enim, non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi interuenissent conscii pacis fœderatæ cum Iouiano; quorum aliquos vita didicerat abscessisse. Ingrauescente post hæc altius cura, Imperator eligere consilia quam inuenire sufficiens, id conducere rebus existimans, Victorem magistrum equitum, & Vrbicium Mesopotamiæ ducem, ire propere iussit in Persas, responsum absolutum & vniusmodi perferentes, quod rex iustus & suo contentus, vt iactitabat, scelestè concupiscat Armeniam, ad arbitrium suum viuere cultoribus eius ex pacto permissis: & ni Sauromaci præsidia militum imperita principio sequentis anni, vt dispositum est, impræpedita reuerterint, inuitus ea complebit quæ sponte sua facere supersedit. Quæ legatio, recta quidem & libera; ni deuiasset in eo quod absq; mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas. Qua regressa, aduenit Surena potestatis secundæ post regem, has easdem Imperatori offerens partes; quas audacter nostri sumpsere legati. Quo suscepto liberaliter & magnifice, sed parum impetrato quod poscebat remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, vt mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Persidem, ideoque Scytharum auxilia festina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ spe vana conceperat Sapor, vltraque solitum asperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem conceperat nostrum, iram eius conculcans, Surenæ dedit negotium vt ea quæ Victor comes susceperat & Vrbicius, armis repeteret: &, si quisquam repugnaret, & milites Sauromacis præsidio destinati, malis adfligerentur extremis. Hæcque vt statuerat maturata confestim, nec emendari potuerunt nec vindicari; quia rem Romanam alius circumsteterat metus totius Gotthiæ Thracias licentius perrumpētis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoque venerimus. Hæc per Eoos agitata sunt tractus: quorum inter seriem Africanas clades, & legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum & errantes, *sempiternæ vindicauit iustitiæ vigor, aliquotiens serus, sed scrupulosus quæsitor gestorum recte vel secius*: hoc modo. Remigius quem populāti prouincias retulimus comiti fauisse Romano, postquam Leo in eius locum magister esse cœpit officiorum, a muneribus reipublicæ iam quiescens, negotiis se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem securius præfectus prætorio Maximinus reuersum ad otium spernens, vt solebat diræ luis ritu grassari per omnia, lædere modis quibus poterat adfectabat: vtque rimaretur plura quæ latebant, Cæsarium antehac eius domesticum, postea notarium principis, raptum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit vt Romani iuuaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, quum esset (vt dictum est) in secessu, conscientia malorum vrgente, vel rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

1126 Sequuto post hæc anno, Gratiano adscito in trabeæ societatem Equitio consule, Valentiniano post vastatos aliquos Alemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basiliam, quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. Quibus ille, vt cunctatorem decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario misso, negotium scrupulosa quæsiuit indagine. moxque veris per eum nuntiis gestorum acceptis, euolare protinus festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore, vt mente conceperat, oppressurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aspera, adnitebantur omnes per regiam optimates, vt adusque principium veris eum pertinerent exoratum: primum durata pruinis itinera, vbi nec adultæ in pastum herbæ reperirentur, nec cetera vsui congrua, penetrari non posse firmantes: dein vicinorum Galliis regum immanitatem, maximeque omnium Macriani vt formiditati tunc, prætendentes: quem constabat impacatum relictum etiam ipsa vrbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addentesque vtilia, reduxere

xere eum in meliorem sententiam: statimque, vt conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandius rex antedictus accitur, procliuis ipse quoque ad excipiendum fœdus vt apparebat. Et venit immane quo quantoque flatu distentus, vt futurus arbiter superior pacis: dieque prædicto conloquii, ad ipsam marginem Rheni caput altius erigens stetit, hincinde sonitu scutorum intonante gentilium. Contra Augustus adscensis amnicis lembis, septus ipse quoque multitudine castrensium ordinum, tutius prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus. & immodestis gestibus murmureque barbarico tandem sedato, post dicta & audita vltro citroque versus, amicitia media sacramenti fide firmatur. Hisque perfectis discessit turbarum rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps socius: & dedit postea adusque vitæ tempus extremum, constantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia postea: quam dum interneciue vastando perrumpit auidius, oppetiit Mellobaudis bellicosi regis insidiis circumuentus. Post fœdus tamen solenni ritu impletum Treueros Valentinianus ad hiberna discessit. Hæc per Gallias & latus agebantur arctoum. At in Eois partibus alto externorum silentio intestina pernicies augebatur, per Valentis amicos & proximos; apud quos honestate vtilitas erat antiquior. Nauabatur enim opera diligens vt homo rigidus audire cupiens lites, a studio iudicandi reuocaretur, metu ne ita vt Iuliani temporibus defensione innocentia respirante, frangeretur potentium tumor, adsumpta licentia latius solitus euagari. Ob hæc & similia concordi consensu dehortantibus multis, maximeq; Modesto præfecto prętorio regiorum arbitrio spadonum exposito, & subagreste ingenium nullis vetustatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, & adserente quod infra imperiale*culmen caussarum essent minutiæ priuatarum, ille, ad humiliandum celsitudinem potestatis negotiorū examina spectanda instituta esse arbitratus, vt monebat, abstinuit penitus, laxauitq; rapinarum fores; quæ roborabantur in dies iudicum aduocatorumq; prauitate sententium paria; qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus vel intra palatium validis venditantes, aut opes aut honores quæsiuere præclaros. Hanc professionē oratorum forensium, πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id est ciuilitatis particulæ vmbram, vel adulationis partem quartam, esse definit amplitudo Platonis: Epicurus autem, κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas: Cresias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia. Quam a veteribus ita determinatam, orientalium quorumdam versutia adusque bonorum extulit odium: vnde etiam retinaculis temporis præstituti frænatur. Ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar institutum. Florebant elegantiæ priscæ patrociniis tribunalia, quum oratores concitæ facundiæ attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis, ornamentisq; dicendi pluribus eminebāt: vt Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi caussa ex tota Græcia fieri solitos, monumentis Atticis continetur: & Callistratus, quem nobilem illam super Oropo caussam (qui locus in Eubœa est) perorantem idem Demosthenes, academia cum Platone relicta, sectatus est: vt Hyperides, & Æschines, & Andocides, & Dinarchus, & Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilii & Galbæ & Scauri, vita, moribus, frugalitateq; spectati; & postea per varias æui sequentis ætates censorii & consulares multi & triumphales, Crassi & Antonii, & cum Philippis Scæuolæ, aliique numerosi, post exercitus prosperrime ductos, post victorias & tropæa, ciuilibus stipendiorum officiis floruerunt: laureasq; fori speciosis certaminibus occupantes, summis gloriæ honoribus fruebantur. Post quos excellentissimus omnium Cicero, orationis imperiosæ fulminibus sæpe depressos aliquos iudiciorum eripiens flammis, non defendi homines sine vituperatione fortasse posse, negligenter defendi sine scelere non posse, firmabat. At nunc videre est per eos omnes tractus violenta & rapacissima genera hominum, per fora omnia volitantium, & subsidentium diuites domos, vt Spartanos canes aut Cretas, vestigia sagacius colligendo, ad ipsa cubilia peruenire caussarum. In his primus est cœtus eorum, qui seminando diuersa iurgia, per vadimonia mille iactantur, viduarum postes & orborum limina

deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos aut propinquos vel adfines ſimultatū ob leuia ſcrinii receptacula odia ſtruētes infeſta: in quibus ætatis progreſſu non vt aliorum vitia intepeſcunt, ſed magis magiſq; roborantur. inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capiendam verſutis orationibus iudicū fidē, quorū nomen ex iuſtitia natum eſt, ſicam ingenii diſtringentes. Horum obſtinatione libertatē temeritas, conſtantiā audacia præceps, eloquentiā inanis quædā imitatur *fluentia loquēdi; quarū artium *ſæuitate, vt Tullius adſeuerat, nefas eſt religionē decipi iudicantis. Ait enim; *Quumque nihil tam incorruptū eſſe debeat in rep. quam ſuffragiū, quam ſententia, non intelligo cur qui ea pecunia corruperit, pœna dignus ſit, qui eloquentia, laudē etiam ferat. Mihi quidē hoc plus mali facere videtur qui oratione quam qui precio iudicē corrumpit, quod pecunia corrūpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt.* Secundum eſt genus eorum qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia, velut vinculis oti impoſitis reticente iugi ſilentio, vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant quod oſcitantur. Hi, vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur & * Cæſellium & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque * iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc ſeculis obrutas multis: & ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint. Tertius eorum eſt ordo, qui vt in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes vileſque latratus, quo velint, aditus ſibi patefaciunt crebros: qui inter ſollicitudines iudicum per multa diſtentas, inreſolubili nexu vincientes negotia, laborant vt omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt: quæ, quum recte procedunt, delubra ſunt æquitatis: quum deprauantur, foueæ fallaces & cæcæ: in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exſiliet luſtra, aduſque ipſas medullas exſuctus. Quartum atque poſtremum eſt genus, impudens, peruicax & indoctum, eorum qui quum immature a literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, mimiambos, non cauſſarum remediis congrua, commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum ciborumque aucupantes delicias exquiſitas: qui quum ſemel vmbraticis lucris & inhiandæ vndique pecuniæ ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſſam admiſſi, (quod raro contingit) ſuſcepti nomen & vim negotii ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circumloquutionibus indigeſtis ita ſcatentes, vt conluuionis teterrimæ audire exiſtimes vlulabili clamore Therſiten. Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuitiandi licentiam: quo nomine ob adſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati. E quibus ita ſunt rudes nonnulli, vt numquam ſe codices habuiſſe meminerint. & ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi vero aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbotenus quæſierit oratorem, omnes confeſtim Marcianos appellari ſe fingunt. Nec iam fas vllum præ oculis habent; ſed tamquam auaritiæ venumdati & vſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam norunt. Et ſi quem ſemel intra retia ceperint, caſſibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſſim conſulto ceſſantes: vtque peruulgati iuris proferatur lectio * vna, ſeptem vēdibiles introitus præparant, dilationum examina longiſſima contexentes. Et quum nudatis litigatoribus dies ceſſerint & menſes & anni, tamdem obtrita vetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt. Quumq; intra cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ vel ſalus, atque laborari debeat vt ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimenta pellantur, conrugatis hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico geſtu formatis, vt cōcionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu. Tamdemque ex præmeditato conludio per eum qui eſt in verba fidentior, ſuaue quoddam principium dicēdi exſeritur, pro Cluentio vel pro Cteſiphonte oratio-

orationum æmula ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, vt nondum se patroni post speciem litis triennium editam caussentur instructos: spatioque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antæo vetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes. Verumtamen hæc quum ita sint, non desunt aduocatis incommoda plurima, parum sustinenda recte victuro. Namque sellulariis quæstibus inescati, inter se hostiliter dissident: & rupta maledicendi ferocia, vt dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, quum commissarum sibi caussarum infirmitatem orationibus validis conuelare non possunt. & iudices patiuntur interdum, * doctos ex Philistionis aut Æsopi cauillationibus, quam ex Aristidis illius iusti vel Catonis disciplina productos; qui ære graui mercati publicas potestates, vt creditores molesti, opes cuiusquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad vltimum id habet *caussidicina cum ceteris metuendum & graue, quod hoc ingenitum est pene litigantibus cunctis, vt quum iurgia mille casibus cadant, accidēcia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminum exitum iisdem soleant adsignare; & non vitiis rerum aut iniquitati aliquotiens disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verum vnde huc declinauimus reuertamur. Pubescente iam vere, Valentinianus a Treueris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones aduentanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibusque eius prostrata, orabat pacifica prece, vt propitius veniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inuenturus aut conscios. Quibus sæpe eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit, hæc in locis vbi dicuntur admissa, quærenda verissimis documentis & vindicanda. Quumque exinde Carnuntum Illyriorum opidum introisset, desertum quidem nunc & squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum, vbi fors copiam dedisset aut ratio, e statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quamquam terrori cunctis erat, dum sperabatur vt acer & vehemens mox iudices damnari iussurus, quorū perfidia vel secessione Pannoniarum nudatum est latus, quum illuc venisset, ita intepuit, vt neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inusta reipublicæ vulnera, quo sinente vel agente segnius euenissent, accuratius vestigaret: eo videlicet more quo erat seuerus in gregariis corrigendis, remissior erga maiores fortunas vel verbis asperioribus incessendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, numquam ex quo eum viderat, minari desinens vel mitescens: cuius rei caussæ nec obscuræ fuerunt nec leues. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nanctus, eamque multis atque vtinam probabilibus modis in longum proferre gestiens, non vt prosapiæ suæ claritudo monebat, plus adulationi quam verecundiæ dedit. Contemplatus enim propositum principis, quærendæ vndique pecuniæ vias absque iustorum iniustorumque discretione scrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, vt sæpe moderatores fecere tranquilli, sed ipse quoque flexibilem sequebatur atque transuersum. Vnde graues obedientium casus, exitialia prouisorum nomina titulorum iuxta opulentas & tenues eneruatas succidêre fortunas, argumētis post aliis validioribus aliis, vsu lædendi reperiente longæuo. Deniq; tributorum onera vectigaliumque augmenta multiplicata, optimatum quosdam, vltimorum metu exagitatos, mutare compulerunt sedes: & flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppressi, quum non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: e quibus aliquos, quum vitæ iam tæderet & lucis, suspendiorum exoptata remedia consumpserunt. Hæc ita inlecebrosius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus vero, tamquam auribus cera inlitis, ignorabat; indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis auidus, idque tantum cogitans quod offerebatur; parsurus tamen fortasse Pannoniis, si hæc ante ingemiscenda compendia comperisset, quæ nimium sero tali didicit casu. Ad prouincialium residuorum exemplum, etiam Epirotæ acturos sibi gratias a præfecto mittere compulsi legatos, Iphiclem quemdam philosophum, spectatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus implendum. Qui quum Imperatorem vidisset, agnitus; aduentusque sui caussam interrogatus, Græce respondit: atque vt

philoſophus veritatis profeſſor, quærente curatius principe ſi hi qui miſere, ex animo bene ſentiunt de præfecto, *Gementes*, inquit, *& inuiti.* Quo ille verbo tamquam telo perculſus, actus eius vt ſagax beſtia rimabatur, genuino percunctãdo ſermone quod non ſcitabat, vbinam ille eſſet (verbi gratia) honore inter ſuos antecellens & nomine, vel ille diues, aut alius, ordinis primus. Quumque diſceret periſſe aliquem laqueo, abiſſe alium trans mare, conſciuiſſe ſibi alium mortem aut plumbo vita erepta exſtinctum, in immenſum excanduit, vrente irarum nutrimenta tunc officiorum magiſtro Leone, pro nefas, ipſo quoque præfecturam, ſi celſior e ſcopulo caderet, adfectante: quam ſi adeptus rexiſſet, præ his quæ erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in cælum. Agens itaq; apud Carnuntum Imperator per continuos tres menſes æſtiuos, arma parabat & alimenta; ſiqua fors ſecundaſſet, peruaſurus opportune Quados, tumultus atrocis auctores. In quo opido Fauſtinus filius ſororis Viuentii præfecti prætorio, notarius militans, Probo ſpectante negotium, carnificis manu peremptus eſt poſt tormenta, vocatus in crimen quod aſinum occidiſſe dicebatur ad vſum artium ſecretarum, vt adſerebant quidam vrgentes: vt autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum: alio quoque in eum pernicioſe compoſito, quod petenti per iocum cuidam Nigrino vt eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, *Fac me Imperatorem ſi id volueris impetrare.* Hocq; ludibrio inique interpretato, & Fauſtinus ipſe & Nigrinus & alii ſunt interfecti. Præmiſſo igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat, ad vaſtandos cremandosq; barbaricos pagos, comite adiuncto Sebaſtiano, Valentinianus Acincum prope caſtra commouit: nauigiisque ad repentinum caſum coniunctis, & contabulato celeri ſtudio ponte, per partem aliam tranſiit in Quados; ſpeculantes quidem ex diruptis montibus eius aduentum, quo plerique ancipites incertiq; accidentium, cum ſuis caritatibus ſeceſſerunt; ſed ſtupore defixos, quum in regionibus ſuis contra quam opinabantur auguſta cernerent ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu in quantum res tulit, iugulataque ætate promiſcua, quam etiam tum palantem ſubitus occupauit excurſus, & tectis combuſtis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat ſecum: itidemque apud Acincum moratus, autumno præcipiti per tractus conglaciari frigoribus adſuetos, commoda quærebat hiberna: nullaque ſede idonea potiri præter Sabariam poterat, quamuis eo inualidam tempore, adſiduisque malis adflictam. Vnde hoc, etiamſi magni intererat, pauliſper ſequeſtrato, impigre motus, peragrata fluminis ripa, caſtriſque præſidio competenti munitis atque caſtellis, Bregitionem peruenit: ibique diu compoſitum ad quietem principis fatum, ſortem denuntiabat ei ſupremam, prodigiis ingerentibus multis. Namq; diebus ante pauciſſimis, ruinas fortunarum indicantia celſarum arſere crinita ſidera cometarũ, quorum originem ſupra docuimus: & apud Sirmium repentino fragore nubiũ fulmen excuſſum, palatii & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regii lauacri * conſidens, occentansq; funebria, nulla iacientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item quum ab vrbe prædicta tenderet ad procinctũ, per portam voluit vnde introiit exire, vt omen colligeret quod cito remeabit ad Gallias: quumq; locus adgeſtis ruderibus neglectus purgaretur, lapſam forem ferratã, quæ exitum obſerauit, multitudo remouere non potuit viribus magnis eniſa: & dum fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam. Nocteq; quam lux ereptura eum vita ſequuta eſt, (vt per quietem ſolet) videbat coniugem ſuam abſentem ſedere paſſis capillis, amictu ſqualenti contectam: quam æſtimari dabatur fortunam eius eſſe cum tetro habitu iam diſceſſurã. Progreſſus deinde matutinus contractiore vultu ſubtriſtis, quum eum oblatus non ſuſciperet equus anteriores pedes præter morem erigens in ſublime, innata feritate concitus, vt erat immanis, dexteram ſtratoris militi iuſſit abſcidi, quæ eum inſilientem iumento pulſerat conſueto: periſſetq; cruciabiliter innocens iuuenis, ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet. Poſt hæc Quadorum venere legati, pacem cum præteritorum obliteratione ſuppliciter obſecrantes: quam vt adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tirocinium & quædam vtilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, &

cuit,& redire induciis quæ poſcebantur indultis, (quippe eos vexari diutius, nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebantur) in conſiſtorium Equitio introducente ſunt intromiſſi. Quumque membris curuatis ſtarent metu debiles & præſtricti, docere iuſſi quæ ferebant, vſitatas illas cauſſationum ſpecies iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adſeuerantes in noſtros, ſed per extimos quosdam latrones amnique confines euenisse quæ inciuiliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo, vt ſufficiens ad facta purganda, firmantes quod munimentum exſtrui cœptum nec iuſte nec opportune, ad ferociam animos agreſtes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculſus,& inter exordia reſpondendi tumidior, increpabat verborum obiurgatorio ſono nationem omnem, vt beneficiorum immemorem & ingratam: paulatimque lenitus & ad molliora propenſior, tamquam ictus telo vitalia, voceque ſimul obſtricta, ſuffectus igneo lumine cernebatur: & repente cohibito ſanguine letali ſudore perfuſus, ne laberetur ſpectantibus exſulibus, concurſu miniſtrorum vitæ ſecretioris ad conclaue ductus eſt intimum. Vbi locatus in lecto, exiguas ſpiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnoſcebat adſtantes; quos cubicularii, nequis eum necatum ſuſpicaretur, celeritate maxima conrogarant. Et quoniam viſcerum flagrante compage laxanda erat neceſſario vena, nullus inueniri potuit medicus, hanc ob cauſſam quod eos per varia ſparſerat, curaturos militem peſtilentiæ morbo tentatum. Vnus tamen repertus venam eius iterum ſæpiusque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambuſtis; vel (vt quidam exiſtimabant) arefactis ideo membris, quod meatus aliqui quos hæmorrhoidas nunc appellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa vi quadam vrgente morborum, vltimæ neceſſitatis adeſſe præſcripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, (vt ſingultus ilia crebrius pulſans, ſtridorque dentium,& brachiorum motus velut cæſtibus dimicantium indicabat) iam ſuperatus liuentibusque maculis interfuſus,animum diu colluctatum efflauit, ætatis quinquageſimo anno & quinto, imperii minus centum dies ſecundo & decimo. Replicare nunc eſt opportunum,vt aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris huiusce principis,aduſque ipſius obitum,actus eius diſcurrere per epilogos breues, nec vitiorum prætermiſſo diſcrimine vel bonorum, quæ poteſtatis amplitudo monſtrauit, nudare ſolita ſemper animorum interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ opidum Gratianus maior ignobili ſtirpe,cognominatus eſt a pueritia prima *Funarius*, ea re quod nondum adultus venalem circumferens funem, quinq; militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit; æmulatus Crotoniaten Milonem, cui mala ſæpe cohærenter læua manu retinenti vel dextra, nulla vmquam virium fortitudo abstraxit. Ob ergo validi corporis robur & peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni comes præfuit rei caſtrenſi per Africam: vnde furtorum ſuſpicione contactus digreſſusque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum: tamdemq; honeſte ſacramento ſolutus, reuertit ad larem: & agens procul a ſtrepitu, mulctatione bonorũ adflictus eſt a Conſtantio, hoc nomine quod ciuili flagrante discordia, hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem. Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adoleſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque ſuffragante virtutum, indutibus Imperatoriæ maieſtatis apud Nicæam ornatus, in auguſtum collegium fratrem Valentem adſciuit, germanitate concordi ſibi iunctiſſimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus, poſt periculorum moleſtias plures dum eſſet priuatus emenſas, imperitare exorſus, arces prope flumina ſitas & turbines, & Gallias petiit Alemannicis patentes excurſibus, reuiuiſcentibus erectius cognito principis Iuliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quod & exercitus auxit* valido ſupplemento, & vtrobique Rhenum celſioribus caſtris muniuit atque caſtellis, ne latere vſquam hoſtis ad noſtra ſe proripiens poſſit. Vtque multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæque per ſe vel

duces correxit industrios, post Gratianum filium in societatem suæ potestatis adsumptum, Vithigabium regem Alemannorum Vadomario genitum, adulescentem in flore primo genarum, nationes ad tumultus cientem & bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: & Alemannis congressus prope Solicinium locum, vbi insidiis pene perierat circumuentus, ad exitium vltimum delere potuit vniuersos, ni paucos velox effugium tenebris amandasset. Inter hæc tamen caute gesta, iam conuersos ad metuendam rabiem Saxonas, semper quolibet inexplorato ruentes, delatosque tunc ad maritimos tractus, quorum spoliis pene redierant onusti, malefido quidem sed vtili commento peremit, præda raptoribus vi fractis excussa. Itidemque Britannos, cateruas superfusorum hostium non ferentes, spe meliorum adsumpta in libertatem & quietem restituit placidam, nullo pene redire permisso grassatorum ad sua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exsulem, vt per has prouincias molientem otium turbare commune, antequam negotium efferuesceret, oppressit. Africam deinde malo repentino perturbatam, discriminibus magnis exemit, quum voraces militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus perflabiles gentes Mauricas concitasset. Similique fortitudine clades ingemiscendas Illyrici vindicasset, ni morte præuentus reliquisset rem seriam imperfectam. Ac licet opera præstabilium ducum hæc quæ retulimus consummata sunt, tamen ipsum quoque satis constat, vt erat expeditæ mentis vsuque castrensis negotii diuturno firmatus, egisse complura: inter quæ illud elucere clarius potuit, si Macrianum regem ea tempestate terribilem, viuum capere potuisset, vt industria magna tentarat, postquam eum euasisse Burgundios, quos ipse admouerat Alemannis, mœrens didicisset & tristis. Hæc super actibus principis breui sunt textu percursa. Nunc, confisi quod nec metu nec adulandi fœditate constricta posteritas, incorrupta præteritorum solet esse spectatrix, summatim eius numerabimus vitia, post & bene merita narraturi. Adsimulauit nonnumquam clementiæ speciem, quum esset in acerbitatem naturæ calore propensior, oblitus profecto quod *regenti imperium omnia nimia, velut prærupti scopuli, sunt deuitanda.* Nec enim vsquam reperitur miti coercitione contentus, sed aliquotiens quæstiones multiplicari iussisse cruentas, post interrogationes funestas nonnullis adusque discrimina vitæ vexatis. Et ita erat effusior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte subscriptionis elogio leni; quum id etiam principes interdum fecerint sæuissimi. Atqui potuit exempla multa contueri maiorum, & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas sapientes consanguineas * virtutes esse definiunt: e quibus hæc sufficiet poni. Artaxerxes Persarum ille rex potentissimus, quem Macrochira membri vnius longitudo commemorauit, suppliciorum varietates, quas natio semper exercuit cruda, lenitate genuina castigans, tiaras ad vicem capitum quibusdam noxiis amputabat: &, ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & * verecundum, vt adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis scriptoribus celebratos. Prænestino prætore, qui bello quodam Samnitico properare iussus ad præsidium venerat segnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Cursor ea tempestate dictator, securem per lictorem expediri, homineque abiecta purgandi se fiducia stupefacto, visum prope fruticem iussit abscidi: hocque ioci genere castigatum eum absoluit, * non ideo contemptus, vt ad resistendum aptus Alexandro magno, si calcasset Italiam, æstimatus. Hæc forsitan Valentinianus ignorans, minimeque reputans *adflicti solatia status semper esse lenitudinem principum*, pœnas per ignes augebat & gladios: quod vltimum in aduersis rebus remedium pietas reperit maiorum, vt Isocratis memorat pulchritudo: cuius vox est perpetua docentis, *ignosci debere interdum armis superato rectori, quam iustum quid sit ignoranti.* Vnde motu existimo Tullium, præclare pronuntiasse quum defenderet Oppium, *Etenim multum posse ad salutem alterius, honori multis: parum potuisse ad exitium, probro nemini fuit.* Auiditas plus habendi sine honesti prauique differentia, & indagandi quæstus varios per alienæ vitæ naufragia, exundauit in hoc principe flagrantius

tius

tius adolescens: quam * quidem, prætendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant; id adfirmando, quod vt ille post Gallienum & lamentabiles reipublicæ casus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in diuites, ita hic quoque post procinctus Parthici clades magnitudine indigens impensarum, vt militi supplementa suppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miscebat: dissimulans scire quod *sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet:* Themistoclis illius dissimilis, qui cum post pugnam agminaque deleta Persarum, licenter obambulans armillas aureas vidisset humi proiectas & torquem, *Tolle*, inquit, *hæc*, ad comitum quemdam propè adstantem, *tu qui Themistocles non es:* non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum. Huius exempla continentiæ similia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omissis, quoniam non sunt perfectæ virtutis indicia, (nec enim aliena non rapere, laudis est) vnum ex multis constans innocentiæ vulgi veteris specimen ponam. Quum proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dedisset & Cinna, vulgi rudes animi & humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt: vt nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus vrebatur: & sciens pleraque vitiorum imitari solere virtutes, memorabat adsidue, liuorem virtutum rectæ potestatis inuidiam esse sociam. Vtque sunt dignitatum apices maximi, licere sibi cuncta existimantes, & ad sugillandum contrarios exturbandosque meliores pronius inclinati, bene vestitos oderat, & eruditos & opulentos, & nobiles: & fortibus detrahebat: vt solus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarsisse principem legimus Hadrianum. Arguebat hic idem princeps timidos sæpius, maculosos tales appellans & sordidos, & infra sortem humilem amandandos; ad pauores irritos aliquotiens abiectius pallens, &, quod nusquam erat, inattente formidans. Quo intellecto magister officiorum Remigius, quum eum ex incidentibus ira feruere sentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia subserebat: hocque ille audito, quia timore mox frangebatur, vt Antoninus Pius erat serenus & clemens. Iudices numquam consulto malignos elegit: sed si semel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inuenisse se prædicabat & Cassios, columina iustitiæ prisca: scribensque hortabatur adsidue, vt noxas vel leues acerbius vindicarent: nec adflictis erat vllum in principis benignitate perfugium; quod semper, vt agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. *Finis enim iusti imperii* (vt sapientes docent) *vtilitas obedientium æstimatur & salus.* Consentaneum est venire post hæc ad eius actus sequendos recte sentientibus & probandos: cum quibus si reliqua temperasset, vixerat vt Traianus & Marcus. In prouinciales admodum parcus, tributorum vbique molliens sarcinas: opidorum & limitum conditor tempestiuus: militaris disciplinæ censor eximius; in hoc tantum deerrans, quod quum gregariorum etiam læuia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquotiens obsurdescens: vnde Britannici strepitus, & Africanæ clades, & vastitas emersit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi castus & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenæ; nihil incestum: hancque ob caussam tamquam retinaculis petulantiam frænarat aulæ regalis; quod custodire facile potuit. Necessitudinibus suis nihil indulgens; quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honorauit, absque fratre: quem temporis compulsus angustiis, in amplitudinis suæ societatem adsumpsit. Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis: nec imperante eo prouinciam nummularius rexit, aut administratio venumdata nisi inter initia, vt solent occupationis spe vel impunite quædam scelesta committi. Ad inferenda propulsandaque bella sollertissimus, cautus, æstu Martii pulueris induratus; boni prauique suasor & desuasor admodum prudens, militaris rei ordinum scrutantissimus; scribens decore, venusteque pingens & fingens; & nouorum inuentor armorum: memoria sermoneq; incitato quidem sed raro facundiæ proximo vigens: amator munditiarum, lætusque non profusis epulis sed excultis. Postremo hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diuersitates medius stetit; nec quemquam inquietauit, neq; vt hoc coleretur imperauit aut illud, nec interdi-

ctis minacibus ſubiectorum ceruicem ad id quod ipſe coluit inclinabat; ſed intemeratas reliquit has partes vt reperit. Corpus eius lacertoſum & validum, capilli fulgor colorisque nitor, cum oculis cæſiis ſemper obliquum intuentis & toruum. Atque pulchritudo ſtaturæ, liniamentorumq; recta compago, maieſtatis regiæ decus implebat. Poſt conclamata Imperatoris ſuprema, corpusque conditum ad ſepulturam, vt miſſum Conſtantinopolim inter diuorum reliquias humaretur, ſuſpenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis, quæ non ſemper dicatæ legitimorum principum fidei, velut imperiorum arbitræ, auſuræ nouum quiddam in tempore ſperabantur: hoc tentatores nouitatis adiuuante, quod geſtorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treueros; vbi profecturus eum morari diſpoſuerat pater. Quum negotium in his eſſet anguſtiis, &, tamquam in eadem naui futuri periculorum ſi * accidiſſet participes, omnes eadem formidarent, ſedit ſummatum conſilio, auulſo ponte quem compaginarat ante neceſſitas inuadens terras hoſtiles, vt ſuperſtitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hocque ille, vt erat ſollertis ingenii, quod euenerat ratus, aut forte doctus ab eo per quem vocabatur, rupturum concordiæ iura Gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſeruandas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente: vtque erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum, principis adhuc ignorantem exceſſum, longius amandauit; quietum quidem virum & placidum, ſed militari fauore ſublatum, & eo maxime tunc cauendum. Reuerſo itaque Merobaude, altiore cura proſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus vocaretur, in imperium cooptandus, centeſimo lapide disparatus, degensque cum Iuſtina matre in villa quam Murocinctam appellant. Hocq; *continenti omnium ſententia confirmato, Cerealis auunculus eius ocius miſſus, eumdem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra: ſextoque die poſt parentis obitum Imperator legitime declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſolenni. Et licet, quum hæc agerentur, Gratianum indigne laturum exiſtimarent, abſque ſui permiſſu principem alium inſtitutum, poſtea * metu ſollicitudine diſcuſſa vixere ſecurius, quod ille, vt erat beneuolus & peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit & educauit.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

INTEREA & fortunæ volucris rota, aduerſa proſperis ſemper alternans, Bellonam furiis in ætatem adſcitis armabat, mœſtosque tranſtulit ad orientẽ euentus; quos aduentare præſagiorum fides clara monebat & portentorũ. Poſt multa enim quæ vates augurësque prædixere veridice, reſultabant canes vlulantibus lupis, & querulũ quiddã nocturnæ volucres gemebant & flebile, & ſqualidi ſolis exortus hebetabant matutinos diei candores: & Antiochię per rixas tumultusq; vulgares id in conſuetudinem venerat vt * quisq; vim ſe pati exiſtimaret, *Viuus ardeat Valens*, licentius clamitaret. Vocesq; præconũ audiebantur adſidue, mandantium congeri ligna ad Valentini lauacri ſucceſſionem, ſtudio ipſius principis conditi. Quæ, hunc illi impendere exitum vitæ, modo non aperte loquendo monſtrabant. Super his laruale ſimulacrũ Armeniæ regis, & miſerabiles vmbræ paulo ante in negotio Theodori cæſorum, per quietem ſtridendo carmina quædam * nimirum horrenda, multos diris terroribus agitabãt. * Tragula Gurgulione confecto exanimis viſa eſt iacens. cuius mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & peruulgatas. Deniq; quum Chalcedonos ſubuerterentur veteres muri vt apud Conſtantinopolim ædificaretur lauacrum, ordine reſoluto ſaxorum, in quadrato lapide, qui ſtructura latebat in media, hi Gręci verſus inciſi reperti ſunt, futura plene pandentes:

*A'λλ'

*Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατ' ἄστυ χορείαις Τερπόμεναι, στροφόωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς, Καὶ τεῖχος λυθέοιο πολύστονον ἔσσεται ἆχαρ· Δὴ τότε Οὔνια φῦλα πολυσπερμῶν ἀπορῦσι Ἴστρου καμψιρόοιο πόρον περόωντα σὺν αἰχμῇ· Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαίην, Παίονά θ' ἱπποβάτην σὺν Κέλταις μαινομένοισι Ταὐτὸν καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει. Totius autem ſementem exitii, & cladium originem diuerſarum, quas Martius furor incendio ſolito miſcendo cuncta conciuit, hanc comperimus cauſſam. *Hunnorum gens*, monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mæoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis, infantum ferro ſulcantur altius genæ, vt pilorum vigor tempeſtiuus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes absque vlla venuſtate, ſpadonibus ſimiles. compactis omnes firmisque membris, & opimis ceruicibus * prodigioſe deformes & pandi: vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur incompte in hominum figuras. ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt neque igni, neque * ſaporatis indigeant cibis; ſed radicibus herbarum agreſtium & ſemicruda cuiusuis pecoris carne veſcantur; quam inter femora ſua & equorum terga ſubſertam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vmquam tecti; ſed hæc, velut ab vſu communi diſcreta ſepulcra, declinant. Nec enim apud eos vel arundine faſtigiatum reperiri tugurium poteſt: ſed vagi, montes peragrantes & ſiluas, pruinas, famem ſitimque perferre ab incunabulis adſueſcunt. Peregre tecta, niſi adigente maxima neceſſitate, non ſubeunt. nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſilueſtrium * murum conſarcinatis. Nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis: ſed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos defluxit defruſtata. Galeris incuruis capita tegunt; hirſuta crura coriis munientes hœdinis. Eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere greſſibus liberis. Qua cauſſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas: verum equis prope adfixi, duris quidem, ſed deformibus, & muliebriter iisdem nonnumquam inſidentes, funguntur muneribus * conſuetis. In ipſis quiuis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibumque ſumit & potum; & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem adusque varietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali; ſed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnumquam laceſſiti; ſed ineuntes prœlia cuneatim variis vocibus ſonantibus toruum. Vtque ad pernicitatem ſunt leues & repentini; ita ſubito de induſtria diſperſi * lugeſcunt; & impoſita acie, cum cæde vaſta diſcurrunt; nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira * coagmentatis, ſed diſtinctis comminus ferro ſine vi reſpectu con . . . . hostesque dum mucronum noxias obſeruant, contortis laciniis illigant; vt laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec ſtiuam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis, absq; lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur; ſemper fugientium ſimiles cum carpentis in quibus habitant: vbi coniuges ex villis veſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & aduſque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, reſpondere vnde oritur poteſt; alibi conceptus, natusque procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentes ſpei nouæ, perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes: inconſultorum animalium ritu, *quod honeſtum inhoneſtumue ſit, penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri. Nullius religionis vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti: auri cupidine immenſa flagrantes. Adeo permutabiles & iraſci faciles, vt eodem aliquotiens die a ſociis nullo irritante ſæpe deſciſcant, iridemque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per

rapinas finitimorum graſſatum & cædes, aduſque* Achaiam peruenit. Reſtant *Maſſagetæ*: qui vnde ſint, vel quas incolant terras, (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare, geographica perplexitate monſtrata; quæ diu multa luda . . & varia, tamdem reperit veritatis interna . . ad Iſter aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat, aduſque amnem Tanaim pertinentes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc tranſito, in immenſum extentas Scythiæ ſolitudines *Alani* inhabitant, ex montium appellatione cognominati; paulatimque nationes conterminas, crebritate victoriarum attritas, ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt vt Perſæ. Inter hos* *Neuri* mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis; quos præruptos geluque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos* *Vidini* ſunt & *Geloni*, perquam feri. Qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi equiſque tegmina conficiunt; bellatrix gens. Gelonis* *Agathyrſi* collimitant, interſtincti colore cæruleo corpora ſimul & crines: & humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero* latis fucatis & denſioribus notis. Poſt hos, *Melanchlænas* & *Anthropophagos* palari accepimus per diuerſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. ideoque plaga omnis orienti æſtiuo obiecta, vſquedum venitur ad Seras, inhabitabilis* tranſit. Parte alia prope Amazonum ſedes* *Alani* ſunt orienti accliues, diffuſi per populos ac gentes amplas, Aſiaticos vergentes in tractus: quas dilatari aduſque Gangen accepi, fluuium interſecantem terras Indorum, mareque inundantem auſtrale. Ibi partiti per vtramque mundi plagam Alani, (quorum gentes varias nunc recenſere non refert) licet dirempti ſpatiis longis, per pagos, vt Nomades, vagantur immenſos. Æui tamen progreſſu ad vnum conceſſere vocabulum, & ſummatim omnes Alani cognominantur. Mores & media & efferatam viuendi, ſed iam immaturam. Nec enim vlla ſunt* illis tuguria, aut verſandi vomeris curæ: ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curuatis corticum per ſolitudines conferunt ſine fine diſtētas. Quumque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram locatis* ſarracis ferino ritu veſcūtur: abſumptiſque pabulis, velut carpentis ciuitates impoſitas vehunt: maresque ſupra cum fœminis coeunt. & naſcuntur in his & educuntur infantes: & habitacula ſunt hæc illis perpetua: & quocumque ierint, illic genuinum exiſtimant larem. Armenta præ ſe agentes cum gregibus paſcunt: maximeque equini pecoris eſt eis ſollicitior cura. Ibi campi ſemper herbeſcunt, interſitis pomiferis locis. Atque ideo tranſeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum ſolum, & crebri fluminum prætermeantium curſus. Omnis igitur ætas & ſexus imbellis, circa vehicula ipſa verſatur, muniiſque diſtringitur mollibus: iuuentus vero, equitandi vſu a prima pueritia coaleſcens, incedere pedibus exiſtimat vile: & omnes militari diſciplina prudentes ſunt bellatores. vnde etiam Perſæ, qui ſunt originitus Scythæ, pugnandi ſunt peritiſſimi. Proceri autem Alani pene ſunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorū temperata toruitate terribiles, & armorum leuitate veloces: Hunniſque per omnia ſuppares, verum victu mitiores & cultu. * La . . nando & venando, aduſque Mæotica ſtagna & Cimmerium Boſphoron, itidemque Armenias diſcurrentes & Mediam. Vtque hominibus quietis & placidis otium eſt voluptabile, ita illos pericula iuuant & bella. Iudicatur ibi beatus qui in prœlio profuderit animam. Seneſcentes enim, & fortuitis mortibus mundo digreſſos, vt degeneres & ignauos, conuitiis atrocibus inſectātur. Nec quidquam eſt quod elatius iactent quam homine quolibet occiſo: proque exuuiis glorioſis, interfectorum auulſis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos viſitur aut delubrum; ne tugurium quidem culmo tectum cerni vſquam poteſt: ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus; eumq; vt Martem, regionum quas circumeunt præſulem, verecundius colunt.* Futura miro præſagiunt modo. Nam rectiores virgas fœminæ colligentes, eaſque cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore decernentes, aperte quid* portetur, norunt. Seruitus quid ſit ignorabant, omnes generoſo ſemine procreati. Iudiceſq; etiam nunc eligunt, diuturno bellandi vſu ſpectatos. Sed ad reliqua

textus

textus propositi reuertamur. Igitur Hunni, peruasis Alanorum regionibus, quos Geuthungis confines *Tanaitas* consuetudo nominauit, interfectisque multis & spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt: eisque adiunctis confidentius Ermenrichi late patentes & vberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicosissimi regis, & per multa variaque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi subitæ procellæ perculsus, quamuis manere fundatus & habilis diu cunctatus est, impendentium tamen diritatem augente vulgatius fama, magnorum discriminum metum voluntaria morte sedauit. Cuius post obitum rex Vithimiris creatus, restitit aliquantisper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede sociauerat partibus suis. verum post multas quas pertulit clades, animam effudit in prœlio, vi superatus armorum. Cuius parui filii, Viderichi nomine, curam susceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti. Qui quum tempore arcto præuenti, abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes, ad amnem Danastum peruenerunt, inter Istrum & Borysthenem per camporum ampla spatia diffluentem. Hæc ita præter spem accidisse doctus Athanaricus Theruingorum iudex, in quem (vt ante relatum est) ob auxilia missa Procopio dudum Valens commouerat signa; stare gradu fixo tentabat; surrecturus in vires, si ipse quoque lacesseretur, vt ceteri. Castris denique prope Danasti margines aggere vt vngorii vallem longius opportune metatis, Munderichum ducem postea limitis per Arabiam, cum * Lagarimano & optimatibus aliis, adusque vicesimum lapidem misit, hostium speculaturos aduentum, ipse aciem nullo turbante interim struens. Verum longe aliter quam rebatur euenit. Hunni enim, (vt sunt in coniectura sagaces) multitudinem esse longius aliquam suspicati, prætermissis quos viderant, in quietem tamquam nullo obstante cõpositis, rumpente noctis tenebris luna vado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt. Et veriti ne præcursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere veloci: eumque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum coegerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei nouitate maioreque venturi pauore constrictus, a superciliis Gerazi fluminis adusque Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altius erigebat; hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existiman & salutem. Dumque efficax opera suscitatur, Hunni passibus eum citis vrgebant: & iam oppresserant aduentantes, ni grauati prædarum onere destitissent. Fama tamen late serpente per Gotthorum reliquas gentes, quod inusitatum antehac hominum genus, modo ruens vt turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum opposita quæque conuellit, corrumpit: populi pars maior, quæ Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum. Diuque deliberans quas eligeret sedes, cogitauit Thraciæ receptaculum, gemina ratione sibi cõueniens, quod & cæspitis est feracissimi, & amplitudine fluentorum Istri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus Martis. Hoc quoque idem residui velut mente cogitauere communi. Itaque duce * Alauiuo ripas occupauere Danubii: missisque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, & quiete victuros se pollicentes, & daturos, si flagitasset, auxilia. Dum aguntur hæc in externis, nouos maioresque solitis casus versare gentes arctoas, rumores terribiles diffuderunt, per omne quidquid ad Pontum a Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi subita sedibus pulsam, circa flumen Istrum vagari cum caritatibus suis, disseminantes. Quæ res aspernanter a nostris inter initia ipsa accepta est; hanc ob caussam, quod illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul a gentibus consueuerunt bella. Verum pubescente iam fide gestorum, cui rumor aduentus gentilium addiderat legatorum, precibus & obtestatione petentium circa flumẽ suscipi plebem extorrem, negotium lætitię fuit potius quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam principis extollentibus, quod ex vltimis terris tot tirocinia Thracenses nec opinanti offerrent; vt collatis in vnum suis & alienigenis viribus, inuictum haberet exercitum; & pro militari supplemento, quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. Hacque persuasione mittuntur diuersi, qui cum vehiculis plebem

transferant truculentam. Et nauabatur opera diligens ne qui Romanam rem euersurus derelinqueretur vel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendique adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, nauibus ratibusque & cauatis arborum alueis agminatim impositi. Atq; per amnem longe omnium difficillimum imbriumq; crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sane neque obscurum est neque incertum, infaustos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius comprehendere calculo sæpe tentantes, conquieuisse frustratos: *Quem qui scire velit*, (vt eminentissimus memorat vates) *Libyci velit æquoris idem Discere quam multæ zephyro turbentur harenæ.* Resipiscant tamdem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, vbi montonis pede quæsitum exponuntur, & turmatim apud Doriscum exercitus recensetur, concordante omni posteritate, vt fabulosæ sunt lectæ. Nam postquam innumeræ gentium multitudines per prouincias circumfusæ, pandentesq; se in spatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta oppleuere montium iuga, fides quoq; vetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus: quibus & alimenta pro tempore & subingendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tempus nostri limitis reseratis obiicibus, atque vt Ætnæas fauillas armatorum agmina diffundente barbaria, quum difficilibus necessitatum articulis correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos, quasi læuo quodam numine deligente, in vnum quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antestabat & Maximus, alter per Thracias comes, dux alter exitiosus, ambo æmuli temeritatis. Quorum insidiatrix auiditas, materia malorum omnium fuit. Nam (vt alia omittamus, quæ memorati, vel certe sinentibus iisdem alii, perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur, quod nec apud sui periculi iudices absoluere vlla poterat venia, triste & inauditum. Quum traducti barbari victus inopia vexarentur, turpe commercium duces inuisissimi cogitarunt: & quantos vndique insatiabilitas colligere potuit canes pro singulis dederunt mancipiis; inter quæ ducti sunt optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex, cum Alatheo & *Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnabio, propinquans Istri marginibus, vt simili susciperetur humanitate, obsecrauit Imperatorem, legatis propere missis. Quibus, vt communi rei conducere videbatur, repudiatis, & quid capesserent anxiis, Athanaricus parumper timescens abscessit: memor Valentem dudum, quum fœderaretur concordia, despexisse, affirmantem se religione deuinctum ne calcaret solum aliquando Romanum: hacque occasione principem firmare pacem in medio flumine coegisse: quam simul tamen veritus vt adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine siluarũ inaccessum & montium, cũ suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis. At vero Theruingi iamdudum transire permissi, prope ripas etiamtum vagabantur; duplici impedimento adstricti, quod ducum dissimulatione perniciosa neque victui congruis sunt adiuti, & tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciis. Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium *vertere dissimulabant: & Lupicinus ne iam deficerent pertimescens, eos admotis militibus adigebat ocius proficisci. Id tempus opportunum nacti Greuthungi, quum alibi militibus occupatis, nauigia vltro citroque discurrere solita, transgressum eorum prohibentia, quiescere perspexissent, ratibus transiere male contextis; castraque a Fritigerno locauere longissime. At ille genuina præuidendi sollertia vẽturos muniens casus, vt & imperiis obediret & regibus validis iungeretur, incedens segnius, Marcianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Vbi aliud accessit atrocius; quod arsuras in cõmune exitium faces furiales accendit. Alauiuo & Fritigerno ad conuiuium corrogatis, Lupicinus latenti nuntio doctus, ab opidi mœnibus barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad cõparanda victui necessaria, vt dicioni nostræ obnoxiam & concordem, per preces adsidue postulantem. Ortisque maioribus iurgiis inter habitatores & vetitos, adusque necessi-

necessitatem pugnandi est ventum. Efferatique acrius barbari, quum necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarũt interfectam militum manum. Quæ accidisse idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris cõcrepantibus diu discumbens, vino marcebat & somno, futuri coniiciens exitum, satellites omnes qui pro prætorio honoris & tutelæ caussa duces præstolabantur, occidit. Hocque populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad vindictam detentorum regum (vt opinabatur) paulatim augescens, multa minabatur & sæua. Vtque erat Fritigernus expediti consilii, veritus ne teneretur obsidis vice cum ceteris, exclamauit grauiore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum vulgus sineretur exire cum sociis: quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hocque impetrato, egressi omnes, exceptiq; cum plausu & gaudiis, adscẽsis equis volarunt, moturi incitamenta diuersa bellorum. Hæc vbi Fama rumorum nutrix maligna dispersit, vrebatur dimicandi studio Theruingorum natio omnis: & inter metuenda multa, periculorumque præuia maximorum, vexillis de more sublatis, auditisq; triste sonantibus classicis, iam turmæ prędatoriæ concursabant, pilando villas & incendendo, vastisque cladibus quidquid inueniri poterat permiscentes. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quam consulte progressus, in nono ab vrbe miliario stetit paratus ad decernendum. Barbarique hoc contemplato, globos irrupere nostrorum incautos: & parmas suppositis corporibus illidendo, obuios hastis perforabant & gladiis. Furoreque vrgente cruento, & tribuni & pleraque pars armatorum periere signis ereptis: præter ducem infaustum; qui ad id solum inuentus vt confligentibus aliis proriperet ipse semet in fugam, vrbem cursu concito petiit. Post quæ hostes armis induti Romanis, nullo vetante per varia grassabantur. Et quoniam ad has partes post multiplices ventum est actus, id lecturos (si qui erunt vmquam) obtestamur, ne quis a nobis scrupulose gesta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipsas rerum digerere summitates; quum explicandæ rerum memoriæ vbiq; debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari, tantis malorum tenebris obfusam aliquãdo fuisse remp. Sed falluntur malorum recentium stupore confixi. Namque si superiores vel recens præteritæ reuoluantur ętates, tales tamque tristes rerum motus sæpe contigisse monstrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis oceani partibus Teutones repẽte cum Cimbris. Sed post inflictas rei Rom. clades immensas, vltimis prœliis per duces amplissimos superati, quid potestas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus exstirpati discriminibus didicere supremis. Marco itidem moderante imperium, in vnum spirando vesania gentium dissonarum, post bellorum fragores immensos, * post vrbium captarum & direptarum & pessum concitas proratoris interitus partes eorum exiguas reliquisset intactas. verum mox post calamitosa dispendia res in integrũ sunt restitutæ, hac gratia, quod nõdum solutiore mollicie sobria vetustas infecta, nec ambitiosis mẽsis, nec flagitiosis quæstibus inhiabat: sed vnanimanti ardore summi & infimi inter se congruentes, ad speciosam pro republ. mortem tamquam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. Duobus nauium milibus, perrupto Bosporo & litoribus Propontidis, Scythicarum gentium cateruæ transgressæ, ediderunt quidem acerbas terra mariq; strages: sed amissa suorum parte maxima reuerterunt: ceciderunt dimicando cũ barbaris Imperatores Decii pater & filius. Obsessæ Pamphyliæ ciuitates insulæ populatę complures, inflammata Macedonia: omnis diu multitudo Thessalonicam circumsedit, itidemque Cyzicum. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis; quam indicium victoriæ contra Dacos Traianus condidit Imperator. Post clades acceptas illatasque multas & sæuas, excisa est Philippopolis, centum hominum milibus (nisi fingunt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatiq; per Epirũ Thessaliamq; & omnem Græciam licentius hostes externi. Sed adsumpto in imperium Claudio glorioso ductore, & eodem honesta morte prærepto, per Aurelianum acrem virum & seuerissimum noxarũ vltorem pulsi, per longa sæcula siluerunt immobiles: nisi quod postea latrocinales globi vicina cum sui exitio acrius incursabant. Verum ea persequar vnde diuerti. Hoc gestorum textu circumlato nũtiis densis, Sueridus & Colias, Got-

thorum optimates, cum populis ſuis longe ante ſuſcepti, & curare apud Hadrianopolim hiberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducētes antiquiſſimā omnium, otioſis animis accidentia cuncta cōtuebantur. Verum Imperatoris litteris repente perlatis, quibus tranſire iuſſi ſunt in Helleſpontum, viaticum, cibos, biduiq; dilationem tribui ſibi ſine tumore poſcebant. Quod ciuitatis magiſtratus ferens indigne, (ſuccenſebat enim iiſdem ob rem ſuam in ſuburbano vaſtatam) plebē omnem cum fabricenſibus, quorum illic ampla eſt multitudo, productam, in eorum armauit exitium: iuſſiſque bellicum canere buccinis, ni abirent ocius, vt ſtatutum eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gotthi perculſi, & * concito quam conſiderato ciuium adſultu perterriti, ſteterunt immobiles. Laceratique ad vltimum deteſtatione atque conuitiis, & tentati miſſilium iactibus raris, ad defectionem erupere cōfeſſam. Et cæſis plurimis quos impetus deceperat petulantior, auerſiſque reſiduis & telorum varietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus ſpoliatis armati, viſo propius Fritigerno iunxerunt ſemet, vt morigeri ſocii: vrbemque clauſam obſidionalibus ærumnis vrgebant. In qua difficultate diutius poſiti, paſſim & promiſcue ruebant: eminensque aliquorum audacia peribat inulta; multique ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obſidendi contemplans, relicta ibi manu ſufficiente, abire negotio imperfecto ſuaſit; pacem ſibi eſſe cum parietibus memorans, ſuadensque vt populandas opimas regiones & vberes abſque diſcrimine vllo, vacuas præſidiis etiam tum, adorirentur. Laudato regis conſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem, per Thraciarum latus omne diſperſi caute gradiebantur, dediticiis vel captiuis vicos vberes oſtendētibus, eos præcipue vbi alimentorū reperiri ſatias dicebatur: eo maxime adiumento præter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos indies ex eadem gente multitudo, dudum a mercatoribus venumdati, adiectis plurimis quos primo tranſgreſſu necati inedia, vino exili vel panis fruſtis mutauere viliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarum auri venatum periti non pauci, vectigalium perferre non ſufficientes ſarcinas graues. ſuſceptique libenti conſenſione cunctorū, magno vſui iidem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula ſecretiora monſtrando: nec quidquam, niſi inacceſſum & deuium, præeuntibus iiſdem manſit intactum. Sine diſtantia enim ætatis vel ſexus, cædibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant: abſtractiſque ab ipſo vberum ſuctu paruulis & necatis, raptæ ſunt matres & viduatæ maritis coniuges ante oculos cæſis: & puberes adultique pueri per parentum cadauera tracti ſunt. Senes denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamātes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis fœminis, manibus poſt terga contortis, defletiſque gentilium fauillis ædium, ducebantur extorres. Hæc ex Thraciis magno mœrore accepta Valentem principem in ſollicitudines varias diſtraxerunt. Et confeſtim Victore magiſto equitum miſſo ad Perſas, vt ſuper Armeniæ ſtatu pro captu rerum componeret impendentium, ipſe Antiochia protinus egreſſurus, vt Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum præmiſit & Traianum; ambo rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles. Qui quum ad loca veniſſent vbi particulatim perque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id quod erat pernicioſum intempeſtiue conuerſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere veſanum adhuc ſpirantibus barbaris, opere quidem Martio ſæpe recte compertas, ſed impares plebi immenſæ, quæ celſorum iuga montium occuparat & campos. Hi numeri, nondum experti quid cum deſperatione rabies valeret indomita, truſo hoſte vltra Hæmi montis abſciſos ſcopulos, faucibus inſidere præruptis; vt barbaros * locis incluſos numquam reperiens exitum diuturna conſumeret fames, & opperirentur ipſi Frigeridum ducē cū Pannonicis & Tranſalpinis auxiliis aduentantem; quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in procinctum, laturum ſuppetias his qui ad vltimum vexabantur exitium. Poſt quem Richomeres domeſticorum tunc comes, imperatu eiuſdē Gratiani motus e Galliis properauit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraq; deſeruerat (vt iactauere quidam) Merobaudis ſuaſu, veriti ne deſtitutę adminiculis Gallię vaſtarentur, licenter Rheno perrupto. Verū articulorū dolore Frigerido præpedito,

vel cer-

vel certe (vt obtrectatores finxere maleuoli) morbum cauſſante ne feruentibus prœliis intereſſet, vniuerſos regens ex communi ſententia Richomeres, Profuturo ſociatur & Traiano, tendentibus prope opidum Salices. Vnde haud longo ſpatio ſeparatum vulgus inæſtimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digeſta plauſtrorum, tamquam intramuranis cohibita ſpatiis, otio fruebatur & vbertate prædarum. Præuia igitur ſpe meliorũ Romani duces (ſi fors copiam attuliſſet) auſuri aliquid glorioſum, Gotthos quidquid molirentur ſagaciter obſeruabant: id ſcilicet præſtruentes, vt ſi alio caſtra mouiſſent, (quod fecere crebertime) terga vltimorum adorti plures * profoderent confiſi, magnamque ſpoliorum auerterent partem. Hoc intellecto hoſtes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manſerunt. Sed oppoſiti exercitus metu præſtricti, aliorumque militum quos adfluere iam ſperabant, teſſera data gentili, per diuerſa prope diffuſas acciuere vaſtatorias manus, cuique optimatum acceptas: ſtatimque incenſis malleolis ad * carraginem, quam ita ipſi appellant, aliti velocitate regreſſæ, incentiuum audendi maiora popularibus addiderunt. Nihil poſt hæc inter partes præter inducias laxatum eſt breues. Reuerſis enim his quos neceſſitas euocarat, plebs omnis intra ſeptorum ambitũ etiamtum contruſa immaniter fremens, animiſque concita truculentis, experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniam hęc ſole agebantur extremo, noxque aduentans ad quietem inuitos retinebat & mœſtos, capto per otium cibo ſomni manſerunt expertes. Contra Romani his cognitis, ipſi quoque exſomnes verebantur hoſtes, & male ſanos eorum ductores, vt rabidas feras; euentum, licet ancipitem, vt numero ſatis inferiores, proſperum tamen, ob iuſtiorem ſui cauſſam, mentibus exſpectantes impauidis. Cadente itaq; protinus die, ſigno ad arma capienda ex vtraq; parte per lituos dato, barbari, poſtquam inter eos ex more iuratum eſt, tumuloſos locos appetere tentauerũt; quo exinde per procliue rotarũ modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hocque viſo ad ſuos quiſque manipulos properans miles, ſtabili gradu conſiſtens; nec vagabatur, nec relictis ordinibus procurſabat. Ergo vbi vtrimq; acies cautius incedentes greſſu ſteterunt immobili, toruitate mutua bellatores luminibus ſe contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce vndiq; Martia concinentes, a minore ſolita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebãt: barbari vero maiorum laudes clamoribus ſtridebant incõditis: interq; varios ſermones diſſoni ſtrepitus leuiora procœmia tentabantur. Iamque verutis & ſimilibus aliis vtrimq; ſemet eminus laceſſentes, ad conſerendas coiere minaciter manus: & ſcutis in teſtudinũ formam coagmentatis, pes cum pede collatus eſt: barbarique, vt reparabiles ſemper & celeres, ingentes clauas in noſtros coniicientes ambuſtas, mucroneſq; acrius reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu perrumpunt. Quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærente iam cohorte ceruicibus ſuſtentauit. Feruente igitur denſis cædibus prœlio, in confertos quiſq; promptior ruens, ritu grandinis vndiq; volitantibus telis oppetebat, & gladiis. Et ſequebantur equites hinc inde, fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidemque altrinſecus pedites lapſorum, timore impeditorũ, ſecantes ſuffragines. Et quum omnia cæſorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam ſemianimes, ſpem vitæ inaniter vſurpando: alii glande fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro, confixi: quorumdam capita, per medium frontis & verticis mucrone diſtincta, in vtrumq; humerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum laſſatæ æquo marte partes ſemet altrinſecus adflictabant; nec de rigore genuino quiſquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciua certamina cedens veſpero dies: & cunctis qua quiſque potuit incompoſite diſcedentibus, reſidui omnes repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione honoratis quibuſdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora dirę volucres conſumpſerunt, adſuetæ illo tempore cadaueribus paſci, vt indicant nunc vſque albentes oſſibus campi. Conſtat tamen in numero longe minore Romanos cum ea copioſa multitudine colluctatos, funerea multa perpeſſos, non tamen ſine deflendis ærumnis exagitaſſe bar-

barbaram plebem. His casibus prœliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Marcianopoleos petiuere secessus: Gotthi intra vehiculorum anfractus sponte sua contrusi, numquam exinde per dies septem egredi vel videri sunt ausi: ideoque opportunitatem milites nacti, immensas alias barbarorũ cateruas inter Hæmimontanas angustias clauserunt, aggerum obiectu excelsorum: hac spe nimirum, vt inter Istrum & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullosque reperiens exitus, periret inedia, cunctis vtilibus ad viuendum in ciuitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorantes. Post quæ repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem prœliorum fremi-

1129 tum, qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude consulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionumq; euentu, Saturnino equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traianum offerentem misit & Profuturum. Forteque iisdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate vrgente pariter & inopia, barbariq; molibus magnis ardebant: hocque sæpe tentato, quum obruerentur vigore nostrorum, per asperitates scruposas valide resistentium, adacti necessitate postrema, * Chunorum & Alanorum aliquos ad societatem spe prædarũ ingentium adsciuerunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat, & prætenturas stationesque disponebat agrarias) paulatim colligens suos, digredi parabat consilio nõ absurdo, ne subita multitudo, vt immanis pulsus vndarum obiicibus ruptis emissus, conuelleret leui negotio cunctos suspecta loca accuratius obseruantes. Deinde post reseratas angustias, abitumque militis tempestiuum, incomposite, qua quisque clausorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: & vastabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipsis tractibus quos prætermeat Ister exorsi, adusque Rhodopen & * fretum quod immensa disterminat maria, rapinis & cædibus, sanguineque & incendiis, & liberorum corporum corruptelis omnia fœdissime permiscentes. Tunc erat spectare cum gemitu facta dictu visuque prædira, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta puellarumque nobilium, quarum stringebat fera captiuitas manus. Postque adulta virginitas, castitasque nuptarum ore adfecto flens vltima ducebatur, mox profanandũ pudorem optãs morte (licet cruciabili) præuenire. Inter quæ quum beluæ ritu traheretur ingenuus paulo ante diues & liber, de te Fortuna, vt inclementi, querebatur & cæca, quæ eum puncto temporis breuioris extortum & dulcedine caritatum domoque extorrem, quam concessisse vidit in cinerem & ruinas, aut lacerandum membratim, aut seruiturum sub verberibus & tormentis *crudo deuouisti victori. Barbari tamẽ, velut disfractis caueis bestiæ, per spatiorum amplitudines fusius incitati, opidum petiuere nomine Dibaltum: vbi tribunum scutariorum Barzimerem inuẽtum cum suis cornutisq; & aliis peditum numeris castra ponentem adsiliunt, eruditum puluere militari rectorem. Qui cõfestim (vt adigebat necessitas instantis exitii) iussa canere bellicum tuba lateribus firmatis, * prærupit cum promptis accinctis ad prœlium: fortiterq; resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum accursus * quamplurimum anhelum circumuenisset & fessum. & ita cecidit interfectis barbarorum non paucis; quorum clades copiarum magnitudo * celabat. Re in hunc modũ peracta, Gotthi quid postea molirẽtur incerti, quæritabant Frigeridum, tamquam obiicem validum vbi reperirent, excisuri: & cultiore victu somnoq; parumper adsumpto, eum sequebantur vt feræ; docti quod Gratiani monitu reuersus in Thracias, & prope Berœam vallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrãdum propositum discursione rapida maturabant: ille vero, regendi conseruandique militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, vel exploratorum relatione quos miserat aperte instructus, per montium celsa siluarumque densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei Fors obtulit insperata. Repedando enĩm, congregatosque in cuneos sensim progrediens, Gotthorum optimatem Farnobium cum vastatoriis globis vagantem licentius occupauit, ducentemq; Taifalos nuper in so-

cietatem

rietatem adhibitos: qui, ſi dignum eſt dici, noſtris ignotarum gentium terrore diſperſis, transiere flumen, direpturi vacua defenſoribus loca. Eorum cateruis ſubito viſis, certare comminus dux cautiſſimus parans, adortusque nationes, oppreſſit graſſatores minantes etiamtum acerba: trucidaſſetque omnes ad vnum, vt ne nuntius quidem cladis poſt appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incenſore turbarum, obteſtatus prece impenſa, ſuperſtitibus pepercitſet: viuosq; omnes circa Mutinam Rhegiumque & Parmam, Italica opida, rura culturos exterminauit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obſcenæ vitæ flagitiis ita accepimus merſam, vt apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis viriditatem in eorum pollutis vſibus conſumpturi: porro ſiqui iam adultus aprum exceperit ſolus, vel interemerit vrſum immanem, colluuione liberatur inceſti. Hęc autumno vergente in hiemem, funeſti per Thracias turbines conuerrebant: quę temporum rabies, velut cuncta cientibus furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens late ſerpebat. Et iam Lentienſis Alemannicus populus, tractibus Rhætiarum confinis, per fallaces diſcurſus, violato fœdere dudū concepto, collimitia noſtra tentabat. Quæ clades hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter principis armigeros militans, poſcente negotio reuerſus in larem, vt erat in loquēdo effuſior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet acceſſitu Valentis patrui Gratianum orientem verſus mox ſigna moturū; vt duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum [verum] excidium coniurati. Quibus auide Lentienſes acceptis, ipſi quoque hæc quaſi vicini cernentes, vt ſunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario menſe tendentes, prope cum Petulantibus Geltæ, non ſine ſui iactura adflictos, grauiter adultis viribus auerterunt. Verum retrocedere coacti, Germanique noſcentes exercitus pleramque partem in Illyricum vt Imperatorem mox adfuturum prægreſſam, exarſere flagrantius. Maioraq; conceptantes, pagorum omnium incolis in vnum collectis, cum quadraginta armatorum milibus, vel ſeptuaginta, vt quidām laudes extollendo principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam, noſtra cōfidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiſerat in Pannonias, conuocatisq; aliis quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit, virtutis ſobriæ duci: eique Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam, domeſticorum comitem; * regemque Francorum, virum bellicoſum & fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum verſabiles caſus, ideoque cunctandum eſſe cenſente; Mallobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, vt conſueuerat ire in hoſtem, differendi impatiens, angebatur. Proinde horrifico aduerſum fragore * torrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt cœptum. Sagittarum verutorumque miſſilium pulſibus crebriores hinc indeque ſternebantur. Sed in ipſo prœliorum ardore infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitantesque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus & anguſtas, vt quisque potuit diſperſi, paulo poſtea ſtetere fidentius: & ſplendore conſimili, proculq; nitore fulgentes armorum, imperatorii aduētus iniecere barbaris metum. Qui repente verſi in terga, reſiſtentesque interdum, nequid vltimæ rationis omitterent, ita ſunt cæſi vt ex prædicto numero non plus quam quinq; milia, vt ęſtimabatur, euaderent, denſitate nemorum tecti; inter complures alios audaces & fortes rege quoq; Priario interfecto, exitialium concitore pugnarū. Hac læti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens Eoas, lęuorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona, vniuerſam (ſi id tentanti Fors adfuiſſet) delere ſtatuit malefidam & turbarum auidam gentem. Hocq; vrgentibus aliis ſuper alios nuntiis cognito, Lentienſes, ærumnis populi ſui ad internecionem pene deleti, & repentino principis aduentu defixi, quid capeſſerent ambigentes, quū neq; repugnādi neq; agēdi aliquid aut moliendi laxamentū poſſent inuenire vel breue, impetu celeri obſeſſos petiuerunt inuiis cautibus colles: abruptisq; per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus caritatibusque ſuis quas ſecum duxerant, omni virium robore propugnabant. Qua difficultate perpenſa, velut murorū obiicibus opponendi, per legiones ſingulas quingenti milites leguntur armati, vſu prudēter bellādi cōperti. Qui ea rē animorum

aucta fiducia, quod verſari inter anteſignanos viſebatur acriter princeps, monteſ ſcandere nitebantur; tamquam venaticas prædas; ſi calcaſſent editiora, confeſtim ſine certamine vllo rapturi. Exorſumque prœlium vergente in meridiem die tenebræ quoque occupauere nocturnæ. Quippe magno vtriusque partis pugnabatur exitio: cædebant cadebantque noſtrorum non pauci: ſimul arma imperatorii comitatus, auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum denſa confringebantur. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat & irritum, contra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiua contendere pertinacia: multisque (vt in tali negotio) variatis ſententiis, otioſo milite circumuallari placuit barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verum quum obſtinatione ſimili renitentes Germani peritique regionum, petiſſent alios montes, his quos ante inſiderant altiores, conuerſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienſes intentum iugulis ſuis omni perſeuerandi ſtudio contemplantes, poſt deditionem quam impetrauere ſupplici prece, oblata (vt præceptum eſt) iuuentute valida noſtris tirociniis permiſcenda, ad genitales terras innoxii ire permiſſi ſunt. Hanc victoriam opportunam & fructuoſam, quæ gentes hebetauit occiduas, ſempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu eſt quanto cum vigore exſerta celeritate aliorſum properans expediuit: præclaræ indolis adoleſcens, facundus & moderatus, & bellicoſus & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens principum, dum etiamtum lanugo genis inſerperet ſpecioſa; ni vergens in ludibrioſos actus natura, laxantibus proximis, ſemet ad vana ſtudia Cæſaris Commodi conuertiſſet: licet hic incruentus. Vt enim ille, quia perimere iaculis plurimas feras ſpectante conſueuerat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſſos telorum vario genere nullo geminato vulnere contruncauit, vltra hominem exſultauit: ita hic quoque intra ſepta quæ appellant *viuaria*, ſagittarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias, incidentia multa parui ducebat & ſeria; eo tempore quo etiam ſi imperium Marcus regeret Antoninus, ægre ſine collegis ſimilib9 & magna ſobrietate conſiliorum, lenire luctuoſos reip. poterat caſus. Diſpoſitis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res* nationesque poſcebant, & punito ſcutario proditore, qui feſtinare principem ad Illyricum, barbaris indicarat, Gratianus exinde digreſſus per caſtra quibus *Felicis arboris* nomen eſt, per Inaureatum ad opitulandum oppreſſæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iisdemque diebus Frigerido, multa atque vtilia pro ſecuritate communi ſollertiſſime cogitanti, munireque properanti Succorum anguſtias, ne diſcurſatores hoſtes & leues, tamquam exæſtuantes vi torrentes, per ſeptemtrionales prouincias fuſius vagarentur, ſucceſſor Maurus nomine mittitur comes, venalis ferociæ ſpecie, & ad cuncta mobilis & incertus. Is eſt quem præteritorum textu retulimus, ambigenti ſuper corona capiti imponenda Iuliano Cæſari, dum inter eius armigeros militaret, ac regiam cuſtodiret, torquem obtuliſſe collo abſtractam: remotusque in ipſa vertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, quum etiam ſi dudum diſceſſiſſet in otium, ad procinctū reduci, negotiorum magnitudine poſcente deberet. His forte diebus Valens tamdem excitus Antiochia, longitudine viarum emenſa venit Conſtantinopolim. vbi moratus pauciſſimos dies, ſeditioneque popularium leui pulſatus, Sebaſtiano paulo ante ab Italia vt petierat miſſo, vigilantiæ notæ ductori, pedeſtris exercitus cura commiſſa, quem regebat antea Traianus, ipſe ad Melanthiada villam Cæſarianam profectus, militem ſtipendio fouebat & alimentis, & blanda crebritate ſermonum. Vnde quum itinere edicto per teſſeram Niceri veniſſet, quæ ſtatio ita cognominatur, relatione ſpeculatorū didicit, refertos opima barbaros præda a Rhrodopæis tractibus prope Hadrianopolim reuertiſſe. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere feſtinant, circa Beroiam & Nicopolim * gentibus præſidiis fixis: atque ilico, vt oblatæ occaſionis maturitas poſtulabat, cum trecentenis militibus per ſingulos numeros lectis, Sebaſtianus properare diſpoſitus eſt, conducens rebus publicis aliquid (vt promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conſpectus prope Hadrianopolim, obſeratis inde portis iuxta adire prohibebatur, veritis defenſoribus, ne captus ab hoſte ve-

ste veniret & subornatus, atque contingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per alium acciderat comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. Agnitus tamdem (licet sero) Sebastianus, & vrbem introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ducabat, sequuta luce impetu clamdestino erupit: vesperaque intendente, Gotthorum vastatoriis cuneis prope flumen Hebrum subito visis, paulisper opertus aggeribus & *frutectis, obscura nocte suspensis passibus incōpositos adgressus est; id quoq; *præstans, vt prẹter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædamque retraxit innumeram; quam nec ciuitas cepit, nec planicies lata camporum. Qua caussa percitus Fritigernus, extimescens ne dux (vt sæpe audierat) impetrabilis dispersos licenter suorum globos raptuique intentos consumeret, improuisos adoriens, reuocatis omnibus prope Cabylen opidum, cito discessit; vt agentes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis vexarentur insidiis. Dum hæc aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superauerit Alemannos, pedestri itinere præmissis impedimentis & sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit. Et * quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis adflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amisit sequentium paucos. Iisdemque diebus, exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses compererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat, e Melanthiade signa commouit; æquiperare facinore quodam egregio adolescentem properans filium fratris, cuius virtutibus vrebatur. Ducebatque multiplices copias, nec contemnendas nec segnes. quippe etiam veteranos iisdem iunxerat plurimos: inter quos & honoratiores alii, & Traianus procinctus est, paulo ante magister armorum. Et quoniam exploratione sollicita cognitum est, cogitare hostes fortibus præsidiis itinera claudere, per quæ commeatus necessarii portabantur, occursum est huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates angustiarum, quæ prope erant, peditibus sagittariis & equitum turma citius missa. Triduoque proximo, quum barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per deuia, quindecim milibus passuum a ciuitate discreti stationem peterent Nicen, incertum quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam viderant, in numero decem milium esse firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculsus, iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens, prope suburbanum Hadrianopoleos venit. Vbi vallo sudibus fossaque firmato, Gratianum impatienter opperiens, Richomerem comitem domesticorum suscepit, ab eodem Imperatore præmissum cum litteris, ipsum quoq; venturum mox indicantibus. Quarum textu oratus vt præstolaretur paulisper periculorũ participẽ, neue abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus variis, quid facto opus esset, deliberabat. Et quum Sebastiano auctore, quidam protinus eumdem ad certamen vrgerent, Victor nomine magister equitum armatus, sed cunctator & cautus, eadem sentientibus multis, imperii sociũ exspectari censebat: vt incrementis exercitus Gallicani adscitis, opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funesta principis destinatio, & adulabilis quorumdam sententia regiorum: qui ne pene iam partæ victoriæ (vt opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter (vt ipsi appellant) missus a Fritigerno legatus cum aliis humilibus, venit ad principis castra. Susceptusque leniter, eius denique ductoris obtulit scripta, petentis propalam vt sibi suisque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederetur & frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Christianus, vt conscius arcanorum & fidus, secretas alias eiusdem regis obtulit litteras; qui astu & ludificandi varietate nimium sollers docebat Valentem, quasi mox amicus futurus & socius, aliter se popularium sæuitiam mollire non posse, vel ad cōditiones rei Romanæ profuturas allicere, nisi subinde armatũ iisdem iuxta monstraret exercitũ, & timore imperatorii nominis intẽtato, eos a pernicioso pugnandi reuocaret ardore. Et legati quidẽ

ambigui frustra habiti discesserunt. Exoriente vero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis; signa præpropere commouentur, impedimentis & sarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua collocatis. Thesauri enim & principalis fortunæ insignia cetera, cum *Profecto & consistorianis ambitu mœnium tenebantur. Decursis itaque viarum spatiis confragosis, quum in medium torridus procederet dies, octauo tamdem hostiū carpenta cernuntur; quę ad speciem rotūditatis detornata digestaq; exploratorū relatione adfirmabantur. Atque (vt mos est) vlulante barbara plebe ferum & triste, Romani duces aciē struxere: & anteposito dextero cornu equitū, itinera primo peditatus pars maxima subsidebat: cornu autem equitum læuum, disiectis adhuc per itinera plurimis, summa difficultate conductum properabat passibus citis. Dumque idem cornu, nullo etiamnū interturbante extenditur, horrendo fragore simulantibus armis, pulsuq; minaci scutorum territi barbari; quoniā pars eorū cum Alatheo & *Safrago procul agens, & accita, nondū fœderaturos pacem misere legatos. Eorū dum vilitatē despicit Imperator, vt firma fierent paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cunctabantur: vt inter fallaces inducias equites sui rediret, quos adfore iam sperabant; & miles feruore calefactus æstiuo, siccis faucibus cōmarceret, relucente amplitudine camporū incendiis, quos lignis nutrimentisq; aridis subditis vt hoc fieret iidem hostes vrebant. Cui malo aliud quoq; accedebat exitiale, quod homines & iumenta cruciabat inedia grauis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri coniector, martemq; pertimescens ancipitē, velut caduceatorem vnum e plebe suo misit arbitrio; petens nobiles quosdā & electos ad se propediem obsides mitti, impauidus ipse vim militarē laturus & necessaria. Laudato probatoq; formidati ducis proposito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentiētibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsusque a Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria ire: qui promiserat libens; pulchrum hoc quoque facinus & viro conuenire existimans forti. Iamq; pergebat indicia dignitatis & natalium daturus. Eo ad vallum hostile tendente, sagittarii & scutarii, quos Baturius Iberus quidam tunc regebat & Cassio, auidius impetu calenti progressi, iamque aduersis connexi, vt immature proruperant, ita inerti discessu primordia belli fœdarunt. Hocq; impedimento conatus intempestiui & Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi: & equitatus Gotthorum cum Alatheo reuersus & Safrago, *Alanorum manu permixta, vt fulmen prope montes celsos excussus, quoscumq; accursu veloci inuenire cōminus potuit, incitata cæde turbauit. Quumq; arma ex latere omni concuterentur & tela, lituosque Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immanius furens, cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt. Et prœlium, flammarum ritu acres absterrebat militū animos, confixos quibusdā rotatis ictibus iaculorum & sagittarum. Deinde collisæ in modū rostratarū nauium acies, trudentesq; se vicissim, vndarum specie motibus sunt reciprocis agitatę. Et quia sinistrum cornu adusq; plaustra ipsa accessit, vltra (siqui tulissent suppetias) processurum, a reliquo equitatu desertū, multitudine hostili vrgente, sicut ruina aggeris magni, oppressum atq; deiectum est. Steterunt improtecti pedites, ita concateruatis manipulis, vt fixi nec mucronem exserere, aut manus reducere quisquā posset. Nec iam obiectu pulueris cælum patere potuit ad prospectū, clamoribus resultans horrificis. Qua caussa tela vndiq; mortē vibrantia destinata cadebant & noxia; quod nec prouideri poterant, nec caueri. Verum vbi effusi immensis agminibus barbari iumenta conterebant & viros, & neq; ad receptū confertis ordinibus laxari vsquam poterat locus, & euadendi copiam cōstipatio densior adimebat: nostri quoq; vltimo cadendi contēptu occursantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis securium ictibus galeæ perfringebantur atq; loricæ. Videreque licebat celsum ferocia barbarum, genis stridore cōstrictis, succiso poplite aut abscissa ferro dextera, vel cōfosso latere inter ipsa quoq; mortis cōfinia minaciter circūferentē oculos truces. Ruinaq; cōfligentiū mutua ad humū corporibus stratis, cāpi peremptis impleti sunt: & morientiū gemitus ꝓfundisq; vulneribus trāsfixorū, cum timore audiebātur ingēti. In hoc tanto tamq; cōfusę rei tumultu exhausti laborę

& pe-

& periculis pedites, quum deinceps neque vires illis, neque mentes suppeterent ad consilium, diffractis hastarum plerisq; collisione adsidua, gladiis contenti districtis, in cōfertas hostium turmas mergebantur, salutis immemores, circum spectantes ademptum esse omne euadēdi * suffugium. Et quia humus riuis operta sanguineis gressus labiles euertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere nō inultam; adeo magno animorum robore oppositi incumbētibus, vt etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, & quocumque se inflexerant oculi, aceruis cæsorum aggestis, exanimata cadauera sine parcimonia calcabantur. Solque sublimior decurso Leone ad domicilium cælestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inedia sitiq; confectos, etiam armorum grauantibus sarcinis * exsuperabat. Ad vltimum incumbente barbarorum pōdere, acies inclinatæ nostrorum, (quod solum postremis malis habuere subsidium) incondite, qua quisque poterat, vertuntur in pedes. Dumque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pauoribus circum septus, paulatimq; insiliens funerū moles, ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui, dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi. Eoque viso Traianus exclamat, spem omnem absumptam, ni desertus ab armigeris princeps saltem aduentitio tegeretur auxilio. Hocque audito Victor nomine comes, Batauos in subsidiis locatos haud procul, ad Imperatoris præsidium raptim cogere properans, quum inuenire neminem posset, gradiēs retro discessit. Pariq; modo Richomeres periculo semet exemit & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente barbari nostros, iam linquente venarum calore torpentes. quorum aliqui percussoribus cadebant incertis: non nulli ponderibus solis vrgentium obruti; ictuque suorum aliqui trucidati. Nec enim sæpe * renitentibus cedebatur, aut parcebat cædentibus quisquam. Super his obstruebant itinera iacentes multi semineces, cruciatus vulnerum nō ferentes: cum quibus aggeres quoq; equorum constrati cadaueribus campos implerunt. Diremit hæc numquā pensabilia damna (quæ magno rebus stetere Romanis) nullo splendore lunari nox fulgēs. Primaq; caligine tenebrarū, inter gregarios Imperator (vt opinari dabatur: neq; enim se quisquam vidisse vel præsto fuisse adseuerauit) sagitta perniciose saucius ruit: spirituque mox consumpto decessit; nec postea repertus est vsquā. Hostium enim paucis spoliandi gratia mortuos per ea loca diuersatis, nullus fugatorū vel accolarū illuc adire est ausus. Simili clade Cæsarem accepimus Decium, dimicantē cum barbaris acriter equi lapsu prostratum, quem fruentem retinere non valuit, abiectumq; in paludem, nec emergere potuisse, nec inueniri. Alii dicunt Valentem animā non exhalasse confestim; sed cum candidatis & spadonibus paucis prope ad agrestem casam relatū secunda contignatione fabre munitam, dū fouetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus qui esset ignorantibus, dedecore captiuitatis exemptū. Quum enim oppessulatas ianuas perrumpere conati qui sequuti sunt, aperte pensilis domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, cōgestis stipulæ fascibus & lignorū, flammaq; supposita, ædificium cū omnibus torruerunt. Vnde quidā de candidatis per fenestrā lapsus, captusq; a barbaris, prodidit factum; & eos mœrore adflixit, magna gloria defraudatos quod Romanæ rei rectorē nō cepere superstitē. Is ipse iuuenis occulte postea reuersus ad nostros, hæc ita accidisse narrauit. Pari clade, recuperatis Hispaniis, Scipionum alterū cremata turri, in quā confugerat, absumptū incendio hostili cōperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni nec Valenti sepulturam (qui supremitatis honor est) contigisse. In hac multiplici virorum illustrium clade, Traiani mors eminuit & Sebastiani: cū quibus trigintaquinq; oppetiuere tribuni vacātes & numerorū rectores; & Valerianus atq; Equitius: quorū alter stabulū, alter curabat palatiū. Inter hos etiā Promotorū tribunus Potentius cecidit in primæuo ætatis flore, bono cuiq; spectatis meritis Vrsicini patris magistri quondam armorum suisq; cōmendabilis. Constatq; vix tertiam euasisse exercitus partem. Nec vlla annalibus, prẹter Cānensem pugnā, ita ad internicionē res legitur gesta: quamquam Romani aliquoties reflectente Fortuna fallaciis lusi bellorum iniquitati cesserunt ad tēpus: & certamina multa fabulosę næniæ fleuere Grẹcorum cōmendabiles, constatq; . . . . . Periit aūt hoc exitu Valens, quinquagesimo

anno contiguus, quum per annos quatuor imperasset & decem, paruo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & vitia. Amicus fidelis & firmus: Vltor acer ambitionum: Seuerus militaris & ciuilis disciplinæ corrector. Peruigil semper & anxius, ne propinquitatem eius prætendens, altius semet ferret. Erga deferendas potestates vel adimendas, nimium tardus. Prouinciarum æquissimus tutor: quarũ singulas, vt domum propriam, custodiebat indemnes. Tributorum onera studio quodam molliens singulari; nulla vectigalium admittens augmenta: in requirendis reliquorum debitis non molestus. Furibus & in peculatu deprensis iudicibus inimicus asper & vehemens: nec sub alio principe in huiusmodi negotiis melius secum actum esse meminit oriens. Super his omnibus liberali erat animi moderatione. Cuius rei licet adundent exempla, vnum tamen sufficiet poni. Vt sunt in palatiis nonnulli alienarum rerum auidi, si qui caducum vel aliud petisset ex vsu, cum magna iustorum distinctione contradictoris copia seruata, donabat ei qui petierat tres vel quatuor; alios absentes aliquotiens impetratorum participes iungens, vt castigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minus commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diuersas vrbes & opida vel instaurauit vel a primis instruxit auspiciis, (ne sim longior) taceo, potioribus ipsis id apertius monstrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda sunt, vt existimo. Nunc eius vitia percurramus. Magnarum opum intemperans appetitor: Laborum impatiens: duritiamq; magis adfectãs immanem. In crudelitatem procliuior. Subagrestis ingenii: nec bellicis nec liberalibus studiis eruditus. Alienis gemitibus libenter emolumenta fructusq; conquirens. tuncq; magis intolerabilis quum incidentia crimina ad contemptam vel læsam, principis amplitudinem trahens, in sanguinem sæuiebat & dispendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, q quum legibus lites omnes quæstiones cõmittere veteres vellet, destinatisq; velut lectis iudicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur. Iniuriosus alias & iracundus: & criminantibus sine differentia veri vel falsi facillime patens: quæ vitiorum labes, etiam in his priuatis quotidianisque rationibus, impendio est formidanda. Cessator & piger. Nigri coloris, pupula oculi vnius obstructa: sed ita vt non eminus appareret. Figura bene compacta membrorum; staturæ nec proceræ nec humilis: incuruis cruribus, exstanteque mediocriter ventre. Hæc super Valente dixisse sufficiet: quę vera esse, æqualis nobis memoria plene testatur. Illud autem præteriri non conuenit, quod quum oraculo tripodis, quem mouisse Patricium docuimus & Hilarium, tres versus illos fatidicos comperisset, quorum vltimus est, ἐν πεδίοισι Μίμαντος * ἀγρομένοις χόλ, hoc (vt erat incõsummatus & rudis) inter initia contemnebat; processu vero luctuum maximorum, obiecta etiam timidus eiusdem sortis recordatione, Asiæ nomen horrebat: vbi Erythræo opido superpositum montem Mimanta & Homerum scripsisse & Tullium, doctis referentibus audiebat. Deniq; post interitum eius discessumq; hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumenti suggestus; cui lapis adfixus, incisis litteris Græcis, sepultum ibi nobilem quemdam Mimanta veterem indicabat. Post exitialem pugnam, quum iam tenebris nox terras impleset, iis qui superfuere dextrâ pars, alii læua, vel quo metus traxerat, ferebatur quisque, proximos quærens: quum præter se nihil singuli * licere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen, licet lõgius, eiulatus miserabiles relictorum, singultusque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus. Luce vero cœptante, victores, vt bestiæ sanguinis irritamento atrocius efferatæ, spei inanis illecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petiuere densatis, eam vel cum discriminibus excisuri postremis; docti per proditores & transfugas, potestatũ culmina maximarum & fortunæ principalis insignia thesaurosque Valentis illic vt arduo in munimento conditos. Et ne interuallatis ardor intepesceret motis, hora diei quarta, ambitu cincto murorum, infestissime certabatur; oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium festinantibus, contraque defensorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonumque numerus magnus, ciuitatem cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus mœnium ædibusque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratq; rabies imminentium adusq; horam diei

honam, ſubito pedites noſtri trecenti, ex his qui prope ipſas ſtetere loricas, conferte in cuneum deſciuerunt ad barbaros. Eoſque illi auide raptos, confeſtim (incertum quo conſilio) trucidarunt. Et ex eo deinceps obſeruatum eſt neminem huiuſmodi aliquid vel in deſperatione rerum vltima cogitaſſe. Feruente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore cæleſti imbres nubibus atris effuſi diſperſere circumfrementium globos. Reuerſique ad vallum dimenſum tereti figura plauſtrorum, immanes ſpiritus latius porrigentes, iubebant noſtris per minaces litteras & legatum * ætatem, fide retinendæ ſalutis accepta. Verum introire non auſo qui miſſus eſt, per Chriſtianum quemdam portatis ſcriptis & recitatis, vtque dicebat contemptis, parandis operibus reliquum diei & nox omnis adſumpta. Nam intrinſecus ſilicibus magnis * obſtructæ ſunt portæ, & mœnium intuta firmata; & ad emittenda vndique tela vel ſaxa, tormenta per locos aptata ſunt habiles; aggeſtaque prope ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam ſiti aduſque ipſa vitæ diſcrimina vexati ſunt. Contra, Gotthi reputantes difficiles martis euenius, anxiique quum ſterni & ſauciari cernerent fortiores, & particulatim vires ſuas conuelli, aſtutum iniere conſilium; quod ipſa indicante Iuſtitia publicatum eſt. Partis enim noſtræ candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, vt ſimulata fuga, velut ad propria remeantes, intra muros ſuſcipi ſe curarent; ingreſſique latenter quamdam incenderent partem; vt tamquam ſigno erecto occultius, dum circa exſtinguendum incendium diſtringitur multitudo clauſorum, ciuitas perrumperetur impropugnata. Perrexere vt ſtatutum eſt candidati: quumque prope foſſas veniſſent, manus tendentes oranteſque, vt Romanos ſemet admitti poſcebant. Et recepti (quia nulla erat ſuſpicio quæ vetaret) interrogatique ſuper conſiliis hoſtium, variarunt. Vnde factum eſt vt cruenta quæſtione vexati ceruicibus peterent abſciſſis, quid acturi venerant aperte côfeſſi. Omni itaque bellandi apparatu præſtructo, aduentante vigilia tertia, barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in vrbis obſeratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obſtinatione magnatium maiore. At cum armatis prouinciales & palatini ad obruendos eos excitatius exſurgebant: & huiuſcemodi tela, in multitudine tanta vel temere miſſa, cadere ſine noxa non poterant. Animaduerſum eſt a noſtris, iiſdem telis barbaros vti quibus petebantur. Ideoque mandatum eſt vt neruis ferrum lignumque connectentibus ante iactum inciſis, emitterentur arcu ſagittæ; quæ volitantes, vires integras ſeruabant; infixæ vero corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe ſi cecidiſſent in vanum, ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum caſus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem onagrum ſermo vulgaris appellat, e regione contra hoſtium aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem. Qui licet humo fruſtra illiſus eſt, viſus tamen ita eos metu exanimauit, vt ſtupore ſpectaculi noui cedentes e medio, abire tentarent. Sed buccinis optimatum monitu occinentibus, inſtauratum eſt prœlium: & pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo ferme alio telo vel * fundæ amento incaſſum excuſſo. Agmina enim prȩeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæſiti cupiditas incendebat, ſequuti ceteri, præ ſe ferebant æquipetaſſe diſcrimina potiorum. Namque feminecces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora, voluebantur. Nonnulli ſcalas vehendo, adſcenſuſque innumeros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis & columnarum fragmentis & cylindris. Nec quemquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum vſque diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat; hoc incitante quod etiam defenſorum plurimos cadere diuerſis ictibus videntes eminus, lætabantur. Ita ſine requie vlla vel modo, pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam, ſed per procurſus pugnabatur & globos, (quod deſperationis erat ſignum extremæ) flexo in veſperam die digreſſi omnes redierе ad tentoria triſtes; inconſideratæ dementiæ alter alterum arguentes, quod non (vt ſuaſerat antea Fritigernus) obſidionales ærumnas vbiq; declinarunt. Conuerſi poſt hæc per omne tempus noctis (vt æſtiuæ) non longum, ad vulnerum curas arteſque medendi gentiles, reddita luce in varias côſiliorum vias deducebantur, quorſum tenderent ambigentes. Multiſque dictatis & * controuerſiis occupare ſtatuunt

Perinthum: exinde quæque diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum, nedum vrbium, interna noscentes. Hanc sequuti sententiam, quam vtilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus & incendiis, nullo renitente pergebant. Obsessi vero apud Hadrianopolim, post eorum abitum quum vacare hoste loca proxima compertæ fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemorosa & deuia trans Philippopolim, exindeque Serdicam aliam Macedoniæ vrbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo Valente; quem inter medios certaminum turbines oppetiisse, vel certe ad tugurium confugisse, (vbi existimatus est vi periisse flammarum) penitus ignorabant. At Gotthi Hunnis Alanisque permixti, nimium bellicosis & fortibus, rerumq; asperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem vrbem, cladium memores pristinarum nec adire nec tentare sunt ausi: agros vero fertiles, late distentos & longe, ad extremum vastauere penuriæ, cultoribus cæsis aut captis. Vnde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu seruantes, ire ocius festinabant, multa in exitium vrbis inclytæ molituri. Quos inferentes sese immodice, obicesque portarum pene pulsantes, hoc casu cæleste repulit numen. Saracenorum cuneus, (super quorum origine moribusque, diuersis in locis retulimus plura) ad sortem magis expeditionalium rerum, quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, congressurus, barbarorum globo repente conspecto, a ciuitate fidenter erupit: diuque extento certamine pertinaci, æquis partes discessere momentis. Sed orientalis turma nouo neq; ante viso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, subraucum & lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gotthorum inseruit: & interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumque cruorem exsuxit. Quo monstruoso miraculo barbari territi, postea non ferocientis more, quum agendum appeterēt aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. Processu dein audaciæ fracto, quum murorum ambitum, insularum spatiis immensis oblongum, & inaccessas pulchritudines vrbis, & incolentium plebem considerarent immensam, iuxtaque fretum, quod Pontum disterminat & Ægæum: disiectis bellorum officinis quas parabant, post accepta maiora funera quam illata, exinde digressi sunt effusorie per arctoas prouincias: quas peragrauere licenter, adusque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulii magistri militiæ trans Taurum enituit salutaris & velox. * Comperta enim fatorum sorte per Thracias Gotthos antea susceptos, dispersosque per varias ciuitates & castra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores Romanos, omnes, (quod his temporibus raro contingit) vniuersos tamquam vexillo erecto, vno eodemq; die mandauit occidi, exspectatione promissi stipendii securos ad suburbana productos. Quo consilio prudenti sine strepitu vel mora completo, orientales prouinciæ discriminibus ereptę sunt magnis. Hæc vt miles quondam & Græcus, a principatu Cæsaris Neruæ exorsus, adusque Valentis interitum, pro virium explicaui mensura; opus veritatem *professum numquam (vt arbitror) sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes. Quos id (si libuerit) aggressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos.

FRANCISCO

FRANCISCO BORGIAE, EPISCOPO, ET PONTIFICALIS ÆRARII PRÆFECTO, POMPONIVS LÆTVS S.

*S*OLET *quæri ab studiosis viris, vtilisne sit historia. Nos vêro non modo vtilem & frugiferam, sed necessariam mortalibus esse contendimus. Et quemadmodum agricolatione corporâ, sic monimentis rerum animi fouentur. Vitæ cupido, pharmaca pellendis morbis inuenit: series rerum, ne vna cum eo qui *gerit, interiret, historiam excogitauit: quantoq; nobilior corpore animus, tanto ceteras dotes præcellit historia, potissimamq; sibi sapientiæ partem vindicat. In ea enim est imitatio viuendi: vitia detestatur, virtutes ardore quodam imitationis effert: &; quum rebus omnibus tempora vetustatem afferant; historia numero annorũ admirabilior est, & sanctior habetur. Scripserunt multi de eius vtilitate, deq; eius obseruatione: quæ præterire negligentia non est. Ab historicis abesse debent, fœdum crimen assentationis, & amor ac beneuolentia, metusq; & simultas: quibus corrumpitur narratio; vti sæpenumero contingit. Aiunt enim;* *Scribe securus quod lubet; & quod velis narres; habiturus mẽdaciorum comites. *Principes historiarum cur dissentiunt? Cur varia tradunt? quod iudicium, quo solemus in rebus vti, sæpius decipit. Itaq; scribentes quæ ipsi vidimus, (*vnde nomen esse memorant) errore liberi vera fateremur. Sed quoniam ad ea quæ ab sæculis nostris remota sunt, accõmodatur narrandi materia, iudicio opus est simul & memoria. Accuratius legere prodest. Laudatur etiã in historia breuitas, quæ sit aperta ac lucida, vt illa Crispi Sallustii. Liuius modo breuis, modo copiosus, plus eloquentiæ addidit. Sunt & alii cãdidi, alii nimis phalerati & tumidi. Veterum simplicitas, vt fuit M. Catonis & Q. Fabii, interiit. Nos vero breues esse volumus; & sæpius digressi sumus ornatus gratia. Verũ si cãdor ille simplicitatis antiquæ aberit, veniam oramus: quam quum sciamus minime mereri, præcipue nobis dandam ab iis qui legerint aut audierint; arbitramur. Præterea historia, quouis modo scripta, delectationem adfert. Natura ipsa ad rerum notitiam prouocamur: resq; auidius quam eloquentia, petitur; vt qui qualibet nuda rerum cognitione; etiam anilibus fabellis, capiamur. Nihil his commentariis falsi, quantum perspeximus, ausi sumus; exorsi ab interitu iunioris Gordiani vsq; ad exsilium Iustini Heracliorum: multa dispersa in vnum corpus collegimus: ab Philippis vero vsq; ad cædem AEmiliani, quia * Trebonii Pollionis labor sine capite est, & monimenta illorum temporum desiderantur, nimis circumcise narrauimus. vtcumque, certi sumus, procuIdubio libellos tibi Borgia placituros, qui memoria seculorum plurimum delectaris, & ob id a publicis negotiis seuocaris: alii vero, si cetera nobis deessent, quoniam titulus tuæ humanitatis index est, satis sunt probaturi. Vale.*

POMPONII LÆTI EPITAPHIVM, PER Domitium Palladium Soranum.

Hic iacet exigua Lætus Pomponius vrna:
Cuius honos merito pulsat vtrumque polum:
Lætus erat Romæ vates sublimis, & idem
Rhetor: nunc campis lætior Elysiis.

ROMANAE HISTORIAE COMPENDIVM, AB INTERITV GORDIANI IVNIORIS VSQVE AD IVSTINVM III; per Pomponium Lætum.

BALBINVS, PVPIENVS, GORDIANVS.

MAXIMINO profligando (qui primus posthabita senatus auctoritate, ab exercitu Imperator Augustus appellatus est) ex concione Vectii Sabini, patres imperium duobus viris decreuere; & populus Romanus concordi assensu ac lætitia sciuit. Ii fuere * DECIVS CÆLIVS BALBINVS, & M. CLODIVS PVPIENVS. Hic, quamuis homo nouus, per gradus dignitatis satis illustris erat, & grauitate ac seueritate venerabilis: Balbini maiores, ex Gadibus Hispaniæ cum Pompeio Magno venerant, & ciuitate donati: horum primus Theophanes Balbus, Romę appellatus Cornelius; quem M. Tullius defendit. Igitur Balbinus nobilitate familiæ fortunisque & clementia, satis cognitus. Hic Cæsaris, ille Catonis moribus comparatus: ille contra Maximinos hostes iudicatos copias eduxit, hic vrbis gubernationem suscepit: illius auspiciis cæsi Maximini, huius bonitate tumultus in vrbe inter ciues ac prætorianos exortus est. Tamdem neq; illi seueritas, neq; huic clementia * profecerunt: ambos, milites occiderunt: GORDIANVM natum annos XIII, qui modo Cæsar erat, Imperatorem fecerunt, non abnuente senatu. Cuius successibus quum posset Persicum nomen deleri, insidiæ Philippi vetuerunt: quibus circumuẽtus adolescens, occisus est. Etenim occultæ proditiones ad excidium bonorũ excogitatæ, scelera audientium prodigiorum augent. Non fuit inulta iuuenis Gordiani cædes: quicumque in eum coniurauerunt, crudelibus suppliciis afflicti interierunt.

MARCVS, ET SEVERVS HOSTILIANVS.

SENATVS, de morte Gordiani factus certior, *Marcum* quemdam virum grauem ac sapientem, Imperatorem legit. qui subita morte in palatio, vbi habitabat, decessit: nec successor dilatus est: statimq; lectus a patribus *Seuerus Hostilianus.* qui repente quum incidisset in morbum, medicis male venam soluentibus, occubuit. Interea litteræ *Philippi* ad Senatum afferuntur. in iis scriptũ erat Gordianum graui morbo affectum obiisse, & Philippum ab exercitu Imperatorem factum; rogareq; vti patres probarent. Senatus, qui rem nondum nouerat, Augustum Philippum confirmauit, Gordianum inter diuos retulit.

DE IMPERIO PHILIPPI.

MARCVS IVLIVS PHILIPPVS, Vostris, Arabiæ vrbe, obscuris parentibus natus est: cuius fortunæ, humilitas generis non obfuit. Ab teneris annis relicto patrio solo, militare cœpit: nec difficile hoc puero fuit. Nam Arabes optimi sunt equites, & militiam Romanã noscere cœperunt, in oriente res gerente Pompeio.. Philippus haud parum diligens, per gradus promotionis ascendit, comes ordinis, deinde dux, post præfectus prætorio. Tamdem in Perside post mortem Misithei, exercitui a Gordiano præficitur: & loco parentis, iuuenis Imperator eum habuit. Misitheus, qui & idem Timessocles, vir modestus ac frugi, reip. & militibus moderandis tanta dexteritate vsus, vt vtrisque carissimus fuerit: propter cuius bonitatem simul & ingenitam eloquẽtiam, eius filia adolescenti Gordiano nupsit; pręfectusq; vrbi factus.

ctus. Tanti viri conſilio imperium ex omni parte augebatur: bello Perſico ſenis prouidentia fugatus eſt Sapores rex, Artaxerxis filius: (erat autem Sapores ſtatura procerus, & corpore horribilis) recuperatæ vrbes, Antiochia quæ eſt Niſibis, & Carræ: exercitui commeatus numquam defuit. In eo exigendo prouincialibus minime moleſtus. Senatus hominem quadrigis & titulo honeſtauit; MISITHEO PARENTI PRINCIPVM POP. ROM. TVTORI REIP. S. P. Q. R. Sunt qui ſcribunt & hunc conſilio Philippi obiiſſe. Nam quum medici poculum decreuiſſent ventris profluuio cohibendo, aliud fraude porrectum quo magis ſolueret. Poſt huius obitum factio Philippi plurimum creuit; frumentariæ naues eius opera interceptæ ſunt: exercitusque eſurie quum laboraret, ad loca difficiliora traductus ad quæ per Euphratem cōmeatus aduehi nō poſſet, amici Philippi negligentiæ principis id aſcribebant: ceteri, quum eſurirent, facile crediderunt. Iamq; palam princeps accuſabatur, adoleſcentia culpabatur quod non digna imperio eſſet: tamdem fames impulit pene omnes imperium commendare Philippo, qui vna cum iuuene imperaret: quod diu durare non potuit. nam & Philippus fraudulenter omnia agebat, per clandeſtinos amicos noua crimina fingebat; & iuuenis Scipionum proles & Auguſtorum heres, æquatum ſibi imperium cum indignitate Philippi ægre ferebat. Ea res cædem Gordiano feſtinauit. Acceſſit etiam ne amor S. P. Q. R. & militum, intellectis hominis Arabici fraudibus, imperium abrogaret. Hac via iam Aug. Philippus proficiſcendi ad vrbem concionem habuit: percuſſoque cum Perſis fœdere, Meſopotamiam & Aſſyriam hoſtibus reliquit; paſſus victricium armorum dedecus, vt ad vrbem e Syria aduolaret. In natali agro vrbem ſui nominis condi iuſſit Philippopolim. Et ne quis ambigat, aut nominis ſimilitudine decipiatur, altera eſt in Thracia Philippopolis, quam Scythæ diripuerunt, regum Macedoniæ opus. In itinere conſortem imperii fecit Philippum filium. Reuerſus ad vrbem, iam voti compos, plura largitus eſt. Sed ipſius aduentu lætitia haud ingens, quod prouincias amiſerat: ſtudens ſedare animos omnium, inducto cum Perſis decreto, illis bellum indixit, ſperans ignominiam abolere. Res ſine ſanguine peracta eſt, Perſis prouincias reſtituere pollicentibus. Huius imperii anno II, ante XI cal. Maii, ingenti pompa magnoque ſumptu & apparatu ſeculares ludi anno A. V. C. M. celebrati ſunt. Beluæ triumpho Perſico & iis ludis a Gordiano aſſeruatæ (nam iuuenis natali vrbis triumphare decreuerat) hæ fuiſſe memorantur: Elephanti XXXII, alces X, tigrides X, leones manſueti LX, leopardi cicures XXX, hyænæ X, hippopotamus vnus, rhinoceros vnus, arcoleontes X, camelopardi X, onagri XX, equi feri XL, gladiatorum paria mille. Quæ omnia in circo maximo exhibita, & ſcenicos ludos in Pompeii theatro, tribus diebus totidemque noctibus (mirum dictu) peruigil populus ſpectauit, funalibus atque lychnis tenebras vincentibus: & quum multitudo ſolennibus ludis intenta eſſet, incendium aut ex luminaribus aut ex ignibus coalitum, in curia diuagatum eſt: Theatrum Pompeii arſit, & ei propinquum hecatonſtylon, centum columnarum in campo Martio opus: *centenariam porticum* appellabant. Circenſes dati; in quibus certamine currendi quadrageſimus equorum e carcere miſſus numeratus eſt. De *ludis ſecularibus* pauca referre haud ab re eſt. Eos inſtituiſſe fertur, exactis regibus, M. Valerius Publicola, & appellatos quod plerumque hominis ætas ſemel intueri poteſt: idque aliquamdiu ſeruatum eſt. poſtea ambitione Cæſarum cupientium id ſolenne ſuis temporibus exhiberi, ordo corruptus eſt, & pro libidine ſeculares ludi habiti. Interea Scythæ, qui Miſitheo fidem præſtiterant, & illius nutu quieti erant, facta irruptione limites transgreſſi, vrbes & agros imperii Romani vaſtare, prædas abducere, cædes vndique facere, incendia ſuſcitare; domos, villas, tuguria euertere; metum haud inanem inferebant. Expeditioni propere præficitur *Marinus* quidam, dux limitis Sarmatici: ab exercitu Illyricorum Imperator eſt appellatus. quod quum nuntiatum eſſet Romæ, Philippus aduocato ſenatu, plurimum de Marini ingratitudine queſtus eſt. *Decius*, vir clarus, hortatus eſt principem ne timeret, quod Marinus pœnas daturus eſſet: qui poſt paulo cæſus ſeditione militari, pœnas luit. Confirmatus Imperator vaticinio Decii, contra Scythas cum ſupplemento copiarum ipſum Decium miſit. qui quum ad exercitum perueniſſet, con-

cordi assensu milites Illyriciani Imperatorem fecerunt; renuentem ac repugnantem, strictis ensibus coegerunt. Dux experientia rerum cautus, ne a principe accusari posset, neue locum calumniis preberet, fidissimo nuntio litteras ad Philippum dedit, quibus se excusabat, suppliciter exorans ne turbato animo ferret; promittens abdicaturum se dignitate, ad quam inuitus tractus esset. Philippus vero, homo Punica fraude deterior, qui, vt scelera tegeret, cultum Christiani nominis simulabat, expeditionem scriptis etiam nouis legionibus contra Decium parauit: & quum posset per duces bellum gerere, ipse eductis copiis profectus est; minis ingentibus palam asserens se Decium cum toto scelerato exercitu perditurum. Hac mente turbatus, velut furore concitus ferebatur. Itaque a militibus ipse Veronæ cæsus est, & Romæ filius a prætorianis. Is traditur fuisse agelastos, & ludis sæcularibus ridentem patrem seuero vultu inspexisse, velut illum corrigeret. Ambo Philippi vixerunt annis quinque, & immerito inter diuos relati.

DECIVS.

IMp. Cæs. *M. Q. Traianvs Decivs Avg. *Bibali inferioris Pannoniæ vrbe natus, claris parentibus, ab ineunte ætate spem optimæ indolis prebuit: in quo virtutes cum ætate creuerunt. Ad amplissimas dignitates non ambitio, non empta suffragia, non corruptæ amicitiæ, sed boni mores perduxere. Igitur qui a militibus Illyricianis ante Imperator factus fuerat, ab senatu Augustus est appellatus. Is quum magnitudinem imperii cõtemplaretur, P. Cornelium Licinium Valerianum, qui postea imperauit, exercitui præfecit; virum militarem & bonis moribus nutritum, tum sexagesimum sextum agentem annum. & quum de censore eligendo potestas senatui data esset ab Decio, Valerianus absens Censor lectus, in æde Castoris & Pollucis, in parte fori Romani versus palatium; cuius vestigia effodi vidimus. Ea censura probata, Decio patre ac filio consule, modestia Decii hoc passa est. Nam postquam resp. vnius nutu gubernari cœpta est, ipsi Imperatores censores erant. Decius, cuius vita sanctissimis institutis numquam aduersata, cupiens nihil agere nisi quantum senatus iuberet, censuram amplissimo ordini permisit. Huius Imperatoris vita, quæ & ciuilis & militaris fuit, multos habuisset laudatores, si ab Christianorum cruciatibus se temperasset. Nam ius quintæ relationis, & proconsulare imperium, vnde Augusti omnes pro consulibus; necnon & ius tribunitiæ potestatis, quod Augustus primus sibi perpetuo vindicauerat; arbitrio senatus populique Romani permisit; Patris patriæ cognomen accepit. Sed priusquam ad vrbem rediret, ciuiles in Gallia motus sedauit. Parum in vrbe commoratus, cogente senatu, filium suum Decium Cæsarem fecit. Patribus rempublicam commendauit; & vna cum filio ad liberandas Thracias profectus est. Nam Scythæ & naualibus & terrestribus copiis omnia infestabant. Victor in primis congressibus, hostes in angustias locorum, quæ in Dardaniis sunt, compulit & obsedit: expugnassetque fame ni proditus ab suis fuisset. Hostium dux per legatos petiit vti relicta omni præda sineret cum suis abire trans Istrum: Romanus Imperator negauit, auidus illos perdendi, qui toties fractis fœderibus irruperant, & qui prouincias Romani imperii quiescere non sinerent; & sua strage vix domiti, amisso rege Decibalo, Neruæ Traiano illuserint. Iamque fere voti compos, *Trebonianum Gallum* ducem limitis Mysiæ, ad obsidendos aditus, ne fugerent, cum bona parte copiarum misit. Gallus consilium barbaris patefecit, & eos monuit vt se diuiderent; & alii consisterent in insidiis prope paludem, alii in primo congressu fugam simularent paludem versus. Barbari, nonnihil addentes consilio Galli, rem peragunt. Quum in pugnam descenderent, admiratus est Decius quod qui modo perculsi metu erant, iam arma poscerent: ignarusque proditionis, certus victoriæ, copias educit. Illi statim terga dant, Imperator insequitur: quum ventum est ad insidias, atrocissima fit pugna, vtrimque magnæ cædes. Deciani difficillime prœliabantur, luto palustri afferente cladem: tamen non moriuntur inulti, & loco & fato aduersantibus pereunt. Decius pater cum filio occubuere. Senior forte equo sedens, ne viuus aut contra in manus hostium perueniret, insiliit in voraginem paludis. nam quæsitum eius cadauer, nusquam repertum est. Regnauerunt biennio nõdum finito. Hic fuit Deciorum finis; qui (vt credibile est) se pro futura victoria deuouerunt.

uerunt.Ita enim Deciorum nomen facere conſueuit. Decii Mures duo,prioribus ſęculis,alter bello Hetruſco, alter bello Latino, conſtanti animo inter confertiſſimos hoſtes pro victoria patriæ ſe deuouentes occubuere. Hunc *deuouendi morem* primus creditur introduxiſſe * Linus Codri F. qui pro patria bello Dorico ſe deuouit. Hic Miletum coloniam Athenienſium deduxit in Ionia. Quidam ſcribit Decium, cupientem Philippopoli ferre opem,cito petiiſſe Berœam: & inde fugatum ab Echina rege Gotthorũ,reparatisq; in Mœſia viribus, rediſſe ad hoſtes.qui Philippopolim ceperant,& Priſcum ducem ſibi conciliauerant. In ipſo congreſſu ictum ſagitta Decium filium deceſſiſſe: & patrem,vel,vt cædem filii vlciſceretur, vel, vt morte ſua finem dolori inueniret,in confertiſſimos ſe immiſiſſe hoſtes, & nuſquam apparuiſſe, & diis ante congreſſum immolaſſe, ad Abrittum Mœſiæ vrbem. inde factum loco nomen: *Ara Decii* appellatur. Decius pater bonitate Traiano adæquatus, nomenq; Optimi principis iudicio ſenatus meruit; appellatusque eſt IMPER. CÆS. M. Q. TRAIANVS DECIVS AVG. Exercitum Illyricianum mire dilexit, quia ab eo primum Imperatoris nomẽ accepit. Senatus Decii nomine, *Decianas thermas* in Auentino ædificauit.

GALLVS.

IMP. CÆS. C. VIB. TREBONIANVS GALLVS AVG. patriciorum familia ortus: in quo plus fortunæ quam fidei fuit: quamuis quum Auguſtus eſſet, in numiſmatibus exprimi iuſſerit, VIRTVS AVGVSTORVM, de ſe ac filio; quaſi virtute,non dolo principatum aſſequutus.In tanta noſtrorum ſtrage,legio quæ integra Scytharũ fide remanſerat,Gallum Imperatorem fecit: qui ſuperfuerant,ad hunc confugerunt, velut ſeruatorem reliquiarũ Romani exercitus.quo rumore adductus ſenatus, Auguſtũ appellauit; licet & ipſe ſcripſerit.Cum Scythis fœdus percuſſit,non ſine Romani nominis ignominia.Tunc primũ diuturno & libero potentatu populus Romanus tributa pependit: tunc primũ reſp.iugum Scythicæ ſeruitutis accepit:tantaq; eſt imperandi auiditas, vt qui præeſſe cupit & ad id faſtigium legi, vrbes & prouincias ſine diſcrimine donet. Adrianus ab aliis occupatas reſtituit: (quod principis liberalitate videri actum poteſt)ſed qui tributo pendendo obnoxiam fecerit vrbem, præter Gallum fuit nemo.Tributũ fuit drachmarum aurearũ cc.Secus euenit quam ſperabat Imperator.Barbarus quum vincit, inſolentior eſt. Itaq; contemplatus diuitias Romani imperii, quod & ſua fide ille imperaret,ac per hoc tributum pro meritis non eſſet,incurſiones facere,prædas abigere, ingentique agmine terra mariq; ſæpius irrumpere.depopulatur Dardaniam,Thraciam,Theſſaliam Macedoniamq;,& Helladа: & pars infeſtabat Aſiam: vndique cum plurium vrbium vaſtatione & excidio, Scytharum exemplo alii hoſtes ſurgunt armaq; capiunt. Iam in viſcera Syriæ penetrant Parthi, & Armenias fugato rege Tiridate occupant, cuius liberi hoſtibus ſe dederunt. Scythæ magna onuſti præda,in Dardanios,velut regni ſedem,redeunt. Interea Gallus quum Romam veniſſet, *C.Vib.Voluſianum* filium,conſortem imperii fecit. Scythæ rurſus, non contenti pretio, iam Italiæ minabantur. ſic barbaricæ gentis animus noſtris opibus inhiabat. Itaque opera *Æmiliani* ducis limitis Myſiæ, rapaciſſimi hoſtes nõn ſine magna cæde in ſuas ſolitudines redire coacti ſunt. Ita imperium Galli infauſtum atq; infelix, rerum geſtarum monimentis obſcurum,verum clade generis humani memoriæ traditum eſt:ſiquidem eo imperante,pernicioſa peſtis vndiq; viguit. *Tabis initium fuit ab Æthiopia; forte ex nimio ſolis ardore. Peſtilitas primo conſumptis fere meridianis,per orientem diuagata eſt: inde ceteras orbis partes inuaſit,vbiq; maximam partem incolentium exhauſit,pleraq; loca inhabitata reliquit.ea labes vix intra decem annos finem inuenit.Proueniſſe ex infelicibus Galli auſpiciis viſa eſt, vt qui proditione imperium arripuit, Chriſtiani etiam dogmatis hoſtis: qui quum copias contra Æmilianum duceret, victus & ab ſuis militibus deſertus,vna cum filio cæſus eſt. Imperauit annis duobus.

IMP. CÆS. ÆMILIANVS AVG.

AEMILIANVS LIBYCVS(namque in Mauritania ortus) a pueritia cœpit ſtipendia mereri: & quum pro ætate honores promotionis non deeſſent, dux limiti Sarmatico in Mœſia a Decio prępoſitus,& a Gallo minime ſubmotus: quũ Scy-

thæ, ſollertiſſimum latrocinandi genus, contenti pretio non eſſent, Æmilianus prò concione ſuis militibus id pollicitus eſt, ſi hoſtes viciſſent. Noſtri, præmio accenſi, ad conferendas cum barbaris manus incitatiores facti. quumque nimius ardor inſiſteret, apertis caſtrorum portis, auidum pugnandi militem educit: qui tanto impetu in hoſtes illatus eſt, vt non fugauerit modo, ſed bona ex parte ceciderit, illorumq; regiones abactis prędis pene exhauſerit. Reuerſus in Myſiam, pręmia aſſequutus eſt: Æmilianus perſoluit: qui hoc ſucceſſu adeo gratus victori exercitui fuit, vt ab eo ſit Imperator appellatus. Ad hos motus opprimendos Gallus vna cum filio proficiſcitur: nec profecit. Ambo in primis prœliis cæſi ſunt, & milites Æmiliano hæſerunt: qui ſtatim ad ſenatū ſcripſit, docens ſe Imperatorem lectum eſſe; promittens ſe liberaturum Thracias, & Meſopotamiam atque Armenias recuperaturum, & depulſurum vndique hoſtes nominis Romani. Sed priuſquam opus aggrederetur, milites qui in Alpibus erant, *Valerianum* Imperatorem faciunt. Quo nuntio accepto, qui ſub Æmiliano erant, ne ciuili bello & cognatorum ſanguine ſe inuicem inficerent, contemplantes præterea humilitatem generis Æmiliani, & nobilitatem Valeriani, ſimul & laudatiſſimos mores, eo interfecto, cenſorio viro ſe tradiderunt. Imperauit autem menſibus tribus; vixit annis quadraginta. Ita res ſolo ducis capite peracta eſt.

VALERIANVS.

PVBLIVS CORNELIVS LICINIVS VALERIANVS ſucceſſit, homo maioris ſpei ac opinionis quam fortunæ. Captus ab Sapore rege Perſarum, in captiuitate conſenuit. Interea eius filius *Licinius Gallienus*, ab initio Cæſar, mox Auguſtus, præclara geſſit: deinde ad delicias lapſus, dū popinæ ſtudet, imperium dilacerari non curat: & niſi in Galliis occidentem Aulus Poſthumius, & orientem in Syria Odenatus Palmyrenus defendiſſent, imperium Romanum ſudore ac vigiliis, fortuna & virtute fauentibus acquiſitum, Germani, Perſæ, Scythæque, & ſurgentes vbique hoſtes, perdidiſſent. verum & tyranni triginta ſibi bona ex parte occupauere. Porro Gallienum cum fratre Valeriano, milites *Aureoli*, qui dux erat Illyriciani exercitus, prope Mediolanum interfecerunt.

CLAVDIVS.

MARCVS AVRELIVS CLAVDIVS deinde ſuſcepit imperium; vir ad barbaros delendos natus, quos ſtatim multis in locis & vicit, fudit atque cecidit. Prœliis ac rerū penuria Sarmatas, Getas, Scythas, Quados conſumpſit; Daciam recuperauit: victor Sirmium Pannoniæ petiit; vbi in ægritudinē incidit; & priuſquam decederet, conuocatis ducibus, tribunis, & præfectis, concionatus eſt, præſertim de eligendo Imperatore: & longa orationis ſerie Aurelianum probauit. Senatus, nuntiata Claudii morte, eius fratrem *Aurelium Quintillum* Italici præſidii ducem, Cæſarem Auguſtum appellauit: Exercitus interea *Aurelianum* Imperatorem legit. Poſtquam nuntium ad vrbem peruenit, illius conatibus ſe imparem quum videret, maleque expertus concione militum voluntatem, qui omnes fauebant partibus Aureliani, venas ſoluit; & poſt paulo deceſſit, XVII imperii die. *Aurelianus* ſolus imperat, qui imperium multiplici tyrannide liberauit, & eius terminos auxit; rebus geſtis magnis principibus non modo æquandus, verumetiam anteferendus; interfectus medio itinere quod ducit ab Heraclea Byzantium, non longe ab Cænophrurio, miniſtri à libellis manu.

TACITVS.

PVBLIVS ANNIVS TACITVS poſt hunc imperat, vir egregius, & reipubl. commodo; ſine exercitu ab ſenatu Imperator & Auguſtus appellatus. Tunc primum reſp. velut longo poſtliminio reducta, ſuo iure ac iudicio vſa eſt. Vtinam nec militaris furor, aut nimia erga nutrices cura, bonos mores perdidiſſent. Nam quamdiu ſua grauitate ſenatus decernit, tamdiu reſp. viribus ſuis conſiſtit: quæ tunc renaſcens, Tacitum ſui corporis legit, & militibus principem dedit, non accepit ab legionibus aut a prætorianis iugum. Sed inuidit tanto facinori cælum. dum fama tanti principis ad ſuos limites producitur, fata ſucceſſorem dedere. Is fuit MARCVS AVRELIVS PROBVS, vir gloria rerum geſtarum illuſtris: nec potuit obeſſe M. Annius

nius Florianus Taciti frater, qui, quum ſuo iudicio ad tantum velut heredium properaret, imperium & inuaſit & arripuit. Itaq; quum vix duobus menſibus præfuiſſet, Tarſi a militib⁹ occiſus eſt. Probus igitur vere probus, ita ſe & in toga & in militia geſſit, vt res ipſa nomen ſequeretur. Sarmatas contudit, tyrannos exſtinxit, orbem pacauit, iudicia bonorum de ſe admirabili virtute confirmauit. Pace terra marique parta, dicere ſolebat milites minime neceſſarios fore quum deſunt hoſtes: quæ vox plurimum obfuit. In Sirmienſi agro, natali ſolo, dum moram trahit, tumultu militari occiſus eſt. Imperauit annis VI, menſibus IIII.

CARVS.

MARCVS AVRELIVS CARVS, Narbonæ genitus, molem ſubiit. Exercitus Imperatorem appellauit. Is cum Probi apparatu in Perſas profectus, Meſopototamia recepta Cteſiphontem peruenit: & niſi fulmine ictus concidiſſet, regnum Perſicum ſubuertiſſet. traditæque ſunt rerum habenæ eius filio NVMERIANO; cui Mars in armis familiare numen præbuit, Minerua peculiarius adfuit, & citharam præbuit Apollo. Miles, orator, ſimul & poeta: oculis æger (forte aer & vigiliæ in bello Perſico nocuerant) occluſa lectica ferebatur. Erat in caſtris Arrius Aper; cuius filia nupſerat Numeriano. Huius igitur cupientis inuadere imperium, factione, modeſtus & frugi iuuenis occiſus eſt. Nec eius mors inulta: concionantem Aprum Diocletianus confodit. Imperium CARINO moranti in Galliis, vbi a patre relictus, obuenit. Hic primum florem pueritiæ, quem fruendũ dederat, quum adoleuiſſet, ab adoleſcentibus repetiit. Pater, ſi vixiſſet, abrogare ſæpius cogitauit filio Cæſaris nomen, & conferre *Conſtantio* viro claro: ſed hoc fata Herculio ſeruatum ſtatuerant. Carinus diu præeſſe non potuit, piorum ſanguine madefactus, totius vbique iuuentutis corruptor. Victor tamen exercitus in Perſide, *Diocletianum* Imperatorem legerat: qui Carinum multis prœliis vicit. Non defuit Carino vigor occupandi orbem: multumque progreſſus fuiſſet ſi non incidiſſet in Diocletianum cum exercitu recenti victoria ferocem. Occubuit Carinus vltimo prœlio ad Margum commiſſo, a militibus fortiſſimis quos habebat, deſertus. Percurri geſta XI Imperatorum, ne interrupta temporum ſeries admirationem legentibus faceret. Ad deſtinatum opus redeo; profeſſus initio, me ſcripturum de his Imperatoribus quorum geſta magna ex parte fere interierant.

C. AVRELIVS VALERIVS DIOCLETIANVS,

SALONIS Dalmatiæ ortus, vtroque parente ignobili & obſcuro, (quidam ſcribunt libertino Anullini ſenatoris genitum, quidam ſcribæ filium) militare a pueritia cœpit. Quumque gregarius miles in Gallia eſſet, diuerſorio cuiuſdam Dryadis vtebatur; ab qua cibaria emebat, debebatque plurimum vetulæ. quum illa pretium poſceret, dicere ſolebat, *Soluam quum Imperator fuero.* At illa ſubiunxit, *Eris Imperator quum Aprum interficies.* Hac voce augurium futuræ felicitatis accepit: etiam ſtudebat venatũ ire: ſæpius contra apros congrediens, plurimos interfecit. tamdem quum Arrium Aprum ſua manu cõfodiſſet, & Imperator ob id factus eſſet, intellexit vocem Dryadis haud vanam fuiſſe. Profligato & cæſo Carino Auguſtus appellatus, & ab S. P. Q. R. magno honore exceptus eſt. In quibuſdam imperii regionibus facti ſunt motus, & tyranni non deerant. Diocletianus, animaduertens conſorte imperii opus eſſe, (vt citius pacem vbique redderet) *Maximianum* legit: tantaq; fuit in gubernãda repub. inter principes concordia, vt alter alteri, quamuis ſemper honeſta cupiebant, numquam repugnauerit: verum Maximianus, vt filius patri, Diocletiano obtemperabat. Feliciſſima cognomina ſibi indidere. Diocletianus *Iouius*, Maximianus *Herculius* appellati ſunt; velut ille Iouis, hic Herculis heres. Iupiter gigãtes, vt cęli regiam defenderet, perdidit: Diocletianus, vt orbis terrarum regiam tueretur, tyrannos ſurgentes, vt Centimanos, diligenti cura perdidit ac deleuit: & vt Iupiter turbata pacauit elementa, ſic Diocletianus domitis ac cæſis ſeditioſis hominibus, imperium turbatum, tranquillum reddidit. Iupiter ab ſua arce vndique ſuum numen diffundit: Diocletianus, quamuis vno eſſet in loco, ſua prouidentia præſens vbique eſſe videbatur. Hercules ἀλεξίκακος, a noſtris *cuſtos generis humani* cognominatus, vrbes,

opida, agros, regiones, ſiluas, horrendis & pernicioſis monſtris, & aerem infeſtis alitibus liberauit; ſimul & genus humanum tutatus eſt: Maximianus, poſt ſalubre temperamentum virtutis & imperii aſſertor, numquam niſi reddita toti orbi ſecuritate, quieuit: conatus contra rempubl. diſpulit. Hercules, qui magna geſſit, materiam præbuit camenis concinendi, harumque comes habitus eſt; vnde *Muſagetes* appellatus: Maximianus, laborũ Herculis æmulus, niuoſas Alpes maiore conatu tutior calcauit, latrones plurimos toto imperio exegit, ſuperiora ſæcula geſtis adæquauit, peſtilentem aerem in perpetuam ſalubritatem reſtituit; immiſſis in perpetuas foueas paludibus, materiam canendi poetis exhibuit. Hercules, Iouis filius; Maximianus, Diocletiani. Veram igitur cognominis adoptionem duo Cæſares Aug. meruere. Inter quos quidam clarior ac præcipuus amor vſque ad ſapientiæ finem perdurauit. Eam ſic appello quum imperium depoſuere. Ita cognomine patris ac filii vnanimes, nihil orbi pacando prætermiſere. Maximianus tumultus in Galliis, quos *Amandus* & *Aelianus* excitauerant ſub ſpecie tyrannidis, cum tota factione **Bagaudarum* (hoc nomine ſe appellauit turba ruſticorum) compreſſit mira celeritate, ſtatimque deleuit. Ita pax Galliis reſtituta eſt. Inde translatus in Africam, *Gentianos* deuicit; qui vix pacem impetrarunt. Quinquagenarii & ſupra eum numerum annorum, hi milites fuere; qui Africam diripiebant, cupientes ſibi regnum vindicare. Pullulantibus per varia loca nouis bellis, concordes Auguſtos duos adoptauere: Diocletianus, *Galerium Maximianum*; Maximianus, *Conſtantium* cognomine *Chloron*; Cæſaresque fecerunt, & præter adoptionem affinitate iunxerũt. Nam coacti repudiare primas vxores, nouas duxerunt; ille, Valeriam Diocletiani filiam; hic, Theodoram priuignam Maximiani. Erat in Gallia Herculius; Iouius vero in Ægypto. Ille Gallias, vt diximus; hic, euerſis duabus vrbibus, ſuperato *Achilleo*, pacauerat Ægyptum. vrbes prope veteres Thebas poſitæ erant, dites ac populoſæ, Buſiris & Coptos: ſpem rebellionis augebat Achilleus, cuius conſilio fere tota diſſenſerat Ægyptus: tamdem cæſis vbique auctoribus defectionis, intra nouem mẽſes quieuit prouincia ſeminarium religionum, in qua archiſynagogi plurimũ auctoritatis habebant. Alexandria vero obſeſſa & VIII menſe capta eſt. Imperator contentus optimatum cæde, abſtinuit a multitudine. Achilleus vero meritas luit pœnas, feris oppoſitus & dilaniatus: terra vero vbique cædibus potentium maduit. Fruſtra contra * *Crauſium*, Britanniam inſulam occupantem, arma cepimus per duces Maximiani; qui anno VII, ab ſocio per inſidias petitus occiſusque eſt: & is tyrannidem ſumpſit: qui tertio poſt anno ab Aſclepiodoro pręf. præt. victus eſt. Britanniæ X poſt anno quam defecerant receptæ ſunt. *Britanniam* circumfluam oceano, Aborigines tenuere: nomen indiderunt Britanni continentis; qui ſunt intra Gallos & Hiſpanos, vocati poſt *Britones*, & hi accolæ oceani inſula potiti. Eo deinde conceſſere Hiſpani, Galli, & Germani. Primus Romanorum Caius Cæſar inſulam oſtendit: Veſpaſianus, imperante Claudio, captis regibus domuit. Huc quũ frequentes irent Romani, paulatim noſtros imbibit mores. Conſtantius vero, multa pręclara gerens in Galliis, ſemel quum eſſet apud Lingonas populos, eodem die varietatem fortunæ expertus eſt. Alemanni magno impetu irrumpunt, Cõſtantium in fugam verterunt. Is ad propinquam vrbem feſſus ſe contulit. cuius portæ hoſtili metu occluſæ fuerant: & niſi demiſſo fune per muros ſublatus fuiſſet, eum hoſtes captiuum abduxiſſent. In vrbe hortatus eſt robur ſuorum, qui eo ante confugerant, ne talem ignominiam paterentur. Poſt concionatus eſt ciuibus vt arma caperent, & dedecori abolendo auxilium pręſtarent. ita apertis portis erumpunt, hoſtes fugant, & prope LX milia cædunt. Ea victoria liberatæ Gallię, attritæ Germaniæ ſuas vires amiſere; quas reparare niſi non ſunt Alemanni. At in Ægypto erat Diocletianus, vt res turbatas in oriente ſedaret. *Narſes* enim modo Armenias, modo Meſopotamiam acri bello quatiebat; & cum eo conuenerant propinqui reges ac duces præcipui, rex * Scionitarum & rex Albanorum. Priuſquam bellum contra Perſas explicemus, non alienum forte erit acerrimi progeniem hoſtis aperire. Regnaum in Perſide Artaxerxes quidam, ex genere illius qui per ſeditionem a militibus regnum accepit, Perſis præfecit. Huius filius fuit Sapores, Saporis Hormiſdas, Hormiſdæ Vararanes; huius vero, Vararaces; Vararacis, Vararanes ſecundus; qui Narſen filium

regni

regni ſucceſſorem reliquit. Contra hunc ab Diocletiano miſſus eſt Galerius. Etenim ipſe expeditionem parare cupiebat in Æthiopas, ſi res in oriente proſpere ſuccederent. Galerius iuuenili ardore auſus eſt contra multitudinem congredi; & æquo marte diſceſſit. Inde factus animoſior, non longe a Carris iterum congreſſus, paulo incōſultius quam antea, dum ſperat vincere, ſuperatur, amiſſo fere toto exercitu. Itaq; repulſus rediit in Syriam, & inde ad Diocletianum; occurritque Auguſto in itinere, ad quem antea aduerſi belli fama venerat. Galerius, purpura indutus (nam Cæſar erat) mille paſſus ante carpētum indignati principis pedes cucurrit, veluti homo gregarius; & auditus non eſt. Tamdem princeps poſt minas iuſſit vti ex lectiſſimo ſupplemento exercitum reficeret, & in Perſida rediret, ignominiamque aboleret. Is ex militibus Daciæ, Illyriæ ac Myſiæ, pugnaciſſimas copias & robuſtiſſimas coegit: & cōtra Perſas meliore auſpicio profectus, hoſtem inuenit in Armenia maiore; qui ex recenti victoria ſumptis viribus, prouincias imperii Romani ſecūdo marte vexabat. Maximinus vero, iratum principem placare ſtudens, abolendæque ignominiæ * accenſus, priusquā manus conſereret, hoſtium ſtationes ipſe habitu gregarii diligentiſſime explorauit. Interea Diocletianus cum firmiſſimo ſubſidio Meſopotamiam conceſſerat, vt noſtris animum & hoſti terrorem præberet: ibique Cercuſium opidum ſpatio ampliauit, mœnibus & turribus inexpugnabilibus muniuit. Galerius cum xx millibus equitum ex improuiſo hoſtilia caſtra noctu aggreſſus, innumerabilium Perſarum ſtrage, decus noſtrum non modo vltus eſt, ſed felici vſus victoria, fines imperii longius produxit, vetus oraculum falſum eſſe oſtendit. Antiquiſſimi vates cecinerant, Romana arma Cteſiphontem tranſire nefas eſſe; & duces qui auſi fuiſſent, pœnas darent. Putant M. Craſſum id cogitantem cum exercitu periiſſe: M. Vlpium Traianum tranſgredi auſum, Italiam non repetiiſſe, & quinque prouincias trans Tigrim ſtatim amiſiſſe. ſatiusque fuiſſet iter non tentaſſe: legiones longo labore attriuit, & fere conſumpſit: & quamuis victor longius produxerit terminos, tamen non multum profecit. neſcio an ſic * volentibus fatis, an culpa ſucceſſoris Adriani. Cteſiphontem cupiens tranſire ſuperato Trigide Valerianus, ab Sapore rege Perſarum captus eſt. Verum Odenatus Palmyrenus victor Romanę maieſtatis, Cteſiphontem vſque trans Tigrim peruenit. Carus Imperator exercitum Probi Sarmatico bello late victorem duxit in Perſida; hoſtile regnum vaſtauit: Seleuciam cinctam Euphrate, quam olim ceperat Ælius Verus Antoninus, expugnauit, deinde Cteſiphontem: & longius progredi volentem, vel morbus vel ictus fulminis cælo turbido & coruſcante abſumpſit. Galerius, de quo nunc ſermo eſt, totam Aſſyriam expugnata Cteſiphonte cepit: & quinque prouincias Transtigritanas, quæ ſtatim redeunte ad nos Traiano defecerant, ſubegit & imperio adiunxit. victor rediit ad Diocletianum, & poſt imperauit Auguſtus Illud ſane conſtat, numinum *oracula* bona ex parte vana & fidem raro implere: & ſiquando euenerit, vix intelligi, & ſæpius eludere credentes: adeoque præſtat rationibus & experimentis atque conſulto res aggredi. Etſi in rebus bellicis fortuna plurimum ſibi vindicat, tamen credibile eſt etiam virtute augeri atque ampliari, vt in propagando Rom. imperio facile animaduertere licet. Nam ſi de rebus futuris certa ſtarent vaticinia, virtus pro nihilo eſſet. Non eo infitias cælitus noſtra gubernari: verum ſapiens non vano conſilio multa aduerſa effugere poteſt; inconſultum & inſipientem proſperi ſucceſſus prætereunt. Illos vero non audio (vt in vita Maxentii poſt dicemus) qui ad * magarum monitus ac diuinationes res omnes componunt. Præter hoc quod diuulgatum iam erat, aliud occurrit augurium. Aciem explicanti contra Narſen Maximiano, leo & aper trucidati oblati ſunt. Tages aruſpicum princeps, viſum leonem exitialem pugnaturis putat. Verum & hæc, vt oracula, ſæpius vaneſcunt. In Maximiani victoria fugatus & vulneratus Narſes: quem victores vſque ad inuios Parthiæ montes perſequuti ſunt: & regis proles fere omnis & vxores & ſorores captæ ſunt: pleraque Perſarum nobilitas abducta, reguli ducesque, & triumpho tam illuſtri reſeruata, &, quamuis per legatos ab rege conualeſcente petita, promiſſa tamen, ſed non ſtatim reſtituta. Ictum vero eſt fœdus, vt Perſæ ab Armeniis, Meſopotamia, Aſſyria, & quinque nouis prouinciis abſtinerent. Diocletianus, rebus toto oriente compoſitis, Europam

repetiit: vbi iam Scythæ, Sarmatæ, Alani & * Basternæ iugum subiuerant vna cum Carpis, Cattis & Quadis. Admonendi sunt qui legerint, pro * Maximino in quibusdam codicibus Maximianum esse; & hoc qui e marmoribus epigrammata exscripsere, satis indicant, scilicet simul imperasse Maximianum & Constantium; & deinde Maximinum & Seuerum: errorque est, aut ab librariis, aut ab iis qui ex lapidibus accepere. Nos vero confusi, decernere non audemus. Æra lapidesque indicabunt. Sed in eo summopere hęremus, quod priori Maximiano pręponitur *Herculius*, posteriori *Galerius*: dumque incerta aura ferimur, sit hic Constantii collega Maximianus. Anno postquam hæc scripseramus, Seraphinus antistes sancti Petri a vinculis, & Vilelmius Heda Alphinius, commercio litterarum mihi valde familiares, & antiquorum monimentorum diligentissimi indagatores, quum vrbem Romam repeterent, secum attulere epigramma in agro Forosemproniensi ex saxo quadrato exscriptum; ÆTERNI IMPERATORES DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AVGVSTI: PERPETVI CÆSARES CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS PONTEM METAVRO. Romæ in templo Vestæ nuper reperto ad forum Rom. in quadam marmorea basi; DEDICATA XIIII CAL. IAN. CONSTANTIO III ET MAXIMIANO III CÆSS. COSS. CVRANTE AVR. NICETA. alias plures. Quoniam hac via multum profecimus, studiosis consulendũ arbitramur, vti perquirendo his vestigiis insistant. quod si fecerint, sciant velim & se nostræ linguę plurimũ collaturos, & laboris gloriam consequuturos. Ex barbaris multi adducti captiui: qui nõ fuere securi cæsi, sed post triumphũ in Romani imperii finibus positi, vt vna cũ veteribus incolis habitarẽt. Regiones enim assiduis incursionibus vastatæ, fere in solitudinẽ ierant. Rediere ex diuersis partibus orbis ad vrbem principes seniores quorũ auspiciis limites imperii Romani lõgius producti atq; plati.

Magnitudo Imperii Romani.

AB ortu vsque ad Indos propagati imperii fines: non Euphrates, non Tigris vetuere, non superbæ regum Persarum minæ: A meridie Æthiopes per legatos accessere: Ab Aquilone barbaræ feræque nationes Sarmatarum domitæ: Ab occasu Gessoriacus oceanus admirabilis victoriæ testis est, simul & Britannicus. Igitur toto terrarum orbe vndique Romana arma illustres victorias assequuta, sociis lætitiam præbuere, rebellibus metum terroremque pugnare cupientibus. Porro Persæ armis Rom. cedere confessi, intra positos terminos se tenuerunt. Post tot victorias maximus triumphus ab senatu decretus, & inclyta cognomina principibus indita ab deuictis populis. Diocletianus vero Romanorũ principum victoriosissimus, diuinos honores Imperatoribus Augustis habendos præcepit. Nam quum priores, vt consules salutarentur, primus ipse voluit adorari; velut in eo esset cælestis maiestas. Persarum iste mos; quorum princeps, rex regum appellatur & adoratur, fratrem solis ac lunæ se nuncupans. Imperatores antea manus exosculandas nobilibus præbebant; post suis manibus subleuabant ad oris osculum: vulgus genua exosculabatur. Diocletianus edicto sanxit vti omnes sine generis discrimine prostrati, pedes exoscularentur: quibus etiam venerationem quamdam adhibuit, exornans calciamenta auro, gemmis & margaritis: quod fecisse ante Caium Caligulam memorant. Eumdem ornatum immiscuit vestibus, vt augustior esset: & quum contentus esse debuisset quibus priores fuissent insignibus, quæ Priscus Tarquinius accepta ab Hetruscis induxit, reperit ex ipso habitu, vti deus haberetur, maioreque sumptu vanam Arsacis gloriam superaret. Itaque veste gemmata, & aureo gemmatoque curru, cum imperii consorte triumphauit ingenti ferculorum pompa, ante præcinentibus & saltantibus lætitia militibus; quibus libertas erat scommata in ipsos effundere triumphantes. Ipsa quidem *fercula* primus ostendit Romulus, qui ramum quernum manu cepit, in quo cæsi Acronis regis Cæninensium opima Ioui Feretrio in Capitolium tulit. Ferculis apud veteres ferebantur spolia cæsorum hostium sanguinolenta. Postquam arma Romana longius prouecta vicere, fabricata fuere cum signis & monimentis victoriæ, quæ possent manibus militum ferri. Inferebantur fere omnes *triumphi* via Appia, porta Capena. Ea enim via ampla, & VIII mil. pass. ab vrbe frequens ex vtroq; latere

latere habitata: & inde in Capitolium rectum & amplum iter. In quo lignei primũ continuique arcus, post marmorei columnis suffulti: vnde multitudo satis commode triumphum spectare posset. Cuius ordo non semper idem: verum qui tum fuerit, talem accepimus qualem Diocletianus cum consorte habuisse memoratur. Tẽpla deorum immortalium tota vrbe patebant, ornata sertis ac floribus, spirantia Arabicos odores: itinera vbique repleta pinguibus mensis & lætis poculis, vt fessi victores se recrearent. Præferebantur in vehiculis tabulæ, signa, colossi; hostium galeæ, thoraces, ocreæ, peltæ, scuta, vexilla, pharetræ, tela, arcus, enses, frena, & equorũ picturata strata, opes, tapetes, & quæ pretiosa & digna spectaculis, deuictis hostibus, allata erant: & modo ex oriẽte, vt puta Assyriis ac Persis, tentoria, & ex Babylonico opere multa. Post ingens hominum grex, qui in vasis ferebant aurum argentumque & purum & signatum. singula vasa validi iuuenes humeris ferebant. Post argentei crateres, pelues, phialæ, calices, vestes, & tota regia supellex, & vasa ex solidis gemmis. Hinc ferculorum multitudo: & hos sequebantur tubicines bellicum clangorem intonantes: deinde boues auratis cornibus, quorum medios vittæ cingebant: necnon & frontibus vittatos ad sacrificium succincti popæ, hoc est ministri, agebãt: sequebantur & alii ministri cum argenteis patinis. Regia dehinc proles vxoresq; & nati & sorores, cum pincernis seruisque ac nutricibus, & pleraque Persarum nobilitate, patrio more vestiti omnes, sed pullati. Spectantium oculos, etsi hic impleuit numerus, tamen lætiores reddidere tabulæ duæ: altera, ipsam Persida ostendens suppliciter tollentem manus, & exorantem a P. R. gentium victore, veniam: altera, Narsen regem fugientem conspiciendum præbebat. Post ingens captiuorum turba satis mœsta: in qua fuerunt Scytharum & variarum gentium duces, qui lacrymas effundebant. Præferebantur aureæ coronæ & munera victori dono data. Propius currum præcedebant homines stipitibus sudibusque accensis, qui turbam submouerent. Post, triumphantium currus ex auro & lapillis pretiosis, quem trahebant quatuor equi candore certantes cum niue: in quo sellæ curules duæ ornatæ gemmis; in quibus sedebant principes terrarum. Triumphantium capitibus imminebant victoriæ alatæ. Diocletianus (vt ceteri antea) vna fuit corona ex lauro contentus; simili & collega. Reges vero Persarum tiaram qua vtebantur, tribus coronis exornabant. Currum sequebantur captiuitate liberati, raso capite: & pileati deinde equites laureati. Illud etiam lectorem ne fugiat, arma victorum fuisse in triumpho laureata: & qui triumphabat, ex lauro coronam, quum peruenisset in Capitolium, post sacrificia ponebat in Iouis gremio. Primi triumphi fuere currus, clypei, arma horrida, & spolia perfusa sanguine. Bello Punico secundo M. Marcellus deuictis Syracusis, ostendit opes, & signa intulit & deorum simulacra: in quo reprehensus est ab Q. Fabio Max. quod relinquere debuisset deos suis iratos, vt ipse prius fecerat de Tarentinis. Verum inualuit consuetudo Marcelli. Nam longe antea captis Veiis, M. Furius Camillus Veientanam Iunonem intulit vrbi.

De Triumpho & Ouatione.

OPERÆPRETIVM est cognoscere hoc in loco quid sit triumphus, quid ouatio, & vnde sint factæ voces. Non solum chorographia, sed etiam interpretatione verborum, historia ornatur. Licet primum simplex fuerit narratio & nuda, tamen non caruere laudibus qui exornauerunt. *Triumphum* primus mortaliũ post Indicam victoriam ostendit Bacchus; nomenque ab re inditum est. Milites eius, foliis vicorũ, quæ θρία dicuntur, vultus cooperuerũt, iãbos & scommata canentes; quæ sunt licentiose dicta mixta salibus, in eum qui triumphat. Post vero milites, vsi fuere rythmis. Scribunt alii triumphum dictum ἐκ τῶν τριῶν, hoc est tribus velut ordinibus, senatorio, populari, & militũ, ab quibus celebris est triumphus. Cognomentum Baccho* triumphanti inditum M. Varro tradidit. Vnde clamabant omnes, *Ió triamβε Bacche ió.* nos conuertimus in triumphum. & Rom. milites dicebant, *Ió triumphe, Ió triumphe.* Tradunt & scenicos, priusquam ora fæcibus tegerent, foliis ficorum vsos fuisse. Triumphus vero non idem valet quod Ouatio. Domitis multa cæde hostibus, habebatur triumphus, & boues cornibus auratis mactabantur: & bos ipse qui macta-

batur in triumpho, thriambos etiam dictus. Quum vero hoſtes ſine pugna & ſanguine cum ducibus noſtris conueniſſent, quoniam res peracta ſine cæde eſſet, *Ouatio* erat. Pedes ingrediebatur vrbem qui ſic viciſſet, ſine ferculorum pompa, myrto coronatus vna cum militibus; quia ea arbor dicata Veneri, quieſcere ab armis oſtendit. Tibicines ouantem præcedebant; quæ paciferæ choreæ inſtrumenta ſunt. In ſacris mactabantur oues: vnde ouationis nomen. Modo de triumpho centuriæ decernebant, (& comitia erant centuriata) modo ſenatus. Primus Romanorum qui quadrigis vrbem inuectus eſt, fuiſſe Priſcus Tarquinius memoratur: ſunt qui malint P. Valerium Publicolam. Prima ouatio data eſt P. Poſthumio Tuberto, qui fuit collega Menenii Agrippæ Lanati; & huic triumphus datus. Ille primum contra Sabinos re male geſta, liberatus eſt ab Agrippa; in altero prœlio cauſſa victoriæ fuit. Ita quum ambobus honos haberetur, ſenatus huius laudis decus excogitauit, vt non ſella curuli, ſed pedes cum exercitu exciperetur. Verum ſanguis in ea victoria, & noſtrorum & hoſtium effuſus eſt. Poſt vero ouationem his dedere qui conuentione viciſſent. In triumpho clangor tubarum, in ouatione concentus tibiarum: ille Martis, hic Veneris eſt. Illud etiam huic loco addendum puto, quod Romani profecturi ad bellum, Nemeſi ſacrificabant, & munus gladiatorium edebant: quod non ſine ratione factum arbitramur.

De Nemeſi dea.

Virgo & victrix Nemeſis numen fuit; quo, qui ex malefactis delinquebant, puniebantur. Vnde victores Nemeſin non fruſtra inuocabant. Romani enim ſemper iuſta mouere arma: ceteræ nationes, odio & maleuolentia liuoreque, quod imperium tantæ vrbis iuſtitia augeretur, tela in populum Romanum capiebant. Nemeſis, quam plerique exiſtimauere eſſe vim fortunæ, alii filiam Iuſtitiæ, alii vim quamdam eſſe inter cæleſtes diſcurrentem prima rerum ſemina, quæ fatorum & ſortium vires temperat atque emendat, rebus humanis trutinam adhibens; e cæloq; terrena deſpectans, nocentes punit, bonis præmia largitur: & quum ſit velociſſima, quia diu non permittit impios præeſſe atq; graſſari, alata fingitur a veteribus: & eius pedibus ſupponitur rota, quum citiſſime diſcurrat. Sed tãdem multitudine ſcelerum indignata, oculos iam diu ab rebus humanis auertit, & cum genitrice in remotiore parte cæli, vltra terrarum regiones, nõ reditura, renaſcentem vrbem exſpectat. *Rhamnuſia* eſt appellata ab Rhamnunte opido Atticæ regionis, vbi templũ & ſimulacrũ habuit: & ab Adraſto, *Adraſtia*. Roma templum huic deæ poſuit in Capitolio, vt inde ſuam vrbem poſſet vlciſci: ludos vero gladiatorum, vt effuſione ſanguinis non expaueſcerent. Quidam tradunt hac ſpecie pugnatum velut deuotionem feciſſe pro futura victoria.

Triumphauerunt autem victorioſi & felices Auguſti anno imperii XVIII. Poſt tantam felicitatem, quum haberetur glorioſiſſimus principum Diocletianus, ſecum ſæpenumero contemplans fortunæ mobilitatem, decreuit imperio ſe abdicare, & in priuatam ſecedere vitam. Geſtorum Pompeii admonitus veteranus princeps, quum quiſque de rebus futuris ambiguus ſit, non exſpectauit incertæ viciſſitudinis aleam. Raro enim permanent vſq: ad exitum ſucceſſus. Etſi in primo Auguſto fuiſſe videantur, tamen & acceptæ in Germania clades, & domeſticæ libidines, hominis felicitatem turbauere: & (quod minus fieri debuerat) Liuia vxor venenatas porrexit ficos, vt cunctantem in ſene animam citius educeret. Scribunt quidam, duces poſt triumphum ſolitos ſe otio dare; & laudibus efferunt M. Catonem, poſtquã de Hiſpania triumphauit, non quieuiſſe, ſed foro & publicis negotiis incubuiſſe. Quod ſi in Diocletiano quis obiiceret, longe aberraret. Neque enim honor triumphi, neque ætas imbellis, ſed metus rerum humanarum, quæ aut rariſſime, aut numquam conſiſtunt, imperium deponere ſuaſit. Eius etiam conſilio ferum & aſperum ingenium Maximiani, qui ſolebat in omnibus collegæ non repugnare, acquieuit. Igitur eodem die (nam ita conuenerant) Iouius Nicomediæ, Herculius Mediolani, rem monimentis Romanorum incognitam, & nepotibus non minus dignam memoratu quam admirabilem, peregerunt. In quo Iouii animus veram philoſophiã eſt imitatus:

tatus; affirmans tunc illuxisse diem, & habuisse vitæ principium, quod magnis molestiis esset liberatus. Philosophi asserunt, dominatum appetere non esse sapientis hominis: & id cogitasse Augustum scribunt, sed vetitum ab amicissimis. Et M. Aurelius imperium molestias vocabat. Tamen ambo se excusant; & rem laudabilem ab amicis impeditam dicunt. Verum ille sibi vixisse testari potest, qui priuatus, sine rerum publicarū cura, & studioso otio, & rei rusticæ felicissime indulsit. Stimulis collegæ, vt imperium vna repeterent, contradixit: disseruitque se peste liberatum, nolle amplius venena imbibere, satis se pro republica elaborasse, & tempus appetiisse vt sibi viuat: & vixisse non posse testari, nisi postquam in patria sua, hoc est Salonis, holera seuisset. Quum ille res angustas pro ea dignitate quæ præcesserat, obiiceret, respondit non esse turpe homini qui summum bonum in animo posuerit, honestam profiteri paupertatem; exemploque veterum, & præsertim C. Fabricii, castam opinionem confirmabat. Vocatus ab Constantino atque Licinio, excusauit per litteras senectuti minime licere: quumque illi ægre tulissent, rescripserunt se non admittere excusationem, quod fauisset Maxentio ac Maximiano. * Trebellius Pollio meminit Diocletianum dicere solitum, quum in priuata esset vita, *nihil esse difficilius quam bene imperare*. nam quisque pro voto de principe loquitur. Ad hæc, principem cubiculo clusum vera minime noscere, aures suis præbere, & horum verbis accendi ac sedari, magistratus creare: denique sit qui imperat bonus, sit cautus, sit optimus, omnino venditur ab aulicis ac decipitur. Et interroganti quæ esset potissima in principe dos, respondit, Liberalitas & clementia. Hæc quum Aureliano defuisset, asserebat ducem esse debuisse, non principem: asperitatemque collegæ Imperator sæpius detestatus: in eoq; summopere studuit vt liberalitatis & clementiæ cognomen assequeretur. Vnde (vt mihi videtur) *Iouius* appellatus. Nam qui iuuat, largitur & parcit: ius vero ab quo clementia abest, crucem veteres appellauere. Vixit Diocletianus annis duodeoctoginta: imperauit annos xx: mansit priuatus Salonis annos x. Scribunt quidam stupore mentis, & longa ægritudine confectum, animam inter suspiria efflasse: quidam hausto veneno interiisse; quidam decreto senatus perfracta gula occubuisse. Id ego existimo de Herculio accipiēdum esse, non de Iouio: quoniam quum pœnituisset Herculium assensisse collegæ, & inde animū hominis non flexisse, contulit se ad vrbem, simulans filio ad gubernacula auxilio fore: milites indignati sunt quod ea tentaret; statimque subiunxit, se hoc figmento voluisse experiri an milites Maxentium amarent: vnde tumultum suppressit. Inde profectus est ad Cōstantinum generum suum ex Fausta quæ in Galliis erat. & clanculum quærebat genero insidias. Res aperta est viro per vxorem, quæ patri maritum prætulit. Itaque iussu generi captus Massiliæ, strangulatusque est. Hunc finem meruit Maximianus, seuerus, asper & immitis: qui vbi collegæ obtemperauit, priuatum viuendi statum sequi debuit. Diocletianus, qui ab tanto rerum culmine secesserat, nullius consilio adduci potuit vt pœniteret. Igitur priuatus quum esset, post mortem inter diuos relatus est. Thermæ eius nomine Romæ sunt consecratæ, & Maximiani Herculii Carthagini. Thermæ nominis Diocletiani inchoatæ fuerunt a veteribus principibus, & consecratæ ab nouis Augustis Constantio & Maximiano. Diocletianus igitur inchoatum opus absoluerat omni cultu perfectum: sequuti principes posuere ibi statuas, & seniorum & nouorum Imperatorum: quorum capita integra, & fragmenta reliqua corporum, erui ex subterranea testudine, velut ibi post ruinas thermarum conseruata, vidimus; & partim in Capitolium delata, partim Florentiam missa. CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI, SEVERVS ET MAXIMINVS CAESARES, THERMAS ORNAVERVNT ET ROMANIS SVIS DEDICAVERVNT. Sit ne in nominibus ambiguitas diximus. Hæc didicimus ex fractis marmoribus ibi effossis: in quibus & tituli victoriarum Maximiani Herculii in hæc verba; M. AVR. VAL. MAXIMIANO INVICTO AVG. PONT. MAX. SARMATIC. MAX. GOTIC. MAX. IMP. VIII, COS. III, P. P. PROCONSVLI. Et item Viennæ Allobrogum sic; D. D. N. N. IMP. CAES. C. AVREL. VALERIVS DIOCLETIANVS P. P. INVICT. AVG. MVRIS CVRALONENSIB. ÆDIFICIIS PROVIDENTIA SVA INSTITVIT . . .

TIS. ATQVE ERECTIS PORTAM VIENNENSIVM HERCVLIAM VOCARI IVSSERVNT. Et in fronte alterius portæ vrbis, idem epigramma in fine ſic; PORTAM ROMANAM IOVIAM VOCARI IVSSERVNT. Nam Diocletianus, *Iouius* eſt dictus; & Maximianus, *Herculius*. Iouius & Herculius ab Gallis adeo dilecti vt ab eis duo populi nomina ſumpſerint, Iouiorum & Herculiorum; & Vienneſes duas vrbis portas, Iouiam & Herculiam appellauere, vt epigrammata docent. Porro Diocletianus aurei ſeculi parens, & Maximianus ferrei exiſtimatus.

CONSTANTIVS CHLORVS, ET Galerius Maximianus.

SEniores Augusti, priuſquam ſe imperio abdicarent, Auguſtos appellauere adnuente ſenatu, Conſtantium & Maximianum. Ille, natus eſt patre Eutropio, Romanæ gentis nobiliſſimo, qui genus ab AEnea deducebat; & matre Claudia, Claudii Augusti filia; vt Galliis, Hiſpaniis, Italiæ & Africæ præeſſet: hic, vt Illyrico, Græciæ, & orienti imperaret. Conſtantius, natura mitiſſimus, & diuitiarum ſpretor, adminiſtrationem Africæ & Italiæ recuſauit: quod exiſtimabat ab vno tantum pondus minime ſuſtineri poſſe. Et quoties feriatis diebus epulum dediſſet, vaſa argentea accipiebat ab amicis vt abacum exornaret. nam & ipſe paucis contentus, ab fictilibus non abhorrebat. Tanta modeſtia vixit, vt facilem & amabilem ſe cunctis præberet. vnde plurimum diligebatur. Eoque regnante in Hiſpaniis, Galliis, & Alpibus, nulli motus fuere, & hoſtes populi Romani ab armis ceſſauere. In hac placida quiete ex Theodora liberos ſuſcepit, Conſtantinum, * Anaballianũ, & Conſtantium ac Conſtantiam. XI anno ex quo Cæſar eſt factus, occubuit, morbo abſumptus Eboraci, (ſic eſt opidi nomen in Britannia) & inter diuos relatus. *Galerius*, poſtquam Conſtantius Italiam & Africam reliquit, adoptauit duos, *Seuerum* & *Maximinum*: illum præfecit Italię & Africæ, hunc orienti. Romæ autem prætoriani Imperatorem fecere *Maxentium*, non abnuente ſenatu: qui non vt Auguſtus, ſed vt tyrannus imperauit, prætorianis eum ad hanc ſæuitiam impellentibus. Aberat ab vrbe Seuerus quum prætoriani Maxentium creauerunt; ad vrbem cito rediit. Sed Maxentii vires (incredibile dictu) ſtatim creuerant: Seuerus impar aufugit: & quum Maximianũ peteret, qui in Illyriis erat, Rauennæ captus cæſuſque eſt. Ab cuius cæde Maxentius gloria elatus, ciues Rom. libidinibus primum, inde cædibus vexare cœpit: hinc odio haberi cœptus eſt. Maximinus, quum accepiſſet de morte Seueri, conſortem imperii legit *Licinium* Dacia oriundum; qui genus ſuum ad Philippum Auguſtum referebat. qua de re in monimentis publicis illius nomen adoptauit, dictuſque eſt *Marcus Iulius Licinius Licinianus*; quoniam proauus (vt ipſe dicebat) fuit Marcus Iulius Philippus. Licinii virtus in re militari, bello Perſico contra Narſen Maximiano cognita ante fuerat. Hic Licinius fuit qui ſubuertit in Perſide tumulum Gordiani; quod titulus videbatur progenitoribus ſuis iniuriam facere. Multa tamen præclara geſſit, & priuatus & Auguſtus. Maximinus, relicto in Illyriis Licinio, Romam proficiſcitur pugnaturus contra Maxentium. In itinere quum acciperet de futura militum defectione, qui ita conuenerant, ſi cum Maxentio conflixiſſet, Illyriam rediit: & iam pœnitebat legiſſe Licinium. Incidit poſtea in morbum. vlcus inguinibus innatum, virilia exedit. marceſcente tota illa corporis parte, vermes pullularunt: remedia deerant, medici deſperauere: &, ſi erant qui noua tentaſſent, admouere manus non audebant, metuentes ne a ſæuiſſimo principe occiderentur. In hoc cruciatu quum eſſet, ſuſpicatus eſt ob ſæuitiam in Chriſtianos id perpeti. Vnde reuocauit decreta, & ſuperinduxit illos, acceſſiri iubens, vt pro ſalute principis orarent. Sed pro truculento & ſanguinolento homine preces non valuere. ſi enim conualuiſſet, rediiſſet ad ſolitam crudelitatem. Itaque ex eo morbo periit, homo gloria rei militaris illuſtris, verum ſæuitia in Chriſtianos crudelis. Vnde fœdum exitium habuiſſe creditus eſt. Regnauit ſolus annis II: cum Cæſaribus & imperii conſorte, annis XVI. Aduerſus Licinium Maximianus in oriente res nouas molitus, oppreſſus eſt: & ne viuus caperetur, ſe ſtrangulauit Tarſi. Imperauit annis VII. Et is contra Chriſtianos toto oriente, ſi non truculentior, tamen non inferior Maximino fuit. Interea

ea bona pars nobilium Romanorum per clamdestinos nuntios *Constantinum*, qui in Galliis imperabat, exorant vti vrbem Romam, imperii caput, tyrannide liberet: qui sæpius accersitus, tamdem cessit precibus, & vix quarta parte exercitus Italiã petiit. Maxentius, asperitate similis Maximiano patri, sæuitia Domitiano & Commodo, plerosque claros viros occidit, bona accepit: noua vectigalia inuenit, in occidendo & omni via exigendo pecunias inexorabilis factus. Huic etiam mulieribus stuprãdis libido inexstinguibilis. Captus amore nobilissimæ & castissimæ fœminæ, misit ad eam ministros libidinum; quos solos aulicos habere consueuerat, quibuscũ de republ. consultabat. Vir puellæ, metu mortis, abduci non vetabat vxorem: illa quæ Christiana erat, petiit se ornandi tempus, & impetrauit: ingressa cubiculum, sibi manus iniecit. Illi, quum torquerentur mora, irrumpunt, & rem vti euenerat ad principẽ referunt. Quo exemplo plures appetere nõ est deterritus, sed magis accensus. Accepto nuntio de copiis Constantini, quæ Italiæ fines tenebãt, exercitum educit. Quintus erat annus imperii Constantini; qui multis prœliis Maxentii conatus plerisque in locis, præsertim in foro Iulii, fudit. Postremo coacto exercitu, intra mœnia vrbis se continuit Maxentius: & quum nihil vmquam gesserit sine responsis muliercularum, consuluit magam de belli exitu. Illa omnia prospera vaticinabatur, admonens vt cæsis infantibus prius aduersa numina placaret: ad hoc diem & horam dedit, quando educturus esset exercitum & manus conserturus. Qui sacris peractis rem pro magæ consilio egit: victus tamen est ad pontem Moluium magna stragẽ. Ipse seu fugiens, seu numinibus magicæ vanitatis actus, in Tiberim vna cum equo insiluit, submersusque est, & nusquam inuentus: cacodæmones corpus animamq; ad perpetuos cruciatus retulere. Scribunt alii conantem euadere, gurgite fluminis haustum, & imis retentum arenis ac limo. Sunt qui referunt Tiberinum patrem indignatũ deuorasse, & statim euomuisse; & caput recisum, adhuc sæuitiam ac libidines præ se ferens, spectaculo fuisse ante currum victoris. Hunc exitum Maxentius meruit, magicis artibus quam imperio aptior. Sæuus in ceteros, sibi non pepercit. Quicumque magos consulunt, & vaticinia aut auspicia rebus gerendis quærunt, semper sunt anxii, & numquam inter metum & spem, auidi futurorum, quiescũt. Si illi prospera nuntiant, inani & vana spe iam tum lætari incipiunt: sin contra, repente tristitia affecti torpescunt. Heu, miseros mortalis imbecillitas ingenii & mens stupida huc illuc distrahit atque suspendit. Insana sane sunt documenta quæ nostra credulitas excogitauit vt acrius torqueremur. Vtinam facesseret a mentibus hominũ tale figmentum; quod esse falsum & nullius momenti, etiam maiores nostri tradiderunt. Maxentius filiusne Maximiani, an suppositus vxori, simulanti partum vt carior esset marito prolem cupienti, ad nos, qui tam remoti ab illo sæculo sumus, disserere non pertinet. Verum & hæc sunt prætorianorum militum semina; rapere, stuprare, necare, incendere, satis edocti; quorum scelera indomita abhorrendam fecerãt consuetudinem. Stipatores & custodes principum, ipsos principes ad omne genus sæuitiæ armabant. Hi primum venale imperium proposuerunt. Quid iis ducibus ausa non est insania Commodi Antonini? Quid turpe atque crudele non excogitabat præfectus prætorio, etiam de capite principis decernens? Horum iudicio AElius Pertinax vir bonus & reipubl. vtilis, cæsus est. Quid dicam de Balbino & Pupieno, quorum armis fluctuans resp. constiterat? O Romule parens vrbis, quid te profecturum credidisti, quum auspicato hos celeres primus legisti? Male auspicatus es eos constituisse qui opus tuum perdituri essent. Sed querimoniæ in alia tempora differantur.

M. IVLIVS LICINIVS LICINIANVS.

Licinius in Dacia natus parentibus agricolis, & ab iis puer nutritus (vtinam inter rusticos cum aratro & sarculis consenuisset) extrema pueritia militauit; promotusque tribunus militum bello contra Narsen, qui primus Armeniam Romanis ablatam Persarum iuri a scripserat, optime se gessit. vnde duci semper postea gratus fuit. Mortuo Seuero, Maximinus ob virtutem rei militaris, consortem imperii fecit, & Augustum appellauit. Prius Illyriis, post orienti præfuit. Litterarum acerrimus ho-

ſtis; aſſerens venenum ac peſtem reip. eſſe philoſophos & oratores; quos odio præcipue habuit, & mirifice inſectabatur. Litterarum enim adeo expers, vt nomen decretis vix ſubſcribere poſſet. Sectæ etiam ſimplicium Chriſtianorum minime parcens. Iure igitur *Conſtantinus* contra Licinium vires Gallicanas & Italicas expertus eſt; nec affinitas prohibuit, & Licinii ingratitudo ferenda non erat. Nam Galerii liberos adfines iure ſodalitatis & conſortii, interfecit. Sunt qui ſcribant Liciniũ in nuptiis, vt Conſtantino gratificarentur, milites appellaſſe Imperatorem; & ab Conſtantino miſſum contra Galerium. Sed veriſimilius eſt Imperatorem factum ab Galerio; vt ſimul & hoſtilitatis litterarum & ingratitudinis accuſari poſſet. Primi cõgreſſus fuere in Pannonia: vbi victus, conceſſit in Macedoniam: ibique reparantẽ vires, & magnas copias cogentem improuiſus Conſtantinus adortus fudit: copias diſſipauit in Thraciam, fugauit in Aſiam. Conuenere duces, fœdere tamen incerto: modo pax, modo bellum erat. Culpa datur ab hiſtoricis Licinio, qui ſæpius tentauit fortunam: ac propterea infidus, tandem & naualibus & terreſtribus prœliis victus, deditionem Nicomediæ fecit: miſſusque eſt Theſſalonicen: vbi homini maligno & muſarum hoſti, etiam contra ſacramenti reuerentiam minime fuit ſeruanda fides, vt deditus eſſet & priuatus viueret. Occiſus eſt a militibus, meritasque luit pœnas, homo ſeptuagenarius & vecors. Imperauit annis quatuordecim. Et ne qua turpitudine careret, Chriſtianis aduerſabatur: ſæpiusque rogatus ab Conſtantino, non deſtitit. Hinc ſemina diſcordiæ fuiſſe memorant. Scribunt quidã, ante deditionem Conſtantiam vxorem conceſſiſſe ad fratrem, & oraſſe pro imperio mariti, deinde pro titulo tantum, & non impetraſſe: quum pro ſalute precaretur, flexiſſe animum fratris. Ita Licinius, qui annis ſedecim præfuerat, iuſſus eſt ſine purpura & inſignibus ad Conſtantinum venire; miſſusque eſt Theſſalonicen, vt illic priuatus cum vxore degeret. Imperator ſcripſit ad ſenatum, vt de Licinio quod agendum eſſet, conſuleret. Senatores reſcripſerunt vt milites decernerent. Quod vbi nunciatum eſt, proficiſcentem Serras Licinium interfecerunt. Opinio fuit immorantem Theſſalonicæ Licinium iniſſe conſiliũ de reſumendis armis; & ideo miſſos interfectores. Ab Chriſtianis hiſtoricis quod traditur, prætereundum non puto. Ad Hadrianopolim, quũ pugnaret contra Licinium, fertur Conſtantinus vidiſſe duos equites cædentes legiones hoſtium; & in agro Byzantino vidiſſe lumen ſatis coruſcans ſupra caſtra. Et antea quum certamen fuiſſet ante oculos vrbis contra Maxentiũ, conſpexiſſe in aere crucem irradiantem ſuas legiones; quibus ſignis vbique cælitus victoria data eſt. Ea vera eſſe quis eſt qui ambigat? Vetuſtas enim perſuaſit Caſtorem & Pollucẽ bis hoſtes imperii Romani profligaſſe, bello Latino, & bello Macedonico. Vtinam qui pugnant, certa ſtarent erga deum fide. Sed prœliandũ eſſet contra hoſtes fidei. Tunc ſigna certæ victoriæ noſtris turmis & cohortibus diuinitus micarent. Sed quoniam ſemper bello ciuili occupantur Chriſtiani, & odio inteſtino pacem inuenire non poſſunt; & quamdiu hæc rabies erit, non ceſſabunt furta, rapinæ, raptus mulierum & puerorum, cædesque ſine diſcrimine ætatis & ſacerdotii reuerentia, vaſtationes agrorum, direptiones vrbium atque euerſiones; & templis minime parcunt, viri ſacrilegi quieſcentes mortuos turbant, auidi ſanguinis ciuilis ac prædæ: mali dæmones ſic implicuere noſtras mentes, vt relictis veris hoſtibus, quos longa pace frui permittimus, in nos noſtrorumq; membra armatas & ſanguinolentas conuertamus manus. Baſſarides, Bacchi numine cõcitatæ in furorem, ſe inuicem non trucidabãt. Agaue, quæ non fœminam bacchantem, ſed irreligioſum filium trucidauit, vbi ad ſe rediit, ſeceſſit in antrum, & locum pœnitentiæ dedit: at nos numquam cædis pœnitet: immo exiſtimamus ad laudem & gloriam accedere quamplurimos interficere, ac ſi hoſtes, non ciues eſſent. Culpandine ſint principes qui ad tam pernicioſum facinus ſtipendia ſoluunt, iudicent alii. Illud vero auſim dicere, Chriſtianos omnes ſub vno ſigno crucis militare, noſtram religionem vnicam eſſe rempublicam, vnicam ipſius Dei vrbem, cuius nos ciues ſumus; & bellum inter nos eſſe non poſſe, niſi ciuile. Iuſta arma noſtro ſæculo inter tot reipubl. ſaluatoris noſtri reges ac duces, vnus Ferdinandus rex Hiſpaniarum mouit; cuius ingenita virtus, diuinitus adiuta, victis, fugatis, partim cæſis, & partim ſub iugum actis hoſtibus, palmam diuinæ & immor-

immortalis gloriæ inuenit. Vtinam Deus felices proroget annos; vt ſedatis motibus, quos omni via placare ſtudet, ad laudabile & ſanctiſſimum redeat opus, vnde plures coronas quas meretur, ſibi atque vxori latius vindicet. Iam ſatis commode digreſſi ſumus. Licinius laude non caruit in eo quod appellare ſolebat eunuchos, & ſecretiores aulicos, qui fumos venderent, *tineas & mures palatii.*

MARCVS FLAVIVS VALERIVS CONSTANtinus Maximus Pius Felix ſemper Auguſtus, Conſtantii Pii filius.

CONſtantinus natus eſt in Britanniis, patre Conſtantio, matre Helena; quam vir coactus fuit repudiare, vt Theodoram priuignam Herculii duceret. Extremam pueritiam, quam parens litteris, moribus, & re militari fouendam præbuerat, egit ſub Galerio Maximiano in oriente; ab quo iam adoleſcens miſſus eſt cum exercitu contra Sarmatas, gentem ferociſſimam, cædibus hominum aſſuetam. In ea expeditione iuuenculus plus quam promitterent anni geſſit; & præter opinionem hoſtes profligauit atque cecidit. Ducem Sarmatarum catenatum ad Galerium duxit: qui ea victoria minime lætatus eſt, quoniam adoleſcentem perdere quærebat, vt olim Euryſtheus Herculem. Propter eam cauſſam hortatus vt cum leone in theatro pugnaret. Conſtantinus, auidus gloriæ, in certamen deſcendit, feram pertinaciſſime vicit. Spectatores miris laudibus efferebant: ſubridens Imperator, cogitabat maioribus periculis obiicere. Quum intellexiſſet Conſtantinus inſidiis ſe peti, cum fidiſſimis quibusdam aufugit, & ad patrem rediit; qui iam antea de filii virtutibus certior factus erat, & ſpem haud vanam de illo conceperat. Mortuo patre, regnum Galliarum Hiſpaniarumque & Alpium Cottiarum, teſtamento relictum, accepit. Eum antea pater Cæſarem fecerat; cæleſti nuntio admonitus, quum ægrotaret, vt primũ Cõſtantinum ſucceſſorem faceret, qui eſſet ab tyrannis Romanum imperium liberaturus, & militibus Dei opem laturus. Illud conſtat, in initio ſanxiſſe vt agri, villæ, opida, quæ ad victum emeritorum contributa erant, ad heredes transirent. vnde milites ſibi magis obnoxios ac deditos reddidit. Prius ex vetere conſuetudine, tribunis, præfectis, comitibus & ducibus, qui pro augendo imperio conſenuerant, dabãtur agri villæque, vt neceſſaria ſuppeterẽt quoad viuerent: **parochias* vocabant. Quũ imperaſſet in Gallia annis tribus, in ſumma laude vbique erat: interdum, impellente Fauſta vxore, opinionibus veterum hæſit, & diis ſacrificauit. Accerſitus per litteras occultis ferentibus nuntiis ab ſenatu, Italiam cum parte copiarum petiit, cum Maxentio conflixit; auſpicio fulgidæ crucis victor fuit, eademque felicitate ſæpius Licinium ſuperauit, Victo Maxentio, ſenatus populusque Romanus, quod tyrannide liberatus eſſet, marmoreum arcum triumphis inſignem, inter Palatium & Cælium poſuit, qui nunc mutilatus conſpicitur: appellatusque eſt *Liberator vrbis*, & *Fundator quietis*: exceptusque eſt inſigni & triumphali pompa. Hæc laurus Italiã dedit & Africam: fuiſſetque his orbis partibus contentus, niſi Licinius vltimi belli ciuilis cauſſam præbuiſſet. Verum iam antea Chriſtianis obeſſe deſtiterat, ſolusque in toto imperio populi Rom. quum imperaret, cognomen induit *Maximi*: quod antea duo inter tot duces ab rebus geſtis * nomen accepere, & *Magni* dicti, Alexander Macedo, & Cn. Pompeius: Alexander vero Antonini Pii ſobrinus ac filius, allatum a militibus renuit: Alexandri vero ſobrinus & pater Magnus Antoninus, *Pius* in monumentis vt appellaretur mandauit. Inditæque ſunt & appellationes aliæ, vt puta *Conſtantinus reſtitutor humani generis, propagator imperii dicionisque Romanæ, & fundator æternæ ſecuritatis.* Ex Fauſta Herculii quinq; liberos ſuſcepit; Conſtantinum, Cõſtantẽ, & Conſtantiũ; Helenamq; & Conſtantiã: & ex priore quæ fuit ab eo dilecta, ſusceperat Criſpũ. Ante Licinii cædẽ, quũ ille priuatus viueret, Cęſares tres fecit, *Criſpum*, *Conſtantinũ*, & *Liciniũ Iuniorẽ*, ſororis filium. Poſt bella ciuilia, militaris gloriæ ſemper appetens, multis prœliis vicit Sarmatas & Gotthos Thraciã diripiẽtes, & oẽm fere Scythicam gentem: quibus & pacem dedit. Barbaræ nationes ob id Auguſto dediciſſimæ fuere. Conſtantinus dum hoſtes habuit, optimis principibus æquã-

dus: poſtquam ex omni bello laureã adeptus, inſolens factus eſt, amplo indito Maximo cognomine; & certe non meruit cæde ſuorum ac plurimorum nobilium. Ferunt Fauſtam Criſpum priuignum, cuius amore capta erat, ad libidinem ſæpius tentaſſe, & renuentem detuliſſe ad maritum, illum voluiſſe vim inferre: & virum præſtitiſſe fidem, iuſſiſſeque interfici; cæſusque eſt Polæ, opido Iſtriæ: poſt aliquot annos comperta cauſſa, occidiſſe vxorem. Illud fit veriſimile, inſidiis Fauſtæ circũuentum Criſpũ occubuiſſe, ne peritia in militando filiis obeſſet; & propterea poſt paulo ſublatus eſt Licinius iunior. Non caruit ex eo quod factum eſt, ſuſpicione Conſtantinus, quod aliquot quos nouerat cædis illorum miſereri, perdidit. Poſt quinquennalia, quæ Nicomediæ edidit, & deinde data ſunt Romæ, liber curis ſuſpicioſis atque moleſtiis, decreuit animo vrbem ſui nominis ædificare; & primum in Aſia in Sardico agro, poſt ad Sigeum Troadis, vbi fundamenta iecit; tertio transtulit opus Chalcedonem, vbi iam muri erecti erant. Sed aquilæ funiculos regulares ter quaterque architectis rapuere, & tranſmiſſo mari abiecerunt Byzantium: periti augurandi, illo transferri vrbem iubent. Imperator, veluti diis monentibus, mutauit mentem. Itaque translati Byzantium architecti, ductis rite foſſis, vrbem in medio ſpatio condidere. Condi cœpta eſt ante quintum iduum Maii: ſed poſtquam immortali Deo ſacra rite perſoluit, conditam vrbem Mariæ virgini, quæ ſola eſt deipara, conſecratam dedicauit. Valenti mathematico cura data vt inſpecto vrbis horoſcopo nunciaret de eius ætate, ille reſpondit, opus duraturum annos ſexcentos nonaginta ſex; intelligens quod tamdiu futuri principes rebus imperii nihil eſſent detracturi, & tamdiu conſilio ſenatus reſpubl. eſſet gubernanda: poſt quod tempus tyranni eſſent imperaturi, qui rempublicam diſſiparent, & ad priuatos tyrannulorum vſus transferrent. *Qui totum lac ex vberibus ouium emulſerit, * agnos fraudans cibo, prædo eſt, non paſtor.* Viſumque eſt propter hoc Byzantium antiquum inſtaurari, quod ab Seuero Pertinace fere totum euerſum fuerat, triennali obſidione: cauſſa fuit quod Peſcennius Niger, ab Antiochenis appellatus Auguſtus, Byzantium contra opes Seueri bene muniuerat, & firmis præſidiis occupauerat. deinde inſtauratã deleuere milites Gallieni; vt nullus ex antiquis permaneret incola. Vrbs eſt Thraciæ, *Clauſtra Pontica* vocant, in anguſtiſſimo freto Propontidis poſita, velut arx incurſionibus barbarorum propulſandis. mœnia antiqua ex lapidibus quoquo verſus quatuor pedum: ab continente præalta, verſus mare magis depreſſa: ſed par vndique latitudo. duos habuit portus vtrimque cluſos ferreis catenis, & in frontibus eorum eminentes turres. Conſtantinus longe firmius muniuit, & multis monimẽtis exornauit. pleraque ornamenta, tota Aſia & Europa & Africa ad eius dedicationem aducta ſunt. Ex vrbe Roma genitrice cochlidem columnam porphyriam transferri iuſſit, & locari in foro lapidibus ſtrato, & variis ſignis circumdato: & ex Troade æneam ſtatuã Apollinis mirandæ magnitudinis; * ſuppoſito eius titulo, numinisque ſublato capite, ſuum accommodauit, columnæque ſuperpoſuit; necnon & clauum tormenti Saluatoris. Statua poſt multos annos regnante Alexio, cognomento Comneno, cecidit violentia ventorum deiecta, quod tanta moles in illa altitudine conſiſtere non poterat. in ipſo caſu fracta, multos in foro ſpatiantes contriuit. Tranſtulit ex arce quæ fuerat Ilii, Palladium, vt credidit vana ſuperſtitio, olim cælo lapſum, & Dardani manibus exceptum. Scutum id fuiſſe quidam ſcribunt, vt Romæ ancilia. Aliter ſentiũt Diodotus atque Dion: Palladium ſignum fuiſſe ligneum & tricubitale, cælo lapſum in Peſſinunte vrbe Phrygiæ, dextra tenens haſtam, læua colum & fuſum: & ad eum locum duce boue deueniſſe Dardanum, deos rogaſſe vt ſignum darent; ſtatimque decidiſſe e cælo Palladium. Alii ſcribunt Chryſen Pallantis filiam in Arcadia nupſiſſe Dardano, & ſignum Palladis, quod Palladium eſt, ſecum tuliſſe ad domum mariti, vna cum ſignis Magnorum deorum, qui ſunt Penates; & hæc translata in Samothracen, & inde in Phrygiam. Nec mirum eſt in Arcadia contigiſſe: nam & ibi natus eſt Iupiter in opido cui nomen erat Creta; e cuius vertice nata fuit Pallas. Steſichorus & Euphorion, tradunt ſublatum Palladiũ ab Vlyſſe & Diomede opera Antenoris, cuius vxor Theano Palladis ſacerdos adſeruabat. Veteres ſcribunt, vrbes omnes fuiſſe ſub tutela Palladis, & eam eſſe præ ceteris numinibus vrbium cuſtodem:

& eius

& eius ſacerdotem Nautium, comitem Æneæ, quum in Latium nauigaret, eiusque deinde poſteros, quoad viguit, deæ ceremoniis præfuiſſe. Silius Italicus aſſerit ab Diomede datum Æneæ. Noſtræ hiſtoriæ narrant ſeruatum fuiſſe Lauinii; poſtea translatum Romam, & aſſeruatum in templo Veſtæ. Quid autem id fuerit cum Penatibus, multis verbis diſſerunt; nemo tamen videre potuit. Itaque in ambiguo eſt an Dardanus an Ilus ſuſceperit, fueritne ligneum an æneum, ſignum aut ſcutum: & remanſiſſe Ilii, an aduectum Romam, nemo eſt qui affirmet. vbicumque fuerit, inde Conſtantinus ferri iuſſit Conſtantinopolim, & locari in foro. Credibile eſt fuiſſe ſimulacrum, vt vox indicat. Palladis enim ſtatua, vbicumque fuerit, *Palladium* dicitur. Hieronymus ait Conſtantinum nudaſſe vrbes vt Conſtantinopolim ornaret; vt in foro Traiani ornãdo priores fecere principes. nec illic conſtitere ornamenta, ſæpius irruentibus barbaris, præſertim Getis. Vrbem ſuam titulis, honoribus, * *Nearomam* habendam cenſuit, & lege ſanxit, illuc deductis multis antiquorum Rom. familiis: & liberam fecit, quum antea lege Seueri ſub iure Perinthiorum eſſet. XXX imperii anno tricennalia dedit. in quibus, mutata mẽte, quum pœniteret eius quod feciſſet in affines, Dalmatium Anaballiani fratris F. Cæſarem fecit, & vna cum filiis heredem ſtatuit. Hic Dalmatius, quum imperaſſet annis III, factione Conſtantii in oriente a militibus occiſus eſt; & eodem anno multi nobiles cæſi cum Alladio præf. prætorio. Quum libelli dati eſſent de erroribus quorumdam epiſcoporum, manu accepit Conſtantinus, & proiecit in ignem; aſſerens nolle de epiſcopis decernere; vt qui in ea auctoritate & veneratione ſint, peccare nõ poſſunt. Helena Auguſti mater, quæ totam ſe dederat noſtræ religioni, octogenaria diem obiit: filius in templo duodecim Apoſtolorum condidit: ibi enim commune ſepulcrum ſibi poſterisque ſuis fecerat. Iam ſenex, Perſis Meſopotamiam diripientibus bellum indixit, paratas ad hoc opus copias eduxit claſſeque transuexit: Ipſe Sotiropolim vrbem petiit, quæ Pythia ante vocata eſt; vt aquis calidis ſenile corpus foueret, viribus pro ætate conſeruandis. Priusquam ſe ablueret, medici pharmacum dedere: miniſtri corrupti pretio (vt ſcribunt) ab affinibus, nocua immiſcuere. ille intrepidus poculum ebibit: poſt paulo incidit in morbum: quo ingraueſcente, ductus eſt in villam publicã prope Nicomediam. Interea Conſtantinus, qui copias omnes Antiochiæ cogebat contra Parthos, quum accepiſſet de patris aduerſa valetudine, Nicomediam aduolauit, vt pater diligentius curaretur. Medicorum fomenta nihil profuere: intrinſecus abſumente veneno, mortuus eſt; & ab Nicomedia Conſtantinopolim regale perductum eſt funus, comitante filio Conſtantino: & cum genitrice ſepultus. Iulianus in oratione de Cæſaribus ſcribit, Mercurium interrogatum a patruo Conſtantino quis eſſet modus boni principis, reſpondiſſe, *Regem oportere multa poſsidere, & multa impendere.* Conſtantinus in initio bonis principibus ſimilis: poſt bella ciuilia, velut omni metu liber, contra ius æquitatis pleroſque occidit, minime ſuis parcens: & liberalitatis Auguſtorum immemor, cœpit eſſe parcus, & interdum nimis tenax: gloriæ tamen appetens militaris, rebus gerendis fortunatus & felix. quod proueniſſe ex eo fertur, quoniam fidei Chriſtianæ plurimum fauerat: mirumque eſt quod quũ deditiſſimus fuerit, lauacrum renaſcentis vitæ in extremum vitæ ſuæ tempus diſtulerit; vt exiſtimo, volens id in Iordane, iturus contra Perſas, efficere: baptizatusque eſt ab epiſcopo Nicomedienſi. Illud in eo principe laudabile memoratur, quod ſi quos ex vulgo priuatus dilexit, opibus honeſtauit, non dignitate prætoria aut conſulari, vti priores principes nulla habita honoris ratione fecerunt. Quumq; fuerit armorum ſtudioſiſſimus, eloquentiæ expers non fuit ac philoſophiæ, & in diſſerendo ſatis accuratus. Dicere frequenter ſolebat, *pro vtilitate reipubl. Imperatorem non debere labores recuſare; & partem corporis recidendam, ſi remedium non admitteret: ſin contra, fouendam.* ea ſimilitudine notabat malos homines qui emendari nequeunt. Vixit annis ſexaginta ſex: imperauit XXXII, minus menſibus duobus. Quidam tradunt Conſtantinum orbem heredibus teſtamento diuiſiſſe, quidam filios ſorte feciſſe.

Diuiſio Imperii Romani.

CONſtantino obuenere Galliæ, Hiſpaniæ, & Alpes Cottiæ, Britanniæ, Orcades, Hibernia, Thyle: CONSTANTI, Italia & Africa cum inſulis, Illyricum, Macedonia, Achaia, Peloponneſus, Græcia: CONSTANTIO oriens & Thracia, cuius caput Cõſtantinopolis: & cum eo DALMATIVS imperauit, in omni actione patruo quam patri ſimilior: ſed virtus obfuit. Nam factione Conſtantii patruelis (vt diximus) ſeditione militari interfectus eſt, quum imperaſſet annis III; neque prohibente neque iubente Conſtantio: ſed credibilius eſt huius clamdeſtino conſilio facinus peractũ fuiſſe. *Conſtantinus*, qui in Gallia imperabat, minime contentus, legatos miſit ad fratres, petens vt fieret noua diuiſio: & quum non proficeret, poſt longas querimonias, fiſus opibus Gallicanis & equitibus Hiſpanis, & Alpino peditatu, bellum ciuile contra ius & fas mouit, & primum inuaſit propinquas regiones. Conſtans tunc erat in Dacia, pugnans contra Getas & Sarmatas. Conſtantinus ad Aquileiam peruenerat. cuius in agro obuiam fiunt milites a fratre miſſi, qui conatum repellerẽt. & quum ille longe viribus præſtaret, quia per ſummum nefas arma ceperat, incautius congreditur, lapſusq; eſt in inſidias; quibus exercitus circumuentus, in medio cæditur. Equus principis, vulnere ictus, ſeſſorem Conſtantinum deiecit. Quum iaceret humi ſine purpura incognitus, multis ictibus confoſſus eſt. Imperauit triennio nondum finito: vixit annis XXV. *Conſtans*, poſt meritam cædem fratris omni conatu ſuperatis Alpibus, Galliam intrat: varioque euentu pugnans, biennio partem fratris aſſequutus eſt. Præfuit aliquamdiu vt bonus rector. poſt, ſiue debilitate naturæ, ſiue amicis ſuadentibus, animum ad delicias flexit: ex quo in leues articulorũ incidit ægritudines, quæ hominem reddiderunt difficilem, moroſum, auſterum: vnde factus eſt prouincialibus grauis, & militibus illiberalis: ea cauſſa ſeditionem peperit. Erat in exercitu *Magnentius*, comes ordinum Auguſtæ: (vrbs eſt Germaniæ) conuiuium militibus exhibuit a mane ad veſperas more gentis. inde cubiculũ ingreſſus, ſtatimque egreſſus, eſt indutus purpura, multis ſatellitibus cinctus. qui cõſcii non erant, coacti ſunt aſſentiri. abiitque cum omni turba in prætorium, & donatiuum dedit: poſitis cuſtodibus cauit nequis rem aperiret aut referret. Conſtans, quærens mitigare tædia articularis morbi, vbicumque fuiſſet, venatibus operam dabat, & ad ſiluas diuertebat; vbique cum formoſis puſiunculis ludebat & bacchabatur, etiam fruens illorum tenera ætate. Ad eum miſſi percuſſores, qui inſidiarentur, offenderunt Conſtantem venatione feſſum quieſcentem: ingreſſi tentorium, nihil tale cogitantem interficiunt. Quidam dicunt eum vigilem cognouiſſe paricidas, & abiiſſe in propinquum templum, & inſignia imperii depoſuiſſe, & ab altaribus tractum cæſum fuiſſe. Scribunt eius horroſcopum inſpectum a mathematico, qui dixit periturum gremio genitricis. Nam Helena auia, mortua Fauſta matre, Conſtantini filios nutriuit, vt parens. Conſtans occiſus eſt in opido haud longe ab Hiſpaniis, cui Helenæ nomen erat. Conſtans ſi exemplo Ciceronis didiciſſet, non armaſſet in ſuam cædem Magnentium. Popilius Lænas reus capitis, M. Tullio defenſori caput abſcidit. Magnentius ſeruatori ſuo mortem intulit. Nam quum milites exorto tumultu in Illyriis occidere vellent, obiecto paludamento Imperator texit ac ſeruauit. Diſcant igitur qui legerint, illorum miſereri, & illos tueri, quorum virtutes cognitas habeant: aliter pœna quam illi propter flagitia meruere, in defenſorum capita reſilit. Pauci præterea reperiuntur qui norint gratificari. Vixit Conſtans annis paulo plus XXX: imperauit XIII. Milites trucidarii & coniurati, Magnentium Imperatorẽ ſalutant. Quum hæc nunciata eſſent, Romæ *Nepotianus* Imperator a populo & myrmillonibus factus. Heraclydes ſenator, fautor Magnentianæ factionis, populum decepit; factaque proditione, Nepotianum Auguſtorum ſororis filium, quem gladiatores cingebant, ſimulans velle cum eo loqui, obtruncat. Caput pilo fixum, per vrbis itinera deportatum eſt. Imperauit dies duodetriginta.

MAGNENTIVS.

MAgnentius comes duorum ordinum dolo Imperator factus, Conſtantis nomine litteras ſcripſit ſub illius ſigno ad eos qui præerant vel cohortibus vel

vrbibus

vrbibus,qui ſtatim ad Imperatorem venirent: quos in itinere cædi iuſſit,vt non eſſet qui motum faceret.iam & Roma ceſſerat: eius enim factio plurimum valebat. Conſtantius tũc in oriente aduerſam fortunam contra Perſas experiebatur. Igitur ingẽti agmine Italiam petit: & Mediolani diu immoratus,fratrem ſuum *Decentium* Cæſarem fecit; miſitque cum exercitu vti Gallias tueretur. iamque tota Italia & Africa Magnentii erant. Factio Illyricorum duce Britannione cum nouo Imperatore ſentiebat. ad Conſtantium legatos miſit cum litteris, vti oriente & Thraciis contentus eſſet: qui nihil reſpondit. Conſtantius *Gallum* patruelem Cæſarem fecit, & reliquit in oriente: ipſe Heſperios petiit vlturus fratris cædem. Sed, ne ſua Roma bello ciuili vexaretur, miſit ad Magnentium,concedens Galliam, ſi arma deponeret. Tyrannus,ſperans vincere,non paruit,ideo ambo ad pugnam ſe parant. Magnentio,priuſquam congrederetur, maga conſuluit virginem iugulare, & cruorem vino miſcere, potandumque militibus præbere; (mos eſt immanium barbarorum quum aliquid ſecretius agunt) ipſa interea carmina peragebat. Poſt hæc profana ſacra, fit pugna vtrimque magnis copiarum viribus ad Murſam. Vicit Conſtantius magna hoſtium & ſuorum ſtrage: verum hoſtes ad multam partem noctis cæſi. Tyrannus,dimiſſo equo & inſignibus, in habitu equitis aufugit, equum ſuum reliquit; vt, qui viderent, exiſtimarent ſeſſorem eſſe mortuum. Victor Imperator die ſequenti conſcendit tumulum, ex quo tota planicies conſpici poterat: quam quum vidiſſet repletam cadaueribus,ingemuit. Cæſa fuere ſupra LIIII millia pugnatorum. omnes cæſi, iuſſu principis ſepulti ſunt: qui vero vulnerati non perierant,victoris beneficio curati & conſeruati. Exercitus tyranni fuit ex XXX millibus: Conſtantii vero, LXX millia pugnatorum habuit. Periere illinc XXIIII, hinc prope XXX. Ea pugna attritæ fuerunt imperii Romani vires. nam ii qui cæſi, & numero & robore ad quæuis externa bella ſatis fuiſſent. Magnentius, poſtquam in tutum locum ſe recepit, reliquias profligati exercitus collegit, & nouo milite ſuppleuit, cupidus rurſus aleã dimicationis tentare. & priuſquam experiretur, miſit vnum e ſenatoribus grandem natu ad Conſtantium, quod vellet omnibus præterquam * Galliæ. Conſtantius hominem reiecit, opinatus illum ſpeculatorem veniſſe. Poſt miſit epiſcopos, nihil prouinciarum quærens, ſed tantum vt liceret militare ducis titulo: quibus nihil reſponſum eſt. Quod quum accepiſſet exercitus tyranni, plerique milites adierunt ad victorem. Tyrannus, intelligens ſibi dimicandum fore, exercitum ex copiis Gallicanis reparauit; miſitque, dum milites cogeret, aſſuetum paricidam multis pollicitationibus Antiochiam, qui Gallum confoderet; vt illo cæſo Conſtantius relictis rebus Heſperiæ, cogeretur orientem petere propter Perſas. Quum trucidarius Antiochiam perueniſſet, domum cuiuſdam vetulæ diuertit appoſitam fluuio Oronti, qui labitur per eam vrbem. Orontes antea dictus Ophites; poſt ab filio Cambyſæ regis Perſarum ibi ſubmerſo,vocatus Orontes. Hic in cœna poſt vina rem communicauit cum paucis quos inuitauerat. minime expaueſcens mulierem ætate confectam.illa clam ſe proripuit,& quod audiuerat, ad Gallum retulit. qui ſtatim omnes comprehendi iuſſit atque necari, vbi quæſtionibus ordine ſuo negotium aperuerunt. Magnentius, quia tale conſilium irritum fuerat, rurſus prœliari ſtatuit: victuſque eſt, & aufugit Lugdunum. Comites, vt victori grati eſſent, conſilium ineunt tyrannum capere, & Auguſto tradere. ille, vbi ſe cuſtodiri cognouit,quum fugæ locus deeſſet,furorem ſimulauit;& primum fratri Deſiderio vulnera intulit,quæ non fuere letalia: poſt interfecit quoſdam amicos; tamdem ſe confodit. Hic exitus fuit ingrati hominis. Decentius Cæſar, qui Gallias tuebatur, audito fratris caſu, ſibi metuens, laqueo apud Senonas vſus eſt. Deſiderius acceſſit ad Conſtantium; ab quo liberaliter exceptus eſt. Gerontium Magnentianæ factionis comitem, exſilio victor mulctauit dum in Gallia eſſet.

BRITANNION.

BRitannion ante tyranni pericula, quocum conuenerat, Imperator ab Illyriciano exercitu appellatus Murſæ, quo tempore & Nepotianus Romæ, poſita purpura & Gallica veſte indutus, Conſtantium adiit: & obuius venienti factus in Thracia, * obuolutus pedibus, veniam petiit, & impetrauit. Imperator ſenem ducem

amplexus, patrem eum vocauit, & cœnæ adhibuit; ab quo multa de Magnentio intellexit. Deinde iuſſit abire Pruſiada, Bithyniæ caput, & propinqua opida voluit vt ad victum ſenis contribuerent: qui plures miniſtros ſecum ducens, illic magna quiete vixit annis ſex; poſt deceſſit.

SILVANVS.

Siluanus Bonitii F. in Gallia natus, qui bello Liciniano clarus ſub Conſtantino, tribunus ſub Magnentio fuit, poſt defecit ad Conſtantium; ab quo miſſus in Galliam eſt. Imperator vero, qui calumniis aures facile præbebat, ſucceſſus eius ſuſpectos habuit. quærebat igitur inſidiis circumuenire. Siluanus vbi accepit, pro concione queſtus eſt: ita a militibus Cæſar appellatus. Ad hunc motum opprimendũ mittitur Vrſicinus; qui pecunia tribunos Siluani corrupit vt occiderent. Agrippinæ igitur de induſtria facto tumultu cæſus eſt: cuius cæde tam magno gaudio exſultauit Conſtantius, vt fere inſanus haberetur. præfuit paulo plus duobus menſibus.

GALLVS.

Gallus natus eſt in Maſſa Veternenſi, patre Conſtantio, fratre Magni Conſtantini, matre Galla, Rufini & Cerealis, qui conſulares erant, ſorore: ac liberaliter educatus, feros mores vincere non potuit. Profectus ad orientem, conſedit Antiochiæ: vbi ſtimulante vxore, omne genus ſæuiendi expertus eſt. Illud vero nefandũ & abhorrendum: noctu cum ſatellitibus incognitus errabat per lupanaria & tabernas, explorans ſubmiſſa voce, Græco ſermone, quid de Cæſare ſentirent, & notabat ſingulos qui obloquuti fuiſſent: poſt aliquo reperto figmento trucidabat: quod antea in vrbe Roma feciſſe Gallienum memoriæ proditum eſt. vtrumque vxoris ſtimuli exagitabant. Miſſus eſt ad eum Domitianus præfectus præt. ab Imperatore, qui de ſceleribus Cæſaris iam ſenſerat, vti cum Gallo ſecretius ageret, & perſuaderet venire ad principem. quod quum parum proficeret, addidit mandata & minas. Indignatus Gallus, hominem comprehendi iuſſit, & cuſtodiæ tradidit. Montium etiã quæſtorem, qui tale facinus non probabat, coniecit in vincula: ſuadente vxore ambos per forum tractos & verberatoſ in fluuium proiici mandauit. Quod vbi accepit Imperator, miſit qui Gallum adducerent. Ille vxorem Conſtantiam ire ad fratrem iubet, placaturam eius indignationem: & hæc in itinere deceſſit. Cuius morte audita, Conſtantius edicto Gallum dignitate priuauit exſilio, damnat: & ne longius rem protrahat, (omnem autem eius ſecuritatem in morte Galli poſuerat) percuſſoribus mandat iuuenem obtruncare. Hi fuere Seruianus reus maieſtatis, paulo ante abſolutus; & Pentadius notarius, & Apodemius: qui prenſo Gallo & vti noxio manus poſt terga reuincto, ceruicem abſciderunt. In foro truncus relictus eſt. Poſt paulo quam illi miſſi ſunt, pœnituit Imperatorem, & deſtinauit citiſſimos qui prohiberent: & ii retenti fuerunt ab Euſebio eunucho: is enim erat præpoſitus cubiculi; cuius conſilio princeps fere omnia agebat: quamuis Gallus meruerit pœnas dare. Imperauit annis IIII: vixit vndetriginta. Conſtantiæ corpus delatum ad vrbem, & in ſuburbano viæ Nomentanæ poſt primum lapidem ſepulcro maiorum illatum eſt. Conſtantius in oriente aduerſa fortuna res geſſit. hoſtis enim ſemper ſuperior fuit. Anno XI imperii Perſica palma prærepta ſemel eſt temeritate militum ad Singaram. nam octies cum hoſte congreſſus: & in hoc prœlio quum victoria pro eo ſtaret, ad hoſtes tranſiit non ſine graui vulnere. Amiſſa eſt Singara & Bizabda & Amida. Quum accepiſſet de fratris cæde, dubius agebatur, permaneretne contra acerrimos Perſas, an ad vindicandam Europam remearet. Sapores Armenias vexabat: iamque Niſibim obſedit; quam vrbem Luculli arma iuris Rom. fecerant, quo tempore Mithridates Põticus ad opem Tigranis ſoceri confugerat. Niſibis vrbs eſt Mygdoniæ, (ſic appellauere proxima Syriæ Macedones) a noſtris dicta Antiochia. Huic, quum capta fuit a Lucullo, præerat Guras Tigranis frater; quem Romanus dux apud ſe honorifice tenuit. Barbari Niſibim, Antiochus Antiochiam nominauit. Expugnandæ vrbi intentus Sapores, bellica tormenta admouit. Alueum fluuii qui mediam ſecat vrbem, alio ductis foſſis deduxit: ſed ex hoc non obfuit propter frequentes illic fontes puteosque, qui ſatis ſuppetebant. Quumque hoc non procederet, occluſit meatum fluminis, deinde emiſit: vnde impetus aquarum ſub-

rum subuertit partem mœnium. Nisibenses noctu citissime obstruxerunt tabulis, trabibus & terra. Quum illuxit dies, rex vetitus ab expugnatione, re infecta mœstus abiit. Nisibenses muros instaurauere. In hac expeditione rex amisit xx millia hominum. Massagetæ absentia regis ex superiore parte Persida inuaserant abigentes prædam. Rex regno tuendo properauit: Constantius subsidiarios milites misit, Nisibim & mœnia firmari iussit, inducias cum Sapore fecit: & priusquam Europam peteret, Gallum patruelem Cæsarem pronuntiauit, iunxitque ei matrimonio vxorem Constantiam, sororem suam, præfecitque copiis orientis. Ipse contra tyrannos properauit, & pacem vbique fecit: & quum vndique in Europa late victor esset, sedatis bellis ciuilibus, ludos Arelate dedit ante vi iduum Octobr. Quo die imperium sumpserat, Italiam venit: Mediolani constitit: & inde vt Galliis subueniret, *Iulianum* patruelem adoptauit, misitque in Gallias cum paucis militibus, ipse petiit vrbem comite Ormisda regis Persarum filio. Nobilitatem vrbis & maiestatem admiratus est. Nobilitatem, stans audiuit; vulgus, sella curuli sedens in foro. & quoniam hostes præter Persas deerant, suis manibus scripsit, CONSTANTIVS TOTIVS ORBIS DOMINVS: insanior Domitiano, qui inscripsit, DOMINVS ET DEVS VESTER DOMITIANVS. Huius æmulus, cœpit odio habere viros claros. Quum opera vrbis intueretur, ardor incessit statuam equestrem erigere similem illi quæ Traiani erat in eius atrio: & Ormisdæ qui pone sequebatur, mentem aperuit. At ille subridens respondit, prius oportere stabulum fieri molis equi capax. Imperator conticuit. Locus admonet de *Ormisda* inspicere. Narses plures habuit more Persico vxores: ex illustribus suscepit Adarnassem, Ormisdam, & Narsen: ex humilis generis vxore, verum supra ceteras formosa, genuit Saporem. Adarnasses successurus erat, quia maior natu: sed coronam non assequutus est ob ingenitam sæuitiam. Mesopotamii tentorium ex corio camelorum intexto auro arte Babylonica, dono miserunt ad Narsen: filio dedit Narses, & interrogauit an placeret. Respondit Adarnasses, magis ei placere si imperaret: quod ex hominum coriis longe pulchrius facturus esset. Huius vocis memoria, & alia crudelissima quæ in initio regni fecit, regnũ abstulit. Itaque omnibus præpositus communi consensu Persarum Sapores: qui cæso illo Narsen fratrem luminibus priuauit, Ormisdam in vincula compegit. Huius vero mater & soror & vxor, corruptis pecunia custodibus, carcerẽ ingressæ, limam iuueni dederunt, quam secum tulerant: quo instrumento fibula compedum dissoluta est. Vbi opus peregit, illæ pingue conuiuium custodibus exhibuere: qui dum cibo & potu graues quiescunt, Ormisda aufugit, & in castra Romanorum venit vltimis Constantini Magni annis. Sapores, re intellecta, vxorem sequi maritum iussit. Ormisda bello ciuili a Constantio præpositus est turmis equitum. Fuit enim vir fortis ac certus iaculator, numquam iaculum frustra emittens, ante designans quo esset iaculaturus. Bellis Europæis eius claritudo omnibus nota fuit, & magnam sibi laudem propagauit. Constantio redeunti ad orientem, legati Saporis occurrunt ad Sirmium, petentes restitui Mesopotamiam & Armenias: aliter pax non esset. Constantius Augustus ad hæc rescripsit, Persas seruisse Macedonibus, & Macedonas seruire Romanis: hac ratione iniuria petis. Mesopotamiam maiores nostros cepisse, Persas irrupisse latronum occupantium more: Armenias cessisse Romano imperio victo Tigrane; contra quem iustum bellum gessit L. Lucullus, qui Mithridatem hostem populi Rom. hospitio & affinitate fouendum exceperat: & ipsum Mithridatem nulla contumelia lacessitum, sponte iniuriis ac cædibus affecisse Romanos: & Persas irrupisse sæpius in Armenias, & a patre tuo Narse non bello occupatas, sed insidiis interceptas. Qua de re desine hęc petere quæ nostro iure tuemur: pacem quam petis, minime, sed conditiones eius, recusamus. Sapores lectis litteris bellum mouit, Nisibim frustra obsidione tentauit: nam inde repulsus est. Post in alias vrbes profectus, tantum Amida potitus est, quæ non satis firmo præsidio tenebatur: eam solo æquauit. Ea res coegit Constantium consortem eligere, censuitque accersiri Iulianum patruelem, Galli fratrem; quem adoptauit pro concione ad milites, & Cæsarem fecit. Non me præterit, *qui sub Constantio militarunt, scribere Iulianum adoptatum fuisse in Gallia Cisalpina propter irruptionem Germanorum qui Gallias

vastabant; vt ab rapinis hostilibus Gallias, quas præcipue amabat, liberaret. alii scribunt Athenis adoptatum. vbicumque fuerit, assensu militari purpuram induit ante diem VIII iduum Nouembris, Arbitione & Lolliano coss. & Galliam missus, priusquam proficisceretur, Helena Constantii soror ei iuncta matrimonio est. & quia periculum imminebat, calend. Decembr. egressus cum exiguo supplemento, deductusque est per aliquot milia passuum ab Aug. maturauitque iter Taurinos versus. Ferunt consilio Eusebii, quærentis perdere totum genus Constantini, paucos milites fuisse datos Iuliano, vt ab hostibus occideretur: quod illud præcipue indicat, quoniam obsesso apud Senonas auxilium non misit. Secus euenit. re enim bene gesta in Galliis, sæpius hostes profligauit, vltra Rhenum coegit, multos captiuos abduxit: XI fere milia nostrorum, qui belli iure seruiebant, ab Alamanis recepit; & prope Argentoratum vrbem Galliæ, totum fere Alamanorum exercitum perdidit. Iam inde barbaricæ cladis monimentum habuit: (quod nisi contigisset, vrbs minime nota, in obscuro esset) & præter omnium opinionem, in solo hostili multa præclara gessit. Quumque eius successus felix haberetur, non caruit calumniis apud Augustum: & erant qui appellabant eum loquacem talpam, alii purpuratam simiam, alii Græcanicum literionem: & erant qui mollem Asianum, Græculumque fallacem, & sub specie sapientiæ stolidum. Constantii enim aures ad fidem præstandam faciles pronæque erant. Quod quum sciret Iulianus, ægre tulit, & metuit ne idem sibi quod Gallo fratri, eueniret. ideo iam tunc cœpit cautior esse. & post victoriam ingentis pugnæ, quum hostium peremptorum magni acerui essent, cadauera in fluuium proiecta: concordi assensu victoris exercitus vocatus est Imperator, & inde Augustus. nomen Augusti pertinacissime renuit. hinc tumultus militum fuit, nudatis ensibus cogentium meritum cognomen accipere: itaque, vt illi quiescerent, adnuit. Non reperiebatur diadema, facere tentauerunt ex mundo muliebri. Iulianus vetuit, asserens non esse boni euentus augurium. Tribunus coronam attulit non longe differentem ab corona quæ solet in xysto victoribus dari. Marcellinus scribit Maurum comitem ordinis detraxisse sibi torquem, (draconarius enim erat) & capiti principis aptasse. Post vero vsus est diademate micantibus gemmis exornato. Fœdus cum Alamanis percussit, illis restituentibus ablata. Deinde misit ad Constantium Pentadium quemdã magistrum copiarum cum litteris, in quibus erat tamtummodo Cæsaris titulus. Summa litterarum hæc fuit: Milites sæpius victores, & qui diu pro republ. pugnauerunt, vt præmia laborum & diuturni sudoris petere possent, me, licet repugnantem, Imperatorem appellauere. Non ignoras antiquæ consuetudinis esse, qui sub ducibus ac Cæsaribus militant, non licere præmia Romano iure poscere. Quia ea caussa iusta censeri debet, te exoro, qui communis es parens, vt æquo animo ad communionem imperii me patiaris, ne miseri milites frustra effudisse sanguinem videantur. Addebat in fine, se polliceri missurum certatores equos ex Hispaniis, & promptos milites ex Galliis: id quidem erat annuum tributum. Erat Constantius, quum accepit epistolam Iuliani, Cæsareæ in Cappadocia. vltra solitum excanduit. (Cæsarea ante dicta Mazaca, est posita in radicibus Argei montis) & nihil rescribens, edixit expeditionem contra Persas, pro qua orientem petierat, ita suadentibus qui vtilitatem reipubl. quærebant. Eius animus, quum legit litteras, præceps fuit vertere copias contra Iulianum: post paulo legatos placide abire iussit: quibuscum misit Leonam quæstorem cum mandatis: cui & litteras dedit, in quibus admonebat iuuenem vt Cæsaris nomine contentus, Augusti maiestatem poneret. Leonas Parisiis exceptus honorifice est. Et postquam in campum cum armata multitudine stans pro tribunali velut concionaturus, litteras Imperatoris legit, quum ventum est ad Cæsaris nomen, omnis turba clamitare cœpit; *Iuliane Auguste salue: Iuliane Auguste, dii te seruent: Iuliane Auguste, dii te sospitent.* Postea vnum ex iis quæ mandauerat Constantius, actum est; hoc est Nebridium præfectum prætorio factum, submoto Florentio. & hoc minime processisset ni Iulianus ex sua sententia prouenire diceret. Iulianus, ne ardor militum frigesceret, legatos rursus ad Constantium mittit, ipse profectus est ad limites Germaniæ. Imperator interea accersiuit Arsacem regem Armeniæ, vti fidus cum Romanis per-

nis perseueraret, neu fallaciis Persarum animaduerteret. post misit ad reges Transtigritanos, vt in fide permanerent, ne deficerent ad Persas. Iulianus ordinatis in Germania rebus, statuit Viennæ hiemare. Non desunt qui scribant mandatum fuisse Leonæ vt obiiceret beneficia Imperatoris Iuliano, vt homini ingrato: & illum questum etiam de Constantio, de cæde parentum ac fratris, & inuocasse vltores deos, deinde iussisse abire omnes ab exercitu qui dicta Constantii probarent. At vxor Constantii Augusti moritur; & ducta est Faustina: vtraque forma pulcherrima, sed illa mœstitia ac dolore interiit, impotentia genialis thori. Quum ad bellum ciuile Iulianus se pararet, existimans Constantium numquam ad concordiam venturum, vxor eius Helena moritur. Iussit corpus Romam perferri, & sepeliri in suburbano Nomentanæ viæ, vbi antea Constantia soror sepulta erat. Falsum est quod iampridem vxorem expulerit, quæ castissima erat. Iulianus fertur dixisse militibus vt se pararent contra Constantium, priusquam ille aduersus se moueret impetum. In ipsa expeditione, quia multi erant in exercitu Christiani, iussit vti quisque coleret quos vellet Deos. Ipse vero, ne ab fide abhorrens animos militum alienaret, ingressus templum in natali saluatoris; vt alii dicunt, in solenni Epiphaniæ; vna cum ceteris adorauit, & diuinis rebus interfuit. Post, vt se corrigeret, dicebat se properare vt coniungeret exercitus, & præsciret quo die esset Imperator moriturus, vt per nocturnam quietem præmonitus erat, quando vocem audierat, ***Quum Iupiter erit in fine aquarii, & Saturnus in* XXV *parte virginis, Constantius dominus Asiæ morietur.* Quum ex Antiochia peruenisset Tarsum Imperator Augustus vt Iuliano obuiam iret, incidit in febriculam semper æqualem: ratusque est gestatione aboleri. vectus lectica est per inuia itinera vsque ad radices Tauri montis. ibi in statione quadam quæ appellatur Fons Mopsi, Græce Mopsucrene, intrinsecus exurente calore, febris aucta est adeo vt corpus tangi non posset. Hic quum deficeret, successorem statuit Iulianum. post paulo mortuus est ante tertium nonas Octobr. Vixit annos XL & paucos menses: imperauit annis XXIIII. Iulianus vbi accepit de morte Constantii, citissime petiit Constantinopolim. Corpus principis conditum in loculo, Iouianus qui post imperauit, domesticorum protector, cum regia pompa Constantinopolim perduxit, & sepulcro maiorum intulit: interque diuos relatus est. Prope finem vitæ se palam accusare solebat quod occisor suorum fuerit, quod Iulianum Cæsarem fecisset, & quod in noua credulitate numinum esset. Natura debilis ad coitum fuisse traditur: in victu parcissimus, lata lege vetuit phasianum & sumen conuiuiis inferri: numquam spuisse memoratur. In iudiciis iustus & moderatus, si secretiores consultores non habuisset: ad iram tardus. Bellis ciuilibus fortunatus, Persicis semper infelix, Sarmaticis varius: bis Sarmatici cognomen inscripsit. Nam quum Sarmatis, Dacis & Quadis fœdera feriret, & in suggestu orationem haberet, barbaris male audientibus, quod ad hoc opus assueti non erant, vnus e Quadis secessit, & stercore alterum e calceis repleuit, sub veste tulit, & propius accedens, in vultum concionātis proiecit. Id dedecus mereri puto, qui inter rusticos aut philosophari aut rhetorice loqui volunt. In fide semper fauit Arrianis; quorum caussa synodum habendam præcepit: statuta est conuentus dies. Imperator indignatus erat quod mandauerat Alexandro episcopo nouæ Romæ vt in communionem exciperet Arrium cum tota factione, & Alexander negauerat, qui prostratus orabat ne sineret Deus a pernicioso lupo suum ouile corrumpi. Tempus appetit: Arrius cum argumentosis syllogismis ingressus est, fauente Eusebio Eunucho: & in initio priusquam pudendum os solueret, corruptus cœliaco dolore, secessit vt onus ventris deponeret: & quum niteretur vi expellere, vna cum stercore animam emisit. Hunc finem meruit homo perfidus ac malignus, qui venenum in vrbe Dei latius sæuit, aconito vehementius: vnde geniti in fide Saluatoris ignes inexstinguibiles, quibus Asia, Africa, & bona pars Europę fidelibus & iuxta credentibus ereptæ sunt. Præfuit Alexander annis XXIII. Successit Paulus homo iustus; quem Constantius consilio Eusebii eunuchi submouit, & in eius locum subrogauit Eusebium Episcopum Nicomediensem, militem Arrii. Paulus ad vrbem Rom. se contulit, petiitque ab epi-

ſcopi Romani auctoritate reſtitui in ſuam dignitatem: & quoniam vitæ ſanctitas merebatur, ab Iulio pont. in ſedem reſtitutus eſt. Conſtantius indignatus, hominem exſilio prius mulctauit: deinde minime contentus, interfici iuſſit. Qua de re hæretico Arriano ſucceſſit Macedonius Arrius. Hoc in loco digredi non ineptum putemus, vt ſcilicet oſtendamus, epiſcopum Rom. caput catholicæ fidei ſemper fuiſſe. Roma ipſa terrarum dea & gentium regina, poſcere videtur Dei ſedes & imperii generis humani. Sed vbi noua Roma præſentibus Auguſtis lacertos extulit, abſentia principum noſtra Roma paululum imminuta, vtraque tamen vrbe principatum ſibi vindicante, neſcio quo fato præfectis obtemperauimus, & aliquando Auguſtulis, & ſæpenumero regibus Gotthorum. Itaque per ea tempora epiſcopalem maieſtatem, nutibus Imperatorum Conſtantinopolis ſibi vſurpauit. Nos vero non ceſſimus, ſed paſſi fuimus; ne ira principum obeſſet, qui vrbis ſacratiſſimæ dignitatem barbarorum prædæ reliquerant. Res non potuit diu differri: Phocas Imperator totius maieſtatis decus iniuria ablatum reſtituit, & publico decreto ſanxit. nam plerique epiſcopi Conſtantinopolitani, malè vſi auctoritate, prauis opinionibus fidei ſimplicitatem turbauerant: Romani vero pontifices ſemper habiti orthodoxi & iuſtiſſimi, vt ipſi Græci in hiſtoriis tradiderunt. Epiſcopus igitur Romanus & diuino iuſſu & humanæ rationis vinculo, generis humani parens & princeps eſt. Nam illud perpetuo manſurum quis dubitat; *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam?* Conſtantius eques optimus & certus iaculator, eloquens & carminibus componendis aptus. Quod fuit in ſuos ferus, non caruit exemplis, quod ſic feciſſet Caligula, Domitianus & Commodus, & F. Seueri Antoninus: in ceteros vt Gallienus, qui tormentis adigebat homines fateri quod vellet. In Galliis & Pannoniis triumphales arcus erexit, magno prouincialium diſpendio.

IVLIANVS.

FL. CL. IVL. IVLIANVS natus eſt Conſtantinopoli, patre Conſtantio, Conſtantini fratre, matre Baſilina nobiliſſima fœmina: forma liberali, ingenioque ad litteras & ad arma ſatis accommodato. Mater grauida ſomniauit ſe parituram Achillem: excitata, marito narrauit. peperit antequam pariendi tempus ſentiret. Hinc parentibus bona ſpes de filio fuit: datusque eſt & initiandus & erudiendus Euſebio epiſcopo Nicomediæ. Primo bonæ indolis puer apparuit. vtinam non habuiſſet rhetorem Libanium: ab quo ita inſtitutus eſt vt præmiſſa veritatis cognitione, puerilem animum ad antiquorum credulitatem flexerit. itaque ſub illo immutatus eſt, Mercurium præponens cunctis. Non caruit tamen in ceteris laude, ſimilis exiſtimatus Tito, vt frater Gallus Domitiano: bellorum ſucceſſibus comparatus Traiano: (res ei fuit cum ferocibus Germanorum populis, vt Traiano contigit, nondum principi) clementia Antonino, moderatione Marco Aurelio, litterarum ſtudio magnis philoſophis. Cumque his aſſuetus, ſoporiferæ quieti multum detrahens, inſomnes noctes aliquando, quum vtilitas reipublicæ poſceret, ducebat: & muſis vigilias impendebat, nulloque adhibito remedio, minimo ſtrepitu excitabatur. Philoſopho venienti ſtatim occurrebat, ne ab litteratis ruſticitatis reus citaretur. Memoria plurimum valuit: in rebus gerendis optimos imitabatur principes: in re veneria citra omnem ſuſpicionem vixit: modeſta liberalitate ſemper vſus. eunuchis & pantomimis & morionibus nihil vnquam largitus. Illud incredibile dictu, poſtquam ſolus imperauit, hoſtes populi Rom. intra ſuos terminos ſe continuerunt, & in laudes noui principis accendebantur. Reſtabant profligandi & domandi Perſæ. itaq; cum ingenti apparatu egreſſus Conſtantinopoli, tranſmiſſo Boſporo, a Chalcedone Nicomediam proceſſit, quæ olim regia & ampla vrbs ædificiorum ſumptibus, terræmotu corruerat: memor quod illic educatus erat, ingemuit: per Bithynos Gallogræciam venit: & inde Antiochiam Orontis petiit. orientis apicem. Et quum loci ſitus omnes ad voluptatem inuitet, princeps ibi ſuapte natura continentiſſimus fuit. ex eius imperandi ordine Iuſtitia e cælo ad mortales rediit. Iulianus quartum iniit conſulatum, aſcito Salluſtio collega, quem præfecerat Galliis præfectum. Quum ver appeteret, Hieropolim venit: hinc in Meſopotamiā ſigna commouit: poſt peruenit Cercuſium, (fere inſtar inſulæ inter Euphratem & Xaborectoram amnes poſitum

ſitum eſt) quod Diocletianus mœnibus amplificatum, excelſis turribus circumdedit. Hic moranti allatæ ſunt ab Salluſtio litteræ, vt expeditionem in Perſas differret, & diis vetantibus cederet. Sed quis fato repugnat? transgreſſus flumen, pontem auelli iubet: Zaitamque ventum eſt, vbi Gordianum Imperatorem exercitus tumulo intulit, quem Licinius hoſtis bonorum euertit. Iulianus, vbi hoſtes propere adeſſe intellexit, concionem habuit, afferens maiorum noſtrorum exempla, initium faciens a Ventidio vſque ad Maximianum, quod fere omnes rediere laureati, præter Gordianum & Carum: ille, inſidiis mortalium, hic ira deorum ſublatus. Hoſtes a prœlio abſtinuerunt. Ipſe Aſſyriam depopulatus, vrbes, opida partim vi cepit, pleræque deditionem fecere: victorque cum ingenti gloria profligato exercitu hoſtili, vsque Cteſiphontem peruenit. Caſtra aliquamdiu illic habuit cum exercitu ſatis lecto: dum remeat, facem ſereno vidit cælo. Aruſpices Etruſci vetabant quidquam tentandum, quia ſignum erat infelix: Iulianus & hoc contempſit, vt ante Salluſtii monitus. Poſtquam illuxit, caſtra mouit. Perſæ ſæpius afflicti terga inuadunt, & priusquam laborantibus ſubueniretur, hoſtilis ex improuiſo globus in cataphractos irruit: (Sic mos Parthorum, vt confuſos cædant) dumque Imperator incautius ſeſe infert, vulnus excepit; emiſſa haſta incerti militis, transmiſſo brachio & coſtis, hæſit fibræ iecinoris: dum auellere conaretur, ſcidit digitorum neruulos. prolapſus in ceruicem equi, veloci curſu in caſtra relatus eſt. adhibita fomenta paululum dolorem leniuere. poſcit equum & arma vt prœlium reuiſat. quum ſpiritus deficeret, concionem habuit, diſſeruitque mortem eſſe ſummum præmium. Petiit inde quid ageret Anatolius. Salluſtius reſpondit, Beate degere. Ingemuit amici caſum, quod interfectus eſſet. Circumſtantes, qui dolore conciti deflebant, ſua auctoritate caſtigauit: turpe quidem principem ſideribus conciliatum lugere. Inde cum philoſophis ſermo ei fuit de immortalitate animæ. Epotaque frigida aqua, vita ſolutus eſt, annum agens alterum & XXX. ante ſextum Calend. Iulii, in ſuburbana villa agri Tarſenſis Iulianus ſepultus eſt, & in diuos relatus. Succeſſor ſi vixiſſet, decreuerat nobile ſepulcrum. Homo ſtatura exigua & gracili, maieſtate conſpicuus, inter veteres heroas connumerandus; ampliando imperio & reip. gubernandæ ſatis idoneus, ſi fata commiſiſſent: Ore & manu (vt inquit ille) conſultor patriæ. Imperauit ſolus annum vnum, menſes ſeptem; ab eo quod Cæſar fuit, annos ſeptem. Corpus Procopius Tarſum vſque perduxit, & tumulo dedit. inde abiit, & nuſquam niſi ex improuiſo Conſtantinopoli purpuratus apparuit. Mirum creditu, barbaræ nationes eum plurimum diligebant: a militibus adeo obſeruatus, vt in creando nouo principe Iuuianum legerint, ab vocis ſimilitudine, vna littera immutata. Memoria & liberalitate clarus. tributa parcius exigenda mandauit: (licet ſint qui nolint) gloriæ cupidius appetens: & quum Chriſtianos nimis inſectaretur, ſanguine tamen abſtinuit. Hoſtes, morte noſtri principis elati, & circumfuſi, caſtra, quæ ſpatium trium mil. paſſ. complebant, diſperdere quærebant. Romanis vero controuerſia fuit in eligendo. Conſtantiani Abilum præponebant; proceres Gallorum Salluſtium; qui, propterea quod ſenex & valitudinarius eſſet, recuſauit: dumque mora fieret ob certamen, clamantibus militibus maturandum eſſe, *Iuuianus* eligitur domeſticorum primus. Varronianus comes ordinum, agri* Singidonenſis incola in Pannonia liberos vtriusque ſexus quum plures ſubstuliſſet, mœrore anxius, vt qui ſine prole eſſet, admonitus eſt per nocturnam quietem vti filium qui naſceretur, Iuuianum vocaret: fore vt viueret, & ad purpuram venturus eſſet. Itaque editum filium Iuuianum appellauit; præceptoribusque, quum ætas poſceret, erudiendum dedit. non parum liberalibus artibus profecit, ingenio valde ad omnes diſciplinas prompto. Pater militia clarus, notiſſimus erat: & iam emeritus, ſeceſſerat in auitos agros vt quieſceret, & agricolationi incumberet.

IVVIANVS.

IVuianus electus eſt princeps; & ſtatim anteſignani Iuuianum clamauerunt. qui in medio, quique poſtremi erant, opinati Iulianum reuixiſſe, ingenti lætitia effuſi choreas ducebant. quum nouus Imperator purpuratus caſtra comitantibus pri-

moribus circumiret,& conspectus esset ab ignaris homo incuruus, statura procera, statim lacrymæ obortæ sunt: auspicium haud felix præsentis imperii. Reductus in tentorium, de imminenti periculo sermonem fecit, adhibitis tribunis & comitibus. Instabat totus exercitus deduci in Mesopotamiam. hostes a tergo territabant, quamuis semper victi. Fames in castris erat, & rerum penuria: & quamuis noster exercitus victor esset, rerum difficultatibus, & recenti cæde ducis timebat; adeo vt si hostis irruisset,magnam intulisset cladem. Cœptum est consilio iter. Institere hostes cum elephantis; qui graui nidore terruere equos. opem ferentibus Iouiis & Herculiis Gallis, restiterunt beluis. Vbi Carras ventum est, infelicitate Crassi nobiles,tanta trepidatio non fuit.Hinc Duram opidum. hoc in loco quatriduum consumptum est. hinc miles quum abiret,peruenit ad Tigridem iam auctum cælestibus aquis. Metus erat transire. Galli,assueti fluenta perfringere, ingenti animo ingressi, ad alteram ripam perueniunt; ibique hostes obseruantes ripas, obtruncant. Illos sequuta est cetera turba. Ad hæc venere oratores a Persis Surenas(nomen est dignitatis post regiam) & alii proceres,offerentes conditiones pacis,si non æquas, attamẽ necessarias. Consultarunt cum Imperatore primates; ictumque est fœdus non sine calamitate Romani imperii. Prouinciæ quinque Transtigritanæ, quas Victor Galerius Maximianus acceperat, restitutæ sunt, Asarzamena, Mozena, Zabdicena, Rheumena, Carduena: tradita & Singarena, & Nisibis,& pars Mesopotamiæ: non tradita tamen est Ctesiphon. & ita fines veteres innouati, non sine magno imperii dispendio. Accessit maior ignominia: vetitus est P. R. Arsaci regi Armeniæ amico ac fido auxilium contra Persas ferre: quod numquam antea ad hoc coactus est: visaque est libertas victricium armorum corruisse. Ictum est ignobile fœdus ad annos XXX, & religioso ritu vtriusque gentis confirmatum: exercitus inde in tutum perductus est. Iuuianus, quum peruenit ad locum (Dadastana vocant) qui diuidit Bithynos a Galatis, assiduo labore longi itineris, aut recenti tectorio, positis ibi prunis, mortuus est. Sunt qui scribant incidisse in morbum ex varietate ferculorum; quibus repletum corpus,quod auidissime illic sumebat, concoquere non potuit; & cruditate periisse. Vixit annis XXXIII: imperauit menses septem: a Valentiniano in diuos relatus est.

FL. VAL. VALENTINIANVS AVG.

POst Iuuiani mortem, exercitus Nicææ, quæ vrbs caput est Bithyniæ, VALENTINIANVM Gratiani filium,Imperatorem elegit. nam L.Equitius,qui Illyrico præerat, quoniam absens,præteritus est. Augustus Cæsarem Valentem fratrem tribunum stabuli fecit. Post paulo, Constantinopolim quum venisset,& in suburbanũ concessisset, consensu omnium ipsum Valentem consortem imperii & Augustum pronũtiauit. Præerat eo tempore Romæ Rufius Turcius Apronianus,litteris & reip. moderandis habenis vir clarus & illustris. Procopius, qui genus suum ad Constantinum referebat,& paucis suffragationibus purpuram induerat, pœnas cœpti motus dedit. Porro Valens Gotthos, qui Procopio auxilia miserant, victos Thracia excegit, & Victor magister equitum Atalaricum regem Gruitugrorum (bellicosa gens est) vertit in fugam,& pacem dedit. Interea Valentinianus Saxonas Oceani accolas inter inuias paludes domuit: Alamanos attriuit, & victor ad Oceanum peruenit. Deinde in febrem incidit: qua liberatus,pro concione,exercitu assentiente,alterũ ex filiis GRATIANVM,insignibus ornatũ,appellauit Augustum:statimq; expostulatus publicarũ rerum admonuit, & vrbi Romæ præfecit Orphitum. Picti & Scoti Germaniæ gentes, Britanniam inuadunt: illi, Caledonios & Veturionas occupant; hi, depopulantur insulam. Sarmatæ præsidem quem Romanus Imperator dederat, expulerunt. Parthi suo consilio qui Armeniam irruperant, occurrente Arintheo legato, abierunt. sic prouincia liberata est. Alia via Sapores rex Persarum rupto fœdere nos tentauit, Ctesiphontem cepit; ibiq; hiemauit, & Valens Antiochiæ. Ad aquilonem inquieta rebellat Germania. Eo missus cum exercitu Theodosius primus magister equitum; cuius prosperi successus similes ferebantur actis L. Domitii Corbulonis in Armenia sub Nerone, & L. Veturini sub Traiano. Valentinianus, exacta

Treueris

Treueris hieme, Gallias reuertitur. Post paulo, dum intentus audit legatos Quadorum, qui latrocinia excusabant, subita ira accensus, incidit in morbum: quo arescentibus venis, quum nil sanguinis emitti posset, mortem obiit. Imperauit annos vndecim, menses octo, dies viginti. Interea Hunni seu Alani, qui sunt Tartari & Nomades Scythæ, qui longe ante a regione trans Tanaim venerant, superato Istro, qui limes erat, vagi Pannonias Epirumq; & Thessaliam, direptis & incensis aliquot vrbibus, grauiter vastauerunt. Maiores nostri, viri boni, non ambitiosi, non contentiosi, sine auaritia & luxu, Scythas irruentes sæpius repulerunt. At vero quum opes in pretio fuere, & mensæ magnis sumptibus paratæ, & maior cibi condiendi quam virtutis cura, Scythis bellatoribus cessimus, grauia vulnera perpessi sumus. Imperatores duo, Decius pater ac filius, non sine magna strage cum Scythis congredientes victi cecidere: at post Valens propere ex Antiochia accitus, tantam pestem auertere non potuit: sed magna clade victus, terga dedit, & in fuga vulneratus decidit ex equo: acceptusque in vile tugurium, inter fomenta exspirauit. Victor Alanus quum persequeretur, locum armatis sepsit: & quia capere primo impetu non potuit, inscius quod illic Imperator esset, ignem iniecit & absumpsit. Hic fuit Valentis finis: qui modo terror orientis erat, boreali incendio fomentum præbuit. Hunni Alanique & Gotthi, victricibus signis Constantinopolim obsident: persolutaque ingenti vi pecuniæ ab Dominica Augusti vxore Valentis, cœpta reliquerunt. Dum hæc infeliciter ad Aquilonem geruntur, Theodosius pater eius qui postea imperauit Theodosii in Africa *Firmum* noua molientem prœlio vicit ac cepit. Et Gratianus Treueris agens fratrem suum *Valentinianum* Iustina matre editum, consulente Merobaude tribuno, titulo Cæsaris Augusti, consortem imperii fecit. Ipsum vero Gratianum otiosum, dum suos negligit, & habitu ac moribus Alanis, quos sibi post obitum patrui conciliauerat, placere studet, *Maximus* ab exercitu nostro dux electus, ex improuiso adoritur, & in Italiam transire properantem dolo circumuenit & occidit: & ab eodem iunior Valentinianus Italia exactus, ad Theodosium qui in oriente res gerebat, concessit: à quo liberaliter exceptus est.

THEODOSIVS.

Theodosius, qui sex ante annos a Gratiano, vt orienti præesset, Olymbrio & Ausonio COSS. Augustus pronuntiatus erat, bello ciuili commotus, victricibus signis Aquileiam per inuias Alpes raptim contendit: Maximum ibi secure degentem vi cepit & occidit. statimque Andragasius præfectus classis, & socius Maximi, certior de cæde factus, in mare se præcipitem dedit. VALENTINIANVS, in occidentis regnum restitutus, ab Italia in Gallias profectus est: & dum Viennæ negligẽtius moraretur, fraude *Arbogasti* Alanorum præfecti, noctu in cubiculo strangulatus; creditus subita aut voluntaria morte obiisse. sic interiit Gratianorum proles: satisque fauenti cælo visum est, vno velut cursu quatuor eam numerasse Augustos, inter quos tertius parum bellicosus, non auo, non patri similis, Romæ quum a palatio ad hortos Sallustianos secederet, dicebat se confecisse Parthicam expeditionem. Exstincto etiam in Galliis Victore, quem pater Maximus ibi copiis præfecerat, illa orbis pars minime quieuit. Arbogastus enim, occulta iuuenis morte, *Eugenium* Imperatorem cum exercitu facit: hac scilicet via, sub titulo illius, occidentis regnum inuadere studebat. multis milibus coadunatis, de summa rerum cum Theodosio confligere statuit. Dux noster inuictus, Deo hominibusque acceptus, cum Honorio filio, ingenti animo opus aggressus, hostilia arma, pugnantibus etiam pro eo ventis, qui sponte carceris Æolii cedente obice eruperant, profudit atque deleuit. Eugenius captus pœnas luit: Arbogastus, vt cruciatibus se eximeret, sua manu vsus occubuit. Victor ingenti gloria potitus, amplissimo triumpho liberati orbis, subactis vndique domitisque tyrannis, administrationi reipubl. animum adiecit. Filios HONORIVM & ARCADIVM, quos ex Flaccilla susceperat, consortes fecit imperii. & quia nondum ætas matura imperio erat, ductores legit qui adessent, testamentoque sanxit: Rufinum Arcadio adiungit, & Honorio Stiliconem. Ipse interea Mediolani morbo absumptus, Olymbrio iterũ & Prino coss. Imperauit annis septem-

decim. Genus a Traiano ducere se iactabat: nec ab re. nam moribus, & vultu, & successu rerum similis fuit. Ille labentem remp. in pristinas vires restituit: sub hoc imperium Romanum, quod otio & negligentia trium principum consenuerat, dissensione partium dilaceratum, velut reiuuenescens lacertos mouit. ille, pacata Europa ad Indos vsque arma intulit: hic, prius auspiciis atque armis paternis asserta Libya, attrita bellicosa Germanorum gente, dataque sua virtute toto orienti pace, postremò subactis ardentissimis Gallis, non omissa Britannia, parenti gentium vrbi, Italiæque suæ, victrices aquilas reportauit: subque eo fortunæ simulacrum nusquam prætorium mutauit. Arcadius igitur Constantinopoli, Honorius Romæ imperat. Sed quis animorum recessus intueri potest? Veterem fidem & sanctissimum ius legati, cupido regnandi violauit. Prior *Rufinus* clam missis muneribus, Alarico Gothorũ regi capere arma contra Arcadium persuadet; vt sub eo metu diadema orientis capiti suo imponeret. Re intellecta, a militibus Italicis perniciosus tutor occisus est: caput cum dextra præcisum, ante ipsas Constantinopolis portas pepẽdit, ac spectantibus ludibrio fuit. *Caianus* Rufini imitator, auxilio Gotthorum fretus, bellum ciuile mouit. arrisit ei primo prœlio fortuna; post nauali inter Hellespontũ & Chersonesum victus, dum fugit captus est. Caput eius pilo suffixum, Constantinopoli spectaculo fuit. Arcadius, quum regnasset annis paulo minus tredecim, decessit, Basso & Philippo coss. relicto filio THEODOSIO, quem antea Cæsarem fecerat. cui ex matre Eudoxia & Augusto patre, tres sorores erant, Flaccilla, Martina, & Pulcheria, quæ virginitatem perpetuo seruauit, summa bonitate integritateque & sanctitate, religionis obseruantissima cultrix: virgini deiparæ nobile templum ædificauit Blachernis; in quo inclusas argenteo tabernaculo pretiosas Mariæ vestes, quas e Palæstina suis manibus tulit, summa cum veneratione posuit. Eudoxia ante viri obitum tribus annis, morbo soluta est. Honorio IIII & Eutychiano coss. *Gildo* regnum Africæ adeptus, Mascezelis fratris filios enecat. Is Italiam nauigauit, ab Honorio copias accepit, mirum dictu, cum quinque milibus pugnatorum fraternas copias deleuit ipsiusque Gildonis a fuga tracti velo gulam, quibus mandatum est, fregere. hoc modo Mascezel cædem filiorum vltus est. Interea *Stilico* secretiore via filio regnum parat. Mariam Honorio nuptui dat: quæ quum ante nuptiarum diem obiisset, Thermantiam filiam alteram despondit: & hæc illius fatum virgo sequuta est. Mœstus parens, Eucherium filium Cæsarem visere cupiens, Sueuos Wandalosque & Alamanos magna prædæ spe sollicitauit. Illi properant cum rege Radagasio. numerus fuit ducentorum milium. Stilico metum simulat: hostis vrbis potiundæ caussa in Italiam irrupit; occursu nostrorum subito repellitur: in Etruriam fugit, ibique victus est. Rex vero a fuga retractus, & in carcere strangulatus est. Hostes deinde qui superfuerunt, quum ad solita loca se recepissent, eligendo duci intenti, Alaricum regem salutauere: qui statim legatos ad Honorium misit, qui agros ad habitandum peterent. Gallia ab Imperatore concessa est: quo dum pergit cum omni supellectile, fraude a Stilicone de industria petitus, iter omisit: vltores inuocans deos, quod ius gentium violatum sit, indignatus toto (vt dicitur) impetu, cælo duce Romam contendit: obstupescentibus cunctis, qua iter faciebat, voto potitus est: pauca ædificia incendit: non multa onustus præda, sexto die egressus est, captiuam abducens Placidiam, Magni Theodosii filiam; quam in foro Cornelii Ataulpho propinquo suo vxorem dedit. Ex lectione historiarum illud compertum habeo, victoriam semper fore in ea parte quæ iure pugnat. Victores olim Galli, post captam vrbem si a fœda innocentium nobilium cæde abstinuissent, conscendisse Capitolium Romanis minime profuisset, & anseris clangor Manlium non excitasset. Capta est vrbs anno A.V.C. millesimo CLXIIII. ignominia potius quam clades illata est. Victor deinde Alaricus, in Siciliam tranare naufragio vetitus, dum Consentiæ hiemat, morbo interiit. Milites, metuentes ludibria effossi cadaueris, alueum Bussenti amnis mutauerunt: excauatoque hypogeo, regis tumulum congestis opibus posuerunt, & fluuium pristino alueo immiserunt; & præposito copiis Ataulpho rege, ad vrbem diripiendam redeunt. Dux vero Ataulphus, moribus vxoris Placidiæ lenitus, fœdus cum Romanis percutit: illi indignati,

dignati, regem dolo sustulerunt. Iamque Stiliconis fraudes in aperto erant. igitur cum filio Romæ in foro Pacis occisus est: etiam eius factionis plerique ceciderе. Interea in Britannia occiso Gratiano tyranno, *Constantinus* præficitur, propter nomen dumtaxat ad hoc dignus existimatus. Is cum exercitu in Gallias nauigauit, & *Constantem* filium Cæsarem ab eo factum, cum parte copiarum ad occupandas Hispanias frustra misit. Quum hoc accepisset Honorius, *Constantium* ingentis animi virum, ad liberandas Gallias proficisci iubet. qui Constantinum ad primos impetus compressit: & filius sortem patris sequutus, a Gerontio Viennæ occiditur. in cuius locum exercitus, homicida consultore, *Maximum* legit: qui, dum in Hispania exsularet, vrgente rerum tenuitate periit. Exstinctis vndique in Galliis Hispanisque & Libya surgentibus tyrannis, suasione Constantii Placidia ad Honorium fratrem remittitur. Qua liberalitate, Gotthorum rex Vuallis pacem ab Romano principe impetrauit. Porro Placidia, iubente Honorio, nupsit claro viro Constantio, quem dux Cæsarem & consortem imperii simul fecit. ex quibus nuptiis Rauennæ quinto nonas Quintilis natus puer est Valentinianus, Moma & Plinta coss. Magno post apparatu Honorius tricennalia celebrauit, quæ vouerat pro imperio liberando. Rursus Scotorum & Pictorum copiæ e Britannia ab legionibus nostris pelluntur: & in Hispania res pro voto successerunt. Post obitum Constantii Placidia cum filiis Valentiniano & Honorio, iussu Augusti pelluntur, & ab Theodosio Arcadii filio, qui orienti præerat, hospitaliter excipiuntur. Post paulo Honorium febris inuasit, qua decessit; rebus gerendis dissimilis patri. Nam qui eius acta recensent, in quibusdam Magni Constantini F. Constantium imitatum fuisse reperiunt. Imperauit annis XXXI: cum patre II, cum fratre XIII, cum fratris filio XVI, Theodosius iunior, audita patrui morte, VALENTINIANVM Cæsarem fecit, & cum matre Romam misit. aduentus satis opportunus fuit. Nam *Ioannem* factione Castini Imperatorem factum, & Africam sibi vindicantem, nouus princeps oppressit. Theodosius Constantinopoli vicennalia edidit, se XVI, & Festo coss. *Gensericus* rex Wandalorum, accersitus a *Bonifacio*, qui de Africa tenenda desperauerat, post multorum cædem Carthaginem occupauit. Ad aquilonem *Belba* & *Attila* fratres, Hunnorum reges, Illyricum & Thraciam populationibus infestando Thermopylas vsque occupauerunt. Omnia Theodosius magna gloria tutatus est, & victor vota tricenalia edidit. Sic erat imminentibus periculis consuetudo, vt ludi vouerentur: quod triumphalia monimenta ex marmore, ære, argento, auro, & indicant & testantur, sub ea figura, VOTIS XX. VOTIS XXX. hoc est, vicenalibus & tricenalibus: quod etiam indicat annos imperii.

VALENTINIANVS.

VAlentinianus, in quo magna & non vana spes asserendi occidentis erat, acclammatione totius Italiæ Augustus ab Augusto appellatus est. Aetius ductor Gotthos in Gallia vicit, Burgundionum regem afflixit: sed in Africa fortuna nobis obfuit. Wandali sub Genserico Carthaginem cædibus fœdauerunt: nec contenti, Siciliam inuadunt. Theodosius frustra mouit arma, quoniam pro barbaris victoria stabat. Qui in Britannia erant, quum Scotorum & Pictorum rapinas & impetus ferre non possent, Anglorum regem Vertigomarum ad opem ferendam poposcerunt: secus euenit: Angli insulã suę dicionis fecere. Sunt etiam ii Saxonum Germanorum populi feroces atque pugnaces; qui adhuc cum Scotis interiectis limitibus imperant. Valentinianus Constantinopolim concessit: filiam principis vxorem accepit: post nuptias Italiam repetiit. Mira res; aliquot annis quieuit oriens; existimo vt vires resumeret, & fortius insurgeret. Theodosius, velut longo imperii potentatu afflictus, (imperauit enim annos quadragintaocto) febre solutus est. Attila toto potitus septemtrione, orbis imperio inhians, Gotthos qui in Gallia erant, socios accersit. Aetius hæc longe ante præuidens, missis legatis, Theodericum regem certo fœdere Romanis coniunxit. Conueniunt ducum copiæ in Gallia: hinc nostri cum auxiliaribus, illinc Hunni, Gepidæ, Sarmatæ, Scythæ, Sueui, Quadi, Heruli, Vgri, fauentibus etiam regulis quibusdam. pugnatum est a mane ad vesperam

vtrimque acerrime. nuſquam cum maiore hoſtium numero congreſſi ſumus: nuſquam maior cædes obſtinatione animorum. nam pugnæ contra Xerxem, & Perſarum contra Ægyptios, fide carent. prœlium nox diremit. Ceciderunt ſupra ducenta milia fortiſſimorum hominum. Nemo loco ceſſit, vulnera aduerſo pectore infixa. nemo iudicium ferre potuit, qui cadauera inſpexit, vtra pars ardentius pugnauerit: agebatur enim de toto imperio. Barbari tamdiu regnaſſe Romanos ægre ferebant: Romani, illos toties impulſos ac victos, inſultare non patiebantur. Riuulus qui prope erat, humano ſanguine auctus, rapidiſſimi torrentis inſtar effluxit. Sed quamuis ſuperiores fuimus, non parua iactura fuit Theoderici cædes: quam eius filius Thoriſmundus capite Attilæ rependiſſet, ni Aetius conſuluiſſet ei expedire paternum regnum defendere; veritus ne profligato Attila impetum in nos conuerteret. ſed pernicioſum fuit conſilium. Attila enim, reparatis in Pannonia viribus, ſæuiori animo inuaſit Italiam, pleraſque vrbes diripuit, Iſtriæ, Venetiæque, & togatæ Galliæ, ac Inſubrium. Ad eum Leo pontifex maximus legatus venit: ſalutem Italiæ perorans impetrauit. Reuerſus in Pannoniam Attila, dum in nouis nuptiis nimis vino indulget, & quieti ſe dediſſet, ferocius ſtertendo, mero repletum ſpiritum efflauit. Vitio laborauit Bonoſus Imperator, qui congium vini epotabat: quare quum pependit, non hominem pependiſſe, ſed amphoram, in prouerbio fuit. Veteres Græci heroes, vt plenius ingurgitarent, (quod hinc exiſtimabant lætitiam fore) magnis cornibus epotabant. vnde ſcripſit Athenæus cornutum pingi Bacchum. Satiusque eſt (quod ſapientes viri monent) vino abſtinendum; quod immoderate ſumptum, pro veneno eſt. Aetius vel Maximi figmentis, vel iuſſu principis qui illius ſucceſſus metuebat, occiſus eſt. qua de re non longe poſt Romæ in campo Martio Transtila & Octila, milites Aetii, ipſum Imperatorem confoderunt, conſilio (vt ferũt) Maximi: quoniam ſtatim arripuit imperium. qui tertio poſt menſe a populo Romano membratim cæſus. Eudoxia Valentiniani vxor, in vltionem cædis viri, Genſericum ex Africa acceſſiuit. Ille magno cum exercitu nauigauit: vrbem ingreſſus, a rapinis non temperauit: vt cuique libitum eſt, præda abacta; abducta & Eudoxia cum duabus filiis, quarum altera Traſimundo Genſerici filio nupſit. At milites auidi prædæ, in Campaniam irrumpunt, Capuam euertunt, vrbes alias diripiunt, onoſti præda Libyam repetunt.

FLAVIVS VALERIVS MARCIANVS.

DVm hæc in occidente aguntur, orienti præficitur MARCIANVS, fauente ad imperium Pulcheria Arcadii filia; cuius conſilio, nondum patefacta populo Theodoſii morte, id factũ eſt. Marcianus humili genere natus, prima ſtipendia meruit in Lycia. Quum ægrotaret, hoſpitalitate vſus cuiusdam Tatiani & Iulii, (germani erant) poſtquam conualuit, animo recreando venatum exiere: faſtidici ardore ſolis, ſub arbuſcula quieuerunt. Tatianus prior excitatus conſpexit aquilam ſupra caput Marciani in aere pendere, quæ panſis alis ſolis radios arcebat. ille fratrem vt videret, excitauit. Vbi ſomnus abiit, militi quæ viderant aperuerunt; regnum ex eo portendi nuntiantes. Igitur abeuntem viatico CC argenteorum proſequuti ſunt. Hoc idem prodigium ei contigit ſub Aſpare, dum contra Wandalos militaret: captus cum ceteris captiuis quieſcebat. Rex cupidus eos recenſendi, vidit aquilam ſupra caput illius. per eiusmodi imaginem abire iuſſit, &, ſi quando eueniret, fœdus cum Wandalis iniret orauit. Seu aquila, ſeu vultur regnum portendit; talium prodigiorum plenæ ſunt hiſtoriæ. Pulcheria, in eligendo Cæſare princeps, ſenis Marciani capiti diadema impoſuit: & quamuis ſatis cognitus ordinibus erat, boni ac probati mores eum principatu dignum fecerunt. Ideo magis expedit eligere quam ex hereditate mereri principem. Nouus Imperator ſtatim pro Tatiano & fratre miſit: illum Conſtantinopoli, hunc Illyricis præfecit: cum Wandalis fœdus percuſſit. Arma numquam, niſi prouocatus, mouit. quietis amator, quietum orientem habuit. Dicere ſolebat, donec liceret in pace viuere, non decere principem ſumere arma. Romæ populus Rom. cum toto ſenatu *Auitum* patricium Imperatorem legit: ſed non diu vixit. Marcianus, quum præfuiſſet paulo amplius annis ſex,

naturæ

naturæ concessit, vt quidam tradunt, conspiratione Asparis. Qua de caussa post creationem noui principis, quum filius Asparis *Ardaburius* Cæsar esset a Leonte pronuntiatus, populus patrem interfecit cum filio.

FL. VAL. LEON. I.

Factione & suffragiis Asparis LEON dicitur Imperator, & Augustus appellatus: qui post cædem Ardaburii Cæsaris, nepotem ex filia Zenonis filium *Leontem* Cæsarem fecit: quidam filium scribunt. Aspar enim ita conuenerat cum Leonte, vt factus imperator, Ardaburium eius filium adoptaret: quod Leon obseruauit. Populus vbi hæc nouit, Ardaburium cum patre interemit. *Anthemium* patricium Cæsarem pronuntiauit, Romamque misit, eique imperium occidentis tradidit: quod *Maiorianus*, mortuo Auito, sibi vindicauerat. Is v anno necatus, Dagalaipho & Seueriano COSS. Sed Rauennæ *Seuerus* imperium arripuit. Qui superato Biorgo rege Alanorum, lauream meruit: III anno occubuit. Quidam tradunt Anthemium factum imper. post mortem Seueri. vtcumque res conuenit, (nam ante Marcianum res cœpta est) Anthemius cum genero suo Ricimere a Gotthis oriundo diu certauit. Et quum vtriusque copiæ paratæ essent, & per factiones diuisa vrbs & Italia esset, Leon e Constantinopoli *Olymbrium* misit, purpura indutum, qui viuenti Anthemio regnum auferret. Res non ita successit: quoniam Ricimer ad Ælium pontem, superatis auxiliatibus Gallis, cum Bilimere Anthemium gladio transfodit. Ciuium Rom. bona data sunt prædæ: exhausisset etiam viscera, ni cœliacus dolor hominem exstinxisset. Olymbrius sine controuersia succedens, VII post mense decessit. Iam Basiliscus Gensericum redeuntem in Italiam prœlio vicerat. Rauennæ exercitus *Glycerium* Imp. salutat: & a *Nepote* (sic erat illi nomen) sororis filio regno pellitur. Interea Basiliscus Zenonis (qui postea imperauit) gener, ingenti gloria victor, magni nominis fuit. Nepos ab *Oreste* pulsus, Salonis (nomen villæ in agro Rom.) cæsus est. Orestem *Odoacer* Gotthorum rex superauit, & Placentiam misit, iussitque interfici: & Orestæ filium *Augustulum* iam Romæ imperantem exsilio damnauit. exsulauit in Lucullano Campaniæ. Scribunt alii, hunc, ne caperetur a Gotthis, sponte imperium reliquisse. In eo sanctissimum Augustorum cognomen defecisse memoratur: etsi Iustinianus postea iura vindicauit; neminem purpura & diademate insignitum ipse, & alii qui sequuti sunt principes, occidenti præfecerunt: *Gotthi* ab Augustulo ad Iustinianum regnum tenuere. Mira res; nequid integrum maneret, defecit cognomen Augustorum in vno COS. Basilio, quum consulatus antea duo fuissent: quod scilicet fore portendit vrbis Rom. excidium. Hæc sunt Tite Arunti, quæ ante aliquot secula prædixisti ex Romuli vulturibus; vtrum confusus fuisset numerus, nequis tutelam vinciendo, iacturam peroraret. Matheseos peritus homo inuenit rem sacerdotum vitio turbatam, nec claui in pariete Mineruæ tam liquido constitere, nec annales sub titulo consulum tenere numerum potuerũt: Odoacer igitur tyrannus Romæ, in tota Italia XIIII regnauit annos: cogitauit de vrbe transferenda, & noua colonia deducenda; vt ab suo nomine vrbem appellaret Odoacriam. Primus exterarum nationum quietus per X annos possessor, postea infelicem regno ac vitæ finem dedit. At Leon in oriente XVI præfuit annos: Leon secundus, præfuit annum: vterque morum, non belli studiosus. Eodem anno quo Roma capta est, equestris Theodosii Magni statua posita in foro Tauri supra cochlidem columnam, sponte corruit.

FL. VAL. ZENON.

Zenonem Leon secundus sua manu coronauit. Fuit Zenon ex Isauris Ciliciæ, humilibus parentibus natus, humili & incognita villa, non minus vultu quam moribus deformis. imperauit non vt augustus, sed vt tyrannus. sub eo *Ilus* (quid non audet fortuna?) e suis gentibus mutilatis auribus vna cum Leontio in oriente ciuilem motum fecere. Theodericus rex Ostrogotthorum mire a Zenone diligebatur: ab eo factus consul, collega Venantii, impetrauit ab Augusto Italiam, si Odoacrem superasset. Cui Zenon assensus est, commendauitque ei vrbem Romam populumque Romanum. Theodericus cum exercitu per Illyrios Italiam

petiit; occurrentem Odoacrem prœlio vicit & fugauit. Fugiens intra mœnia vrbis, non admiſſus, citiſſime Rauennam contendit: triennium ibi obſeſſus, tamdem captus in cœna iuſſu victoris crudeliter excarnificatus. Victor ingenti lætitia ac plauſu ab obuio ſenatu populoque Rom. exceptus, plurimumque dilectus, quod gratuita liberalitate caritatem annonæ fugauit: (hoc ſcilicet imperii conſeruandi ſalubre fomentũ) multaq; ædificia vrbis inſtaurauit: &, ſi ab ſanguine quorumdam ſenatorum abſtinuiſſet, nemo fuiſſet Theoderico acceptior. An. II Zenonis imperii, *Baſiliſcus* a ſorore, quæ Auguſta erat, quia Imperator aberat, in regali ſolio poſitus, Marcum filium Cæſarem fecit. Rediens e Syria Zenon, ius ſuum repetens, in Cappadocia Baſiliſcum cum filio relegauit: qui Lemnis (nomen opidi eſt) fame conſumpti ſunt. Præfuit Zenon annis ſeptemdecim.

FL. VAL. ANASTASIVS.

ANASTASIVS* DICORVS magno conſenſu princeps electus, ſtatim donatiuum militibus dedit: legatos Indorum cum muneribus venientes, placidiſſime audiuit. A mari ad Selymbriam longum murum duxit, ne incurſiones Myſorum, Bulgarorum & Scytharum, quum fierent, obeſſe poſſent. Statuam æneam equeſtrem inauratam ſui nominis ac tituli ſupra columnam fori Tauri poſuit: laudabilius ſi illam Theodoſii Magni reſtituiſſet. *Athenodorus* tyrannus in Cilicia pœnas luit: cuius caput Iſauricus miles veruto affixum ante portas Tarſi tulit: ibique relictum aruit. Priſcus Antiochiæ, quæ eſt Ciliciæ, *Longinum Selymantheum* cepit, & vinctum catenis ad Anaſtaſium miſit. cuius iuſſu Nicææ Bithyniæ, tamquam fera dilaniatus eſt. Et *Hunni* non contenti Armenorum ſpoliis, Cappadociam vaſtauerunt, & vſque Lycaoniam vrbes diripuerunt. Ad aquilonem vero *Vitalianus* magiſter militiæ grauem fecit motum; & vt quieſceret, nongenta pondo auri ab Imperatore accepit. *Getæ* Macedoniam, Theſſaliam, Epirum diripuerunt, multos fecere captiuos: pro quibus redimendis quum aurum miſiſſet Anaſtaſius, & non ſufficeret hoſtium votis, barbari captiuos aut in domibus ſuffocarunt, aut pro mœnibus in conſpectu multitudinis trucidarunt. Anaſtaſius, vt credibile eſt, malo genio actus, in diuinis præcepit non trinitatem, ſed quaternitatem adorandam eſſe. Hinc ciuiles motus adeo creuere, vt niſi ſimulaſſet ſe mutaſſe mentem, imperio priuatus dediſſet pœnas. Sed *cæleſtem iram quis vitat?* ictus fulmine occidit. Marcellinus tamen tradit, eum natum ſupra annos LXXX, ſubita morte occubuiſſe. Imperauit annos XXIIII, menſes II, dies XXIX.

FL. VAL. IVSTINVS.

IVſtinus Thrax ſine imaginibus, ſine tribu, vtroque parente ignobilis, a teneris annis ſuum cuſtos, deinde boum, poſt lignarii cuiusdam miniſter, natus annos XVI, militare cœpit. promptus manu & doctus hoſtem ferire, ſortem mutauit, princeps ordinis fuit: & hinc promotus, comes factus eſt. Mortuo Anaſtaſio ad eum Amantius ſpado, libertus ſuperioris Auguſti ditiſſimus, venit, magnam vim pecuniarum ſecum ferens; orauitque vt in toto exercitu ductoribus & militibus partiretur, & ipſe acciperet quantum vellet, promitteret donatiuum per ſingula capita, & longe maius quam priores fecerunt, ſi *Theocritianum* Imperatorem legiſſent. pecunia ſatis integre ſoluta eſt, nõ ad votum Amantii, ſed Iuſtini, qui pro ſe ſuffragia caute emit. Itaque quum princeps eligeretur, nemine diſcrepante Iuſtinus pronuntiatus eſt: quem curuli acceptum ſella, diademate ornatũ, adorauerunt omnes. Amantius & Theocritianus, & Andreas miniſter a cubiculo, inſidias principi parauerunt: ea de cauſſa e medio ſublati ſunt. In occidente Theodericus XXX mil. Gallorum prœlio cecidit. Ioannem pontificem max. Romæ carcere conſumpſit. Inde ſubita morte occubuit; regnumque Atalarico ex filia nepoti tradidit. In oriente Iuſtinus ſororis ſuæ filium Iuſtinianum conſulem fecit cum Valerio collega: qui conſulatus contra legem Marciani, adeo inſignis fuit ludis atque muneribus, vt facile priores ſuperauerit. Viginti leones iubatos, & triginta pardos exhibuit, aliasque innumerabiles feras. Item gladiatores & ſcenas circenſesque, & magna aurigarum præmia; in quibus vltima tantum mappa populo propter factiones denegata eſt. Anno imperii

eius

eius nono calend. Aprilis Iustinianum adoptauit, consortem imperii fecit, quatro post mense decessit. Imperauit annos nouem, menses duos, Mauortio consule.

FL. VAL. IVSTINIANVS.

IVstinianus reparando imperio animum admouit. *Persas*, qui transgressis limitibus Mesopotamiam, Cœlesyriam Syriamque prædati sunt, Belisarius legatus ab Augusto missus, prœlio fudit fugauitque: trans Euphratem abire coegit, veteres firmauit limites: iura imperii toto orienti asseruit: cum victorem redeuntem & aureo curru triumphantem, Iustinianus magna lætitia excepit. Idemque dux triumpho insignis, & rebus gestis clarus, recuperata Africa, *Gelimerem* Wandalorum regem vinctum catenis Constantinopolim misit: Carthaginem firmius quam antea restituit. Triumphus maior ac pretiosior Persico fuit. Præferebantur puluinaria ornata auro ac gemmis, signa militaria, tapetes, mensæ, pocula, vestes pretiosæ, pepla, regiaque supellex distincta auro, lapillis & margaritis; septem magna vasa plena auro, & vasa quædam e gemmis. Quid gratius præberi oculis potuit quam captiuum intueri regem cum vxore & regia familia? Quum ad conspectum Imperatoris ventum est, iussusque est rex adorare principem, ferunt eum pleno ore semper risisse. Existimabant ingenti dolore percussum, mente captum esse: illumque dixisse, *se ridere fortunæ humanæ vicissitudines*: vt qui modo rex fuisset, iam seruiret. Eadem sententia fuisse Æmilii Pauli memoratur, quum post captum Persen Macedoniæ regem, de mutabilitate fortunæ non sine lacrymis disseruisset. Consul factus Belisarius (quæ dignitas prima post Imperatorem erat) e Sicilia in Africam rediit, rebellantes compressit. Solomoni præsidi partem inuictarum copiarum reliquit. At vero in Italia Atalarico defuncto, qui regnauit annos IIII, successit *Theudatus*. qui quum suspectus esset, in loco qui dicitur Quinctus, tumultu militari occisus est. Opinio fuit *Vitigitem*, qui statim regnum accepit, auctorem cædis fuisse. Belisarius cum victore exercitu, iussu principis in Italiam nauigauit. Neapolim resistentem vi cepit: sæuitumque est sine sexus, ætatis, & sacerdotii discrimine. Romam quum venisset, pauidi Gotthi Rauennam profugerunt. Vitigitis, coadunatis innumerabilibus copiis, Romam contendit, obsidet: nihil quum proficeret, suburbana omnia incendit. Ita Belisario acriter defendente, vrbs non capta est: post annum Vitigitis re infecta, Rauennam reuersus. Deinde, quod vix credibile esset, Belisarius cum parua manu cum tanta multitudine confixit: profligatoque hoste, Vitigitem fugauit. Captus a Ioanne magistro militiæ, Romam ductus est, & inde a Belisario Constantinopolim. Iustinianus, regii nominis memor, ne sine dignitate viueret, Persico limiti in ripa Euphratis hominem præposuit; vbi sequentibus annis diem obiit. Dum hæc in Italia geruntur, Gotthi in Africa duce *Gundorico* rebellarunt. Belisarius rem sedauit, cæso auctore qui dux erat. Gotthi Circumpadani, *Hildebrandum* regem creant. cui post paulo interfecto substituitur *Vatrius*: qui vix annum præfuit; & cæsus est. Eius locum, assentientibus copiis, accepit *Badula* cognominatus *Totila*: quo ductore Gotthi populationibus & incendiis totam Italiam infestam reddiderũt. Aueratium pont. Ausinatum, legatum ad Imperatorem misere, vt eis liceret vrbem & Italiam tenere, quemadmodum maiores eorum tenuerant. Quibus respondit Iustinianus, res Italicas commisisse Belisario & Ioanni; cum illis agerent. Gotthi intellexerunt sibi armis decernendum fore: itaque sine spe veniæ ac pacis, omnia rapinis, cædibus, incendiis, ruinis, antequam Belisarius rediret, ingenti miseratione fœdarunt. Vrbem Romam proditione Isaurici militis XVI calend. Ian. porta Cælimontana ingressi, imperio potiti sunt: nec eo contenti, bona diripiunt: mœnia bona ex parte solo æquant, domos aliquot igni absumunt: incolas omnes cuiusq; gradus atque ordinis, rex potissimum Totila ab vrbe abire præcepit, ducturus alio in loco coloniã. Multitudo omnis in propinquas vrbes se recepit. sine habitatoribus vrbs relicta est; mansitque in ea solitudine amplius XL diebus. Hæc sunt tua monimenta parens Romule: hæc est illa æterna vrbs, terrarum dea gentiumque Roma, cui par est nihil & nihil secundum: quæ vndique pene victo orbe aduectos triumphos recepit: cuius imperium *occidentis, oceano & Transtigritanis regnis terminatum,

Tunc illa Roma ad quam quot sunt sub cælo gentes, conuenire ius erat; quæ innumerabiles colonias emisisti? sed iam ciuili intestinoque odio eo lapsa es, vt honorificentior habereris, si nomen tuum tantummodo exstaret: quoniam dissensione partium, & assidua vastatione Romani agri, ita a tuis præsertim dilaniata es, vt exactam vetere pomœrio, mutilatamque in campo vix consistentem, nostra ætas nō sine lacrymis conspiciat. Auget præterea dolorem, quod qui præsunt, licet velint, adiumentum tamen ferre non possunt. Interea Belisarius morbo liberatus, silentio & ruina squalidam vrbem, & graui dolore depasti incendii fœtidam, ingressus est. Ferunt incendium surgentibus flammis XIII dies emicuisse. Dux cautus mœnia raptim reparauit lignis & ruinis; ciues redire iussit: quorum maior pars etiam non vocata reuersa est. sed non omnia ædificia in cineres ierant: quæ magno redeuntibus adiumento fuere. Veruntamen regiones tres, porta Capena, Piscina publica, & Auentinus, adeo consumptæ vt neque tunc neque postea restitui potuerint. Totila, accepto huius rei nuntio, cum infesto exercitu ad euertendam vrbem rediit: sed repulsus, Æmiliam petiit. Et, si Belisarius persequutus esset, Gotthicæ victoriæ laudem Narseti ademisset. Belisarium a rebus Italicis fama belli Gallici reuocauit. Germanus patricius Augusti patruelis, contra Gotthos missus, in Illyria morbo occubuit. itaque Italicæ expeditioni præficitur Narses. In Africa Artabanes *Stozam* tyrannum prœlio vicit ac cepit: dumque Cisalpinæ Galliæ Totilas auxilium præstat, a Longobardis occisus est. Deinde Gotthi, audito Narsetis aduentu, obsides Romanos quos secum habebant, ad vnum interfecere omnes. Narses deinde cum Gotthis magno prœlio conflixit; & felici vsus victoria, omnes pene deleuit. Etiam rex ipse, ne superstes dedecori esset, gladio pugnando transfixus vna interiit. Ob victoriam ludi editi: & in circensibus ex factione prasinorum & venetorum tanta seditio ex certamine orta est, vt magnam fecerit cædem. Tale spectaculum aurigæ præbent, & inanis spectantium fauor numquam quiescit. sic russati, albati, veneti, & prasini, mappas in circo quærunt: sed vltima fere semper in ambiguo est. sic pro vili panno, miserorum mortalium animi, huc illuc distracti pendent. Princeps tamdem affectus morbo, Iustinum ex filia nepotem consortem imperii fecit, caputque diademate exornauit, fortunæque fauentis signum in cubiculum illius transferri iussit. ingrauescente morbo non sanus mente decessit. Imperauit annis trigintanouem.

FL. VAL. IVSTINVS II.

IVstinus patre Illyrico, matre Augusti filia, a teneris annis non vt nepos, sed vt filius in aula principis educatus, magno in honore habitus est: natura facili, & ad omnia dexteriore. Ab initio principatus, orante Sophia eius vxore, æs alienum soluit: tanta liberalitate vsus, animos ciuium simul & militum coniunctissimos habuit. Cum Persis solutis induciis pacem fecit. Narses post Gotthicam victoriam tenuit Italiam annis XVI: accusatus a quibusdam seditiosis ciuibus apud Iustinum quod nimis austerus ac sæuus in iudiciis esset, per litteram se expurgauit. Sophia, vt hominem irrideret, ad eum scripsit, vt ad pensa, muliebre opus, rediret: eunuchus enim erat. Ille indignatus, sollicitauit *Longobardos*, qui in Pannonia erant, quorum auxilio delendis Gotthis vsus fuerat, vti Italiam occuparent. Natio fuit Germanica; quæ ex Cimbrica peninsula ad quærendas sedes profecta erat, & non statim cœpit arma. fere triennio post, cum vxoribus & liberis, & omni supellectile, Italiam petierunt. numerus fuit CC milium. sub rege *Alboino* subactam ac domitam Italiam in potentatus diuisere. tenuerunt an. CCIIII. Illo tempore *Vgri*, glacialis Oceani accolæ, quærendo sedes, Pannonias ingressi, ibi commorati sunt: quam adhuc pacifice tenent: rebus bellicis ita clari, vt nulli ferocissimarum gentium cedant. Iustinus, quum grauiter dolore pedum laboraret, obiit. Tiberius, quem ante adoptauerat, ei successit.

TIBERIVS.

TIberio pax erat cum Longobardis: qui se paratos fore ad omnia principis mandata, per legatos fuerant polliciti. regem sibi creauerunt * *Clephen*. qui quum

a suorum

a ſuorum ſanguine etiam non abſtineret, in inſidias lapſus, cædi meruit. quo cæſo, Longobardi XXX duces legere, qui Italiam regerent: quæ a Samnitibus ad Alpes, præter vrbem Rom. & portum, dicionis eorum erat. Tiberius in oriente *Perſas* ſæpe profligatos intra ſuos fines compulit, recepta Meſopotamia. *Longobardi*, rupto cum Imperatore fœdere, vrbem Rom. graui obſidione premunt: ſed eos multitudo decidentium imbrium a mœnibus repulit. Qui, exiſtimantes ſacrũ quoddã violari, magno ſilentio eo animo conceſſerunt, amplius cum hoſtilibus armis non redituri. Sequuta eſt imbres longa ſiccitas; & inde caritate annonæ laboratum eſt. Tiberius Mauricium generum ſuum adoptauit. Tiberii felicitas multi nominis fuiſſet, ſi res in occidente vt in oriente ei ſucceſſiſſent. Imperauit annis VII. Mauricium generum ſuum conſortem imperii fecit; qui ſucceſſit.

MAVRICIVS.

Mauricius gerendis rebus in initio felix, Armenos & Perſas per legatos fudit, Mœſia Scythas repulit. In Italia Longobardos repreſſit. Deinde auſpiciis Theodoſii filii ſui & Germani ſoceri, victos Hunnos Pannoniiſque exactos ad ſolitudines fugauit; & *Chaganum* afflixit illorum ducem. *Romanus* quidam patricius, non abnuente Auguſto, cum Longobardis ſæpius pugnauit; & victor, primus *Italiæ exarchus* factus eſt. Felix eſt qui victoriam aſſequutus, temperare ſe didicerit. Romanus Græcis munditiis nutritus, ad delicias animum flexit, ſimulque ad rapinas. Mauricius vero vetuit: cuius mens (quia pax erat) cumulandis theſauris accenſa, finem non inueniebat. ea de cauſſa tenax factus, ſtipendia aut rara aut nulla dabat: factaque contra eum conſpiratio eſt ab exercitu qui Sarmatico limiti præpoſitus erat: cuius dux *Phocas*. Rumor ad Auguſtum peruenit; qui *Philippicum* generum accerſiri iubet: cui aperuit quomodo per nocturnam quietem bis terue admonitus erat, vti cum tota familia a Phoca præcaueret. Philippicus admirans, dixit ſe noſcere hominem, qui tale facinus non auderet; quum nimis timidus eſſet, improbus tamen. *Propter id*, (inquit Mauricius) *mihi cauendum eſt: nam qui timidi ſunt, poſtquam ſcelera ineunt, parcere neſciunt, & ſæuius agunt. cogitemus igitur ne res eueniat.* Tum Philippicus; *Liberalitate opus eſt: ea ſola milites etiam irati ſedantur.* Mauricius ſurdis auribus audiebat; aut cogitabat inferos pecunia placare, ne acciperent admitterentque, aut ne priuatus vt antea inter notarios lateret: notarius enim fuerat, & ob diligentiam a Iuſtino præfectus vigilum factus, inde Tiberii gener, poſt Auguſtus. Longe auarius quam ante, omnia negotia principis agebantur, vt opinor, ob fatorum neceſſitatem. Quum milites id amplius ferre non poſſent; præſertim qui contra impetum Scytharum poſiti erant, loco ſterili ac difficili, & gelu horrido, coniurauere in caput Mauricii. ſed quum ad opus ventum eſt, Chalcedone tota domus fere cum principe cæſa eſt: quod ei non contigiſſet, ſi non fraudaſſet milites ſtipendio, ſi, vt decebat, vixiſſet. Ferunt enim, nihil eſſe in eo qui imperat, auaritia deteſtabilius: fœdum crimen eſt, & parens omnium malorum. Hinc rapinæ, hinc cædes, hinc dominandi cupido ortum habuere. Hæc in Pertinacem, cetera virum integrum ac ſanctum, milites armauit: contra, liberalitas Alexandro Magno imperium propagauit. Vtinam Maurici aut Iuſtinum aut ſocerum tuum imitari didiciſſes. ab illo Iuſtino æs alienum perſolutum eſt: hic Tiberius, cum vxore Anaſtaſia, placido certamine indigentibus largas opes dedit: ſed tu, veluti fato concederes, theſauris inhiando gladio iugulum præbuiſti. Imperauit Mauricius annis XX.

PHOCAS.

Phocas ab ſcelerato exercitu, cuius dux erat, Imperator lectus eſt. qui pene Mauricii oblitus, nec tanta cæde edoctus, auariſſime tributa exigenda mandauit: tenacius priore aurum ſeruans, ſecreto cum ſuis aulicis Perſico more omnia diſponens: & hi legatos audiebant, iudicia pendebant, magiſtratus dabant: quo in eo qui imperat, miſerius & deterius nihil eſt. Palatini enim fumi grauiter lædere ſolent. Gratiores apud eum erant qui inexplebili rapacitate populos vexabant. Stipendia numquam negauit: quæ tamen parciſſime dabat. Vnum porro ſanxit

quod laudem meruit; hoc eſt, vrbem Romam totius ſalutaris vitæ caput eſſe; quum antea propter ſedem principis, Conſtantinopolis haberetur. Deſidia & ignauia Imperatoris, Romanorum hoſtes potentiores facti, occidentis diœceſi Germanias cum inſulis, Gallias, Hiſpanias, & bonam partem Italiæ, Pannoniasque & Mœſiam abſtulerant, & magnam partem Africæ: orientis vero, Iberos, Armenias, Arabas, & hinc Dardanos, & mediterranea Macedoniæ & Thraciæ. Chaganus Thrax, Hunnorum rex, modo huc, modo illuc vndique diſcurrebat. Meſopotamiam, Aſſyriam, Perſæ occupauerant: Ægyptum Saraceni vaſtauerant. Pro dedecus, noſtræ vires adeo defecerant per luxum ac libidinem, vt imperium Romanum ſolo tantum nomine conſtaret. Res enim publ. vindices non habebat. Magnam ſpem in initio præbuit de ſe Phocas, quod homo militaris: ſed omnes fefellit opinio. Itaque ex omni parte reges ſoluti metu, irruebant. eoque ventum eſt vt aut nomen imperii deleretur, aut Phocas occumberet. Erat acceptus Imperatori Priſcus Patricius gener Heraclonæ: huius filius Heraclius pro prætore Africam adminiſtrabat. Ii tres de Imperatore occidendo coniurationem inierunt. Heraclonas, quia magiſter militiæ erat in Thracia, velut defenſurus regionem & propulſurus barbaros, exercitum coegit: Heraclius ex Africa Conſtantinopolim venerat, ne pater defectionis ſuſpicionem faceret. Conueniunt ſtatuto tempore: fit de induſtria tumultus: dum milites prætoriani accurrunt, coniurati principem obtruncant. Milites primum Heraclium Imperatorem Cæſ. Auguſtum pronunciant. populus deinde & ſenatus ingenti acclamatione probauit.

HERACLIVS.

HEraclii Sergius, Conſtantinopolitanus pontifex, caput diademate cinxit: eademque die Fabiam* Eudoxiam duxit vxorem: ſimulque & ſacratiſſimæ coronæ & nuptiarum pompa celebrata eſt. Totum orientem vaſtauerant Perſæ, & legiones ſæpius reparatas, ſæpius deleuerant. Hinc Scythæ & Auari Europam diripuerant, & Rom. milites interfecerant: pauciſſimi in tot cædibus ſupererant ex his qui militauerant ſub Mauricio & Phoca. vix crediderim quod quidam ſcribunt, duos tantum ſuperfuiſſe. Ambiguus erat Heraclius, Europamne an Africam vindicaret. Criſpum Cappadociæ præfecit. Fœdus cum Chagano ante Longum murum Anaſtaſii percuſſit: cum Longobardis induciæ nondum exierant: Africam firma præſidia tuebantur. Itaque tota mole ad orientem liberandum conuerſus eſt. Priusquam bellum gereret, legatos miſit ad Choſroen, vt a vaſtatione vrbium & Romanorum cæde ceſſaret; vtque iam ſatur humano ſanguine, rediret in Perſida. Deinde fruſtra orauit inducias. Ille, cui animus omnia perdendi erat, bis legatos contempſit: tamdem ſpretis conditionibus pacis, ſuperbe & contumelioſe reſpondit, ſe numquã cum Romanis quieturum, niſi poſtpoſita & abnegata Ieſu Nazareni crucifixi religione, Mithram, hoc eſt Solem, qui vnicus eſt Deus, adorarent. Imperator indignatus, deſperata pace, expeditionem quam cœperat, parauit: acrem delectum vndique haberi iuſſit: nouas legiones ſcripſit. nam veteres occiderant. & priusquam ad bellum duceret, exercuit, vt ſolet de tironibus fieri: ad liberandum orientem pergit. Choſroes factus de bello certior, Palæſtinam Iudæamque diripuit: Hieroſolymas, poſt longam Chriſtianorum occidionem, exhauſtis omnibus & omni ſupellectile, conſumpſit: lignum ſalutiferæ crucis, vna cum ſanctiſſimo vrbis epiſcopo, in auita regna ferri iuſſit: Oſtanem ſatrapam cum valido exercitu, contra venientem Heraclium miſit. Res primum leuibus prœliis tentata eſt: deinde totis viribus pugnatum eſt. Perſæ victi terga dedere: cæſa ſunt hoſtium ſupra triginta milia. Oſtanes fugit: Saraces & Sarabaſſes duces cecidere. Nec tanta cæde vlti ſumus. iamque iterum ac tertio victores, deleto ac cæſo ſupplemento longe maiore, cum duce Saie & Razetene in viſcera Perſidis ſuperato Tigride penetrauimus, ſæuitumque eſt non modo in homines, verum in vrbium direptiones: nec temperatum eſt a profanis hoſtium templis. qua ſtrage noſtra vulnera recompenſauimus. Secundo & tertio prœlio, cæleſti auxilio vſi, victoriam aſſequuti ſumus: ſed tertius ille congreſſus, cæſis multis milibus, finem bello Perſico fecit. Choſroes, deſperatis rebus, Cteſiphontem

tem aufugit: vbi a Siroe filio interfectus est; quod pater Medarsæ filio alteri, sed natu minori, regnum tradiderat. quare & hic cecidit vxoresque. Negotio perfecto, Siroes ablatas opes quas reperit, captiuosque Romanis, & lignum vitæ restituit Heraclio; & primus ipse de morte patris ac fratris scripsit ad principem. Paxque ei data est iis conditionibus, vt limes Persici ac Romani imperii Tigris esset, atq; Persæ Mesopotamiam non attentarent. Tertiæ pugnæ dies fastis Rom. adscriptus, adhuc magnæ venerationis est. Exercitus victor & laureatus, onustus ferculis atque tropæis, magna lætitia & ingenti gloria Constantinopolim redit. Dux purpuratus, aureo inuectus curru, non lauream manu, sed lignum crucis tenens, se lætantibus populis spectandum præbuit. Gratum & salutiferum spectaculum, occurrentibus sacerdotibus regio ornatu insignibus pompaque admirabili, præeunte pontifice in sacratissimo templo positũ est. Maior hic certe triumphus quam qui de Gilemere victo & Africa recuperata habitus est. Imperauit Heraclius annis XXXI. ferunt hydropisi occubuisse: alii scribunt nouo cladis genere, testium folliculo sursum verso, simul cum virili membro, & semper tento; adeo vt quoties meieret, nisi tabula vmbilico admota prohibente, vultum lotio sparsisset. Existimant ob illicitas nuptias accidisse. Lapsus etiam fertur in hæresim Monothelitarum.

MAGMED.

HVius tempore prodisse in lucem MAGMED memoriæ proditum est, obscuris genitum in Arabia parentibus, captumque ab Scenitis, (Numidarum more viuunt) & mox venditum. Abdimoneples Ismaelitici generis emit, locuples mercator: qui non vt seruum, sed liberũm loco educauit. Forma puerum conciliabat. Quum adoleuisset, mercimoniis præposuit. Qui dexteritate ingenii quum valeret, commercio vsus Christianorum Iudæorumque & aliorum, & lucro augendo diligens, primum domino gratus, inde in notitiam plurimorum venit. Erat tum in Arabia *Sergius* monachus. Eo enim e Byzantio fugerat, scelestæ opinionis pœnas metuens: inque domum Abdimoneplis consuetudine diuertebat, Magmedi plurimum fauens: nactusque iuuenis facilitatem atque promptitudinem, in diuersa haud difficulter deduxit. Interea herus moritur sine liberis. vxor vidua, dum virum quæreret, & esset quinquagenaria, domique haberet validum annis iuuenem, domesticis nuptiis vsa traditur, Sergio (vti ego existimo) persuadente. Iuuenis, magicæ vanitatis non expers, potens pollensque carmine, intra paucos dies muliebri menti mirum de se studium immiscuit; adeo vt illa nimio ardore deperiret. Corripiebatur Magmed comitiali morbo. quod vbi vxor animaduertit, ægre ferens, rogauit quidnam rei esset. Tum ille, monitis Sergii, *Desine mirari*, inquit: *morbus abest: sed conspectum cælestis nuntii ad me Dei iussu venientis, ferre quum nequeam, mens & membra obstupescunt*. Idemque contingere omnibus prophetis narrabat; se quoque Prophetam esse dictitans. Vana spe elusa fœmina, fidem præstitit: & quem modo amabat, obseruare simul & colere cœpit. In ea persuasione quum diem obiisset, heredem virum toto (vt aiunt) asse scripsit. Iis opibus fretus, palam de se loquebatur. Multi assentiebantur, præsertim fœminæ; inter quas antea gloriabunda vxor, nomen laudesque mariti & cælestium congressus disseminauerat: siqui vero repugnarent, cogebantur armis: breuique sermone & metu exercitum satis amplum coegit. Negligentia Cæsaris Augusti animos præbuit; qui exiguis copiis primos illos conatus estringere potuit. Neglectus ignis paulatim augescens, quum fomes suppetit, absumit omnia: desidiaque nostrorum, perniciosa tabes creuit, cui fomentum medicæ manus adhibere nequeunt. Arabes primi defecere; proximæ deinde regiones; ipsaque inuaditur Syria: in qua ferax Damascus vi expugnata, viuentis Phylarchi & templum & diuinos honores princeps inspexit. Pugnasse postea fertur cum Persis, & partem copiarum amisisse; rediisseq; ad suos Arabas, copiasq; suppleuisse Scenitis, manu tum bello validissima, & rebus gestis clara: quæ indignata ob negata stipendia fraude quæstorum & Romani ducis tenacitate, Magmedi hæsit: & tunc defecisse prouincias quidam scribunt. Scriptor haud ignobilis, qui paulo post illa tempora fuit, tradit Magmed cum plerisque asseclarum cohortibus Syriam in-

traſſe, & per legatos petiiſſe ab Heraclio regiones ad incolendum, atque impetraſſe; & ingentem illum numerum, quum alimenta deeſſent, direptionibus agrorum villarumque & vrbium quæſiuiſſe. Adiiciunt poſt rapinas reuerſum eum ad antiquas ſedes, aperuiſſeque leges, & fuiſſe legislatorem: tamdem natum annos quadraginta veneno interiſſe; quod affines dominorum ad quos hereditas ſpectabat, parauiſſe ferunt, & clam cibis immiſcuiſſe. Eo ſublato, Iſmaelitica gens, quod abducere didicerat, ferre palam deterrita non eſt. Tota fere, quæ antea cœperat, ceſſit Aphrica; ſed oræ mediterranei maris longe ſerius. Demum deſidia Romanorum principum, eo ſuperſtitio creuit, vt magnitudine eius atque armis perterritus oriens, & bona pars Europæ, non ſine clade & noſtra ignominia deſciuerit.

DE PROGENIE HERACLII.

HEraclius ex Fabia Eudoxia vxore ſuſcepit Epiphaniam & Heraclium, qui *Conſtantinus Nouus* appellatus eſt: quem ab ineunte ætate ſacro diademate adornauit pater. Defunctæ Fabiæ funus quum efferretur, puella forte quadam ſpuit per feneſtram; contigitque tetigiſſe elatum cadauer: nulla facta mora, comprehenſa, & rogo Fabiæ poſita, viua exuſta. Duxit poſtea Martinam filiam fratris, lata lege vt idem omnibus liceret: ex qua genuit Heraclonam. Succeſſit primum patri Conſtantinus Nouus: qui regnum a patre accepit, non malum fidei dogma. Nondum annum imperans, a nouerca veneno ſublatus eſt. Arripuit imperium Martina cum Heraclona, qui natus erat annos decem: & ii conſpiratione ſenatus ante biennium capti, & in exſilium Cappadociam miſſi. Mulieri linguam præcidunt, ne oratione, qua plurimum valebat, populos commoueret: puero abſciderunt naſum, ne decor aut gratia in vultu miſerationem facerent. Senatus tunc ſine militibus principem fecit; quod raro contigit & ante & poſt Tacitum. Auguſtus electus eſt *Conſtans* Conſtantini filius, genitus ex Gregoria filia Nicetæ patricii: & is filius Gregoræ, qui multum dilectus ab Heraclio fuerat, magniſque honoribus functus. Conſtans vero, dum fruſtra in Longobardos impetum facit, in ſuos conuertit iram. Laminas argenteas, quibus Pantheon tegebatur, & alia quædam pretioſa, reliquias hoſtilium prædarum atque incendiorum, ſubſtulit, & ſecum in Siciliam tulit. Dumque ibi in balneis ſe lauat, a miniſtris auctore *Mazeſe* interfectus eſt. Qui dum pace Conſtantinopoli fruitur, mortem obiit; regnumque per manus filio *Iuſtino* tradidit. In hoc defecit Heraclii progenies: decimo imperii anno, deiectus ſolio a Leontio patricio, exſul in Ponto, afflictus calamitate occubuit, abſciſſis naribus. Soli Heraclio inter omnes principes Romanos, quantum rerum geſtarum monimenta docent, ſtirpis ſuæ apud inferos ſextum legere Auguſtum, Lacheſis ſuo inextricabili volumine concedit. Præfuerunt omnes annis LXXXVII.

IOANNES BAPTISTA EGNATIVS IACOBO MINVTIO S.

QVI principibus illustrioribusque viris ingenii sui monimenta nuncupant, Minuti clarissime, alii id agunt vt aut veteri summæque in eos obseruantiæ id sese tribuisse dicant: alii, vt eorum præsidio tuti, inuidiam minus grauem ac noxiam sentiant: alii, vt fructum alieni de se iudicii ea indicatura percipiant. Nec desunt qui posteritatis laude rapti, ac immortalitatis spe quadam inflammati, ea sibi nomina deligant nuncupatione, quæ diutissime & viuere & florere posse sibi persuaserint. Id quod a pictoribus artificibusque plerisq; obseruatum animaduertas; qui deorum principumq; effingendis imaginibus, eo libentius studeant quo minus obnoxia illa existiment aut hominum aut temporis iniuriæ fore. Sunt etiam qui hoc veluti sacro litterarum munere promereri gratiam beneuolentiamque eorum cupiant: siquidem haud inter postremas laudes referri debet, siquis principibus perplaceat viris. Sed & multi facile sese operamq; suam his ostentant, quorũ & auctoritate ornari, & opibus augeri se sperent. Ego, vti ex prioribus quasdã fortasse sequar, sic certe duas, quarũ altera publica communisq; tibi cum gente Gallica, altera plane tua ac propria sit, sequutum in primis esse me non negem. Et communis quidẽ illa, quod, quum singulari ac diuina potius GROLIERI *beneficentia Mediolani agens alterũ abhinc annum ornatus auctusq; sim, non possum iam ex illo tibi tuisq; omnibus, etiam atq; etiam non perpetuo velle debere. Illius enim consuetudine & opera, facile quanta gentis vestræ morum simplicitas, quæ publica domesticaq; disciplina, quæ in omnes caritas, quanta in Deum pietas vestra foret, est perspectum mihi plane ac cognitum. Quid enim vobis ipsis magis rectum apertumq; esse potest? Quid minus insidiosum ac fallax? Arctoæ (inquiunt) gentes hoc omnes habent. Ego vero, quum fallacissimas ex his multas legam, non cælo sed naturæ plane hoc vestræ, optimæq; disciplinæ id tribuam. Iam quid animorum voluntatumq; vestrarum fraternam in omnibus consensionem prædicem? quam non conuiuiorũ frequentia tantum, sed officiorum communicatione, ac summa caritatis mutuæ testificatione tuemini. Hæc vero vobis adeo natura insita, vsu parta, consuetudine aucta fuisse videntur, vt tot mihi germani fratres, non de facie solum, sed de morum in primis similitudine atque æqualitate videamini. Quare non immerito admirati Pœnorum legati etiam in hoste, Romano scilicet populo, id plurimum esse dicuntur, quod conuiuio accepti a pluribus ciuitatis principibus, eodem vbique cænassent argento, testati nullos hominum benignius Romano populo viuere. Nam quid de vestra in regem obseruantia, in Deum pietate dicam? Quæ enim vmquam gens aut externos principes non admisit, aut admissos non interdum expulit? sæpe etiam per summum scelus non occidit? Francis id proprium ac peculiare, nullos vmquam externos pati: suos autem vsqueadeo amare ac colere, vt pro regis dignitate ac maiestate tuenda non opes tantum sed vitam ipsam profundere possint. Illa vero quæ Deo ac religioni debetur, tanta talisq; est, vt sileri melius putem: quum vestigia haud sane leuiter impressa, tot et tanta exstent, vt nulla vmquam delere illam obliuio, nulla obscurare temporum iniquitas valeat. Cæterum excellens quædam ac eximia in te virtus, secundusque ac constans hominum de te rumor, & in primis Ioannis Francisci Asulani, adolescentis cum summæ spei, tum vero laudum tuarum studiosissimi, prædicatio effecit, vt & ego te pridem litteris consulendũ duxerim, & nunc* CÆSARES *tibi meos reliquamq; ad hosce non vulgarem (nisi fallor) industriam cupidissime nuncupem. Quo-*

rum lectio tanto tibi gratior ac iucundior esse debebit, quanto is qui ea tibi inscripsit, te plus amat ac colit quam multos alios. Huc accedit quod singularem eruditionem tuam ac multiplicem litterarum cognitionem magnifacit: quod MINVTIÆ *familiæ nobilitatem (quippe quæ a Romanis illis deducta Minutiis pro constanti habeatur) obseruat: quod denique se tibi quam coniunctissimum ac carissimum esse cupit. Sunt quidem in te corporis & animi (vti audio) egregiæ dotes; quibus Christianissimo regi gratus admirabilisque sis. Nulla certe aut maior aut honestior, quam vt litteras litteratosque homines (quod facis) foueas. Illæ scilicet iure reposcunt abs te, quod tanta tua cum laude vberrime tribuere. Nam vnum te esse præcipuum, in quem Galliæ tuæ Transalpinæ olim intuerentur, quem Cisalpina tota prædicet; cuius singularem prudentiam atque humanitatem etiam hostis commendet: totum hoc litterarum beneficium est. Quid quod Cæsarum hæc a nobis instituta, tribusque libris concinnata series, multa interim habeat quæ delicatum etiam lectorem & capere & detinere valeant? Nam Byzantinæ vrbis originem, Turcas ad hæc vsque tempora principes, res ab his belli gestas, Mahometis ortum, Romanæ vrbis captiuitatem, & Asiæ imperia, supra quingentesimum ac millesimum annum repetita continet. quæ omnia primus ego (quod sine aliorum iniuria dictum velim) præstiti: ac, vt vna veluti tabella depicta spectari commode possent, curaui. Tametsi quid libris commune cum pictura? Pascit illa tantum oculos; hi animum mentemque instruunt. Illa mutam, inanem, ac plerumque falsam descriptionem continet; libri viuentem præceptionem atque exactam spondent. Tabulas etiam imperiti pingant; litterarum monimenta nonnisi doctissimi conficiant. Tanto denique litteræ pingendi artem præstant, quanto docti indoctis, viui mortuis antecellunt. Tu igitur, quum ab ineunte ætate ornamenti plurimum & laudis ex hisce tibi vindicaris, illis ipsis tantumdem reddes: tanto etiam cumulatius, quod neque melius nec honestius beneficium vllum collocari potest quam quod in bonos & doctos viros confertur; quorum mihi vestigia non solum sequenda, sed etiam atque etiam adoranda proposui. Bene vale.*

EIVSDEM IN LIBRVM PRIMVM PRÆFATIO.

IMPERATORVM vitas a dictatore Cæsare, qui primus patriæ libertatem oppressit, ad Constantinum Palæologum, sub quo Turcarum seruitio Constantinopolis cessit: hinc a Carolo Francorum rege ad Maximilianum Cæsarem breui alioqui stylo perscripsimus: rem vt perdifficilem mihi atque arduam, sic iucundam qui legent omnibus, & (vt opinor) haud inutilem. Nam præterquam quod multa hinc haurias, vnde tibi patriæque tuæ plurimum prosis, ipsa certe Romani Imperii maiestas, admirabiles eorum qui imperarunt, euentus, tot regnorum repetiti casus, tot principum mutationes relatæ, non fastidiũ solum operosæ lectionis adimunt, sed admirabundos sensim legentes partim ducunt, partim etiam trahunt. vti neminem arbitrer vel mediocriter imbutum litteris, qui non hæc & libenter agnoscat, & summa cum voluptate non perlegat. Et alioqui ad rei nouitatem accedit quod consulto non pauca sunt a nobis addita, quæ rerum seriem non modo non interrumpant, verumetiam exornent; quod in fabula dextræ sinistræq; tibiæ inter vnum alterumue actum adhibitæ etiam præstent: nec in campis herbarũ viror minus iucundus quem violæ hyacinthique purpurei distinguant. Omnium certe rerum varietas expetitur; & falsum illud est, saccaro semper conditiora fieri fercula. Quod si quis erit qui pleniorem vberioremque historiam a me exigat, ille saltem hoc mihi non neget, multa esse quæ breuitate commendatiora sint sua. Nec tamen desunt interim principes quos copiosius attigi; quorum scilicet & imperii diuturnitas & rerum magnitudo id exposcere videbatur. Illud vero testatum apud omnes esse velim, nihil a me gratiæ, nihil odio datum: ipsa veritas, nec interim nuda, (vt multi hactenus) tantum a me spectata. Anni præsertim imperii, ortus eorum & patria, illustriaque eorum gesta domi forisque, non omissa. Series vero principum, tanta fide a me deducta, vt nihil desiderare amplius quis habeat. Nam

& *Flauius*

& *Flauius Blondus* hisce libris quos ab inclinatione Romani imperii conscripsit, multos vno velut agmine, vt sibi incognitos, omisit; & qui post illum historiam totius orbis amplexi sunt, nihil omnino ad viri illius diligentiam addidere. Ego vero & præter *Zonaræ* Græcam historiam & *Nicetæ Choniatæ*, *Christoduliique* commentarios, *Gemistique* libros, etiam schedia quædam non indignum quæ excuterem duxi; vti rem semel cœptam, diis bene fauentibus, absoluerem; quo certa omnia explorataq; posteris traderem. Vtrum autem id assequuti simus, præsens ætas fortasse malignius, sequens certe simplicius ac candidius æstimabit.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI ROMANORVM PRINCIPVM LIBER PRIMVS.

C. IVLIVS CÆSAR DICTATOR.

PRIMVS hic perpetuam dictaturam inuasit. Debellata enim intra decennium Gallia, tentata tunc primum Britannia, & Germanis in siluas ac paludes suas compulsis, in Italiam descendit: eaque solita celeritate recepta, Hispaniisque pacatis, Pompeium magnum Pharsalico prœlio fudit. quumque de omnibus hostibus triumphasset, tamdem amicissimorum cõiuratione oppressus, periit, ætatis anno VI ac quinquagesimo; dictaturæ vero initæ anno III. Vir pacis bellique artibus, & in primis clementia longe clarissimus, si libertatis assertor quam inuasor esse maluisset.

OCTAVIVS CÆSAR AVGVSTVS.

TRibus ac viginti vulneribus interfecto Cæsare, felicissimus omnium ad hanc diem successit Octauius, ex Accia Cæsaris nepte. Vindicatis enim patris interfectoribus, victorque ciuilibus bellis omnibus, nouissime Antonio ad Actium naauali pugna superato, quocum duodecim annos remp. tenuerat, triumphator orbis totius, pacisque restitutor æternæ, per quatuor ac XL annos imperium rexit; vrbemq, Romam optimis institutis ac legibus magnificentissimisque operibus sic excoluit, vt merito *Parens patriæ* primus, atque *Augustus* diceretur. Obiit Nolæ septuagesimo sexto ætatis anno, quum LVI imperasset. Ad cuius imperii felicitatem illud accessit, quod seruator noster CHRISTVS lux gentium & orbis, sub eo nasci voluit: vt quem summis animi corporisque dotibus principem clarissimum terris dederat, eodem etiam generis humani parens optimus & maximus nasceretur. Huius felicitas ceteris optata principibus.

TIBERIVS NERO.

TRistissimus omnium mortalium optimo principi successit Tiberius, Liuiæ vxoris magis impulsu quam Augusti iudicio: quippe cuius neque mores neque ingenium vmquam probasset, pertinaciam & infinitam eius sæuitiam pertæsus. Principatum ab initio dissimulato ingenio, & matris reuerentia, non incommode gessit: mox Capreensi secessu, luxuriæ ac cædibus vacans, quum prouinciæ vndique vastarentur, Caligulæ nepotis astu & fraude periit, octauo ac septuagesimo ætatis anno, tertio & vigesimo imperii. Huius imperii anno duodeuigesimo CHRISTVM seruatorem nostrum Iudæi cruci affixerunt: ex quo ad supremam gentis internicionem numquam seditione, fame, ferro, peste laborari ab his desitum.

C. CÆSAR CALIGVLA.

PRæfuit hic reip. annos quatuor, magis in Germanici patris gratiam populo ac militibus commendatus quam ingenio suo. primus enim a Cæsarum stemmate penitus degenerauit: vt non immerito *fax humani generis* dictus sit. certe vox eius nefaria excepta, vnam ceruicem populo Romano optantis, quo facilius vno ictu

fe-

abſcidi poſſet. Caſſii Chæreę & aliorum coniuratione ferro occubuit, annum agens XXVIII. de quo ſic dictum; * *nec meliorem ab initio principem, nec peiorem poſtea fuiſſe.*

CLAVDIVS CÆSAR.

NEſcias in hoc principe quid primum accuſes: adeo vecordia cum ſæuitia ac luxuria certabant: qui fato potius ac fortunæ ludibrio ad imperium, quum latitaret extrema pertimeſcens, interfecto Caligula venerit: quod non minore ſocordia quam crudelitate per annos XIIII vexarit. Quanta fuerit eius ſtultitia, hinc aduertas. Meſſalina vxor, portentoſæ libidinis fœmina, C. Silio nupſerat: qua vix interfecta, Agrippinam Germanici fratris filiam, nouo exemplo nouercam liberis duobus ſuperinduxit, & Britannico filio priuignum Neronem antepoſuit: cuius inſidiis & Agrippinæ veneno in boleto dato periit ſenex, ætatis anno LXIIII.

DOMITIVS NERO

FAx altera totius orbis iure a nobis dicatur: qui ex Domitio atque Agrippina natus, imperii Romani maieſtatem paterna maternaque cæde polluit; libidinis adeo effrenatæ, vt matris concubitum appetiiſſe credatur. Ipſe certe ſumpto flammeo nuptiali, ſponſalia celebrauit: ſæuitiæ tantæ, vt præter vrbis incendium & vxoris Octauiæ cædem, primus Chriſtianum ſanguinem, Petro & Paulo interfectis hauſerit. Et ne quid ſcelerum deeſſet, publice cãtauit, in ſcenaq; operam exhibuit. Tamdem deficiente Galba hoſtis a ſenatu iudicatus, nec fortiter perire potuit, adiutus alterius adigendo ferro manu. periit ætatis anno XXXII, imperii XIIII. Quinquennio ſub initia omnium princeps optimus exiſtimatus, etiam Traiani teſtimonio, *procul diſtare ceteros principes a Neronis quinquennio* prædicantis.

SERVIVS GALBA.

NObiliſſima Sulpiciorum familia natus, ac per omnes dignitatis gradus ad proconſulatum Hiſpaniæ euectus, iam grandis natu, imperium ſeptimeſtre maiore hominum ab initio fauore quam læto ſucceſſu tenuit. Auaritia & ſæuitia in eo principe iuxta infames: ex quo inuiſus cunctis, quum Piſonem in conflatæ inuidiæ remedium adoptaſſet, annos LXX natus, in medio foro à M. Othone iugulatur.

M. SALVIVS OTHO.

MAle partum principatum adeptus, & aduerſa per omnem ætatem fama, laudabili fine clauſit. Dum enim IIII vix menſe exacto, Bebriacenſibus campis bellum ciuile contra Vitellii duces exſecraretur, papillam pugione ſibi transfixit: adeo militibus carus vt multi ad eius exemplum, ante mortui pedes ſemet interfecerint. Vixit annos XXXVII.

VITELLIVS.

PVdet tot dedecorum: ſed ad inſtitutam ſeriem pertinet & hunc ipſum referre. Qui patre L. Vitellio & matre longe optima natus, militari factione, dum legatus Germaniæ ſuperiori præeſt, imperium inuaſit: fœdo ingenio, ventrique ac gulæ natus; &, quod vſu in his venit, ſæuitia par. Ceterum Veſpaſiano principe declarato, cœno fimoque iactatus, ac furca ſub mentum poſita, diu per vrbem tractus, in ſcalis Gemoniis omnium ludibrio diu iacuit. Vita illi annorum LVII: imperium vix octimeſtre.

VESPASIANVS.

FEſſam atque labentem remp. trium principum tyrannide potius quam imperio, Flauiæ gentis auctor Veſpaſianus primus reſtituit. Nam per X annos quibus imperium rexit, ſingulari ſtudio ac prouidentia rem adminiſtrauit, & ne Cæſarianum deſideraretur nomen, effecit. Hieroſolymis expugnatis, cum filio triumphauit. Auaritiam ne culpes in eo, & temporum calamitas, & laudabilis eius vſus facit. Adeo inimicitiarum omnium princeps oblitus, vt Vitellii hoſtis filiam locupletiſſime dotatam, ſplendidiſſimo iungeret viro; & inſoleſcentem Mucianum imperiique participem agentem, adhibitis familiaribus ſatis habuerit admonere, ſe quoque hominem eſſe. Mors eius, quantam animi tranquillitatem ſecum afferret, oſtendit, dum

dum alleuatus inter aſſidentium manus, *ſtantem*, ait, *Imperatorem mori decere.* Periit anno ætatis vndeſeptuageſimo.

D. TITVS VESPASIANVS.

AMorem ac delicias humani generis Titum infeſta mortalibus numina intra biennium ſuſtulere. Huius præcipuam clementiam ac liberalitatem, virtutesq; alias eximias, per totum eius principatum magis commendat ſunt & vitæ anteactæ licentia & ſub initia luxuriæ & auaritiæ ſuſpicio, vt Neronem tyrannum eundem plerique augurarentur. Sed mutatus, adepto imperio, in melius, declarauit *eundem eſſe ingenii & peſſima & optima interdum ferre.* Hic Hieroſolyma expugnauit: ſagittandi peritiſſimus, & litteris impenſe doctus. Vox eius quandoque memorabilis audita. recordatus enim ſuper cœnam quod nemini eo die officium contuliſſet, *Amici*, inquit, *diem perdidi.* Huius imperio Veſuuius conflagrauit, incendium Romæ totum triduum & lues fuit. Periit ætatis anno XLI, in ſummo omnium mœrore.

DOMITIANVS.

ECquis Titi non doleret interitum? tali præſertim ſucceſſore, qui per omnia patri fratrique diſſimilis, ſæpe etiam viuentibus aut contumax aut obtrectator, Neroni ac Caligulæ propior vixit, diſſimulatamque male ſæuitiam per omnes ordines effudit. Quare nihil illi pater fraterque, aut Cattorum Germanorumque clades, aut bibliothecarum incenſarum reſtitutio profuit quin cæde illuſtrium virorum inuiſus omnibus factus, ſuorum tandem conſpiratione poſt vitæ annum quintum ac quadrageſimum, imperii quintum ac decimum, confoſſus occubuerit, omniaque eius acta reſciſſa ſint.

COCCEIVS NERVA.

MEliore reipubl. fato, quod aurea gibba Domitiano poſt ceruicem in ſomnis enata, portendit, Cocceius Nerua ſuſcepit imperium, Parthenio id deferente: clariſſimis ortus haud dubie natalibus, vt Dion auctor eſt, & iam ſenex: qui quum alias leges, tum * ne mares caſtrarentur, edicto vetuit: ſummæ ciuilitatis & clementiæ, etiam in eos qui in illum coniurauerãt. Vt optime vero ſemper de omnibus meritus eſſe videatur, Traiani præſertim adoptione factum eſt; quem abſentem, dum ſenectam ſuam contemni videt, Cæſarem appellauit, Homerico etiam verſu ad imperium adhortatus, τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν. Imperauit anno vno, menſibus IIII: vixit annos LXIII.

VLPIVS TRAIANVS.

OPtimus omnium princeps, externorum primus Traianus, adoptione Neruæ imperium meruit. Domi ſanctus, foris adeo clarus, vt præter Daciam prouinciam factam, victo etiam eorum rege Decebalo, Parthos ſuperarit, ſuperatis regem dederit; Transtigritanas prouincias imperio adiecerit, Armeniam atque Arabiam peruaſerit: vt nihil omnino habuerit in quo culpari merito poſſit. Amicitiarum cultor, ſimplicium ingeniorum atque eruditiſſimorum admirator; iuris humani diuinique conſultiſſimus, ipſe a litteris & Muſis haud abhorrens. Huius cineres & oſſa in vrbẽ relata, cochlide columnæ ſuppoſita cum eius imagine quæ ſuperſtaret foro a ſe extructo. Quanta fuerit in eo bonitas, acclamationes principibus exhiberi ſolitæ declarent, quum *Augusti felicitatem, bonitatem Traiani* his adprecarentur. Vixit annis LXIIII: imperauit XX.

ÆLIVS ADRIANVS.

HIc Italicæ ſtirpis, Ælio Adriano, Traiani conſobrino Adriæ orto, genitus, Plotina (vt creditur) fauente Imperator eſt factus: ingenio ſublimi, variorum litterarum omnium peritiſſimus, ſed matheſeos in primis: idem architectus, muſicus, ſtatuarius: multarum denique artium magis non expers quam callens. Doctorum hominum nunc irriſor & æmulus, nunc fautor & beneficus. Diſciplinæ militaris ſcientiſſimus, in qua multa etiam correxit, principibus qui ſequuti poſtea ſunt, ea maxime probantibus. Peregrinationis adeo ſtudioſus, vt omnes ferme prouincias pedibus etiam peragrans obierit. Miſerabili tandem fato conſumptus eſt, vt in ſeipſum ſæuire potuerit, ſi per domeſticos licuiſſet. Imperauit annos XX, vixit LXII. Inuiſum eum fecere viri illuſtres non pauci ſub eius exitum exilio aut morte multati.

ANTONINVS PIVS.

HVic e Transalpina Gallia paternum genus Nemausense: PII cognomenti caussæ diuersæ traduntur. illud mihi maxime probabile, vt a morum probitate affectuque in Adrianum, & seruatis eis quos Adrianus interfici iusserat, id traxerit. Numæ Pompilio maxime similis. Nam per annos tres ac viginti nullum sub eo bellum fuit. Amor ac timor gentium in eo certarunt, bellum mouere timentibus his aduersus principem, quem vt numen aliquod venerarentur: nec illæ gloriæ ita cupidus vt per aliorum damna cædesque eam appeteret. Nam & a coniuratis vim omnem abstinuit, & in conscios quæri vetuit, ne plures inuenti odium augerent. Apud Lorios duodecim milibus passuum ab vrbe, septuagenarius, quum M. Antoninum Philosophum adoptasset, obiit febre.

M. ANTONINVS PHILOSOPHVS.

QVam læta felixque successio optimis, piis, philosophis Imperatoribus referendis! vtinam qui sequentur, tales merito dici possent. Nam hic ea ingenii bonitate, his virtutibus excelluit, vt exemplum desit; & ei temporum calamitas affuit, vt solus ærumnis publicis obstiterit. Nisi enim hic præfuisset, maiestas Romani nominis facile tunc concidisset, Marcomannis, Quadis, septemtrione omni hinc sæuiente; inde Persis orientem vastantibus: lue interim, inundationibus fluminum, locustarum vi, omnia populantibus. Sed victi primum Veri principis auspicio Persæ: Marcomannicum mox bellum, Christianorum etiam ope qui tunc militabant, ex sententia per ipsius principis præsentiam confectum. Ad quod gerendum principalis supellex hastæ subiecta, quum pecunia in stipendium deesset. Felicissimus certe princeps, nisi heredem Commodum reliquisset, post annum imperii duodeuigesimum, ætatis quinquagesimumnonum.

COMMODVS

ADolescens, mortuo in Germania patre, Imperator omnium votis est dictus. Et quis filium Antonini reiecisset? Ille vero, etiam patri non satis probatus, statim Caligulæ ac Neronis simillimus euasit: libidine, auaritia, & crudelitate illis anteferendus. Nam in scena sæpe aurigæ habitu prodiit. Ludis gladiatoriis & Dalmaticatus præsedit, & in amphitheatro gladiator dimicauit. Athletarum etiam more publice se exercuit. Quæ omnia actis inserenda publicis curauit. Tamdem Læto auctore & concubina Marcia, post tertiumdecimum imperii annum strangulatur.

ÆLIVS PERTINAX.

SVccesserat haud dubie flagitiosissimo principi princeps optimus, si non illum militaris auaritia, fatis in peius omnia trahentibus, intra octogesimumquintum imperii diem de medio sustulisset. Alba Pompeia in Liguribus huic patria, genus humile ac sordidum: virtus atque innocentia summa: militiæ clarus, & in ea ad summas dignitates euectus: vnde & *pilæ* dictus est *ludus*. Hic quum summam de se exspectationem omnibus daret, Læti insidiis, qui imperium illi astruxerat, & militari factione, Iuliano, qui successit, non inscio, LXXI ætatis anno periit.

DIDIVS IVLIANVS MEDIOLANENSIS.

IMperium quod per scelus necis imperatoriæ conscius, primus etiam licitatus esse dicitur, intra septimum mensem cum vita simul amisit. neque enim militi gratus, ob non integrum donatiuum datum, & populo etiam inuisus ob perfidiam in principem optimum. Quare inter vtriusque odia destitutus, Septimii Seueri iussu, qui Imperatorem se appellauerat, damnatorum more necatur: vocesque in illum graues a populo sæpe iactatæ.

SEPTIMIVS SEVERVS.

AFrica illa olim imperii Romani æmula, hunc genuit Imperatorem, magis necessarium quam *inutilem. Vnde etiam iactatum vulgo, *aut numquam nasci debuisse aut numquam mori*. Nam & Imperium fortiter administrauit; & sublatis in oriente Pescennio Nigro, in Galliis Clodio Albino, quem & Cæsarem dixerat, orientem omnem, Parthis, Arabibus, Adiabenis deuictis, Romanæ maiestati restituit.

Arcus

Arcus adhuc Romæ victoriæ monimentum titulis magnificentissimis visitur. Britannos tumultuantes compescuit, vallo per XXXII passuum milia a mari ad mare ducto: vbi etiam duodeuigesimo imperii anno, septuagenario maior, ex articulari morbo decessit. Bellicis artibus clarus, pacis, nisi sæuitia ac perfidia eas inquinasset, non contemnendus. Ceterum litterarum non ignarus, matheseos peritus, a Latinis non abhorrens, nisi Punicum quid redderet. Cædibus illustrium virorum adeo infamis, vt Punicas clades in toga cæsorum ciuium Romanorum sanguine rependerit.

ANTONINVS CARACALLA.

VEstis huic, quam talarem e Galliis aduectam, Romano pop. donarat, cognomen addidit. Seuero patri adhuc viuenti contumax; nec minus in fratrem Getam impius, quem patre mortuo statim occiderit: militi tamen gratus, cum ob ingens donatiuum his datum, tum quod in castris gregarii pene militis vices ageret. Alexandri Magni admirator; quem collo in læuum humerum detorto, reddere cuperet. Hic orbe peragrato, Alexandrinorum dicacitatem vltus ingenti eorum cæde, Persas dolo magis quam virtute fudit. Sexto demum imperii anno, militum dolo, Carris, dum ventris oneri leuando intenderet, interficitur, XXX ætatis anno.

OPILIVS MACRINVS,

OBscurissimis parentibus ortus, Maurusii generis, malis artibus ac pudendis ad præfecturam euectus; a iuris tamen scientia non alienus, sed venali fide, ac vita semper sordida: post interfectum Antoninum, imperium cum Diadumeno filio formosissimo Macrinus inuasit. quod quum per annum & menses duos obtinuisset, victus ab Heliogabalo, cum filio, quinquagenario maior, fugiens obtruncatur. Data est dictio consulenti super imperio talis; *Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί· Σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει.*

VARIVS HELIOGABALVS.

ASsyrium (quis credat?) principem, nescio maiorine fortunæ ludibrio an Romanæ maiestatis suggillatione, orbis hunc per duos & amplius annos tulit, & eum incestum: siquidem verum erat Caracallæ filium ex *Scenide consobrina natum. Qui ex oriente Romam profectus, interfecto (vt dixi) Macrino, tralato etiam inde Heliogabali numine ad vrbem, in summa omnium exspectatione venit: sed illi mox omnia in ludibrium aut odium conuersa sunt. Nullus enim principum ad hanc diem maiore libidinis flagrauit infamia, vti se in muliebrem sexum exsecari curarit: nullus maiore luxu opes prodegit imperii: nullus denique contaminatius aut impurius vixit: omnium religionum contemptor, præter patrii numinis Heliogabali. Hunc tamen in cloacam proiectum, mox in Tiberim cum matre Scenide tractum per milites, populus Romanus ita vltus est, vti nomen eius ex publicis monimentis eraderet. Vixit annos XVI.

ALEXANDER SEVERVS.

MEliore orbis fato ex Mammæa consobrinus Heliogabalo Alexander, iampridem ab impura illa bellua adoptatus, in imperium successit; optimis principibus æquandus innocentia, in viros bonos beneuolentia, & (quæ præcipua dos principum) singulari in omnes clementia: vt *ἀναίμακτον* eius dicatur imperium. Hic expeditione Persica ex animi sententia cōfecta, dum ad septemtrionem vertit arma Germanis tumultuantibus, factione militari, tertiodecimo imperii, vitæ anno vndetrigesimo, Maximini perfidia cum matre in tentorio necatur. primus post Adrianū principem, qui veræ pietatis lumen acceperit. Nam Christum in lalario suo semper habuit. Quin illa ex sacris litteris sententia, frequens ei in ore esse; QVOD TIBI NOLIS, ID IN ALTERVM FACERE CAVEAS. Locum etiam Christianis adiudicauit, quibus popinarii litem intendebant; rescribens, *Deum multo melius quoquo modo illic coli quam popinariis assignari.*

De Parthorum & Persarum imperio.

NOn alienum ab instituta serie fuerit, quando posthac Persarum arma in oriente, post Parthica toties erunt referenda, si breui imperium vtriusque populi, tum

ad nostram ætatem in eo terrarum tractu regnorum seriem, perstringam. Primus igitur Parthis *Arsaces* libertatem asseruit, ad eam diem cum ceteris orientis populis, regibus Macedonum obtemperantibus: a quo ad *Artabanum* regem perpetua Arsacidarum gloria per quadringentos & amplius annos floruit, dissidentibus inter se Syriæ regibus. Parthis vero per hæc tempora varia admodum fortuna cum Romanis contendentibus, *Artaxerxes* Persa, vir obscuris admodum parentibus ortus, genti suæ veterem, imperii gloriam restituit: triplicique prœlio Artabano cum tota Arsacidarum familia cæso, Persas orienti iterum imposuit. quorum imperium ad Chosroen vsq; regem & Heraclium. Imperatorem, per quadringentos annos mansit, grauibus prœliis, alternante fortuna, cum Romanis interim gestis. Qua tempestate Saraceni ex Arabia profecti *Mahomete* duce, noui delirii auctore, Persas primum, mox Romanos variis & ingentibus cladibus afflixere: floruitque Saracenicum nomen, Persico sublato; adeo vt non contenti Asiæ imperio, maximam Europæ partem sibi subiecerint, ipsam etiam terram Italiam (quod horreat meminisse animus) mari terraque fœde per ducentos & amplius annos populati. Mox præualentibus Turcarum rebus, diuisum in oriente imperium est, Saracenis Ægyptum & Asiam ad orientem sibi vindicantibus, Turcis propiores Europæ prouincias per nostrorum principum segnitiem occupantibus: repressaque interim gentis in Christianum nomen infestissimæ rabies Gallorum armis, Europæ principum communi expeditione, auctoribus tamen Francis, in eos sumpta, & Hierosolyma nobis restituta. Ceterum nostrorum discordia rebus in Asia labentibus, & modo Tartaris, modo Saracenis de imperio contendentibus, Asiæ pars, quæ a Tauro ad Euphratem protenditur, Saracenorum imperio; reliqua, ad Hellespontum Turcis cessit. Interim centesimum ab hinc & amplius annum, *Tamberlanes* inter Scythas humili loco natus, ex gregario milite ordinis primo, mox exercituum ductor, Parthis imperium astruens, victis omnibus finitimis gentibus, Syriam cum tota Ægypto populatus est. Inde in minori Asia Paizeti Turcarum principi congressus, eum captum cum tota gente ad internicionem cæsa, in vinculis habuit: victorque domum reuersus, vrbe etiam Marchanti populosissima a se condita, & victarum gentium spoliis ornata imperium moriens duobus filiis reliquit. Quorum dissidio, res tanta indole parta retro facile abiit. Stetit tamen regnum trans Euphratem filiis incolume ad Vsuncassanum vsque, qui cum Mahomete etiam conflixit. Variatum demum in his terris, re Ægyptiaca interim florente; donec auditum est ætate nostra *Ysophis* nomen, vnius ex Vsuncassani heredibus (vti credi volunt) fortuna seruati; qui magno hominū fauore ad imperium ascitus, veluti hereditarium odium cum Turcis exerceat.

IVLIVS MAXIMINVS.

REdit nunc stylus ad institutam seriem. Nam Alexandro interfecto, successit Maximinus cum filio eiusdem nominis; Thrax gente, & sæuitia insignis; aduersus quem quum senatus Pupienum & Balbinum Imperatores declarasset, immanitatem hominis ac babariem pertæsus, ille statim in Italiam cum Germanico ac Pannonico exercitu descendit: Aquileiaque incassum obsessa, a militibus fame laborantibus cum filio necatur. Memorabilis militum vox fuit quum vtrumq; interficerent; *Ex pessimo genere ne catulum quidem habendum.* Imperarunt ambo annos tres: pater, sexagenario maior; filius, vigesimum annum agens obiit.

BALBINVS ET PVPIENVS.

IMperatores hi primum ex s. c. duo aduersus Maximinum creati: Balbinus, nobilitate generis præstans; Pupienus, qui & Maximus militari disciplina clarus; à quo & Maximini victi. Ceterum quum parum inter se concordi animo remp. regerent, a militibus vterque interficitur, Gordiano puero summæ rerum imposito.

GORDIANVS.

OPtimum ac nobilissimum principem terris dii dederant, si diu rebus illum præesse voluissent. Nobilitatem eius, auus paterq; Imperatores, & Scipionū stemma genti insertum; bonitatem, Romani populi ac militū, & orbis totius in adolescentem

tem amor attestatur. Sed quum bellum ingens aduersus insolescentes Persas conflasset, iamque Misithei soceri diligentia feliciter confecisset, Philippi præfecti dolo socer primo, mox princeps, interficitur. Haud tamen inulta mors optimi principis fuit. omnes qui in illum coniurauerant, crudelibus suppliciis affecti; & Philippi non diu imperium tenuere. Vixit annos XXII: imperauit sex.

PHILIPPI.

DVobus principibus, audita Gordiani morte, a senatu creatis, Marco primum; mox, eo breui absumpto, Seuero Hostiliano, qui & ipse non diu superuixit, Philippus imperium occupat: nec ei gentis humilitas obstare potuit quo minus imperaret. Nam per omnes militiæ gradus ob virtutem euectus, tandem præfectus a Gordiano in Misithei locum factus, optimo adolescenti insidias comparauit: eoque per dolum cæso, Imperator ab exercitu dictus, Romam quum venisset, filium Philippum imperii participem declarauit. Ipse post quintum imperii annum, Veronæ, medio capite supra ordines dentium præciso; filius, duodenarius Romæ necatur: quem adeo tristis ingenii ferunt, vt numquam riserit, & semel ridentem patrem auersatus sit. Sub his sæculares ludi magnificentissimi millesimo ab vrbe condita anno dati. Sunt qui a Christiana pietate non abhorruisse Philippum tradant: quorum testimonio hominis perfidia fidem abroget.

DECIVS.

INuitum ac pene reluctantem Philippi socordia hunc imperio præfecit, haud dubie tamen nobilissimis parentibus Bubaliæ (inferioris Pannoniæ vrbe) natũ. Nam Philippus, nuntiata Marini ducis & Mœsici exercitus rebellione, quum Decium ad comprimendos eos motus mitteret, recusauit primo Decius: mox etiam admonuit non esse ex Philippi re vt ipse eo contenderet. Ceterum fatis rem ita trahentibus, vt primum prouinciam attigit, Imperator omnium consensu dicitur: & interfectis (vt dixi) Philippis, quum aduersus Gotthos cum filio audacius quam consultius pugnaret, cæsus cum toto exercitu ab his est; corpusque paludis voragine absorptum, nusquam inuentum. Hic carissimus senatui fuit: & qui a nobis etiam inter optimos principes adnumerari posset, si iniuriam a Christiana pietate abstinuisset: in quam plus nimio Philippi etiam odio sæuiit, Fabiano ac Cornelio pontificibus Romanis martyrio affectis. Vixit tamen annos L: imperauerunt vterque biennium.

GALLVS PATER, ET VOLVSIANVS FILIVS.

HI post Decium imperium adepti, infelicissime illud per annos duos & menses octo rexere. Nam cum Scythis tributo annuo drachmarum centum transegere; primi qui Romani maiestatem imperii tam fœda pactione sugillarint: & Armeniam amisere, expulso a Parthis Tiridate eorum rege. Tam sæua deinde lues orbem inuasit, quæ ex Æthiopia ortum habuit, vt per annos quindecim terras pene omnes exhauserit. Tandem, Æmiliano Imperatore facto, victi prœlio, a militibus occiduntur: pater ætatis anno XLVII.

ÆMILIANVS.

TRimestrem & hunc Imperatorem Mauritania nobis dedit, virum (quod fatendum est) militiæ peritum, sed ignobilem: qui victis ad internicionem pene Gotthis, astu etiam adhibito, quum omnem prędam militi promisisset, Imperator ab exercitu dicitur. Mox Valeriano ab Alpino exercitu Imperatore nobilissimo ac censorio viro, creato, qui Æmiliano fauerant, ne ciuili bello rempublicam conflictarent, Æmilianum necant; soloque ducis capite res peracta est, anno ætatis eius XL.

LICINIVS VALERIANVS.

NVllum principem maiore vmquam fauore orbis accepit: nullus eo calamitosior ad hanc diem imperio pręfuit; vel quod a Sapore Persarum rege victus acie, siue dolo suorum, siue eius imprudentia id acciderit, (nam vtrumque traditur) miserabili captiuitate apud eos consenuit; vel quod Gallienum filium post se reliquit, qui Caligulæ ac Vitelliis simillimus, orbem terrarum pene perdidit: externis hostibus adeo nobis insultantibus, vt fœminæ imperium in Gallieni cõtemptum occuparint.

Triginta certe tyranni neſcio remp. magis afflixerint, an aduerſus hoſtes noſtros neceſſarii tutati ſint, qui per ea tempora in pronum rem imperii labentem per Gallieni luxum ſuſtinerent. Vixit Valerianus ſeptuagenario maior: imperauit annos XV. Vir ante imperium ſummis honoribus functus, & in his cum ſumma laude ac virtutis opinione verſatus.

GALLIENVS.

AD Valeriani calamitatem acceſſit Gallieni filii imperium: qui nequiſſimus omnium mortalium, adeo per luxum ac ſocordiam imperium afflixit, vt per totum terrarum orbem grauiſſima externa bella ſenſerimus: neque vero minus a XXX tyrannis vexatæ fuere res. Is Gallienus, quum aduerſus Aureolum comparato exercitu Mediolanum vſque contendiſſet, Aureoli commento iam pene victi, certe intra Mediolanum obſeſſi, interficitur quinquagenarius. Imperauit annis XV: cum patre ſeptem, ſolus octo. Affuit huic principi (quod mireris) animi quandoque vigor, & ad ſe vlciſcendum audacia: nec minus in eo liberalitatis effulſit, quum nihil vmquam petenti denegaret.

CLAVDIVS.

OStenderunt & hunc terris numina verius quam conceſſerunt. quippe cuius principatu reſtitui ad integrum res potuerit, niſi intra biennium fato occubuiſſet. Is enim Gotthorum arma late vagantia primus compeſcuit: naualibusque ac terreſtribus bellis eorum opes attriuit; vt per omnes prouincias nulla niſi Gotthica mãcipia eſſent. Alemannorum ad Benacum lacum infinita millia profligauit. Illud memorabile, quod Græcię vaſtitate quam Gotthorum arma intulerant, Athenis captis, quum librorum ingentem vim coaceruaſſent, de his comburendis barbari iam conſilium ceperant. tum vnus ex his, *Abſtineamus*, inquit, *hanc iniuriam ab his codicibus; quibus Graii homines dum ſtudioſius incumbunt, minus ad bella idonei fiunt.* Illud etiam in Claudio memorabile, quod accepto imperio, quum in ſenatu variarent ſententiæ, vtri prius bello occurreret, tyrannorum an Gotthorum, Gotthos cenſuit prius aggrediendos; quod ii reipubl. hoſtes; tyranni, principis eſſent. Præfuit biennio non integro.

QVINTILLVS.

HIc, quum dies ſeptem ac decem imperiũ auctore ſenatu tenuiſſet, Aureliani Imperatoris nuntio exterritus, ſanguine e venis emiſſo obiit.

AVRELIANVS.

HVnc inter principes neceſſarios magis quam bonos multi reponunt. Nam quãtum illi gloriæ triumphi hoſtiles & militaris peritia vindicat, tantum ſæuitia domi etiam in ſororis filium exercita, laudis detrahit. Princeps tamen dignus qui Claudii etiam prærogatiua, rempublicam ea temporum calamitate ſuſciperet. Barbaros enim in terra Italia vagantes, triplici prœlio afflixit. Monetariorum bellum non ſine ingenti cæde ſedauit. Zenobiam inſoleſcentem, duplici prœlio victam, & per obſidionis moras tamdem fractam, in triumphum duxit. Aureolum & tyrannorum non paucos aut interfecit, aut ſibi conciliauit, Tetrico vno ex his etiam Lucaniæ correctore inſtituto. Imperauit annis V: domeſticorum fraude inter Byzantium & Heracleam oppreſſus.

TACITVS.

INterregnum per ſeptem menſes Aureliano interfecto fuit, quum miles ad ſenatum, ſenatus ad militem prærogatiuam Imperatoris deferret eligendi: tamdem patres militari conſenſu victi, Tacitum Auguſtum dixere: ex quo tantum publice gaudium fuit, vt litteras ſenatus ad municipia Italiæ ſuper ea re dederit. Quam vero ampliſſimi ordinis iudiciũ a militari tumultu diſtet, Taciti declaratio oſtendit, quum in curia teſtati ſunt, neminem aut iuſtius quam grauem virum, aut prudentius quam doctum imperare poſſe. Verum hic tantus vir ſexto quam imperare cœperat menſe, militari ſcelere periit.

FLORIANVS.

HIc Taciti frater, quaſi hereditarium imperium eſſet, intra LX imperii diem, tamquam ad fortunę ludibrium, ſolutis ſibi venis, ad Probi imperantis nuntiũ obiit.

PRO-

PROBVS.

NOn fefellit omen nominis, quum hoc illi cognomen esse potuerit: vt si non illi fuisset Probi nomen, cognomento hoc appellari potuerit. Huic nec Taciti frater obstitit quo minus orbis totius consensu Imperator diceretur; nec generis humilitas, quum patrem Dalmatici sanguinis, & eum agrestem, habuerit. Vir pacis belique artibus longe clarissimus. Huic per sex annos quibus imperauit, victi Sarmatæ debētur. Tyranni per hunc omnes sublati: pax vniuerso terrarum orbi restituta. Celebris vox eius excepta, inuidiam peperit apud milites. neque enim necessarios amplius dicebat fore milites vbi hostes deessent: quos nusquam virtute sua futuros mox sibi promittebat.

CARVS.

NArbo Marcius hunc genuit Imperatorem bonum, sed ad posteros etiam commendatiorem multo futurum, nisi CARINVM flagitiosissimum principem reliquisset. Hic bello Persico capta Seleucia & Ctesiphonte, dum ad Tigrim fluuium castrametatur, fulmine ictus periit. NVMERIANO filio ab Apro socero mox interfecto, adolescente tum probitatis, tum eruditionis egregiæ, maxime autem ad poeticen nato: & Carino Romæ per Diocletianum principem cæso. Hi tres vix triennium expleruny.

DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AVGG.

SVbeat forsitan admiratio multos hac nostra principum relatione, quod paucissimos Quiritii sanguinis, omnes fere externos, & pudendæ quosdam etiam originis, non tamen pœnitendos, recenseam. Sic hactenus Decium Pannoniæ, Aurelianum Daciæ, Claudium Dardani, Probum Dalmatæ, Carum etiam Galliæ sibi vindicant. Quid quod eadem Dalmatia alterum etiam nobis imputet, omnibus æquandum principibus, si a piorum sanguine abstinuisset, DIOCLETIANVM? Is enim Salonis ortus, libertini etiam sanguinis, quum molem imperii grauiorem animaduerteret quam vt vnus esse vniuersæ par posset, MAXIMIANVM Augustum creat: amboque duos sibi Cæsares, GALERIVM ARMENTARIVM cognomine, & CONSTANTIVM Constantini Magni patrem, dicunt. Diocletianus igitur, quando per partes rem tutius confici posse ratus est, Maximianum Galliis præfecit: eoque confecto bello, in Africam aduersus **Quinquagenarios* transire iubet: vtrobique sedati tumultus. Africanus certe aliquanto difficilius, quod Quinquagenarii, & supra eum annorum numerum veteranus miles, ad obsequium tam facile redigi non poterat. Interim Ægyptum Diocletianus inuadit: *Achilleum* incubatorem imperii, Alexandriæ per menses aliquot obsessum & in potestatem redactum, feris lacerandum obiicit: potentissimus quisque cædibus ac proscriptione petiti. Interim aduersus *Narseum* Persarum regem Galerius infeliciter primo, mox reparatis copiis, ira etiam animos illi faciente, quod ad Diocletiani carpentum post cladem acceptam per mille passus pedes currere coactus est; egregie vicit, Narseo fugato, & cæsis magna ex parte Persis, pellicibusq; cũ gaza omni regia captis. Hæc victoria Galerii virtute & audacia parta: qui, exploratis prius hostium castris, noctu cum XX millibus equitum Persas aggressus, dedecus acceptum hosti rependit. Diuersa etiam parte Constantius ab *Alemannis* improuiso insultu primum victus, & eodem die mox victor, LX eorum millia cecidit: ea clade Germaniæ attritæ, Galliæ liberatæ. Sicque pacato orbe, post annorum imperium XX, Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani imperium eodem die deposuere. Rem miram & ad hanc ætatem incognitam: vt sponte, nec prægrauante saltem senecta vel rerum mole, vterque in ordinem se redegerit. Diocletianus certe constantius in proposito mansit. Nam per decem annos, quot priuatus Salonis superfuit, hortorum amœnitati vacans, iterum ad imperium sollicitatus, a priuata vita abduci non potuit; testatus, nullos sibi vnquam soles lætiores affulsisse. Obiit autem duodeoctoginta natus annos, vel alienatione mentis, vel veneno hausto; veritus Licinium ac Constantium, qui illum tamquam Maxentii fautorem grauiter increpuerant. Sed & Maximianus, dum Constantio genero insidias parat imperium affectans, Massiliæ captus, Constantii iussu necatur.

CONSTANTIVS CHLORVS, ET GALERIVS MAXIMINVS AVGG.

SVcceſſere Diocletiano Iouio & Maximiano Herculio cognominibus, duo ab his antea dicti Cæſares, Conſtantius videlicet Chlorus, (quaſi virentem a colore dicas) & Galerius Maximinus. Sunt qui ex veteribus monimentis, Maximianum magis probent: ſed quocumque cognomine hic fuerit, diuerſo, quod conſtat, ingenio vixere. Conſtantius, benignus ac facilis, atque ad promerendam Gallorum gratiam, quibus præerat, propenſior, nec a vera pietate abhorrens: Galerius, trux ac prope immanis; vt qui rus, vnde venerat, oleret; noſtriq; ſanguinis appetentiſſimus. Sed quum vndecim annos Conſtantius Gallias & Hiſpanias in ſummo otio tenuiſſet; (nam Africam Italiamque ſub imperii initia ſponte dimiſerat; ratus id grauioris eſſe oneris quam vt ab vno ſuſtineri poſſet) Eboraci deceſſit; moderati principis fama, & Conſtantino filio ſucceſſore felix. Galerius imperium adeptus, molem & ipſe ſecum rei reputans, duos ſibi aſciſcit Cæſares, SEVERVM & MAXIMINIANVM iuniorem: illum Italiæ, hunc Africæ & orienti præfecit: ipſe Illyricum ſibi medius aſciſcit. Verum non multo poſt, genitalibus putreſcentibus, vitæ tædio vim ſibi gladio intulit.

SEVERVS ET *MAXIMINIANVS IMPP.

SEuerum haud multo poſt Maxentii factio Romæ * intra Tabernas opprimit, & MAXENTIVM Herculii, tyrannici virum ſpiritus, ſibi præficit. aduerſus quem dum Maximinianus feſtinat, militum ſuorum defectionem veritus, retro in Illyricum contendit: vbi vlcere inguinibus innato, quum deeſſent remedia, nec medici ob hominis immanitatem opem ferre auderent, vermibus vndique erumpentibus obiit; Chriſtiani ſanguinis vſque ad inſaniam pridem effuſi, in caſſum pœnitens. Vir belli pacisque artibus inſignis; niſi crudelitate nimia in nos, tantas virtutes fœdaſſet. Solus annos duos, cum Cæſaribus & Licinio imperii conſorte, XVI præfuit.

LICINIVS ET CONSTANTINVS.

LIcinio Dacia natale ſolum fuit. Militaris diſciplinæ ad veterem normam ſeueriſſimus exactor. Ruſticis & agrariis hominibus (ex eo enim genere fluxerat) æquus: auaritiæ & veneris ſtudio infamis, moribus plane barbaris: & litteris adeo infeſtus, vt virus ac peſtem publicam eas appellaret. Sed cur eas non odiſſet, quarum adeo expers erat, vt ne decretis quidem ſubſcribere poſſet? Illud in eo non reprehendas, quod ſpadonum aulicorumque inſolentiam mire compeſcuit, *tineas ſoricesque palatinos* appellans. Hunc Conſtantinus nouas res molientem, primum in Pannoniæ campis fudit: mox reparãtem vires, incredibili celeritate ex Europa in Aſiam expulit: maleque reconciliata iterum gratia per Conſtantini ſororem Conſtantiam, quæ illi vxor erat, quum rebelles animos homo vecors retineret, etiam contra ſacramenti fidem, Theſſalonicæ interfici iuſſus eſt. Imperauit annis XIIII, ſexagenario maior, Chriſtianis infeſtiſſimus: vnde illi diſcordiarum ſemina aduerſus Conſtantinum acriora.

M. FLAVIVS CONSTANTINVS CONSTANTII AVG.

FElicioribus auſpiciis, ac meliore partium noſtrarum euentu, rerum tamdem Conſtantinus potitur, ex Helena Conſtantii vxore ſuſceptus; & ceteris fratribus ob egregiam indolem, quum illi ſegnitiem præ ſe ferrent, patris etiam teſtamento prælatus. Hic ſub Galerio rudimenta militiæ feliciſſime auſpicatus, parta ex Sarmatis egregia victoria, veritusque ex ea laude gliſcentem inuidiam, ad patrem transfugit: eoque mortuo, Gallias Hiſpaniasque, & Cottias Alpes obtinuit; Conſtantio patre id multo ante ſomnio præſagiente, egregium Imperatorem fore, qui Dei militibus opem primus ferret. Iam primum igitur veteranis militibus agros aſſignatos, vt ad filios ſuos transirent, primus inſtituit. Tertio imperii anno acceſſitus in Italiam ab iis qui MAXENTII tyrannidem ferre non poterant, biennio totam Italiam vrbemque Romam priſtinæ maieſtati aſſeruit, Maxentio Tiberinis gurgitibus abſorpto. Inde abnegato idolorum cultu, Chriſtianam puritatem ita amplexus eſt, vt præter egregia dona diuorum noſtrorum templis illata, Chriſtum ab omnibus colen-

colendum præceperit, templaque illi & aliis numinibus erexerit: nec alia magis cauſſa acrius in Licinium exarſit quam quod ille aduerſaretur nobis. Bella contra barbaros multa feliciſſime confecit: vnde primus Romanorum principum *Magni* cognomentum tulit. A bellis ad pacis ſtudia conuerſus, optimum principem primis annis egit: leges ſanctiſſimas tulit: litteris & ipſe impenſe ſemper ſtuduit, & eas fouit. Religionis adeo obſeruans, vt Nicæam ſynodum CCC & XXII patrum, multis diffidentibus, indixerit. Byzantium inſtaurauit, *Imperatoriam*que *vrbem* & *Nouam Romam* appellari voluit. Moriens, & Cōſtantinopoli ſepultus, tres liberos, & Dalmatium fratris filium, ſucceſſores reliquit; XXX & amplius annos imperans, tredecim vero ex his ſolus. De eo ſic memoriæ proditum; decem primos annos vt pręſtantiſſimus diceretur, XII ſequentibus latro; decem nouiſſimis pupillus, ob immodicas largitiones. De eius baptiſmate vti variant auctores, ſic conſtanti fide quæ de imperii donatione circumferuntur, vti minus ſimilia veri, non probant. Sed alii hoc viderint.

CONSTANTINVS, CONSTANS, ET CONSTANTIVS, CONSTANTINI FILII AVGVSTI.

HI tres imperium quod per manus a patre acceperunt, ita partiti ſunt, vt Conſtantinus maximus natu Gallias, & Hiſpanias, Britanniamque inſulam obtineret; Conſtanti Italia cum Illyrico & Græcia cederet; Byzantium & Oriens Conſtantii eſſet, qui Dalmatium ſocium imperii haberet: quem haud multo poſt, dolo exceptum, militari factione oppreſſit, quum annos tres imperaſſet. Nec durauit diu fratrum concordia: ſiquidem in nefarium bellum rapti fratres. Nam Conſtantinus, Gallico exercitu fretus, Conſtanti fratri bellum intulit: quod dum cupidius quam cautius gerit, ad Aquileiam exceptus inſidiis, nondum triennio finito, vulneribus confectus periit. Inde Conſtans victor, quum non ſine labore prouincias Transalpinas in poteſtatem redegiſſet, egit primum optimum principem: mox aduerſa valetudine, ſiue rerum felicitate mutatus, ingratus omnibus eſſe cœpit; donec & ipſe MAGNENTII dolo, dormiens intra tentorium, ad Helenam opidum oppreſſus eſt, quum imperaſſet annos XIII, vixiſſet paulo plus XXX. Conſtantius, cædem fratris vlturus, ingenti exercitu aduerſus Magnentium comparato, ingenti illum prœlio & memorabili, ad Murtium fudit: quo Romani vires imperii pene concidere, LIII millibus vtrimque deſideratis. Mox quum Magnentius bellum reparaſſet, & ad Lugdunum iterum victus eſſet, gladio ſibi latus aperuit: ſed & DECENTIVS frater, qui Cæſar ab eo dictus fuerat, laquei morte præpoſtera vitam finiit. Nam *Britannioni* antea Cōſtantius veniam petenti facile dederat. Is Britannion adeo expers litterarum eſt habitus, vt ne prima quidem elementa calleret. Ceterum Conſtantius, *Gallum* a ſe antea dictum Cæſarem, ferocientem & inſoleſcentem ſupra Cæſaris nomen, interfecit; & contra Perſas infeliciter conflixit, militum ſuorum ſtultitia. Quibus ad ſua abeuntibus, quæ Maſſagetæ vaſtabant, dum Romam inuiſit, *Iulianum* Galli fratrem, tres & viginti annos ætatis agentem, Cæſarem a ſe factum, in Gallias aduerſus Alemannos eas vaſtantes miſit: ipſe in Perſas iterum contendens, dum ęgre ferret Iulianum a militibus Auguſtum eſſe dictū, apud Mopſucrenen iuxta Tauri montis radices, ęſtuantiſſima febre deceſſit. Vixit annos XL: imperauit XXIIII.

IVLIANVS.

CONſtantio extincto, Iuliano facile cuncta ceſſere. Puer hic ingenio ſublimi, callido, & litterarum ardentiſſimo. Gallias ſub primum acceſſum præter omnium ſpem, Alemannorum incurſu vaſtatas aſſeruit, regemque eorum cepit: inde Auguſtus a militibus ſalutatus Pariſiis, mortuo (vt dixi) Conſtantio, aduerſus quem bellum ciuile parabat, Perſis, adepto imperio, bellum indixit. vbi dum inconſultius agit, Perſæ viri dolo in deſerta cum exercitu ductus, conto traiectus periit. Sunt qui ſagitta e cælo miſſa vulneratum dicant: vnde in nefariam vocem erumpens, *Viciſti Galilæe*, (ſic enim Chriſtum appellabat) occubuerit. Chriſtianos impio quodam odio adeo inſectatus, vt ſtudia & militiam hiſce interdixerit; pleroſq; pręmiis & illecebris, quaſi machinis, a vera pietate auerterit. Quin etiā Imperator (ita Deo viſum) aduerſus

nos libros edidit: ille vero ſi ingenium indolemque egregiam ad veram pietatem quam puer imbiberat, conuertiſſet, inter egregios principes adnumerari potuit. Deceſſit annos agens alterum & trigeſimum: ſolus annum vnũ, menſes tres imperauit.

IOVIANVS.

HVic Varronianus pater, Pannonia patria: ſtaturæ proceræ, ingenii amœni, nec a litteris abhorrentis: qui a militibus primo Imperator ſalutatus, deceptis ſimilitudine nominis, quaſi Iulianus reuixiſſet, cum Perſis pacẽ magis neceſſariam quam honeſtam, Transtigritanis prouinciis quinque amiſſis, iniit. Acceſſit nouæ ignominiæ dedecus grauius; vetitus Imperator Romanus Arſaci ſocio opem ferre. Periit octauo imperii menſe Dadaſtanis opido, dum cubiculum ingreditur noui tectorii, prunis etiam ardentibus, ſiue (vt alii) ſtomachi cruditate, XXXIII ætatis anno.

VALENTINIANVS ET VALENS AVGVSTI.

DEdit & hos Pannonia principes Gratiano patre ortos. Primum Valentinianus ab exercitu Nicææ, inde Valens ab eo Auguſtus imperiique conſors dictus: qui *Procopium* temere imperium inuadentem, Conſtantinopoli oppreſſere. Inde *Gotthi* & barbaræ nationes a Valentiniano Thracia exturbatæ, Septemtrioque omnis cum Saxonibus ad officium eiusdem opera redacti. *Parthi* e Syria per legatos eiecti. In quieta *Germania* Theodoſii maioris auſpiciis pacata. Ipſe dum *Quadorum* legationẽ latrocinia excuſantem audit, ſubito morbo venis arefactis, vt ſanguis mitti numquam potuerit, obiit, Gratiano filio prius Auguſti appellatione donato, imperii accepti anno vndecimo, menſe octauo, die XX; vitæ LV. Valens poſt fratris interitum, Arrianæ factionis fautor, dum aduerſus Scythas & Gotthos prœlium ferocius quam cautius ciet, victus ab his acie, vitam imperiumque amiſit, igne intra tugurium in quod confugerat, iniecto. Digni imperio fratres & inter bonos referendi, niſi Valens Arriano delirio virtutes egregias inquinaſſet.

GRATIANVS ET VALENTINIANVS.

HAud ſane improbandum principem numina terris dederant, ſi quantum litteris & militari diſciplinæ vacabat ac venationibus, tantum curæ ad rempubl. cognoſcendam impendiſſet. Nam pietate in ſuos egregius, VALENTINIANVM adhuc puerum Auguſtum dixit, patre patruoque exſtinctis. Mox THEODOSIVM Hiſpanum conſortem imperii aſciuit. Verum dum ſpicula tantum & arcus meditatur, dum Alanum militem Romano præfert, *Maximi* ducis inſidiis circumuentus periit; quum imperaſſet cum patre annos octo, cum patruo tres, cum Theodoſio IIII. Valentinianus a Maximo emiſſus, Theodoſiiq; ductu poſtea reſtitutus in imperium, Maximo tyranno interfecto, mox *Eugenii* & ipſe poſt Maximum tyranni dolis victus laqueo ſeipſum necauit.

THEODOSIVS.

HIc Honorio patre & matre Thermantia, haud dubie inter optimos principes adnumeretur; quippe qui rempub. Gotthicis armis pene oppreſſam, accitus ex Hiſpania (quæ illi patria) a Gratiano, reſtituerit, Maximum tyrannum & Andragathium præfectum eius ſubito incurſu victos occiderit, Valentiniano imperium aſſeruerit: mox Eugenium tyrannum in Valentiniani vltionem ſuſtulerit, non ſine numinis manifeſto indicio. cum multo minoribus enim copiis illi congreſſus, militante illi æthere, & coniuratis in eius auxilium ventis, vt poeta eleganter cecinit, victoriam inſignem adeptus eſt. Fuit aũt hic princeps moribus & corpore Traiano principi ſimilis: ſumma in eo clementia, incredibilis in ſuos pietas, rei militaris diſciplina ſagax; nec a litteris alienus, ſimplicium ingeniorũ admirator, pietatis noſtræ adeo obſeruator, vt ſumma ciuilitate ab Ambroſio antiſtite caſtigatum ſe adytisque prohibitum tulerit. Obiit Mediolani, ætatis anno quinquageſimo, imperii XI.

ARCADIVS ET HONORIVS.

HOſce pueros Theodoſius viuens, imperii conſortes fecerat: & moriens, quando ætas rerum moli non reſponderet, tres imperii tutores teſtamento ſanxerat, Arcadio *Rufinum*, Honorio *Stiliconem* commendans: Africæ vero *Gildonem* præeſſe voluit.

voluit. Prior Rufinus, dum Gotthica ſollicitat arma, vt imperium metu ab Arcadio extorqueret, perfidiæ pœnas dedit: parique pœna Gaianus, Rufini ſceleris popularis, afficitur: inde mox Arcadius, quũ Byzantii regnaſſet annos fere XIII, obiit Theodoſio filio relicto. Maior rerum moles Honorium Romæ agentem excepit: qui rebellantem Gildonem quum Maſcezelis fratris ductu ſuperaſſet; eumdem quoque Maſcezelem rebellem expertus, Bonifacii ductu vicit. At Stiliconis perfidia eo perniciosior quo occultior fuit. Nã magno noſtro dedecore quum Gotthi Italiam vaſtaſſent vrbemque Romam cepiſſent, aſtu Stiliconis rem adiuuante, tamdem re ab Honorio cognita, Stilico cum filio ſublatus eſt: qui genere Vandalus, & militaris diſciplinæ ſcientiſſimus, Honorii etiam ſocer: ſi, quam operam in perdendo ad Feſulas Radagaſo cum ducentis Gotthorum millibus præſtiterat, in aſſerendo imperio præſtitiſſet, nec Romam Alaricus Gotthorum rex vmquam cepiſſet, nec orbem totum cladibus aſſiduis inuoluiſſet. Deceſſit autem Romæ, quum annos duos & XXX imperaſſet.

Romæ captiuitas.

NOn potui non vehementer mirari, tantam vel temporum iniuriam, vel ſcriptorum inertiam, tum veterum tum recentium fuiſſe, vt, quum Romam orbis reginam captam ab Alarico Gotthorum rege, anno poſt eam conditam MCLXIIII, certatim omnes memoriæ prodant; ſeriem tamen rei aut indagandam non cenſuerint, aut indagatam, tamquam rem plane ignobilem nec ſcitu dignam, obliuione inuoluerint. Pro deûm hominumque fidem! vrbs orbis totius regina, quæq; eo auſpicio condita credatur vt caput orbis ſemper eſſet, & quæ toties de barbaris gentibus orbeque triumpharat, capitur Gotthico aſtu; & interim rei ſeries ordoque neſcitur. Ego vero id minime patiar; & omnis antiquitatis illuſtrandæ ſtudioſus, hanc quoq; rem tam memorabilem non negligam. Aſtu autem barbarico capta traditur in hunc ferme modum, quem Procopius ſolus ex omnibus quos legi, tradat: vt mirer ab interprete vel rem totam diſſimulatam, vel, quum in mutilum Græcum codicem incidiſſet, non animaduerſam. Ille igitur in hanc ſententiam: Obſederat Romam Alaricus iam biennium: nec Honorius, qui Rauennæ deſidebat, aut ferre ſuppetias poterat, aut audebat. Nam quum nihil minus quam de vrbis ſalute ſollicitus eſſet, Stilicone interfecto, ducem exercitui minime præfecerat, qui rem aduerſus Gotthos adminiſtraret. Vnde Gotthis obſidendæ vrbis cogitatio, Romano milite aut dilapſo aut ſegniter rem agente. Verum eam fruſtra obſeſſam quum expugnare vi non poſſent, ad dolum hoſtis barbarus vertitur. Profectionem in patriam ſimulat; trecentoſque iuuenes, corporis & animi vi præſtantes deligit, quos Romanis principibus dono det; inſtructos prius vt omni obſequio dominos ſuos promereri ſtudeant; & ad certam diem circa meridiem, quum Romani principes ſomno vel otio vacarent, ad Aſinariam portam aduolent; interfectiſque improuiſo inſultu cuſtodibus, portam ſibi præſto futuro aperiant. Interea Gotthi, quum reditum, alia atque alia deeſſe ſibi ſimulantes, differrent, trecenti illi iuuenes occaſione egregie vſi, portam ſtato die ſuis aperiunt: & intromiſſus Gotthus, maiore ignominia quam damno, vrbem omnem populatur. Sunt qui Probæ illuſtris fœminæ & opulentiſſimæ opera patefactam Gotthis portam exiſtiment, quum plebem Romanam paſſim fame & morbis pecudum more cadentem, miſeraretur. Duo ſunt cognitu non indigna: Vnum, edictum ab Alarico fuiſſe vt, quicumque in templa diuorum confugerent, præcipue Petri & Pauli, his nulla vis inferretur; quod & ſumma fide ſeruatum: Alterum, quod quum nuntiatum Honorio eſſet Rauennæ Romam perditam, credidit ille de pugnaci Gallo, cui nomen erat Romæ, ſignificatum eſſe; admiratumque vehementer, tam ſubito periiſſe eum quicum paulo ante feſtiuiſſime luſerat. Adeo ſocordis ingenii princeps, nec quidquam omnino paternæ auitæque virtutis referens: quod & Arcadio fratri vitio datum eſt. Nam Eudoxiæ vxori addictus, cum alia improbe fecit, tum Chryſoſtomum antiſtitem ſanctitatis & eruditionis egregiæ, vxori plus æquo inſeruiens, in exſilium egit.

IOANN. BAPTISTAE EGNATII ROMANORVM PRINCIPVM LIBER SECVNDVS.

SEQVITVR abhinc ætas in qua mihi orbis totius clades, regnorum triſtes exitus, imperia funditus exciſa, mutationes rerum frequentiſſimæ referendæ ſunt: vt intelligat mortalitas, nihil eſſe in conſtantius iis quæ tantopere vt æterna miramur. Adeo enim vitæ fortunęque iſta bona, in quibus opinione vulgi ſita ſumma felicitas eſt, fragilia caducaque ſunt, vt nihil his eſſe poſſit cladibus ruinisque magis obnoxium. quod cum vetera illa Aſiæ imperia, tum vero nominis Romani maieſtas facile declarat; quæ felicibus auſpiciis orta, lætiſſimis rerum ſucceſſibus aucta, viris clariſſimis inſtructa, quorum virtute ac conſiliis ad ampliſſimum faſtigium ſit euecta, legibus, inſtitutis; deûm pietate illuſtrata, conciderit tamen & funditus euerſa ſit; vt, quemadmodum illa de toto terrarum orbe triumphos retulerat, ſic nulla fere hodie in terris gens agat, aut antea fuerit, tam immanis tam barbara, quæ non aut auitas iniurias, aut ſuas illi rependerit. Huc acceſſit quod eorum deinde qui ſequentur principum partim ignauia, partim auaritia, res adeo noſtræ peſſum iere, vt ad rem Romanam ſiſtendam, alienæ atque externæ virtutis eguerimus. adeo maſcula illa Romuli proles & Italica virtus, ſimul cum imperii lapſu cōſenuerat. Nec Romani poſtea pontifices ambitione plusquam immodica, pronam iam per ſe in caſum rem Italicam non funditus afflixere, dum ſtudiis ſuis nunc Francos, nunc Germanos, atque alios quoſuis potius quam Italicos principes patiuntur: illi vero quantum Romanæ atque Italicæ maieſtati ſemper detulerint, vel illud argumento eſſe potuit, quum ſe Cæſares aut Auguſtos pro Henricis & Federicis dici malint; quumque ſe nunc Reges nunc Imperatores Romanorum appellari gaudeant. Cæterum nec querelæ locus hic eſt, & ipſa noſtra hæc commentatio, etiam nuda, ſatis allatura doloris ac moleſtiæ legentibus eſt. Quare Theodoſium ipſum iuniorem aggrediamur.

THEODOSIVS IVNIOR.

QVinquaginta quot vixit annos, totidem imperio etiam præfuit. Nam puerum admodum moriens Arcadius eum reliquerat ſub tutela Iſdigerdis Perſarum regis: quod & bene ceſſit. Barbarus enim rex & tutelam ſumma fide geſſit, & pacem cum Romanis, quo ad vixit, habuit. Is vero, Honorio defuncto, *Valentinianum* ex Conſtantio & Placidia natum, data Eudocia filia in vxorem, Romam peropportune miſit; quum turbatæ res eſſent tyrannorum libidine, qui rem Romanam inuaſerant. Sub hoc tertia ſynodus contra Neſtorium celebrata, Pulcheriæ ſororis prudentia: nempe quoad illa eſt vſus Imperator, bene res geſta. Hic vxorem Eudociam Leonis Athenienſis philoſophi vxorem duxit; quæ præter egregiam formam ſingularemque pudicitiam, etiam litteris excelluit abſoluto eo libro cui titulum Græci Ὁμηρόκεντρα faciunt. Hoc principe Venetiæ feliciſſimis auſpiciis mediis in aquis habitari cœpere, quum Honorius adhuc viueret.

VALENTINIANVS III.

ASſeri fortaſſe in priſtinum ſtatum ſub hoc principe res Romana potuit, ſi eius inceptis aut fortuna fauiſſet, aut imprudentia poſtea ſua rem non afflixiſſet. Nam recepta ſub aduentum ſuum Italia, cum *Genſerico* ſtatim Vandilorum rege pacem ſanxit, parte Africæ, vt videri voluit, contento: & aduerſus *Attilam* Aetii ductu rem feliciter geſſit. Inde Maximi arte, viri per ea tempora potentiſſimi, Aetium interimi iuſſit. vnde in vltionem ipſe poſtea Romæ ab eius commilitonibus confoſſus periit. Hoc principe occidentis imperium, Francis Gallias, Anglis & Scotis Britanniam occupantibus, Vandalis Africam & ipſam vrbem populantibus, Hunnis Europam vexantibus & Italiam, collapſum funditus eſt. Periit imperii & ætatis anno XXX. De Aetio pauca dicenda hîc ſunt. Hic e Doroſtana Mœſiæ, quum diſciplina militari excelleret, Conſtantio defuncto, ab Honorio principe illi ſufficitur: cuius ductu Attila in cam-

in campis Catalaunicis victus est, & Burgundiones repressi. Hunc postea Valentinianus quum interfecisset, interrogaretq; ciuem quempiam Romanũ, an iure occisum crederet, *Iure an iniuria occideris, Imperator, Aetium, nescio: illud scio, quod sinistra tua dextram tibi abscideris*: nec falsus omnino vates. Nam eius morte Hunni rerum potiti, & imperium euersum est.

Breuis enumeratio eorum qui post Valentinianum Romæ rerum sunt potiti.

POst Valentinianum Romæ *Auitus*, senatorii vir ordinis, præfuit: Auitum inde *Maiorianus* quadriennio; hunc *Seuerianus*, Seuerianum *Anthemius*, Anthemium *Olybrius* subsequutus: cui *Glycerius*, & Glycerio *Nepos* statim successit: quo per vim pulso, *Augustulus* male ominati nominis, rerum potitur: sub quo Romani maiestas imperii conuulsa per *Odoacrem* Herulum, sero admodum ad Francos rediit.

FL. VALERIVS MARCIANVS.

NVnc Imperatores Constantinopolitanos (quando illi tantum per illa tempora viguere) ad Constantinum vsque Palæologum continua serie perstringemus, initio a Marciano sumpto. qui, licet humili loco natus, militiæ tamen clarus, Pulcheriæ Theodosii sororis studio rebus præficitur; moderatus princeps, & rebus gerendis idoneus, si per senectam diutius viuere potuisset. nam pacem, quoad eius fieri potuit, coluit; illud sæpe vsurpans, *Dum in pace esse possumus, arma non induamus*. Is Tatianum Iuliumque fratres, qui olim aquilæ superuolantis eius caput auspicium retexerant, viaticoque ducentorum aureorum inopẽ & ægrotantem adiuuerant, statim vt princeps est dictus, alterum Illyrico, alterum Constantinopoli præfecit. Hoc principe Chalcedonensis quarta synodus celebrata aduersus Dioscorum & Eutychem, Leonis Pontificis Romani iussu. Imperauit annos sex.

LEO.

PRimus hic Græcanici vir sanguinis imperium tenuit, Asparis patricii factione adiutus. Cuius etiam filium Cæsarem quum inuitus creasset, postea cum Ardaburio fratre, vt insidiarum in se auctores, interfecit; Leonemque ex Ariadna filia & Zenone filium successorem sibi esse voluit. Is aduersus *Gensericum* Vandilorum regem *Basiliscum* ducem misit. Qui, si Zonaram sequare, victus nauali prœlio a Vandilis, aufugit; siue illud ignauia, siue proditio fuerit. Byzantium huius imperio magna ex parte conflagrauit, præterquam quod Italia in perpetuo motu fuit. Imperauit autem annos XVII.

LEO IVNIOR.

HIc puer ab auo relictus, quum annum præfuisset, Zenoni patri manibus suis diadema imposuit, patremque pro se deinceps imperare iussit.

ZENO ISAVRICVS.

QVam varie rebus Romanis illuserit fortunæ vis, hic Zeno facile cum plerisque qui explicandi mihi principes erunt, probet. Vir obscurissimi sanguinis, & cum facie deformis, tum moribus plane tyrannicis; vt Isaurum agnoscas. Hic Theodericum Ostrogotthorum regem quum vnice diligeret, in Italiam aduersus Odoacrem misit, consulem prius a se factum. Pulsus vero a *Basilisco*, factione vxoris, quum in Isauriam concessisset, non multo post reuersus, & Basiliscum expulit, (quem & inedia mori coegit) & annos XIII tyrannum verius quam principem egit. Sunt qui viuum adhuc inclusum ab vxore sepulcro tradant; frustraque resipiscentem, & opem quiritantem, obiisse. Hoc principe incendium adeo graue fuit vt præter maximã vrbis partem conflagratam, centum & viginti librorũ millia combusta sint: inter quæ & Homeri poema intestino draconis CXX pedum, aureis litteris descriptum.

FL. VALERIVS ANASTASIVS DICOROS.

DIcorum hunc cognomento Græci appellarunt, a discoloribus videlicet oculorum pupillis; quarum dextra nigricans, sinistra cærulea fuerit. Inter bonos principes vtique mihi referendus, tametsi ab humili loco ad imperium euectus Ariadnę

Zenonis vxoris opera ; niſi poſtea mutatus, Eutychianæ hæreſi adhæſiſſet. vnde illi aduerſus orthodoxos graue diſſidium conflatum. *Bulgarorum* arma tum primum audita, & *Saraceni* Alamundaro duce Syriæ graues incumbebant. Hic tyrannorum aliquot ſeditione fatigatus, poſt octogeſimum & octauum vitæ annum, imperii vigeſimumſeptimum, fulmine afflatus periit, vlciſcente grauiter numine pietatem toties ab impuro principe violatam.

IVSTINVS.

QVis credat Thracem hominem, armentarium & ſues agentem, ſine tribu, ignotis obſcuriſque parentibus ortum, & rebus præfuiſſe, & rem tum feliciter tum optime adminiſtraſſe? Rexit tamen ille ſumma cum laude, & pietatis ſtudioſiſſimus veræ Ioannem Romanum põtificem, ad ſe legatum venientem a Theoderico Gotthorum rege pro Arrianis quos expulerat Iuſtinus reſtituendis, venerabundus excepit: & principatum dolo partum (quippe qui acceptam ab Amantio eunucho pecuniam, vt militi pro Theocritiano præficiendo distribueret, in ſe ſuffragia verterit) magna virtute poſtea adminiſtrauit: nono imperii anno Iuſtinianum ex ſorore nepotem, quũ adhuc viueret, ſibi ſucceſſorẽ inſtituens: quo facto, non multo poſt obiit.

IVSTINIANVS.

NEpos Iuſtino ex ſorore, quum annum quartum & quadrageſimum ageret, imperare cœpit: quod per annos vndequadraginta adminiſtrans, veterem Romani imperii gloriam mirum in modum ampliauit. Primum enim *Perſas* Belliſarii opera intra ſuos fines cõtinuit. inde eodem duce *Romam* a Gotthorum ſeruitute aſſeruit; *Africam* imperio pulſis Vandilis reſtituit; Narſete duce *Gotthicum* tamdem nomen deleuit. Bis triumphatum ex inſtituto veterum Romanorum de Perſis & Vandilis a Belliſario. Leges infinitis voluminibus antea diſperſas, in L. Digeſtorum libros contraxit: Inſtitutionum libros quatuor edidit: Codicem inuulgauit. Maximus certe princeps, niſi auaritiæ & delirii Euthychiani reus fuiſſet. Serici vſus e Perſis ad Græcos hoc tempore tranſiit iampridem deſitus.

IVSTINVS IVNIOR.

HIc æmulus Iuſtini, & vt filius a Iuſtiniano in regia ſemper habitus, facili admodum ingenio atque ad promerendam ex liberalitate hominum gratiam nato fuit. Cum *Perſis* pacem fecit, tributo quod Romani annuum his expenderent, ſublato. *Longobardi*, Germanica gens, a Narſete indignato contra Sophiam, in Italiam hoc principe irrupere; quam ab Alboino rege ad Deſiderium, per CC & IIII annos, in principatus diuiſam tenuere. Obiit graui pedum dolore, anno XI imperii.

TIBERIVS.

TIberius adoptatus a Iuſtino, rem per ſeptennium foris ſatis feliciter geſſit: domi ſumma cum pietatis & liberalitatis opinione. quod ſi, quemadmodum *Perſas* grauibus afflixit prœliis, ſic aduerſus *Longobardos* felix fuiſſet, nihil illo principe fortunatius. Obiit Mauricio genero ſucceſſore declarato.

MAVRICIVS.

CAppadocem hominem virtus & rei militaris ſcientia, partaque eius ductu de Perſis inſignis victoria, imperio facile impoſuit: quod ſub initia *Perſis* victis, *Scythis* afflictis, *Longobardis* repreſſis, & *Hunnis* e patrio ſolo in ſolitudines pulſis, feliciter adminiſtrauit. Mox auaritiæ ſtudens, quum fruſtra Phocæ inſidias, ſomnio etiam admonitus præcauiſſet, dum miles ſtipendio fraudatus ſeditioſius agit, ab eodem Phoca imperio & vita priuatur; quum imperaſſet annos XX, vixiſſet tres & ſexaginta: eius etiam omnis proſapia ſublata eſt. *Turcaicum* nomen tunc primum Aſiæ auditum.

PHOCAS.

ADeo præcipites in malum homines agimur, vt Phocas nec Mauricii auaritia admonitus, adepto imperio per Mauricii cędem, ab hoc vitio temperarit. Quin longe ſtudioſius colligendæ vndique pecuniæ incubuit, & omnia ex Perſicæ ſeruitutis inſtituto egit. Vnum in hoc homine laudes, quod Romanũ pontificem principem omnium

omnium iure declararit. Cetera adeo socors & ignauus, & frequentibus adulteriis infamis, vt quum Romanum imperium vndique barbari vastarent, staretque solum eius nominis vmbra, conspiratum sit in illum ab Heracleona & Heraclio & Prisco; qui captum inertissimum hominem prius interfecere quam ferre suppetias eius milites potuerint, omni stirpe principis impurissimi sublata.

HERACLIVS.

Labente iampridem imperio, & prægrauantibus Persarum armis, Syriacum ipsis Hierosolymis expugnata, Heraclius accepto diademate a Sergio pontifice, primum omnium *Persicum* bellum parat: ad quos legatis antea missis pro induciis impetrandis, contemptim ab his habitus; adeo excanduit, vt differre amplius rem non potuerit. Responderunt enim impii hostes, non prius se Romanis pacem daturos quam Christum abnegasset Imperator. Quare ingentibus copiis in Chosroen ductis, victis eius sæpe ducibus, & cum omnibus copiis cæsis: mox profligato Chosroe, Persideq; omni in vltionem nostram igni ferroque vastata, lignum salutiferæ crucis recepit. Celebris adhuc est Christianis dies festus, argumentum victoriæ insignis, pacis videlicet partæ; & Tigridis fluuii inter vtrumque imperium termini. Triumphatumque egregie cruce prælata. Imperauit Heraclius annos XXXI. Nouo morbi genere periit, virili membro semper ita distento vt quoties meieret, lotio vultum aspergeret, nisi obiecta tabula id prohibuisset. Creditum est hæreseos Monothelitarum, in quam inciderat, & nequitiæ supplicium luisse. Hoc tempore *Saraceni* Mahomete duce caput extulere. Quare breuiter de eius ortu & successu interim quædam perstringamus.

Mahometis ortus.

Ex Arabia, constanti veterum scriptorum fide, hoc malum orbi prodiit. Inde enim humili loco natus, dum locandis conducendisq; camelis victum quærit, adolescens ingenii vafri, viduæ dominæ nuptiis & opibus mox auctus, Sergium monachum nostratem familiarem habuit: cuius adiutus opera, quum Christianos & Iudæos accusaret, hos vt impios, qui summum prophetam excruciassent; nos vt simpliciores, qui de Christo ridicula prodamus; paulatim latronum manum coegit; & diuinitate quadam inde sibi astructa, facileque leuissimo hominum generi persuasa, cõsilium armis addidit. Inde rerum successu prosperiore elatus, Syriam vastat, & Damascum regionis caput expugnat. Tum vero in Persas arma conuersa. quibus congressus, & primo victus, reparandis copiis intentus, Scenitas sibi Arabas adiungit, gentem per ea tempora Romanæ militiæ assuetam, & quæ ob negata ab Heraclio stipendia, rebelles animos induerat. Sicque paulatim firmato imperio, & diuinitatis cuiusdam opinione persuasa, quam armis tuendam contra aduersantes præceperit, quadragesimo vitæ anno, veneno (vt aiunt) a domesticis dato periit. In quo homine nescio magisne ingenii calliditatem admirer, an gentis eius stultitiam, an potius Christianorum principum socordiam, qui nec nascentem comprimere flammam (factu tunc facile) voluere, nec magnis postea rerum successibus auctam potuere. Vnde labes illa iam ad hoc æui non Asiam solum & Africam, sed magnam Europæ partem infecerit, vt iam de Christiana pietate tuenda in discrimen ventum sit.

CONSTANTINVS HERACLII.

Hic annum vnum quum imperasset, rectæ ac veræ pietatis cultor, Martinæ nouercæ insidiis, quæ Heracleonæ imperium astrueret, veneno tollitur. Illa vero, quum imperium male partum cum filio vix biennio tenuisset, a senatu cum decenni filio expellitur, amputata prius matri lingua, filio naribus.

CONSTANS.

Constans ex Gregoria & Constantino proxime relato proles, rerum potitur adnitente senatu, qui Martinæ scelus exsecrabatur. Hic auitæ impietatis heres, Martinum Romanum pontificem sibi aduersantem, comprehendi iussum, in exsilio mori coegit. Cetera hominem non improbares, si impietatem & auaritiam demeres. *Saracenis* classe congressus, victus aufugit: quibus paulo post dissidio labo-

rantibus, biennii induciis impetratis, Italiam petiit, vt eam a Longobardico iugo liberaret. Sed quum Romam veniſſet, victus a *Longobardis* acie, quidquid antiqui operis ſignorumue fuit, intra quintum diem inde ſuſtulit: vt plus ornamentorum pauciſſimis diebus vrbi detraxerit, quam barbari per tot annos. Inde in Siciliam traiiciens, quum ſextum ibi annum ageret, & auare & crudeliter tributum exigeret, dolo ſuorum interficitur, poſtquam annos VII ac XX imperaſſet.

CONSTANTINVS POGONATVS.

Meliore orbis fato Conſtantinus imperium excepit: qui maximus natu relictus a patre Byzantii, vt imperium adminiſtraret, audita eius morte, in Siciliam venit: vltusque Mizizium tyrannum, & cædis paternæ conſcios, bellum aduerſus *Saracenos* ſeptem annos, terra marique feliciter geſſit. Fatigati enim bello maritimo Arabes, quod ex Cyzico a ſe capto, Byzantio ſingulis æſtatibus inferebant, maxime ignis miraculo territi, qui ſub aqua arderet, (Callinici inuentum) tempeſtate etiam graui oppreſſi, fere omnes periere. Nec terra felicius res eorum adminiſtrata. Victi enim vna acie, XXX ſuorum millia amiſere. Quare pax honeſtiſſima ſequuta; pollicitusque Mauias eorum dux, Ioanni legato Imperatoris ad id miſſo tributũ annuum, auri pondo III millia, ſeruorum etiam honeſtorum & equorum totidem. Sexta hoc principe veræ pietatis celebrata ſynodus Conſtantinopoli. Pax vbique etiam floruit; præterquam quod *Bulgari* trans Danubium repentine bellum oſtentarunt: quod quum infeliciter gereretur, inhoneſta pace Myſia his ad inhabitandũ data eſt, tributo etiam annuo promiſſo. Imperauit annos ſeptemdecim, Iuſtiniano filio herede, quum fratribus minoribus nares amputaſſet. *Pogonatus* appellatus, quod imberbis in Siciliam profectus, barbatus rediſſet. πώγωνα enim Græci barbam appellant.

IVSTINIANVS.

Vltimus Heraclianæ ſtirpis Iuſtinianus imperio præfuit, praui vir ingenii & varii, atque a fide recta abhorrentis. Siquidem ſynodum aduerſus ſextam a patre celebratam, indixit, bonis omnibus aduerſantibus, & in primis Romano pontifice; quem comprehendi mandauit. Bellum aduerſus *Arabas* & *Bulgaros* contra fœdera motum, vtrumque calamitoſiſſimum geſſit. Quare & crudelitate etiam in ſuos inuiſior factus, Leontii patricii & Callinici patriarchæ dolo deturbatur imperio, atque Cherſonam relegatur, nare prius abſciſſa. Vnde mox fugiens, & ad Trebellium Bulgarorum regem fuga lapſus, eius opera reſtituitur, Tiberio, qui Leontio ſucceſſerat, fugato, & Callinico patriarcha luminibus priuato. Illud ſæuitiæ hominis argumentũ traditur, quod quoties truncas nares emungeret, toties vnũ ex iis qui Leontio fauerant, ad ſupplicium rapi iubebat. Sexto demum & decimo anno a Philippico pulſus, quem, reclamante Conſtantino pontifice, acrius inſectabatur, (venerat autem ad illum Romanus antiſtes accerſitus, & ab Imperatore honorificentiſſime exceptus) vitam & imperium pariter amiſit, ſexto anno poſt exſilium, quum X ante præfuiſſet.

LEONTIVS.

LXXXVII annos ab Heraclio ad Iuſtinianum in vna gente imperatum: (quod neſcio an vlli priorum contigerit) quum Leontius Iuſtiniano relegato, imperium ſibi vindicauit: qui claſſe aduerſus *Arabas* Africam occupantes ingenti parata, quum infecta re rediret, imperio expellitur, poſtquam tres tantum annos rerum potitus eſſet. Hunc ergo Tiberius captum (ſic enim quam Abſimarus dici voluit) adepto imperio, naribus truncatum cuſtodiri iuſſit.

ABSIMARVS, QVI ET TIBERIVS.

Hvnc claſſis in Creta Imperatorem dixit. qui Heraclium fratrem ſtatim aduerſus Arabas omnia vaſtantes quum miſiſſet, eius forti opera hactenus repreſſit vt a noſtris abſtinerent. Inde Philippicum nobilitatis præcipuæ Cherſonam relegauit, quod aquila caput obumbraſſe videbatur dormienti. Ceterum ſeptimo poſt anno cum Leontio captus, a Iuſtiniano interficitur.

PHILIP-

PHILIPPICVS BARDANES.

NVmquam maior principum impietas, maiorue (quod grauius doleas) socordia. Quippe hic adeptus imperium, sextæ synodi decreta altera synodo infirmare contendit; gratificaturus monacho qui imperaturum illum prædixerat, hoc prædictionis præmium petenti. quare quum loquentiæ multum huic inesset, sapientiæ parum, opesque imperii iampridem congestas dissiparet, passus etiam *Bulgaros* Thraciam populari, priuatus oculis in ordinem redigitur, anno vno & mensibus sex vix expletis.

ARTEMIVS, QVI ET ANASTASIVS.

HIc adeptus imperium, quum optime quæ ad pietatem rectam attinent, instituisset ex pontificum assensu, classem ingentem aduersus *Arabas* in Alexandriam emisit. Verum classiariis quibusdam contumacius agentibus, qui illum oderant, domum reuersi, Theodosium, ignobilem alioqui virum, imperio præficiunt: captaque Constantinopoli, monasterio Anastasium includunt, quum annum vnum, menses tres imperasset.

THEODOSIVS ATRAMYTENVS.

OBscuro licet loco natus, non pœnitendum Imperatorem egisset, si diutius illi per Leonem & Cononem orientis præfectos imperare licuisset. Verum quum Leonem exercitus Imperatorem dixisset, pertæsus belli ciuilis Theodosius, cessit imperio; monasticamque vitam amplexus, satis diu ac felix in ea vixit, quum annos duos imperasset.

LEON ISAVRVS, SIVE CONON.

OBscuritatem generis (quippe qui apud Isauros natus exercuerat sedentariam) cum aliis sceleribus, tum vero impietate in Deum aceius imagines, facile Leon æquauit: (vnde illi cognomen εἰκονομάχου & θειομάχου Græcis) quarum perdendi tantus hominem ardor inuaserat, vt Iudæis duobus gratificaretur, qui illum tanto ante imperaturum prædixerant, vt & Constantinopolitanum pontificem, Germanum nomine, aduersantem, sede extruserit, & Romanum antistitem obsistentem, comprehendi iusserit. *Saraceni* certe ducibus Masgalda & Solymano Constantinopolim triennali obsidione, terra marique fatigarunt. Verum peste fameque confecti, a Bulgaris etiam sæpe victi, classe magna ex parte igne sub aquis ardenti consumpta, paucissimis ex tanto naufragio seruatis, manifestam in se numinis iram sensere. Nec minori interim clade in vrbe sæuitũ: trecenta & amplius ciuium millia peste fameq; consumpta. Ridicula plane quidam de cælesti igne & nauium numero prodidere. Inde *Siciliam* Sergii præfecti opera rebellantem, ad officium retraxit. Circa finem imperii, quod quartum & vigesimum durauit annum; graui *terræ motu* Bithynia Thraciaque concussa: murique Byzantii magna ex parte collapsi: quo Theodosii maioris & Arcadii filii statuæ ad terram deiectæ. Et quæ res flectere impii principis animum ab impietate debuerat, tamquam in manifesta deûm ira, ille vero ad priuatum quæstũ retulit, tributo ad restituendos muros imposito, vt in singula numismata quatuor & viginti obolos ærario principis inferrent: quod postea in multas ætates abiit. Hoc principe Romani pontifices ad Francos primum respexere.

CONSTANTINVS COPRONYMOS.

IMpio patri scelestissima successit proles Constantinus cognomento Copronymi, quod infans baptismi lauacro admotus, mediis sacris alimoniæ excremẽto aquam polluerat. Is non solum patris impietatem in abolendis diuorum imaginibus reddidit; verumetiam grauiore scelere reliquias eorum aut contempsit aut combussit. quam in numina impietatem, immanitas hominis inuisiorem fecerit, dum nobilissimum quemque tollendum e medio curat. Antistites certe Constantinopolitanos vnum & alterum, ignominiose prius habitos, & grauiter adhæc excruciatos, capite plectit. Hic *Bulgaricum* variante fortuna bellum terra marique gessit. Artabasdum primæ nobilitatis hominem, Imperatorem ab orthodoxis creatum, post biennium a se captum, oculorum vsu cum liberis priuat. Grauissimam hiemem, vti Pontus

Boſporusque ipſe Thracius perglaciauerit, expertus, poſt infinita flagitia exquiſitiſſimo cruciatu conſumptus, obiit, imperii anno XXIIII, duobus menſibus minus.

LEO.

NOn imperii ſolum ſed paterni ſceleris heres, aduerſante matre Bulgarici ſanguinis pientiſſima, ſucceſſit Leo; qui ad impietatem ſacrilegium etiam addiderit. Nam coronam a Mauricio principe Deo dicatam, nefario capiti imponens, captus gemmarum & auri ſplendore, breui pœnas luit. Caput enim impium carbunculi apoſtemate ſtatim intumuit: tamdem ardentiſſima febri ſubſequuta, impium ſpiritum nefarius exhalauit, imperii anno vno.

CONSTANTINVS LEONIS F. ET IRENE MATER.

REdditus tamdem his principibus veteri religioni ſuus nitor, reddita vetus pietas, Irenes matris opera: quæ Attici ſanguinis, forma inſignis, ſed probitatis opinione inſignior, Leoni nupſerat. Quare conuentu trecentorum & L patrum Nicææ indicto, quæ ſeptima ſynodus habetur, templis diuisque ſuæ reſtitutæ ſunt imagines. Nec multo poſt tamen Conſtantinus iam adultus, matrem haud amplius paſſus, imperio deiicit, eiectam in ordinem redigit. Nicephorum, imperatorii & ipſum ſtemmatis, in quem ſuffragia multorum tacite inclinabant, oculorum & linguæ vſu priuat. Et, ne quid ſceleris deeſſet, Maria vxore monaſterio obtruſa, Theodoram concubinam inducit, matris conſilio, vt filium inuiſum omnibus faceret. vnde mox rerum ſola potita, filium in poteſtatem redactum excæcat, eadē die qua ſexto ante anno Nicephorum ille eodem ſupplicio affecerat: ipſaque non multo poſt a Nicephoro pulſa, in Lesbum inſulam relegatur. Huius imperio, quod fuit cum filio annorum X, lamina inuenta eſt ſuper cadauer his verbis; *Chriſtus naſcetur ex virgine: in eum credo: Conſtantini & Irenes imperio ô ſol iterum me videbis.* Sed & Carolus a Leone Romano pontifice imperii corona donatur, virtutis & pietatis ergo.

NICEPHORVS.

PIget plane ac pariter me pudet, tot portentis verius quam principibus referendis immorari: niſi quod, præterquam quod rei ſeries ita exigit, nonnihil & huiusmodi homines vitæ proſunt, dum eorum exitu & deterrentur peſſimi, & optimus quisque ad virtutem honeſtumque accenditur. Nemo enim maiore hominum opinione ad imperium venit, dum ſingulos aut muliebris impotentiæ aut flagitioſiſſimi principis tædet: nemo auarius aut crudelius adminiſtrauit: quorum ſcelerum mox pœnas meritas luit. A *Bulgaris* enim paulo ante a ſe victis, improuiſo noctis aſſultu oppreſſus, ipſe cum toto exercitu ad internicionem cæditur. Stauracius filius, ſaucius humerum, vix Adrianopolim euaſit. Hic Venetam rem ſociali claſſe aduerſus Gallos iuuit. Populoniam dolo magis quam vi captam diripit.

STAVRACIVS,

ADrianopoli, in quam euaſerat, poſt patris interitum Imperator ab amicis ſalutatus, non multo poſt a Michaele Curoplate, Rangabe cognomento, qui Procopiam ſororem eius in vxorem duxerat, imperio deturbatur, & monaſterio includitur, poſtquam cum patre annos IX imperaſſet.

MICHAEL CVROPLATES, RANGABE COGNOMENTO.

MElior pacis artibus, & pietate maior duobus a me proxime relatis, ſucceſſerat Michael, ſi, quam in toga bonus, tam bellicis rebus adminiſtrandis viguiſſet: a quibus tantum abhorruit, vt ad vnam aduerſam cum *Bulgaris* pugnam, a quibus caſtris etiam exutus eſt, ita conciderit, vt accepto nuntio de Leonis imperio, monaſterio ſeſe abdiderit, habenas regni facile concedens, poſt annum alterum imperii. Hic cum Carolo Francorum rege fœdus ita iniit, vt Veneti ſuis legibus ac iure viuerent, immunitate his ſeruata, quam ad eam diem in terra Italia retinuerant.

LEO ARMENIVS.

PArdi Patricii filius, magno omnium gaudio, maiore ſpe, rei Romanæ præficitur: nec cōceptam de ſe hominum animis ſpem fruſtratus eſſet, niſi egregias virtutes crudeli-

crudelitate in suos & impietate in Deum mox fœdasset. Quippe qui parta de *Bulgaris* insigni victoria, quum ab armis quies esset, ad cædem multorum conuersus, diuorum imagines deleri penitus iubet. Nec præsagiis aut somniis maternis cladem imminentem euadere potuit. Nam a Michaele Traulo, quem in custodia detinebat, noctu per insidias, dum sacris operatur, cæsus, obiit post annos imperii VII & menses quinque.

MICHAEL BALBVS.

A Morium Phrygiæ superioris opidulum, dedit hunc principem, non humili solum, sed sordido etiam loco natum: (ad quæ impietas quoque accesserat, ex hæresi Iudæorum atque Thinganorum hausta) linguæ præterea vitio balbutientem: vnde Græci τραῦλον appellauere. Hic post interfectum Leonem, a quo ad tantam fortunam euectus erat, Thomam, qui tyrannidem inuaserat, vario primum rerum euentu, tamdem oppressit: defectionisque socios cum ipso Thoma sustulit. *Saraceni* hoc principe ex Africa profecti, Cretam insulam occupant, totamque fere in dicionem redigunt; Græcosq; duplici prœlio vincunt. Ipse princeps, quum annos VIII, menses IX imperasset, Theophilo filio per manus imperiũ tradidit. Vetus oraculum innotuit, *tum rem Romanam in lapsum præcipitem ruituram, quum balbus & auarissimus princeps imperaret*; qualis hic vir fuit.

THEOPHILVS.

MAior iustitię cultus in Theophilo filio: (quippe qui facillimum sese statis diebus adeuntibus exhiberet; & ad seueritatem interdum propensior, acrius delicta puniret) sed par impietas, vt qui diuorum imagines ex paterna æmulatione auersatus, non paucos qui eas colerent, ad mortem vsque cædi iusserit. *Saracenis* Asiæ prouincias vastantibus bis congressus, bis victus est castrisque exutus. Quinetiam Amorium, vnde illi genus, ab iis obsessum & proditione captum diripitur. Quumque annos duodecim rebus præfuisset, dysenteriæ morbo periit.

MICHAEL THEOPHILI, ET THEODORA EIVS MATER.

FEcit Irenes Constantini matris administratio, vt fœminei non pœniteret imperii. Qua re Theophilo vita functo, Michaele filio adhuc infante, & sub tutela matris ac principum virorum relicto, *Bulgari* Scythicum genus, pietatem nostram populariter sunt amplexi, quum Theodora genitrix rebus adhuc præesset. Verum impotentiam muliebrem quis æquo animo ferat, vbi præsertim impietatem afferat? Nam & illa diuorum imagines exsecrata est. Ceterum impietatis pœnas mox dedit, a filio monasterio inclusa: qui auo similior quam patri, per summam ignauiam ac prodigalitatem rem afflixit, a *Saracenis* etiam castris exutus: nec minore insania circensibus ludis oblectatus est: quibus dum plus nimio indulget, Basilium Macedonem, Barda interfecto, consortem imperii adsciuit: a quo mox occisus est, imperii anno XIIII: quorum tres cum matre egerat.

BASILIVS MACEDO.

QVis crederet & hunc, captiuum inter venales Constantinopolim adductum, Romanæ rei præfuisse; qui nec patriam, nec parentes saltem ciere posset? Præfuit tamen, & eo rerum successu, vt ad eius nepotes imperii maiestas transierit. Primum igitur adepto imperio, profusissimas Michaelis largitiones reuocauit, vt dimidium eorum quæ accepissent, ærario inferrent: & tres liberos imperii heredes instituit. Inde in *Saracenos*, qui Cretam occuparant, profectus, ab his nauali prœlio superatur: quos tamen alieno ductu post vicit. Hoc imperante, *Saraceni* ex Africa soluentes, quum Italiam magna ex parte vastassent, Dalmatiam quoque populati sunt, Rhagusio etiam capto: quos Nicephori Phocæ ductu, inde post eiecit, Bario in dicionem suam redacto, tametsi Veneti vna atque altera expeditione rem Christianam iuuissent. Ceterum quum annos XX imperasset, a ceruo in venatione cornu ictus, mox periit. Vir frugi, & quem principem non contemnas.

LEO BASILII PHILOSOPHVS.

COnſtantino filio maximo natu (viuente adhuc patre) vita functo, Leo cognomento Philoſophus frater ſucceſſit: qui *Bulgaros* deſciſcentes, Turcarum auxilio primo vicit: verum ab his per inanes inducias deluſus, magna clade afficitur. Inde in *Saracenos* claſſe comparata, Nicetæ ductu egregiam victoriam peperit. Litterarum omnium, & aſtrologiæ in primis, peritus; & qui filium Conſtantinum imperaturum diuinaret. Tamdem poſt annos v & xx, menſes tres, alui doloribus fatigatus, Alexandro fratri imperium per manus tradidit; cui filium commendauit.

ALEXANDER.

NEc Baſilio patri nec Leoni fratri ſimilis Alexander ſucceſſit, vir luxu & ignauia perditus, annum & menſem rerum potitus. Qui quum nec ipſe recte adminiſtraret imperium, & ignobiliſſimum quemque ac turpiſſimum rebus præficeret, erumpente naribus ſanguine exſtinctus eſt.

CONSTANTINVS.

SEptennem hunc pater Leo ſub tutela matris & nobilium quorumdam reliquit: quorum diligentia *Andronicus Ducas* tyrannidis inuaſor oppreſſus eſt. Inde *Bulgaris* Thraciam vaſtantibus bellum indictum; quod feliciter ſane Phocæ ductu ſucceſſerat, niſi caſu quodam conſternati milites iam victores, in fugam conuerſi fuiſſent. Eadem quoque fortuna alterius in Bulgaros expeditionis fuit, ducum diſcordia & ambitione; vt & Conſtantinopolis a Bulgaro hoſte ſit obſeſſa, & *Romanus Lecapenus*, Zoe Conſtantini matre prius eiecta, imperii ſocius adſcitus a Conſtantino neceſſario ſit; qui Helenam eius filiam in vxorem etiam duxit. Ceterum Romano in exſilium pulſo, Chriſtophoroque eius filio cum tota Lecapenorum gente exſtincto, ipſe rem imperii per annos vndequadraginta ſatis prudẽter adminiſtrauit, Beneuento de *Longobardis* expugnato, & tyrannis quibusdã oppreſſis, *Turcarum*que principibus aliquot Chriſtiana pietate imbutis. Hic a litteris optimiſque diſciplinis non abhorrens, quas pene exſtinctas ab interitu vindicauit, librum Romano filio reliquit, in quo ſummam totius imperii, ſociorum omnium fœdera, hoſtium vires, rationes, conſilia explicuit: quem nos in bibliotheca noſtra tamquam theſaurum ſeruamus; in quo multa de Venetis etiam noſtris Imperator ipſe diſſerat.

ROMANVS LECAPENVS.

NOn iuſiurandum ſanctiſſimum, quod præſtiterat; non gener Conſtantinus, obſtitit quo minus imperium & ſibi & Chriſtophoro filio Romanus vindicaret, Conſtantinumque pene in ordinem redigeret. Is vero quum *Bulgaricum* bellum contra Simeonem eorum ducem infeliciter geſſiſſet, & ſextum ac vigeſimum annum præfuiſſet, tamdem a Stephano filio captus, inſulæ includitur: mox & eius filii a Conſtantino comprehenſi, alter in Proconneſum, in Leſbum alter relegatur.

ROMANVS LEONIS IVNIOR.

VIr omnium ignauiſſimus luxuque ac otio perditus, poſt Conſtantinum patrem imperium ſuscepit, Romanus nomine: quod tamen alieno arbitrio rexit: ingenio alioqui non malo, ſed interdum ſollerti, vbi animum adieciſſet. Foris aduerſus *Saracenos* qui Cretam occupabant, Nicephori ductu; & aduerſus *Turcas* Aſiam vaſtantes, eiusdem Nicephori & Leonis fratris imperio felix: domi in matrem ac ſorores impius; vt regia eiectæ, quæſtum meretricium ſint amplexæ. Ipſe ludis ac crapulæ intentus, poſt tertiumdecimum imperii annum obiit, veneno etiam potionatus.

NICEPHORVS PHOCAS.

NObiliſſimus haud dubie Romano ſucceſſit Nicephorus, cognomento Phocas, Phocæ Nicephori nepos, qui in Sicilia contra Saracenos res egregias geſſerat. Simul ac igitur adeptus imperium eſt, claſſem in eoſdem *Saracenos* occupantes Siciliam inſtruit: ipſe in eoſdem Aſiam vaſtantes exercitum duxit. In *Sicilia* res infeliciter per duces acta: ipſe *Ciliciam* & magnam *Aſiæ* partem lætis auſpiciis recepit: mox *Antiochiam* noctu aggreſſus, pulſis Saracenis, imperio ſubdidit. Sed quam bellica re fortunatus, tam domi infelix; dum auaritiæ ſocordiæque ſeſe emancipat. Ex quo in odium ciuium incurrens, facile a Ioanne Zimiſce, adiuuante Theophania Nicephori

phori vxore, noctu intra cubile interficitur; quum rerum potitus eſſet annos ſex, menſes totidem.

IOANNES ZIMISCES.

CLarus hic iam antea militari laude, imperium aſſequutus, Baſilium & Conſtantinum fratres, Romani iunioris filios, imperii conſortes adſciſcit: in *Rhoxolanos* Bulgariam ſibi vindicantes feliciſſime rem gerit: *Phocam Nicephorum* rebellantem capit: indeque *Bulgariam* omnem imperio adiecit, eiectis inde Rhoxolanis, Sphendoslauoque eorum rege ad deditionem coacto, mox Conſtantinopolim reuerſus, quum triumphantis ſpecie inuectus vrbi eſſet, potionatus, poſt imperii annum ſextum & menſes ſex deceſſit.

BASILIVS ET CONSTANTINVS FRATRES.

NVlli diuturnius rerum potiti: quippe qui annos LIII præfuerint: & ne ſine ciuili bello rem transigerent, *Bardæ Scleri* ambitio fecit; quem inuaſorem imperii, tamdem acie victum, ad Perſas fugere compulere. Nec multo poſt *Phocas*, *Barda* cognomento, ab exſilio reuocatus, indignatusque poſt rem præclare aduerſus Sclerum ſe duce geſtam, ab Imperatoribus contemni, deſciuit: quem & ipſum cæſum in acie ſuperarunt. Inde in *Bulgaros* itum: quos prœliis aliquot victos, ad deditionem tamdem totius gentis Baſilius compulit; vſus ad compeſcendam eorum perfidiam grauiore in victos pœna. Nam XV millibus eorum captis oculos effodit, vno tantum incolumi qui eis ad Samuelem eorum ducem præiret. Quare dolore animi Samuel affectus, non multo poſt obiit. Bulgaria igitur omni ſubacta, & imperii terminis vndique ampliatis, poſt LXX & alterum vitæ annum decedens, Conſtantinum fratrem ſucceſſorem reliquit.

CONSTANTINVS.

HIc cum fratre particeps dignitatis potius quam potentiæ, poſt fratrem per ſummam ignauiam & luxuriam ita ſe geſſit, vti obſcuriſſimis & barbaris hominibus rem totam traderet. Illud eo principe dignum laude geſtum, quod Diogenes qui Sirmio & Bulgariæ præerat, *Patzinacas* Iſtrum ſuperantes vicit. Deceſſit tertio imperii anno ſeptuagenarius, Zoe filia Romano Argyropylo in vxorem collocata.

ROMANVS ARGYROPYLVS.

HVnc Zoæ filiæ Conſtantinus, vt omnium nobiliſſimum, qui imperii heres eſſet, delegerat; optima de eo omnium ſpe: quam ſub initia nequaquam fruſtratus eſt, quum multa in melius mutarit, ſumma etiam liberalitate in omnes vſus. Verum quum *Saracenica* Aſiæ expeditio parum ex ſententia illi ceſſiſſet, repente mutatus, totum ſe ignauiæ ac pecuniæ colligendæ tradidit: nec multo poſt Zoæ vxoris inſidiis & Michaelis Paphlagonis adulteri dolo, intra balneas aquis immerſus obiit, quum annos quinque & dimidium regnaſſet.

MICHAEL PAPHLAGO.

QVis non effrenem in quinquagenaria fœmina libidinem exſecretur? aut fortunæ ludum in hoc principe non admiretur? mancipium videlicet barbarũ, nec vlla re niſi forma commendatum, mente etiam commotum, labensque ad ſingula momenta, ſpuma inſuper oris fœda, ſeptem tamen annos imperauit: nec malum omnino principem egit. Nam & tricennales inducias cum *Aegyptio* rege percuſſit, & *Edeſſam* obſidione liberauit: & domi in ſuos facilis ac beneficus admodum fuit: vni Zoę propter expertam libidinem parum ęquus. qui quum intercutis etiam morbo laborare cœpiſſet, Michaelem Calaphatem heredem imperii eſſe voluit.

MICHAEL CALAPHATES.

HIc adoptatus a Zoe, præter ſordes parentum qui naues apud Paphlagonas pice oblinerent, (vnde Calaphates etiam dictus) auare ac crudeliter rem ſuſceptam adminiſtrauit. ingratiſſimus enim in omnes, patruum auctorem tantæ maieſtatis primum eiecit: reliquos deinde conſanguineos exſecuit: inde Zoen matrem in inſulam relegauit. Quod quum indigniſſime omnes ferrent, populi conſpiratione reſtituta Zoe, fugiens cum fratre Conſtantino a turba capitur: & vterque oculorum vſu, familiari Græcis pœna, priuatur: menſibus quatuor & totidem dies rerum potitus.

ZOE ET THEODORA.

FLagitia principum, vt muliebre imperium æquius videretur, effecere. Quare ſororibus duabus imperii faſces ac maieſtas aſſerta. Ceterum, vt varium ac mutabile ſemper eſt fœmina, facile Zoæ ardenti adhuc libidine perſuaſum vt maritum aſciſceret. Quumque aliquot faſtidiſſet, Conſtantinum Monomachum, ab exſilio reuocatum, imperatorii & ipſum ſtemmatis virum, ſibi adiungit, & Imperatorem pronuntiat, menſibus III vix exactis.

CONSTANTINVS MONOMACHVS.

HInc prima imperii labes, hinc reliquæ quæ conſequutæ ſunt clades, ortum habuere; principe adeo ignauo & libidine perdito, vt concubinam egregia alioqui forma, vxoris legitimæ loco habuerit, quam efflictim deperiret. Duplex illum factio ſub initia, *Maniacis* videlicet *Georgii*, & *Leonis Tornicii*, eſt aggreſſa: ſed Maniacis motus, qui ex Italia in Epirum transierat, vna pugna ſecunda & ducis morte facile compreſſus: Torniciana defectio, eo grauior quo diuturnior. Sed eo poſt aliquot prœlia tamdem capto, & oculorum vſu priuato, facile conſedit. Hoc principe *Turcarum* arma tunc primum per Aſiam latius euagata: victi tamen interim *Rhoxolani* & *Patzinacæ*, Scythicum genus hominum. Zoeque vxore ſeptuagenaria fato mox functa, & ipſe tamdem morbo prægrauante deceſſit, poſt annos imperii biſſenos & menſes octonos.

THEODORA.

NOn pudeat & Theodoram Zoes ſororem, quæ biennio vix imperarit, noſtris inſerere commentariis: quandoquidem non muliebriter fœmina rebus præfuerit. Quinimmo tanta domi foriſque quies & otium fuit, tanta rerum omnium vbertas, vt fœminei imperii neminem pœniteret. Verum ingraueſcente cum ætate morbo, illecebris eunuchorum Michaelem iam ſenem in curæ partem quum aduocaſſet, ipſa non multo poſt fatis naturæque conceſſit.

MICHAEL SENIOR.

VIx annum vnum rerum potitus erat, quum Iſaacii Comneni motus in ordinem illum redegit; virum genere & opibus clarum; cetera minus ad imperandum idoneum, ætate etiam prægrauante: qui priuatus non multo poſt obierit.

ISAACIVS COMNENVS.

TAmdem virum fortem, & pace belloq; illuſtrem Conſtantinopolitana res ſortita fuerat, Iſaacium ſcilicet Comnena gente nobili, ſi vltra biennium ſceptri regnique potitus eſſet: verum ille lateris morbo inter venandū ſubito oppreſſus, quum de ſalute deſperaſſet, cucullam monaſticam indutus, regno ſe abdicat, Conſtantino Duca de ſenatus populique voluntate, ſucceſſore declarato. Sunt qui ſcribant tanta continentia eum fuiſſe, vti nec vxorem cognoſcere vellet poſt prolem ſemel ex ea ſusceptam; quum tamen ad morbi remedium medici in primis conſulerent vt coitu frequentiore vteretur.

CONSTANTINVS DVCAS.

ET hunc ſuorum conſpiratio ſub initia grauis exceperat. quam quum non ſine diſcrimine compreſſiſſet, ad reip. adminiſtrationem conuerſus, non peſſimum principem egit. Veræ pietatis cultor, & æqui obſeruantiſſimus; ſed auaritiæ ſtudium prægrauabat. vnde inuiſus ſuis, hoſtibus etiam ludibrio fuit, imperii res vndique vexantibus. acceſſit ad externa mala, familiaris Conſtantinopoli clades, grauis terræ motus, quo templa ædesq; multæ corruere. ſed morbo inualeſcente, Eudociæ vxori & filiis ſceptrum tradens, anno ſeptimo & menſe ſexto imperii, quum LX & amplius vixiſſet, exceſſit.

EVDOCIA ET FILII.

POterant res domeſticę fortaſſe muliebri prudentia non incommode adminiſtrari, ſi a bellis externis quies affuiſſet: ſed imminentibus vndique barbaris, vicit eorum ſententia qui virum idoneum præficiendum rebus eſſe contendebant. Quare iurisiurandi oblita, quo marito morienti ſeſe obſtrinxerat, non ſuperinducturam ſe

imperii

Imperii rebus maritum alium, siue etiam coacta, Romanum cognomento Diogenem, filiis etiam non improbantibus, post menses VII imperii, virum sibi adiunxit, qui remp. prudentia ac fortitudine tueretur.

ROMANVS DIOGENES.

HVic Diogenes pater fuerat, haud dubie domi militiæque clarus; qui postea tyrannidis affectatæ reus, seipsum præcipitauit. Paternæ igitur laudis æmulator filius, quum victoriam egregiam retulisset ex hoste barbaro, dignus est habitus quem Eudocia in tori curæque partem acciperet: quam tamen non multo post facile pœnituit, quum insolentiæ hominis pertæderet, qui rem ad se totam traheret. Prior expeditio in barbaros Asiam vastantes vario rerum successu illi administrata: altera funestissima, Romano milite vel fugato vel cæso, ipso certe Imperatore (quod ad eam diem numquam contigerat) capto. Ferunt *Azan Turcarum* principem, ad primum nuntium capti Imperatoris Romani, vix credentem constitisse: mox ad se adductum & cognitum, in summo honore a barbaro habitum; & amplis donatũ muneribus, pace inita dimissum. Sed Byzantii omnia ad primum cladis acceptæ nuntium mutata erant; ipsa Eudocia relegata, Romano abdicatum imperium, & Michael maximus Constantini filius rebus præpositus. Ipse Romanus, quum bellum frustra pararet, tamdem deditus, præter iurisiurandi religionem oculis immanem in modum prius effossis, deportatur in insulam: vbi non multo post decedens, ab Eudocia vxore sepelitur post annos tres, menses autem octo.

MICHAEL CONSTANTINI DVCÆ F. PARAPINACEVS.

IGnauissimum principem numina nobis (vt arbitror) iampridem infesta, dedere; quem a fame quæ sub eo inualuit, Parapinaceum appellauere. Quum igitur imperii res pari ignauia ac sæuitia vexarentur, principe sub Psello magistro versibus tantum factitandis intento, Nicephorus Botaniates cognomento, haud dubie nobilissimus, imperium sibi asseruit: quem in socordis principis inuidiam ciues facile admisere, Michaele prius cum vxore & filio post sextum imperii annum, & menses sex, cœnobio incluso.

NICEPHORVS BOTANIATES.

A Phoca Imperatore stemma huic ductum. quare tamquam omnium nobilissimus, Michaele facile reiecto surrogatur. qui, Comnenorum fratrum forti primum fidelique opera vsus, qui *Bryennium* tyrannidis inuasorem, & *Basilacium* sustulerant, mox ab illis defectionem meditantibus, imperio deturbatur anno III quam imperare cœperat, ipse monasticam vitam sequutus. Alexius autem Comnenus, minor natu, militari turbæ acceptior, imperator salutatur: qui Byzantium ingressus, die dominicæ cœnæ sacratissimo magnæ hebdomadis, hostilem in modũ vrbem totam diripuit, nullo non iniuriarum genere in ciues edito.

ALEXIVS COMNENVS.

SVccessit iam hinc familia, vnde hereditarium ac prope iustum in Græcam gentem odium ad nos transmissum sit. Nam etsi iampridem sub Photio schisma cœperat, manebat tamen qualiscumque Romani pontificis maiestas, & male sartam gratiam affinitates quædam cum principibus nostris initæ focillabant. Alexius autem, veluti ex professo hostis Latini nominis, prȩter bellum quod cum *Roberto Viscardo* infeliciter gessit, Venetis etiam armis adiutus, Gallorum memorabilem illam expeditionem, quam suspectam semper ab initio duxerat, perturbare conatus est. Ceterum non succedente consilio, his conditionibus commeatu & aliis necessariis rebus adiuturum se Gallos recepit, si quæcumque cepissent ex hoste, sibi restituerent. Ex ducibus certe nostris plurimum *Boamundo Normano* deferre visus est. Conuersus inde ad pacis artes, orphanotropheion erexit & museum: in altero pueros puellasque parentibus orbos alendos, in altero erudiendos instituit: sumptusque his ex regio vectigali datus. Ipse vero morbo fatigatus, post VII & XXX imperii annum, menses quatuor cum dimidio, moriens, Ioanni filio, reluctante in primis matre, imperium reliquit.

IOANNES.

IOannes, quem noſtrorum quidam *Caloianem* appellant, vbi imperium adeptus eſt, ſuos omnes dignitatibus ornat, in Iſacium fratrem propenſiſſimus, quem incredibili caritate dilexit. Variis expeditionibus in Aſiam vſus, *Turcas Perſaſque* prœliis aliquot vicit, vrbeſque illis non paucas ademit: Latinorum militum fortem fidelemque operam ſemper expertus. Legatos ad Innocentium pontificem & Lotharium Imperatorem, victoriam de Rogerio gratulaturos miſit. Tandem memorabili exitu in venatione ſagitta venenata digitum dextræ ſaucius, poſt quintum & viceſimum imperii annum & menſes octo, natu minori Manueli ſceptrum reliquit, quum Iſacium vt minus ad imperandum idoneum reieciſſet: non contemnendus omnino princeps.

MANVEL.

NVllus infeſtior in nos fuit, nulli inuiſiores ſucceſſus noſtrorum fuere; vt *Corradum Germanum* & *Ludouicum Francorum regem*, variis inſidiis fatigarit. quare coacti intempeſtiue Boſporum traiicere, quum in locorum anguſtiis a Græcis noſtri cæderentur, fame quoque laborare cœperunt: ſed famem morbus etiam ſubſequutus, gypſo per ſummum ſcelus farinæ immiſto. Quare indignatus Siciliæ rex *Rogerius*, bellum illi indixit, indictum fortiter geſſit: vaſtata omni ora Græciæ, & Byzantio etiam per ſuos duces adeo inſultatus, vt ſagittas argenteas aureaſque hortis regiis immiſerint. *Venetis* etiam non minus infeſtus, contra ius gentium Henricum Dandulum eorum legatum violat: negotiatores, quos ſimulata pace euocarat, vno die comprehendit. ex quo Venetis armis preſſus, tandem promiſſa bonorũ reſtitutione, æquis penſionibus pacem impetrat. Prœlium cum *Turcis* funeſtiſſimum geſſit; in quo pene captus eſt. *Federicum Aenobarbum* etiam Italicis auxiliis exercuit. Rectæ fidei dogmata perturbare per inſaniam adortus, non prius abſtinuit ab incepto quam omnes aduerſantes ſibi vidit. Demum quum aſtrologiæ peritiſſimus haberetur, ſponderetque ſibi multos adhuc vitæ & imperii annos, totiusque orientis imperium agitaret animo, poſt XXXVIII principatus annos monaſticam vitam ſequutus, morbo periit, Alexio filio paruulo relicto.

ALEXIVS.

PAtri puer Alexius adhuc ſucceſſit: qui fatigatus multorum inſidiis, *Andronicum* maxime infeſtum habuit, virum callidum & impium; qui ex Iſacio Comneno Ioannis fratre natus, nobiliſſimus haud dubie habebatur. Is Conſtantinopolim ingreſſus, primum tutorem egit, inde participem imperii. Demum præter iuriſiurandi fidẽ, dominici etiam corporis & ſanguinis hauſtũ ſacratiorem, Alexium XV tantũ annos natum, quum tres annos a patris morte rerum potitus eſſet, miſerabiliter excruciatum necari iubet: capiteque abſciſſo reliquum cadauer in mare proiecit.

ANDRONICVS COMNENVS.

CAllidiſſimus mortalium ac ſæuus, cetera non improbandus, ſi regnandi libidinem demeres, biennium rebus præfuit; omnibus ob inſitam ſæuitiam inuiſus. Quare bello etiam a *Gulielmo Siculo* appetitus, quum vndique premeretur, tandem ab Iſacio Angelo præter ſuam omniumque opinionem, imperio deiicitur: captusque, ac per vrbem camelo ſedens circumuectus, manu abſciſſa, oculoque effoſſo, turbæ vulgique tumultu lacer periit.

ISACIVS ANGELVS.

COmnenorum ſublata ſtirpe, ad Iſacium cognomento Angelum ſumma rerum præter omnium ſpem defertur. qui quum prudenter ſe gerere ſub initia videretur, claſſem ad recipiendam *Cyprum* fruſtra comparauit. Bellum etiam cum *Myſis*, qui & *Valachi* dicuntur, Petro & Aſane fratribus defectionis auctoribus, infeliciter geſſit. Varias interim multorum tyrannides oppreſſit. *Federicum Aenobarbum* in Syriam properantem magnifice excepit. Ipſe vero, quum in noſtros beneuolo animo eſſe videretur, ab Alexio fratre, quem captum a Turcis redemerat Iſacius, per ſummum ſcelus imperio oculiſque priuatur.

ALEXIVS

ALEXIVS FRATRICIDA.

NOn ingratus in fratrem solum, sed plane impius Alexius videri possit; qui non solum maiori fratri imperium per scelus ademerit, verumetiam nepotem extorrem pateretur. Sed affuit non multo post grauis vltio. Restitutus enim nepos, patrem adhuc viuentem rebus præficit. Ipso autem Alexio fuga dilapso, nepos Alexius Isacii filius, post subitam patris mortem Imperator est dictus, Gallorum Venetorumque armis præualentibus.

ALEXIVS IVNIOR, ISACII FILIVS,

PVer annorum XII, quum Pannonas Gallosque per matrem vxoremque attingeret, Venetorum Gallorumque ope in imperium restituitur. Id vero præter alia in fœdere sanciendo diserte cautum, vt patriarcha Constantinopolitanus Romano pontifici, tamquam maiori, subesset: & damna Francis Venetisque a Manuele illata compensaret. Qui mense post restitutionem suam vix exacto, quum satageret rerum quas promiserat, a Murziphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude puer necatur. Sed Murziphlus & ipse, nón multo post in Peloponneso captus, & Constantinopolim retractus, per summam ignominiam & cruciatus obiit.

BALDVINVS FLANDRENSIS.

EXcellens Veneti sanguinis virtus, adiuta Gallicis armis, imperium, quod tot annos factiosissima & turbulentissima Græcorũ natio possederat, Latino nomini facile asseruit. Capta enim vrbe post Murziphli fugam, Balduinus Flandriæ comes, XV virûm suffragio Imperator eligitur. Veneti priuo suffragio Thomam Maurocenum (quando ita conuenerat vt ipsi antistitem darent, si Gallus imperaret) patriarcham designant. qui statim ad Romanum pontificem profectus, eum dignitatis suæ auctorem fecit: moxque reuersus, celeberrimo gentium conuentu, Balduinum imperii corona donat. qui vix anno circumacto, quum præter Adrianopolim cuncta recepisset, moriens fratrem Henricum successorem habuit. Sunt qui annos V imperatum prodant.

HENRICVS.

BAlduino fratri successit Henricus. qui pace cum *Valachis* firmata, & filia ducis eorum in vxorem ducta, domi forisque quum prudenter se gereret, in Thessaliam profectus, *Gulielmum* filium Bonifacii, regem Thessaliæ declarat: mox moriens, Iolantam filiam Petro Antisiodorensi nuptam, reliquit heredem, anno imperii XI.

PETRVS ANTISIODORENSIS.

HIc vxorio iure (quando mascula nulla supererat proles) innixus, ab Honorio pontifice ad Laurentii fanum extra vrbem insignia imperii accepit. inde Venetis nauibus soluens, quum Dyrrachium in Venetorum gratiam frustra tentasset, a *Theodoro Lascare*, qui se Græcorum Imperatorem gerebat, per assimulationem pacis, præter iurisiurandi religionem & fidem, medio conuiuio obtruncatur. Sunt qui circa nemorosa Thessaliæ loca (Tempe ea vocant) insidiis captum, & in vinculis asseruatum prodant.

ROBERTVS FILIVS.

NVlli dubium esse potest, tres a me principes relatos pietate ac fortitudine eximios fuisse; quibus tamen fortuna haud sane arriserit: tum quod rerum diu potiri nõ est datum, tum quod in tanta imperii nouitate obnoxiam ac plane precariam potestatem agerent. Eadem prope sors Roberto affuit: qui ad paternæ captiuitatis nuntium Byzantium aduolans, quum sese optime gereret, Veneti nominis obseruãtissimus, inuidiam vnius ex purpuratis suis sensit: qui abductam sibi ab illo sponsam iniquissime ferens, impotens animi, cum domesticis in regiam irrupit, dehonestatamque naribus puellam cecidit. Quam iniuriam vlturus Robertus, dum Romam contendit atque inde reuertitur, in Achaia morbo decessit, re interim Veneto prętori demandata.

BALDVINVS.

QVasi fato euenisse dicas, vt quemadmodum a Balduino auspicia regni cœperant, sic in Balduino conciderent: patri Roberto sufficitur Balduinus filius. Cui,

quod per ætatem tantæ rerum moli non videbatur idoneus, *Ioannes Brennius* ſocer adiutor datur. Qui, præualentibus Græcorum armis, quum Venetorum auxilio ſæpe rem tutatus eſſet, tandem oppignerato filio & crucis dominicæ parte, quin etiam templorum donariis omnium ablatis, quum ingentem exercitum ad Boſpori fauces obieciſſet, per eius abſentiam a Michaele Palæologo proditione recipitur Byzantium. ita, dum externam vim formidat, domeſtica opprimitur. Anno igitur LX fere quam imperari a nobis cœptum eſt, Byzantium amiſſum eſt.

Laſcarorum ſtemma.

DEtur & hoc ipſum cum ſtudioſis omnibus, tum Laſcareæ familiæ haud dubie clariſſimæ; vt qui interim ad Adrianopolim rei præfuerint, non ignorentur, quouſque Michaelis Palæologi virtute Græcis iterum vindicatum imperium eſt. Imperator Alexius cognomento Angelus, quem fratricidam ſuperius oſtendimus, Theodoro Laſcari filiam deſpondit; dotiſque nomine imperii titulos genero tribuit. Huic maſcula proles ex vxore nulla, fœmina tantum Irene filia fuit: quam *Ioanni Diplobatazio* in matrimonium iunxit, imperiumque illi per manus tradidit. Cui poſtea *Theodorus* filius ſucceſſit: ex quo *Ioannes*: quem *Michael Palæologus* puerum quum interfeciſſet, ipſe ſibi & poſteris per ſummum ſcelus imperium vindicauit.

MICHAEL PALÆOLOGVS.

VEhementis ſpiritus vir, quum illum fiduciariæ quodammodo tutelæ pertæderet, imperiumque ſibi ac ſuis deſtinaſſet, *Gulielmum* Achaiæ principatu primum ſpoliat: inde Byzantio capta, cum *Venetis* bellum diu geſſit: a quibus facile imperio deturbari potuit, niſi Genuenſes obſtitiſſent. Quare induciis initis, Lugdunum ad concilium venit, quod Gregorius pontifex indixerat: facileque illi cum Romano pontifice cõuenit. ex quo tantam inuidiam Græcanicæ gentis contraxit, vt nec morienti iuſta perſoluerint, & locum ſepulturæ negarint. Hunc annos quadraginta & amplius rebus præfuiſſe, niſi annales dubia prodant, certum eſt.

ANDRONICVS, ET MICHAEL FILIVS.

EX tribus natibus natu maximus Andronicus, imperium arripuit: qui Michaelem matre Vngarica natum, conſortem imperii ſibi aſciuit. quo mox vita functo, præ dolore amiſſæ filiæ & generi, pater Andronicus *Conſtantinum Deſpoten* iuniorem ad imperii ſucceſſionem inuitat. quod Michaelis filius Andronicus ægre ferens, in auum inſurgit; Genuenſiumque auxilio fretus, ius omne ad ſe trahit. ſed Veneti ſeniorem Andronicum quum reſtituiſſent, tandem prægrauantibus Bulgaricis auxiliis & Genuenſium, auus coactus Venetos deſtituit, parteſque Liguſticas a nepote coactus amplectitur, & ſeptuagenatio maior tandem moritur.

ANDRONICVS IVNIOR.

SEx annos & amplius bellum varium & anceps hic cum auo geſſit: ſæpe tamen reconciliatis animis amicorum interuentu, & gratia male ſarta nequaquam coeunte. Tamdem quum Byzantium nepos clam ingreſſus eſſet, in auum nihil vltra molitus, illum ſecum imperare, quoad vixit, paſſus eſt. Eo mortuo quum aduerſus hoſtes Romani nominis res egregias geſſiſſet, multiſque victoriis clarus eſſet, vndequinquageſimo ætatis anno moritur, febre capitiſq; dolore intra quadriduum confectus.

IOANNES PALÆOLOGVS, ET IOANNES CANTACVZENVS.

MOrtuo Andronico iuniore, quum Cantacuzeni arbitrio, qui Magni domeſtici dignitatem ſupremam obtinebat, omnia prudenter gererentur, *Apocauci* fraude, viri obſcuriſſimi, ſed ſollertia & calliditate inter principis amicos præcipuæ dignationis, & patriarchæ ambitione, in exſilium truditur. ille vero, iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduerſus reginam & Ioannem geſſit, *Turcarum* arma Europæ primus inferens. Ceterum rebus in dies peſſum euntibus, proditur illi Byzantium. quod quum occupaſſet, nulli fere moleſtus, imperii tantum participem egit, filia in vxorem Ioanni tradita. Inde in *Genuenſes*, ſociis Venetis & Arragoniis, bellum varia

fortuna geſtum, cui Nicolaus Piſanus dux præfuit. Nec multo poſt, bellum a *Palæologo* exſule Cantacuzeno indictum, *Turcarum* in primis ope geritur: quibus etiam in Europa locum inhabitandum primus tradidit. Et quum ex Tenedo ſoluens, improuiſus Byzantium ingreſſus eſſet, tamdem Cantacuzenus imperio ſe abdicans, monaſticam vitam ſequitur. Hic Ioannes *Matthæum* Cantacuzeni filium, conſortem imperii agentem, tamdem imperium deponere coegit. Et quum multa fortiter adminiſtraſſet bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

MANVEL.

DE hoc nihil aliud memorabile proditum; niſi quod ſeptem filios mares reliquit: quorum Ioannes natu maximus morienti ſucceſſit.

IOANNES.

AVidus hic concordiæ paciſque, principibus cum ſacris tum profanis Græciæ totius comitatus, Italiam petiit; Eugeniique auctoritatem ſequutus, Florentino concilio interfuit: paceque ac concordia perpetua (vt ſperabatur) inita, mox domum reuerſus, non diu ſuperuixit, Ioſippo etiam patriarcha Florentiæ defuncto.

CONSTANTINVS.

HOrret animus tantæ cladis recordatione; & luctu adhuc, tamquam in nouo malo, mens refugit. Vrbem totius orientis ampliſſimam, in qua Chriſtiana pietas milleſimum ac centeſimum ſupra nonageſimum primum annum floruerat, vbi tot principes Chriſtiani, tanta religio, tot diuorum templa, tot reliquiæ conditæ erant, paucis diebus quam oppugnari cœpta ſit, ab immaniſſimis ac nefariis *Turcis* captam fuiſſe; in qua nullæ ſcelerum facies defuerint; non dignitatis, non ſexus, non ætatis habita ratio: ſtupra cædibus, cædes ſtupris additæ; ipſa diuorum templa diruta; ipſa oſſa martyrum canibus ſuibusque obiecta. Conſtantinus Imperator, dum ad portam trepidus ſe recipit, fugientium trepidatione oppreſſus obiit: cuius caput hoſtis ad ludibrium pilo affixum totis caſtris geſtauerit. Redemptor ipſe Chriſtus (pro pudor & dedecus nobis æternum) iterum cruci affixus, luto limoque vexatus eſt: eaque omnia repræſentata quæ in illum Iudæorum gens olim impia patrarat. Elogium inde additum cruci; HIC EST CHRISTIANORVM DEVS. Triduum ciuitas vexata, atque ad arbitrium impotentiſſimi victoris direpta: inde quidquid regii ſanguinis mares fœminæque illuſtres ſuperfuere, aut inter epulas prægrauante vino, Othomani iuſſu fœde iugulantur, aut victoris libidini (quod grauius morte fuerit) reſeruantur. Incidit autem clades hæc in annum ſalutis milleſimum CCCCLIII, quarto Calend. Iunias: qui dies funeſtiſſimus ac religioſiſſimus eſſe nobis ſemper debeat. Qua in re ſubeat ea reputatio, a Conſtantino magno Helenæ filio conſtructam vrbem eſſe, Romæ ſemper æmulam; ſub Conſtantino, qui eiusdem nominis matrem haberet, captam, Turcarumque iugo ad hanc diem ſubditam; quum Nicolaus pontifex Romanæ præeſſet eccleſiæ, Fridericus Germanis imperaret. Noſtri interim Veneti, quum claſſem ductu Iacobi Lauretani emiſiſſent ad ſubitæ oppugnationis nuntium, hoſtis Turcæ celeritate præuenti, nullam opem lapſis iam rebus afferre potuerunt. Regnatum a Palæologis annos fere ducentos.

De Byzantio.

FVerit & hoc inſtitutæ rei conſequens, vt qui Byzantium primi condiderint; quæue vrbis tam celebris incrementa a prima eius origine ad ętatem noſtram fuerint, & quam varia fortuna, perſtringam. Nam ſi caſtelli vnius originem diligentius perſcrutari non ineptum ducitur, cui, quæſo, ingratum eſſe poſſit, vrbis tam vetuſtæ, tam amplę, in qua imperii Romani maieſtas qualiſcumque tot annos viguerit, ortum caſumq; percepiſſe? *Byzantium* primo in anguſtiſſimo Europæ Aſiæque euripo poſuere Lacedæmonii Pauſania duce, *Lygos* ante dictum: quod variante deinde fortuna, dum incerti iuris poſſeſſio adhuc eſſet, Athenienſibus Spartaniſque id ſibi certatim vindicantibus, tamdē libertatem ſibi aſſerere, & dum neuter populus, tamquam propriam vrbem auxiliis iuuat, liberæ conditionis eſſe cœpit. per quæ tempora res eorum admodum floruit, agro fœcundo feracique in primis, & mari admodum op-

portuno; vnde vectigalia, vectigalibusque eorum augendis piſcium vis ingens ad eorum litora deferebatur. Quam commode poſita eſſet, oraculi Pythii ambages arguit. nam conſulentibus Græcis vbi vrbem conderent, data ſors exciderat, ſedem opido cæcorum aduerſam quærerent; Chalcedonios haud dubie innuens, qui priores in ea loca profecti Megaris, peiora legerant. Piſces etenim, ex Euxino in Propontidem illati, vbi ad Chalcedonenſe litus incurrêre, territi candicante ſaxo, quod a vado ad ſumma pelluceat, aduerſum Byzantii promontorium, ex ea cauſſa *Chryſoceras* appellatum, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantiis, Chalcedonenſibus penuria. Primum cum Romanis fœdus aduerſum Pſeudophilippum a Byzantiis initum eſt: inde ſemper forti fidelique opera eorum multis variiſque bellis vſi ſumus; quouſque Seuerus Imperator occupatam a Peſcennio Nigro, eo occiſo, funditus euertit, & in vici formam redegit, agro etiam eorum Perinthiis adiudicato. Fuit autem vrbis murus Mileſio quadrato lapide, adeo indiſcreta laterum ſtructura, vt vna prope muri compages ſpectantibus videri poſſet. In huius ruinis Conſtantinus Magnus, aquilæ præpeti volatu ex Chalcedone illuc regulares funiculos terque ac quater inferentis admonitus, vrbem ampliore mœnium circuitu conſtruxit, Romæ operibus & nomine etiam æmulam futuram. quam quum variis ſignis ac monimentis vndique conquiſitis ornaſſet, ante v iduum Maii, Deiparæ virgini dicauit. Quin & Valens mathematicæ prædictionis conſultiſſimus, annos DCXCVI potituram rerum prædixit; quæ tamen adhuc duret. Portus duos habet, quos ductis vtrimque catenis, & turribus erectis, munitiſſimos reddidit. Illud eſt quod Dion grauis in primis auctor memorabile prodiderit, ſeptem turres eo artificio fuiſſe conſtructas, vt ſi quis vni inclamaſſet lapidemue immiſiſſet, ſonitus ex omnibus redderetur æqualis; ita vt ex ſingulis proprius exaudiretur. Et quum multa ad ornatum nouæ vrbis conquiſiſſet, cochlidem inſuper porphyretici lapidis ex vrbe Roma aduehendam curauit: cui ſtatuam ſuam, & clauum vnum Chriſti redemptoris cruciatu inſignem, ſuperimpoſuit; quæ Alexio Comneno viuente corruerit. Palladium etiam ex Ilio comportatum. *Principes* a Conſtantino cum diuerſa fortuna, tum rerum vario ſucceſſu, multi præfuere: magna tamen eorum pars ambitioſi, crudeles, auari, & obſcuriſſimi; quodq; grauiſſimum ſit, ab orthodoxa fide aut abhorrentes, aut etiam infeſti; donec vrbs terræ motibus, incendiis, ſeditionibus inteſtinis obnoxia; quibus alimentum leuitas genti inſita præberet; adde etiam principum inſtabilitate, in nefariæ gentis Turcicæ libidinem deciderit: in qua, non ſine noſtro graui dedecore, ſeptuageſimum prope annum dominati fuerint, *Mahometes* primus, inde *Pazaites* eius filius, & qui nunc omnibus formidoloſus Syriæ Ægyptoque imminet, *Selimus*. Et quoniam Turcarum proxime meminimus, quinam illi fuerint, vndeue terrarum profecti; per quos duces eorum aucta res ſit, breuibus explicandum eſt mihi: tum quia res memorabilis admodum ſit, tum quod diuerſa quædam quam noſtri hactenus tradiderunt, & (ni fallor) ſimiliora veri, proditurus ſim: quum alii præter eorum nuda nomina, vix quidquam memoria dignum in multis retulerint.

De origine Turcarum.

TVrcæ, partim Caſpio mari proximi, qui Aſiam orientemq; vaſtarunt, Caucaſiq; veteres incolæ, qua parte ad Arctum vergit, partim inter Scythicas gentes relati, & Hunnici ſanguinis, qui poſtea Vngari dicti ſunt, exiſtimati: quod ex Græcis auctoribus & Latinis aliquot colligas, Veteres ſcriptores (quod ſciam) de his nihil, præter Melam & Plinium. ille præter nudum Turcarum nomen, in Scythiæ relatione nihil aliud addidit. Siue igitur veteres illi a Mela relati, ſiue recens aliquod genus hominum; eorum certe qui Caſpii maris accolæ fuere, tenuiſſima memorantur primordia, &, vt ceterarum gentium, plane obſcura. Nam ſeptingenteſimum ab hinc annum, natali ſolo relicto, in Perſidem atque Aſiam minorem primum impetum fecere. ſed nec vnus dux illis, nec certum imperium: vagi diſpalatique, quoue cuique ſors affuit, latrocinantes magis quam belligerantes, prouincias vaſtarunt. Prima ſtipendia, Baſilio Macedone imperante, ſub *Muchumetio* Saracenorum principe meruere: quorum præcipue opera Babylonios Indosq; ille vicerit. Sed peperit his virtus

inuidiam:

inuidiam: prohibitique ad sua redire, indignati primo secedunt: inde vno alteroque prœlio, *Tangrolipicis* Mucaletii ducis eorum auspiciis, feliciter aduersus Saracenos gesto, tamdem egregie vincunt, Muchumetiumque profligatum acie obtruncant: ex quo res Turcica ad Tangrolipicem delata. Is aliis Turcis ad se accersitis, Cucumetium nepotem aduersus Arabas cum paratissimis copiis misit: qui prœlio ab his victus, quum a patruo per summum contemptum exceptus esset, eius iracundiam veritus, ab illo deficit, & Pasara Chorasmiorum vrbe munitissima sese includit. Tangrolipix interea prœlio genti funestissimo in Mediæ finibus cum Romanis Asani alterius nepotis ductu conflixit. Quo victo & cæso, indignatus ille, Alcimum fratrem iterum in Romanos misit: qui egregiam victoriam, capto Liparite Græcorum duce, & cæsis etiam Iberis Romanorum sociis, retulit. Sed quum Liparitem primum, mox & dona a principe missa facile Turca reddidisset, nec præstarent Romani quod promiserant, ingentibus copiis accinctus Tangrolipix, Asiam omnem ad Euxinum mare aut vastat aut subigit. Variatum deinde in gente factionibus exortis, ad Gallorum vsque memorabilem illam expeditionem, qua fracti ab his sæpius, magna etiam imperii parte mulctati sunt, donec *Othomanus* ab hoc Selimo qui rerum nunc potitur, nonus, veterem gentis gloriam asserere ausus est. Is obscuro loco & parentibus agrariis natus, virtute ac calliditate singulari, conflata per seditionem manu, circumferre Turcica cœpit arma, in suæ gentis homines non minus infestus quam in nostros. Paulatimque rerum successu & imperandi libidine inflammatus, castellum quod Othomanum de suo nomine appellari voluit, cepit: distabat id a Prusia Trapezuntem versus itinere dierum sex. Agebatur autem annus salutis nostræ millesimus trecentesimus, præeratque in Barionæ sede Bonifacius octauus, circa exitum Michaelis Palæologi, & Andronici nepotis initia: quo tempore Germanis Albertus imperabat. Othomanus igitur his auspiciis intra octo & viginti annos, quibus rerum potitus est, incredibile dictu quantum rem suam auxerit: magnam certe Bithyniæ partem breui subegit, opidaq; ad Euxinum posita non pauca cepit. qui moriens, *Orchani* filio regnum per manus tradidit. Sub quo, dissidio Græcorum, Cantacuzeno & Palæologis contendentibus, adeo res Othomanica creuit, vt Prusiam Græcis ademerit: & dum Cantacuzeno magis quam Palæologis fauet, primus in Europam ab eo accersitus traiecit. Caramanum etiam, perfidia in illum vsus, cuius filiam in vxorem duxerat, interfecto eius filio adolescente, nō exigua principatus parte exuit. Qui post vigesimumsecundum imperii annum, *Ammuratem* filium heredem reliquit. Is auitam paternamque felicitatem æmulatus, in Caramanum auum maternum non minus infestus quam pater fuit. Mox ab Imperatore Palæologo sollicitatus in Bulgaros, fratremque Peloponnesi principem, qui bellum mouerant, XII Turcarum millibus in Europam transportatis, egregie Bulgaros hostesque Imperatoris vltus est. Hinc Europæis opibus illectus, dum vlcisci imperii hostes simulat, vsus Genuensium nauibus, Hellespontum ad Abydum superat, Callipolimque cum aliis opidis occupat. Is fuit annus millesimus trecentesimus sexagesimustertius. Nec multo post, Seruiam Bulgariamque ingressus, quum Adrianopolim prius occupasset, occurrentes sibi cum paratissimis copiis hostes ingenti cæde profligat, Lazaro Seruiæ principe in acie cæso. Sed mox a seruo in domini vindictam Ammurates occiditur, quum annos vigintitres imperium tenuisset, Pazaite & Solimano liberis superstitibus. *Pazaites*, interfecto per insidias fratre patris mortem vlturus, Marcum Craieuicium Bulgarorum principem prœlio superat & interficit: inde magnam Bulgariæ partem sibi subiecit. Nec tanto rerum successu quietus, Bossinam, Croatiam, vlterioresque Illyrici partes vastat. Constantinopolim annos octo obsidet: faciléque obsessam iam tunc expugnasset, nisi Vngarorum Gallorumque aduentum formidans, iis ad Nicopolim occurrisset: vbi memorabili prœlio nostros superauit, cæsis captisque magna ex parte Gallorum ducibus, in primis Ioanne Burgundiæ duce, & Sigismundo Vngariæ tunc rege tumultuaria pugna fuso. qui facile in hostis potestatem venisset, nisi Venetæ classis occursu seruatus e fuga esset. cui tum Thomas Mocenicus, qui postea Michaeli Steno successit, præerat. inde ad Constantinopolitanam obsidionem spei plenus regrediens, quum eam biennio obsessam tenuisset, trepidissi-

mis Tamberlanis Scytæ nuntiis, qui infinita pene multitudine Turcarum terras inuaserat, excitus, illi ad Stellam montem congreditur, in Galatiæ Bithyniæque confinio. Cæsa sunt in ea acie Turcarum ducenta millia: viuus ipse Pazaites in hostis potestatem venit: qui aureis catenis caueæ vinctus, ad mortem vsque a Tamberlane circumductus est. Incidit hæc clades Turcis in annum millesimum trecentesimum nonagesimumseptimum salutis nostræ, Bonifacio nono pontifice Romano. Huic duo fuere liberi mares; Orchanes, quem alii Calepinum, & Mahometes, quem nostri Moysem, magno (vti video) errore dicunt. Orchane intra biennium per insidias a fratre interfecto, *Mahometes* rem Turcarum solus occupat: qui, Turcia auito regno Asiæ recepto per Tamberlanis interitum, Bulgaros & Valachos prædis & cladibus afflixit: Adrianopolique recepta, regiam ibi sedem statuit. Ipso post annos septem & decem mortuo, *Ammurates* filius regnum init, Ioanne XXIII Barionæ sedem tenente. Hic maiorum gloriam non solum æquauit, verum etiam longe superauit. Prima illi expeditio in Mysorum principem, qui nunc Seruii dicuntur, fuit: de quibus Scopiam & Nouemontum post longam obsidionem cepit. Duos reguli filios captos oculis priuat: postea sororem eorum vxorem sibi adsciscit: restitutoque per has nuptias Nouemonto, in Valachos, Vngaros, & Germanos, incursiones graues facit: inde Epirum deflectens, Croiam expugnat. Venetorum arma in se sollicitat, Thessalonica his per vim adempta. Interim vna ab Vngaris ingenti pugna victus, induciisque ab his decennalibus impetratis, iterum ab iisdem Vngaris præter iurisiurandi fidem, Eugenii pontificis hortatu, bello petitur. quos duplici prœlio, ducū nostrorū discordia & ambitione, vicit: in altero ad Varnam Ladislaus rex Poloniæ, & Iulianus cardinalis obiere: in altero ad Basila victus Hunniades, cæsique principes Vngari non pauci, præter gregarium militem, qui ad internecionem occubuit. Nec moratus, Peloponnesum, fratrum discordia iniurię obnoxiam, in dicionem redegit. Exinde reputans animo regni molestias, & fortunæ inconstantiam animo agitans, in Asiam abiit, solitariam vitam sequutus, & Mahometæ filio cura rerum demandata sub Calibassæ tutela. quam non multo post repetere suasus, (ætas enim filii non satis idonea rei administrandæ adhuc videbatur) Epirum ingenti exercitu repetit: (defecerat enim fere vniuersa, Scanderbechio auctore) & Croia frustra per aliquot menses oppugnata, mœrore animi obiit, quum annos quatuor & XXX regnasset. Longum esset, si *Mahometis* eius filii res gestas explicem: quæ quantæ fuerint, nouum Othomanicæ familiæ Magni cognomentum ab eo quæsitū, & in heredes iam transmissum arguat. Is enim duo Christianorum imperia, Constantinopolitanū & Trapezuntium subuertit: regna duodecim nobis ademit, ducentas vrbes Christianam pietatem sequutas cepit: & in his Chalcidem insulam armis, & Scodram deditione Venetis extorsit: bellum marinum per multos annos cum maioribus nostris gessit. Capham Ponticam vrbem expugnauit: Rhodum insulam frustra tentauit, Italiæ, capto Hydrunte, arma intulit: & dum plusquam ciuile bellum in maiorem filium meditatur, quum annum vnum & XXX præfuisset, obiit anno salutis nostræ MCCCC octogesimoprimo, quinto Non. Maii. Quo mortuo, res Turcica ciuilibus armis aliquamdiu iactata est. Sed minore fratre victo & fugato, solus imperium *Pazaites* obtinuit. qui Valachiæ castella quædam quum expugnasset, inde in Sultanum Ægyptium copias eduxit: a quo sæpe victi Turcæ, tamdem pacem fœdusque iniere. Ceterum quum otii appetentior a natura videretur, nec tamen per suorum hominum ferociam feriari a re bellica posset, paratis terra mariq; ingentibus copiis, anno MCCCC nonagesimo secundo, Cerauniorum montium accolas inuadit: tractumque illum liberarum semper ad eam diem gentium, Turcicæ seruituti subdit. inde septimo post anno, terribili classis apparatu Venetis Methonen Naupactumq; mox inde & Dyrrachium adimit. Quin & in Foroiuliensi agro trepidatum, Turcis fœde terram eam magno nostrorum damno vastantibus. Nec multo post pax sequuta, Andreæ Gritti patricii clarissimi opera. post quam non diu superstes Pazaites fuit regno a *Selimo* filio pulsus, qui rerum nunc potitur, ex quo annos ferme XXX imperitasset.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI ROMANORVM PRINCIPVM LIBER TERTIVS.

VENTVM iam est mihi ad tertium atque vltimum institutæ commentationis librum: quæ mihi vt laboris & operæ minus, ita certe multo plus voluptatis allatura sit. Nam & a continuis imperii cladibus tantisper auertitur animus, dum lætiora persequor; & hi mihi principes posthac erunt referendi, quorum res gestæ, & domi forisque felicitas in plerisque tanta est, vt veterum Romanorum, gloriam non pauci ex his æquent; certe recentiorum memoriam, eorum videlicet qui supra millesimum annum a me repetiti sunt, adeo obscurent, vt iniquissime propemodum faciat, siquis hosce illis conferat. Nam vt in plerisque sordes & generis pudendam originem sileam, quotus eorum, quæso, fuit, qui aut augendæ reipubl. studuerit, aut auaritia non flagrarit, aut sæuitia in suos, in externos perfidia infamis non vixerit? adde veræ pietatis in hisce contemptum, tot hæreses ab illis, aut per summum scelus excogitatas, aut ad insaniam vsque & pontificum Romanorum exsilia & cædem, pertinaciter assertas. accessit odium plusquam hostile in Latinum nomen. Quid dicam quoties insultatum sit Romanis pontificibus? quoties eorum violata maiestas? Nam schismatis crimen eo grauius existimari debet, quo & concordiam nostrorum pontificum sæpius expetiere, & expetitam pari leuitate reiecere: donec paulatim vetere labente disciplina, reque magis ac magis in lapsum prona, tum demum in præceps nostris temporibus acta, imperium tanta indole partum & auctũ ad Turcas transierit. quo factum est vt gens olim in terris ingeniorum acumine, tot artium sollertia, tanto rerum vsu celeberrima, addo legibus, institutis domesticis, eloquentiæ studio, & tot vrbibus ac coloniis per orbem deductis frequẽtia & amplitudine optime de humano genere merita, nunc aris focisque patriis expulsa, inops, egensque alienæ opis, aut erret profuga, aut immanium barbarorum iugo subiecta seruiat: vt iam in ipsa Græcia quæramus Græciam. Quod si verum est fruges & arbores pro soli terrarumque ingenio mutari, & de cælo mortales quod hauriant, naturam & mores induere: simile veri certe videri possit, Thracicam illam feritatem, & Bithynicam barbariem, quando hæc loca recentiores Græci tenuere, esse ab his haustam. & alioqui Thraces homines & Phryges, & (quod præcipue pudeat) Macedonum Cappadocumque mancipia, rerum potiti sunt: ne aliquot Isauricæ gentis ingeram, qui tametsi vsu consuetudineque Græcam linguam imbiberant, patrios tamen mores, quibus innutriti fuerant, retinerent: vnde illis fortasse cuncta perdendi libido, tamquam non propria tuentibus, & Romani nominis Latinique contemptus ac odium; quod a principibus suis acceptum semigræci homines, nec quidquam auitæ indolis ac prudentiæ redolentes, si linguam vestitumque demas, in posteros transmisere. Siquidem diuinitus a Platone dictum, *quales essent principes, tales fere esse eorum qui his obediant, mores.* Ceterum querelæ, ne tum quidem gratæ futuræ, quum necessariæ essent, certe ab his nostris libris absint: quibus id tantum agimus vti rem obscuram ac prope obsoletam illustremus, & variis monimentis traditam, nec Græcis Latinisque hominibus satis exploratam, breui hoc volumine cõplectamur. Sumemus igitur auspicium, dijs fauentibus, a Carolo Francorum rege, cui res egregie gestæ Magni cognomentum iure peperere.

CAROLVS MAGNVS.

IRene Constantini matre Byzantii rerum potiente, quum Imperii Romani maiestas, omnia sibi barbaris vindicantibus, obsolesceret, nec in fœmina, quamuis altæ indolis, inesse præsidii multum videretur, Leo pontifex, scito Romani populi, cleriq; rogatu, Carolum Francorum regem, ob egregia in Christianum nomen & Romanam sedem merita, Romanorum Imperatorem primus appellat, iunctumque cum Pipino filio Augustum consecrat, anno ex quo in Italia imperari desitum post Augustuli interitum trecẽtesimo ac trigesimo, salutis nostrę octingẽtesimo, regni vero eius

ex quo Francis præfuerat, trigeſimotertio. Dies tantæ rei id. uum Decembrium delectus. Subſequutaque mox POP. RO. acclamatio, *Carolo Augusto magno & pacifico vita & victoria.* Huic Pipinus pater fuit; qui primus *Christianiſsimi* cognomentum tulit, ob nauatam Romano pontifici aduerſus Longobardos egregiam operam. Carolus autem paternæ virtutis æmulus, ſub regni initia bello defunctus Aquitanico, Italiam, Adriani pontificis adhortationem ſequutus, ingreditur: *Longobardorum* regnum, capto eorum rege *Deſiderio*, Francico nomini ſubigit. *Saxones* ſæpius rebellantes, tricennali tamdem bello vincit, &, quod ab initio ſemper egerat, vera pietate imbuit. *Saracenos*, Hiſpaniam fere omnem vaſtantes, intra Bæticæ angulum compellit: & præſidiis Pompeiopoli ac Cæſaraugustæ impoſitis, dum in Franciam redit, *Vaſconum* inſidias paſſus, non paucos ex ſuis, & in his fortiſſimum quemq; amittit. *Sclauos*, *Danos*, & *Bauarios* tumultuantes, in dicionem ſuam redigit. Iterum Italiam ingreſſus, vt Romanæ eccleſiæ patrocinium ſemel receptum conſtanter tueretur, Beneuentanorum ducem *Aragiſum*, Longobardorum reliquias adhuc fouentem, ad officium cogit. *Hunnicum* bellum octauo poſt anno feliciſſime conficit: quum eorum regiam, quæ Rhingus appellabatur, expugnaſſet, & theſauros opulentiſſimæ omnium gentis aſportaſſet. Inde tertio in Italiam contendens, pontificis Leonis iniuriam vlturus, ſimul & eius cauſſam cogniturus, omnia ex ſententia componit. Vnde illi poſt ingentia merita Imperatoria maieſtas & poſteris quæſita. Quare compoſitis Italiæ rebus, quum nihil grauius in Longobardos ſtatuiſſet quam vt æquo cum Italis iure viuerent, & partito imperio cum Irene, in quo diſerte cautum vt Veneti ſuis vterentur legibus, & bello paceue neutrius cenſerentur iuris, in Gallias redit: filioque *Ludouico* conſorte imperii declarato, tamdem moritur Aquiſgrani quinto calend. Februarii, ætatis anno ſeptuageſimoprimo, regni quadrageſimoſeptimo, poſt Longobardos debellatos quadrageſimotertio; ex quo vero Auguſtus a Leone pontifice dictus eſt, XIIII. Fuit in hoc principe (quod incredibile multis videatur) pacis bellique par ſtudium, inſignis pietas, beneficẽtia ſingularis, humanitas quanta in ſuperiorum principum nullo: in rebus bellicis maiorne virtus an felicitas exſtiterit, neſcias. Nullus certe ferociores gentes debellauit; nemo collatis ſignis ſæpius dimicauit; nemo bonarum artium ſtudia indulgentius fouit: ipſe Pariſienſe gymnaſium & Papienſe, viris vndique doctiſſimis acceſſitis, inſtituit: templa diuis erexit: veræ religionis obſeruator etiam in minimis fuit. Iniurias illatas ciuili animo tulit: in hoſtes raro acerbius ſæuiit. Italicæ gloriæ ita ſtuduit & quieti, vt præter Florentiam vrbem inſtauratam, claſſes quoque paratas habuerit, quibus Maurorum populationes arceret. His meritis ad hæc vſque tempora a multis vt cælitum vnus colitur. Eius monimenti elogium huiuſmodi fuiſſe traditur; CAROLI MAGNI CHRISTIANISSIMI ROMANORVM IMPERATORIS CORPVS HOC CONDITVM EST SEPVLCRO.

LVDOVICVS PIVS.

IAm vti Carolo patri res egregiæ domi foriſque geſtæ *Magni* cognomentum pepērere; ſic Ludouico facilitas ac clementia, religioniſque ſummum ſtudium, *Pii* tertio ad hoc æui dedit. Qui ſub patris mortem Aquiſgranum ex Aquitania contendens, diuerſarum primo gentium legationes audiit. inde *Dacicum* bellum ex ſententia conficit: nec multo poſt, *Bernardum* ex Pipino filio nepotem, in Italia res nouas molientem, capitali pœna afficit: in antiſtites rerum nouarum auctores mitius actum: incluſi cœnobiis vita donantur. Et quum *Britones* reliquoſque pacis turbatores compreſſiſſet, a filiis tribus captus, tamquam in Carolum natu minimum propenſior eſſet, imperium eiurare cogitur: ſed tumultuante optimo quoq; reſtitutus priſtinæ dignitati. non multo poſt partito imperio deceſſit Maguntiæ, quum imperaſſet annis vigintiſeptem, vixiſſet LXIIII. Hic Stephanum Romanum pontificem magna Gallorum frequentia exceptum, & cruce magni ponderis donatum, a ſe dimiſit. Quin & Paſchali ius eligendorum præſulum remiſit, ſanxitque vt ſacri ordinis homines a gemmis cultioreque veſtitu temperarent. Quid facturus pientiſſimus Imperator, ſi luxum noſtri temporis aduerteret?

LOTHA-

LOTHARIVS.

TRes superstites liberi Ludouico fuere. Lotharius natu maximus, præter Italiæ regnum, Narbonensem Galliam & imperii decus assequitur: Carolo Gallia omnis citra Mosam data: Ludouicum Germani regem sortiri. Sed non diu mansit fratrum concordia: (violatus, credo, ab his pater, tanti sceleris pœnas exposcebat) quippe qui ardentibus animis inter se, dum paternam imperii diuisionem æquo animo non ferunt, infestis signis concurrere ad Fontaticũ Altissiodorensis agri vicum: qua acie tot Gallorum millia vtrimque cecidere, vt conuulsæ prope imperii vires sint: victus tamen Lotharius & Ludouicus a Carolo: & quum bellum iterum repararent, iterum fusi, pacem petiere. Quæ his prope conditionibus data; vt imperii titulo Lotharius cum Italia & Narbonensi Gallia frueretur, Ludouicus Germaniam possideret, Carolus Francis a Mosa ad oceanum præesset: addita & ea Galliæ pars quæ Scalden inter & Rhenum iacet: ea nunc Lothoringia est. Lotharius, quum Ludouicum filium regni consortem adsciuisset, & imperii socium declarasset, XV post anno monasticam vitam sequutus est; tædio rerum aduersarum (vt opinantur) affectus.

LVDOVICVS.

HIc Lotharii filius, eo viuente (vti diximus) regni imperiique consors efficitur, Romæque a Sergio pontifice inungitur & coronatur: reuersusque ex Italia in Germaniam, post patris mortem cum Carolo Caluo Francorum rege discordibus animis fere semper vixit propter Austrasiæ regnum, quod Lotharii fratris fuerat, & Caluus id sibi totum vindicarat. sed mox compositis rebus, quum annum vnum & XX rebus præfuisset, moritur, Ludouico filio superstite.

CAROLVS CALVVS.

REdierat Ludouico mortuo summa imperii ad Carolum Francorum regem, minimum natu Ludouici Pii: qui cum *Britonibus* & *Nortmannis* varia fortuna dimicauit: postea audita Ludouici morte, in Italiam profectus, a Ioanne pontifice corona donatur imperii. Quare mox in *Saracenos* mouens, facile conatus eorũ repressit: inde in Galliam reuersus, breui Italiam repetit. aduersus quẽ Ludouici Germani filii dum bellum parant, ipse curis confectus, veneno a Sedechia medico Iudaici sanguinis dato obiit, Ludouico Balbo herede. Notata in hoc Imperatore ambitio immodica.

LVDOVICVS BALBVS.

LVdouico Calui filio Ioannes pontifex imperii titulum, præter Italiæ multorum principum voluntatem, solus asseruit: qui e custodia fugiens, cui Romani illum incluserant, & in Galliam cõtendens, ratum Balbo imperium suo assensu fecit: quod tamen valetudinarius princeps biennio vix obtinuit. Obiit anno salutis octingentesimo octogesimo, Carolo Simplice herede.

CAROLVS CRASSVS.

HVnc Crassum a corporis (vt arbitror) habitudine dixere: qui Ludouici Germanici regis filius, a Ioanne obtinuit, mortuo Balbo, imperii coronam. Hic *Nortmannos Pannonas*que variis prœliis afflixit. Robertum autem Nortmannorum ducem de sacro fonte leuauit, data illi in vxorem filia. Sed mox quum inutilis imperio, nec in eo satis præsidii videretur ad Nortmannos Gallia exturbandos, ob subitam vim morbi, abrogato illi imperio, post decennium decessit. Laudatur in hoc principe religionis studium, & in litteratos homines beneuolentia, quos ad scribendum adhortari soleret.

ARNVLPHVS.

VT nihil certi affirmare de Arnulphi origine habeam, facit scriptorum incõstantia. mihi tamen similius vero videatur, ex Carolo Magno Ludouici Balbi prognatum. nec enim video qui fieri potuerit vt obscurissimus homo (quod quidam asserant) imperio præfuerit, Gallis præsertim suos reges tanta veneratione colentibus, & ignobiles auersantibus. Huius igitur virtus effecerat, vt quando Carolus Simplex parum idoneus haberetur, iste imperaret. qui aduersus *Nortmannos* res egregias primo gessit: mox in rapinas, templorumque spoliationes conuersus, iusta numi-

num ira plectitur. Nam & prior illum felicitas deſeruit, & breui pediculari morbo confectus obiit. Illud acceſſit grauius, quod imperii maieſtas in eo defecerit; quæ per annos centum tanta indole a Carolo Magno quæſita, neſcias maiore Gallorum dedecore & infamia, an Italiæ damno, ad Germanos tralata ſit. Terra certe Itala ſub Gallorum principatu adeo floruit, vt vetera Romanorum principum tempora non ſane deſiderares. Sed & anni ſexaginta vſque ad Othonem primum Saxonum regem, quibus nullum nõ calamitatis genus ſenſit illa olim gentium alumna & parens Italia, fecere vt Gallicum nomen deſiderabilius foret. Ceterum de his alias.

OTHO PRIMVS.

SExageſimus fere agebatur annus ab Arnulphi morte, *Berengariis* interim Longobardici ſanguinis Italiam vexantibus, & *Vgone, Rodulpho,* & *Lothario* Gallis principibus rem ſibi interdum aſſerentibus. Ceterum quum Berengarius tertius cum Adalberto filio tyrannũ verius quam principem ageret, acceſſitur a Romanis Otho: cuius tunc nomen ac pietas celebris erat, Boleslao Boemo capto, & Vngaris prœliis aliquot afflictis. Ille igitur Saxonia egreſſus cum L millibus armatorum, Italiam per patentem Foriiulii portam ingreditur; facileque Berengarium & eius filium ad obſequium retrahit: quos, data venia, magna etiam Galliæ Ciſalpinæ parte donat. Inde abiens, Ludouicum Franciæ regem, factione ſuorum carceri incluſum, eripit. Nec quieſcere diutius datum, Berengario & Adalberto res nouas molientibus: quos facile victos & captos, alterum in Auſtriam, alterum Byzantium relegat. Inde Romam profectus, a Ioanne pontifice, primus Germanorum principum, corona donatur imperii: quem tertio Italiam repetens, quum grauiſſimorum criminum reus ageretur, ſæpe tamen antea vt reſipiſceret admonitum, coacta ſynodo officio deiicit, Leone ſuffecto. Hunc quum Ioannis pontificis neceſſarii, illo ſub Othonis profectionem redeunte, vrbe eiecisſent, ſtatim vlturus inſignem iniuriam ex Vmbria Otho aduolat; ac Romanis COSS. in Germaniam relegatis cum præfecto Leonem reſtituit: *Saracenis*que ac *Græcis* qui illis adhæſerant, Calabria Apuliaq; fugatis, in Germaniam reuerſus Viennæ obiit. vir pacis belliquе artibus inſignis, pietatis autem aſſertor præcipuus. rebus præfuit annos XXX & amplius.

OTHO SECVNDVS.

HVnc ex Adelaida Lotharii vxore ſuſceptum, pater ſucceſſorem ſibi inſtituit, & inungendum a Romano pontifice curauit: cuius etiam opera Saracenos Græcosque Calabria expulit. Hic mortuo patre, Henricum Bauariæ ducem nouis rebus ſtudentem armis domuit: & aduerſus Lotharium Francorum regem, qui ſibi Lothoringiam aſſerebat, Galliam ingreſſus, fœdis populationibus vaſtat. Ceterum dum reuertitur, in Axonæ fluuii tranſitu graui incommodo a Francis affectus eſt, pleriſque militum fluminis impetu, aliis ferro enectis: & dum in Italiam feſtinat ad famam Græcorum principum, qui Saraceno etiam milite inſtructi, Italiam ſibi vindicabant, his congreſſus ad Baſantellum vincitur: ipſe ſcapha conſcenſa ad mare delatus, Romamque ex Sicilia profectus, Beneuentanos in primis vltus eſt, quos vti deſertores oderat. Beneuento autem incenſa, Bartholomæi reliquias inde aſportatas Romæ componit: vbi non multo poſt fato vita deceſſit, decimoſeptimo imperii anno.

OTHO TERTIVS.

NOn pœnitet adhuc Germanorum principum: quippe quorum virtute Chriſtiana pietas & res Italica reſpirarit. Cui reſtituendæ, auitæ paternæque virtutis æmulus Otho tertius incubuit: qui a principibus Germanis Imperator Romæ dictus, Brunonem Saxonem pontificem creat, Gregorium quintum appellatum. Inde Saxoniam inuiſens, Romam, ingentibus mox copiis accinctus, minarum iræque plenus, aduolat. ferebat videlicet iniquo animo Gregorium ab his expulſum. Capta igitur Roma, & Creſcentio auctore diſcordiæ a multitudine cæſo, Ioanno adulterino pontifice luminibus priuato, Gregorius reſtituitur: qui ſtatim ſanctionem eam tulit, quæ per quingentos annos adhuc durat; *Imperatorum nullus hereditariam dignitatem vindicato: Principes ſex, ſacri ordinis tres, profani totidem eum deligunto: Hi ſi*

discordes

discordes fuerint, Boemiæ regem cooptando. Nec multo post Otho vndeuigesimo imperii anno naturæ concessit. Fuit hic Veneto principi Vrseolo familiaris: in cuius gratiam quum Venetias inuisisset, voti reus, pallium aureum, quod annum Veneti pendebant, remisit.

HENRICVS PRIMVS.

IN Othonis locum ex Gregorii formula Henricus Bauarici sanguinis imperium adipiscitur; vir pietate insignis, nec armis vlli priorum principum minor: par sanctimonia ac innocentia *Kynegundæ coniugis, quacum Henricus cælibem perpetuo vitam duxit: vnde etiam mortui diuorum numero adscripti, miraculis illustres fuere. Henricus igitur post Germaniæ res compositas, Italiam ingressus, Capua *Saracenos* expulit: *Græcorum* ducem *Troia a se munita spoliat. quibus gestis octauo imperii anno in humanis esse desiit.

CORRADVS SVEVVS.

POst trium annorum interregnum legitimo tamdem suffragio Corradus Francus eligitur, virtute ac militari disciplina ad tantum fastigium euectus: qui comparato exercitu, Mediolanum diu obsedit, & quum supremum exitium vrbi minaretur, deterritus oraculo, omnem grauiorem iniuriam abstinuit. Romamque profectus, coronam imperii a pontifice accepit. In *Sclauos* inde ac *Pannonas* feliciter pugnatum, qui rebellantem Italiam socialibus armis adiuuerant: neque non *Rodulphum* Burgundiæ regem suis conciliat. *Leopoldum* etiam pacis & otii turbatorem, bello petitum compescit. Mouendi belli caussa, quod sub initia imperii, legem seuerissimam tulerat, siquis pacem turbasset. Corrado autem post annum XV vita functo, Henricus successit.

HENRICVS II.

GEner hic Corradi, imperium accipit; & ante omnia Odelricum Boemiæ bello fatigatum, tributum annuum sibi pedere cogit. Inde Petrum regem ab Vngaris eiectum restituit. Ceterum pertæsus eorum quæ Romæ circa põtifices per summum scelus agerentur, Romam contendens, abdicatis adulterinis pontificibus aliquot, Bambergensem præsulem pontificiæ sedi præficit, quem Clementem secundum dixere: & vt caueret in posterum summorum põtificum securitati, iureiurando Romanos adigit, neminem creationi eorum interfuturum sine eius permissu. Capuaq; aduersus Saracenos nouo præsidio firmata, in Germaniam abiens, duodeuigesimo imperii anno, Henrico filio superstite, ad superos abiit, quum Leonem nonum primo, mox eo defuncto Victorem secundum põtifices suo priuilegio declarasset. Vnde Victor, in beneficii gratiam, Henricum adhuc puerum Cæsarem creari passus est.

HENRICVS III.

IS si, quam bello magnus, tam pacis artibus ac pietate insignis esse curasset, haud dubie Carolis & Othonibus æquari potuit. Nemo bellacior hoc vno fuit: nemo collatis signis ad hanc diem pluries cum hoste conflixit: quippe qui Marcum Marcellum & Cæsarem dictatorem supergressus, bis & sexagies pugnarit. In *Saxones* tamen & Rodulphum eorum regem arma sæpius intentata: quibuscum congressus, semper fere victor abiit. Quin nouissimo prœlio fugatum etiam Rodulphum interfecit: Mathildem pontificis partes in terra Italia tuentem vicit Henrici filii opera. Sed quam bello clarus, tam insectatione pontificum infamis: a quibus diris etiam pontificiis primus Imperatorum post Arcadium petitus est. Nec caussas in præsentia exquirere libet. Certe numquam laudes Gregorium pontificem ab eo obsessum: adulterinum pontificem vnum & alterum superinductum: dolis & veneno etiam in illos grassatum: matrem, fœminam optimam, a filio expulsam atque in exsilio mori coactam: Gallorum memorabilem illam expeditionem sæpe impeditam. Sed luit mox pœnas. ab Henrico enim filio captus, & Leodii custoditus, pedore carceris post annum XLVIII imperii miseram animam efflauit.

HENRICVS IIII.

QVis non Henrici prolem agnoscat, impietatem paternam redolentem ex continua pontificum insectatione? Sed cui parceret homo nefarius, qui impias manus in qualemcumq; parentem intulerit? Accessit ad impietatem animus dolo magis

quam virtute, præter Germanorum morem, inſtructus. Quare Paſchalem pontificem per ſummam perfidiam, in poteſtatem redactum, non prius dimiſit quam ille cuncta rata quæ voluit, faceret: a quo coronam quoque imperii per vim expreſſit. Quæ mox, vti extorta ſibi, quum irrita pontifex denunciaſſet, Henricum in Italiam ſtatim exciuit. Romæ ergo agens (quando pontifex in Apuliam vitabundus hominis furorem contenderat) ab Bracharenſi antiſtite iterum corona inſigniri voluit. Tertio quoque Italiam inuadens, Gelaſium pontificem vrbe pellit. Cuius aduentum reformidans Henricus (quippe qui Nortmannicis armis inſtructus aduentare dicebatur) in Germaniam rediit: vbi poſt annum imperii x v obiens: maiorum ſepulcro infertur.

LOTHARIVS II.

NOn eſt cur Saxonum principum pietatem ac conſtantiam in aſſerenda pontificia dignitate, præter alias egregias eorum virtutes, nō magnopere commendes. Nulli certe ex his principibus qui Germanici ſanguinis fuere, plus pontificum maieſtati detulere; nulli religionem conſtantius fouere: id quod Lotharius a maioribus acceptum, velut hereditarium in Innocentio præſtitit. Quem in Galliis pene exſulem, quum venerabundus excepiſſet, breui, vti pollicitus eſt, Barionæ ſedi reſtituit: & in Germaniam ad componendos tumultus, qui exorti erant, mox profectus, breui Italiam in pontificis gratiam repetiit: eumque, pulſo ex Italia Rogerio Nortmanno & pſeudopontifice, ita confirmauit, vti nihil inde mouere pontificis aduerſarii ſint auſi. Sed breue imperium annorum vndecim, effecit ne res felicibus auſpiciis cœpta conualeſcere admodum potuerit. Satis conſtat hunc, quum principes Imperatorem dicerent, diu reluctatum eſſe, indignum ſe profeſſum qui tantæ rei præficeretur.

CORRADVS II.

LVdouico Francorum rege contra *Saracenos* arma parante, Corradus gente Sueuus, legitime Imperator creatur. qui eamdem militiam æmulatus, pia & ipſe arma induit: ſed Boſporum Thracium immature a Græco Imperatore traiicere coactus, quum deeſſet commeatus, & qui a Græcis comportabatur, gypſo infectus eſſet per ſummum ſcelus, ille Iconii obſidionem, in qua diu fuerat, ſoluere cogitur: decimoque vix milite ex tanta nuper multitudine ſuperſtite, ipſe in Germaniam retro abiit, & imperii anno x v inglorius obiit.

FRIDERICVS AENOBARBVS.

PEſſimo iampridem exemplo pontificiæ cum Imperatoribus contentiones inoleuerant, dum pontifices imperatoriam maieſtatem, quam illi ſuo ſuffragio ratam facerent, contemptim pene habent, & Romani principes ambitionem in ſacerdote præpoſteram ęquo animo ferre non poſſunt. Vnde omnium malorum fons & origo, his inter ſe decertantibus, quorum ope ac concordia res Chriſtiana florere diutiſſime potuit. Id quum alias experti maiores noſtri ſunt, tum vero hoc tempore vtinam non extrema cum noſtra pernicie ſentiamus. Certe Friderico ingentes animi corporisq; virtutes affuere; ſtatura procera, robur & agilitas par; diſciplinæ militaris & gloriæ appetens, periculorum contemptor animus; non tamen vt ad ea ſubeunda prudentia deeſſet: multarum rerum peritia, liberalitas egregia, felicitas ſumma. Quibus virtutibus inſtructus, in Italiam ex more deſcendens, primum omnium Dertonam portas ſibi claudere auſam, obſeſſam capit: inde Romam ad Adrianum pontificem profectus, coronę inſignia accipit. dumque Cremonam inter redeundum obſideret, nunciis Alexandri pontificis opem poſtulantis, ita reſpondit vt rem in dubium trahere velle videretur. Hinc primum Alexandro timor, inde apertæ inimicitiæ exortæ; indignante Friderico ſuum arbitrium declinari, pontifice vero rem certam in diſquiſitionem venire recuſante. Quapropter Imperator Octauianum ad ſe venientem complexus, concilio habito, vt verum pontificem adorat, & Alexandrum Alexandrique fautores inſectatur: euerſaque prius Dertona, quæ in partibus Alexandri ſtabat, Mediolanum inde ſolo ęquat; Galliamque omnem Ciſalpinam eadem ſentientem vaſtat. mox in Germaniam abiens, tertio Italiam maximis copiis cinctus inuadit; Anconemq; expugnat, & Alexandrum Roma fugere compellit. Ex vrbe autem peſtilentia coactus abſcedere, poſtquam iterum ſuos Germanos inuiſerat, Italiam repetit; &

tit; & Aſta vrbe capta, Alexandriam fruſtra obſidet: & quum Papienſes ac Nouocomenſes obnoxios ſibi inprimis haberet, eorum auxiliis fretus, prœlioq; Mediolanenſibus congreſſus, multos ex ſuis amiſit: ipſe fuga elapſus, quinto poſt die Papiæ eſt viſus. Ceterum Alexandro pontifice Venetias ex diutino errore confugiente, victo etiam nauali prœlio a Venetis Othone filio Friderici, (quod varia monimenta nobis atteſtantur, etſi ſcriptorum variet fides) tamdem pax Venetiis ſancita, Imperatorque ac pontifex ex diutina diſcordia amiciſſimi facti. Nec multo poſt Fridericus, dum rebus *Syriacis* opem maximo apparatu ferret, iamque Saladinum & Turcarum principes in maximum ſui nominis terrorem conieciſſet, minore etiam *Armenia* recepta, lauandi cauſſa amnem ingreſſus, periit, quum annos XXXVII imperaſſet: *Aënorbabus* a colore barbæ rufæ appellatus.

HENRICVS FRIDERICI F.

ASperum, a moribus, appellatum hunc a quibuſdam video: qui rex Siciliæ, accepta Cõſtantia Rogerii Nortmanni filia in vxorem, mox etiam Imperator a pontifice dictus, vt maior illi auctoritas accederet acquirendi regni, ductis in Tancredum copiis, qui impari matre natus regnum ſibi vindicabat, reclamantibus etiam pontificibus, Neapolim fruſtra obſidet. Sed & peſtilentia quæ graſſabatur, auertit ab incepto hominem, retroque in Germaniam ad ſuos abire compulit. Tancredo autem breui mortuo potitus Henricus regni, Maguntinum antiſtitem Philippumque fratrem in *Syriam* cum non contemnendis copiis miſit. Dedit autem id magis pontificum gratię quam quod animum haberet Chriſtianę rei iuuandæ. Quare quum imperii anno octauo Meſſanæ mortuus eſſet, Germanus miles, qui Berytum iam in Syria munierat & Ioppen obſidione leuarat, tumultuoſe (vt mos eſt gentis) ex Syria in Italiam rediit, nec vllis pontificis adhortationibus in officio contineri potuit.

PHILIPPVS.

HOc primum tempore in Germania ſeditione laboratum eſt, aliis imperii nomen ad Othonem Saxoniæ ducem, aliis ad Philippum Henrici fratrem trahentibus. Stabant autem pro Philippo ii qui Germanum hominem Saxoni prę̨ferebant; recens inſuper Henrici fratris & Friderici patris memoria Philippum adiuuabant: &, ne quid ad alendam diſcordiam deeſſet, Othoni Anglus rex, Philippo Francorũ Philippus, ex profeſſo fauebant: præualuit tamen Philippus, & fugato ſæpius Othone, rerum tamdem potitur, indignante etiam Innocentio pontifice, qui Othonem imperii infulis redimiuerat. Philippo autem occiſo a Palatino comite, poſtquam annos nouem imperaſſet, Otho ſucceſſit.

OTHO IIII.

PHilippo mortuo, facile a Germanis proceribus ad tollendam diſcordiam ſufficitur Otho, pro quo haud dubie pontificis fauor ſtabat: quem & confeſtim corona donauit, quum Romam petiiſſet. Ille vero, quum & pontificiæ dicionis quædam opida capere, & Friderici iunioris regnum inuadere vellet, diris pontificiis petitus, imperii titulis priuatur: Fridericusque illi ex profeſſo hoſtis, adnitente etiam Innocentio, creatur Imperator. Quo nuntio in Saxoniam profectus, vt res componeret, bellum Philippo Francorum regi indicit: nec ſine manifeſta vi numinis & Gallorum virtute, memorabili clade affectus Otho, in patriam ſe inglorius recepit, quum annos tantum IIII rerum potitus eſſet.

FRIDERICVS II.

VIguere in hoc principe, quod negari non poſſit, egregiæ corporis animique virtutes. Namque auo ſimillimus, militaris laudis appetentiſſimus fuit. Corpus laborum non minus patiens quam ſtrenuum: plurimum audaciæ ad pericula ſubeunda, non minus tamen cõſilii inter ipſa diſcrimina: nullo vmquã labore fatigatus, nullis caſibus victus; linguarum peritus, munificentiæ ſingularis, regii ſplendoris & ornatus ambitioſiſſimus; vt in ea profectione qua euocatus ad conciliũ ab Innocentio fuerat, oſtendit. Namq; tot & tales ſecum eduxit, vt togatum agmen exercitui par eſſet. Sed & vrbi Victoriæ a ſe conditæ ea omnia aſſuere quæ nulli vmquam principes habuerint, nulla poſtea ciuitas ſimul viderit. Veſtis varia & pretioſa, animantes feræ

cicuresque diuerſi generis: hominum portentoſæ formæ, & in his Saracenicus miles illi in primis acceptus. Tanta præterea incolarum frequentia, cōmerciis etiam multarum gentium aucta, vt nihil ad ampliſſimæ vrbis formam deeſſet. Ceterum has ingentes in principe virtutes calliditas ingenii ac perfidia, & ſæuitia in *Guelphum* nomen, neque non in pontifices odium, obſcurarunt. Acceſſit ad hæc libido hominis immenſa, qui præter gentis morem concubinas multas & ſcorta aleret, ſcriptoribus etiam adnitentibus, ne is qui toties exſecratione pontificia petitus erat, quique Italiæ adeo infeſtus imminebat vti eam prope ad internicionem redegerit, nō omni inſectatione dignus haberetur. Cum hac igitur vitiorum virtutumque indole Aquisgrani coronatus, quo ſe adoleſcens adhuc receperat, primum Othonem adhuc ſibi obſiſtentem facile profligat: deinde paratiſſimis copiis de *Syria* vindicanda ſollicitus, Gregorii etiam pontificis adhortatione Brunduſium appulit: indeque ſoluens quum Anconem perueniſſet, anathemati ſubiectum ſe a pontifice accipit: vnde irarum plenus abiens, ad Gregorium tamen ſupplex acceſſit: impetrataque ab eo venia, mox illum ludibrio habuit. Quare iterum diris pontificis obnoxius, in Italiam deſcendens, Mediolanenſes pro pontifice ſentientes prœlio vincit, & captum Petrum Teupolum Venetum eorum ducem, carceri incluſum crudeliter necat. In Venetos quoque fines incaſſum arma mota. Mox Piſas ſeſe recipiens, *Guelphos* ac *Gibellinos*, pernicioſiſſima Italiæ nomina, primus inuexit: quibus adeo Gregorium exercuit, vt ille non multo poſt obierit, prægrauantibus curis. Cæleſtino autem intra XII diem vita functo, ſucceſſit Innocentius: qui, pertæſus hominis calliditatem atque animum in ſe hoſtilem, primum imperio abdicat; deinde anathematis ſpiculum in illum diſtringens; HENRICVM Thuringiæ Landgrauium (ea eſt dignitas apud Germanos) Imperatorem dicit: mox magnam Italiæ partem in illum armat. Parmaque per eius abſentiam illi adempta; quum eam fruſtra Fridericus obſideret tamdem eruptione victus a Montelongo legato eſt: captaque vrbs Victoria, ac direpta. nec interim ea clade a pontificum iniuria temperauit. Ceterum Panormum profectus, Manfredi filii nothi dolo necatur, quum annos duos ac XXX rebus præfuiſſet. Hic Bononienſe gymnaſium, quia ciues imperata non ſtatim feciſſent, Patauium tranſtulit: ex Florentia etiam Guelphos populariter eiecit.

RODVLPHVS.

INterregnum a Friderici morte ad Rodulphum Habsburgenſem per duodeuiginti annos fuit: quo ſpatio Manfredus Friderici filius, & Corradinus, regno Neapolitano pariter & vita a Gallis ſpoliati ſunt. Interim Rodulphus ex Comite (vti nunc vocant) Imperator declaratus, Alphonſo Caſtellæ poſthabito, qui eam dignitatem ambierat, Othocarum Boemiæ regem acie victum occidit: Pſeudofridericum captum, qui ſe pro Friderico iuniore Sueuis oſtentabat, Noueſii combuſſit, Ciuitates Hetruriæ libertate, accepta pecunia, donauit. quam rem Honorius pontifex, vti infamem, ſibi tamen & Italiæ non inutilem, magis nō probauit quam prohibuit. Obiit autem Rodulphus XVIII imperii anno, & Spiræ ſepelitur. in quo ſi auaritiam non accuſes, cetera non reprehendas. Italia certe tum primum aliquid ſibi polliceri potuit, Luchino Italici ſanguinis vicarii nomine tunc Mediolani præfecto. Floruit huius imperio Albertus cognomento Magnus.

ADOLPHVS NASSAVIÆ.

DOnatus imperii titulis hic, primum in Columbarienſes mouit: inde in Albertum Auſtriæ ducem dum bellum parat, quem proceres Germaniæ, pertæſi Adolphi ſordes & ambitionem, eo reiecto, Imperatorem declararant, ab eodem apud Vangionas prœlio ſuperatur, & occiditur, quum annos octo rerum potitus eſſet.

ALBERTVS.

ROdulphi ſuperioris filius, & Auſtriæ dux, a patre Othocaro occiſo, declaratus principum ſuffragio, & Bonifacii pontificis aſſenſu dicitur Imperator: & Bonifacius eo libentius aſſenſit, quum id obſtinatiſſime antea negaſſet, quod Philippum Francorum regem oderat. Quare ea conditione Alberto ratum imperium fecit, vt regnum quoq; Francorum ſibi vindicaret. Ille vero, poſt Adolphum in Spirenſi agro cæſum,

cæsum, quum copias tantæ rei idoneas parat, a Ioanne fratris filio interficitur, post decimum imperii annum.

HENRICVS LVCELBVRG.

HEnricus ex Lucelburgo Romanorum Imperator designatur. Cui Clemens pontifex ea conditione ratum imperium fecit, vt primo quoque tempore in Italiam transcenderet. Quam prouinciam eo libentius Henricus obeundam suscepit, quod *Guelphici* nominis hostis, præualentes eius factionis opes infringere optabat. Per Taurinos igitur saltus Italiæ insinuatus, Mediolani factionem Turrianam oppressit, vicecomiti summa rerum demandata: inde Romam profectus, accepta imperii corona, & ab Vrsinis breui expulsus, adiuuante etiam Roberto rege, Hetruriam repetit: Aretiique agens post Robertum regno priuatū, dum Florentinis immineret, qui iam de salute desperarant, veneno in eucharistia dato periit anno imperii v.

LVDOVICVS BAVARVS.

HIC Rodulphi Imperatoris ex filia nepos, Fridericum Austriæ ducem aduersarium habuit; quicum per octo annos bellum varia fortuna gessit. Ceterum Friderico capto & occiso, Bauarus rerum potitur; parique temeritate Imperatorem se citra pontificis assensum appellat. Qua iniuria offensus Ioannes XXII, illi sacris interdixit: verum homines iuxta ac numina contemnens, Italiam mox petit: atque in vicecomites ingratissimus, quorum ope adiutus præcipue venerat, Castrucii filios pari improbitate, qui *Gibellinæ* factionis fautor acerrimus fuerat, paterno principatu exuit: Romæque coronatus à Stephano Columnio, Petrum Corbariensem pseudopontificem creat, minoritanæ familiæ vnum; quem & Nicolaum appellari voluit: & ne quid ad serendas discordias malorū deesset, tyrannos in iis opid.s quæ pontificii iuris erant, priua auctoritate instituit, pontificē æmulatus, qui & ipse Galliæ Cisalpinæ multos auctoritate sua regulos præfecerat: imperii tandem anno XXXII, quum varia tentasset ad reconciliandam pontificis gratiam, obiit.

CAROLVS IIII.

PRius quam hic imperium adiret, Germani principes Edoardum Anglum, & Misnensem principem, ac Guntherum Montis nigri regulum, Cæsares declarant. Ceterum altero post alterum vita functo, res ad Carolum Boemum deuenit: qui Ioanne Henrici Imperatoris filio natus, adolescens adhuc, egregiam in terra Italia patri operam nauarat: quo ab Anglis interfecto ea acie qua Philippus Valesius Francorum rex ab hisce profligatus est, imperiū adipiscitur: literis ac linguarum multarum cognitione instructus, sed qui Boemiæ suæ quam Germanis aut Italis consultum mallet. nam quum Pragam (Boemiæ id opidum, totius regni metropolis) variis operibus excoluisset, imperii maiestatem adeo neglexit, vt coronam tantæ maiestatis auctoramentum, turpissima pactione acceperit ab Innocentio, qua cautum erat expresse vt ab acceptis insignibus confestim Italia abscederet: additum & grauius facinus; quod Venceslaum filium adolescentem à principibus Germanis Cæsarem dici obtinuit, exemplo maxime improbando. Imperauit annos XXXII.

VENCESLAVS.

AVo patrique absimilis, per ignauiam ac socordiam imperii res afflixit: afflixissetque diutius, nisi a fratre Sigismundo captus, mox etiam procerum consensu abrogato illi imperio, Robertus Bauarus ei surrogatus esset. Hic Galeatium ex comite Mediolanensibus primus ducem dedit; quæ dignitas ad nepotes postea transiit; quoad res Insubriæ ad Francorum regem rediit. Præfuit annnos XXXII.

ROBERTVS BAVARVS.

QVum Venceslao suffectus esset Robertus Bauariæ dux, nihil ille antiquius habuit quam vt Florentino populo gratificaturus, ad comprimendam Galeatii vicecomitis potentiam in Italiam transcenderet. Ceterum ad Benacum Galeatii copiis congressus, facile repellitur: vnde mox ad Venetos deflectens, magno ab his honore excipitur: inde soluēs, incassum Florentinis adnitētibus ne Italia excederet, in Germaniam retro abiit, paci religioniq; vacaturus. vita functus est anno imperii x.

SIGISMVNDVS.

OPtimum haud dubie principem ac nobilissimum Germania nobis imputet: &

qui,ſi ad pacis artes, quibus excelluit, parem belli felicitatem addidiſſet, Carolis & Othonibus æquari potuit. nam puer adhuc, per Mariam vxorem ad Pannonici regni ſpem euocatus, mox adoleſcens Venceslao fratre, quod parum vtilis haberetur, a ſe capto, Boemiæ regnum hereditarium aſſequitur: ſed & * Alberto vita functo, omnium votis Imperator deſignatur. Hic igitur Pannonia potitus a Ludouici morte, cui Maria ſuperſtes filia fuit, duos ac XXX regulos ſecuri percuti iubet, quod regiæ puellæ aduerſati eſſent. vnde illi tanta mox gentis inuidia conflata, vt poſt vxoris mortem captus, necandusq; magis quam aſſeruandus, fœminæ, cuius maritum interfecerat, ſit traditus: ille vero, maieſtate oris & blanda oratione dimiſſus, hinc Boemiam petit; quam non ſine labore vix tamdem obtinuit, longo ab his bello ac difficili petitus, ſæpe etiam acie victus. Nec Italica expeditio vna alteraue in nos Tauriſino agro peruaſtato felicior. nam Pippus eius dux, & ipſe, mox tota Venetia ac Foroiulio Venetis armis expellitur. Hinc, quia grauius periculum a *Turcis* imminebat, qui iam magnæ Europæ parti ſeſe inſinuarant, Gallicis etiam Philippi Burgundi copiis accinctus, ab Amurate Turcarum principe graui prœlio victus, caſtris etiam exuitur. Cæſis magna ex parte ducibus & Philippo capto, ipſe Byzantium fugiens, mox Venetæ claſſis occurſu, cui Thomas Mocenicus præerat, incolumis de fuga vix euaſit. Quæ clades ignominioſiorne an funeſtior fuerit, haud ſatis explicem. Diſcordia certe noſtra victor hoſtis, Adrianopolim ſe recepit. & hæc foris. Quantum autem pace præſtiterit, præter generis nobilitatem (quæ haud dubie clariſſima fuit, tot ſummorum principum ſerie) & præter inſignem corporis proceritatem ac imperatoriam plane indolem, affuit illi liberalitas ac munificentia quanta in nullo antea principum: religionis ac pietatis augendæ ſtudiũ incredibile: multarum etiam linguarum ſcientia, & in his linguæ Latinæ ſtudium excelluit: quare doctos homines in primis fouit, & dignitatibus etiam amplis honeſtauit. Accuſauit ſæpe Germanos principes qui Latinas odiſſent litteras. A quibus reprehenſus quandoque, quod doctos homines foueret, ſed humiles genere: *Ego*, inquit, *eos amo quos natura alios anteſtare facile voluit.* Illud autem nulla vmquam ætas obliuiſcatur, quod triennium magnam Europæ partem ipſe peragrarit, dum principes Chriſtianos ac pontifices adit quo ſchiſma Chriſtiano nomini calamitoſiſſimum tolleretur. nec alterius principis opera magis enituit in vera pietate vindicanda. Quare ita effecit vt reiectis adulterinis tribus qui Barionæ ſedem inuaſerant, Oddo Columnius magno omnium conſenſu pontifex declararetur. Parem operam Eugenio in Baſilenſi ſynodo tollenda præſtitit; a quo tamen prius contemptim pene habitus, ac vix poſt ſextum menſem quam Senis fuerat, imperii corona donatus eſt. Hic vero princeps egregius, quum ſine virili prole deceſſiſſet, Albertum Auſtriæ ducem, filiæ maritum, & vtriusque regni heredem reliquit, anno imperii XXVII.

ALBERTVS.

NEmo vmquam maiore ſpe ad imperium venit. Et ſane conceptam animis hominum opinionẽ haud fruſtratus eſſet. ſiquidẽ toto biennio quo præfuit, *Morauos* ac *Sarmatas*, qui hodie *Poloni* ſunt, intra ſuos fines quieſcere compulit. Praſconem Boemum, factionis hæreticæ caput, ita attriuit vt tota *Boemia* ſibi cederet. In *Turcas* autem profectus, Synderouiam caſtellum ad Danubii ripam munitiſſimum obſidentes, dum copias in itinere maiores exſpectat, opidani deditionem fecere; ipſe Auſtriam repetens, apud locum cui Longauilla eſt nomen, dyſenteriæ morbo confectus eſt, Ladiſlao filio ſuperſtite.

FRIDERICVS III.

PAcis atque otii ſtudioſiſſimus Fridericus exſtitit: quam tenore perpetuo annos quatuor ac L (tot enim rerum potitus eſt) coluit; ſeu fatũ id fuerit, quietiore Germania quam multis retro actis ætatibus, ſeu prudentia verius id principis effecit. Ille vero nihil ab initio antiquius habuit quam tuendæ pacis ſtudio, tumultus qui oriebantur, ſedare. quare & ſeditionẽ mouentes *Auſtriales* facile compeſcuit, & bellum a Matthia *Pannonum rege* illatũ compoſuit. Quinetiã in *Flandros* mouens, qui Maximilianum Cæſarem aſſeruarant, recepto filio, paucorũ pœna contentus, omnem diſcordiarũ fomitẽ ſuſtulit. Ducta igitur Heleonora Luſitanici ſanguinis, quum in Italiam

liam tranſcendiſſet, ad Nicolaum pontificem profecturus, ab eo nullo non honoris genere excipitur, illi & vxori corona imperii impoſita. Hinc Neapolim diuertit in Alphonſi gratiã, cuius Heleonora perneceſſaria erat. Nec minore apparatu a Venetis (eius enim vrbis inuiſendæ incredibili deſiderio flagrabat) obuiam illi itum: quos exinde ſumma ſemper amoris ac beneuolentiæ ſignificatione dilexit. Eius etiam opera Amadeus Allobrox, qui ſe pro pontifice gerebat, Baſileenſi concilio innixus, in ordinem ſe redegit. Iterum Paulo pontifice, priuati pene more voti reus Romam petiit: quo damnatus, retro ad ſuos abiens, quieſcente Germania, tamdem imperii anno quarto ac quinquageſimo naturæ conceſſit, Maximiliano filio Cæſare prius declarato.

MAXIMILIANVS.

SVpererat mihi Maximilianus Imperator, quem pater octauo antequã moreretur anno Cæſarem deſignandum curarat: magnus bello princeps, & pace præclarus: cuius eximia bonitas, liberalitas ſumma, & Chriſtianæ pietatis cultus præcipuæ commendantur. Accedunt ad haſce animi dotes, oris probitas, ſtatura quadrata, in qua tamen imperatoria maieſtas eluceat; corpus validum ac robuſtum, idemq; laboris atq; operis patientiſſimum; par victus frugalitas, & ex eo valetudo proſperrima. De hoc autẽ, quum adhuc viuat Tranquillũ Plutarchumq; ac veteres alios ſcriptores æmulatus, nihil eſt quod addam. Deus faxit vt quod illum agitare ſemper animo Vincentius Quirinus aſſerebat, qui legatum Venetum egit apud illum, ſumma cum laude ex ſententia conficiat. neq; enim iuſtius vllum eſt bellum quam quod pro religione ſumitur: & ea deniq; vera æternaque gloria principum noſtrorum exiſtimari debet, quam res præclare in hoſtes fidei geſtæ commendant.

D. MAGNI AVSONII BVRDIGALENSIS, VIRI CONSVLARIS, AVGVSTORVM PRÆCEPTORIS, CARMINA IN CÆSARES ROMANOS.

AVSONIVS HESPERIO FILIO S. P. D.

CAeſareos proceres, in quorum regna ſecundis
*Conſulibus dudum Romana potentia * ceſſit,*
Accipe biſſenos; (ſua quemq; monoſticha ſignãt)
Quorum per plenam ſeriem Suetonius olim
Nomina, res geſtas, vitamq; obitumq; peregit.

AVSONII MONOSTICHA de ordine XII Cæſarum.

Primus regalem patefecit Iulius *aulam*
Cæſar, & Auguſto *nomen tranſcripſit & arcẽ.*
Priuignus poſt hũc regnat Nero Claudius: *a quo*
** Cæſar cognomen Caligæ cui caſtra dederunt.*
Claudi⁹ *hinc potitur regno: poſt quẽ* Nero *ſæuus,*
Vltimus Aeneadũ. Poſt hũc tres, nec tribus annis:
Galba *ſenex, fruſtra ſocio confiſus inerti;*
Mollis Otho, *infami per luxum degener æuo;*
Nec regno dignus nec morte Vitellius *vt vir.*
His decimus, fatoque accitus Veſpaſianus;
Et Titus, *imperii felix breuitate: ſequutus*
Frater quem caluum dixit ſua Roma Neronem.

AVSONII MONOSTICHA de tempore imperii XII Cæſarum.

Iulius (vt perhibent) diuus trieteride regnat.
Auguſtus poſt luſtra decem ſex prorogat annos:
Et ter ſeptenis geminos Nero Claudius addit.
Tertia finit hiems graſſantia tempora Caii.
Claudius hebdomadem duplicem trahit: & Nero dirus
Tantumdem ſummæ; ſed conſul defuit vnus.
Galba ſenex, Otho laſciue, & famoſe Vitelli,
Tertia vos Latio regnantes neſciit æſtas,
Interitus dignos vita properante probroſa.
Implet fatalem decadem ſibi Veſpaſianus:
Ter dominante Tito cingit noua laurea Ianum,
Quindecies ſæuis potitur dum frater habenis.

AVSONII MONOSTICHA de mortibus eorumdem.

Iulius interiit Cæſar graſſante ſenatu.
Addidit Auguſtum diuis matura ſenectus.
Sera ſenex Capreis exſul Nero fata peregit.
*Exegit pœnas de * Caio Chærea mollis.*
Claudius ambiguo concluſit fata veneno:
** Matricida Nero proprio ſe perculit enſe.*
Galba ſenex periit ſæuo proſtratus Othone:
Mox Otho famoſus, clara ſed morte potitus.
Prodiga ſuccedunt perimendi ſceptra Vitelli.
Laudatum imperium, mors lenis Veſpaſiano.
At Titus orbis amor rapitur florentibus annis:
Sera grauem perimunt, ſed iuſta, piacula fratrem.

EIVSDEM AVSONII TETRASTICHA DE CÆSARIBVS SEV IMPERATORIBVS, a IVLIO CÆSARE vsque ad tempora sua.

(Sed amissa sunt quæ de posterioribus Imperatoribus scripserat tetrasticha)

Nunc & prædictos, & regni sorte sequentes
Expediam, series quos tenet imperii.
Incipiam ab diuo, percurramque ordine cunctos,
Noui Romanæ quos memor historiæ.

IVLIVS CÆSAR.

Imperium binis fuerat solenne quod olim
Consulibus, Cæsar Iulius obtinuit.
Sed breue ius regni, sola trieteride gestum,
Perculit armatæ factio sæua togæ.

OCTAVIANVS AVGVSTVS.

Vltor successorque dehinc Octauius, idem
Cæsar, & Augusti nomine nobilior.
Longæua & numquam dubiis violata potestas,
In terris positum credidit esse deum.

TIBERIVS NERO.

Prænomen Tiberi nactus Nero, prima iuuentæ
Tempora laudato gessit in imperio:
Frustra dehinc solo Caprearum clausus in antro,
Quæ prodit vitiis, credit operta locis.

CAIVS CALIGVLA.

Post hunc castrensis caligæ cognomine Cæsar,
Successit, sæuo sæuior ingenio:
Cædibus incestisque dehinc maculosus, & omni
Crimine pollutum qui superauit auum.

CLAVDIVS CÆSAR.

Claudius irrisæ priuato in tempore vitæ,
In regno specimen prodidit ingenii.
Libertina tamen nuptarum & crimina passus,
Non faciendo nocens, sed patiendo fuit.

NERO CLAVDIVS.

Aeneadum generis qui sextus & vltimus heros,
Polluit & clausit Iulia sacra Nero.
Nomina quot pietas, tot habet quoque crimina vitæ:
Disce ex Tranquillo quæ meminisse piget.

SERVIVS GALBA.

Spem frustrate senex, priuatus sceptra mereri
Visus es, imperio proditus inferior.
Fama tibi melior iuueni: sed iustior ordo est,
Complacuisse dehinc, displicuisse prius.

M. OTHO.

Aemula polluto gesturus sceptra Neroni
Obruitur celeri raptus Otho exitio.
Fine tamen laudandus erit; qui morte decora
Hoc solum fecit nobile, quod periit.

A. VITELLIVS.

Vitæ sors, mors fœda tibi, nec digne Vitelli
Qui fieres Cæsar. sic sibi fata placent.
Vmbra tamen breuis imperii: quia præmia regni
Sæpe indignus adit, non nisi dignus habet.

D. VESPASIANVS.

Quærendi attentus, moderato commodus vsu,
Auget, nec reprimit Vespasianus opes.
Olim qui dubiam priuato in tempore famam,
Par aliis princeps, transtulit in melius.

TITVS VESPASIANVS.

Felix imperio, felix breuitate regendi,
Expers ciuilis sanguinis, orbis amor.
Vnum dixisti moriens te crimen habere:
Sed nulli de te, non tibi credidimus.

FL. DOMITIANVS.

Hactenus edideras geminos gens Flauia iustos,
Cur duo quæ dederant, tertius eripuit?
Vix tanti est habuisse illos: quia dona bonorum
Sunt breuia; æternum, quæ nocuere, dolent.

COCCEIVS NERVA.

Proximus exstincto moderatur sceptra tyranno
Nerua senex, Princeps nomine, mente parens.
Nulla viro soboles, imitatur adoptio prolem,
Quam legisse iuuet, quam genuisse velit.

VLPIVS TRAIANVS.

Aggreditur regimen viridi Traianus in æuo,
Belli laude prior, cetera patris habens.
Hic quoque prole carens, sociat sibi sorte legendi
Quem fateare bonum, diffiteare parem.

ÆLIVS HADRIANVS.

Aelius hinc subiit, mediis præsignis in actis:
Principia & finem fama notat grauior.
Orbus & hic, sociatque virum, documenta daturum
Adsciti quantum præmineant genitis.

ANTONINVS PIVS.

Antoninus abhinc regimen capit, ille vocatu
** Consultuque Pius, nomen habens meriti.*
Filius huic fato nullus; sed lege suorum
A patria sumpsit qui regeret patriam.

M. ANTONINVS.

Post, Marco tutela datur; qui scita Platonis
Flexit ad imperium, patre Pio melior:
Successore suo moriens sed principe prauo:
Hoc solo patriæ, quod genuit, nocuit.

COMMODVS.

Commodus insequitur, pugnis maculosus harenæ,
** Threicio princeps bella mouens gladio:*
Eliso tandem persoluens gutture pœnas,
Criminibus fassus matris adulterium.

*ÆLIVS

*ÆLIVS PERTINAX.

*Aeli iudicio & consulto lecte senatus,
Princeps decretis prodite, non studiis:
Quod doluit malefida cohors errore probato,
Curia quod castris cesserat imperio.

DIDIVS IVLIANVS.

Dii bene, quod spoliis Didius non gaudet opimis,
Et cito periuro præmia adempta seni:
Tuq; Seuere pater, titulum ne horresce nouãtis:
Non rapit imperium vis tua, sed recipit.

SEPTIMIVS SEVERVS.

Impiger egelido mouet arma Seuerus ab* Istro,
Vt parricidæ regna adimat Didio.
Punica origo illi; sed qui virtute probaret,
Non obstare locum quum valet ingenium.

BASSIANVS ANTONINVS Caracalla.

Dissimilis virtute patri, & multo magis illi
Cuius adoptiuo nomine te perhibes:
Fratris morte nocens, punitus fine cruento,
In risu populi tu Caracalla* iaces.

OPILIVS MACRINVS.

Princeps hic custos sumptum pro Cæsare ferrum;
Vertit in auctorem cæde Macrinus iners.
Mox cum prole ruit. grauibus pulsare querelis
Cesset perfidiam: quæ patitur, meruit.

ANTONINVS HELIOGAbalus.

Tune etiam augustæ sedis penetralia fœdas,
Antoninorum nomina falsa gerens?

Cætera desiderantur.

IMPERATORVM ET CAESARVM ROMANORVM SERIES, AD ANNOS MVNDI, ROMÆ, ET CHRISTI ACCOMMODATA:

Ex Nicolai Reusneri descriptione.

Mundi	Romæ	Christi	Ordo	IMPERATORES.	Ætatis	Imperii Anno	Imperii Mense
		ante					
3919	706	46	1	Iulius Cæsar	56	4	
3923	711	42	2	Octauianus Augustus	76	56	
		post					
3979	767	17	3	Tiberius Claudius Nero	76	23	
4001	789	39	4	C. Caligula	28	3	10
4005	793	43	5	Ti. Claudius	64	13	9
4019	807	57	6	Domitius Nero	32	13	8
4031	819	69	7	Ser. Galba	74	0	7
			8	Saluius Otho	58	0	3
4032	820	70	9	A. Vitellius	57	0	8
4033	821	71	10	Fl. Vespasianus	69	10	
4043	831	81	11	Titus Vespasianus	41	2	3
4045	833	83	12	Domitianus	45	15	
4062	849	98	13	Cocceius Nerua	68	1	4
4063	851	100	14	Vlpius Traianus	64	19	6
4080	868	119	15	Ælius Adrianus	63	21	
4101	889	139	16	Antoninus Pius	70	23	3
4125	913	163	17	M. Antoninus Philosophus,	61	19	
			18	& L. Annius Verus Antoninus.	42		
4143	931	182	19	Commodus Antoninus		12	9
4156	944	194	20	Ælius Pertinax	61	0	3
			21	Didius Iulianus	56	0	2
4157	945	195	22	Septimius Seuerus	89	18	
4175	963	213	23	Antoninus Bassianus	43	7	

Mundi	Romæ	Christi	Ordo	IMPERATORES.	Ætatis	Imperii Anno	Imperii Mense	die
4182	970	220	24	Opilius Macrinus		1	2	
4184	972	222	25	Varius Heliogabalus		2	7	
4187	975	225	26	Alexander Seuerus	29	13	3	
4200	988	238	27	Maximinus, cum		3		
			28	Maximino filio	21			
			29	Gordianus pater &	80	1		
			30	filius	46			
4201	989	239	31	Pupienus, &		2		
			32	Balbinus				
4203	991	241	33	Gordianus III	22	6		
4209	997	247	34	Philippus pater &		5		
			35	filius				
4214	1004	252	36	Decius pater &	50	2		
			37	filius				
	1004	254	38	Gallus Hostilianus cum		2		
			39	Volusiano F. } *secundum Eutrop.*				
			40	Æmilianus				
4218	1006	256	41	Licinius Valerianus		4		
4223	1011	261	42	Gallienus		11		
4233	1021	271	43	Fl. Claudius		1	9	
4234	1022	272	44	Quintillus				17
4235	1023	273	45	Valerius Aurelianus		6		
4241	1029	279	46	Claudius Tacitus			6	
			47	Florianus			2	20
4242	1030	280	48	Aurelius Probus		6	3	
4248	1036	286	49	Carus cum filiis				
			50	Carino &		2		
			51	Numeriano				
4250	1038	288	52	Diocletianus Iouius		20		
			53	Maximianus Herculius				
4270	1058	308	54	Galerius Maximianus		2		
			55	Constantius Chlorus				
			56	Seuerus		2		
			57	Maximianus iunior		7		
			58	Maxentius		6		
			59	Licinius		14		
4272	1060	310	60	Constantinus Magnus	66	32		
4303	1091	341	61	Dalmatius				
			62	Constantinus II	25	3		
			63	Constans	30	13		
			64	Magnentius				
			65	Constantius	41	24		
			66	Gallus		4		
4327	1115	365	67	Iulianus	32	1	7	
4329	1117	367	68	Iouianus			7	
4330	1118	368	69	Fl. Valentinianus, &	55	11		
			70	Fl. Valens fratres		14		
4344	1132	382	71	Gratianus		16		
			72	Valentinianus II		9		
4345	1133	383	73	Theodosius Magnus	65	17		
4362	1150	400	74	Arcadius	31	13		

Mundi	Romæ	Christi	Ordo	IMPERATORES.	Ætatis	Imperii Anno	Imperii Mense
			75	Honorius		31	
4374	1162	412	76	Theodosius II	51	42	
4392	1180	430	77	Valentinianus III		30	
4416	1204	454	78	Marcianus		6	6
4423	1211	461	79	Leo pater, &		17	
			80	Leo filius		1	
4441	1229	478	81	Zeno Isauricus		17	
4456	1244	494	82	Anastasius	88	27	
4483	1271	521	83	Iustinus		8	4
4490	1278	528	84	Iustinianus		38	
4528	1317	566	85	Iustinus II		12	
4539	1327	577	86	Tiberius Constantinus		7	
4546	1334	584	87	Mauricius		20	
4566	1355	604	88	Phocas		7	
4573	1363	611	89	Heraclius		30	
4603	1393	642	90	Constantinus III			6
			91	Heracleonas		2	
4605	1396	644	92	Constans II		27	
4632	1423	670	93	Constantinus IIII		17	
4649	1440	687	94	Iustinianus II		16	
4659	1450	697	95	Leontius		3	
4662	1453	700	96	Tiberius Absimarus		7	
4675	1466	713	97	Philippicus Bardanes		2	
4676	1467	715	98	Anastasius II		1	3
4677	1468	717	99	Theodosius III		1	
4680	1471	718	100	Leo III		25	
4704	1495	742	101	Constantinus Copronymus		35	
4739	1530	777	102	Leo IIII		5	
4744	1535	782	103	Constantinus VI, &		7	
			104	Irene mater.		14	
				IMPERATORES GERMANICI.			
4762	1553	800	105	Carolus Magnus	72	14	
4776	1567	814	106	Ludouicus Pius	64	27	
4803	1594	841	107	Lotharius		15	
4818	1609	856	108	Ludouicus II		19	
4837	1628	875	109	Carolus Caluus		2	
4840	1630	878	110	Ludouicus Balbus		2	
4842	1632	880	111	Carolus Crassus		7	
4850	1639	888	112	Arnolphus		12	
4862	1651	900	113	Ludouicus IIII		12	
4873	1663	911	114	Conradus I		7	
4881	1670	919	115	Henricus Auceps	60	17	
4996	1687	937	116	Otho Magnus		37	
4933	1724	974	117	Otho II		10	
4944	1734	984	118	Otho III		19	
4863	1653	1001	119	Henricus II		24	
4887	1677	1024	120	Conradus II		15	
5001	1692	1039	121	Henricus III	40	17	

* P. VICTORIS DE REGIONIBVS VRBIS ROMÆ LIBELLVS.

REGIO PRIMA, PORTA Capena.

Vicus & ædis Camœnarum.
Vicus Drusianus.
Vicus Sulpicii vlterioris.
Vicus Sulpicii citerioris.
Vicus Fortunæ Obsequentis.
Vicus Puluerarius.
Vicus Honoris & Virtutis.
Vicus Trium ararum.
Vicus * Fabriti.
Ædis Martis.
Ædis Mineruæ.
Ædis Tempestatis.
Area Apollinis.
Area Spei.
Area Galli, siue Thalli, siue Gallię.
Area Pinaria.
Area Carsuræ.
Lacus Promethei.
Lacus * Vispsani vel Vespasiani.
Balineum Torquati.
Balineum Vectii Bolani.
Balineum Mamertini.
Balineum Abascantiani.
Balineum Antiochiani.
Thermæ Seuerianæ.
Thermæ Commodianæ.
Arcus diui Veri Parthici.
Arcus diui Traiani.
Arcus Drusi.
Mutatorium Cæsaris.
Almo fluuius.
Vici x.
Ædiculæ x.
Vicomagistri x x x v i.
Curatores i i.
Denuntiatores i i.
Insulæ i i i i mil. c c l.
Domus c x x.
Horrea x i i i.
Balineæ priuatæ l x x x i i.
Lacus l x x x i i i.
Pistrina x x.
Regio in ambitu continet pedes x i i mil. c c x x i i.

REGIO SECVNDA, Cælimontium.

Templum Claudii.
Macellum magnum.
Campus Martialis.
Lupariæ.
Antrum Cyclopis.
Castra peregrina.
Caput Aphricæ.
Arbor sancta.
Domus Philippi.
Domus Vectiliana.
Regia Tulli Hostilii templumque, quod is in Curiam redegit ordini a se aucto, id est, patribus minorum gentium.
* Mansiones Albanæ.
* Mica Aurea.
Armamentarium.
Spolium Samarium.
Ludus matutinus.
Ludus Gallicus.
Cohortes quinque vigilum.
Vici v i i.
Ædiculæ v i i i.
Vicomagistri x x v i i i.
Curatores i i.
Denuntiatores i i.
Insulæ i i i mil.
Domus c x x x i i i.
Horrea x x i i i.
Balineæ priuatæ x x.
Pistrina x i i.
Regio in ambitu continet pedes x i i mil. c c.

* REGIO TERTIA, Isis & Serapis.

Moneta.
Amphitheatrum, quod capit loca l x x x v i i mil.
Ludus magnus.
Ludus Dacicus.
Domus Bryttiana.
Samium choragium.
Prætura præsentissima.
Thermæ Titi Cæsaris Augusti.
Thermæ Traiani Cæsaris Augusti.
Thermæ Philippi Cæsaris Augusti.
Lacus Pastoris.
Schola Quæstorum.
Schola Capulatorum.
Porticus Liuia.
Castra Misenatium.
Subura.
Vici v i i i.
Ædiculæ v i i i.
Vicomagistri x x i i i i.
Curatores i i.
Denuntiatores i i.
Insulæ i i mil. d c c l v i i.
Domus c l x.
Horrea x v i i i.
Balineæ priuatæ l x x x.
Lacus l x v.
Pistrina x i i.
Regio in ambitu continet pedes x i i mil. c c c c l.

REGIO QVARTA, Templum Pacis.

Templum Remi.
Templum Veneris.
Templum Faustinæ.
Templum Telluris.
Via Sacra.
Basilica Constantini.
Basilica Pauli Æmilii.
Sacriportus.
Forum Transitorium.
Balineum Daphnidis.
Porticus * Afidata.
Area Vulcani cũ Vulcanali; vbi lotos a Romulo sata; in qua area sanguine per biduum pluit.
Buccina aurea, vel Buccinum aureum.
Apollo sandalarius.
Horrea Chartaria vel Testaria.
Sororium tigillum.
Colossus altus c i i & semis, habens in capite radios v i i; singuli pedum x x i i & semis.
Meta sudans.
Carinæ.
Domus Pompeii.
Auita Ciceronum Domus.
Vici v i i i.
Ædiculæ v i i i.
Vicomagistri x x x i i.
Curatores i i.
Denuntiatores i i.

Templum Carmentæ.
Capitolium, vbi omnium deorum simulacra celebrantur.
Curia Calabra, vbi pontifex minor dies pronuntiabat.
Templum Iouis Optimi Maximi.
Ædis Iouis Tonantis, ab Augusto d d. in cliuo Capitolino.
Signum Iouis Imperatoris a Præneste deuectum.
Asylum.
Templum vetus Mineruæ.
Horrea Germanica.
Horrea Agrippina.
Aqua cernens quattuor Scauros.
Forum Boarium.
Sacellum Pudicitiæ patriciæ.
Ædes Herculis Victoris duę; altera, ad portam Trigeminam; altera, in foro Boario, cognomine Rotunda & parua.
Forum Piscarium.
Ædis Matutæ.
Vicus Iugarius, idem & Thurarius; vbi sunt aræ Opis & Ceceris cum signo Vortumni.
Carcer imminens foro, a Tullo Hostilio ædificatus media vrbe.
Porticus margaritaria.
Ludi litterarii.
Vicus vnguentarius.
Ædis Vortumni in vico Thusco.
* Elephantus Herbarius.
Vici XII.
Ædiculæ totidem.
Vicomagistri XLVIII.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Insulæ III mil. DCCCLXXX.
Domus CL.
Balineæ priuatæ LXVI.
Horrea XVIII.
Lacus CXX.
Pistrina XX.
Regio in ambitu continet pedes XII mil. DCCCLXVII.

REGIO NONA, Circus Flaminius.

Stabula IIII factionum.
Ædis antiqua Apollinis cum lauacro.
Ædis Herculi magno custodi circi Flaminii.
Porticus Philippi.
Ædis Vulcani in circo Flaminio.
* Minutia vetus.
Minutia frumentaria.
Porticus Corinthia Cn. Octauii, quæ prima duplex fuit.
Crypta Balbi.
Theatrum Balbi. capit loca XXX mil. XCV. Cl. Cæsar dedicauit, & appellatur a vicinitate.
Iupiter Pompeianus.
Theatrum Marcelli. capit loca XXX mil. vbi erat aliud templum Iani.
Delubrum Cn. Domitii.
Carcer CLX virûm.
Templum Bruti Callaici.
Villa publica; vbi primum populi census est actus in campo Martio.
Campus Martis.
Ædis Iuturnæ ad aquam Virgineam.
Septa trigaria.
Equiria.
Horti Luculliani.
Fons Scipionum.
Sepulcrum Augustorum.
Ciconiæ nixæ.
Pantheon.
Theatrum Pompeii.
Basilica Macidii.
Basilica Marciani.
Templum diui * Antonii cum cochlide columna, quæ est alta pedes CLXXV. habet intus gradus CCVI, & fenestellas LVI.
Thermæ Hadriani.
Thermę Neronianæ, quę postea Alexandrinæ.
Thermæ Agrippæ.
Templum Boni euentus.
Ædis Bellonæ versus portam Carmentalem. ante hanc ædem columna index belli inferendi.
Porticus Argonautarum.
Meleagricum.
Iseum.
Serapeum.
Mineruium.
Minerua Chalcidica.
Insula * Phelidii, siue Phelidis.
Vici XXX.
Ædiculæ totidem.
Vicomagistri CCXX.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Insulæ III mil. DCCLXXXVIII.
Domus CXL.
Balineæ priuatæ LXIII.
Horrea XXII.
Pistrina XX.
Regio in ambitu continet pedes XXX mil. D.

REGIO DECIMA, Palatium.

Vicus Padi.
Vicus Curtarum.
Vicus Fortunæ respicientis.
Vicus salutaris.
Vicus Apollinis.
Vicus cliuusque diei.
Roma quadrata.
Ædis Iouis Statoris.
Casa Romuli.
Prata Bacchi; vbi fuerunt ædes Vitruuii Fundani.
Ara Febris.
Templum Fidei.
Ædis matris deûm. huic fuit côterminum delubrum Sospitæ Iunonis.
Domus Ceioniorum.
Suelia.
Iouis cœnatio.
Ædis Apollinis; vbi lychni pendebant instar arboris mala ferentis.
Ædis deæ Viriplacæ in Palatio.
Bibliothecæ.
Ædis Rhamnusiæ.
Pentapylon Iouis Arbitratoris.
Domus Augustana.
Domus Tiberiana.
Sedes imperii Romani.
Auguratorium.
Ad Mammæam; hoc est, Diætæ Mammææ.
Ara Palatina.
Ædis Iouis Victoris.
Domus Dionysii.
Domus Q. Catuli.
Domus Ciceronis.
Ædis Dijouis.
Velia.
Curia Vetus.
Fortuna Respiciens.
Septizonium Seueri.
Victoria Germaniciana.
Lupercal.
Vici VI.
Ædiculæ totidem.
Vicomagistri XXIIII.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Insulæ II mil. DCXLIIII.
Domus LXXXVIII.
Lacus LXXX.
Horrea XLVIII.
Pistrina XX.
Balineæ priuatæ XV. XVI.
Regio in ambitu continet pedes XII mil. DC.

REGIO VNDECIMA, Circus Maximus.

Circus Maximus, qui capit loca, CCCLXXXV mil. XII portæ.
Templum Mercurii.
Ædis Ditis patris.
Ædis Cereris.
Ædis Veneris; opus Fabii Gurgitis.

SENATVLA TRIA: vnum, inter Capitolium & Forum; vbi magistratus cum senioribus deliberant: alterum, ad portam Capenam: tertium, citra ædem Bellonæ in circo Flaminio; vbi dabatur senatus legatis quos in vrbem admittere nolebant: quartum senatulum matronarum in Quirinale,*Antoninus Pius Bassiani filius fecit.

BIBLIOTHECÆ vndetriginta publicæ. ex iis præcipuæ duæ, Palatina & Vlpia.

OBELISCI MAGNI SEX: duo, in circo maximo: maior, est pedum CXXXII: minor, pedum LXXXVIII & semis. vnus, in Vaticano, pedum LXXII. vnus, in campo Martio, pedum LXXII. duo in Mausoleo Augusti pares, singuli ped. XLII & semis.

OBELISCI PARVI, XLII. in plerisque sunt notæ Ægyptiorum.

PONTES VIII, * Moluius, Ælius, Vaticanus, Ianiculensis, Fabricius, Cestius, Palatinus, Æmilius, qui ante Sublicius.

CAMPI VIII, Viminalis, Exquilinus, Agrippæ, Martius, Codetanus, * Bruttanus, Lanatarius, Pecuarius: Vnus vltra Tiberim campus Vaticanus, extra numerum.

FORA XVII: Romanum, quod dicitur Magnum; Cæsaris, Augusti, Boariũ, Transitorium, Holitorium, Pistorium, Traiani, Aenobarbi, Suarium, Archemoriũ, Diocletiani, Gallorum, Rusticorum, Cupedinis, Piscarium, Sallustii.

BASILICÆ XI; Vlpia, Pauli, Vestini, *Neptumnii, Macidii, Marciana, * Vastellaria, Flosselli, Sicimini, Constantiniana, Basilica Porcia a Porcio Catone facta.

THERMÆ XII; Traiani, Titi, Agrippæ, Syriacæ, Commodianæ, Seuerianæ, Antoninianæ; Alexandrinæ, quæ Neronianæ; Diocletianæ, Decianæ, Constantinianæ, Septimianæ.

IANI per omnes regiones incrustati & adornati signis, duo præcipui ad arcum Fabianum, superior inferiorque.

AQVÆ XX, Appia, Marcia, Virgo, Claudia, Herculanea, Tepula, Damnata, Traiana, Annia; Halsia siue Halsientena, quæ Augusta; Cærulea, Iulia, Algentiana, Ciminia, Sabbatina, Aurelia, Septimiana, Seueriana, Antoniniana, Alexandrina.

VIÆ XXIX, Appia, Latina, Labicana, Campana, Prænestina, Tiburtina, Collatina, Nomentana, quę*Figulẽsis, Salaria, Flaminia, Æmilia, Claudia, Valeria, Ostiensis, Laurentina, Ardeatina, Setina, Quintia, Gallicana, Triumphalis, Patinaria, Ciminia, Cornelia, Tiberina, Aurelia, Cassia, Portuensis, * Gallia, Laticulensis.

CAPITOLIA II; vetus & nouum.

AMPHITHEATRA II.

COLOSSI II: Columnæ cochlides II.

MACELLA II: Theatra III, Ludi V, Naumachiæ V.

NYMPHÆA XI. Equi ænei inaurati, XXIIII: equi eburnei, XCIIII: tabulæ, signa, sine numero: Arcus marmorei, XXXVI: Lupanaria, XLV: Latrinæ publicæ, CXLIIII: Cohortes prætoriæ, X: Cohortes vrbanæ, IIII: Cohortes vigilum, VI: Excubitoria, XIIII: vexilla II communia: castra peregrina, castra Misenatium, castra tabellariorum, castra lecticariorũ, castra victimariorum, castra salgamariorum, castra falicariorum, castra equitum, singulorum II. Mensæ olearię, XXIIII mil.

ROMAE DESCRIPTIO;
Ex Notitia vtriusq; Imperii.

REGIO PRIMA, Porta Capena, continet

Aedem Honoris & Virtutis,
Camenas, &
Lacum Promethei;
Balneum Torquati & Vespasiani,
Thermas Seuerianas & Commodianas,
Aream Apollinis; & Spei, & Galli,
Vicum * vitriarium,
Aream * panariam,
Mutatorium Cæsaris,
Balneum Bolani & Mamertini,
Aream Carsuræ,
Balneum Abascanti & Antiochiani,
Ædem Martis & Mineruæ & Tempestatis,
Flumen Almonis,
Arcum diui Veri Parthici, & diui Traiani, & Drusi:
Vici X.
Ædiculæ X.
Vicomagistri XLVIII.
Curatores II.
Insulæ tria milia CCL.
Horrea XIII.
Balnea LXXXVI.
Lacus LXXXIIII.
Pistrina XX.
Continet pedes duodecim milia, CCXIX

REGIO SECVNDA, Celimontium, continet

Templum Claudii,
Macellum magnum,
* Luparios,
Antrum Cyclopis,
Cohortes vigilum,
Castra peregrina,
Caput Africæ,
Arborem sanctam,
Domum Philippi & Vectilianam,
Ludum Matutinum & Gallicum,
Spoliarium Samarium,
Armamentarium,
* Micam auream.
Vici VII.
Ædiculæ VII.
Vicomagistri XLVIII.
Curatores duo.
Insulæ tria milia DC.

Curatores duo.
Insulæ tria milia octingentæ octoginta.
Domus c x x x.
Horrea x v i i i.
Balnea l x x x i i i.
Laci c x x.
Pistrina x x.
Continet pedes tredecim milia l x v i i.

REGIO NONA, *Circus Flaminius, continet*

Stabula numero i i i i factionum,
Ædem Herculis,
Porticum Philippi,
Minutias i i, veterẽ & frumentariam,
Cryptam Balbi,
Theatra quatuor, in primis Balbi, quod capit loca triginta milia l x x x v:
Campum Martium,
Trigarium,
Ciconias nixas,
Pantheum,
Basilicam Matidii & Marciani,
Templum diui Antonini, & columnam cochlidẽ altam pedes c l x x v semis: gradus intus habet c c i i i, fenestras l v i:
Hadrianium,
Thermas Alexandrinas & Agrippinas,
Porticum Argonautarũ & Meleagri,
Iseum & Serapeum,
Insulam Feliculæ.
Vici x x x v.
Ædiculæ x x x v.
Vicomagistri x l v i i i.
Curatores i i.
Insulæ duo milia septingentæ l x x i i i i.
Domus c x l.
Horrea x x i i.
Balnea l x i i i.
Lacus l x i i i.
Pistrina x x.
Cõtinet pedes triginta duo milia d.

REGIO DECIMA, *Palatium, continet*

Casam Romuli,
Ædem Matris deûm & Apollinis Rhamnusii,
Pentapylum,
Domum Augustanam & Tiberianam,
Ædem Iouis Victoris,
Domum Dionis,
Curiam veterem,
Fortunam respicientem,
Septizonium diui Seueri,
Victoriam Germanicianam,
Lupercal.
Vici x x.
Ædiculæ x x.
Vicomagistri x l v i i i.
Curatores duo.
Insulæ duo milia d c x l i i i.
Domus l x x x v i i i.
Horrea x l v i i i.
Balnea x i i i i.
Laci l x x x i x.
Pistrina x x.
Continet pedes x i milia sexcentos.

REGIO VNDECIMA, *Circus maximus, qui capit loca quadringenta octogintaquinque milia, continet*

x i i portas,
Templum Mercurii,
Ædem Ditis patris,
Cererem,
Portam trigeminam;
Apollinem Cælispicem,
Herculem Oliuarium,
Velabrum,
Arcum diui Constantini.
Vici x v i i i.
Ædiculæ x i x.
Vicomagistri x i x.
Curatores duo.
Insulæ duo milia sexcentæ.
Domus l x x x i x.
Horrea x v i.
Balnea x v.
Laci x x.
Pistrina x v.
Continet pedes vndecim milia quingentos.

REGIO DVODECIMA, *Piscina publica, continet*

Aream radicariam,
Viam nouam,
Fortunam mammosam,
Isidem Athenodoriam,
Ædem Bonæ deæ subsaxanæ,
Signum delphini,
Thermas Antoninianas,
Septem domos Parthorum,
Campum lanatarium,
Domum Chilonis,
Cohortes i i i i vigilum,
Domum Cornificii,
Priuatum Hadriani.
Vici x i i i i.
Ædiculæ x v i i.
Vicomagistri x l v i i i.
Curatores duo.
Insulæ duo milia quadringentę octogintaseptem.
Domus c x i i i i.
Horrea x v i i.
Balnea l x i i i.
Laci l x x x i.
Pistrina x x.
Continet pedes duodecim milia.

REGIO DECIMATERTIA, *Auentinus, continet*

Templum Dianæ & Mineruæ,
Nymphæa tria,
Thermas Varianas & Decianas,
Doliolum,
Mappam auream,
Platanones,
Horrea Galbæ,
Porticum fabariam,
Scholam Cassii,
Forum pistorium.
Vici x v i i.
Ædiculæ x v i i.
Vicomagistri x l v i i i.
Curatores duo.
Insulæ duo milia quadringentæ octogintaseptem.
Domus c x x x.
Horrea x x v.
Balnea l x i i i i.
Lacus l x x x v i i i.
Pistrina x x.
Continet pedes ducenta nouem milia.

REGIO DECIMAQVARTA, *Transtiberina, continet*

Gaianum,
Vaticanum,
Frygianum,
Naumachias v,
Ortos Domitios,
Balneum Ampelidis & Prisci, & Dianæ molinas,
Ianiculum,
Statuam Valerianam,
Cohortes septem vigilum;
Caput Gorgonis,
Fortis fortunæ Templum,
Aream Septimianam,
Herculem cubantem,
Campum Brytianum & Codetanum,
Ortos Getæ,
Castra lecticariorum.
Vici l x x v i i i.
Ædiculæ l x x v i i i.
Vicomagistri x l v i i i.
Curatores i i i.
Insulæ quatuor milia quadringentæ quinque.
Domus c l.
Horrea x x i i.

THEODORI PVLMANNI CRANEBVRGII, IN C. SVETONII TRANQVILLI XII CÆSARES, ANNOTATIONES, ATQVE LECTIONIS VARIEtates, ex doctissimorum hominum scriptis, & ex vetustis vulgatisque libris collectæ.

NOTAE LIBRORVM QVIBVS VSI SVMVS.

C. Corsendoncensis collegii liber manu scriptus.

N. Aluari Nonnii, medici nõ vulgari doctrina & prudentia, codex membraneus.

R. Iacobi Susii, viri clariss. & doctissimi liber Romę impressus, anno cIↃ CCCCLXX.

A. Aldi Manutii exemplar; quod ab Egnatio emendatum, ex eius officina prodiit anno cIↃ IↃ XXI.

S. Roberti Stephani Suetonius, ex vetustissimo exemplari emẽdatior multis in locis, anno cIↃ IↃ XLIII Parisiis excusus.

[Ora G. sæpe citatur a Pulmanno. cuius libri cum neque hic neq; in sequentibus expressa fiat mentio, coniiciat aliquis innui Ioannis Gymnici editionem a Gisberto Longolio adornatam; cuius testimonium citatur Annot. in vitam Claudii, cap. XXV.]

EX IVLIO CÆSARE, I.

I. ANNVM agens Cæsar XVI] Iulius Cæsar annum agens sextumdecimum, C. Annum agens Iulius Cæsar sextum decimum, N. Annum agens Cæsar sextum decimum, R. *An Iulius Cæsar Suetonii integer sit, addubitatum video. sed cum in antiquissimis exemplaribus*, Annum agens sextum decimum, *sine Cæsaris nomine reperiam, nihilque de eius natalibus & gente loquatur, sine controuersia puto mutilum, & absq; capite principium esse. Adrianus Turnebus Aduersariorum lib. XXIIII, cap. XIIII.*

IIII. Apollonio Moloni] Molonis, A. S. *locutione Græca; vt* filio *subintelligatur. sed priorem lectionem huic præfero.*

Mithridate] Mithradates *in Fastis Consularibus Hub. Goltzii cum a in secunda syllaba scriptum inuenitur.*

V. auctores restituendæ] actores, N. *Lego* actores, *vt & scriptum habet antiquissimus & optimus liber: nec dubium quin, hæc actio cum fuerit, actores vocandi sint potius, quam auctores: quamquam, si quis* auctores *tueatur, nõ magnopere dissentiam. Turneb. lib. XXIIII, cap. XIIII.*

confecit] fecit, N.

VII. mandato Prætoris, *& S. & Carolus Sigonius de Iure antiquo prouinciarum recte legunt.* populi Romani, C. N. R. reip. A. *quorum librorum vtraq; lectio ex compendiaria scriptura* P. R. *a librariis parum bene intellecta, ni fallor, corrupta est.*

dicundo] dicendo, N. A. S.

occasiones. In vrbe etiam] occasiones in vrbe. Etiam, R.

quando mater] quoniam mater, C.

VIII. Ciliciam] Siciliam, R.

IX. P. Sulla, & P. Autronio, *lego e Fastis Magistratuum Romanorum, non, vt in omnibus, quos viderim, libris,* P. Sylla, & L. Antronio.

Tanusius Geminus] Tamisius, C. N. R. *Tanusium agnoscunt codices Tranquilli; inquit Turneb. lib. XV, cap. XXII.*

ad Axium epistola] *Lego* ad Axium, *non* Atticũ, *assertoribus bonis & fidelibus antiquitatis monumentis. Hic est Axius, cuius mẽtio est in Epistolis ad Atticum, & apud Varronem de Re rustica. ad eum, quod refert Tranquillus, in quadam epistola Cicero scripserat. Turneb. lib. XXIIII, cap. XIIII.* Auxium, C. N. Atticum R. A. S. *quibus libris assentiendum non est.*

Lambranos] Ambranos, C. N. R. Ambrones, *Beroaldus.*

X. gladiatorium munus, *non* gladiatorum, R. *& Turneb. lib. XXIIII, cap. XIIII.*

XIII. multumq; ætate ac dignitate] multumque & ætate, & dignitate, C. N. R. A. S.

XIIII. D. Silanum, *non* Syllanum, *vbique legendum, vt in lapidibus scribitur.*

Sed etiam in reliquum] sed in reliquum, C. sed & in reliquum, N. R. A. S.

XVII. & apud Nouium Nigrum Quæstorem. Quæstor *heic non est qui pecuniam publicam tractat, sed qui iudicium publicum exercet, &* Quæsitor *sæpius dicitur: apud quem nominari maiorem potestatem, vt Prætorem, (id enim est compellari maiorem potestatem) non oportuit. Turneb. lib. II, cap. XXVII.*

Vettio, *non* Vectio, *scribendum; vt in lapidibus legitur, vtque etiam in Iuuenale, Sat. VII,* Declamare doces ô ferrea pectora Vetti.

Vettium pignoribus captis] *In pignoribus capiendis, interdum supellex concidebatur; vt libro III de Oratore: interdum diripiebatur; vt apud Tran-*

quillum, Vettium pignoribus captis, & direpta supellectile. *Pignora autem capiebantur multa caussa. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XVIII. Prouinciæ ordinarentur. *Prouinciæ ordinari dicebantur, non cum Magistratibus decernebantur, sed cum statuebat Senatus quo militum numero, & quibus cum hostibus, bellum gereretur. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XIX. siluæ callesque decernerentur. *Scribit prouincias minimi negotii, siluas & calles, decretas Consulibus: quo sane existimo significari siluarum publicarum administrationem, & saltuum publicorum; in quibus professi pecoris sui capita pecuarii pascebant, scripturamque soluebant. nam* callis *ex eo appellatur, quod pecudum callo calcetur, estque via a pecore durata: sed & loca quæ pecudes calcant. Vide Turneb. lib. iii, cap. ix, & xxii.*

XX. cum per iocum testandi gratia signarent. *Testationes heic intelligit, quæ erant quædam præscriptiones, & tabulæ testificandi gratia factæ & obsignatæ. Vide Turneb. lib. ii, cap. xxvii.*

Campum Stellatem maioribus consecratum. *Scribit Tranquillus, Campum Stellatem, maioribus consecratum, a Cæsare diuisum fuisse. in quo existimo eum dicere, maiorum opinione sacrum fuisse Stellatem agrum; cum tamen iam illa tempestate, qua diuisus est a Cæsare, pro sacro non haberetur. atque id ex commentariis quibusdam reconditis, aut annalibus, eruit Tranquillus. Cicero nesciit: alioqui contra Rullum, huius consecrationis meminisset. Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

XXII. in Assyria] in Syria, N.

XXIIII. acceperat, alias publico, alias priuato] alias priuato N. *non habet.*

XXV. a saltu Pyrenæo. *Saltus Pyrenæus, in eo montes Pyrenæos significat; vt apud Liuium,* saltus Graios *Alpes Graias. Vide Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

. eique in singulos annos stipendii nomen imposuit] eique in singulos annos LLS XL stipendii nomine imposuit; *Petrus Pithœus Aduersariorum subsecjuorum lib. ii, cap. vii.*

Arunculeio] Aurunculeio, R.

XXVI. super LLS millies constitit. *Vide Henrici Lorit Glareani Annotationes in Suetonium.*

Neptem] nepotem, N.

XXVIII. auxilia submittens: superque] auxilia submittens: similiterque, R. A. S.

Rep.] reip. *ad oram* G.

quando ne plebiscito, Pompeius postea abrogasset. *Sic distinguo; hoc sensu: Abrogauerat Pompeius lege sua & antiquauerat plebiscitũ, quo Cæsari ius erat absenti Consulatum petendi. igitur ne plebiscito ratio absentis comitiis haberetur, Pompeius abrogauerat lege sua imprudens. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XXX. Asinius Pollio] *Asinius Pollio, historicus & poeta. Vide Turneb. lib. x, cap. xxi.*

Hæc voluerunt] Hoc voluerunt, C. R. A. S.

Pensitatisque] pensatisque, N.

semper in ore habuisse, Εἴπερ γὰρ, *&c. non,* semper in ore habuisse eos in Phœnissis, εἴπερ γὰρ, C. N. *Lego,* semper Cæsarem in ore habuisse istos. *quod enim sequitur,* in Phœnissis, *adiectitium est. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XXXI. Formam qua ludũ gladiatorium erat ædificaturus, considerauit, *cum dicit, simulacrum significat, & adumbratam vel effictam speciem (ichnographiam vocat Vitruuius, atque orthographiam) qua ludum erat ædificaturus gladiatorium. Vide Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

cum luminibus exstinctis decessit via, *cum scribit, vtrum dicit Cæsarem faces habuisse ardentes in itinere, quæ exstinctæ sunt? Et sunt qui non putent; cum eum dicat occultissimum iter ingressum esse: & cum pars noctis proxima crepusculo,* luminibus accensis *dicatur: quam περὶ λύχνων ἁφάς Græci vocant, Latini* primam facem. *censent enim* luminibus exstinctis *appellari* concubium noctis, *cum exstinctis lucernis omnes cubant, tenebræque intensiores sunt. Verius tamen videtur, viatores noctu gerere faces solitos esse. Vide Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

XXXII. æneatores] Æneatores *cornicines dicuntur, id est, cornu canentes: Festus.* Æneatores, *cornicines, liticines, tubicines: Turneb. lib. xxviii, cap. v.*

Iacta est alea] *Suspicor legendum,* Iacta esto alea. *sic enim citatur a Plutarcho,* [ὁ πᾶς] ἀνεῤῥίφθω κύβος. *Erasmus.*

XXXIII. qui pulsi superuenerant] qui & ipsi superuenerant, *ad oram* G.

XXXVII. axe defracto] axe diffracto, C. N. R. S.

lychnuchos, *non* lychnos, *legendum. Vide Ioannis Baptistæ Egnatii Annotationes in Suetonium.*

XXXVIII. Veteranis legionibus prædæ nomine. *Vide Glareani Annotationes.*

trecenos, C. N. *Lego,* trecenos nummos, *non* tricenos; *quod e Dione intelligi potest. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XXXIX. A. Calpenus] Q. Calpenus, C. N. R. S.

Decimus Laberius, *non* Decius Laberius, C. N. *& Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

scena per orchestram, *non,* scena per solium orchestram, N. R. A. S. *lego,* Sessum in XIIII, e scena per orchestram. *nam* solium *irrepticium est, & insiuuum.* e scena *autẽ dicit, quod in ea mimum egerat Laberius. Vide Turneb. lib. iii, cap. xxii: & lib. xxiiii, cap. xiiii.*

Euripo addito] Euripus, *maris pars est inter Aulidem Bœotiæ portum, & Eubœam insulam: a cuius prodigiosa quadam reciprocandi celeritate, aquæ olim Romæ in profanas ædes, Circum, Theatra, per fistulas aut tubos,* Euripi *nomen lucrantes, mittebantur. Vide Ioann. Brodæi Miscell. lib. v, cap. vi.*

Nauali prœlio in morem cochleæ defosso lacu] *Hic locus mihi semper dubiæ & sublestæ fidei (vt verbo comici vtar) fuit: nec perinde congruit. Denique scripturæ vetustas aliud quiddam multo & verius & accommodatius reponit; de quo aliquid aliquando me audisse recordor de Ranconeto;* in minore codeta defosso lacu. Codeta, *inquit Festus,* ager, in quo frutices exsistunt in modum codarum equinarum. *Ex hoc autem Tranquilli loco coniicimus, & maiorem & minorem codetam fuisse. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XL. æstate] æstati, C. N. A. S.

XLI. circum tribus] cuique tribui, R. A. S.

XLII. VI-

XLII. vrbis] vrbi, *ad oram* G.

deducto summę ęris alieni] *Pro* deducta summa æris alieni, *nonne ad sententiā longe aptius erit, quod antiqua memoria libri hodieque incolume & saluum retinent?* deducto summæ æris alieni, si quid vsuræ nomine. *Exige hanc scripturam ad sensum & grammaticorum normam; & eam probabiliorem emendatioremq; reperies. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

XLVIII. sagati, palliatiq;] Sagati, *Galli sunt: sagum enim, Gallorum vestis erat*: palliati, *Graci*: togati, *Romani. Vide Turneb. lib. ii, cap. xxvii.*

XLIX. eductum] inductum, C. S. deductum, *ad oram* G.

orti] ortæ, N. R. A. S.

Quondam etiam in Senatu defendenti Nysæ caussam, C. defendenti ei Nysæ caussam, R. defendenti enixe caussam, N. A. S. *Aduerbiū heic in proprii nominis locum velut per oppressionem inuasit; cum in antiquis libris* Nysæ caussam *plane perspicueque scriptum reperiamus.* Nysa *enim, vt opinor, Nicomedis filia vocabatur, vel potius filius, si Sallustio fidem habemus, ita scribenti in epistola Mithridatis*: postremo totam Bithyniam, Nicomede mortuo, diripuere; cum filius Nusa, quem regem appellauerat, genitus haud dubie esset. *Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

quando] quoniam, C. A.

tu dederis] tute dederis, N. R. S.

L. minimo] nummo, C. R. *& sic Beroaldus corrigendum esse existimat.*

Quo melius, inquit, emtum sciatis, Tertia deducta est] *In loco Ciceronis*, Quo melius emtum sciatis, Tertia deducta est, *ambiguitate quæsita est vrbanitas; tum quod ad Imperatorem deduxerit Seruilia filiam suam Tertiam; tum quod tertia pars deducta esse & detracta intelligatur. nam cum lege Cæsaris, creditoribus debitores satisfacere iuberentur per æstimationem possessionū, quāti quæque ante bellum ciuile comparassent, deducto summæ æris alieni, si quid vsuræ nomine numerassent, aut perscripsissent, in tanta vilitate prædiorum Seruiliæ addictorum, talem quamdam deductionem factam esse, alludens Cicero dixit: quæ tamen illis hastæ auctionibus locum habere nō potuit.* Melius *autem* emere, *id est emere carius. Martialis*, Adeo bene emit, inquis; immo non soluit. *Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

LI. stuprum emisti] effutuisti, *pro* stupro emisti, *in* C. *annotatur.* effutiuisti, *Glareanus: cuius vide Annotationes.*

LII. Eunoen] Eunoen, *pro* Eunen *male scriptū esse existimo. Turneb. lib. iii, ca. xxii.* Cimoen, C. Euricem, N.

Naso, *non* Vasa, *Beroaldus, Sabellicus*, A. S. *cuius supra meminit cap. ix.*

similem quoque Cæsaris] Cæsari, C. N. R. A. S.

quæ scire C. Matium] *pro* Martium, N. S. *scribo*, C. Matium. *Is familiaris Cæsaris fuit; & quædam Ciceronis ad eum exstant epistolæ. citatur & a Gellio lib. xv, cap. xxv, in mimiambis: & a Varrone proferuntur eius versus. Vide Turneb. lib. iii, cap. xxii: & lib. xxiiii, cap. xiiii. Lege & Glareani Annotationes.*

Heluius Cinna, *pro* Helius, N. *& Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

LVI. libro] Bruto, C. N. R.

illa volunt] volent, C. N. R. S.

Macrum, *pro* Marcum, C. N. R. A. S. *& Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

LIX. Saluitoni, C. N. *male scriptum. lego* Salutioni, *pro* Saluitoni; *qui etiam apud Plinium inoleuit error, contra fidem librorum veterum & auctoritatem. Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

LXII. aquilifer, *non* aquilifero, *Egnatius in Annotationibus legendum esse docet.*

LXIII. vectoria nauicula, *non* victor nauicula, N. *Reperio* vectoria nauicula; *quod, qui aliquid in pectore aceti habet, aut aliquid nasi, haud paullo melius intelliget, quam quod peruulgatum est. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

LXVIII. hostilium sagittarum] hastilium ac sagittarum, *ad oram* G.

vmbone] *De clypei orbe simpliciter accipiendum est. Vide Turneb. lib. xiii, cap. xv & xix.*

LXX. Quirites] *Cum milites exauctorat & dimittit, appellat Cæsar* Quirites. *eo verbo ciues vrbanos, nec iam milites, intelligimus. nam sic Romæ in concionibus vocabantur ab oratoribus. Plutarchus πολίτας vertit. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii. [Sic Iulius Capitolinus in Alexādro Seuero, 220, 36]*

LXXII. sub diuo accubuerit, *non* dio, C. N. *E veteribus libris*, sub diuo cubuerit, *legendum censeo; inquit Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

LXXIIII. nocere sustinuit] Sustinuit, *pro* voluit, *siue* animum induxit; *aut certe* potuit; *vt Græci* ἔτλη *siue* ἐτόλμησε *non numquam dicunt. Erasmus.*

LXXV. Aulique Cæcinæ criminoso libro. *Lege epist. vii, lib. vi, Ciceronis Epistolarum familiarium.*

Pitholai] *Hic dictus est*, M. Votacilius Pitholaus; *cuius mentio fit a Macrobio Saturnaliorum lib. ii, cap. ii.*

LXXVI. Lupercos] *Germani* Luperci *erant; velut agrestem pastoriciamque quamdam sodalitatem colentes; qualis fuerat Lupercorum Romuli & Remi. his tertia de Cæsaris nomine addita sodalitas est Iulia: atq; id est quod Tranquillus refert Cæsarē sibi passum esse decerni maiora fastigio humano, in quibus enumerat Lupercos: &* Luperci Iuliani *in Philippicis nominantur, quibus ablatum vectigal conqueritur Antonius. Vide Turneb. lib. vii, cap. iii.*

Peculiares] *id est, proprios, non publicos. Vide Turneb. lib. ii, cap. xxvii.*

Rufini] *non, vt inualuit*, Rufioni. *Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

LXXVII. T. Ampius] *Huius meminit Cicero* I *Familiarium Epist. iii.* T. Lampirius C. N. *habent*: T. Amprius R. A. S.

Sullam nescisse litteras] *Sullam dixit Cæsar nesciuisse litteras, qui Dictaturam deposuit: in quo allusit ad litteratores & grammaticos, qui dictant quo modo sit scribendum, quo modo loquendum; & dictata dare dicuntur. Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

LXXVIII. inexpiabilem] exitiabilem, N.

cum pluribus] cum plurimis, N. R.

LXXX. Bonum factum, ne quis Senatori nouo Curiam monstrare velit; *quo modo dictum accipimus? Veteres, boni ominis caussa,* bonum factum *praefari solebant in edictis. Tertullianus*; O edictũ, cui adscribi non poterit Bonũ factum! *Plautus Poenulo*; Bonum factum est, edicta vt seruetis mea. *Igitur libellus ille edicti forma scriptus, propositus est Turneb. lib. iii, cap. xxii.*

Gallos Cæsar in triumphum ducit: iidem in Curia Galli bracas deposuerunt, latum clauum sumserunt] *Versus duo trochaici sunt: in quorum posteriore* sumserunt *penultima breuis est; vt* steterunt *apud Maronem AEn. ii, & iii: &* emerunt *apud Terentium prologo Eunuchi. Turneb. lib. iii, cap. xxii.* idem in Curiam, C. N. iidem in Curiam, R.

D. Bruto] Decimo Bruto, R. A. S. Decimo Brutis, *quidam libri vulgati.*

LXXXI. disiicerent] discinderent, C.

Quando ossa] Quandoq; ossa, R. *id est, quandocumque. Sic Horat. iiii Carm. i*; Et, quandoque potentior Largis muneribus riserit æmuli. *Et iiii Carm. ii*; Concines maiore poeta plectro Cæsarem, quandoq; trahet feroces Per sacrum cliuum, merita decorus Fronde, Sicambros. *Et Arte*; & idem Indignor, quandoq; bonus dormitat Homerus.

fore vt Iulo prognatus] fore vt illo prognatus: *quamquam* Iulo *etiam, quod excusum est, damnare non possum. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

Rubicone flumine] Rubiconi flumini cõsecrarat. *sic enim flumini dicatas fuisse intelligimus, si dandi casu legamus. at hodie auferendi, vsitatum est: quod, qui volet, per me sequatur. E veterum religione dixit Tranquillus, equos consecratos, vagos esse dimissos. quae enim animal asacrabant Diis, ea e manu dimittebant, mancipioque suo abiudicabant, ac ea suo iuri libertatique reddebant: quae & ζῶα ἄφετα a Graecis ideo vocabantur. Vide Turneb. lib. ii, cap. xxvii & lib. xxiiii, cap. xiiii.*

Spurina] Spurinnam, R.

dextras] dexteram C. N. R. A. S.

Spurinamque] Spurinnamque, R.

Cimber Tillius, *non* Tullius, *legendum. Vide Petri Victorii Scholia in Epistolas Ciceronis, vocatas Familiares, epist. xiii, lib. vi.*

alter Cassius, C. N. R. alter Casca, A. S. alter e Cassiis, *scriptum in antiquis membranis est. Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.*

Cæsar Cassii, C. N. R. *& Turneb. lib. xxiiii, cap. xiiii.* Cæsar Cascæ, A. S.

abreptum] abrepto, C. arrepto, N.

LXXXII. pluresque] plerosque, C. N. R.

LXXXIIII. ex Electra Attilii, N. Acilii, C. Accilii, R. Accii, A. S. *Vide Egnatii Annotationes.*

LXXXV. Apud eam] Apud eandem, N. R. A. S.

LXXXVI. Alii e diuerso opinantur, insidias vndique imminentes subire semel confessum satius esse, quam cauere semper. Alii ferunt dicere solitum, nõ] Alii e diuerso opinantur, insidias vndique imminentes maluisse subire semel, quam cauere semper: dicereque solitum ferunt, non, C. Alii e diuerso opinantur, insidias vndique imminentes subire semel, quam cauere; solitum ferunt dicere, non, N. Alii e diuerso opinatum, insidias vndique imminentes subire semel, quam cauere, satius ferunt. Non, R. Alii e diuerso opinantur, insidias vndique imminentes subire semel satius esse, quam cauere semper. Alii ferunt dicere solitum, non, *libri quidam vulgati, omisso* confessum; *quod, quia in editione Gryphii & Cymnici alius characteribus expressum est, suppositicium esse existimo. De hac lectionis varietate iudices aequus lector, & eam quam putabit optimam, retineat: mihi indicasse satis est.*

LXXXVII. prætulerat] retulerat, *ad oram* G.

EX OCTAVIO, II.

II. magna vi] magno interuallo, N.

inter minores gentes allecta, *scribendum est, non*, inter Romanas gentes; *quod mendosum est. quis enim nescit patres fuisse maiorũ & minorum gentium? Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. xv. & Pet. Pithoei lib. ii, cap. vii.*

Ser. Tullio, *non* Seruilio Tullo, *lego. Seruius enim Tullius sextus Romanorum rex appellatur.*

ac rursus magna vi per D. Iulium in patriciatum redũt] ac rursus magno interuallo per D. Iulium in patriciam rediit, N. *Vide Pithoei lib. ii, cap. vii.*

III. inter diuisores, operasque campestres] *Vide Beroaldi librum Annotationum, & Budaei Annotationes in Pandect.*

Q. fratrem eodem tempore] *Videtur Tranquillus memoria lapsus, qui Q. Ciceronem Asiam Praetorio imperio obtinentem, Proconsulem nominet. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

IIII. Ancharia, *non* Antonia, *quod* R. *habet*, C. N. A. S. *& Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo, C. *& Turnebus. mater enim Augusti*, Atia *appellata est, quod Atii Balbi filia esset; inquit Turneb. lib. xxiiii, cap. xv. Virg. AEn. v, vers. IↃLXVII:* Alter Atis; genus vnde Atii duxere Latini. *Vide Caroli Sigonii lib. de Nominibus Romanorum.* Accia, Accio, N. R. A. S. *perperam.*

VI. obiiciatur] adiiciatur, *ad oram* G.

IX. sigillatim, *non* singulatim, *quod in non nullis vulgatis est, vbique* C. N. *habent; neque lapides dissentiunt.*

X. translaticium ius vlla in re, N. tralaticium ius vlla in re, S. Ius, *desideratur in* R. A. *Vide Glareani Annotationes.*

XI. Pansaque post] & Pansa paullo post, N.

XII. Pro patribus, *non*, pro partibus, N. R. *quae vera lectio. sunt enim* patres, *optimates. Vide Pithoei lib. ii, cap. vii.*

XIII. verborum] verberum, *ad oram* G.

iam istam in volucrum potestatem fore] iam istam volucrum potestatem fore: *vt dicat in alitum potestate id fore. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

collocandos] conuocandos, *ad oram* G.

neque possessorum] neque priorum possessorum, C.

XV. consulto] conspecto, *habent diserte & plane scriptum antiqua exempla: quod ideo adscribendum putaui, non supprimendum. quid ni enim, vt* consulto *&* composito, *sic &* conspecto *dici possit?*

possit? Turneb. lib. xxiiii, cap. xv. e conspectu, c. ex proposito, N. R.

XVI. ad remum datis] Ad remum dare, *est damnare ad remos. Vide Ioannis Brodaei Miscell. lib. ii, cap. xxx.*

supinum caelum] supremum, N. R. A.

Circeiis] Cerceios, C. N. R. Circeos. A. Circeios, S.

focillatam] fulcitam, *ad oram* G.

gratiam fecit coniurandi Bononiensibus, *dixit, pro, eis permisit ne cum tota Italia pro partibus suis coniurarent; quod in Antoniorum essent clientela. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

XVII. repetit Italiam, tempestate] repetit alia tempestate, C. N. repetiit tempestate, S. repetit. Alia tempestate, N. R. repetiit. Alia tempestate, A. *Hanc lectionum varietatem heic adscribere volui, vt ex ea lector ingenii acutioris id quod verum esse putabit, eligat.*

XVIIII. Genucii, exin Plautii] *lego,* Genucii, exin Plantii. *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.* Genati, exin Plauti, C. Egnatii, exin Planci, N. Genati, exin Planci, R. Egnatii, exin Plautii, S. *sed eae lectiones, quod aliquid mendi subest, mihi parum probantur.*

Audasii, C. A. S. *& Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.* Andasii, N. R.

item Asinii Epicadi ex gente Parthina hybridae, *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.* item Asinii Epicadii ex gente patricia hybridę, N. Themasini Epicadi ex gente Parthica hybridae, R. S. Thenasini Epicadi ex gente Parthica hybridę, A. *Haec nomina propria quam immutata sint & in antiquis, & in excusis libris, facile cognitu est comparando.*

mulieris serui nomenclatoris] mulieris serui, cui nomen circulatoris, N.

XX. excepit] accepit, *ad oram* G.

XXI. gentes Inalpinas, *non* gentes Alpinas, N. gentes Inalpinas *lego, vt Plinius aliiq. loquuntur: Turneb. lib. xxiiii, cap. xv. Vide & Glareani Annotationes.*

Pignora] pignera, C.

XXII. pace parta tertio clausit, A. ter, C. N. S. ter, *vel* tertio, *deest in* R. pace parta ter clausit, *libri veteres magno cōsensu habet:* tertio *tamē mallē. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv. Vide Glareani Annotationes.*

XXIII. continerentur] commouerentur, C.

Adeo namque] Adeo denique, N.

XXIIII. dimisit, *pro* diuisit, C. N. R. A. S.

XXV. periculosioribus] pecuniosioribus, C. N. R. A. S. *quod malim.*

Dona militaria] Donaria militaria, C.

Cilicia] Sicilia, N.

Nihil autem minus in perfecto duce, C. N. R. *non vt quidam,* Nil autem minus in imperfecto duce. *Sunt in hoc Augusti apophthegmate tres sententiae: quarum prima, Σπεῦδε βραδέως, est Augusti propria, auctore A. Gellio, Macrobio, & Polyaeno Macedone: secunda ἀσφαλὴς γὰρ, &c. versus trochaicus ex Euripidis Phoenissis: tertia,* Sat celeriter, *&c. Catoniana est. Vide Pauli Leopardi Emendationum & Miscellaneorum lib. ix, cap. xx:*

praeditos] praeditus, R. A. S.

XXVI. Consulatum] Consulem, *ad oram* G.

XXVII. decorauit] honorauit, N.

Perterruit] conterruit, C. N. R. A. S.

XXVIII. quam voluntatem cum praesidens identidem prę se ferret, quodam] quam voluntatem quodam, C. quam voluntatem cum prae se identidem ferret, quodam, N. R. A. S.

XXIX. perstrinxisset] praestrinxisset. C.

XXXI. Iano supposuit] Iano supetposuit, C. S. Iano superimposuit. *Vocabantur autem & Iani peruiae transitiones: quia aditum ingressus & exitus Iano dicabantur. Suet. in Domitiano cap. xiii.* Ianos arcusq; cū quadrigis & insignibus triumphorū, per regiones vrbis tātos ac tot exstruxit. *Vide Lucii Ioannis Scoppae Collectaneorum cap. ii. Vocantur* Iani *numero plurium, aedificia quadriformia & peruia, seu stata illa lapidea, seu ex materia pro tēpore excitata. Lilius Gregorius Gyraldus de Deis Gentium, Syntagm. iiii. Vide & Turneb. lib. vi, cap. x. & lib. xxii, cap. xvi.*

XXXII. vel praecipuam] velut praecipuam, C.

exussit] excussit, C. N. R.

amplius] ampliatos, *ad oram* G.

Ad tres iudicum decurias. *Tres erant decuriae equitum, quae iudicabant: vna tribus aerariorum: altera selectorum iudicum: tertia, nongentorum, hi etiam cistas in comitiis seruabant. Ad has tres equitum decurias ex inferiore censu hominum, qui ducena in professionem censualē deferebant sestertia, nō vt equites quadragena, quartam fecit D. Augustus centuriam. Vide Turneb. lib. xxix. cap. xvi.*

XXXIII. Patrem] parentem, *ad oram* G.

signatores] Senatores, C. N. R. A. *quam lectionem non probat Beroaldus.*

delegauit] delegabat, C. N. R. A. S.

XXXV. quos abortiuos] Orciuos *hos Plutarchus in Antonio, Latinum nomē exprimens, appellauit χαρωνίτας. Vide Victorii Variarū lect. lib. xvi, cap. xvi: & Sigonii de Antiquo iure ciuium Romanorū lib. ii.* Orchinos, *Turneb. lib. xxv, cap. vii.*

neque ordine] atque ordine, C. N. R. S.

praerogabat] prorogabat. C. N. perrogabat, R. A. S.

censendum] Censere, *pro nō assentiri. Budaeus.*

XXXVII. viarum, aquarum] viarum & aquarum, *quidam libri vulgati.*

XXXVIII. super XXX] supra triginta, R.

& triginta] & quadraginta, A.

XXXIX. a Senatoribus decem adiutoribus] adiuratoribus, *ad oram* G. a Senatu decem adiutoribus, C. N. R.

traditio coram pugillarium, quos] traditio coram pugillari, quo, *ad oram* G.

XL. matrimonio] patrimonio, C. N. R. A. S.

quaternûm] quaternorum, C. N. R. A. S.

Fabianis] Sabatinis *Beroaldus: quod etiam in* N. *eōdem atramento ad oram annotatum est.* Sabotinis, R.

a se diuidebat] asse diuidebat, C.

ciuitatem Romanam] ciuitates Romanas, C. R. A. S.

difficultatibus a libertate iusta] difficultatibus a seruitute, & multo pluribus a libertate iusta, N. difficultatibus a libertate, & multo pluribus a libertate iusta, S.

destinarat] destinasset, N. A. S.

aratorum] arantium, *adoram* G.
deduceret] duceret, S.
XLIII. edidit] dedit, R.
Esernini, A. S. Asserninii, C. Asernini, N. R. *Tacitus Annalium lib. xi*; meminissent C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorũ Arruntii & Æsernini: ad summa prouectos, incorrupta vita & facundia.
Lucium] Licium, C. Lycium, N.
superque] supraque, *adoram* G.
XLIIII. spectandum] spectaculi, C.N.A.S.
muliebrem sexum omnem] muliebre sexus omne, *in neutro genere, antiquus, vt Plauto, quorum interdum sectator est, vt antiquarius Tranquillus, vsitato. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*
XLV. togatarium, cum] togatarum, cui, A.S.
LI. de se epistolam] de eo epistolam, C.R.
de eadem re sedulo violentius] de eadem re sedulo lentius. violentius, *excusum est: sed veterem testor scripturam. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*
LIII. vespere] vespera, C.N.
adoperta] adaperta, *adoram* G.
LVI. testamentorum licentia] scommatorum licentia, *Sigonius lib. i Disputat. Patauinarum.*
LVII. sandaliarium] sandaliatum, C.S.
faustis omnibus] festis omnibus, *adoram* G.
LVIII. sicut Messalla, posui] sicut Messallæ, apposui, C.N.A.S.
LXII. Vt ex necessitudine aliqua iungerẽtur] vt & necessitudine aliqua iungerentur, C.S. vt etiam necessitudine aliqua iungeretur, N. ei, *pro* ex, *adoram* G.
ac probauit] & probauit, C.N.R.A.S.
LXIII. tantumque] tantum, N.
nuptui] nuptum, N.
multis, ac diu] multis diu, C.R.S.
LXIIII. Caium, Lucium] C. & L. C.N.R.A.S.
LXV. Phœbe, *ex Dionis epitome* I. V *lego. quam lectionem, vt germanam, retinendam esse censeo.* Fede, C. R. Phede, N. Fœde, A. S. *sed corrupte.*
LXVI. Saluidenium, C. A. *quam scripturam veram esse, Fasti Romanorum comprobant.* Saluidemum, N. R. Saluidienum, S. *Hic, ni fallor, ille fuit cuius cenam describit Horatius ii Serm. viii.*
LXVII. Cosmum, *non* Cosinium, C. N. R. & *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*
Proculum] Polum, *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*
grassantes] grassatos, S.
Oneratos] oneratis, *adoram* G.
LXIX. viri] viro, *Beroaldus.*
conditiones] conditione, *Sabellicus.*
Titisceniam, *non*, Citisceniam, C. N. & *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*
in quam] in qua, A.S.
LXX. annumerantis] enumerantis, C.S. enumerantes, N. numerantes, A. nominantis, R.
LXXI. est vt] est & vt, C.N.R.A.S.
LXXII. Lanuuium] Laniuium, S. Lauinium, C.N.A. Lauinum, R.
LXXIII. quorum] quarum, C.N.R.A.S.
LXXIIII. Proditam] perditam, N.
Speculator] spiculator, *Beroaldus. vtramque lectionem agnoscit Sabellicus.*

LXXV. Forpices] forfices R. forcipes *Beroaldus.*
LXXVI. bucceas] buccas, C.
LXXVII. acidum] aridum, C.S.
LXXIX. remollitum] remolitum, A.
LXXX. contractis] concretis, C.N.A.S. remedio arenarum atque arundinum. *Augustus, cum coxendice, & femore, & crure sinistro non satis valeret, immo sæpe ea parte claudicaret, deambulatione in arena, & maxime profunda, ad desiccandas fluxiones confirmabatur; atque remedio arundinum ad continendum & claudicationem impediendum vtebatur. Vide Hieronymi Mercurialis de Arte gymnastica lib. v, cap. xii.*
LXXXI. iocinore, N. R. A. S. iecinore, C. *in quo etiam* iocinore *annotatur. Carisius Institutionum grammaticarum lib. i*: quidam dicunt hoc iocinor, huius iocinoris. *Infra cap. xcv.* victimarum iocinora replicata intrinsecus. *In Vitellio cap. xiii*, In hac scarorum iocinora.
LXXXII. Peristylio] peristylo, R.A.S.
dio] diuo, C. N. S.
calefacta] tepefacta, A.S.
LXXXIII. sestertio, N. R. sextertio, A. S. sesticula, *aut* xysto, *Beroaldus.*
Oscillatis, nucibusque] ossiculis, *lege.* ὀστομαχία *enim* ossiculorum ludus *a Græcis nominatur. Vide Brodæi Miscell. lib. iiii, cap. vii*, occellatis nucibusque, C. N. R. *sed in* C. *etiam* occellatis *annotatur.* occellatis nucibus, A. occellatis nucibusque S. castellatis nucibus, *in quodam vetustissimo codice legimus, id est, castellatim dispositis. sed* oscillis, nucibusque, *legendum videtur; sicut in sinceriore codice scriptũ e latere obseruaui. Beroaldus. Sunt autem* oscilla, *parua sigilla, in effigiem humanam arte simulata: de quibus lege Macrobii Saturnaliorum lib. i, cap. xi. Sunt* oscilla *quoque imagunculæ, quæ infantibus ad lusum præbentur. Sed &* oscillum; oscillatio, αἰώρα, *pensilis motio, lusus genus, pueris rusticisque familiare, prisca ætati, in Latinis feriis vsitatum; quo religatis altrinsecus de tigno arboreue restis finibus, in aere librati subuectantur: quod* oscillo iactari *vocat Arati interpres. Vide Seruii Comment. Georg. ii. Hadriani Iunii Nomenclatorem in vocabulo* Oscillum, *& Turneb. lib. vii, cap. xx: & lib. xx, cap. xxiii.*
facie] facilitate, *adoram* G.
pumilios] pumilos, C.N.C.
LXXXV. prosa. *Orationem quam nos* prosam *dicimus, Appuleius* prorsam *appellat. Vide Turneb. lib. x, cap. xii: & M. Antonii Mureti Annotationes in Terentii vitam.*
LXXXVI. Sed ne] Sed nec, C.N.R.A.S.
Verrius] Veranius, C.N.R.
C. Sallustius, *scribo, non* Crispus Sallustius, *vt in libris impressis legitur.*
LXXXVII. Contenti simus, C. R.A.S. Contenti sumus, N. Contenti sumus, *vt veteres libri; vel, vt excusi,* simus hoc Catone, *valet, hac feramus modice, & æquo animo, nec nobis mortem consciscamus; sitque satis vnum fuisse Catonem, qui sibi manus Vticæ attulerit. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*
velocius quam asparagi coquantur] celerius quam asparagi coquuntur, C.N.

baceolum]

baccolum] *Lege Erasmi Chil.* I. *Cent. vi, Adag.xi.* pro stulto, baccolum: *vt sit tamquam diminutiuum a bacelo, qui stultum & amentem significat. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

baccolum; & pro pullo, pulleiaceum] baceolum apud pullum pulleiaceum, C. N. *Ne pullus equi intelligeretur. quandocumque pullum gallinæ significare volebat,* pullum pulleiaceum *appellabat. proinde in veteribus libris legitur,* apud pullum pulleiaceum, *quod est, in mensa ad pullis ferculum & parapsidem. Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

LXXXVIII. loquendum] loquimur, C. loquamur, N. R.

LXXXIX. Sperarchi] Sperarei, C. N. R. A. S. Sperarci *in* C. *annotatur.*

sectabatur] spectabat, *ad oram* G.

excerpta] excepta, C.

exercituum] exercitum, A.

XCI. medici] amici, C. N. R. A. S.

XCII. omina quidem] omina quædam, C. N. R. A. S.

ne aut postridie nundinas] *Postriduani dies iccirco male ominosi erant, quod sequebantur ferias Kal. Nonarum & Iduum, & quod postriduani dicerentur. In eo enim vocabulo malum omen inest, quod postridie omnia sera & intempestiua sunt. itaque cum dixisset Tranquillus, numquam Augustum postridie nundinas quoquam profectum, addit in eo vitasse eum δυσφημίαν nominis, vt & in Nonis. vnde quodam diximus loco, Idus & Kalendas ante Nonas nominari solitas ex Asconio. Hæc Turneb. lib. xxiiii, cap. xv. Nonæ, Idus, Kalendæ, qua serie numerandæ, vide Turneb. lib. xv, cap. xiiii.* postridie Nonas, A. S.

ominis] nominis, C. S.

XCIII. præceptas] receptas, *ad oram* G.

XCIIII. Marathus] Marothus, C. Marachus, R.

eximi] exigi, *ad oram* G.

Laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus] *Ad currum Iouis censebant equos niuali candore iunctos esse. Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxi.*

& diu] diuque, C. N. A. S.

volasset] euolasset, C. N. A. S.

XCV. iocinora, *pro* iecinora, C. N. R. A. S.

XCVIII. fausta omnia] fausta omina, C. N. R. A. S.

XCIX. labentes] labantes, N.

δόπι κρόνιν] *Ante* δόπι κρόνιν, *hæc verba exolescentia & fugientia e vetere libro eruimus, & tamquam fugitiuarii retraximus,* mimum vitæ commode transegisse. *& mox,* εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς, τῷ παιγνίῳ δόπι κρόνιν, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε. *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

C. præcedente Victoria, quæ est in Curia. *ea est, cuius aram de senatu sublatam dolenter tulere gentes Christianismo conualescente: de qua Symmachus sic queritur:* Quis est ita familiaris barbaris, vt aram Victoriæ non requirat? *de qua re elegantissimé ei respondit epistola D. Ambrosius; in qua & hoc scribit:* Huius aram (*de Victoria loquitur*) strui in vrbis Romæ Curia petunt, hoc est, quo plures conueniunt Christiani. *Turneb. lib. xxiiii, cap. xv.*

transferendam] transferrent, *ad oram* G.

iurasset] iuraret, C. N. R. A. S.

CI. De tribus voluminibus] Tribus voluminibus, N.

vbique essent] vbique esset, S.

EX TIBERIO, III.

I. Atta Claudio] Tatio Claudio, C. N. R. Appio Claudio, A. S. *Lego* Atta Claudio gētis principe. Attæ *autem vocabantur, qui propter vitium crurum vel pedum, plantis insistebant, & terram magis attingebant quam ambulabant. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

Sexto fere anno, a patribus in patricios cooptata. Agrum] sexto fere anno, a patribus in patricios cooptata. Agtum. N. R. sexto fere anno, atq; a patribus in patricios coaptata. Agrū, A. sexto fere anno, atque a patribus in patricios cooptata. Agrum, S.

locumque, C. R. A. S. lucumque, N. *vtrum rectius sit, iudicet lector.*

II. secus admissa. *Etsi nihil heic habeo quod hanc dictionem culpem, tamen* sequius *quod reperi, non possum dissimulare. Sic & Varro apud Nonium vocabulo* Ruminare *loquitur:* Nō modo absens quidquā sequius de te cogitabit, sed etiā ruminabitur humanitatem. *Vide Turneb. lib. xiiii. cap. xvii.*

Claudius Nero] Tiberius Nero, N. R. S.

demersis, vt biberent] demersis, quasi vt biberent, C. N. R.

crimini publico, Iliciam] discrimini publico, Iliciam, C. N. R. A. S. discrimini publico, Glauciā, *Beroaldus & Sabellicus.*

adhærentem] obhærentem, C. N. R. A. S.

notissimum] notatissimum. N.

Etiam virgo Vestalis fratrem] *Cicero pro Cælio non fratrem, sed patrem appellat. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

interdicere] intercedere, C. N. R. A. S.

III. vt fama] vt fama est, C. N. R. A. S.

IIII. Narbona] Narbo, C. N. R.

Tiberium enixam] filium enixam, C. N. R.

V. iterum, & Munatio Planco] iterum, L. Munatio Planco, N. iterū, Munatio Planco, R. A. S. *Reperio,* Lucio Numatio Planco, *in vetere libro: Munatium tamen appellat Dio; quod & verius videtur. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

post bellum] per, *pro* post, *ad oram* G.

VI. funali equo] *Funalis equus dicitur, qui extra iugum est, & iugali opponitur: is* σειραῖος *&* σειραφόρος *a Græcis dicitur. Hæc Turneb. lib. xiiii, cap. xvii. Vide & lib. xxii, cap. xxiiii.*

Actiacis ludis] Atticis ludis, N. R. *Pro* Actiacis ludis, Atticis *reperio; sed &* Asticis. Actiaci ludi *fiebant in memoriam Actiacæ victoriæ: de quibus Maro Æn.* III, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis. Attici *tamen ludi essent, vt &* Astici: (*nam satis constat Athenas* Astu *appellatas fuisse. hinc in Isocratis vita scribitur,* διδασκαλίας ἀστικὰς καθῆκεν) *similes illis, qui olim Panathenais & Liberalibus Athenis fiebant. In* ludicro *aūt* Troiæ. *cuius heic meminit, turmæ erāt duplices; vna minorū puerorū, altera maiorū. Hæc Turneb. lib. xiiii cap. xvii. Vide & lib. xviii, cap. v: & lib xxvii, cap. xx.*

VII. centum millium] centenum millium, C.N.R.A.S.

Pomponii Attici] Cæcilii Attici, C.N.S.

tumentibus] contumacibus, C. contumentibus, N.R. *Fortasse* continentibus, *pro fixis. vide num sit legendum* conniuentibus, *ad oram* G. tumentibus oculis prosecutus est. *hæc lectio assertione indiget, propterea quod in dubium vocatur a doctis. ego* tumentes oculos *accipio, velut erumpentes e capite & prominentes, quod in ea penitus defixi essent: quo modo* κυλοιδιόωντες *a Theocrito dicuntur. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

IX. Breucos] Brennos, C.N.R.S. Breunos, A. Brencos & Dalmatas subegit. *hanc lectionem potius, quam veterum librorum auctoritatem sequor, in quibus* Brennos *lego. nam* Breucos *& Plinius asserit, lib. iii, cap. xxv. & Dio confirmat lib. lv.* Brennos *reperio in Strabone lib. xxvii. Horatius iis Carm. xiiii,* Breunos *nominat, sed fortasse alios:* Breunosque veloces, & arces. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

percucurrit] percurrit, N.R.A.S.

X. paucosque admodum in digressu osculatus] exosculatus, N.R. paucos admodum in digressu exosculatus, A.S.

XI. increbrescente] increbescente, C.N.

quodam] quondam, A.S.

exceptum est] est, *non habetur in* C.N.R.A.S.

tamen singulos] tamdem singulos, C.N.

dimitteret] dimittere, C.N.R.A.S.

XII. & trepidum] se *pro* &, *ad oram* G.

XIII. Nemausenses] Remausenses, N.R. Neumasenses, A.

XIIII. subitis] subductis *agnoscit Beroaldus: sed alteram lectionem dicit esse veriorem.*

assedit] adsidit, *ad oram* G.

XV. adoptione amiserat] adoptione, C.N.R. *non habent.*

XVI. inter Italiam, N. *Lego* inter, *non* intra. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

dicionem] deditionem, C.

XVII. decretus est, multique & magni honores] decretus est, multi & magni honores, C.N.A. decretus est multi & magni honoris, R. decretus, & multi & magni honores, S.

eo contentū repromittens] eo contentū eum promittens, *in antiquo codice legitur, ad oram* G.

XVIII. vehiculorum] *Reperio* vehiculatorum onera. *itaq; quamuis illud non improbem, tamen quidni hoc etiam defendere possim? præsertim cum vt* nauiculator, *sic etiam* vehiculator *dici probe possit. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

XIX. Rhuteno] Ructero, C. Rutero, N. Bructero, S.

XX. Batonem, C.N.S. *Pro* Batione Pannonio, *Batonem restituo, tum veterum librorum adstipulatione, tum Dionis approbatione adductus. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

passus esset] passus est, C.N.R.A.

dein] dehinc, C.N.R.A.S.

trecenos, *non* tricenos, *Glareanus in Annotationibus suis ex vetusto codice legendum esse docet.*

XXI. maxillis erit] maxillis edit, R. maxillis ederet, A.S.

diritatem] duritatem, N.R.

ἐμοὶ καὶ] *Græca sic reperio;* ἐμοὶ καὶ ταῖς μούσαις καλὰ στρατηγῶν. *reperio etiam* δέησι στρατηγῶν. *vt sit* optiane Imperatorum. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

vale, & ordinem æstiuorum tuorum. Ego vero, mi Tiberi, & inter] Vale. Ordinem æstiuorum tuorum ego vero, mi Tiberi, laudo; & inter, S. Vale. ordinem æstiuorum tuorum. Ego vero, mi Tiberi, inter, C.N. *Vide Glareani Annotationes.*

ῥᾳθυμίαν] *Pro* ῥᾳθυμίαν *inuenio non ineleganter* ἀπροθυμίαν. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

tu non] tu modo, C.

XXII. ea conscio] eane conscio, S.

XXIIII. occupare confestim] occupare aperte confestim, A.S.

verba sunt hæc] hæc, *non habent* C.N.R.

XXV. Prætoriani Germanicianis. Quidam etiam] Prætorianis Germaniciani. Quidam, A. *quam lectionem Glareanus in Annotationibus ex antiquo codice comprobat.* Prætorianis. Germaniciani quidem, S.

XXVI. omnino] mox, A.S.

XXVIII. Si hanc fenestram aperueritis] Sed hanc fenestram auditus si aperueritis, C. Si hanc fenestram auditus aperueritis, N.

Siquidem locutus aliter] Si quid locutus alter, C. Siquidem locutus alter, N. *atq; ita ex vetusto codice Glareanus legendum existimat.*

XXIX. Q. Haterio] *Tacitus Annalium lib. iiii:* Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis, vitaque non degener; & Q. Haterius familia Senatoria, eloquentię quoad vixit celebratę. monumenta ingenii eius haud perinde retinētur. scilicet impetu magis, quā cura vigebat. vtq; aliorū meditatio & labor in posterū valescit, sic Haterii canorū illud & profluēs, cū ipso simul exstinctū est.

Et inde] Et deinde, C.N.R.A.S.

alloquens dixit, Et nunc] alloquens, Dixi & nunc, S.

XXX. legum] regum, A.S.

XXXI. censente] eo censente, A.S.

XXXII. Boni pastoris] *Illam merito laudatam, & in omnium ore versari solitā Tiberii sententiam,* Boni pastoris esse tondere pecus, nō deglubere, *paullo aliter extulit Dio;* κείρεσθαί μου τὰ πρόβατα, ἀλλ' οὐκ ἀποξύρεσθαι βούλομαι: *quod est,* tonderi pecus meum volo, non radi. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii. Vide Erasmi Chil. iii. Cent. vii. Adag. xii.*

XXXIII. Paullatim principem exercuit] *aliquanto elegantius est,* principem exeruit, *vt in omnibus bonis libris; quod est, exeruit vim principatus, & se principem fecit. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* se principem exercuit, N.

mistim] iuxtim, C.N.A.S.

XXXIIII. mullos, S. *duplici ll: quomodo in antiquis meis Horatii & Iuuenalis exemplaribus scribitur.* mulos, *vnica l,* C.N.R.A. *de qua scriptura iudicet lector.*

XXXV. & Quæstura] e Quæstura, C.N.R.A.

vxorem pridie sortitione ductam, *non satis intelligo; arbitrorque legendum,* pridie sortitionem, *vt* pridie Kalendas *dicimus: significat enim, eum vxorem, quam pridie duxerat, dimisisse postridie quam sortitus est prouinciam. nam e sortitione*

tione cum ampliſſimas ſperaret diuitias, uxoris vt pauperis contubernium deſpicere cœpit. Turneb. lib.xiiii,cap.xvii.

XXXVI. veſtes, C. N. R. A. S. *& Brodæus Miſcell.lib.iiii,cap.viii. quos ſequor, non Sabellicum, qui* veſtas *ſine vllo veterum librorum teſtimonio legendum eſſe contendit.*

deſituros] deſerturos, C. deſtituturos, N.

XXXVII. & ius moremque] & vim moremque, R. A. S.

meruerant] meruerunt, C. N. R. A.

Maraboduum] Marabodum, C. R. Marobodum, N.

Thraſypolim] Traſcipolum, C. Traſipolim, N. Raſcupolim, A. S. Raſcupolis *ab Appiano de Bellis ciuilibus lib. iiii appellatur.* Raſcipolim *Cæſar de Bello ciuili lib. iii, & Lucanus lib. v, nominant.* Reſcuporis *a Tacito,* Raſcuporis *a Dione, quod & verius puto, vel* Thraſcuporis *vocatur. Vide Turneb. lib xiiii. cap. xvii.*

XXXVIII. nuſquam] numquam *ad oram* G.

Callippides] *Vide Eraſmi Chil.i, Cent.vi, Adag. xliii.*

XXXIX. incenante] inibi cenante, *ad oram* G.

XL. maris] mari, *ad oram* G.

XLII. correptione] correctione, N. R. A. S.

Sextio Claudio] Seſtio Claudio, R. Sexto Claudio, A. S.

equite R. & Cenſorio] equite Romano, & Cæſanio, C. equite Romano T. Cæſonio, N. R. A. S.

XLIII. ſellariam] ſellaria, A.

Spintrias] *Vide in Vitellio cap. iii.*

imparatæ ſcenæ] impetratæ ſcenæ, N. A. impetratæ cenæ, R. imperatæ laſciuiæ, S. *Pro* imperatæ ſcenæ, *lego* impetratæ ſchemæ. *nã* ſchema ſchemæ *a Latinis dicitur. heic forma concubitus ſignificatur. quin &* impetratæ *codices optimi habent. vt forma ea concubitus & complexus ſignificetur, quam a portentoſis illis & extremæ libidinis hominibus impetrarat Imperator; qui hiantibus & auidiſſimis oculis talem impuritatem ſpectabat. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

XLV. Ecquid] Et quid, C. N. *Vide Diomedem lib. i, de coniunctione.*

arripuit] abripuit, S. abripuit *malim, quam* corripuit. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

nota in Atellanico exodio] mora in Atellanico exodio, C. N. *In optimæ fidei libro reperi,* mora in Atellanico exodio: *atque vtrumque defendi videtur poſſe: illud, quod notatus infamia ſit Tiberius obiecta oris obſcenitate: hoc, quod hiſtriones id de Tiberio intelligentes, & tractim pronuntiantes, aut etiam iterantes, attulerunt moram exodio: quam etiam hiſtrionum moram ſecuta eſt mirifica populi aſſenſio.* Exodia *autem quæ ſint, explicat Ariſtoteles in arte poetica. ſunt enim ea quæ præter argumentum inſeruntur fabulis. Ergo cum hiſtriones fabulas Romæ agebant, vt tragœdias, interponebantur ſcenæ quædam extra argumentum, quæ a iuuentute agebantur, exodiaque vocabantur: quemadmodum Satyra Græca actioni Græcarum fabularum olim interponi ſolebat; vt ex Horatio notum eſt. ea autem exodia poſtea conſerta, & Atellanas fabulas fecere. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

XLVI. vna modo liberalitate ex indulgentia vitrici proſecutus, S. *quam lectionem hominibus doctis probat Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* Vnam modo liberalitatem ex indulgentia vitrici proſecutus, C. N. R. A. Vnam modo liberalitatem ex indulgentia vitrici conſecutus, *quidam libri vulgati.*

gratorum] Græcorum, N. R. A. S. *Quanto melius* gratorum, *vt in veteribus exemplaribus? gratos enim ab amicis heic diſtingui accipimus; eoſque intelligimus, quos etſi non in amicis numerabat, iucunde tamen & libenter videbat, cum eorum conſuetudo ipſi grata eſſet. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

XLVII. ſuſceperat, Auguſti] ſuſceperat, id eſt, Auguſti, C. A. S.

Actium] accitum, C. N. Accium, A. *quod etiam in* C. *annotatur.*

XLVIII. peracto] pacto, C. S.

millies ſeſtertiûm] millies ſeſtertio, N. R. *Vide Glareani Annotationes.*

XLIX. Sat] Satis, C. N. A. S.

L. Liuiam grauatus] grauatus, C. R. *non habent.*

& ægre vti] & egere, & vti, C. N. R. A. S. *& Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

Tulit etiam perindigne actum a Senatu] Tulit & perindigne actum in Senatu. *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

admonuit, maioribus] admonuit, quod & non maioribus, N. admonuit, quod non maioribus, R. A. S.

LI. adfuit] abfuit, N. R. A. S.

die, ac pauciſſimis] die pauciſſimis, C. N. R. A. S.

ægre abeſſe] ægre adeſſe, C. N. R. A. S.

Teſtamentumque] Teſtamentum quoque C. N. R.

vito & in antliam condemnato] antliã *Tranquilli genuinam eſſe ſcripturam, non dubito. exiſtimo autem veteres, quemadmodum ad triremis publica remum, ita & ad rotas aquarias, & antlias publicas, reos aliquando damnare ſolitos. Vide Petri Pithœi Aduerſ. ſubſeciuorum lib. ii, cap. xvii.*

in latomiam condemnato] *Plurimum hinc deuortit vetus ſcriptura,* & in andiam condemnato: *quam repræſentare malui, quam prætermittere: vt hæc, quæ huius loci incubatrix eſt, eiiciatur poſſeſſione. quamquam de Andia nihil quidquam legi: ſed occurret ſagacioribus fortaſſe & doctioribus, ex his tamquam veſtigiis, quod commode reponant. nam Pandataria veniebat in mentem & Aenaria, ſed & inſula Dia: ſed his coniecturis errantibus & vagis parum confido. reperi tamen pro Andia tamdem in alio nobiliſſimo & vetuſtiſſimo libro* antliam: *quam germanam ſcripturam reor: vt eum in ſentinam nauis damnatum vel hauſtum aquæ intelligamus, vel potius ad aquæ hauſtum, quæ antlia trahebatur. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* & in Antiliam, C. A. S. *corrupte.* & in Media, R. *mendoſe.* viro ad inediam, N. & in latomiam, *vel,* & in Anticyram, *Beroaldus: qui vtramq; hanc lectionem ſe in veteribus codicibus legiſſe dicit.*

LII. ſed tantum non ſtatim poſt a funere] ſed non ſtatim a funere, C. ſed tamen non ſtatim a funere, N.R.A.S.

cauſſa mortis] cauſſam mortis, A.

eleuaret] elueret, C. R. eluderet, N. eleuarit, A.S.

LIII. ſe veneni crimine accerſitum] veneni ſe crimine arceſſitum, C. ſe veneni crimine accerſiri, N. veneni ſe crimine accerſi, R. veneni ſe crimine arceſſi, A.S.

LIIII. congeſtis] coniectis, *ad oram* G.

reliquiis diſperſis] reliquias diſperſas, C. N. R. A. S.

LVI. Cynariam, R. *ea eſt quæ* Cynara *a Plinio vocatur, Sporadum vna. Audiui qui* Cinyriam *vrbem Cypri emendandum, vel* Ænariam *putarent: qui audiendi non ſunt. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* Cinariam, N.

LVII. πεφυραμένοι pro συμπεφυρμένον, S. *Reperio in bonis libris*, πηλὸν αἵματι πεφυραμένον: *quod haud paullo melius eſt quam quod receptum video. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.*

fauorem moderationis] fauorem hominum moderationis, N.

LVIII. Paullatim hoc] cõfeſtim, *ad oram* G. hoc, C.N.R.A.S. *non habent.*

cecidiſſe] ſediſſe, *ad oram* G.

honores in colonia ſua eodem die decerni ſibi paſſus eſt, quo decreti & Auguſto olim erãt] honorem in colonia ſua eodem die decerni ſibi paſſus eſt, quo decretus & Auguſto olim erat, N. honorẽ in colonia ſua eo die decerni ſibi paſſus eſt, quo decretus & Auguſto olim erat, R. honorem in colonia ſua eo die decerni ſibi paſſus eſt, quo decreti & Auguſto olim erant, A. S.

LIX. Nec ſemel] Non ſemel, C.N.R.A.S.

impatientibus Romæ dominii] impatientibus Romæ domini, C. impatientibus domini, R. impatientibus remedii, S.

LX. puniit] puniuit, C.N.R.A.S.

LXI. quam Seiano] quam Seianum, C. N. R. A. S.

eſt: generatim] eſſet: genera, C.N.R. eſt. genera, A.S.

receptum] receptum eſt, C. N. R. A. S.

aliquot ante annos, etiam] ante aliquot etiam annos, C.N.R.S. etiã aliquot ante annos, A.

quondam] quodam, C.N.R.

LXII. periiſſe] periiſſe, C.A.S.

diuulgaret] vulgaret, C.N.R.S.

& niſi eum] niſi eum &, N. S. & C. *non habet.*

LXIII. Quam vero] vero, *in* C.N.R. *non exſtat.*

LXV. identidem: ſignaque] identidem ſigna, quæ, N.R.A.

quidque foret factum, mandauerat] quidque factum foret, mandauerat, N. R. quidque factum præſentiret, A.

LXVII. pœnis perdant, quem quotidie perire ſentio, ſi ſcio. Exiſtimant] peius perdant quã quotidie perire ſentio, ſi ſcio. Exiſtimant, S. & *Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* pœnis perdant, quem quotidie perire ſentio. Scio exiſtimant, C.N.R. *Vide Glareani Annotationes.*

LXVIII. ſubtiles] ſubiti, A.S.

LXIX. ceruice] capite, *ad oram* G.

LXX. Conqueſtio de L. Cæſaris morte, *lego: vt nepotis Auguſti Lucii Cæſaris deploratam ab eo mortem carmine putemus. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* Conquiſitio de L. Cęſaris, N.S. Cõquiſitio de I. Cæſaris, R. Conquiſitio de Iulii Cæſaris, A.

Rhianum *lego, non, vt vulgo*, Arrianum. *nam Rhianus poeta nominatur a Suida: eiusque hodie multi exſtant verſus in Stobæo. Turneb. lib. xiiii, cap. xvii.* Syanum, C. Hianum, N. *hanc veterum librorum ſcripturam, quod paullulum a vera eſſet diuerſa, non omittendam exiſtimaui.*

LXXI. alias] alioqui, C. N. A.S.

poſtularit] poſtularet, C.N.R.A.S.

vetuit] voluit, C. noluit, R.

LXXII. prope Campaniam] propere Campaniam, R. propere in Campaniam, S.

LXXIII. Luculliana, A.S. *pro* Lucullana, *quod habent* C.N.R. *vel*, Lucilliana, *quod in quibusdam libris impreſſis legitur.*

LXXIIII. Temenitem. *Vide Gyraldum de Deis Gentium, Syntagm. vii: & Turneb. lib. viii, cap. xii.*

LXXV. Senatusconſultum actum eſſet] Senatusconſulto actum eſſet, C. R. Senatusconſulto cautum eſſet, N.

EX CALIGVLA, IIII.

III. Vectatione. Poſt cibum hoſtem] vectatione poſt cibum. Hoſtem, N.R.A. S.

VI. moraretur] morarentur, N.A.S.

etiam atrocitas] & atrocitas, C.N.R.A.S.

VIII. Ambiatino] Ambitarino, C.N.R.A.S. *Pro* Ambiatino, *reperio in iuratæ fidei libris*, Ambitarino: *nec tamen quidquam immutare auſim, lectoremq; ſuo hac de re iudicio relinquo. Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

de Caio hoc] de Caio hæc, N.

patere, C.N.R.A.S. *In veteribus libris*, Abunde arbitror parere, *quod eſt* apparere, *lego: quod negligendum non puto. antiquarius enim eſt Tranquillus, & verbis vti antiquis non reformidat.* parere *etiamnum in iuriſconſultorum & iudiciorum formulis remanet. Hoc igitur non indignum admonitu credidi: etſi vſitatam tritamque ſcripturam condemnare nõ auſim. Turneb. lib. xxii, cap. xxxi.*

IX. loco] ioco, S.

ablegari] obligari, C.N.R.

X. & in Syriaca] & R. A. S. *omittunt.*

inde viceſimo, C.N.R.S. & *Turneb. lib. xxvii, cap. xx.* vndeuigeſimo, A.

tirocinio] Tirones *appellabantur qui ſumſerant togam virilem: idque* tirocinium *vocabatur. Turneb. lib. xi, cap. xxiii.*

transmittens, *id eſt, præteriens, tacens.* transmutans, C. N.R.

XI. capillamento celatus, & veſte lõga] *Quiſpiam credat, eſſe capillamentum non quamcumq; appoſitam comam, ſed prolixiorem, ſimilemq; prope femineæ. nam capillus eſt coma paullo longior, vt cum etiam virilis promittitur. Iuuenalis Sat. v,* Ille capillato diffuſum Conſule potat. *Veſtem igitur longam geſſiſſe Caligulam cenſeret, vt ſtolã mulier ſolet ad pedes demiſſam, ne agnoſceretur, & capilla-*

pillamentum ſumſiſſe virili coma longius, ſimileque muliebri, aut Maurorum & Hiſpanorum promiſſis crinibus. nam hi populi capillati erant. Turneb. lib.i, cap.xvii.

XII. augur in locum fratris Druſi deſtinatus] Deſtinatus augur *dicitur, vt flamẽ Dialis deſtinatus, qui delectus & creatus & deſignatus eſt; etſi nõdum inauguratus. cumque nondum iuſtum ſacerdotium ſit ante inaugurationem, ſed tantum deſtinatum: iccirco eo dicendi genere veteres vſos fuiſſe ſuſpicio eſt. Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

Seiano vero] Seiano hoſte, C.N.A.S.

XIII. quod infantem] qui infantem, C.R.A.S.

lætiſſimo] lentiſſimo, C.N. *ſed & in* C. lætiſſimo *annotatur.*

XV. Ferculis] *quidam codices habent* forulis: *Beroaldus.*

vt omnibus ſacramentis adiiceretur; Neque me, liberosq; meos cariores habeo, quã Caium & ſorores eius, S. *Id addi voluit militari iureiurãdo, aliuq;. Turneb. lib. xxvii, cap xx.* afficerentur, C.N.R.A. addicerentur, & adiicerentur, *vt in libris impreſſis legiur, mendoſa ſunt.*

XVI. Spintrias monſtruoſarũ] Spintrias monſtroſarum, C.R.S. *Vide in Vitellio cap.iii.*

Ducenteſimam auctionem] *Quam autem ducenteſimam auctionem Italiæ dicit Tranquillus ſublatam, eam non* ducenteſimã, *ſed* centeſimam *Dio vocat: ac fortaſſe ſic verius in Tranquillo ſcriberetur. Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

adiecit, S. *& Beroaldus ex codice antiquo manuſcripto.* affecit, C.N.R.A. *Lego* adiecit & fructum, *non, vt in omnibus, quos viderim, excuſis libris,* affecit. *nõ enim tantum eis regna reſtituit, ſed & medii temporis fructus vectigaliorum, quos amiſerãt, nec perceperant; & reditu um medii temporis. Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

HS millies] *Vide Glareani Annotationes.*

octingenta] octoginta, C.N.R.A.S. *Lege Glareani Annotationes.*

XVIII. quondam etiam &] quondam, &, C. S. quosdam &, N.R. quosdam etiam &, A.

Africanarum] Africanorum, C.N.R. *ſed prior lectio Beroaldo & Sabellico magis placet.*

quosdam autem pręcipuos] & quosdam pręcipuos, C.N.R.A.S.

cum e Gelotiana apparatum, *lego: vt* domus, *aut neſcio quid tale ſubaudiatur. nã quod de* lege Luciana, *aut* elegantia *heic cõminiſcuntur, vt bellum ſit certe verum nullo modo arbitror.* Gelotiana *domus erat, vt ex inſcriptione vetere liquido cõſtat, in qua ſcriptum eſt;* Symphoro teſſerario Ser. Cæſaris de domo Gelotiana. *Hæc Turneb. lib. xxii, cap. xxxi: & lib. xxvii, cap. xx.* cum lege Lotiana apparatum, C.N.S. cum lege Luciana apparatum, R. cum elegantiam apparatus, *ex codice manuſcripto Egnatius.*

XX. haſticos ludos] Haſtici ludi *ſimulacro quodam belli haſtis celebrabantur; vt ſeſe Romana pubes exerceret. Vide Franc. Luiſini Parergωn lib iii, cap. xxviii.* Atticos, C.N.R.A.S. Actiacos *legit Sabellicus.* Aſtici ludi *in Caligula non ſunt grammaticorum conſeſſui voluptati & oblectationi, vt ſpectacula principum; ſed moleſtiæ & ſollicitudini. nam qui ſint quærunt: ac plerique* Actiacos *legunt, & ludos ab Auguſto intelligunt inſtitutos in honorem Actiacæ victoriæ; ſed ſine librorum adſtipulatione; in quibus peruetuſtis partim* Attici, *partim* Aſtici *exaratum reperio.* Aſticos *autem ludos interpretor vrbanos; quod ſint etiam* ludi ruſtici; *vel potius Athenienſium ludos, quorum vrbs* Aſtu *dicebatur. producitur ab Athenæo in Dipnoſophiſtis Charicles* περὶ ἀστικῶ ἀγῶνος. *Quod ſi quis ludos Atticos malit, e conſuetudine Athenienſium explicabit; qui Liberalibus, Lenæis, Chytris, & Panathenæis, id eſt Quinquatribus, ludos ſcenicos dabant. Actiacos tamen ludos, ab omnibus interpretibus probatos, vix auſim improbare, malimque legere, cum præſertim in Italia etiam celebrarentur. Vide Turneb. lib. xiii, cap. xvii: lib. xviii, cap. v: & lib. xxviii, cap. xx.*

XXI. Samii] Sami, C.R.A.S.

primipilarem, C.N.R. primipilarem Caium, A.S. *Emendo,* Miſeratque iam ad dimetiendum opus primipilarem. *nam* Caium *de nomine huius Imperatoris huc inculcatum arbitror. Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

XXII. apportarentur e Græcia, A.S. apportarentur egregia, N.R. *Vide Egnatii Annotationes.*

iconicum, *non* iconium, N.A.S. Imago iconica *eſt, quæ magnitudinem, formam, omniaque ad vnguem alicuius lineamenta reddit. Athenæus,* ἱδρύσατο δὲ αὐτῷ τῆς τῶν βασιλέων συγγενείας ἀγάλματα εἰκονικὰ λίθου Λυχνίας. *Turneb. lib. xxvii, cap. xx, & xxvi.*

tetraones] erythrotaones, *Sabellicus.*

Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε] *Græca ſunt corrupta, vt fere in Latinis libris. nam & veteres librarii formas litterarum male fingebant. & chalcographi deterius legerunt. lego igitur e Dione, & veteri libro;* Nam vox comminantis audita eſt, ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε. *eſtque Homerici verſus commatium; hoc ſenſu;* aut me tolle, aut ego te. *Vide Turneb. lib. xxii, cap. xxxi: & lib. xxvii, cap. xx. item Petri Victorii Explicationes in Epiſtolas ad Atticum lib. xvi.*

XXIII. Actiacas, ſingulasque] Actiacas Siculasque *Beroaldus, & Sabellicus. Vide Glareani Annotationes.*

ſecutus] continuo ſecutus; *ad oram* G.

oboluiſſet] aboluiſſet, N.R.S.

XXV. Liuiam Oreſtillam, *non* Horeſtillam, R. S. Corneliam Oreſtillam *nominat Dio lib. lix.*

comatam] ornatam, C.N.A.S. armatam, R.

XXVI. Selenæ, N. Selene, S. *non* Helene *habent.* ex Helenæ filia nepos, *non vſquequaque mendo vacat. nam cum e Plutarcho & Dione filiam Antonii* Selenen, *id eſt Lunam, vocatam fuiſſe intelligam, & ita reperiam in veteribus libris, quid ni Selenam reſtituam? Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

decimas maturius dabat] *Heic ego crediderim decimas eſſe miſſilia, & teſſeras quas ſpargebant ludis ſcenicis: atque ita velut quamdam decimam populo R. dabat, vt qui decimam bonorum ſuorum Herculi pollucebant & profanabant, aut qui decimam aliis conſecrabant Dis. Nam quin ab huiuſmodi quadã notione deuerterit ſignificatio in alium deflexa ſenſum, haud equidem dubitem. Decimæ quoque ab aliquibus vxoribus dabantur. hinc*

illa Trachalli inuidiosa exclamatio; placet hoc ergo? & leges, diligentissimæ pudoris custodes, decimas vxoribus dari, quartas meretricibus iubent? *Turneb. lib. xviii, cap. v.*

indixit] induxit, C.

XXVII. ingenii] ingenitam, *ad oram* G.

elogio] *Multis nomen hoc suspecti sermonis est; immo vero peregrinitatis damnatum, vrbe Quiritium expellitur. quorum ego iudicio non accedo. in caussa est, quod extrita vna littera* C, *pro eclogio elogium dici animaduerti.* Eclogium *autem ab ecloge deducitur; hodieque* ἐκλογεῖον *apud Suidam legitur. atque hæc sententia haud paullo plus ponderis habet, ratione præsertim nixa, quam illorum condemnatoria tabella, qui ob ignorationem originis, vocem exterminare malunt, quam Latinam agnoscere. alii quasi ellogium interpretantur, & vnam deperisse litteram censent, & elogium deriuant ab* ἐλλογῶ, *quod titulus & testatio sit, oratione cuiusque vel vitia vel virtutes, vel recte facta vel flagitia & scelera commemorãs. Hæc cum probabilia sint, temere me iudice faciat, qui tantum sibi iuris sumat, vt e tam multis libris vocem tam diu receptam, velut quodam Prætoris interdicto eiiciat; nisi meliorem reponat. Turneb. lib. xviii, cap. v. Legi & in antiquo Lexico* elogium *esse contextum malorum gestorum; quod* notoriam *dicunt: atque ita in iure ciuili accipitur. Vide Turneb. lib. xv, cap. xx.* Elogia, & Eulogia, *carmina, versiculi, prouerbia. veteris Lexici explicatio. Turneb. lib. xxviii, cap. vi.*

verbenatum, *quæ germana lectio est, pro* verberatum, *in* C. *annotatur. Me reum culpæ multo piaculo subeundæ existimarem, nisi studiosis testatum relinquerem, quid in codice vetustatis vltimæ legerim*, verbenatum infulatumque. *nam verbenæ & infulæ, sacris & votis conueniunt, non verbera: ausimque omni sponsione contendere, & (quod stultissimum sacramentum nostri dicunt) in capitis periculum iusiurandum dare, hanc veram esse scripturam. Turneb. lib. xxii, cap. xxxi.*

per Genium suum deierassent] *Maximum fuit apud veteres iuramentum, per principis Genium iurare. Gyraldus de Deis Gentium Syntagm. xv.*

abscissaque] abscisaque, C. R.

XXVIII. contrucidarent, N. trucidarent, C. R. A. S.

XXIX. ἀδιαντρεψίαν] *Latina interpretatio*, hoc est, inuerecundiam, *quam* N. R. S. *habent, suppositicia est.* inuerecundiam, *pro* ἀδιαρεψίαν, A. *sed hæc lectio retinenda est, illa repudianda. Vide Egnatii Græcorum versuum ac dictionum in Latinum tralationem.*

cui tam diu non prodesset] cui ita diu non prodesset, C. *in quo etiam* profuisset *annotatur.* cum tam diu non prodesset, R.

rationem] Romam, *in* C. *annotatur.*

XXX. Ita feri, S. Ita fieri, N. R. A. *Aliquanto melius*, Ita feri, *(quod est, ita percute & cade)* vt sentiat se mori. *nec vero commentum hoc meum est, sed librorum antiquorum testimonium. Turneb. lib. xxii, cap. xxxi.*

XXXII. abscissis] abscisis, C. R.

a collo] e collo, C. N. R. A. S.

rudibus, C. N. R. A. S. ruderibus, *quod quidam habent, mendosum est.*

poparum] pomparum, *corruptum est.* Popæ, *qui victimas immolabãt, alio corpore nudo, ab vmbilico ad pedes inuoluti erant veste, quæ* limus *dicebatur: qui proinde heic* succincti *dicuntur, & a Propertio*; Succinctique calent ad noua sacra popæ. *Seruius*, limus, *inquit*, est vestis qua ab vmbilico vsque ad pedes teguntur pudenda poparum. *Turneb. lib. xviii, cap. v.*

XXXIII. se vel fidiculis, C. N. A. S. semel fidiculis, R. *Vide Egnatii Annotationes.*

cur eam tantopere, *pro* cur tantopere, C. N. R. A. S.

XXXIIII. omnis æui homines] omne genus hominum, C. N. R. A. S.

valuerint] potuerint, C. N.

possit præter æquum] possint præter eum, C. N. R. A. S.

XXXV. colossèros] colossèos, A. S. κολόσσειος, *Turneb. lib. xxvii, cap. xx.*

Thraci] Threci, N.

Nemorensi] *qui a nemore Aricino, non multum a Roma distante, nuncupatus. Vide Gyraldi de Deis Gentium Syntag. xii.*

XXXVI. Mnesterem, *non* M. Nestorem, S. *Suetonius infra cap. lv*; Mnesterem pantomimum etiam intra spectacula osculabatur. Mnesterem, *non* M. Nestorem, *e Dione & libris veteribus legendum esse contendo. Turneb lib. xxviii, cap. xxxvi: & lib. xxvii, cap. xx. Vide & Pauli Leopardi Emendationum & Miscellan. lib. ix, cap. xiiii.*

numerans] annumerans, C. enumerans, N.

XXXVII. Nepotinis] Nepotatus, *in vetusto codice legit Beroaldus.*

δεκήρεις] de cedris, N. R. A. S. *Ego bonorum librorum testimonio adductus lego*, decéris Liburnicas, *vel (si Græce mauis)* δεκήρεις, *id est decemremes. Naues enim ingentis magnitudinis intelligit, quæ thermarum & tricliniorum capaces essent: quales a regibus Ægypti & Macedoniæ fabricatas refert Athenæus. laxitas autem & capacitas decemremis, triclinia & conclauia & thermas complecti potest. Emendatores, cum* deceris *legissent, nec animaduertissent vocabulum esse Græcum, d litteram interseruere, pretium materiæ secuti, cum amplitudinem significaret Tranquillus. Turneb. lib. xxii, cap. xxxi.*

XXXVIII. censis, quibus, C. N. R. A. S. *Vulgo*, & quibus *edunt, coniunctione sensum perturbante; cum dicat, eos argutos fuisse, quod male fortunarũ suarum censum in professione dedissent, quibus post lustrum conditum & censum actum aliqua accessio postea bonorum accreuisset. Turneb. lib. xxii, cap. xxxi.*

Testamenta primipilarium] *Testamenta primipilarium, fere Imperatoribus, a quibus promoti fuerant & ditati; & amicis, & bene meritis, aliquid honoris caussa legabant: sæpe etiam Imperatores heredes faciebant. Vide Turneb. lib. xxviii, cap. xxxv.*

macteas] mactea & mattea, *vel* mactya & mattya, *est omne scitamentum, & omnis cupedia, iucundumque & pretiosum edulium. Vide Turneb. lib.*

neb.lib.xxii,cap.vi: & Hadriani Iunii Nomenclatorem, cap. de cibis.

XL. ſtatumque] ſtatutumque, N.R.A.

mereret] mereretur, C.N.

quæue lenocinium] quiue lenocinium, C. & quæ lenocinium, A.S.

XLI. Huiusmodi] Eiusmodi, N.R.A.S.

populo R. propoſuit] populo propoſuit, C. N.R.A.S.

diſtinctisque] deſtructisque, N.R.A.S. diſtructisque, *quidam libri impreſſi.*

XLII. ſæpe ſuper] ſæpe, C.N.R. *non habent.*

XLIII. impetum cepit] impetum fecit, C.N.R. *ſed* cepit *etiam in* C. *annotatur.*

vndique acerbiſſime] vbique acerbiſſime, C.N.R.

quantum numquam ante, iter ingreſſus eſt] quantos numquam ante alter, ingreſſus eſt, C. quanto numquam ante alter, ingreſſus eſt, N. quātum numquam ante alter, ingreſſus eſt, R.

XLIIII. Adminio Cinobellini Británorum, C.N. *& ita Britannorum rex a Dione lib.lx vocatur, & cum y in prima ſyllaba ſcribitur. Vide Turneb.lib.xxvii, cap. xx.* Adinimocino Bellini Britannorum, R. Minocynobellino Batauorum, A. *De Minocynobellino Britannorum regis filio, lege Oroſium lib. vi, cap. v.* Admimocino Bellini Batauorum, S.

monitis ſæpe latoribus] monitis ſpeculatoribus, C.R. *& Turneb. lib. xxvii, cap.xx.*

XLV. arboribus] nemoribus, *ad oram* G.

nimio] vno C. vino, N. nimio, R. minimo, A.S. *Lego* mimo, *cum receptum ſit* nimio. *Mimum enim appellat, quod ea res ſcenæ, cui & fabulæ fictæ, perſimilis videretur. Turneb.lib.xxvii, cap. xx. Vide & Pithœi lib.i, cap. xvii.*

XLVIII. potuit modo] modo potuit, C.N.S.

gladiis diſpoſitis, equitatu armato circumſedit] gladiis depoſitis, equitatu armato circumdedit, C.N.S. *& Turneb.lib.xxvii, cap.xx.* gladiis diſpoſitis, equitatu armato circūſedit, R. gladiis diſpoſitis, equitatu armato circumdedit, A.

profugit concione] profugit concionem, C.N.R.A.

animaduertendos] ad vertendos, N. ad auertendos, S.

XLIX. omiſſo] obmiſſo, C.N.

L. Pallido] *In veteribus membranis reperio* expallido. ex *enim præpoſitio, vim & poteſtatem verbi amplificat; vt apud Plinium,* in exalbido. *Turneb.lib.xxii, cap.xxxi.*

deuexione ingredi] defectione gradi, C.N.R.A.S.

LI. fulgura conniuere, cuput obuoluere] fulgura communire caput, & obuoluere, C.N.

Ætnæi verticis] *Pro* Ætnæi verticis, *quod ſane non reprehendo, atque adeo vehementer laudo, lego in peruetuſto libro,* Ætnæi crateris. *neminem autem paullo doctiorem fallit, ſpiracula ignem euomentia,* crateras *dici. verum hoc adeo magis ne prætermitterem, quam quod inſerere vellem, annotaui. Turneb.lib.xxvii, cap.xx.*

ſibi ſuperfuturas] certe ſibi ſuperfuturas, C.N.S.

LII. ſpeculatoria] *Quæ* ſpeculatoria *dicitur* caliga, *eam eſſe* ſpiculatoriam *exiſtimo. nam etſi inter ſpeculatorem & ſpiculatorem multum intereſt, tamen interdum ſic mutatis elementis pronuntiabant. ſic in euangelio Marci;* ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, *id eſt, miſſo ſpiculatore. & Suidas,* σπεκουλάτωρος, *inquit,* δορυφόρου, *id eſt, ſpiculatoris. Speculatoriam autem caligam, ſpiculatoriam Tertullianus de Corona militis appellat, id eſt, caligam militarem. eius verba ſunt;* ſpiculatoriam moroſiſſimam pedibus abſoluit. *ſic* here *&* heri *ſine diſcrimine in auctoribus reperimus. Hæc Turneb. lib. xxiiii, cap. xli. Vide & lib. xxvii, cap.xx.*

aurea barba] *Vide Turneb.lib.i, cap.xvi.*

LIII. E diſciplinis] Ex diſciplinis, C.N.R.A.S.

vt Senecam] Senecam *cum dicit* commiſſationes meras componere, *intelligo Senecæ ſcripta vilia & leuia videri, ſimiliaque ſcriptis extemporalibus & ſubitariis eorum oratorum, qui ludis aliquando committebantur. nam certamina poetica & eloquentiæ edita legimus fuiſſe, & ſcriptores inter ſe compoſitos de præmio decertaſſe. Turneb. lib. xxvii, cap xx.*

LIIII. videretur, videtur, N.A.S.

LV. Thraces] Threces, C.

Cythico] Eutycho, *Sabellicus.*

Incitato] Incitatus *eſt omnino equi nomen; vt liquet ex Dione, lib. lix. Vide Leopardi lib. ix, cap. xvii.*

LVI. animus] conſilium, C.

Cumque placuiſſet Palatinis ludis] Cum placuiſſet Palatinis ludi, N. *quod Sabellico nullo modo placet.* Cum placuiſſet Palatini ludi, R. Cum placuiſſet Palatinis ludis, A.S. *Ludi Palatini, cum ſcribitur,* Cum placuiſſet Palatinis ludis ſpectaculo egreſſum meridie aggredi, *qui ſint quæritur; qui velut adductis habenis lectorem inhibent properantem: ſed ita ludi vocabantur, qui in Palatio fiebāt in honorem Cæſaris, qui primus Romæ imperauit; vt ab Ioſepho ſcribitur lib.xix. tum tamen, vt idem ſcribit, cum occiſus eſt Caligula, in honorem Augusti celebrabantur. Turneb.lib.i, cap.xvi.*

formatam commotamque] foriatam commiſtamque, *ad oram* G.

LVII. Caſſius quoque nomine, iuſſum] Caſſius nomine, viſum, C. Caſſius nomine, viſum, N. Caſſius quoque nomine, viſum, R.A.

Palatini atrienſis, *non* Palatina atrienſis, N. *Lego,* cella Palatini atrienſis. *Cella atrienſis de cœlo tacta, portendere periculum domino videbatur. quod emendationem noſtram cōfirmat: quamquam noſtra non eſt, ſed veterum librorum. neque id cum affirmo, antiquorum codicum auctoritatem ementior; in quibus perſpicue planeque ſic ſcriptum reperitur. Turneb.lib.xxii, cap.xxxi.*

ſortes Antiatinę] Fortunę Antiatinæ, C.N.R.A.S. *Scribit Macrobius Saturnaliorum lib.i. cap. xxiii, ſe apud Antium vidiſſe ſimulacra Fortunarum, ad danda reſponſa. Gyraldus de Deis Gentium, Syntagm.xvi.*

LIX. crematum] & crematum, A.S.

LX. poſſit] poſſet, C.N.A.S.

EX CLAVDIO, V.

I. ſcelerata ſunt appellata] appellata ſunt ſcelerata, C. N. R. A. S.

ſtato die quotannis miles decurreret] ſtatuto die, C. N. R. A. *In funeribus clarorum virorum, decurſiones militares fieri ſolebant: milites enim, ſuis instructi armis, & tamquam in procinctu, gradu militari & exercitatione quadam ludicra decurrebant. Tacitus*, Princeps ipſe cum legionibus decurrit. *Vide Turneb. lib. v, cap. viii.*

quandocumque] quandoque, R.

inſculpſiſſe] exſculpſiſſe, C. N. R. A.

proſa] *Vide in Octauio cap. lxxxv.*

II. Iulo, *non* Iulio, *lege. ita enim is Conſul appellatur.*

Auguſtis] Auguſti, C. N. R. A. S.

poſt tutelam receptam] *Cum dicit*, poſt tutelam receptam, *interpretor, cum exceſſiſſet e tutorum poteſtate, factusq; eſſet ſui iuris, & (vt Cicero loquitur) ſuæ tutelæ. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

III. ſocordiæ] ſecordiæ, C.

IIII. προϋποκειμένου, S. *non, vt aſſolet*, προϋποκείμενον: *quod, etſi non magnum eſt, magnum tamen parit errorem. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

Silani *lege:* Siluani, C. N. R. A. S. *quod corruptum eſt.*

conſpici] deſpici, *ad oram* G.

ἀτυχεῖ πάνυ ἐν] *Græca quædam, rimatus veſtigia, vtcumque effata a librario Latino, huiusmodi fere inueſtigaui;* ἀτυχεῖ καὶ μὴν ἐν τοῖς σπουδαίοις. *ab iis quæ increbuere, aliquantum diuerſa ſunt: etſi non admodum. vt heic palmarium quærere non debeam. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

e parte, R. ne parte, N. A. ex parte, S. & *pro* e, ne, *vel* ex, *ad oram* G.

V. Sigillaria] *Heic* Sigillaria, *Sigillariorum dies Saturnalibus adiectos explico; (quibus imagunculæ in vico Romano, cui Sigillaria nomen, venibant) non ſymbola, aut teſſeras. Vide Brodæi Miſcell. lib. iii, cap. xii.*

& ſuburbano, modo in] & ſuburbana modo domo, modo in, C. & in ſuburbana domo, modo in, N. & ſuburbana domo, modo in, R.

VI. Cum interim] Cui interim, *ad oram* G.

adiiceretur, R. S. adiceretur, C. addiceretur, N. A. *Sine controuerſia legendum* adiiceretur, *non* addiceretur. *hinc obrepſit menda, quod in vetuſtis exemplaribus* adiceretur, *pro* adiiceretur, *plerumque ſcribi conſueuit. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii: & lib. xxvii, cap. xix.*

VIII. prædictam] prædictæ, C.

obdormiſceret] addormiſceret, C. R.

a tropæis] a tropeis, C. N. A. S. *ſed &* copreis *in* C. *annotatur.* a tropeis, *omittitur in* R. *Locus iſte miſerum in modum & interpretes, &, ne quid diſſimulem, meipſum cruciauit. de quibus in equuleo per tormenta quæritur, non miſerius habentur. Sed cũ in exemplari fideliſſimo legerim* a copreis, *ſic exiſtimo legendum;* a copreis ſolebant & manibus ſtertentis ſocci induci: *id eſt, ſtercorariis. vt Græco verbo Tranquillum vſum opinemur, ob rei fœditatem; quod ſtercore obliti eius manibus ſocci inducerentur; vt etſi diritate odoris non expergiſceretur, tamẽ ab aliis experrectus, ſibi alui proluuie faciem ſublineret, eam ſoccis defricans. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.* excitabatur a tropæis. *Heic* tropæos *intelligunt de ventorum quorumdam nomine, qui tropæi vocantur, homines qui ad diſſimulandum quod fecerant, ſe ſtatim auertebant. vetus tamen lectio*, cropæis *habet; ſi cui ad ſagacem cõiecturam, viam patefacere forte poteſt. quod ſi ab ea paullum recedere liceret, libenter, a* crepis, *legerem. nam cum conſtet Lupercos* crepos *eſſe vocatos a crepitu plagarum, quas infligebant obuiis, quidni eos, qui per ludum idem facere ſolebant, ſic vocare potuit? id tamen, vt facere iudices ſolent in rebus obſcuris, nondum ſatis mihi liquere pronuntio. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

faciem ſibi] faciem ſibimet, N. A. S.

IX. cum obligatam ærario fidem] *Scribit Claudium, cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege prædiatoria venalem pependiſſe ſub edicto præfectorum. quem locum ſic cenſeo explicandum: cum præfectis ærariis ſuam fidem obligaſſet, & oppignoraſſet omnia ſua prædia, ea lege, vt niſi ad certum diem ſolueret, vendi poſſent vt vacua: neque, cum dies ceſſiſſet, ſoluiſſet:* lege prædiatoria, *id eſt, lege ea & conditione, qua obligata & oppoſita prædia fiſco vel ærario fuiſſent: ſub titulo pependiſſe venalem Claudium ait.* pependiſſe: *id eſt, venalia eius prædia pendenti erant titulo & libello proſcripta. nam* vendi *videtur, cuius fortuna & bona veneunt. Sic* comedi *ſenem dicit Plautus, cuius bona comeduntur.* Proſcripta *autem* ſunt in vacuum, *id eſt, ſic proſcripta ſunt, quaſi in nullius mancipio & dominio eſſent, & tamquam vacua; vt qui emerent, velut in vacua irent. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

venalis penderit] *debitorum enim, & alieno ære obſtrictorum nomina in tabula ſcribebantur; quæ columnæ affigebantur. Vide Franc. Luiſini Parergωn lib. i, cap. iii.*

X. ſerui] ſui, C. N. R. A. S. *quod, vt ſcribit Sabellicus, ne Latine quidem diceretur.*

Poſtero vero] Verum poſtero, A. S.

XI. Auguſteo] Auguſtino, C. N. R. A. S.

decernendum] decernenda, C. N. R. A. S.

quod, *non* quo, C. R. S. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

docuit, C. N. R. dedit, A. S. *Lego* docuit. Certamen *autẽ eſt, quod Græce dicitur* ἀγών. *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

feſtos, C. N. faſtos, R. A. S. *Malo* feſtos, *quam* faſtos: *Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

XII. Ac in ſemet] At in ſemet, C. N. R. S. Et in ſemet, A.

conſiliariis] conſularibus, R.

XV. modo inconſultus] interdum inconſultus, C. N. R.

negantemque cognitionis rem] *Quid eſt*, negantemque cognitionis rem, ſed ordinarii iuris eſſe? Ordinarium ius *eſt, cum Prætor, aut qui iuridictioni præeſt, dat iudices, neque de re ipſe cognoſcit. Igitur ſibi dari iudices ille a Cæſare volebat, vt ordinarium ius poſtulat: neque enim rem eſſe, de qua deberet extra ordinem cognoſcere. nam de quibusdam rebus maioribus, aut ad remp. aut exemplum pertinentibus, iudicem non dabant; ſed ipſi*

cognoſce-

cognoscebant:quæ res cognitionis *dicebatur. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

Absentibus secundum præsentes facillime dabat, nullo delectu culpæ, nisi quis in aliqua necessitate cessasset] culpę, ne quis in aliqua necessitudine cessasset, C. R. *sed in* C. *etiam* nisi *annotatur; & in* R, dabat pœnas facillime, *legitur.* culpæ, ne quis in aliqua necessitate cessaret, N. *in quo etiam scriptum reperi,* facillime dabat pœnas: *quæ phrasis insolens est; &* pœnas, *ni fallor, suppositicium.* culpæ, ne quis in aliqua necessitate cessasset, A. *sed,* si quis, *verior lectio: inquit Sabellicus.* culpa ne quis, an aliqua necessitate cessasset, S. *quæ scriptura, modo ex veteri codice afferatur, omnium optima esse videtur.* Absentibus secundũ præsentes facillime dabat, nullo delectu culpæ, ne quis in aliqua necessitate cessasset. *in quo,* absentibus *absolute accipio; id est, cũ quis ad vadimoniũ nõ occurrebat & absens erat: ac ita cessatores & transgressores plectebantur. ac secundum præsentes se daturum Claudius, vt Dio scribit, edicto proscripserat. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

Excusans quidam] Excusans quidem, N. R. A. *Vide Glareani Annotationes.*

Puteolis, N. A. *quos sequor.* puteo licuit R. *corrupte.* puto licuit, S. *Vide Glareani Annotationes.*

retinerent] detinerent, C. N. R.

καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός. Equitem, C. R. A. S. *Latinam horum verborum interpretationem, vt irrepticiam, e contextu omnino eiiciendam censeo.*

impotentibus] imponẽtibus, *Gisbertus Longolius, in editione Ioannis Gymnici: atque id habet etiam Frellonii editio in margine.*

perstrinxerit] pertuderit, *in* C. *annotatur.* pertinxerit, *ad oram* G.

XVI. iuuenem probri plenum, C. N. S. iuuenem plenum probri, R. A.

Græciæq; prouinciæ] *Quod de Græciæ prouinciæ principe Tranquillus scribit, de quodam e Lycia prouincia Dio narrat. sed & Lycii Græcis adnumerabantur. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

XVII. tentatam vlli] deprædatam vlli, C. tentatam vel deprædatam vlli, N.

Gessoriacum] *oppidum est Belgicum in Morinorum finibus munitissimum & firmissimum; quod* Audomari fanum *dicitur; situm in humili & lata planitie, lateribus cliuo pene fallente assurgentibus. ea planities reducto intimoq; recessu vicum attollit* Soiacum: *incolæ hodieq;* portum Soiaci *vocant. quod si audias, mirabere profecto portũ dici locum tam longo a mari interuallo disiunctum. sed ita se res habet: loci facies in sicco sinus imaginem præ se fert; & tota illa vallis, olim æquore inundata, cedẽtibus aquis terræ accreuit. Cuius rei hæc etiam sunt argumenta. Fani municipes oppidum suum non modo nouum fatentur, verum etiam prædicãt & narrant locum mari mersum fuisse, & ab aratoribus terrã vertentibus exaratas aliquando ancoras esse.* Gessoriacum, *quod vbi terrarũ fuerit quærimus, mihi reperisse videor: vnde olim traiectus in Britanniam esse solebat. ausim enim affirmare* Soiacum *esse. eius meminit Suetonius (ne multos testes adhibeam) in Claudio, his verbis:* Quare a Massilia Gessoriacum vsq; pedestri itinere confecto, inde transmisit. *Vide Turneb. lib. viii, cap. xxi.*

inter paucissimos] intra paucissimos, C. N. R.

XVIII. diribitorio] Diribitorium, *locus contubernii. veteris Lexici explicatio. Turneb. lib. xxvii. cap. vi.*

repræsentaturus] repræsentans, C. N. S.

instratus] infestatus, C. N. S.

XIX. magna commoda. Constituit pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiæ Poppęæ, Latinis ius Quiritum, feminis ius quatuor liberorum: quæ constituta hodieque seruantur] Constituit pro conditione cuiusque, vacationem legis Papiæ, Pompeiæ, Latinæ, ius, &c. quæ constituta hodie quoque seruantur, N. Constituit pro conditione cuiusque ciuis, vacationẽ legis Papiæ, Pompeiæ, Latinæ, ius, &c. quæ constituta hodie seruantur, R. Constituit pro conditione cuiusq; ciuis, vacationẽ legis Papiæ, Poppæę, Latinę ius, &c. quę constituta hodieq; seruantur, A. magna commoda constituit pro conditione cuiusque: ciui, vacationem legis Papiæ Poppææ; Latino, ius Quiritum; feminis, ius quatuor liberorum: quæ constituta hodieq; seruantur, S. *Vide Turneb. lib. xxvii, cap. xix. & Caroli Sigonii de Antiquo iure ciuium Romanorum lib. ii. Lege & Glareani Annotationes.*

legis Papiæ Poppęę] *Vide Egnatii Annotationes.*

XX. noui, S. *non* nouo, *vt* N. R. A. *Credo legendum* noui: *erat enim Anio nouus, & Anio vetus. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

Alexãdrini Phari] Alexãdrinę Phari, *Beroald⁹.*

XXI. ibidem extraordinarium, *nõ,* ibidem per extraordinarium, C. N. R. A. S. *& Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

quia primum] *quidam codices, inquit Beroaldus, habent* præmium.

condictamque, *non* conditamque, A. S. *& Turneb. lib. xxvii, cap. xix.* dictamque, C.

accersitis] arcessitis, C.

essedario] *Essedarii heic a Trãquillo in gladiatorib⁹ numerãtur. Vide Turneb. lib. xxx, ca. xxxiii.*

indulsisset rudem, tabulam illico misit, A. S. *non,* indulsisset, rudem tabulam illico misit. *male enim posita interpunctio sensum corrumpit. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

XXII. vtque ob dira aut in vrbe, aut in Capitolio visa, obsecratio haberetur; eamque ipse iure Max. Pont. commonito pro Rostris populo præiret. Submotaq; operariorum seruorumque turba, rerum actum diuisum, A. vtq; dira aui in vrbe aut in Capitolio, &c. præiret; summotaq; operariorum seruorumq; turba, rerum spatium artum diuisum, C. spatium actum diuisum, N. vtq; cum dira aut in vrbe, aut in Capitolio, &c. præiret; summotaq; operariorum seruorumq; turba, rerum actum diuisum, R. vtq; ob dira aut in vrbe, aut in Capitolio, &c. preiret; summotaque operariorũ seruorumq; turba. Rerũ actum diuisum, S. *Lego,* vtq; dira aui in Capitolio visa, obsecratio haberetur, eamq; ipse iure Pontificis Maximi pro Rostris populo præiret, summotaque operariorum seruorumq; turba. *Obsecrationem appellat precationẽ; quam Pontifex ipse praeibat populo subsequenti verba praeuntis. Atque hinc Valerio lux affertur, de cærimoniis antiquis differenti. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

XXIII. Capiti Papiæ Poppææ legis, scribe; *non*, Capiti Papiæ Pompeiæ legis, *vt* N. *habet*; *neque*, Capiti Papiæ legis, *vt* R.

edito, abrogauit] edicto abrogauit, N. R. A. *quibus non assentior.* addito, obrogauit, S. obrogauit, *etiam in* C. *scriptum reperi.*

XXIIII. Procuratoribus ducenariis] *Sed qui sunt* procuratores ducenarii? *ego eos crediderim, qui ducenaria, id est ducentesimæ, colligendæ praerant, quam* διακοσιοστὴν *appellat Dio. fortasse quis a numero vocari censeat; cum* ducenarius *sit* διακοσιοστής. *alius a salario ducenario: quæ videtur esse sententia Dionis lib. iii. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

proauctorem] productorem, C.

aut vtique nunc Prætura, C. aut vtique Prætura, N. R. A. S. aut vti nunc Prætura, *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.* aut vtique tunc Prætura, *quidam libri excusi: quod non ita placet.*

Plautio, N. R. S. Plancio, A. Planco, *ad oram* G. *In huius nominis scriptura neq; heic, neque in Nerone cap. xxxv, neque in Vespasiano cap. iiii. libri sibi constant: quod ex eorum comparatione facile cognoscitur. quare eam lectionem, quam optimam esse quis didicerit, per me licebit amplectatur. Vide Egnatii Annotationes.*

Caucis] Chaucis, C. N. S. Cauchis, R. Καῦκοι *Straboni, Ptolemæo* Καῦχοι, *populi Germaniæ. hos Tacitus* Cauchos *nominat.*

XXV. Chresto, C. S. *non* Christo. *Veteres gentiles, veri nominis ignoratione* Chrestum & Chrestianos, *non* Christum & Christianos. *Vide Pithœi lib. ii, cap. iii.*

XXVI. quatenus] quia, C. quod, *ad oram* G.

ius] eius, *ad oram* G.

Officium nuptiarum] *Sic* officium *solebant plerumque vsurpare, cum ad nuptias officii caussa veniebant. Iuuenalis Sat. ii,* —— officium cras Primo Sole mihi peragendum in valle Quirini. *sequitur enim,* —— nubit amicus. *Sic in* officio Consulis *dicitur, cum in officii caussa quis in comitatu Consulis est, deductionis caussa. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

Pompeium atque Silanum] Sullam, *non* Silanum, *legendum putat Glareanus. Vide Annotationes.*

XXIX. sigillatim minima quæque, R. A. sigillatim minora quæque, C. N. singulatim minima quæque, S. *Ne illud quidem prætermittam, etsi pluma leuius*; ac ne singulatim minora quoque enumerem: *non quod mihi non probetur recepta lectio, sed quod latere diutius in vmbra & situ veterem scripturam nolim. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

rescissa] recisa, *in* C. *annotatur.*

liberalitates, R. *Lego* liberalitates, *non, vt circumfertur*, libertates: *quod auctoribus antiquis libris confirmo. Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

Iuliasque, *non* Liuiasq;, C. N. R. A. S. *Vide Glareani Annotationes.*

coactus. Die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum, in quinque] coactus, die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum. In quinque, S.

vt de nece] vt cum de nece, C. N. S.

XXX. præterea, *pro* plectra, C. N. S. *quod & probat Turneb. lib. xxii, cap. xxxii: & lib. xxvii, cap. xix.*

XXXI. perprospera] prospera, C. S.

XXXII. Conuiuatus & super] Conuiuatus est & super, C. N. S.

daret flatum, N. R. A. S. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.* daret & flatum, C. daret efflatum; *libri nonnulli vulgati. quæ lectio mihi minus placet.*

XXXIII. ictusque] victusque, C. N. R. A. S.

proxima Martis, *non*, maxima Martis, C. N. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

adscendit ad] descendit ad. N. abscessit ad, R.

triclinio abscessit] triclinio abscedit, R.

pinna] penna, N.

Alea] Aleam, S.

gestatione, C. R. A. S. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.* gestatorio, N.

XXXIIII. meridianisque] *Heic quærunt, qui* meridiani *sint. ego eos gladiatores interpretor, qui tempore prandii depugnabant inermi corpore: proinde multi cadebant. Seneca*, Casu in meridianum spectaculum incidi. *Vide Turneb. lib. xxvii. cap. xix.*

vt etiam prima] vt a prima, C. N. R.

persederet, *non* præsideret, C. R. A. S. *nam* præsideret, *quod succidaneum est in eius locum, minus ad sententiam accommodatum est, si quis propius inspiciat. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

si αὐτόματον, vel pegma, vel quid tale aliud, N. A. S. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.* si aut ornatus, aut pegma, vel quid tale aliud, R. si aut αὐτόματον, vel pegma, vel quid tale aliquid, *libri quidam vulgati. sed hoc, vt & illud, corruptum est.*

XXXV. vt speculatores] vbi, *pro* vt, *ad oram* G.

XXXVI. delatas, *non* delectas, C. N. R. A. S. *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

XXXVII. accersi] arcessi, C. R. A. S. accersiri, N.

XXXVIII. tantum non satisfacientibus veniam modo dedit. *quidam libri excusi heic* modo *omittunt.* tamen nō satisfacientibus veniam modo dedit, N. tantummodo satisfacientibus veniam dedit, R. A. S. *Vide Glareani Annotationes.*

Item, *pro* Idem, N. R. A.

cocta, *non, vt passim*, coacta, S. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii: & lib. xxvii, cap. xix.*

coertionem] coercitionem, S.

XXXIX. admoneri, *non, vt hodie*, admoueri, N. & *Turneb. lib. xxii, cap. xxxii.*

XL. Theogonius videor, & λογιώτατος?] Telegonus videor? & ἄδικα τ' ἀληθῆ θαμά, S. *Legi in peruetusto codice*, Quid, ego tibi telæ genius videor? *vbi alii libri partim* Telegonius, *partim* Theogonius *habent. Omnibus rebus Genium antiqui præficiebant. erit igitur* telæ Genius *dictum, pro infimo & abiecto: vt Iouis contra Genius diceretur de eximio & præstantissimo. aut, si nomen proprium est, (quod & magis placet) Telegonius viri nomen erit humilis & despicandi: nisi quis a Telegono parricida, Tusculi conditore, deducat. Lego mox*, λάλει, καὶ μὴ θίγγανε, *ex antiquis & archetypis libris; quod est*, loquere, sed verberibus parce. *cuius in locum subdidere*, λογιώτατος. *parum autem pro dignitate & imperio loquebatur Claudius ista vsurpans: quasi plagas & verbera vereretur: vt*

tur: vt iure inconsiderati hominis verba a Tranquillo notentur. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii. Telegonius *est in libris scriptis: a Telegono ne, qui scripsit domesticum augurium, an a Telegono Vlyssis filio, nondum satis compertum habeo. Quid si* Togonius *legatur, pro ignobili? qualis est apud Tacitum Togonius Gallus, qui & ea de caussa per ridiculum additur: quamquam fortasse* Telegonius Gallus *scribi in Tacito debet. certe videtur dicere Claudius; me putas ignobili & ridiculo Togonio similem, vel Telegonio? Illud* λογιώτατος, *est corruptum: neque tamen veterem scripturam assecutum me confido, quamuis eam diligenter scrutatus sim: Graecas enim litteras male effinxit librarius. fere tamen scriptum videbatur,* ἀεὶ καὶ μῆτίν τινα: *quasi suum consilium laudaret plus aequo Claudius. Haec Turneb. lib. xxvii, cap. xix.*

XLII. peritus] paratus, *ad oram* G.

Homericis] heroicis, R. A. S.

Tyrrhenicon] Cyrenicon, *Beroaldus, & Sabellicus.* Cyrenaicon, *in Frellonii editione annotatur.*

XLIII. ὅ τρώσας δὲ ἰατεύεται. *Legi debere videtur,* ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται: *id est:* qui vulnerauit, & medebitur. *in antiquo sane quodam libro, vt coniecturae locus vnicuique relinquatur, ita scriptum inuenitur:* ὁ βώσας πείσεται. *Vide Victorii Variarum lectionum lib. xxiiii, cap. xiiii. Lego,* ὁ βώσας πείσεται: *hoc sensu;* qui te laesit, poenas dabit. *non male etiam,* ἰάσεται *quis legeret. Turneb. lib. xxii, cap. xxxii: & lib. xxvii, cap. xix.*

XLIIII. Non multoque] Non multo, C. N.

XLV. desiderantem] desidentem, *ad oram* G.

EX NERONE, VI.

II. Cui esset os ferreum, cor plumbeum] cui os ferreum, cor plumbeum esset, C. N. R. A. S.

de mediis N. R. A. S. *habent, non* de Medis.

III. Percucurrit] percurrit, C. R. promeruit, N.

IIII. ex Germanico] in, *pro* ex, *ad oram* G.

V. potare] portare *etiam agnoscit Beroaldus.*

VI. natus est Antii post IX menses, *non*, natus est ante IX menses, S. *Haec ego in priscis libris reperio*, ante post IX menses. *vt mihi dubium non sit, quin legendum sit;* natus est Antii post IX menses. *itaq́, quod Antium eius esset natale solū, sic dilexit, vt eo imperii sedem transferre cogitarit. Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

tantum quod, *non*, iam tum quidem, C. N. S. *germanū fuerit*, tantum quod. *nam* tantū quod *pro* commodúm *dici a Latinis, nemini fere ignotum est. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

fabulae est, eosdem] fabulae, eosdem, N. R. fabulae, & eosdem, A. S.

VII. indictaque, *non* indicta, N. R. A. S. *& Turneb. lib. xxvii, cap. xviiii.*

Praefecti vrbis, sacro Latinarum] Praefectis vrbis, atq; Latinarum, C. N. Praefecti vrbis, atq; Latinarum, R. S. *Vide Glareani Annotationes.*

X. certiorem] interiorem, C. N. *sed & mitiorem in* C. *annotatur.*

nec comitatis] neque comitatis, C. R. A. S.

Papiae legis] Papia lege, *ad oram* G.

quadringenis] quadragenis, C. N. R. A. S.

XI. Iuuenalibus] Ludos Iuuenales, *quos Tranquillus vocat*, Iuuenalia *neutro genere Dio appellat, & interpretatur* νεανισκεύματα. *eos ludos Nero dedit tum, cum barbam primum posuit. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

catadromum] *Nos* catadromum, *funem protensum, exponimus, per quem histriones ingrederentur, saltarent, ac decurrerent. Si catadromum heic hippodromum denotat, nihil mirum fuisset, hominem elephanto insidentem per eum decurrere. Vide Brodaei Miscell. lib. iii, cap. vii. De* catadromo *disputari video, quid sit. ego eo vocabulo funem intelligo, qui summo Theatro alligatus, decliuis ad imum Theatri pertinebat solum, desigebaturque: per quem descendere, maximi periculi, & artis, atque adeo miraculi erat. hanc interpretationem si quis parum firmam putat, vt ex meo sensu depromtam, fallitur. est enim Dionis, qui eadē de re agens, sic scribit:* ὅτι δὴ καὶ ἐλέφας ἀνήχθη, εἰς τὴν ἀνωτάτην τοῦ θεάτρου ἀψῖδα, καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ σχοινίων κατέδραμεν ἀναβάτην φέρων. *Sed & vocabulum ipsum notionem descendentis & decurrentis prae se fert: quo sensu & apud iurisconsultos accipi debere censeo. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

tesserae] *Tesseras in Tranquillo accipimus globulos inscriptos quarūdam rerū notis & nominibus vt frumenti & aliarum rerum: quas qui ceperant, res illas ferebant. Vide Turneb. lib. xxvii, cap. xviii: & Brodaei Miscell. lib. iii, cap. xii.*

XII. noxium] noxiorum, C. N. R. A. S.

obtulit] edidit, *ad oram* G.

Neronia] Neronia *Romae Nero instituit, quinquennalia certamina pro salute sua, & imperii sui mansione & incolumitate. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

buthysiae] *id est, bouis immolationis, vel magni sacrificii. Est & verbum* βουθυτεῖν, *id est, bouem immolare, vel maiori vti sacrificio. Grammatici a* βου *particula intentiua deriuant. Vide Gyrald. de Deis Gentium Syntagm. xvii: & Erasmi Chil. ii, Cent. iiii, Adag. i.*

XIII. Tiridatis, s. Mithridatis, C. N. R. Tyridatis, A. *vtrumque deprauatum est.* Tiridates *enim Neronis temporibus vixit; de quo Tacitus & Plinius. Infra cap. xxx;* In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingenta nummûm millia diurna erogauit.

quo opportunissime] quam, *ad oram* G.

XV. In cognoscendo] *Quaedam cognitionis caussae ad Caesarem pertinebant: qui plerumque vice sui alios, qui de his caussis cognoscerent, eligebat. Vide Turneb. lib. xi, cap. ix.*

secederet, C. N. R. sederet, A. S. *Scribunt libri melioris aeui* secederet, *non, vt editur,* sederet. *Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

circa] *quidam codices habent* citra; *quod significat ante diem Kalendarum. Beroaldus.*

COS. A, S. Consulem; N. R. COSS. *libri non nulli impressi.*

XVIII. Cottio, *non* Coctio, R. S. *& Turneb. lib. xxvii, cap. xviii. Suetonius in Tiberio cap. xxxvii,* & aliam a Cottii regno.

XIX. Alexādrina ipso profectionis die destitit,

c. R. & *Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.* Alexandriam ipso profectionis die destituit, N.

corbulæ, *non* corbulo, C. N. R. A. S. & *Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

XX. imbutus tempore, N. tempore imbutus, C. R. A. S.

Terpnum, A. S. *non* Thermum, *vt* N. *Suetonius in Vespasiano. cap. xix,* Terpno Diodoroq; citharœdis ducena.

sustinere] sustinuit, *ad oram* G.

Fuscæ] Fusca vox *est quam Græci* μέλαιναν *vocant; quæ nec candida nec clara est. Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. vi: & lib. xxvii, cap. xviii.*

νόμον] *hoc est, cantilenam ad aliquem musicum modum intonatam. Vide Glareani Annotationes.*

sufferri, N. R. suffertim, A. S. *In antiquo codice, quod dissimulandum non arbitror,* aliquid sufferi tinniturum dixit, *reperio. erit autem* sufferum, ὑπάγροικον, *quod non delicatum & molle, sed subagreste & subrusticum, & prope ferũ; quod in cantu nos interdum magis delectat, quam blandus & eneruatior modulus. Scio ego heic legi à multis* sufferti: *quod & improbare non est meum: immo vero ante approbaui, & ὑπόπνικτον esse dixi; vt &* subbibere *est, quod Græci* ὑποπίνειν *dicunt. hanc tamen tamquam testificationem veteris lectionis prætermittere non debui. Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.* Aliquid sufferti tinnire *est, quod Græce dici potest,* ὑπόπνικτόν τι ἠχεῖν. suffertum *enim intelligo plenum, densum, confertum, oppletum: quod auditoris aures impleat: quamquam suffertum minus aliquanto est, quam refertum & confertum. Sed &* subbibere, *quod Græce* ὑποπίνειν *dicitur: ita enim a Græcis vsurpatur, quorum verba expressit Suetonius. nam ita dixerat Nero, cum prodisset Neapoli: quæ vrbs & Græca erat, & Græce loquebatur. Hæc Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

Adolescentes] *Adolescentes illos & iuuenes, qui Neroni plaudebant cantanti,* αὐγουστείους, *id est* augustales, *dicit vocatos Dio. Turneb. lib. xxvii, c. xviii.*

XXI. effictis] effectis, C. N.

excæcatum] obcæcatum, *ad oram* G.

ornari] onerari, *ad oram* G.

XXII. quondam tractum Prasinum] quendam tractum Prasini, *ad oram* G.

minimos] mimos, A.

XXIII. me celeriter reuerti] celeriter reuerti me, C. N. S.

clausis] clusis, *in* C. *annotatur.*

secreto non numquam, ex, A. secreto: non numquam ex, C. N. R. S.

hortantibus] orantibus, C. R. hortantibus *etiam in* C. *annotatur.*

XXV. Albanum. Albam, *ad oram* G.

ceterarum, A. S. *Pro* ceterorum, *lego antiqui assertione libri,* ceterarum: *vt ad coronas, de quibus perspicue agit, referatur, non ad homines. & hanc scripturam facile sensus approbat. Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

clamantibus] clamitantibus, C. N. R. A. S.

Palatium & Apollinem] Palatinum Apollinem, *ad oram* G.

XXVI. assumeretur] *Lego in veteri libro* absumeretur, *non, vt nunc circumfertur,* assumeretur. *Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

laticlauio] *Lego* laticlauio *potius, quam* laticlauo. *vapulasse Neronem a quodam laticlauio narrat; vt existimo, non Tribuno militum laticlauio, sed Senatore. nam a Dione is Iulius Montanus nominatur, & Senator appellatur. Lege Turneb. lib. i. cap. ii: lib. xxvi, cap. xi: & lib. xxvii, cap. xviii. Vide in Othone cap. x: & in Domitiano cap. x.*

XXVII. Ambubaiarumque] Ambubaias *nomen adeptas esse existimo, quod circum Baias, quarum lauacra calida delicatis hominibus studio & voluptati erant, versarentur: fuisseque mulieres lasciuas & impudicas arbitror, quæ Romam vsque tamdem permanarint, ibiq. cœtus habuerint.* Ambu *autem pro* am, *quod est* circum, *dixisse veteres existimo. Non assentior iis qui e Syria vsque hanc vocem repetunt. Vide Turneb. lib. xi, cap. xxiii.*

aut Baianum] aut ad Baianum, R.

matronarum institotio copas imitantium, C. N. institorio *malim, quam* institorias: *vt* institorium *neutro genere dicatur. Sunt autem* copæ *mulieres quæ coponam exercent; vt in illo versu;* Copa Syrisca caput Graia redimita mitella. *Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. vi: & lib. xxvii, cap. xviii.* matronarum instar loco passim inuitantium, R. matronarum institorum loco passim inuitantium, A. S. insignes ganeæ & matronarum institorias operas imitantium, *quidam libri excusi: in quibus etiam*, & insignes ganeæ matronarum, *ad oram legitur.*

mellita quadragies LLS. constiterunt] mitellita quadragies sestertium constitit, C. mitelita quadragies sestertium constitit, N. myrtelica quadragies sestertium constitit, R. *Scribitur in bibliothecis antiquis*, mitellita quadragies LLS. constitit. *genus videtur esse placentarum tamquam mitellatarum. est & medicis* micleta, *tamquam fortasse miculata, antidotus. Edunt publici libri* mellita: *nec damno: sed ea quam proposui, mystica, vt ita dicam, scriptura est. Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

aliquanto ab Sirtio rosaria] aliquanto absirtio rosaria, R. aliquanto rosaria, C. N. A. S.

XXVIII. pædagogia, *non* proagogia, C. N. R. *Eo vocabulo turpius interdum etiam vtebantur, cum eo cœtum puerorum qui in deliciis habebãtur, significarent. Tranquillus,* Super ingenuorum pædagogia. *quo in loco corrupte perperamque scribitur* proagogia. *Vide Turneb. lib. xxiii, cap. xviii: & lib. xxvii. cap. xviii. item Glareani Annotationes.*

Acten, *legendum ex Tacito, non* Accen, *quod* N. R. *habent. Infra cap.* L, Reliquias Ecloge & Alexandria nutrices, cum Acte cõcubina, gentili Domitiorum monumento condiderunt.

per sollenne] persollenni, C. N. R. A. S. *Cum scribitur* persollenni, *iniurius in Tranquillum non fuerit, qui* per sollenne, *legerit: etsi ab omnibus libris recedet; quorum fidem non semper sequi oportet. Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

XXIX. prostituit] prostrauit, *ad oram* G.

quatenus] quo, N. A. S.

calliditate] callide, N.

XXX. deparcos] deprauatos, C. R. *sed in* C. *etiam* deparcos, *annotatur.*

In Ti-

In Tiridatem] *pro* in Tiridatem, *habent*, in vna datione, C. N. in Mithridatem, R. *quorum librorum vtraque lectio mendoſa eſt.*

octingenta] octingena, C. R.

Spicillum] Spectilum, C. Spectilium, N. Specillum, R. Spectillum, A. S. *Huius infra comme- nit cap. xlvii: & in Galba Plutarchus. Veram ſane nominis huius ſcripturam, quod libri in his locis inter ſe variant, atque etiam ipſi ſecum diſſident, mihi indicare difficile eſt.*

Quadrigenis] Quadringenis, C. R. S.

aurato] aureo, *ad oram* G.

Phalerata cum Mazacum, N. A. S. Phalerata comaxacum, R. phaletata hamaxicorum, *in codice emaculatiore legit Beroaldus.* Phalerata cum amaxicorum, *quidam libri impreſſi. quo ſane in loco valde diſſentiunt ab excuſis libris manu ſcripti, in quibus* cymazacū *legitur. ego* Mazacum *verum puto. Sunt autem* Mazaces *non populi Cappadociæ, vt multi cenſent; ſed populi Africæ. Lucanus lib. iiii,* Marmaridæ volucres, æquaturusque ſagittas Medorum, tremulum cum torſit miſſile, Mazax. *Mazacos equos laudat Aurelius Olympius, lib. Cynegeticōn:* Quemque coloratus Mazax deſerta per arua Pauit, & aſſiduos docuit tolerare labores. *Sed ne qua ſyllaba veteris lectionis deperiret, aliquando* phalerata acu Mazacum turba, *legendum exiſtimaui. Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. vi: & lib. xxvii, cap. xviii: [& lib. xxx, cap. iii.]*

XXXI. ſtaret ipſius effigie. Tanta, C. S. *in* C. effigiei *annotatur.* ſtaret. Ipſius effigiei tanta, N. R. ſtaret. Ipſi effigiei tanta, A.

verſatilibus; vt flores ex fiſtulis, & vnguenta] verſatilibus, vt flores fiſtulatis, & vnguenta, C. verſatilibus, vt vnguēta, N. verſatilibus, vt flores fiſtulis, & vnguenta, R. A. verſatilibus, vt flores: fiſtulatis, vt vnguenta, S. vt flores fiſtulatis & vnguenta deſuper ſpargerentur, *in duobus optimis codicibus legi; hoc ſenſu: fiſtulatas fuiſſe cenationum tabulas ad flores ſpargendos, & vnguenta fundenda.* ex fiſtulis *tamē, quod peruulgatum eſt, non moueo: ſed illud alterum etiam accommodatum ad ſententiam oſtendo, iuratorum prope dixerim codicum fide & teſtimonio probatum. Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

balineæ] balneæ, C. N. R. A.

calidarum eſſet] calidarum aquarum eſſet, C. N. R. A. S.

XXXII. dextans, *non* dodrans, *vt excuſum eſt,* C. N. S. *& Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

eſſent, quo fuiſſent illæ] eſſet, quo fuiſſent illæ, N. eſſet, quo fuiſſent vllæ, R. eſſent, quo fuiſſent vllæ, A. S.

ſtudioſis iuris] *Lege* iuris, *non, vt obtinuit,* viris. *Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

dictaque omnia, N. R. A. S. *non* omnibus, *vt* C. *in quo tamen &* omnia *annotatur. Lege* omnia, *non* omnibus, *vt receptum video. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

creditur] dicitur, C. N. S.

XXXIIII. luxata] laxata, C. N. R. A. S.

diuerſa] demerſa, N.

L. Agerinum] Lagerinum, C, N. R. Agerinū, S.

obiecto] abiecto, C. N. R. A. S.

Nam nec dum] Nec dum, C. N. R. A. S.

XXXV. Similiter interemit ceteros] Similiter item ceteros, R.

Plautium, N. R. Plancium, C. Plancum, A. S. *Vide in Claudio. cap. xxiiii.*

conſtupraſſet] conſpurcaſſet, C. *&* conſtupraſſet *annotatur.*

Senecam præceptorem] præceptorem, N. R. *non habent.*

perſancte] perſæpe, C. N. perſancte, *in* C. *annotatur.*

XXXVI. promulgatis] prouulgatis, C. peruulgatis, R.

XXXVII. Orfito, C. N. R. S. Orphito, *quod in alis legitur, corruptum eſt.*

reſtituiſſet] retinuiſſet, R.

XXXVIII. ἐμῦ ζῶντος] *Pro* ἐμῦ ζῶντος *puto legendum,* ἐμῦ δὲ ζῶντος. *Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

cubicularesq; eius] cubiculario eius, C. R. A. S.

Mæcenatica] Mæcenatiana, R. S.

XXXIX. hæc fuit] hæc fuerit, N. S.

Νεόψηφον] *In optimis libris reperi* Νεόψηφον, *non, vt in [excuſis] omnibus,* Νεόνυμφον. *& illud multo ſalſius eſt, & acrioris aceti: vt vel lata nuper ſententia interfectam intelligamus; vel, quaſi* νεόψηφον *ſcriptum eſſet, nauis ſententia damnatam audiamus; cum præſertim in naui eam interficere tentaſſet ſolutili: de cuius machinatione & Tranquillus & Tacitus ſcribunt. Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. vi: & lib. xxvii, cap. xviii.*

XL. τὸ τεχνεῖον πᾶσα] *Vide Eraſmi Chil. i. Cent. vii, Adag. xxxiii. In optimis libris legi,* τὸ τέχνιον ἡμᾶς διαθρέψει: *quod haud paullo melius eſt, quam quod in peruagatis codicibus legimus. fere Græca a librariis Latinis male effingebantur litteris. Inde coniectura legentium ſecuta, qualiacumque eruerunt verba, veſtigia ductusque litterarum rimantes, & vicinitatem vocum & ſimilitudinem captātes. quod repono, litterate ſatis & plane ſcriptum erat. vt præſtare auſim ita ſcripſiſſe Tranquillum. Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. vi: & lib. xxvii, cap. xviii.*

deſtituo ei ordinationem] deſtituo ordinationem, C. N. R. S.

gaudentis] gaudendi, C. N. R. A. S.

ſuſpicionem] ſpeciem, *ad oram* G.

XLI. appellato] adorato, *ſeu* appellatos, *ad oram* G.

demum euocauit] domum euocauit, C. N. S.

iamque etiam] iamque ſe etiam, C. N.

XLII. etiam deinde] deinde etiam, C. N. R. S.

ſuum Imperium] ſummū Imperium, C. N. R.

XLIIII. nummum aſperum] *Olim qui theſaurum parare ſtudebant, in eo* nummū aſperum *libenter recondebant; quem interpretor, bene percuſſum & recentem, non veterem, neque tritum, atque ipſo vſu leuem, fugientibus notis, nec forma expreſſa. quo ſenſu illud Perſianum accipi cenſeo: Sat. iii,* quid aſper Vtile nummus habet. *qui enim pecunia amantes erant, in nummis faſtidioſi erant, delectumque habebant, & nummos perfectiſſima & expreſſiſſima forma ſeruabant: ac ne alios quidem recipere volebant: quod & in exactione tributorum plerumq;, vt reor, obſeruabatur. Vide Turneb. lib. xviii, cap. xxviii.*

argentum pustulatum] argentum postulatum, N. R. A. *Recte legitur in iurisconsultis*, veluti cum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent. *quas enim* pustulas *vocamus*, pusulas *etiam ab antiquis vocatas inuenio: quod Pliniani codices vetustissimi locis infinitis ostendunt, sed fastidio occurrens, vno contentus ero.* Est enim, *inquit*, tam feruentis naturæ, vt per se extrá corpori impositum pusulas ignium modo faciat, & pro caustico in vsu sit. Pusula *Columellæ ignis est sacer: vnde* pusulosa *vel* pusilosa ouis: *v autem & i sæpe inter se summutantur. vt* optimus optumus. *Pusula igitur pustula est; & Pusula dicitur ignis sacer, qui pustulas passim, qua depascitur, attollit: nomenq; ex eo habet pusula, quia pus cōtinet.* Pustulatum *igitur* argentum, & pusulatum *vel* pusilatum, *nihil differre existimo, recteque sic appellari suspicor: quin &* postulatum; *præsertim cum v in o non raro migret. Itaque in Tranquillo reperi scriptum*; Exegitque ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum postulatum, aurum ad obrusam: *& in veteribus libris Martialis, lib. vii, epigr. lxxxv*, Argenti tibi libra postulati. *nec illis assentior, qui a postulando deducunt, freti auctoritate Iuuenalis Sat. vii*, Accipe victori populus quod postulat aurum. *sed* postulatum *&* pusulatum *interpretor, quod purum putum est, & pusula ac igne excoctum, quodque pustulas & tumores habet. Nos quoque in vernaculo sermone, perinde quasi posula pro pusula interdum diceretur, mutato p in b, tumorem* bosulam *appellare solemus. Verius tamen puto* pustulatum *argentum &* pusulatum *dici, quam* postulatum. *Turneb. lib. xxiiii, cap. ii.*

aurum ad obrusam, C. N. R. aurum obryzum, A. S. Aurum ad obrusam, *pro*, aurum obryzum, *in veteribus lego codicibus: quo modo non raro loquitur Seneca. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.* Obrussa *autem cum sit exploratio & probatio perfectionis, & nota auri atque argenti, eleganter a Cicerone in Bruto scriptum est*; & adhibenda, tamquam obrussa, ratio: *hodie*, quam obtrusa, *edunt inemendate: placet etiam*, cum obrussa. *nam cum in quam facile potuit degenerare breui discrimine: atq; hoc verius puto. Turneb. lib. xiiii, cap. xxii.*

cepissent. Ex annonæ quoque caritate lucrantium accreuit inuidia, A. S. cepissent. Ex annonę quoq; caritate lucrantium accreuit inuidia, C. N. cepissent. Ex annonæ quoq; caritate lucraticia accreuit inuidia, R. *Lego e veteribus monumentis*, Quæcumque cepissent ex annonæ caritate lucrantia. *nam delatorum præmia augebantur, etiam ipsa caritate annonæ. ita præmia eorum lucrabantur, quod est, augebantur. quod enim mox sequitur, principium est alterius sensus*; accreuit inuidia: *etsi* lucrantium, *non displicet, quod nō nulli legunt. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

XLV. cirrus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demū agona esse, & raderet tandem] currus appositus est cū inscriptione Græca, Nunc demū agona esse, & traderet tandem, C. *in quo* cirrus *annotatur.* currus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demum agona esse, vt traheret tandem, N. cirrus appositus cum inscriptione Græca, Nunc demum agona esse, & traderet tandem, R. Currus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demūagona esse, & traheret tandē, A. S. *In Tranquillo quod in exemplaribus prima nota legitur*; Statuæ eius a vertice cirrus appositus est cū Grçca inscriptione, Nunc demum agona esse, & traderet tandē: *vnius elementi abundantia sensum amarū populi deridentis Neronē, corrūpit: cū* raderet *legendum sit. ita enim eo esse loco Neronē dicit, vt cirratus esse nō debeat, sed cincinnos ponere & radere. quod est in aliis* traheret, *diluti frigidiq; sensus est, & hebetis atq; absurdi. Hæc Turneb. lib. xxv, cap. xi. In libris peruetustis*, cirr' apposit' est, *lego: nec aspernor: sed &* raderet, *non* traheret. *Quid enim vetat Neronem cirratū fuisse, nec cirros ponere solitū? & raderet, cum ludorū comissationibus decertaret & agonibus. vel dixit, non esse puerile certamen, & puerorū cirratorum; sed verum & legitimum, & virorum, qui cirros posuerunt. nunc igitur dicit, Tandem radat, quod verum adsit certamen, in quo cirris non sit locus. Turneb. lib. xxvii, cap. xviii.*

collo & ascopera, A. S. Ascopera *sacculus est pelliceus. Lege Politiani Miscell. cap. xx.* collo & scopa, C. N. R. *Cum reperiam*, alterius collo ascopa deligata, *nō dubitanter* ascoma *legam; vt sit velut culeus: quod nomē est neutrū Græcis, sed Latinis etiam femininum. Dio emendationem adiuuat, qui* μολγὸν *id est* culeum, *dicit eius statuæ appensum fuisse. Hæc Turneb. lib. xxiiii, cap. vi. Vide & lib. xxv, cap. xi: & lib. xxvii, cap. xviii.*

XLVI. circuiri] circumiri, C. N. R.

XLVII. atratus acriter, C. attractus, N. R. *quam lectionem reiicit Sabellicus.*

Spicillum myrmillonem] Spiculum vel mirmillonem, C. Spiculum ac mirmillonem, N. R. Spectillū mirmillonē, A. S. *Vide supra cap. xxx.*

XLVIII. concederet] se conderet, N. conderetur, *ad oram* G.

XLIX. modicella] modica, C. N. R. S.

Permisit hoc Icelus] Permisit hoc Huseus, C. *in quo* Seius *annotatur.* Permisit hoc Seius, N. Permisitq; hoc Hircius, R. Promisit hoc Seius, A. S. *Hic, vt & in Galba cap. xiiii, & xxii, valde vitiati sunt codices Suetoniani: quod in aliis quoq; locis sæpius vsu venit, vbi aut dictio rara, aut nomen proprium non omnibus notū sese ostendit, & occurrit. Pro*, promisit hoc Seius Galbæ libertus, *lego*, permisit hoc Icelus Galbę libertus. *sic enim gratiosissimū eius libertū vocatū fuisse, ex eius vita cōstat. Turneb. lib. xxiiii, c. vi: & lib. xxvii, c. xviii.*

L. Ecloge *lego.* Egloge, N. R. Aegloge, A. S.

Acte *scribi debet*: Accia, C. R. Actia, N. *vtrumque corruptum est. Vide supra cap. xxviii.*

colle] collo, C. N. R. colli, S.

LI. fœdo] fœtido, N. R.

synthesin] synthesinā, C. N. R. *Lego in antiquis libris*, ac plerūq; synthesinā indut'. *nā etsi* synthesin *pbo, tamē* synthesinam *dissimulare nō possum, cum vestē subaudire perfacile sit. Hæc Turneb. lib. xxiiii, c. vi.* Synthesin *Suet. pro veste elegātissima, & parū viris decora ponit; qua iccirco Romana grauitati, nisi certis Saturnaliū diebus, vti non licebat. qualis aūt ea vestis fuerit, nobis explicabit e Tranquilli verbis expressa Dionis oratio, quæ ita habet:* χιτώνιόν τι ἐνδεδυκὼς ἀνθινὸν, καὶ σινδόνιον περὶ τὸν αὐχένα ἔχων.

Vide

Vide Turneb. lib. xxvii, cap. xviii: & lege Brodæi Miscell. lib. vi, cap. vii.

LIII. Olympia] Olympiam, C. N.

LIIII. proditurum] præbiturum, *ad oram* G.

partæ victoriæ, *non*, parta victoria, *legitur in* C. N. S. proditurum se parta victoria ludis. *heic facile omnes agnoscunt esse legendum*, partæ victoriæ ludis; *quod in optimo codice reperi. tam enim securus certusque victoriæ sibi videbatur, vt iam de victoria ludis sibi cogitandum putaret ac loqueretur, disponeretque qua ludus illis facturus esset. Hoc autem aptius est, quam quod in litteras mittitur. Vide Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

saltaturumque, *non* saltaturum, N. *& ex optimo codice Turneb. lib. xxiiii, cap. vi.*

LVI. acunculam, N. R. acungulam, C. icunculam, A. S. imagunculam, *Beroaldus & Sabellicus: sed nullo veterum librorum testimonio comprobant. Vide Egnatii Annotationes.*

LVII. Vologesus] Vologeses, A. S. *Huius meminit Tacitus lib. v.*

EX GALBA, VII.

I. *Seruius, non* Sergius, *vt in vulgatis codicibus est, hic Imperator dicitur.* Seruius *enim, prænomen est*; & Sergius *familiæ*; *quod ex Fastis Consularibus patet. Vide Glareani Annotationes.*

ramum] ramulum, C. N. R. A. S.

institutam] Arborem instituere, *pro arborem in terra statuere & pangere dixit. Vide Turneb. lib. v, cap. ii.*

III. galbeo] *In origine nominis Galbæ*; galbeum *remedia lana inuoluta interpretatur Suetonius. Festus*, Galbeum; *ornamenti genus. Idem*, Galbeos, *armillas dicebant, quibus triumphantes vtebantur. & quibus ob virtutem milites donabantur. Vide Turneb. lib. v. cap. ii.*

Mummiam Achaicam] Mumiam Achaiã, A.

IIII. Lucium] Liuium, *ad oram* G.

Constat Augustum] *Tacitus, Dion, & Iosephus, ad Tiberium referunt. Vide Leopardi lib. ix, cap. xii.*

παραγνύσῃ] παρέρριζον, *quod loquuntur Suetonii codices, corruptum est: sed ex Dione & Tacito* παραγνύσῃ *emendandum. nam ita Tacitus lib. v scribit*; Et tu Galba quandoque degustabis Imperium. *mihi tamen veterum librorum notas a librariis male effictas scrutanti, videbatur scriptum fuisse*, τῆς ἀρχῆς ἔλασσον παρατρώξῃ. *sed quod fide Taciti & Dionis retulimus, verissimum esse confidimus. Turneb. lib. v, cap. ii. Vide Leopardi lib. ix, cap. xii.*

buccula, C. N. R. A. S. subucula, *ad oram* G. *alteram lectionem huic antepono.*

peruigilio] peruigili, C. N. R.

V. inter conuentum] in conuentu, N. S.

præcipuum] Legatum *quoddam* per præceptionem *a iurisconsultis nominatur: illud etiam* præcipuum *vocatur. Suetonius*, Namque quingenties LLS. cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia notata, non perscripta erat summa. *Turneb. lib. v, cap. ii.*

quia notata, N. R. quia vero notata, A. S. *Heic porro notare est, notis quibusdam & compendiis litterarum aliquid breuiter perstringere, nõ omnibus litteris, integrum perscribere, vt apud Fabium*, quantum notando consequi potuerant.

perscripta, *non* præscripta, C. N. A. S. *quæ germana est lectio.*

quingenta, *pro* quinquaginta, C. N. R. *Vide Glareani Annotationes.*

VI. Saluius Otho, *non* Siluius Otho, *legendum, ex veterum librorum auctoritate, & ex Fastis Consularibus.*

A Caio Cæsare Gætulico substitutus, S. A Caio Cæsare licet substitutus, C. A Caio Cæsare ludis substitutus, N. R. A. *Pro* A Caio certe ludis substitutus, *reperio in bonis libris*, liciis substitutus. *in aliis*, lici, *non* ludis *legitur. vt extra cõtrouersiam sit ex reliquiis vocis elisa & contrita legendum* Gætulico: *quod docti viri verum esse ac sincerum contendunt; atque id & trochaicus, qui subiungitur, comprobat, & e Dione in Caligula intelligi potest. Vide Turneb. lib. v, cap. ii: & lib. xxiiii, cap. xli.*

VII. Pro Consule, N. R. Proconsule, A. S. Proconsul, *Beroaldus.*

IX. cruce affecit] cruci affixit, *ad oram* G.

Cluniæ, N. Diuinæ, C. Diuiæ, R. Cluuiæ, A. S. Clunia, *Ptolemæo Hispaniæ opidum est.*

X. Igitur cum quasi manumissioni vacaturus conscendisset Tribunal] *Hæc ego verba ex Romanorum consuetudine explicanda censeo. nam cum Magistratus, vt scribit Theophilus, (eo enim appellando me liberauero) conuentus agebat, vltimis conuentuum diebus manumissionibus operam dare solebat. Turneb. lib. v, cap. ii.*

Dertosa] Detorsa, N. decursu, R. A. S. *Sine controuersia emendate in libris veteribus legitur* Dertosa, *quod opidum Hispaniæ est. Vide Turneb. lib. v, cap. ii. & lib. xxiiii, cap. xli.*

XII. Parapsidem, C. N. R. A. parópsidem, S.

XIII. Venitio simus a villa, S. Venitione simus a villa, C. *& Sabellicus.* Venitiones imus a villa, N. R. Venit io simus a villa, A. *& Beroaldus.* Venitio simus a villa, *non intelligo: verum legendũ arbitror*, Venit io simus a villa: *vel*, Venit iò; venit simus a villa. Iò *autem interiectio exsultantis est omnibus notissima. Turneb. lib. v, cap. ii.*

XIIII. Hi erant T. Iunius, A. S. *cuius sæpissime meminit Tacitus lib. xvii.* Hi erant Liuius, C. N. R. *in* C. Iunius *annotatur.*

socordiaque] secordiaque C.

Icelus, C. Icelius, N. Itellus, R. Icellus, A. S. *Vide in Nerone cap. xlix, & infra cap. xxii.*

XV. Xystici, N. R. A. S. Istrici, C. *Vide Beroaldi librum Annotationum.*

pretio addici, aut donari gratia passus est] pretio adipisci, aut donari passus est gratia, C. N. R.

Tigillino] Tigellino, N. *sed* Tigillini, *paullo ante.*

sæuitiæ] sæuiore, *ad oram* G.

XVI. offensis vel præcipua, C. N. R. A. S. *non*, *vt circumferunt exemplaria*, offensus. *Turneb. lib. v, cap. ii.*

flagrauit] flagrabat, C. N. R.

Ceterum] Centum, C.

vt suspectos] insuspectos, A.

rumpere ausi, Kalend. Ianuarii adigi] rupere,

ac se Kalend. Ianuarii adigi, C. R. rumpere ausi, Kalend. Ianuarii addici, N.

XVII. Saluio, C. N. R. S. *non Siluio, vt vulgati quidam libri habent, non sine manifesto mendo. in Fastis enim Consularibus hic* M. Saluius Otho *nominatur.*

XVIII. spiculator] speculator, N. *De huius vocabuli scriptura lege ea quæ in Caligula cap. lii annotauimus.*

terra tremore] terræ tremor, *ad oram* G.

excucurrisset, N. excurrisset, C. R. A. S.

XIX. dissiparant] dispersérant, C. N.

XX. opem Imperatori] Imperatori auxilium, C. N. R.

accersérentur] accersirentur, C. N. arcesserentur, R.

Germaniciorum vexillatione] Germanicorum vexillatione, C. A. S. *in* C. *annotatur* Germanorum: *quo modo etiam legitur in* N. R. *Scribit Suetonius*, excepta Germaniciorum vexillatione. *quo in loco vexillationem intelligimus cohortem militum, qui confectis & emeritis stipendiis, sub vexillo etiamnum habebantur, vsque dum commoda & agros acciperent. nam hæ* vexillationes *dicebantur. Tacitus*, ne dimissis quidem finem esse militiæ; sed apud vexillum retentos alio vocabulo eosdem labores perferre. *Alæ etiam equitum, Vegetio* vexillationes *dicuntur. Turneb. lib. v, cap. ii.*

aduolauere] aduolauerunt, C. N. R.

Galba Cupido fruaris ætate tua] Galba cupide fruaris ætate tua, N. R. A. S. *Melius blattarius Tranquillus*, Galba Cupido fruaris ætate tua. *Senex; qui pulcer etiamnum videri vellet, per irrisionem* Cupido, *id est bellus & formosus, iocu lariter appellatur. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

XXI. caluo] prǽcaluo, *ad oram* G.

caro] gibbus, C. N. R. *in* C. caro *annotatur.*

propendebatque] præpendebatque, C. N. R. A. S.

XXII. vsque ad abundantem, A. vsque eo abundanti, C. R. vsque eo abundans, N. vsque eo abundantem, S.

Ferebant in Hispania Icelum] in Hispania Ethicelum, C. in Hispaniam Hicelum, N. in Hispania Ethiceum, R. in Hispania C. Icellium, A. S. *Vide in Nerone cap. xlix, & supra cap. xiiii.*

EX OTHONE, VIII.

I. Tirianum, *non, vt quidam*, Terentianum, C. N. R. A. S. *Fasti Consulares, & Tacitus lib. xvii.*

cognomine] cognomine Otho sibi, R. cognominem sibi, S.

III. Poppæam Sabinam, *non* Pompeiam Sabinam, *quod in* C. N. R. *corrupte legitur. Vide Tacitum lib. xvii.*

corripuisse] corrupisse, C. N. R.

arcessendam] accersendam, N.

enoruit] innotuit, C. N. A. S.

IIII. mathematici] magi, *ad oram* G.

aureos] *Æstimatio* aurei Romani, *qui & solidus dicebatur, cognosci potest ex comparatione locorum duorum, Suetonii & Taciti. Nam de Othone scribit Suetonius*; quoties cena principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat. *Tacitus lib. xvii*; cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos diuideret. *aureus igitur Romanus centum nummis taxatur. Turneb. lib. v, cap. i. Vide Glareani Annotationes.*

V. spiculatoribus] speculatoribus, C. N. *De huius dictionis scriptura varietate vide in Caligula cap. lii.*

VI. miliarium aureum] Miliarium, *vas est longum & angustum ad similitudinem milii. Palladius*, Vas, *inquit*, æneum miliario simile; id est, altum & angustū. *eo ad balnea vtebantur. Etiam* miliarium aureum, *Romæ in foro columna erat, in quam omnes viæ Italiæ competebant & desinebant: quod ita vocabatur, quod ab eo miliariorum numerus, quibus itinera metiebantur, incipiebat. nam lapides in viis, quibus miliaria notabantur,* miliaria *etiam vocabantur. Plutarchus*, ὁ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι. *De eadem re Suetonius*; vt se in foro sub æde Saturni ad miliarium aureum opperirentur. *Turneb. lib. v. cap. i.*

VII. Deinde] Dein, C. N. R. S.

ratione] oratione, N. R. A. S.

τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς; *id est*, quid mihi cum longis tibiis? *Vide Erasmi Chil. i; Centur. v. Adag. xcvii.* τί μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς, *prouerbium esse dicit Dio, de iis qui quid sibi non vtile faciunt: quod & paullo aliter effert*; τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν; *puto hoc dictum, vel ex eo quod ad rem diuinam & puluinaria adhiberent tibicines, qui tibiis canebant longis, vt præcentoriis & thurariis; cum tamen interdum sacrificium sibi non profuisse censerent: vel ex eo quod quis, tibias tractare commode paruas cum posset, vt puellatorias, quas Græci* παρθενίους *vocant; aut gingrinas, quæ breues erant, magnas longasque sumeret, quas commode non posset inflare. Turneb. lib. v, cap. i.*

VIII. Germaniciani exercitus in Vitellii verba iurarant, A. S. Germanici exercitus in Vitellii verba iurauit, C. R. Germanici exercitus in Vitellii verba iurarunt, N.

expertus est: & placuerat per classiarios] expertus est, quando placuerat ad classiarios, *Glareanus legere mauit: de qua lectione vide eius Annotationes.*

perruperunt] proruperunt, C. N. R. A. S.

motis nec dum conditis ancilibus, *quid est? Solebant qui bello gerendo præficiebantur, vt inquit Seruius, ingredi Martis sacrarium, anciliaque primum mouere; deinde simulacri hastam, dicentes*, Mars vigila. *Tacitus*, Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nō dum conditorum ancilium afferrent. *Promebantur autem indicto bello ancilia, vt mouerentur: ac profectionem suscipere ante quam condita essent, ominosum & religiosum habebatur. Turneb. lib. v, cap. i.*

IX. Bryxelli] Brixelli, C. N. R. A. S.

Bebriacum] Betriacum, C. N. *Scribunt historici Othonem apud Bebriacum fraude superatum a Vitellii ducibus fuisse. Nam ita in Tacito & Tranquillo scribitur: sed & in Iuuenale Sat. ii. Ego tamē existimo scripturam istam in auctoribus adulteratam esse. nam & Tranquilli libri scripti* Betriacum

triacum *aut* Bretiacum *habent*; *&* Betriacum *nominat Plutarchus in Othone. Ego igitur fideliorem Plutarchi & veterum librorum scripturam arbitror, quam peruulgatam; eamque in libros reuocandam arbitror, vel si exceptione vsucapionis hæc se tueatur. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

consalutatione] consultatione, c.n.r.

x. Lenis] Lætus, c.s.

Tribunus angusticlauius, c. *nō* Tribunus augusticlauius; *quod esset tunica angusticlaui, vt lati. Tribuni autem militum, quidam angusticlaui erant, quidam laticlauii: hique maioris dignitatis, illi minoris. Vide Turneb. lib. i, cap. ii: lib. xii, cap. vi: lib. xxvii, cap. xi: & in Domitiano cap. x.*

cohorruerit] corruerit, c.r.

xi. cœptabant] captabant, *adoram* g.

noctem. Iis ipsis totidemque verbis, vetuitque] noctem: his ipsis totidemque verbis: vetuitque, n.r.s.

adopertis, c.n.r.s. adapertis, a. *Pro* foribus adapertis, *reperio in libris lucifugis*, foribus adopertis, *quod est clausis. quam lectionem confirmat quod mox sequitur*, Irrumpentibus; *quod fores clausæ essent. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

papillam, *pro* pupillam, n.r.a.s.

& celeriter (nam ita præceperat) funeratus, n. & celeriter apud vlterinam ita, c. & celeriter apud culiternam ita, r. *vtrumque mendosum est.* & celeriter apud Veliternam (ita præceperat) a. & celeriter ac paruo cultu (nam ita præceperat) s. *Pro*, & celeriter apud Veliternam (ita præceperat) funeratus, *reperio*, & celeriter (nam ita præceperat) funeratus: *quod & elegantia & sententiæ satisfacit: vt illud* Veliternam, *quod in hanc viciniam immigrauit, exturbandum putem non iniuria. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli. Vide Glareani Annotationes.*

xxxviii. ætatis anno, & xcv imperii die] lviii ætatis anno, & lxxxxv imperii die, n. l. & octauo ætatis anno, & nonagesimo & quinto imperii die, r. trigesimo & octauo ętatis anno, & nonagesimo & quinto imperii die, a. trigesimo octauo ætatis anno, & nonagesimo quinto Imperii die, s. *De hac lectionis varietate vide Glareani Annotationes.*

xii. Fuisse enim traditur & modicæ staturæ, & male pedatus, scambusque] Traditur enim fuisse & modicæ staturæ, & male pedatus, cambusque, c. Fuisse enim & modicæ staturæ, & male pedatus, caluusq; traditur, n. Fuisse enim traditur & modicę staturæ, & male pedatus, caluusque, r.a.s. *Cum caluitium nec ad corporis habitū pertineat, nec officiat in rebus gerendis, quis merito hunc locum dubiæ ambiguæq; fidei esse non censeat? Consului exemplaria scripta: in quibus reperi, modo* campus, *modo* cambus. *quo fit vt legendum censeam* scambus: *quo nomine vocatur, cuius crura sunt deprauata & curua. is enim* σκαμβὸς *a Græcis appellatur. quam vocem quo minus vsurparet Suetonius, quid obesse potuit? cum eum tanta libertate scribendi videamus vti: & hanc appareat vocem Latinis vsitatam fuisse, cum in antiquioribus Nonii voluminibus reperiam,* Strabones sunt, quos scambos nunc dicimus: *videlicet a deprauata oculorum acie. Turneb. lib. v, cap. i.*

EX VITELLIO, IX.

i. aliquando] aliquanto prius, c.n.r.a.s.

Vitellia] *Quæ in Vitellio* Vitellia Dea *ab eo nominatur, a qua quosdam nomen & genus Vitelliorum deduxisse dicit, alia est quam Arnobii* Vibillia; *quæ, nisi me memoria fallit, dicitur fuisse Dea viarum, atque ab eo errore earum homines liberasse. Turneb. lib. xxiii, cap. xli.*

Æquiculos] Æquicolos, s.

Nuceriæ] Luceriæ: *de qua lectione vide Glareani Annotationes.*

ii. cognituris, s. suturis, c. consuturis, n.r.a. *Lutulentum, vt ita dicam, & cœnosum arbitror illum in Suetonii Vitellio locum, in quo de eius maioribus differit.* Cuius, *inquit*, filius sectionibus & cōsuturis vberius cōpendium nactus. *quæ enim, malum, sunt istæ* consuturæ? *nisi forte eum censet, vt patrem, fuisse sutorem veteramentarium. sed, vt arbitror, sutor & sector non fuisset. illud accommodatius, &, vt opinor, longe verius, cuius assertores sunt libri veteres:* cuius filius sectionibus & cognituris. cognituras *enim dicit procurationes, cum hominum in foro esset cognitor & procurator. cognitiones non dixit, sed cognituras; ne de iudice loqui videretur. Turneb. lib. v, cap. i.*

ex muliere vulgari] Vulgaris mulier *est, quæ sui copiam facit, seque vulgat: quomodo & a iurisconsultis vsurpatur. Turneb. lib. v, cap. i.*

prælautus alioqui] prælatus eloquio, n.r.a.s.

socculum] *Vt cothurnus, sic & soccus Romanum non videtur fuisse calceamentum, sed Græcum: vtroque autem Romani vtebantur in palliatis comœdiis & tragœdiis. Socci etiam Romæ mulierum videntur fuisse. Suetonius in Vitellio*; a Messallina petiit vt sibi pedes præberet excalceandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestauit assidue. *Vide Turneb. lib. ix, cap. xxx.*

iii. spintriæ] spinteriæ, c.r. *Quid illud est?* & ipse perpetuo spintriæ cognomine notatus. *Ego* spintriam *eum accipio, qui muliebria patitur, seque aliis abutendum præbet. certe pro spintria Dionis compendium* πορνευκότα *dicit, id est, prostitutū & stuprum passum. sed & spintrias a patientia nominatos Tacitus ostendit his verbis*; Tuncque primū ignota ante vocabula reperta sunt, sellariorum & spintriarum, ex fœditate loci & multiplici patientia. *nam* loci fœditatem, *ad sellarios refero*; multiplicemque patientiam, *ad spintrias. quare cum effeminati essent, in eis spinter effeminatur, & spintriæ vocantur. vnde origo appellationis. Turneb. lib. v, cap. i. Vide & Hieronymi Magii Miscell. lib. ii, cap. iiii.*

iiii. exorandum præbuerit] exorandumq; præbuerat, n.r. exorandumque præbuerit, s.

v. curam quoque operum] curamque operum, c.n.a.s

substitutus esset] substitisset, c.r.

vi. Petronium] Petronianum, c.n.s.

vii. factionis suæ] factionis Venetæ, c.s. *in* c. *suæ annotatur.*

ablocaret] oblocaret, *Sabellicus.*

III. COS.] ter Consulis, C.N.R. ter COS. S. *Vide Glareani Annotationes.*

quosque] quoque, C.N.R.S.

ientassent, *sincerum est*: lactassent *vero, quod in* C, S. *legitur, deprauatum esse arbitror.*

VIII. conceptu] incensu, *ad oram* G.

alluxit] illuxit, *ad oram Frellonii editio.*

prius] prior, *ad oram* G.

X. Bebriacensi] Betriacensi, C. *Vide cap. ix in Othone.*

militis] militiæ, *ad oram* G.

quo se is] quo is se, C.N.R.

XI. Vrbem denique] Vrbem quoque, C.N.R.A.S.

XII. poscam] Poscam, *quam plurimi grammatici loram esse suspicantur, ego semper apud Plinium, oxycratum. qui zythum apud eum esse existimant, nugantur. ipse enim poscæ & zythi, vt diuersarum potionum, mentionem infert. nec vero, vt tradũt, e farina in aqua decocta, priscorum zythus conficiebatur; nec de eo posca nomine loquuntur historici. Brodæus Miscell. lib. iiii, cap. xi.*

deprehendisset] reprehendisset, N.R.

XIII. quadringenis] quadrigenis, N. quadragenis, R.A.S.

Patinæ] *Ingentem patinam suam* clypeum poliuchi Mineruæ *appellabat Vitellius, quod patina illa magnitudinem scuti Mineruæ, quam Athenis fecerat Phidias, æquaret. Cum autem illa Minerua colossea esset, amplitudinemque xxvi cubitorum æquaret; eius etiã immanis clypeus erat, multis & operosis cælatus argumentis: vnde &* patinarum paludes *Vitellii memoria Mucianus exprobrauit. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

πολιύχου] Poliuchi *communi genere, vt Suidas ait, dicuntur qui ciuitatibus imperant, eisque moderantur: nos* Deos tutelares *dicere possumus, seu* custodes. *Gyrald. de Deis Gentium, Syntagm. xi.*

scarorum iocinora] sacrorum, *in* C. *annotatur. In librorum antiquitatibus inuenio,* scarorum sacrorum iocinora. *quibus piscibus sacri nomen attribueretur, scribit Athenæus. scarum etiam Romani deperibant adeo, vt eum* Iouis cerebrum *dixerit Ennius. erant & quidam in lacubus & piscinis fortasse Dis sacri. etsi fieri potest, vt optimi libri scriba iterauerit vocem antecedentem elemento vno traiecto. ita enim e* scarorum *fit* sacrorum; *omninoque* scarorum, & e Carpathio, *sinceriora censeo. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

a Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ, A.S. a Parthia vsque, fretoque Hispaniæ, C.N.R. *sed in* N. Hispanico, *pro* Hispaniæ, *legitur. Pro* lactes e Carpathio, *quod equidem damnare mihi nefas puto, vt & subticere auctoritatem veterum librorum, eamque supprimere: igitur pro* e Carpathio, *in librorum antiquitatibus,* e Parthia vsque, *inuenio. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

XIIII. vernaculis] *Scio omnium librorum cõsensu hanc lectionem testatam esse. putem tamen* diuinaculis *commodius aliquanto, quam* vernaculis, *heic scribi posse. Turneb. lib. v, cap. i.* veraculis *vel* vericolis, *pro* vernaculis, *reponendum putat Iosephus Scaliger Comment. in Cirin.*

factum] fatum, C. *alterum magis placet. Vide in Cæsare cap. lxxx.*

Bebriacenses] Betriacenses, C. *Vide in Othone cap. ix.*

Atque vbique] Atqui, *ad oram* G.

metuens] metuentes, C.N.R.S.

XVI. Senatui] Senatoribus, C.N.R.A.S.

XVII. & vbi] ecubi, *ad oram* G.

discissa] descissa, C.R.N.

reducto coma capite] reducta coma a capite, N.R.A.S. *Lego in optimis libris,* reducto coma capite, *quod est, apprehensa coma capite retracto & resupinato. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

mento mucrone gladii subiecto] *In optimis duobus libris, pro* mento mucrone gladii subiecto, *exaratum est,* mento mucrone gladii subrecto: *quod scilicet sub mento esset rectus gladii mucro, quo mentum erigere vultumque cogebatur Vitellius. Turneb. lib. xxiiii, cap. xli.*

confectus] consectus, *ad oram* G.

Becco, C.N. Becca, R. Beco, A.S. *Vide Glareani Annotationes.*

EX VESPASIANO, X.

I. Petronius. *In codice vetusto* Petro *in nominatiuo, ac* Petronis *in genitiuo legitur. lector iudicet, vtrum verius legi putet. Glareanus in Annot.*

publicum] publicanum, S. *Vide Beroaldi librum Annotationum.*

ducta] deducta, C.N.R.

II. Sabinis, S. Sannis, C.N. Samnis, R. Samniis A. *Cum apud Tranquillum Vespasianus esse natus in Sanniis dicitur, vbi locorum dicatur, quis non quærit? & tamen nemo, quod sciam, probe inuenit: nec inueniri potest, quod nusquam est. ego consulto antiquo libro, cum repererim* Samnis, *non dubito quin in* Sauinis *librarius scribere voluerit, vel potius* Sabinis. *Sabinus erat Vespasianus, vbi & æstiuare solebat, vt & plerumq; Titus eius filius. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

C. Poppæo, A.S. *quod Fasti Romanorum confirmant.* C. Pompeio *in* C.N.R. *perperam legitur.*

poculo] pocillo S.

Tribunatum] Tribunus, *quidam habent codices. Glareanus in Annotationibus.*

etiam non sine repulsa] *pro* etiam, *legit* ædilitatem *Glareanus in Annotationibus.*

III. Domitillam, C.R.S. Domitilla, *cum t, non cum c, scribendum, vt* Domitius, & Domitianus.

Sabratensis] *Scribendum* Sabratensis, *pro* Sabracensis, *a Sabrata vrbe Africæ; veteri libro, & Plinio adstipulatoribus. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

delicatam, delegatam, N.R.A.S. Delegata *quæ dicitur,* delicata *appellari debet; vt amica & cõcubina, quæ olim in deliciis fuerit. nam fere meretrices & concubinæ, libertinæ erant. Sic in veteri inscriptione reperio;* Teiæ Euphrosynę Rufinæ v. v. delicatæ. *Sic in vita Hadriani Imperatoris, Traiani delicati pueri sunt, quos in deliciis habebat. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

& a manu, S. *recte.* & amauit, N. adamauit, R.A. *sed inepte, teste Sabellico.*

IIII. Plautii, A.S. *quos sequor.* Palatini, C.R. Plauti,

Plauti, *in* C. *annotatur*. Planci, N. *Vide in Claudio cap. xxiiii: & in Nerone cap. xxxv.*

cui latum, A. S. *non*, qui latum, *quod habent* C. N. R.

Percrebuerat, A. S. Percrebruerat, N. R. *hanc scripturam probat Lambinus Comment. in Hor. ii. Serm. v. alteram Aldus Paulli F. in Orthographia Ratione.*

proximas quoq; conuertit. C. N. R. S. *& subintelligitur prouincias.* proximas quoque ciuitates conuertit, A. quasque, *pro* quoque, *ad oram* G.

v. Marti sacrata] sacra; C. N. R. A. S.

extrarius triclinio] exterius e triuio, C. extrarius e triuio, N.

medicus dentem ei ostenderet tantum quod exemtum] *Illud sic scribendum est: fides autem penes optimos codices fuerit: pro quo subditicium est*, recenter quidem exemtum, *indignũ medius fidius elegantia & sententia Tranquilli. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

Bebriacensi] Betriacensi. *Vide in Othone cap. ix.*

vi. creandique] curandique, A.

Germaniciano, R. A. S. *quam lectionem, vt germanam, retinendam esse censeo; vt & in Galba cap. xx, & Othone cap. viiii.* Germanico, C. Germano, N.

qui Vitellium fecissent, C. N. R. A. S. *non*, Vitellium Imperatorem fecissent. Imperatorem *enim irrepticium esse puto, quod aliis characteribus in non nullis libris impressis scribatur.*

officium numeris] Numeri *appellantur in re militari, centuriæ & cohortes legionesque militum. Suetonius in Vespasiano*; reuocatis ad officium numeris parumper. *quamquam sunt, qui* muneris *scribant. quod vocabulum frequentissimum est apud Marcellinum & iurisconsultos. sed & ἀριθμοὺς, in eadem significatione aliquando vsurpauit Synesius. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

Mucianus *cum c, non cum t, scribi debet, vt & Mucius.*

Vologesus] Vologeses, A. S. *Sic in Nerone cap. lvii, & in Domitiano cap. ii.*

vii. panificia C. N. R. S. *non vt* A. pannificia. *Celsus lib. ii, cap. xviii*; Scire igitur oportet quæ sint omnia legumina, quæque ex frumentis panificia sunt, generis valentissimi esse.

scilicet] solet, C.

debili] debilis, N.

viii. Thraciam, Ciliciam] *Tanto ante cum in populi Romani dicionem redacta fuisset Thracia, existimo legendum* Trachîam Ciliciam. *pars enim Ciliciæ, propter asperitatem montium, vt ex geographis constat,* Trachîa *dicebatur. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

ærearumque] ænearumque, *in* C. *annotatur.*

suscepit: vndique inuestigatis exemplaribus, instrumentum Imperii, C. N. *quo modo etiam legit adstipulantibus veteribus libris Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.* suscepit; vndique inuestigatis exemplaribus. Instrumentum Imperii, A. S.

xiii. dominationem] damnationem, C. N. R

xiv. ex officio] Officium *pro officialibus poni, non est infrequens, nec insolens, iurisconsultis præsertim. eodem in sensu posuit & Tranquillus. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

abire Morboniam] Morbouiam, C. N. Morboniam *in* C. *annotatur.* abire in Orboniam, S. Morbonia, *vel, vt in quibusdam libris scribitur,* Morbouia, *vt nomen opidi, quod tamen nusquam est, fingi videtur: aut adeo populi ore frequentabatur ceu opidi nomen, sub sensu morbi & exitii. Hoc enim perinde est, ac si quis aliquem in malam crucem amandet, aut ad coruos abire iubeat. Certe Compendium Dionis pro Morbonia,* ἐς κόρακας, *habet. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

xv. deinde & interfici] deinde interfici, C. N. R. A. S.

nuntiatum esset] renuntiatum esset, C. N. R. A. S.

cuiusque] cuiusquam, C. N. R. A. S.

xvi. quam, C. N. R. S. qua, A.

xviii. pascere] pascere pane, C. N. R. A. S.

xix. Terpno] *Suetonius in Nerone cap. xx*; Terpnum citharœdum vigentem tunc præter alios, accersiit. Tarpeio, C. N. R. Pterino, A. S. *vtrumque corruptum est. Pro* Pterino *citharœdo,* Terpnum *emendamus: inquit Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

recte] recta, *ad oram* G.

Cibiotatem] Cibiotandem, C. & Cybiotantem *annotatur.* Cibiotâtem, N. R. Cibiotem, S. *Hac voce vtemur in principes summe auaros, & omnes vndique caussas exenterandis subditorum loculis venantes, nunc proponendo decimationes bonorum vel prouentuum; nunc mercimonia certa vi pecuniæ taxando; quin & quibuscumque annonæ partibus, vt frumento, vino, ceruisiæ, aliisq; ad victum spectantibus, vectigal assignando quantum libet, & quoties libet. Vide Egnatii & Glareani Annotationes, & Melchioris Neipai Adagium xvi.*

Fauor, *non* Fauo, N. Fauor *archimimus etiam vindicibus libris antiquis asseritur; quod expunctum, locum cesserat* Fauoni. *Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

viui] viri, C. N. R. A. S. viui, *in* C. *annotatur.*

sestertia centies] sestertium centies, N. R. LLS centies, A. S. *Vide Glareani Annotationes.*

xx. infacete. Siquidem petenti] infacetus petenti, C.

xxii. comissimus] cum amicis, R. A.

prætextatis] Prætextata verba, *in Vespasiano, obscena & turpia interpretor, a fabulis prætextis, quales Afranii fuerunt, in quibus fœdissima & turpissima dicta & argumenta erant. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

Mestrium, N. S. Menstrium, R. A. Menstrium Florum *liber scriptus* Mestrium *appellat, Plutarchus* Mettrium *in Sympósiacis; quod & verius quispiam fortasse putet. Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

productæ, C. N. R. A. *id est, prostitutæ, non* perductæ, *vt* S. *Vide Pithœi Aduersariorum subsecivorum lib. ii, cap. xvii.*

xxiii. ferre, *non, vt* A, efferre, C. N. R. S. & *Turneb. lib. xxiiii, cap. xxxvi.*

Nuntiantibus legatis] Nuntiantes Legatos, C. N. R. A. S.

vt continuo] vel continuo, C. N. R. A. S.

ad Iuliam Caluinam e gente, non ad Iuniam Caluinam a gente. Mausoleum enim Iuliæ gentis sepulcrum, quod in campo Martio fuit.

XXIIII. Cutylias] Cutilias, S. Vide Plinii lib. ii, cap. xcv: & lib. iii, cap. xii.

XXV. quondam] quandam, N.R.

EX TITO, XI.

I. fortunæ] naturæ, ad oram C.

II. afflictatus] afflictus, C.N.R.

hodieque, C.N.R. non, vt R.A. hodie quoque. Suetonius in Claudio cap. xix, quę constituta hodieque seruantur.

III. amanuensibus] Amanuenses, serui sunt a manu, qui excipiunt & scribunt: at serui ad manum, alii sunt; vt apud Ciceronem lib. iii de Oratore; quem seruum sibi habuit ille ad manum. & apud Liuium, inde ad manum cantari histrionibus ceptum. nam ad manum significat, quod præsto est, quod in promtu, quod paratum est. Vide Turneb. lib. iii, cap. xiii: & lib. v, cap. xi.

IIII. ex imaginum eius] ex statuarum & imaginum eius, C. N. & statuarum & imaginum eius, S.

Furnillam] Fuluiam, C.R.A.S. Furuillam, N.

Taricheam, recte A. Tracias, C. Thracias, N.R. Trachias, S. Tarichea enim Iudææ opidum est.

V. arcesseretur] accersiretur, N.

consulit] consuluit, C.N.R.

VII.] XII, C.N.R.

vt remaneret] aut remaneret, C.N.R.A.S.

desciscerer] desciscere, N.R.A.S.

Apide] Api, C.N.R.A.S.

secus] secius, C. Lego in vetere libro, sequius; quod deterius valet & secius. itaque quamquam mihi altera scriptura probata est, tamen hæc dissimulanda non fuit. Turneb. lib. v, cap. xi.

dehinc] dein, C. deinde, N.R.

VI. orationesque] Lego, orationesque in Senatu recitaret etiam Quæstoris vice. nam officium erat Quæstorum, orationes Imperatorum in Senatu recitare. de Quæstoribus enim illis, qui cădidati principis erant, sic refert Vlpianus; Hi etenim soli libris principalibus in Senatu legendis vacabant. Turneb. lib. v, cap. xi.

aliquanto] aliquando, C.R.A. aliquanto, in C. annotatur.

inciuilius] Quid est, egit inciuilius? nempe violentius, asperius, acerbius, sæuius, & tyranni more. ciuilis enim dicitur, qui sæuus non est, sed moderatus, parique cum ceteris iure viuit: inciuilis, qui se pro Principe & Imperatore non gerit, sed superbus & arrogans est, & tyrannus. Vide Turneb. lib. v, cap. xi.

deposcerentur] deposcerent, C.N.A.S.

A. Cæcinam, non A. Cecinnam, lego. Hic enim A. Licinius Cæcina fuit, quo bello ciuili duce vtebatur Vitellius.

tam aduerso rumore] tam aduersa re, A.S.

VII. gratissimis, pro grauissimis, C.N.R.A.S. quos sequor.

omnino cœtu, non, vt A. omni cœtu, C.N.R.S.

Amphitheatro] Amphitheatrum, quod Titus ædificandum curauit, Breuiarium Dionis appellat τὸ θέατρον τὸ κυνηγετικόν, id est, Theatrum venatorium, quod venationum caussa exstructum esset: vt & thermas, βαλανεῖον: in quo pro quinque millibus ferarum a Tranquillo scriptarum, referuntur nouem millia. Turneb. lib. v, cap. xi.

VIII. aliter rata non haberent] aliter non haberent, C.N.R.

laudatam] laudandam, C.N.A.S. laudabilem, R.

Thracum] Threcum in archiuis bibliothecarum reperio, pro Thracum: vtrumque vsitatum, & vsurpandũ. sed hoc, quod vt insolentius quispiam fortasse submouendum putaret, testimonio adiuuandum fuit. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.

vt fautor] fortassis legendum, non vt fautor: de qua lectione vide Glareani Annotationes.

vnicum] vnice, ad oram C.

publice periisse testatus est] periisse testatus est publice, C.N.R.

delatores, mandatoresque] amandatoresque, in C. annotatur. In Tranquilli Tito delatores & mandatores legimus. sed qui mandatores sunt? an qui accusationem alicuius cuipiam mandabant, & accusatorem instruebant? & fortasse verum sit; cum ita vsurpetur a iurisconsultis. libri tamen optimæ notæ amandatores habent, vel amẽdatores. hoc quispiam putaret emendatores esse: vt honesto vocabulo delatores quidam vocarentur, quod scelera & crimina emendare vellent & corrigere. puto tamen verissimum esse mandatores, qui accusatores subornabant, & instruebant, & in exsilium homines hac ratione calumnia oppressos pellebant. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.

in asperrima insularum, C.N.R. in asperrimas insularum, A.S. asperrimas insulas, Beroaldus legisse videtur.

IX. perditurum] puniturum, C.N.R.A.S. perditurum, in C. annotatur.

ornamenta, C.N.R.A.S. arma, in Rouilii & Frellonii editione ad oram annotatur. instrumenta, legit Sabellicus. Vide Glareani Annotationes.

quandoque &, N. quoque &, C.R.A.S.

X. plagulis] pallulis, C.R. paludamentis, N. dimotis pallulis in iuratissimis antiquitatis libris reperi. quidni enim vela obducta lecticæ, pallulæ vocari queant? quod ita a me affirmatur, vt tamen plagulis de suo iure nullam controuersiam faciam, ne momenti actionem mihi intendat, & a Pratore restitui petat, si a me deiiciatur: tantum doceo consortẽ ei esse, qui de eo Tranquilli loco ambigere possit. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.

XI. cucurrit] concurrit, N.A.S.

EX DOMITIANO, XII.

I. Malum Punicum, insigne domus est. Turneb. lib. ix, cap. xxi.

tempus] tempora, C.N.R.A.S.

vanæ] In Domitiano reperio, inter sacrificulos variæ superstitionis; cum hodie vanæ legatur, quod a me probatur: sed varia etiam esse potuit illa religio, variisque cultus & carimonia, variique cultores;

cultores:vnde & facilior Domitiano latebra. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.

atque peregrina] haud peregrina, N.

II. tantum vt] tantumque, vt, N.

ob hæc correptus] Ob hoc correctus, N. Ob hæc correctus, R. A. S.

ætatis] & ætatis, N.

in sex Consulatibus, non nisi vnum ordinarium gessit, *in Domitiano scribit Suetonius. in quo quæritur quis* ordinarius *sit* Consul. *eum sic appellatum reor, ex cuius nomine anni supputatio ordinabatur; id est, cuius nomen in litteris & instrumentis, & in fastis scribebatur, qui deniq. Kalend. Ianuariis honorem inibat. nam ætate Imperatorum, annus in multos diuidebatur Consules: sed soli, qui anni initio inibant honorem, ordinarii censebantur. honoratioresque erant. Seneca,* Consulem me fecit, sed non ordinarium. *Id a Dione lib. xliii etiam scribitur. Turneb. lib. v, cap. x.*

participem, C. N. R. principem, A. S. *Cum in Domitiano scribitur* principem, *videor non temere facturus, si & sensu, & veterum librorum fiducia,* participem *emendem. Turneb. lib. v, cap. x.*

III. inæquabili] æquabili, C. N. R. S.

IIII. venationes] venatores, N.

portentoso] portentuoso, R.

ecquid sciret cur sibi] & quid sciret quid sibi, C. & quid sciret, & quid sibi, N. ecquid sciret quid sibi, R. S. ecquid sciret, & quid sibi, A. *Lego,* ecquid sciret cur sibi visum esset, *non vt in codicibus publicatis. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

circumducto] circumstructo, C. N. R. S.

inter maximos] in thermis, C.

sed olim] sed quo olim, C. N. R.

Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur] Centum missus, *Circenses sunt, inquit Seruius, vnius diei: centum enim currus mittebantur. quare Maro scribit,* Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus. *Vltimus autem* missus ærarius *vocabatur. quamquã & centum pro multis, poetarum consuetudine, accipi possent. Turneb. lib. v, cap. iiii.*

singulos a septenis spatiis ad quina corripuit, *id est, a septenis cursibus, a septenis curriculis. Turneb. lib. xx, cap. xv.*

prosa] *Vide in Octauio cap. lxxxv.*

psilocitharistæ, N. R. psallocitharistæ, A. *Quinam sunt apud Tranquillum* psallocitharistæ, *quæri video. ego vero locum esse corruptum, audacter affirmare ausim, legendumque* psilocitharistæ. *sic autem vocantur, qui solo nudoque cithara cantu psallunt, sua ipsi voce non accinentes, nec in choro canentes. nam* citharœdi *etiam ad fides canunt:* chorocitharistę *plures vna fidibus modulate concinunt. atque horum verborum hæc discrimina esse arbitror. Turneb. lib. xx, cap. xvi.*

virginum] virginis, N. R. S. A. *Scribendum,* virginum: *quod e Breuiario Dionis intelligi potest. Turneb. lib. v, cap. x.*

toga Græcanica, R. S. toga Germanica, C. N. toga, Germanicam, A. toga Græcanica, *perspicue & sine controuersia verum est; cum more præfectorũ sacris certaminibus in Græcia, tũ Domitianus amictus præsideret. Turneb. lib. v, cap. x.*

Septimontiali sacrorum quidem die, Senatui equitique panariis, plebei sportellis cum opsonio distributis, initium] epulum Septimontialis sacrorum quidem Senatui equitiq; panariis, plebei sportellis cũ opsonio distributis, C. epulum Septimontiali sacrorum quidem Senatui equitique panariis, plebeis sportellis cum opsonio distributis, N. R. epulum, Septimontiali sacrorum quidem die, Senatui equitiq; panariis, plebeiis sportellis cum opsonio distributis, A. Septimontiali die Senatui, *inquit Tranquillus,* & equiti panaria; plebi, (*sic enim legendum censeo*) sportellas cum opsonio distribuit. *ab hac consuetudine dandi in sportulis opsonii, aut cena in sportulis ferendæ,* sportulę *nomen ortũ videtur esse, quod opsonii & cibi loco pecunia donaretur in victũ; quæ cum cenam emetiretur, & cenæ loco daretur, rectæ cenæ opponebatur; quod* recta *sit* cena *cum clietem laute accipimus & pascimus. non recta cena, sed in locũ cenæ, æs cenæ caussa numerati, id est, sportula data:* sportulas, *inquit,* publicas sustulit, reuocata cenarũ rectarũ cõsuetudine. *Turneb. lib. v. c. x.*

V. odeum] *ᾠδεῖον Græce, locus erat choro & symphoniacis attributus.* exmethodium, C. N. R. methodium, A. S. *Lege Glareani Annotationes.*

VI. partim sponte suscepit, partim necessario: sponte in Cattos, necessario vnam in Sarmatas] partim sponte suscepit, partim necessario: vnam in Sarmatas, C. partim sponte suscepit, partim necessario: sponte in Dacos, necessario vnam in Sarmatas, N. R.

VII. Sportulas publicas sustulit] *Vide Glareani Annotationes.*

gregum, A. S. Græcũm, C. N. Græcorum, R. *vtramque hanc lectionem, vt mendosam, reiicit Beroaldus.*

VIII. Recuperatores, ne se semper persuasoriis] ne se persuasoriis, C. R. ne persuasoriis, N. *Quæ sunt apud Tranquillum persuasoriæ assertiones in eo loco?* Reciperatores, ne se persuasoriis, assertionibus accommodarẽt, identidem monuit. *Olim qui in libertatem vindicabantur, cum serui essent, nec pro se iudicio liberali experiri possent, assertorem quærebant. in caussis igitur liberalibus monuit recuperatores, ne, tametsi fauorabilis libertas est, sequerentur in iudicio assertiones vel preces, vel pretio, vel persuasione eblanditas contra ius dominorum. Iurisconsultorum tamen princeps Cuiacius* perfusoriis *legendum censet; &, vt legit, in antiquissimo libro reperi; pudetque dissentire. Turneb. lib. v, cap. x.*

promiscue in equite, A. S. *id est, ordine equestri, vt interpretatur Beroaldus, qui etiam* promiscua iniquitate *agnoscit.* promiscue in æquitate, C. N. R. promiscue, & inquiete, *id est tumultuose, legendum contendit Sabellicus.*

dimissæ, *non* demisse, C. N. R. A. S.

Scatinia, *non, vt* A. S. Scantinia, *scribẽdum est. Fuit enim* Scatinia *lex, quam* C. *Scatinius Aricinus Tribunus plebis tulit in eos, qui alienam pudicitiam sollicitassent, aut suam ipsi prostituissent: quibus pœnam irrogauit* x *millia nummum. Vide Paulli Manutii Antiquitatum Romanarum de legibus librum.*

etiamnum] etiam tum, C. N. R.

IX. apud ærarium pependissent. *Pendere*

reos dicimus, quorum nomen in tabella pendula sit propositū. Vide Franc. Luisini Parergωn lib. i, c. iii.

discrimine] crimine, *ad oram* G.

Subſeciua, *non* Subſiciua, *vel* Subciſiua, *ſcribendum.*

x. puberem] pauperem, *ad oram* G.

Patremfamilias, quod Thracem, myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum e ſpectaculis. *Heic ego pro munerario aliquando libentiſſime retiarium legiſſem. nam perſæpe retiarius cum myrmillone componebatur: vt, cum tum eſſet comparatus myrmillo cum Thrace, comparari etiam optauerit cum retiario: ſed Thraci cum faueret Domitianus, ægerrime tulerit, eum dici imparem retiario, cum retiariorum factioni & armaturæ non faueret. Nunc numerarius mirum in modum placet: vt Imperator intelligatur, qui gladiatorium munus dabat, infeſtusq; ita erat armaturæ Thracum, vt pæne cum eis pugnare videretur. quare ei imparem dixit paterfamilias ille Thracem; parem tamen aduerſario myrmilloni. Cum autem Imperatores pæne pro Dis colerentur, & Domitianus tantos ſpiritus gereret, vt diuino faſtigio parem ſe putaret, impietatē interpretatus eſt arrogans Imperator in patrefamilias, quod a ſtudio & voluntate ſua diſſentire auſus eſſet; eumque arripi ad ſupplicium iuſſit.* Parmularius *autem heic eſt, qui Threcum vel Thracum armaturæ fauet. Thraces enim parmam gerebant. Vide Turneb. lib. v, cap. x: & lib. xxvi, cap. xi.*

Thracem] Threcem, C. N.

detractum e ſpectaculis] detractum ex ſpectaculis, C. detractum ſpectaculis, N. detractum a ſpectaculis, *Turnebus.*

Ciuicam Cerealem] Cinicum Cerealem, C. cum tam corealem, N. *non ſine mendo.*

Iunium Ruſticum] *Hic Ruſticus Arulenus in Dionis Epitome appellatur.*

Tribunum laticlauium] *Erant autem Tribuni laticlauii in legione maioris dignitatis, quam qui laticlauii non erant; & primi Tribuni militum legionis habebantur. De his in quibusdā inſcriptionibus (vt a marmorariis fidem petamus) ita legitur;* Tribuno laticlauio leg. tertiæ Cyrenaicæ. *Iterum;* Tribuno laticlauio leg. I. adiutricis patriæ felicis. *Turneb. lib. xxvi, cap. xi. Vide in Othone cap. x.*

XII. ſecius eo] eo ſerius, C. eo ſecius, N. R. S.

omni modo bona viuorum & mortuorum vſquequaque: quolibet & accuſatore & crimine] omni modo bona viuorum ac mortuorum: vſquequaque quolibet. & accuſati & accuſatores crimine, C. omni modo bona viuorum ac mortuorum: vſquequaque & accuſati & accuſatores crimine, N. omni modo. Bona viuorum ac mortuorum vſquequaque, quolibet & accuſatore & crimine, R. A. S.

Iudaicus fiſcus] *Quem dicit fiſcum Iudaicum fuiſſe acerbiſſime actum? ſignificat tributum, quod Iudæi omnes, qui in imperio Romano erant, ſoluebant. nam viritim binæ drachmæ exigebantur ab iis qui Iudaicam religionem colebant, Iouis Capitolini nomine; vt Dio refert. Turneb. lib. xxii, cap. xvi.*

actus eſt] exactus eſt, *ad oram* G.

XIII. vocatam eam in puluinar] *In puluinar ſuum duxit Domitianus vocatam vxorem; ſuperbe ſe Deum faciens: puluinaria enim Dis ſtruebantur. Turneb. lib. v, cap. x.*

epulari] epuli, C. R. S.

audit] audiuit, C. audiit, N. R. S.

Formalem dictaret epiſtolam] *Formalem epiſtolam vocat Tranquillus, formatam epiſtolam, qua aliquid Imperator edicebat & publice imperabat, aut publice ad aliquos ſcribebat: vt ex eius ſtylo & forma & exemplari, ſimiles ſcriberentur. nam cum habent eam formam, quam inſtrumenta publica & edicta habent, formales epiſtolæ dicuntur. Suetonius;* epiſtolas orationesque & edicta alieno formabat ingenio. *Itaque epiſtola formalis, alia eſt quam familiaris. Turneb. lib. v, cap. x.*

ſic fieri] hoc fieri, C. N.

Ianos arcusque. *Ianos ἀψῖδας appellauit Dion in Nerua. Turneb. lib. xxii, cap. xvi. Vide in Octauio cap. xxxi.*

ac tot, *non* aut tot, N. R. S.

vt cuidam Græce inſcriptum arcui ſit, aream, & caluitium. Conſulatus] inſcriptum ſit arci. Conſulatus, C. inſcriptum ſit arcui. Conſulatus, N. R. *ſed in* N. *poſt* arcui, *lacuna eſt. inſcriptum* arcui ſit, aream & caluitium. Conſulatus, S. *cum aſteriſco poſt* aream. vt cuidam (*inquit Tranquillus*) Græce inſcriptum ſit, aream & caluitium: *in veteri libro reperi,* Græce inſcriptum ſit *ἄρθην, quod verbum* tollare *ſignificabit: & veriſimile eſt verba Græca eſſe poſita a Tranquillo: quāquam non me fallit, aream ſignificare defluuium capillorum. in antiquo alio reperi ἀρπ, in alio ἀρκεῖ: idque maxime omnium placet. vt ſatis illi multos arcus exſtructos eſſe dicat. Turneb. lib. v, cap. x. Vide & lib. xxii, cap. xvi.*

XIIII. formidine] fortitudine, C. R.

trabeati] *Trabeati equites a trabeis dicuntur, quæ tamquam quaſdam diſcolores habent pannorum trabes. inde enim nomen. Turneb. lib. v, cap. x.*

XV. etiamnum] etiam tum, N. etiam tunc, R. etiam nunc, A.

mentione] emiſſione, *ad oram* G.

referretur] referebatur, C.

XVII. Clodianus cornicularius] *Vt in exercitu & acie dicitur* cornu, *ita in cohortibus Trib. militum* corniculum, *& fortaſſe in ordinibus centurionum: a quo* cornicularius, *qui corniculo Tribuni militū præeſt. Valerius,* Libidinoſi centurionis ſupplicium, M. Lectorii Mergi Trib. militaris æque ſimilis fœdus exitus ſequitur: cui Cominius Trib. pleb. diem ad populum dixit, quod cornicularium ſuum ſtupri cauſſa appellaſſet. *Tranquillus de claris grammaticis;* primo apparituram fecit Magiſtratibus: deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit. *Turneb. lib. x. cap. x.*

omnia clauſa] clauſa omnia, N. R.

correpto] arrepto, C. N. R.

diu, modo] diu, dum modo, R. S.

conatum] conatur, S.

ſandapila] Sandapila popularis, *feretri genus, quo plebeii vileſque efferebantur. Vide Turneb. lib. xxx, cap. xxx.*

veſpillones]

vespillones] vispillones, C. N. R. vêspilones, A. S. *Vide Festum de Verborum significatione, Fulgentii de Prisco sermone libellum, & Turneb. lib. xiiii, cap. iii.*

XVIII. gracilitate] grauitate, *ad oram* G.

hoc etiam illum simul, seque] etiam hoc simul illum, seque, C. etiam simul hoc illum, seque, N. etiam illum simul, seque, R. etiam hoc simul, seque, A.

ὀρχίας οἷος] ὀρχὰς οἷος, *Egnatius.* ὀρχὰς ὡς, S. *Scribo in Tranquillo,* hoc etiam, illum simul, seque consolans, inseruerit: οὐχ ὀρχίας οἷος κἀγὼ καλός τι μέγας τι. *Turneb. lib. v, c. x.*

Eadem me tamen manent capillorum fata, N. *Hanc lectionem quid attinet lectori commendare, quam deprauata satis comprobat, & conciliat intelligenti? Turneb. lib. xxii, cap. xvi.* Eadem rem manent mecum capillorum fata, R. A. Eadem me tamen manent cum capillorum fata, S. *vtraque hac lectio mendosa est.*

XIX. effingeret] efficeret, C. N. R. A. S.

dispansam] expansam, C. dispassam, *Beroaldus & Sabellicus.*

XXI. Matianum, *lego.* Martianum, C. N. R. A. S. *quibus non assentior.* Matiana *enim* mala *dicuntur, quod originem a Matio habent. Plinius lib. xv, cap. xiiii.*

affligi] affigi, C. N. R. *quam lectionem non esse veram Eusebii auctoritate contendit Sabellicus.*

effringi, *ad oram* G.

lætioremque] latioremque, A.

HÆC *summa fide collegi. qui vero ingenio feliciori, & iudicio acriori, melioribusque libris instructi sunt, multo plura, nisi me fallit animus, eruent. sed ex his tamen, vtcumque a me collectis si qua vtilitas inde ad studiosos peruenire possit, quod magis optandum mihi, quam sperandum, mercedem laboris mei amplissimam iam dudum accepi, atque id, quod maxime volui, consecutus sum.*

EX LIBRO VATICANO VARIETATES LECTIONVM Suetonii; qui dumtaxat priores tres libros habet, sine distinctione capitum, cum notis, Lib. I. Lib. II. Lib. III. a Iusto Lipsio collectæ.

EX IVLIO.

CAP. I. *Annum agens Cæsar*] *Cæsar*, deest vet.

4. *circa Pharmacusam*] vet. *Pharnacusam.*

9. *ad Atticum epistola*] vet. *ad Axium.* recte.

Per Lambranos] vet. *Ambranos.*

14. *Decium Syllanum*] vet. *Decimum Silanum.*

20. *horaq. nona traduxit*] vet. *transduxit.*

22. *in Assyria quoque*] vet. *Suria.*

23. *qui sibi pepigissent*] vet. *recepissent.* recte.

24. *Consulatum alterum peterent* &c. Totus locus hoc ordine in antiquo: *Peterent, & vt in quinquennium sibi imperium prorogaretur. Perfecitque vtrumque.* Monui de hoc loco Comment. v. Antiquar lection.

alias publico, alias priuato] *alias publico*, deest vet.

25. *eique in singulos annos stipendii nomen imposuit*] Vet. sic; *eique* CCCC. *in singulos annos stipendii nomine imposuit.*

Arunculeio legatis] vet. *Aurunculeio.*

26. *neptem amisit*] vet. *nepotem.*

38. *in equites vicena quaterna*] *in equites*, deest vet. recte.

39. *A. Calpenus*] vet. *Q. Calpenus.*

per solium orchestram] *solium*, deest vet.

47. *Seruitia recentiora*] vet. *retiora.*

52. *C. Martium*] vet. *C. Matium.*

Ælius Cinna] vet. *Heluius Cinna.*

59. *Salutationi cognomen*] vet. *Saluitoni.*

77. *T. Amprius*] vet. *Ampius.*

80. *iidem in Curia*] vet. *idem in Curiam.*

81. *Quando ossa*] vet. *Quandoque ossa.* recte. id est, quandocumque.

Spurina] vet. *Spurinna.*

LIB. II. AVGVSTVS.

1. *Velitris*] vet. *Velitriis.*

2. *magna vi per D.*] vet. *magno interuallo per D.*

Æmilio Pappo] vet. *Papo.*

4. *Ex Accia*] vet. *Atia.*

5. *Cn. Lectorius*] vet. *Latorius.*

16. *Circeios in perpetuum*] vet. *Cercios.*

19. *nomenclatoris*] vet. *nomenculatoris.*

21. *gentes Alpinas*] vet. *Inalpinas.*

22. *tertio clausit*] vet. *ter clusit.*

25. *feminisque periculosioribus*] vet. *pecuniosioribus.*

27. *Quintum Gallum*] vet. *Gallium.*

40. *multis difficultatibus a libertate iusta*] vet. addit: *multis diff. a libertate, & multo pluribus a libertate iusta remouisse.*

43. *Adolescentulum Lucium*] vet. *Lycium.*

LIB. III. TIBER.

1. *Appio Claudio*] vet. *Atta Claudio.* de hoc scripsi in Tacit.

a patribus in patricios] vet. sic; *sexto fere anno. Atque in patricias cooptata, agrum insuper.*

2. *multa etiam secus*] vet. *secius.*

Claudius Appius Regillanus] vet. *Claudius Regillianus.*

demersis vt biberent] vet. *quasi vt biberent.*

notissimum est] vet. *notatissimum.*

Trib. pleb. pulsauerint] vet. *tribunus plebi:*

aut interdicere] vet. *intercedere.*

3. *A Tiberio Nerone*] vet. *A timore Nerone.*

Caci filii fuerunt] *filii* deest vet.

4. *Narbona & Arelate*] vet. *Narrabo.*

Tiberium enixam] vet. *filium enixam.*

5. *post bellum Philippense*] vet. *per bellum.*

6. *Actiacis ludis*] vet. *asticis.*

7. *Centum milium*] vet. *Centenum milium.*

Pomponii Attici] vet. *Cacili Attici.*

11. *tamen singulos*] vet. *tamdem.*

13. *& statuas Nemausenses*] vet. *remansisses.*

15. *adoptione amiserat*] *adoptione* deest vet.

19. *ab Rutheno quodam*] vet. *a Bructero.*

21. *ambitione tractatum*] vet. *tractum.*

ῥᾳθυμίαν] vet. ἀποθυμίαν: rectius ἀπροθυμίαν.

29. *Omnes alloquens dixit: Et nunc & sepe alias*] vet. *alloquens; Dixi & nunc & sepe.*

31. *vt Trebianis legatam*] vet. *vt tribianis.*

Trahi se a Casare] vet. *transea cesare. forsan tradi se.*

37. *Thraspolim*] vet. *Thrascypolim.*

42. *publicorum morum correptione*] vet. *correctione.*

Sextio Claudio] vet. *Sestigio Gallio.*

43. *etiam sellariam*] vet. *sellaria.*

imperata scena] vet. *imperata schema.*

51. *in Latomiam condemnato*] vet. *in antliam.*

52. *multifariam increpitum*] vet. *inscriptum.*

56. *relegauit Cynaram*] vet. *Cinariam.*

INDEX IN PVLMANNI ANNOTATIONES.

Miliarium

HENRICI LORITI GLAREANI, PATRICII CLARONENSIS, IN C. SVETONII TRANquilli Cæsares, Annotationes.

REVEREND. IN CHRISTO PATRI, AC ILLVST. PRINCIPI, D. GEORGIO A GRAVENECK ABBATI CAMPODVNI DIGNISSIMO, D. PLVRIMVM COLENDO, GLAREANVS S. P. D.

QVADRAGINTA *iam elapsi sunt anni, quando primum* D. ERASMVS ROTERODAMVS, *præceptor noster, ad Ioannis Frobenii typographi petitionem, in C. Suetonium Tranquillum, ac reliquos qui Cæsarum vitas memoriæ olim mandassent auctores, emaculatis multis locis, præfatus est; nactus exemplar peruetustum ab* WILHELMO MONTIOIO, *Anglorum regulo, e bibliotheca monasterii diui Martini apud Neruios, hodie Tornacenseis. Agebat enim Regium Prætorem Tornaci, quando ea ciuitas id temporis Anglorum parebat imperio. Eum codicem, paullo ante quam e viuis hinc migraret, nobis dederat Erasmus: ex quo ipse olim multa eruerat ac castigauerat in Suetonio loca. Verum, vt fieri solet, quædam tum omisit: vt erat occupatissimus, & sacris tum auctoribus emendandis magis intentus. Cum igitur ante aliquot annos heic Friburgi ipsum Suetonium publice enarrandum suscepissem, coactus sum propius eum inspicere codicem. ibi certe inueni quædam annotatione dignissima; quæ cursim, vt procedebat lectio, notaueram. Iam demum illa omnia recollegi, vt sub tui nominis auspicio emitterem fetum, vt opinor, maturum. Difficile hercle erat post tantos litterarum ac omnis eruditionis principes, qui ad hunc auctorem illustrandum suam adhibuerunt operam, aliquid adiicere, vel cogitare, ne dum moliri. Neque ego ausus fuissem quidquam, nisi huius codicis fiducia fretus. ita nemo mihi arrogantiam iure obiicere queat. Quisquis autem voluerit intelligere, quantum in annotationibus post eximios illos viros effecerim, legat vel primam de area fori Cæsaris annotationem: ac videbit, haudquaquam temere hunc a nobis susceptum laborem. Ibi enim duo loci, alter Plinii, alter huius auctoris, defensi: quos vel corruptos, vel falsos, certe suspectos illi scriptis prodidere; qui meo quidem iudicio bene habent, ac item etiam sunt in vetusto illo, de quo dixi, codice. Idem dico de loco huius auctoris alio, quem secunda annotatione, eiusdem exemplaris quamquam cæcis admodum vestigiis, emendatum exhibemus, qui fœdatus omnino erat. Sed nolo pluribus. Neminem habeo digniorem diligentiæ testem, quam benignitatem tuam, cum duobus illis viris, D. Ioanne Huber, ac Georgio Gaist; qui nunc tibi ad sacra velut Timothei fidelissimi adsunt, vtrique nostrum iure cari, etiam ipsorum in me merito. Commendo tibi* D. IOANN. HVLDRICHVM *a Raitnau, mihi carissimum.* DEVS *opt. max. que clementiam tuam diutissime incolumem, ad ipsius nominis gloriam, conseruare dignetur. Friburgi Brisgoiæ, anno a* IESV CHRISTI *Natali* CIↃIↃLIX, *Kalendis Sextilibus.*

EX DICT. CÆSARE.

TITVLO XXVI. Forum de manubiis inchoauit, cuius area super sestertiûm millies constitit] *Ita legitur & in vetusto codice Neruio, & in plerisque aliis codicibus.* Millies sestertiûm, *hoc est, millies centena millia sestertiûm, facerent summam vicies quinquies centenûm milliũ coronatorũ: nimis magnam visam Budæo & Egnatio, qui negotium intelligebant. Commentatorum alter, cum nihil de his rebus certi afferre posset, Plinii locum ex xxxvi lib. cap. xv, adducit, amphibolo sermone, ac lectione corrupta.* Pyramides regum miramur, *inquit,* cum solum tantum foro exstruendo sestertiis millibus ducentis Cæsar Dictator emerit. *Sabellicus vero exponit, millies sestertiûm; idest, mille sestertia: bis peccans, re & verbis. re quidem: centuplo enim maior summa est millies* LLS, *quam mille sestertia: verbis autem, quia Latini decies* LLS *dicunt, pro mille sestertiis, hoc est; pro mille millibus* LLS. *Budæus autem, cum idem fateatur, apud veteres aut raro, aut numquam inueniri mille sestertia, malit tamen hoc loco legere* mille sestertia; *quam* millies sestertiûm: *& apud Plinium loco iam dicto,* Sestertiis mille & ducentis. *etsi inquit, omnino minor summa est, quam vt Plinius inter miranda poneret. Hæc Budæus. Egnatius autem: Si* millies sestertiûm *leges, inquit, erit tanta pecuniæ vis, vt iniri ratio vix possit. Hæc ille. Ratio iniri facile potest. atqui in hoc vertitur negocium, num credibile sit Cæsarem tãtam potuisse habere pecuniam. deinde, si habere potuit, num in hanc rem tantum expendere voluerit. Duo dixi; quorum vtrumque credibile puto. Budæum plane video hæsitasse hoc loco. Nam paullo ante, vbi de numeris domus Clodii, & æris alieni Milonis locutus: Omnino igitur, inquit, oportet magnas has esse summas, quas Plinius ob insignẽ nequitiam, insaniæ regum Ægypti comparandas duxerit, qui pyramidas mundi miracula construxerunt. Quæ Budæus ver-*

dei verba propemodum inuitant, bene legi apud Plinium, sestertiûm millies ac ducenties; conformiter sane cum Tranquillo; vt illud ducenties *apud Plinium, explicet nobis quod Tranquillus* super millies *dixit. Ipse ego, etsi ingens ac vix credibilis summa videtur, Millies sestertiûm pro solo tantum expendisse: tamen cum cogito, ad quam rem Plinius compararit Cæsaris magnificentiam, (ita enim vocat portentosam illam profusionem) immo quam præferre potius videatur, cum de Clodio dicat,* Regum insaniam; *de Milone,* Prodigium animi humani: *omnino eius sum opinionis, recte legi hoc loco,* super millies L L S: *& apud Plinium,* millies ducenties L L S. *Quod si quispiam dicat, vnde Cæsar acceperit: aio, Cæsarem ex duorum opidorum sectionibus eam, aut etiam maiorem summam habere potuisse. Quod vnde luculentius probare poterimus, quam ex ipso adeo Cæsare? qui lib. ii Commentariorum de bello Gallico, ex Aduaticorum vno opido capita vendita ait numero millia quinquaginta tria. Quod si in singula capita vicenos quinos coronatos constituamus, (cum tamen longe pluris olim venderentur mancipia) erit ea sectio decies ter centenorum vigintiquinque millium coronatorum. Cui si alteram adiicies opidi sectionem, quales in Gallia multas habuit, summa erit vicies sexies centenorum, ac præterea quinquaginta millium coronatorum: quæ summa superat summam millies sestertiûm. Quod autem Cæsar voluerit, non est mihi dubium. Nam illam summam ita pro illo solo exposuit, vt præterea multorũ ciuium animos inescarit, occasionem quærens de omnibus fauorem captare: quod præcedentia ante hæc, Suetonii verba satis euidenter declarant. Et habuit heic sane multam redimendi fauoris opportunitatem: multæ domus diruendæ erant, quas ab inuitis immensa pecunia redemerit necesse est. Sic autem insinuauit se in plurimorum amicitiam, cum triplo quadruploque plus solueret quam debebat. vt plane existimẽ, occultæ largitionis fuisse prætextũ, huius areæ siue soli emtionẽ. Fuit enim animosissimus corruptor; qui nihil pensi habuit quantũ profunderet, modo quod volebat assequeretur. Hæc mea est opinio de hoc quidẽ loco: lector porro sequatur quod placuerit.*

XXXVIII. Veteranis legionibus prædæ nomine, &c.] *Et hic locus sollicitum habuit, vt video, Sabellicum. Verum nihil certi definit, sed cum conditione loquitur: vt cui res nummaria nõ dum, vt hac ætate, innotuerit. At Egnatius post Sabellicum rem aggressus, primum Appianum a Tranquillo maxime dissentire ait. Deinde fatetur, locum mutilatũ: & Tranquillũ, equitũ stipendium aliud ab Appiano tradidisse, peditũ reticuisse. Ego locum Tranquilli vitiatum omissione vnius vocis existimo, adiutus ex vestigiis veteris codicis, quo & D. Erasmus vsus est; ex quo ego locum ita legendũ existimo:* Veteranis legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina sestertia, quæ initio ciuilis tumult⁹ numerauerat quaterna: in equites, vicena quaterna millia nummûm dedit. *Si locus ita legatur, omnes summæ verisimiles videbuntur, & equiti quadruplo maius stipendium datum intelligitur: quod & Sabellicus fatetur. cetera omnia bene habebunt. In Appiano locus mihi suspectus est: quippe in quo nulla ordinum ratio habetur. Ea deprauatio, siue ex Græco codice, (vt sæpe fit) siue interpretis culpa acciderit, nescio: varie certe citatur hodie a Triumuiris nostris, Sabellico, Beroald° ac Egnatio. Si quid diuinandũ est, ego Appianum summas ita scripsisse existimo:* Statim post triumphũ quæcumque exercitui pollicitus fuerat, ampliore adhuc pecunia exsoluit: militi drachmas Atticas mille quingentas, tria millia Decurioni, Tribunis militum equitibusque duplo maius. *vt hoc vltimum referatur ad Decurionũ stipendium, atque ita fiat equitum stipendium quadruplo maius quam fuerit peditum. Denique ea summæ cum Suetonio conuenient. Certe si pediti quinque millia Atticarum drachmarum data intelligamus, vt habent vulgati codices, nimis magnæ summæ erũt reliquæ. Sed si (vt Trãquillus habet) intelligamus militi primum bina, deinde quaterna numerata, vt sit quadruplo maior equitum summa, cõstabit ratio ordinum etiam apud Appianũ. Gregarium hercle militem cepisse millenas quingenas drachmas Atticas, hoc est, coronatos centenos quinquagenos, mihi opido magnificum videtur donatiuum, etiam in profusissimo Imperatore: maxime hoc tempore, quando bello Africano non parum attrita, etiamsi victor erat, opes eius credi poterant. Vt mihi non fiat verisimile; potuisse quina millia drachmarum singulis exsoluere militibus.* [*Appiani locus de quo ambigit Glareanus, in Græca editione sic habet; Ciuilium bell. lib. 2, pag. 244:* εὐθὺς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ διένειμε τὰ ὑπεσχημένα, πάνθ' ὑπερβάλλων· στρατιώτῃ μὲν, ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς Ἀττικάς· λοχαγῷ δὲ, αὐτοῦ τὸ διπλάσιον· καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ, τὸ ἔτι διπλάσιον· καὶ τοῖς δημόταις, ἑκάστῳ μνᾶν Ἀττικήν. *id est, Statim post triumphum promissa distribuit, idque ampliore in omnib. solutione: militi quidẽ, in singula capita quinque millia drachmarum Atticarum; centurioni vero, eius summæ duplum; ac tribuno & equitum magistro, adhuc duplum: plebeiis autem, singulis minam Atticam.*]

LI. Auro in Gallia stuprũ emisti, heic sumsisti mutuum] *in vetusto codice ita legitur;* Aurũ in Gallia effutuisti, hic sumsisti mutuum. *Carmina sunt quadrata trochaica catalectica, nõ tam recta lege vt superiora Titulo xlix; trochæo locis paribus dominante. sed pro* effutuisti, *lego* effutiuisti, *coniugationis regula; & carmen etiam sic melius habet. Sensus autem est: Quod aurum heic ex ærario sumsisti mutuũ, nempe vt fures solent, numquam redditurus: hoc inquam effutiuisti in Gallia, id est, turpiter cum magnatum feminis insumsisti. Hic sensus longe simplicior est; atque adeo etiam argutior, quam si dicamus, Heic sumsisti mutuum, id est, heic vicissim tuam etiam vxorem stuprari a Clodio passus es. Longe argutius est, de furto, sumere mutuum quod numquam sis redditurus, pro furari; quam pro stuprari; quod Beroaldus sentit. Qui loquendi modus etiamnum hodie de furto, non de stupro, manet vulgo frequentissimus.*

LII. quæ scire C. Martium & C. Oppium, reliquosque Cæsaris amicos] *Titulus hic ostendit Cæsaris libidinẽ in Reginas, & duas adducit: sed de Cleopatra longiorem facit sermonem, ex qua filium Cæsari natum, multis verbis inducit, ꝓbationes Græcorum, M. Antonii, C. Martii, C. Oppii, ac reliquorum Cæsaris amicorum. In vetusto codice pro*

quę scire, *scriptum est*, que scire, *absq; diphthongo, vt; post q vulgato scribendi modo. Vnde ego coniicio legendum*, scireque C. Martium & C. Oppium, reliquosque Cæsaris amicos. *atq; ita etiā quidam codex alius habet. Denique vt clarius fieret, scisse C. Oppiū, Cęsarem ex Cleopatra natū agnouisse, ipsum Oppium librum edidisse, in quo ostēdat esse Cęsaris filiū, quē Cleopatra dicat. Quæ si ita sunt, vt attente totū contextū legenti patet, certe negatio* non, *ante verbum* esse, *tollenda est: alioqui cōtraria fuerint, si C. oppium cū C. Martio scire dicamus, quod M. Antonius Senatui affirmauerat, nempe Cęsarem agnouisse filium: & nunc C. Oppium librum edidisse pro patrocinio, nō esse Cęsaris filium. Omnino igitur negatio auferenda. Ceterum multum momenti est in* scireque: *quod commentatores non notasse admodum miror. Sed & D. Erasmus tumultuarie hunc locum legisse videtur, cum in annotationibus ponit hæc verba;* Librū edidit non esse, *pro eo quod est, libro testatus est. Alioqui, quo erat acri iudicio, probe vidisset hanc lectionem cordato lectori nentiquā probari. Totus igitur locus ita legatur:* M. Antonius agnitū etiam ab eo, Senatui affirmauit: scireque C. Martium & C. Oppium, reliquosq; Cæsaris amicos: quorum C. Oppius, quasi plane defensione ac patrocinio res egeret, librum edidit, esse Cæsaris filium quem Cleopatra dicat. *Lector attente locum perpendat, & videbit nos non temere in hanc descendisse opinionem.*

EX AVGVSTO.

Tit. x. Sed aduersante conatibus suis M. Antonio Consule, quem vel præcipuum adiutorē sperauerat, ac ne publicū quidem & translaticium vlla in re sibi sine pactione grauissimæ mercedis impertiente] *Mirum est quā hoc loco frustra luctati sint cōmentatores nostri, ac omnem mouerint lapidem vt huic loco mederētur. sed hercle absq; codicis vetusti auxilio impossibile erat veritatem ipsam eruere. In codice Neruico ita legitur:* ac ne publicū quidē ac translaticium ius vlla in re sibi sine pactione grauissimæ mercedis impartiente. *Quæ lectio haud dubie vera est: eamq; sequēdam censeo: vt publicū ius intelligamus omnibus patens, translaticium aūt ad tribuniciam potestatem referatur. Sabellicus exponit* publicum, *vt Consulē: quam expositionē ablatiuus* impertiente *non admittit. Quis enim ita loquatur, Antonio non impertiente sibi publicum, id est, Consulem? Deinde quæ addit de translaticio, nihil ad hūc locū attinent. Beroaldus aūt magis hæret, & magnificus est in allegandis auctoribus, nihil ad rem facientibus: mirāda item expositione, vt nihil ad Trāquilli verba. D. Erasmus, vt paullo ante dixi, leui opera hunc percurrerat, & subsecivis dumtaxat horis: alioqui ex hoc codice nō erat difficile videre, verbum* ius *omissum in vulgatis codicibus, quod ibi luculenter satis legitur, vt in codice ab homine non admodum docto scripto, vt sunt fere qui hodie supersunt.*

xxi. item Rhætiam, & Vindelicos, ac Salassos, genteis Inalpinas] *Quod de Erasmo præceptore nostro, iam admonuimus, leui illum opera hunc auctorem percurrisse, vel hoc loco patēre potest. Codex enim ille vetus, quē mihi reliquit, pro* Alpinas *legit* Inalpinas, *adeo manifestis litteris, vt nihil clarius. Vt autem ipse locū notarem, occasionem sumsi ex D. Bruti epistola iiii, lib. x Epistolarū familiarium Ciceronis, vt vocant; vbi ita inquit:* Progressus sum ad Inalpinos cū exerc. *vbi Petrus Victorius, nostra ætate venerabilis vir, summa modestia, summa eruditione, admonuit quod ego, vt ingenue fatear, primum non attendi: verum postea ita amplexus sum, vt omnino ita legendum existimem.*

xxii. Ianum Quirinum semel atq; iterum a condita vrbe ante memoriam suam clausum, in multo breuiore temporis spatio, terra marique pace parta ter clausit] *Ita omnes, quotquot nos vidimus, habent codices; atq; adeo etiam ille vetustus. Quæ caussa fuit Beroaldo vt diceret, Augustū suo tempore ter clausisse Iani templum: cum hoc nemo alius auctorū, (de maioribus loquor) quod equidem sciam, scriptis prodiderit. Certe Plutarchus ac Dionysius Græci, ac Liuius Latinus auctor, non* ter, *sed* tertiúm *Augustum Iani clausisse templum aiunt. Orosium citat auctorē, qui me non admodū mouet. Liuius hercle non tacuisset hoc, quando alia ad Augusti laudem adeo diligēter dicere solet. De ea re tamen cum nemine cōtenderim. Addā tamen meam de hac re sententiam, aut magis cōiecturam. Suspicor sane, breuitatis gratia scriptū fuisse* ter. clausit, *puncto apposito syllabæ* ter. *Quod quidem punctū in vetusto codice subscriptū est. Quemadmodū* Cos. ter. *pro* Cos. tertio *vel* tertium *scribere sæpiuscule solemus. Ita omnino heic* ter. clausit, *pro* tertiúm clausit. *Ne vero hoc alicui friuolū appareat, videat quæso A. Gellium cap. i, lib. x, quid cōsilii Cicero de eodem aduerbio Pompeio dederit: & facile in nostrā cōcedet sententiam. Porro quod inquit Tranquillus,* breuiore temporis spatio; *intelligo, vel quā Romulus, vel quam ipsi Romani post eum primo Punico bello. Romulus enim perpetuo bellauit: primum autem bellum Punicum durauit annis xxiiii: Augustus vero intra xii annos pace terra mariq; parta, Iani templum non ter, sed tertiúm clausit.*

EX TIBERIO.

Tit. v. M. Æmilio II, & Munacio Planco Coss.] *Vetus codex habet* Numatio, *pro* Munatio. *Est autem & Numatii celebris viri mentio apud Horatiū lib. epistolarū i, epistola tertia; & alterius Numatii Galli apud Martialē lib. x. Lector cogitet.*

x. exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto] *Non recte hunc locum Beroaldus de C. Marcello C. Cęsaris hoste, adducto ex Lucano testimonio, exponit. Erat enim illic iam pridem mortuus. Sed neq; de eo ad quem sunt Ciceronis epistolæ, intelligi possunt. Itaq; lectori considerādum, num de eo Marcello loquatur, qui minoris Octauiæ fuit filius, a Virgilio vi Æneidos descriptus. cuius pater etiam Caius, non Marcus: ne quis de eo Suetonium loqui existimet.*

xii. a commeatu castra repetentes] *Locus est opido obscurus. Nescias enim vnde castra repetentes erāt, ex vrbe ne, an e Rhodo. Sabellicus ab vrbe redisse in castra, exponit. Atqui Tiberius Rhodi erat. Nisi intelligamus, Centuriones innuisse, Tiberium Romam ad amicos scripsisse ambigua, quæ etiam Augustus rescierit. Sed Sabellicus ait, Ad amicos in castris talia scripsisse Tiberium: manet ergo obscuritas. Quidam, vt tollant ambiguitatem, ordinem putant:* Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui Centuriones: *vt culpa sit*

penes

penes Tiberium. At si ad amicos & Centuriones id ad Caiū detulerint, videntur ipsi defecisse a Tiberio ad Caium: vt mutabiles sunt ad quamlibet auram militū animi. Nihilo minus locus in obscuro manet.

XV. Caio & Lucio intra triennium defunctis] Tit. lxv in Augusto Suetonius ait; Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos. Tu vide, vter ex altero locus emendandus sit: hic ne, intra biennium, pro intra triennium: an illic, duodetriginta, pro duodeuiginti. Nam codices constanter ita habent. Et mirum, commentatores ne vno quidem verbo hac annotasse.

XX. & congiarium tricenos nummos viritim dedit] trecenos legendum, quemadmodum in Caligula tit. xvii; Cōgiarium populo bis dedit trecenos sestertios. atq; ita etiā vetustus codex duobus his in locis. Facilis lapsus librariorum in tri, & tre: sed in re magnum momentum. In syllabarum etiam ratione discrimē. Triceni enim, primam deriuatione longat, a triginta enim deducitur: at treceni, primam breuem habet, quia syncopa facta a trecenteni. Horatius lib. ii Carm. ode xiiii: Non si trecenis, quotquot eunt dies, Amice places illacrymabilem Plutona tauris. Quo in loco Horatii codices plerique errant; vt in eum quondam editis annotationibus lectores admonuimus.

XXI. Vale, & ordinem æstiuorum tuorum] In vetusto codice ita legitur: Et dux νομιμώτατε vale: ordinem æstiuorum tuorum. Hæc verba absque coniunctione, & initio huius clausulæ leguntur. vt ammiratiue dicta intelligantur, hoc sensu: Quid dicam ordinem æstiuorum tuorum! Atq; hoc modo omnia erūt plana, quæ cōmentatores mire torserūt.

XXV. vt æquarentur stipendio Prætoriani Germanicianis] Ex antiquo codice cōtrario modo legendum, vt æquarentur Prętorianis Germaniciani: idq; ex primo Taciti libro. Prætoriani maius stipendium habebant; sed minus laborum, minusq; periculorum. Ergo exercitus postulabant, Germanicianos stipendio æquari Prætorianis. Mirū vero, neq; hunc locū a commētatoribus animaduersum.

XXVIII. Siquidem locutus aliter fuerit] alter pro aliter, habet codex vetustus: atq; ita ego etiam legendum existimo.

XLVII. vtiq; postquam comœdum Accium coactus est manumittere] Prioribus titulis, cum essent res turpissimæ exponendæ, ibi Beroaldus sane quam copiosus fuit. At heic, vbi in re honesta difficultates incidunt, pulcre omnino transilit. vt, vbi de Accio comœdo dicere debebat, qua de caussa Tiberius coactus esset Accium manumittere, narrat nobis, quomodo comœdi olim serui fuerint. Neque ego sane scio, cur coactus sit Augustus ille Imperator; sed in hoc mihi annotatur, vt alius dem occasionem inquirendi. Porro de Hortalo Herennii filio, multa Tacitus lib. ii, anno Tiberii ii, narrat.

XLVIII. proposito millies sestertiûm gratuito in triennii tempus] Et hunc locū non minus pulcre transilit Beroaldus: non ausus dicere, Non intelligo. Sabellicus autē hæc verba exponens: Mille sestertiis, inquit, sine fenore ciuibus concessis. Hæc ille, libras intelligens opinor. Atqui mille sestertii, 1000 sunt mille nummi. Mille sestertia, rarum est apud Romanos: sed decies sestertiûm vocant 1000000; quod vulgus hodie mille millia. Porro millies sestertiûm, centuplo maior summa est, 100000000, millies centena millia sestertiûm; vulgus vocat centies mille millia: qui faciunt coronatorum 2500000. Illud proposito exponendum erat, quônam referendū. Sed age, adducamus Taciti verba quæ lib. v, anni xix Tiberii initio fere posuit, multū lucis huic loco adferentia. eamdem enim rem ibi tractat. Ea ita habent: Donec tulit opem Cæsar, disposito per mensas millies sestertio, factaq; mutuandi copia sine vsuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cauisset: sic refecta fides. Hæc ille. Quidam codices millies sestertiûm, alii millies sestertio, legunt: vt si quo referatur illud proposito; vt in Taciti verbis disposito sestertio. Quod vero mox sequitur in hoc titulo de dominis insularum, pretio restituto, quid sibi certo velint, admodum hæsito. Commentatores more suo tacent. Ceterum & sequenti mox titulo, de censu Cn. Lentuli verba Senecæ adducens Beroaldus, quatuor millies sestertiûm allegat, pro quater millies LLS. luculento errore: nisi codices sint corrupti: quod fieri potest. Vt vt sit, certe Beroaldus de hisce rebus nihil intellexit, quantumuis dissimularit.

LXVII. Di me Deæq; perdant, quem quotidie perire sentio, si scio] Sensus videtur: Di me Deæque perdant, si scio, quod me quotidie perire sentio. Magna ignorantia, qui sentit se perire, & tamen nescit: & imprecatur male sibi, si sciat: quod tamen in se sentit. miserior Terentiano Phædria; qui scientem se ac prudentem perire conquerebatur. Nimis obscurus, immo nimis argutulus Tiberius. Quidā τὸ si scio, referunt ad tres primas periodos: non inepte, meo quidē iudicio. Codex vetustus longe aliam habet lectionem; Dii me Deæque peius perdant, quā quotidie perire sentio, scio. Quæ lectio summe placeret, si modo coniunctio, si, non omissa esset: vt hoc sensu legeretur; Me Di Deæque, si scio quid scribam, peius perdant quam vtiq; me perire sentio. Senex erat cuculus, & se perire quotidie sentiebat: sed imprecabatur sibi maiorem perditionem, siquidem sciret quid scribere deberet.

EX CALIGVLA.

TIT. VIII. Plinius Secundus in Treueris vico Ambiatino supra Confluenteis] Pro Plinio videtur esse Cornelius Tacitus, lib. i, vbi Agrippina cum puero Caio Treueros mittitur. ait enim: Ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia. Iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus; quem militari vocabulo Caligulam appellabant: quia plerumq; ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Quod autē Sabellicus hoc loco Treueros describēs, dicit Coloniensis Diœceseos esse, fallitur: cum Treueri non solum proprium habeant episcopum, sed archiepiscopum, Imperii Romani electorem. Quod vero de lingua subiicit, Treueros non Gallica hodie vti lingua, sed Germanica, e vulgi opinione hoc habet; qui putāt, eam qua hodie Franciæ regnum vtitur, esse Gallicam linguam, cum sit Romana, vt Italica & Hispanica, quamquam magis corrupta. Veteri Gallica, qua & Celtica, vere vtuntur Heluetii, & proximi secundū Rhenum in Gallia vicini: vt Sequani, Rhenani, Rauraci, Elsatici ac Brisgoenses, e Argentinam vsque. Porro sub Argentina inde cum Germanica miscetur, ita etiā apud Treueros. Olim ante Roma-

norum in Gallia Imperium, Germanica & Gallica linguæ, erant vna lingua, & tamen duæ; vt apud Græcos Ionica & Æolica: quod discrimen ignorabant Romani. Treuerorũ igitur lingua est vetus qua semper vsi sunt; quamquam multũ cum Germanica permista ob vicinitatẽ. Et Galatæ, ad quos scripsit diuus Paulus, eadem vsi sunt lingua; diuo Hieronymo auctore.

XVI. vt Antiocho Comageno LLS millies confiscatum] Id hoc loco admodum duos commentatores miror, non sane quod summam LLS millies non exponunt, quippe quam neuter intelligebat: sed ne sensum quidem explicarint: opido obscurũ. Confiscatum enim participium, quod substãtiuum habet? fructum ne, an regnum? an ipsum factum substantiuum? hoc sensu, quod cõfiscatum erat, hoc est, fisco principis illatum, (ita enim exponunt illi) erat LLS millies. Lector ipse iudicet. Ceterum LLS millies, 100000000, hoc est, millies centena millia sestertiorum, faciunt coronatorum vicies quinquies centena millia, 2500000, facta diuisione per 40. In summa autem proxime sequẽte, codex vetustus habebat octingenta millia. quamquam quidam spatio quod versibus interiacet, octoginta desuper posuit. 80000 LLS, efficiunt coronatorum 2000: 800000 vero, 20000. Differentia duplo.

XXIII. Actiacas Siculasque victorias, vt funestas populo R.] Caussas huius insectationis commentatores non referunt. At ego existimo, ideo sceleratum Caligulam hasce duas victorias celebrari noluisse, quia Agrippa in iis maximam nauauerit operam. non itaq; ob Augusti odium, quippe a quo matrem totam prognatam esse voluit, vt ipsius progenies maior videretur: sed quia Agrippæ, quẽ oderat, in eis gloria celebrabatur: exemplo Alexandri Magni, qui maluit Iouis Arenarii spurius videri, quam Philippi eximii Regis legitimus filius. Meminit & Virgilius lib. viii Æneid. in Actiaca victoriæ descriptione, Agrippæ. Inde & forsitan Caligulæ odium in Virgilium. De Augusti incestu non multum dubito. erat enim insignis Sodomita, & in Ouidium plus quam tyrannus: nisi quod non occidisset; non ausus propter turpitudinem.

XXVI. Scenicis ludis inter plebem & equitem caussam discordiarũ serens, decimas maturius dabat] Videtur autem innuere, inquit Beroaldus, datas esse solis equitibus decimas. Hæc ille. quibus mox duplicem sensum explicat, sed quorũ neuter auctoris mentem ostendit. Atqui ego puto, si solis equitibus datæ essent decimæ, & præterea citius, vt putat Beroaldus, potuissent vtique equites etiam citius occupasse loca. Vnde potius id credendum est, ôlim plebeiis serius cõgiaria dari solitum, vt equites intereà loca sua occuparẽt. Caligulam autem nunc maturius dedisse, vt plebs etiã equitũ loca occupare facile possent, qui olim nõ poterant. Quod vero Beroaldus de decima hora coniectat, omnino displicet. Si enim decima primum hora histriones dabantur, sero hercle dabantur. Quomodo igitur maturius subnecteret Tranquillus? Hunc certe locum neuter commentatorum, meo quidem iudicio, intellexit.

XXXVII. commẽtus nouum balnearũ vsum] Beroaldus multis verbis ostẽdere conatur illud nouum balnearũ genus: nihil tamen definiti adducit. Ex eo tamen Plinii, quem citat, loco, lib. xiii, cap. iii, certi aliquid de hoc portentoso balnearum vsu adferri posse puto. Id ad lectorũ cum oblectamentum, tum vtilitatẽ ita adnotare placuit. Plinius ibidem in vnguẽti libras vt minimum quadragenos supputat denarios. Si quis igitur solio aut lauacro ingerat 576 sextarios, quos dupondios recte existimat Budæus, erunt 1152 vnguenti libræ. Tot suffecerint ad vnius solii expletionem, vt quis solus lauet. (nam minuere magis libuit omnia, quam adaugere) ea summa per 40 multiplicata, faciet summam denariorũ 46080: Rursus ea per 10 diuisa, producet summã coronatorum 4608. Tanti vna lotio, vt ita dicam, aut vnius solii repletio ad lauandũ constitit. Hæc cõmentatores explicare debebant, vt ad finẽ huius capitis intelligeretur immensa ea summa vicies ac septies millies sestertiûm; quam nõ toto vertente anno cõsumsisse sceleratus hic furcifer prædicatur. Vicies ac septies millies sestertiûm numeris vulgaribus ita scribuntur, 2700000000 LLS. quæ integre, non concise, etiam ita, ac non minus Latine, efferuntur, vicies ac septies millies cẽtena millia sestertiûm. Efficiunt aũt coronatorũ 67500000. qui numerus Latine ita effertur, sexcenties septuagies quinquies centena millia: ad Plinii regulam, qui lib. xxxiii, cap. x ait: Non erat apud antiquos numerus vltra centum millia. Hanc numerandi formam Latinis frequentissimam, Budæus primus, quod equidem sciam, velut resuscitasse videtur: quã doctos aliquot nõ aduertisse, admodũ miror; vt doctissimũ virum Leonardũ a Portis; cui hæc de asse tractatio plurimum debet. Is tamen libro secundo, quem hac de re diligenter instituerat, vtcumque maiores summas, raro vero latine exprimit. Ipse Egnatius, cum Venetos aureos in locum coronatorum Francicorum poneret, ita extulit summam, sexagies sexies millies mille aureos, omissis, quingenties mille: si codices non errãt: sicut ꝓximo capite, LLS nonagies 9000000, hoc est, nonagies centena millia sestertiûm: Veneto numismate est, inquit, ducenti vigintiquinque mille aurei Veneti. Ego dixissem, summam pecuniæ nostræ ducentorum vigintiquinq; millium aureorum Venetorum. Quis enim vmquam dixit Latine, ducenti mille? Vulgo numerus ita est, 225000.

LV. vicies sestertiûm contulit. Incitato equo, &c.] Vt in præcedentibus exemplis, magnis illis quidem, & non temere transiliendis, commentatores numeros ne attigere quidẽ: ita hoc loco Sabellicus prudẽter silet. at Beroaldus, vt etiam de his aliquid intellexisse videretur, Vicies sestertiûm, inquit, nõ tam xx sestertia, quam xx millia, significat hæc locutio: magnifice satisfactum huic loco opinatus, cum vicies sestertiûm significet vicies centum millia LLS, coronatorũ 50000. Porro de Incitato valde ambigua dictio est. Et Sabellicus in genitiuo legi putat; quãuis omnes codices reclament. Et mihi placeret, si vltimus huius tituli versus non remoraretur. Quomodo enim equum Cos. facturus erat? Ni ad reliquam stultitiam eius ac impudentiam, etiã hoc referamus. Beroaldus exponit; equo, id est, ob equum. Sed sequẽtia nec omnia quadrant pro equo, nec omnia pro incitato. Lector iudicet.

EX CLAVDIO.

TIT. IIII. legatoque non amplius quam octingentorum sestertiorum prosecutus] Si de minore sestertio, hoc est nũmo, intelligamus, erit

nimis

nimis parua summa, nempe xx coronatorum. Itaq; de maiore intelligendum: vt 20000 coron. accipiamus. Sequenti mox capite, XL aurei Romani, *quando centenis sestertiis nummis aestimabantur, facient* C *coronatos Francicos. Sed id nos nunc non agimus, vt omneis summas explicare velimus. expositoris enim hoc, non annotatoris est officium.*

XV. Excusans quidem testem de prouincia ab eo vocatum] Excuso, *duo significat: crimen purgo, vt* excusatio peccati *apud Ciceronem: item, in excusationem affero; vt qui propter latrones aut tempestates iudicio adesse nō potuerit. In vtro significatu intelligendum, commentatores nō explicant. Ceterum hoc magis dubium est, num legendum sit* quidam *pronomen, quod vetus habet codex; vt de alio loquatur excusante: an* quidem *aduerbium; vt de Claudio excusante loqui auctorem intelligamus. Et sane multum momēti fuerit, vtrum legas. Quod autem ad finem huius periodi Beroaldus legit:* Mortuus est, inquit, puto licuit: *in hoc postremo quod dixit,* puto licuit *fuisse, stulte dictum asserit. Sabellicus autem in hoc, quod negarit* praesto esse posse, *intempestiuum & leue pronunciatum ab eo. Deinde omnino nimis stultum, quod adtecerit,* puto licuit. *In veteri codice legitur ad margines pernotatum,* Puteo licuit. *Ex qua lectione quidam pro* puto licuit, *emendarunt* Puteolis. *Et hercle id placet. Vt in hoc intelligamus stultū redargui Claudium, quod diu dissimularit quod dissimulandum, maxime in iudicio, non erat. Debebat enim primum dixisse, mortuum Puteolis: nempe sic facile intellectu fuisse, adesse illum non potuisse.*

XIX. Constituit pro conditione cuiusq; ciuis vacationem legis Papiae Pompeiae] *Tot extant in hunc locum expositiones, tam variae lectiones, tot annotata etiam doctissimorum virorum, vt singularis impudentiae videri queat, quidquam huc adducere. Primum, quā multa Beroaldus ad hanc rem nihil attinētia post Sabellicum adducit? quem tamen aliquando emendare videtur, ipse se quoque reprehendens hac de lege in Annotationibus, quas post Suetonii Commentationes edidit in Tacitum. Beatus Rhenanus, & Aemilius Ferrettus, in eūdem Tacitum commentati, postremo Baptista Egnatius in hunc item auctorem, de eadem hac ipsa lege tam varia prodiderūt, vt cordatus lector vix sciat quid potissimum sequatur. Itaque ego omnino supersedebo hic meas superaddere nugas. Vnum hoc tamen lectorem admonuerim, in codice vetusto duobus locis lectione variatum. Nam titulo hoc xix,* Pompaeae, *scriptum erat: at paulo post, tit. xxiii,* Poppeae. *Itaque m litteram priore loco reiiciendam putamus, & omnino* Poppaeae *legendum, quemadmodum admonuit Egnatius. Porro titulo xxiii, vacationem legis Papiae Poppaeae sexagenariis: hoc vero titulo xix, pro conditione cuiusque ciuis concessam intelligo, atque ita obrogatum legi.*

XXVII. Pompeium atque Silanum non recusauit modo, sed & interemit] *quia Tacitus lib. xii, non ita longe ab initio, scribit, Silanum sibi conscisse mortem: Suetonius vero in hoc adeo titulo asserit, Octauiam primum Pompeio, deinde Sullae locatam. Vnde hoc item loco legendum puto;* Pompeium atq; Sullam non recusauit modo, sed & interemit: *non autem,* Pompeium ac Silanum.

XXVIII. Nec minus Felicem, quem cohortibus & alis, prouinciaeque Iudaeae praeposuit] *Vide de hoc Felice Tacitum lib. xxi, post splendida illa de Iudaeis mendacia, & Hierosolymae descriptionem, ac templi Dei a Pompeio profanati captiuitatem: vbi* Antonius Felix *dicitur, M. Antonii progener, cum Claudius nepos esset. Drusilla enim vxor eius, Cleopatrae & Antonii neptis erat, ex Helene ac Iuba procreata. Diuus Lucas eam Iudaeam appellat, cap. xxiiii in Actis. Illud autem,* Trium reginarum, *nemo explicat; fortassis quia ignoratur. Mihi porro eadem caussa fuit.*

XXIX. Ap. Silanum consocerum suum, Liuiasq; alterā Drusi, alteram Germanici filiam] *Codices quidam, ac nominatim vetustus ille, habet* Iulias, *non* Liuias. *Ceterum Beroaldus exponit de Liuia quae fuit vxor Drusi, Tiberii Imperatoris filii, quae postea Seiani meretrix facta: de qua Plin. lib. xxix, cap. i. At contra ego* Iulias *legendum, vt habet vetustus codex, contendo: ac Suetonium de Drusi, Tiberii filii, filia, non de vxore loqui existimo. Nec obstat varia alibi denominatio. Tacitus enim Drusi filiam vocat Iuliam, lib. iii, ad anni vi Tiberii finem. Idem Tacitus etiam Germanici filiam, Iuliam vocat, initio anni xix Tiberii, lib. v, Vinicio iunctam. Commentatores decepti videntur, quod mulieres istae saepe binomines fuerint.*

XXXVIII. repente tantum non satisfacientibus veniam dedit] *Beroaldus putat vetustum illum dicendi modum per* tantum non, *pro fere, propemodum, etiam heic expressum. Verum ego nō video, vt hoc loco quadret. Quare haec verba ita legerim;* repente tamquā satisfacientibus. *In vetusto codice duae lectiones erant, neutra satis sincera. Claudius hoc exemplo ostendit se quidem ira moueri, sed breui. Plurimum enim Ostiensibus fauebat.*

XLIII. quā pridie quamdam adulterii ream condemnauerat] *Quidam putant, Domitiam Neronis amitam heic innui a Claudio damnatam; ex verbis Taciti lib. xii, ad finē: vbi eamdem Claudii querelam prosequitur de suis nuptiis, metuente sibi Agrippina, ac prius de Domitia perdenda cogitante. Atqui Domitiae post apud eundem multa mentio, lib. xiii, & post Claudii interitum. Quidam putant eamdem esse Domitiam ac Lepidam; cum Cornelius ad libri xii finem, postquam Domitiam nominauit, mox Lepidam subiungat. vbi Lepidam minore Antonia natam asserit; quam ego maiore Antonia natam autumo. Nisi Tacitus copia aut licentia, eamdem nunc Domitiam, deinde proximo versu Lepidam dixerit: & mori quidem iussam, sed iussum non expletum. Lector ipse tres aut iii Suetonii locos de Neronis amita, & Cornelii item plureis de eadem, diligenter perpendat: videbit nos non temere heic haesitasse.*

EX NERONE.

TIT. I. L. Domitium; cui rure quondam reuertenti iuuenes gemini] *Non est apud me dubium, quin hoc variatum sit in Romana historia. Valerius Maximus lib. i. cap. viii, ter Romanis fuisse auxilio Castorem & Pollucem perhibet: bello Latino ad Regillum lacum, bello Persei, & tertio nescio quo. nec ipsum scisse puto; quippe qui nihil ibi narret, quam ad Iuturnae lacum eos equorum sud-*

rum abluisse sudorem. Ceterum Lactantius Firmianus lib. II, cap. VIII, conformiter cum Valerio, non L. Domitium, sed P. Vatinium fuisse, cui gemini fratres apparuerint: idque bello Macedonico, non Latino. Beroaldus contendit, Aënobarborum nomen fuisse ante bellum Macedonicum. Bello igitur Latino hoc factum non bello Persei. XX enim annis ante cœptum Persei bellum, Aënobarbũ Cos. fuisse cũ T. Quinctio. At id nihil ad P. Vatinium. Multa Dionysius, & nos in horum auctorum Annotationibus: ut tædeat plurium verborum. Porro ex gẽte Domitia duas claruisse familias, tempore adhuc ciuilis inter Pompeium ac Cæsarem belli apparuit; quando L. Domitius Aënobarbus pro Pompeio pugnans acie Pharsalica periterit. Cn. vero Domitius Caluinus, pro Cæsare, primum in Macedonia contra Scipionem Metellũ, deinde post victum Pompeium in Asia contra Pharnacem pugnauit.

II. atauus eius Cn. Domitius in Tribunatu, &c.] *Dubiũ est uter ex Cn. Domitiis fuerit atauus Neronis: isne qui Cos. anno IↃCXXXII, vicit Allobrogas; an qui proximo ante Crassum Oratorem anno Cos. fuit, qui fuit ab V.C. IↃCLVIII. Tranquillus sane videtur duorum Aënobarborum historias vni dare, qui duo fuere, distantibus Consulatibus XXVI plus minus annis.*

VI. Nero natus est post nouẽ menseis quam Tiberius excess.] *Impudens mendum heic est in annis Neronis: duobus enim annis deficit. Ipse Tacitus lib. XII. At Claudii anno nono, mox ab initio, fatetur Neronem duobus annis maiorẽ natu fuisse Britannico. Atqui Britannicus natus est anno primo Claudii, ipso adeo vigesimo Imperii die: vt Trãquillus tit. XXVII in Claudio scripsit. Cum autem inter Tiberii mortem ac Claudii initium, quatuor Caligulæ intercesserint anni, (tot enim prope annis scelestus ille in imperio fuit) ac iis addas IX menseis, Nero plus quatuor annis senior fuerit Britannico, contra atq; scripserit Tacitus. Hæc cum ita esse nemo inficias ire poterit, siquidem hic locus bene habet, diligentius exemplaria inspicere coactus, in vetusto codice Neruio, quamquam corrupta est lectio, ita scriptum inueni:* Nero natus est ante post nonum annum. *Vnde ego certo hunc locum ita legendum existimo:* Nero natus est annum post, & IX menseis, quam Tiberius excessit. *quæ lectio Taciti locũ concordem Tranquillo facit, ac omnem tollit ambiguitatem. Mirum vero, cõmentatores nihil tale suspicatos, neq; annotatores alios. Sed sunt quidam qui pusilla hæc putent, nec satis digna Aristarchi munere: quorum opinioni omnino refragãdum existimo, maxime in historia; vbi omnia cæca fuerint, si quidem ratio temporum defuerit. Sed plerosq; labor terret: non nulli in aliis ostentare malunt ingenium, quam hac in re vtilissima succurrere studiosis.*

VII. Auspicatus est & iurisdictionem præfecti vrbis sacro: atque Lat.] *Varias huius loci lectiones Beroaldus ostendit; quarum nulla mihi satis placet. Vetustus codex ita habet;* Auspicatus est & iurisdictionem Præfectus vrbis, sacro Latinarum. *Vt sit sensus: Nero Præfectus vrbis auspicatus iurisdictionem sacro die Latinarum: atque ita plane Sabellicus intellexisse videtur.*

XIII. dispositis circa fori templa armatis cohortibus] *Ad hæc Suetonii verba, quæ sunt de apparatu Neronis, quo Tiridatem Romæ exceperit, Sabellicus allegat Taciti verba lib. XV, sub finẽ anni noni Neronis: quæ non de Neronis apparatu, sed Corbulonis, quomodo is eumdem Tiridatem in Armenia susceperit, scripta sunt.*

XX. quam inchoatum absolueret nomon] *Hocce loco Bapt. Egnatius commentatores culpat, quod nõ explicuerint quid sit νόμος: cum ipse multis verbis ex Plutarchi libello de Musicis adductis, multo minus explicet quid sit apud Musicos νόμος. Significant autem, inquit, apud Græcos nomi, cum multa alia, tum vero in musicis certam quamdam legem ac rationem canendi; vt tamen tibicinum & citharœdorum præcipue sint. Hæc ille, ac quædam alia, nihil ad hunc locum attinentia, naso lectorem suspendens, ac interim alios carpens, disserit magnifice ex Plutarchi, vt dixi, libello. Ego sane per* nomos *intelligo eos, quos Græci etiam* modos *ac* tropos *nominant; vt testatur Boethius lib. IIII, cap. XIIII, in Musicis. Nostra ætas nimis familiariter, ne dicam temere,* tonos *vocat: cum* tonus *sit perfecta secunda, in sesquioctaua ratione consistens. Iis sane sunt quibus postea diuersa imposita sunt nomina, vt Plutarchus ait: Dorius, Phrygius, Lydius, &c. Sex principes siue authentæ, (vt videre licet apud Platonem in tertio de Rep.) sex item postea plagii. quos nos tribus voluminibus ante aliquot annos mundo ostedimus, velut postliminio reductos. quare lectorem eo dimittimus. Nam Neronis heic studium innuitur, non desiisse eum donec absoluerit νόμον, hoc est cantilenam quamdam, ad aliquem musicum modum intonatam. In eodem titulo ad hæc Tranquilli verba,* aliquid se sufferri tinniturum, &c. *multa rursus stomachatur idem Egnatius in interpretem. Ipse vero pro* sufferri, *legendum putat* suffertim, *quod pro plenius ac grandius exponit, hoc sensu: promittebat Nero, simul ac bibisset, fore vt plenius ac grandius tinniret. Hæc ille. In vetusto codice versus hic totus omissus erat. quidam tamen in margine, quæ omissa fuerant, suppleuerat, scripseratque* sufferre. *ibi mox alius desuper literam i posuerat. passiuum infinitiuum* sufferri. *Ita ex eo codice nihil adstruere potuimus.*

XXVIII. Super ingenuorum proagogia] *Vetus noster codex habet* pædagogia, *quemadmodum & Beroaldus legit. quamuis Egnatius reprehendat, & hæc confinxisse interpretem dicat. Sensus sane in idem redit, quantumuis clamet Egnatius.*

XXX. In Tiridatẽ, quod vix credibile videatur, LXXX nummûm mil.] *De hoc loco etiam Budæus lib. IIII de Asse dubitat, diurna hæc millia, an quamdiu Romæ fuerit intelligamus, an ex quo intra fineis R. Imperii esse cœpit. Beroaldus* per, *Sabellicus* in singulos dies *exponunt. Quod aũt mox sequente adeo versu Sabellicus* millies LLS *exponit, decies centena millia nummûm, centenario numero errat. Millies enim sestertiûm, non decies centena, sed centies decies centena, vt ita loquar, hoc est, millies centena millia nummûm intelliguntur,* 100000000 LLS: *quæ summa est coronatorũ Frãcicorum vicies quinquies cetena millia.* 2500000. *Mirũ vero cur hoc loco nõ etiam Sabellicũ in indicium adducat Egnatius, vt solet libenter Beroaldũ.*

XXXI. Quadragenis in punctum sestert is lusit aleam]

sit alcam] Vetustus codex quadringenis habet, non quadragenis: atq; ita etiam Budæus legit dicto iam loco. Ceterum quadringentis millibus L L S intelligit. Ego sane lectionem propter codicis veteris fidem sequar; vt cum Budæo quingentis legatur. Sed expositionem de millibus non accipio; sed quingentos nummos intelligo, non quingenta millia. Nec obstat distributiuum nomen, quod heic Latinissime locũ habet, propter multiplices iactus. Quadringenis igitur nummis in singulos iactus lusisse intelligimus: hoc est, denis coronatis; non quadringenis millibus, nimis magna summa, quantumuis prodigo lurconi. decem enim millia coronatorum efficerent quadringenta millia nummûm. Ad finem huius tituli rursus in Beroaldum stomachatur Egnatius, de Mizacum nomine, quod ex Sabellici commentario Beroaldus animaduertere debuit. Sed & Egnatius Sabellico gloriam reliquisset, qui id ante eum & docte & copiose explicuerat. Sed illæ hominum doctorum gloriolæ.

XXXII. pro semisse dodrans cogeretur ei qui sine probabili caussa] Locus est obscurissimus, & fere inexplicabilis. Commentatores strenue luctantur. Sabellicus rem intellexisse videtur. Sed Commentarius eius corruptus ad nos venit. Tres lectiones heic sunt. Codex vetustus ita habet: pro semisse dextans ei cogeretur, qui sine probabili caussa eo nomine essent. Parisiensis quidam codex, ante annos xl. excusus, ita habebat: pro semisse dodrans cogeretur ei qui sine probabili caussa eo nomine esset. Sabellicus ita legit: pro semisse dodrãs cogeretur ei qui probabili caussa eo nomine esset: omissa præpositione sine. Omnis difficultas esse videtur in pronomine ei, quem referat; Neronem ne, an libertum, patronumńe. & patronúmne de familia aliqua contingente Neronem, vt videtur Sabellicus intellexisse; an alium quempiam, qui nomen familiæ alicuius cõtingentis Neronem vsurpasset sine probabili caussa? Denique num libertum, qui nomen familiæ vsurpasset contingentis Neronem? Quid si dicamus? Nero voluit libertorum bona sibi cogi ab iis gentilibus, qui Domitiorum, Iuliorum, Claudiorum nomina haberent non rationabili caussa. Erant enim libertorum bona gentilium. Lector iudicet.

XXXIX. Νέρων, Ορέστης, Αλκμαίων, μητροκτόνοι] Versus est trimeter iambicus. At quæ sequuntur, nulla lege constant: vt plane mihi corrupta videantur. Egnatius vbi hæc vertit, ait, vel Neonymphos vel Neonymphon legi posse. Ego in his nihil argutí video: sed omnino treis nominat matricidas, Neronem, Oresten, Alcmæonem: sed Neronem pessimum, qui neonymphos matrem occiderit, aut neonymphon matrem. Nisi sit quod Beroaldus de Sporo & Pythagora impurissimis cinædis innuit.

XL. τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει] Sabellicus τέχνιον legit; sed reprehẽditur. Vide prouerbium, Artẽ quæuis alit terra. vbi aliter legit Erasmus. Ibidẽ etiam locus ille expositus, Qualis artifex pereo: tit. XLIX. vbi commentatores egregie hallucinati sunt.

EX SER. GALBA.

HVIVS commentationis initio admonendos lectores duxi, maxime non attentos, nõ recte, in vulgatis codicibus hunc Imperatorem Sergium dici, sed Seruium Galbam. Est enim Seruius prænomen, & sæpe in Sulpicia gente; vt in tota Romana historia videre licet. Sergius autẽ, familiæ nomen est, de qua L. Catilina fuit; non de gente Cornelia, vt falso quidam scriptis prodiderunt, motis stolida illa oratione, quæ Catilinæ falso adscribitur, cum sit semibarbara. de priore loquor, non de secunda.

TIT. III. Non nulli quod præpinguis fuerit visus, quem Galbam Galli vocant] Hæc Suetonii verba plurimos torserunt, maxime qui norunt linguam Gallicam, atq; adeo etiamnum Gallice loquuntur, vt Heluetii ac vicini eorum: miratique sunt huius vocabuli etymon. Sed hunc nodum egregie dissoluit D. Ægydius Tschudi in Rhætia descriptione, ostendens, quod etiam hac adhuc ætate Heluetii pinguem & crassum hominem vitulũ vocãt. Vitulus autem Celtica lingua, Kalb significat: sed Romanos Galb, pro Kalb, vt Gaius pro Caius protulisse. Atq; hæc est inter reliquas heic positas haud dubie vera huius nominis etymologia. Tantum interest noscere etiam alias linguas.

V. hærede Tiberio legatum ad quinquaginta reuocante] Hic locus mire torsit, nec immerito, commẽtatores. est enim lubricus & difficilis. & ipsi veram imminutionis rationem non perceperunt, quamuis egregie luctati, maxime Beroaldus. Si enim recte legatur quinquaginta, vt vulgo habent codices, certe legatum millecuplo fuerit imminutũ: quod nemo credet, quantumuis perfidus & auarus Tiberius describatur. Quare omnino quingenta legendum, pro quinquaginta. Suffragatur nobis vetustus noster Codex. Sic sane legatum centuplo imminutum intelligemus. Quingenties enim sestertiûm, centuplo maior summa est quam quingenta sestertia; at millecuplo maior quam quinquaginta sestertia. Verum quia res opido obscura est, vulgatos numeros adiici placuit.

50000000 L L S, Latine quingenties sestertiûm, id est, quingenties centena millia sestertiûm, hac nota, $\overline{\overline{D}}$. 1250000 coronat.

500000 L L S, Latine quingenta sestertia, id est, quingenta millia sestertiûm, hac vt opinor nota, $\overline{D}$. 12500. coron.

50000 L L S, Latine quinquaginta sestertia, id est, quinquaginta millia sestertium, hac vt puto nota, $\overline{L}$. 1250 coronat.

Georgius Agricola Germanus, qui hac de re xiii scripsit magna cura volumina, cõtendit Latine non dici, quinquaginta vel quingẽta sestertia, sed sestertiûm, quoties millia intelligimus; sed apud poetas dumtaxat: ac semper pro nummis, nõ libris binis ac semis. Ita enim scribit: Sex, decem, viginti, centum, plurane sestertia poetæ dicunt; nihil aliud intelligẽtes quam sestertios. Hæc ille. At meo iudicio fallitur. nam Horatius epistola vii, lib. I Epistolarũ, aperte libras intelligens, non nummos, vbi de Philippo ac Vulteio: Dum septem donat sestertia, mutua septem Promittit, persuadet vti mercetur agellum. Quis autem septem nummis agrum emerit? Porro quinque, quos ex Martiali adducit Georgius, loci, omnes contra eum pro Budæo pugnãt, ac ostendunt Latine dici sex, decem, viginti, centum sestertia, pro binis libris ac dimidia, non pro nummis. Ceterum ex hoc Tranquilli loco colligitur quingenties, quingenta, quinquaginta L L S, alios atque alios habuisse characteres, siue varias

notæ; hodie certe nobis haud satis cognitas. Similis erat aliquo pacto, quam Beroaldus adducit, D *ad* L *ratio ad nomen quingenta, quinquaginta: ceterum re dumtaxat decupla, cum heic (si quidem* quinquaginta, *vt vulgo perperam habent codices, legatur) sit millecupla. At si* quingenta *legatur, quemadmodum vetus, vt iam diximus, habet codex, imminutionis ratio erit centupla sicut ex numeris paullo ante appositis liquido apparet.*

VIII. vehiculo proximo decies L L S. in auro efferret] *Hoc loco rursus ausus est rem pecuniariam attingere Beroaldus: & quasi rem notam explicaret, Decies sestertium inquit, id est, dena millia sestertiorum. sicut in Caligula tit. lv, (quod superius admonuimus) vicies sestertium exponit, xx millia sestertiorum. sed vtroque in loco centuplo maior summa est, quam ipse prodit. Verum hæc omnia prosequi non est nostri instituti.*

XVI. Sed maxime fremebat superioris Germaniæ exercitus] *Romani, vt e iam aliquid dominii in Germania habere videri possent, postquam ea amisere quæ inter Rhenum ac Albim fluuios paruulo admodum tempore habuere, in ipsa adeo Gallia, ad Rheni ripas, duas finxere Germanias, superiorem ac inferiorem. cuius descriptio est apud Ptolemæum.*

EX OTHONE.

TIT. I. Maiores Othonis sunt orti oppido Ferentino] *Ferentinum oppidum in Etruria; item in Latio siue Volscorum, siue Hernicorum; item in Samnio. Hæc omnia in Liuio, libris i, ii, ac x, quidam & in Campania, vbi & Plinius Ferentinates, locant. Sed heic de Ferentino in Etruria loqui videtur, cum subiungat auctor,* ex principibus Etruriæ. *nisi inde migrarint in Latium, vt putat Philippus. Ceterum Plin. lib. iii, cap. v, ponit Ferentinum etiam in Tuscia post Fesulas.*

IIII. aureos excubanti cohorti viritim diuidebat] *Vel ex hoc loco notare potuisset Beroaldus, aureum Romanum valuisse* C. *sestertiis, hoc est, xxv denariis, siue drachmis: qui deinde quaternis valebant sestertiis nummis. Quod enim Tranquillus ac Plutarchus vocant singulos aureos, id Tacitus* C. *nummos. Cum autem aureus Romanus fuerit, didrachmus, id est, duas pendens drachmas,* C. *autem nummi valeant xxv drachmis: consequens est, vt proportio auri ad argentum fuerit aliquando etiam apud veteres duodecupla sesquipla; vt xxv ad duo. Porro quod proximo sequente titulo de decies* L L S *ab auctore dicitur, ac per dena* LLS *a Sabellico perperam expositum, recte ac luculenter discussit Egnatius: eam igitur ob caussam nos omittimus.*

VIII. & placuerat per classiarios arma transferri] *De hac seditione Tacitus meminit sub finem lib xvii: cuius hæc sunt verba: Septimamdecimam cohortem colonia Ostiensi in vrbem acciri Otho iusserat; armandæ eius cura Vario Crispino Tribuno e Prætorianis data. Hæc ille. Ex quibus verbis intelligimus, ab Ostia Romam acciri per Tribunum decimam septimam cohortem, non eam ipsam ire cum Tribuno Ostiam, vt quidam ex Plutarcho exposuerunt.* Classiarios *autem Tranquillo esse decimam septimam cohortem:* Armarium *denique ad vrbem fuisse, vnde arma depromebantur. Ostiam ducenda; videlicet quibus armaretur xvii cohors, vt eo venustior Romam accederet: atque interea hunc accidisse tumultum, ex mala militum suspicione de Senatu & Othonis inimicis. Vnde ego ita legere hunc locum malim;* Expertus est, quando placuerat ad classiarios arma transferri, remittique nauibus. *Alioqui quid sensus inde elici queat, non video. Sed iudicet lector.*

XI. apud Veliternam (ita præceperat) funeratus est, XXXVIII ætatis] *Vetustus noster codex non habet hæc duo verba,* apud Veliternam. *Vnde recte abiicienda ea esse Beroaldus admonuit. Quod autem sæpius apud hunc auctorem, non hoc dumtaxat loco in numeris, coniunctione* ET *intercedente, minor sequitur, maior præcedit: contra Vallæ præceptum atque adeo contra receptissimam Latinorum consuetudinem. Eum ego errorem hinc sane obrepsisse existimo, quod characteres numerorum, quibus breuitatis gratia summa non numquam notantur, illum habeant ordinem. Verum quod ordinis vocabula aptius suis exprimerentur litteris quam numerorum figuris; qui ea numeris resoluere voluerunt,* xxxviii trigesimo & octauo *traduxerunt, pro,* octauo & trigesimo: *ita mox, xcv,* nonagesimo & quincto, *pro,* quincto & nonagesimo; *consuetudinis Romanæ ignari: cum etiam Germanorum ac Celtarum linguæ id pertinacissime obseruent,* acht vnd trissig, funf vnd nuntig. *Verum eum errorem vulgatæ librariorum ac correctorum temeritate introductum esse, mihi non est dubium. Atque hæc ego ea de caussa adduxi, vt cessent garrire Vallæ Zoili, aliquot sic deprauatorum locorum munimento friuolo muniti. Stat enim inconcussa Vallæ præceptio.*

EX VITELLIO.

TIT. I. quosdã ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ] *Pusillum fortasse videbitur, quod iam dicemus, sed quod tamen sollicitum facere poterit lectorem non omnino stupidum. Apulorum vrbem* Luceriam, *per L, non per N, in prima adeo syllaba: Vmbrorum autem, Picentinorum ac Campanorum vrbeis, per N,* Nucerias, *scribi in vsu apud Latinos auctores fuisse. In Græcis certe codicibus hæc corrupte leguntur; vt videre est in Ptolemæi codice. quippe λ & ν litterarum vicinitate, quemadmodum n & u apud Latinos, facile corruptionem admittunt. Verum lector heic etiam atque etiam secum perpendat, quando Samnitico bello, cuius heic est mentio, Luceria identidem nominatur apud Liuium: vtrum etiam heic* Luceria *potius, quod equidẽ puto, quam* Nuceria *sit legẽdum.*

II. ad veneranda signa pellexit] *Leuius etiam hoc videri potest, non tamen silentio transeundum, quando Beroaldus ad hæc verba ita scribit: Idem prius factitauerat Corbulo. Hæc ille: quasi Corbulo ante Vitellium res in Asia gesserit; cum L. Vitellius primum a Tiberio missus in Asiam, post bis Cos. factus sub Claudio, Corbulonis tempus vix contigerit. Deceptio Philippo facta ob Vitelliorum multa nomina.*

III. Druso Cæsare, Norbano Flacco Coss.] *Leuissimum vero hoc notatu videri potest, non tamen omittendum. Sabellicus hoc exponit de Druso Germanici*

Germanici

Germanici filio, quem sceleratus Tiberius fame occidit: cum Tacitus manifeste hoc de Tiberij filio (lib. III, anno Tiberij VII) etiam Druso dicto scribat.

VII. velut dono Deûm oblatum III Coss. filium] *Ita in vulgatis codicibus passim legitur. Ceterum ex hac scriptura* iii Coss. *vel* tertiúm Consules *legendum, vel* tres Consules. *Atqui neutrum heic procedit. Antiquus codex habet* ter Consulis. *Id demum verum est. Intelligitur enim manifeste L. Vitellius, qui ter Cos. fuerat, Imperatoris Vitellii pater.*

XVIII. cui Tolosæ nato, cognomẽ in pueritia Becco fuerat: id valet gallinacei rostrum] *Mirantur plurimi,* Beccum *rostrum esse Gallorum lingua. Sed ii nesciunt quæ sit vera Gallorum lingua. imaginantur enim, linguam Gallicam esse, quam hodie Franci in Galliam profecti ante mille annos, relicta vetere ipsorum nobilissima lingua, Romanam assumpserunt. Ceterum id haud absonum rationi est, veram Gallicam esse linguam, quã adhuc illi Galli tenent, qui Romanam non acceperunt linguam; vt est bona pars Rheni. Celtica enim vtuntur adhuc Heluetij, Rauraci, Sequani ad Rhenum, (nam alij Romanam acceperunt) Tribochi: Belgica vero, Brabanti, Flandri, Geldri, Hollãdi, ac vicini illorum; nempe qui Romana nõ vtuntur lingua. Sane Gallica lingua ac Germanorum, dialecto differunt, non thematis; quemadmodum Italica, Hispanica, ac Francica, hodie e Romana sunt lingua; sed Francica magis quam illæ corrupta. Hæc latius prosecuti sumus in Annotationib. quas in C. Cæsaris Commentarios olim scripsimus. Hoc vnum heic ad huius loci explanationem addere placuit: in Belgarum lingua etiamnum hodie manere* Beck *pro rostro: apud Celtas nomen non admodum, sed verbum* Becken *vel* Bicken *in frequenti adhuc esse vsu, pro rostro tundere.*

EX VESPASIANO.

TIT. I. *Vbi in vulgatis codicibus legitur* T. Flauius Petronius, *in nominandi casu: & mox in hoc adeo titulo,* Petronii, *in gignendi: in codice vetusto,* Petro *in nominatiuo, ac* Petronis *in genitiuo legitur. Lector iudicet, vtrum verius legi putet.*

II. Tribunatum militum in Thracia meruit] *Beroaldus exponit,* meruit, *id est, militauit. Vnde ipse,* Tribunus militum, *quod quidam habẽt codices, pro Tribunatu militum legisse videtur. Porro in verbis sequentibus mira est obscuritas, a Beroaldo acriter tentata ac tractata, sed haud scio an etiam pertractata. Ceterum cum IIII Magistratus ordine Romæ acquirerentur, Quæstura, Ædilitas, Prætura, ac Consulatus: hoc loco a Quæstura incipit, deinde Ædilitatis ac Præturæ est mentio. Ordo veborũ confundit lectorem. Et, nisi fallor, vera lectio ita habebit:* Ædilitatis, ac mox Præturæ candidatus, Ædilitatem non sine repulsa, sextoque loco vix adeptus est: at prima statim petitione & in primis Prętor. *Heic distinguendum puto; vt* infensus Senatui, *sit causa quare fauerit scelerato Caio. Huic lectioni partim vetus codex, partim Beroaldi expositio suffragatur. Et est verisimilis. Lector, quod volet sequatur.*

IIII. & insulam Vectem Britanniæ proximam] Vectis *insula Britannica, quæ apud Ptolemæum* Οὐικτοις *in Græco codice legitur, inter Galliam & Britanniam, sub magno portu Britanniæ. At Plinius lib. IIII, cap. XVI, eam cum Mona inter Britanniam ac Hiberniam numerat. Quid ergo dicemus? Cum Romani Galliam iam & Britanniam ea parte haberent, non videtur verisimile, non & insulam mediam, vt ponit Ptolemæus, habuisse. Vnde existimandum est, Vespasianum longius positam insulam subegisse. & vel Monam, quæ antea etiam expugnata rursus defecerat, vel aliam quampiam longius ad Septemtrionẽ positam insulam expugnasse,* Vectem *nomine; maxime cum Vectem etiam Plinius ibi collocarit.*

V. Nepotem ei Cæsarem genitum] *Memorabilis lapsus est hoc loco in Sabellici commentario, qui per nepotem intelligit Vespasiani filium, cum de ipso Vespasiano hæc intelligantur. Deceptio orta ex pronomine,* ei; *quod Tertullam auiam refert, non Sabinum. Alioqui* sibi *dixisset Sabinus, non* ei. *Voluit enim Sabinus auum lætitia aliqua afficere hoc nuntio. Paulo post, in hoc adeo titulo, vbi Iosephi mentio, idem Sabellicus Iosephum hunc alium existimauit, quam historicum illum Iudaicæ antiquitatis. Verum satis refellitur a Beroaldo.*

XIX. Alexandrini Cibiotaten eum vocare perseuerarunt] *Strabo lib.* XVII, *vbi de Ptolemæorum genealogia, hunc* Cybiosacten *nominat; qui maritus per aliquot dies fuit filiæ Ptolemais Auletæ. Quod vero ad finem huius tituli habetur,* vt audiuit sestertiûm centies, exclamauit, centum sibi sestertia darent ac se vel in Tiberim proiicerent: *vel hoc loco Sabellicus suæ opinionis, nempe idem esse centies* LLS, *& centum sestertia, egregium patrocinium habere potuisset; si quidem heic recte legitur, aut Vespasiani verba recte respondent procuratorum verbis. Miror sane hunc locum a nemine notatum, ne ab Egnatio quidem, qui postremus in hunc auctorem scripsit annotationes. Ego sane credo, etiam in Vespasiani verbis legendum* centies LLS; *& ignorantia librariorum aut alioqui sciolorum temeritate corruptũ, qui ex numerorum notis, integros numeros scribere voluerunt; quemadmodum ad finem Annotationum in Galbam superius testati sumus. Nisi quis credat Fauonem minus protulisse: idq; studiose: vt magis exaggeraret Vespasiani auaritiam. Codex vetustus habet;* exclamauit cum sibi sestertia darent. *Vnde lector longe maiorem exaggerationem colligat.*

EX TITO.

TIT. VIII. vt fautor cauillatus est] Cauillatus est, *id est, cauillatione & derisione prosecutus est: inquit Beroaldus. At Sabellicus;* Cauillatus est, *tempestiuo cauillo studium dissimulauit suum. Hæ expositiones minime concordant. Nam si fautor erat, quomodo derisione prosecutus est? quod Philippus ait, sin dissimulabat, vt Sabellicus inquit, quomodo vt fautor cauillatus est? Vnde fortassis ita legendum;* Sæpe cum populo & voce & gestu, nõ vt fautor, cauillatus est. *Atque ita egregie procederet sensus, ac dissimulatio, quam innuit Sabellicus. q. d. Tranquillus: Fautor erat Titus Thracum, sed dissimulabat. Ergo vna cum populo, & voce & gestu eos cauillatus est, vt non fautor, maiestate tamen salua, nec minus æquitate. Lector, si melius quid reperiat, id sequatur.*

IX. Quamuis interdum vlciscendi caussa non deesset, sed periturum se potius quam puniturum adiurans] *Quomodo ista concordent, lectori iudicandum est. Nam qui adest vlciscendi causa, non is punit? Hic commentatores silent. Ceterum paullo post, quadruplex lectio est, cum inquit;* Oblata sibi ornamenta pugnantium. *alii* arma, *Sabellicus* instrumenta *legisse videtur. vetus codex habet* ferramenta.

EX DOMITIANO.

TIT. IIII. atque in Amphitheatro nauale quoque] *Neque hoc explicant commentatores, quo pacto prœlium nauale in Amphitheatro ostendi potuerit. Pudet alios fateri ignorantiam. Sed id est parum ingenui hominis, & diffidentis sibi in aliis. Lectorem vbi docere non potui, saltem admonere non piguit.*

purpureaque amictus toga Germanica] *Et distinctione & varia lectione hic locus legitur.* Germanica *legit Beroaldus, Sabellicus* Græcanica; *vterque distinctione lata ante ablatiuum* capite. *Alii post* toga *distinguunt, & Germanicam auream coronam intelligunt: quod nescio quam probem. Vt vt distinguatur, erunt ab altera parte duo adiectiua ad vnum substantiuum; quod vitiosum esse in lingua Latina censuit Seruius. Vetusto nostro codici deerat Domitianus præter primum titulum, vt nihil inde auxilii adducere potuerimus.*

V. Item Flauiæ templum gentis, & stadium, & methodium] *Recte Beroaldus* odium *pro* methodium *legit: Græce est* ᾠδεῖον. *Publicum id erat ædificium, in quo musici exercebantur. Musicos puto, vt citharœdos ac tibicines. Quatuor Romæ fuisse ᾠδεῖα, a quibusdam proditur: sed de quarto Domitiani dubitant, ipse ne a nouo ædificauerit, an vetustum refecerit. Meminit & Eusebius in Chronicis. Ceterum locus ille Eusebii egregie corruptus legitur, vt pleraque alia in eo opere: quod dolendum est. Sabellicus falso exemplari deceptus,* Hesitium *pro* Isio *legit: Græce* Ἰσεῖον. *Porro est ibidem inter publica Domitiani opera, Forum Traiani, & Thermæ Traianæ; cum Traianus tertius fuerit post Domitianum Imperator. nisi quis prolepsin Eusebii dicat esse, vt est VI Æneidos, auctore Seruio,* portusque require Velinos. *quod mihi non fit verisimile.*

VII. Sportulas publicas sustulit] *Neuter commentatorum, neque heic, nec in superioribus, cum sæpe occasio se obtulisset, vere explicant quantum pecuniæ esset sportula: quod nobis heic explicandum. As Romanus in quaternos diuidebatur quadrantes. In sestertio nummo bini & semis erant asses: ergo deni quadrantes. Sportula autem erat C quadrantum. Hæc ex optimis auctoribus Budæus, qui in coronatum Francicum XL. sestertios nummos coniicit. Sportula igitur esset quarta coronati solaris pars.*

XXI. Conditionem principum miserrimam aiebat] *In Aurelio Basso, qui vixit tempore M. Philosophi, Vulcatius Gallicanus historiographus inter hosce posteriores, eadem hæc refert: Hadrianum post Domitianum sic solitum dicere, Miseram Imperatorum conditionem, quibus de affectu tyrannidis, nisi occisis, non posset credi. non tam lucide id referens, vt est hoc loco apud Suetonium. Voluit enim (siue Domitianus primum, ac post eum Hadrianus hoc dixerit) homines non credere, quemquam in Principes conspirare ausurum, nisi videant casum Principum: tunc enim coguntur credere: vt de Caligula, atque adeo de ipso Domitiano exitus ostendit. Ita vulgo de mala muliere iocari solemus; eam ægrotare nos haud credituros, nisi mortuam videamus. tunc enim credimus eam ægrotasse.*

EX EIVSDEM GLAREANI ORATIONE IN *Suetonium, habita Friburgi Brisgoiæ anno a* IESV CHRISTI *natali* MDLIIII, *quarto Nonas Aprileis.*

1 LIBRO *Sapientiæ cap. secundo, quod omnibus notum, scribitur, Mortem per diaboli inuidiam introisse in orbem terrarum. Atqui si caussam eius inuidiæ quærimus, monstrum horrendum, informe, ingens,* Superbia, *maius quam Inuidia peccatum, sese offert: Superbia inquam, arrogans illa bellua; qua non truculentior vlla: Superbia, quæ Luciferum, mundi initio creaturarum pulcerrimam, de cælo præcipitauit in Tartara vsque. Eadem hæc bellua, per eiusdem diaboli inuidiam, hominem post dirum Angelorum lapsum, e paradiso pepulit, ac in has lacrymas, in hoc omnium ærumnarum ergastulum conclusit. Eadem superbia hominem in hac miseria constitutum, ita sæpe occæcauit olim, atque etiamnum hodie multos occæcat, vt obliti suæ imbecillitatis, ad id dementiæ venerint, vt se Deos crederent, ac adorari paterentur: immo quidam etiam, homines, vt se adorarent, coëgerunt. O admirandam mentis cæcitatem; immo o ingentem stultitiam ac temeritatem; homini miserrimo animalculo, quo non est aliud calamitosius, ad hoc dementiæ deuentum esse, vt morti omni momento subiectus, se Deum crederet, ac adorari permitteret, ab eo qui sæpe melior, sæpe honore dignior fuerit! Nonne hoc monstro simile est? Atqui dicet aliquis; Nondum audimus quo tandem velis. Dicam, dicam inquam; sed inconditæ, attamen vt intelligar.*

2 *Enarraturus sum emunctissimæ naris auctorem C. Suetonium Tranquillum, qui vitam scripsit* XII. *quid nominis adiungam? Cæsarum? Si* Cæsar a *cædibus dictus est, vt quidam perhibent grammatici, vere Cæsarum adiunxero. Quid si dicam* XII *Latronum? mentiarne in Nerone, Tiberio, Caligula, ac reliquis? Quid si dicam, vitam* XII *monstrorum? Vt ipse Tranquillus de Caligula dicere ausus est. Quid si plusquam monstra eos appellitem? Quæ enim monstra tantas clades mortalibus attulere, atque vnus Iulius? nocuit sane sidus vniuerso mundo: et ante eum Magnus ille Alexander, Pellæa Philippi propago. Calydonius aper scilicet in Ætolia, aut in Nemeæ silua Herculis tropæum leo, plura hominibus detrimenta attulere? Non Hercule. Apage sis; heic merito quis clamet: Tu Diuos Cæsares monstra facis? Quis ferat hæc? Non times ipsorum diuinitates, & vltionum flagella? Vt nucis incensæ crepitum timeo. Egon illos monstra facio? Ipsi se, nec quis-*

quisquam alius eos monstra fecit. At Diui sunt. Quis eos Diuos fecit? Merita illorum. Quæ merita? Atrocitas, auaritia, barbarica tyrannis, cædes, crudelitas, dementia, fastus, furta, rapinæ, gula, ira, inuidia, immanitas, libido, stupra: iam spiritus
3 me deficit. Hæc sunt præclara horum Cæsarum opera. Rursus dicet aliquis. In hisce nonne aliquid boni fuit? Fortassis. At tam parum in plerisq;, vt id ad vitia comparatum, semper minimum fuerit. Ad quod ostendendum, statuamus inquam ante oculos nostros primũ illorũ IVLIVM CÆSAREM; insigne (si Dis placet) magnorum virorum, vt quidã scripsere, exemplum. Age age, vide totum quod de eo scripsit Suetonius volumen. emoriar, si non ad vnũ omnes eius tituli habent perniciosam ambitionem, hoc est, desiderium ad id quod nactus est, nempe Imperium per summum nefas quæsitũ, per ciuium suorum sanguinem, ac reip. oppressionem, vt regnet solus. Adde aliud in humanum genus meritum. Vndecies centena millia, non connumeratis ciuib. armis cecidit. Quid vobis videtur de hoc in mortale genus merito? Adde iuuenile dedecus, quod a Bithyniæ rege Nicomede stupratus. Adde furta, tria millia auri pondo in Consulatu suo ex ærario clam surrepta, ac tantum inaurati æris repositum. Adde omnia fana ac tẽpla in Gallia spoliata, opida sectionibus vendita, ob nullam culpam, sed ob prædam; vt de eo hic noster scripsit Suetonius. Denique adde immensam illam profusionem in meretrices, ædificia, areã pro foro exstruẽdo, & mille alia, quæ de animosissimo hoc corruptore auctores cõmemorarũt. Accedat
4 ANGVSTVS ille AVGVSTVS, omniũ Principum maximus, omnium Principum infelicissimus. Qui si nihil vnquam mali fecisset aliud, quã quod in Triumuiratu suo, cum duobus insignib. latronibus inito, Ciceroni exitio fuit, inter malos numerari meruit. Sed longe maius peccatum fuit, quando priuignum Tiberium coëgit vt prostitutam ipsius filiam Iuliam, abdicata ac reiecta Agrippina vxore, ex qua iam liberos habebat, duceret. Vnde in domum Iuliam omne dedecus, omnis deinceps calamitas irrepsit, ac tragica illa exẽpla, plena omnis crudelitatis ac mõstrosæ libidinis, nata sunt. TIBERIVS enim in omne prolapsus flagitium, Caligulæ, Claudio, ac Neroni, omnium nequitiarum fons rectissime dicitur. Verum hæc omnia ex Iuliæ prostitutæ nuptiis, & Augusti immodico in suum sanguinem affectu, ortum habent. Sed ita natura comparatũ est, vt quanto sumus sordidiores, tanto cupiamus videri honoratiores. Iunonius ille puer, cuius auus fuerat argentarius, adstipulator pater, & reliqua apud Ciceronem, antiquissimi ac nobilissimi stemmatis videri voluit, & ab ipso auctoritatem capere priuignum. Sed mirifice administrauit Imperium, ac ex lateritia vrbe marmoream fecit: ita enim gloriari solebat. Audio. Deus hoc fecit neq; Romanorum, neq; ipsius Augusti meritis: sed quia in pace nasci voluit humani generis redemtor CHRISTVS, Esaiæ 11. Augustus sc. ipse, de cuius miseria VII libro Plinius cumulatissime differit, tantam rerum molem illo imbelli corpore rexisset? Verum de illo, cum multa alia pessima referre possimus, loqui desinam: qui, cum pessimus fuerit, longe tamen peiores post se, culpa tamen ipsius, reliquit, vera homi-
5 num monstra. Quid enim de TIBERIO dicam? vlceroso in omnem inuidiam animo; quo nihil vnquam fucatius toto terrarum orbe, nihil nocentius; nihil turpius vixit. Sed pudet plura de eo Diuo: dixissem libentius Diabolo. Producatur Caligula Imperator, merdosus ille pusio, pudenda Germanici Cæsaris progenies. vt verum sit, quod prouerbio dici solet, Heroum filii noxæ. Ex æquo ridiculus hic atque Tiberius fuit, crudelis ac prodigus in summo. Itaq; nihil satis contumeliose in eum dici potest. superat enim omne conuitium eius improbitas, nequitia, ac stultitia. CLAVDIVM, porcum illum stolidum, & boleto, quo periit, leuiorem ac inaniorem, cum sua Messallina, omnis libidinis portento, ac Agrippina, scelerata illa venefica, duabus Charybdibus ac Scyllis, transeo. Arripite mihi quæso Neronem, illum bipedum omnium nequissimum; cuius iniquitas ac scelera etiam pueris & mulierculis nota sunt: vix dignus qui abs quoquam nominetur: ideoq; & hic transmittendus, vna cum GALBA, OTHONE, ac VITELLIO, trib. Plutonis Cerberi capitib. Cui enim monstro potius comparabuntur helluones illi, bibones, comedones, lurcones, abdomines, ventres? VESPASIANVS ac filius eius TITVS eximi poterant, si pater nõ auaritiæ infamia, filius non Berenices ac spadonum amore laborasset. Denique si DOMITIANVS teterrima bellua, vtriusque famam ac decora non deturpasset: in quo vno Domitiano tantum scelerum fuit, vt cum omnibus ante se flagitiosis Cæsaribus certare potuerit. Hi inquam, quomodo digne no- 6
minabuntur? hi inquam humanarum rerum alastores, id est nocentissimæ pestes, quibus modis nacti sint Diuorum titulos, iure super omnia miranda mirum videri potest. Cogitet secum optimus quisque in animo, ac diligenti examine perpendat, quomodo in hanc cæcitatem peruenire vnquam mundus potuerit, vt huiusmodi portenta pro Dis coleret ac adoraret, etiamnũ in scabiosa pelle obãbulanteis, ac in humanis degẽteis. Nã de Hercule, Theseo ac Libero patre, & quibusdam aliis, qui multa in hominum genus bona contulisse dicuntur, minus mirũ videri poterat: quando nemo in bene meritos ingratus videri velit. Nimirum magna & occulta aliqua tenebrarum potestas fuit, quæ ad hoc cæcitatis homines compellere potuit. Eodem sapientiæ libro, cap. XIIII, narrantur aliquot caussæ idololatriæ; sed non est dubium conniuente Deo ob hominum scelera, potuisse hæc humani generis hostem, diabolum: verum Christi aduentu eius potestas concidit. Miratur non vno in loco Cicero, qui ante Christum aliquot annis vixit, quare oraculum Delphicum sua ætate obticuerit. Atqui verum est quod Christus dixerat, Princeps huius mundi eiicietur foras. Deinde illuxit mortalibus per Apostolos illud sacrosanctum Euangelium, quod hominibus cum corporis, tum mentis oculos aperuit. Spero hercule nunc, audi- 7
tores festiuissimi, lucescere vobis, quare initio præfationis nostræ cum sancta matre Ecclesia glorioso illo hypomixolydio orsus fuerim: [Grates nunc omnes reddamus Domino Deo; qui sua natiuitate nos liberauit a diabolica potestate. Huic oportet vt canamus cum angelis semper GLORIA IN EXCELSIS:] Vt quid enim dignius ordirer post quatuor illos litterarum ac omnis eruditionis prin-

cipes, Angelum Politianum, Philippum Beroaldū, Antonium Sabellicum, ac D. Erasmum Roterodamum? qui in hunc auctorem adeo copiose ac docte præfati sunt, ut aliis nihil reliqui fecerint. Ideoque mihi aliud inueniendum proœmium fuit pro veritate, atq; adeo religionis ergo: quod tres illi primi, in Italia nati, forsan ob inueteratam apud suos de Diuis Cæsaribus opinionem prodere non ausi, omisere: Erasmus autem præceptor noster, ac immortale Belgarum decus, non tacuit; sed nobis plane pro veritatis amore magis in eos inuehendi occasionem præbuit.

8 Porro Deo opt. maximoq; omnino hoc quoque debemus, quod pro sua in nos clementia, suscitare dignatus est etiam ethnicum, in illorum Cæsarum mores debacchari ausum: nempe hunc SVETONIVM TRANQVILLVM; qui qualisqualis ipse fuerit, non tam refert admodum, quam quod diabolo non omnis res ex animi sententia processerit. Ecquare inquis? Quia malignus ille Satan suos pro vero Deo coli voluisset, ut diu sunt culti. Vnde verissime Hipponensis pontifex, diuus Aurelius Augustinus dixisse fertur; Multorum corpora in terris adorari, quorum animæ apud inferos sint sepultæ. Quod si quis dicat; Cur igitur tu eum auctorem profiteris, qui talia monstra depingit ac describit? Respondeo; Non magis XII hosce Belial apostolos, ut docti Theologi eos appellare consueuerūt, Suetonius describit, quam occulta ratione proscribit. Verum id non quiuis intelligit, ac non paucis verbis explicari potest: propterea nos consulto omittimus.

9 At aliud inuidiosius hercle obiectū, multorum animis, ut existimamus, obrepens, magis visum est necessarium. Qui fit, dicet aliquis, cum Glareanus ob turpitudinis ac immunditiæ odium, neq; Iuuenalem, neq; Martialem aut ullum huius farinæ auctorem, vel publice, vel priuatim umquam intra tot annos, (nempe quinquaginta, quib. perpetuo numquam intermisit prælectiones) professus fuerit: nunc Suetonium adsumat se enarraturū; in quo plures sunt spurcitiæ ac immunditiæ Cæsarum, quam in ullo alio auctore? Heic respondeat, si poterit, Glareanus. Faciet pol, idq; ciuiliter ac vere; denique absque ullo fuco. De vitiis dissertio siue disputatio duplex est. Vna, qua ad vitia homines allicimus suasionibus, exhortationib. ac lenociniis: ut qui amare docent, nostra ætate, pro dolor; etiam potare; qui amatoria ludunt, ut iuuenum menteis velut inebrient; quales impudici poetæ. ea dissertio vitiosa est, ac detestanda maxime homini Christiano, plus etiam illis qui iuuentuti ut magistri præsunt. Altera est dissertio de vitiis, ut ea detestemur ac exsecremur: immo quoties de eis fit mentio, ut ab iis dehortemur, ab iis abstineamus, ea exsecremur. Hæc dissertio neutiquam reprehendenda est. Multi enim sancti viri ac doctores, quemadmodum de virtutibus scripserunt, ita e regione de vitiis copiose disseruerunt. Oppositorum enim eadem est disciplina; ut inquit Aristoteles. Quæ igitur heic Cæsarum refert vitia Suetonius, in odium illorum monstrorum id facit; ut ea scilicet fugiamus ac euitemus: immo cogitemus in quanta cæcitate fuerint perditi illi nebulones; & multo magis, in quanta stupiditate mundus, qui talia portenta dignatus est ullo honore, cum nihil illis tetrius nec magis abominabile fuerit. Rursus itaque dicam: Spero nunc vobis, iucundissimi auditores, satis liquere, quare ab cantu illo, quo summam Dei bonitatem agnoscere iubemur, orsus sim.

10 Nunc paucula de prælectione nostra dicemus. Septem ac triginta sunt anni, quando primum D. Erasmus ad Ioannis Frobenii petitionem in hunc, ac reliquos qui Cæsarum vitam memoriæ prodiderunt, auctores præfatus est; nactus exemplar ab Vuilhelmo Montioio, Anglorum Regulo, e bibliotheca monasterii diui Martini apud Neruiot, nunc Tornacenseis. Eum codicem paullo ante suam mortem nobis dederat Erasmus. Ex eo ille multa eruerat: quædam tamen omisit; ut in edendorum non numquam operum festinatione fieri solet. Quæ Deo dante nos, & hoc adiuti codice, & adhibita nostra diligentia, haudquaquam negligemus. Conabor autem multa alia loca me plana facturum, quæ profecto a commentatoribus non sunt intellecta. id quod in illorum contumeliam haudquaquam dictum videri velim. Multa illi cum summa laude docuere. Sed, ut sumus homines, non omnia, ut est apud poetam, possumus omnes. Est autem illud maximum, quod post illos auditoribus promittimus, nos omneis pecuniæ, auri, argentiq; summas, omneis mensuras, denique omneis quæ ex assis diuisione proueniunt difficultates, explicaturos, ac ad nostræ ætatis & regionis usus deducturos. Audacius forsitan aliquibus dicere videar: sed cum ad eos locos deuenientemus, per Christi gratiam ita negotium tractabimus, ut cordatus auditor ipse iudicare possit, nos nullum fucum fecisse; sed rem ipsam, ut decuerit, diligenter explicuisse. Multa Vuilh. Budæo, multa Leonardo a Portis debemus: quorum sedula opera effectum est, ut de iis rebus, quæ superioris sæculi, aut etiam paullo ante nostram ætatem, homines etiam doctissimos latuere, certa ac indubitata sit assertio. Sed de prælectione satis.

11 Porro cum in hunc auctorem, post commentatores, doctissimi quique viri, Budæus, Erasmus, ac Leonardus, iā paulo ante nominati, denique Bapt. Egnatius ac alii, plurimos locos explicuere, magna impudentia videatur vel tentare adhuc in eo quidquam; immo satis superq; esse annotationum. Verum enimuero cum ipse ego aliquot locis adhuc hæream, ac proinde ibidem etiam alios hæsuros prorsus suspicer, omnino mecum decreui, ut primum per otium licuerit, aliquot locis magis trutinatis, ac adiectis annotationibus iudicium meum libere ostendere, ac palam omnibus facere. Sic enim fore existimo, aliis me daturum amplius indagandi ansam, quemadmodum mihi data est. Lector, post fidelem nostram examinationem, ipse quoque perpendat, utilene operæpretium fecerim. Faxit Deus omnipotens, ut mox, quod destinaui, cum ad omnium lectorum utilitatem, tum ad ipsius Dei gloriam perficere feliciter queam. Bene valete. Dixi.

IN HENRICI GLAREANI ANNOTATIONES AD SVETONIVM INDEX.

IOANNIS BAPTISTÆ EGNATII VENETI, IN C. SVETONIVM TRANquillum, Annotationes.

EGNATIVS LECTORI S.

NON abre futurum existimaui, quando hoc totum industriæ dicatum est a me bonis ac litteratis viris, si quos locos aut in melius emendaui, aut dilucidius explicaui, subnecterem, eosque nullo maiore verborum apparatu, aut copia publicarem, tum quod nec otii satis erat longe maioribus districto, tum quod ab ostentatione semper abfui; quæ cum in omni re odiosa sit, tum in rebus paruis odiosissima esse iure solet. Accedit ad hæc, quod doceri tantum lectores hoc tempore volui; quos eo mihi æquiores futuros arbitrabar, quo maturius illos dimisissem, properantes videlicet, & in hęc, vt ex iusto itinere viatores, otii caussa diuertentes.

EX D. CÆSARE.

26. Forum de manubiis inchoauit; cuius area super LLS. millies constitit] *Tametsi Latini scriptores ad hanc diem corruptissimi magna ex parte sint, quædam etiam adeo obscura, vt nec ab eruditioribus intelligi queant, ea tamen pars quæ ad numeros spectat, & corruptissima ad nos transiit, & nullis adhuc satis cognita aut percepta videri poterat. Attulit autem huic malo opem primus, quod ipse sciam, Leonardus Portius, Vicẽtinæ nobilitatis præcipuum decus, libello iam abhinc quinquennium huic vni rei destinato; in quo summa breuitate & dilucriditate priscos numeros argenti & auri vsum apud veteres, numismata, & eorum pretium ac nomina attigit. Quæ palma tãto illum illustriorem fecit, quãto res obscurissima illustrata eius opera, plus negotii habuit. Quotus.n. quisq; ex iis qui humaniores litteras profitentur, fuit, qui rem tam perplexam attingeret? Quis cũ ad hanc partem venisset, aut codicum fidem nõ requireret, aut rem omnem plane non dissimularet? sed nec ipsi auctores satis constantes erant, & notæ, rerumq; vocabula sic vel corrupta, vel perplexa, vt desperata semel re, iam neglectui haberetur, patrocinante sibi ad nutum multorum inscitia: quæ tacito præiudicio summam caussæ difficultatem prætendens, Areopagitarum more in centum annos rem anquirendam pronuntiaret, vt huiusmodi cunctatione, nec ipsa se proderet, & differendo inexplicabile negotium relinqueret. Nos igitur, vt ingenue fateamur, Portium secuti* mille LLS, *non* millies, *legendum existimamus, quoniam ea summa fidem omnem excedat. nam si* millies LLS *legas, erit tanta pecuniæ vis profusa, vt iniri ratio vix possit. Sed & a Plinio dissentiet, qui de hac Cæsaris magnificentia loquens, ita scripsit:* Pyramides regum miramur opera, cum solum tantum foro exstruendo LLS mille ducentis Cæsar dictator emerit; *hoc est,* XXX M. *aureorum nostratium. Qua de ratione alias inferius.*

30. Conuentibusque peractis Rauennæ substitit] *Citantur a commentariis in ostentationem veterum auctoritates; nec tamen satis erudite adhuc, quod sciam, quid sit* peragere conuentus *explicant. Nos ne nõ omnia cõmuni demus vtilitati, peragere conuentus nihil aliud esse contendimus, quam iurisdictionem legitimam absoluere per opida ad id destinata, quæ quando in ea statis temporibus conueniretur a prouincialibus caussa iurisque persequendi,* conuentus *dicerentur. Repræsentant autem hunc morem anno vertente religiosi fratres,* capitula *appellantes: repræsentant etiam maxime omniũ Galli,* parlamentis *iam quatuor institutis, quorum præcipuum vrbis amplitudine & auctoritate, Parisiense habeatur. Iam & veterum fuere vxoriæ stipulationes, quæ* conuenire in manum *per coemtionem diceretur; de quibus alias.*

37. *Idem Tranquillus sic de triumpho Cæsaris scribit:* Ascenditque Capitolium ad lumina, XL elephãtis dextra atq; sinistra lychnos gestãtib.] *Nos pro* lychnis lychnuchos *substituimus, & veterum codicum fidem secuti, & vim verbi. Primũ enim vsitatum hoc Græcis est verbum, Athenæi auctoritate, quæ lucernam significet, vel Alexidis comici poetæ testimonio Midone:* Ὁ πρῶτος εὑρὼν μετὰ λυχνούχου περιπατεῖν τῆς νυκτὸς ἦν τις ἀνδρεῖος τῶν δακτύλων. *hoc est;* Qui nocte lychnuchum ambulans gessit manu, Profecto digitis plurimum is cauit suis. *Nec Lucretius aliud innuit pulcerrimis illis versibus;* Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes Lampades igniferas manib. retinentia dextris, Lumina nocturnis epulis, vt suppeditentur, Nec domus argento fulgens auroque renidet; Nec citharis reboant laqueata aurataque templa. *Hæc vero nominum forma vsitata Græcis: vnde* cerũchon, sceptũchon, ophiũchon. *Iam & C. Plinius* lychnuchos pensiles *dixit quod & Hermolaus noster agnoscit, vetere etiam lapide suffragante hoc titulo;* Panthei cum suis parergeis, & Cupidines duo cũ suis lychnucheis. *Quod monumentum cum primus obseruasset Politianus vir eruditione multa, Tranquilli locum primus, vt opinor, emendauit. quare Crinitus docti & probi viri officio functus, veteri possessori fundum vindicauit, non multorum more.*

38. Veteranis legionibus; *queq; sequuntur. Hic locus mutilatus videri potest vel Appiani lectione. ille namque de Cæsare dictatore loquens, Statim inquit post triumphum, quæcumq; exercitui pollicitus fuerat; ampliore adhuc pecunia exsoluit, militi drachmarum Atticarum quina m. libra, turmæ ductori bis totidem, Tribunis militum equitibusque duplo maius: ad hæc singulis ex populo minam vnam Atticam. Hæc Appiani verba dissentire a Tranquillo maxime videntur; nõ quod in populi congiario non conueniant:* mina enim Attica

Attica, id est argentea libra Romana, quadringẽtos nũmos LLS valet, id est, denarios centũ. Reliqua adeo discrepant, vt quod Appianus quina millia drachmarũ militi data a Cæsare dicit, equiti duplo maius, Tranquillus de pedite reticeat, de equite non conueniat. nã ex Appiani sentẽtia, dena millia drachmarum data equiti necesse est, quæ Tranquillus ad sena millia reducit. Nec mirum videri debeat quod de magnitudine militaris donatiui referimus, cũ, Plutarcho auctore, Antonius triumvir quina millia drachmarum singulis militibus post aciem Philippensem dederit.

50. Quid illud quod postea sequitur? Sed ante alias dilexit Marci Bruti matrẽ: cui & proximo suo consulatu sexagies LLS margaritam mercatus est] Quæ summa centum quinquaginta millia nostrorũ aureorum facit, quando ille Cleopatræ vnio centies LLS æstimatus sit, id est, ducentis quinquaginta millibus aureorum nostratium.

52. Sequitur non longe ab hinc locus vt maioris corruptionis, sic etiã industriæ, cum hactenus ita sit lectũ; Sed maxime dilexit Cleopatrã; cum qua & conuiuia in primã lucem protraxit, & eadẽ naue thalamoq; pæne Æthiopia tenus Ægyptum penetrauit. vbi pro thalamoq;, thalamego legendũ esse, nulli dubium esse possit. Est autem thalamegus nauis a Philopatore Ægyptio rege primum fabricata, qua Nilum & Ægypti fossas nauigaret, eo vsu, vt intra thalamum in regia sibi esse videretur, magnitudine semistadii, latitudine cubitorum XXX, & amplius; nec longis nauibus nec rotundis omnino similis, prora puppique duplici fundo lato planoq;, quali forma fluuiatiles sunt fere omnes. Strabonis interpres thalamiferas naues hasce appellauit, quib. Ægyptii frequẽter vterentur solatii causa. Visitur & Venetiis in patria nauis huic Ægyptiæ persimilis, cui Bucentauro est nomẽ; qua Princeps & Senatus vehi solẽt occursuri principib. viris, augustissima specie. Plinius septimo, vittatę nauis meminit: quam Græci & Sophocles in primis, vti opinor, ποικιλόστολον dixere, quæ & ipsa maiore ornatu spectaretur; quã ferũt a Dionysio Platonem exceptum honoris gratia.

54 Illud est quod cõmentarii aut nõ obseruauerũt, aut minus intellexerunt, vbi de auro promercali Tranquillus agit, occupato altero ex his in vi verbi explicanda, nec sensum satis attendẽte. Quid igitur est, quod Tranquillus dicat, tanta auri copia abundasse Cæsarẽ, vt ternis millibus nummûm aurũ promercale per Italiã prouinciasq; diuẽderet? an quaternis millib. legendum est: vt argenti proportio ad aurũ decupla fuerit? quaterna enim millia nummũ argenteorũ, centũ aureos nostrates valent; nõ tamen solidos, id est, dempto lagio, vt verbũ hoc vsurpem vulgare. an ternis omnino millibus tueare? vt hac ratione tria nummûm millia septem libras & selibram conficiant, id est, 75. Venetos aureos, vt tantam auri vim ex Gallicis spoliis Romæ inuectã putes, vt auri pretiũ imminueretur, argẽti cresceret. Nostra aũt ætate, auri mirũ in modũ creuit pretiũ; vt prope Plinianã analogiã æquet, qui eã proportionẽ argenti ad aurũ facit, quæ est quindecim ad vnũ, cũ iusta videatur ea quæ est 12. ad vnum.

62. Nec illud omittendum est, in quod fœdissime lapsi sunt interpretes vnius litteræ additione. vbi enim aquilifer legendum erat, aquilifero legerunt, sensu nullo, pariter & inepto. Tu itaq; ita lege; vt aquilifer moranti Cæsari cuspide sit minatus; eo sensu; vt quũ Cæsar inclinatã aciẽ restituere omnino vellet, tanta constant[illegible]ugientib. obstiterit, vt aquilifer detinenti eum Cæsari, cuspide sit minatus, & alter in manu detinentis signum reliquerit.

84. Inoleuit & ille iampridem error Tranquilli codicib. nec satis a commentariis animaduersus, vt vbi Attilii Electra citatur, Accii legeretur. Fuit autem vetus comœdiarũ scriptor hoc nomine satis celebris; quem tamen vt durius culũ Cicero in epistolis ad Atticum incessit. Sed & Licinius scriptorem ferreum appellare solitus est; quod dum tragœdias ex Sophocle in Latinum verteret, duriorem se præstaret. Scripsit autem hic Electrã ex Sophocle; vnde carmina illa in interfectores cantata Tranquillus scribit. Volcatius Sedigitus Attilium poetam comicum maxime laudat; qui nescio an hic fuerit.

EX AVGVSTO.

41. Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies LLS taxauit] Ingenui, inquit ille, est hominis, fateri per quem didiceris: & mehercle hunc locum perobscurum, nec vlli, quod legerim, cognitum, Budæus ex Gallia vir a secretis Regis primarius, feliciter attigit: cuius eo libẽtius mentionem facio, quod Annotationibus suis in Pandectas antea satis celebris, & tralationibus quibusdam Plutarchi nobilis, nuper editis quinque de asse & partibus eius libris, adeo clarus euasit, vt nõ possit non summopere ab omnibus commendari, qui duodecies LLS, & centies & millies, differre plurimum a duodecim, centum & mille, docuerit. cuius sententiam eo libentius sequor, quod non minus doctrinæ præse fert, quã candoris. Erit hic igitur sensus: vt Augustus princeps ab octingentis LLS, quæ summa antea census erat Senatoru, ad mille ducenta reduxerit.

45. Stephanionem togatarium] Vide ne multo melius togatarum legas, & intelligas actorem vsitata loquendi figura, & Latina.

55. Etiam sparsos de se in Curia famosos libellos nec expauit] Famosi libelli qui qualesne sint, quaue afficiendi pœna qui eos factitant, iurisconsulti libro digestorum XLVI. illud ex eorum lectione non prætermiserim. Verba Vlpiani sunt ex eodem libro; Hæc autem sunt fere, quæ ad infamiam alicuius fiunt; vtputa si quis ad inuidiam alicuius veste lugubri vtatur, aut squalida; aut si barbã demittat, vel capillũ submittat; aut si carmen conscribat, vel proponat, vel cantet aliquid, quod pudorem alicuius lędat. Sed & Pauli verba ad hanc rem spectantia, quia digna memoratu sunt, subnectam: Eum qui nocẽtem infamauit, non est bonum & æquum infamari: peccata enim nocentium nota esse, & oportere, & expedire. Primus autem Augustus cognitionem hanc sub specie legis eius quæ de læsa maiestate quærit, exercuit.

65. Tiberium in foro lege Curiata adoptauit] Parco libenter viuentium nominibus, libentius autem mortuorum. Citantur namq; a commentariis passim auctores, qui curiatæ legis meminerint; nec tamen quid illa sit, tandem explicat

tur. Tu ex selectis nostris in Ciceronis epistolas quæ primus ipse, quod sciam, ediderim, pete. nec enim iniucunda fuerint.

100. Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est, pro æde D. Iulii a Tiberio, & pro rostris veteribus.] *Sic hactenus omnes. tu ita castigabis*, & pro rostris sub veteribus; *qui locus erat in foro, quemadmodum &* sub nouis. *Vtriusq; autem loci meminerunt veteres auctores. Plinius lib.* XXXV; Hinc & ille locus Marci Crassi agētis sub veteribus. *& inferius*; Mæniana, *inquit*, operiebat Serapionis fabula sub veteribus. *Plautus*; Sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fenore. *De loco autem qui* sub nouis *dicebatur, Marcus Varro*, Sub nouis, *inquit* dicta pars in foro ædificiorum: quod vocabulum eius peruetustum, vt Nouæ viæ, quæ via iamdudum vetus est. *Liuius quoque*; Filiam Virginius seducit ad nutricem prope Cloacinam, ad tabernas quibus nunc Nouis est nomen.

101. Legauit populo R. CCCCM, Tribubus XXXV LLS, Prætorianis militibus singula millia nummorum] *Hic locus qui Augusti principis legata continebat, admonere quemuis, vel oscitantem poterat, maximam esse summam pecuniæ, quæ populo quæue plebi Romanæ legaretur. nam populo, id est, patribus, equitibus, & honestioribus plebeiis, (hoc enim nomine hosce contineri, vel illa vsitata loquendi forma*, Senatum populumque R. *ostendere potest) legatum est ab Augusto* CCCCM. LLS. *id est, decies centena millia aureorum nostrorum; quod nos millionē dicimus: plebi aūt, id est, infimis plane hominib. & mendicioribus*, XXXV, *id est, octoginta septem & amplius aureorum nostratium: quod & Taciti verba in primo historiarum plane significant, cum scribit*; Legata non vltra ciuilem modum; nisi quod populo & plebi CCCCM. XXXV; prætorianarum cohortium militibus singula nummûm millia; legionariis autem cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos viritim dedit.

Quinetiam illud quod sequitur; Professus non plus peruenturum ad hæredes suos, quam millies & quingenties: *si ad summam nostram deducas, facient tricies octies & quinquagies millia aureorum nostrorum.* quamuis XX proximis annis ex amicorum testamentis percepissēt trecenties millies; *id est, triginta & amplius milliona. Prius quam ab Augusto principe salubri magis quam ambitioso, discedat oratio, facturum me operæpretiū existimaui; si cursim legionum numerum, & prouinciarum præsidia, Reges, socios, Imperii amplitudinem, ex Taciti Historiarum lib. 4. heic aduecterem; vt diligentioribus etiam satis fiat. Ille igitur in hunc sensum: Italiam bina classes infero superoq; mari vtraq; præsidebant; Misenensis & Rauennas: sed & rostratæ naues ad Actium captæ, eam partem Italiæ tuebātur quæ in Galliam Narbonensem vergens, Alpes maritimas, & Forouliensem coloniam spectat: legiones autē iuxta Rhenum, quæ Gallos Germanosq; coercerent, octo, robur fere Imperii; cum Hispaniæ treis tantum haberent: & Africa quoq;, nisi qua Iuba rex Mauros dono acceptos regebat, duas habuit; Ægyptus totidem: quidquid vero terrarum tractus mari nostro, & Euphrate amne cingebatur, vastoque terrarum sinu ambiebatur, quatuor legionibus parebat, regibus Hibero & Albano sociis. Hinc rursus Europa, qua Thracia & Illyricum magna ex parte protendebatur ad Danubii ripam, sex legionib. attinebatur: hoc ordine, vt Pannonia duas, duas Mœsi, totidem Dalmatæ haberent; cum in vrbe proprius miles, Latio Etruriaque fere delectus, duodecim cohortes, tres vrbanæ, nouem prætoriæ, suis castris attinerentur; vt interim per prouincias idoneas sociæ alæ, & cohortium auxilia non deessent, variante earum numero ex rerum vsu. Erat igitur triplex classis parata, legiones autem numero septem & viginti, præter auxilia fere sociarum gentium, ac Regum totidem.*

EX TIBERIO.

25. Nam & seruus Agrippæ Clemēs nomine] *De hoc Clemente sic fere Tacitus secundo; Audacia seruitii prope ciuilia arma resumta, cum Agrippæ Postumi seruus Clemens nomine, in Planasiam velictus, Agrippam inde abducere, atq; ad Germanicos exercitus comitari statuisset: sed onerariæ nauis mora præuentus, interfecto statim Agrippa cineres eius furatur, seseq; intra Etruriæ secreta abdens, Agrippam esse simulat: cui nec forma, nec ætate absimilis erat. Qui rumor per Italiam vulgatus cum ancipitem anxiumque Tiberium maxime haberet, tamdem per Sallustii Crispi clientes duos vinctus ad Tiberium ducitur: a quo interrogatus quomodo Agrippa factus esset; Et tu, inquit, quomodo Cæsar? quem Tiberius clam necari iussit: nec de auctoribus amplius quæsitum.*

Et duplex seditio, in Illyrico, & Germania] *Seditionem in Illyrico (auctore Tacito) Percennius quidam theatralium operarum dux, mouerat acerrimam, cum milites in singulos dies singulos denarios peterent, cum antea denos asses accipere consuessent: peterent etiam vt sextus decimus annus stipendiorum finem faceret, nec vltra sub vexillis haberentur, neue in alia castra tralato militi, præmium pecunia solueretur, quando prætoriani, qui binos denarios acciperent, post sextum decimum annum militia defungantur, nec tamen tantum periculorum aut laboris adirent. Et paulo post: Tiberium latitantem, & ad singula punctantem, nuntii frequentes perpulere, vt Drusum filium cum primoribus ciuitatis, & cohortibus prætoriis dimitteret. qui profectus, & varie iactatus, vix tamdem militum animos, Percennio & Vibuleno auctoribus cæsis, leniuit. relictis enim castris in hiberna concessere. Et mox idem auctor addit: Eadem caussa Germanicos exercitus eodem fere tēpore turbauit. petebant & ibi missionem & præmia. Nec prius sedari animi eorū potuere, quā vicena stipendia meritis missio sit data; qui sena dena, exauctorati. Quinetiam miles in seipsum sæuiit, neq; nō in ipsum Germanicum; donec ablegata Treuiros Agrippina vxor animos eorum mutauit. sic inferioris exercitus Germaniæ placatus: superioris miles maiore mole, quo grauiora in centuriones, in legatos populi Romani ausi fuerant. nā Munatium Plancū aggressi qui legatus a Tiberio venerat, nō prius dimisere, quā ille aquilam complexus, religione se tueretur: ac ni*

Calpur-

Calpurnius centurio subsidio affuisset, raro etiam inter hostes exẽplo, legatus populi Romani in castris, Deorum aras suo sanguine maculasset. Eos tandem Germanicus contracto exercitu, cũ pararet inuadere contumaces, litteris prius ad Cæcinã missis admonet, sibi consulãt, & resipiscant: quod ni si faciãt, & auctores seditionis tollant, venturum se cũ exercitu, & vsurum promiscua cæde. quæ litteræ occulte signiferis & aquiliferis lectæ, perpulere legatum vt statueret tempus cædis: sauitumq; passim, quasi ciui libello, insontes, & ignaros, nec satis noscentes, quod cædis initium, aut quæ caussa, qui ve finis foret: donec castra ingressus Germanicus, oratione habita, cum satis expiatũ diceret, eos in hostes duxit, vnde piaculum furoris sumerent, & hostes R. populi cædendo, & vulnera impius pectorib. accipiendo. Hæc pluribus ex eo auctore addenda curauimus, quo tota hæc pars clarior illustriorq; fieret.

25. Libonem, ne quid in nouitate acerbius fieret] Is Libo e familia Scriboniorũ fuit, vnde & Scribonius cognomine dictus: qui per Firmiũ Catũ Senatorem amicitia simulata deceptus, cũ magos super Imperio cõsuleret, & Chaldæorũ promissa, somniorumq; interpretes scrutaretur, dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam Augusti vxorem iactat, per eumdem Catũ post plures testes repertos, qui conscii forent, ad principem defertur, maxime Iunii cuiusdã indicio, qui tentatus fuerat vt vmbras infernas carminibus eliceret. Ipse igitur Libo, cũ Tiberi⁹ eũ blande interim appellaret, non vultu, non verbis cõmotior, quinetiã conuiuio adhiberet, & pretura ornaret, tamdẽ Senatus iudicio cõdemnatus, seipsum, cum omnia prius tentasset apud Tiberium, necauit: factumq; S.C. vt Mathematici Italia pellerentur. Idem Tacitus secundo.

29. Q. Haterio] Is consularis vir, in Senatu decreti faciũdi auctor fuit, ne vasa auro solida ministrãdis cibis fierẽt, ne ve serica vestis viros fœdaret: qui familia Senatoria ante excessum Tiberii decessit, eloquentia quoad vixit, celebrata, cũ tamẽ exigua scripserit: quippe qui impetu magis quam cura valeret: nã vt in aliis studiũ ac meditatio plurimũ valet, sic Haterii pfluẽs illud ac canorũ cũ ipso obiit.

36. Religiosas vestes cũ instrumẽto omni cõburere] Quas vestas leg. admonẽt, nimis anxie, ne di cã superstitiose, rẽ satis apertã in disquisitionẽ vocãt.

37. Aboleuit & ius moreq; asylorũ, quę vsquã erant] Cõmentarii ex iis quæ videre legereq; potuerunt, non pauca: nos ex eodẽ Tacito omnia pleniora faciamus. Ille igitur tertio in hunc fere sensum: Cũ cresceret Græcas per vrbes licẽtia asyla constituẽdi, quæ seditiones indies alerẽt, placitum est vt singulæ ciuitates iura ac legatos mitterẽt: & cum multi venissent qui summo studio certarẽt, fesso Senatu eorũ multitudine, res ad COSS. relata; factumq; S.C. quo modus præscriptus singulis est: iussiq; ipsis in tẽplis aras facere, neu religionis prætextu turbulentissima natio seditionibus fomenta præberet.

Maraboduũ & Rhascupolim] De Rhascupoli Thrace ex eodẽ Tacito copiosius hauries. Is aũt Maraboduus, diu apud Sueuos rerũ potitus, magna apud suos gloria; mox Catualdæ iuuenis inter Gotthones nobilis vi pulsus, ad Cæsaris misericordiam fugit; transmissoq; Danubio, magnifica de se in Senatu oratione habita, qua se Pyrrho & Antiocho regibus æquaret, Rauennæ inglorius consenuit, nimia viuendi cupiditate immutata vetere gloria.

42. Asellio Sabino LLS ducenta] Hæc summa quinq; millia aureorum nostratium valet.

44. Atalantæ tabulam, in qua Meleagro illa ore morigeratur, legatam; vt si offenderetur, pro ea decies LLS acciperet] Decies LLS, nõ dena LLS, significant, sed decies centena.

48. Publice munificentiã bis omnino exhibuit, proposito millies LLS] Hæc summa quinq; & viginti centena millia facit nostratia, id est duo milliones, & dimidium.

49. Satis constat Cn. Lentulum augurem] Is est Lentulus qui consularis vir, triumphalia ornamenta de Getis retulit: primo pauper, dein adeo opulentus opibus innocenter comparatis, & modeste habitis, vt quater millies LLS possederit.

Condemnatam & generosissimam feminã Lepidam, in gratiam Quirini consularis prædiuitis & orbi] Tacitus tertio: At Romæ Lepida Æmilia familia nobilissima, L. Sullæ & Cn. Pompeii proneptis, defertur ad principem: suppposuisse partũ Quirino cõiugi: quinetiã obiecta adulteria & venena, consultuq; Chaldæis de Cæsare. Tamdẽ dãnata illa magna Quirini inuidia, pregrauã e Tiberio, sed dissimulante, aquaq; & igni interdictũ; bona cũ publicari deberẽt, ne publicarẽtur, Scauri gratia factũ, qui filiã ex Lepida genuerat. Et paulo post; Celebratũ est Sulpicii Quirini funus exsequiis publicis: tametsi nihil ille ad Sulpiciam familiam pertineret: qui Lanuuii ortus modicis parentib. & opib. militia clarus, & vehemens ingenio, consulatũ sub Augusto meruerat: mox Cilicũ castellis expugnatis, triumphi insignia meritus, C. Cæsaris in Armenia comes, & Tiberii cultor, dum Rhodi ageret, hinc principi carus prepotente senecta, sed apud populũ accusatione Lepidæ & sordibus inuidiosus.

52. Etiam caussa mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ creditur] Is Piso Germanico datus est a Tiberio comes & legatus; qui cũ Plancina vxore adeo aperte simultates cũ Germanico exercuit, vt repertæ sint reliquiæ solo ac parietibus erutæ humanorum corporum, tabulæ etiam plumbeæ, quæ deuotiones ac carmina in German. cũ continerẽt: donec accusantib. Trione & Veranio, acerrime aũt omniũ Vitellio, iudicio Senat⁹ damnat⁹ est, magis assentiẽte Tiberio quã approbante. Piso post damnationẽ domi inuẽtus perfosso iugulo, iacente humi gladio, cõcessa Plancinæ vxori incolumitate ob preces Augustæ, & filio in 10 annos relegato. Diuersus ab hoc fuit L. Piso, qui curator vrbis sub Tiberio principe fuit, biduo duabusq; noctib. per potationẽ cõsumtis clar⁹: cuius, nisi fallor, cõstantiam & auctoritatem in Senatu maxime Tacitus cõmendat.

58. Statuę quidã Augusti caput depresserat] Tu emẽdato demserat. Idẽ Tranquill⁹ in Caligula: Diuinã maiest. asserere sibi cœpit; datoq; negotio, vt simulacra numinũ religione & arte pręclara, inter quæ Olympii Iouis, apportarentur e Gręcia, quib. capite demto suum imponeret.

65. Seianum res nouas molientem] Is (eodem Tacito) genitus Vulsinii est, patre Seio Strabone equite Romano, & a prima iuuenta C. Cæsari Augusti nepoti percarus. Aduersa fama, quasi Apicio stuprum corporis vendidisset: mox defuncto C.

Cæsare, Tiberio miris artibus insinuatus, adeo principem sibi obnoxium fecerat, vt callidissimum & obscurissimum aliis, sibi vni incautum reddiderit. laboris patiens, audacia nimiæ, simulator iuxta & dissimulator pro pudore quem palam ostentaret: immensa opum libido: nec minus criminando, quã adulando principi, & largitione, ac industria interdum acceptus. His artibus sene circumuento, primo Drusum Tiberii veneno tollit dato per Lygdum spadonem, vxore etiam Liuia auxiliante, quæ illi per stuprum cognita fuerat: inde in Agrippinam & eius liberos conuersus, tacitis eam criminationibus inuoluit; vt tamdem relegatam Tiberius interfici iusserit cum Nerone filio; donec ille iisdem petitus artibus, cum filiis enectus sit, quorum corpora in Gemonias sint abiecta.

72. Nam Charidem] *Tu* Chariclem *emendato: de quo sic Tacitus: Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, magis ad consilium, quam ad vsum medicinæ, quam princeps omnino negligeret, familiaris. is veluti negotium suum curaturus, dum cõmeatum petit, venas pertentat: nec fefellit Tiberiũ: qui offensus, ac eo magis iram dissimulans, instaurari epulas iubet, eásq; protraxit, quasi honori proficiscentis amici id daret.*

75. Pars Terram matrem] *Perbelle faciunt verba Plinii, ex secũdo ad hunc Tranquilli locum, quæ & subnectenda censui: Sequitur* Terra: *cui tantum nomen præcipuæ venerationis ind dimus,* matrem *appellantes: cuius numen vltimum iam nemini imprecamur, rati graue nimis ac noxiũ; ac si nesciamus irasci nunquam solere, quæ sola natos homines excipiat, exceptos alat, & editos sustineat. Nouissime, cum cetera nos omnia deseruerunt, vna adhuc complexa visceribus suis, tamquam a reliqua natura neglectos, retinet, numquam efficacius pietatem maternam ostentans, quam cum sacros nos morte etiam faciat.*

EX C. CALIGVLA.

1. Legiones vniuersas excessu Augusti nuntiato] *Satis constat eodem Tacito, cum Imperiũ Germanico omnes assererent concionantis, illum, quasi scelere suo contaminatum, præcipitem Tribunali desiluisse, ferrumque in pectus adegisse, ni proximi sublatam in vulnus dextram retinuissent: tametsi non defuerint qui hortarentur vt ferret: quinetiam Clausidius quidam miles strictum gladium obtulit, addens, vteretur eo, qui acutius penetraret. Verum composita seditione, in Germaniam ducto exercitu, bis acie Germanos vincit; Varianos milites sepulturæ mandat; Arminium præcipuæ apud Germanos famæ, propter cæsum Quinctilium cum legionibus adeo fatigat, vt liberator ille Germaniæ pulsus profugusque, tamdem propinquorum insidiis petitus occubuerit.*

3. Omnes Germanico corporis animiq; virtutes] *Nihil dici verius potuit. nam præter summam eruditionem, ingeniumque ad poeticen etiam factum, summa in eo comitas erga socios fuit; in hostes mansuetudo; quos vicisse, & ad pœnitentiam versos, satis habuit. His accedebat forma corporis egregia, visu audituq; iuxta venerabilis, dum fortunæ imperatoriæ maiestatem retineret, inuidiam tamen & arrogantiam euitaret. Quare non Romanorum solum ingenti luctu, sed prouinciæ & circumiacentium populorum & hostium decessit. Tacitus.*

16. Cordi Cremutii] *Tacitus, Cornelio Cosso, & Asinio Agrippa* COSS. *Cremutius Cordus postulatur, nouo ac tũc primum audito crimine, quod annalibus, quos ediderat, dum Brutum Cassiumque laudat, Romanorum vltimos eos appellasset. Accusatores autem erãt Satrius Secundus, & Pinarius, ex intimis Seiani: quæ res exitiabilis reo erat. Cremutius igitur, cum se coram Senatu defẽdisset, inde egressus, vitam abstinentia finiit. censuere patres, libros per Ædiles cremandos. Sic dum ingenium Cordi puniunt, maiorem illi gloriam adstruxere.*

18. Cum lege Luciana apparatum Circi] *Emendauimus ex codice manu scripto,* cum elegantiam apparatus Circi prospicere pauci ex proximis Mænianis possent; *magna commentatorum socordia, qui rem non aduerterint.*

22. Datoque negotio, vt simulacra Numinũ, religione & arte, inter quę Olympici Iouis apportarentur egregia] *Par error cum superiore. Quis enim non videre potuit, nõ* egregia, *sed e* Gręcia *legendum?*

33. Quin & subinde iactabat exquisiturum semel fidiculis de Cæsonia] *Et heic videre debuerant, se vel, nõ* semel *legendum, vel* semet; *id quod codices manu scripti habeant.*

37. Vicies ac septies millies LLS Tiberii Cæsaris] *Hanc summam ingentem ac supra fidem esse, nemo dubitare potest, qui Tiberii principis tenacitatem, & opes imperii Romani per tot ann. ab eo cõgestas, & prodigum Caligulæ ingenium æstimare non velit. Vicies igitur septies millies* LLS, *si ad numisma nostrum rediges, sexagies septies millies mille aureos nostrates facit. Græci sex millia, septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent.*

38. Nec dicendi finem factum, quoad tredecim gladiatores LLS nonagies ignoranti addicerentur] *Hunc locum, dum imprimendum curarẽ, non satis aduerterã: nũc* licendi finẽ factum *scribendum admoneo. Quid sit autem* liceri, *& quo sensu heic accipi possit, nemo non, vt opinor, statim aduerterit.* nonagies *aũt* LLS, *est summa pecuniæ nostratis ducenti vigintiquinq; mille aurei Veneti.*

56. Cassius Chærea] *Hic ille est qui centurio Germanici exercitus, seditione, quam mouerant excessu Augusti nuntiato, cum eum peterent ad mortem milites, vti reliquos centuriones, audacia singulari per medios ferro sibi viam patefecit: vnde & salutem adeptus est, magna centurionum aliorum parte cæsa.*

EX CLAVDIO.

4. Legatoq; non amplius quã octingentorũ LLS prosecutus] *Multi vel apud hũc vnum auctorẽ erant loci, vnde admoneri poterãt differentiæ in numeris, nisi plane cõniuerent. nã heic octingenta sestertia, modicum legatũ Augusti principis apparet, plus aũt vicies* LLS, *quod infra a Tiberio legatũ dicat: multo antè plus octogies sestertiũ, quod initu noui sacerdotii coactus est impendere; ex quo ad tantã rei familiaris angustiam decidit, vt in vacuum lege prædiatoria venalis diu pependerit.*

18. In

18. In delibatorio] Adeo iam notum esse poterat quid diribitorium sit, aut unde dictum, vt qui delibatorio legant, parum certe vidisse dici iure possint. nam & Dion in historiis, Latinum nomen hac appellatione dixit. Iam vero & diribitores pro diuisoribus pecuniarum, Ciceroni notius est quam vt explicari latius debeat. Est autem diribitorium publica ædes, in quibus exercitus recenserentur, & stipendia militibus diriberentur, id est distribuerētur, in quibusdam Italiæ locis etiam vsitata.

19. Constituit pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiæ Poppææ] Quæ lex esset Papia Poppæa, vnde ve dicta, mox planius. Illud interim admonere lecturos hac volui, corruptam hactenus Tranquilli lectionem vno altero ve loco similis; nec legem Pompeiam legendum, sed Papiam-Poppæam iunctim. in quo non possum non mirari negligentiam multorum, qui sine testibus in caussa dubia & incerta in forum descendant. Fuit igitur Poppæus Sabinus consularis ac triumphalis vir insigni memoria, aui maternus Sabinæ Poppææ. vnde illa etiam dicta Poppæa. nam patrem Ollium honorib. non dum functū, amicitia Seiani sub Tiberio peruerterat. Hic igitur sub Augusto principe legem seuerissimam de maritandis ordinibus tulerat, qua sexagenarii tantum non tenerentur: cui capiti postea a Claudio obrogatum infra Tranquillus afferat. Hæc autem iunctim Papia Poppæa dicta videtur, quod cum Papius legem contra adulteros tulisset, ac de matrimoniis etiam sanxisset, cuius & Ausonius præter alios meminerit: Sabinus Poppæus eādem retractarit, grauioribusq; pœnis additis, sanxerit frequentanda matrimonia. Vnde & lex postea a primo auctore Papia dicta, postea de Sabino Poppæo Papia Poppæa iunctim appellata est: quam senior Augustus post Iulias rogationes, incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. Hanc vero legem Tacitus frequēter citat, maxime in tertio. Admoneri etiam poterant, saltem infra legem hanc nō de ciuitate, aut aliquo iure alio, quam de maritandis ordinibus agere, cum Tranquillus dicat capiti legis obrogatum a Tiberio, quasi sexagenarii generare non possent. Cæterum instituti nostri non est acrius aliorum errata castigare, & eorum maxime qui in Tranquillum scripsere cōmentaria: quorum alter adeò breuis est, vt etiam intra commentarii leges constiterit; alter adeò redundans, vt fabulari sæpè videri possit: ita fit, vt aliud agendo, male interdum agat. verum ipsi viderint.

23. Capiti Papiæ Pompeiæ legis] Idem error, atq; ideo ad superiorem normam redigendus.

24. Aulo Plantio etiam ouationem decreuit] Hic est ille Aulus Plantius, qui consularium primus Britanniæ præpositus est, bello egregius. is, redacta paullatim in prouinciæ formam proxima insulæ parte, Ostorio Scapulæ imperium decedens reliquit: cuius & Tacitus meminit; sed & Tranquillus in Vespasiano; duas validissimas gentes, superque viginti opida, & insulam Vectem Britanniæ proximam, in dicionem redegit, partim Auli Plantii consularis legati, partim Claudii ipsius ductu.

EX NERONE.

20. Nec ante cantare destitit, quam inchoatum absolueret nomon] Heic desiderari interpretis diligētia potest. nam quid nomos esset tāt nescit, quam facile dissimulauit. significant autem apud Græcos nomi cum multa alia, tum vero in musicis certam quādam legem ac rationem canendi; vt tamen tibicinum & citharœdorum præcipue sint: vnde & αὐλῳδικοὶ & κιθαρῳδικοὶ dicti. Primus autem Terpander (auctore Plutarcho) citharœdicos nomos instituit, suis atq; Homeri versibus mele adiungens. Clonas autem post hunc aulodicos inuenit, id est tibiales, & ea quæ Græci προσῳδία appellant: quē postea Polymnestus Colophonius imitatus sit: nomisq; postea diuersa imposita sunt nomina, quæ ex Plutarchi libello, vbi Musicen persequitur, quæras. Illud etiam scitu dignum ex Græcorum commentariis inuenias, primos ab Apolline citharœdicos nomos inuentos. quibus ille & vitā hominibus produceret, & in multis canendi suauitate feritatem tolleret. vnde factum (vt Aristoteles est auctor) vt modi, ac canendi rationes quædam, quibus canētes vtimur, nomi iam vsitato Græcis verbo dicantur. Verum de his alias.

Si paulū subbibisset, aliquid se suffertim tinniturum] Nec scire fas est omnia, & Lyncei etiam cæcutiunt. vbi tamen offucias facit, in eo reprehendi dignus. Quis enim non stomachetur, quod hoc in loco gannit interpres: Verum ipse viderit. Ego suffertim lego, aduerbiumq; eadem forma statuo, qua Latinis frequens viritim, singillatim. significare autem hoc aduerbium puto, quod plenum & grandius sit; huiusmodi sensu: promittebat Nero: simulac subbibisset, fore vt plenius & grandius tinniret. Suffertum autem, ac Differtum, plenum significare, Senecæ verba & Horatii probant, vt alios omittā. ille enim Sole nubem suffertam dicendo; hic cauponibus & nautis differtum Appii forum, ostendunt plenitudinem hoc nomine intelligi. sed & Tacitus frequens Differtum vsurpat pro maxime pleno.

28. Super ingenuorū proagogia] Non pædagogia, aut pæderastiam, quod confinxit interpres, sed proagogia legendum, quiuis vel mediocriter Græcas literas edoctus agnoscat. Sunt autē proagogia Græcis, quæ Latinis perductiones: & quod illi προαγωγεῖν, nos perducere diximus, id est lenocinari, & lenocinium facere. adeo autem & Latini & Græci scatent hoc verbo, vt consulto exemplis abstineā: & alioqui admonere tantū lectorē volumus.

30. In Tiridatē, quod vel vix credibile videatur, octingenta nūmûm milia diurna erogauit] id est, vicena milia aureorum nostrorum: quemadmodū, quod aleam luderet quadragenis in punctū sestertiis, id est, denis milib. in singula puncta significat. Quod aūt addit, abeunti contulisse millies LLS, innuit XXV centena milia donata. vt nō sit mirandum quod Tacitus de eo prodiderit, quatuordecim annis, quib. in Imperio fuit, bis & vicies millies LLS: donationibus effudisse.

Armillata & phalerata Mazacū turba] Si ex his non nulli qui nostra tempestate aliquid scripsere, modestiam atq; ingenuitatem retinere voluissent, profecto melius Latinæ rei consuluissent, nec multa inuertissent; qualis est hic loc⁹; in quo codices omnes Mazacū habent. q cū illi non intelligerēt, amaxicorum, & mille alia huiusmodi mōstra substituerunt:

Ego Mazacũ *lego, & ex Cappadocia seruos, vnde ingens Romæ copia, interpretor; qui &* Cappadoces *appellãtur ab Horatio eo versu*; eget æris Cappadocum Rex. *Dicti autem* Mazacę, *vt arbitror, ab vrbe eorum regia* Mazaca: *quæ in medio totius Cappadociæ posita, cum multis aliis indigeret, tamẽ propter situs commoditatem, & lignorum ac lapidũ & herbæ copiam, delecta ab his fuerat [illegible] qua Reges habitarent: vnde & mater vrbium ab his dicta; quæ tamen postea sub Argæum montem posita,* Cęsarea *fit appellata: cui magnus Basilius postea præfuit antistes. Erit igitur Tranquilli sensus, quod Nero frequenti Cappadocum seruorum copia stipatus incederet, quos Mazacas ab vrbe eorum primaria etiam appellaret.*

56. Siquidem icunculam puellarem] *Perridiculum est quod de acu seu acuncula commentarii ganniãt. Tu* icunculam *legas* ἀπὸ τῆς εἰκόνος, *forma diminutiua, pro parua imaguncula. Iam & Plinius* iconicos *agnoscit* duces. *quid sit autem* εἰκὼν *apud rhetores, nõ est præsentis loci, & res alioqui satis celebris.*

EX GALBA.

8. Vt secum vehiculo proximo decies sestertium in auro efferret] *id est, viginti quinque millia aureorum.*

EX OTHONE.

5. Ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispensatione decies LLS expresserat] *Nullus (vt opinor) locus expressius differentiam inter* dena LLS, *&* decies LLS, *aperit. nam si idem significarent, quo pacto quindecim speculatorib. dena repræsentari potuerant? decies igitur* LLS *cum quinq, & viginti millium aureorum reddant summam, dena singulis numerata sunt, id est, ducenti quinquaginta aurei; sicq, expensa ex ea summa quinq, fere millia sunt.*

7. Nec quidquam prius pro potestate subscripsit, quam quingẽties sestertium ad peragendã auream domum] *Id autem facit duodecies centena & quinq, millia aureorum nostrorum. quæ summa sicut incredibilis videatur, ad absolutionẽ domus, æstimet ille secum id magis mirum, quod de M. Scauro Plinius scriptum reliquit, bis millies* LLS, *villæ incendio Scauro periisse.*

EX VITELLIO.

13. A Carpathio vsque freto] *Quis non videat nequaquã probari id posse, quod plerisq, a* Parthia *arrideat, cum* freto Carpathio *bene sane legatur.*

EX VESPASIANO.

19. Et tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexandrini Cybiotatem eum vocare perseuerarunt, cognomine vnius e regibus suis turpissimarum sordium] *Erat certe officium boni interpretis, vt quinam hic tãdem fuisset, aut vnde illi cognomen tam sordidum adstructum esset, explicaret. Nos* cybium *Plinio & Martiali concisam pelamydem appellari scimus: vnde frequens Plinio nominis vsurpatio inter præcipua salsamenta, corrupta etiam apud Varronem lectione. Credidit Festus dicta a cuborum similitudine; qui cum æque in omnes partes pateant (quadrata enim ad lusum apta sunt) ita etiam piscantes hoc genus piscis aleam veluti ludant. Hic autem quem* Cybiotaten *appellatum dicit Tranquillus propter eius illiberalitatem, non vnus fuit ex Ptolemæis regibus, sed e Syria ducens originem: qui a filia maxima natu Ptolemæi Auletæ expulsi a suis, in virum accersitus, non multo post ab ipsa expellitur, cum eius ignobilitatem atq, illiberalitatem pati nõ posset. Strabo. vnde illi ab ordinãdis cybiis, quæ forte ipsemet familiæ dispensaret, merito sordidissimum cognomentum adhæsit; quo & Vespasianum principẽ, vt sunt Alexandrini dicaces, propter eius auariciam adsperserunt; quemadmodum & Syriæ regi* Physcon *cognomentum fuit a crassiore intestino, quod multa caperet. Illud etiam ex Athenæo addes, salsamenta Græcis duûm esse generum,* horæa, *&* thunnia, *id est, e thynno. salsa caro thunnia vulgo dicta.* Horæum *vero, quasi tempestiuum esse dictum; cuius macra pinguibus præferantur, cum in thunniis, macris pinguia præponantur, quæ* cybia *nuncupentur. Horæa autem, ex pelamyde, id est lutaria minore, fiunt; thunnia, ex maioribus. Sit autem idem* vræum, *de quo Plinius, cum* horæo, *mox aliàs.*

EX TITO.

8. Cum ex instituto Tiberii] *Aurelius Victor in hanc sententiam: Dehinc, cum donata concessave a prioribus principibus firmare insequentes solerent, simul vt imperium cepit, talia possidentib. edicto sponte cauit, vel concessit.*

EX DOMITIANO.

4. Nam venatores gladiatoresque, & noctib. ad lychnos] *Par error cum eo qui in Cæsare dictatore inoleuerat. restituenda igitur lectio, &* lychnuchos *legendum, vt admonui.*

7. Edixit ne quis in Italia nouellaret, vtque in prouinciis vineta succiderentur] *Aliam Philostratus asserit edicti caussam, præcipue in Asia, quod homines vino nimium indulgentes, seditiones excitarent. quare & Domitianus id etiam in tota Asia vetuerat. Verum Scopeliano sophista celeberrimo, legationem communi Asiæ nomine suscipiente, & restituta vites, & donatus est ille amplissimis a Domitiano muneribus, admirante in primis viri copiam & vbertatem dicendi. Illud etiam scitu dignum, prouinciis quibusdam a Probo imperatore concessum vt vineas alerent.*

9. Subsiciua quæ diuisis per veteranos agris carptim superfuerant] *Quid* subseciuũ *seu* subcisiuum *sit, notissimũ grammaticis est.* subseciuus *autem ager, de quo heic agitur, Boethio is est, qui secundum proprias determinationes adscriptus in finibus suis, tabulario Cæsaris infertur, & qui beneficio concessus aut assignatus coloniæ fuerit, siue is proximus, siue longius positus; quem colonia in tabulario Cæsaris manu conditoris subscriptum habere debet. Item ager similis* subcisiuus *est, qui non assignatus reip. populoque, aut coloniæ, cuius fine circũdatur, remanet in eius potestate qui assignare potuerit, hoc est, principis. vnde inter* XIII *controuersiarum genera, illa vel præcipua est quæ de subcisiuis agris oritur.*

IN IOANNIS BAPTISTÆ EGNATII ANNOTATIONES, INDEX.

IOANNIS BAPTISTÆ EGNATII VENETI, IN ÆLIVM SPARTIANVM, LAMPRIDIVM ET CETEROS ANNOTATIONES.

EGNATIVS LECTORI S.

DABITVR & hoc ipsum publicæ a nobis vtilitati, vti mea opera & hi castigatissimi pariter exeant, & quæ apud hosce auctores obscuriora erant, percipi facilius per me queant. Erimus autem eo breuiores quo ratio hæc mihi visa commodior: & alioqui tantis & studiorum difficultatibus & temporis angustiis premimur, vti copiæ simul & rerum inquisitioni vacare mihi non liceret. Accipiant igitur nostrates homines æquiore animo isthæc omnia; quando & viatoribus siti laborantibus fontem ostendisse non ingratum sit. Nec acerbius exigi debent quæ sponte offeruntur: alioqui gratiæ & officii nomen exuunt. Quinetiam & illud vsus ex instituta breuitate fuerit, vt bona ingenia excitentur, habeantque & illa vnde non omnia nobis, verum industriæ quoque suæ aliquid debeant. [Notandum porro, lector, cum in ceteris editionibus, temporum serie obseruata, Augustis Cæsares ac Tyranni suo quique loco subiungantur, Egnatium cum in textu historico, tum in his Annotationibus, secutum esse ordinem diuersum, ac primum Augustos continua serie præmisisse, deinde Cæsares ac Tyrannos seorsum ex ordine subiecisse. Quod cum certo consilio fecisse videretur, nos eius ordinem non mutandum, sed tantum tibi hac commonitiuncula indicandum existimauimus.]

EX ADRIANO.

126 POSTERIOR ab Hispaniensibus] *Par differentia huius nominis* Hispani *&* Hispaniensis, *qua* Romani *&* Romaniensis. *Dicuntur enim* Hispanienses, *Romani qui in Hispaniam coloni transcripti, diutius in ea prouincia fuere.* [*Mox vero, vbi* apud Italiam *Adriani maiores resedisse vulgo scribitur, pro Italia reponendam esse* Italicam, *docet idem Egnatius in fine Annotationum, in Prætermissis. vbi etiam* Italici *qui dicti fuerint, declarat.*]

Patruo magno Ælio Adriano] Maiorem patruum *veteres appellarunt aui & auiæ patruum.*

Germaniam superiorem] *Frequens multarum prouinciarum appellatio huiusmodi; quod & hodie in ipsa Germania retineamus, & de Mœsia non multo post.*

Virgilianas sortes] *id est quæ ex Virgilianis carminibus fierent: quarum vsus ex sacris præcipue litteris hodie frequentissimus est multis: non improbata ab heroibus olim nostris: nisi in diuersum quid in illis sentias; quod & mihi verisimilius multo.*

Nicephorii Iouis] Nicephorium *vrbs Mesopotamiæ, ex vico in vrbis formam ab Alexandro Macedone condita, ex argumento victoriæ insignis ibi partæ, Plinio, Straboni: cuius tamen codices* Niceronium *corrupte habeant. Hæc postea a Constante Constantini Cæsare,* Constantia *est appellata Stephano & Suidæ. vnde templum Nicephorii Iouis arbitror a Spartiano dictum.*

Denique statim suffragante Sura] Licinius *hic* Sura, *est Traiani principis amicitia ac familiaritate insignis: cui vsqueadeo fidem habuit, vt post delationem domum eius venerit; pransusque cum illo, eius medico oculos tentandos exhibuerit, tonsorique operam dederit: mox ad amicos conuersus,* Ecquid accusare amplius Suram potestis? *Huic mortuo sepulcrum fieri & statuam poni ius-*

sit. Huic tanta opes fuere vti gymnasium suis impensis publicarit.

Ad perpetuam tribunitiam potestatē omen sibi factum asserit, quod pænulam amiserit] Pænulam *vestem ad arcendam pluuiam esse, qua numquam Imperatores vterentur, Tranquillus in Caligula auctor est; qui de illo veluti probrosum, id retulit, quod pictas gemmatasque pænulas indueret. Pluuiæ eas gratia gestari solitas, iocus ille apud Quintilianum (ne alium citem) probat, quum Galba negasset amico roganti pænulam,* Nō pluit, *inquiens,* non opus est tibi: si pluet, ipse vtar. *Sensus igitur talis; accepisse se omen futuri imperii; quādo tribunitiam pænulam amisisset; quasi numquam vsurus ea veste quam numquā Imperatores induerent. De pænula vero in Alexandro copiosius.*

127. Sub Surano] *Tu* Sura *leges.*

Quum L L s iterum x x ad ludos edendos accepit] *Obseruatum id ex historiarum monimentis, eos qui ædilitatem ac præturam acciperent, ludos P. R. magnificentissimos exhibere solitos, in quibus plerique magnas opes profunderent. quare principum liberalitate sæpe sustentabantur; ii præsertim qui affines aut amici his essent.*

Procuratores latius vagantes coercuit] *Hoc genus hominum summam potestatem sibi vindicat in prouinciis; quando principū nomine his ita præessent, vti suprema quædam potestas eorum esset. Omnia enim quæ ad Cæsarē pertinerent, administrabant; prædia insuper Cæsaris procurabant; vnde & nomen. Erant autem fermè eius liberti, qui hoc vel præcipuum ius haberent, vt hæreditates opulentiorum sæpe adirēt, qui Cæsarem hæredem reliquissent. Qui igitur eorum licentiæ occurrere auderent, inuidiæ principum sese obiiciebant, non sine postea periculo: Vlpianus digestorum primo.*

Et defuncto Sura, Traiani ei familiaris creuit] *Tu* familiaritas *emendabis.*

Neratium Priscum] *Hic iurisconsultus ætatis suæ longe princeps cuius membranarum maxime libri septem aduocantur; Traiano principi adeo carus, vt illum sibi successorem destinasse credatur, quum illi remp. commēdasset ex amicorum sententia, si quid sibi fatale contingeret; illum autem Traianus in consilio semper haberet.*

Psamatosyrim] *Dion* Partenaspatem *appellat, quem Parthi, quando indignum regno iudicabant, eiecerant.*

Frugi Crassum] *Cognomentum hoc Pisonum vel peculiare fuit. Qui vero* frugi *dicantur homines ex Cicerone id pete.*

Catillio Seuero] *Cæcilius in epistolis* Serenum *corrupte, vt opinor. Hic sitne ille Catillius cuius forti opera Adrianus ad comprimendos Iudæos vsus sit, ambiguum esse potest.*

128. Aurum coronarium] *Hoc autem erat quod ciuitates & opida nouis Imperatoribus offerebant sub coronarum specie; sæpe ab optimo quoque principum Italiæ ac prouinciis condonatum.*

Statim cursum fiscalem instituit] *Quid si* inhibuit *legas, reclamante etiam codicum fide? sensu tali; prohibuisse Adrianum, ad conciliandam sibi famā boni principis, ne fiscus acerbius pecunias exigeret: quod a bonis Imperatoribus cautū sæpe legas.*

In fiscum priuatum] *erat enim & publicus.*

Dimensum, *siue* Demensum, *Donato dicitur id quod seruis in singulos menses ad victum dabatur:* ἐπιμήνιον *a Græcis dictum; magno errore interpretis qui Lucæ Euangelium transtulit. Vnde hoc loco, quod senatoribus ad certum numerum & tempus dabatur,* dimensum *appellarit.*

Senatui legitimo] *Erat enim & indictus. Nam Augustus princeps, ad leuanda senatorum onera, statuerat ne plus quam bis in mense senatus legitimus ageretur, calendis & idibus; néue Septembri Octobriue mēse vlli alii adessent necessario, nisi forte ducti, per quorum numerū decreta cōfici possent.*

Ne esset secundæ sententiæ] *Quinam rogandarum sententiarum mos esset, quæue prima sententia aut secunda dicerentur, id ex Gellianis noctibus pete.*

Simili alteri præfecto] *Dion de Simili ac Turbone in Adriano ad hanc sententiam: Duo per ea tempora fuere illustres viri, Similis & Turbo: & Turbo a paruis initiis ad summam dignitatem euectus, militaris disciplinæ scientissimus fuit, prætorianorum etiam præfectus, & Adriano principi adeo familiaris, vt sæpe cum illo noctes continuaret. Hic nec quum morbo laborauit, domi vmquā fuit; præpositos rerum stantes oportere mori dicens. Similis vero, ætate & honore illum antecedebat: qui olim in consilium centurio vocatus,* Turpe, *inquit,* est præfectos excludi, & centurionem aduocari. *Tamdem impetrata vacatione secedens in Campaniam, in summo otio vixit annos septem; hoc elogio sepulcro addito:* SIMILIS HIC IACET: CVIVS ÆTAS MVLTORVM QVIDEM ANNORVM FVIT, SEPTEM TAMEN VIXIT.

129. Post hæc profectus in Gallias, omnes causariis liberalitatibus subleuauit] *Quid si* causarios *legas, & melius? quasi dicat, omnes qui iustas causas allegarent inopiæ, liberalitate Adriani sustentatos. Qui vero in militia* causarii *dicantur, nota res est.*

Larido, caseo, & posca] Posca, *acetum aqua admixta dicitur: quo potionis genere etiam nunc nostri remiges vtantur.*

Triclinia de castris] Triduntæ *priores codices habuere. Nos* triclinia *ex coniectura emendauimus. nisi quis* Thericlia *legat. Quæ sint autem* Thericlia vasa, *Cæsarem & alios Græcos auctores adeat.* Topia *autem, funiculi a nostris dicta. vnde* topiarium opus *ex buxo in hortis frequens: iam & ex lauro inuentum deliciarum est, arboribus etiam aliis compositis in hunc vsum.*

Capulo vix eburneo spatam clauderet] *Verbum hoc barbarum plane est, nec nisi ab his recentioribus vsurpatum.* Spatha *autem Græcis diuersum quid est.*

Locum castris caperet; nulli vitam nisi robusto] *Emendato* vitem, *magno librariorum errore. vitis enim insigne erat centurionis; sub qua milites errantes plecterentur. Illud pro instituta breuitate ex Tacito non omiserim, Lucilio centurioni in castris Germanicis cognomentum* Cedo alteram *inditum esse; quod verberans militem, vite perfracta alteram poposcisset.*

Condicta militaria] *id est, Pacta & conuentiones singulorum.*

Cōdicta militaria] *Forte breuiaria ac pyctatia hic*

hic intelligi voluit, quibus numerus militum ac nomina ascripta continerentur.

Italicis vehementissime] *id est, Romanis & Italis, qui per Hispanias in colonias transcripti, ibi agerent: quibus delectum detrectantibus, iure vehementissime Adrianus consuluisse dicitur, vtpote Romanis vel Latinis ciuibus. [Vise & Praetermissa, in fine Annotationum.]*

Frumentarios] *qui scilicet domum familiarius ingredientes, omnia cognoscere possent.*

Seditione Alexandrina turbatus] *Quae mota est propter Herodotum.*

Nemausum] *Galliae opidum*, Nimes *hodie nuncupatũ; in quo vestigia etiam theatri visantur.*

130. Eleusinia sacra] *ab Eleusi Atticae opido, μυστήρια a Graecis dicta, quae* Initia *nos dicimus: quibus initiari etiam principes voluere, qui bonitatis opinionem affectarent.*

Agonotheta] *Id est, ludorum praeside; Graeca dictione.*

A Cappadocibus seruitia suscepit] *Haec prouincia iampridem seruos multos habuit, & praecipue apud Comana: vnde etiam Romam Cappadoces mittebantur, qui iam pro mancipiis accipiuntur: vt ex hac prouincia seruorum initium effluxisse rear, quum Aegyptum accersiti a Sultano, imperium totius Syriae ad se traxerint.*

Tetrarchas] *Hi sunt qui quartam regni partem retinent.*

Antiochenses] *Haec ciuitas Syriae [illegible] olim metropolis habita, ad Orontem fluuium posita, & Cassio monti incubans: genus hominum leue ac seditiosum, voluptatibusq; praecipue diffluens; graues saepe ac molesti principibus. Vnde quum in Iuliani principis odium incidissent, orationẽ in eos, quae exstat, postea reliquit; quae a barbae argumẽto, μισοπώγων est dicta. Hanc Christiani principes quadringẽtesimũ abhinc annũ post magnas difficultates expugnatam diu possederunt; donec a Saracenis iterum capta, desolata pene ad hanc diem relicta. Tredecim etiam vrbes hoc nomine celebres olim fuere.*

Titulo Aegyptiacae praefecturae] *Hac etenim, quamuis equiti demum dabatur a Caesare, tamen propter prouinciae magnitudinẽ & gentis leuitatem, praecipuum sibi locum vindicabat. Iurisconsulti.*

Seruiano sororis viro] *Hic ille est* Seruianus *quem postea, ne superesset sibi, mori coegit.*

Iouis Olympii aedem] *Pausanias auctor primo Iouis Olympii templum ab Adriano dicatum, operis maxime mirabilis: vbi statuae eius duae Thasii lapidis; totidem Aegyptii; praecipua vero claritatis columna centum Phrygii lapidis: Quinetiam Iunonis templum & Panhellenii Iouis; omnibus commune Graecis delubrum. Olympii autem templum Iouis, primum a Deucalione fabricatum, & tumulum eius prope positum in argumentum adducunt. Dion.*

Cassio] *Hic Aegypti mons iuxta Pelusium, & opidum fuit delubro Iouis Cassii cognomento, Magni etiam Pompeii sepulcro nobile: vel a Casso vna ex Cycladibus, vt putat Stephanus, vel a Cassio Cleomachi dictus. Hic autem de eo qui Antiochiae incubat, intelligit: cuius altitudo tanta est, vt quarta vigilia orientem quis per tenebras solem aspiciat, breui circumactu suo diem noctemq; ascendentibus ostentans. Ambitus ad verticem summum vndeuiginti mil. pass. per directum quatuor.*

Pharasmanii] *Hic Massagetarum siue Alanorum rex erat.*

Antinoum suum] *Hic elegantissimae formae fuit ex Bithynia Claudiopoli: adamatus ad insaniam ab Adriano fertur: vt illi mortuo & ciuitatem construxerit, & statuas vbique erexerit. Dion auctor.*

Seruianum sororis virum] *Graeci codices* Seuerianum *habent; qui quum Adriani iussu moreretur, ignem petiit, & accenso thure, Vos, inquit, dii testes estote, nihil a me morte dignum esse commissum: tantum hoc precor, ne quum velit, mori possit.*

Et quidẽ Phauorinus] *Is est Phauorinus Gellianis Noctibus cantatissimus, ex Arelate Galliae opido, & hermaphroditus: qui tria sibi memorabilia contigisse dicebat; quod Gallus Graecas litteras didicerat; quod eunuchus adulterii causam dixerat; quod Adriano principi aduersaretur, & viueret: aemulus maxime Plutarchi, cuius scriptorum copiam aequo animo ferre non poterat.*

Phlegontis libri] *Hic Trallianus cum alia, tum Olympiadas scripsit; quibus libris quae vmquam gesta essent, per tempora complectebatur.*

Catacrianos libros obscurissimos, Antimachum imitatus] *Quod Antimachum poetam, ignotum pene per ea tempora vatem, Homero praeponeret, notum est. Qui sint autem* Catacriani libri, *quaerendum adhuc mihi est.*

131. Ego nolo Caesar esse] *Sunt hi trochaici numeri: in quibus per* culices rotundos *Adrianus Florum pathicum fuisse innuat.*

Epictetum & Heliodorum] *Ille, Hierapolitanus ex Phrygia, & Epaphroditi Neronis liberti seruus, claudusque, Nicopoli Epiri cõsenuit, magnum in philosophia nomen adeptus: Heliodorus, inter sophistas non ignobilis a Philostrato recensitus.*

Saturnalia & sigillaritia] *De* Saturnalibus *nihil est quod hic addam:* Sigillaritia *autẽ dies erant festi Saturnalibus additi: quibus, vt in Saturnalibus cereos, sic in his sigilla, id est parua signa, amici missitarent. Vnde autem origo haec effluxerit, ex Macrobio copiosius. Ipsi autem dies &* Sigillaria *dicebãtur, vt Saturnalia, & locus vbi sigilla haec vẽderentur. Scaeuola etiam libro de legatis tertio sic meminit: Paterfamiliâs ita legauit lances duas leues, quas de sigillaribus emit.*

Hiberum] Hiberes *Ponti accolae; de quibus certatim geographi & poetae; hodie* Georgiani *dicti, vt non plane Christiani, sic a fide nostra non abhorrentes, ingenti olim miraculo persuasi, vt fidem* CHRISTI *publice susciperent, sed & veteres auctores* Georgiam *de terrae cultu hanc terrarum partem (nisi fallor) appellarunt.*

Iulium Celsum, Saluium Iulianum, Neratium Priscum] *Iureconsulti omnes per ea tempora celebres.* Iulius *enim* Celsus *is est qui Adriano in consilio fuit, & Digestorum libros vndequadraginta composuit. Nam* Saluius Iulianus, *auunculus Didii Iuliani principis fuit, ab Adriano & ipse in consilium adhibitus, auctoritatis plurimae.* Neratio *vero* Prisco, *qui praeter alia septem membranarum libros reliquit, adeo tribuit, vt hunc sibi de amicorum consensu successorem destinaret: sic vt ei quandoq; dixerit,* Commẽdamus tibi impe-

rium, si quid fatale nobis contigerit. *Pomponius. & nos hoc ipsum superius attigimus.*

Decoctores bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro, & dimitti iussit] *Qui essent* suæ auctoritatis homines, *quive* alienæ, *ex iureconsultis accipies. Illud est obscurius quid significet* catamidiari, *verbum (quod sciam) non ab aliis vsurpatum. Significat autem derideri atq; exsibilari; de Græcis fontibus. Hac pœna Venetiis periuri & multis nubi affici solent; vt publice futuri ludibrio, mitrati exponantur, sæpe etiam collo in columbari pendente.*

Si dominus in domo interemptus] *Seruilem improbitatem & audaciam veteres grauissimis pœnis comprimendam censuere: vt scilicet omnes qui sub eodem tecto agerent, interfecto domino, supplicium extremum luerēt: Tacitus. Id quod Adrianus leniendum censuit, pœna his tantum statuta qui per vicinitatem sentire potuissent.*

Per Latina opida dictator] *Id ex Cicerone & Asconio discas*, Dictatores *per opida Latii dici solitos.*

Apud Neapolim demarchus] *Id est, populi princeps.*

Athenis archon] *Principem, quem Athenienses singulis annis deligebant, id verbum significat: a quibus Attici scriptores rerum gestarum ordinem ducunt. Verbi frequentissima mentio Græcis scriptoribus.*

132. Militares pyrrichas] *id est, armatas saltationes. Strabo & ceteri, certatim a Pyrrho inuentore dictas existimantes.*

Romæ instaurauit pantheum & septa] Pantheum, *templum diis omnibus dicatum:* Septa *autem dicebantur loca in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus populus Rom. suffragia ferret: Ouilia etiam a Lucano poeta dicta. De hoc loco nostri multa.*

Apud Alexandriam in museo] *Museum, & Serapeum, & Iseum, publica Alexandriæ auditoria & ædes, a Musis & Serapi & Iside dicta.*

Adrianotheras] *Id est, Adriani venatica in Mysia condidit.*

Tetrapharmacum] *Id est, ex quatuor cibis compositum: de quo mox in sequentibus.*

133. Sederi in equis] *Hoc enim plerique principes probrosorum & effœminatorū esse hominum credidere. quare & sæpe prohibitum legas. Hunc morem fœminæ nostrates retinent.*

LLS IIII millies] *Tu ad eam normam hanc summam redige quam in Tranquilli annotationibus ostendimus. Illud obiter in Tranquillo admoneo, in Cæsare Dictatore* Notatos *pro* Nudatos *legas; in Augusto* Prælucente *pro* Præducente.

Votorum cassa] *Calendæ enim Ianuariæ, votiuæ solennesque erant, omnis tristitia ac luctus exsortes; nuncupabantque eo die vota* COSS. *in totum annum pro reip. salute.*

Speciatim Attilius Seuerus] *Tu vide ne* Caius.

134. Animula vagula blandula] *Iambici dimetri recti; non tamen vsquequaq; ad legem facti.*

Sambucas] *Instrumentum musicum triquetrum, quo iambica canebant. vnde quidam* iambucam *appellant. Est & instrumentum vrbis oppugnandæ. Frequens huius nominis vsurpatio in sacris litteris. Vnde &* sambucistriç; *quas Spartianus* sambucas *appellasse videri possit.*

Lycium, Academiam, Prytanium, Canopū, Pœcilen, Tempe] *Gymnasia hæc Athenis fuere. Nam &* Canopum *agnoscit Philostratus in Herodis Attici vita.* Pœcile *vero*, Porticus *varia Latinis appellatur, nobilitata etiam, præter picturam Marathonicæ pugnæ, Zenonis stoici conuentu; vnde a porticu* Stoici *dicti. Versus Ciceronis;* Inq; Academia vmbrifera, nitidoque Lycéo, Fuderunt claras fœcundi pectoris artes. Tempe *vero nota sunt; quæ triplicia traduntur. vnde & nomen ab amœnitate.*

EX ANTONINO PIO.

137. Fœnus trientarium] Vsuræ semisses, *quæ &* Ciuiles *dictæ sunt, iureconsultorum libris frequentes: sed* trientariæ *minores certe erant, quum quatuor tantum in centum reciperent: a triente dictæ.*

Vtrum arrogari vellet] *Differre adoptionem ab arrogatione, etiam iurisconsulti docent: nam qui sui iuris sunt*, arrogari: *qui alieni*, adoptari *dicuntur.*

138. Factusq; est patri, & imperio proconsulari & tribunitia potestate, collega] *Proconsularem dignitatem extra vrbem supremam fuisse & tribunitiam in vrbe, cum hîc tum alibi facile constat.*

Postquam ad imperium transiuimus] *Ita enim omnia arrogatoris erant facta legibus, id sancientibus, vt arrogatus in patris potestatem transeat.*

Quadruplatores exstincti sunt] *Hi erāt vel qui quartam bonorū partē reciperent ex accusatione, vel eorum accusatores qui condemnati quadrupli tenebantur. Vnde Plauto* Quadruplari *verbum.*

Species imperatorias superfluas] *Etsi hoc generale sit ad multa nomen, Marcianus tamen iureconsultus videtur (id quod iam vulgo etiam receptum est, Indicas & Arabicas intellexisse, vt cinnamomum, piper, & id genus alia. Hic vero pro elegantiore omni supellectile, nescio quam probe, intellexisse videtur.*

139. Puellas alimentarias] *Bonorum principum hæc præcipua cura, vt pueros, puellasq; etiam, publice alerent; parentes etiam ad sobolem tollendam præmiis & priuilegiis inuitarent.*

Græcostasium, *siue* Græcostasis: *Varronis locus ante curiam Hostiliam, in quo legati exterarum gentium ac regum sederent: a parte dictus.*

Phari restitutio ad Ostiæ portum] *Turris ad similitudinem Alexandrinæ erecta nauigantium commodo & securitati.*

Templa Lanuuiana] *Codices alii* Lauriniana; *quod non displicet.*

Primus constituit ne pœnæ causa legatum relictum maneret] *Mutilata lectio; sensus autem ex Dionis historiis huiusmodi: Quum Cæsar dictator per senatum censuisset vt qui testamentum facerent, partem quamdam reip. ac fisco legarēt, irrito aliās testamento, primus Antoninus decretum illud antiquauit. [Vise & prætermissa in fine Annotationum Egn.]*

Per æra-

Per ærarii sui damna] Ærarium *pro fisco principali hic vsurpat; & alioqui* fiscum *etiam* publicum *pro ærario dictum legas.*

Et Narbonensis ciuitas, & Antiochense opidum] *Vix adduci possum vt de Antiochia hic opulentissima Asiæ ciuitate intelligat. Tu vide ne* Agathense opidum *legendum : alioqui in prouincia Narbonensi* Agatha *opidum geographis collocatur.*

Pacorum regem Dadiis dedit] Lazis *melius omnino, Procopio & Marcellino statuentibus Lazos in ea Asiæ parte.*

Olbiopolitis contra Tauroscythas] *Accolæ Ponti geographis celebres.* Olbiopolis *Græcis Beata ciuitas dicta.*

Crocutas] *Ex Plinio id accipies.*

140. Fortunamque auream] *Hanc Imperatores in cubiculo semper habebant, morituríque ad successorem deferendam curabant.*

Tiliaceis tabulis] *id est, ex philyra: tenuissimæ enim confici solent: & caliditate sua plurimum senibus conferunt. Sed & libelli veteribus ex hac materia frequentes, & coronarum lemnisci.*

EX M. ANTONINO PHILOSOPHO.

Lupiæ] *Salentinorum opidum haud procul à Brundusio geographis.*

141. Ædes Laterani] *Adeo insignis Lateranorum familia Romæ fuit, vt magnæ vrbis parti nomen dederit. Certe Rom. Pontifex, Lateranensis quandoque dictus episcopus.*

Apro & Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi] *Grammatici per ea tempora celebres. nam & Apri Seruius sæpe meminit.* Eutychius *autem* Siccensis *à patria, quæ in Numidia Romana colonia.*

Oratoribus Herode Attico, Latino Frontone Cornelio] *Inuersa nomina, sic tamen emendanda. Hic autem* Herodes, Atticus *cognomento, diuitiis & litteratura celebris; qui Athenas præcipue patriam præclaris operibus exornarit; Gellianis noctibus frequens. Is quum ingenio & eloquentia nulli secundus haberetur, filium habuit adeo hebetem vt ne elementa quidem litterarum perciperet. Philostratus.* Cornelius *autem* Fronto, *insigni eloquentia fuit; cui siccum dicendi genus à Macrobio tribuitur: bimestri consulatu ab Antonino insignitus. cuius illud fortasse sit opusculum quod à viro bene docto Iano Parrhasio primum in lucem venerit, De nominum verborumque differentiis. M. Aufidium Frontonem pronepotem & ipse habuit, cuius adhuc exstat ad Fortunæ fanum elogium;* M. AVFIDIO FRONTONI PRONEPOTI M. CORNELII FRONTONIS ORATORIS CONSVLIS MAGISTRI IMPERATORVM * L. ANTONINI, NEPOTI AVFIDII VICTORINI PRÆFECTI VRBIS II. COS. FRONTO CONSVL FILIO DVLCISSIMO.

Audiuit & Sextum Chæronensem] *Hic Plutarcho ex sorore nepos Pyrrhonicam sectam amplexus est: de qua & decem libros scripsit. adeo principi acceptus, vt senex etiam Imperator scholam eius frequentaret. Notum illud est dictum Lucii sapientis, qui semel occurrens Antonino, quum illum interrogasset quonam iret, & ille Ad Sextum respondisset, a quo disceret quæ numquam audisset; neque enim pudori esse, si senex discat: Euge, inquit, ô Imperator; si senex tabulam manu gestans ad præceptorem adeas : meus autem Alexander duos & xxx annos natus obiit.*

Imagines eorum aureas in larario] *De larario in Alexandro mox.*

L. Volusium Metianum] *Clarus inter iureconsultos* Metianus: *qui fidei commissionum sedecim, publicorum quatuordecim libros scripserit. Corrupte sæpe in Pandectis* Marcianus *pro Metiano legitur.*

Aufidium Victorinum] *Hic forsan ille fit qui præfectus vrbis & bis* COS. *sub eo fuerit, vt monimento superiore constat.*

Publicis exeniis] *Corrupta lectio, &* Xeniis *legendum: namque Græci* ξένια, *nos* lautia, *& simpliciter* hospitalia munera *accipimus : id quod apud Iureconsult. de officio proconsulis leges. Quid autem si* publicis encæniis *legas? hoc sensu; detulisse Adrianũ M. Antonino eum honorẽ qualis publicis encæniis habebatur diis. Sunt autem* encænia *festi dies, quum scilicet nouum aliquod sacrum diis immortalibus paratur.*

Inaugurauit & exaugurauit] *quod nos in sacris nostris* sacrare & exsecrare *diceremus.*

Nemine præeunte] Præire *auguralis disciplinæ verbum: eiusdem notæ & verbum quod sequitur,* Carmen.

Præfectus feriarum Latinarum] *Dicimus & simpliciter* Latinas, *quum in monte Albano* COS. *vel præfectus eius nem Latinis solenni sacro diuideret. De præfecto autem Latinarum & Gellius.*

Diuisionem] *Non ingratum erit (opinor) quid iureconsulti de rerum diuisione sentiant, hic inserere. Rerum summa diuisio, (inquit Paulus) aut diuini iuris est, aut humani. Quod diuini iuris est, id in nullius bonis est: quod humani, plerumque in alicuius bonis est.*

142. Gratia ætatis facta] *hoc est, lege annali solutus : quando non erat illi quæstoria adhuc ætas.*

Auo busta impleuit] *hoc est, omnia quæ ad busta persoluenda principis necessaria essent, comparauit. Quæ autem sepeliendi principis Romani ratio foret, ex Herodiano accipies.*

Quasi priuatus quæstor] *id est, qui princeps non esset.*

Et scuirum turmis eq.] *vise prætermissa in fine harum Annotationum.*

Tuncque primum Romanum imperium duos Augustos habere cœpit lictum] Lictum *hic cassa & nihili vox. & propterea diligentius æstimandum.*

Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni ascribi præceperunt] Perceptioni *autem legendum, hoc sensu; Quum ciuibus antea Romanis & honestis frumentum daretur, placuit ob lætitiam ad tesseras frumentarias recipiendas nouorum etiam hominum liberos ascribi.*

Vicena milia nummûm] *id est, quingentos aureos nostrates.*

Reliqui pro rata] *Veteres melius quidam* pro rata parte. *in his enim frequenter linguæ puritatem desidero. Sensus autem huiusmodi est; Reliquis legionibus quæ vsquam essent, datum & donatiuum: minus tamen datum iis, quando scilicet prætorianæ cohortes aliis præstarent.*

143. Catti] *Cattorum disciplina tanta fuisse a Tacito dicitur, vt cæteri quidem barbari ad prælium, Catti ad bellum exire dicantur; quorum initium ad Hercyniæ saltum esse refert.*

Officiorum] *Hoc verbi significatum & iurisconsulti probant, nec Latini quidem auctores respuunt.*

Apud Antiochiam & Daphnen] *Amœnissimum extra Antiochiam vrbem locum fuisse Daphnen, historicorum monimentis omnium notissimum est.*

Artaxatis captis] *Metropolis hæc Armeniæ totius, ab Annibale loco cætera egregio, sed squalido & aquis indigo, condita: nomen a rege Artaxa, ad quem deuicto Antiocho confugerat, sortita.*

Liberales causas] Liberales causæ *iureconsultis hæ sunt, vbi de libertate alicuius dubia quæstio fit: vt si quis dolo malo, vel in seruitute, vel maior xx annis, passus se venumdari sit, pretiumque acceperit. His enim proclamatio ad libertatem non dabatur; vt latius digestorum xl continetur.*

Apud præfectum ærarii Saturni] *Ærarium in æde Saturni fuisse, nemo nescit. Vnde & qui præerat, inde dictus communi eorum nomine qui alicui rei præficerentur.*

Tabulariorum publicorum vsum instituit] *Qui publicas tabulas & documenta conficiunt*, tabularii *eleganter appellati*: *vulgus* notarios *dicit. Hanc legem Veneti his annis proximis ad nobilitatis assertionem* s.c. *sanxere: vt quicunque patricius liberos genuerit, ad publicos aduocatores, qui præsens est, intra octo dies; qui absens, ad sex menses profiteatur: vnde postea & ætatis & natalium peti assertio queat, irrita eorum nobilitate quorum nomina improfessa aut edita in album non essent: ex quo annali legi fraus nulla amplius fiat.*

Comitiis vsque ad noctem frequenter interfuit] *Hinc & nostri Veneti bene cauerunt ne comitia vltra quartam & vigesimam horam prorogentur.*

Nihil vos moramur patres conscripti] *Vox consulis dimittentis senatum.*

Fastis dies iudicarios addidit] *Quinam* fasti *dicantur* dies, *ex Macrobii Saturnalibus petito præter alios.*

Prætorem tutelarem primus fecit] Tutela (*vt inquit Seruius*) *vis ac potestas in capite libero constituta, ad tuendum eum qui propter ætatem sua sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa: vnde* tutores *quasi tuitores atque defensores dicti. His tutelis dandis prætor, qui primum a principe Antonino creatus est, merito* tutelaris *dictus, qui contra tutores ius diceret, si quid illi fraudis in tutela administranda commisissent.*

De curatoribus vero] Curatores, *quamuis iureconsultis a tutoribus non multum differant, in eo tamen distant, quod* tutores *vel testamento, vel a prætore aut præside, personæ dantur, id est pupillis, ad annum xiiii, vt pauci excusari tutelis possint:* curatores *vero, (de quibus hic agitur) bonis, faciliore excusatione, ab ea ætate vsque ad xxv annum: vt tamen & furiosis & prodigis curatores a magistratibus præficiantur. Verba Hermogeniani de administratione tutelæ hæc sunt: Inter bonorum & ventris curatorem, & inter curatorem furiosi, itemque prodigi pupilliue, magna est differentia: quippe quum illis plenaria rerum administratio; duobus autem superioribus, sola custodia, & rerum quæ futuræ deteriores sunt, venditio, committitur. Tutorum autem & curatorum imaginem. Veneta resp. supremo a principe magistratu iampridem procuratoribus creatis præfert, quorum curæ pupilli, & defunctorum bona publice commissa sunt. Curatores vero & eos operum dicimus, qui perficiundis absoluendisque præsunt.*

144. De alimentis publicis] *id est, quæ populo Rom. publice præstantur. Illud annotatu dignum ex iureconsultorum lectione, alimentis legatis aquam intelligi, in ea præsertim regione vbi venumdari aqua solet. Venetiis certe aqua & Romæ venalis.*

Datis iuridicis] *Ad dicundo iure præfectos Italiæ ab Adriano principe institutos intelligit.*

Allectione Italica] *qua Italos allegeret contra Traiani institutum. Quid sit autem* allegere in senatum, *ex Tranquillo & Liuio inprimis constat.*

Vicesima hæreditatum] *Vnde* aurum *apud Liuium (vt opinor)* vicesimarium.

Scæuola præcipue] *Hic Scæuola Serbidius prænomine, & principem Seuerum Aphrum docuit, & Papinianum, qui Digestorum xl libros scripsit, & præter alia de quæstione familiæ vnum.*

Post mortem Lucium] *Tu* Lucii *emenda.*

Lectisternia per septem dies] *Ritus supplicandi diis immortalibus Romæ frequentissimus; quum videlicet stratis in templo lectis, numina sibi propitia rebus gerendis exposcerent, vel auerruncandæ pestilentiæ opem quærerent.*

Sarracis] *maximum plaustri genus.*

145. Et Lucius quidem, quod admissus esset Furius Victorinus] *Lectio hæc cum proximo versu non satis integra: & propterea æstimandum. Interim* amissus *lege.*

Apoplexi] *Hæc, totum corpus; paralysis, partem afficit; frequentissimo iam ac peruulgato ob immoderatum vini venerisque vsum morbo per hosce annos quibus ista commentabamur.*

Quo quidem tempore] *Luxata hæc lectio, & propterea sic fortasse restituenda;* quo quidē tempore sane Imperatoris filius ad triumphalem currum in circo pedes cucurrit.

146. Nullus arenarius] Arenarios *eos appellant qui in arena, id est amphitheatro, contra bestias pugnarent; qui infames habebantur satyris & iureconsultis.*

Conditiones nauticas & gladiatorias elegisse] *Tametsi* conditionem filiæ quærere *dicatur honeste;* cōditiones *tamen* quærere, *bonis auctoribus significat bene mentulatos sectari.*

Sub Marco Antonino hæc gesta] *Subdubitauimus interdum ne in hac vita quædam inuersa sint;*

sint; id quod & codex vnus ex publica bibliotheca præ se ferre videbatur. Verum adeo confusa erant omnia, vt nihil immutare sim ausus, exemplaribus non satis exploratis.

147. Bucolici milites] *Prædones Ægyptii, sic appellati a Bucolia regione, latronũ receptaculo, vt auctor est Heliodorus Æthiopicôn primo libro.*

Exsecto tubere] *tumor quacumq; corporis innascens parte dicitur: nos* buniones *appellamus. Hinc & in arboribus quibusdam callus ille ad nodi similitudinem vocatur* tuber, *multis etiam commendatum & gulæ quæsitum. Nam de tuberibus Veronensibus alias.*

Volonum] *Qui milites Volones dicti sint, ex Liuii xxii accipies.*

Forum Vlpium] *quod scilicet & Traiani forum, seu Transitorium est dictum.*

Et iuuenum nobilium sacra Serapidis a vulgaritate Pelusiæ] *Ægyptiorum interdicta sacra, quæ iuuenes quidam nobiles frequentarent, dubio procul innuit. Quid sibi autem velint verba hæc* Pelusiæ vulgaritas, *quærendum censeo.*

148. Fulmen de cælo] *Quænam, quæso, tanta hæc veterum scriptorũ inuidia in Christianum nomen, vt ne a grauissimo quidem periculo nominis huius beneficio erepti, meminisse gratia velint? homines ingratos, ne impios dicam. Atqui constat vel Antonini epistolis, Christianæ legionis ope, quæ inde κεραυνοβόλος est dicta, id est* fulminatrix, *& fulmina in hostes elicita, & pluuiam exercitui siti confecto impetratam, victoriamque inde egregiam subsequutam.*

Et Eleusiniæ Cereris templum adiit, vt se innocẽtem probaret] *Vetus hoc & iampridem persuasum erat, impios nocentesq; homines exturbari ex adytis: quod & Nero princeps veritus post interfectam matrem & vxorem, ingressu abstinuit.*

Pyrrhi præsentis] *Sic codices omnes: at tu vide ne* Præfecti *commodius emendetur.*

EX ÆLIO VERO.

150. Scaurum grammaticum] *cuius de grammatica fragmenta quædam legi non mala.*

Harpocrationem] *Tres ex Sudæ collectaneis hoc fuere nomine: tertii adhuc exstant de vocabulis rhetorum obscurioribus.*

Cucullione vulgari viatorio] *quod vitium malis principibus & nobilium iuuentuti peculiare, iam in nostra etiam exiit tempora.*

Triconibus] *vetus est verbum, contentiosos & litium peramantes significans. Festus.*

Septem, conuiuium; nouẽ vero, conuitium] *De conuiuarum numero Gellius. Et hic* Duodecimus *lege; vel* Duodecim dicuntur, *emendato. Græcum etiam carmen in hunc sensum exstat.*

151. Murrhinos & crystallinos] *Pretiosissima vero fuisse hæc inter vasa potoria certatim præter Plinium historicio Venetiis in sanctario augustiore, & opere & materia pretiosissima hæc spectantur (vt opinor) murrhina.*

Lemniscis] *Hos tiliaceos fieri ad coronarum vsum, & annotatũ a me superius in Pio, & alibi leges.*

Alabastrorum] *Quid sit Alabastrites, & quo modo vasa ea laudatissima ad vnguenta seruanda fierent, non ignotum puto.*

Sexagies centenis millibus L L S] *Reddendus profecto auctor, nec (si ita legas) satis numerorum veterum peritus. Tu* sexagies *tantum leges, quæ summa non modica fuerit.*

A venetianis] *Hi veneti a colore, a bonis auctoribus dicti.*

Parsininorum] *Tu* Prasinorum *emenda.*

Quoad eum vilendum] *Tu disiunctim*, quo ad eum *emenda.*

Ex arcula auita] *Nota pestilentiæ sæuissimæ originem.*

Quadratus] *Hunc diuersum ab eo quẽ D. Hieronymus Apostolorũ discipulũ appellarat, existimo: cuius libri Parthicorũ titulo sæpe citãtur a Græcis.*

152. Quem Apolaustum] *ac si tu* gaudentem voluptuariumque *interpretere.*

Auri toramenta] *Id est guttas & stillas quasdã: quod ludis solennibus, pueris in speciem angelorum compositis, Venetiis repræsentari sæpe videas.*

EX COMMODO.

157. Ore quoq; pollutus] *id est fellator: quod &* illudere capiti *a bonis auctoribus dictum est.*

Centumcellas] *Adrianus princeps, auctore Cæcilio, centum iudicibus, qui se præsente causas audirent, quum secederet, centum cellas exstruxit: quæ postea in vrbis iustæ formam quum creuissent, Saraceni, Bernardi regis tempore, (fuit autem hic Magni Caroli nepos, qui Italiam Langobardis pulsis obtinebat) diruère. hic D. Augustinus diuinos De Trinitate libros composuisse dicitur.*

Quando a pædagogo veruecina pellis] *hoc sensu; vt experiretur an balneator absumptus igne foret, pellem veruecis postea iniecit, quæ vim ignis ardore suo proderet.*

Principes iuuentutis] *Hoc enim auspiciũ erat futuris Imperatoribus; quod hodieque retinent regum nostrãtium primogeniti, vt* principes *appellentur ab Hispanis illi qui regnum adepturi mortuo parente sunt.*

In Palatinis diebus] *vide prætermissa in harum Annotationum fine.*

Lex annaria] *qua cauebatur nequis honores assequeretur, nisi suis annis. Vnde & solutos legibus eos dicimus qui ante tẽpus magistratus assequũtur.*

Propolas circumforaneos] *Propolas hominum genus esse nequissimum, lucri luxusque auidissimum, Cicero in Pisonem facile ostendit: & sunt ii qui res minimo redimunt vt maiore pretio distrahant,* vendirigoli *hodie a nobis appellati.*

Vt lenonum minister] Aquarioli *&* Ancillarioli *a veteribus appellati.*

Teruptini Paterni] *Fortasse melius* Tarrutii Paterni: *qui nescio an ille sit qui inter iureconsultos citatus quatuor Militarium libros reliquit.*

158. Claudio Põpeiano] *Herodianus* Quintianum *hunc appellat.*

Per lati claui honorem] *id est senatoriam dignitatem.*

Rudibus] *vnde* Rudiarii gladiatores: *&* donatum se rude *ab hac tralatione dixit Horatius.*

Atque ore pollutus] *Diximus iam superius fellatorem fuisse.*

Hic tamen Perennius] *Herodianus aliam necis causam refert.*

159. Dalmaticatus] Dalmaticam *genus vestis a Dalmatis vsitatum, facile adducor vt credam,*

vel frequenti adhuc gentis gestatu. vnde & nos Dalmaticam in sacris adhibemus. Vtebantur autem aurigæ hoc fere vestitu.

Isiacos] *id est Isidis sacerdotes. Hic de fanaticis hominibus intelligit.*

Sacra mithriaca homicidio vero polluit] Mithram *Persæ solem & Apollinem appellant: Strabo & Herodotus. Vnde &* mithriaca sacra *dicta, quæ in antro sacro, quo sacerdotes conuenirent, fiebant: mox bouem post solennes mithræ precationes immolabant. Suidas, & Procopius, & alii.*

160. Suppuratum reddebat] *id est saniosum & vlcerosum, a pure, quod Græce* πύον. ὄνον, *id est asinum. vnde* onobeli *infra.*

Orygis] Oryx *Plinio Ægyptia fera, quæ in exortu solis contra stet, vt veluti adorare videatur, cum sternutamento. Hoc animal bisulcum & vnicorne, vt Indicus asinus.*

In sinum vertisse] *id est, in suum commodum.*

161. Paulus primus sequutorum] *id est gladiatorum. Sequutores enim gladiatores dici, notissimum est, vt* retiarii *&* myrmillones.

Bellum desertorum] *quod Maternus quidam facinorosis omnibus ascitis gessit: quo bello Italia & Gallia & Hispania concussæ sunt.*

Incendiariæ aues] *Inauspicatas has esse constat; non tamen quæ essent, traditum: vt tamen his visis, vrbs semper lustraretur. Plinius.*

Minutia] *Locus in vrbe.*

Libitinensis porta] *a Libitina; per quam portam cadauera efferrentur.* Libitinam *autem & pro dea ipsa, & libitinariorum opera accipimus.*

Insubido vultu] *veteri verbo, pro insuaui & pleniore.*

EX PERTINACE.

163. Sulpicio Apollinari] *Hic Gellianis Noctibus celebris; cuius etiam Periocha in Terentianas fabulas laudantur.*

Inde ad ducentûm LLS stipendium translatus est in Daciam] *id est, ad quinque millia aureorum nostrorum.*

Quasi adiutor eius futuras] Futurus *emẽdabis.*

Præfectus prætorii] *Hinc annotatu dignum, præfectum prætorio senatorem esse non posse: quod & alibi legas.*

Tabernam coactiliariam] *Iureconsultis* Coactilia *numero multitudinis dici videntur pelles seu lora, quibus inuoluuntur alliganturue vestimenta: quæ omnia instrumenti viatorii sint. Horum autem Vlpianus de auro & argento legato in hæc verba meminit: Argumento etiam sunt nationes quædam, veluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur: Aristo etiam* coactilia *vesti cedere ait, & tegumenta subselliorum huic legato cedere: quæ tegumenta Florentinus de legata supellectile,* cathedraria *videtur appellasse. Sed & ipse Florentinus eadem parte coactiliorum videtur meminisse, quum hæc addat verba; Sed dicendum est potius, instrumẽti viatorii ea esse, sicut pelles quibus inuoluuntur vestimenta, loraque quibus hæ pelles constringi solent. A cogendo autem, id est astringendo coarctandoq;* coactilia *dixere. vnde* taberna coactiliaria. *quod scitu non indignum existimari debeat. Sunt etiam codices qui habeant coctiliam.*

In Britanniam] *Lege* Britannia.

164. Et quum ad eum Claudius Pompeianus Germanici venisset] *Verba mutilata. Tu igitur ex manuscriptis codicibus restitue,* Germanici dux exercitus.

Necnon ius quartæ relationis: quod ominis loco fuit Pertinaci] *Tribunitiam potestatẽ, Proconsulare imperium, Põtificatum maximũ, tribui Imperatoribus sub initia principatus leges, & apud hosce ius etiam quintæ relationis; quũ tamen Pertinaci dicat quartæ ius relationis adstructũ. Hoc aũt nihil aliud fuisse crediderim, quam vti quinquies Imperatores de re iudicata & perfecta referre ad senatum possent, æque ac nihil iudicatum adhuc foret. Quid autem sit quod dicat ominis loco fuisse Pertinaci ius quartæ relationis, haud sane aliud coniectare possum, quam breuem illi & imperfectum fore principatum, cui non integrum ius concessum foret.*

165. Præter XLLS *hoc est, viciesquinquies centena millia nostratium.*

Perferentes] *Melius* præferentes.

Chiridotas Dalmatarum] *id est, manicatas Dalmaticas: nam earum vsum sine manicis fuisse monstrauimus.*

Et cirratas militares] citratas *lege; & eas intellige quas Festus* citrosas *ideo appellari dixit, quod in modum citri formatæ essent, hoc est (vt opinor) virgatæ.*

Cuculli bardiaci] *Gallicæ genus vestis, quæ aut* cucullus bardiacus, *vt in hoc loco, aut* bardocucullus *dicatur. Militarem autem fuisse vestem, & Satyrus innuit,* Bardiacum iudicem *dandum asserens, id est bardocucullo indutum. Martialis,* Gallia Santonico vestit te bardocucullo. *Sunt qui distinguant: vt* bardiacũ *intelligant sine cuculla, id est capitis ligamento;* bardocucullum, *vero, cum operimẽto. Fraterculi certe nostrates agnoscunt hoc nomen religioni frequens, &* cucullam *appellantes; cui ex disciplinæ præceptis indormiant, nec vmquam exuant. Vnde &* cucullati *&* lignipedes *a cuculla & gallicis appellati iure sint.*

Machæras Herculaneas] *id est, vt opinor, magnas: vel Commodianos enses, quando Hercules appellari gaudebat Commodus.*

Eluto auro] *id est puro & perpurgato.*

Atque etiam phando vitroboli, & materia eadem] *Melior lectio,* atq; etiam Phallouitroboli ex materia eadem; *id est Priapi, quos composito nomine* Phallouitrobolos *dixit; qui quum tantum ex vitro prius, excogitatũ postea est vt ex auro & ebore magis placerent.* Phallos *autem significat pudenda Græcis. vnde* phallica *&* Ithyphallica *dicantur metra.*

Et vasa Samnitica] *Quæ sint* Samnitica vasa, *non satis constat: sed tu vide ne* Samia *legas, id est fictilia. vnde &* Samium lutum *ab Ausonio dictũ. quibus picem ac resinam excoquerent, & inde psilothra efficerent ad vellendos iuuenes, quo glabriores ac volsi magis redderentur: quare &* læuigandis *emendauimus. Resinam autem picemque ac pumicem adhibita in hos vsus, nemo non nouit.*

Nec non vehicula] *Hæc omnia Græci inter automata numerarent; qualia etiam multa hac tempestate videntur, maxime vero horologia.*

Sumptus

Sumptus omnes Commodi reddidit] *Quis non videat, recidit esse legendum? id est, imminuit & amputauit.*

Vada sabatia] *Plinius portum fecit: ab his Alpium initium Stabo reddidit. Paludes autē quum ea parte sint, inde vada dicta; a Sabatiis fortasse populis. Existimant autem non male plerique Sabaudiæ duces hinc dici, & regionem* Sabaudiam *quasi Sabatiam.*

Grauius Mergius] *quem Lucilius a rapacitate* Mergum *forsitan appellauit.*

166. Athenæum] *id est, Mineruium. Auditoris autem publici nomen.*

Omasi] *Pinguius hoc ac crassius bouis intestinum. vnde Horatius*, -pingui lentus omaso. *Et Plinius; Bouem iussit occidi in gratiam concubini negantis se omasum edisse; quare & damnatus sit.*

Chrestologum] *Græcum verbum; ac si intelligas pollicentem liberaliter omnia, præstantem nihil.*

Nam quum ei Didius Iulianus fratris filium obtulisse] *Tu lege* Obtulisset.

EX DIDIO IVLIANO.

167. Saluius Iulianus] *Iurisconsultus, cuius exstabant libri Digestorum nonagintaduo: ab Adriano principe inter consiliarios ascitus.*

168. Tricena dedit] *Hæc summa nostrates aureos septingentos quinquagenos reddit.*

Quod creditum fuerat] *Tu aduerte ne hic verba aliquot desint, sensu alioqui manifesto.*

169. Incantamenta, quæ ad speculum dicunt fieri] *Hi* specularii *dicti sunt a quibusdam; frequenti etiam nostris temporibus eorum vsu.*

EX SEVERO.

170. Togam præsidiariam] *id est, qua præsides vterentur.*

Omnibus fortibus in actu militari] *Alii codices*, natus militari: *vt non satis constet quomodo restituenda sit lectio alioqui corrupta.*

Sub elogio] *id est, titulo.*

Positaque hora] *vnde horoscopus.*

Non in candida, sed in competitorum grege] *Sensu tali, non vt candidatum principis in campum prodiisse, vt vnum ex competitoribus; gratia tamen Marci ceteris esse prælatum. Fuisse vero qui* principis candidati *diceretur, cum alii tum Tranquillus doceat.*

171. Qui etiam LLS, quod nemo vmquam antea] *Hic sestertiorum numerus deest.*

172. Cum subarmalibus] Subarmalia *hic intelligit saga ac chlamydes, quibus arma superinduerent.*

Supinis non erectis] *Hunc morem hodie quoque obseruari scimus: quinetiam defunctis Imperatoribus supina ferri ac inuersa solitum.*

Et Nigrum etiam victu iuuerant] *Tu lege* victum.

Neapolitanis & Palæstinensibus] *Altera Syriæ ciuitas, altera regio: nisi eos qui Samariam incolerent, quæ* Sebaste *postea sit dicta*, Palæstinenses *appellarit.*

Adiabenis] *Adiabene, quæ olim Assyria Marcellino, in qua præcipua ciuitas Ninus, dicta ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν, eo quod adiri propter Ossam & Tigridem nauigeros fluuios, nisi pontibus non possit: quod tamen ille derideat, existimans ab Adiaua flumine, vt multas alias, Adiabenen esse dictam.*

173. Timurtium] *Herodianus ad Lugdunum pugnatum esse auctor est.*

174. Vehicularium munus a priuatis] *Est autem hoc (vt iureconsulti docent) personale munus; quum videlicet vehicularis cursus ad tabellarios publicos transmittendos per ciuitates institutus esset, non sine incommodo & dispendio priuatorum, quibus id obtigisset: quo in numero erant & camelasia, a camelis etiam præbendis (vt arbitror) appellata. Hinc &* cursus publicus *in Adriano dicitur; quod & Ammianus doceat libro xxi.*

Ius beleutarum] *Tu* Buleutarum *emenda, quasi dixeris senatorum; quum ad eam diem nullum publicum consilium habuissent. nam a consulendo dicti.*

175. Nam & mensam] *Hæc omnia memoranda erant in Ægypto. dicta autem mensa ἡλίου τράπεζα, & Memnonis statua sonans ad solis radios. Plinius, Strabo, Philostratus.* mensa *vero* solis *numquam deficiens, Æthiopiæ attribuitur.*

Persarum regem Abagarum] *Nullus (quod sciam) Persarum rex hoc nomine fuit. nam Abagari Edessæ & Mesopotamiæ præfuere. quare vide ne* Artabanum *legas; aut imperite* Persas *pro Mesopotamiis acceperit.*

Aut mori] *Quid si negationem addas? melius enim respondebit illi parti,* & nimis vtilis reipublicæ videretur.

Septizonium] *opus Seueri maxime memorabile; a septeno fortasse columnarum ordine. Sunt qui* septodium *malint: quod non satis probem: a septem videlicet viis.*

Leguminis patrii auidissimus] *Hoc ex Columella* cicer secundum Punicum *appellatum interpretor.*

176. Papinianum iuris asylum] *Hic ille est inter iureconsultos longe celeberrimus, vnde & iuris auditores* Papinianistæ *quandoque dicti, Seruidii Scæuolæ discipulus, & Seuero Imperatori non propter affinitatem tantum, sed ob virtutem in primis carus, cui etiam filios vni commendarit moriens. Huius vrna argentea Romæ cum hac inscriptione inuenta est;* ÆMILIO PAVLO PAPINIANO PRÆFECTO PRÆTORIO IVRISCONSVLTO, QVI VIXIT ANNOS XXXVI, DIES X, MENSES III, PAPINIANVS HOSTILIVS, EVGENIA GRACILII, TVRBATO ORDINE IN SENIO HEV PARENTES FECERVNT FILIO OPTIMO.

Qui quidem] *Locus magna ex parte corruptus, atque ita fortasse restituendus;* qui quidem Sallustii orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, diutino ingrauatus morbo misisse filio dicatur maiori.

177. Quum septizonium] *Lectio fortasse sic restituenda;* Quum septizonium faceret, nihil aliud cogitauit quam vt ex Africa venientibus suum opus occurreret. & nisi se absente per prȩfectum vrbis medium simulacrum eius fuisset locatum, additum palatinis ędibus, is regium arcum ab ea parte facere voluisse perhibetur. *Septizonium igitur & hic legas; quod (vt diximus)*

a septeno columnarum ordine dictum existimem; quasi septem Zonis, id est columnarum fasciis, opus absolueretur. Lampridius tamen in Geta septodium *legit; nisi sit vitiatus codex, & ibi etiam* septizonium *reponendum.*

EX ANTONINO CARACALLA.

185. Gratia sigillariorum] *Quæ* Sigillaria *aut* Sigillaritia *essent, dictum antea est, in Adriano.*

186. Et quum idem Chilo sublata veste senatori] *Tu* Senatoria *restitue.*

187. Luni dei gratia] *De Luno deo, quem Heliogabalum Phœnicum lingua dicerent, ex Herodiani sexto. Sed & mox hic auctor.*

Cellam solearem] *id est, in qua solia balneatoria asseruarentur.*

Cupro] Cuprum *æris species, nomen recentioribus frequens: nam & Palladius cuprinos clauos recenset. Dictum fortasse per contractionem quasi* Cyprium. *æs enim in ea insula ad Temesen olim laudatissimum fuit.*

188. Et vt Anubin portaret, & pausa sederet] *Quid sibi velit hoc in loco, quod* sederet pausa, *non constat. in Commodo certe sic legitur;* vt & Anubin portaret, & caput raderet. *Pausa aũt Græcis idem est quod quies: quod verbum in Cælianis epistolis ad Ciceronem leges, corrupto tamen codice, vbi* Pausania *legitur.*

Diasyrticum] *id est, Mordax.*

EX MACRINO.

191. Mythistoriis] *id est, fabulosis historiis.*

192. Quod si vnius numeri consensus accederet] Numeros militares *sæpe leges; inde (vt opinor) dictos, quod ad numerum omnia præstarent, vel quod eorum certus quidam numerus esset: quod hodie Turcæ Gallique & Ægyptii reges obseruant, certum quemdam militum numerum alentes pacis etiam temporibus.*

Recipi] *Tu substitue* recepi.

193. Decimare & centesimare, *militaria verba. Milites enim, vbi quid grauius admisissent, sæpe decimus quisque, interdum centesimus, extremo supplicio afficiebantur.*

EX HELIOGABALO.

198. Vitam Heliogabali] *Non ignorandum & illud, vetera multa nomismata exstare quæ* Alegabalum *semper præ se ferant.*

Eadem serpentes & ciconias] *Propter pietatem ciconiarum hoc dictum est, quæ senescentes matres alant. Vnde Græcis* ἀντιπελαργεῖν *est dictum, &* pietatis cultrix *ciconia a Petronio appellata.*

Studens & Matris typum] Si typum *legas, quid id sibi velit, scire facile est. erit autem simulacrum Pessinuntiæ Matris. Sunt qui* scyphum & situlam *illam Isidis ridicule agnoscant & probent: ego igitur* Matris typum *haud improbem. Sunt etiam qui* Martis typum *malint; id est imaginem.*

199. Senaculum] *Ex Festo.*

Quæue earum pellicia] *Lectio maxime deprauata. siue igitur* carpenta pellicia, *a pellium integumento dicas, siue* publice *pro* pellicia *substitutas, haud inepte sentias.*

Bene nasatos] *Sic legendum. vt ridiculi sint qui de vasis* vasatos *legendum admoneant. Emissarios autem intellige & exploratores verendorum magnitudine celebres.*

Vt eorum conditionibus frui posset] *Verbo* conditionis *Lampridius signanter vsus est. Nam* conditiones quærere *adulteræ infamesque fœminæ sibi dicebantur, quæ homines bene mentulatos sibi asciscerent, magnis etiam inuitatos præmiis.*

Seriam] *id est, amphoram, quæ in Capitolio asseruaretur.*

Matris etiam deûm sacra] id est, *Cybeleia & magnos ludos.*

Salambonem etiam omni planctu] *Salambonem Babylonii Venerem appellabant. Deplorabant autem in his sacris Adonidis interitum. quare & hoc in loco dicat Lampridius omen Heliogabalo factum imminentis exitii. De hac & Macrobius præter Græcos.*

Lapides, qui diui dicuntur, ex proprio templo Dianæ, Laodiceæ] *Laodiceam Syriæ intelligit vino abundantem, & a Seleuco Nicanore in matris Laodices gratiam conditam. De Orestis etiam furore & errore, diuersa multum memoriæ prodita sunt. Procopius, qui Iustiniani tempore floruit, & bella ab eo gesta cõtexuit, in Ponto* Comanam *vrbem cõdidisse tradit, a coma ibi deposita, præcipiente oraculo. Sed eo non conualescente, alteram ab eo in Cappadocia ad Taurum simili nomine constructam, deque argumento excisæ comæ* Comana *appellata. Alii, post interfectam matrem errabundum quæsisse fluuium, cui septem flumina miscerẽtur: qui fluuius auctore Varrone ad Rhegium labebatur; apud quem deposito simulacro Fasceliti dis Dianæ & ense, tamdem furore liberatus sit. Reliqui,* Orestam *vrbem ab eo in Macedonia conditam, vbi Orestes purgatus a furore fit; (quod & auctor hic innuit) quam Adrianus princeps* Adrianopolim *appellarit.*

200. Pseudophilippum] *alludens videlicet ad Andriscum, qui se Philippum appellans, regnum Macedoniæ deuicto Perse sibi vendicabat.*

Omnia Heliogabali dicta] Omina *emendãdũ.*

Concide magire] *id est, coque.* μάγειρος *enim Latinis coquus.*

Digitis impudicitiam ostentaret] *Ad eam enim formam componi solent, vt sæpe obscœna præferantur. nam & Caligula Cassio Chereæ (Tranquillo auctore) manum obsculandam porrigebat, quam in obscœnum modum antea formasset. Æmulatur & hoc ipsum præsens ætas.*

Diceretur] *pro* dicerentur.

201. Afferetur] *pro* afferretur.

202. Sabinum] *Erant enim Vlpiani ad Sabinum libri vnus & L: qui vir consularis & insignis, Fabium Sabinũ aliũm reliquit, Alexandro principi percarum, quiq; & Cato sui temporis est dictus.*

Catum] *pro* cautum.

Aureis toralibus] *velis quæ toris inducerentur.*

Centenaria] *quæ centum pondo essent.*

Et masticatum & polentatum] *Alterum forte a mastice, alterum a polenta.*

Leiostreis] *Corrupte antea* lithostreis. *Hermolaus Barbarus id ante etiam viderat. Sunt autem* leiostreæ, *laues ostrea, dicta a læuore; quum aliæ* tracheæ, *id est asperæ dicantur.*

203. Accubitis facile] *id est, toralib⁹ & culcitis.*

Barbas

Barbas sane mulorum] *unde & hodie* barbones *fortasse dicti.*

Exarmatos] *id est cicures: &* mansuetarios *magistros appellat qui feritatem eos exuerent.*

Vuas Apamenas] *ab Apamea Syriæ (ut puto) dictas, quæ celebres Græcis auctoribus sint. Athenaus.*

Lentem cum ceraunis] Ceraunia *Plinio inter albas commendatur quæ stellam concipiant.*

Fabam cum electris] *Electri triplex ratio. Primum, ex arboribus fluens, succinum dictum: alterum, metallicum, in quo naturale in pretio habitum, & Homero cantatissimum in Menelai aula: tertium, factitium, tribus argenti, una auri portione. Naturalis ea vis, ut in conuiuiis præcipue eluceat, & venena prodat.*

Condito piscinas & solia temperauit] *id est unguento diu asseruato. Nec mirum id in Heliogabalo; quum Plinius prodat quemdam ex priuatis balnearum parietes unguento illiuisse.*

Eunuchos primo aphroditis] *Melior lectio,* Prohermaphroditis.

Basternas] *genus rhedæ barbaricæ, a populis Basternis siue Bastarnis dictæ.*

Pallia deo Ænanthio] *Corrupta lectio & saniosa; quam ita restituas;* pallia vino œnanthio fudisse, *id est, Maroneo vino; ex Philostrato; ab Oenanthe Maronis patre.*

Euripis vino plenis] *id est canalibus.*

204. Conditura veneta] *Nos* gialum *hodie nuncupamus.*

Rosato] *Rhodinum unguentum intellige.*

Caldaria] *id est, calidam admixta nardo.*

Idem numquam minus centum L L S cœnauit] *hoc est, argenti libris XXX: aut hic nesciit quid* L L S *essent; aut corruptus est locus, nisi pro* argenti, auri *substituas: minor enim lapsus. Centum autem* L L S, *duo millia & quingentos aureos nostrates reddunt.*

Sigma in terra sternere] Sigma *veteres sellam in formam S litteræ constantem dixere spiris inuolutam, ab elemento S: cuius Martialis & Sidonius meminere. Sensus autem talis est: fuisse & illam reflatilem, ut serui a pedibus ad principis nutum folles substratos depellerent, unde conuiuæ proni in terram ruerent.*

Holoserica veste] *id est, tota e serico: nam illa tantum in usu fuerat quæ lanæ intertextam purpuram haberet. De serico pulchra quædam & non vulgata alias prodam.*

Et apud eas concionem habuit] *Nos orationem istam quæ hactenus latuerat, primi in lucem edidimus. Neque vero id mihi quisquam vitio verterit, homini præsertim sacris initiato. facilius enim perditissimi principis libido ac luxus dignoscetur. Neque quempiam tam stultum fore puto, qui se ad imitationē scelestissimi hominis componat. Illud autem non possum non interim addubitare, sitne ea quæ ab Heliogabalo habita est. nam nec eorū temporum stylum agnoscas. alioqui nihil illic etiam de schematibus, & ornatior mihi visa quam ut a Leonardo Aretino conscriptam putem, viro alioquin & diserto & bene docto.*

Papilla eiecta] *Tu* exerta *emenda: &* Exoletorum, *pro* Exoletos.

Per cellarios] Cellarii *dicti qui penui asseruando præessent: religiosi corrupto verbo hos* cellerarios *appellant.*

Dulciarios & lactarios] *unde* lactarium *opus, quod imperiti* lacticinia *appellant.*

205. Canon fructuarius] *id est, alimenta ad septem annos parata.*

Struthiones & camelos in cœnis aliquoties, dicens præceptum Iudæis ut ederent] *Hæc enim Moses Iudæis haudquaquam interdixit, ut libris instrumenti veteris constat.*

Croco sigma strauerit] *Crocum ad theatralem usum adhiberi & substerni in deliciis solitum, & hic & alibi scriptum leges.*

Traiecit & dierum actus noctibus] *Non animaduertit hoc Paulus II pontifex maximus vitio dari flagitiosissimo principi, qui & ipse noctu munia pontificia perageret, interdiu autem dormiret.*

Quum capi non possent uno sigmate] *nam septem conuiuarum capax tantum erat.*

Hydrogarum] *hoc est, garum ex aqua: nam & garum & elæogarum, & halec, & muria, veteribus salsamenta celebrata sunt.*

Ita ut ad sericam vestem] *Tu* & sericam *emendabis.*

Orexin] *vehementiorem appetitum.*

Seplasiarium & cupediarium] *Alterum a Campania Seplasia, alterum a cupediis dictum.*

Sybariticum missum] *Sybaritas deliciis ac luxu nobiles vel eorum internecio fecit. Unde* ferculum Sybariticum *dicatur; cuius Athenæus, quale fuerit, meminit.*

Zetis] *Dicta vel* ἀπὸ τοῦ ζεῖν, *id est a feruendo, vel* ἀπὸ τοῦ ζῆν, *quod in illis præcipue viueretur. quid si a Z littera ut Sigma dicatur?*

Psilothro curaret] *id medicamentum ad pilos euellendos est.*

206. Aurosa arena] *qua passim utimur ad obducendas cito litteras.*

Ante Philippum] *Imperatorem Romanum, Gordiani successorem, intelligit; qui edicto id prohibuit.*

Pandurizauit] Pandura *instrumentum musicum Aristophani Thesmophoriazusis: inde* panduros *qui eam pulset. unde verbum deflexerit; nescio quam bene.*

Spintrias] *Ex Tranquillo in Tiberio id disces. credo* ἀπὸ τοῦ σπινθῆρος, *id est a scintilla, huiuscemodi portenta nuncupata, quasi libidinis incentores.*

Blatta] *id est purpura ex Indico conchylio facta. Unde &* bladum *rusticis fortè color; &* bladum *pro frugibus. Eutropius certe* blatteis funibus *piscatum Neronem tradidit, quos Orosius & Tranquillus* purpureos *dixêre.*

Biothanatum] *hoc est, violenta morte, nec sua periturum: quorum animas in beatorum sedes non recipi, etiam antiquis erat persuasum.*

Deinde illud quod clementia tua solet dicere, credidisse reficiendum] *Corrupta (nisi fallor) lectio. Quid igitur si ita legas?* Solet dicere creberrime, repetendum fortunæ, *&c.*

Illud ad cumulum portentuosissimi principis addendum, conquisitos ab eo medicos, & immensa his proposita præmia, qui se in muliebrem naturam exsecarent, vulua exsectione facta.

EX ALEXANDRO MAMMÆÆ.

207. Ius quintæ relationis] *hoc est, vt quinto posset de re etiam iudicata statuere, ac ad senatum referre.*

208. Communis confessus] *Tu* consessus.

Admissionalibus] *id est ministris qui ad principem introducerent.*

210. Quam nemo nisi Accolius ferebat adiutã] *Sic enim & primus Hermolaus noster emendandum admonuerat. Accolius enim illi a memoria fuerat.*

Per stellaturas] Stellionatus crimen *late in re militari patet. vbicumque enim criminis titulus deest, illic stellionatus accusare possumus. nam quæ in priuatis iudiciis de dolo malo actio est, hoc in criminibus stellionatus persequutio est. Habet igitur locum, quum tribuni vel milites callida dissimulatione alienam rem distraxerint aut permutauerint, vel in solutum dederint. Quin & mortis suppositæ impostura facta, vel collusio in necem alterius, hoc titulo continetur: a stellione inuidentissimo animali deducta nuncupatione. Horum autem criminum legitima nulla est pœna, sed extraordinarie puniri solent. Iureconsulti.*

211. Choleram] *Vulgato verbo vsus pro bile.*

Sine indulgentiæ proposito] *Et hic non satis Latine indulgentiæ verbo vsus.*

Sed securiorem] *Hoc idem a Theopompo Spartanorũ rege responsum vxori, grauiter ephororum potestatem ferenti regibus additam: quod & Veneti nostri agnouere iam inde pene ab vrbis incunabulis, quum duos principi addidere consiliarios; qui postea a sex regionibus sex creati.*

212. Fœnus trientarium] *Minima ciuilis vsura, & infra semisses vsuras.*

Pyctatia] *id est breuiaria.*

Quum edulitatem] *Nouo verbo ab edendo* edulitatem *appellauit annonam: vt degenerasse Romanã eloquentiam iampridem possis agnoscere.*

Curionem] *id est præconem.*

Damalionem] *id est vitulum tenellum, de Græco verbo:* δάμαλις *enim vitulam tenellam signat: vnde* damalio.

Braccariorum, linteonum] *A bracchis conficiundis & linteis vẽdundis nomina deducta. Iam &* pelliones *a concinnandis pellibus dictos notum esse potest.*

213. Oceani solium] *A magnitudine & capacitate. vnde & in sacris litteris capacissimũ illud in templo vas a Salomone rege dicatum,* mare di*ctum est.*

Præfecit] *Tu lege* Perfecit.

Carmen] *Tu* Carnem.

Paulum & Vlpianum] *Vterque iureconsultorum clarissimus; qui Græco verbo* κορυφαῖοι *dicantur, id est principes assessores Papiniani in præfectura. Vlpianus vero Tyrius fuit; vt ipse de coloniis agens prodidit.*

In lat.] *Sic ex veterum instituto imprimendum curauimus. Tu vero sic interpretator; In latum pedes centum, in longitudinem passus mille.*

Isim & Serapium] *Tu* Iseum & Serapeum *lege, & pro locis publicis accipe, altero ab Iside, altero ab Serapi dicto.*

Deliacis] *A Delo insula, vbi laudatissima fiebant. Antiquissima enim æris gloria Deli fuit, auctore Plinio;* Mystica *autem, quæ occultas significationes haberent, peculiari Ægyptiorum vsu.*

Ita vt in palatio faceret dietas] Dietæ *cœnacula erant vbi hieme ad solem, æstate ad vmbram cœnitarẽt, Varroni dictæ quod interdiu in his edatur. Vnde* dietarii *iureconsultis: quod tamen diuersum quid sit.*

Ορνεοσκόπος] *Auspicii peritus.*

Primo nundino] *Nam & trinundinum erat.*

Notarium *hic pro tabellario videtur accepisse, non satis Latine.*

214. Archiereum & archisynagogum] *Sacerdotum & synagogæ principem.*

Larario] *Lararium a laribus. vbi igitur lares dii & reliqua numina sanctius colerẽtur, lararium locus ille dictus, vt in Adriano annotauimus. Apollonium autem Tyaneum intelligit, magiæ clariorem studio quam philosophiæ; vt ipse etiam Philostratus vel inuitus prodit.*

CHRISTVM] *Hinc datur intelligi, non nisi malis principibus pietatem nostram improbatam, & ab optimo quoque cognitam, numquam interim damnatam.*

Tædiauit] *Male meritum de lingua Latina scriptorem, qui verbum hoc confinxerit.*

Sphæristerio] *id est, pilæ lusui.*

Aurum coronarium & negotiatorium] *De coronario dictum. A negotiatoribus autem, quod illi principibus penderẽt,* negotiatorium *est dictũ.*

215. Corpora] *id est collegia, bono verbo dixit: iureconsultis.*

Milites ostensionales] *Hi fortasse dicti, qui ad ostentationem tantũ instructi haberentur in vrbe.*

Tunicas asemas] *id est vnicolores: &* macrocheras, *id est manicatas, seu longis manicis.*

Acroamata] *A veteribus hi dicti qui auditu vocis oblectarent.*

Athenæum] *Auditorium id Romæ publicum; ac si* Palladium *interpretere vel Mineruium.*

Sæpius cocco clauata] *id est coccineis clauis distincta.*

216. Non secundam mensam Alexandrũ habere, sed secundũ] *Hoc sensu; tantum pomis indulsisse, vt alterum prandium id videri potuerit. Versus hendecasyllabi qui sequuntur, non satis ad normam sunt facti.*

Semisses aureorum] *id est qui dimidium aurei valerent. Aureus autem argenteos denarios xxx ferme valebat: ad quam formam tremisses & quartarii illi redigendi sunt.*

Formas binarias] *Hoc (nisi fallimur) intelligit, id est duplicatos aureos seu triplicatos: quod & nos hac tempestate a quibusdam principibus obseruatum videmus:* dupliones *inde dictos. Nos certe quum Mediolani ageremus, donati sumus a quæstore regio Ioanne Grolierio numismate aureo xxx aureorum; cui postea nostras in Tranquillum lucubrationes dicauimus, mox alia quædam maiora & grauiora nuncupaturi, quando raram viri excellentis liberalitatem nõ satis æquo munere prosequuti videamur. Id autem numisma chirothecis elegantioribus incluserat: quod & in Aldo compatre Græcæ Latinæque linguæ instauratore, sequutus est olim donando, dum viri de litteris optime meriti virtutem*

virtutem admiraretur. accedit autē ad tantam liberalitatem, quod vir est morbus & doctrina non vulgari, ac de excellenti beneficentia perpetuo celebrandus. Vtinam principes nostrates priuati hominis liberalitatem imitari discerent. Quod autē formas *appellarit, ipse videris quā Latine id vsurparit.*

Holosericam] *id est totam ex serico: sed de serico plane omnia copiosius differemus.*

217. Aurelius Probus Baphus] *Emēdanda lectio, &* Baphiis *reponendū. significat autem hac dictio* baphiū, *tabernam tinctoriam, de Graco fonte.*

Baccas] Braccas *lege.*

Baccatum monile] *Vergiliana forma.*

Cyclade] *Genus vestis ex auro fere: vnde & in sacris literis, vbi de Cecilia virgine agitur, aurea cyclade ornatam a Christo leges. Dicta quod rotunda esset. Nam & matrona hodie vestes quasdam suas* rotundas *appellant, qua in orbem absolutum desinant, matronis iam grandioribus frequentes.*

Pullicinis ac pipionibus] *Noua vtrumq; forma, non tamen inepta.*

Dicens ingenuum currere] *Erat enim in quibusdam sacris cursus institutus.*

Et argēto & necessariis instruebat] *Hac omnia a Cicerone in Pisonē* vasarii *nomine intellecta arbitror. Obseruatum autem hoc Venetiis diu scimus, vt* copiarii *legatis profecturis hac omnia suppeditarent. Nunc annuum illis salarium ex ærario datur, quando publico omnia peribant.*

Nundina vetera] *quod* mercatus *hodie dicim⁹.*

218. CHRISTO templum facere voluit] *Inuidentissimos homines, ac aternis stigmatib. impietatis inurendos; qui timerent id quod maxime fuerat optandum. Iam vero Tiberius princeps id quidem decretum tulerat, nisi patres, quod auctores facti non essent, id reiecissent.*

Dicebatque graue esse] *Vmbram quidem huius rei nos hodie retinemus: vt interim tamē præsules nostri optimis maiorū nostrorum institutis videantur illudere. Sed illi se prius, tum etiā reliquos decipiūt: nam Christiana pietas etiam illis nolentibus inoffensa stabit. Luent tamen illi, luent meritas negligentia vel impietatis verius pœnas sua.*

Legem sacrare *quid sit, ex Festo accipe.*

Assessoribus solaribus] *Tu* salaria.

219. Traiani putare] *Tu* putaui.

Pontificatus codicillares] *id est ascriptitios & extraordinarios: quasi dignitatis vmbra gauderent collegiis adscripti, atq; in codicillos relati.*

Ephippiis] *Verbum nouum; quando & vsus eorum apud veteres non erat.*

Argyraspides & chrysaspides] *A scutis argentatis & auratis Alexandrini quidam numeri sic dicti.*

Papilionibus] *Militaribus tentoriis.*

220. Quod tibi non vis, alteri non feceris] *Vtinam omnes hoc memoria infigeremus, iampridem sacris literis praceptum: siquidem satis hoc esse ad vita rationes possit.*

Ἀναίμακτοι] *Sic restituimus, &* incruentum *interpretator.*

Artaxerxem] *Hic humil loco apud Persas natus, imperiū a Parthis ad Persas transtulit, victoq; Artabano triplici prœlio, eoq; cum tota familia caso, adeo victoria elatus est, vt Romani imperii terminos non solum attentaret, verum etiam cedere Romanos omni Asia iuberet: quem victum ab Alexandro Lamprid⁹ dicit; quū tamen Herodianus diuersa prodat. Eousq; aūt imperium ortētis apud Persas fuit, quousq; ad Arabas, id est Saracenos, magno Christiana pietatis incōmodo transiit. quib. per Christianos duces magna ex parte afflictis, & Hierosolymis receptis, Turca ex vna parte Asia, & serui ex altera Ægypti imperiū inuasere. Vidit tamen patrū nostrorū atas, aut certe recentē memoriā Tamberlanis accepit; qui gregari⁹ miles, ad Persas iterū imperiū transtulit Paiazete Turcarū rege capto. Verum filiis eius diffidentibus, restanta indole quæsita non multo post pessum abiit. Psophis certe, siue ille propheta (vt videri volebant ii quorum intererat) siue dux Persarum, hoc tempore id agit vt auitum decus genti asserat.*

221. Persarū accepim⁹] *Tu* cepimus *emendabis.*

Interamnanas] *id est, qua Tigrim inter & Euphratem prouincia quinq; numero erant, grauium sæpe bellorum causa Romanis ac Persis, nec vmquam satis feliciter aut a nobis retenta, aut ab illis recepta.*

Tabellæ laureatæ] *Victoria enim nuntia laurus erat.*

Limitaneos] *Qui limites imperii tuerentur.*

222. Retrogradæ Gallicanæ mentes] *Inepte nimis verbo etiam parum Latino vsus. significarē autem voluit duras & peruicaces.*

223. Huic accidit] *Pro* Huc accedit.

EX MAXIMINO PATRE.

225. Capitolinam amphoram] *Asseruabatur enim in Capitolio amphora mira magnitudinis, vnde vt copiam vini epoti a Maximino ostenderet, Capitolinam appellauit.*

Dextrocheria] *Dextrarum ornamenta dicimus noua satis forma.*

Hamaxas] *id est currus: verbo Græco: vnde illis ἐκ τῆς ἁμάξης λαλεῖν.*

Tophicios] *Ex topho lapide satis friabili.*

226. Athenio] *Fugitiuorum in Sicilia crudelissimus; qui vix longo ac difficili bello victus sit.*

Osroënis sagittariis] *Pars Assyria trans Euphratem hoc nomine dicta est, ab Osroe viro nobili, si Procopio credas. Ex ea vero sagittarios multos in Germaniam adduxerat Alexander, vtilissimum militis genus aduersus Germanorum corpora nuda & procera.*

227. Quasi aulæ quoddam prœlium] *Ita si legas (quod omnes praferunt codices) hoc sensu interpreteris, id est facile: qualia videlicet in aula Imperatoris pugna simulacra cieri solent, ludicra scilicet & leuia. sed æstimandum.*

Animo habere & concupiens *lege.*

Deinde sine delicto] *Quid si* Sine delectu *legas?*

228. Sabinus præfectus vrbis] *Hic forsitan ille Sabinus qui inter iurecōsultos maxime celebris est, Catoq; sui temporis dictus: nisi hic forte eius filius: nam pater ab Heliogabalo iussus occidi, perierat.*

229. Deum Fellenum] *Hic Aquileiensium tutelaris ac præses deus.*

Cuppæ] *sunt maiora vasa ex ligno ad vinum condiendum. Frequens veteribus agricolis verbū.*

230. Affectus in Albano] Affectus *prop gnoribus & rebus carioribus accepit; qui in Albano*

monte in castris videlicet prætorianis, asseruarentur.

Hecatomben] Sacrum omnium maximum hoc verbo intelligimus.

Vt quarto die] Nota quanto celerius hodie cursus conficiatur: satis enim constat, non paucos nuntios ab Vrbe Venetias venisse XXXII horarum spatio, sæpe XL, aut aliquid amplius.

EX MAXIMINO IVNIORE.

231. Vt ad staturam paternam perueniret, legendum.

Tatiano oratore] Duo fuere Tatiani, pater & filius, Galli (nisi fallor) genere. Tatiani autẽ, patris an filii incertum, Sidonius & Ausonius meminerint, vt eloquentis hominis, & qui apud Visontion municipalem scholã rexerit. An vero Tatianus ille cuius D. Hieronymus libro De viris illustribus meminit, pater fuerit, æstimandum alias.

Monolium de albis nouem] Loquendi figura sane noua, nec satis omnino Latina: significant autem hæc verba monile nouem ceraunus & aliis gemmis candicantibus, & reticulum capiti ex viridantibus; dextri autem brachii ornatum ex hyacinthis contextum.

In mundo] scilicet muliebri suo.

Campagum formam pedis barbaro verbo appellauit. a grammaticis nostris calopodia etiam dicta, forma non inepta, vt de Græcis videlicet haustã fontibus.

EX GORDIANIS.

233. Feras Libycas] Pantheras, quæ & Variæ seu Africanæ dicuntur.

Oues feræ] Camelopardales, quas gyraphas appellant hodie. vnam autem donatam Laurentio Medicæ a Sultano Ægyptio, Italia longo post vidit tempore.

Alces] Hercyniæ syluæ ac Germaniæ peculiare animal.

Tauri Cybiratici] a Cybiris.

Struthiones Mauri minati trecenti] Quid sibi velit minati hoc loco, dubium. quid si miniati legas, id est rubentes?

Iuuenalia] quorum Tranquillus meminerit: quia a iuuenibus nobilioribus celebrarentur.

236. Censualium] Nouo nomine apparitores senatus ac ministros dixit, vt arbitror.

EX GORDIANO IVNIORE.

238. Parentela] Quam male Latina lingua vtatur aduerte.

239. Mundanum malum] Quod orbi immineret.

Aperto Iano gemino] Signum belli.

Ab Antiochensium crucibus] Tu ceruicibus emenda.

240. Fossato] Ineptum scriptorem.

Quarum L Christeæ] Quid si Carystię legas? a Carysto scilicet Eubœæ oppido.

241. Syenitides, a Syene Ægyptiæ intelligũtur, quemadmodũ Numidicę ex marmore Numidico.

Basilicæ centenariæ] A centum videlicet passibus dictæ: vel, quod melius, a centum columnis: dicta enim hecatonstylos inde est.

A tutelis] Ne paruũ hoc munus existimes, paucissimis hoc dabatur. Iureconsulti de tutelis auctores.

Nymphæa] id est lauacra.

Lithostrotum] Pauimentũ ex tessellatis lapillis.

Archoleontes] Tu iubatos intellige: sed & acroleontes plerique probant.

Apud Circeiam] Tu Circusium lege; quod oppidum receptum a Diocletiano mœnibus ac turribus ampliatum est.

EX MAXIMO ET BALBINO AVGG.

241. Præponenda eorum vita Gordianis fuit; vt series instituta a nobis texatur.

EX VALERIANO.

247. Hic Philipporum & Deciorũ vita desunt.

EX GALLIENIS.

250. Astacum, quæ Nicomedia] sic repone: inde enim Astacenus sinus. Eusebius & alii.

Aphronitris] Spuma hæc nitri, Asiæ ac Ægypti peculiare, in speluncis colligi solita, quas colycas appellabant. picatis vero hæc vasis ab Ægypto Romam deferebatur. Martial. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar: Spuma vocor nitri, dicor & aphronitron.

Principem] Tu principe repone: nam a Claudio Constantinorum genus ducebatur.

Facto fœdere] Tu fracto repone.

251. Cyclopea luserunt oẽs apenarii] Apenarios de Græco verbo ἀπήνη vehicularios appellatos opinor. Cyclopeam vero eam saltationem intellige, quum in formã Cyclopis proceri ac deformis quispiã saltaret. Horatius, & Trebellius in Carino. Libet autem Lucilianos versus ad rem videlicet facientes addere: Multa hominum portenta in Homero versificata Monstra parant, quorum in primis Polyphemu' ducentos Cyclops longu' pedes. Sed quod de Apenariis diximus, æstimandum. Quid si Arenarios legas, & intelligas eos qui in arena operam præstarent? id quod magis probo.

Dracones] id est vexilla longiora; vnde draconarii.

Hecatombis] Quod sacrũ deesset, aut quomodo celebraretur, ex hoc auctore copiose accipies.

252. Heracleam peruenerunt] Ponticam intelligit, olim claram.

Facta carragine] Nouo verbo & satis barbaro coactas in vnum eorum copias intelligit, & impedimenta cum lixis ac carris, quos innumeros ea gens trahere secum solet.

253. Et quidem Cecropii Dalmatarum ducis manu] Deerat enim hoc verbum; quod & repones.

Tetrastiche, pentastiche] id est, quaternum ordinum & quinum. vnde & disticha & tetrasticha. nisi tetrastylen & pentastylen malis.

Διὰ τεσσάρων] id est, singuli ordines quaternarii essent.

EX SALONINO, SIVE GALLIENO IVNIORE.

254. Ad exemplum protreptici] Exhortatorii & instruentis: ἀπὸ τοῦ προτρέπειν.

Constellatos] Bullatos intelligo, & insignitos veluti stellis.

EX CLAVDIO.

267. Ancillarii, seu Ancillarioli, ministri lenonum & impudicarum.

Mune-

Munerarius] *Qui gladiatores edebat. nam munera nemo nescit gladiatorios intelligi ludos.*

268. Tu qui nunc patrias gubernas oras] *Versus meliori limæ reddendi.*

269. Antialo] *Quid si* Anchialen *legas, Illyricum opidum Plin. & aliis?*

270. Cumacum] *Quid si* cucumam *legas* Cypriam, *id est aream?*

Brachialem] *id est brachii ornatum.*

Chrysographata] *id est auro sculpta.*

Aclidas] *Verg. -teretes sunt aclides illis.*

Succubitana purpura] *A* Succubi *Africæ opido Augusta colonia.*

Subarmale vnum cum purpura Maura] *De* subarmali *diximus, nouo & ipso verbo, quod sub armis gereretur.*

Accubitalium] *p. culcitarum & stragulæ vestis.*

In Thermophas] *Emenda* Thermopylas.

271. Corymbiatum] *id est corymbis vndiq; circumdatum.*

Pateram argenteam ederariam] *Ad ederæ formam sculptam.*

Bolitera halieuticum] *id est iaculũ piscatoriũ.*

Calices Ægyptios] *id est vitreos.*

Chlamydes veri luminis limbatas] *id est splendidissimas limbis adhibitis.*

Singilliones] *Genus est vestis, verbumq; cum ipsa veste barbarum.*

Cucutia] *Nouum & hoc verbum ac militare; nisi tu* capitia: *quod minime probo.*

Oraria Sarabadena] *id est, vela subtilissima ex oriente: nam &* Sarabara *genus est Persicæ vestis. vnde & Aug. ac Hieronymo* Sarabaitæ *heretici.*

EX AVRELIANO.

Hilaribus] Hilaria *dies festus* VIII *calend. Apriles, in quibus lætitiæ exordium erat, quo primum tempore sol longiorem diem faceret, Pani deo dicatus omnium auctori.*

In odem] *Tu* Eodem.

272. Et postea multa omnia] Omina *restitue.*

Balistea] *id est, qua iacularentur in illum iocantes:* ἀπὸ τῦ βάλλειν.

273. Ferramenta samiata] *id est mucronata & exacuta. Nonius.*

Mulum centuriatum] *qui singulis centuriis ad onera ferenda assignatus erat.*

Porcina] *Tu* Porcinæ: *&* carnis *intellige.*

Pabuli extra ordinem decernes] *Vide ne* Pabuli ius *scribendum sit.*

274. Nicopolis] *Triplex hæc vrbs Stephano. Epiroticam vero hanc existimo, ab Augusto ob victoriam Actiacam conditam.*

Ityręos] *id est Arabas. Verg.-Ityraeos taxi torquentur in arcus.*

Multitias] *quarum & Iuuenalis, quasi* mollicias. *alioqui & pelles delicatiores tractatu nos* multitium redolere *dicimus.*

Deputet scipionem] *id est eburneum bacillum, principatus insigne.*

275. Tunicæ lineæ paragaudæ] *dicetur mox:*

Hæmi montem] *Diuisim legas.*

Nam belli illius virtutibus tuis credo] *Quis non videat,* summam *aut quid simile deesse?*

Equites sane omnes an imperium] *Tu repone,* Equites sane omnes ante imperium: *Paruus lapsus, sed qui morari aliud agentes possit:*

276. Patrimis matrimisque] *Quid* patrimi matrimique pueri, *ex Festo.*

Ambarualia] *Sacra ab vrbe ambienda.*

Quasi in Christianorum ecclesia] *Nota summam hominum impudentiam, qui, velint nolint, etiam per iniurias laudare nos coguntur.*

Pontus Polemoniacus & Alpes Cottiæ] *Vtraque prouincia a suis regibus dicta; altera a Polemone, altera a Cotto rege; quas Nero princeps in prouinciæ formam redegit. sunt autem* Cottiæ Alpes, *in quibus Genua continetur:* Polemoniacus *autem, pars Ponti.*

Transactis igitur quæ ad sectiones] *Quid* sector sectio*ve sit, mediocriter eruditis etiã cognitũ.*

Contra Palmyrenos] Palmyra *omnium orientalium vrbium in Syria olim maxime insignis, vel bellis contra Traianum & Adrianum gestis, vel Odenati principis nomine, olim a Salomone rege condita; dierum duorum itinere a superiore Syria distans, ab Euphrate vnius, a maxima Babylone sex: dicta quandoq;* Adrianopolis: *a Græcis autem* Palmyra, *a palmis, vt puto, eo in loco abundantib. puteis & fontibus frequentibus, quum circum ea loca nusquam aqua alibi inueniatur;* Thadamus *Syrorum lingua nuncupata.*

277. Tyana] *Ciuitas hæc Tauro ad portas Amanicas apposita, Cappadociæ ac Ciliciæ media; Apollonio philosopho ciue insignis.*

Quid enim illo viro diuinius] *Adeone Christiano nomini infesti fuistis, vt magum hominem, certe a cultu veræ religionis alienum, pro numine coleretis: Christũ, ac ab eo Christianos dictos, nullorũ facinorũ reos, quin potius virtutis ac veræ pietatis assertores, tam infesto animo insequeremini?*

278. Dromedas vocant] *Sacræ literæ* dromedarios *a cursu velocissimos camelos appellant.*

Decollari] *Restitue* declarari.

Sandix Indica] *Ex cerusa hæc fit, aqua portione rubricæ admixta. Color est purpureus: magno multorum errore, qui scandicem a sandice non discernant. sed alias.*

279. Cornicinibus atq; laticinibus] *Tu* Liticinibus, *a lituo. vnde & Statius; Liticenq; notus Hectoris armis.*

Tunica galbina] *vnde etiam nos hodie* Gabanos *crassiorem vestitum dicimus.*

280. Quę nunc saliginei] *Tu a siligine* siliginei *substitue.*

Fuit & sub Aureliano monetariorũ bellum] Monetarios *Imperatoris edicta videntur innuere, viles homines, texendis sc. vestib. idoneos, quiq; lanã ducãt, & textricium faciant. vt imperite pro iis qui monetã cudant, hic multi intelligant. nam gynaciarios & monetarios & baphiarios iũctim appellat.*

281. Amnestia] *i. obliuio, res ab Atheniẽs. primũ vsurpata Thrasyb. autore, inde sæpe ab aliis tẽtata.*

Maximumq;] *Tu* Maximinum *vel* Maximianum *lege.*

282. Atq; ambolicas species] *Sunt qui* Antolicas, *id est orientales.*

Batteo] *Tu* Blatteo, *id est purpureo, repone.*

Filiorum] *Emenda* foliorum.

Paragaudas] *Genus est vestis, vt plurimũ virilis, linea, quod sub alia veste gereretur: cuius apud Imperatorem mentio & iureconsultos.*

Rectis purpureis] *Quæ purpura recta texta essent.*

Monolores] Id est vnicolores & bicolores. Quid si a loro vno & duobus & tribus dictas esse censeas, verbo Græco & Latino?

283 Alpes maritimas] Eas intelligit quæ Liguriæ Narbonensiq; Galliæ incubant.

Facta erat ratio doge cupparum] Quid essent cuppæ ostendimus. Corrupta autem hæc lectio quomodo restituatur adnitendum.

Oraria ad fauorem] qui mos emunctoriis euentilandis hodieq; retinetur. Nam oraria, lintea tenuiora significant.

Miliarensem porticum] Milliariam melius, a mille passuum longitudine.

Calceos mulleos] Regum Albanorum, mox patriciorum fuere gestamen: a mulando, id est suēdo (si Festo credimus) dictos. vnde & mullū piscem dictum esse putant. Hederacios autem ac cereos vtrosq; a colore dixit.

Pro senatoriis professionibus] id est censibus, vti videlicet quisq; in censum professus esset.

Annulum sigillaritium] ad signandum.

Phagone] vnde & nomen illi. φαγεῖν enim Græcis, Latinis Vorare est.

Infundibulo apposito] Instrumentum ad liquores infundendos, Catoni ab infundendo (vt arbitror) dictum. Orca autem, capacissimi vasis genus Hispaniæ, quo salsamenta, vinum & oleum, & salgama conderentur; ab orcæ marinæ similitudine. Persius, angustæ collo non fallier orcæ. Varro, Probus, Festus.

EX TACITO.

286. Natalib. suis & parilibus] Parilia dies natalis vrbis Romæ: nam & calendæ Ianuariæ citra omnium supplicium ac pœnam exigebantur.

In ciuicos archis] Corrupta lectio, sed quæ forte ita restitui possit, in publicis archiuis. Appellauere autem archiua loca in quibus publicæ tabulæ asseruabantur.

Sartis tectis Capitolii] Vt sartum tectum (id est integrum) Capitolium tuerentur.

Auro clauatis vestibus] id est Quæ clauos aureos (nos flores appellamus) haberent.

Hecatombe monstratum est superius quid esset. Hecatombæum certe Græcis dicitur quidquid duabus minis æstimatur. Sunt & Homero Glauci hecatombæa arma; quorum & Iustinianus in præfatione Pandectarum meminerit.

EX PROBO.

Omnia imperii] Restitue Omina.

290. Specillatam] Specillis ornatam.

Hastis puris] sine ferro: vt vexilla pura, id est candida, infra dixit.

291. Eandemq; a rebellionibus vni dicauit] Restitue vindicauit.

Inuitus & redactus] Quid si reluctatus?

Quod imperaret Probus milites] Verbum milites superfluit.

292. Prædam deinde omnem illi præter diuinas] Quid si Druidas? Vt tamen deesse versiculus videatur.

293. Limitaneis] Qui limites tuerentur.

Supplices statimq; iacuerūt] Tu strati ascribes.

Cæterasq; gentes ita confudit] Quis non videt contudit esse legendum?

Blemyas] His populis inter Æthiopes capita dicuntur abesse, ore & oculis pectore affixis: vnde & pro miraculo spectabantur.

249. Contis ficiis] Dubia lectio, nec quo pacto restituenda satis constat: nisi a ficu ficios deduxerit. Quid si ita legas, Contis & sibynis? Est autem Sibyna Festo, Illyrici genus teli.

Quid ille cōpererat animo] Melius cōceperat.

295. Huius familiæ posteris] posteros ascribe.

EX CARO.

300. Sed auos] Tu auum emenda.

EX NVMERIANO.

302. Eumq; ante signa & principia protraxere] Principia erat statio vbi principes legionum consisterent.

EX CARINO.

Carianus] Lege Carinus.

303. Neurobaten] id est per neruos incedentē: vt schœnobaten, id est funerepū. Toichobaten autem Græci appellant, quē iureconsulti directarium a dirigendo sein aliena cœnacula appellant.

Salpinctas] Sic enim leges, & tubicines intelliges, ἀπὸ τῆς σάλπιγγος.

Camptaulas] id est eum qui tibiarum sonū aliquantulum inflecterent: quod nos emēdauimus, mendosissima alioqui lectione. Pithaulas autem, quasi tibiis persuadentes tibicines dicas.

Cyclopem adornatum] Cyclopeam saltationem, de qua superius, innuit.

Pallio Ianthino] vnde & ianthina vestis Persio.

Plumandi] id est texendi. Græc: polymita, a liciorum varietate. vnde plumarii & opus plumatile Nonio clauatum interpretatur, aut ex pluma factum.

Birri ab Atrebaticis petiti] Birri vestis Gallicæ genus. sunt autem Atrebatæ hodie qui Arres Gallica lingua dicuntur, aulæis texendis percelebres. vnde aulæa hodie laudatissima.

304. Ballionibus] id est lenonibus, a Ballione Plautino lenone.

EX ÆLIO VERO CÆSARE.

135. LLS III millies] infinita hæc pecunia vis, vt ipse auctor paulo post dicit; atq; ad normam mihi præscriptam in Tranquilli annotationes dirigenda.

Quia vota interueniebāt] quorum interuentu luctus omnis tollebatur.

136. Quatuor anacliteriis] id est accubitoriis.

EX AVIDIO CASSIO.

153. Fatuū morionem] id est mimum ineptū.

154. Et inciso ipso] Tu inscio ipso repone.

Campestri solo tectus] Succinctorio, quo in gymnasiis & palæstris vterentur. subligar etiam a nostris appellatum. vnde campestrati.

Bucellatum] a bucea siue bucella. Marcellinus, Quod in sedibus erat frumentum, ad vsus diuturnitatem excoctum; bucellatum vocabāt. Vnde nos fortasse bucellatum etiam panem appellamus in orbem factum gestatu commodiorem, vt quem pertica immissum sine grauiore impedimento secum haberent.

Aut impeditur] Tu impenditur.

Programma] id est edictum; Græco verbo.

Bucolici milites] Latronū Ægyptiorum gen9.

155. Cōsensum] male. Quare consensu redde.

Ærusca-

Æruſcatores] *diuinaculos: qui videlicet æra vndique æruſcarent ac corraderent. Feſtus & Gellius.*

Rebelliones] *pro rebellibus. qua forma* perduelliones *dicebant antiqui.*

156. Multis elogiis] *Teſtificationib. tam in laudem quam in infamiam; tametſi Cicero pro ſimplici quadam ſententiæ ſignificatione acceperit.*

Bonis patribus] *Tu vide ne melius* partibus.

EX PESCENNIO NIGRO.

177. Inter lapidationes] *quibus Iulianus princeps a populo Rom petitus eſt.*

Ex interdicto] *Formula iureconſultis vſitata, quoties quis iniuria in alienam poſſeſſionẽ irrumpit. Cic. etiam pro Cæcinna ſæpe huius ritus & verbi meminit.*

178. Stellaturas accepiſſe] *id eſt munera per calumniam aliquam iniectam militi, vel quid aliud tale; vt ſatis copioſe ſuperius monſtratum eſt.*

179. Muſiuo] *nos hodie* muſaicum *appellamus. Vtitur & hoc verbo D. Auguſtinus libris De ciuitate Dei, & Plinius: aliqua tamen differentia verbi. Vnde* muſearii; *qui male* muſcarii *etiam a doctis apud iureconſultos leguntur.*

180. Cauum argentum] *id eſt catinum; nouo verbo. nam* Cauus *foramen eſt intra parietes, quib. mures latitant.*

In zonis] *Magnam enim ſtipendii partem in his habebant milites. Vnde illud Horatii; Ibit eo quo vis qui zonam perdidit.*

Et inepta] *Melius fortaſſe,* Nec inepta atq; ridicula.

Trichoro] *A triplici ordine ſtructura ſic fortaſſe dictus. niſi ſi citra aſpirationem legas, & a corio, qui* curſus *vulgo in parietibus conſtruendis dicatur,* tricorium *deducas.*

EX ALBINO CÆSARE.

181. Quum cũ ſucceſſorem] *Tu expunges* cũ.

183. Ficus paſſarias, quas Græci calliſtrutias.

184. Mileſias] *Fabellas laſciuas intellige: quales Ariſtides olim* libros Mileſiacos *conſcripſiſſe dicitur. ſed iam cantatiſſima omnia inter Mileſias Punicas Apuleii. vt hinc literatores definãt quærere vnde ille apud Apuleium Mileſius ſit ſermo.*

EX GETA.

189. Hoſtiam popa nomine Antoninus] Popam *veteres victimarium dixere. vt in Caligula illud* Poparum habitu *ſit omnino legendum.*

190. Farrata] *Edulium a farre fortaſſe dictum. Quid ſi* Ferta *legas? Eſt autem* Fertum *libi genus in ſacris adhiberi ſolitum. Feſtus auctor.*

Lorica ſub lato clauo] *id eſt ſenatoria ac principali veſte. vnde* laticlauii *ſenatores.*

EX VICTORINO.

256. A quodam actuario] *Qui videlicet acta eius exſcriberet.*

EX MARIO.

257. Digito ſalutari] *Hic proxim⁹ pollici eſt. quo quũ minus commode Auguſtus princeps vteretur, corneum circulũ ſubſtituiſſe a Tranquillo dicitur.*

EX AVREOLO.

258. Apud eum pontem qui Aureolus eſt dictus] *Hunc in Mediolanenſi agro adhuc pleriq; oſtendunt, &* Pontirólum *corrupto verbo quaſi* pontem Aureolum, *appellari contendunt.*

EX HERODE.

260. Sigillata tentoria] *Variis ſignis diſtincta arte plumandi.*

EX BALISTA.

261. Diſpoſitionem me Baliſtæ proſequere] *Expunge illud* me: *& ſtatim lege,* In forma.

EX VALENTE.

Auunculus magnus] *Aui & auiæ auũculus.*

EX PISONE.

Cui ſe Cicero nobilitandi gratia ſociauerat] *data videlicet Tulliola in vxorem Piſoni cognomento Craſſipedi: quo mortuo, Dolabella iuncta eſt. Piſonum autem familiæ cognomen Frugi aſtructũ, notum eſt, a parcimonia viuendi, & optimis eorum moribus in omni vita.*

EX ÆMILIANO.

262. In huius vita annotabis illud quod de Ægypto traditur.

EX ZENOBIA.

264. Media etiam cochlide] *Compoſitionem & ornatum capillorum hoc nomine videtur appellaſſe, ad cochlidis ſcalæ ſimilitudinem; quæ paulatim per gradus occultos in cochleæ formam conſtructa, nomen inde ſibi (vt opinor) peperit.*

265. Epitomaſſe] *breuiarium confeciſſe: verbo malo.*

EX TITO.

In Maximino Tycũ *legas, quẽ hic* Titum *appellari.*

266. Argolicam, ſed amatam] *Tu lege* armatã.

EX FIRMO.

296. Αὐτοκράτορα] *id eſt, Imperatorem.*

Donum iudicum] *Tu* Indicum *repone.*

Canon] *Sic annua frumentatio appellabatur, quam Ægyptus & Africa & Sicilia ſtatam populo Rom. penderet. Vnde ille* ſeptem annorum canon *a Seuero populo relictus.*

EX SATVRNINO.

297. Omnes certe lymphiones cuiuſcumque artis & videntur] *Erade copulam* ET.

Omnes certe lymphiones] *Nouo verbo ſatagentes quoſdam ac curioſos (vt opinor) innuit. niſi ſi quis diuinaculos hoc verbo malit interpretari, quos Græci νυμφολήπτους autument.*

298. Pergulas magiſtrales] *Iam & Plinius* pergulas pictorum *agnoſcit, & L. Fuluium argentarium ſpectaſſe e pergula coronatum roſis. Et Iuuenalis, cui cedere debeat omnis Pergula. Erat autem locus apertus ac ſoli expoſitus, ſaltem ex magna parte, vbi docerent grammatici aut pingerent pictores. quæ amœnitatis etiam cauſa parata erant, Terraciis Venetis ferme aſſimilia.*

EX PROCVLO.

Albingauni] *Liguriæ opidum,* Albenga *vulgo dictum.*

EX BONOSO.

Dux Rhętici militis] *Sic codices omnes. Quid ſi* limitis *legas? nã & in Aureliano meminit Amulii Saturnini Scythici limitis, & Iulii Tryphonis orientalis limitis, & Criniti Illyriciani limitis & Thracii, & Fului Boii Rhætici limitis ducũ. vt venire in dubium non poſſit,* limitis *nõ* militis *eſſe legendum. Sed & Imperator* Rhęticũ limitem *agnoſcit. vnde &* Limitanei milites, *qui limites tuerentur imperii. Cæterũ &* riparienſes *hac forma, ſeu* riparioli *dicti videri poſſint, qui fluuiorum ripas obſeruarent: quo verbo recentiores ſcriptores ſcatent.*

EGNATIVS LECTORI S.

POST absolutas obseruationes, quum quædam amici admonuissent minus diligenter animaduersa, quædam mihi inter legendum occurrissent, vti fit, accuratiore studio cognita; subnectere illa visum est operæpretium fore; vt, quam animi propensionem literas iuuandi ab primis annis citra omnem ambitionem semper hausi, eam perpetuo tenore ingrauescente etiam ætate retineam. Nec sane aut nunc me pudeat, aut in posterum vnquam pudebit, dum prodesse multis possim, etiam culpam prodere meam; quā nec aliis occupationibus, nec festinationi etiam librariorum imputem. Homo, inquit ille, sum; nec humanitatis aleam reformido: & alioqui cur mea me delectent mala, fallantue potius quam ipse per me sapiam? aut cur alienam condemnationem exspectem, quam ipse exceptione reiicere habeam? nisi si quis iniquo etiam iudici causam approbaturum se suam speret. verum hoc vix vnus Scipio inter tot secula sperauit. Ipse igitur ego & quædam simul amplio, nec quid sequar, satis exploratum adhuc habeo: quum præsertim scriptores hi multa innouata retineant; quæ fortunæ magis quam diligentiæ sit inuenisse. Quare quum in bonum culpa hæc cesserit, ignoscant quæso mihi, qui sciant in homine multo minus mirum esse nescisse quædam, quam vni constare omnia. Consulant se singuli, & suo se (quod aiunt) modulo metiatur quisque. haud sane tam acerbe alienam negligentiam incessat, qui suæ sibi conscius esse velit. Vale.

EX ADRIANO.

126 IN fronte, vbi apud Italiam Scipionum temporibus resedisse Adriani maiores scriptum est, tu Italicam repone: vnde paulo post Italici dicti; quibus delectum detrectantibus vehementissime iratum Adrianum dicat: quum de Italis interim intelligendum scripserim qui Hispaniæ ciuitates incolerent. Ab hac vrbe Silius etiam (ex ea enim oriundus erat) Italici cognomentum retulit.

EX PIO

139. Legatum pœnæ causa] *Alciatus meus, iurisconsultus celebris, alium huius sanctionis sensum existimat. Credit enim de legato intelligi, cui pœnam testator ascripserit, nisi hæres id præstitisset.*

EX ANTONINO PHILOSOPHO.

142. Et Seuerum turmis equitum Romanorum iam COS. designatum creauit] *Tu* VI VIRVM, *id est* seuirum, *restitue. Vnde &* seuirales ludi *paulo post dicantur.* VI virorum *autem in monumentis marmoribusq; veteribus mentio fit, ea præsertim tabula, quæ Mediolani in Ambrosii fano spectatur. Hoc nos Alciatus Mediolanensis primæ nobilitatis admonuit: quem propter morū suauitatem & singularem eruditionem plurimū colo.*

EX COMMODO.

157. Ganeas semper in palatinis diebus fecit] *Tu eodem auctore* ædibus *pro* diebus *lege. Quid si etiam* Pactumeium *pro* Pactuleio *legas, Horatio in Epodis & iureconsultis auctoribus?*

ERASMVS ROTERODAMVS CANDIDO LECTORI S. D.

QVVM hanc editionem iam adornassem, commodum allatus est Suetonius Aldinis typis excusus, sed emendatus opera Baptistæ Egnatii, viri cum primis tum integri tum eruditi. nam vtrumque iuxta requirendum arbitror in eo qui veterum lucubrationes emendandas aut explicandas suscipit. Equidem Aldi mei mortem hoc fero moderatius, quod in hanc restituendi bonos autores prouinciam is successerit, qui demortui per se clari gloriam obscuret: si tamen hoc est obscurare, virtute virtutem vincere. Atque vtinam vt Suetonium, Aurelium Victorem & Eutropium dedit, itidem & Ælium Spartianum cæterosque huic adiunctos nobis dedisset: in quibus nos permulta restituimus. Nam omnia qui poteram, nisi codicum antiquorum auxilio adiutus? Tametsi & in Tranquillo nonnulla restituimus quæ Egnatium licet oculatissimum suffugerant. velut in Cæsare dictatore cap. XVIII; *Eodem modo Nonium quæstorem, quod compellari apud se maiorem potestatem passus esset: Modo* expūximus, ex fide vetustissimi codicis. siquidem *Eodem* hic aduerbium est: vt subaudias *Coniecit*. Sunt hoc genus & alia nonnulla, sed minutiora quam vt operæpretium sit sigillatim recensere. Cæterum quod in Othone Egnatius legendum putat, Τί γάρ μοι δεῖ καὶ τοῖς μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν: ab illo dissentio, quod hæc fere verba Beroaldus, ab erudito quodam admonitus, ex Dione huc transtulerit. Neque variant hic quæ viderim exemplaria. Tantum in nonnullis pro αὐλοῖς vitiatum erat ἀσύλοις. Legendum igitur haud dubie, Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς: id est, *Quid mihi cum longis tibiis?* qua de rē copiosius nobis dictum est in Adagiorum chiliadibus. In Caligula pro *Nec dicendi finem factum*, restitueramus ex exemplari peruetusto. *Nec licendi finem factum*: etiamsi post comperi locum hunc a Budæo nostro correctum in Asse. quod admonere visum est, quo plus ponderis habeat Budæana castigatio; quamquā ea nullius vetusti codicis præfertur autoritatem. Porro quod in Augusto legitur, Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς τι ποιεῖτε, id est, *Date plausum, & omnes vos cum gaudio quidpiā facite*, in quo & Egnatius hallucinatus est: ego, ni fallor, & vnus & primus restitui, idq; ex qualibuscunq; vestigiis antiquissimi codicis. Legendū igitur ad hunc modū: Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς (siue ἡμῖν) μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε: id est, *Date plausum, & oēs vos (siue omnes nobis) cum gaudio plaudite*. est. n. versus Trochaicus. In vetusto codice scriptū videbatur κτυπεῖτε: vt sit trochaicus brachycatalectus. certum est esse clausulam Græcæ comœdiæ. Præcesserat autem in exemplari nostro & alter huic similis Trochaicus, aut certe hemistichion: sed figuris elementorum adeo deprauatis, vt quid scriptum esset, non quiuerimus coniicere. Iam quod est in Vespasiano, ὦ Λάχης Λάχης· Ὅταν δ' ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς εἴσῃ Κήρυλος: siquid suffragarentur exemplaria, libens legerim ad hunc modum, ὦ Λάχης Λάχης· Ὅταν δ' ἀποθάνῃς, αὖθις ἔσῃ Κήρυλος. i. *O Laches Laches; At vbi mortuus fueris, rursus eris Cerylus*. vt ὦ Λάχης Λάχης sit clausula prioris carminis, cui succedit integer iambicus trimeter: tametsi hac de re nolim contendere. Cæterum de nummorum analogia, siquid a Budæo dissentit Egnatius, Portium suū sequutus, quod nobis nec otium suppetebat, nec ad hunc laborem proprie pertinebat, non fuit studium excutere. Addidimus autem Indicem, quo potissimum annotauimus, siquid noue præterq; superiorum autorum consuetudinem, aut siquid etiam Græcanice dictum est; ne nihil sit lucri, quod lectorem ad emendum inuitet. Nec hoc tamen solum accedet: quin & quicquid adiecit Egnatius, hic habes, & præterea nonnulla quæ nos soli etiam restituimus. Bene vale, cariss. lector, & hisce nostris laboribus feliciter fruere.

IN C. SVETONIVM TRANQVILLVM ANNOTATA PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

ABdicat se magistratu, Claud. Cæs. cap. 29
Abhorret ostentum, *pro exhorret* Galb. 4.
Ablocare *pro Alteri locare, sive locationem soluere* Vitell. 7
Abortiui, *Qui aborsu nati sunt* Aug. 35
Absimilis, *pro Dissimilis* Oth. cap. 1
Abstinuit præfari, *cum infinito* Tib. 23
Abunde potentiæ gloriæque *pro Satis* Cæs. 86
Ab vno, *pro A quodam* Cæs. 32
Abuten-

Exse-

Obolere

Testificatus

ANNOTATA IN ÆLIVM SPARTIANVM, ÆLIVM LAMPRID. ET CETEROS, PER EVNDEM ERASMVM.

GRÆCO-

GRÆCORVM INTERPRETATIO, EORVM VIDELICET QVÆ ABSQVE INTERPRETATIONE SVNT INSERTA.

16,43, κἠ σὺ τέκνον; & tu fili? f. vnus ex interfectorib. meis es? 23,35, Σπεῦδε βραδέως, festina lente. Ἀσφαλὴς γάρ ἐσ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης: tutus enim est melior quam audax ductor exercitus.

32,48, Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι: vtinā debuissem & sine cōnubio esse,& sine prole interire.

33,48, δωδεκάθεος, duodecim deos habens,duodecim deûm.

34,17, γεροντικῶς, seniliter. 36, τεχνόφυον, artis seminariū,artis hortum. nam τέχνη ars est:& φύω,in ortum producere,gignere.

37,10, μυροβρεχὴς, vnguento delibutos,vnguentatos. μύρον namq; vnguentum sonat: βρέχειν, imbuere,madefacere.

38,29, δυσφημίαν, infamiam,obscenitatem. 48, θεολογουμένων, disserationum diuinarum,disputationum de deo ac rebus diuinis.

40,44, ἀπραγόπολιν, otiosorum ciuitatem. nam πόλις vrbs est: ἀπραγὴς, otiosus,non habens quod agat:ex α priuatiuo,& πρᾶξις, actio,negotium. 46, στρῆνον, cōduorem. 48, κλύειν δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον, conditoriſque tumulum conspicor ignibus flammantem.

51, Ὁρᾷς φάουσι Μασσάβαν τιμώμενον, vides luminib. Masgabā honorati? qua de re vise Am. Marcell. 361,49:364,49

41,7, δότε κρότον Καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε: date plausum; Omnesq; vos cū gaudio strepitate. 51, εὐθανασίαν, facilitatem mortis, mortem facilem.

47,27, ἐμοὶ κἠ ταῖς μούσαις στρατηγῶν, mihi & musis ductās copias. 28, γνησιώτατα, legitimissime,germanissime. 29, καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν τῶν στρατευομένων, tātamq. secordiam(seu ignauiam)militantium. 33, Τούτου δ' ἑσπομένοιο, κἠ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι: Hoc autem comitante,etiam ex igni ardente Ambo rediremus incolumes: quoniam admodum nouit mente prospicere.

54,16, πηλὸν αἵματι πεφυρμένον, lutum sanguine subactum.

57,22, ἔμβλημα, insertamentum. nam ἐμβάλλειν est iniicere,inserere.

63,14, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς: vnus dominus esto:vnus rex. 30, Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάσω σε, in terram Danaûm transportatum te vendam.

65,28, ἀδιαστρεψίαν, immobilitatem, inflexibilitatem, rigidam cōstantiam: qua scilicet peruerti quis nescit. nam διαστρέφειν est peruertere,dimouere.

67,13, δεκήρεις, decemremes,quæ decemplici remorū ordine impellerētur.

69,18, ἀξιοθριάμβευτον, dignum qui triumphetur.

72,32, Τοῖς εὐτυχοῦσι κἠ τρίμηνα παιδία, fortunatis etiam trimestres liberi. i.fortunatis etiam tertio mense nascuntur liberi.

73,31, τέλειος, absolutus,cōsummatus: ὁλόκληρος, heres ex asse, seu omnes perfectionis numeros sortitus,integer, perfectus.nam ὅλος totus est, & κλῆρος sors. 33, ἐλαττοῦσθαι, minutū esse,destitutum ac mancum esse: κἠ βεβλάφθαι κἠ εἰς τὴν τοῦ σώματος, καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, mutilatumque seu oblęsum esse cum quod ad corporis,tū quod ad animi integritatem ac perfectionē attinet. 34, τὰ τοιαῦτα παίζειν κἠ μυκτηρίζειν εἰωθόσι, talia ludificari nasoque suspenso deridere consuetis. 36, μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν, nisi prius apud nos constitutum sit. 46, μετεώρως, volaticé,inconstanter. 47, ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖς σπουδαίοις λίαν, infortunatus est admodum in seriis plus satis.i. in rebus seriis nimis parum fortuna ei fauet. 48, ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια, animi eius generositas. 50, ἀσαφῶς, obscure: σαφῶς, perspicue.

76,26, κἠ σὺ γέρων εἶ κἠ μωρὸς, & tu senex es ac fatuus.

81,26, αὐτόματον, suopte motu concitatū,quod per se mouetur ac fertur.

82,17, μωρῶν ἀνάστασιν, fatuorum resurrectionem. 20, μετεωρίαν κἠ ἀβλεψίαν, volaticam nihilq; videntem animi constitutionem, volaticum nihilq; videns ingenium. 40, λογιώτατος, literatissimus,doctissimus.

83,11, ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, virum propulsare, si prior quis molestiā facessat. Καρχηδονιακῶν seq.v.significat Carthaginensium,Punicorum; seu, Rerum Carthaginensium & Punicarū. 22, ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται, amor tamē instigatur,seu,velut instigantibus quibusdam stimulis properat. Turnebus aliter legit;vt docent Pulmani adnotationes.

93,39, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, me mortuo terra misceatur igni. ἐμοῦ ζῶντος, me viuente. 50, ἄλωσιν, captiuitatem seu excidium.

94,8, Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι: Nero,Orestes,Alcmæon, matricidæ. Νεόψηφον Νέρων ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτεινε, recenti suffragio copulatam sibi matrem suam Nero interemit. Legitur etiam νεόνυμφον, nuperam sponsam,recens nuptam:& νεόνυμφος, nuper admodū sponsus, modo sponsus. 10, ἑκατηβελέτης, longe iaculās. 15, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ: vale pater,vale mater. 23, τὸ τεχνίον πᾶσα γαῖα τρέφει, articulam omnis tellus alit: i. nulla tam vilis est ars,quin ea victum vbicumque terrarum parare queas.

96,5, Θανεῖν μ' ὁ σύζυγος κελεύει, μήτηρ, πατήρ: mori me iubet coniux,mater,pater.

97,2, οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει· νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἄγε, ἔγειρε σεαυτόν· Non decet Neronem,nondecet. sobriū esse (i.sapere) oportet in talib. agedum, excita teipsum. 4, Ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει, equorum citipedum sonitus circumquaq; mihi aures percellit.

99,9, κἠ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ, & tu fili de imperio nostro degustabis.

103,6, ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι, etiamnum mihi robur firmum est, seu animus firmus, firmæ animi vires.

105,11, τί γάρ μοι κἠ μακροῖς αὐλοῖς; quid enim mihi & longis tibiis,f.commercii est?

109,27, αἰγὶς δὲ πολιούχου, ægidem vrbium tutatricis Mineruæ.est autem αἰγὶς proprie munimentum corporis e caprina pelle, siue thorax siue clypeus: & πολιοῦχος, vrbitenens,vrbium sustentatrix ac conseruatrix.

111,17, καλῶς τελωνήσαντι, telonio probe defuncto, seu,ob telonium probe gestum.

116,9, μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος, longis passibus gradiens,vibrans longam ex se vmbram iaculantem hastam. 11, ὦ Λάχης Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς εἴσεαι Κήρυλος: o Laches Laches, vbi mortuus fueris, rursum de nouo dicêris Cerylus. Erasmus aliam lectionem mauult, vt declarant eius Adnotationes.

122,29, μὴ κἠ σὺ γαμῆσαι θέλεις; num & tu nuptias affectas?seu,nū & tu ducere vxorem cupis? fratris scilicet exemplo,qui vxorem a me abduxit.

123,22, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. non bonum est multorum dominium. 49, Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ: etiamsi me roseris vsque ad radicem, tamen tantum adhuc fructus feram, quantum libaminis loco infundi sufficiat Cæsari,cum mactabitur. Est autem hæc parodia ex epigrammate quodam Græco, quo vitis captum arrodentem sic alloquitur: Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω, Ὅσσον ἐπισπεῖσαι σοί, τράγε, θυομένῳ: mutato tantum vocatiuo, σοὶ τράγε, tibi caper: & persona verbi, cum mactaberis.

125,9, οὐχ ὁρᾷς οἷος κἀγὼ, καλός τε μέγας τε: nonne vides qualis ego quoq; pulcherque magnusque? i. an nō vides quam ego quoq; & pulcher sim & magnus? 50, ἔσται πάντα καλῶς, erunt omnia bene: i.bene cedent omnia.

211,32, ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς, ἐκφεύξεται, qui multa furatus est, pauca si dederit,euadet.i.magni fures exigua erogatione pœnas effugiunt.

213,41, οἰωνοσκόπος, auispex,ex auium inspectione de futuris coniiciens.

220,10, ἀναίμακτον, expers sanguinis, incruentum.

253,52, διὰ τεσσάρων Vilhelmus Philander apud Vitruuium interuallū esse dicit proportionis sesquitertię. Vitruuius ipse li.5.sic explicat: Cū vox constiterit in vna sonorū finitione, abeaque se flectens mutauerit,& peruenerit in quartam terminationem, appellatur *diatessaron*: in quintam, *diapente*: in octauam, *diapason*. E quibus Vitruuii verbis de columnarum dispositione facile coniectura fieri potest. Sonat autem διὰ τεσσάρων, per quatuor, seu per quaterna.

301,46, ἁλιευτική, piscatoria: κυνηγετική, venatoria;(proprie de ea venatione quæ canibus ductandis atque immittendis solet fieri) ναυτική, nautica.

326,35, ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος κἠ μοῖρα κραταιή: corripuit letum purpureum,& fati sors robusta.

346, 8, ἀρχὴν ἀπὸ νότου, & quæ sequuntur. Locus iste & per se obscurus est, & male a librariis quoque tractatus; ideoque interpretatu difficilior. Sententia verborum est talis: Initio ab australi plaga facto, primi (hieroglyphicorũ) textus hæc est interpretatio: Hæc sunt quę Ramesti regi donauimus, quem amat Sol qui vniuersum orbem habitabilem cum gaudio regit, & Apollo potens, veri amans Heronis filius, diis genitus, conditor orbis habitabilis, quem Sol elegit. fortis Martis (filius) Ramestes rex, cui tota subiecta est terra cum forti robore atque fidentia: Ramestes rex filius Solis æternum viuens. Textus alter: Apollo potẽs, insistens Veritati, dominus diadematis, qui Ægyptum peculium suum gloriose illustrauit, qui splendidam fecit Heliupolim, (i. vrbem Solis) reliquumque habitabilem orbem condidit, deosque Heliupoli erectos multiplici honore ornauit, quem Sol amat. Tertius textus: Apollo potens, Solis filius totus luminosus, quem Sol elegit, & Mars fortis donauit: cuius bona in omni permanebunt tempore: quẽ Ammon amat, repleta æde phœnicis (seu palmæ) bonis: cui di (longum) vitæ tempus donarunt. Apollo potens, filius Heronis, rex orbis habitabilis Ramestes, qui victoriis suis Ægyptum a cætera (hominum) gente custodiuit: quem Sol amat: cui multum vitæ tempus di donarunt: dominus orbis habitabilis Ramestes æternum viuens. Alius textus, secundus: Sol deus magnus, dominus cæli: donaui tibi vitam satietatis tædiiq; expertem. Apollo potens, dominus diadematis inconiectabilis, cui statuas posuit in hoc regno dominus Ægypti, ornauitq; Heliupolim pariter & ipsum Solem dominum cæli. consummauit opus bonũ Solis filius, rex æternum viuens. Tertius textus: Deus Sol, dominus cæli, Ramesti regi donaui imperium, & in omnes potestatem; quem veri amans Apollo temporum dominus, & deorum pater Vulcanus elegit propter Martem: rex omnis lætitiæ plenus, Solis filius, & Soli dilectus. Subsolanus, (i. ab orientali parte) primus textus: Heliopolitanus deus magnus cælestis, Apollo potens Heronis filius, quem Sol amauit, quem di honorarunt, terræ vniuersæ rex, quẽ Sol elegit, fortis propter Martẽm rex, quem Ammon diligit, totusq; luminosus ille comparauit regem æternum. Hæc hieroglyphicæ istius inscriptionis, quantum assequi potui, sententia est: obscuræ quidem & imperfectæ, vt apparet; memorabilis tamen, ad cognoscendam gentis superstitionem: de qua etsi prolixe Herodotus, Ramestis tamen huius nulla exstat apud eum mentio: nisi forte sit Rhampsinitus Herodoti, lib. 2, pag. 84.

375, 2, ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmẽta defectiua: (vt ipse auctor interpretatur) ἀναβιβάζοντας, ascendentia: καταβιβάζοντας, descendentia. 19, μήνη συνοδὸς, luna coiens, cum sole scilicet. 22 μηνοειδὴς, lunæ speciem gerens. 24. διχόμηνος, dimidiatum lunæ orbem ostentans. 26, ἀμφίκυρτος, vtrimq; gibbis curua. 29, πανσέληνος, totum seu plenum lunę orbẽ exhibens.

386, 11, Ζεὺς ὁππότ' ἐς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο, Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης, Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει: cum Iupiter ad latos inclyti aquarii fines peruenerit, Saturno vigesimam quintam Virginis partem peragrante, Asiæ rex Constantius caræ vitę tristem & cum dolore coniunctum vitæ finem habebit. cuius oraculi meminit etiam Pomponius Lætus 543, 20.

394, 19, Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γινομένῳ, Ἅπαντός ἐστι μυσταγωγὸς τοῦ βίου: omni homini nascenti genius totius vitę mysticus dux est. i. omni homini in hãc lucem prodeunti genius a deo additur, qui eum per totum vitæ curriculum mystice deducat. Est etiam sincerior huius loci scriptura: de qua in Notarum libello.

401, 30 μυχοπόντιον, penetrale Ponti.

404, 15, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, a cadendo.

421, 23, Γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων, Galactophagorum Abiorumq; iustissimorum hominum. Sunt autem *Galactophagi*, populi lactis esu victitantes: *Abii*, apud quos nulla vis regnat, vel nulla victus cura.

422, 18, Γυναικῶν λιμένα, mulierum portus.

438, 21, Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. ἢν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Boues albi Marco Cæsari, (s. salutem dicũt.) Si tu viceris, nos periimus. quo

epistolio significatur, Marcum Imp. in immolandis post victorias bobus albis adeo liberalem fuisse, vt id boum genus pene totum exhauserit.

451, 49, ἀκόντισμα iaculum.

481, 24, Οὐ μὴν ἀτίμητόν γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον, Αὐτίκα ἐν πεδίοισι Μίμαντος καιομένοις κάρ: Non tamen inultus tuus erit sanguis: Tisiphoneq; grauiter succensens, malum aduersus eos armabit exitium, mox in campis Mimantis ardentibus caput. vbi minari videtur oraculum, capita eorum in campis Mimantis incendio peritura.

484, 26, σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν τύλην: tu vero cogita & corona culcitam.

495, 30, κακοτεχνίαν, malum artificium.

503, 1, Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυ χορείαις Τερπόμεναι, στρωφῶνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς, Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ· Δὴ τότε Οὔννων φῦλα πολυσπερέων ἀπορούσει Ἴστρου καμψιρόοιο πόρον ξὺν αἰχμῇ περῶντα· Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαῖαν, Παίονα δ' ἱπποβάτην σὺν Κέλτοις μαινομένοισι Ταὐτὸν καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆριν ἐφέξει: At cum rosidæ Nymphæ, quæ choreis per vrbem oblectantur, per pulchre coronatos vicos versabuntur, murusque multo cum gemitu ad lauactum muniendum adhibebitur: tunc Vnniæ gentes (seu Hũnicæ nationes) late disseminatæ erumpent, Istri flexifluui alueum cum cuspide traiecturæ: Scythicamq; ac Mysiam terram perdent, Pęonemque equis aptum cum furentibus Celtis idem & vitæ finis & certamen occupabit.

516, 34, ἐν πεδίοισι Μίμαντος καιομένοις κάρ. in campis Mimantis ardentibus caput: quorum verborum sensus paulo ante est expositus.

563, 31, Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι: luant Danai meas lacrymas tuis iaculis.

565, 24, Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί· Σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει: O senex, vtique iuuenes te atterunt pugnatores: Tuæque vires solutæ sunt, ac difficilis te senectus subit. 43, ἀναίμακτον, sanguinis expers, incruentũ: vt supra 220, 10.

579. 26, εἰκονομάχος, imaginum oppugnator: θεομάχος, Dei oppugnator, qui cum Deo pugnat.

INDEX

INDEX RERVM AC VERBORVM QVÆ IN AVGVSTÆ HISTORIÆ SCRIPTORIBVS VISA SVNT NOTATV DIGNIORA.

IN hoc Indice obseruata est eadem ferme ratio quæ in superiore. Quia tamen cum imperii mutatione mutata est etiam nominum ratio, ad gentilicia nomina non perinde omnia reuocari potuerunt. Itaque cum auctorib. hac in parte variantibus, nobis quoque variandum fuit. Vnde fit vt vnus & idem nunc ex gentilicio nomine, nunc ex cognomine hic indicetur. Sic Heliogabalus, Varius Heliogabalus, Antoninus Heliogabalus, M. Aurelius Antoninus Heliogabalus, *vnius eiusdemque Imperatoris sunt nomina. cuiusmodi variatio in aliis quoque multis est admissa. Nec tantum in personarum vocabulis ita variatum est, sed etiam in locorum aliarumque rerum appellationibus: vt* Besantio, Vesontio, *&* Bisontii, *eiusdem ciuitatis sunt nomina. quarum diuersitatum magna pars passim a nobis hic est indicata. Græca, non seorsum sunt posita, sed suis quæque locis, ad Latinæ pronuntiationis normam, inserta. Iisdem plerumque sua est adiecta interpretatio; iis nempe quæ in superiore interpretatione non sunt exposita. Græcismi quoque multi passim hic adnotati sunt, & alia loquendi genera notabilia, partim in simplicibus, partim in coniunctis verbis posita. Quæ res tametsi etiam a magno illo Erasmo Roterodamo in suis Indicib. est tractata, sunt tamen a nobis non pauca nec pœnitenda insuper adiecta; præsertim ex Ammiano Marcellino, quem ille non attigerat. Ex recentiorib. scriptoribus, Pomponio Læto, & Baptista Egnatio, nihil in hoc consortium adsciuimus, præter Imperatores Romanos & Constantinopolitanos. Soli enim vetustati laborem hunc dicare visum est. In quo id potissime spectauimus, vt adnotationes istæ non tantum huce Romanæ historiæ tomis, sed etiam ceteris Græcæ pariter ac Latinæ historiæ scriptoribus lucem afferrent; immo non tantum historiæ, sed etiam iurisprudentiæ, atque adeo omnibus diuinæ simul & humanæ philosophiæ partibus conducerent.*

B

Bithe-

Ciui-

Demetrius

exoles

H

paratus

Manus

Mummia

Pangere

Perin-

Sub

Prolixo

Sapor,

Suspendia

Venera-

CORRIGENDA.

Pag. 1 & 2, in margine omissæ sunt capitum notæ numerales, 1, 2, 3, & cetera usque ad 12. itidemque pag. 5,6,7,8: ac rursum 11 & 12. P. 6, v. 23, scr. Æmilium: & 50, πάλαι, coniunctè. 12,9, bibliothecas delegauerat. 16, 10, sepulcra: & 45, letale. 18,26, Cnæus, & deinc. 19,1, OCTAVIANVS AVGVSTVS, absque distinctione: itemque in seq. 23,30, in Sicilia. 24,47, pronuntiarant. 28,46, spectaculo. 32,52, reperientur. 33,12, suprema iudicia. 40,27, omina. 54,29, lupanari. 55,20, abiecti [tractique:] inc. 66,12, prostratum. 76,1, moderatus: & 29, graphium. 77,2, tentatam vlli. 78,38, obrogauit. 80,17, præcipuè. 82,16, oratiunculis: & 50, cœpitque. 83,14, Carchedoniacũm. Ibidem 26, post delatores distingue, non post criminum. 92,33, lanuginem. 97,4, ἵππων: & 40, Apollinem. 99,42, maiuréque. 100,17, variè. 102,24, querentis, absque diphthongo. 111,22, ad sextum mil. 114,2, Commagenen, gemino m: itemque 312,53: 358,29. 117,33, sagittarum. 125,51, culmine. 134,1, cæcus: & 18, mirè. 136,49, Principes, P maiusculo: itidemque 285,19. 142,8, transisset. 145,39, Pio, P maiusculo: itidemque 151,17, Volucri, V grandiusculo. 154,33, impenditur. 155,15, si ille vicisset. Ibid. 32, distingue post ordinis. 156,13, me tueutur, diuise. 157,9, rectius gemino appellatiue: & 17, Atteius. 159,29, distingue post interemit. 166,44, quem, masc. gen. 167,50, proconsularu. 169,18, Quintillus. 173,42, displicuisse dixit. 179,40, æquor. 182,33, pallit. 184,28, Milesias. 185,34, Byzantiis. 189,44, ad eousque. 190,1, IVLII CAPITOLINI. 193,44, esse cupit. 194,37, Pius, P maiusculo: & contra 196,10, diadematis, d minusculo. 205,34, mensæ, diphthongo æ: & 36, lenonem. 206,13, exhibuit. 208,34, Cõcordiæ, C maiusculo. 212,52, vectigal. 214,46, ne magistris quidem. 217,17, vnciis. 220,1, ÆLII LAMPRIDII: & 14, exercitum. Ibidem 30, distingue post commilitones. 222,54, iratus. 223,22, Homulo, H maiusculo. 225, distingue 33 post decurrere; & 50 post præfecit. 228,28, Maximinis. 231,10, Vergilii: & mox, perfusus: & 16, accepit Toxotius, sine distinctione. 232,47, vidisse. 233,28, Vxorium, V maiusculo: & 34, Quæsturam magnificentissime gessit: Ædilitatis suæ tempore, XII populo Ro. muneta, id est per singulos menses singula, de suo exhib. 241,43, tuæ cognitioni. 242, a principio pone initialem parentheseus notam. 245,44, non a Maximo: & 45, præiecerant. 247,20, confusum est characterum discrimen. ista enim, atque eum qui erat princeps, & quæ sequuntur, auctoris sunt verba; ideoque conformi ceteris charactere fuerant exaranda: & contra, senatus verba hæc, Valeriani vna censura est, pendulo & minutiore typorum genere debuerant exprimi, ut sequentia. 250,50, omni populo. 258,36, Illyricianos exercitus regens, in contemptum Gall. 260,26, magna ex parte. Ibidem 41, distingue post Herodes. 263,44, distingue post imperio. 266,3, rectius distingues post fuit: & 15, distinctionem tolles post prætorius. Ibid. 27, q. l. maleuolis: & mox, caussaberis. 268,47, opulentiæ. 273,50, simillimi. 274,15, iaciantur. 275,9, Crinito. 279,14, octingenta pondo de Palmyrenorum bonis: habes gemm. & 47, galbina. 282,36, in Ostiensi: & 55, vnciæ. 286,26, centum Numidicas: 27, Ostiensibus: 28, Mauritania. 288,3, Probo, P maiusculo: itidemque 18, Dandi: & 28, Nunc. 295,27, Probi, P maiusculo. 299,22, verba ista, Breuis numerus fuit, auctoris sunt: ideoque diuerso typorum genere non erant exaranda. 301,29, numinum. 308,1, fouisse: & 36, susurro tenus. 311,5, expunge verbum est. 314,23, in margine appone annum vrbis MCVI. 317,53, Rufini. 319,2, per orientis tractus: & 25, percolendi. 320,1, palæstritæ: 22, biennio: 41, primigenio: & mox irruenti. Ibidem 45 & 46, pro parentheseus signis rectius pones hypodiastolas commaticas: itidemque 352,6. 321,1, LIB. XV. Ibidem expungendum commation istud, & Gallus. 322,30 & 38, distingue post Siluanus. 324,1, exilium. 326,21, vobis: & 38, proficiscendi. 327,1, Constantius & Iulianus. 333,46, locupleti. 334,11, præfecturæ. 336,35, præfecto. 337,1, Constantius. 339,30, ex equo. 340,47, expunge prius inquit. 351,22, Valeriam, s. prouinciam: & 26, possent. 355,7, vocib. festis: & 36, patrimonia. 356,44, interficere. 357,22, primordiis. 362,10, Barzala, sine t. 363,23, Amidæ: & 30, Superuentores, maiuscula initiali. 365,1, Grumbates: & 43, neutrobi. 377,11, comperto. 382,33, cuius, cum prope venisset, mœnia fauill. 389,10, metueret: & 33, norat. 390,5, malleolus: & 50, recitaretur. 391,7, hebetasset. 392,51, adsultu. 396,46, Iouianus. 398,2, abiit. 403,10, Europæi sunt Alani. 406,4, mulctandi: & 47, ominum. 419,27, Brachmanorum. 420,34, Hyrcani. 421,23, Γλακτοφάγων Ἀσίων τε. 423,9, victam. 427,31, & si quæ fœm. 433,38, limbis. Ibidem 55, post noster, adde ista, hoc ocius intellecto, per pat. vall. 434,5, ipsæ, s. legiones: & 15, Maranga, initiali grandiuscula. 435,1, Iulianus. 437,19, Bacchylidis. 438,26, absolutè: & 28, ni. 441,38, extracti: itidemque 483,39. 442,53, adfuturam, seu affuturam. 445,4, portendi: & 55, zodiacum. 452,17, stipatumque de more, consent. 454,43, Hæmimontum. 457,1, Valentinianus & Valens: (itidemque 465,1) & 31, fruebatur: & 52, adlenimenta, seu allenimenta. 461,4, maximi defensores: & mox adcrescentem, coniunctè. 468,35, librata, i. ponderata. 469,1, XXVIII. 470,54, statui. 472,24, Valentinus. 477,1, XXVIII: & 40, increpans. 478,37, Merobaudis. 479,9, quidam: & 46, dissenti. 480,17, apertientium, &, si qua humanitatis fuisset mentio rara, hanc appell. & 23, supersedens. 484,1, fœdè. 486,13, opportunè: & 34, Firmo, F maiusculo. 488,45, Abannisque, tertia scilicet consonante geminata, non secunda. 490,50, nefariè. 491,24, adfuturam, coniunctè. Ibid. 46, tolle distinctionem post tempus. 493,19, Balzimeres, sine t: & 36, Supras: 37, exsilire: 38, dolone. 494,54, formidari. 496,1, distingue post simultatum. 501,18, rectæ potestatis: 20, suggillandum: 39, leuia. 502,47, succensionem. 503,5, ἰφίξει. 506,19, subigendos. 512,49, Rhodopæis. 513,39, eundum 515,33, feruentem. 516,11, abundent. Commissa sunt & alia minoris momenti: ut oportunus, solets, cominus, in quibus geminanda erat consonans: & contra littus pro litus. sic prælium per æ sæpe scriptum; cum accuratiores scribant prœlium; & contra cæcus, cælum, per æ malint quam per œ. Item nuncius, precium, spacium, conuicium, aliquoties per c scripta; cum eruditiores in his malint t. Rursum sylua, tyro, nonnumquam per y; cum doctiores hæc Latinæ originis esse malint, ideoque per i scribenda censeant. In distinctionibus quoque haud raro est erratum, vitiosa scilicet vel additione vel omissione, vel commutatione aut transpositione. Sed talia tamen eiusgeneris pleraque sunt errata, ut ab oculato lectore facile possint animaduerti. Quorum etsi non pauca exemplarium vitio hic sunt retenta, plura tamen eorum culpa irrepserunt, quibus ob festinationem operis meæ vices in corrigendo erant delegatæ.

In Indice suo loco inserenda hæc: Succentor fabularum crudelium 373,20. Successores officiorum 319,6. successorem ante quinquennium mitti vetat Niger 179,13. successore non exspectato decedere de prouincia 3,54.

